

কবিৰাজ মাধৱকন্দলী বিৰচিত

ৰামায়ণ

কনক চন্দ্ৰ শৰ্মা, কাব্যতীৰ্থ

লয়াৰ্ছ বুক ষ্টল
পাণবজাৰ, গুৱাহাটী, অসম

প্ৰকাশক :

শ্ৰীখগেন্দ্ৰ নাৰায়ণ দত্তবৰুৱা

লয়াৰ্ছ বুক ষ্টল

পাণবজাৰ; গুৱাহাটী - ৭৮১ ০০১

লয়াৰ্ছ প্ৰথম সংস্কৰণ — ১৯৯৮

মূল্য — ১৫০.০০ টকা

মুদ্ৰাকৰ :

শ্ৰীকান্ত প্ৰেছ

৭৫, বৈঠকখানা ৰ'ড

কলিকতা - ৭০০ ০০৯

ভূমিকা ।

বামায় বামচন্দ্রায় বামভদ্রায় বেধসে ।

বঘুনাথায় নাথায় সীতায়ঃ পতয়ে নমঃ ॥

লোকপিতামহ ত্রম্বাই মহর্ষি বাঙ্গালীকিক বামায়ণ বচন। কবিবলৈ উপদেশদি কৈছিল—

“বাবৎস্বাস্তি গিবয়ঃ সবিতশ্চ মহীতলে ।

তাবদ্ বামায়ণ কথা লোকেষু প্রচৰিয্যতি ॥”

যেতিয়ালৈকে পৃথিবীত নদী আৰু পৰ্বতসমূহ বৰ্ত্তমান থাকিব তেতিয়ালৈকে বামায়ণৰ কথা লোক সমাজত প্রচাৰিত হৈ থাকিব। ত্রম্বাৰ ভবিষ্যদ্বাণী আখৰে আখৰে ফলিয়াইছে আগলৈকে। ফলিয়াব। অজীতৰ কানোবা অজ্ঞাত যুগতে, জগতৰ নবনাবী যেতিয়ালৈকে কাব্যামৃতবাসাশ্বাদৰ পৰা বঞ্চিত হৈ আছিল তেতিয়াই আদি কবি বাঙ্গালীকিয়ে ঐতিহাসিক মহাকাব্য বামায়ণ বচন। কবি তৎপূৰ্ণ সম্পদেৰে জগতক কৃতার্থ কৰি গল, ভাৰতৰ বিভিন্নমুখী সহস্র ভাবধাৰাক এক অন্তিমুখী আধ্যাত্মিক প্রবাহত মিলাই থৈ গল। বামায়ণৰ মৰ্মস্পৰ্শী কাহিনী বোৰে ভাৰতবাসীৰ হৃদয় কোমল আৰু ধৰ্মপ্ৰবণ কৰি তুলিলে, সমগ্ৰ ভাৰত ভূমিক অৰ্থাৎ সত্যতাৰ এক অখণ্ড পুণ্যভূমি কৰি তোলাত সহায়তা কৰিলে। আজি ভাৰতত সেই প্রজাবল্লভ বামো নাই, অপাপবিদ্ধা মহানগৰী অযোধ্যাবো আজি শোচনীয় পৰিৱৰ্ত্তন। কিন্তু আজিও তাহানি কালৰে বামায়ণি কথাৰ পবিত্ৰ স্মৃতি নানা পৰিৱৰ্ত্তনক উপহাস কৰি ভাৰতবাসীৰ অন্তৰত নিৰ্ত্তে নতুনৰূপে জাগি বৈছে, ভাৰতৰ ঘৰে ঘৰে পূৰ্ববদৰে আৰ্হিও প্রজাব সৈতে বামায়ণৰ চৰ্চ্চা হব লাগিছে, ভাৰতৰ বাহিৰেও পৃথিবীৰ স্তম্ভদল সমূহত উন্নত কৰিব সুধীসমাজে সাহিত্যৰ শ্ৰেষ্ঠ সম্পদ বিচাৰি আজি কালি বামায়ণৰ চৰ্চ্চা কৰিব ধৰিছে। পৃথিবীত যেতিয়ালৈকে উৎকৃষ্ট বস্তুৰ সমাদৰ থাকিব; সত্য আৰু ত্যাগৰ মহিমাই যেতিয়ালৈকে সকলো অতিমান চূৰ্ণ কৰি মানুহক তলমূৰ কৰি ৰাখিব; বিশ্বাস আৰু ভক্তিৰ অভাবত পৃথিবী যেতিয়ালৈকে মকভূমি বা মহাশ্মশানত পৰিণত নহবগৈ; হৃদয়ন্তৰা পুত্ৰবাৎসল্য, সকলো পাৰ্শ্বিক সম্পদ বিসৰ্জ্জন দিব পাৰা গুৰু ভক্তি, বিগুৰু দাম্পত্য প্ৰেম, অতুলনীয় ভ্ৰাতৃত্বপ্ৰেম, শ্ৰোণক উৎসৰ্গী সাধনা কৰা অসাধাৰণ প্রজাবল্লভ এই বিলাকৰ পুণ্যস্মৃতিয়ে যেতিয়ালৈকে মানুহৰ চিন্তাধাৰাক নিৰ্মল আৰু উৰ্দ্ধমুখী কৰি ৰাখিব পাৰিব, মনুষ্য হৃদয়ক কোমল আৰু ধৰ্মপ্ৰবণ কৰি ৰাখিব পাৰিব তেতিয়ালৈকে জগতৰ নবনাবীয়ে অতিপ্রজাব সৈতে বামায়ণ পঢ়িব তেতিয়ালৈকে শ্ৰদ্ধাৰ্থক বামায়ণঃ জগতৰ এটি অমূল্য সম্পদ হৈ বব।

বাঙ্গালীকি আদি কবি বুলি যি লোক প্ৰসিদ্ধি আছে ভাৰতৰ পণ্ডিত সকল সেই সম্বন্ধে একমত। ভাগবতৰ প্ৰথম শ্লোকৰ “তেনে ত্ৰম্বভদ্রা ব আদি কবয়ে” এই বাক্যাংশত অবশ্যে হিবগ্যগৰ্ভ ত্ৰম্বাকে আদি কৰি বোলা হৈছে। পৰমত্ৰম্ব নাৱায়ে প্ৰথমে ত্ৰম্বাৰ হৃদয়তে বেদ

প্রকাশ কৰিছিল আৰু ব্ৰহ্মাৰ দ্বাৰাই প্ৰথমে বেদৰ প্ৰচাৰ হৈছিল, ব্ৰহ্মাক আদি কৰি বোলাৰ এই স্থলত এয়ে হেতু। কিন্তু কাব্য বুলিলে যে বিবিধ বস্তুক বাক্যক বুজায় সেই কাব্যৰ প্ৰথম বচয়িতা বান্দীকিৰ আগতে কোনো নাছিল এনে জনশ্ৰুতি চিৰকাল চলি আহিছে। পণ্ডিত সকলৰ মতে এদিনৰ এটা ঘটনাক উপলক্ষ কৰি বান্দীকিৰ দ্বাৰা প্ৰথমে কাব্যশাস্ত্ৰৰ ছত্ৰাৰ মুকলি হৈছিল। নিয়তিৰ অমোঘ বিধানতে অন্তৰত প্ৰেৰণা পাই মহৰ্ষি বান্দীকি এদিনা নিশ্চয় তবদ্বাৰাৰ সৈতে জাহ্নবীৰ সমীপবৰ্তী তমসা নদীৰ তীৰত উপস্থিত হৈছিল। পুণ্যভোৱা তমসাত স্নান আত্মিক সমাপন কৰি কৰি তীবলৈ উঠিছিল এনেতে এটি ককণ দৃষ্ট হঠাৎ তেওঁৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিছিল। নদীতীৰৰ গছৰ ডালত ক্ৰোক আৰু ক্ৰোকাী ছটী পক্ষী কাম যুগ হৈ জোৰ বান্ধি আছিল। এটা ব্যাধে তাৰে ক্ৰোক পক্ষীটোক বাণবিন্দু কৰি দাটীত পেলাইছিল আৰু পত্নী ক্ৰোকাী শোকবিহ্বল হৈ আকাশত তাৰ চাবিও কালে উড়ি উড়ি কান্দি কুৰিছিল। এই দৃশ্য দেখি কৰিৰ হতাৰ কোমল হৃদয় শোকত অভিভূত হৈ পৰিছিল। অন্তৰৰ ঘনীভূত শোক, আৰু নিষ্ঠুৰ ব্যাধৰ প্ৰতি কৰ্মোচিত ক্ৰোধ লগলাগি তাৰৰ উপৰোপী হৃদয়ত বান্দীকিৰ মুখেদি বাহিৰ হৈ পৰিছিল—

“হানিহান প্ৰতিষ্ঠাং স্বৰ্গমঃ শাস্তীঃ সমাঃ।

যং ক্ৰোকমিখুনাদেকমবধিঃ কামমোহিতম্।”

হে ব্যাধ তই কামবুজ ক্ৰোকবৃগলৰ এটাক বধ কৰিলি ইয়াৰ কল স্বৰূপে তই দীৰ্ঘ কাললৈ প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰিব নোহোৱাৰিবি। এয়ে আদি কবিতা বুলি তাৰতত প্ৰসিদ্ধি লাভ কৰি আহিছে। ইয়াৰ পিচত বান্দীকি সন্নিহিত তপোবনত প্ৰবেশ কৰিছিল গৈ। কিন্তু বান্দীকিৰ হৃদয়ত সেই শোকৰ আবেগ স্থায়ী হৈ বৈছিল, সেই কবিতা আৰু হৃদয়ৰ স্পন্দন মাব নগৈছিল। তেওঁ থাকি থাকি শোকৰ উজ্জ্বলত একে ক্ৰোককে উচ্চাৰণ কৰিছিল আৰু নিশ্চয়ৰ্গই ও বান্দীকিৰ মুখনিহত সেই একে ক্ৰোককে পুনঃ পুনঃ আবৃত্তি কৰি তপোবন মুখবিন্দু কৰি তুলিছিল সৰ্ব্বজ্ঞ। ব্ৰহ্মাই বান্দীকিৰ কণ্ঠত এইভাবে সবৰ্বভাৱে স্থিতি লোৱা জানি তপোবনত উপস্থিত হৈছিল আৰু নাৰদে কৈ যোৱা বামচন্দ্ৰৰ সাক্ষিপ্ত ইতিবৃত্তকে আশ্ৰয় কৰি সৰল অনুষ্টপ হৃদয়ত ককণবসপ্ৰধান বামায়ণ মহাকাব্য বচনা কৰিবলৈ উপদেশ দিছিল। মহৰ্ষি বান্দীকিয়ে ব্ৰহ্মাৰ উপদেশ শিৰোগত কৰি ২৪ হাজাৰ শ্লোকবট্টিসপ্তকাত বামায়ণ বচনা কৰিছিল। এই বামায়ণেই আদি মহাকাব্য।

বান্দীকিৰ কবিত্ৰতিভা বহুস্থখী আৰু অতি উন্নত। তেওঁ একাধাৰে কৰি আৰু কৰি। কৰিৰ পবিত্ৰ সংস্পৰ্শত কৰিৰ কল্পনা যেনে মুক্ত আৰু বিভক্ত, লিখনীও তেনে নিৰপেক্ষ আৰু নিৰবলম্ব। তপোবনৰ নিৰ্দ্দল পাৰিপাৰ্শ্বিকতাৰ মাজত বহি সত্যৰ উপাসক কৰি বান্দীকিয়ে বিভক্ত অন্তৰৰ প্ৰবল প্ৰেৰণা লৈ ঐতিহাসিক মহাকাব্য বচনা কৰিছিল। ষোড়শ কৰিৰ চিন্তণটত কোনো বস্তু লুকাই নথৈছিল, নিৰবলম্ব লিখনীতে কোনো কথা প্ৰকাশ নোহোৱাকৈ নাছিল। বামায়ণক প্ৰাচীন ভাৰতৰ এখন পৰিচাৰ মানচিত্ৰ বুলি ধৰিব পাৰি, চাব জানিলে তাত সেই যুগৰ বিভিন্ন সত্যতা, বিভিন্ন বাটনীতি, শিল্প, কৃষি, বাণিজ্য সকলো চকুত পৰে। সেই যুগৰ সমৃদ্ধিশালী নগৰী অযোধ্যা আৰু লঙ্কা আৰু আৰিবি সত্যতাৰ ছন্দ উজ্জল নিৰ্ধৰন, বামচন্দ্ৰ আৰু

বাৰণ ভূয়ো সত্যতাৰ হৃদয় আদৰ্শ পুৰুষ। অৰোধ্যাৰ ৰাজপৰিৱালৰ পাৰিবাৰিক ঘটনা অবলম্বন কৰি ভাৰতৰ অনাৰ্য্য প্ৰেতাৰ কেনেকৈ আৰ্য্য সত্যতাৰ কবললৈ আহিছিল, কেনেকৈ মৰণীকৃত অনাৰ্য্যজাতি বোৰৰ হৃদয়ৰ শক্তিব সহায়তাবে ত্ৰিবিধি সত্যতাৰ ৰাক্ষসী প্ৰেতাৰ বিৰুদ্ধে কৰি আৰ্য্য জাতিয়ে ভাৰতৰ বাহিৰে ভিতৰে আৰ্য্য সত্যতাৰ বিহীন জ্যোতিঃপ্ৰকাশ কৰিছিল। ব্ৰহ্মপুৰুষ বজ্জাহুষ্ঠান; বায়, লক্ষ্যক বিৰামিত্ৰৰ অস্ত্ৰদীক্ষা; ৰাজৰ্ষি জনকৰ লগত সন্ধি স্থাপন; কুলশুক ৰশ্মিৰ্ভৰ দ্বাৰা অন্তঃপুৰুষ বৰ্ণাহুষ্ঠান; অশোক, যত্ৰপাল, সুমন্ত্ৰ, বৃষ্টি, অন্নন্ত, বিজয়, নিভাৰ্হ প্ৰকৃতি বেদপাৰগ, শুদ্ধাচাৰী, বিশেষজ্ঞ ব্ৰাহ্মণ মন্ত্ৰী সকলৰ পৰামৰ্শ দান; তবদ্বাজ, অগস্ত্য, নৌতম, শবতম, মান্বকপি প্ৰকৃতি মূনি সকলৰ বায়চক্ৰৰ প্ৰতি অৰ্হ দ্ৰীকবণাৰ্হ উপদেশ প্ৰদান ইত্যাদিৰ দ্বাৰা সেই যুগৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ ত্ৰিবিধ্য শক্তি আৰ্য্য সত্যতা বিস্তাৰত কিতাবে প্ৰযুক্ত হৈছিল এই সকলো বিষয় বায়ৱৰণত সূক্ষ্মৰূপে ৰপিত হৈছে।

ৰাষ্ট্ৰীকৰ আদৰ্শ চৰিত্ৰ অতপত অসাধাৰণ শিল্প নৈপুণ্য, বহুতৰ অৰূপ বহনত অসম্ভৱ সিন্ধৱত্ব চিন্তা কৰি চালে তুচ্ছিত হ'ব লাগে। মনবধৰ পুত্ৰবাৎসল্য, বায়চক্ৰৰ কঠোৰ সত্যনিষ্ঠা আৰু উপহাসলব প্ৰেক্ষাবন্ধন, সীতাৰ অকৃত পাতিত্ৰতা, তবত লক্ষ্যৰ অকুলনীৰ ত্ৰাত্ৰেহ, ব্ৰহ্মপুৰুষ অনন্তসাধাৰণ প্ৰকৃতি, চিত্ৰকূটৰ প্ৰাকৃত সৌন্দৰ্য্য, পোদাবৰীৰ জীৱৰ শাবৰীৰ শোভা, অৰোধ্যা আৰু লতা নগৰীৰ সযুতি ইত্যাদি অপূৰ্ণ কাব্য সম্পদে মানব জগতৰ অনন্তকাললৈ হৃদ কৰি ৰাখিব। এই মহাত্ম্য মানব কাৰণে ৰাষ্ট্ৰীক চিৰকাললৈ জনতৰ পূজনীয় হৈ ৰব।

বায় নৌ হওঁতেই বায়ৱণ মূনি এটা অমূলক কথা আমাৰ মাহুতৰ মূৰত শুনা যায়। আমাৰ দেশত সৰ্বসাধাৰণে অসমীয়া বায়ৱণ আৰু কৃতিবাসকৃত বজ্জা বায়ৱণ পাঢ়ে এই দুখন বায়ৱণৰ পৰাই অমূলক কথাটি মাহুতৰ মনত সোমাইছে। অসমীয়া বায়ৱণৰ আৱিকান্তত ৰাষ্ট্ৰীকিয়ে বায়ৱণ লিখাৰ আগতে নাৰদে ৰাষ্ট্ৰীকৰ আগত কৈছে

“হৈবন্ত ইকাকু নামে ৰাজা অৰোধ্যাত।

মনবধ ৰাজা সেই কুলে হৈব জাত।

ডানগৃহে বিকু বায়কপে অবতৰি।

হবিবা ভূমিৰ তাৰ ৰাক্ষস সহবি।”

এইমতে বায়চক্ৰৰ ৫৮ পুৰুষৰ পূৰ্বৰ ৰাজা ইকাকুৰ জন্ম ও ৰাষ্ট্ৰীকিয়ে বায়ৱণ লিখাৰ আগতে হোৱা নাছিল। কৃতিবাসৰ বায়ৱণতো সেই দৰে নাৰদে ৰাষ্ট্ৰীকৰ কৈছে

“লোকহন্তে পুৰাণ কবিবা ভূমি বাহা।

অগ্নিৱা জীবাযচক্ৰ কবিকেন ডাহা।”

আৰু এঠাইত কৈছে

“কয় হইতে কহিল্যৰ বৰ্ণ আৰোহণ।

অগ্নিৱা কবিৰে ডাহা প্ৰকু নাৰাৱণ।”

এই বিলাক পড়িয়েই মানুহে বাম নোঁ হৰ্ডতেই বামায়ণ হৈছিল বুলি ধৰি লৈছে। কিন্তু আচলত সেইটো নহয়। বামচন্দ্ৰৰ বাজ্ব কালতে বাম্মীকিয়ে বামায়ণ লিখিছিল, মূল বামায়ণত তাৰ স্পষ্ট প্ৰমাণ আছে। নাৰদে বাম্মীকিৰ আগত সংক্ষেপে বামৰ ইতিবৃত্ত বৰ্ণনা কৰি শেষত কৈছে

“নন্দিগ্ৰামে জটাং হিহ্বা ভ্ৰাতৃভিসুসহিতোৎসবঃ।

বামঃ সীতামনুপ্ৰাপ্য বাজ্যং পুনৰ্বাপ্তবান্ ॥”

নিষ্পাপ বামচন্দ্ৰে নন্দিগ্ৰামত আহি ভ্ৰাতৃসকলৰ সৈতে জটা পৰিত্যাগ কৰিলে। তাৰ পিচত সীতাক লৈ পুনৰায় বাজ্য লাভ কৰিলে। ইয়াৰ পিচতে আকৌ কৈছে

“বাজ্ববংশান্ শতগুণান্ স্থাপয়িত্বতি বাঘবঃ।

চাতুৰ্বৰ্ণ্যঞ্চ লোকেহস্মিন্ শ্বে শ্বে ধৰ্ম্মে নিয়োক্ততি ॥”

ত্ৰিকালজ্ঞ ঋষিয়ে বামৰ ভবিষ্যৎ কীৰ্ত্তি ও বৰ্ণনা কৰিছে, বামে শতগুণ কৰি বাজ্ববংশ স্থাপন কৰিব আৰু পৃথিবীত নিজৰ নিজৰ ধৰ্ম্মত বৰ্ণাশ্ৰম স্থাপন কৰিব। একে সময়তে একে জনৰ মুখত দুয়োটা কথা ওলাইছে, আগৰ শ্লোকত “অবাপ্তবান্” শব্দে বামে পুনঃ বাজ্যলাভ কৰিছিল বুজাইছে, পিচৰ শ্লোকত স্থাপয়িত্বতি, নিয়োক্ততি এই দুই শব্দে বামে ভবিষ্যতে যি যি কৰিব তাক বুজাইছে। ইয়াৰ দ্বাৰা স্পষ্ট বুজা যায় যে নাৰদে বাম্মীকিৰ আগত বামৰ ইতিবৃত্ত কৰ্ত্ততে বামে বাজ্ব কৰি আছিল। বালকাণ্ড আৰু এঠাইত আছে

“অযোধ্যায়াম্চ গমনং ভবতেন সমাগমম্।

বাজ্যাভিষেকোদ্ভূদয়ং সৰ্ব্বসৈন্যবিসৰ্জ্জনম্।

স্বৰাষ্ট্ৰবজ্জনৈক্যং বৈদেহ্যাম্চ বিসৰ্জ্জনম্ ॥

অনাগতঞ্চ যৎকিঞ্চিদ্ বামস্ত বসুধাতলে।

তচ্চকাৰোত্তবে কাব্যে বাম্মীকিৰ্ভগবানৃষিঃ ॥”

ভগবান্ বাম্মীকি ঋষিয়ে বামৰ সীতা উদ্ধাৰৰ পিচত অযোধ্যা গমন, ভবতৰ লগত সমাগম, বাজ্যাভিষেক উৎসব, বানৰ আৰু বান্ধুস সৈন্তৰ বিদায়, নিজৰ বাজ্যপালন আৰু সীতাৰ বিসৰ্জ্জন এই পৰ্য্যন্ত নাৰদৰ মুখে শুনি বামায়ণৰ ছয় কাণ্ডত বৰ্ণনা কৰিছিল আৰু বামৰ যি চৰিত্ত অনাগত অৰ্থাৎ ভবিষ্যৎ কাৰ্য্যাবলী সেইবোৰ নিজে দেখি শুনি উদ্ভবাকাণ্ডত বৰ্ণনা কৰিছিল। বালকাণ্ডৰ চতুৰ্থ সৰ্গত পোৱা যায়

“প্ৰাপ্তবাজ্যস্ত বামস্ত বাম্মীকিৰ্ভগবানৃষিঃ।

চকাৰ চৰিত্তং কৃৎস্নং বিচিত্ৰপদমৰ্থবৎ ॥”

বামে বাজ্যলাভ কৰাৰ পিচত ভগবান্ বাম্মীকি ঋষিয়ে অৰ্থবৃদ্ধি বিচিত্ৰ পদাবলীৰে বামৰ সমুদায় চৰিত্ত বৰ্ণনা কৰিছিল। বাম নোঁ ইওতে বামায়ণ লিখাৰ উল্লেখ মূল বামায়ণৰ কতো নাই। আচলতে বাম্মীকিয়ে সীতাৰ বনবাসৰ পিচত বেতিয়া সীতা তেওঁৰ আশ্ৰমতে আশ্ৰয় লৈ আছিল তেতিয়াই বামায়ণ লিখিবলৈ আৰম্ভ কৰিছিল। ২৪ ছাণ্ডাব শ্লোকৰ বামায়ণ লিখিবলৈ বাম্মীকিৰ

বহু বছৰ লাগিছিল। লব কুশৰ জন্ম আশ্রমতে হৈছিল, লব কুশে ডাক্তৰ, দীঘল, শিক্ষিত দীক্ষিত হৈ বান্দীকিৰ নিৰ্দেশমতে বামায়াণ প্ৰচাৰ কৰি ফুৰিছিল।

এইখিনিতে আক এটা কথা কৈ থোৱা অপ্ৰাসঙ্গিক নহ'ব যে বান্দীকি আদি জীৱনত বন্ধাকৰ নামে দন্দ্য আছিল, নাৰদৰ কৃপাত দন্দ্য বন্ধাকৰ বামভক্ত বান্দীকিকপে পৰিণত হৈছিল এয়ে এটা ধাৰণা আমাৰ মানুহৰ মনত বহুদূৰ হৈ আছে। ই সম্পূৰ্ণ অমূলক কথা, মূল বামায়াণত ইয়াৰ অলপো উল্লেখ নাই। অসমীয়া বামায়াণতো অবশ্যে এই উপাখ্যানে স্থান পোৱা নাই। কৰি কৃষ্ণিবাসে পুৰাণাদিৰ পৰা এনেবোৰ উপাখ্যান আনি বামায়াণত যোজনা কৰিছে। কৃষ্ণিবাসে যে বান্দীকি বামায়াণৰ আশ্রয় লৈ বামায়াণ লিখা নাছিল তাক মিছেই স্বীকাৰ কৰি গৈছে যেন

“কৃষ্ণিবাস পণ্ডিত বিদিত সৰ্বলোকে।

পুৰাণ শুনিয়া গীত বচিলা কোতুকে ॥

নাহিকে এসব কথা বান্দীকি বচনে।

বিস্তাৰিত লিখিল অদ্ভুত বামায়াণে ॥”

এটা প্ৰশ্ন মানুহৰ মনত উঠা অস্বাভাবিক নহয় যে বান্দীকিকৃত মূল বামায়াণ অপিকৃত অবস্থাত আজিকালি পোৱা যায় যে নাযায়। এই প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিয়া টান। আজিকালি ভাৰতবৰ্ষত বান্দীকিকৃত বামায়াণ চাৰি পাঁচখন পোৱা যায় তাৰ ভিতৰত ইখনৰ লগত সিখনৰ সম্পূৰ্ণ মিল নাই। বহু শতাব্দীৰ পুৰণি গ্ৰন্থৰ মাজে মাজে হ'ই এটা শ্লোক লুপ্ত হোৱা একো অসম্ভৱ নহয়, বহু পণ্ডিতৰ হাত লাগি কিছু পৰিবৰ্ত্তন বা পৰিৱৰ্ত্তন হোৱাও স্বাভাবিক। এই কাৰণেই বান্দীকিকৃত চৌবিশ হাজাৰ শ্লোকৰ খাটি বামায়াণ বাচি উলিৱা একেবাৰে অসম্ভৱ। ইমানকৈ ক'ব পাৰি যে বামায়াণি কাহিনী বিলাক সকলোতে একে দৰেই দেখা যায়।

বান্দীকিৰ বামায়াণ-ৰচনা কাল নিৰ্ণয় কৰাও বৰ কঠিন। পণ্ডিত সকলে অনুসন্ধানৰ একোটা সুকীয়া পথলৈ একোটা আনুমানিক সময় নিৰ্দ্ধাৰণ কৰি দেখুৱাইছে কিন্তু সিখিলাক এই বিষয়ত একমত হোৱাৰ প্ৰমাণ পোৱা নাযায়। জাৰ্মান পণ্ডিত ওৱেবৰ মতে খৃঃ পূঃ তিনিশ বছৰৰ পিচৰ কোনো সময়ত বামায়াণ লিখা হৈছিল। মেগাস্থিনিচে ৩০০ পূৰ্ব্ব খৃষ্টাব্দত ভাৰতবৰ্ষত থাকি ভাৰতৰ ইতিহাস গ্ৰীকভাষাত লিখিছিল। মেগাস্থিনিচৰ ইতিহাসত বামায়াণৰ নাম নাই মহাভাৰতৰ নাম আছে। বালকাণ্ড বামায়াণত এবাৰ আক কিল্বিক্যাকাণ্ডত এবাৰ যবন (গ্ৰীক, শব্দৰ উল্লেখ আছে। এই বিলাকৰ দ্বাৰা অনুমান কৰি তেওঁ কয় যে মহাভাৰত লিখাৰ পিচত, তিনিশ পূৰ্ব্ব খৃষ্টাব্দৰো পিচত গ্ৰীক বিলাকৰ মুখে চোমাবৰ টাইকাহিনী শুনি তাৰ আধাৰে কোনো পণ্ডিতে বামায়াণ লিখিছিল। অধ্যাপক জেকবিয়ে ওৱেবৰ মত স্বীকাৰ নকৰে। জেকবিয়ে কয় যে বামায়াণত যি ছটা শ্লোকত যবন শব্দ পোৱা যায় সেই ছইটা শ্লোক পিচৰ প্ৰাক্কণ্ড, তাৰ দ্বাৰা তেওঁ বামায়াণত গ্ৰীক প্ৰভাৱ পৰাটো স্বীকাৰ নকৰে। জেকবীৰ মতে ৪৫০ খৃঃ পূঃ আগতে বামায়াণ লিখা হৈছিল।

ইংৰাজ পণ্ডিত জেকভলেও কয় যে খৃঃ পূঃ ৫০০ বছৰৰ আগতে বামায়াণ লিখা হৈছিল।

কালেশোকে মগধত বাজস্ব কবোতে বিখ্যাত পাটলিপুত্র নগৰ পাতিছিল। কালেশোকৰ বাজস্ব কলিতে ৩৮০ খৃঃ পূঃ ত বৈশালিত দ্বিতীয় বৌদ্ধ সভা বহিছিল। পাটলীপুত্র নগৰ স্থাপিত হৈছিল তাৰো কিছুপূৰ্বে। বামায়ণৰ বৰ্ণনাত বামে পাটলিপুত্রৰ ওচৰেদি বোৱান উল্লেখ আছে কিন্তু পাটলিপুত্র নগৰৰ নাম নাই। বামায়ণত কৌশলি, কান্তকূজ আৰু কাশ্মিৰ প্ৰভৃতি নগৰৰ উল্লেখ আছে অথচ পাটলী পুত্ৰবদৰে এটা বিখ্যাত নগৰৰ উল্লেখ নাই। ইয়াৰ দ্বাৰা ও প্ৰমাণিত হয় যে খৃঃ পূঃ চতুৰ্থ শতাব্দীৰ বহু পূৰ্বে বামায়ণ লিখা হৈছিল। পানিনি ব্যাকৰণ খৃঃ পূঃ চতুৰ্থ শতাব্দীত লিখা হৈছিল বুলি পাশ্চাত্য পণ্ডিত সকলে প্ৰমাণ কৰিছে। পানিনিৰ সমাসৰ উদাহৰণ হুলত “বাসুদেবাজ্জুনো” প্ৰভৃতি মহাতাবতৰ পদ আছে। বামায়ণ মহাতাবতৰ পূৰ্বত লিখা বুলি স্বীকাৰ কৰিলে বামায়ণ বচনৰ কাল খৃঃ পূঃ পঞ্চম শতাব্দীৰ আগলৈ যায়। এই দৰে যুক্তি দেখুৱাই মেকডলেণ্ডে নিজৰ মতৰ প্ৰমাণ কৰিছে। এই বিলাক বিষয়ত অকল আনৰ মতৰ ও পৰতৰ নিৰ্ভৰ নকৰি নিজেও ভাবি চোৱা উচিত।

মেগাস্থিনিচৰ ভাৰতবৃত্তী সম্পূৰ্ণৰূপে পোৱা নগৈছিল। নানা ঠাইৰ পৰা অলপ অলপ সংগ্ৰহকৰি প্ৰকাশ কৰা হৈছিল। কোনো কোনো অংশ এৰেবাবে নষ্ট হৈ গৈছিল। এনে এখন অসম্পূৰ্ণ গ্ৰন্থত বামায়ণৰ উল্লেখ নথকাত বামায়ণ মেগাস্থিনিচৰ পিচৰ গ্ৰন্থ বুলি ধৰিলোৱা উচিত ন হয়।

মহাতাবতৰ জ্ঞাপৰ্বত আছে “অপি চায়ং পুৰাণীতঃ স্লোকো বাস্মীকিনা তুৰি।” এমে দৰে বামায়ণৰ উল্লেখ থাকি আৰু বহুত স্লোক মহাতাবতত দেখুৱাব পাৰি কিন্তু বামায়ণৰ কতো মহাতাবতৰ উল্লেখ নাই। ইও এটা বামায়ণৰ প্ৰাচীনত্বৰ প্ৰমাণ। গ্ৰীক কাব্যৰ আৰ্হি বে বামায়ণ লিখিছিল বুলি মত প্ৰকাশকৰাত পক্ষপাতিত্বৰ প্ৰমাণ হয়। দ্বৌজেন যুদ্ধৰ লগত বাম বাৰণৰ যুদ্ধ, হেলেনৰ লগত সীতাৰ চৰিত্ৰৰ ভেদে বেছিছিল নাই। জগতৰ ইতিহাসত দেখা যায় পাবত্বৰ পথেদি গ্ৰীসলৈ খৃঃ পূঃ বহুশতাব্দী পূৰ্বে ভাৰতৰ বাতায়াতৰ সন্ধান আছিল আলেকজান্ডৰে দিগ্‌বিজয় কৰিবলৈ ওলাই গুৰু এবিট টলৰ ওচৰত বিদায় লবলৈ যাওঁতে এবিটটলে চেওঁক ভাৰতৰ পণ্ডিত আৰু ভাৰতীয় শাস্ত্ৰৰ কথা কৈছিল। হোমাবৰ ইলিয়ডৰ অন্তৰ্ভাগে বামায়ণ লিখা বুলি দাবি কৰিলে বামায়ণৰ আৰ্হিৰে ইলিয়ড লিখাৰ দাবিও কৰিব পাৰি। আচলতে হুৱো স্বতন্ত্ৰ কাব্য, হুৱোৰে কাহিনী স্বতন্ত্ৰ। সামান্য সাদৃশ্য দেখি এটাৰ অন্তৰ্ভাগে আনটো কৰা বুলি ধৰিলে বহুদিশিতাব অস্তাব প্ৰমাণিত হয়।

মহাতাবতৰ ভাৰা বামায়ণৰ ভাৰাতকৈ পিচৰ বুলি কৰাৰ যুক্তি আছে। বামায়ণত আৰ্য প্ৰয়োগ মহাতাবততকৈ বহুত বেছি। প্ৰমুখদেব হুলত প্ৰমুখদেব, আৰ্দ্ৰদেব হুলত আৰ্দ্ৰদেব, অভিধ্যায়ন্তীৰ হুলত অভিধ্যায়ী, গজ্জন্তীৰ হুলত গজ্জন্তী ইত্যাদি অনেক অনেক আৰ্যপ্ৰয়োগ বামায়ণত দেখা যায় মহাতাবতত তাৰ তুলনাত কম। বামায়ণৰ প্ৰাচীনত্বৰ ইটো এটা প্ৰমাণ।

মহাতাবত লিখাৰ আগতে বামায়ণ লিখা হৈছিল, অকল এয়ে নহয় মহাতাবতৰ যুদ্ধৰ আগতে বামায়ণ লিখা হৈছিল বুলি ক'ব পাৰি কাৰণ বামায়ণত মহাতাবতৰ যুদ্ধৰ অলপো উল্লেখ

নাই। মহাত্মাবতৰ যুদ্ধ প্ৰাচীন ভাৰতৰ সৰ্বপ্ৰধান ঘটনা। ভাৰতবৰ্ষৰ সমস্ত বঙ্গা সেই যুদ্ধত সংগ্ৰীত আছিল। বামায়ণৰ দৰে বিৰাট ঐতিহাসিক কাব্যত মহা ভাৰতৰ যুদ্ধৰ উল্লেখ নথকাত সন্দেহ অল্পমান কৰিব পাৰি যে বামায়ণ ভাৰ বহু পূৰ্বে লিখা হৈছিল।

মহামতি বালমক্কাৰৰ ভিলকে জ্যোতিষিক পৰেবণা কৰি মহাত্মাবতৰ যুদ্ধৰ কাল নিৰ্ণয় কৰিছে। “মহাত্মাবতমোয়াংসা” নামে হিন্দি শ্ৰেষ্ঠ ভিলকৰ জ্যোতিষিক আলোচনা পুথানুপুথকৰূপে লিপিবদ্ধ আছে। তেখেতে যত দি সৈতে “To Speak in English dates the Mahabharat fight commenced in December 3102 B. C. ভিলকৰ যতক প্ৰামাণ্য বুলি ধৰিলে বামায়ণৰ কাল ৩১০২ পূঃ ঋঃ বো ওপৰলৈ যায়।

বামায়ণ আৰু মহাত্মাবতক প্ৰাচীন ভাৰতৰ দুটা বেলেগ যুগৰ দুখন বুৰঞ্জী বুলি বৰিব পাৰি। বামায়ণৰ যুগত দাক্ষিণাত্যৰ বি বোৰ অবশ্য অনাৰ্য্য জাতিৰ বাসস্থান আছিল মহাত্মাবতৰ যুগত সেই বোৰ সমুদ্ভিশালী বাজ্য হৈ পৰিছিল, মহাত্মাবতৰ যুগৰ মজ, পাণ্ডা, সোৰাষ্ট্ৰ প্ৰভৃতি বাজ্যৰ নামেই বামায়ণত নাছিল। তেতিয়াৰ যুগত ভাৰতবৰ্ষত ইমান এটা পৰিবৰ্তন হবলৈ অন্ততঃ এটাজাৰ বহুৰ লাগিছিল বুলি অল্পমান কৰিব পাৰি। বৰ্তমান যোৰপুৰ, উদয়পুৰৰ ৰাজপৰিয়াল বিলাকে বামচন্দ্ৰৰ বংশধৰ বুলি পৰিচয় দিয়ে। সেই বিলাক বাজ্যৰ বঙ্গা সকলৰ বংশাবলীৰ তালিকা দেখি এটা অল্পমান কৰিব পাৰিবে খৃষ্টপূৰ্ব ৪০০০ বছৰৰ আগতে বামচন্দ্ৰে অৰোধ্যাত ৰাজত্ব কৰিছিল। বামচন্দ্ৰৰ ৰাজত্ব কালতে যে বামায়ণ লিখা হৈছিল ভাৰ প্ৰমাণ আগতে দি অহা হৈছে। সকলো বিষয় চিন্তা কৰি চাই মূল বামায়ণ ৪০০০ পূঃ ঋঃ ব আগতে লিখা হৈছিল বুলি অল্পমান কৰা যায়। পাঠক সকলে এই বিষয়ে নিজৰ স্বাধীন চিন্তাৰ উচিত ব্যবহাৰ কৰিব।

বহু শতাব্দীৰ বহু পৰিবৰ্তনৰ পিচত ভাৰতত যেতিয়া বৈক্য যুগৰ আৰম্ভণি হৈছিল সেই সময়ত তন্ত্ৰ কবি সকলে দেশীয় ভাষাত বামায়ণ ৰচনা কৰিছিল। সেই সকলৰ ভিতৰত আসামত মাধৱকন্দলী আৰু অনন্ত কন্দলী, বঙ্গদেশত কৃষ্ণিবাস, উড়িষ্যাৰ বলৰাম দাস, পশ্চিমত তুলসী দাস, উজ্জয়িনীত পদ্মনাম, মহাৰাষ্ট্ৰত ঋষিৰ আৰু বামদাস প্ৰসিদ্ধ। তাৰ বহু আগতে একাদশ আৰু দ্বাদশ শতাব্দীৰ ভিতৰত তেলেগু, তামিল আৰু কানাৰি ভাষাত বামায়ণ লিখা হৈছিল। বাল্মীকিয়ে বামক লোকোওৰ চৰিতৰ সৰ্বজনীন সম্পন্ন মহাপুৰুষ স্বৰূপে বৰ্ণনা কৰিছে। পিচত কোনো তন্ত্ৰ পণ্ডিতে বামক বিষ্ণুৰ কলাভাৱৰূপে বৰ্ণনা কৰি বামায়ণত শ্লোক সুমুঠাই দিছে। সংস্কৃত বামায়ণৰ সেই বোৰ শ্লোক পিচৰ প্ৰসিদ্ধ বুলি প্ৰমাণিত হৈছে। দেশীভাষাৰ তন্ত্ৰ কবি সকলে বামক পৰম-ব্ৰহ্ম হিৰুৰ লগত অভেদ কল্পনা কৰিছে আৰু বামনামৰ মাহাত্ম্য বিশেষৰূপে বৰ্ণনা কৰিছে। তন্ত্ৰ কবি তুলসী দাসে বামায়ণ লিখাৰ আগতে বামক স্তুতি কৰিলৈছে “বল্লোহঃ” “তমশ্বেৰ কাৰণপৰং বামাধ্যাশীশঃ হৰিঃ” বাম আৰু হৰিৰ মাজত তন্ত্ৰ কবিৰে অভেদ দেখিছে। তুলসী দাসৰ হিন্দি বামায়ণৰ বালকাণ্ড ৪ৰ্থ দোহাত “বাল্মীকিয়ে দাবদক হুৰিছে—

“প্ৰভু সোই বামকি অপৰ কোই ভটি জপত ত্ৰিপুৰাবি।

সত্যধাৰ সৰ্বজন ছুয় কহুই বিবেক বিচাৰি।”

আৰু ঐঠাইত লিখিছে।

“শুকপদবজ্জ মৃচ্ মঞ্জুল অঞ্জন নয়ন অমিয় দৃগ দৌষ বিভজ্জন।

তেহি কবি বিমল বিবেক বিলোচন বর্ণে” বাম চৰিত্ত ভবমোচন ॥”

তুলসী দাসে বামৰ বাহিৰে কাকো নাজানিছিল, বামক পৰমব্রহ্মৰূপেই ভাবিছিল। দোহা বিলাকে তাকে প্ৰমাণ কৰে। কাৰ সহায়ত। লৈ কি ভাবলৈ তুলসী দাসে বামায়ণ লিখিছিল তুলসী দাসৰ এই সংস্কৃত শ্লোকটিৰ দ্বাৰা ভাল দৰে বুজিব পাৰি—

“নানাপুৰাণনিগমাগমসম্মতঃ যৎ বামায়ণে নিগদিতং কচিদন্ততোহপি।

স্বাস্ত্যঃ সুখায় তুলসী বহুনাথ গাথা ভাষা নিবদ্ধ মতি মঞ্জুলমাতনোতি ॥” তুলসীদাসে নানা পুৰাণ, বেদ, ধৰ্মশাস্ত্ৰ প্ৰভৃতিৰ সম্মত বামায়ণৰ বৰ্ণিত বিষয়ৰ আৰু অশ্বৰ পৰা ও সহায়ত। লৈ নিজৰ অস্তৰৰ সুখৰ কাৰণে দেশী ভাষাত বহুনাথৰ গাথা লিখিছে; তুলসীদাসে বাল্মীকি বামায়ণৰ ঐতিহাসিক সামগ্ৰী মাত্ৰ লৈ নিজৰ অসাধাৰণ কবিত্ব, গভীৰ তত্ত্বজ্ঞান আৰু ভক্তিৰ বলেৰে হিন্দিভাষাত বামায়ণ লিখি থৈ গৈছে। তেওঁৰ বামায়ণ বেনে সুললিত তেনে পৰমার্থ পূৰ্ণ আৰু ভাবগম্ভীৰ।

কবিকৃষ্ণিবাসৰ আদৰ্শসৃষ্টি আন প্ৰকাৰৰ। প্ৰেম, ভক্তিৰ লীলাভূমি বঙ্গদেশৰ কবিয়ে ভক্তিপ্ৰবণ বঙ্গালীজাতিৰ ভাবৰ অল্পৰূপে বামচন্দ্ৰত ৰূপ-গুণৰ আৰোপ কৰিছে। কৌশল্যাৰ কোলাত বাম বহি আছে শুকসাৰণে চাবলৈ আহি দেখিছে—

“পৰম বৈষ্ণব তাৰা ভাই ছই জন।

চতুৰ্ভুজ ৰূপে দেখিলেক নাৰায়ণ ॥

শঙ্খচক্ৰ গদাপদ্ম চতুৰ্ভুজ কলা।

কিৰীট কুণ্ডল গলে ছদে বনমালা ॥

কত কোটি ব্ৰহ্মা তাৰে কৰিছে স্তবন।

প্ৰভুৰ শৰীৰে দেখে এতিন ভুবন ॥”

ভবধ্বজ মুনিৰেও বালক বামক এই দৰেই দেখিছে—

“ধ্বজবজ্জাক্ৰুশে সুশোভিত পদাধুজ।

শঙ্খচক্ৰ গদাপদ্ম ধাৰী চতুৰ্ভুজ ॥”

বাল্মীকিৰ “মহেষ্ণুধ্বজ সংকাশঃ” “শাণপ্ৰাণ্ডমহাভুজঃ” পৰিঘসংকাশ বাছ বিশিষ্ট বামচন্দ্ৰ কৃষ্ণিবাসৰ হাতত পৰি “নবনী জিনিয়া তমু অতি সুকোমল” হৈ পৰিছে।

উত্তৰ ভাৰতত কৃষ্ণিবাস আৰু তুলসীদাসৰ বহুত আগতে আসামৰ কবি মাধৱকন্দলীয়ে অসমীয়া ভাষাত বামায়ণ লিখিছিল। মাধৱকন্দলী উত্তৰ ভাৰতত দেশীভাষাৰ সৰ্বপ্ৰথম বামায়ণৰ কবি আছিল। শঙ্কৰদেৱে উৰ্ত্বাকাণ্ড বামায়ণত লিখি গৈছে “পূৰ্ব কবি অপ্ৰমাদী, মাধৱ কন্দলী আদি, বিবচিলা পদে বাম কথা” ॥ এই ফাকি পদে মাধৱকন্দলী যে শঙ্কৰ দেৱৰ পূৰ্ববৰ্তী কবি তাকে প্ৰমাণ কৰিছে।

মাধৱকন্দলীয়ে ববাহী বজা মহামানিক্যৰ অনুবোধত বামাৱণ লিখিছিল তাৰ প্ৰমাণ লভা-
কাণ্ড এই দৰে দি গৈছে—

“কবিবাধকন্দলী যে, আমাকেসে বুলিবয়,
কবিলোহৌ সৰ্বজন বোধে ।
বামাৱণ সুপদ্মাব ক্ৰীমহা মানিক যে,
ববাহবাজ্যৰ অনুবোধে ।
সাতোকাকুণ্ডামাৱণ পদবন্ধে নিবহিলে।
লজ্জা পৰিহৰি সাবোধত ।
মহামানিক্য বোলে, কাব্যবস কিছু দিলে,
ছন্দক বহিলে যেন স্তত ॥

ববাহীবজা মহামানিক্যৰ বাজত্ৰকাল সম্বন্ধে স্বৰ্গীয় পণ্ডিত ৩হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীদেৱে তেখেতৰ এটা ইংৰাজী ভাষাত লিখা প্ৰবন্ধত এইদৰে উল্লেখ কৰিছে “Mahamanikya was a king of the Barahi Kacharies and that he ruled about the middle of the fourteenth century at Dimapar. In an old Ahom Baranji Seven Generations of Barahi Kings Detrung great great grandson of Mahamanikya was the contemporary of the Ahom king Dihingia Raja,

আহোম বুৰঞ্জীমতে দিহিংজীয়া বজাৰ বাজত্ৰকাল ১৪৯৭ খৃষ্টাব্দৰ পৰা ১৫০৯ খৃষ্টাব্দৰ ভিতৰত প্ৰতিজন বজাৰ বাজত্ৰকাল গড়ে ত্ৰিশ বছৰ ধৰিলে আৰু মহামানিক্যৰ তালৰ পঞ্চম পুত্ৰৰ বজা দিহিংজীয়াবজাৰ লগত সমসাময়িক হলে ইয়াৰ দ্বাৰা অনুমান কৰিব পাৰি যে মহামানিক্যে ১৩৫০ খৃষ্টাব্দৰ পৰা ১৩৯৫ খৃষ্টাব্দৰ ভিতৰত ডিমাপুৰত বাজত্ৰ কৰিছিল আৰু সেই সময়তে মাধৱকন্দলীয়ে বামাৱণ লিখিছিল। শতৰ দেহুৰ জন্ম ১৪৪৯ খৃষ্টাব্দত। কৃত্তিবাসে নিজৰ জন্মকাল সম্বন্ধে মিঞেই লিখি গৈছে—

“আদিত্য বাৰ ঔপকৰী পূণমাঘমাস ।
তৰি মৰো জন্ম লভিসাম কৃত্তিবাস ॥”

পণ্ডিত সকলে মাঘৰ সংক্ৰান্তি বহিৰাৰ ঔপকৰী এটাইঘোৰ এডলগে মিলাই প্ৰমাণ কৰি দেখিছে যে ১৪০২ খৃষ্টাব্দৰ দ্বাৰী সংক্ৰান্তিত কৃত্তিবাসৰ জন্ম হৈছিল। তুলসী দাসৰ জন্ম তাৰো পিচত।

শতবছৰে ত্ৰিশবছৰ বয়স মানত উক্তবাক্য বামাৱণ লিখাৰ সময়ত বুলি ধৰিলে ও সম্বন্ধে অনুমান কৰিব পাৰি যে উক্তবাক্য বামাৱণ লিখাৰ অন্ততঃ ১০০ বছৰ মান আগতে মাধৱ কন্দলীয়ে বামাৱণ লিখি গৈছিল। মাধৱকন্দলী বৈকৰ কবি আছিল, বামাৱণত তাৰ প্ৰমাণ দি গৈছে।

“কলিৰ সম্প্ৰতি

মাছি আন গতি

বিনে মাধৱ নাম।

মাধৱ কন্দলী

কহে নিবন্তবে

-ডাকি বোলা বান বাম ॥” অৰ্ঘ্যোধ্যা ৪ : ৩২

ইয়াত কবিয়ে বাম আৰু মাধৱ মাজত অভেদ দেখুৱাইছে। বামে বনবাসৰ আদেশ পাই
লক্ষণৰে সৈতে কোশল্যাৰ ওচৰত বিদায় লবলৈ গৈ দেখিছে -

“বিষ্ণুক পূজন্তে দেখিলন্ত নিজ মার।

ছই ভাই মিলি প্ৰণমিলা তান পাৰ ॥

কোশল্যাই বিষ্ণু পূজা কৰা মাধৱ কন্দলীৰ নিজৰ সৃষ্টি, মূল বান্দীকিৰ বামাগণত তাৰ
উল্লেখই নাই। পাঠক সকলে নিজেই বুজিব পাৰিব যে বৈষ্ণৱ মাধৱকন্দলীয়ে বিষ্ণুৰ অংশাবতায়
স্বৰূপে বামচক্ৰক মানি লৈ বামচক্ৰত ঐশ্বৰিক প্ৰভাব আৰোপ কৰি দেখুৱাইছে। মাধৱকন্দলীৰ
দেবজিৎ নামে আৰু এখন গ্ৰন্থ আছে তাতো তেওঁ বিষ্ণুভক্তি প্ৰকাশ কৰি গৈছে। এই বিলাকৰ
ছাৰা স্পষ্ট প্ৰমাণ হয় যে শঙ্কৰ দেৱৰ আবিৰ্ভাবৰ বহুকাল পূৰ্বৰে পৰা আসামত বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ
প্ৰচাৰ হৈছিল।

মাধৱকন্দলীয়ে বান্দীকিৰ মূল বামাগণৰ হুবহু অনুবাদ কৰা নাছিল, তাৰ ইতিবৃত্ত মাত্ৰ
গ্ৰহণ কৰি নিজৰ পাণ্ডিত্যৰ বলৰে দেশকাল পাত্ৰৰ উপযোগী কৰি বামাগণ বচন। কৰিছিল।

মাধৱ কন্দলীয়ে শ্ৰীয়া শাস্ত্ৰত পাণ্ডিত্য লাভকাৰী কন্দলী উপাধি পাইছিল বুলি কোনোৱে
অজ্ঞান কৰে। এই অজ্ঞানৰ সপক্ষে কোনো লিখিত প্ৰমাণ যদিও পোৱা নাই তথাপি ইয়াক উড়াই
দিব নোৱাৰি। ন্যায়, সাংখ্য প্ৰকৃতি দৰ্শন শাস্ত্ৰত ব্যুৎপত্তি থাকাৰ প্ৰমাণ মাধৱকন্দলীয়ে মাজে
মাজে অলঙ্কাৰ যোজনাৰ ছলত দি গৈছে। সীতাক ত্ৰিজটাই প্ৰবোধ দিয়াৰ ছলতে কবিয়ে ন্যায়ৰ
“পৰ্বতোবহিৰ্ভিমান ধূমাং” এই সূত্ৰৰ কথা তুলিছে “ধূম্যেবৈৰে আহয় অগনি আছে জলি। কাৰ্য্যৰ
সে নিমিত্তে কাৰণ পৰেমিলি।”

আৰু এঠাইত সাংখ্যৰ “অন্ধ খল্লবৎ” সূত্ৰ খটুৱাই লিখিছে—

“অন্ধলাৰ কান্ধত পেজুৰা যায় চৰি।

পেজুৰাৰ উদ্দেশে অন্ধলা কাঢ়ে তাৰি ॥” ৪।.১১

মাধৱ কন্দলীৰ জন্মস্থান সম্বন্ধেও ঠিক প্ৰমাণ দিয়া টান। স্বৰ্গীয় ৮মাধৱচক্ৰ ববনলৈ
ডাঙৰীয়াই নগাঁও জিলাতে কৰিব জন্ম আৰু ভাতে কবিয়ে বামাগণ লিখিছিল বুলি তেখেতৰ
অসমীয়া সপ্তকাত বামাগণৰ ভূমিকাত লিখি গৈছে। বৰাহী বংশৰ কছাৰী বজা সকলে ডিমাপুৰত
বাজৰ কৰিছিল, নগাঁও জিলাৰ দক্ষিণ পূৰ্বঅঞ্চল কছাৰী বাক্যৰ অন্তৰ্ভুক্ত আছিল। বৰাহী বজা
মহামণিকাৰ অনুবোধত সপ্তকাত বামাগণ লিখিলে বুলি কবিয়ে নিজে কৈ গৈছে এই বিলাক
চিন্তা কৰি চায়ে স্বৰ্গীয় ববনলৈ ডাঙৰীয়াই উক্ত সিদ্ধান্ত কৰি গৈছে। নগাঁৱত কন্দলি পৰ্বত
আৰু কন্দলি পথাৰ এতিয়াও বৰ্ত্তমান। নগাঁৱৰ চাংচকি, উড়িয়া গাঁও, হাতীচোং আৰু মাজগাঁৱত

কন্দলি উপাধিধাৰী ব্ৰাহ্মণ আছে কিন্তু সিহিলাকে মাধব কন্দলীৰ বংশধৰ বুলি গ্ৰহণ দিব নোৱাৰে। গুৱাহাটীৰ হাজোৰ ভট্টাচাৰ্য্যবংশই মাধৱ কন্দলীৰ পৰা আৰম্ভ কৰি বংশাবলী বন্ধা কৰি আহিছে। সম্ভৱতঃ কছাৰী ৰাজবিশ্লবৰ সময়ত মাধবকন্দলীৰ কোনো বংশধৰে ভটিয়াই আহি হাজোত আহিলহি।

মাধৱকন্দলীৰ পিচত শত্বৰী যুগত অনন্তকন্দলীয়ে ৫ কাণ্ডৰ বামাৱণ লিখিছিল। অনন্ত কন্দলীয়ে বামাৱণ লিখাৰ কাৰণ দি গৈছে যেনে—

“মাধৱকন্দলী ত্ৰিচিলা বামাৱণ।
তাক শুনি আমাৰ আকুল কৰে মন।
ৰামৰ সান্নিধ্য সন্তু কথা যথা ৱত।
তত্নীয় গুণ যত নৈতল বেকত।
এন্তেকে বতন কৰৌ তকতিৰ পদে।
জুবুলিবা নিম্মা সদা গুনা সতাসদে।
সাক্ষাত পৰমব্ৰহ্ম জানিবা জীৱাম।

আন যন্তু তেজিতান ধৰা গুণনাম।” অধোধ্যাকাণ্ড ১৩।১৪

মাধবকন্দলীৰ সময়ত কৈ পিচৰ শত্বৰী যুগত বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মৰ প্ৰভাৱ প্ৰবলহৈ উঠিছিল। শত্বৰদেৱৰ সমসাময়িক বৈষ্ণৱ কনি অনন্তকন্দলীয়ে বামচন্দ্ৰত অধিক তত্নীয় গুণ আৰোপ কৰি বামাৱণ লিখিছিল। অনন্তকন্দলী বামাৱণ তক্তি প্ৰধান। মহাপুৰুষীয়া সত্ৰ বিলাকত কোনো কোনো কাণ্ড পোৱা যায়, তকত সকলে তাক গোপনে ৰাখে আৰু ভাঙাৰে পঢ়ে।

বাইজৰ আগলৈ যিখন বামাৱণ আগবঢ়োৱা হৈছে তাৰ আদি আৰু উত্তৰাকাণ্ডৰ বিষয়ে অলপ ক'ব লগীয়া আছে। স্বৰ্গীয় ৮মাধবচন্দ্ৰ বৰদলৈ ডাকৰীয়াই কছাৰী বিদ্ৰোহৰ সময়ত মাধৱ-কন্দলীৰ আদি আৰু উত্তৰাকাণ্ড হেৰাই গল বুলি তেখেতৰ অসহীয়া সপ্তকাণ্ড বামাৱণৰ কৃমিকাত লিখিছে আৰু তেখেতে প্ৰকাশ কৰা বামাৱণৰ আদিকাণ্ড মাধবদেৱৰ ৰচিত আৰু উত্তৰাকাণ্ড ৮শত্বৰ দেৱৰ ৰচিত বুলি কৈছে। কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পুথি ভঁৰালত কৰিবৰ মাধৱকন্দলীৰ দ্বাৰা তণিত আদিকাণ্ড বামাৱণ নামে এখন গ্ৰন্থ পোৱা গৈছে। ৪৪ বছৰৰ আগতে ১৮১২ খকত জীৱুত গণেশৰাম আগৰাৱা ডাকৰীয়াই গ্ৰন্থ খন প্ৰকাশ কৰিছিল। ইয়াৰ লগত ৮বৰদলৈ ডাকৰীয়াই প্ৰকাশকৰা অসহীয়া বামাৱণৰ আদিকাণ্ড মিলাই চাই বিম্বিত পৰা গল। দুয়োখন গ্ৰন্থৰ মাজত অলপো পাৰ্থক্য নাই একে পদ, একে ভাষা, একে উপাখ্যান। দুয়োখনতে আৰম্ভ কৰিছে—

“জয় জয় কৃষ্ণদেৱ দৈবকী নন্দন।

ব্ৰহ্ম হৰে কৰে ৰাধ চৰণে বন্দন।”

হুৱো খনতে আছে—

“কজিলে মাধৱে আঁত কাণ্ড কথা সাব।”

ইখনতো দৰ্শৰথে বৰ্ণিতক কৈছে—

“মুনিবো বচন ব্যৰ্থ তৈল মোৰ ঠাই।

আছোক পুত্ৰৰ শোক দৰ্শন নাই।”

সিখনতো দৰ্শৰথে বৰ্ণিতক কৈছে—

“মুনিবো বচন ব্যৰ্থ তৈল মোৰ ঠাই।

আছোক পুত্ৰৰ শোক দৰ্শন নাই।”

ইখনতো অধ্যায় শেষ কৰিছে “বচিলা মাধৱে হৰি হৰি বুলিয়োক” সিখনতো অধ্যায় শেষ কৰিছে “বচিলা মাধৱে হৰি হৰি বুলিয়োক।” ভূমিকাৰ কলেৱৰ বুদ্ধিৰ তয়ত আৰু পদ তুলি দিয়া নহল। পাঠক সকলে দুয়োখন গ্ৰন্থ বিজ্ঞাই চালে পৰিকাবটক বৃত্তিৰ পাৰিব যে দুয়োখন গ্ৰন্থ একেজনৰ লিখনীৰ পৰা ওলোৱা। দুই এটা শব্দৰ লবচৰ অবশ্যে ঠায়ে ঠায়ে দেখা যায়। মাধৱদেৱ বচিত আদিকাণ্ডত আছে “লোমপাদ নবপতি, অঙ্গদেশ অধিপতি।” ১।১৮৩ মাধৱকন্দলীৰ আদিকাণ্ডত আছে “লোমপাদ নবপতি, বঙ্গদেশ অধিপতি।” এখনত আছে—

“কেহোজনী আলিঙ্গি ধৰিলা তান গলে।

কেহোজনী বসুৱাইলা বস্ত্ৰৰ অঞ্চলে।” ১।১৯৩

আনখনত আছে -

“কেহোজনী আলিঙ্গি ধৰিলা কুতুহলে।

কেহোজনী গুৱাইলা বস্ত্ৰৰ অঞ্চলে।”

ইত্যাদি। পুৰনি পুথি নানাজনৰ হাতে নকল হৈ অহাত এই দৰে দুই এটা শব্দৰ লবচৰ হোৱাটো স্বাভাৱিক, ইয়াৰ দ্বাৰা দুয়ো একেখন পুথি নহয় বুলি ধৰাৰ কোনো যুক্তি নাই। এতিয়া গ্ৰন্থ উঠিব পাৰে এই আদিকাণ্ড বামাৱণ কাব ? মাধৱদেৱৰ নে মাধৱ কন্দলীৰ ?

“বচিলো মাধৱে আদিকাণ্ড কথাসৰ” ইয়াত অকল মাধৱ শব্দ থাকাই পুথিখন মাধৱদেৱৰ বুলি স্থিৰ কৰাও টান। কাৰণ মাধৱকন্দলীয়েও কিছুকথাকাণ্ডত লিখি গৈছে—

“সুগ্ৰীৱৰ হিতবুদ্ধি বালীৰ মৰণ।

মাধৱে ভণিলা স্ত্ৰীৰামৰ চৰণ।”

ইয়াতো কন্দলী উপাধি নিদি অকল মাধৱ শব্দ দিছে।” আৰু এটা কথাটো পাঠকৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিলোঁ। আদি কাণ্ডৰ অহল্যাব উপাখ্যানত দেবগুৰু বৃহস্পতিয়ে অজিৎপু ইন্দ্ৰক কেনেকৈ পাব তাৰ উপায় শচীক কৈছে—

“দেবগুৰু বোলন্ত নজ্ঞানে। মই ডাক।

ভেবেসে স্বামীক পাইবা পূজিয়ে হৰ্ষীক।”

তুলি শচী দেৱী ভেবে হৰ্ষীক পূজিলা।

তুই হুৱা হৰ্ষীও শচীক দেখা দিলা।”

এই স্থলত হৰ্ষী পূজাৰ অবতারণা মূল বামাৱণত নাই। ই কবিৰ নিজৰ কল্পনা। বৈকল্প কবি

মাধৱদেৱৰ পক্ষে এনে কল্পনা অসম্ভৱ যেন লাগে। ভাষাৰ ফালৰ পৰা বিচাৰ কৰি চাওঁৱা মন্দেহ দূৰ কৰা টান। মাধৱদেৱ মাধৱকন্দলীৰ পৰবৰ্তী কবি, মাধৱদেৱৰ ভাষা মাধৱকন্দলীৰ ভাষাতকৈ আধুনিক আৰু বেছি স্থূললিভ; ছয়ো জনৰ বিভিন্ন গ্ৰন্থ পঢ়িচালে সহজেই তাক বুজিব পাৰি। কিন্তু মাধৱদেৱ বচিত বুলি প্ৰকাশ কৰা আদিকাণ্ড বামায়ণৰ—

“কিবা বাহা বাই বুলি পুছিল বিনয়।
শুনি কৌশলাৰ দায়্য ভৈল আভিষ্কৰ ॥
কৈকয়ীক বুলিলন্ত কৌশল্যা স্তম্ভবী।
সুমিত্ৰাক নিদি আমি খাটবোঁ কেনে কৰি ॥”

এই বিলাক পদৰ ভাষাৰ লগত মাধৱ কন্দলীৰ অৱগাণ্ডৰ—

“বাহাৰ কিছুব ছবপুৰন্দৰ বিধি।
হেন বাম অৱণে আবন্ত হোক সিদ্ধি ॥
কৰি শিৰোগত বামদেৱৰ চৰণ।
মাধৱকন্দলী বিবচিলা বামায়ণ ॥” ৩।১।৫ লঙ্কাকাণ্ড
“দশদিশ তুমোময় ভৈলা অঙ্ককাৰ।
দিনত আঙ্কাৰ নেমেথিয়া আউৰ আৰ ॥
অসংখ্যাত শব হানি গুহাইলন্ত তম।
হুইবীৰ যুজে মেক মন্দৰব সম ॥” ৬।৩৫।১৫২

এই বিলাক পদৰ ভাষা মিলাই চালে কোন বিলাক পদ প্ৰাচীন কোন বিলাক আধুনিক ঠিক কৰা অসম্ভৱ বৰক মাধৱদেৱৰ আন গ্ৰন্থৰ ভাষাৰ লগত ইয়াৰ ভাষাৰ সৌসাদৃশ্য কম যেন হৈ দেখা যায়। এই বিলাক ভাবিচাই আদিকাণ্ড মাধৱ দেৱৰো বুলিব পাৰি মাধৱকন্দলীৰো বুলিব পাৰি।

স্বৰ্গীয় পণ্ডিত ৬হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীদেৱে ত্ৰৈলোক্য “অসমীয়া সাহিত্যৰ চানেকী” নামে গ্ৰন্থত মাধৱকন্দলী বিবচিত উক্তবাকাণ্ড বামায়ণৰ কিছু অংশ তুলি দিছে।

তাবলগত—

—৬বৰদলৈ ডাক্তৰীয়াট প্ৰকাশ কৰা শঙ্কৰ দেৱৰ উক্তবাকাণ্ডৰ বহুত মিল দেখা যায়। পাঠক সকলৰ অৱগতিৰ কাৰণে কেইটামান পদ তুলি দিয়া হল। বাস্তৱে লৱকৃৎক কৈছে—

শঙ্কৰ দেৱৰ উক্তবাকাণ্ড

হোৱা চিবজীৱ লবকৃৎ হুয়ো তাই।
দেশে দেশে বামৰ চকিত্ত কুবা গাই ॥
নগৰ গ্ৰামত সমস্তবে বক্তিত্ত।
বামৰ সভাত পনি হুয়ো গাইবা দীত।

মাধৱকন্দলীৰ উক্তবাকাণ্ড

হুয়ো চিবজীৱী লবকৃৎ হুই তাই।
দেশে দেশে বামৰ চকিত্ত কুবা গাই ॥
নগৰ গ্ৰামৰ সমস্তবে বক্তিত্ত।
বামৰ সভাত দৈৱা গাহা হুয়ো দীত ॥

শুনিয়া সন্তোষ হৈব বাঘব মন ।

ছুই হাত্তক সন্তোষিয়া দিবে বহু ধন ॥

নলৈবাহা একোতোৰা আমাৰ বচনে ;

বামৰ চৰিত্ৰ মাত্ৰ গাইবা একমনে ।

শুনিয়া সন্তষ্ট হৈব বাঘব মন ।

ছুই হাত্তকো সন্তোষে দিবন্ত বহুধন ॥

নলৈবা কিঞ্চিতো ধন মোহোৰ বচনে ।

বামৰ চৰিত্ৰ মাত্ৰ গাইবা একমনে ॥

এই বিলাক পদৰ মিল দেখিলে ছয়োখন উত্তৰাকাণ্ড একে যেন বোধ হয় । কিন্তু মাধৱ কন্দলীৰ উত্তৰাকাণ্ড—

“শত্ৰুঘন লক্ষ্মণ আথব ভবত ।

বামৰ কনিষ্ঠ ভাই তোমাৰ খুৰাত ॥

নিচিনিয়া পিতা পুত্ৰে কৰিলা সমৰ ।

আমাৰ আদেশে গীত গাৱা নিবন্তৰ ॥”

এই বিলাক পদত “নিচিনিয়া পিতা পুত্ৰে কৰিলা সমৰ” কথাটিয়ে বামৰ লগত লব কুশৰ যুদ্ধৰ আভাস দিছে । শত্ৰুঘন দেৱৰ উত্তৰাকাণ্ডত লব, কুশৰ লগত বামৰ যুদ্ধৰ উল্লেখ নাই । বাজীকিৰ মূল বামাৱগতো তাৰ উল্লেখ নাই । ইয়াতলৈ চালে ছয়োখন উত্তৰাকাণ্ড একেজনৰ নহয় বুলি ও অনুমান হয় । মাধৱ কন্দলীৰ উত্তৰাকাণ্ড বামাৱগ সম্পূৰ্ণৰূপে উদ্ধাৰ কৰিব নোৱাৰি স্বৰ্গীয় বৰদলৈ ডাঙ্গৰীয়াৰ পথকে অনুসৰণ কৰা হ'ল । কিন্তু ইউ যে মাধৱ কন্দলীৰ উত্তৰাকাণ্ডৰ লগত সানমিহলি হৈছে ওপৰত উদ্ধৃত পদ বিলাকৰ দ্বাৰা প্ৰমাণিত হয় । ভাৰ্য্য কালৰ পৰা চালেও উত্তৰাকাণ্ডৰ সমুদায় পদ শত্ৰুঘন দেৱৰ সুন্দৰ লিখনীৰ পৰা ওলোৱা যেন বোধ নহয় । পিচৰ শত্ৰুঘন যুগত মাধৱদেৱে আদিকাণ্ড, শত্ৰুঘনদেৱে উত্তৰাকাণ্ড আৰু অনন্ত কন্দলীয়ে বামত অধিক ভাৰ্য্যীয় গুণৰ আৰোপ কৰি মাজৰ পাঁচকাণ্ড বামাৱগ বচনা কৰিছিল । বচনাগত বেছি পাৰ্থক্য থকাৰ কাৰণে তন্ত্ৰ অনন্ত কন্দলী আৰু মাধৱ কন্দলীৰ মাজৰ পাঁচকাণ্ড অবিকৃত হৈ থাকিল আৰু বৰ বেছি পাৰ্থক্য নথকাৰ কাৰণে আদিকাণ্ড আৰু উত্তৰাকাণ্ডৰ সানমিহলি হল ।

বামাৱগত গুৱাহাটী কটন কলেজৰ অৰ্থনীতিৰ অধ্যাপক জীৱ্ত উমাকান্ত গোস্বামী এম-এ ডাঙ্গৰীয়াই এটা সূচিস্থিত কৃমিক দিব । এই কাৰণে মই কৃমিকাৰ কলেজৰ আৰু বেছি নবঢ়াই ইমানতে সামৰণি মাৰিলোঁ ।

তুলসীদাসৰ বামাৱগ পশ্চিম ভাৰতৰ ঘৰে ঘৰে, কৃষ্ণবাসৰ বঙ্গলা বামাৱগো বঙ্গালীৰ ঘৰে ঘৰে । বৰ লাজ আৰু দুঃখৰ কথা যে অসমীয়াই অসমীয়া বামাৱগ পঢ়িবলৈ বিচাৰি নাপায় । অনেকে আজিকালি অসমীয়া বামাৱগৰ কথাৰ্কে পাহৰি গৈছে । বামসৰস্বতীৰ অসমীয়া মহা-ভাৰতৰো আজি সোৱে অৱস্থা, তাকো একে লগে দেশত বিচাৰি পাবলৈ নাই । বামাৱগ মহাভাৰতৰ দৰে অমূল্যনিধি বস্তু থাকিও নোহোৱা হৈছে দেশলৈ তাৰ পৰিৱৰ্ত্তে কৃষ্ণবাসী বামাৱগ আৰু কাশীদাসী মহাভাৰত হাজাৰে হাজাৰে আমদানি হৈছে ।

স্বৰ্গীয় মাধৱচন্দ্ৰ বৰদলৈ ডাঙ্গৰীয়াই ৪২ বছৰৰ আগতে বহু বস্তু কৰি অসমীয়া লগত বামাৱগ প্ৰকাশ কৰিছিল । স্বৰ্গদত্ত বৰদলৈ ডাঙ্গৰীয়াৰ ওচৰত ইয়াৰ কাৰণে অসমীয়া সমাজ

কণী। কিন্তু তাকো আজি দেশত বিচাৰি পোৱা নাযায়। তেতিয়াৰে পৰা এই কামত কোনেও হাত দিয়া নাই। যোৱা বছৰতে মই আসামৰ শিক্ষা মন্ত্ৰী শ্ৰীযুত বোহিণীকুমাৰ চৌধুৰী ডাক্তৰীয়াৰ চৰকাৰী খবৰুৱে অসমীয়া বামায়েণ প্ৰকাশ কৰিবলৈ অনুৰোধ কৰিছিলোঁ। আসাম গৱৰ্ণমেণ্টে সেই সময়ত সৰ্বসাধাৰণৰ মাজত নিবন্ধনতা দূৰীকৰণৰ দৰে মহৎকাৰ্য্য হাতত লৈছিল। মন্ত্ৰী ডাক্তৰীয়াই পুৰণি ভাষাৰ বামায়েণ প্ৰকাশ কৰি সৰ্বসাধাৰণৰ হাতত দিয়াটো নিবন্ধনতা দূৰীকৰণৰ অঙ্গীকৃত কাৰ্য্য বুলি ভাবি মোৰ অনুৰোধ বাৰিবঠৈ যত্ন কৰিব বুলি প্ৰতিশ্ৰুতি দিছিল। তাৰ পিচত মই নিজেই অসমীয়া বামায়েণ প্ৰকাশৰ অৰ্ডাৰ বিচাৰি আসাম গৱৰ্ণমেণ্টক আবেদন কৰিলোঁ। গৱৰ্ণমেণ্টে দয়া কৰি ২২৫০ টকাত এহাজাৰ খন পকাবন্ধ বামায়েণ নোৰ পৰা লব বুলি মোক অৰ্ডাৰ দিলে। এনে এটা শুভকাৰ্য্যতো যিমান বাধা বিঘিনি অতিক্ৰম কৰিব লগীয়া হৈছিল কবলৈ দুঃখ আৰু লাজ লাগে। মন্ত্ৰী চৌধুৰী ডাক্তৰীয়াৰ যত্ন নহলে বামায়েণ প্ৰকাশ কৰা টান হ'ল হেতেন, কোৱা বাহুলা যে অসমীয়া বামায়েণ ৰাইজৰ আগলৈ ওলোৱাত লগাৰ পাত্ৰ একমাত্ৰ তেখেতেই।

সৌভাগ্যক্ৰমে বন্ধু শ্ৰীযুত যতীন্দ্ৰনাথ ভূৱৰা আৰু কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অধ্যাপক ব্ৰহ্মানন্দ শ্ৰীমান্ তীৰ্থনাথ শৰ্ম্মা এম এ বোপাৰ পৰামৰ্শ মতে কলিকতাৰ এল্ফ্ৰেড হাৰ্ভাৰ্ড বামায়েণ ছপাবলৈ দিয়া হৈছিল। যুদ্ধৰ সময়ত কাগজপত্ৰৰ দাম অত্যন্ত বাঢ়ি গৈছিল এনে দুৰ্দ্দিনত প্ৰেছৰ মালিক শ্ৰীযুক্ত দেবপ্ৰসাদ মিত্ৰ মহাশয়ে লাভৰ ফালে লক্ষ্য নাৰাখি বামায়েণ খন ছপাই দিয়াও মিত্ৰ মহাশয়ৰ সৌজন্যৰ লগ লাগি লৈছোঁ। শ্ৰীমান তীৰ্থনাথ শৰ্ম্মাই নিজৰ কামৰ মাজতে সময় উলিয়াই বামায়েণৰ প্ৰফ চাই দিছে, আৰু এছ টাইট অন্তৰ্দ্ধ শৰুৰ সোধৰণ কৰি দিছে। তেওঁৰ সহধৰ্ম্মিণী শ্ৰীমতী নিৰ্ম্মলা দেৱী আৰু ভ্ৰাতৃ শ্ৰীমান্ ভোলানাথ শৰ্ম্মাই ও নকলাদি কৰাত, প্ৰফ চোৱাত সহায়তা কৰিছে। মই নিজে এই এটাটাবোৰ কাম কৰিব লাগিলে ইমান সোনকালে বামায়েণ ছপাই মুঠিল হেতেন। তেওঁলোক সকলোটাৰে চেৰত লগ লাগি লৈছোঁ।

যদিও হাতে লিখা পুথিৰ সহায়ত লোৱা হৈছে তথাপি বামায়েণৰ বেছি অংশ স্বৰ্ণীয় ৬৭৪৮লৈ ডাক্তৰীয়াৰ অসমীয়া বামায়েণৰ পৰাই অনা হৈছে, ইয়াৰ কাৰণে বৰদলৈ ডাক্তৰীয়াৰ স্বৰ্গগত আত্মাৰ চেৰত নতৰিবে কৃতজ্ঞতা স্বীকাৰ কৰিছোঁ। মাজে মাজে দুটো এঠাই ছপাৰ ভুল বৈ গৈছে পিচৰ সংস্কৰণত সেই বোৰৰ সোধৰণি হ'ব। নিজৰ ডিঙাটো মতে ব্লক বৰাই চৰি দিবলৈগলে বহুত বেছি খৰছ পৰে। সেই কাৰণে বজাৰৰ ছবিকে দিয়া গ'ল। ইতি—

বিনীত—

শ্ৰীকনকচন্দ্ৰ শৰ্ম্মা

বামায়ণ

কৃষ্ণং বাম বামেতি মধুং মধুবাঙ্কবম্ ।

আব্ধ কবিতা শাখাং বন্দে বাম্বিকি-কোকিলম্ ।

(বামায়ণ)

বামায়ণ ভাবতবৰ্ষৰ এখনি প্ৰাচীন মহাকাব্য । ই প্ৰাচীন ভাবতব সভ্যতাৰ আদৰ্শ, ধৰ্ম-বিশ্বাস, চিন্তাৰ ধাৰা, কল্পনা আৰু বাস্তব জীৱনক যুগযুগো নিদৰ্শনৰূপে, বহু যুগৰ কত ধৰ্ম-বিপ্লব, বাস্তৱনৈতিক বিপ্লব আৰু সামাজিক পৰিৱৰ্ত্তনৰ মাজেদি অশেষ বাধা বিধিনি মূৰত লৈ আজিলৈকে ভাবতব প্ৰাচীন গৰিমা প্ৰচাৰ কৰি আছে । বামায়ণ মহাগ্ৰন্থ সকলো হিন্দুৰ মানত পূজা আৰু মহাকাব্য হিচাবে সৰ্ব্ব জগতৰ আদৰ্শীয় । বামায়ণৰ বটোতা কবি গুৰু বাম্বিকি । বাম্বিকি আৰু তেওঁৰ বচিত বামায়ণ সম্বন্ধে বামায়ণৰ টীকাকাৰ বামায়ণাচাৰ্য্যই মঙ্গলাচৰণত লিখিছে :—

বাম্বিকি গিৰি-সঙ্কতা বামায়ণোনিধি সজ্জতা ।

ঈমজ্জাম্বদীপী গজা পূণাতি কুব্জেন ত্ৰয়ম্ ।

অৰ্থাৎ বামায়ণ ৰূপ গজা বাম্বিকি ৰূপ পৰ্বতৰ পৰা ওলাই বামায়ণ সাগৰত পৰি তিনিও কুব্জেনকেই পবিত্ৰ কৰিছে ।

বামায়ণক হিন্দু সকলে কিমান ভক্তিভাৱে দেখে তাক বামায়ণত থকা এই শ্লোকৰ পৰাই বুজিব পাৰি—

প্ৰয়াগাদীনী তীৰ্থানি গজাভাঃ সৰিত স্তথা ।

নৈমিষাদীপ্তবপানি কুৰুক্ষেত্ৰানিকাক্ষপি ।

কৃতানি ভেন লোকেহুশ্মিন্ যেন বামায়ণঃ ক্ৰতম্ ।

অৰ্থাৎ যিয়ে বামায়ণ শুনিছে তেওঁৰ প্ৰয়াগ আদি তীৰ্থ, গজা আদি পবিত্ৰ নদী, নৈমিষ আদি অৰুণা আৰু কুৰুক্ষেত্ৰ আদি পবিত্ৰ ক্ষেত্ৰ দেখাৰ ফল হৈছে ।

“বামায়ণ” শব্দৰ অৰ্থ হৈছে (বামস্ত চৰিতাধিতম্ অয়ণাশাস্ত্ৰম্) বামৰ চৰিত্ৰ বিষয়ক গ্ৰন্থ । ই পঞ্চব আকাৰে সৰল সংস্কৃত ভাষাত প্ৰায়ে অষ্টটুকু হস্তৰ শ্লোকত লিখা । ইয়াৰ মূল ভগ্নকাণ্ডত শ্লোকৰ সংখ্যা ২৪০০ কিন্তু এতিয়া ই শেষৰ এটিকাও যোগ হৈ সাত কাণ্ডত বিভক্ত । ইয়াৰ লিখক মহৰ্ষি বাম্বিকি । সাধাৰণতে বামায়ণক ভাবতব আদি কাব্য আৰু বাম্বিকিক আদি কৰি বোলা হয় । বামায়ণৰ যুদ্ধ-কাণ্ডৰ শেষত লিখা আছে :—

বহু বশন্তমায়ুৰং বাজাঃ চ বিভদ্ভাং হম ।

আদি কাব্যবিদঃ বাৰ্হা পুৰা বাম্বিকিনা কৃতম্ ।

ইয়াতেই বামায়ণক “আদি কাব্য” বোলা হৈছে।

বামায়ণ বচনাৰ কাল আৰু বামায়ণৰ উৎপত্তি সম্বন্ধে বিস্তৰ আলোচনা কৰা এই ক্ষুদ্ৰ ভূমিকাত অসম্ভৱ। নাথোন বামায়ণক আদি কাব্য আৰু বাঙ্গীকিক আদি কবি কি কাৰণে বোলা যাব পাৰে সেই সম্বন্ধে হুই এটা কথা ইয়াতে কব পৰা যায়। ভাৰতবৰ্ষৰ নিচিনা দেশত বাঙ্গীকিকৰ পূৰ্বে যে কবি নাছিল আৰু বামায়ণৰ পূৰ্বে যে কোনো কাব্য বা কোনো প্ৰকাৰৰ বচনা হোৱা নাছিল এনে হবই নোৱাৰে। বাস্তবতে কাব্য বা কবিতাৰ আৰম্ভ বুলি কোনো সময়ৰ নিৰ্ণয় হব নোৱাৰে। বেদ উপনিষদ আদিৰ অনেক অংশই বামায়ণৰ পূৰ্বে লিখা। কিন্তু পূৰ্বে সেই বিলাক শাস্ত্ৰৰ বটোতা হিচাবে কোনো ব্যক্তি বিশেষৰ নাম কবিব পৰা নাযায়। বেদক অপৌকৰ্ষেয় আৰু অনাদি বোলা হয়। যি সকলে বেদৰ অনাদিৰ স্বীকাৰ নকৰে তেওঁলোকেও বেদৰ লিখক বুলি কোনো ব্যক্তি বিশেষৰ নাম বিচাৰি উলিয়াব পৰা নাই। প্ৰাচীন কালৰ যি সকল কবিৰ নাম আমি পাওঁ তেওঁলোকৰ মাজত বাঙ্গীকিয়ে আটাইতকৈ আদি বা প্ৰথম আৰু প্ৰধান। বাঙ্গীকিক প্ৰতিভাকে অতীজৰ পৰা আটোৱে শ্ৰেষ্ঠ আসন দি বামায়ণক মহাকাব্যৰ আদৰ্শ বুলি স্বীকাৰ কৰি আহিছে।

বামায়ণ আৰু মহাভাৰত এই দুখনি মহাগ্ৰন্থই প্ৰাচীনকালতে ভাৰতীয় সভ্যতাৰ তেঁটি গঢ়ি তুলিছে আৰু এই দুয়োবো অসংগত নানা প্ৰকাৰ বিষয়ক আশ্ৰয় কৰি পিছৰ কালত হাজাৰ হাজাৰ কাব্য নাটক, আখ্যান উপাখ্যান আদিৰ সৃষ্টি হৈছে। কোনো কোনো লিখকে বামায়ণ আৰু মহাভাৰতক ভাৰতবৰ্ষৰ গঙ্গা আৰু সিন্ধু নদীৰ লগত তুলনা কৰে। গঙ্গা আৰু সিন্ধু এই দুখনি নদীয়ে যেনেকৈ অৰ্ধ্যাবৰ্ত্তৰ মাজেদিবৈ গৈ গোটেই দেশ খনকে সাৰুৱা কৰি শস্ত্ৰ সম্পদ আনি দিছে সেট দৰে বামায়ণ আৰু মহাভাৰতেও ভাৰতীয় সভ্যতা আৰু সংস্কৃতিৰ সম্পদ যোগাইছে। এই দুখনি নদীৰ পৰা যি দৰে শই শই উপনদী শাখানদী আদি ওলাইছে সেই দৰে বামায়ণ মহাভাৰতৰ পৰাও হাজাৰ হাজাৰ বচনাৰ সোত বৈছে। বামায়ণৰ লগত মহাভাৰতৰ পাৰ্থক্য এই খিনিতে দেখা যায় যে মহাভাৰতৰ বচনা বামায়ণতকৈ পিছত হলেও কালক্ৰমে তাত নানা প্ৰকাৰৰ কথাৰ যোগ হৈ সেয়ে এখনি বিৰাট বিশ্বকোষত পৰিণত হ’ল গৈ, কিন্তু বামায়ণ সপ্তকাণ্ডে সীমাবদ্ধ হৈ এখন গুটীয়া কাব্যৰ আকাৰে থাকিবলৈ পালে। এই কাৰণেও বামায়ণক আদি কাব্য বোলা যাব পাৰে।

বামায়ণৰ সূত্ৰপাত হৈছে মহৰি নাবদ আৰু বাঙ্গীকিকৰ কথোপকথনৰ পৰা।

বাঙ্গীকিয়ে নাবদক সুধিলে :—

কো বস্বিন্ সাম্প্ৰতং লোকে গুণবান্ কশ্চ বীৰ্য্যবান্ ।

ধৰ্ম্মজ্ঞশ্চ ব্ৰতজ্ঞশ্চ সভ্যব্যাক্যো দৃঢ়ব্ৰতঃ ॥

চাৰিত্ৰেণ কো যুক্তঃ সৰ্ব্বভূতেষু কো হিতঃ ।

বিদ্বান্ কঃ কঃ সমৰ্থশ্চ, কশ্চৈক প্ৰিয়দৰ্শনঃ ॥

আশ্ববান্ কো জিডজ্জোথো জ্যতিমান্ কোহননুন্নকঃ ।

কন্তু বিভাতি দেবান্দ জাতবোবন্ত সংস্থে ।

এতদিচ্ছামাহং শ্রোতুং পবং কৌতুহলং হি মে ।

এই পৃথিবীত বৰ্ত্তমান কালত কোন জনা পুৰুষ গুৰী আৰু বীৰত্বশালী, কৰ্ত্তব্যজ্ঞান সম্পন্ন আৰু কৃতজ্ঞ, সত্যবান্ আৰু দৃঢ় প্ৰতিজ্ঞ ? কোনজন চৰিত্ৰবান্ আৰু সৰ্ব্বভূতৰ হিতকাৰী, কোন জন বিদ্বান, শক্তিমান আৰু শুল্কৰ ? কোনজননা পুৰুষ আত্ম সংযমী, ক্ৰোধজিৎ, উজ্জল আৰু হিংসা বহিত ? কাৰ ণ্ড উঠিলে যুদ্ধত দেবতা সকলেও ভয় কৰে ?

তেতিয়া নাবদে উত্তৰ কৰিলে যে ঈক্ষাকু বংশজাত বামচক্ৰে এনেকুনা পুৰুষ ।

ইয়াৰ পিছত এদিন বাল্মীকিয়ে তমসা নদীত স্নান কৰিবলৈ যায়। বাটত তেওঁ এহাল মতা মাইকী চকোৱা (ক্ৰোক) চৰায়ে ধেমালি কৰি থকা দেখে। সিহঁত ধেমালি কৰি থাকোঁতেই এক নিষ্ঠুৰ ব্যাধৰ শৰ আহি মতাটোক আঘাত কৰে। মতাটোৱে যেতিয়া যুট্টা বহুদূৰত বাগৰি পৰি ধপ ধপাই থাকে তেতিয়া লগৰীয়া মাইকী জনীয়ে আতি কৰুণ শব্দে বিলাপ কৰিবলৈ ধৰে। এই দৰ্শনাত্মিক দৃশ্য দেখি কবিৰ মনত দাকণ শোক ওপজে আৰু অতক্ৰিতে তেওঁৰ মুখত এই কীৰ্ত্তি কথা শুনাৱ ।

ম। নিৰাধ প্ৰতিষ্ঠাং যমপমঃ শ্মশতীঃ সমাঃ ।

যং ক্ৰৌঞ্চ মিথুনাদেকম্ অবধীঃ কাম মোহিতম্ ।

এই বাক্য সমান আখৰ আৰু সমান মাত্ৰাৰ চতুৰ্দ্দশ বৃত্ত হৈ কবিৰ মুখৰ পৰা ওলোৱাত “শ্লোক” নাম পায় আৰু এই শ্লোকেৰেই বামায়ণ ৰচিত হয়। বামায়ণ মহাকাব্যত কাব্যৰ সকলো প্ৰকাৰ বসবে সমাবেশ হলেও ইয়াৰ প্ৰধান শ্লবৰে কৰুণাত্মক হব তাক “শ্লোক”ৰ উৎপত্তি লৈ চালেই বুজিব পাৰি।

বামায়ণৰ তিনি প্ৰকাৰ সংগ্ৰহ পোৱা হৈছে। প্ৰথম বোধাইব পৰা ওলোৱা, দ্বিতীয় বজীৰ বা গৌড়ীয় বামায়ণ, তৃতীয় উত্তৰ পশ্চিম ভাৰতৰ লাহোৰৰ পৰা ওলোৱা। চতুৰ্থ একপ্ৰকাৰ বামায়ণ বালিনৰ লাইব্ৰেৰীত হাতেলিখা অসম্ভাৱ আছে বুলি শুনা যায়। মাত্ৰহৰ মুখে মুখে প্ৰচলিত হৈ আহি বামায়ণে যেতিয়া প্ৰথমে লিখিত আকাৰ লৱ তেতিয়া ঠাৱে ঠাৱে মূলৰ পৰা তাৰ অলপ লবচৰ হয়। বোধাই আৰু লাহোৰৰ বামায়ণ প্ৰায় মিলে কিন্তু গৌড়ীয় বামায়ণত আন দুখনতকৈ অলপ লব দেখা যায়। আটাই কেই ঠাইতে বামায়ণ সাত কাণ্ডত বিভক্ত।

মূল বামায়ণৰ আদি বা বালকাণ্ডত লিখা আছে যে বাল্মীকিয়ে প্ৰথমতে আদি বা বালকাণ্ডৰ পৰা লভা বা বৃত্ত কাণ্ডটোকৈ হয় কাণ্ড বামায়ণ ৰচনা কৰে। এই হয় কাণ্ড ২৪ হাজাৰ শ্লোকত লিখা। এই হয় কাণ্ডৰ পিছত হে শেহৰ উত্তৰাকাণ্ড ৰচিত হয়। বামায়ণ লবন্ধে আজি কালি প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্যৰ বি সকল পণ্ডিতে আলোচনা কৰিছে তেওঁলোকৰ কাৰো কাৰো হাতে আদিত বামায়ণত পাঁচ কাণ্ড হৈ আছিল। প্ৰথম আৰু শেষৰ কাণ্ড দুটা পিছত হে যোগ দিয়া হৈছে। এই সকল পণ্ডিতে কয় যে আদি কাণ্ড আৰু উত্তৰাকাণ্ড লিখাৰ ধৰণ, কিয়ৰ বৰ্ণনা আৰু

কবিৰ বাকী পাঁচ কাণ্ডতকৈ ভাল খাপৰ। বাল্মীকিয়ে তেওঁৰ নিজৰ পাঁচ কাণ্ডত বামচন্দ্ৰক আদৰ্শ মানব ভাবে বৰ্ণনা কৰি গৈছিল কিন্তু তেওঁৰ পিছৰ আন আন লিখক সকলে আদি আৰু উদ্ভৱা কাণ্ডত বামচন্দ্ৰক মানুহৰ জ্ঞেয়ৰ পৰা গুছাই পূৰ্ণত্ৰয়ৰ অবতাৰ বুলি দেখুৱাইছে। এই তিনি পৰিবৰ্তনতে নিশ্চয় ভাৰতীয় সকলৰ ধৰ্মজীৱন আৰু সামাজিক জীৱনৰ ক্ৰম বিকাশৰ বহুত কথা সোমাই আছে।

বামায়ণ লিখাৰ কাল সম্বন্ধে নানা প্ৰকাৰ মতবাদৰ সীমা নাই। প্ৰাচীন হিন্দু কালগণনা অনুসাবে খ্ৰীষ্টাব্দৰ ৮৬৭১০২ বছৰ আগতে বামচন্দ্ৰৰ আবিৰ্ভাব হৈছিল। ছবছৰ মান আগতে মিঃ বামলিঙ্গম্ নামে এজন পণ্ডিতে কয় যে বামায়ণেই পৃথিৱীৰ আদিগ্ৰন্থ। ই ৮০০০০০ বছৰৰ আগৰে। তেওঁৰ মতে সেই কালত ওৱালটেয়াৰৰ দক্ষিণৰ পৰাই সাগৰ আৰম্ভ হৈছিল আৰু ওৱালটেয়াৰৰ পৰা বামে সেতু বন্ধিছিল। ওৱালটেয়াৰৰ দক্ষিণে যে মাটি নাছিল তাৰ প্ৰমাণ কৰিবলৈ গৈ তেওঁ কয় যে আজি কালিও দক্ষিণভাৰতত নামৰ পিছত সমুদ্ৰম্ থকা অনেক গাওঁ আৰু নগৰ আছে আৰু আগেয়ে সেই বিলাক ঠাই সাগৰৰ তলিত আছিল।

এই জ্ঞেয়ৰ মতবাদ এৰি দিলে দেখা যায় যে বৰ্তমান ইউৰোপীয় পণ্ডিত সকলে বামচন্দ্ৰৰ আবিৰ্ভাবৰ সময় খ্ৰীষ্টপূৰ্ব ২০০০ বছৰৰ পৰা এক হেজাৰ বছৰ মানত থৈছে গৈ। এজন ইউৰোপীয় পণ্ডিতে (Bently) বামচন্দ্ৰৰ জন্ম খ্ৰীষ্টপূৰ্ব ৯৬১ চনৰ ৬ এপ্ৰিলত হৈছে বুলি ঠিৰাং কৈ কৈছে। অলপতে এজন পণ্ডিতে স্বন্দপুৰাণ বিলাকৰ সহায়ে প্ৰমাণ কৰিবৰ চেষ্টা কৰিছে যে বামচন্দ্ৰৰ আবিৰ্ভাব খ্ৰীষ্টৰ জন্মৰ ২১২৪ বছৰ পূৰ্বে হৈছিল আৰু তেওঁ ২৮ বছৰ বয়সত বনবাসলৈ গৈ ১৪ বছৰৰ পিছত ফিৰি আহে আৰু ১১ বছৰ ৰাজত্ব কৰাৰ পিছত ৫৩ বছৰ বয়সত তেওঁৰ মৃত্যু হয়। তেওঁ আৰু কয় যে বামচন্দ্ৰই ৰজা হৈ ভূমি দান কৰা কোনো কোনো ভাৱৰ ফলি ১৪১৬ পূৰ্ব খ্ৰীষ্টাব্দত স্থিতিৰে ৰাজত্ব কৰা সময়লৈকে আছিল। *

আকৌ এটা কথা এই যে প্ৰাচীন হিন্দু শাস্ত্ৰত কেবাজন বামৰ উল্লেখ পোৱা যায়। সাধাৰণ লোকৰ মুখত শুনা যায় যে বাম তিনিজন যেনে পৰম্বাম, বলবাম আৰু বামচন্দ্ৰ। কিন্তু এই কথা বেলেগ। বামচন্দ্ৰ নামে এজনা ৰজাৰ কথা ঐতিহ্যেৰে ব্ৰাহ্মণত পোৱা যায়। দাশৰথি বামৰ আবিৰ্ভাব তাৰ পিছত হে।

আজি কালি বামায়ণৰ কালৰ অনুসন্ধান কৰোঁতে জাতক গ্ৰন্থমালাৰ লগত বামৰ সম্বন্ধ কি তালৈ বিশেষ মনোযোগ দিয়া হয়।

বামায়ণ ৰচিত হোৱাৰ আগৰ পৰাই যে বাম সম্বন্ধে দেখা নানা প্ৰকাৰ কাহিনী প্ৰচলিত আছিল তাক পূৰ্ববৰ্তী কিছুমান জাতকৰ পৰা বুজা যায়। বাম আৰু বাৰণ সম্বন্ধে পূৰ্বে অনবদ্য ভাবে যিবিলাক কথা প্ৰচলিত আছিল সেই বিলাকেই বামায়ণ ৰচনাৰ আহিলা পাতি আছিল বুলি অনুমান হয়। যদি বা জাতকক আজন্ম কৰি বামায়ণ হোৱা নাই তেনে হলে বামায়ণ আৰু জাতক

কিছুমান আখ্যানত অকল বাবনৰ হে উল্লেখ আছে। সেই দৰে উত্তৰ ভাৰতৰ কিছুমান আখ্যানত বামৰ হে উল্লেখ আছে। দশৰথ জাতকত সীতা বামৰ ভনীয়েক আছিল বুলি বৰ্ণোৱা আছে। এই জাতকৰ মতে দশৰথ বেনাৰচৰ বজা আছিল আৰু তেওঁৰ পুতেক বামচন্দ্ৰই দেশ এৰি গৈ গোটেই জীৱন হিমালয়ত কটাইছিল। দশৰথ জাতক বুদ্ধ দেৱৰ জন্মৰ অনেক পূৰ্বে ৰচিত হৈছিল। সাম জাতক, বৈশাখৰ জাতক আদিতো বামচন্দ্ৰৰ কথা পোৱা যায়। জাতক গ্ৰন্থৰ আটাই তিনি অবস্তা প্ৰাচীন নহয়। বেছি ভাগ জাতক বুদ্ধদেৱৰ পিছত হৈ লিখা।

বামায়ণত বৰ্ণিত বিষয়ৰ ভাংপৰা সম্বন্ধেও মানামুনিৰ নানা মত। সাধাৰণ মত এই যে বামায়ণত বামচন্দ্ৰ আৰু বাক্স সকলৰ মাজত যি যুদ্ধৰ বৰ্ণনা কৰা হৈছে সেয়ে ভাৰতত প্ৰাচীন কালত আৰ্য্য আৰু অনাৰ্য্য সকলৰ মাজত হোৱা সংঘৰ্ষ বুজাইছে। দাক্ষিণ্যৰ আদিম অধিবাসী যিবিলাক খেলে বামচন্দ্ৰৰ লগত মিত্ৰতা কৰিলে বা অধীনতা স্বীকাৰ কৰিলে তেওঁলোকক বান্দব বোলা হ'ল আৰু যি সকলে বিৰোধ আচৰিলে তেওঁলোকক বাক্স বোলা হ'ল। বাক্স বিলাক বৈদিক ধৰ্ম্মাবলম্বী নহলেও তেওঁলোকৰ মাজত নানাপ্ৰকাৰ আদিম কালৰ পূজা আৰু সাধনাৰ প্ৰচলন আছিল। কোনো কোনোৱে কয় যে সীতা শব্দৰ অৰ্থ হৈছে লাললব শিৰা। সীতাক দাক্ষিণাত্যই দি লঙ্কা নিয়া মানে দাক্ষিণাত্যত কৃষি সভ্যতাৰ প্ৰচাৰ।

বামায়ণৰ বৈদেশিক উৎপত্তি সম্বন্ধেও মাজে সময়ে দুই এক কথা শুনা যায়। গ্ৰীক কবি হোমৰৰ মহাকাব্য ইলিয়ডৰ বৰ্ণিত কাহিনীৰে সৈতে বামায়ণৰ কথাৰ অলপ মিল দেখা যায়। লঙ্কাৰ যুদ্ধৰে সৈতে ট্ৰয় যুদ্ধৰ অযোধ্যাৰে সৈতে স্পাৰ্টাৰ, বামে সৈতে মেনেলিয়াচৰ, লক্ষ্মণে সৈতে পেট্ৰোক্লিচৰ, সীতাই সৈতে হেলেনৰ, বাৰণৰ সৈতে পেৰিচৰ, ইজিপ্ততে সৈতে ছেট্টৰ আৰু সুগ্ৰীবে সৈতে আগামেমনৰ তুলনা কৰিব পৰা যায়। এই সামঞ্জস্য কিন্তু নিতান্ত উপকল্প। হোমৰৰ বাল্মীকিৰ পিছৰ কবি, শূত্ৰবাং বামায়ণৰ প্ৰভাৱ ইলিয়ডৰ ওপৰত হৈ পৰিব পাৰে, কিন্তু ইলিয়ডৰ প্ৰভাৱ বামায়ণত নাই। সেই দৰে ইজিপ্টৰ সম্ৰাট ৰেমচেচৰ (Rameses II) লগত বামৰ তুলনা কৰা হয়। কিন্তু এই বিলাক কথাৰ একো আগন্তুক নাই।

বামায়ণৰ বৰ্ণিত কাহিনী আবদ্ধ হয় অযোধ্যা কাণ্ডৰ পৰা। এই কাণ্ডৰ বৃত্তান্ত সৰল আৰু এই কাণ্ডৰ কবিত্ব আৰু বৰ্ণনা ভৌশল আদি আন আন কাণ্ডতকৈ জ্যেষ্ঠ। কিন্তু অযোধ্যা কাণ্ডৰ পৰা লভা কাণ্ডলৈ গলে আমি নানা প্ৰকাৰ অতিৰঞ্জিত বৰ্ণনা পাবলৈ ধৰোঁ। লঙ্কাকাণ্ডৰ বৰ্ণনাত বান্দব বিলাকৰ প্ৰত্যেকে দেৱতা সকলৰ এটা অংশ বা সম্ভান আৰু বাক্স সকলৰ একোটা বিৰাট কায় জীৱন জীৱ।

বামায়ণত দাক্ষিণ্যৰ অধিবাসী সকলৰ বৃত্তান্ত আবদ্ধ হৈছে অযোধ্যা কাণ্ডৰ পিছৰ পৰা। বাস্তৱিকে বামায়ণক উত্তৰ ভাৰতীয় আৰু দক্ষিণ ভাৰতীয় এটা ছুটা বণ্ডত ভাগ কৰিব পাৰি। বামচন্দ্ৰই দাক্ষিণ্যৰ অকণ্যাত সোমোৱাৰ পিছৰ পৰাই অনেক উদ্ভট কল্পনাৰ আবদ্ধ হয়। অবস্তা আমি এইটোও কব নোৱাৰোঁ যে অযোধ্যা কাণ্ডৰ পিছত হৈ অনাৰ্য্য সকলৰ প্ৰথম আবিৰ্ভাব হ'ল,

কাৰণ অযোধ্যাকাণ্ডৰ ভিতৰতে গুহক চণ্ডালৰ বিবৰণ আছে। গুহক চণ্ডাল নিশ্চয় এজন্য অনাৰ্য্য সকলৰ নায়ক আছিল।

আক এটা কথা লক্ষ্য কৰিব লগীয়া এই যে প্ৰথমতে বানৰ সকলৰ লগত বামচন্দ্ৰৰ সম্বন্ধ বন্ধুত্বমূলক। সুগ্ৰীৱৰ লগত বামে প্ৰথমতে সন্ধিহুহে পাতে। খেঁৱত গৈ ই গুহক আৰু ভক্তৰ সম্বন্ধত পৰিণত হয়। হিন্দু বিলাকৰ মনত বানৰ বধ অতি নিম্ননীয়। বৃন্দাবনত বান্দৰ মাৰিব একেবাৰে নে পায়। প্ৰাচীন কালত অনাৰ্য্য সকলৰ কোনো এটা শাখাও বানৰৰ এবিধ প্ৰতীক (totem) আছিল বুলিও অনুমান কৰিব পাৰি। আক এটা কথা মন কৰিব লগীয়া এই যে বামৰ পূজা কতো অকলে নহয়। সকলো ঠাইতে বাম সীতা, নাইবা বাম সীতা, লক্ষ্মণ ভৰত হনুমান আদিক একে লগে পূজা কৰা হয়। কিন্তু হনুমানৰ বাবে অকলে পূজাৰ ব্যবস্থা আছে। হনুমান জীৱ মন্দিৰ অলেখ। হনুমানৰ মাহাত্ম্য যদি অকল বামৰ কিছৰ বাবে হে হ'ল হেঁতেন তেনে হলে হনুমানজীৱ বাবে অকলে মন্দিৰ আৰু পূজাৰ ব্যবস্থা হোৱাতো আচৰিত ধৰণৰ কথা। *

এই দৰে আকোঁ বামায়ণত বৰ্ণিত কিছুমান ঠাই ক'ত আছিল সেই সম্বন্ধেও নানা প্ৰকাৰ মতভেদ দেখা যায়। পূৰ্বৰ লক্ষ্য ৰাজ্য কত আছিল এই সম্বন্ধে নানা প্ৰকাৰ কল্পনা চলিছে। বামায়ণৰ যুগৰ ভাৰতৰ ভৌগলিক বিবৰণ নিৰ্ণয় কৰাটো এটা ডাক্তৰ গবেষণাৰ বিষয় হৈ বৈছে। বাম্পৌকিক বামায়ণত প্ৰাগজ্যোতিষৰ নামৰ উল্লেখৰ বাহিৰে বেছি কথা পোৱা নেযায়। কালিদাসৰ ৰঘুবংশতো প্ৰাগজ্যোতিষৰ উল্লেখ আছে।

এই বিলাক কথাৰ পৰা এই সিদ্ধান্ত কৰিব পৰা যায় যে প্ৰাচীন কালত আৰ্য্য আৰু অনাৰ্য্য, ব্ৰাহ্মণ ক্ষত্ৰিয় আৰু আদিম অধিবাসী সকলৰ সংঘৰ্ষৰ ফলে আৰ্য্যবৰ্ত্ত আৰু দাক্ষিণাত্যত পূৰ্বৰ পৰা যি বিলাক কাহিনী প্ৰচলিত হৈ পাৰিছিল সেই সকলোকে গোট খুৱাই বাম্পৌকিয়ে নিজৰ অসীম প্ৰতিভাৰ বলে এই বিশাল মহাকাব্যৰ সৃষ্টি কৰে।

বামায়ণ সম্বন্ধে ভাৰতীয় অলেখ প্ৰাচীন পণ্ডিতে আলোচনা কৰি গৈছে। কিন্তু তেওঁলোকৰ আলোচনা ভক্তিমূলক আৰু তেওঁলোকে বামায়ণৰ কবিত্ব আৰু আধ্যাত্মিক অৰ্থৰ আলোচনা কৰাতেই নিম্নয়। যোগ বাশিষ্ঠ বামায়ণ, অধ্যাত্ম বামায়ণ অৰুত বামায়ণ আদি এই জ্ঞানীৰ পুথি আৰু এই বিলাকৰ কিছুমান বাম্পৌকিয়ে নিজেই লিখিছিল বুলি প্ৰবাদ। বামায়ণৰ আন আন টীকা ব্যাখ্যা আদিও অলেখ। আগৰ কালৰ পণ্ডিত সকলে বামায়ণৰ অন্তৰঙ্গ আলোচনা কৰি গৈছে ৰহিবৰ আলোচনা সম্পৰ্কে মনোযোগ দিয়া নাই।

এছৰ আলোচনা দুই প্ৰকাৰৰ হ'ব পাৰে। ই ক'ত বচিত হ'ল কোনে বৰ্ণনা কৰিলে, তাৰ ভাৱ কেনেকুৱা, গ্ৰন্থ ৰচনা কৰোঁতে সামাজিক অৱস্থা কেনেকুৱা আছিল, কিমান ধিনি আনৰ পৰা গ্ৰহণ কৰা আৰু কিমানধিনি এছকাৰৰ নিজৰ, এছত আৰ্য প্ৰয়োগ কিমান আছে এই বিলাক হৈছে ৰহিবৰ আলোচনাৰ বিষয়। যি দৰে এটি মূন্দৰ ফুল পালে তাৰ পাহি কেইটা আৰু তাৰ

* গোৱালপাৰা জিলাৰ টক্ৰেখৰী, পাহাৰত থকা বান্দৰ বিলাকৰ সমাজ সম্বন্ধে কিছুমান আচৰিত ধৰণৰ কথা প্ৰচলিত আছে।

হুয়ো পূৰ্বৰ কিছুমান আখ্যান অবলম্বন কৰি ৰচিত হৈছিল। বৌদ্ধ আৰু জৈন সকলৰ দাক্ষিণাত্যৰ আকৃতি কেনেকুৱা তাৰে আলোচনা কৰি না থাকি তাৰ যুগল আৰু সৌন্দৰ্য উপভোগ কৰাটোহে প্ৰকৃত কাম সেই দৰে আগৰ পণ্ডিত সকলে ভাবিছিল যে বহিৰঙ্গ আলোচনাত কাল নকটাই গ্ৰন্থৰ আধ্যাত্মিক মৰ্ম অজ্ঞত কৰা। আৰু কবিত্ব উপভোগ কৰাটোহে প্ৰকৃত কৰ্তব্য। অন্তৰঙ্গ আৰু বহিৰঙ্গ আলোচনা সম্বন্ধে লোকমাত্ৰ বালগজ্ঞাৰৰ ভিলকৰ দ্বীতাবহন্ত ত যুবাৰি কবিত্ব তলত লিখা য়োকটি দিয়া আছে :—

অক্লিৰ্জিত এব বানৰ ভট্টে: কিং উস্ত গভীৰভাম্।

আপাতাল পীৰব তলুৰ্জানান্তি মহাচল: ॥

অৰ্থাৎ সমুদ্ৰৰ গভীৰতা জানিব খুজিলে তাক কোনে কৰ ? বায় বাসণৰ যুদ্ধত অলেখ বান্ধবে সমুদ্ৰ পাৰ হৈছিল সচা, কিন্তু তাৰে কেই জনে সমুদ্ৰৰ গভীৰতাৰ পৰিচয় পাইছিল। সমুদ্ৰ মন্থনৰ সময়ত দেবতা সকলে যি বিশাল পৰ্ক্ষতক মন্থন দণ্ড কৰি সমুদ্ৰৰ তললৈ পঠিয়াছিল আৰু যি পৰ্ক্ষতে সমুদ্ৰৰ তলৰ পাতাল পাইছিল গৈ, সেই মন্থনৰ পৰ্ক্ষতেহে বাসণৰ গভীৰতা জানিবলৈ সমৰ্থ হৈছিল।

প্ৰাচীন পণ্ডিত সকলৰ এনেকুৱা ধাৰণাৰ বাবে বহিৰঙ্গ আলোচনাই ভাৰতত বেছি দূৰ আগবাঢ়িব পৰা নাথৈ। এই কাম বৰ্তমান যুগৰ পণ্ডিত সকলৰ ভাগত হৈ পৰিছে আৰু বাসায়ণৰ ঐতিহাসিক ভাষণৰ সন্মুখত যেনে যি মত প্ৰকাশ কৰক, ইয়াৰ আভ্যন্তৰিক মাহাত্ম্য এতিয়াও অক্ষুণ্ণ হৈ বৈছে।

বাসায়ণৰ গৌৰৱ সম্বন্ধে ব্ৰহ্মাৰ মুখৰ পৰা তলত লিখা বাণী ওলাইছিল যুল বাসায়ণত কোৱা আছে। সেই বাণী হৈছে এই :—

বাবৎ স্বাস্তিঃ সিবয়ঃ সৰ্বিতম্ মহীতলে।

ভাৰতবাসায়ণ কথা লোকেষু প্ৰচৰিত্যতি ॥

অৰ্থাৎ যি দিনালৈ পৃথিবীত পৰ্ক্ষত বিলাক বৈ থাকিব আৰু নদী সকল বৈ থাকিব সেই দিনালৈকে বাসায়ণ-কথাৰ প্ৰচাৰ পৃথিবীত থাকিব।

আজি হাজাৰ হাজাৰ বছৰ ধৰি আমি এই কথাৰ মৰ্ম অজ্ঞত কৰি আহিছোঁ। এতিয়াও ডেকা বুঢ়া আটোৱে বাসায়ণ আৰু মহাভাৰতৰ কাহিনী শুনি জ্ঞান জাক মনৰ দাক্ষিণাত্য লাভ কৰে আৰু শিশু সকলৰ চৰিত্ৰ গঠনতো বাসায়ণ মহাভাৰতৰ কাহিনীৰ নিচিনা আন একোৱে সহায় নকৰে।

ভাষা বামায়ণ

আজিকালি ইউৰোপৰ প্ৰায় সকলো ভাষাতে বামায়ণৰ অনুবাদ হৈছে। কিন্তু আজিকালিৰ কথা বেলেগ। আমি প্ৰায় দুই হাজাৰমান বছৰৰ আগৰে পৰা ভাৰতবৰ্ষৰ প্ৰায় সকলো প্ৰধান ভাষাত আৰু আনকি ভাৰতৰ বাহিৰেও বামায়ণৰ অনুবাদ হোৱা দেখিবলৈ পাওঁ। প্ৰায় ২৫০ খৃষ্টাব্দতে চীন ভাষাত বামায়ণৰ অনুবাদ হোৱা জনা গৈছে*। ইয়াৰ পিচত পালি ভাষাত বামায়ণ লিখা হয়। বৃহত্তৰ ভাৰতৰ অন্তৰ্গত যাক্কা আৰু বালী দ্বীপ আদিতো নিশ্চয় বামায়ণ আৰু মহাভাৰতৰ অতি প্ৰাচীন কালতে হোৱা অনুবাদ দেখিবলৈ পোৱা যায়।

ভাৰতৰ সকলো ঘাই ভাষাতে বামায়ণ আৰু মহাভাৰতৰ অনুবাদ ইমান প্ৰকাৰৰ হৈছে আৰু ভাৰ নানাপ্ৰকাৰ বিধৰক আশ্ৰয় কৰি ইমানবিলাক কাব্য, নাটক, আখ্যান, উপাখ্যান আদি ৰচিত হৈছে যে তাক কৈ অস্ত কৰিব নোৱাৰি। জীৱামন্ত্ৰ আৰু জীৰুক্ষৰ যি দৰে নানাপ্ৰকাৰ উপাসক সম্প্ৰদায়ৰ সৃষ্টি হৈছে সেইদৰে ভাৰতৰ প্ৰায় সকলো ভাষাতে বামায়ণীয় আৰু মহাভাৰতীয় এই দুই প্ৰকাৰ বিৰাট সাহিত্যৰো সৃষ্টি হৈছে। দক্ষিণাত্যৰ তামিল ভাষাত নবম শতাব্দীতে বামায়ণ ৰচনা হয়। এৰাৰ শতিকাত জৈন ধৰ্ম্মাবলম্বী পাণ্ডৱ হেমচন্দ্ৰ আচাৰ্য্যই জৈন বামায়ণ ৰচনা কৰে। জৈন বামায়ণ মূল ব্যালিকা বামায়ণতকৈ সম্পূৰ্ণ বেলেগ। জৈন বামায়ণত ৰাক্ষস সকলৰ যুতান্তৰে পুথিব আৰম্ভ হয়, আৰু ৰামচন্দ্ৰৰ উল্লেখ পিছতহে পোৱা যায়। ইয়াৰ পিচত তৈলগুী, উৎকল, মাৰাঠী আদি ভাষাত বামায়ণ ৰচনা হয়।

চৈধ্য শ শতিকাব মাজ ভাগত কামৰূপ ৰাজ্যৰ কবি মাধৱকন্দলীয়ে অসমীয়া বামায়ণ লিখে। ইয়াৰ পিচত পণ্ডিত কৃষ্ণিবাসে বঙ্গলা বামায়ণ ৰচনা কৰে। বঙ্গীয় পণ্ডিত সকলে, বিশেষকৈ স্বৰ্গীয় দীনেশচন্দ্ৰ সেনে, চৈধ্য শ খৃষ্টাব্দত কৃষ্ণিবাসে বঙ্গলা বামায়ণৰ ৰচনা আৰম্ভ কৰিছিল বুলি দাবী কৰিছে। ইয়াৰ পিচত হিন্দী ভাষাত মহাত্মা তুলসীদাসে বিখ্যাত হিন্দী বামায়ণ ৰচনা কৰে। হিন্দী বামায়ণৰ লিখা ১৫৭৬ চনত আৰম্ভ হয় আৰু ভাৰ ভালেমান বছৰৰ পিচতহে লিখাৰ কাৰ্য্য সমাপ্তি হয়।

এই ভাষা-বামায়ণ বিলাকত কবিসকলে যদিও ঘাইকৈ মূল সংস্কৃত বামায়ণৰ পৰা অনুবাদ কৰে, তথাপি তেওঁলোকৰ নিজৰ কবিত্ব ভাঙ খটোৱা বাবে আৰু তেওঁলোক যি ঠাইৰ মাজেই সেই ঠাইৰ সামাজিক ৰীতি-নীতি আৰু চিন্তাৰ ধাৰা আদিৰ এটা প্ৰভাৱ তেওঁলোকৰ লিখাৰ ওপৰত পৰা বাবে ভাৰা বামায়ণ বিলাকৰ প্ৰত্যেকৰে একোটা সুকীয়া বিশেষত্ব দেখা যায়। পূৰ্বতে কোৱা হৈছে যে মূল বামায়ণৰ বোম্বাই, উত্তৰ-পশ্চিম ভাৰত, আৰু বঙ্গদেশৰ তিনিপ্ৰকাৰ সংগ্ৰহ পোৱা গৈছে। ভাৰা কবিসকলে তেওঁলোকৰ লিখাৰ বাবে যি যি প্ৰকাৰ সংগ্ৰহ ওপৰত

* অধ্যাপক উপেন্দ্ৰচন্দ্ৰ লেখাৰকৰ প্ৰৱন্ধ "চীন সাহিত্যত বামায়ণ"—'অমৃতী', ১৮ কাণ্ড, ১৮০২ নং।

নিৰ্ভৰ কৰিছিল সেই অজ্ঞানৰেও তেওঁলোকৰ পুৰি পান্থ্যৰ দৰি। অসমীয়া আৰু বঙ্গলা বামায়ণত মূলৰ পৰা কি পাৰ্থক্য দিছে তাক পিচত আলোচনা কৰা হ'ব।

প্ৰত্যেক ভাষাতে আকৌ অনেক অনেক কবিয়ে বামায়ণ লিখিছে আৰু অনেক প্ৰকাৰৰ হাতে লিখা পুৰি পোৱা হৈছে। স্বৰ্গীয় নগেন্দ্ৰনাথ প্ৰাচ্য-বিভা-মহাৰ্ণৱ 'বিশ্বকোষ'ত মাৰাঠী ভাষাত আঠ প্ৰকাৰ, তৈলগুী ভাষাত ৫ প্ৰকাৰ, তামিল ভাষাত ১২ প্ৰকাৰ, উৎকল ভাষাত ৬ প্ৰকাৰ, হিন্দী ভাষাত ১১ প্ৰকাৰ আৰু বঙ্গ ভাষাত ২৫ প্ৰকাৰৰ বামায়ণ পোৱা যায় বুলি উল্লেখ কৰিছে। তেওঁৰ লিখাত দেখা যায় যে বঙ্গলা ভাষাৰ বামায়ণৰ সংখ্যা আটাইতকৈ বেছি আৰু তাত অসমীয়া ভাষাৰ বামায়ণৰ একো উল্লেখ নাই।

অসমীয়া বামায়ণ

অসমীয়া ভাষাত মাধৱ কন্দলী আৰু অনন্ত কন্দলী এই দুজন কবিৱে বামায়ণ ৰচনা কৰিছিল বুলি জনাজাত। মাধৱ কন্দলী শঙ্কৰ দেৱৰ পূৰ্বৰ কবি আৰু তেওঁৰ আন এটা নাম কবিৰাজ কন্দলী। অনন্ত কন্দলী শঙ্কৰ দেৱৰ প্ৰায় সমসাময়িক কবি। অনন্ত কন্দলীৰ বামায়ণক অনন্ত বামায়ণ বোলা হয়। অসমীয়া মাজুৰ মাজত এতিয়াও ভালদৰে ইয়াৰ প্ৰচাৰ হোৱা নাই। কোনো কোনো বঙালী সাহিত্যিকে অনন্ত বামায়ণক একপ্ৰকাৰ বঙ্গলা বামায়ণ বুলিও তেওঁলোকৰ লেখত সোমাই গৈছে। অনন্ত কন্দলীৰ বামায়ণক অনন্ত বামায়ণ বোলা হলে আমি বোধকৰোঁ মাধৱ কন্দলীৰ বামায়ণক সংক্ষেপতে কন্দলী বামায়ণো বুলিব পাৰোঁ। অসমীয়া বামায়ণ বুলিলে খাটকৈ আমি মাধৱ কন্দলীৰ বামায়ণকেহে বুজোঁ। ১৮৯৯ বৃষ্টাব্দতে স্বৰ্গীয় মাধৱচন্দ্ৰ বৰদলৈয়ে এই বামায়ণ এবাৰ ছপাই থৈ অসমীয়া জাতিৰ আৰু অসমীয়া ভাষাৰ অপেক্ষ উপকাৰ কৰি গৈছে।

ইয়াত বাহেও অবধূত আচাৰ্য্য নামে এজন অসমীয়া কবিৰ ৰচিত সপ্তকাণ্ড বামায়ণ বংপুৰ অঞ্চলত পোৱা যায় বুলি শুনা গৈছে। এইখনি বামায়ণ সহজে অসমীয়া মাজুৰে এতিয়াও একো নেজানে বুলিলেই হয়। পণ্ডিত জীৱুত প্ৰভাপচন্দ্ৰ গোস্বামী যেনে কোচবিহাৰৰ টেট্‌ লাইব্ৰেৰীত অসমীয়া পুৰি সহজে অজ্ঞান কৰোঁতে অবধূত আচাৰ্য্যৰ ৰচিত বামায়ণৰ সন্দেশ পোৱা বুলি কোৱা শুনিছোঁ। তেখেতে কয় যে অবধূত আচাৰ্য্য সম্ভবতঃ পূৰ্বৰ কাৰতপন অন্তৰ্গত বংপুৰ জিলাৰ মাজুৰ আছিল। গুৱাহাটীৰ কাৰতপন অজ্ঞান সমিতিৰ লাইব্ৰেৰীত অবধূত আচাৰ্য্যৰ ৰচিত লঙ্কাকাণ্ডৰ এটি অংশ আছে। এওঁৰ ৰচিত লঙ্কাকাণ্ড আন আন লঙ্কাকাণ্ডকৈ বহুত বেলেগ কথা দেখা যায়। এই লঙ্কাকাণ্ডৰ শেষৰ কেই কাকি তলত দিয়া প'ল :—

বায় বাম বোল কাই এহি বাবে বায়।

বহুত দুৰ্ভাগ্য না হইবে বায়।

কক, পিন্ড, বায়ু যখন তিন কবিবে মেলা ।

বাম নাম বলিতে নাৰিবে চাপিয়া ধৰিবে গলা ॥

গ্ৰন্থকাৰৰ সম্বন্ধে তাত এইখিনি মাথোন জনা যায়—

জনম জনম হোক বামেত ভক্তি ।

অদ্বুত আচাৰ্য্য কবি মধুব ভাবতি ॥

মাধব কন্দলী আৰু অনন্ত কন্দলীৰ ৰচিত বামায়ণৰ বেলেগ বেলেগ কাণ্ডবোৰ হাতেলিখা অৱস্থাত ঠায়ে ঠায়ে অসমীয়া মানুহৰ ঘৰত আৰু বিশেষকৈ সত্ৰ আদিত পোৱা যায়। এতিয়ালৈকে যিমান পুৰি পোৱা গৈছে বিচাৰ কৰিলে বোধকৰোঁ। তাতকৈ বহুত বেছি ওলাব। এই পুথিবিলাক প্ৰায় এটা এটা কাণ্ডতহে পোৱা যায়। আটাই কেই কাণ্ড একে লগে খুব কম ঠাইতহে পোৱা যায়। মাধব কন্দলীয়ে তেওঁৰ পুথিত সপ্তকাণ্ড বামায়ণ ৰচনা কৰা বুলি নিজে উল্লেখ কৰিছে। কিন্তু তেওঁৰ ৰচিত সাতোটা কাণ্ড পাবলৈ অসমীয়া জাতিৰ ভাগ্যত নহল। শুনা যায় যে তেওঁৰ ৰচিত সাতকাণ্ড বামায়ণৰ আদি আৰু উত্তৰাকাণ্ড কছাৰী আৰু আহোমৰ লগত ৰণ লগাত দেশত যি বিপ্লব ঘটে, সেই বিপ্লবতে ধ্বংস হয়। কোনো কোনোৱে কয় যে ঘৰত জুই দিওঁতে প্ৰথমৰ আৰু শেষৰ কাণ্ড দুটা পুৰি নষ্ট হয়।

ভেড়িয়া শঙ্কৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱে বামায়ণৰ এই দুই কাণ্ড সংস্কৃতৰ পৰা তালি বাকী ৫ কাণ্ডত যোগ দি সপ্তকাণ্ড বামায়ণ সম্পূৰ্ণ কৰে। তেওঁলোকে এই দুই কাণ্ড বামায়ণ ৰচনা কৰা সম্বন্ধে নানা ৰকম কথা শুনা যায়। শঙ্কৰদেৱে পাটবাউসীত থাকি উত্তৰাকাণ্ড বামায়ণৰ পদ কৰি থকা সময়ত এদিন অনন্ত কন্দলীয়ে আহি কয় যে সপোনত শঙ্কৰদেৱৰ উচ্ছিষ্ট ভোজন কৰিবলৈ তেওঁ আদেশ পাইছে। শঙ্কৰদেৱৰ ওচৰত প্ৰাৰ্থনা কৰাত তেওঁ শ্ৰীমদ্ভাগবত আৰু বামায়ণৰ যি পদ কেই ছোৱা কৰিবলৈ বাকী আছিল সেইখিনিকে পদ কৰিবলৈ অনুমতি দিলে। আৰু এটা মত এই যে অনন্তকন্দলি মাধবকন্দলিৰ বংশৰে মানুহ। অনন্তকন্দলিয়ে তেওঁৰ উপৰি পুৰুষ মাধবকন্দলিৰ আদিকাণ্ড আৰু উত্তৰাকাণ্ড লোপ পোৱা বাবে সেই দুই কাণ্ড নিজে লিখে। কিন্তু মাধবদেৱ আৰু শঙ্কৰদেৱে ৰচনা কৰা বামায়ণ অনন্তকন্দলিৰ বামায়ণতকৈ বহুত ওখ খাপৰ হয়। অনন্তকন্দলিয়ে তেওঁৰ দুই কাণ্ডৰ প্ৰচাৰ নোহোৱা দেখি তাৰ নাম বাম-কীৰ্ত্তনদি এখন বেলেগ পুথি কৰি থয়। এই সম্বন্ধে তৃতীয় এক প্ৰকাৰ কথা শুনা যায়। শঙ্কৰদেৱৰ কোনো কোনো চৰিত পুথিত এটা দৰে উল্লেখ আছে যে মাধবকন্দলিয়ে শঙ্কৰদেৱৰ আগত সপোনতে উপস্থিত হৈ বেজাৰ কৰি এই দৰে কয় যে তেওঁৰ বামায়ণৰ দুটা কাণ্ড নষ্ট হৈ যোৱাত তেওঁৰ পুথি লোকসমাজৰ আদৰশীৰ নহল আৰু অনন্তকন্দলিৰ বামায়ণৰহে প্ৰচাৰ হল। এই কথাত শঙ্কৰদেৱে মনত হুঁচ পাই তেওঁৰ পৰম আৰ্হেয় কৰি মাধব কন্দলিৰ বামায়ণ খনি সম্পূৰ্ণ কৰি থবৰ নিমিত্তে নিজে উত্তৰাকাণ্ড লিখিবলৈ হাতত লয় আৰু মাধৱদেৱক আদিকাণ্ড লিখিব দিয়ে। এইবিলাক বৃত্তান্তৰ কোনটো ঠিক তাক নিৰ্ণয় কৰিবৰ আমাৰ সাধ্য জাই।

ইয়াতে অনন্তকন্দলি সহজে অলপ কথা কোৱা যুক্ত হব। পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য ক্ষেত্ৰত অনন্তকন্দলি আৰু বাম সবস্বতী এই দুজন কবিৰ নাম আৰু পৰিচয় সহজে যিমান গোলমাল উপস্থিত হৈছে তেনেকুৱা বোধকৰোঁ আৰু কতো নাই। অৰ্থচ এওঁলোকৰ সহজে আলোচনা নকৰিলেও নহয়। কাৰণ এওঁলোক দুয়ো জনাই অসমৰ সৰ্ব্বপ্ৰধান কবি-সকলৰ মাজত গণ্য, আৰু তেওঁলোকৰ দ্বাৰা ৰচিত পুথিৰ সংখ্যাও অলেখ। মাধবকন্দলি আৰু অনন্তকন্দলিয়ে অসমীয়াত বামাৱলি লিখে আৰু বামসবস্বতীয়ে লিখে মহাভাৰত। কাৰো কাৰো মতে অনন্তকন্দলি আৰু বাম সবস্বতী একে জনা মাহুহ। স্বৰ্গীয় দীননাথ বেজবৰুৱাৰ মতে অনন্তকন্দলিৰ অনেক-দিলাক নাম আছিল, আৰু তেওঁৰ বেলেগ বেলেগ পুথিত একোটা একোটা বেলেগ নাম দিগৈছে। অনন্তকন্দলিৰ আন আন নাম অনেক, যেনে :—ঈশ্বৰ কন্দলি, ঈশ্বৰ ভাৰতী, কবি শেখৰ বা শূকৰি শেখৰ, বন্ধাকবকন্দলি, ভাৰতচন্দ্ৰ, ভাগবত ভট্টাচাৰ্য্য ভাৰতভূষণ, জয়চন্দ্ৰ ভাৰতী, মাধব-কন্দলি, ইত্যাদি। এই মাধবকন্দলি কিন্তু আগৰ মাধবকন্দলি, নহয়। ৮শতাব্দীৰ বাৰু আৰু দীননাথ বেজবৰুৱাৰ মতে অনন্তকন্দলি আৰু বাম সবস্বতী একেজন মাহুহ আছিল। আজমালি কিন্তু বহুতে অনন্তকন্দলি আৰু বামসবস্বতী যি দুজন বেলেগ মাহুহ আছিল সেইটো একপ্ৰকাৰ দ্বিৰ কৰি লৈছে। বাকী নামবিলাকো যে অকল অনন্ত কন্দলিৰে আছিল সেই সহজেও বহুতে সন্দেহ কৰে। এই বিষয়ে বহুত আলোচনা হৈ গৈছে।

এতিয়া অনন্তকন্দলিৰ বামাৱলি সহজে আকৌ আলোচনা কৰা যাওক। আমি অনন্তকন্দলিৰ ৰচিত ৫ কাণ্ড বামাৱলি আৰু বামকীৰ্ত্তন এই দুয়োখন পুথিকে পাইছোঁ। অনন্ত কন্দলিয়ে যদি ৫ কাণ্ড বামাৱলিকে লিখিলে তেওঁৰ আদি আৰু উত্তৰাকাণ্ডৰ ভাৰতিনিৰ্ধাৰিত বামকীৰ্ত্তন আকাৰে নাৰাখি বাকী ৫ কাণ্ডৰ লগত যোগ কৰি সপ্তকাণ্ড বামাৱলি কৰি ধোৱাই স্বাভাৱিক হুলাহেউন। ইপিনে অনন্ত ঠাকুৰ আতাৰ দ্বাৰা ৰচিত অনন্ত বামাৱলি বা বামকীৰ্ত্তন নামে আৰু এখনি সৰু পুথি দেখা যায়।*

আকৌ অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জিৰ ১৯৮ পৃষ্ঠাত লিখা আছে,—“বামকীৰ্ত্তন নামে পুথি খনি অনন্তকন্দলিয়ে অনন্ত বামাৱলি নাম দি লিখিছিল।” সুতৰাং এই সহজে যে অনুসন্ধান কৰিব লগীয়া কিছু কথা আছে তাক সহজে বুজা যায়।

যি হওক অনন্ত বামাৱলি খনি এতিয়াও অসমীয়া মানুহৰ মাজত ভালদৰে প্ৰচাৰ হোৱা নাই। তেওঁৰ আদি আৰু উত্তৰাকাণ্ডৰ বাবে বাকী ৫ কাণ্ড বামাৱলি হাতে লিখা অৱস্থাত গৈয়ে গৈয়ে পোৱা যায়। কিন্তু সেইবিলাক গোট ধৰাই কোনো অসমীয়া প্ৰকাশকে হপাই চলিয়াইছে নে নাই আমি ক'ব পাৰা নাই। অনন্ত বামাৱলি খনিৰ কিন্তু বঙ্গালী হুই এজন সাহিত্যিকে সন্দেশ পাইছে, আৰু তেওঁলোকে ইয়াক বঙ্গ ভাষাৰ বামাৱলি বুলি ধৰি লৈছে। অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ বুৰঞ্জিত এই খনি কথা উল্লেখ কৰা আছে,—“দীনেশ বাৰুৱে বঙ্গভাষা ও সাহিত্যত লিখিছে—“কৃত্তিবাসেৰ পৰে বাহাৰা বামাৱলি ৰচনা কৰেন তদ্বাধ্য অনন্ত বামাৱলি সৰ্বাপেক।

* শ্ৰীমন্ত হৰিনাৰায়ণ বৰ বৰুৱাৰ দ্বাৰা ১৯২৫ চনত সম্পাদিত আৰু প্ৰকাশিত।

প্রাচীন বলিয়া বোধ হয়।.....ইহা বহুলে লিখিত, অবস্থা অতি জীর্ণ শীর্ণঅনন্ত বামায়ণেৰ ভাষা অত্যন্ত জটিল ও প্রাচীন ইহা স্বীকাৰ কৰিতে হইবে.....ইত্যাদি।” অনন্ত বামায়ণ মাধবকন্দলীৰ বামায়ণতকৈ সংক্ষেপ। অনন্তকন্দলিৰ অযোধ্যা আৰু কিষ্কিন্ধ্যাকাণ্ড ১০৩০ আৰু ৬০১ ফাঁকি পদ, কিন্তু মাধবকন্দলিৰ বামায়ণত এই দুই কাণ্ডত পদৰ সংখ্যা ১১২৬ আৰু ৭০৫।

আন আন ভাষাত যি দৰে বামায়ণীয় আৰু মহাভাৰতীয় এই দুই প্ৰকাৰ সাহিত্যৰ উৎপত্তি হৈছে সেইদৰে অসমীয়া ভাষাতো বহুত পুথিৰ নাম কৰিব পাৰা যায়। বৰ্ত্তমানে যি পোৱা গৈছে তাৰে কিছুমান তলত উল্লেখ কৰা হ’ল :—

(১) অনন্ত বামায়ণ। এই পুথি অনন্ত ঠাকুৰ আতাই শঙ্কৰ দেৱৰ সকলোৰ শিক্ষক কলাপচন্দ্ৰ দ্বিজৰ প্ৰণীত বামায়ণ চন্দ্ৰিকাৰ ছাঁ লৈ লিখে।

(২) সীতাৰ পাতাল প্ৰবেশ। (অনন্তকন্দলী)

(৩) দুৰ্গাবতী বামায়ণ—ই এখনি কবি দুৰ্গাবৰ ৰচিত গীতি বামায়ণ; ইয়াত অৰণ্য, কিষ্কিন্ধ্যা, সুন্দৰা আৰু লঙ্কাকাণ্ডৰ বাহিৰে বাকী তিনি কাণ্ড নাই। এওঁক কোনো কোনোৱে মাধব কন্দলিৰ আগৰ কবি বুলি ধৰে।

(৪) পাতালিকাণ্ড বামায়ণ (বিজ্ঞা পঞ্চানন দেৱী)

(৫) সীতাৰ বনবাস (কবি গঙ্গাবাম দাস)

(৬) অদৃত বামায়ণ (বনুনাথ দাস মহন্ত)

(৭) বাম বিজয় (শঙ্কৰদেৱ)

(৮) সীতা স্বয়ম্বৰ আৰু সীতা হৰণ নাটক (শঙ্কৰদেৱ)

(৯) লব-কুশৰ যুদ্ধ (হৰিবৰ বিপ্ৰ)

ইয়াত বাজে বান ৰসায়ণ, বান মালিকা, বনু বংশাৱলী, ইত্যাদি হাতেলিখা পুথি পোৱা যায়। এই আটাইবিলাকেই পণ্ড পুথি। বনুনাথ নামে এজন লিখকে ৰচনা কৰা কথা বামায়ণ নামে এখনি গল্প পুথিও আছে।

মাধৱকন্দলিৰ বামায়ণ

অসমীয়া ভাষাৰ বুৰঞ্জীক সাধাৰণতে তিনি ভাগত ভাগ কৰা হয়। আদি কালৰে পৰা শঙ্কৰদেৱৰ জন্ম (১৪৪৯ খৃঃ) লৈকে আদি যুগ, শঙ্কৰ দেৱৰ জন্মৰে পৰা ১৮২৬ খৃষ্টাব্দত ইংৰাজ-গবৰ্ণমেণ্টে আমাৰ দেশৰ শাসন-ভাৰ লোৱালৈকে মধ্যযুগ বা শঙ্কৰী যুগ আৰু ১৮২৬ খৃষ্টাব্দৰ পৰা বৰ্ত্তমান কাললৈকে বৰ্ত্তমান যুগ বোলা হয়। ইয়াৰে আদি যুগ আৰু মধ্যযুগৰ প্ৰাগ্‌বৈষ্ণৱযুগ আৰু বৈষ্ণৱ যুগো বোলা হয়। অসমৰ প্ৰাগ্‌বৈষ্ণৱ বা আদি যুগৰ কবি আৰু লিখক সকলৰ মাজত মাধৱকন্দলিয়ে প্ৰধান। মহাকবি ৰাষ্ট্ৰীক যি দৰে আদি কবি বোলা হয় সেই দৰে মাধৱ-

কন্দলিকো আশাৰ অসমৰ আদি কবি বোলা যাব পাৰে। অসমৰ মহাকবি মাধৱকন্দলিয়ে বঙ্গলা-
বামায়ণ, হিন্দী বামায়ণ আদি বচিত হোৱাৰ অনেক পূৰ্বেই বাঙ্গালী বামায়ণৰ সাৰ উদ্ধৃত কৰি
অসমীয়া ভাৱনি কৰে।

শব্দৰ দেৱে তেওঁৰ বচিত উদ্ভবাকাণ্ডত লিখিছে :—

কব জোবে বুদ্ধলোক, বোলোঁ কমিয়োক মোক
আমাৰ অযোগ্য ইটো কৰ্ম ।
পদত দূষণ পাই, নিন্দিয়েক চণ্ডহাট,
মহন্ত জনৰ কমা ধৰ্ম ॥
পূৰ্ব কবি অপ্ৰমাদী, মাধব কন্দলি আদি,
বিবচিলা পদে বায় কথা ।
হস্তিৰ দেখিয়া লাহ, শৰা যেন কাৰে মাৰ্গ,
মোৰ ভৈলো তেজুয় অৱস্থা ॥

শব্দৰ দেৱে মাধবকন্দলিক অপ্ৰমাদী পূৰ্বকবি বুলি তেওঁৰ আন্তৰিক শ্রদ্ধা দেখুৱাই গৈছে।
যি জনা কবিৰ বচিত পুৰি অসম্পূৰ্ণ হৈ থকা বাবে স্বয়ং শব্দৰদেৱে উদ্ভবাকাণ্ড আৰু মাধবদেৱে
আদিকাণ্ড লিখি সম্পূৰ্ণ কৰি থয় তেওঁৰ জ্ঞান অসমৰ কবি সকলৰ মাজত কিমান ওখ ওক সহজে
অজ্ঞান কৰিব পাৰি। মাধৱকন্দলিৰ পূৰ্বে যে অসমত কবি নাছিল এনে নহয়। মাধৱকন্দলিৰ
পূৰ্বৰ কবি সকলৰ মাজত হেম সবমতী হৰিবৰ বিপ্ৰ, কবিবন্ধ সবমতী আদিৰ নাম কৰিব পৰা যায়
কিন্তু মাধৱ কন্দলিৰে সৈতে তেওঁ লোকৰ তুলনা হ'ব নোৱাৰে।

লঙ্কাকাণ্ডৰ সামৰণিত মাধৱ কন্দলিয়ে এই দৰে আত্ম পৰিচয় দিছে :—

কবিৰাজ কন্দলি যে, আমাকে সে বুলি কয়, ৩
কবিলোহোঁ সৰ্ববজ্ঞন বোধে ।
বামায়ণ সুপৰাৱ, ঐশ্বৰ্য্যমণিকে যে,
ববাহ বজাব অহুবোধে ॥
সাতকাণ্ড বামায়ণ, পদবন্ধে নিবন্ধিলোঁ,
লঙ্কা পৰিহৰি সাবোদ্ধৃত ।
মহামণিকৰ বোলে, কাব্যবস কিছো দিগাঁ, ১
দুহক মৰিলে যেন দুত ॥
পণ্ডিত লোকৰ ঘেৰে, অসন্তোষ উপজয়,
হাত ধোৱে বোলোঁ শুভ বাক । †
পুত্ৰক বিভাৰি ঘেৰে, ভৈত কথা ম পাৱয়,
জেৰে সবে নিখিৰা আমাক ॥

কবির নিজৰ এই উক্তিৰ পৰা আমি জানিব পাৰোঁ যে তেওঁৰ আন এটা নাম কবিৰাজ কন্দলি আছিল আৰু বাবাহ বজা মহামণিক্যৰ অনুৰোধত তেওঁ বামাৱণ লিখিছিল। তেওঁৰ “কবিৰাজ” অৰ্থাৎ “কবি সকলৰ মাজত শ্ৰেষ্ঠ” এই উপাধিতো হয়তো মহামণিক্য বজায়ে দিয়া আছিল। আগেয়ে উল্লেখ কৰা শঙ্কৰ দেৱৰ উক্তিৰ পৰা আমি জানিব পাৰোঁ যে মাধৱকন্দলি শঙ্কৰ দেৱৰ পূৰ্বৰ আছিল। এই খিনি কথাত বাজে আমি মাধৱকন্দলি সম্বন্ধে আৰু এটি মাথোন কথা জানিব পাৰোঁ। সেইটো হৈছে এই যে তেওঁ দেৱজিত নামে আৰু এখনি পুথি লিখিছিল। সেই পুথিত মাধৱকন্দলিয়ে তেওঁৰ নামহে মাথোন উল্লেখ কৰি গৈছে।

বামাৱণ বচনাৰ প্ৰণালি সম্বন্ধে আমি ওপৰৰ কেই কাকি পদৰ পৰা জানিব পাৰোঁ যে তেওঁ “লজ্জা” অৰ্থাৎ বাজে কথা এৰি দি বামাৱণৰ সাৰোদ্ধাৰ কৰি হে লিখিছিল আৰু কৈছিল যে তেওঁৰ পুথিত যদি মূল বামাৱণত নথকা কোনো কথা দেখিবলৈ পোৱা যায় তেনে হলে সাধুলোকে তেওঁক নিন্দা কৰিব পাৰে। বজা মহামণিক্যৰ অনুৰোধত তেওঁ মাথোন তেওঁৰ লিখাত কিছু কাব্যবস মিহলাইছিল। কোনো উপকৰা অনাবশ্যক কথা তেওঁ লিখা নাই।

কবি কৃষ্ণিবাসৰ বঙ্গলা যি বামাৱণ সকলো অসমীয়াই আজিলৈকে পঢ়ি আহিছে তাত পাঠক সকলৰ মনোবঞ্জন কবিতাৰ নিমিত্তে মূল বামাৱণত নথকা কিমান কথা যে জোৰা দিয়া হৈছে তাৰ লেখ-জোখ নাই। কিন্তু মাধৱ কন্দলিয়ে আন বাবে ভাৰত কথা মিহলি কৰি মূল পুথিৰ মৰ্যাদা হানী কৰা নাই। কৃষ্ণিবাসে তেওঁৰ বামাৱণত যি বিলাক তেওঁৰ নিজৰ মনে পতা বাহিৰা কথা বোগ দিছে সেই বিলাকৰ পৰিমাণ বৰ বেছি দেখি সেই বিলাকৰ ভিতৰতেই কৃষ্ণিবাসৰ কিবা এটা মৌলিকতা আছে বুলি কোনো কোনোৱে দেখুৱাবলৈ চেষ্টা কৰিছে। মাধৱকন্দলিয়ে কিতাপৰ মূলত বেমেজালি নঘটোৱাকৈয়ে তেওঁৰ যি কবিতা আৰু পাণ্ডিত্য দেখুৱাই গৈছে তাতেই তেওঁৰ মৌলিকতা প্ৰকাশ পাইছে। কোনোৱে ভাবিব পাৰে যে বাহিৰা বং-চং বোগ নিদিলে পুথি সুগুলা আৰু সৰ্বসাধাৰণে বুজি পোৱা কবিতা নোহাবি। কিন্তু মাধৱকন্দলিৰ লিখাতে আমি পাওঁ যে তেওঁ নিজৰ কবিতাৰ প্ৰভাৱত তেওঁৰ বচনা মূলৰ পৰা আঁতৰলৈ নোযোৱা কৈয়ে অতিশয় বসাল আৰু সকলোৱে সহজে বুজিব পৰা হৈছে। তেওঁৰ লিখাৰ এই ধৰণে তেওঁৰ পিছৰ শঙ্কৰদেৱ আৰু আন আন কবিৰ লিখাকো প্ৰভাৱিত কৰিছে।

মাধৱকন্দলিয়ে ওপৰত দিয়া তেওঁৰ আত্ম পৰিচয় খিনিত বাজে তেওঁৰ নিজৰ সম্বন্ধে আন একো কথাকে লিখি থৈ যোৱা নাই। বামাৱণৰ ঠায়ে ঠায়ে মাথোন তেওঁৰ নিজৰ নামটোৰ হে উল্লেখ আছে। তেওঁ কোন ঠাইৰ মানুহ, তেওঁৰ জন্ম কোন শকত হৈছিল যুত্থা কেতিয়া এই বোৰ কথা আমি অনুমানৰ দ্বাৰাই হে স্থিৰ কৰিব লাগিব। আন এটা অনুবিধাৰ কথা এই যে শঙ্কৰ দেৱত বাজে আন কবি সকলৰ কোনোৱে মাধৱকন্দলিৰ সম্বন্ধে একো লিখি থৈ যোৱা নাই। তেওঁৰ আন এখন পুথি হৈছে “দেৱজিত”, ইয়াত অৰ্দ্ধমানে মুদ্ৰিত দেৱতা সকলক পৰাজয় কৰাৰ কথা বৰ্ণনা কৰা আছে। “দেৱজিত”ৰ এঠাইত লিখা আছে :—

মাধবকন্দলি বচিলন্তু ঈটো পদ ।

আকে তুনি ডবা সবে হুৰ্ণোব আপদ ।

অষ্টাদশ পূৰ্ণাব ভাপবত পদ ।

হেলা এবি তুনি। সবে বড় সজাসন ।

অষ্টাদশ পূৰ্ণাব কথা অজুসাব ।

দেৱজিত পদ মঞি কবিলৌ প্ৰচাব ।

এতিয়া মাধবকন্দলি কেতিয়াৰ মাহুহ জানিবৰ হলে মহামাণিক বজাৰ সন্মুখে আলোচনা কৰাত বাজে উপায় নাই । মাধবকন্দলিয়ে মহামাণিকক ববাহ বা ববাহি বজা বুলি গৈছে । স্বৰ্গীয় মাধবচন্দ্ৰ বৰদলৈয়ে ১৮৯৯ চনতে মাধবকন্দলিৰ যি বামাৱণ ছপায় তাৰ ভূমিকাত “ববাহ”ৰ পৰাই “ববা” বা “বব” শব্দ হব পাৰে বুলি লিখিছে । কছাৰি বজাকে পূৰ্বে ববাহি বজা বোলা হৈছিল আৰু “ববা” বা “বব” উপাধিৰ প্ৰচলন এতিয়াও দেখা যায় । কোনো কোনোৱে কয় যে কছাৰি বজা সকলে জয়ন্তাপূৰ্বত থাকি বাজৰ কৰাব কাৰণে তেওঁলোককে জয়ন্তা পূৰ্বেহব বোলা হৈছিল আৰু ষাৰ্দ্দশ শতাব্দীৰ পৰা চতুৰ্দশ শতাব্দীলৈকে জয়ন্তাপূৰ্ব কছাৰি বজা সকলে ববাহি বজা বুলি নগাওঁ জিলালৈকে বাজৰ কৰিছিল । *

আমি গেইট চাহাবৰ বুৰঞ্জীৰ পৰা জয়ন্তীয়াৰ বজা সকলৰ বাজৰ কাল সম্বন্ধে তলত লিখা আনুমানিক বিবৰণ পাওঁ ।

পৰ্বত ৰায় ...	১৫০০—১৫১৬ খৃষ্টাব্দ	যশ মাণিক ...	১৬০২—১৬২৫ খৃষ্টাব্দ
মাজু গোসাঁই বজা .	১৫১৬—১৫৩২	শুন্দৰ ৰায় .	১৬২৫—১৬৩৬
বুড়া পৰ্বত ৰায় .	১৫৩২—১৫৪৮	ছোট পৰ্বত ৰায় ...	১৬৩৬—১৬৪৭
বব গোসাঁই .	১৫৪৮—১৫৬৪	যশমন্ত ৰায় ...	১৬৪৭—১৬৬০
বিজয় মাণিক ...	১৫৬৪—১৫৮০	বান সিংহ .	১৬৬০—১৬৬৯
প্ৰতাপ ৰায় ...	১৫৮০—১৫৯৬	প্ৰতাপ সিংহ ...	১৬৬৯—১৬৬৯
ধন মাণিক ...	১৫৯৬—১৬০৫	লক্ষী নাৰায়ণ ...	১৬৬৯—১৬৯৭

এওঁ লোকৰ লিখিত ৰায় সিংহ, জয়নাৰায়ণ, বব গোসাঁই, জয় সিংহ, বাত্ৰানাৰায়ণ, বিজয়নাৰায়ণ, ৰায় সিংহ (২ নং) আৰু বাজেন্দ্ৰনাৰায়ণ বজা হয় । বাজেন্দ্ৰনাৰায়ণৰ বাজৰ কাল ১৮৫২ চনৰ পৰা ১৮৬৫ চনলৈকে ।

ওপৰৰ এই তালিকাত মাণিক উপাধি ধাৰী বিজয় মাণিক, ধন মাণিক আৰু যশ মাণিক এই তিনি জনা বজাৰ নাম পোৱা যায় । বিজয় মাণিক আৰু ধন মাণিক বোলম শক্তিকাব শেষ ভাগৰ বজা । সুতৰাঃ স্বৰ্গীয় মাধবচন্দ্ৰ বৰদলৈয়ে ছপোৱা অসমীয়া সাহিত্য বামাৱণৰ ভূমিকাত বিজয় মাণিক বা ধন মাণিককেই মাধবকন্দলিয়ে ববাহি বজা মহামাণিক বুলি কোৱা যি অনুমান কৰিছিল সেউটো ঠিক হব নোৱাৰে ।

বৰ্তমান সময়ত কছাৰী বুৰঞ্জীৰ * পৰা এটি নতুন কথা ধৰা পৰিছে। তাত উল্লেখ আছে কছাৰী বজা সকলৰ নামত আগৈয়ে “কা” শব্দে যোগ কৰা হৈছিল। কছাৰী বুৰঞ্জীত পোৱা যায় যে হেৰমিয়াল কছাৰী বজা সকলৰ আদি কথা সম্বন্ধে নানাশ্ৰেণীৰ কিম্বদন্তী প্ৰচলিত আছে। তাৰে এটা হৈছে কছাৰী বজা বীৰহাসৰ ৰাজ্যত এক দেওধানী আছিল। মহাদেবৰ বীৰ্য্যে সেই দেওধানীৰ এক পুত্ৰ হয় বীৰহাস বজাই সেই দেওধানীৰ পুতেকক বজা পাতি “বিচাৰ পতিকা” নাম দিয়ে। বিচাৰ পতিকাৰ পিছত তেওঁৰ পুত্ৰ ক্ৰিষ্ণাদিত্য কা বজা হৈ নাম চাং বৰহাট পৰ্য্যন্ত সীমা কৰি ললে আৰু সুবৰ্ণৰ দশভুজা মূৰ্ত্তি কৰি দেৱালয় ৰূপি সোণাপুৰ নাম ধলে। ক্ৰিষ্ণাদিত্যৰ পিছত মহামাণিকা পাট হেৰম্বক আহি বজা হয়। এই মহামাণিকায়ৈ মাধবকন্দলিয়ে উল্লেখ কৰা মহামাণিকা হব পাৰে।

৷ৱায় বাহাছৰ কনকলাল বৰুৱাই কামৰূপ অমৃতসন্ধীন সমিতিৰ পত্ৰিকাত লিখা “কপিল উপত্যকাৰ প্ৰাচীন ত্ৰিপুৰা ৰাজ্য নামে প্ৰবন্ধত দেখুৱাইছে যে ত্ৰিপুৰা ৰাজ্যতো মহামাণিকা নামে এজন্য বজাই চৈধ্য শ শতিকাৰ মাজ মানত ৰাজত্ব কৰিছিল। তেওঁ ত্ৰিপুৰাৰ বজা বজ্জমাণিকাৰ প্ৰপৌত্ৰ আছিল। ইয়াৰ পৰা চৈধ্য শ শতিকাৰ মাজ মানত মহামাণিকা নামে কছাৰী (হেৰম্ব) আৰু ত্ৰিপুৰা দুয়ো ৰাজ্যতে দুজন্য বজা থকা দেখা যায়। ত্ৰিপুৰাৰ বজা বজ্জকাৰ দিনৰে পৰা হেৰম্ব আৰু ত্ৰিপুৰা দুয়ো ৰাজ্যৰ বজা সকলে মাণিকা উপাধি লয় বুলি এই প্ৰবন্ধত দেখুৱা হৈছে। ইয়াৰ পৰাই এই অনুমান কৰা হয় যে মাধবকন্দলিক ৰামায়ণ লিখিবলৈ দিয়া মহামাণিকা বা মহামাণিকা ত্ৰিপুৰাৰো বজা হব পাৰে। ত্ৰিপুৰাৰ বজা সকলে এতিয়াও নামত মাণিকা উপাধি লগায় †।

মহামাণিকা বা মহামাণিকা যি ঠাইৰে বজা হওক, তেওঁ মাধবকন্দলিৰ হতুৱাই ৰামায়ণ ৰচনা কৰাই অলমীয়া জাতিৰ চিহ্নবৰণীয় হৈ গৈছে।

এতিয়া মাধবকন্দলি সম্বন্ধত কোন ঠাইৰ মাহুহ আছিল দেখা যাওক। কছাৰী আৰু জয়ন্তীয়া ৰাজ্য শতব্দেৰে আগৰ কালত নগাওঁলৈকে আছিল। মাধবকন্দলিৰ সময়ত কছাৰী ৰাজ্যত কোনো বিপ্লব ঘটা নাছিল, আৰু তেওঁৰ পিছত হে কছাৰী আৰু আহোমৰ মাজত বিৰোধ জটে। মাধবকন্দলি বিষ্ণু কছাৰী ৰাজ্যৰ প্ৰজা আছিল গতিকে তেওঁক নগাওঁ অঞ্চলৰ মাহুহ বুলি ভবাটো স্বাভাৱিক। কোনো কোনো লিখকে মাধবকন্দলিৰ জন্মস্থান নগাওঁ আলি পুখুৰি বুলি লিখি গৈছে। ৷মাধবচন্দ্ৰ বৰদলৈয়ে ছপোৱা ৰামায়ণৰ ভূমিকাতো মাধবকন্দলি নগাওঁ আলিপুখুৰিৰ মাহুহ হব পাৰে বুলি উল্লেখ কৰা আছে। আমি জানোঁ যে শতব্দেৰে জন্ম স্থান নগাওঁ আলি পুখুৰি বুলি আটায়ে দিব সিদ্ধান্তলৈ আহিছে। এতিয়া সেই ঠায়ে মাধবকন্দলিবো জন্মস্থান বুলি সিদ্ধান্ত কৰাৰ পক্ষে কোনো বৃত্তি দেখা নেযায়।

* Department of Historical and Antiquarian Studiesৰ পৰা দাৰ বাহাছৰ স্বৰ্ণাৰুমাৰ তুকাৰ দ্বাৰা সম্পাদিত কছাৰী বুৰঞ্জী।

† Assam Research Society Journal Vol. III P. 92.

পূৰ্বনি কালৰ অসমীয়া কবি সকলৰ মাজত কন্দলি উপাধিৰে সৈতে আমি কেবা জনা কবিৰো উল্লেখ পাওঁ, যেনে মাধবকন্দলি, কন্ন কন্দলি, ঋষিকন্দলি, মহেন্দ্ৰকন্দলি, বন্যাকব কন্দলি আদি। কন্দলি শব্দটোৰ আনুমানিক অৰ্থ “ভৰ্জশাস্ত্ৰত সুনিপুণ” হ'ব পাৰে। প্ৰথমতে হয়তো কোনো কোনো পণ্ডিত ব্ৰাহ্মণক এই উপাধি দিয়া হৈছিল, পিছত গোটেই বংশৰ মাজেই এই উপাধি লগাব পাৰে। এতিয়া এই “কন্দলি” শব্দটোৰ সহায়ত কিমান খিনি তথ্য উলিয়াব পৰা হয় দেখা যাওক।

বৰ্তমান নগাওঁ চহৰৰ পৰা ১২ মাইল মান দূৰত দক্ষিণ পূব দিকে কন্দলি নামে এখন মৌজা আৰু তাত কন্দলি নামে এখন ডাঙৰ গাওঁ আছে। প্ৰত্নতাত্ত্বিক মিঃ বাজমোহন নাথে এই কন্দলি মৌজায়ে পূৰ্বৰ কন্দলি বা কদলি নামে ৰাজ্যৰ কেন্দ্ৰ আছিল বুলি অনুমান কৰে ও আৰু তেওঁ এই কন্দলি মৌজাৰ বায়ুনি গোঁসাই পাহাৰৰ ওচৰৰ এখন ঠাইত কবি মাধবকন্দলিৰ ঘৰ আছিল বুলি স্থিৰ কৰিছে।

আগৈয়ে কোৱা হৈছে যে মাধবকন্দলিৰ আদি আৰু উত্তৰাকাণ্ড কথাবি আৰু আহোমৰ মাজত বন লাগোঁতে দেশত যি বিপ্লব হয় তাতেই লোপ পাইছে। এই দুই কাণ্ড এইদৰে লোপ পোৱাৰ কথা আগৰ কালৰ-জান কোনো লিখাত উল্লেখ আছে নে নাই ক'ব নোৱাৰে। এটা কথা ইয়াতে উল্লেখ কৰা উচিত যে মাধবকন্দলিৰ দ্বাৰায়ে ৰচিত বুলি কোৱা আদিকাণ্ড আৰু উত্তৰাকাণ্ড পুথিও আমি বিচাৰি ছুই এঠাইত উলিয়াইছোঁ।। সম্প্ৰতি বায়বাহাচৰ ডাঃ সুৰাক্ষ্মৰ জুজোৰ সৌজন্যত আমি Assam Antiquarian Societyৰ পৰা এখন মাধবকন্দলিৰ দ্বাৰাই লিখিত উত্তৰাকাণ্ড পুথি পাইছোঁ। সেইদৰে মাধবকন্দলিৰ দ্বাৰাই লিখিত আদিকাণ্ড পুথি এখনিও পোৱা গৈছে। এই পুথি দুখনি ঋষিৰ বাসুদেব মিশ্ৰ আৰু অধ্যাপক ঋষিৰ উপেন্দ্ৰনাথ লেখাকৰে লিখি উলিহুৱাত দেখা গ'ল যে ইয়াৰ বহুত অংশ শব্দবদেৱৰ উত্তৰাকাণ্ড আৰু মাধবদেৱৰ আদিকাণ্ডৰ লগত মিলি যায়। ইয়াৰে উত্তৰাকাণ্ড পুথি খনিত লবকুলৰ বায়েসৈতে যুদ্ধৰ কথা বিস্তাৰিত ভাবে বৰ্ণোৱা আছে। শব্দবদেৱৰ উত্তৰাকাণ্ডত এই কথা নাই আৰু এই যুদ্ধৰ কথা মূল বামাৱণতো নাই।

এনেকুৱা সানমিহলি পুথি কি কাৰণে হ'ল সেটোমুখে কেইবা প্ৰকাৰো অনুমান কৰিব পাৰি। এনেকুৱা হ'ব পাৰে যে মাধবকন্দলিৰ আদিকাণ্ড আৰু উত্তৰাকাণ্ড নষ্ট হৈ গ'লেও তাৰ কোনো কোনো অংশ পুথিৰ পাতত নষ্টবা ওজা পালি আদিৰ মুখত বৈ বাখ পাৰে। শব্দবদেৱ আৰু মাধবদেৱে উত্তৰাকাণ্ড লিখাত মাধবকন্দলি ৰচিত পুথিৰ কোনো কোনো অংশ গ্ৰহণ

* Article on Kondoli and the Kodoli Kingdom by Mr Raj Mohon Nath A E S in Assam Research Society Journal Vol VII P. 19

† বৰ্ণীৰ পণ্ডিত হেৰচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে ভেবেতৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ চানেকিৰ প্ৰথম বন্ধত উত্তৰাকাণ্ড বামাৱণৰ বি পদ তুলি দিছে তাত সেই পদ মাধবকন্দলিৰ বুলিহে উল্লেখ কৰিছে। যোৰ কৰো সেইটো হুপাব যে কুল।

কবিৰ পাৰে। আৰু এটা কথা হ'ব পাৰে এই যে আমি কৃষ্ণিবাসৰ বাহ্যিকত লবকুশৰ যুদ্ধৰ বিৱৰণ পাওঁ। কৃষ্ণিবাসে বঙ্গলা বামাৱণ লিখাৰ পিছত অসমৰ কোনো কবিয়ে লবকুশৰ যুদ্ধৰ কথা পূৰ্বৰ মাধবকন্দলিৰ আদি আৰু উত্তৰাত্মাণ্ডৰ যদি কিবা অংশ কববাত পোৱা গৈছিল তাবে সৈতে লগ লগাই এই দুই কাণ্ড তেওঁলোকৰ কচি অনুসাৰে সম্পূৰ্ণ কৰি থৈ গ'ল। এই সম্বন্ধে আগলৈ হয়তো আন কিবা নতুন তথ্য ওলাব পাৰে।

আমি আগতে বঙ্গলা বামাৱণ লিখক পণ্ডিত কৃষ্ণিবাসৰ কথা উল্লেখ কৰিছোঁ। এতিয়া পূৰ্বৰতাবতৰ ভাষা বামাৱণৰ প্ৰধান লিখক মাধবকন্দলি আৰু কৃষ্ণিবাস এই দুজনৰ বচনা প্ৰণালী আৰু কবিত্বৰ সম্বন্ধে এই খিনিতে অলপ আলোচনা কৰা বোধ কৰোঁ উচিত হ'ব।

কৃষ্ণিবাসৰ বঙ্গলা বামাৱণ আৰু অসমীয়া বামাৱণ সম্বন্ধে মূলিখক জীৱুত সোণাবাম চৌধুৰীয়ে ১৮৫১ খকৰ শান্তনু মাহৰ বাঁহীত এটি অতি সাকৰা প্ৰবন্ধ লিখিছিল। মই তেখেতৰ সেই প্ৰবন্ধৰ পৰা ভালত লিখা কথা খিনি তুলি দিলোঁ।

“কৃষ্ণিবাসী বামাৱণত বহুত পুৰাণ, উপপুৰাণৰ কথা সোমাইছে। আছিলকৈ কবগলে কৃষ্ণিবাসে বান্দীকি বামাৱণৰ ছাঁ হৈ লৈছে, ক'তোবা নোহোৱা নোপোজা ভালমান অতিবন্ধিত নিজে গঢ়া কথা স্মৃতিহাইছে।

কৃষ্ণিবাসৰ বামাৱণত বাম আৰু সীতাৰ চৰিত্ৰৰ কথা বান্দীকিৰ লগত সম্পূৰ্ণ অমিল। কৃষ্ণিবাসৰ বামচন্দ্ৰ পূৰ্ণব্ৰহ্ম কিন্তু বান্দীকিৰ বাম এজন আদৰ্শ পুৰুষ হৈ। বান্দীকিৰ সীতা, আদৰ্শ—সতী, গৃহিণী, কিন্তু কৃষ্ণিবাসৰ সীতা দেৱী, সাক্ষাৎ লক্ষ্মী। সীতাক হৰণ কৰা সময়ত কৃষ্ণিবাসৰ সীতা ভয়াতুৰা, কলপাতৰ দৰে ধৰধৰকৈ কঁপা কিন্তু বান্দীকিৰ সীতা নিৰ্ভীকা, বীৰাজনা। বান্দীকিৰ বামাৱণৰ প্ৰথমতে নাৰদৰ প্ৰতি বান্দীকিৰ প্ৰশ্ন, জ্যোত্বকৰ ইত্যাদি; কৃষ্ণিবাসৰ গোলোক বৰ্ণন, নাৰায়ণৰ চাৰি অংশে অৱতাৰ কথা। কৃষ্ণিবাসৰ বন্ধাকৰৰ উপাখ্যান—‘মৰা’ ‘মৰা’ বুলি পৰিত্ৰাণ আদি কথা বান্দীকিত নাই। কৃষ্ণিবাসৰ চন্দ্ৰবংশ, সূৰ্য্যবংশ এনে কি হৰিশ্চন্দ্ৰৰ উপাখ্যান পৰ্য্যন্ত বান্দীকিত নাই। কৃষ্ণিবাসৰ কাণ্ডৰ মূনিৰ বৈকুণ্ঠ যাত্ৰা সৌদাম বজাৰ গজা যাত্ৰাত মুক্তি বান্দীকিত নাই।ভগীৰথে বোলে গজা আনোঁতে বজ্জদেৱৰ কিছুমান গাওঁৰ মাজে দি গজা লৈ গৈছিল; সেই বোৰ গাওঁৰ নাম মেজাতনা, নবদ্বীপ, আকনা, মহেশ প্ৰভৃতি। এই বোৰ কৃষ্ণিবাসৰ তেনেই জোৰা দিয়া কথা।ইপিনে আকোঁ বান্দীকিত থকা কিছু মান কথা কৃষ্ণিবাসত নাই। কাষ্টিকৰ জন্ম, শৰলা লৈ বশিষ্ঠ বিশ্বামিত্ৰৰ বিৰোধ ত্ৰিশঙ্কুৰ স্বৰ্গাবোহণ, অম্ববীৰৰ যজ্ঞ, শুগাংশপৰ উদ্ধাৰ ইত্যাদি কথা কৃষ্ণিবাসত নাই। বান্ধসৰূপ ধাৰিণী লক্ষাৰ অধিষ্ঠাত্ৰী দেৱীৰ পৰাজয়ৰ কথা বান্দীকিত আছে কৃষ্ণিবাসত নাই। কৃষ্ণিবাসত হনুমন্তৰ প্ৰাৰ্থনাত দেৱী উগ্ৰচণ্ডাৰ লক্ষা ত্যাগ, জয়ন্তা কাউৰীৰ সীতাআক্ৰমণ আৰু জীৱামে তাৰ চকুবিদ্ধা কথা আছে, বান্দীকিত নাই। বিতীৰণ বামৰ লগত মিত্ৰতা বান্দীকিৰ লক্ষাকাণ্ডত নাই, কিন্তু কৃষ্ণিবাসৰ মূললক্ষাকাণ্ডত সেই কথা দেখা যায়। কৃষ্ণিবাসত বাৱণে বিতীৰণক লাঠি মৰাত বামৰ পক্ষলৈ অহা বুলি লিখিছে, কিন্তু বান্দীকিত লাঠি মৰা বুলি নকয় তাত পালি পৰাত হৈ বিতীৰণ অহা

মূলি উক্তি। ভবশী সেন বধ, ভাব কটা মূৰে 'বাম' 'বাম' বোলা কথা কৃষ্ণিবাসে ক'ত পালে তাকো কব নোৱাৰি। বীৰ বাহু বধ মহীবাৰণ বধ, অহিবাৰণ বধ আদিও বান্ধীকিত নাই। লক্ষ্মণ শক্তি শেলত পৰাত হতুমন্তে ঠেৰ আনিবলৈ গৈ কালনেমি বধ কৰা, সূৰ্য্যক কাশলডিৰ ওলত অনা, ভবতৰ বাটলু গুটিৰ আঘাতত হতুমন্তৰ পতন ইত্যাদি কথা বান্ধীকিত নাই। শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰ হুৰ্গোৎসবৰ অকাল বোধন, ভগৱতীৰ পূজালৈ হাজাৰ নীল পদ্ম অনা, তাৰে এটা কল হোৱাত বামে নিজ চকু দিব খোজা কথা বান্ধীকিত নাই। হুৰ্গোৎসবৰ কথাতো পূৰণৰ ভেজা, কিন্তু বান্ধীকিত নাই। বান্ধীকি বামাৱগত বাৰণ বধৰ সময়ত অগস্ত্যৰ কথা মতে বামৰ আদিভা ভৱন পূৰ পাঠ আৰু মাভলিৰ কথা মতে ব্ৰহ্মজন্তু মাৰি বাৰণক বধ কৰাৰ কথা আছে। কাণ্ডবাসত হতুমন্তে গণক বেষ ধৰি মল্লোদবীৰ ভালৈ যোৱা, মল্লোদবীৰ পৰা বাৰণৰ বৃত্তাবণ অনা, মাৰি হৈ বাৰণৰ চৌপাঠ ভুগা কৰা, বৃত্ত কালত বাৰণে বামক বাহনীতি শিক্ষা দিয়া কথাও ভেনেই অমূলক। বাৰণে স্বৰ্গলৈ জখলা সজাৰ কথাও কৃষ্ণিবাসৰ বামাৱগত হৈ দেখা যায়। উত্তৰাকাণ্ডত লক্ষ্মণৰ চৈধ্য বহুৱৰ জমা কৰি বোৱা কলৰ লেখ, গড়, পবনৰ বৃদ্ধ, চৌষটি যোগিনীৰ লগত বৃদ্ধ কৃষ্ণিবাসৰ কাপৰ পৰা ওলাইছে, বান্ধীকিত একো নাই। কৃষ্ণিবাসৰ লক্ষ্মণৰ বৃদ্ধ; সেই বৃদ্ধত বাম লক্ষ্মণ, ভবত আদিৰ পতনৰ কথা বান্ধীকিত নাই।

অসমীয়া বামাৱগত কিন্তু কৃষ্ণিবাসৰ অলীক ঘটনাৰ সমাবেশ নাই। ইয়াত প্ৰথমে বান্ধীকিৰ প্ৰশ্ন, শ্লোকৰ উৎপত্তি আৰু বামাৱগৰ সূচী সন্মুখলৈ দিয়া আছে। ইয়াৰ আদিকাণ্ডত কাৰ্ত্তিকৰ জন্ম, বশিষ্ঠ বিশ্বামিত্ৰৰ বিবোধ, সমুদ্ৰ মন্থনৰ ইতিহাস মাকত বংশ, জিহ্বাক্ষৰ উপাখ্যান আদিৰ কথা নাই, কৃষ্ণিবাসতো নাই। সিদ্ধমুনি বধ কথা আদিকাণ্ডতে দিয়া আছে, বান্ধীকি বামাৱগৰ আৰোহণ কাণ্ডত হৈ দেখা যায়। ইয়াত বান্ধীকিৰ দৰে অলপ কথাত সূৰ্য্যবংশৰ বিৱৰণ আৰু ভগ্নীৰথে গজাঅনা প্ৰভৃতি দিয়া আছে। বান্ধীকিৰ আদি কাণ্ডত লক্ষ্মণৰ বামাৱগ পান কৰা কথা আছে। অসমীয়া উত্তৰাকাণ্ড বামাৱগত হৈ সেই কথা বহুলাই দিয়া আছে। অসমীয়া আদি কাণ্ডত ভূটিমান অতিবিস্তৃত কথা দেখা যায়, মন্থনৰ বাজাত খনিৰ দৃষ্টি, খনিৰ দৃষ্টিত অনাবৃষ্টি ইত্যাদি। কৃষ্ণিবাসৰ নিচিনা আমাৰ বামাৱগতো বিতীৰণৰ মিত্ৰতা সন্মুখাকাণ্ডত দিয়া আছে। বান্ধীকিত লঙ্কাকাণ্ডত হৈ আছে।

আমাৰ বামাৱগত ইন্দ্ৰৰ সাৰথি মাভলিৰ কথা মতে ব্ৰহ্মজন্তু মাৰি বাৰণক বধ কৰা কথা বান্ধীকিৰ লগত সম্পূৰ্ণ মিল। এটা বৰ আচৰিত কথা, কেইটিমান সৰু সৰু ঘটনা মূলত মহলেও আমাৰ বামাৱগত দেখা যায় আৰু সেই কেইটা কৃষ্ণিবাসৰ লগত মিলে। সীতাককাউবীৰে আক্ৰমণ কৰা, বামে কাউবীৰ চকুবিদ্ধা, বাৰণে বিতীৰণক লাঠি মৰা, হতুমন্তে ঠেৰ আনিবলৈ বাওঁতে কালনেমি বধ কৰা কথা কৃষ্ণিবাসৰ বামাৱগতো আছে, আমাৰ অসমীয়া 'বামাৱগতো' আছে। এই কেইটা কিয় মিলে বুজা নাযায়। ভেটিয়াই দিনত মূলত এই কেইটা কথা থাকিব পাৰে। মহলে বিভিন্নপ্ৰদেশৰ বিভিন্ন কবিৰ লেখাত কিয় উল্লেখ থাকিব? বিশেষতঃ বজ আৰু অসম ওচৰা ওচৰি দেশ; হয়তো এই কেইটা কথা এজনে আন জনৰ পৰা ধাৰ কৰাওহব পাৰে ধাৰ কৰিলেও ধাৰ

কন্দলিয়ে ধাব কৰা বুলি মনে নধৰে, কিয়নো তেওঁ কৃষ্টিবাসৰ আগৰ কবি। আগৰ কালত ছয়ো দেশৰ পুথিৰ আদান প্ৰদান থকাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়। এতিয়াও আমাৰ দেশৰ গোবিন্দ মিশ্ৰৰ গীতা, শ্ৰীৰামকীৰ্ত্তন বা অনন্ত বামায়েণ বঙ্গ দেশত আছে। সেই দৰে আমাৰ দেশতো বাঙ্গালী বৈষ্ণৱ কবিৰ গীত, হৰ্গা মঙ্গল গীত, অদ্ভুত বামায়েণ পোৱা যায়।”

চৌধুৰী ডাক্তৰীয়াই কৃষ্টিবাসৰ বামায়েণ আৰু অসমীয়া বামায়েণ মূল বামায়েণে সৈতে মিলাই যিটো বিবৰণ লিখিছিল তাক মই ওপৰত তুলি দিলোঁ। মূঠতে অসমীয়া বামায়েণ কৃষ্টিবাসৰ বামায়েণৰ দৰে বাবে মিহলি কথাত পৰিপূৰ্ণ নহয়। চৌধুৰী ডাক্তৰীয়াৰ কথা অনুসাৰেই আমিও কওঁ যে অসমীয়া বামায়েণ এখনি কীৰ্ত্তন নামঘোষাৰ শাৰীৰ পূজা পোহাৰ যোগ্যৰ পুথি।

মাধৱ কন্দলিৰ বামায়েণৰ আৰু এটা বিশেষত্ব হৈছে ইয়াৰ ভাষা সম্পৰ্কে। চৈধ্যশ শতিকাতে যে অসমীয়া ভাষা কিমান তেজী তাৰ প্ৰমাণ ইয়াতে পাওঁ। যি বিলাক লিখাৰ পৰাই অসমীয়া এটি প্ৰাচীন ভাষা বুলি প্ৰমাণিত হৈছে তাৰ ভিতৰত অসমীয়া বামায়েণ এখনি প্ৰধান পুথি। মাধৱ কন্দলিৰ লিখাত আমি সেই কালৰ নিৰ্ভীক অসমীয়া ভাষাৰ কেনেকুৱা গঢ় আছিল তাক বুজিব পাৰোঁ। বৈষ্ণৱ যুগৰ পূৰ্বে আদিফালৰে পৰা যি অসমীয়া ভাষা প্ৰচলিত তাৰ মাধৱকন্দলিয়ে এটা গঢ় দিয়ে, আৰু তেওঁৰ পুথিত আমি এনে কিছুমান শব্দ বিভক্তিৰ ৰূপ আৰু বাক্যৰ গঢ় পাওঁ যি এতিয়া প্ৰচলিত নাই।

অসমীয়া ভাষাৰ গতি আৰু ক্ৰম বিকাশ সম্বন্ধে যেয়ে আলোচনা কৰিব খোজে তেৱেঁ মাধৱ কন্দলিৰ বামায়েণৰ পৰা অলেখ তথ্য বিচাৰি উলিয়াব পাৰিব। অসমীয়া মানুহৰ সেই কালৰ সামাজিক জীৱন, বীতিনীতি, আচাৰ ব্যবহাৰ আদি সম্বন্ধেও অসমীয়া বামায়েণত অনেক কথা পোৱা যায়। বাস্তৱিকৈ মাধৱ কন্দলিৰ বামায়েণ অসমৰ ভাষাতত্ত্ববিদ্ আৰু সমাজ তত্ত্ববিদ্ সকলৰ পক্ষে এটি সোণৰ খনিৰ নিচিনা। মাধৱ কন্দলিৰ ৰচনাৰ প্ৰভাৱ শব্দৰ দেৱৰ লিখাত বহু পোৱা যায়। সেই দৰে তেওঁৰ লিখাৰ প্ৰভাৱ পিছৰ কালৰ কবি সকলৰ ওপৰত কি পৰিমাণে পৰিছে তাৰ নিৰ্ণয় কৰাও অসমীয়া সাহিত্যত এটি অতি আৱশ্যকীয় কথা।

আশা কৰোঁ মাধৱ কন্দলিৰ সময়ৰ অসমীয়া ভাষা, তেওঁৰ কাব্য প্ৰতিভা আৰু তেওঁৰ কালৰ অসমীয়া সমাজ সম্বন্ধে বিস্তাৰিত আলোচনা কৰিবলৈ অসমত মানুহ নোলোৱাকৈ নেথাকিব। এই সামান্য কুঁমিকাত বাহুল্যৰ ভয়ত আমি এই বিলাক বিষয়ৰ আলোচনালৈ আৰু আগ নোবাঢ়িলোঁ।

গুৱাহাটী।

১৫।৫।৪১

}

ইতি—

শ্ৰীউমাকান্ত গোস্বামী।

কটন কলেজ।

সূচীপত্র

বিষয়	পৃষ্ঠা	বিষয়	পৃষ্ঠা
আদিকাণ্ড		২। দশবলত শ্রীৰামৰ বিবাহ আৰ্চনা আৰু	
১। বন্দনা	১	দশবলৰ শোক	১১৪
২। বান্ধীকিৰ আগত নাৰদৰ বাৰাণ্ণ কৃতান্ত বৰ্ণন	২	৩। শ্রীৰাম আদিৰ বন গমন	১১২
৩। দশবলৰ সৈতে কৌশল্যাৰ বিবাহ	১২	৪। শ্রীৰামচন্দ্ৰৰ গুহ বাজাৰ লগত সাক্ষাৎ	১২৩
৪। দশবলৰ সৈতে কৈকেয়ীৰ বিবাহ	১২	৫। দশবলৰ বাজাৰ মৃত্যু	১৩১
৫। দশবলৰ সৈতে সুমিত্ৰাদি সাতজন বান্ধীৰ বিবাহ	১৫	৬। বাতিপুৰা দশবলৰ বজাক মৃত দেবি মচাদাই	
৬। বাজাৰ ওপৰত শনিৰ দৃষ্টি আৰু জটাহুৰ		সকলৰ বিলাপ	১৩০
সৈতে বহুতা	১৭	৭। মৃত পঠিয়াই ভৰতক আনয়ন	১৭৫
৭। দশবলৰ দ্বাৰা সিদ্ধমুনিৰ বধ আৰু দশবলৰ		৮। কৈকেয়ীৰ সকলো কৃতান্ত তুনি ভৰতৰ ক্ৰোধ	১৩৭
প্ৰতি অৰ্জুনিৰ অভিমান	২২	৯। বনিতাদিৰ আগমন আৰু বাজাৰ প্ৰেত-	
৮। দশবলে কৈকেয়ীক ছুটা বৰ দিৱাৰ অলীকাৰ	২৬	কাৰ্য্যৰ বাস্তৱ	১৪১
৯। গুহ্যমুখৰ উপাখ্যান	২৮	১০। বানক আনিবলৈ ভৰতৰ যাত্ৰা। বামৰ	
১০। দশবলৰ গৃহত নাৰায়ণ চাৰি অংশে জন্ম কৃতান্ত	৩৪	বিপদৰ আশঙ্কাত গুহৰ মূৰতলৈ উত্তোপ	১৪৪
১১। কৌশল্যা, কৈকেয়ী আৰু সুমিত্ৰাৰ পায়স		১১। ভৰতৰ লগত গুহৰ মিলন আৰু বামৰ কৃতান্ত	
ভক্ষণ আৰু বাম লক্ষ্মণাদিৰ জন্ম	৪০	তুনি ইচ্ছাি গুহৰ তলত ভৰতৰ বিলাপ	১৪৬
১২। বাতৰি জনকৰ গৃহত সীতাকপে লক্ষ্মীৰ জন্ম	৪৬	১২। গুহই নাও যোগায় আৰু ভৰতাদি লৈ	
১৩। মাৰিচ সুহাৰ প্ৰভৃতি বান্ধসক বধ কৰাই		পাব হয়	১৪৯
যজ্ঞ বন্ধা কৰিবৰ উদ্দেশ্যে বাম লক্ষ্মণক		১৩। ভৰতাক আৰু ভৰতৰ কথা বাতৰা আৰু	
আনিবলৈ মিথামিত্ৰৰ আগমন	৫০	ভৰতাক বুনিব অভিধি সংকাৰ	১৫০
১৭। মাৰিচ সুহাৰ বধ	৫৬	১৪। ভৰত আৰু শ্রীৰামৰ মিলন	১৪৩
১৫। সীতাৰ স্নেহবলৈ মূনিৰ লগত বামলক্ষ্মণৰ গমন	৫৮	১৫। পিতৃৰ মৃত্যু তুনি বামৰ শোক	১৫৩
১৬। অহলাৰ মৃত্যু	৬৫	১৬। বামৰ পিতৃ ভৰ্ণন	১৫৫
১৭। বামৰ দ্বাৰা হৰণমু গুহ	৭০		
১৮। বাম, লক্ষ্মণৰ সৈতে বজাবিলাকৰ মৃত্যু	৭৫	অষ্টমোধ্যাকাণ্ড	
১৯। বামলক্ষ্মণাদি চাৰি ভাইৰ বিবাহ	৮২	১। ভৰতাদিৰ মৃত্যু। শ্রীৰামচন্দ্ৰাদিৰ অগ্নি	
২০। বাটত পৰন্তবামৰ সৈতে বামৰ সাক্ষাৎ		ক্ৰিদিৰ আশ্ৰয় প্ৰবেশ; অগ্নি পতীৰ আগত	
আৰু পৰন্তবামৰ পৰাতত	৮৫	সীতাৰ জন্ম আৰু স্নেহবল কৃতান্ত	১৬১
		২। বামৰ মৃত্যুবৰণত প্ৰেতেশ, ক্ৰিদিৰ অত্যাৰ্চনা,	
		বিবাহ বান্ধস বধ	১৬৪
অষ্টমোধ্যাকাণ্ড		৩। পৰন্তবী বনলগত জটাহুৰে শ্রীৰামৰ কথোপ-	
১। শ্রীৰাম আদিৰ অৰোধ্যালৈ পূৰ্ণৰমন আৰু	২২	কৰণ, লক্ষ্মণৰ পূৰ্ণৰণাৰ নাক কান ক্ৰেমন	১৭১
ভৰত পঞ্চদশ বাহুল্যলৈ গমন			

বিষয়	পৃষ্ঠা
৪। চতুর্দশ বাকসৰ বৃদ্ধ, আৰু উক্ত বাকস বধ	১৭৫
৫। শ্ৰীৰামৰ লগত খব দৃশ্যৰ যুদ্ধ আৰু বধ। বাৰুণৰ ৰূপবৰ্ণন, মাৰিচৰ ওচৰলৈ বাৰুণৰ গমন ১৭৬	
৬। বাৰুণৰ আৰু মাৰিচৰ (পৰস্পৰ) কটুক্তি। মাৰিচ কৰ্তৃক মায়ামুগ্ধ শৰীৰ ধাৰণ আৰু বাৰুণৰ তপস্বী বেশে সীতাৰ সমীপলৈ গমন	১৮৭
৭। বাৰুণৰ আত্মপৰিচয় প্ৰদান আৰু সীতাৰ কটুক্তি ১৯১	
৮। বাৰুণ কৰ্তৃক সীতাৰূপ, বাৰুণৰ সহিত জটায়ুৰ যুদ্ধ আৰু তেওঁৰ পক্ষচ্ছেদ ... ১৯৫	
৯। বাৰুণৰ প্ৰতি সীতাৰ অভিলাষ ... ১৯৯	
১০। সীতা অদৰ্শনত বাৰুণৰ বেদ ... ২০০	
১১। লক্ষ্মণৰ প্ৰবোধ বচন। সীতাৰ অভ্যন্তর বামৰ ক্ৰোধ ২০২	
১২। লক্ষ্মণে বাৰুণ সাক্ষাৎ কৰি চুৱো সীতাক বিচাৰি বাওতে জটায়ুৰ লগত সাক্ষাৎ আৰু কথাবাৰ্তা। জটায়ুৰ শৰীৰ সংছাৰ ... ২০৩	
১৩। বাৰুণলক্ষ্মণৰ কথোবল লগত সাক্ষাৎ। কথোবল যুক্তি ও বাৰুণৰ প্ৰতি উপদেশ। ... ২০৫	

কিষ্কিন্ধ্যাকাণ্ড

১। শ্ৰীৰামৰ সৈতে সুগ্ৰীৱৰ সন্মিলন ... ২০৮	
২। সীতাৰ অলঙ্কাৰ দেখি শ্ৰীৰামৰ শোক ... ২১০	
৩। বালী সুগ্ৰীৱৰ যুদ্ধ আৰু সুগ্ৰীৱৰ পৰাভৱ ... ২১৪	
৪। শ্ৰীৰামকৰ্তৃক বালী বধ ... ২১৮	
৫। বালী কৰ্তৃক শ্ৰীৰামক নিহা ... ২২১	
৬। ভাৰাৰ বিলাপ ... ২২৩	
৭। ভাৰাই শ্ৰীৰামক পাণ দিয়ে ... ২২৪	
৮। সুগ্ৰীৱৰ বাজ্যত অভিষেক ... ২২৭	
৯। সুগ্ৰীৱৰ প্ৰতি শ্ৰীৰামৰ পঞ্চদশ ক্ৰোধ ... ২২৮	
১০। সুগ্ৰীৱৰ আজ্ঞাবে কপি সৈন্ত একত্ৰীকৰণ ... ২৩২	
১১। কপিগণৰ সাগৰবৰ্ণন আৰু সম্প্ৰতিৰ সৈতে সাক্ষাৎ ২৩৮	

বিষয়	পৃষ্ঠা
১২। সুপাৰ্শ্ব কৰ্তৃক বাৰুণ আৰু সীতাৰ দৰ্শন বিবৰণ ২৪০	

অনুদ্বন্দ্বাকাণ্ড

১। দক্ষিণ সাগৰৰ তীব্ৰত অগ্নদ প্ৰভৃতিৰ লক্ষ্যলৈ চৰ পঠাবৰ যুক্তি ২৪৬	
২। হনুমন্তৰ লজা যাত্ৰা, সুবৰ্মা আৰু অনাবিকাৰ লগত সাক্ষাৎ ২৪৯	
৩। হনুমন্তৰ লজা প্ৰবেশ। লজাৰ বৰ্ণনা ... ২৫১	
৪। হনুমন্তৰ বেদ আৰু সীতা দৰ্শন ... ২৫৬	
৫। সীতাক জঙ্ঘাবলৈ বাৰুণৰ চেষ্টা আৰু বিফল হোৱাত ক্ৰোধ, বাকসিনী বিলাকেও সীতাক নানাবিধ ভৱ দেখুৱায় ২৫৮	
৬। সীতাৰ সৈতে হনুমন্তৰ কথোপকথন ... ২৬০	
৭। হনুমন্তৰ সৈতে বাকস সেনাৰ যুদ্ধ ... ২৬২	
৮। ইন্দ্ৰজিত আৰু হনুমন্তৰ যুদ্ধ ও হনুমন্তৰ বধন ... ২৭০	
৯। হনুমন্তৰ লেজত জুই দিয়ে আৰু সেই জুইৰে হনুমন্তই লজা দগ্ধ কৰে ২৭৭	
১০। হনুমন্ত যুঁজি অহাত কপি সৈন্তৰ আনন্দ ... ২৮০	
১১। কপিসৈন্তৰ যথুজল তক্ষণ আৰু দৰিযুধৰ সৈতে যুদ্ধ ২৮৪	
১২। অগ্নদাদিয়ে শ্ৰীৰামৰ ওচৰলৈ যায় আৰু হনুমন্তে শ্ৰীৰামক সীতাৰ সন্ধান কৰ ... ২৮৫	
১৩। বাৰুণৰ সৈন্ত লৈ বাৰুণ লজা যাত্ৰা ... ২৮৭	
১৭। বিজয়গৰ হিত উপদেশত ক্ৰোধ কৰি বাৰুণে ভেঁওক পৰাধাত কৰাত ভেঁও বাৰুণ আশ্ৰয় লয় ২৯২	

লঙ্কাাকাণ্ড

১। বাৰুণে শুক সাগৰক শ্ৰীৰামৰ সৈন্ত চাবলৈ পঠায় আৰু সিহতে উজ্জি আহি বাৰুণৰ আগত বৰ্ণনা কৰে ২৯৮	
২। বাৰুণে সীতাক শ্ৰীৰামৰ হাৱানিৰ দেখুৱাই আৰু সববাই সীতাক-প্ৰবোধ দিয়ে ... ৩০০	

বিবরণ	পৃষ্ঠা	বিবরণ	পৃষ্ঠা
৩। শ্রীমদ প্রকৃতির সূত্রের পূর্ববর্তী ওপর্ব পৰা লভ্য সজ্জা কর্তন আৰু অলম্বক কৃতকৰ্ণে লভ্যলৈ গ্ৰেবণ ...	৩০৮	২৪। পদ্মবাহনক পূৰ্বৰ স্থানত থৈ হস্তবাহন পুনৰাগমন ...	৩০৮
৪। বুদ্ধাবস্থ আৰু ইজ্জিতৰ বুদ্ধত শ্রীমদ লক্ষণৰ নাগপাশেৰে বন্ধন ...	৩১২	২৫। বাম বাবৰণ বুদ্ধ আৰু বাবৰণ বধ ..	৩১০
৫। শ্রীমদ লক্ষণৰ নাগপাশ বোচন ...	৩১০	২৬। বিত্তীয়ৰণৰ বাজ্যভিষেক আৰু সীতাৰ বাবৰণ	৩১২
৬। বুদ্ধাকৰ বুদ্ধ আৰু পতন ...	৩১১	২৭। সীতাৰ অগ্নি পরীক্ষা ...	৩১২
৭। অকম্পন আৰু বজ্রবংশীৰ সেনাপতি বধ আৰু সিহন্তৰ পতন ...	৩১৩	২৮। শ্রীমদৰ অৰোহণা পৰম ...	৩১৭
৮। গ্ৰেহন্ত, গ্ৰেহজ্ঞ, হগ্ৰেহন্ত, কালবৃষ, বৃকাক্ষৰ আদিৰ বুদ্ধ ও পতন ...	৩১৭	২৯। শ্রীমদৰ অভিষেক ...	৩১৩
৯। বাবৰণ শ্রীমদ লক্ষণৰ সৈতে বুদ্ধ আৰু পৰাতত্ত্ব ...	৩২২	৩০। হস্তবদ্ধ প্রকৃতিৰ নিজ নিজ ঘেৰলৈ গমন আৰু শ্রীমদৰ বাজ্য পালন ...	৩১৭
১০। কৃতকৰ্ণৰ নিজ্জাতক আৰু বুদ্ধ বাজ্য ...	৩৩৫	উত্তৰাকাণ্ড	
১১। কৃতকৰ্ণৰ বুদ্ধ আৰু সূৰ্য্যকলৈ লভা পৰম ...	৩৩৮	১। সীতাৰ বনবাস ...	৩২০
১২। কৃতকৰ্ণৰ সৈতে শ্রীমদলক্ষণৰ বুদ্ধ আৰু কৃতকৰ্ণৰ পতন ...	৩৩৩	২। বাজ্যকিৰ আশ্রয়লৈ সীতাৰ আনয়ন আৰু লক্ষণৰ জন্ম ...	৩২১
১৩। অতিকায়াদি বাকসৰ বুদ্ধ আৰু পতন ...	৩৪৬	৩। বামৰ অৰোহণ বজ্র ...	৩২২
১৪। ইজ্জিতৰ বুদ্ধত বানৰ সৈন্তৰ আৰু শ্রীমদলক্ষণৰ বোহ ...	৩৪১	৪। শ্রীমদলক্ষণৰ সত্যত লক্ষণৰ বাবৰণ গান ...	৩২৭
১৫। হস্তবদ্ধে ঔবধ আনি সকলোৰে বোহ দূৰ কৰে ...	৩৪৩	৫। হস্তবদ্ধৰ জন্ম বিবৰণ ...	৩৩০
১৬। কৃত, নিকৃত, যকৰাকৰ বুদ্ধ আৰু পতন ...	৩৫৬	৬। লক্ষণৰ পৰিচয় ...	৩৩৬
১৭। ইজ্জিতৰ কৃতীয়াৰ বুদ্ধ বাজ্য আৰু বাগ্যসীতা বধ ...	৩৫৯	৭। হস্তবদ্ধাদিক সীতাৰ আনিবলৈ গ্ৰেবণ ...	৩৩৭
১৮। বিত্তীয়ৰণে শ্রীমদৰ অৰোহণ দিহে আৰু লক্ষণৰ সৈতে নিকৃত্তিলা বজ্রকুললৈ গমন কৰে ...	৩৬২	৮। বামৰ সত্যলৈ সীতাৰ আনয়ন আৰু বাজ্যকিৰ লপত কৰণ ...	৩৩১
১৯। ইজ্জিত বধ ...	৩৬৫	৯। সীতাৰ কোষ আৰু পাশাল গ্ৰেবণ ..	৩৩২
২০। বাবৰণ বুদ্ধবাজ্য ...	৩৭০	১০। শ্রীমদৰ পৃথিবীৰ প্ৰতি কোষ আৰু ব্ৰজ্য গ্ৰেবণ ...	৩৩৬
২১। লক্ষণৰ পত্নিবেশ ...	৩৭১	১১। পাশালৰ পৰা সীতাৰ বুদ্ধত কৰণ ..	৩৩৭
২২। হস্তবদ্ধ ঔবধ আনিবলৈ গমন ...	৩৭২	১২। নানা দেশৰ বাজ্য সকলক পৰাত্ত কৰাই শ্রীমদে ভবভাষিৰ পুত্ৰ সকলক বাজ্য দিহে ...	৩৪৮
২৩। কালনেমী আৰু তিনিকোণী পদ্মকৰ বধ ; পদ্মবাহন আনয়ন আৰু লক্ষণৰ জীৱন প্ৰাপ্তি ..	৩৮৫	১৩। শ্রীমদৰ ওচৰলৈ কালৰ হস্তবেশ ধৰি আগমন আৰু লক্ষণ বৰ্জ্জন ...	৩৫২
		১৪। লক্ষণক বিচাৰি বামৰ বন গমন আৰু লক্ষণৰ প্ৰেতক্ৰিয়া কৰণ ...	৩৫৮
		১৫। শ্রীমদলক্ষণৰ বৰ্ণন গমন ...	৩৬৪

ৰামায়ণ ।

আদিকাণ্ড ।

১ অধ্যায় ।

বন্দনা ।

শ্রীকৃষ্ণায় নমঃ ।

ৰামায় ৰামচন্দ্রায় ৰামভদ্ৰায় বেধসে ।

বঘ্নাখায় নাথায় সীতায়াঃপত্নয়ে নমঃ ॥

জয় জয় কৃষ্ণ দেৱ দৈবকী নন্দন ।
ব্রহ্মা হৰে কৰে যাৰ চৰণে বন্দন ॥১
আতি অশ্রুত জাতি তৰে যাৰ লৈলে নাম ।
হেন কৃষ্ণ পদে কৰে। সদাই প্ৰণাম ॥২
নমো নমো ৰাম বয়ুকুলৰ কমল ।
কৰিয়ো প্ৰকাশ নিজ যশ স্থনিম্বল ॥৩
পূৰিলাহা যিতো জগতৰ মনকাম ।
হেন ৰাম পদে কৰে। সদাই প্ৰণাম ॥৪
একে ব্ৰহ্ম আসি চাৰি মূৰ্তি অৰতৰি ।
হৰিলা কৃষিৰ ভাৰ বাকস স'হৰি ॥৫
ব্ৰহ্মা আদি দেৱ সাধিলা প্ৰয়োজন ।
প্ৰণামো সাদৰে হেন ৰামৰ চৰণ ॥৬
নিজ গুৰু চৰণত কৰি নমস্কাৰ ।
বচিলে। মাথৰে আগ্ৰ কাণ্ড কথা সাৰ ॥৭
আচৰি মঙ্গল গুণ কীৰ্তন কৃষ্ণৰ ।
কৃষ্ণক শ্ৰবণে সিদ্ধি হোক আৰম্ভৰ ॥৮
বোলে। কৃতাজ্জলি শুনা সবে সভাসদ ।
মহা হুট হুট কৰে। ৰামায়ণ পদ ॥৯
পৰম চকল মই অধমৰ পোষ ।
কেমিবা সকলে নকৰিবা অসন্তোষ ॥১০
নাহিকে কবিতা গুণ সুহিকো পণ্ডিত ।
তথাপিহো ভৈলা পদ কৰিবাক চিত্ত ॥১১
মহাতোপ ইচ্ছা যেন ভৈলা হৰিহৰ ।
মই অজানীৰ জানা সোঁহপটন্তৰ ॥১২

জানি মহাজনে নিন্দা নকৰিবা মাত ।
কৰে। হেবা মই কৃতাজ্জলি প্ৰাণপাত ॥১৩
গেই সেই বিকে যেন অমূল্য বতন ।
তাক বাছি আছে জানা কোন মহাজন ॥১৪
মোৰ পদ পটন্তৰ যেন হীন জাতি ।
ৰামৰ চৰিত্ৰচয় মহাবহু আতি ॥১৫
মোৰ পদ জানি দোষ কৰি পৰিহাৰ ।
লৈয়ো ৰাম গুণময় মহাবহু সাৰ ॥১৬
তেবেসে কলিত হৈবা কৃতার্থ সম্প্ৰতি ।
ৰাম কথা শুনি অনায়াসে পাইবা গতি ॥১৭
উত্তম মনুষ্য জন্ম নকৰিয়ো বুঢ়া ।
এক চিত্ত মনে শুনা ৰামায়ণ কথা ॥১৮
মহা ধাৰি বান্দীকিৰ নিৰ্ম্মল জন্ম ।
কৰিলা লোকক মহা কৃপা কৃপাময় ॥১৯
ৰাম কথা অমৃতক কৰি মহানান ।
সাধিলন্ত জগতৰ পৰম কল্যাণ ॥২০
এক দিনা বান্দীকি উঠিলা প্ৰতাতত ।
শ্রান কৰিবাক প্ৰতি গঙ্গাব জলত ॥২১
শিৰ্য ভবঘাতক বুলিলা কদম্বাজ ।
সকল লৈয়োক শ্রান কৰিবাব সাজ ॥২২
শুনি ভবঘাত সাজ লৈলা তেতিহপে ।
শ্রানিবাক লখিলা সমস্তে অধিপণে ॥২৩
শ্রানিতে লাগিলা কদম্ব পঙ্গাব জলত ।
দেখিলন্ত ক্ৰৌঞ্চ পক্ষী বৃক্শ ভালত ॥২৪

পবন হাবসে পক্ষী কবয় সঙ্গম ।
 ব্যাধ গোটে আসি পাশালেক বেন বন ॥২৫
 সঙ্গম সময়ে দুক্টে পক্ষীক হানিল ।
 দেখি বায়্মীকিব মহা ককণা মিলিল ॥২৬
 মহা ক্রোধে ব্যাধক বুলিলা ঋষিবাজ ।
 শুনবে অধম কিনে কবিলি অকাজ ॥২৭
 সঙ্গম কৰোঁতে পক্ষী কবিলি সহাব ।
 চিবকাল নবকে পচিবি ছুবাচাব ॥২৮
 ইহ লোকে দুৰ্য্যশ থাকিবে বব তোৰ ।
 মোহ হয় কৰ্ম্ম তই কবিলি দুৰ্য্যোৰ ॥২৯

মা নিষাদ প্রতিষ্ঠাং স্বমগমঃ শাস্বতীঃ সমাঃ ।

যং ক্রৌঞ্চমিপুনাদেকমবধিঃ কামমোহিতম্ ॥

২ অশ্ব্যাক্ষ—বায়্মীকিব আগত নাৰদৰ বামায়ণ বৃত্তান্ত বৰ্ণন ।

অনন্তৰে ব্রহ্মা দেৱে সেই সময়ত ।
 সৰ্বলোক হিত তেবে চিন্তিয়া মনত ॥১
 চৰাচৰ জগতৰ কুশল কাৰণে ।
 বামৰূপে অৱতাৰ হৈবা নাৰায়ণে ॥২
 বায়্মীকিব মুখে সেই দিব্য কথাশ্রুত ।
 শ্লোকবন্ধে কৰাঞা সৰ্ব জনত বিদিত ॥৩
 তাকে শুনি ভণি হুখে তবোক সংসাৰ ।
 হেন মনে গুণি ব্রহ্মা কবিলন্ত সাৰ ॥৪
 আছন্ত বায়্মীকি চিন্তি পূৰ্ব কথাশ্রুত ।
 নাৰদে সহিতে ব্রহ্মা মিলিল তহিত ॥৫
 দেখিয়া বায়্মীকি ঋষি উঠি তারুণ্যে ।
 স্ববৰ্ণ আসন আনি দিল বজ্রমনে ॥৬
 নাৰদে সহিতে ব্রহ্মা বসিল তথাত ।
 কবিল বায়্মীকি দুইবো পায়ে প্ৰণিপাত ॥৭
 পাশ্বে অৰ্ঘ্য গন্ধে ধূপে পূজি মহা ঋষি ।
 কৃতাজ্জলি হয় স্তুতি বুলিলা হৰিষি ॥৮
 সাক্ষলিলে জন্ম দুইবো দেখিলো চৰণ ।
 কৰিয়োক আশ্ৰয় কিবা সাধোঁ প্ৰয়োজন ॥৯
 বায়্মীকিক ব্রহ্মা পাচে বুলিলা বচন ।
 শুনা মহাঋষি মোৰ যেন প্ৰয়োজন ॥১০
 বুলিলা বচন যেন ক্রৌঞ্চক বধিতে ।
 সেইমতে বামায়ণ কৰা এক চিতে ॥১১
 দশবধ নৃপতিৰ গৃহে অযোধ্যাত ।
 ত্ৰিবামৰূপে হৰি জন্মিবা সাক্ষাত ॥১২

এহি বুলি মনে ঋষি কৰন্ত বিধাদ ।
 অকস্মাতে আসি কিনে দেখিলে প্ৰমাদ ॥১৩
 শ্রান কৰি জলহন্তে উঠি তপোপন ।
 শিষ্য সনে কণিলন্ত গৃহক গমন ॥১৪
 ঘৰে আসি বসি শুনি গুণন্ত মনত ।
 কেন মতে বাক্য মোৰ বজাইল মুখত ॥১৫
 চাৰি পদ হয় মোৰ আসিল বচন ।
 শ্লোক নামে ইহাকে বুলিয়ে সৰ্বজন ॥১৬
 বায়্মীকিব মুখে ভৈল বচন উত্তন ।
 শ্লোক নামে কবিতা শুনন্তে মনোবন ॥১৭

নাৰদৰ মুখে কথা শুনিবা সকলে ।
 পাচে বামায়ণ কৰিবাহা কোভূক্ষ ॥১৮
 যুগে যুগে তোমাৰ কবিতা প্ৰচাৰিব ।
 তাকে শুনি ভণি লোকে সংসাৰ তৰিব ॥১৯
 নাৰদক পাচে বুলিলন্ত পিতামহ ।
 বামৰ চৰিত্ৰে কিছু বায়্মীকিত কহ ॥২০
 এহি বুলি ব্রহ্মা নিজ লোকে গৈলা চলি ।
 নাৰদত বায়্মীকি পুছিলা কৃতাজ্জলি ॥২১
 কেন মতে বামায়ণ কৰিবোঁ আতাই ।
 সিসব কাহিনী সবে কহঁ মোৰ ঠাই ॥২২
 কোন কূলে বামচন্দ্ৰ হৈবা উতপন ।
 কোন দেশে কোন কৰ্ম্ম কৰিবা শোভন ॥২৩
 কেনমতে হৈবা বায়্ম কোন প্ৰয়োজনে ।
 সিসব কাৰণ তুমি জানাহা আপোনে ॥২৪
 বোলন্ত নাৰদে শুনিয়োক মহাঋষি ।
 বামৰ চৰিত্ৰচয় কহিবোঁ হৰিষি ॥২৫
 হৈবন্ত ইক্ষ্বাকু নামে বাজা অযোধ্যাত ।
 দশবধ বাজা সেই কূলে হৈবা জাত ॥২৬
 তান গৃহে বিষ্ণু বামৰূপে অৱতৰি ।
 হৰিবা ভূমিব ভাৰ বাক্সস সংহৰি ॥২৭
 বামৰ চৰিত্ৰচয় অশ্রুত সমান ।
 শুনা অশ্রুতক্ৰমে ঋষি কহোঁ বিদ্যমান ॥২৮
 অযোধ্যাত হৈবা দশবধ নৰেশ্বৰ ।
 পুত্ৰ নহৈবেক নৱ হাজাৰ বৎসৰ ॥২৯

পুত্রব নিমিত্তে যজ্ঞ কৰিব অনেক ।
 তথাপিহো নৃপতিব পুত্র মুক্তিবক ॥২৫
 দুৰ্ব্বাসাত উপদেশ পায়৷ মহামানী ।
 কৰিবা বিশিষ্ট যজ্ঞ ঋতুশুভ্র আনি ॥২৬
 তেবে জন্মিবন্ত বাম চাৰি ৰূপ ধৰি ।
 বল বীৰ্য্যে ধৈৰ্য্যে'ধিক দেৱতাত কৰি ॥২৭
 চাৰি ভাই মহাবীৰ বিষ্ণুঅংশে জাত ।
 দুৰ্দ্ধেবিনাশন হেতু ভগত বিখ্যাত ॥২৮
 অস্ত্ৰে শাস্ত্ৰে শাস্ত্ৰে সৰ্ব্ব গুণে অমুপাম ।
 গুহ চণ্ডালক মিত্ৰ কৰিব শ্ৰীৰাম ॥২৯
 নাৰীচ স্তবাহ দুই বাক্স দুৰ্দ্ধন ।
 বিখ্যামিত্ত মুনিব বজ্জক কৰে ছন ॥৩০
 গাইবা বিখ্যামিত্ত দশবধৰ গৃহক ।
 গহ্ন বাধিবাক প্ৰতি খাজবা বামক ॥৩১
 শুনি নৃপতিব মুখে কবিব বচন ।
 কৰিবন্ত ভক্তিভাৱে ধৰ্মিক অৰ্চন ॥৩২
 বামক নপায়৷ ঋষি কৰিবন্ত ক্ৰোধ ।
 দৰ্শিষ্ঠে কৰিব দশবধক প্ৰদোধ ॥৩৩
 'দেৱ' বাম লক্ষণক বশিষ্ঠ বচন ।
 লৈয়া দুই ভাইক ঋষি গাইবা বজ্জমনে ॥৩৪
 চলিবন্ত দুয়ো বিখ্যামিত্তৰ সঙ্গত ।
 বাক্সৰ কথা মুনি কহিবা বামত ॥৩৫
 প্ৰথমতে বামে বধিবন্ত তাড়কাক ।
 শ্ৰীৰামক প্ৰশংসা কৰিব দেৱ জাক ॥৩৬
 বামব বিক্ৰমে বৰ হৰিমক পাইব ।
 যত অস্ত্ৰ শস্ত্ৰ মুনি দোভাইক লিখাইব ॥৩৭
 নানা অস্ত্ৰ শস্ত্ৰ জানি হৈব বজ্জমন ।
 ঋষি সন্মৈ দুয়ো প্ৰবেশিব তপোবন ॥৩৮
 থাকিব দিনেক বামে বাক্সক ধ্যানে ।
 যজ্ঞ নষ্ট বাক্সে কৰিব বিজ্ঞমানে ॥৩৯
 মাৰীচক বামে উক্ৰাইব এক শৰে ।
 স্তবাহক সসৈন্তে পঠাব যম ঘৰে ॥৪০
 দেখি বিখ্যামিত্ত আদি যত মুনিগণ ।
 বামক বুলিবে সন্মৈ প্ৰশংসা বচন ॥৪১
 পাছে ঋষি সবে বেগ যন্ত্ৰ উচ্চৰিয়া ।
 কৰিবন্ত যজ্ঞ সাক্ষ পূৰ্ণাহতি দিয়া ॥৪২
 আত অনন্তবে কথা শুনা মহামতি ।
 মিথিলা নগৰে হৈব জনক নৃপতি ॥৪৩

তানে কিউ হৈবা সীতা লক্ষ্মী সমসৰ ।
 দম্য যজ্ঞ পাতিবা সীতাৰ স্বয়ম্বৰ ॥৪৪
 দূত পঠাই আনিবন্ত বাজা সকলক ।
 সন্ধে লৈয়া বিখ্যামিত্ত বাম লক্ষণক ॥৪৫
 পৰম হৰিমে ঋষি গাহন্ত পথত ।
 প্ৰবেশিবা গাই গোতমৰ আজ্ঞামত ॥৪৬
 মহলাক মুক্ত বামে কৰিবা সাক্ষাত ॥
 বামে সন্মৈ ঋষি প্ৰবেশিব মণিলাত ॥৪৭
 ধনুক ভাঙ্গিয়া বামে পাইবন্ত সীতাক ।
 অনায়াসে যুদ্ধে জিনিবন্ত বাজা জাক ॥৪৮
 দূত পঠাই জনকে আনিবা দশবধ ।
 সীতাক বামক দিবা পুৰি মনোবধ ॥৪৯
 লক্ষ্মণ ভবত শত্ৰুঘন মহামতি ।
 আক তিনি কন্যা দিবা তিনিকো নৃপতি ॥৫০
 চাৰি পুত্ৰ চাৰি বধ লৈয়া দশবধ ।
 দৰিবা 'কোভূকে বাজা অসোধ্যাণ পথ ॥৫১
 ভৃগুপতি বামে পাচে শুনি দমুৰ্ভজ ।
 পশ্চ নিয়মিবা আদি কৰি নহা পজ ॥৫২
 বাক্ষ দাত নতি কালেনন্ত দশবধ ।
 বামে পৰন্তবামৰ ছেদিবা স্বৰ্গপথ ॥৫৩
 বামে ভৃগুপতিক জিনিবা সীতা কৰি ।
 মহোৎসবে প্ৰবেশিবা অযোধ্যা নগৰী ॥৫৪
 পাচে দশবধে শত্ৰুঘন ভবতক ।
 পঠাইবন্ত দুইকো যুদ্ধাজিতব গৃহক ॥৫৫
 ৰূপে গুণে বামে বজ্জিবন্ত সৰ্বজন ।
 বাম বাজা হৈবন্ত সবারো এহি মন ॥৫৬
 সবারো আনন্দ বাম হৈবন্ত নৃপতি ।
 দশবধে বামক দিবন্ত অমুমতি ॥৫৭
 জানি কৈকেয়ীয়ে তাত পাতিব বিধিনি ।
 সত্য জবী নৃপতিক ছান্দিব পাৰ্শ্বনী ॥৫৮
 ভবত হৈবন্ত বাজা কৈকেয়ীৰ মন ।
 চৈদয় বৎসৰ প্ৰতি বাম ঘাইব বন ॥৫৯
 হেন সত্য কবাই দশবধ নৃপতিক ।
 সমস্ত লোকক শোক দিবক অধিক ॥৬০
 পিতৃ সত্য প্ৰতিপালি বাম বজ্জ মনে ।
 লক্ষ্মণ জানকী সন্ধে প্ৰবেশিবা বনে ॥৬১
 পুত্ৰব শোকত জীৱ তেজিবা নৃপতি ।
 সাত দিন বাহি শৰ হৈব কৰ্ম্ম গতি ॥৬২

দূত পঠাই বশিষ্ঠে অনাইব ভবতক ।
 কবাইবা ৰাজ্যৰ যত প্ৰেতৰ কাৰ্য্যক ॥৬৩
 পিতৃকাৰ্য্য কৰিয়া ভবত বিতোপন ।
 বামক আনিবে প্ৰতি প্ৰবেশিব বন ॥৬৪
 শুনি বামচন্দ্ৰে সিতো পিতৃৰ মৰণ ।
 তিনিয়ো কৰিবে শোক বিস্তৰ ক্ৰন্দন ॥৬৫
 ভবতে কাতৰ আতি কৰিব বামক ।
 মই সত্য পালোঁ। প্ৰভু চলিয়ো ৰাজ্যক ॥৬৬
 বশিষ্ঠ প্ৰমুগ্ধে বুলিবন্তু পাত্ৰগণ ।
 নাৰাণিবা ৰামচন্দ্ৰে কাহাৰ বচন ॥৬৭
 নিষ্ঠুৰ বচন ৰামে বুলি ভবতক ।
 পুনৰপি পালটাই পঠাৰা ৰাজ্যক ॥৬৮
 পাচে বামচন্দ্ৰ সীতা লক্ষ্মণ সহিতি ।
 ফল মূল মাংস শাক ভুঞ্জি মন শ্ৰীতি ॥৬৯
 শিবে জটা পবিধান বাকলি বসন ।
 কতো ভূণ শিলা যুগ চন্দ্ৰত শয়ন ॥৭০
 এহি মতে বামচন্দ্ৰে বঞ্চিবা বনত ।
 কতো দিন থাকি চিত্ৰকূট পৰ্বতত ॥৭১
 বেড়াইবন্তু ৰামে পাচে ঋষিৰ আশ্ৰমে ।
 স্তুতীক্ৰ ঋষিৰ ঘৰে যাইবন্তু প্ৰথমে ॥৭২
 শৰভঙ্গ ঋষিক দেখিবা তাত পৰ ।
 তাত পাছে বধিবা বিৰাধ নিশাচৰ ॥৭৩
 ঘৰে ঘৰে ঋষিৰ আশ্ৰমে নিবন্তুৰে ।
 যাইব দশ বৎসৰ যুবেন্তে বয়ুবৰে ॥৭৪
 পাইবন্তু হৰিষ ৰামে ঋষিসঙ্ক্ৰান্তনে ।
 অগস্ত্যত পুছি যাইব পঞ্চবটী বনে ॥৭৫
 তথাত কৰিব বানে হৰিয়ে নিবাস ।
 শূৰ্পণখা যাটব কামে বাঘৰ পান ॥৭৬
 লক্ষ্মণে কাটিব তাইৰ ধৰি নাক কাণ ।
 খৰ দুমণত শূৰ্পণখা দিব জান ॥৭৭
 চতুৰ্দশ সহস্ৰ ৰাক্ষস সমষ্টিতে ।
 খৰ দুমণক বামে বধিবা তহিতে ॥৭৮
 খৰ দুমণৰ বধ দেখি বিচ্যমান ।
 ৰাৱণৰ আগে শূৰ্পণখা দিব জান ॥৭৯
 সীতাৰ ৰূপৰ কথা কহিব প্ৰচুৰ ।
 শুনিয়া ৰাৱণ ৰাজ্য হৈব কামাভুৰ ॥৮০
 সীতাক হৰিতে যত্ন কৰিব বিস্তৰ ।
 বথ লইয়া যাইব ৰাজ্য মাৰীচৰ ঘৰ ॥৮১

মাৰীচে বিস্তৰ বুজাইবেক ৰাৱণক ।
 তথাপি ৰাৱণে তাৰ স্তম্ভনিবে বাক ॥৮২
 মাৰীচক লগে লৈয়া দুৰ্জ্ঞান ৰাৱণ ।
 সীতাক হৰিবে যাইব দণ্ডকাৰ বন ॥৮৩
 বামৰ শবত যুত্ৰ জানি আপোনাৰ ।
 ধৰি যুগ ৰূপ সিতো স্তবৰ্ণ আকাৰ ॥৮৪
 ফুৰিবে মাৰিচ চৰি আগত বামৰ ।
 দেখি বামচন্দ্ৰে বাব ধৰি ধনুশৰ ॥৮৫
 নিৰেক বামক বিদূৰক নিশাচৰ ।
 বামৰ শবত তেজিবেক কলেৱৰ ॥৮৬
 মবন্তে তেজিবে ৰাৱ বামৰ সমান ।
 শুনি সীতা গোসানীৰ উড়িব পবাণ ॥৮৭
 বামক বাক্ষসে মাৰে সীতা হেন জানি ।
 লক্ষ্মণক বুলিবেক দুৰাক্ষৰ বাণী ॥৮৮
 শুনিয়া সীতাক তেজি যাটবন্তু লক্ষ্মণে ।
 শূন্য স্থানে সীতা হৰি নিবেক বাৰণে ॥৮৯
 সীতাৰ কাৰণে যুদ্ধ কৰিব জটায়ু ।
 পাখা ছেদি ৰাৱণে হৰিব তাৰ আয়ু ॥৯০
 গৈবেক সীতাক নিয়া অশোকৰ বনে ।
 ৰাক্ষসিনীগণ বক্ষা দিবেক ৰাৱণে ॥৯১
 দেখি ব্ৰহ্মা বুলিবন্তু ইন্দু দেৱতাক ।
 অমৃত পায়স নিয়া দিয়োক সীতাক ॥৯২
 ইন্দু নিয়া পায়স দিবন্তু তেতিক্ষণ ।
 দেখি সীতা দেৱী তাক কৰিব ভক্ষণ ॥৯৩
 নাপায়া সীতাক পাচে শ্ৰীৰাম লক্ষ্মণ ।
 মহাশোকে দুয়ো তাই কৰিব ক্ৰন্দন ॥৯৪
 বধিবা কৰক্ক বাগে সীতাক খোজন্তে ।
 ঋষ্যমুখ পাটবা গই দণ্ডকাৰ হন্তে ॥৯৫
 তথা বামচন্দ্ৰে কাৰ্য্য কৰিবা বিচিত্ৰ ।
 স্ত্ৰীৱান বানৰ সমে ৰামে কৰি মিত্ৰ ॥৯৬
 বানৰৰ ৰাজ্য বীৰ বালিক বধিব ।
 তাৰ যত ৰাজ্যতাৰ স্ত্ৰীৱানক দিব ॥৯৭
 পাসৰিব বামক স্ত্ৰীৱান ৰাজ্য ভোলে ।
 লক্ষ্মণে তৰ্জিৱ তাক বাঘৰ বোলে ॥৯৮
 কপি সেনাপণ লৈয়া বানৰ নৃপতি ।
 বামৰ চৰণে নমি কৰিবা প্ৰণতি ॥৯৯
 পাৰ্শ্বিকা বানৰগণ বামৰ আদেশে ।
 সীতাক স্তুজিবে পঠাইবা দেশে ॥১০০

লগত সহায় দিব বীৰ ধনুমন্ত ।
 দক্ষিণ দিশক অঙ্গদক পাণ্ডিবন্ত ॥১০১
 বিচাৰিয়া সীতাক ফুৰিবা কপি জাক ।
 সম্পাতিব মুখে পাইবা সীতাৰ বাৰ্তীক ॥১০২
 শিশুপা বৃক্ষৰ তলে লঙ্কাত আছন্ত ।
 সাগৰ এৰাইবা ডেৱে বীৰ ধনুমন্ত ॥ ১০৩
 দেখিবা সীতাক যেষে বায়ুৰ তনয় ।
 বামৰ বাৰ্তীক কহিবন্ত মহাশয় ॥ ১০৪
 বামৰ আক্ৰাণি নিয়া সীতাক দিবন্ত ।
 হিয়ে মুঠি হানি সীতা দেবী কান্দিবন্ত ॥১০৫
 হাতে ভৃগু ধৰি বাঁবে সীতাক বুজাইব ।
 কপিব কাতৰে সীতা গোসানী জুৰাইব ॥১০৬
 অশোক বনত পশি বায়ুৰ নন্দন ।
 কৰিবন্ত ছন্ন বারণৰ মধুঘন ॥১০৭
 অনেক বাক্স মাৰি নিব। যমঘৰ ।
 অক্ষ কুমাৰক মাৰিবন্ত বীৰবৰ ॥১০৮
 পাচে নাগপাশ হানিবন্ত ইন্দ্রজিতে ।
 হৈবা বন্দী বারণক দেখিবাৰ চিতে ॥১০৯
 বাক্সে যোগাইব নিয়া বারণৰ আগে ।
 বিস্তৰ ভংগিয়া বারণক মহাভাগে ॥১১০
 কপিব বচনে মহাকোপে লঙ্কেশ্বৰ ।
 লগাইবে লাঞ্জেলে জুই মেৰাই কাপৰ ॥১১১
 হোৱকায়া নাগপাশ পৱনন্দন ।
 লগায়া অগনি লঙ্কা কৰিবন্ত ছন্ন ॥১১২
 সাগৰ লঙ্ঘিয়া ডেৱে পৃথিবীক আসি ।
 কহিবা সীতাৰ বাৰ্তী বামত হৰিসি ॥১১৩
 সীতাৰ মাথাৰ মণি বামক দিবন্ত ।
 দেখি হিয়ে মুঠি হানি বাম কান্দিবন্ত ॥১১৪
 সুগ্ৰীৱ লক্ষ্মণে ধৰি বামক বুজাইবা ।
 ছুইবো প্ৰবোধে বাম কিকিত জুৰাইবা ॥১১৫
 পাচে কপি সেনা সমে বাম মহাবীৰ ।
 আপুনি চলিয়া যাইব সাগৰৰ তীৰ ॥১১৬
 সীতাক দিবাক বুলিবন্ত বিভীষণে ।
 মাৰিবন্ত লাগি তাক দুৰ্জ্জন বারণে ॥১১৭
 বামত শৰণ আসি লৈবা বিভীষণে ।
 তাক অভিনেক বামে কৰিবা তেখনে ॥১১৮
 হৈবা বিভীষণ অভিনব লঙ্কেশ্বৰ ।
 সাগৰত পহু মাগিবন্ত বধুবৰ ॥১১৯

নিদিবা সাগৰে দেখা বামক গৰ্বিত ।
 দেখি ধনুশৰ বামে ধৰিবা ফ্ৰোষত ॥১২০
 ভয়ত কম্পিব আতি সাগৰব হিয়া ।
 বামক কৰিব স্থিতি পাগু অৰ্থা দিয়া ॥১২১
 চলিয়াক দিনে। পহু বোলন্ত সাগৰে ।
 নায়াইবেক তল সেতু বান্ধিবা পাখৰে ॥১২২
 অদভুত কৰ্ম্ম কৰিবেক বধুবৰে ।
 পৰ্বত আনিয়া সেতু বান্ধিব বানৰে ॥১২৩
 লক্ষ্মণ সুগ্ৰীৱ বিভীষণ সমস্থিত ।
 সসৈন্তে হৈবন্ত গৈয়া সিবোলাত থিত ॥১২৪
 সেনাগণ গণিবাক প্ৰতি বাঘৰৰ ।
 শুক সাৰণক পঠাইবেক লঙ্কেশ্বৰ ॥১২৫
 বিভীষণে ধৰি দুইকো বামত যোগাইব ।
 তাতে বামে বারণক বাৰ্তীক পঠাইব ॥১২৬
 আচৰিয়া কপট বারণ বুদ্ধিহত ।
 মায়া শিৰ দিব নিয়া সীতাৰ হাতত ॥১২৭
 দেখি সীতা সতী মায়া শিৰ বাঘৰৰ ।
 ভূমিত লুটিয়া দেবী কান্দিব বিস্তৰ ॥১২৮
 প্ৰভাততে বেটিয়া লঙ্কাৰ চাৰি দ্বাৰ ।
 দূত পঠাইবন্ত বামে বালিব কুমাৰ ॥১২৯
 ভংগি অঙ্গমে বারণক বাৰে বাৰ ।
 মাৰিবন্ত চাৰি গোটা বীৰ বারণৰ ॥১৩০
 লাগি মাৰি ভাঙিবন্ত বারণৰ ঘৰ ।
 বামৰ পাশক আসিবন্ত কপিবৰ ॥১৩১
 বারণ যুজিব লৈয়া কটক অপাৰ ।
 বানৰে কৰিব বাক্সক বুল্লামাৰ ॥১৩২
 অঙ্গমে জিনিব ইন্দ্রজিতক উজ্জিতে ।
 অন্তৰীক্ষে শৰ বৰিদিব ইন্দ্রজিতে ॥১৩৩
 মায়াবলে পুড়িবেক বানৰ কটক ।
 নাগপাশে বান্ধিবেক বাম লক্ষ্মণক ॥১৩৪
 গৰুড়ৰ আশ্বাসে গুচিব নাগপাশ ।
 দেপি বারণৰ লাগিবে মহাত্ৰাস ॥১৩৫
 অনেক বাক্স সেনাগণ সমস্থিতি ।
 সেনাপতিগণ পাণ্ডিবন্ত লঙ্কাপতি ॥১৩৬
 চাৰি সেনাপতি যাইব যমৰ সদন ।
 ধৃত্যক প্ৰহন্ত বক্রবন্ত অকম্পন ॥১৩৭
 তেবে সমদলে আসি যুজিব বারণ ।
 বানৰ কটক মাৰিবেক সন্ধান ॥১৩৮

দেখি বামচন্দ্রে হাতে ধৰি ধনুশৰ ।
 কেশে সমে কিৰীটি কাটিব বারণৰ ॥১৩৯
 যম যেন বাঘৰক দেখিয়া সাক্ষাত ।
 ভঙ্গ দিয়া পলাই গৈয়া পশিব লঙ্কাত ॥১৪০
 মহামৰ্শে জ্ঞানুত থাপিয়া দশ মাথ ।
 অপমান পায়া কান্দিবন্ত লঙ্কানাথ ॥১৪১
 শ্ৰীহত হৈবে মুখ পৰিব বিবৰ্ণ ।
 পঠাইবে যুজিবাক জগাই কুন্তকৰ্ণ ॥১৪২
 ঘোৰ শৰে বামে তাৰ ছেদিবন্ত শিৰ ।
 শোকে বারণৰ হিয়া হৈব দুই চিৰ ॥১৪৩
 তেবে চাৰি পুত্ৰ মৰি যাইব যমঘৰ ।
 বণত পৰিব আক দুই সহোদৰ ॥১৪৪
 অতিকায় কুম্বৰক মাৰিব লক্ষ্মণ ।
 ইন্দ্রজিতে আসি পুনৰপি দিব বণ ॥১৪৫
 বাম লক্ষ্মণক আদি যত সেনাগণ ।
 বারণৰ শৰে সবে হৈবে অচেতন ॥১৪৬
 জাম্ববন্ত উপদেশে বীৰ হনুমন্ত ।
 ঔষধ আনিয়া সমস্তকে জীয়াইবন্ত ॥১৪৭
 বারণৰ মনে মহা মিলিব সঙ্কট ।
 চমকি বহিব দিয়া দুৱাৰে কপাট ॥১৪৮
 বানৰ ভালুকগণে মহাৰুচি হই ।
 দহিব হুবৰ্ণপুৰী লঙ্কা দিয়া জুই ॥১৪৯
 পাচে সাত মহাবীৰ মাৰিব বানৰে ।
 মকৰাক বীৰক বধিব বঘুবৰে ॥১৫০
 তেবে মায়া সীতাক কাটিব ইন্দ্রজিত ।
 শোকৰ জ্বৰে বাম হৈবন্ত মুচ্ছিত ॥১৫১
 বিভীষণে বুজাইবন্ত কহিয়া সন্তেদ ।
 লক্ষ্মণে কৰিব বারণৰ স্কন্ধ ছেদ ॥১৫২
 পুত্ৰস্নেহে অনেক কান্দিব লঙ্কানাথে ।
 শোকে বিদাৰিব হিয়া যেন বজ্রপাতে ॥১৫৩
 ক্ৰোধৰ বেগত দেখিবেক অন্ধকাৰ ।
 সীতাক কাটিবে খেদি যাইব দুৰাচাৰ ॥১৫৪
 দেখি মন্দোদৰী তাক্ত প্রবোধি আনিব ।
 অসংখ্য কটক যুজিবাক পঠাই দিব ॥১৫৫
 গন্ধৰ্বৰ অস্ত্ৰ বামে কৰিব প্রকাশ ।
 কণেকে কৰিব ছুট বাক্স বিনাশ ॥১৫৬
 সমস্তে বাক্স সজে লৈয়া লঙ্কাপতি ।
 বজ্রাইব আটোপে সাজি যুজিবাক প্ৰতি ১৫৭

তিনি সেনাপতি তাৰ যাইব যম ঘৰ ।
 বাম বারণৰ ঘোৰ মিলিব সমৰ ॥১৫৮
 বারণৰ শকতিত পৰিব লক্ষ্মণ ।
 তাক কোলে ধৰি বাম কৰিব ক্ৰন্দন ॥১৫৯
 ঔষধ আনিবে যাইব বায়ুৰ কুম্বৰ ।
 তথাতে মাৰিব কালনিমি নিশাচৰ ॥১৬০
 তিনি কোটি গন্ধৰ্বক মাৰিব তহিতে ।
 আনিব ঔষধ বীৰে পৰ্বত সহিতে ॥১৬১
 বিশল্যকৰণী ঔষধ গন্ধ পাই ।
 জীবন্ত লক্ষ্মণ জয় আনন্দ বঢ়াই ॥১৬২
 বারণক বধিতে বামৰ হৈব চিত ।
 আসিবেক দেৱ বথ মাতলি সহিত ॥১৬৩
 তাতে চড়ি কৌতুকে যুজিব বঘুনাথ ।
 বাবে বাবে বারণৰ কাটিবন্ত মাথ ॥১৬৪
 নমৰিব তথাপি বারণ মহাবীৰ ।
 ব্ৰহ্ম অস্ত্ৰ হানি পাচে ছেদিবন্ত শিৰ ॥১৬৫
 আকাশত দেৱগণে আনন্দ কৰিব ।
 জয় বাম ধ্বনি দশোদিশক পূৰিব ॥১৬৬
 বাঘৰৰ শিবে বৰমিব পাৰিজাত ।
 পাচে বামে দেৱ কাৰ্য্য সাক্ষলি সাক্ষাত ॥১৬৭
 বিভীষণ মিত্ৰক আশ্বাসি বঘুবৰ ।
 পাতিবন্ত তাক অভিনব লঙ্কেশ্বৰ ॥১৬৮
 যাৱে থাকে চন্দ্ৰ সূৰ্য্য পৃথিবী পবন ।
 তাৱে ৰাজ্য কৰিবা লঙ্কাৰ বিভীষণ ॥১৬৯
 অঙ্গীকাৰ সাফল কৰিব; বঘুবৰ ।
 বোল বাম বাম সভাসদ নিবন্তৰ ॥১৭০

৫ অধ্যায়—হলবি

নাৰদ বদতি, পাচে বঘুপতি,
 পুৰুষ মহা মহন্ত ।
 লগাই অপমান, সভা বিগ্ৰহমান,
 জানকীক তাজিবন্ত ॥১
 জগত জননী, জনকনন্দিনী,
 ৰামত হুয়া নৈবাশ ।
 অগনি সঞ্জালি, সূতচয় ঢালি,
 তাতে কৰিবন্ত কাস ॥২
 নদহিব গাৱ, হুয়া শুদ্ধভাৱ,
 বহিবন্ত জগমাৱ ।

দেৱগণসমে, বাজা দশবধ
আসিবা বামৰ ধাৰ ॥৩
তিনি পিতা পুত্ৰে, এক থান হুই,
গলে বান্ধি কান্দিবন্ত ।
পাছে দশবধে, বামক প্ৰশাসি,
কৈকেয়ীক নিন্দিবন্ত ॥৪
অনন্তৰে ত্ৰশ্কা, দেৱে বাঘৰক,
হুতি কৰিবন্ত গৈয়া ।
মৰা বানৰক, বামে জীয়াইবন্ত,
বাসৱত বৰ লৈয়া ॥৫
পিড়ৰ বচনে, সমৰিবা বামে,
সীতাক পৰম ভূষ্টি ।
দেৱগণ সমে, বাজা দশবধ,
গাইবন্ত স্বৰ্গক উঠি ॥৬
বানৰ ভালুক, বাকস সৰ্হিত,
পুষ্পক বিমানে চড়ি ।
লক্ষ্মণ জানকী, সমৰিতে বাম,
অযোধ্যাক গাইব লবি ॥৭
পাচে বামে ভব- দ্বাভৰ আশ্ৰমে
বহিয়া লৈবন্ত বৰ ।
সমন্তে বুকত, হৈব মধুকল,
ভুক্তিৰ তাক বানৰ ॥৮
ভবত লক্ষ্মণ, বাম শত্ৰুঘন,
চাৰি হয়। এক থান ।
কৰি জটা ছেদ, এবিষন্ত খেদ,
চাৰিও বাঁৰ প্ৰধান ॥৯
তাত অনন্তৰে, অযোধ্যা নগৰে,
হৈবন্ত বাজা বাঘৰ ।
তুলি ছত্ৰ দণ্ড, বায়া বাগতণ্ড,
কৰিব লোকে উৎসৱ ॥১০
বামৰ উপৰে, দেৱ নিবন্তৰে,
পুষ্প বৰিষিব চানি ।
পৰম হৰিবে, প্ৰজায়ে কৰিব,
জয় জয় বাম ধনি ॥১১
বানৰ ভালুক, বাকস সকল
প্ৰসাদ পায়। বামৰ ।
পৰম হৰিবে, বামক প্ৰণামি,
চলি গাইব নিজঘৰ ॥১২

অযোধ্যাক পাচে, অগস্ত্য আসিব,
কৰিবা বামে সন্মান ।
বান্ধণৰ জন্ম, কৰিবা অগস্ত্য
বাঘৰৰ বিদ্যমান ॥১৩
যেন মতে বণে, পৰম ভূৰ্জনে,
জিনিবন্ত ত্ৰিভুবন ।
কুৰেবক জিনি, পুষ্পক বিমান,
আনিল। বাজা বাতণ ॥১৪
হৰি বেদৱতী, বাঘৰ ভূষ্টিতি,
পাইবেক শাপ চূৰ্ণণ ।
অনাৰণে বধি, সবাকো জিনিব,
ভূৰ্জনে মিতো বাকস ॥১৫
ইকথা শুনিয়া, মিলিবে কোড়ুক,
হাসিবে বামে আনন্দে ।
সহস্ৰ অৰ্জুন, বালিত সমৰ,
হাৰিবা বাঘৰ মন্দে ॥১৬
ত্ৰশ্কাৰ বৰত, যমক জিনিবে,
পাতালে জিনিব নাগ ।
বকল কটক, জিনিব বাঘৰ,
বিফুক পাইবেক লাগ ॥১৭
মাকাত। সহিতে, কৰিব সমৰ,
চন্দ্ৰক জিনিবৰণে ।
কপিলৰ ঠাই, হাৰি অপমান,
পাইবেক গৈয়া বাঘৰে ॥১৮
বস্তাক হৰিব, নল কুৰেবত,
শাপ পাইব নিশাচৰ ।
দেৱগণ সমে, ইন্দ্ৰক সমৰে,
জিনিবেক লঙ্কেশ্বৰ ॥১৯
এহি মতে বাম- চন্দ্ৰব আগত,
কৰি কপা বাঘৰণ ।
বামত বিদায়, কৰি যুনিগণ,
চলি গাইবা নিজ ঘৰ ॥২০
৪ অযোধ্যা-৩৮।
অযোধ্যাত বাম দেৱে, বাজ্য ভোণ কৰিবেক
হুৰে দশ হাজাৰ বৎসৰ ।
সীতাক চুৰ্কাৰ কথা, লোকৰ সুখত শুনি,
চিন্তা বৰ মিলিব বামৰ ॥১

তোমাৰ আশ্রমে নিয়া, সীতাক নিৰ্বাস দিব
পাঞ্চমহীয়া গৰ্ভ সমে ।

ঝিউবোধে প্ৰতিপাল, কৰিবা সীতাক তুমি
ধাকিবন্ত তোমাৰ আশ্রমে ॥২

উপজিব জানকীৰ, যৱজ্ঞা কুমাৰ দুই,
হৈব দুইৰ লৱ কুশ নাম ।

পৰম হৰিষ মনে, বিবচিবা তুমি এহি,
বামায়ণ কথা অনুপাম ॥৩

সীতাৰ কুমাৰ দুইক, পঢ়ায়া শিখাইবা এহি
বামৰ চৰিত্ৰ কথা সাৰ ।

তোমাৰ আজ্ঞাক পালি, লৱ কুশ দুইভাই,
কৰিবন্ত লোকত প্ৰচাৰ ॥৪

অনন্তৰে বাঘৱৰ, আজ্ঞাক শিৰত ধৰি,
শত্ৰুঘ্ণে বধিবা লৱণ ।

মধুৰাত পাতি পাট, ৰাজ্যপ্ৰতিপালি পাচে
দেখিবন্ত বামৰ চৰণ ॥৫

ৰামক দেপিয়া স্বৰ্গ, কুকুৰ সাৰণ যাইব,
পুত্ৰ কাটি জীয়াইব ব্ৰাহ্মণ ।

গৃধিনী পোচাৰ হায়া, ৰামচন্দ্ৰে বুজিবন্ত,
কি কহিবা বাঘৱৰ গুণ ॥৬

দেৱগণ সমে ৰাম, অগস্ত্যৰ ঘৰে যাইব,
কৰিবন্ত আলাপ বিস্তৰ ।

অগস্ত্যয়ো বাঘৱৰ, দিব্য আভৰণ দিব,
পাচে ৰাম আসিবন্ত ঘৰ ॥৭

অশ্বমেধ কৰিবাক, ৰামৰ হৈবেক মন,
অনাইবা বহু ঋষি জাক ।

সীতাৰ কুমাৰ দুইক, লগে লৈয়া বন্ধমনে,
যাইব যজ্ঞভূমি দেখিবাক ॥৮

ৰামৰ আগত লৈয়া, পৰম হৰিষে গীত,
গাইবা ছয়ো সীতাৰ তনয় ।

সীতাৰ নিকাৰচয়, গাৱশ্বে বিদিত হুইবা,
পিতা পুত্ৰে হৈবা পৰিচয় ॥৯

জানকীক আনিবাক, তোমাক বুলিব ৰামে,
দিবা নিয়া ভূমিও ৰামত ।

পায়। দেৱী অপমান, সবে সভা বিদ্ভৱান,
পশিবন্ত গৈয়া পাতালত ॥১০

সীতাক নেদেখি ৰামে, হৈবন্ত বিকলচিত্ত,
পৃথিবীক কৰিবা কাতৰ ।

নাপাই সমিধান ৰামে, ক্ৰোধে পৃথিবীক প্ৰতি
হাতে তুলি লৈবা ধনুশৰ ॥১১

দেখিয়া হংসত নামি, ৰামক বুজাইবা ব্ৰহ্মা
শুনি ক্ৰোধ গুচিব ৰামৰ ।

পাচে পুত্ৰৱতে ৰামে, ৰাজ্য প্ৰতিপালিবন্ত
একাদশ সহস্ৰ বৎসৰ ॥১২

সজ্জনক প্ৰতিপালি, দুৰ্জ্জনক বধিবন্ত,
কৰিবন্ত ৰাজ্য অকণ্টক ।

চাৰি ভাইৰ আঠ পুত্ৰ, আঠ দিনে ৰাজ্য পাতি
সমুচিত্তে দিবন্ত বণ্টক ।

ব্ৰহ্মাৰ আদেশপায়া কালে আসি দিবা দেখা
সত্য কৰাই চলিবা ৰামক ।

সত্য প্ৰতিপালি ৰামে, লক্ষ্মণক তেজিবন্ত
দেখাই অতি অতৰ্ক লোকক ॥১৪

আগবাঢ়ি বাক প্ৰতি, ব্ৰহ্মদেৱ সমন্বিত
আসিবন্ত দেৱতা পৰ্য্যন্ত ।

তাত অনন্তৰে ৰামে, স্বৰ্গক চলিবা বন্ধে
স্বৰ্গে লৈয়া পিম্পৰা পৰ্য্যন্ত ॥১৫

তিনি ভাই প্ৰবেশিবা ৰামৰ শৰীৰে গৈয়া,
প্ৰবেশিবা বিষ্ণুত বাঘৱে ।

ৰাক্ষস বানৰ নৰ, পশু পক্ষী তৃণ বন,
সমন্বিতে চলিবা উৎসৱে ॥১৬

শ্ৰীৰামৰ প্ৰসাদত, জীৱন্ত শৰীৰে গৈয়া,
সন্তলোক স্বৰ্গে হৈবা থিত ।

কৃতকৃত্য হয়। স্থখে, অমৃত কৰিবা পান,
ৰামগুণ গাইবা প্ৰতিনিতি ॥১৭

এহি মতে বামায়ণ, কৰা তুমি তপোধন,
হুমৰিয়া ব্ৰহ্মাক মনত ।

ৰামৰ চৰিত্ৰচয়, পৰম অমৃতময়,
শুনি স্থখে তবোক জগত ॥১৮

নমো নমো ৰঘুকুল- কমলপ্ৰকাশ সূৰ্য্য,
শ্ৰীৰাম চন্দ্ৰ সীতাপতি ।

হয়োক প্ৰসন্ন যেন, মোৰ মন মধুকৰে,
তমু পাদপদ্মে কৰে বতি ॥১৯

তমু নিজ দাসে মোৰ, পৰম হৃদয় হোক,
লোক মুখে তমু গুণ নাম ।

ন ছাৰিবা প্ৰভু মোক, যত সমাজিক লোক
নিবন্তৰে বোলা ৰাম ৰাম ॥২০

০ অম্ব্যাস্ত্র—বাকসব বৃত্তান্ত ।

পদ ।

নাৰদ বদতি ঋষি শুনিয়ো সাক্ষাত ।
 ক্ষুদ্ররূপে বামাগণ কহিলে । তোমাত ॥১
 প্রপঞ্চ-স্বরূপে ভূমি করি । বামাগণ ।
 ত্রক্ষাক স্মৰিলে ব্যর্থ সুহিবে বচন ॥২
 কহিলোঁহে । অল্প কবি চৰিত্র আমাৰ ।
 শুনিয়ো বৃত্তান্ত আক কহে । বাকসব ॥৩
 উপজিব বারণ অদ্বুত কলেবৰ ।
 দশ যুগ কুৰি বাহ দেখি ভয়ঙ্কৰ ॥৪
 ঘোৰ তপ আচৰি ত্রক্ষাত লৈব বব ।
 স্তবাস্তব লোকত অবধ্য কলেবৰ ॥৫
 বেদ বিশ্বস্রবা বীৰ্য্যে নিকষাত জাত ।
 হৈব, তিনি মহোদৰ জগত প্রখ্যাত ॥৬
 আক এক জ্যেষ্ঠ ভাই হৈব বৈমাতৰ ।
 ইড়াৰ তনয় কুবেব ধনেশ্বৰ ॥৭
 বিষ্ণুভক্ত হৈবস্ত কুবেব বিভীষণ ।
 হৈব দুই দুৰ্জয় বারণ কৃষ্ণকর্ণ ॥৮
 বারণৰ হৈব আক ভাগিনী দুতয় ।
 ত্রিজটা হৈবেক বিষ্ণুভক্ত আতিশয় ॥৯
 শূৰ্পগথা হৈব আতি পৰম পাপিনী ।
 ধৰ্ম্মাশ্রম নাজানিব সিটে । বাক্সসিনী ॥১০
 বিশ্বকস্মে নানা চিত্র কৰিব লঙ্কাত ।
 দ্বিতীয় অস্ত্রারত যেন দেখিব সাক্ষাত ॥১১
 তাতে বাজা কৰিব। কুবেব ধনেশ্বৰ ।
 হৈব লোকপাল বাজা যক্ষৰ উপৰ ॥১২
 স্তবৰ্ণৰ পুৰী লঙ্কা বহু জাতিকাৰ ।
 নানা চিত্র বিচিত্র প্রকাশে ঘৰ ঘাৰ ॥১৩
 নানা উপবনে ফলে ফুলে সমন্বিত ।
 কৃষ্ণস্ত কুবেব বহু ভোগ মনোনীত ॥১৪
 তপ কৰি বাবণে ত্রক্ষাত বব পাই ।
 কুবেবৰ পাশে দূত দিবক পঠাই ॥১৫
 লঙ্কাপুৰী কুবেবে আশোক দেউক ছাৰি ।
 স্থখে যেষে নেদেয় আপুনি লৈবোঁ কাড়ি ॥১৬
 দূত এহি কথা কৈব কুবেবৰ আগে ।
 নকৰিবা বিবাদ কুবেব মহাতাবে ॥১৭
 দৈত্য অংশ বারণৰ বিবাদত বতি ।
 বিষ্ণু অংশ কুবেবৰ বিষ্ণুত তকটি ॥১৮

এতেকে বিবাদ নকৰিয়া ধনপতি ।
 পঠাইয়া মধুর বুলি বারণক প্রতি ॥১৯
 লঙ্কাপুৰী বাজা তেজি দিবা বারণক ।
 যক্ষগণ সমে চলি গাভৰ। কৈলাসক ॥২০
 অলকাবতী নামে এক পাতি নগৰ ।
 তথ্যতে বাহবা স্তপ ধনৰ স্তম্ভ ॥২১
 লঙ্কাত হৈবেক বাজা দুৰ্জয় ব ৭৭ ।
 ত্রিদশ দেৱক হি সা কাৰ্য্যব দুৰ্জয় ॥২২
 বিশ্বজিত্ত নামে দৈত্য কাল হৈব জাত ।
 শূৰ্পগথা ভাগিনীকে বিহা লিখি তাহ ॥২৩
 বাক্সপ কৰিব বিহা কস্তা মাম্মাক্ষসী ।
 ময়দানবৰ কিউ পৰম স্তম্ভবী ॥২৪
 বারণৰ পুত্র হৈব নামে হস্তাজিত ।
 দেৱে নপাৰিব তাৰ প্রতাপ সহিত ॥২৫
 বধত চৰিয়া যাউব স্বৰ্গক বারণ ।
 ইন্দ্রব নন্দন বন কৰিব উজ্জয় ॥২৬
 দেখিয়া ইন্দ্রব মহা মন্থে দহে মন ।
 কুবেবক হাতে ধৰি দেখাবস্ত বন ॥২৭
 বাসবৰ বচনে কুবেব বুদ্ধিমন্ত ।
 বারণৰ চাই দূত পঠাই দিবস্ত ॥২৮
 প্রবেশ বচন বুলি পঠাইবা বহুত ।
 বারণৰ আগে তাক কহিবেক দূত ॥২৯
 শুনি মহা কোপে বাক্সবিয়া দশমাধ ।
 কুবেবৰ দূতক কাটিব লঙ্কানাথ ॥৩০
 বধে চড়ি সাজি ধায়। গাইব লঙ্কেশ্বৰ ।
 যক্ষ বাক্সসব ঘোৰ মিলিব সমৰ ॥৩১
 কুবেব বারণে বণ হৈব ভয়ঙ্কৰ ।
 কৰিব সমৰ তিনি সহস্র বৎসৰ ॥৩২
 ত্রক্ষাব ববত জেগা বারণ দুৰ্জয় ।
 তাহাৰ বিক্রম কাৰ শক্তি সহায় ॥৩৩
 কুবেবক জিনি লৈব পুষ্পক বিমান ।
 সেনা সমে চড়ি তাতে কৰিব পয়ান ॥৩৪
 মহাবলবস্ত বারণৰ সেনাগণ ।
 যুদ্ধে জিনি বস্ত কৰিবেক ত্রিভুবন ॥৩৫
 যৈতে যৈতে মহা যজ্ঞ শুনয় বারণ ।
 লুবি পুৰি থায়া দয়া কৰয় উজ্জয় ॥৩৬
 স্তম্ভবী কস্তাৰ কথা শুনে বত মান ।
 বলে হৰি আনিবেক আপনাৰ পান ॥৩৭

অনেক প্ৰহাৰ কৰি সংগ্ৰামৰ মাজ ।
 কৰিবেক বিকৰ্ণন। জিনি দেৱৰাজ ॥৩৮
 সংযমনী গৈয়া বাঁৰ ৰাৱণ প্ৰচণ্ড ।
 যম জিনি কাঢ়িয়া লৈবেক যমদণ্ড ॥৩৯
 চন্দ্ৰক জিনিয়া তান হৰিবে প্ৰকাশ ।
 বৰ্ণক জিনি তান লৈব নাগপাশ ॥৪০
 তবে যড়ঝাড়ু সব হৈব বিপৰ্য্যয় ।
 নৱগ্ৰহ সবাৰ খণ্ডাব ভাগচয় ॥৪১
 কৰিব অধীন জিনি দৈত্য দানৱক ।
 যুদ্ধে জিনি মন্দ তেজ কৰিব সূৰ্য্যক ॥৪২
 অপেশ্বৰা গন্ধৰ্বো। সেবিব নিৰন্তৰ ।
 ভয়ে মন্দগতি আতি হৈব পৰনৰ ॥৪৩
 সমস্তে দেৱৰে খণ্ডাইবেক তথিকাৰ ।
 শুক্ৰক দেখিয়া কিছু কৰিব সংকাৰ ॥৪৪
 নকৰিব জগতক ইঙ্গিত চুৰ্ম্মতি ।
 আপুনি হৈবেক ত্ৰিভুবন অধিপতি ॥৪৫
 সমস্তকে ৰাৱণে লগায়া অপমান ।
 ৰামৰ হাতত হৈব সবংশে নিৰ্মাণ ॥৪৬

সংক্ষেপে কহিলে। কথা ৰাম ৰাৱণৰ ।
 প্ৰপঞ্চিয়া ৰামায়ণ কৰাঁ মুনিবৰ ॥৪৭
 বান্ধীকিক এতেক বুলিয়া দেৱ ঋষি ।
 হৰিগুণ গায় চলি গৈলন্ত হৰিমি ॥৪৮
 বান্ধীকিও ৰামৰ চৰিত শুনি কাণে ।
 ভৈলন্ত তৃপ্তি যেন অমৃতক পানে ॥৪৯
 ৰামায়ণ কৰিবাক ভৈলা তান মতি ।
 এক চিত্তে মূনি স্মৰিলা সৰস্বতী ॥৫০
 সুপ্ৰসন্ন হয়। দেবী ভৈলন্ত সাক্ষাত ।
 দেখিয়া বান্ধীকি কবিলন্ত প্ৰণিপাত ॥৫১
 ব্ৰহ্মাৰ আজ্ঞায়ে আমি কৰোঁ ৰামায়ণ ।
 আমাৰ কণ্ঠত মাৱ হুয়োক প্ৰসন্ন ॥৫২
 বুলিলন্ত সৰস্বতী মুনিক বচন ।
 থাকিবোহঁ। আমি তযু কণ্ঠে সৰ্বক্ষণ ॥৫৩
 তোমাৰ বচনয় মুহিবে অগ্ৰথা ।
 কৰাঁ সাৱধানে ৰাম অৱতাৰ কথা ॥৫৪
 নিস্তবোক লোক শুনি ৰামৰ চৰিত ।
 এহি বুলি সৰস্বতী ভৈলা অৱহিত ॥৫৫

৬ অধ্যায়—হৰ্যাবংশৰ উপাখ্যান ।

অনন্তৰে হৰিয়ে বান্ধীকি তপোধন ।
 ৰামক স্মৰি আতি ভৈলা শুদ্ধমন ॥১
 শুভক্ষণে বসিল। কৰিতে ৰামায়ণ ।
 আচৰিলা স্মৰ্জল হৰিৰ কীৰ্ত্তন ॥২
 ধৰিয়া শিৰত মূনি ব্ৰহ্মাৰ আদেশ ।
 স্মৰিলা মনে নাৰদৰ উপদেশ ॥৩
 ৰামায়ণ কৰিতে লাগিলা অমুক্তমে ।
 বংশাৱলী কহিবাক লাগিলা প্ৰথমে ॥৪
 ভৈলন্ত মাৰীচ নামে ব্ৰহ্মাৰ তনয় ।
 তান পুত্ৰ ভৈলন্ত কণ্ঠপ মহাশয় ॥৫
 কণ্ঠপ ঋষিৰ পুত্ৰ ভৈলন্ত আদিত্য ।
 ব্ৰাহ্মদেৱ মনু সূৰ্য্যতনয় বিদিত ॥৬
 ভৈলন্ত সূৰ্য্যজ্ঞ নামে মনুৰ তনয় ।
 তান পুত্ৰ ভৈলন্ত ইক্ষ্বাকু মহাশয় ॥৭
 ভৈলন্ত ইক্ষ্বাকু আতি বৃপতি প্ৰধান ।
 তেন্তে কবিলন্ত পুৰী অঘোধ্যা নিৰ্মাণ ॥৮
 বিকুকি ভৈলন্ত পুত্ৰ ইক্ষ্বাকু ৰাজাব ।
 ভৈলা বিকুকিৰ পুত্ৰ পৃথু নাম যাৰ ॥৯

প্ৰসাক্ত ভৈলন্ত পৃথুৰ বীৰ্য্যে জত ।
 ভৈলন্ত মাক্ষাত। তান তনয় প্ৰথ্যাত ॥১০
 কৰিলা মাক্ষাত। সপ্তদ্বীপ অধিকাৰ ।
 কুক নামে ভৈলা তান তনয় প্ৰচাৰ ॥১১
 ভৈলন্ত তাহাৰ পুত্ৰ স্বয়ম্ভুৰ নাম ।
 অনাবশ্য ভৈল পুত্ৰ অনুপাম ॥১২
 তান পুত্ৰ আৰণ্য বিষ্ণুৰ সমসৰ ।
 দীৰ্ঘবাহু নামে পুত্ৰ ভৈল আৰণ্যৰ ॥১৩
 ভৈল দীৰ্ঘবাহুত দিলীপ নৰেশ্বৰ ।
 হাৰ্য্যক নামত পুত্ৰ ভৈল দিলীপৰ ॥১৪
 হাৰ্য্যক পাইলন্ত মাধৱত পুত্ৰবৰ ।
 হাৰিদ্ৰ ভৈলন্ত তেবে পুত্ৰ হাৰ্য্যকৰ ॥১৫
 সাত্ৰক নামত পুত্ৰ ভৈল হাৰিদ্ৰৰ ।
 মন্দাকিনি নামে পুত্ৰ ভৈল সাত্ৰকৰ ॥১৬
 মন্দাকিনিৰ তনয় ভৈলন্ত সগৰ ।
 শশবিন্দ ভৈলন্ত তনয় সগৰৰ ॥১৭
 ভৈলা নন্দনামে শশবিন্দৰ সন্ততি ।
 তান পুত্ৰ ভৈলন্ত নন্দন মহামতি ॥১৮

বিশ্বনাথ নামে পুত্র ভৈল নন্দনব ।
 অশ্বত্থক নামে পুত্র ভৈল বিশ্বনাথব ॥১৯
 ভগীৰথ ভৈলা অশ্বত্থকৰ তনয় ।
 গন্ধাক নমাইলা ভগীৰথ মহাশয় ॥২০
 ভৈলন্ত সৌদাস ভগীৰথৰ সন্ততি ।
 সৌদাসৰ তনয় দিলীপ নৰপতি ॥২১
 দিলীপৰ পুত্র বধু নামে নৰেশ্বৰ ।
 বধুৰ তনয় ভৈল অজ নৃপয়ব ॥২২
 অজৰ যে পুত্র ভৈলা দশবথ নাম ।
 পৃথিবীতে যাৰ গুণে নাহি অনুপাম ॥২৩
 অজ নৃপতিৰ পাটেশ্বৰী ইন্দুমতী ।
 দশবথ নৃপতিৰ মাতৃ মহা সতী ॥২৪
 অনুক্ৰমে বংশাৱলী কহিলোঁ সকল ।
 অযোধ্যা নগৰে ৰাজা হৈবা মহাবল ॥২৫
 সূৰ্য্য বংশে বৰ্দ্ধিত পুৰুষ অনন্তব ।
 ভৈল উতপতি দশবথ নববৰ ॥২৬
 কি কহিবোঁ কথ্য দশবথ নৃপতিৰ ।
 সাগৰ গভীৰ ধীৰ গুণৰ মন্দিৰ ॥২৭
 মহা মহা পাপী তাৰে নাম লৈলৈ যাৰ ।
 হেন ৰামচন্দ্র ভৈলা যাত অৱতাৰ ॥২৮
 তান আন গুণ কিবা বৰ্ণাইবোঁ বিস্তৰ ।
 নাহি স্তম্ভক দশবথ সমসৰ ॥২৯
 যিতো বাহুবলে অস্তৰক কৰি হত ।
 দেৱ সমে বাসৱক থাপিলা স্বগত ॥৩০
 তাহান গুণক কোনে কৰিবেক অস্ত ।
 বিকৃত ভকত যিতো পৰা মহন্ত ॥৩১
 সংক্ষেপে কহিলোঁ দশবথৰ মহন্ত ।
 বিস্তাৰিয়া কটো কিছু শুনিয়ো সাম্প্ৰত ॥৩২
 কোশলৰ উত্তৰত অযোধ্যা নগৰ ।
 দ্ৰুতি স্বৰ্গপুৰ অত্ৰাৱতা পটন্তৰ ॥৩৩
 বাৰ প্ৰহৰ পথ পথালি প্ৰমাণ ।
 পশ্চিম মোক্ষন পথ দীৰ্ঘৰ নিৰ্ম্মাণ ॥৩৪
 পৃথিবীত পটন্তৰ নাহি অযোধ্যাৰ ।
 ত্ৰিভুবন ভিনি পুৰি কৰে জাতিকাৰ ॥৩৫
 ভুবন ভ্ৰম্ভ নগৰৰ পৰিপাতী ।
 স্তবৰ বতনে বিৰচিত জাতি বাটী ॥৩৬
 স্থানে স্থানে প্ৰকাশয় দীনা সৰোবৰ ।
 নানাবিধ বচি আছে চাৰিও কাষৰ ॥৩৭

নানা ফল ফুল পাবে পাবে বহি আছে ।
 নানা উপবন শোভা কৰে কাছে কাছে ॥৩৮
 চৌভিত্তি নগৰ গড় প্ৰাক্ষী স্তবৰ ।
 নানাবিধ অস্ত্ৰ শস্ত্ৰে চুৰ্ছৰ নিবস্তব ॥৩৯
 নগৰৰ ঘাৰ আছে লজিয়া তলকাশ ।
 নানা জলজন্তু তাত কৰয় প্ৰকাশ ॥৪০
 নান বস্ত্ৰে বিৰচিত চৌপদ্মা পদ্মি ।
 ধ্বজ দণ্ড পতাকা তোৰণ আছে ভূতি ॥৪১
 নানাবিধ গৃহ সাৰি সাৰি প্ৰকাশয় ।
 ওপৰত পক্ষ স্তবৰৰ ঘটচয় ॥৪২
 যেন দেব দেবী অযোধ্যাৰ নবনাৰী ।
 দিব্য বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰে ফুৰে কাটি পাৰি ॥৪৩
 পৰম সঙ্কুল হস্তী ঘোৰা বথে আতি ।
 ব্ৰাহ্মণ ক্ষত্ৰিয় বৈশ্য শূদ্ৰ চাৰি জাতি ॥৪৪
 আচাৰে হৰিয়ে যাৰ যেন জাতিপথ্য ।
 নিজ বৃত্তি বিনে নকৰয় আন কৰ্ম্ম ॥৪৫
 নাহি অনাচাৰ হিংসা মিছা ডাকা চুৰি ।
 নকৰয় পৰদাৰ অশ্ল্যা চাভুৰি ॥৪৬
 নাহি শোক সন্তাপ নাহিকে হৃদয়দাদ ।
 অকালত যুক্ত্য আসি নকৰে প্ৰমান ॥৪৭
 নাহি চুৰী ভিক্ষী জন অযোধ্যা নগৰে ।
 সমস্তৰে অচলা সম্পত্তি ঘৰে ঘৰে ॥৪৮
 হেন মহা স্তম্ভে বঞ্চে অযোধ্যাৰ প্ৰজা ।
 তাতে ভৈলা পাচে দশবথ মহাৰাজ ॥৪৯
 পৰম মহন্ত সন্ত ঈশল স্বভাৱ ।
 ভৈলা যেন লোকৰ সমাক বাপমাৰ ॥৫০
 স্বধৰ্ম্মত শুদ্ধবুদ্ধি স্তম্ভৰ শৰীৰ ।
 বয়সীৰমণ বতিবজ্জ মতাৰীৰ ॥৫১
 সদাই ধৰ্ম্মত ৰতি বিকৃত ভকত ।
 সৰ্বগুণযুত গুণ সমস্তে মহত ॥৫২
 ধৈৰ্য্য যেন যেক গিৰি গভীৰ সাগৰ ।
 প্ৰতাপত আদিত্য ক্ৰোধত মহেশ্বৰ ॥৫৩
 দানে বলি ৰাজ্য হৰিচন্দ্র সমসৰ ।
 বলে বুদ্ধি সমান ভোগত পুৰন্দৰ ॥৫৪
 অস্ত্ৰ শস্ত্ৰে শাস্ত্ৰে নানা গুণে স্তম্ভিত ।
 বৃহস্পতি সম ৰাজ্য পৰম পণ্ডিত ॥৫৫
 সাম দান ভৈল দণ্ড জানা চাৰি নয় ।
 মহা স্তব সময়ে বমকে নাহি ভয় ॥৫৬

সাতোষীপা পৃথিবীৰ ভৈল। অধিপতি।
 পুত্ৰবতে লোকক পালন্ত প্ৰতিনিতি ॥৫৭
 নাহিকে শত্ৰুক শঙ্কা বাজাৰ আগত।
 ভৃত্য যেন খাটয় নৃপতি আছে যত ॥৫৮
 মহামুনি বলিষ্ঠ ভৈলন্ত পুৰোহিত।
 স্মৰন্ত প্ৰমুখ্যে আঠ মন্ত্ৰী সুবেষ্টিত ॥৫৯
 কষ্ট পুষ্ট সন্তট বলিষ্ঠ মহাপুৰ।
 অস্ত্ৰে শস্ত্ৰে সমৰিতে কটক প্ৰচুৰ ॥৬০

সমবত যম সন্ম যেন কৰে গতি।
 অসংখ্য প্ৰমাণ গজ বাজী বধপতি ॥৬১
 মহা ক্ৰীযুত বাজা মহেন্দ্ৰ পৰায়।
 কতেক বৰ্ণাইবোঁ গুণ কহন নাযায় ॥৬২
 সুবলিত ভুজুগ বাসুকী সমান।
 বজ্জতে। অধিক তান শব্দ সন্ধান ॥৬৩
 মহা যশ বাশি প্ৰকাশয় ত্ৰৈলোক্যত।
 ভয়ে তব তৰি স্তবাস্তব নাগ যত ॥৬৪

৭ম অধ্যায়—দশবধৰ সৈতে কৌশল্যাৰ বিবাহ।

কৌশল বাজাৰ খিউ কৌশল্যা স্মদবী।
 ত্ৰৈলোক্যত যাক ৰূপে ন'হি পটন্তৰি ॥১
 সৰ্ব গুণে আনন্দিতা আতি মহা সতী।
 তাক বিহা কবিলন্ত প্ৰথমে নৃপতি ॥২
 দশবধ বাজাৰ যতেক গুণ সাৰ।
 তাহাস্তো অধিক কিছু আছে কৌশল্যাৰ ॥৩

মহা সৌভাগিনী কন্যা পায় দশবধ।
 ভৈলন্ত আনন্দে পৰিপূৰ্ণ মনোবধ ॥৪
 কৌশল্যা সমান শাস্তী নাহি ত্ৰিভুবনে।
 নৃপতিক স্তম্ভবা কবন্ত সৰ্বক্ষণে ॥৫
 ভাৰ্য্যায়ে সহিতে অজ নৃপতিৰ স্তত।
 বজ্জয় মন্দিৰত ক্ৰিড়িলা বহুত ॥৬

৮ম অধ্যায়—দশবধৰ সৈতে কৈকেয়ীৰ বিবাহ।

আত অনন্তবে কথা শুনিয়ো সম্প্ৰতি।
 কেঁকয় বাজাত আছে কেঁকয় নৃপতি ॥১
 দানে মানে কুলে ধৰ্ম্মে শীলে আনন্দিত।
 সৰ্ব গুণে গুণান্বিত জগতে বিদিত ॥২
 কৈকেয়ী নামত কন্যা এক আছে তান।
 ত্ৰিভুবনে নাহি যাৰ ৰূপৰ সমান ॥৩
 নাহি গতি খুন সৰ্বগুণে নিকপমা।
 সুহিকে সমান ৰতি বস্তা তিলোত্তমা ॥৪
 হবিগনয়নী আতিশয় মধ্যক্ষীণী।
 সুকোমল কোশে চামৰকো আছে জিনি ॥৫
 পূৰ্ণচন্দ্ৰমাকো জিনি বদনৰ কান্তি।
 মুকুতাৰ সাৰি যেন ফুলে দন্ত পাণ্ডি ॥৬
 নাসা গোটে দেখি যেন বস্ত তিলফুল।
 বিন্ধ্যফল জিনি ফুলে অথব বাতুল ॥৭
 মুণাল সদৃশ বাহু দেখিতে স্তম্ভান।
 স্ৰগস্তীৰে লীলাগতি গজৰ সমান ॥৮
 বহল জঘন উক যেন বাম কল।
 থল কমলকো গঞ্জে চবণকমল ॥৯

হাস্তত অমৃত স্ৰৱে বচন মধুৰ।
 হৱে ৰূপ দেখি কন্দৰ্প দৰ্প চুৰ ॥১০
 বদৰি প্ৰমাণ স্তন বাঢ়ে জদয়ত।
 কটাকতে মোহে স্তব নৰ মুনি যত ॥১১
 কেঁকয় বাজাৰ হেন আছে কন্যা বস্ত।
 বিবাহ দিবাক বাজা কৰে মহা যত্ন ॥১২
 কেন মতে কন্যাৰ সদৃশ পাইবোঁ বৰ।
 হেন শুনি নৃপতি পাতিলা স্বয়ম্বৰ ॥১৩
 দেশে দেশে পাৰ্শ্ব দিলা দূত বহুতৰ।
 কহ সমস্তত কৈকেয়ীৰ স্বয়ম্বৰ ॥১৪
 গৈল দেশে দেশে দূতগণ অসংখ্যত।
 জানাইলেক স্বয়ম্বৰ সমস্তে বাজাত ॥১৫
 কৈকেয়ীৰ স্বয়ম্বৰ শুনি যত বাজা।
 সজ্জৈ সাজি গৈয়া বধ গজ বাজী প্ৰজা ॥১৬
 কেঁকয় নগৰে আসি ভৈলা এক ধান।
 মবাকো কেঁকয় বাজা কবিল। সম্মান ॥১৭
 আছে পুত্ৰবৰ তান যুদ্ধাজিত নাম।
 পিতৃত ভকত সৰ্ব গুণে অনুপাম ॥১৮

তাহে বাজ্য ভাব বাজা সঁপি নিবন্তব ।
 বিবাহৰ কাৰ্য্যক চিন্তন্ত নববৰ ॥১৯
 কবিলা মজুত আনি অনেক সম্ভাব ।
 কুহুম চন্দন গন্ধ বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰ ॥২০
 হুবৰ্ণৰ কাৰী খুৰি তাহুল কৰ্পূৰ ।
 নানা উপহাৰে দ্ৰব্য মিলাইলা প্রচুৰ ॥২১
 আসি আছে যত বাজা শুনি স্বয়ম্বৰ ।
 সবাকো দিলন্ত বহুময় বাসা ঘৰ ॥২২
 তাহুল চন্দনে দিব্য বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰে ।
 অচ্চিলা সবাকো নানা বিধ উপহাৰে ॥২৩
 কুহুম কুহুম গন্ধ চন্দনে ভূষিলা ।
 নানা ভক্তিভাৱে সমন্তকে সম্ভোষিলা ॥২৪
 আছন্ত নৃপতিগণ পাতিয়া সমাজ ।
 সেহি সময়ত দশবথ মহাবাজ ॥২৫
 সঙ্গে সাজি লৈয়া গজ বাজী সেনা যত ।
 সেহি সমজ্যাত গৈয়া ভৈলা উপগত ॥২৬
 দশবথ আসিবাৰ দেখি বাজাগণে ।
 গাৱ চাৰি আথেবেথে উঠিলা তেখনে ॥২৭
 কেকয় বাজাৰ দেখি হৰিষ মিলিলা ।
 পৰম গৌৰৱে আনি সিংহাসন দিলা ॥২৮
 দশবথ নৃপতি বসিলা গৈয়া তাত ।
 যেন পুৰন্দৰ দেৱগণৰ সভাত ॥২৯
 নৃপতিৰ মাজে বাজা প্রকাশন্ত বসি ।
 গ্রহগণ মাজে যেন পুৰিমাৰ শৰী ॥৩০
 দশবথ আগে নহলন্ত বাজাচয় ।
 যেহেন নক্ষত্ৰগণ সূৰ্য্যৰ উদয় ॥৩১
 পাত্ৰ পুত্ৰ মিত্ৰ সমে কেকয় নৃপতি ।
 দশবথ নৃপতিক কবিলা ভকতি ॥৩২
 সাদৰে কৃদ্ধাৰ ধৰি প্রকাশিলা পাৰ ।
 সৰ্বৰ্থে কবিলা পূজা বুলি বহু ভাৱ ॥৩৩
 কুহুম চন্দন দিব্য বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰ ।
 নানা দ্ৰব্য দিয়া অচ্চিন্ত বাবে বাৰ ॥৩৪
 বুলি আতি স্তুতি বাগী সম্ভোষিলা মন ।
 কড় বসে পকায়েতে কৰাইলা ভোজন ॥৩৫
 কৰ্পূৰ তাহুল দিলা ভোজনৰ শেষে ।
 গৃহ ব্যৱহাৰ বাজা কবিলা নিশ্চয়ে ॥৩৬
 কেকয় বাজাৰ আতি দেখিয়া ভকতি ;
 ভৈলন্ত সম্ভক্ত দশবথ মহাবতি ॥৩৭

কবিলন্ত কেকয়ক প্রশংসা অশেষ ।
 অনন্তৰে ভৈলা আসি বজনী প্রবেশ ॥৩৮
 উত্তম মন্দিৰে বহুময় আসনত ।
 হুকোমল শয্যাত শুভিলা দশবথ ॥৩৯
 হুখে নৃপতিৰ ভৈল বজনী প্রভাত ।
 স্নান দান কৰি আসি বসিলা সজ্জা ॥৪০
 প্রভাত সময়ে উঠি কেকয় নৃপতি ।
 স্নান দান তৰ্পণ কবিলা মহামতি ॥৪১
 বিধিৰ নিয়ম সমপিয়া নৃপবৰ ।
 পাতিলন্ত সভা কৈকেয়ীৰ স্বয়ম্বৰ ॥৪২
 বহুময় আসন খৈলন্ত স্থানে স্থানে ।
 তাতে আসি বসিলা নৃপতিগণ মানে ॥৪৩
 বসি আছা দশবথ সবাবে মাজত ।
 তান তেজে সঙ্কচিত বাজাগণ যত ॥৪৪
 জলে উৎপল যেন সূৰ্য্যৰ উদয় ।
 দশবথ সমে সেহি যত বাজাচয় ॥৪৫
 কেকয় নৃপতি আতিলয় বুদ্ধিমন্ত ।
 যথাযোগ্য সমস্তে বাজাক অচ্চিন্ত ॥৪৬
 বুলিলা সবাকো পাচে হুমধুৰ বাগী ।
 কৈকেয়ী নামত মোৰ আছে কন্যাখানি ॥৪৭
 আতি শিষ্টমতী কন্যা আসি সমজ্যাক ।
 আপোন ইচ্ছায়ে কন্যা ববয় যাহাক ॥৪৮
 তাহানে হৈবেক সিতো কন্যা মহা সতী ।
 এহি বুলি কৈকেয়ীৰ পাশক নৃপতি ॥৪৯
 নিজ গুণ ভ্রাতৃজনক দিলন্ত পঠাই ।
 আনিয়োক কন্যা গৈয়া সভাক আতাই ॥৫০
 শুনি পুৰোহিতে গৈয়া বুলিলা কন্যাক ।
 আসিয়ে কৈকেয়ী পিতৃবাক্যে সমজ্যাক ॥৫১
 শুনিয়া কন্যাব হৰিষৰ নাহি পাব ।
 পিচ্ছিল উৎসুকে দিব্য বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰ ॥৫২
 একচিত্ত ছয়া শুনা সভাসদ লোক ।
 গুচোক সংসাবভয় বায় বুলিয়োক ॥৫৩

১২ম অধ্যায়-৪৭বি ।

কৈকেয়ী কামিনী, হুচন্দ্রবদনী,
 কাছিলন্ত বহু ভাৱে ।
 কবি লীলাপতি, সমজ্যাক প্রতি,
 চলি যাত্ত হুৰি পাৱে ॥১

কৃশ মধ্যদেহ, বুলন্তে হালয়,
 চলে আতি লয়-লাসে ।
 অনেক হৃন্দবী, তাক্ষ মধ্যে কবি,
 বেড়ি যাস্ত চাৰি পাশে ॥২
 ত্রৈলোক্যমোহিনী, গজেন্দ্রগামিনী,
 পাইলা স্বয়ম্ববশালা ।
 প্রবেশিলা গই, মেকত উদয়,
 যেন চন্দ্রমাব কলা ॥৩
 ভৈলন্ত বিস্ময়, যত বাজাচয়,
 কন্যার রূপ দেখিয়া ।
 চাহন্ত নিবধি, অমৃতক দেখি
 যেন লুভিয়ার হিয়া ॥৪
 রূপ বিপবীত, দেখি বিমোহিত
 ভৈল যত বাজাচয় ।
 স্থিৰ নোহে মন, পীড়িলে মদন
 দেখে সবে তমোময় ॥৫
 কম্পয় শবীৰ, কতো বেলি স্থিৰ,
 ভৈল বাজাগণ যত ।
 অন্তে আন মাতি, কহে কথা আতি,
 রূপৰ কিনে মহন্ত ॥৬
 স্বৰ্গহাস্তে কিবা, আসিল উৰ্ব্বশী,
 কিবা বতি তিলোত্তমা ।
 ইন্দ্রৰ ঘৰিণী, কিবা আইলা শচী
 কিবা অপেশ্বরী হেমা ॥৭
 বোহিণী পার্কর্তী, কিবা লক্ষ্মী দেবী
 আসি আছে মূর্তি ধৰি ।
 ইতো ত্রৈলোক্যত, ইহেন রূপক,
 মুহি আনে সবি বড়ি ॥৮
 এক হাতে জল, ঝাৰি আউৰ হাতে
 ধৰিয়া পুষ্পৰ মালা ।
 বাজাগণ মাজে, আপন সদৃশ
 বৰ নিবীক্ষন্ত বালা ॥৯
 সখীগণ সমে, ফুবন্ত হৃন্দবী,
 গোটে গোটে বাজা চাই ।
 সবে বাজাগণে, বোলে মনে মনে
 মোকে ববিবেক পায় ॥১০
 পাচে হৃদধৰ্ম, নামে এক বাজা,
 সবারো বোলে বচন ।

হৃদক্ষিণা নামে, কন্যার কাহিনী,
 শুনিয়োক বাজাগণ ॥১১
 মগধ বাজাব, ঝিউ হৃদক্ষিণা,
 পৰম পদ্মিনী কন্যা ।
 সৰ্বগুণযুত, রূপ অদভূত,
 ত্রৈলোক্যমোহিনী ধন্যা ॥১২
 তান স্বয়ম্ববে, গৈলোঁ নিবস্তবে,
 আছোঁ বাজাগণ যত ।
 হাতে মালা ধৰি, বৰ অনুসবি,
 ফুৰে কন্যা সমাজত ॥১৩
 সূর্য্যবংশে বাজা, আছিল দিলীপ,
 পৰম গুণে মহন্ত ।
 মাথে মালা দিয়া, গৈয়া হৃদক্ষিণা,
 দিলীপক ববিলন্ত ॥১৪
 ইও মহাসতী, যেন হৃদক্ষিণা,
 সমস্ত গুণক ধৰে ।
 কোন পুণ্যরন্ত, আছে ভাগ্যরন্ত,
 নাজানো কাহাক ববে ॥১৫
 এইমতে বাজা, সবে অন্তে অন্তে,
 কন্যার গুণ বথানে ।
 পাচে ধীৰি ধীৰি, কৈকেয়ী হৃন্দবী
 গৈলা দশবধ স্থানে ॥১৬
 তাক্ষ দেখি কন্যা, গুণে মনে মনে,
 এস্তে হৈবা মোৰ পতি ।
 ইহান সমান, ইতো পৃথিবীত,
 নাহিকে আন নৃপতি ॥১৭
 ইহান আগত, নঙ্কলয় কেৱ
 যত আছে বাজাগণ ।
 ত্রিভুবনে সাৰ, রূপ চমৎকাৰ,
 সাক্ষাতে যেন মদন ॥১৮
 ইহান অধীন, সকলো নৃপতি
 আছন্ত খাটিয়া নিত ।
 ইহাকেসে মই, বৰিষোঁ বুলিয়া,
 দৃঢ় কবিলন্ত চিত ॥১৯
 পৰম সাদৰে, দশবধ শিবে,
 দিলা নিয়া পুষ্পমালা ।
 চৰণত ধৰি, কবি নমস্কাৰ,
 ববিলন্ত ববমালা ॥২০

হেন দেখি যত,	লোক সমাজ্যাব,	পায়্য সতকাব,	হবিষ অপাব,
কবে জয় জয় ধনি ।		দেখি ত্রুণে স্বয়ম্বব ।	
সার্থক বরক,	ববিলা হুন্দরী,	বাজাক সাগবি;	গৈলা ঘবাঘবি,
কন্ডা বব বিচক্ষণী ॥২১		বাজা প্রজা নিবস্তব ॥২৮	
বব কন্ডা দুইকো,	প্রশংসা কবিল,	বাজা দশবথ,	পুৰি মনোবথ,
সমস্ত লোকে সাগবি ।		কৈকেয়ীক লৈলা সঙ্গে ।	
স্বয়ম্বব বঙ্গ,	উৎসব মঙ্গল,	মহা কুতুহলে,	বাঞ্চ জয়জলে,
দেখিল নয়ন ভবি ॥২২		গৃহক গৈলন্ত বজ্জে ॥২৯	
কৈকেয়ীক পায়্য,	দশবথ বাজা	শুনা সভাসদ,	বামারণ পদ,
ভৈলা আতি কৃতকৃত্য ।		বামক হয় সমুখ ।	
হবিষে বিস্তব,	মধিয়া সাগব,	ডাকি বোলা হবি,	সংসারক তবি,
পাইলন্ত যেন অমৃত ॥ ২৩		লতিবা পবন ত্রুণ ॥৩০	
কেকয় বাজাব,	আনন্দ অপাব,		
জামাই পাই দশবথ ।			
বিধি ব্যৱহাবে,	কন্ডা সম্প্রদান,		
কবিলন্ত মহাবথ ॥২৪			
উৎসৱে মনত,	হয়কন্তী বথ,		
দাস দাসী গ্রাম দেশ ।			
স্ববর্ণ বজ্জত,	মুকুতা মাণিক,		
যৌতুক দিলা অশেষ ॥২৫			
বিয়াব সভাত,	যত অসংখ্যাত,		
আচ্ছিলন্ত বাজাগণ ।			
যৌতুক সম্ভাব,	দিলন্ত অপাব,		
নৃপতিব তুমি মন ॥২৬			
কেকয় নৃপতি,	অনেক তকতি		
সমজ্যাক সম্ভোসিল ।			
কুশুম চন্দনে,	বস্ত্র তলহানে,		
সবাকো বাজা তোমিল ॥২৭			

১০ অধ্যায়ঃ

দশবথ নবপতি ভার্য্যায়ৈ সহিত ।
 বহুময় মন্দিরত তৈলা উপস্থিত ॥১
 শুনি নৃপাতব পাচে মাড় উন্মুখতী ।
 পুত্রবধু দেখেবে আসিলা মহা সতা ॥২
 কৈকেয়ীক দেখি পাইলা হবিষ অপাব ।
 দিলা বহাবিক নানা বস্ত্র অলঙ্কার ॥৩
 কোশল্যা কৈকেয়ী দুই মাহী প্রধান ।
 দুহাকো নৃপতি স্নেহ কবন্ত সমান ॥৪
 কৈকেয়ীক রূপে নৃপাতব মোহে মন ।
 তাস্ত অনুবাগ আতি বাচে অনুক্ষণ ॥৫
 দুই ভার্য্যা সময়ে ত্রুণে আচ্ছন্ত নৃপতি ।
 শুনিয়োক কথা আত অন্তরে সম্প্রতি ॥৬

১১ অধ্যায়ঃ—দশবথব সৈতে হুমিত্রাধি দাতন বাণীব বিবাহ ।

সি হল দীপত বাজা নামত হুমিত্র ।
 পবন মহন্ত সর্বগুণত বিচিত্র ॥১
 আচ্ছন্ত হুমিত্রা নামে দুহিতা তাহান ।
 পবন হুন্দরী নাহি গুণত সমান ॥২
 বিবাহ দিবাব কাল তৈল বাজা জানি ।
 পুরোহিত ব্রাহ্মণক বুলিলন্ত বাণী ॥৩
 চল । গুহ দশবথ নৃপতিব পান ।
 ত্রিভুবনে নাহি বাজা মহান সমান ॥৪

তাস্তে বিহা দিবৌ মোব কিছু হুমিত্রাক ।
 বাজা থাকে আসস্তোক বিহা কবিবাক ॥৫
 শুনি দশবথ পাশে গৈলন্ত ব্রাহ্মণ ।
 তান আগে কৈলা হুমিত্রাব বতগুণ ॥৬
 শুনি দশবথ হবিষ তৈল আতি ।
 পুরোহিত বশিষ্ঠক অনাটিলন্ত বাণি ॥৭
 আক পাত্র মন্ত্রীপন সমস্তকে জানি ।
 সবাকে প্রবোধি বাজা বুলিলন্ত বাণী ॥৮

বিহা কৰিবাক যাইবোঁ হুমিত্ৰাৰ ধানে ।
 দিন তিনিমান থাকিবাহা সাৰধানে ॥৯
 নিচিনি আপোন পৰ অন্ধকাৰ চিত ।
 শূন্য পাট দেখি সবে চিন্তিবে অহিত ॥১০
 জানি সাবহিতে থাকিবাহা সান্নধ্যানে ।
 আহিবোঁহে আমি তিন দিন অৱসানে ॥১১
 এহি বুলি সভা বিসৰ্জিয়া দশৰথ ।
 সাৰথিক বোলন্ত সত্বে আন বথ ॥১২
 শুনিয়া সাৰথি বথ তেখেত আনিলা ।
 হুমিত্ৰাৰ ত্ৰাণক তাহাতে ভুলিলা ॥১৩
 আপুনিও পাচে বিবাহৰ সব সাজে ।
 শুভক্ষণে বথত চড়িয়া মহাৰাজে ॥১৪
 হস্তি ঘোঁৰা বথ সৰ্ব সৈন্য হুমন্তলে ।
 নানা বাত্ৰভণ্ড চলি গৈলা মহাবলে ॥১৫
 নক্ষত্ৰ সঞ্চাবে যেন বথ কৰে গতি ।
 সিংহল দ্বীপত প্ৰবেশিলা মহামতি ॥১৬
 হুমিত্ৰাৰ পুৰোহিত বথৰ নামিলা ।
 শীঘ্ৰ বেগে গৈয়া হুমিত্ৰাত জান দিলা ॥১৭
 দশৰথ ৰাজা যাই নগৰে প্ৰবেশ ।
 শুনি নৃপতিৰ ভৈলা হৰিষ আশেষ ॥১৮
 পাত্ৰ মিত্ৰ পুৰোহিত সৈন্য হুমন্তলে ।
 আগ বাঢ়ি নৃপতি আসিলা কুতূহলে ॥১৯
 দশৰথ নৃপতিৰ পাইলা গৈয়া লাগ ।
 বিধৱতে সভাৰ্থ্যে পূজিলা মহাভাগ ॥২০
 বোলন্ত হুমিত্ৰে ভাগ্য মিলিল আমাৰ ।
 কত পুণ্যে দেখিলোঁহে চৰণ তোমাৰ ॥২১
 ভূমি সম ৰাজা নাই ই তিনি লোকত ।
 তবু নিজ গুণে বশ্য হয় ৰাজা যত ॥২২
 তোমাৰ চৰণে সেৱা কৰে ভৃত্য সম ।
 দানে ধৰ্ম্মে কুলে শীলে ভূমি সৰ্বোত্তম ॥২৩
 সাতোদ্বীপা পৃথিবীৰ ভূমি অধিপতি ।
 সূৰ্য্যবংশধৰ ভূমি যেন বিষ্ণু মূৰ্তি ॥২৪
 লোকক শীতল কৰা চন্দ্ৰবংশ ধৰি ।
 মহাবল পৰাক্ৰমে ইন্দ্ৰে নোহে সৰি ॥২৫
 ধন বৃষ্টি কৰা ভূমি কুবেৰ সমান ।
 লোক দণ্ডধৰ ভূমি যেন যম সম ॥২৬
 ধৰ্ম্ম প্ৰতিপালত বিষ্ণুৰ সমসৰ ।
 লোকপালনত ভূমি সৰ্ব অংশধৰ ॥২৭

আনো নানা স্তুতি ৰাজা অনেক কৰিলা ।
 পৰম গৌৰৱ কৰি অন্তঃপুৰে নিলা ॥২৮
 যন্ত্ৰে বজ্জময় সিংহাসন দিলা আনি ।
 বসিলন্ত হুখে দশৰথ মহামানী ॥২৯
 অশেষ প্ৰকাৰে পূজা কৰিয়া হুমিত্ৰে ।
 লৈয়া সজ্জ ৰজ্জে পাচে পাত্ৰ মন্ত্ৰী মিত্ৰ ॥৩০
 কৰিলন্ত এক স্থান বিহাৰ সস্তাৰ ।
 পুষ্প গন্ধ চন্দন তাম্বুল উপহাৰ ॥৩১
 নানা ফল মূল দিব্য বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰ ।
 দধি দুগ্ধ স্নাত মধু মিলাইলা অপাৰ ॥৩২
 কৰাইলন্ত বহুবিধ লোকৰ আচাৰ ।
 সাজি মাজি কৰাইলা নগৰ জাতিকাৰ ॥৩৩
 পতাকা তোৰণ চিহ্ন চোণ্ডা ধ্বজদণ্ড ।
 মুদঙ্গ গোমুখ শঙ্খ নানা বাত্ৰভণ্ড ॥৩৪
 নানা নৃত্য গীত জয় উৎসৱ মঙ্গল ।
 মিলি গৈল লোকত অনেক কুতূহল ॥৩৫
 আচৰি নৃপতি আতি বিধি ব্যৱহাৰ ।
 কৰিলন্ত অধিবাস বৰ কনিয়াৰ ॥৩৬
 ৰজনী প্ৰভাতে দশৰথ নৰেশ্বৰ ।
 স্নান দান তৰ্পণ কৰিলা নিবন্তৰ ॥৩৭
 নান্দীমুখ ত্ৰাঙ্ক পাচে কৰিলা নৃপতি ।
 দেৱ পিতৃ কাৰ্য্য সঙ্কলিলা মহামতি ॥৩৮
 বিবাহৰ লয় পাচে ভৈল উপগত ।
 বসিলা নৃপতি পাছে যজ্ঞৰ থানত ॥৩৯
 হুমিত্ৰে নৃপতি জয়বাগ্ৰ হুমন্তলে ।
 কন্যা সম্প্ৰদান কৰিলন্ত কুতূহলে ॥৪০
 নানা ৰত্ন দাসী দাস হস্তী ঘোঁৰা বথ ।
 অনেক যোভুক দিলা কন্যাৰ লগত ॥৪১
 স্বৰ্ণ ৰজত মণি মুকুতাৰ দাম ।
 দিলন্ত হুমিত্ৰে আতি পূৰি মনকাম ॥৪২
 ৰাজা দশৰথে কন্যা হুমিত্ৰাক পাই ।
 ভৈলন্ত হৰিষ আনন্দৰ সীমা নাই ॥৪৩
 অমৃতক পাই যেন লোভাৱিষ্ট জন ।
 দৰিদ্ৰ পৰাগী যেন পাইল মহাধন ॥৪৪
 কন্যা পায়ী সেই স্নাত ভৈলা দশৰথ ।
 বিবাহমঙ্গল পাচে ভৈলা সমাপত ॥৪৫
 অযোধ্যাক যাইবে নৃপতিৰ ভৈলা বন ।
 কৰিলন্ত হুমিত্ৰক সাদৰে বন্দন ॥৪৬

হুমিত্রে বুলিলা পাচে বচন বিনয় ।
 মোৰ কিউখানিক পালিব; মহাশয় ॥৪৭
 অযোধ্যা ছত্ৰাল নোহে তোমাৰ উচিত ।
 তথাপিভে। দাসী বুলি পালিবাই। নিত ॥৪৮
 সমপিতা কন্তাক হুমিত্রে মহাবাজ ।
 দশবধ বাজা চলিবাক তৈল। সাজ ॥৪৯
 কাছি পাৰি আসি লাগ লৈলা। সেনা যত ।
 হুমিত্রাক তুলিলন্ত হুবর্ণবধত ॥৫০
 অযোধ্যাৰ পতি সেহি বধে আৰোহিল ।
 হুমিত্র চাবুক ধৰি ধৌবাক ডাকিল ॥৫১
 চলি গৈল বধ যেন বিজুলীসকাৰ ।
 সেনাগণে কৰে জয়নবদ জোকাৰ ॥৫২
 চল চল বুলি প্ৰজ্ঞা কৰে হুলস্থূল ।
 কাহালী মুহৰি ভেৰী শবদ তুমুল ॥৫৩
 হুমুতি যুদঙ্গ দামা বাজে ঢাক ঢোল ।
 নানা বাগতও হস্তী ধৌবাব আন্দোল ॥৫৪
 দশো দিশে বিঘাপি শবদে গৈল ছানি ।
 আকাশক লজ্জিয়া স্বৰ্গতো লাগে ধ্বনি ॥৫৫
 হুমিত্র চলান্ত বেগে নৃপতিৰ বধ ।

পৃথিবী এবিয়া গৈল আকাশৰ পথ ॥৫৬
 হুমিত্র। সহিতে বাজা পৰম কোড়কে ।
 অযোধ্যা নগৰ গৈয়া পাইলন্ত উৎক্ৰে ॥৫৭
 আপন আবাসে নানা ভয় হুমিত্রলে ।
 হুমিত্র। সহিতে প্ৰবেশিল। কুতূহলে ॥৫৮
 দশবধ নৃপতিৰ মাতৃ ইন্দুনতী ।
 কোশল্যা। কৈবেগী ছুই এহাৰি সহিতি ॥৫৯
 আনো। শান্তী হুমুৰী আয়তী লৈয়া সঙ্গে ।
 মঙ্গল আচাৰ যত কবিলন্ত বন্ধে ॥৬০
 হুমিত্রাব কপ গুণ চবিত্ৰ আচাৰে ।
 মনত মিলিল আতি আনন্দ সবাৰে ॥৬১
 সবেও দিলন্ত দিব্য বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰ ।
 নানা মণি বস্ত্ৰ দিয়া কবিল। সংকাৰ ॥৬২
 এহিমতে নৃপতিতিলক দশবধ ।
 একে একে বিবাহ কবিল। সাত শত ॥৬৩
 সবাতে প্ৰধান তৈলা। তিনি মহাদট ।
 কোশল্যা। হুমিত্র। সতী হুমুৰী কৈকেয়ী ॥৬৪
 কৈকেয়ীৰ কপ মোহিলেক নৃপতিক ।
 হাৰ স্নেহ কৰে বাজা সবাতে অধিক ॥৬৫

১২ অধ্যায়—বাজাৰ ওপৰত শনিৰ দৃষ্টি থাকে বট ঘূৰ গৈতে বহুতা ।

বাজ্যভোগ ভুজে ভাৰ্য্যাসমূহ সহিত ।
 বাজা চিন্তা নাহি তৈলা ভাৰ্য্যাত মোহিত ॥১
 ক্ৰীগণ লৈয়া ক্ৰীড়া কৰয় নৃপতি ।
 হেন কালে আসিল। নাবদ মহামতি ॥২
 নাবদক দেখি দশবধ নবেশব ।
 আখেৰেখে গাৱ চাৰি উঠিল। সত্ৰব ॥৩
 হুবর্ণ আসন দিলা কৰি নমস্কাৰ ।
 পাত্ৰ অৰ্ঘ্য দিয়া কবিলন্ত সত্ৰকাৰ ॥৪
 আশীৰ্বাদ কৰি মুনি বসিলা আসনে ।
 কৃতজ্ঞকি কৰি বাজা মধুৰ বচনে ॥৫
 পুছিলন্ত সাদৰে কুশল আগমন ।
 কহিয়াক মুনি কিবা সাধে। প্ৰয়োজন ॥৬
 তুনিয়া বাজাক বুলিলন্ত মুনিবধ ।
 ভাল মন্দ চিন্তা তুমি নকৰ। বাজ্যৰ ॥৭
 সূৰ্য্যবশে তৈলা যত নৃপতি মহন্ত ।
 পুত্ৰতো অধিক তুমি বাজা পাইলন্ত ॥৮

সেহি সূৰ্য্যবশে তুমি নৃপতিপ্ৰধান ।
 স্ত্রীত তৈলাহ। বাটল চিন্তা নাহি আন ॥৯
 গিতো। বাজা নকৰে লোকক প্ৰতিপাল ।
 হোৱয় অন্মায় ভোগ নাহি চিবকাল ॥১০
 তোমাৰ বাজ্যৰ লোকে পায়ে বধ দ্ৰুথ ।
 নতৈল অপত্য নেদেখিলা পুত্ৰমুখ ॥১১
 তুমি স্নেহে কঢ়ি তুপ পায়ে লোক যত ।
 এহি পাপে পাচে পৰিবাহ। নবকত ॥১২
 বাজা বোলে শুনা। মুনি বচন আশাৰ ।
 কৰিহে। লোকক আমি কিবা অপকাৰ ॥১৩
 নাহি পণ্ড বহু বলাবল বৈবতয় ।
 নাহি পাল পাক লোক কুশলে আভয় ॥১৪
 নাহি চোৰ চোৰ অক্ৰভয় অকালন্ত ।
 কেনে অপমান মোক কৰয় লোকত ॥১৫
 নাবদে বোলন্ত শুনা। নৃপতি মহন্ত ।
 শনিৰ দৃষ্টি হ পৰি মোহিনী আভন্ত ॥১৬

সম্পূর্ণে শনিৰ দৃষ্টি ভৈল বোহিনীত ।
 বৃষ্টি নাহি একো শস্ত্র নোপজে স্তমিত ॥১৭
 সি কাৰণে অস্ত্র দুখ পাৱে লোক যত ।
 আপুনি দেখিয়ে বাজা ফুৰিয়া বাজ্যত ॥১৮
 লোকে যেন বোনে তাক শুনাহ আপুনি ।
 বাজাক এতক বুলি চলি গৈল। মুনি ॥১৯
 নাবদৰ বাণী শুনি পাচে দশৰথে ।
 দক্ষিণ দিশক গৈল। চড়ি নিজ বথে ॥২০
 প্ৰবেশিল। গৈয়। বাজা ঘোৰ অৰণ্যত ।
 নানা যুগ পক্ষীগণ দেখিলা বনত ॥২১
 দিব্য সৰোবৰ দেখিলন্ত মহাবলে ।
 কোতুকে বসিলা বাজা এক বৃক্ষতল ॥২২
 সেই বৃক্ষতালত শালিকা দুই আছে ।
 তাহাৰ বচন বাজা শুনিলন্ত পাচে ॥২৩
 শালিকা বোলেয় শুনা শালিকা বচন ।
 ই বন এৰিয়া আসাঁ যাওঁ আন বন ॥২৪
 শালিকা বোলেয় দেখা ই বৰ অকাজ ।
 সপত পুৰুষ বঞ্চে। এলি বন মাজ ॥২৫
 ইহাক এৰিতে বৰ দুখ লাগে মনে ।
 ই বন এৰিয়া কেনে যাইবোঁ আন বনে ॥২৬
 শালিকা বোলেয় শুনা গুটো যি কাৰণ ।
 সূৰ্য্যৰ বংশত যত বাজা মহাজন ॥২৭
 নাজানিলো একো দুখ বঞ্চে সিতো বাজে ।
 নিমিলে আধাৰ এবে এত কাল বাজে ॥২৮
 জানো দশৰথ বাজা অধৰ্ম্ম কৰয় ।
 স্ত্ৰী লৈয়া ক্ৰীড়ে বাজা প্ৰজা নাপালয় ॥২৯
 বাজ্যভোগ কৰে চিন্তা নকৰে বাজ্যৰ ।
 সংসাৰতো নতো দেখোঁ হেন নৃপবৰ ॥৩০
 ইহাৰ বাজ্যত আমি মৰিবোঁ পৰাণে ।
 ই বন এৰিয়া আস যাওঁ আন বনে ॥৩১
 আছিলোঁ স্বথত একো নাছিল প্ৰমাদ ।
 নানা ফল ফুল পাইলোঁ স্বৰস স্বস্বাদ ॥৩২
 একোৱে আধাৰ এবে নাপাওঁ বনত ।
 নাহি বৰিষণ পক্ষ বৎসৰ বাজ্যত ॥৩৩
 সুখ দুখ দশৰথে নাজানে বাজ্যৰ ।
 কাণ্টে গুচি যাওঁ আমি আনো বনান্তৰ ॥৩৪
 এহি বুলি শালিকা তলক নিবখিল ।
 বৃক্ষৰ মূলত দশৰথক দেখিল ॥৩৫

ভৈল ভয় বাজাক দেখিয়া বিগ্ৰহানে ।
 বুলিলোঁ বাজাক মন্দ মাৰিব পৰাণে ॥৩৬
 পক্ষীৰ দেখিয়া ডৰ হাসি মহাশয় ।
 নকৰ তবাস বুলি দিলন্ত অভয় ॥৩৭
 কৰ অধিকাৰ ইতো বন দিলোঁ তোকে ।
 সুখে থাক পক্ষী ভয় নকৰিবি মোক ॥৩৮
 এহি বুলি নৃপতি স্বৰ্গক গৈলা লবি ।
 ইন্দ্ৰৰ ভুবন গৈয়। পাইলা দৰদৰি ॥৩৯
 মহা কোপে বুলিলন্ত দেৱতাগণক ।
 জান দেহ আমি যুদ্ধ কৰিবোঁ ইন্দ্ৰক ॥৪০
 দেৱগণে বোলে কোপ এৰ। মহাবথ ।
 নকৰিবে যুদ্ধ ইন্দ্ৰে তোমাৰ লগত ॥৪১
 হেন শুনি নবনাথে বুলিলা বচন ।
 ইন্দ্ৰৰ অৰ্ধান ইতো যত মেঘগণ ॥৪২
 মোহোৰ বাজ্যত বৃষ্টি কিসক নকৰে ।
 অনাবৃষ্টি নষ্ট ভৈল বাজ্য নিবন্তৰে ॥৪৩
 নাহি পক্ষ বৎসৰ বাজ্যত বৰিষণ ।
 মোৰ অপযশ, দুখ পাৱে প্ৰজাগণ ॥৪৪
 বৃষ্টি কৰি কৰন্তোক বাজ্য মোৰ বক্ষ ।
 শূহি অস্ত্ৰাৱতী জিনি লৈবোঁ মোৰ কক্ষ ॥৪৫
 শুনি নৃপতিৰ দৰ্পযুক্ত বচন ।
 বাসৱৰ আগে জান দিল। দেৱগণ ॥৪৬
 কৃতাজ্জলি বোলে শুনা ত্ৰিদশৰ বাই ।
 দশৰথ বাজা আসি আছে তযু ঠাই ॥৪৭
 অপমানে গৰ্জবাক্য বোলেয় কৰ্শ ।
 অনাবৃষ্টি দেখি দেস্ত তোমাক দুৰ্ঘণ ॥৪৮
 বাসৱে বোলন্ত হুয়। আপুনি মানুষ ।
 মোক মন্দ বাণী বুলি দেখাৱে পৌৰুষ ॥৪৯
 নকৰিবা অহঙ্কাৰ বোলে দেৱগণ ।
 পাণ্ড অৰ্ঘ্য দিয়া তাক কৰিয়ো পূজন ॥৫০
 তাক কোন জনে জিনিবেক সমবত ।
 পৰম বিক্ৰমী নানা অস্ত্ৰত পাৰ্গত ॥৫১
 কৰাহ। আলাপ তাক মধুৰ বচনে ।
 সতকাৰ পাইলে তাপ নাবাঢ়িব মনে ॥৫২
 মনে অনুমানি ইন্দ্ৰ দেৱতাৰ বাক ।
 পাণ্ড অৰ্ঘ্য দিয়া পূজা কৰিলা বাজাক ॥৫৩
 সতকাৰ পায়। দশৰথ নৃপবৰ ।
 ইন্দ্ৰক বোলন্ত শুনিয়োক পুৰন্দৰ ॥৫৪

মোহোব বাজ্যত কেনে নাহি ববিষণ ।
 অনাহাবে মবে লোক কহিয়ো কাৰণ ॥৫৫
 ইন্দ্ৰে বোলে শুনা বাজ্য কবি থিব চিত ।
 সম্পূৰ্ণে শনিব দৃষ্টি ভৈল বোহিনীত ॥৫৬
 সিহেতু নাহিকে বৃষ্টি তোমাৰ বাজ্যত ।
 শনিব পাশক তুমি যাহা মহাবথ ॥৫৭
 বুলিবা ছাৰোক শনি বোহিনীৰ দৃষ্টি ।
 তেবেসে তোমাৰ বাজ্য হৈবে জানা বৃষ্টি ॥৫৮
 শুনি দশবথে বাসন্ত বচনক ।
 বথে চড়ি লৰি গৈল শনিব পাশক ॥৫৯
 দশবথ নৃপতিক দেখিয়া আগত ।
 চাহিলেক শনি কোপ কৰিয়া মনত ॥৬০
 ছিণ্ডিল বথৰ ছোৰা শনিব দৃষ্টিত ।
 ঘোৰা সম্মে পৰে বাজ্য ছয়া বিমোহিত ॥৬১
 পাকে পাকে পৰে বাজ্য ছয়া অচেতন ।
 কৰে তাঙ্ক বন্ধা হেন নাহি একো জন ॥৬২
 গকড়তনয় পক্ষী জটায়ু মহন্ত ।
 পৰে দশবথ বাজ্য তাঙ্ক দেখিলন্ত ॥৬৩
 পৰম পূজনী বাজ্য লোকত বিদিত ।
 ভূমিত পৰিলে হাব হোৱে চূৰ্ণাকৃত ॥৬৪
 ধৰ্ম্ম পিঠি পাতি দশবথ মহাবাজ ।
 থাকিবেক কাঁঠি মোৰ ত্ৰিভুবন মাজ ॥৬৫
 বিষ্ণু সমসৰ বাজ্য ধৰ্ম্ম অৱতাৰ ।
 পিঠি পাতি লৈয়া আজি কৰোঁ উপকাৰ ॥৬৬
 এহি বুলি পাখা পাতিলন্ত পক্ষীবৰ ।
 পৰিলন্ত বাজ্য তান পাখাৰ উপৰ ॥৬৭
 ঘোৰায়ে সহিতে পৰি নমৰিলা প্ৰাণে ।
 বহিলা নৃপতি পক্ষীৰাজৰ নিদানে ॥৬৮
 ভৈলন্ত স্তম্ভিব নবনাথ কহোঁকণে ।
 মৰি উপজিলা হেন নৃপতিৰ মনে ॥৬৯
 কৈব হস্তে আসি পক্ষী আমাক বাখিল ।
 ইহাৰ কাৰণে মোৰ ভীৱন বহিল ॥৭০
 নাহিকে বান্ধৱ আন পক্ষীৰ সমান ।

এহি বুলি কবিলন্ত পক্ষীক সম্মান ॥৭১
 নান। স্তুতি কৰি বাজ্য বুলিলা বচন ।
 মহাবলন্ত পক্ষী তুমি মহাজন ॥৭২
 আকাশৰ হস্তে পৰি যাওঁ যমগৰ ।
 পিঠি পাতি আমাক বাখিলা পক্ষীবৰ ॥৭৩
 এৰাইলোঁ দুগতি প্ৰাণ বাখিলা আমাৰ ।
 নাহি ত্ৰৈলোক্যত হেন কলে উপকাৰ ॥৭৪
 কিবা পিতামহ বধু অক্ল পিতৃ মোৰ ।
 তম্বু উপকাৰ কথা কহি নাপাওঁ ওৰ ॥৭৫
 মহাবলবীৰ্য্য তুমি বিষ্ণু অৱতাৰ ।
 তম্বু প্ৰসাদে প্ৰাণ বহিল আমাৰ ॥৭৬
 কোন কলে জাত তুমি কাহাৰ তনয় ।
 কিবা নাম তোমাৰ দিয়োক পৰিচয় ॥৭৭
 শুনি বুলিলন্ত পক্ষীৰাজ মহামতি ।
 আমাৰ জটায়ু নাম জানিবা নৃপতি ॥৭৮
 জেষ্ঠ ভাই সম্পাতি আতন্ত পক্ষীবৰ ।
 দুয়ো সহোদৰ আমি পুত্ৰ গকড়ৰ ॥৭৯
 পক্ষীৰ উপৰে বাজ্য ভৈলোঁ দুয়ো ভাই ।
 জানিলোঁ বুলিলা মাতিলন্ত মহাবাই ॥৮০
 ভৈলা মহামিত্ৰ পক্ষীৰাজ মহাশয় ।
 কবিলোঁ হিত মোৰ প্ৰণব সশয় ॥৮১
 তুমি বিনে আন মহামিত্ৰ নাহি মোৰ ।
 তোমাৰ প্ৰসাদে বৰ এৰাইলোঁ দুয়োৰ ॥৮২
 কাঁঠ আনি অগ্নি জ্বালি দুটোকে দুয়ো পৰি ।
 কবিলন্ত মিত্ৰ দুয়ো অগ্নি সাক্ষী কৰি ॥৮৩
 জটায়ুৰ হেতু প্ৰাণ বহিল আমাৰ ।
 তাঙ্ক মিত্ৰ কৰি পাইলা হৰিম অপাৰ ॥৮৪
 জটায়ুৰ আতি বৰ কৌতুক মনত ।
 ভৈলা পক্ষী দুখী হৈ পায় দশবথ ॥৮৫
 কৰিয়া জটায়ু নৃপতিক বহু মান ।
 মেলানি মাংগিয়া গৈলা আপোনাৰ দান ॥৮৬
 জটায়ু প্ৰসাদে বাজ্য এৰাইলোঁ সশয় ।
 বোল। বাম বাম মত সামাজিকচয় ॥৮৭

১০ অধ্যায় - দশবথৰ এতি শনিৰ

শুভবথৰ এদান ।

বুম্বি ।

অনন্তৰে দশবথ ।
 দুনাই জুবিলন্ত বথ ॥১
 এবাই মহাশক্ৰ ভয় ।
 বথে চড়ি মহাশয় ॥২
 পুনৰপি স্বৰ্গে গৈলা ।
 শনিৰ সমুখ ভৈলা ॥৩
 পাচে শনি মহাভাগে ।
 বাজাক দেখিয়া আগে ॥৪
 ভৈল অতি চমৎকাৰ ।
 আইল বাজা আক বাৰ ॥৫
 কিনে মহাপুণ্যলীল ।
 শনিৰ দৃষ্টিত জীল ॥৬
 চাৰিও ঘোটক বৈল ।
 কিনে বিপৰীত ভৈল ॥৭
 মোৰ মহা দৃষ্টি পাত ।
 সমুখে পৰয় যাত ॥৮
 তাক যেন যমদণ্ড ।
 পায় কৰোঁ লগুভণ্ড ॥৯
 যেন মহা বহি ঘোৰ ।
 হেন দৃষ্টিপাত মোৰ ॥১০
 তাহাতে নিস্তৰি আইল ।
 কিনে ইতো তপসাইল ॥১১
 মহাবলী তেজস্বন্ত ।
 ভাগ্যৰো নাহিক অন্ত ॥১২
 মোহোৰ দৃষ্টিত বৈল ।
 পুনৰপি আসি ভৈল ॥১৩
 আপোনাক কৰি ধিক্ ।
 মাতিলেক নৃপতিক ॥১৪
 শুনিয়েক নৃপবৰ ।
 গুট্। মোৰ সমুখৰ ॥১৫
 আথেবেথে বথ লৈয়া ।
 পাছত বহিলা গৈয়া ॥১৬
 শনিৰ শুনিয়া বাণী ।
 দশবথ মহামানী ॥১৭

সমুখৰ গুচিলন্ত ।
 পাছ ছয়া বহিলন্ত ॥১৮
 দেখি শনি ভুঙ্ক ভৈলা ।
 বাজাক বুলিবে লৈলা ॥১৯
 শুনিয়েক দশবথ ।
 আশাৰ বৃত্তান্ত যত ॥২০
 মোহোৰ সমুখ দৃষ্টি ।
 পৰে যাত নিষ্টি নিষ্টি ॥২১
 নাহিক কল্যাণ তাৰ ।
 হোৱে সিতো বুদ্ধামাৰ ॥২২
 হেন মোৰ সমুখত ।
 বথে চড়ি মহাবথ ॥২৩
 বৈলা কিনে বিপৰীত ।
 দেখি ভৈলোঁ সচকিত ॥২৪
 তয়ু ইতো সাহসৰ ।
 সীম নাহি নৃপবৰ ॥২৫
 এহি মতে গ্ৰহবাজ ।
 দেখি নৃপতিৰ কাজ ॥২৬
 প্রশংসিলা বাৰে বাৰ ।
 শুন। লোক সমজ্ঞাৰ ॥২৭
 পুণ্যকথা বামাণ ।
 শনি সন্তোষিয়ো মন ॥২৮
 ইতো জীৱ সমস্তৰ ।
 সীম নাহি জনমৰ ॥২৯
 নানান শৰীৰ ধৰি ।
 পাপ পুণ্য ভোগ কৰি ॥৩০
 ফুৰে যত জীৱগণ ।
 নাহি তাক জন্মৰণ ॥৩১
 নিশেষ জন্মৰ অন্তে ।
 কোন মহা পুণ্যৱন্তে ॥৩২
 অনুগ্রহে মাধৱ ।
 ধৰে নৰ কলেৱৰ ॥৩৩
 হেন তমু আছা পায় ।
 ভৈল মাধৱ দায় ॥৩৪
 কৃষ্ণৰ দুখানি পাৱে ।
 দিয়া মন সৰ্ব ভাৱে ॥৩৫
 যাৰ বৈকুণ্ঠত কাম ।
 লৈয়ো হৰি গুণ নাম ॥৩৬

ইসি ধর্ম অনুপাম ।
তেজিয়া সমস্ত কাম ॥৩৭
কবি অতি অবিজ্ঞাম ।
নিবস্তব বোলা বাম ॥৩৮

১৪ অধ্যায়- পদ ।

অনন্তবে শনি পূর্ব কথা আপোনাৰ ।
কৰিবে লাগিল। দশবথত প্রচাৰ ॥১
মোহোৰ পূর্বব কথা শুনা মহামতি ।
পার্কীত' দেবীৰ পুত্র তৈলা গণপতি ॥২
মহেশ্বৰ স্থানে দেৱগণ গৈলা শুনি ।
মই যাত্র কেবল নগৈলো মনে শুনি ॥৩
মোহোৰ দৃষ্টিত জন্ম তৈলা গণেশৰ ।
মই গৈলে বৰ মিলিবক অশস্তব ॥৪
দেৱৰ লগত মোক নেদেখি সভাত ।
পার্কীতী গোসাৰী পুছিলন্ত দেৱতাৰ ॥৫
আমাৰ থানক আইল সবে দেৱগণ ।
শনি কিয় মাইল বুলি কবি কোপমন ॥৬
দৃত পাঠাই দিলা দেবী আমাৰ পাশক ।
দূতে বোলে শনি ভূমি চলা কৈলাসক ॥৭
শুনি শীঘ্ৰে গৈলো মই কৈলাসক প্রতি ।
মোক দেখিকোপ পাচে তেজিলা পার্কীতী ॥৮
প্ৰবেশিলো গৈয়া আমি যেখনে সভাত ।
গণেশৰ মুণ্ডগোট দেখিলো সাক্ষাত ॥৯
তেতিয়কণে তান মাথা গোটে ছিগি গৈল ।
কেহো নেদেখিল মুণ্ড অন্তৰীক তৈল ॥১০
হেন দেখি চিন্তা বৰ মিলিল আমাৰ ।
সকল সমাজে আতি কবে হাহাকাৰ ॥১১
পৰম বিকলচিত্ত তৈলন্ত পার্কীতী ।
পুত্ৰশোকে অচেতন তৈল মহানতী ॥১২
মুণ্ড চাই ফুৰন্ত সকল দেৱগণে ।
নপাইল বিচাৰি মুণ্ড ই তিনি ভুবনে ॥১৩
পুছিলো পার্কীতী সবে দেৱতাক চাই ।
কি কাৰণে আমাৰ পুত্ৰৰ মুণ্ড নাই ॥১৪
দেৱগণে বোলে মাৰ শুনিয়ো উত্তৰ ।
শনিৰ দৃষ্টিত জন্ম তোমাৰ পুত্ৰৰ ॥১৫
আক শনি আসি কবিলন্ত দৃষ্টিপাত ।
তাতে সে ছিগিল মুণ্ড কহিলো সাক্ষাত ॥১৬

দেৱৰ বচনে দেবী প্রকোপিত তৈলা ।
ক্ৰোধাবেগে ধায়। মোক মাৰিবাক গৈলা ॥১৭
হেন দেখি স্তুতি কৰি বোলে দেৱগণে ।
অজিলা আপুনি শনি মাৰিবা কেমনে ॥১৮
তোমাৰ অজ্ঞান ইতো যত চৰাচৰ ।
যত দেৱগণ ত্ৰস্তা বিষ্ণু মহেশ্বৰ ॥১৯
চল স্থল ত্ৰিভুবন অজিলা আপুনি ।
তৈলা ভুট্টা দেবী দেৱতাৰ স্তুতি শুনি ॥২০
দেৱক বোলন্ত যত্ন কৰ নিবস্তব ।
যিমত উপায়ে মুণ্ড হোৱয় পুত্ৰৰ ॥২১
তেবেসে শনিৰ প্ৰাণ বহে মোৰ ঠাৱ ।
পবনে বোলন্ত কোপ তেজিৱোক মাৰ ॥২২
এখনে আনিবোঁ মুণ্ড তোমাৰ পুত্ৰৰ ।
একি বুলি বায়ু উঠি গৈলন্ত সত্ত্বৰ ॥২৩
দেখিলন্ত ঐবাৱত হস্তীক পবন ।
উত্তৰক শিব কৰি আভয় শয়ন ॥২৪
তাৰ মাথাগোট দেৱে কাটিয়া আনিল ।
গণেশৰ গলত লগাই জোৰা দিল ॥২৫
তৈলা গজানন নাম দেখিতে স্তম্ভৰ ।
গজমুণ্ড শুণ্ড মহাকায় লম্বোদৰ ॥২৬
স্তম্ভৰ আকৃতি পুত্ৰ দেখি গজানন ।
পৰম হৰিষ তৈল পার্কীতীৰ মন ॥২৭
ঐবাৱত মুণ্ড কাটি পবনে আনিলো ।
দেখিয়া ইন্দ্রৰ মনে বিদ্বাদ মিলিলো ॥২৮
হেন দেখি দেৱগণে চিন্তা বৰ পাইলো ।
সবে মিলি ঐবাৱত হস্তীক জীয়াইলো ॥২৯
পাচে বাসন্ত মনে মিলিল হৰিষ ।
সৱে দেৱগণ চলি গৈল। দিশে দিশ ॥৩০
এতেক প্ৰমাদ স্মিৰে প্ৰাণ দৃষ্টিপাতে ।
হেনয় দৃষ্টিত বাজা বহিলা সাক্ষাতে ॥৩১
গণেশৰো বিদ্বাদ মিলাইলো এতমান ।
নব হয় আমি ভূমি মোৰ বিদ্বমান ॥৩২
যি কাৰণে তৈলো আমি সূৰ্য্যৰ তনয় ।
সেহি বংশে উপজিলা ভূমি মহাশয় ॥৩৩
সি হেতু বহিলা মোৰ আপে নববৰ ।
যেন লাগে মাৰ্গ। যোত দিবে। সেহি বৰ ॥৩৪
বাজায়ে বোলন্ত দৃষ্টি ছাৰা বোধীত ।
ভেবে জলদৃষ্টি হেবে মোৰ পৃথিবীত ॥৩৫

শনি বোলে ছাৰিলোঁহে। বোহিনীত দৃষ্টি ।
তোমাৰ ৰাজ্যত আজি হস্তে হৈব রূপ্তি ॥৩৬
বৰ পায়। হৰিষে নৃপতি গৃহে গৈলা ।
অনন্তৰে ৰাজ্যত বিস্তৰ রূপ্তি ভৈলা ॥৩৭

নানাবিধ শাস্ত্ৰে ভৈল পৃথিবী পূৰণ ।
ভোগ ভুঞ্জি ভৈলা মহাহুৰী সৰ্বজন ॥৩৮
প্ৰজা হুৰী ভৈলা দেখি হৰিষ ৰাজ্যৰ ।
লোক প্ৰতিপালি ভোগ ভুঞ্জিলা অপাৰ ॥৩৯

১৫ অধ্যায়—দশৰথৰ বাৰ। সিদ্ধমুনিৰ বধ আৰু দশৰথৰ প্ৰতি অন্ধমুনিৰ অভিমান ।

এক দিন। ৰাজা যুগ মাৰিবাক প্ৰতি ।
ঘোৰ অবণ্যত ভৈলা প্ৰবেশ নৃপতি ॥১
সৰযুৰ বনত পশিয়া নিশাকালে ।
নানাবিধ পশু মাৰিলন্ত পালে পালে ॥২
শবদৰ অনুসাৰে ফুৰে যুগ মাৰি ।
যতেক মাৰিলা পশু গণিতে নাপাৰি ॥৩
তাতে এক অথন্তৰ ভৈল নৃপতিৰ ।
শ্ৰীফল বনত বাসা অন্ধক মুনিৰ ॥৪
আপুনি অন্ধক তান ভাৰ্যাও অন্ধক ।
সিদ্ধুনায়ে পুত্ৰ মাগি পোষে দুহাস্তক ॥৫
সৰযুক সিদ্ধুজল আনিবাক গৈলা ।
টউ দিয়া পাচে ঘড়া ভৰিবাক লৈলা ॥৬
কলস ভবন্তে এক শব্দ উঠিলা ।
অবণ্যৰ হস্তে তাক নৃপতি শুনিলা ॥৭
হস্তী পানী খায় মনে মানি নৃপবৰ ।
শব্দৰ অনুসাৰে মাৰিলন্ত শৰ ॥৮
বজ্ৰৰ সমান বাণ অগনি সাক্ষাত ।
পাৰিল সন্ধানে সিদ্ধু মুনিৰ হিয়াত ॥৯
অগ্নি জ্বলি বুকৈ পিঠি শালিলেক বানে ।
মুনি বোল হৰি হৰি মাৰিলোঁহে প্ৰাণে ॥১০
কোন নিদাক্ষণে প্ৰাণ লৈলেক আমাৰ ।
কিবা অপকাৰ মই কৰি আছোঁ কাৰ ॥১১
দেখন্তে অন্ধক বিষে ছানিলেক গাৱ ।
কম্পি কম্পি মুনি পাৰিলেক সেহি ঠাৱ ॥১২
লাগিল হস্তীত বাণ পাইলোঁহে উমান ।
এহি বুলি গৈয়া ৰাজ্য দেখে বিগ্ৰহমান ॥১৩
হস্তী মুহি শৰ পৰি আছয় ঋষিত ।
নাশিলোঁ বুলিয়া ভয় ভৈলা বিপৰীত ॥১৪
হ। কি কৰিলোঁ মই কিনে নিদাক্ষণ ।
হস্তী বুলি শৰ কৰি মাৰিলোঁ ত্ৰাঙ্কণ ॥১৫

মহা শাস্ত্ৰমতি আতি ঋষিৰ তনয় ।
তপ যেন মূৰ্ত্তি ধৰি প্ৰকাশ কৰয় ॥১৬
ইহাক বধিলোঁ মই পৰম কুমতি ।
বংশে সমন্বিতে আবে গৈলোঁ অধোগতি ॥১৭
বাখিলোঁ কলক মই সূৰ্য্যৰ বংশত ।
কুলকো নাশিলোঁ আপুনিও ভৈলোঁ হত ॥১৮
এহিমতে ৰাজ্য খেদ কৰন্ত বহুত ।
পাচে নৃপতিক দেখিলন্ত ঋষিহুত ॥১৯
অবে কোন তই কৈব অধম বৰ্ষৰ ।
কোন শত্ৰু কিসক কৰিলি মোক শৰ ॥২০
ব্ৰহ্মবধ কৰি তই কোন যশ পাইলি ।
কমন কাৰণে বেটা কালকূট খাইলি ॥২১
বিষ ভুঞ্জি যিটো সিটো মৰয় একল ।
ব্ৰহ্মবধ কৰি তই বংশ নিলি তল ॥২২
বৃদ্ধ মাৰ বাপ মোৰ অন্ধ দুয়ো প্ৰাণী ।
মই মাত্ৰ পুত্ৰ মাগি যাচি পোষোঁ আনি ॥২৩
মোক মাৰি তাৰ দুহাস্তৰো বধ লৈলি ।
কোন কাম কৈলি পাপী অধোগতি গৈলি ॥২৪
এহি মতে নৃপতিক ভংগিয়া অপাৰ ।
শৰৰ বিষত আতি দেখে অন্ধকাৰ ॥২৫
হুদিল নয়ন ঘনে কম্পয় শৰীৰ ।
অনন্তৰে নৃপতি মাতন্ত ধীৰে ধীৰ ॥২৬
সূৰ্য্যবংশে ভৈলোঁ অন্ধ ৰাজ্যৰ তনয় ।
দশৰথ নাম মোৰ জানা মহাশয় ॥২৭
মহামন্দমতি মই পৰম উদ্ব্যত ।
পশু মাৰি ফুৰোঁ এই সৰযু বনত ॥২৮
শব্দভেদী মই ঘোৰ আন্ধাৰ নিশাত ।
শৰে হানি পশু মাৰি ফুৰোঁ অসংখ্যাত ॥২৯
পানী ভৰা ভূমি মই তাহাক নাজানি ।
হস্তী গোটে পানী খাই বুলি মনে মানি ॥৩০

শব্দ অনুসাবে শব কবিলে। প্রহাৰ ।
 পৰে আতিশয় বাণ হিয়াত তোমাব ॥৩১
 অজ্ঞানত থাকি মই বধিলে। তোমাক ।
 হোক প্রায়শ্চিত্ত তম্ব কবিয়ে। আমাক ॥৩২
 শুনি সিদ্ধমুনি বুলিলেক নৃপতিক ।
 মোব কৰ্মকল তোক শাপিয়োহে। কিক ॥৩৩
 পিতৃমাতৃ শাপে দৈবে হৈবে সৰ্বনাশ ।
 মোকনৈয়া যাহা বাজা তাৰা দুইৰ পাশ ॥৩৪
 আছে নাৰ বাপ মোব ক্রিকল বনত ।
 কবিয়ে। কাতৰ গৈয়া ধৰি চৰণত ॥৩৫
 মহাকাৰণিক ছয়ো পৰম মহন্ত ।
 অজ্ঞান দোষক তোব ক্ষমা কবিসন্ত ॥৩৬
 তোমাব নিস্তাৰ হৈবে এহিসে উপায় ।
 শব কাঢ় বাজা মোব হেবপ্রাণ যায় ॥৩৭
 শুনি দশবথে তান কাড়িলন্ত বাণ ।
 কম্পি কম্পি ঋষিৰ তথাত গৈল প্রাণ ॥৩৮
 মহাপুণ্য বলে ঋষিপুত্রে স্বৰ্গে গৈলা ।
 পাঠে দশবথ মৰাশয় কাঙ্কে লৈলা ॥৩৯
 ধীরে ধীরে গৈলা বাজা ক্রিকল বনক ।
 বসি আছে দেখিলন্ত ছয়ো অন্ধক ॥৪০
 মৰাশয় থৈলা বাজা কাঙ্কব নমাই ।
 অন্ধমুনি মাতিল ভবিব সাব পাই ॥৪১
 এত নিশা ঘৰে কেন নাসদ পুতাই ।
 সি হে বাঘে মাৰিবেক একেধৰে পাই ॥৪২
 গোমূলাতে গৈলি পুতা পানী আনিবাক ।
 এত নিশা কবি খেদ লগাইলি আমাক ॥৪৩
 তোত বিনা আমাব সহায় নাহি আন ।
 তইসে কেবলে আমি অন্ধকৰ প্রাণ ॥৪৪
 আনখন ইটো কৰ্ম নকববি আৰ ।
 ইবোল শুনিয়া ধাতু উড়িল বাজাব ॥৪৫
 মহাভয়ে নৃপতিৰ হৃদয় শুকাইল ।
 চিন্তাছথে মনে তান বচন হবিল ॥৪৬
 হ। কিকবিলে। বুলি তেজিলা নিশাস ।
 লাসে লাসে ঋষিৰ চাপিলা গৈয়া পাশ ॥৪৭
 মাতিবে খোজন্ত যুখে নাসয় বচনে ।
 থিব নাহি বুকু ভয়ে কম্পয় চৰণ ॥৪৮
 কঠো বেলি বাজা পাচে বন কবি থিব ।
 অন্ধক মুনিক মাতিলন্ত ধীরে ধীর ॥৪৯

মুছিকে তোমাব পুত্ৰ শুনি মুনিবৰ ।
 তযু পুত্ৰ বধী মই অধম পামব ॥৫০
 অজ্ঞব তনয় মোব দশবথ নাম ।
 তযু পুত্ৰ মাৰি কবি আট্টে। মন্দকাম ॥৫১
 'মন্দকাম' বড় মন্দমতি অহঙ্কাৰি ।
 'নশাকালে বনে বনে মূৰে। মুগমাৰি ॥৫২
 তযু পুত্ৰ পানাতবে তাব নহানি' ।
 হস্তাপানী পাই হেন মনত মানিয়া ॥৫৩
 শবদব লক্ষে হানি পাঠাইলোহে শব ।
 হিয়াত পৰিল শব তোমাব পুত্ৰব ॥৫৪
 লাগ পায়। কাতৰ কবিলে। বহুতব ।
 তোমাব তনয় মোক ভংগিলা বিস্তব ॥৫৫
 মই বুলিলোহে। মোক শপি কৰা ছায় ।
 নশাপিয়া মোক মুনি বুলিলা বৃদ্ধায় ॥৫৬
 পিতৃব মাতৃব পাশে চল মোক লৈয়া ।
 চৰণত ধৰিয়া কাতৰ কব গৈয়া ॥৫৭
 এহিবুলি মুনিবৰে ছাবিলন্ত প্রাণ ।
 তাক লৈয়া মই আসি আট্টে। তযু স্থান ॥৫৮
 এবে মুনি শাপ দিয়া তম্ব কৰা মোক ।
 গুচিবেক তেবে তোৰা দুইহাস্তব শোক ॥৫৯
 মৌন ভৈলা বাজা বুলি এতেক বচন ।
 শুনি ছয়ো অন্ধে পাচে পুত্ৰব মৰণ ॥৬০
 পুত্ৰশোক অগনি ছানিলা দুইবো গাৰ ।
 উঠিল কমক ভৈলা আকুল স্বভাৱ ॥৬১
 পৰিলা কুমিত ছয়ো হয়। অচেতন ।
 মুছিত স্বভাৱে আঙিলন্ত কতোক্ষণ ॥৬২
 চেতন লভিয়া পাচে ছয়োজনে উঠি ।
 কান্দিবে লাগিলা হৃদয়ত হানি মুঠি ॥৬৩
 বাজাত খুজিয়া শব পাচ' গলে থাকি ।
 ভৈলন্ত মুছিত ছুনাই ছয়ো জনে কান্দি ॥৬৪
 শ্রুতিপায়। পুত্ৰ পৃথিৱীত পাবে লুটি ।
 নবহয় কীউ যেন প্রাণ নাৰ মুঠি ॥৬৫
 পুত্ৰ পুত্ৰ বুলি ছয়োজনে দেয় ডাক ।
 কৈক গৈলি প্রাণ পুত্ৰ ত্যজিয়া আমাক ॥৬৬
 ছয়োজন অন্ধক নেজৰে। দিল পাশ ।
 তই বিনে আমি ছয়ো অন্ধ ভৈলে। নশ ॥৬৭
 অন্ধলাব লাঠি পুত্ৰ গৈলি কৈক লাগি ।
 কোনে এবে আমাক পুথিবে তিকা মাৰি ॥৬৮

আই সিদ্ধপুত্রে বুলি নাম লৈবোঁ কাৰ ।
 ইহ পৰলোকে শূন্য কৰিলি আমাৰ ॥৬৯
 এহিমানে দুয়োজনে কান্দি কতোক্ষণ ।
 নৃপতিক চাই মুনি বুলিল। বচন ॥৭০
 মোৰ পুত্ৰবধী শুন দশবথ পাণী ।
 ত্ৰাশবধ কৰি তই জীৱস তথাপি ॥৭১
 সূৰ্য্যবংশী ৰাজা হুয়া কৰিলি অকৰ্ম্ম ।
 পুত্ৰক বধিয়া দিলি আমাসাক মৰ্ম্ম ॥৭২
 কালিলি আমাৰ তই দাক্ষণ সম্ভাপ ।
 শুন তোক ৰাজা দিওঁ নিদাক্ষণ শাপ ॥৭৩
 জানিয়া মাৰিলি হস্তে তনয়ক মোৰ ।
 কৰিলোঁহো হস্তে ভষ্ম শাপ দিয়া ঘোৰ ॥৭৪
 কিন্তু মোৰ পুত্ৰক মাৰিলি অজ্ঞানত ।
 ত্ৰাশশাপ দিয়া তোক নকৰোঁহোঁ হত ॥৭৫
 তথাপিতো শাপো তোক শুনবে দুৰ্জ্জন ।
 পুত্ৰশোকে মৰোঁ যেনে আমি দুয়োজন ॥৭৬
 তইপুত্ৰ শোকে ৰাজা মৰিবি নিশ্চয় ।
 আনে যেন ত্ৰাশ্ৰণৰ দোষ নাচৰয় ॥৭৭
 হেন শুনি হৰিষ ভৈলন্ত নবেশ্বৰ ।
 সুহি ইটো শাপ প্ৰভু দিলা মোক বৰ ॥৭৮
 কেমনে মৰিবোঁ পুত্ৰ নাহিকে আমাৰ ।
 কতোকালে হৈবে পুত্ৰ কহিয়োক সাৰ ॥৭৯
 শুনিয়া ৰাজাক বানি বুলিলন্ত বাণী ।
 কৰিবাহঁ যজ্ঞ ভূমি ঋতুপুত্ৰ আনি ॥৮০
 শিশুমতি মুনি তানগুণ কৈবোঁ কত ।
 আগম পুৰাণ বেদ সবাতে পাৰ্গতি ॥৮১
 দেখিবাক শিশু মুনি বিষ্ণু সমসৰ ।
 ছৱালৰ থানে ক্ৰীড়া কৰে নিবন্তৰ ॥৮২
 তেহে যজ্ঞ কৰাইলে কহিলোঁ সাৰে সাৰ ।
 চৰি অংশে বিষ্ণু পুত্ৰ হৈবন্ত তোমাৰ ॥৮৩
 এগুটি ক্ৰীফল নিয়া সন্দেশ আমাৰ ।
 চলোঁহা গৃহক পুত্ৰ হৈবেক তোমাৰ ॥৮৪
 শুনিৰাজা প্ৰণামি ঋষিক প্ৰণিপাতে ।
 গৃহে গৈলা আনন্দে ক্ৰীফল ধৰি হাতে ॥৮৫
 কৌশল্যাৰ হাতে নিয়া দিলন্ত ক্ৰীফল ।
 পুত্ৰ হৈব সবাৰে শুনিয়া কৌতুহল ॥৮৬
 কৌশল্যা কৈকেয়ী সতী স্মিত্তা সন্দৰী ।
 ৰাজ্যবোলে তিনিও ভুক্তিবা ভাগ কৰি ॥৮৭

এহি বুলি ৰাজা হুখে বকিলা বজৰী ।
 উঠিলন্ত প্ৰভাতে নৃপতি শিবোমণি ॥৮৮
 স্নান দান কৰিয়া বসিলা সিংহাসনে ।
 চৌপাশে উপাসি আছে পাত্ৰ মন্ত্ৰীগণে ॥৮৯
 সেহি বেলা ইন্দ্রে অম্ৰবত হুয়া ত্ৰাস ।
 ত্ৰিদশে সহিতে আইলা নৃপতিৰ পাশ ॥৯০
 দেৱে সমে ইন্দ্রক দেখিয়া নৃপবৰ ।
 গাৱ চালি উঠি কৰে অনেক সাদৰ ॥৯১
 বসিবাক দিলন্ত ইন্দ্রক সিংহাসন ।
 ত্ৰিদশক দিলা আনি হুবৰ্ণ আসন ॥৯২
 দেৱে সমে আসনে বসিলা পুৰন্দৰ ।
 পাণ্ডুঅৰ্ঘ্য দিয়া পূজিলন্ত নৃপবৰ ॥৯৩
 নমস্কাৰ কৰি ৰাজা পুছিলন্ত কাজ ।
 ৰাজাক সাদৰি মাতিলন্ত দেৱৰাজ ॥৯৪
 শুনিয়োক নৃপতি আমাৰ প্ৰয়োজন ।
 হাবিলোঁ ত্ৰিদশে আসি অম্ৰবত বণ ॥৯৫
 মহাবলন্ত আতি অম্ৰব দুৰ্ম্মতি ।
 খেদায়া দেৱক কাঢ়ি লৈলা অত্মাৱতী ॥৯৬
 ভূমি বিনে আমাৰ হুহুদ আন নাই ।
 আপদ কালত এবে ছয়োক সহায় ॥৯৭
 দেৱতা অধিক তোমাত পৰাক্ৰম ।
 জগততো নৃপতি তোমাক নাহি সম ॥৯৮
 বণে জিনি সবে অম্ৰবক কৰি হত ।
 ত্ৰিদশ দেৱক ৰাজা স্থাপিয়ো স্বৰ্গত ॥৯৯
 অম্ৰবত হাবি লাজ পাইলোঁ দেৱগণ ।
 লৈলোঁহোঁ শৰণ অম্ৰবক কৰা বণ ॥১০০
 বিনয় বচন আতিশুনি বাসৱৰ ।
 প্ৰগতি পূৰ্বক মাতিলন্ত নৃপবৰ ॥১০১
 হৈবোঁহোঁ সহায় বণে মাৰিবোঁ অম্ৰব ।
 প্ৰাণ দান কৰিবোঁ ৰাখিবো স্বৰ্গপুৰ ॥১০২
 হেন শুনি বাসৱ হৰিষ মন ভৈলা ।
 দেৱগণ সহিতে স্বৰ্গক চলি গৈলা ॥১০৩
 সূৰ্য্যবংশে ৰাজা হেন নাহি একোজন ।
 প্ৰাণদান খুজিলেও হৈবে নিবৰ্ত্তন ॥১০৪
 অনন্তৰে দশবথ নৃপতি প্ৰধান ।
 সৈন্য সমে কৰিলন্ত স্বৰ্গক পয়ান ॥১০৫
 পূৰ্বে স্বৰ্গ লৈলা বলি ইন্দ্রক খেদাই ।
 সিকালত বিষ্ণু ভৈলা দেৱ সহায় ॥১০৬

পুনৰপি স্বৰ্গ কাটি লৈলন্ত দানৱ ।
 দশবধৰূপে সহায় ভৈলন্ত মাধৱ ॥১০৭
 সৈন্তে সমন্বিতে গৈলা বাজা দশবধ ।
 বথে চড়ি অশ্বৰ সেনাত উপগত ॥১০৮
 ধনুধৰি টঙ্কাৰ কৰিলা মহাবল ।
 ভয়ে চমকিলা আতি অশ্বৰ সকল ॥১০৯
 নানাঅস্ত্ৰ নৃপতি লাগিলা বৰিষিত ।
 শৰে ফুটি অশ্বৰ ভৈগৈল জ্বলন্ত ॥১১০
 সমুখে নাপাৰি ছানি অশ্বৰ নিখালে ।
 মায়াকৰি গৈলা কতো গগনমণ্ডলে ॥১১১
 আকাশক গৈয়া মায়া কৰিলা বিস্তাৰ ।
 নানা অস্ত্ৰ বৰষিলা বাজাৰ উপৰ ॥১১২
 হেন দেখি ব্ৰহ্ম অস্ত্ৰ জুড়িলা গুণত ।
 এতকতে অশ্বৰৰ মায়া ভৈলা হত ॥১১৩
 মহাবলে বাজা ব্ৰহ্ম অস্ত্ৰক এৰিল ।
 বেগে ছলি অশ্বৰৰ হিয়াত পৰিল ॥১১৪
 একো গোটি বাণে হয় সহস্ৰেক বাণ ।
 লক্ষ লক্ষ অশ্বৰ সেনাৰ লৈল প্রাণ ॥১১৫
 পৰি গৈল বণত অশ্বৰ অসংখ্যাত ।
 উঠিয়া লাগিল পুত্ৰ অশ্বৰৰ মাণ ॥১১৬
 আৰ্ৰাধিয়া অশ্বৰে ব্ৰহ্মাত পাঠ বৰ ।
 ব্ৰহ্মাৰ অস্ত্ৰত মৃত্যু নাহি অশ্বৰৰ ॥১১৭
 সেই হেতু ব্ৰহ্মাস্ত্ৰত গোটেক নমাবে ।
 মৰি পুত্ৰ পুত্ৰ উঠি উঠি বণ কৰে ॥১১৮
 মহাকোপে ব্ৰহ্মবাণ অশ্বৰে প্ৰহাৰে ।
 জাকে জাকে বাজাত পৰয় একেবাৰে ॥১১৯
 বণত পণ্ডিত বাজা নঘাটন্ত তাত ।
 ব্ৰহ্মঅস্ত্ৰ ব্ৰহ্মবাণে কবন্ত বিঘাত ॥১২০
 পাচে এক মহাঅস্ত্ৰ হানিয়া পঠাইল ।
 অসংখ্যাত অশ্বৰক কাটবে লাগিল ॥১২১
 বথে চড়ি দশবধ বণত স্তম্ভান ।
 কাটিলা দানবগণ হানি চক্ৰবাণ ॥১২২
 হেন দেখি অশ্বৰৰ বৰ বৰ বাঁৰ ।
 দশন কৰুৰি কোপে বজাবিয়া শিৰ ॥১২৩
 কৰিলেক নানা অস্ত্ৰগণ বৰিষণ ।
 বাটতে কাটিয়া মৰে কৰিলেক ছন ॥১২৪
 হেন দেখি অশ্বৰ বণত অনিৰ্ব্বাৰ ।
 পুনৰপি শব্দগুটি কৰিল আপাব ॥১২৫

বিক্লিলেক নিসন্ধি বাজাৰ কলবৰ ।
 বানবিসে জ্বলন্ত ভৈলা নৃপবৰ ॥১২৬
 আধক কিটাইল বাজা পায় শব্দচোট ।
 মহাকোপে হানিল গজকৰ অস্ত্ৰগোট ॥১২৭
 আকাশ প্ৰকাশি শব্দপাট যায় চলি ।
 অশ্বৰ সেনাত লগাইল খলমলি ॥১২৮
 মহাবেগে গৈয়া শব্দ পৰুষ প্ৰচণ্ড ।
 বানবিসে সেনাক কাবল লণ্ডতণ্ড ॥১২৯
 শব্দ হানি বজ চাহি আছে মহাবাদ ।
 দৈত্যৰ লাগিল যুদ্ধ আপোনাৰ মাজ ॥১৩০
 গজকৰ অশ্বৰ মহা মহিমা প্ৰচুৰ ।
 মৰে কটোকটি কৰি সমস্তে অশ্বৰ ॥১৩১
 শব্দ হানি কেহো কাৰ মাথা বেলগায়ে ।
 কাহাকে দোহাৰ কেহোকাথোদায়ে ॥১৩২
 কঙ্কালত কাটি কাকো কৰয় ছুথান ।
 কেহো জনে বাণে হানি লয়ে কাৰো প্ৰাণ ॥১৩৩
 কেহো ছাড় মোচাৰি পকায়া ছিণ্ড মৃত ।
 যাঠিৰ প্ৰহাৰে কাৰো ভসাৰয় শুণ্ড ॥১৩৪
 চৰণ চোটে কেহো কাৰে দান্ত সাৰে ।
 কাৰো হিয়া ছিৰে কেহো পৰন্ত কঠাৰে ॥১৩৫
 কেতে কৰো নাক কাণ কৰে থান থান ।
 কেহে কেহে গৈয়া কঙ্কালত মাৰে হানি ॥১৩৬
 কেহো বাণে হানি কাটে উক শিৰ কৰ ।
 কুঁমত পাবয়া কেহো কৰে ধৰকৰ ॥১৩৭
 বাণবয়ে কেহো পৃথিৱীত চলি পৰে ।
 আধাকটো দৈত্য কেহো পৰিয়া বাগবে ॥১৩৮
 নিদাকণ শৰে ফুটি কাৰো প্ৰাণ যায় ।
 মৰে মৰে বুলি কতো পৰিয়া ডেডাই ॥১৩৯
 বেহে লৰ দেয় পক্ষীৰাক নষ্ট স্থান ।
 নৃপতিৰ শৰে খনি খেনি লয়ে প্ৰাণ ॥১৪০
 অশ্বৰৰ তেজ বণ কুঁম গৈল তল ।
 মৰে দৈত্য দানৱ দেৱ কুতূহল ॥১৪১
 অস্ত্ৰ এৰি অস্ত্ৰবীকে আভে লক্ষণ ।
 অস্ত্ৰ অস্ত্ৰ অশ্বৰ আপুনি ভৈলা হত ॥১৪২
 সমস্তে অশ্বৰ মৰি গৈল দহালয় ।
 বাজাৰ বিক্ৰম দেখি দেৱৰ বিশ্বয় ॥১৪৩
 লক্ষকেটি অশ্বৰ কণেকে ভৈল হত ।
 লাগিল চমক আতি উজ্জ্বল মনত ॥১৪৪

যেন মেঘ শুটি লৈল প্রাসন্ন আকাশ ।
 অম্বৰ মৰিল দেৱে দেখিল প্রকাশ ॥১৪৫
 অৱশিষ্ট দৈত্য পলাই গৈল দশোদিশ ।
 দশবধ নৃপ মনে পৰম হৰিষ ॥১৪৬
 অনামাসে নৃপবৰে জিনিলেক বণ ।
 জয় জয় শঙ্খনাদ কৰে দেৱগণ ॥১৪৭
 ইন্দুপদ লৈবে চুফ দৈত্যগণ আইল ।
 আছোক ইন্দুপদ নিজ প্রাণকো হবাইল ॥১৪৮
 পৰশ্রীক আশা কৰি গৈল বসাতল ।
 বণ জিনি পাচে দশবধ মহাবল ॥১৪৯
 বিপৰীত প্রকাশ কৰিলা মহাশয় ।
 তিমিৰ বিনাশি যেন সূৰ্য্যৰ উদয় ॥১৫০
 বাজা বণ জিনিলন্ত দেৱৰ হৰিষ ।
 শঙ্খধ্বনি কৰি পূবিলন্ত দশোদিশ ॥১৫১
 আনন্দে দুন্দুভি বাঢ় বাজে অসংখ্যাত ।
 বাজাৰ শিৱত সিজিলন্ত পাৰিজাত ॥১৫২
 বধানন্ত পুৰন্দৰ বাজাৰ বিক্রম ।
 ধন্য ধন্য দশবধ নৃপতি উত্তম ॥১৫৩
 আমাকো জিনিল যিতো প্রচণ্ড অম্বৰ ।
 বণে জিনি নৃপতি কৰিলা তাক চুব ॥১৫৪

নাহি সুপজিব বাজা তোমাৰ সমান ।
 এহি বুলি ইন্দ্রে কৰিলন্ত বহমান ॥১৫৫
 পূজিলা ত্ৰিদশে নৃপতিৰ বাহুবল ।
 বাজাক মাতিলা পুত্ৰ দেৱ আখণ্ডল ॥১৫৬
 বাজ্য বাধি দিলা মোক অম্বৰক মাৰি ।
 তোমাৰ গুণক আমি শুজিতে নাপাৰি ॥১৫৭
 পূৰ্বে নাৰায়ণে যেন বঞ্ছি দানৱক ।
 অমৃতক পিয়াইলন্ত দেৱতা সবক ॥১৫৮
 সেহিমতে অম্বৰক মাৰিয়া নৃপতি ।
 বক্ষা কৰি দিলা মোক পুৰী অত্মাৱতী ॥১৫৯
 তযু মহাযশ বাশি বৈল ত্ৰিভুবনে ।
 ঘূষিবেক তোমাৰ কীৰ্ত্তিক সৰ্বজনে ॥১৬০
 এহি মতে বাজাক প্রশংসি বাৰম্বাৰ ।
 বাজাক দিলন্ত দিব্য বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰ ॥১৬১
 দিলা দিব্যবথ অষ্ট ঘোটকে সহিত ।
 বায়ুত অধিক মহাবেগ বিপৰীত ॥১৬২
 বথ পায়ো ভৈল আতি হৰিষ বিস্তৰ ।
 মনত সন্তোষ দশবধ নৃপবৰ ॥১৬৩

১৬ অধ্যায় - দশবধে কৈকেয়ীক হুটা বৰ দিয়াৰ অভিলাষ ।

ইন্দু সমে দেৱতাত মাগিয়া মেলানি ।
 অযোধ্যাক আনন্দে আসিলা মহামানী ॥১
 দিব্য বথে চড়ি দশবধ মহাবাজ ।
 প্ৰবেশিলা গৈয়া নিজ ওৱাৰিৰ মাজ ॥২
 দিব্য সিংহাসনত বসিলা বাজা গই ।
 স্বামী আসিবাৰ পাচে দেখিয়া কৈকেয়ী ॥৩
 সাদৰে প্ৰণাম আসি কৰিলা হৃন্দৰী ।
 আশ্বাসিলা নৃপতি তাহাক হাতে ধৰি ॥৪
 মহাবণ কৰি জন্ম পাইলা নৃপবৰ ।
 ঈষত কুজিত মুখ পড়িল ঝাম্বৰ ॥৫
 দেখি মহাদই নানা মত সেৱা কৰি ।
 স্বামীৰ জন্মক দূৰ কৰিলা হৃন্দৰী ॥৬
 নানা ভাৱে নৃপতিৰ চিত্ত সন্তোষিলা ।
 কৈকেয়ীক চাই বাজা বচন বুলিল ॥৭

সেৱা কৰি সন্তোষ কৰাইলি দেৱী মোক ।
 খোজ মোত দেহি লাগে দিবৌ বৰ তোক ॥৮
 মহাদই বোলে সত্য কৰিয়োক আগে ।
 তেবেসে মাগিবৌ বৰ যেহি মোক লাগে ॥৯
 শুনি সত্য অঙ্গীকাৰ কৰিলা নৃপতি ।
 সত্যে বোলে যেহি খোজঁতাকে দিবৌ সতী ॥১০
 কুজীত কৈকেয়ী পুছিলন্ত মাতি আনি ।
 বৰ দিবে চাহে বাজা কৰি সত্য বাণী ॥১১
 কুজী বোলে বৰ মান ন লৈবা এখন ।
 যদি বৰ দিবাক বাজাৰ আছে মন ॥১২
 সন্ময় পাইলেসে বৰ মাগিবা বাজাত ।
 শুনিয়া কৈকেয়ী বোলে কৰি যোৰ হাত ॥১৩
 শুনিয়োক প্ৰভু বোলে স্বৰূপ বচন ।
 মোক বৰ দিবাক তোমাৰ আছে মন ॥১৪

এতিক্ষণে তোমাত নলৈবোঁ মই বব ।
 সময়ত খুজিলে দিবাছা নবেশব ॥১৫
 এহিমতে দশবধ ভাৰ্য্যায়ে সহিত ।
 নানাবিধ ভোগ ভুঞ্জিলন্ত মনোনিীত ॥১৬
 পাত্ৰ মন্ত্ৰীসমে বাজা কৰে নৃপবব ।
 গৈলা কাল বহি সাত সহস্ৰ বৎসব ॥১৭
 অনন্তবে গ্ৰহগতি দৈবব বিপাক ।
 মহাত্ৰণ গোট হয়। পীড়য় বাজাক ॥১৮
 গুহ্যৰ ভিতৰে ত্ৰণ ভৈলা আতি টান ।
 বেদনাত বাজাৰ সঙ্কলে যেন শ্ৰাণ ॥১৯
 শুকাই গৈল মুখ পানী নাহিকে জিভাত ।
 নাহিকে চেতন যেন পাগল সাক্ষাত ॥২০
 পাত্ৰ মিত্ৰ পুৰোহিত আসিলা সকল ।
 মহাদুঃখ সব ভৈলন্ত বিকল ॥২১
 নিবন্তবে লোকৰ চিন্তাব নাহি পাৰ ।
 শ্ৰাণৰ সংশয় আসি মিলিল বাজাৰ ॥২২
 নাহি ভাত পানী একো ছবিল চেতন ।
 আসিলন্ত বৈদ্য দ্বন্দ্বস্তবিব নন্দন ॥২৩
 মহামন্ত্ৰে জাৰিয়া ঔষধ দিলা আনি ।
 নৃপতিক বৈদ্যে পাচে বুলিলন্ত বাণী ॥২৪
 চাইবোঁ তোমাক মই কৰিয়া যতন ।
 উপায়েসে বহে বাজা তোমাৰ জীবন ॥২৫
 যিণ এৰি তোমাৰ গুহ্যত মহাবাজ ।
 মুখ দিয়া হুপিয়া কৰোক পুত্ৰ নৃপক ॥২৬
 বৈদ্য ছেন উপদেশ বচন বুলিলা ।
 অধিকে বাজাৰ আবে বেদনা মিলিলা ॥২৭
 ইতো মোৰ কাৰ্য্য সাধিবেক কোন জন ।
 চিন্তাবিধে আতিলয় ভৈলা অচেতন ॥২৮
 চেতন কৰাইল পাচে সবে মিলি ধৰি ।
 বাজাৰ সমুখ ভৈলা কৈকেয়ী হৃন্দবী ॥২৯
 বোলন্ত বৃচ্ছিত ভূমি নহৈবা নৃপতি ।
 ই কাৰ্য্য তোমাৰ মই সাধিবোঁ সম্প্ৰতি ॥৩০
 কৈকেয়ীৰ বাণী শুনি ভৈলা সবে ত্ৰাস ।
 কিমত কাৰ্য্যক সঠী কবিলন্ত সাস ॥৩১
 নৃপতিৰ গুহ্যত কৈকেয়ী মুখ দিল ।
 বায়ু ধৰি হেৰী টান কৰিয়া হুপিল ॥৩২
 ভোসবিল ত্ৰণ সবে পুত্ৰ ভৈল বাজ ।
 গুচিল বেদনা মই ভৈল মহাবাজ ॥৩৩

ত্ৰণপীড়া এবাইয়া ছবিল আতি ভৈলা ।
 কৈকেয়ীৰ মুখ চাই মাতিবাক ভৈলা ॥৩৪
 সার্থক কৰিলোঁ বিছা তোমাক হৃন্দবী ।
 মহাত্ৰণ বেদনাত মাওঁ মই মৰি ॥৩৫
 তোমাৰেমে শ্ৰমাদে বহিল মোৰ শ্ৰাণ ।
 নাহি আনপ্ৰিয়া আন তোমাৰ সমান ॥৩৬
 কৰাইলা সম্ভাৰ অশ্রু কৰ্ম গৰ্জিত ।
 লৈয়ে যেহি লাগে বব মনৰ বাঞ্ছিত ॥৩৭
 শুনিয়া কৈকেয়ী বাক্য বুলিলা বাজাক ।
 পূৰ্বে এক বব দিয়া আছাহা আমাক ॥৩৮
 ভক্তি দেখি আক বব দিবে খোজোঁ মোক ।
 সত্তাৰ মাজত সত্তা কৰি বুলিযোক ॥৩৯
 যেতিক্ষণ গিবা বাছোঁ দিবা সেই বব ।
 সত্তা কৰি বোলে বাজা সত্তাৰ ভিতৰ ॥৪০
 তাকে দিবোঁ যিবা মোত খোজোঁ যেতিক্ষণ ।
 ছেন শুনি কৈকেয়ীৰ ডুই ভৈলা মন ॥৪১
 বাবুধাৰ বাজা কৈকেয়ীক দিলা বব ।
 দৈবৰ নিৰ্দ্ধৰ্ম আতি আছয় পূৰ্বে ॥৪২
 তাক এবাইবাক লাগি কাছাৰ শক্তি ।
 আত পাৰে কথা আবে শুনিয়ো সম্প্ৰতি ॥৪৩

১৭ অনুশাংক—পুত্ৰ মোহাৰাত দশবধ বেজাৰ
 আক বশিষ্টৰ উপদেশ ।

সাত শত ভাৰ্য্যা বহা কৰিলা নৃপতি ।
 নভৈল কাহাতো হস্তে পুত্ৰ উতপতি ॥১
 মহা মনন্তবে বসি গুণে মহাশয় ।
 নভৈল সম্ভুতি কৰোঁ কিমত উপায় ॥২
 নেবাউলোঁলে মই পিতৃ দেহতাব অণ ।
 নবছিল বংশ মোৰ ভৈলোঁ দশবধ ॥৩
 এহিমতে নৃপতি চিন্তন্ত দিনে বাতি ।
 পাচে বশিষ্ঠক বাজা অনাইলন্ত মাতি ॥৪
 আনোঁ মুনি সমস্তক মাতিয়া আনিল ।
 সবাহাতে আপোনাৰ দুখ নিবেদিল ॥৫
 নভৈল আমাৰ পুত্ৰ শুনি মুনিগণ ।
 মিছা বাজাতোগ মোৰ নিফল জীবন ॥৬
 জ্ঞান তৰ্পণ মজ কৰোঁ অপৰ্য্যন্ত ।
 অপুত্ৰক দেখি দেহ পিতৃ নলন্ত ॥৭

যত যজ্ঞ পিতৃকৰ্ম্ম কৰে। নিতে নিত ।
 বিষ্ঠাত অধিক বুলি নলয়ে কিঞ্চিত ॥৮
 পুত্ৰৰ নিমিত্তে যজ্ঞ কৰিলো বিস্তৰ ।
 নাহি পুত্ৰ সিও ব্যৰ্থ ভৈল নিবস্তৰ ॥৯
 বহুকালে মোক অন্ধ মুনি শাপ দিল ।
 সিও শাপ মোত এতকালে নফলিল ॥১০
 মুনিৰো বচন ব্যৰ্থ ভৈল মোৰ ঠাই ।
 আছোক পুত্ৰৰ শোক দৰশন নাই ॥১১
 হেন শুনি নৃপতিত পুছিল। বশিষ্ঠ ।
 কেন বুলিলন্ত মুনি কই। মোত নিষ্ঠ ॥১২
 বাজাই বোলন্ত মুনি শুনা কহে। সাৰ ।
 গৈলোঁ। ঘোৰ অবশ্যক যুগ মাৰিবাৰ ॥১৩
 মুনিপুত্ৰে জল ভৰে তাহাক নাজানি ।
 প্ৰহাৰিলোঁ। শৰ হস্তী হেন মনে মানি ॥১৪
 সেহি শৰে সিদ্ধ মুনি তেজিলন্ত প্ৰাণ ।
 দেখি গৈয়া ভৈলোঁ। মই মৃতক সমান ॥১৫
 অন্ধকৰ পাশে পাচে গৈলোঁ। শব্ব লৈয়া ।
 সকল বৃত্তান্ত তান্ত নিবেদিলোঁ। গৈয়া ॥১৬
 পুত্ৰৰ সন্তাপে মুনি খপিলন্ত মোক ।
 হৰিষি নৃপতি তই পায়া পুত্ৰ শোক ॥১৭
 পুছিলোঁ। হৰিষে মই তান শাপ শুনি ।
 কেমনে হৈবেক পুত্ৰ কৈয়ো মহামুনি ॥১৮
 ঋতুশূন্যে যজ্ঞ আসি কৰাইবে তোমাক ।
 তেবে হৈবে পুত্ৰ মুনি বুলিলন্ত বাক ॥১৯
 অন্ধকৰ কথা যত কহিলোঁ। বশিষ্ঠ ।
 কোথা আছে ঋতুশূন্য নাজানোহো নিষ্ঠ ॥২০
 আক এক কথা কহে। শুনিয়ে সম্প্ৰতি ।
 চুৰ্ব্বাসা ঋষিক পাই কৰিলোঁ। ভকতি ॥২১
 পুছিলোঁ। কৃতাজ্জলি তাহাৰ আগত ।
 জানা মহামুনি তুমি ভূত ভবিষ্যত ॥২২
 হৈবেক আমাৰ কিবা পুত্ৰ উতপতি ।
 বুলিলন্ত মুনি চিন্তা নকৰে। নৃপতি ॥২৩
 মহামুনি ঋতুশূন্য বিভাগুতনয় ।
 তাক আনি যজ্ঞ কৰিয়োক মহাশয় ॥২৪
 তেবে আসিবন্ত হৰি চাৰি কপ ধৰি ।
 তোমাৰ গৃহত উপজিব নিষ্ঠ কৰি ॥২৫
 হেন শুনি ভৈল মোৰ হৰিষ মনত ।
 কহিলোঁ। সকলো কথা তোমাৰ আগত ॥২৬

বশিষ্ঠে বোলন্ত শুনা নৃপতি প্ৰবৃত্ত ।
 নৃত্যগীতপ্ৰিয় সিটো বিভাগুৰ স্তত ॥২৭
 মোদকৰ নামে যেন মৰিয়া জীৱন্ত ।
 গীত শুনি মুনি যেন অমৃত পিকন্ত ॥২৮
 দেখিতে ছয়াল মুনি বিষ্ণু অকৃতাক ।
 চাৰি বেদ শাস্ত্ৰ তান কণ্ঠত প্ৰচাৰ ॥২৯
 প্ৰহৰেক মাত্ৰ কৰে সন্ধ্যাক বন্দন ।
 ছয়ালৰ খানে ক্ৰীড়া কৰে সৰ্ব্বক্ষণ ॥৩০
 আনাহা গায়ক যাৰ স্তব স্তলিত ।
 স্তবাদ সন্দেশ লাড়ু লোক যথোচিত ॥৩১
 স্তবৰে পঞ্চম কন্ধ্যাগণে গাওক গীত ।
 শুনি বিমোহিত আতি হৈব তান চিত্ত ॥৩২
 মোদক সন্দেশ দিবা সেহি সময়ত ।
 দেখাইবেক ৰতি ৰস তাহান আগত ॥৩৩
 শিশু মুনি গীত সন্দেশৰ স্বাদ পাই ।
 আসিব আমাৰ স্থানে এৰি নিজ ঠাই ॥৩৪
 এহিমত উপায়ে মুনিক আনিয়োক ।
 বচিল। মাধৱে হৰি হৰি বুলিয়োক ॥৩৫

১৮ অধ্যায়—ঋতুশূন্য উপাখ্যান ।

হৰি ।

সুমত্ৰী সুমন্ত্ৰ শুনি, বশিষ্ঠৰ বাণী শুনি,
 উঠিলন্ত কৰি ঘোৰহাত ।
 সুমধুৰ কৰি বাণী, বুলিলন্ত মহামানী,
 শুনিয়োক পৃথিবীৰ নাথ ॥১
 বশিষ্ঠে কহিলা যত, সবে সত্য স্বৰূপত,
 পূৰ্ব্ব কথা সুমৰিলোঁ আমি ।
 আপুনিও জানা তুমি, সাম্প্ৰতে পাসৰি আছা
 সুমৰাইলে সুমৰিকা স্বামী ॥২
 শাস্তা নামে কন্ধ্যাখানি, তমু গৃহে মহামানী,
 উপজিল পৰম সুন্দৰী ।
 লোমপাদ নৰপতি, অঙ্গদেশ অধিপতি,
 শাস্তাক খুজিলা ভক্তি কৰি ॥৩
 মিত্ৰৰ ভাৱত থাকি, তুমিও শাস্তাক দিলা,
 লোমপাদে শাস্তাক নিলন্ত ।
 আনন্দে নধৰে হিয়া, কন্ধ্যাক গৃহক নিয়া,
 কিউ বুলি ভেসে তুলিলন্ত ॥৪

লোমপাদ মহামানী, বিভাগে পুত্ৰজানি,
শাস্তা কহা দিলন্ত বিবাহ।

ঋণশূন্য নিয়া যজ্ঞ, কবি পাচে লোমপাদে,
পুত্ৰ পায়। মিলিল উৎসাহ ॥৫

দ্বাদশ বৎসৰ বৃষ্টি, তাহাৰ বাজাত নাই,
তাতে লোক গৰয় সমস্ত।

ঋণশূন্য আসিলতে, ভৈলা বৃষ্টি অসংখ্যাত
পাচে সুখী ভৈলা লোক যত ॥৬

শুনি দম্বৰথে পাচে, হুমন্তত পুছিলন্ত
শুনিয়েক হুমন্ত সাক্ষাত।

কেনমতে ঋণশূন্য, কবিল। শাস্তাক বিহা,
প্ৰপঞ্চিয়া কহিয়ে আশাত ॥৭

হুমন্ত বোলন্ত বাজা, শুনিয়ে কৌতুক মনে
সিতো বিভাগক মহাঋষি।

ঋণশূন্য পুত্ৰ লৈয়া, মাধৱত মতি দিয়া,
কৰে তপ তপোবনে বসি ॥৮

অপুত্ৰক ভৈলোঁ বুলি, লোমপাদ নৃপতিৰ
মনে আতি অশুখ অশেষ।

ঋণশূন্য আনি যজ্ঞ, কবাইলে হৈবেক পুত্ৰ
পাইলা নাবদন্ত উপদেশ ॥৯

লোমপাদ বাজা পাচে, ঋষি পুত্ৰ আনিবাক
কবিলন্ত উপায় উত্তম।

নৌকাৰ উপৰে নানা, ফল মূল সমষ্টিতে,
মায়াবলে পাতিলা আশ্ৰম ॥১০

শুগন্ধ কপূৰ চিনি, স্নতে পাক কৰি আনি,
সাজিলন্ত বিবিধ সন্দেশ।

ফল ফুল ৰূপে তাক, বৃক্ষতে নিশ্চিয়া থৈল,
দেখি এন পবন স্বেশ ॥১১

নান। গন্ধে হুয়া মত, গুণ্ণবে ভ্ৰমৰা যত,
কোঁকিলৰ কুহ কুহ বাৰ।

বহয় শীতল বাত, কামুক বসন্ত মেন,
মদনক দেয় হাত বাত ॥১২

জানে যত নৃত্য গীত, আতিশয় সুশিক্ষিত,
নৃত্যী সন্দৰ্ভা সৰদনী।

কাহকলা কলি যত, জানে আতি নানামত,
নানা বসে পবন শুভনী ॥১৩

গাৱে যেন পটুৱালে, আতিশয় লয়লাসে,
কাছপাৰি নাৱত চড়িল।

কতেক বৰ্ণাইবোঁ তাক, ঋণশূন্য আনিবাক,
ভ্ৰমৰল সময়ে লবিল ॥১৪

কন্তো নিব অনন্তৰ, পাইলা গৈয়া তপোবন
মায়া নৌক আঁৰ কৰি থৈলা।

বিভাগক মুনিবৰে, পুত্ৰ থৈলা তিহ যবে,
তপ কবিতাক লাগি গৈয়া ॥১৫

পাচে নটীগণ যত, হেঁচা চায়া সমকত,
গৈয়া ঋণশূন্যৰ আগত।

হাতে তালযন্ত্ৰ ধৰি, সুব হললিত কৰি,
নৃত্য গীত কৰে নানা মত ॥১৬

বিভাগক আসিবাব, সময় জানিয়া সবে,
তৰাতৰি আশ্ৰমক যায়।

এহি মতে নৃত্য গীতে, ক্ৰীড়া কৰি নানামতে
ঋষিক মোহিলা সমুদায় ॥১৭

নাচনীৰ লয়লাস, দেখি মুনি তোলে হাস,
কুতূহলে কবন্ত জিজ্ঞাস।

মুৰ্ত্তি আতি অমুপাম, কমন তোমাৰ নাম
কোন ধানে কৰাঁহা নিবাস ॥১৮

শুনি নাৰী নিবন্তৰে, দিলা তাক প্ৰভুত্ব
সবে আমি উত্তম তপস্বী।

জানে তুমি মুনিবাজ, পনি তপোবন যাজ,
কৰাঁ তপ এক মনে বসি ॥১৯

নিকটতে তপোবন, তমু আগে সৰ্ব্বকণ,
নৃত্যগীত কৰোঁ কৌতুকল।

তোমাৰ সজক মনে, আমি সব ঋষিগণে,
বেদপাঠ কৰোঁ হকোমল ॥২০

ঋণশূন্য মায়া বাণী, শুনি মনে অনুমানি,
বোলে শুনা শুনা ঋষিগণ।

তোমাসাৰ পায় পদ মোহোৰ কৌতুক বস
মিলয় মনত সৰ্ব্বকণ ॥২১

আমিও তোমাৰকুলে, থাকিবোঁহো কৌতুকলে
ভ্ৰমৰ বেদধ্বনি শুনি।

আতি হললিতভাৱে, হৃদয় কোমল পাৱে
তুমি সব সন্তে মহামুনি ॥২২

হৃশোভন জটাতাৰ, বাকলি বসন গাব,
অত্যন্ত শীতল আতিশয়।

তোমাসাৰ শব্দব, ভ্ৰম ধূলি নিবন্তৰ,
উত্তম হৃদয়ী পদ বয় ॥২৩

আমাৰ বুকৰ ছাল, পিছিবাক মুহি ভাল
শিৰে আউলজাউল জটাভাব ।
কৰে আতি জটাজট, শুনি আতি খটমট,
বেদধ্বনি যতেক আমাৰ ॥২৪
শৰীৰ সকলে কক্ষা, ভস্ম ধূলি যত দেখা
ঘষিতে কুৎসিত কৰে গাৱ ।
এহিমতে মূনিবৰ, বৰ্ণাইলা নিবস্তৰ,
যতেক আপোন পৰ ভাৱ ॥২৫
ওপজাৰে পৰা ধ্বি, নিজ আশ্রমত বসি,
তপ কৰি থাকন্ত সদাট ।
পৰম মহন্ত সন্ত, আন একো নজানন্ত,
তপে মন ময় সমুদায় ॥২৬
মায়াকলীগণে ঘূত, কপটে কহিলা কথা,
তাকে সত্য মনত মানিল ।
পাচে স্ত্ৰীসবে আনি, মোদক সম্দেশ নিয়া
ধ্বিৰ পুত্ৰৰ হাতে দিল ॥২৭
ধ্বিৰ মহামুনি, ফল হেন মনে মানি,
ভুঞ্জিলা হৰিষ কৰি মন ।
নজানি কপট মায়া, স্বস্বাচ্ছ ব্ৰতী পায়,
পুছিলন্ত শুনা ধ্বিগণ ॥২৮
তোমাৰ বাজ্যৰ ফল, থায়া ভৈলোঁ কুতূহল
ইতো আতি স্বাদত বিচিত্ৰ ।
আছয় আমাক দায়া, অছোঅছো আলিঙ্গিয়া
আঁসা তুমি আমি কৰোঁ মিত্ৰ ॥২৯
তোমাৰ সঙ্গ গাইবোঁ, ইটোমধুফল থাইবোঁ
শুনিবোঁ মধুৰ বেদধ্বনি ।
ধাকিবোঁ তোমাৰ সঙ্গ, তপ কৰি মহাৰঙ্গ,
অছোঅছো বন্ধিবোঁ বজৰী ॥৩০
নমো নমো নমো বায়, যাৰ যশ অমুপায়,
জগতৰে মঙ্গল নিশ্চয় ।
অমৃততোষিক কৰি, পিয়ঁ আক কৰ্ণ ভৰি
মহাজনে মোক্ষকো তেজয় ॥৩১
হেন তয় গুণ নাম, মোৰ মুখে অবিশ্ৰাম,
কীৰ্ত্তন কবোক প্ৰভুৰাম ।
এহি কুপা কৰাঁ মোক, যত সামাজিক লোক,
বোৰাঁ বায় তেজি আন কাম ॥৩২

১৯ অধ্যায় ।

পদ ।

নটী সবে শুনি ধ্বিৰ বচন ।
ভৈলা মিত্ৰ বুলি কবিলন্ত আলিঙ্গন ॥১
দেখিলে নজানে কিছু ধ্বিৰ তনয় ।
নানা কামকলা বসে ভাব দৰশয় ॥২
কেহো জনী আলিঙ্গি ধৰিলা তান গলে ।
কেহো জনী বস্ত্ৰহাইলা বস্ত্ৰৰ আঞ্চলে ॥৩
কেহো জনী নিয়া তাক বসাইলা কোলাত ।
স্তনৰ উপৰে কেহো থৈলা তান হাত ॥৪
কেহো জনী তান মুখে মুখে চুমা দিল ।
বুকত লগায়া স্তন কেহো সাবটিল ॥৫
কেহো জনী হৃদয়ৰ বস্ত্ৰ দূৰ কৰি ।
উচ্চ কুচ ভাৰ তাক দেখাৱে হৃদয়ী ॥৬
আপোনাৰ উক তান উকত লগায় ।
কটাক্ষে নিৰখি হাসি তোলে মুচুকাই ॥৭
কতো জনী গাৱ ঘেলায় তান সঙ্গ ।
লয়লাসে হাসে কতো জনী ভুকভঙ্গে ॥৮
কতো জনী বাহু ধৰি কৰয় মৰ্দন ।
কোলে তুলি কতো জনী জাস্তয় চৰণ ॥৯
কতো জনী আপোনাৰ গাৱে আওজায় ।
মুখ কাটি কৰিয়া থাকয় তাকে চাই ॥১০
পাচে ধ্বি কুমাৰক কৰি বহমান ।
স্বগন্ধ শীতল জলে কৰাইলেক স্নান ॥১১
ভস্ম ধূলি তান শৰীৰৰো দূৰ কৰি ।
পিছাইলেক কুসুম চন্দন সাদৰি ॥১২
বাকলি গুচায়া দিবা পিছাৱে বসন ।
কদ্ৰাক গুচায়া দিবা পিছাৱে ভূষণ ॥১৩
শিলিখা গুচায়া দেই কৰ্পূৰ তাম্বুল ।
স্বৰভি শীতল পিছাৱয় কতো ফুল ॥১৪
তালবন্ধ ধৰি স্থললিত গীত গাৱে ।
মধুৰ মৃদঙ্গ ধৰি কতো জনী বাৱে ॥১৫
কতো লয়লাসে ভক্তিভাৱে কৰে নৃত্য ।
এহি মতে মোহিত কৰিলা তান চিত্ত ॥১৬
হৃদয় বদতি শুনিয়োক মহাশয় ।
গ্ৰামী জন সঙ্গ পায় বিভাগুতনয় ॥১৭
ধ্বি ধৰ্ম্ম সকলে গুচিল সমুদায় ।
ভৈল উলমাল নাবীগণ সঙ্গ পাই ॥১৮

স্ত্রী সমস্তক মুনি বুলিল। বচন।
 তোমার আশ্রম কত দূর মুনিগণ ॥১৯
 তুমি সব মহামিত্রে ভৈলাহা আমার।
 দেখিতে উৎসুক আছে আশ্রম তোমার ॥২০
 ময়াবতী সবে বোলে শুনা মুনিবর।
 নিকটে আশ্রম যাইবা উঠিয়ো সত্বর ॥২১
 শুনি ঋষ্যপুত্র উঠিলস্ত শীঘ্র করি।
 চলিল। কোতুকে তাম্রাব হাত ধরি ॥২২
 কথা মতে নৌকাত তুলিলে নারীগণে।
 আশ্রম দেখিয়া মুনিবর ভৈলা মনে ॥২৩
 ভালব আশ্রম তপোবন বিতোপন।
 নানা ফল ফুলে আয়োদিত করে মন ॥২৪
 হবিষে ফুৰন্ত ঋষি ময়াবন চাই।
 ময়াকপী সবে নার বায়া লৈয়া যায় ॥২৫
 নানা কেলি কোতুক করিয়া ঋষিসঙ্গে।
 ময়াক্রোকা পার করিলেক মহাবন্ধে ॥২৬
 শ্রম পায়। ঋষিব কুমাৰ নিদ্রা গৈলা।
 অনন্তবে নোকা আসি অঙ্গদেশে পাইলা ॥২৭
 ভাগিল ঋষিব নিদ্রা পাচে কতোকণে।
 স্ত্রী সকলত মুনি পুছে সঙ্গী মনে ॥২৮
 কহিয়োক তুমি সবে স্বকণ বচন।
 নোই। তুমি সবে ঋষি মুহি তপোবন ॥২৯
 তুমি সবে আমাক মুহিল। ময়া করি।
 আপোনার দেশে আনি আছা ছল করি ॥৩০
 কি কাৰণে আনিলা কহিয়ো প্রয়োজন।
 শুনি যোবহাতে মাতিলেক নারীগণ ॥৩১
 শুনিয়োক মুনি নকবিবা কোপ মন।
 কহিবো। তোমার আছে যত প্রয়োজন ॥৩২
 লোমপাদ রাজা অঙ্গদেশে অধিপতি।
 শাস্তা নামে কস্তা তান আছে মহাসতি ॥৩৩
 ত্রৈলোক্যমোহিনী কস্তা মহাগুণবতী।
 কবিবা বিবাহ তাক তুমি মহামতি ॥৩৪
 অপুত্রক রাজা মনে হবে অপমান।
 তুমি যজ্ঞ কবাইলে হৈবেক পুত্র তান ॥৩৫
 দ্বাদশ বৎসর বৃষ্টি নাহিকে রাজ্যত।
 অমর বিকলে দুখ পারে প্রজা যত ॥৩৬
 তুমি গৈলে রাজ্যত হৈবেক ববিষণ।
 হৈবে লোক হুখী শত হৈবেক সম্পন্ন ॥৩৭

লৈয়া মাও তোমাক এহিনে প্রয়োজন।
 কহিলো। কাকল মুনি কোপ এও। মনে ॥৩৮
 এ'ই কথা হাতে নটীগণ নিবস্তব।
 চতুর্দশ দিনে পাইলা লোমপাদব নগর ॥৩৯
 শুনি লোমপাদে ঋষ্যপুত্র আনিবার।
 আগ বড়ি আসিবা কবিলা সতকাব ॥৪০
 ভৈলস্ত হবিষ বাজা ঋষিক দেখিয়া।
 কবিলা ঋষক পূজা পাগ্গ অর্ঘ্য দিয়া ॥৪১
 য়েবে অঙ্গদেশে আসি ভৈলস্ত প্রবেশ।
 তেবে জল বৃষ্টি মেঘে কবিলা অশেষ ॥৪২
 ভৈল শস্য সম্পূর্ণ রাজ্যত নিবস্তব।
 নান। ভোগ ভুজি হুখী ভৈলা সবে নব ॥৪৩
 লোমপাদে নানাদ্রব্য একত্র কবিল।
 ঋষ্যপুত্র মুনিত শাস্তাক বিহা দিল ॥৪৪
 ভৈল কুতুহল মুনি পায়। কস্তাবস্ত।
 পাচে যজ্ঞ করিতে বাজাব ভৈল। যত্ন ॥৪৫
 একত্র কবিল। যত যজ্ঞব সম্ভূত।
 কবিলা মুণ্ডিত পুৰোহিত সমস্থিত ॥৪৬
 অশ্বমেধ মহাযজ্ঞ বাজা আবস্তিল।
 ঋষ্যপুত্র যজ্ঞত কোতুকে প্রবেশিল ॥৪৭
 পবন পণ্ডিত সর্ব কর্মত কুশল।
 শুভ সময়ত আচবিলা হুমজল ॥৪৮
 লোমপাদ রাজা ভৈল যজ্ঞত দীক্ষিত।
 যজ্ঞকার্য কল। ক্রিয়া কার্য প্রশিক্ষিত ॥৪৯
 সাক্ষোপাদে কবিলাহা নবপতি।
 পাইলস্ত যজ্ঞত পুত্র বব মহামতি ॥৫০
 উপজিলা চাৰি পুত্র পবন মহন্ত।
 বুদ্ধিবল তেজ মহা গুণে গুণবন্ত ॥৫১
 শাস্তাবে সহিত। ঋতুপূর্ণ মহা ঋষি।
 লোমপাদ আশ্রমত বহিলা হবিষ ॥৫২
 সম্প্রতি আছন্ত শাস্তা সমে কুতুহলে।
 তাহান চবিত্র যত কহিলো। সকলে ॥৫৩
 ঋষ্যপুত্র আনি যজ্ঞ করিয়ো মূপতি।
 হৈবেক তোমার তেবে উত্তম সন্ততি ॥৫৪
 ভৈলস্ত হবিষ হুমজ্ঞব কথা শুনি।
 দশবৎ রাজা মাতিলস্ত মনে গুণি ॥৫৫

২০ অশ্ব্যাস্ত্র—লোমপাদ নৃপতিৰ গৃহৰ পৰা।

ঋণ্যশূৰ্য্যমুনিক জানি যজ্ঞ কৰণ।

শুনিয়ো স্তম্ভ কথা কহিলা বিশেষ।
 যাইবোঁ মই লোমপাদ নৃপতিৰ দেশ ॥১
 পাত্ৰ মিত্ৰ পুৰোহিত চলিয়ো সকল।
 এহি বুলি যাত্ৰা কবিলন্ত মহাবল ॥২
 বশিষ্ঠ প্ৰমথ্যো পুৰোহিতগণ বস্ত্ৰে।
 চলিলা হৰিষে সবে নৃপতিৰ সঙ্গ ॥৩
 স্তম্ভ সহিতে আঠ পাত্ৰ চলি গৈলা।
 গজ বাজী বথ সেনা সাজি লগে লৈলা ॥৪
 কাহালি মুহুৰি ভেৰী তবল যুদ্ধ ॥৫
 ঢাক ঢোল ছন্দুভি শব্দে টলবল ॥৬
 চিহ্ন চোণ্ডা ধ্বজদণ্ড গাহল বস্থাল।
 নৃপতিৰ আগে পাচে চলিলা সকল ॥৭
 কাঞ্চনে বচিত বথ চড়িল নৃপতি।
 কটকৰ ভবে দলদপ বহুমতী ॥৮
 বাজাৰ উপনে ছত্ৰ প্ৰকাশে ধৰল।
 আকাশে প্ৰকাশে যেন চন্দ্ৰৰ মণ্ডল ॥৯
 ত্ৰিভুবন চমৎকাৰ বাজাৰ পয়ান।
 কম্পে স্তবাস্ত্ৰৰ যহ তৰতৰিমান ॥১০
 হেন আড়ম্বৰে অঙ্গদেশে প্ৰবেশিলা।
 লোমপাদ নৃপতিৰ আশ্ৰমে মিলিলা ॥১১
 দেখি লোমপাদৰ হৰিষ ভৈল মন।
 দশবথ নৃপতিক কৰিলা বন্দন ॥১২
 কৃতাজ্জলি কৰি ধৰি প্ৰণতি প্ৰচুৰ।
 দশবথ বাজাক নিলেক অস্তঃপুৰ ॥১৩
 স্তবৰ্ণৰ সিংহাসন দিলা বসিবাৰ।
 পাশ্বে অৰ্ঘ্য দিয়া পূজা কৰিলা বাজাক ॥১৪
 বশিষ্ঠক আসন দিলন্ত মহাবীৰে।
 ধূয়ায়া চৰণ পাদোদক লৈলা শিৰে ॥১৫
 দশবথ নৃপতিক কৰে বাজা স্তুতি।
 তযু আগমনে ভৈল ধানৰ মুকুতি ॥১৬
 আপুনি মিলিলা আসি মোহোৰ গৃহত।
 নজানোহোঁ মই ভাগ্য কৰি আছোঁ কত ॥১৭
 ত্ৰিভুবনে নাহি ভূমি হেন মহাবাজ।
 আদেশিয়ো মোক মই কৰোঁ কিবা কাজ ॥১৮
 কিবা প্ৰয়োজনে হয় আছে আগমন।
 শুনি দশবথে পাছে বুলিলা বচন ॥১৯

শুনিয়ো নৃপতি মোৰ নাহিকে সম্ভান।
 ঋণ্যশূৰ্য্য মহামুনি আছে তযু স্থান ॥২০
 তেহে যজ্ঞ কৰাইলেনে হৈবেক তনয়।
 তাক নিবে প্ৰতি আসিআছোঁ মহাশয় ॥২১
 শুনি লোমপাদে ঋণ্যশূৰ্য্যক আনিলা।
 নমস্কাৰ কৰি ছয়ো বাজা সাদৰিল ॥২২
 স্তবৰ্ণৰ আসন ঋষিক আনি দিলা।
 ছয়ো বাজা বিস্তৰ ঋষিক সম্ভাষিলা ॥২৩
 লোমপাদে বুলিলন্ত বচন বিনয়।
 এস্তে দশবথ বাজা ছয়ো পৰিচয় ॥২৪
 প্ৰাণসম এস্তে মোৰ বান্ধৱ বিচিত্ৰ।
 কত কোটি পুণ্যেই ইহাঙ্ক পাইলোঁ-মিত্ৰ ॥২৫
 ইহানে ছুহিতা শাস্তা মাগিয়া আনিলোঁ।
 যত্ন কৰি আনিয়া তোমাত বিহা দিলোঁ ॥২৬
 এস্তে সে জানিবা নিজ ঋণ্যৰ তোমাৰ।
 কৰিয়োক ঋষি আবে আঙ্ক উপকাৰ ॥২৭
 মনত অস্থখ আন নাহিকে তনয়।
 সিহেতু তোমাক বাজা কৰিলা আশ্ৰয় ॥২৮
 শুনি মুনি ঋণ্যশূৰ্য্য ভৈলা হুপ্ৰসন্ন।
 শাস্তা সমস্থিতে ভৈলা চলিবাৰ মন ॥২৯
 শাস্তাৰ কোড়ুক অতি পিড়ক দেখিয়া।
 মৱক দেখিতে দশ গুণে ভৈল হিয়া ॥৩০
 দেখি লোকপাদক আশ্বাসি দশবথ।
 শাস্তা সমে ঋষিপুত্ৰ গৈলন্ত লগত ॥৩১
 পাত্ৰ পুৰোহিত সৈন্য সমে নৃপবৰ।
 স্থৰিত গমনে পাইলা অহোধ্যা নগৰ ॥৩২
 শাস্তা আসিবাৰ শুনি তিনি মহা দই।
 কৌশল্যা হুমিত্ৰা শাস্তী হৃদ্দৰী কৈকেয়ী ॥৩৩
 হবসফবস কৰি আসিল বৰাই।
 গলাবান্ধি ধৰিলা শাস্তাক লাগ পাই ॥৩৪
 নিলন্ত গৃহক হৰিষৰ নাই পাৰ।
 শাস্তা সতী কৰিলা মাতৃক নমস্কাৰ ॥৩৫
 সবে মহাদই আসি শাস্তাক বেঢ়িলা।
 অস্তঃপুৰ মাজে মহা আনন্দ মিলিলা ॥৩৬
 সমস্তবে আনন্দ শাস্তাক লাগ পাই।
 তাস্ত বিনে কাৰো আৰ পুত্ৰ জীউ নাই ॥৩৭
 এতেকে শাস্তাক পায় সবে শত মাৰে।
 বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰ আনি দিলা গায়ে গায়ে ॥৩৮

দশবথ বাজা ঋণাশৃঙ্গক আনিয়া ।
 কবিলা বিস্তর পূজা পান্য অর্ঘ্য নিয়া ॥৩৮
 আস্তে হস্তে হৈব মোব মনোবধ সিদ্ধি ।
 ভৈলন্ত আনন্দ যেন পায়্য নর নিধি ॥৩৯
 এহি বুলি অর্চা কবিলন্ত বহুতর ।
 যেন বৃহস্পতিক পূজিলা পুন্সব ॥৪০
 কবিলন্ত নৃপতি অনেক সম্ভাষণ ।
 পূজা পায়্য ঋষির হরিস ভৈল মন ॥৪১
 অযোধ্যাতে বহিলন্ত শাস্ত্রাবে সহিত ।
 যেন দেৱগুরু স্বর্গপুৰে ভৈলা ধিত ॥৪২
 অনন্তবে নৃপতি যজ্ঞব যোড়া আনি ।
 বিধিরতে অভিমেক কবি মহামানী ॥৪৩
 বখিয়া কটক দিল লগত অনেক ।
 মেলি দিয়া যোড়াক পালিলা ববিসেক ॥৪৪
 বসন্ত প্রবেশ ভৈলা শুচিয়া শিশিৰ ।
 অর্ঘ্যভিলা যজ্ঞ পায়্য আদেশ মুনিব ॥৪৫
 বশিষ্ঠে কছিল যত যজ্ঞব সম্ভাব ।
 অনেক দেশব দ্রব্য আনিলা অপাব ॥৪৬
 স্রমন্ত মঙ্গীক দশবথে আদেশিলা ।
 অনেক যজ্ঞব দ্রব্য স্রমন্ত আনিলা ॥৪৭
 স্রবণ বজত বহু অনেক ভাজন ।
 কহবি কুমকুম লখি অগক চন্দন ॥৪৮
 মুকুতা প্রবাল মণি মাণিক্য কপূর ।
 দিব্য বস্ত্র অলঙ্কার আনিলা প্রচুর ॥৪৯
 আনো নানা দ্রব্য আনিলা বহুতর ।
 শুভকণে যজ্ঞ আৰম্ভিলা নৃপবর ॥৫০
 যজ্ঞব কথাক শুনি মনত হরিনি ।
 অযোধ্যাক আসিলা অনেক মহাঋষি ॥৫১
 কাম্পূপ কপিল কাককলু কাঠায়ন ।
 বামদেব দেবল দুর্বারা ভূপাধন ॥৫২
 বাম পবানর ভৃগু ভার্গবী পৌতম ।
 অত্রি বিশ্বামিত্র ত্রিতমুনি নবোত্তম ॥৫৩
 মবোচি চারন চন্দ্রাবিন্দু ভববাজ ।
 অঙ্গিরস অগস্তি নাবদ ঋষিবাজ ॥৫৪
 সনক সনন্দ কন্দ সনতকুমার ।
 পুলস্তি পুলহ সনাতন বেদসার ॥৫৫
 অস্তিসেন মুনি মার্কন্দের সিদ্ধেশ্বর ।
 ইসব প্রমুখো মহামুনি শিবস্বর ॥৫৬

আসিলা কোতুকে নৃপতিব যজ্ঞ স্থান ।
 দশবথে সবাংক কবিলা বহমান ॥৫৭
 ঋষি ঋণাশৃঙ্গ পাচে ছয়া শুভচিত ।
 বাজাক কবিলা মহা যজ্ঞত দীক্ষিত ॥৫৮
 অভিমেক ছয়া বাজা পাত্রব ববিলা ।
 বস্ত্র অলঙ্কার গন্ধ চন্দনে অর্চিলা ॥৫৯
 কুশহস্ত ছয়া বাজা বিমুগ্ধ স্রমবি ।
 সভার্যো বসিলা চিত্ত সারথান কবি ॥৬০
 আঠি পাত্র বসিলা বাজাব অনুরূপে ।
 নার যেন কাব্য তাক চিত্তস্থ নিয়মে ॥৬১
 ঋণাশৃঙ্গ নস্ত্রপাতি যজ্ঞ আৰম্ভিলা ।
 নৃপতিব পুত্র হেতু সঙ্গল কবিলা ॥৬২
 নস্ত্র পাতি মুনি সবে কবিলা আহ্বান ।
 দেবে সমে পশুপতি আইলা যজ্ঞথান ॥৬৩
 বিভাগে দেখন্ত ঋণাশৃঙ্গ নাট্ট ঘবে ।
 ধ্যান কবি তেখনে জানিলা মুনিবরে ॥৬৪
 দশবথ বাজা মোব নিম্নেক তনয় ।
 পুত্র প্রয়োজনে যজ্ঞ কবে মহাশয় ॥৬৫
 ধ্যানে জানি পাচে বিভাগুক মহাঋষি ।
 অযোধ্যাক আসিলন্ত পবন হরিস ॥৬৬
 বিভাগুক ঋষিক দেখিয়া নবেশ্বর ।
 পান্য অর্ঘ্য নিয়া তাক কবিলা সানব ॥৬৭
 বিভাগুক দেখিয়া সকলে মুনিগণ ।
 সানবীলা বুলি তাক মধুর বচন ॥৬৮
 কবিলন্ত বিভাগুকে প্রশংসা বাজক ।
 পুত্র সমে বসিলন্ত যজ্ঞ কবিবাক ॥৬৯
 কবন্ত হরিসে যজ্ঞ যত মুনিগণ ।
 পানে পানে কবিলন্ত দ্রব্য নিকপণ ॥৭০
 তয়া ত্রৈলোক্যবী অন সারথান কাব ।
 ভৈলা শুভ প্রথমতে বিষ্ণু দিকৃ ঋষি ॥৭১
 মূল যজ্ঞ উচ্চাৰিয়া ত্রাঙ্কণ সকল ।
 নিবন্তবে লচ্চাৰিলা স্বস্তি স্রমজল ॥৭২
 সান্ধোপাস্ত্রে পূজিলন্ত যজ্ঞ পুঙ্কক ।
 দশবথ বাজা মনে চিত্তস্থ পুঙ্কক ॥৭৩
 পুঙ্কক যজ্ঞ উপ বাজা কবে মনে মনে ।
 অগ্নি প্রস্থাপন কবিলন্ত শুভকণে ॥৭৪
 অনন্তবে দ্বিজগণে আহতি কবিলা ।
 মুকুণ মাগরে আদিকাণ্ড বিবচিত ॥৭৫

নমো নমো নাৰায়ণ চৰণত ধৰি ।
দশৰথ গৃহে বামৰূপে অৱতৰি ॥৭৬
নিজ গুণে জগতৰ পুৰিলাহা মন ।
বোলে বাম বাম সবে সভাসদগণ ॥৭৭

২১ অধ্যায়—দশৰথৰ গৃহত নাৰায়ণৰ
চাৰি অংশে জয় বৃত্তান্ত ।

দুলৰি ।

ৰাজা লক্ষ্মণে, উপদ্রৱ কৰে,
জিনিয়া এ ত্ৰিভুবন ।
বলে পৰাক্ৰমে, ইতিনি লোকত,
সম নাহি একো জন ॥১
তাৰ পৰাভৱ, সহিতে নাপাৰি,
ত্ৰিংশ দেৱতাগণ ।
বাসৱে সহিত, একত্ৰে বসিয়া,
কৰিলন্ত আলোচন ॥২
বাৰণত হস্তে, নাহিক নিস্তাৰ,
বিনে দেৱ গদাধৰ ।
ব্ৰহ্মায়ে আমাৰ, মিলাইলা প্ৰমাদ,
বাৰণক দিয়া বৰ ॥৩
ইতিনি লোকত, ত্ৰিংশ দেৱত,
বাৰণ অবধ্য ভৈল ।
নব বানৰত, হৈব সিতো হত,
ব্ৰহ্মা বৰ ছিদ্ৰ থৈল ॥৪
পুত্ৰৰ নিমিত্তে, কৰে মহা যজ্ঞ,
দশৰথ নৃপবৰ ।
এহি সময়তে, ঈশ্বৰ বিষ্ণুক,
পঠাই দিওঁ তান ঘৰ ॥৫
হেন যুক্তি কৰি, ক্ষীৰোদধি তীৰে,
গৈলন্ত দেৱতাগণ ।
লক্ষ্মী সমস্থিতে, ক্ষীৰোদ সাগৰে,
আছা প্ৰভু নাৰায়ণ ॥৬
অব্যক্ত স্বৰূপে, আছন্ত ঈশ্বৰ,
মুহিকে কাৰো গোচৰ ।
জয় জয় হৰি, বুলি হলমূল,
কৰে দেৱ নিবন্তৰ ॥৭
নমো নাৰায়ণ, জগতকাৰণ,
সনাতন লক্ষ্মীপতি ।

হয়োক সদয়, প্ৰভু কৃপাময়,
কৰোঁহো পাৱে প্ৰণতি ॥৮
তোমাৰ চৰণে, আমি দেৱগণে,
শৰণ লৈলোঁ সম্প্ৰতি ।
তুমি সি ঈশ্বৰ, ইটো জগতৰ,
তুনি বিনে নাহি গতি ॥৯
হয়ো হুপ্ৰসন্ন, দিয়ো দৰশন,
গুচোক আমাৰ দুখ ।
ত্ৰিংশ সকলে, দেখোঁ কোতুলে,
তোমাৰ প্ৰসন্ন মুখ ॥১০
ক্ষীৰ সাগৰৰ, তীৰ জুৰি সবে,
হৰিক দেখিব মনে ।
জয় জয় হৰি, বুলি উচ্চ কৰি,
ডাকয় দেৱতা গণে ॥১১
দেৱৰ কল্মোল, জয় জয় বোল,
শুনিয়া কৃপা মিলিল ।
হুয়া দায়াযুত, ৰূপ অদভুত,
দেৱতাক দেখা দিল ॥১২
কোটি এক শলী, সূৰ্য্যতো কৰিয়া,
শৰীৰৰ জ্যোতি বলে ।
আসিল বামক, লাগিল চমক,
দেখিলা দেৱ সকলে ॥১৩
কৃষ্ণক আকোলি, ধৰি কৃতাজ্জলি,
মাথাৰ উপৰ কৰি ।
কৃষ্ণৰ আগতে, পৰি দণ্ডবতে,
বৰে জয় জয় হৰি ॥১৪
হুপ্ৰসন্ন হিদি, ভৈল কাৰ্য্য সিদ্ধি,
দিলো দেখা নাৰায়ণ ।
শ্ৰীমুখ দেখি, ভৈলা সবে স্তম্ভী,
যতোক ত্ৰিংশগণ ॥১৫
যেনৰূপে দেখা, দিলন্ত দেৱক,
কহিব কাৰ শক্তি ।
সৰ্পৰ ফণাত, চৰণ ধাপিয়া,
আছা ত্ৰিজগতপতি ॥১৬
সৰ্পৰ ফণাত, যশি জ্যোতি কৰে,
অৰুণ চৰণ তলে ।
হুকোমল পদ্ম- কোষক জিনিয়া,
চৰণ যুগল হলে ॥১৭

দশো অঙ্কুশিত, ফলে মনোনিভ,
বন্ধন উত্তীর্ণ।
চন্দ্রব জ্যোতিক, জিনি আভিনয়,
নথ মণি প্রকাশয় ॥১৮
মণি বন্ধন, সুপুৰ ফলয়,
চবণ কমল হাজে।
জজ্ঞা মনোহব, উক কবিকব,
কটিত কিঙ্কণি বাজে ॥১৯
পাট তুনি পীত, বতনে বচিত,
কঙ্কালত কটিবন্ধ।
ফলে মনোহব, নাতী সৰোবব,
উদব অতি সুচন্দ ॥২০
হৃদয়ে শ্রীবৎস, দেখি আতি স্বচ্ছ,
হাব গজ মুকুতাৰ।
বন্ধ মণিময়, ফলন্তে আছয়,
জিলিমিলি পেচন্দাৰ ॥২১
আপাদলবিত, গলে বনমালা,
ভ্রমবে বেঢ়িয়া বজ্জে।
কৌন্তভ মণিব, প্রকাশে প্রভাত,
সূৰ্য্যোব জ্যোতিক গজ্জে ॥২২
নীল মোলানব, পাবক নিন্দিয়া,
শোভে বাহ চাৰি থান।
স্বলি বলিত, অজ্ঞানুলবিত,
দেখিতে অতি সুঠান ॥২৩
স্ববর্ণৰ তাব, বলয়া কঙ্কণ,
সুন্দব আঙুল পাস্তি।
আতি স্বলিত, কুবি আঙুলিত,
নথচন্দ্র কবে কাস্তি ॥২৪
বাধবে বচিত, আঙ্গুঠি শোভিত,
কবে যেন কিশলয়।
শঙ্খ চক্ৰ গদা, পদ্ম চাৰি হাতে,
অনুক্রমে প্রকাশয় ॥২৫
উশাসতে আতি, চলন্তে আছয়,
উদকত তিনি বেধা।
কবিত সোণাব, মেধা যেন উবে,
সন্ধ্যা দেবী মিলা মেধা ॥২৬
সিংহবন্ধ কন্ড, চাক কঙ্কুকঠ,
চিনুক আতি সুন্দব।

বন্দুলি পুষ্পকো, নিমি প্রকাশয়,
অকল চাক অধব ॥২৭
শঙ্কৰ পূৰ্ব- চন্দ্রকো গঞ্জিয়া,
প্রকাশে মুখমণ্ডল।
ঈদত হাসিত, অমৃত বকিহে,
দেখি মিলে কোতুহল ॥২৮
মুকুতাৰ মাৰি, জিনি দন্তপাশি,
মুখকো আঁত বজ্জয়।
শবত সুকাত, প্রফুল্ল পদ্মকো,
নয়নযুগে গজ্জয় ॥২৯
নাসা তিলফুল, যেন প্রকাশয়,
স্ববালত ভ্রব চুই।
সুসম কপালে, তিলক ফলয়,
পূৰ্ণচন্দ্রো সম সুই ॥৩০
চাক কঙ্কুকর্ণে, মকব কুণ্ডল,
কবে আতি জলমল।
বজ্জে বিবচিত, কিবীটি শিবত,
সূৰ্য্যাব যেন মণ্ডল ॥৩১
কুটিল কুণ্ডল, অলকাব পাস্তি,
কাস্তি কবে কপালত।
প্রমত্ত ভ্রমবে, যেন মধু পান,
কবে পৰি কমলত ॥৩২
শিবৰ উপবে, চূড়ামাণ ফলে,
সুগা যেন মৃতি ধৰি।
শ্রায় শৰীবক, সজল জলদ,
কদাচিতো মূৰ্তি সবি ॥৩৩
পীত বস্ত্র যেন, সজল মেঘত,
বিজুলী ভৈল সুধিব।
কোটা কন্দৰ্পকো, নৰ্পচুব কবি,
ফলন্তে আছে শৰীব ॥৩৪
পদ্মপত্র সম, চুখানি চবণ,
বচন অতি গভীৰ।
অমৃত কোটিত, কবিতা সন্তোষ,
সাপব কোটি গভীৰ ॥৩৫
কোটি হেমবন্ধ, পিণ্ডিত কবিতা,
দেখয় অতি সুধিব।
কোটি কোটি মহা, মহেন্দ্রত কবি,
শ্রী আতি চবণকাব ॥৩৬

হেনয় কপক, দেখিয়া দেৱৰ,
 আনন্দৰ নাহি পাৰ ॥৩৭
 নমো নাৰায়ণ, দেৱ সনাতন,
 ভূমি অনাথৰ নাথ ।
 কৰাঁ মোক দায়া, কৃপা দৃষ্টি চায়া,
 মায়া এৰা জগন্নাথ ॥৩৮
 নামৰ আভাস, মাত্ৰকে তাবিলা,
 মহাপাপী অজামিল ।
 ভক্তৰসে মাত্ৰে, পূতনাকো মোক্ষ,
 দিলা দেৱ দায়াশীল ॥৩৯
 এতেক জানিয়া, তোমাৰ চৰণে,
 শৰণ কৰিলোঁ সাৰ ।
 কেৱলে তোমাৰ, চৰণ পঙ্কজে,
 থাকোক বতি আমাৰ ॥৪০
 তোমাৰ ভূত্যৰ, ভূত্যৰ ভূত্যৰ
 ভূত্য বুলি ধৰাঁ মোক ।
 তেজি আন কাম, বোলোঁ বাম বাম,
 যত সামাজিক লোক ॥৪১

২২ অধ্যায় ।

পদ ।

অনন্তৰে সৰ্পৰ নামিলা নাৰায়ণ ।
 দেৱক সমুখে বসিলন্ত পদ্মাসন ॥১
 হাতৰ পদ্মক লক্ষ্মী থৈলন্ত কোলাত ।
 তাহাৰ উপৰে থাপিলন্ত দুই হাত ॥২
 দুই পাদপদ্ম তাতে থাপিলন্ত হৰি ।
 স্বামীৰ চৰণে দেবী ধৰিলা সাদৰি ॥৩
 লক্ষ্মীৰ হাতৰ শাঁখা জোতি আতি কৰে ।
 প্ৰকাশে চৰণ সেই শাঁখাৰ উপৰে ॥৪
 অব্যক্ত ঈশ্বৰ হৰি ভৈলন্ত সাক্ষাত ।
 দেখি ব্ৰহ্মা আদি দেৱে কৰি যোৰহাত ॥৫
 অৱনত মাৰ্গে স্তুতি কৰে দেৱগণ ।
 ত্ৰাহি ত্ৰাহি হৰি লৈলোঁ তোমাত শৰণ ॥৬
 ভূমি বিনে আমাৰ নাহিক আন গতি ।
 চৰাচৰ জগতৰ ভূমি এক পতি ॥৭
 সৃষ্টিৰ আদিতে থাকী ভূমিসে কেৱল ।
 পুত্ৰ অজিবাক যেনে ভৈলা কোতুহল ॥৮
 কটাক্ষে কৰিয়া প্ৰকৃতিক সচেতন ।
 কোটি কোটি ব্ৰহ্মাণ্ড অজাঁহা নাৰায়ণ ॥৯

অন্তৰ্য্যামীৰূপে তাতে প্ৰবেশিয়া হৰি ।
 কৰাঁহা বিহাৰ নানাবিধ ৰূপ ধৰি ॥১০
 ব্ৰহ্মাকপ ধৰি ব্ৰজাঁ ইতিনি ভুবন ।
 বিষ্ণুকপ ধৰি কৰাঁ সৃষ্টিক পালন ॥১১
 কদ্ৰুকপ ধৰি কৰাঁ আপুনি সংহাৰ ।
 এহি মহা মোক্ষ লীলা কোতুক তোমাৰ ॥১২
 মায়াৰ অধীন আমি জীৱ নিবন্তৰ ।
 ভূমিসে কেৱল মাত্ৰ মায়াৰ ঈশ্বৰ ॥১৩
 মায়ায়ে মোহিত হয় আমি জীৱ যত ।
 তোমাৰ মূৰ্ত্তিৰ কেহো নজানোহো তত ॥১৪
 কেৱলে তোমাৰ পাৱে পশিয়া শৰণ ।
 তযু গুণ নাম কৰে অৱগণ কীৰ্ত্তন ॥১৫
 সেহিসে মহন্তে জানে তযু ব্যৱহাৰ ।
 মোক্ষকো এৰিয়া ভজে চৰণ তোমাৰ ॥১৬
 কোন বেলা কোন ৰূপে কৰাঁ কোন কৰ্ম্ম ।
 ব্ৰহ্মায়ে বুজিবে নপাৰন্ত তাৰ মৰ্ম্ম ॥১৭
 আন কোনে বুজিবেক তোমাৰ লীলাক ।
 বেদে নপাৰন্ত কহি সীমা কৰিবাক ॥১৮
 নিত্য নিবগ্নন ভূমি অনাদি অনন্ত ।
 কালমায়াদিৰো ভূমি প্ৰভু ভগৱন্ত ॥১৯
 অনন্ত বিভূতিপতি মুকুতিদায়ক ।
 বেদবিধায়ক এক জগতনায়ক ॥২০
 সুখ দুখ দাতা দীন দৰিদ্ৰ বৎসল ।
 ভূমিসে সমন্তে জগতৰে স্মৰন্তল ॥২১
 নিজানন্দ লাভে পূৰ্ণ সত্য সনাতন ।
 কাৰণৰো কাৰণ ভূমিসে অকাৰণ ॥২২
 নাহিকে কাহাতো প্ৰভু প্ৰাৰ্থনা তোমাৰ ।
 ভূমি পুত্ৰ কৰাঁ জগতকে উপকাৰ ॥২৩
 সংসারত নাহিকে তোমাৰ অবিদিত ।
 জগতৰে হিত ভূমি চিন্তা প্ৰতিনিতি ॥২৪
 নলৱয় জীৱে যেনে তোমাত শৰণ ।
 তাৱত নেবাৱে জীৱে উৎপত্তি মৰণ ॥২৫
 নানা পাপ পুণ্য কৰি নানা দেহ ধৰি ।
 ফুবে নানা সুখ দুখ ফল ভোগ কৰি ॥২৬
 ভূমি অজ নাহি দেৱ জনম তোমাৰ ।
 লীলায়ে ধৰাঁহা নানাবিধ অৱতাৰ ॥২৭
 মহন্তক পালোঁ ধৰ্ম্মপথ বন্ধা কৰি ।
 কৰাঁহা বিনাশ দুষ্ট দুৰ্জ্জনক হৰি ॥২৮

তুমি কাল যুষ্টি সৰ্ব্ব সংহাৰ কাৰণ ।
 তুমি চৰাচৰ গুৰু জগতভাৰণ ॥২৯
 ধৰ্ম্ম অৰ্থ কাৰ্য মোক্ষ দাতা তুমি দেহ ।
 তুমি বিনে সংসারত সাৰ নাহি কেৰ ॥৩০
 নিজ যোগবলে প্রকৃতিৰ গুণ তিনি ।
 আপোনাতে আপোনাক অৰ্জীহা আপুনি ॥৩১
 আপুনি পাৰ্লীহা কৰা আপনি সংহাৰ ।
 আপুনি জৈব তুমি আপুনি সংহাৰ ॥৩২
 কালৰ হাতত বন্ধাকৰ্তা নাহি আন ।
 তুমিসে কেবল মাত্ৰ বিজ্ঞানৰ ধান ॥৩৩
 এক যুষ্টি নানা যুষ্টি নানা যুষ্টি এক ।
 তোমাত জগত তুমি তাত ব্যতিবেক ॥৩৪
 তুমি প্রাণ মন বুধ চক্ষু কৰ্ণ নাসা ।
 তোমাতেসে সকল জগতে কৰে বাসা ॥৩৫
 অন্তৰ্য্যামীৰূপে তুমি জগত আধাৰ ।
 প্রবর্তায় যতেক জীৱৰ ব্যৱহাৰ ॥৩৬
 তোমাৰ মুখত চাৰি বেদ উপজিল ।
 ব্ৰহ্মা আদি দেৱৰ নিয়ম নিয়োজিল ॥৩৭
 তোমাত উপজি বেদে তোমাকেসে কয় ।
 মায়ায়ে মোহিত জীয়ে তাক নেদেখয় ॥৩৮
 নানা কাৰ্য্য কৰ্ম্ম ধৰ্ম্ম কৰয় প্রবন্ধি ।
 ফুৰ সংসারত সেহি কামে হয় বন্দী ॥৩৯
 সাধুসঙ্গ লৈয়া যাৱে নভঞ্জে তোমাক ।
 তৱত নপাবে কৰ্ম্ম বন্ধ এবাইবাক ॥৪০
 এতেকেসে এক চিত্ত কৰি দেৱগণে ।
 তোমাৰ চৰণে আসি পলিলোঁ শৰণে ॥৪১
 কৰিয়ো কৰুণা মাত্ৰ এক লেশ মান ।
 ত্ৰিদেশ দেৱৰ হোক দুখ পৰিত্ৰাণ ॥৪২
 নমো নাৰায়ণ সৰ্ব্বজন অধিপতি ।
 নমো দায়ানীল দেৱ অগতিৰ গতি ॥৪৩
 নমো দামোদৰ ব্ৰহ্মস্বয় কলেৱৰ ।
 নমো বিশ্বহৰ নমো কৃপাৰ সাগৰ ॥৪৪
 নমো নমো ত্ৰিভুবন পতি মহা দেৱ ।
 নমো নমো সদা ত্ৰিজগতে কৰে সেৱ ॥৪৫
 নমো বাহুদেৱ নমো সৰ্ব্বকপধৰ ।
 প্রকৃতিত পব নমো নমো যোগেশ্বৰ ॥৪৬
 নমো শুদ্ধ বুদ্ধ নিত্য নিবন্ধন কায়া ।
 হয়ো হুপ্রসন্ন ত্ৰিদেশক বৰা দায় ॥৪৭

নাজানোহে। স্বতি নতি প্রণতি তোমাৰ ।
 জয় জয় হৰি হেবা গোচৰ আমাৰ ॥৪৮
 এইমতে দেৱ স্বতি কবিল। বিস্তৰ ।
 শুনিয়া সম্ভৱতৈ ভৈলা ত্ৰৈলোক্যজৈব ॥৪৯
 ত্ৰিদেশ দেৱৰ দুখ দেখি বিস্মীত ।
 দায়। বসে পবন প্রসন্ন ভৈলা চিত্ত ॥৫০
 মেঘেৰ গভীৰ ধনি মাতিলা হৃদিয়ে ।
 দেৱৰ শৰীৰে যেন অমৃত ৰবিয়ে ॥৫১
 হে ব্ৰহ্মা শুনিয়োক বচন আমাৰ ।
 কেনে এত বৰ দুঃখ মিলিল তোমাৰ ॥৫২
 মিলিল পবন দুখ তোমাৰ বাসৰ ।
 শুনা যম তমু কেনে ভৈল পৰাভৱ ॥৫৩
 বৰুণ তোমাৰ নাগপাল কোনে নিল ।
 শুনা সূৰ্য্য তমু তেজ কেমনে হবিল ॥৫৪
 কেনে শশধৰ তুমি ভৈলা কাস্তিহীন ।
 ধৰ্ম্ম কেনে তোমাৰ শৰীৰ ভৈল ক্ষীণ ॥৫৫
 কি শোকে হৃদয়ৰ গতি ভৈলা হতানন ।
 ভৈলা মন্দগতি তুমি কিমতে পৱন ॥৫৬
 কিয় বহুশতী সতী কৰাঁহা বিলাপ ।
 কমন দুৰ্জনে দিলে তোমাক সম্ভাপ ॥৫৭
 সাগৰ হৃদয়-বেগ ভৈলা কি কাৰণ ।
 কুৰেৰ দৰিত্ৰ ভৈল। কোনে নিলে ধন ॥৫৮
 যড় ঋতু কিবা হেতু ভৈলা বিপৰ্য্যয় ।
 কেমনে বিৰূপ ভৈলা। বিজ্ঞানৰচয় ॥৫৯
 স্বৰহীন গন্ধৰ্ব্ব ভৈলাহা কি কাৰণ ।
 কি হেতু কাতৰ ভৈলা নৱগ্রহগণ ॥৬০
 ভৈলাহা স্বতন্ত্ৰ পূজা এৰি কিবা কাজ ।
 কমনে প্রমাদ ভৈলা ত্ৰিদেশৰ মাজ ॥৬১
 কহিয়োক সবে ঋতু স্বৰূপ বচন ।
 তোমাগাৰ বৰ কিবা সাধোঁ। প্রয়োজন ॥৬২
 বিষ্ণুৰ বচন শুনি হৰিষ মিলিল ।
 সবে দেৱগণে বৃহস্পতিক বুলিল ॥৬৩
 বাৰুণৰ চৰিত্ৰ কহিয়ো বৃহস্পতি ।
 মিলাই আছে জগতৰ বিস্তৰ বিপত্তি ॥৬৪
 শুনি দেৱ গুৰু ত্ৰিদেশৰ বচনক ।
 কৃতান্তলি হয়। চাৰি কৃক চৰণক ॥৬৫
 বুলিবাক লৈলা কবি হুমধুৰ বাণী ।
 শুনিয়োক পবন জৈব চক্ৰপাণি ॥৬৬

ত্ৰিভুবনে নাহিকে তোমাৰ অবিদিত ।
 তথাপি তো তমু আগে কহিবে হুচিৎ ॥৬৭
 তোমাত জনাইলে দুখ হৈবে নিবাবণ ।
 এহি হেতুতেসে যত যত মহাজন ॥৬৮
 আপোনাৰ সুখ দুখ তোমাত অৰ্পন্ত ।
 সৰ্ব্ব কৰ্ত্তা বুলি মনে তোমাক ভাবন্ত ॥৬৯
 এতেকে কহিবোঁ যেনে দেৱৰ দুৰ্গতি ।
 বেদ বিশ্বশ্ৰবা পুত্ৰ বাৰণ দুৰ্ম্মতি ॥৭০
 ৰাক্ষসৰ কুলে নিকষাত জাত ভৈল ।
 ঘোৰ তপ কৰিয়া ত্ৰক্ষাত বৰ লৈল ॥৭১
 সুবাস্থৰ লোকত অবধ্য কলেৱৰ ।
 ত্ৰিভুবন জিনি পীড়া কৰে লঙ্কেশ্বৰ ॥৭২
 সি কাৰণে দেৱে দুখ পাৱে বিপৰীত ।
 নানা বহু সাগৰে যোগাৱে প্ৰতি নিত ॥৭৩
 পুষ্পক বিমান কাটি আনি কুবেৰৰ ।
 সেহি ৰথে চড়ি ফুৰে বীৰ লঙ্কেশ্বৰ ॥৭৪
 হয় বিপৰ্য্যয় যড় ঋতু নিবন্তৰে ।
 সঙ্কুচিতভাৱে বাৰণক সেৱা কৰে ॥৭৫
 বাৰণত হস্তে আতি পায় পৰাভৱ ।
 বিদ্যাধৰী অপেশ্বৰী যোগান্ত বাসৱ ॥৭৬
 থান মাঞ্জি থাকন্ত পৱন মহাভাগে ।
 চন্দ্ৰে ছত্ৰ ধৰি যাস্ত বাৰণৰ আগে ॥৭৭
 নপাস্ত কৰিবে যন্ত মুনি নিবন্তৰে ।
 ৰাক্ষসক পঠাই কধিৰ ৰূপি কৰে ॥৭৮
 ভয়ে নৱগ্ৰহে ভোগ তেজিলেক সৰ্ব্ব ।
 নৃত্য গীত কৰি তথা থাকয় গন্ধৰ্ব ॥৭৯
 কতেক কহিবোঁ প্ৰভু তোমাৰ আগত ।
 কোন দেৱে লাজ নাহি পাৱে বাৰণত ॥৮০
 হৰি নিলে বাৰণে পাইলেক যাৰ যত ।
 কাহাৰো নাহিকে আৰ কাৰ্য্য বিষয়ত ॥৮১
 সমন্তৰে সম্পত্তি বাৰণে হৰি নিল ।
 অধম ৰাক্ষসে দেৱতাক বিড়ম্বিল ॥৮২
 নীচ জনে উত্তমক পীড়য় অধিক ।
 আমাৰ উত্তম জন্ম আছে ধিক্ ধিক্ ॥৮৩
 শুনি বৃহস্পতিৰ বচন দামোদৰ ।
 কৃপায় হাসিয়া হৰি দিলন্ত উত্তৰ ॥৮৪
 হে বৃহস্পতি কহ কহ ভাল কৰি ।
 এহি বুলি পুত্ৰ মাতিলন্ত দেৱহৰি ॥৮৫

মোৰ পাৰিষদ বুলি কেহো নজনয় ।
 নীচ বুলি আতিশয় গৰিহা কৰয় ॥৮৬
 কোটি এক দেৱে বাৰণক নোহে সম ।
 সেহি ভৈল অধম কোন আছে উত্তম ॥৮৭
 এতেকেসে উচ্চ কৰি হাসিলা ঈশ্বৰে ।
 সাগৰৰ উন্মিক ঢাকিলা সেহি স্বৰে ॥৮৮
 হৰিষ হাসিত শোভা কৰিল বদন ।
 মুকুতাৰ জ্যোতি জিনি প্ৰকাশে দশন ॥৮৯
 বুলিলন্ত বচন শব্দ অনুপাম ।
 সেহি শব্দে চাৰি পদে ভৈলা শ্লোক নাম ॥৯০
 জানিলোঁহো বৃহস্পতি দুখ তোমাৰ ।
 ৰাক্ষস বাৰণে দুখ দিলেক অপাৰ ॥৯১
 নীচ হয় উত্তম দেৱক পীড়িলেক ।
 অধমৰ পৰাভৱ লভিয়া অনেক ॥৯২
 প্ৰজ্বলিত হয় আছে বাৰণ প্ৰথৰ ।
 পৰম আকুল চিত্ত কৰিলা দেৱৰ ॥৯৩
 শুক্ৰে সমে উপায় কৰিয়া বলিৰাই ।
 পূৰ্বে স্বৰ্গপদ লৈলা ইন্দ্ৰক খেদাই ॥৯৪
 সিকালে আপুনি ভৈলোঁ সহায় ইন্দ্ৰৰ ।
 বলিক পাতালে নিলোঁ খেদায়া স্বৰ্গৰ ॥৯৫
 ইবাৰ ইন্দ্ৰক পীড়া কৰে লঙ্কনাথ ।
 অত্ৰে হানি তাহাৰ কাটিবোঁ দশমাথ ॥৯৬
 ছয়াছে প্ৰচণ্ড বৰ লভিয়া ত্ৰক্ষাত ।
 ত্ৰিদশ দেৱক মোৰ কৰে উত্তপাত ॥৯৭
 কাটিবোঁহো শিৰ কৰি দাক্ষণ প্ৰহাৰ ।
 তেবে গুলগুলি মোৰ গুচিব হিয়াৰ ॥৯৮
 দশ দিগপালৰ সাধিবোঁ প্ৰতিকাৰ ।
 ত্ৰিভুবন লোকক পীড়িল চুৰাচাৰ ॥৯৯
 যিহেতু সহিছোঁ উপদ্ৰৱ বাৰণৰ ।
 শুনা বৃহস্পতি তাৰ স্বৰূপ উত্তৰ ॥১০০
 মহাদুখে হৰক আৰাধি লঙ্কেশ্বৰ ।
 আপোন ইচ্ছায়ে মাগি লৈয়া আছে বৰ ॥১০১
 সুবাস্থৰে জিনিবাক নপাৰয় আনে ।
 অজব অমৰ মহেশ্বৰ বৰ দানে ॥১০২
 ত্ৰক্ষাক আৰাধি সিটে আক বৰ লৈল ।
 মানুখে মাৰিবে ত্ৰক্ষা বৰ ছিত্ৰ খেলা ॥১০৩
 তাৰ বধ হেতু মানুহত হৈবোঁ জাত ।
 দশবধ ৰাজা সূৰ্য্য বংশত প্ৰখ্যাত ॥১০৪

দেবতার প্রয়োজনে চাৰি ৰূপ ধৰি ।
 দশবথ গৃহে উপজিবোঁ নিষ্ঠ কৰি ॥১০৫
 তপস্বীৰ বেশে দেৱকাৰ্য্যক সাধিবোঁ ।
 দুবাচাৰ বাৰণক সবংশে বধিবোঁ ॥১০৬
 বাৰণৰ দশ মাথ কাটিবোঁ উৎসৱকে ।
 আকাশতে থাকি সবে দেখিবা কোড়ুকে ॥১০৭
 মোৰ ক্ৰীড়া হেতু দেৱগণ আছা যত ।
 ছদ্মৰূপে উতপতি হৈবা বানৰত ॥১০৮
 শুনি ত্ৰিদশৰ মহা হৰিষ মিলিল ।
 বজ্জায়া দুন্দভি নৃত্য কৰিবে লাগিল ॥১০৯
 মাথৱে বোলন্ত সবে লৈয়ো পৰমাণ ।
 দশবথ নৃপতিৰ ঘাই। যজ্ঞধান ॥১১০
 অদ্বুত পুৰুষ সাজি দিলা নাৰায়ণ ।
 হাতে ধৰি পায়স সকলে দেৱগণ ॥১১১
 ভৈলোঁ পৰিত্ৰেণ মনে আনন্দ মিলিল ।
 কৰিক প্ৰণামি যজ্ঞ ধানক চলিল ॥১১২
 সেই সময়ত লক্ষ্মী বুলিলন্ত বাণী ।
 মোক কিবা আছা হয় প্ৰভু চক্ৰপানি ॥১১৩
 দশবথ গৃহে তুমি হৈবা উতপন ।
 আমি কৈত উপজিবোঁ বুলিয়ো বচন ॥১১৪
 শুনিয়া কোড়ুকে বুলিলন্ত দামোদৰ ।
 আছন্ত জনক ৰাজা মিথিলা নগৰ ॥১১৫
 আচবন্ত ৰাজা ঋষি ধৰ্ম্ম নিবন্তৰে ।
 অযোনিকা হুয়া থাকিবাহা তান ঘৰে ॥১১৬
 এহি বুলি অন্তৰ্দ্ধান ভৈলা দেৱহৰি ।
 দেৱগণে মাথৱৰ আছা শিবে ধৰি ॥১১৭
 দশবথ ৰাজাৰ যজ্ঞৰ থানে গৈলা ।
 ত্ৰজ্ঞা সমন্বিতে সবে আকাশতে বৈলা ॥১১৮
 কৰে যজ্ঞ নৃপতি পুত্ৰক একচিতে ।
 মহা পুৰুষ বৃষ্টি আসি ভৈলা আচৰিতে ॥১১৯
 তাক দেখি হৰিষ ভৈলন্ত সৰ্বজন ।
 ৰাজাৰ দক্ষিণ বাহু স্পন্দে ঘনে ঘন ॥১২০
 দক্ষিণ নয়ন স্পন্দে দক্ষিণ জয় ।
 পুত্ৰ হৈব হেন নৃপতিৰ মনে মন ॥১২১
 পৰম আনন্দ ভৈল জয়ন্ত জাত ।
 হৃদয় চম্পক মালা পিছিয়া মাথাত ॥১২২
 অগৰ চন্দন স্তৱ বস্ত্ৰ পিন্ধি পায়ে ।
 নানা ত্ৰব্যে দেকক পুজন্ত সৰ্বজনে ॥১২৩

নানা হৃদয়ল বাস্তৱ ৰাজন বাহয় ।
 শুভ হেতু সৰ্বজননে কৰে জয় জয় ॥১২৪
 পুত্ৰ যজ্ঞ ৰূপ ৰাজা কৰে মনে মন ।
 হৃদয়ল জপন্ত সকল মুনিগণ ॥১২৫
 মুখ্য মুখ্য মুনিগণে, বহুত বহুত ।
 পিঙ্গল আকৃতি বহি কুণ্ডত জলন্ত ॥১২৬
 অদ্বুত পুৰুষ হাতে পায়স লৈলন্ত ।
 যজ্ঞৰ কুণ্ডৰ গৈয়া তিতৰ ভৈলন্ত ॥১২৭
 আকাশত থাকি ত্ৰজ্ঞা বুলিলা বচন ।
 ৰাজাৰ বাহিত সিদ্ধি হৈব মুনিগণ ॥১২৮
 কৰিয়োক পূৰ্ণাহতি কুণ্ডৰ বহিত ।
 উঠিবেক আতি দিবা পায়স অমৃত ॥১২৯
 পৰম সাদৰে দশবথে তাহ নিব ।
 মহাদই সমন্তক বিবৰ্ত্তিয়া দিব ॥১৩০
 তেবে চাৰি পুত্ৰ হৈব বিষ্ণু অৱতাৰ ।
 কৰিবন্ত বংশ সমে ৰাজাক উদ্ধাৰ ॥১৩১
 এহি বুলি ত্ৰজ্ঞা নিজ থানে চলি গৈলা ।
 অদ্বুত শুনিয়া মুনিগণ বহু ভৈলা ॥১৩২
 ঋষ্যশৃঙ্গে পূৰ্ণাহতি বহিত দিলন্ত ।
 কুণ্ড মধ্য হস্তে পুৰুষক উঠিলন্ত ॥১৩৩
 হৃদয় আকৃতি আতি বিষ্ণু সমন্বয় ।
 দিবা বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰে শোভে কলেৱৰ ॥১৩৪
 মাথাত পৈত্ৰট জট শৰীৰ পিঙ্গল ।
 শবদ গন্তৰ তনু প্ৰকাশে উজ্জ্বল ॥১৩৫
 সম্পূৰ্ণ পায়স পাত্ৰ হাতে আছে ধৰি ।
 ঋষ্যশৃঙ্গ হাতে পাচে দিলন্ত সাদৰি ॥১৩৬
 বস্ত্ৰে ঋষ্যশৃঙ্গে লৈলা-হুই হাত পাতি ।
 অদ্বুত পুৰুষে বাক্য বুলিলন্ত বাতি ॥১৩৭
 হৃদয়ৰ পাত্ৰত পায়স ধৈব ভৰি ।
 তিনি মহাদই কুণ্ডিবন্ত ভাগ কৰি ॥১৩৮
 তিনিও হৈবেক চাৰি তনয় ৰাজাৰ ।
 সাক্ষাতে হৈবন্ত নাৰায়ণ অৱতাৰ ॥১৩৯
 সাধিবন্ত জগতৰ পৰম কল্যাণ ।
 এহি বুলি অদ্বুত ভৈলন্ত অন্তৰ্দ্ধান ॥১৪০
 অদ্বুতৰ কথা শুনি মহামুনিগণে ।
 বসিলা পায়স লৈয়া হৰিষ বদনে ॥১৪১
 ঋষ্যশৃঙ্গ বুলি মহাবজ্জ সমাপিল ।
 দশবথ ৰাজা কৰিগণক অৰ্চিল ॥১৪২

বস্ত্র অলঙ্কার পুষ্প চন্দনে ভূষিলা ।
 বহুবিধ বস্ত্র দিয়া মন সন্তোষিলা ॥১৪৩
 দিলা বাজা দক্ষিণা স্বর্ণ এক কোটি ।
 মুনি সবে আলীৰ্বাদ দিলা মনভূষ্টি ॥১৪৪
 বজ্রত বত্রিছ কোটি দিলা দশবথ ।
 আলীৰ্বাদ পায়া পূর্ণ ভৈল মনোবথ ॥১৪৫
 বাজা প্রজা দুখী ভিক্ষু যতক আছিল ।
 অল্পে পানে নানা দানে সবাকো ভূষিল ॥১৪৬
 বাজাক যজ্ঞক কৰি প্রশংসা অশেষ ।
 বাজা প্রজা মুনিগণ চলি গৈলা দেশ ॥১৪৭
 পাচে ঋষ্যাশ্রম মুনিবাজক নৃপতি ।
 অনেক প্রকাৰে পূজি কৰিলা ভক্তি ॥১৪৮
 স্তুতি নতি প্রণতি কৰিয়া বহুমান ।
 শাস্তা সমন্বিতে পঠাই দিলা নিজ থান ॥১৪৯

২০ অধ্যায়—কৌশল্যা, কৈকেয়ী আৰু
 হুমিত্রাৰ পায়স ভক্ষণ । আৰু বাম, লক্ষণাদিৰ জন্ম ।

পায়া বাজা পায়স হৰিষ বিপৰীত ।
 দেৱে যেন সাগৰত পাইলন্ত অমৃত ॥১
 জগত দুৰ্ভাগ ইতো পায়স সাক্ষাত ।
 চাৰি অংশে বিষ্ণু তেজ আছয় ইহাত ॥২
 দুই ভাগ পায়স কৰিয়া মহাবাজ ।
 দুই চক নৈয়া গৈলা অন্তঃপুৰ মাজ ॥৩
 কৌশল্যা কৈকেয়ী দুই মহাদৈক দিল ।
 পায়স ভুক্তিতে বাজা দুইহাকো বুলিল ॥৪
 ইহাক ভুক্তিলে হৈব উত্তম সন্ততি ।
 চাৰি অংশে বিষ্ণু আসি হৈব উতপতি ॥৫
 পায়সৰ পৰম মহিমা শুনি আতি ।
 সাদৰে লৈলন্ত দুয়ো জনে হাত পাতি ॥৬
 হৰিষে খোজন্ত দুয়ো পায়স ভুক্তিত ।
 হুমিত্রা আসিয়া দুইৰো আগে ভৈলা খিত ॥৭
 কিবা খাহা বাই বুলি পুছিলো বিনয় ।
 শুনি কৌশল্যাৰ দায় ভৈল আতিশয় ॥৮
 কৈকেয়ীক বুলিলন্ত কৌশল্যা হুমিত্রী ।
 হুমিত্রাক নিদি আমি খাইবোঁ কেনে কৰি ॥৯
 পাচে বুলিলন্ত নৃপতিৰ বিত্তমান ।
 হুমিত্রাক দিবে আজ্ঞা কৰাঁ কিছুমান ॥১০

হাসিলা নৃপতি কৌশল্যাৰ বাণী শুনি ।
 হুমিত্রাকো দিবে আজ্ঞা দিলা মহামানী ॥১১
 পাচে আসি বশিষ্ঠে দিলন্ত শুভক্ষণ ।
 শুদ্ধ হয় কৰিবন্ত পায়স ভক্ষণ ॥১২
 চাৰি অংশে বিষ্ণু আসি হৈব অৱতাৰ ।
 ভুক্তিব পায়স কৰি মঙ্গল আচাৰ ॥১৩
 বশিষ্ঠৰ বচন শুনিয়া তিনি জনে ।
 আচৰি মঙ্গল শুদ্ধ হয় শুভক্ষণে ॥১৪
 পায়স ভুক্তিবে বসিলন্ত ভিন্নে ভিন্নি ।
 প্রথমে বাজাৰ আজ্ঞা পাই দুই বাণী ॥১৫
 পাচে হুমিত্রাক প্রতি আদেশ কৰিল ।
 আগে দুই ভাগ দুই মহাদৈক দিল ॥১৬
 কৌশল্যা কৈকেয়ী পাচে দুই পটেখৰী ।
 আপোনাৰ ভাগ দুয়ো দুই ভাগ কৰি ॥১৭
 হুমিত্রাক দুই ভাগ দিলা বঙ্গ মনে ।
 নিবন্ধন বাক্য বুলিলন্ত দুই জনে ॥১৮
 শুনিবি হুমিত্রা তই আমাৰ উত্তৰ ।
 আপুনি নিদিল তোক ভাগ নৃপবৰ ॥১৯
 আমিহে স্নেহত ভাগ দিলোঁ তাক জান ।
 এতেকেসে বোলোঁ আমি বচন বন্ধন ॥২০
 যাৰ ভাগহস্তে তোৰ যিতো পুত্র হয় ।
 আমাৰ পুত্ৰৰ হৈব সহায় নিশ্চয় ॥২১
 শুনি হুমিত্রাৰ ভৈল হৰিষ মনত ।
 বোলন্ত বিনয় ভাৱে দুয়োৰো আগত ॥২২
 শুনা দুয়ো জন বোলো স্বৰূপ বচন ।
 হোৱে যেন মোৰ দুই পুত্ৰ উতপন ॥২৩
 হৈবেক সেবক তোৰা দুইৰো তনয়ৰ ।
 শুনিয়া কৌতুক বৰ ভৈলা দুইহস্তৰ ॥২৪
 অনন্তবে তিনি জনে পথালিলা পাৱ ।
 ঘোত বস্ত্ৰ পিন্ধি ভৈলা পবিত্ৰ স্বভাৱ ॥২৫
 আপোনাৰ ভাগ সবে লৈয়া বঙ্গমনে ।
 পায়স ভোজন কৰিলন্ত তিনি জনে ॥২৬
 পাচে পুষ্প শয্যাত শুভিলা তিনি সতী ।
 শুভ লগে অন্তঃপুৰে গৈলন্ত নৃপতি ॥২৭
 অনুক্ৰমে প্রবেশিলা তিনিৰো শয্যাত ।
 পুত্ৰকাৰ বিভাগে কৰিলা বেতঃপাত ॥২৮
 নিদ্রা অচেতন তিনি দেৱীয়ে আছন্ত ।
 স্বপ্নত তিনিও দেখিল ভগৱন্ত ॥২৯

পথ চক্ৰ গদা পদ্ম চাবি অস্ত্র ধৰি ।
 যথৈ তিনি মহাদৈব দেখা দিল। হৰি ॥৩০
 গৰুড়ৰ চুই পাখা জলে স্তব্ধৰণ ।
 তাহান কঙ্কত বসি আছে দামোদৰ ॥৩১
 মহা মেঘখণ্ড যেন মেঘৰ উপরে ।
 দিশপান প্রকাশি শৰীৰ জ্যোতি কৰে ॥৩২
 শীত বস্ত্ৰ জলে আতি শ্যাম শৰীৰত ।
 শিব বিদ্যুতিকা যেন প্রকাশে মেঘত ॥৩৩
 গলে বনমালা মণি কোমল কণ্ঠত ।
 বস্ত্ৰ উড়িয়ানি জলে কটি প্রদেশত ॥৩৪
 পূৰ্ণ শশধৰ কটি প্রসন্ন বদন ।
 প্রফুল্ল পঙ্কজ জিনি শোভয় নয়ন ॥৩৫
 শ্যাম শৰীৰত শোভে বস্ত্ৰ অলঙ্কার ।
 নিম্নল গগনে যেন তাৰা জ্যোতিষ্ক ॥৩৬
 গৰুড়ৰ স্বৰ্গে জলে পাদ পদ্ম চুই ।
 শব্দৰ নিম্নল পঙ্কজে সম চুই ॥৩৭
 কটাক্ষ হাসিত যেন অমৃত বৰিষে ।
 তিনি মহাদেই চাই আছে হৰিষে ॥৩৮
 হৈব অৱতাৰ হেন দেখি স্বপনত ।
 কবিলন্ত স্নান হৰি সাগৰ জলত ॥৩৯
 তিনিয়ো আগতে পাচে তৈলা অন্তৰ্ধান ।
 স্বপনত হৰিক দেখিয়া বিম্বমান ॥৪০
 স্নান দান কবিলন্ত উঠি প্রভাতত ।
 কহিলা স্বৰূপ কথা বাজাব আগত ॥৪১
 বিপৰীত স্বপন দেখিলা তিনি জনে ।
 হৈব হৰি পুত্ৰ বাজা জানিলন্ত মনে ॥৪২
 পাচে নাৱায়ণ আসি চাবি স্তুতি ধৰি ।
 তিনি মহাদৈব গৰ্ভে প্রবেশিলা হৰি ॥৪৩
 ধবিলন্ত গৰ্ভ একেবাৰে তিনি জন ।
 সূৰ্য্যৰ সঙ্গ গৰ্ভ কবয় প্রসন্ন ॥৪৪
 গৰ্ভৰ প্রকাশে প্রকাশয় তিনি নারী ।
 চক্ৰ কটাক্ষৰ কপে চাহিতে নাপাৰি ॥৪৫
 ইন্দ্রৰ কৃষ্ণৰ তেজ বাঢ়য় গৰ্ভত ।
 গৰ্ভতাবে তিনি হয় আছে অব্যক্ত ॥৪৬
 ভেজোয় গৰ্ভ আতি দেখিতে উজ্জল ।
 বিষ্ণুপুত্ৰ হৈবন্ত বাজাব কৌতুহল ॥৪৭
 ভেতিকাণে বিবা বস্ত্ৰ খোজয় বাইবাক ।
 হৰিষে নৃপতি ভেতিকাণে দেয় তাক ॥৪৮

পক্ষয় মাসত চান্দা দিন শুভকণ ।
 ঘূত স্নান পক্ষাবৃত্ত কৰালা ভোজন ॥৪৯
 নান। ত্ৰৈব্য উৎসৱ কৰিলা নানামত ।
 কবিলন্ত পুংসবন অষ্টম মাসত ॥৫০
 কবন্ত গৰ্ভক বন্ধা বন্ত দেহগণ ।
 হয়। অৱতাৰ হৰি বৰিষা বস্ত্ৰগণ ॥৫১
 মূনি সবে আচৰিলা মঙ্গল আশাৰ ।
 উপজিবা হৰি হৈব জগত উদ্ধাৰ ॥৫২
 নাছাবন্ত বাজা তিনি মহাদৈব পাশ ।
 অনন্তবে গৰ্ভ তৈল পূৰ্ণ দশমাস ॥৫৩
 শুভগ্রহ নক্ষত্ৰ মিলিল শুভকণ ।
 কৌশল্যা দেবীৰ পুত্ৰ তৈলা উতপন ॥৫৪
 জগতবে হুমঙ্গল তৈলন্ত উদয় ।
 শীতল বীণাতি দশোদিশ প্রকাশয় ॥৫৫
 ত্ৰিজগত লোকৰ কুশল হেতু হৰি ।
 উপজিলা কৌশল্যাত নবকণ ধৰি ॥৫৬
 দেহগণে স্তুতি নতি কৰে আকাশত ।
 জয় জয় নৃত্য গীত কৰে নানামত ॥৫৭
 যেতিয়কণে কৌশল্যাত পুত্ৰ উপজিল ।
 অন্তঃপুৰ যাজ্ঞে মহা কৌতুক মিলিল ॥৫৮
 জয় জয় কোলাহল কৰে হুলস্থূল ।
 নান। নৃত্য গীত বাজ শব্দ ভূমূল ॥৫৯
 হুগন্ধ শীতল জলে শিশুক ধোৱাইল ।
 দুহু দিয়া হুকোৱল শয্যাত শুৱাইল ॥৬০
 অনন্তবে দূতে নৃপতিত জান দিল ।
 শুনি। প্রভু কৌশল্যাত পুত্ৰ উপজিল ॥৬১
 শুনি নৃপতিৰ হৰিবৰ নাহি পাব ।
 দূতক দিলন্ত বাজা বস্ত্ৰ অলঙ্কার ॥৬২
 সবস্ত্ৰে নৃপতি পাচে কবিলন্ত স্নান ।
 বহুবিধ বস্ত্ৰ বাজা কবিলন্ত দান ॥৬৩
 যতক ভাণ্ডাৰ যানে সৰীপতে পাইল ।
 পুত্ৰৰ কল্যাণ হেতু সবস্ত্ৰে বিলাইল ॥৬৪
 তাত পাচে কৈকেয়ীৰ পুত্ৰ উপজিল ।
 শুনি নৃপতিৰ মহা হৰিব মিলিল ॥৬৫
 আত অনন্তবে শুভকণ সমস্ত ।
 হুমিত্ৰাৰ পুত্ৰ চুই তৈলন্ত বেকত ॥৬৬
 সৰ্ব্ব হুলস্থূল চুই জহতা কুমাৰ ।
 শুনি নৃপতিৰ নাহি আনন্দ পাব ॥৬৭

উপজিল চাৰি পুত্ৰ বংশৰ উদ্ধাৰ ।
 হৰিষে বিলাইলা বাজা প্ৰধান ভাণ্ডাৰ ॥৬৮
 ভূমিত বেকত য়েবে ভৈলা দামোদৰ ।
 খসিল মাথাৰ মণি বাজা বারণৰ ॥৬৯
 দেখিয়া পুছিল মাল্যৱস্তুত বারণে ।
 খসিল মাথাৰ মোৰ মণি কি কাৰণে ॥৭০
 মাল্যৱস্তু বোলে শুনা কাৰণ ইহাৰ ।
 যাহাৰ হাতত যুভূ হৈবেক তোমাৰ ॥৭১
 সেইজন পৃথিৱীত ভৈলা উতপন ।
 শুনিয়া কুপিল মাল্যৱস্তুক বারণ ॥৭২
 গৰিহাৰ ছলে তাক অনেক নিন্দিল ।
 পুনৰপি তুলি মণি মাথাত পিঙ্গিল ॥৭৩
 যেতিয়কণে অৱতাৰ ভৈলা নাৰায়ণ ।
 তেখনৰ পৰা শুভ দেখে দেৱগণ ॥৭৪
 নানাবিধ অশুভ দেখয় লক্ষ্মণৰ ।
 শুনিয়োক কথায়ত আত অনন্তৰ ॥৭৫
 দশবথ ঘৰে হৰি ভৈলা অৱতাৰ ।
 দেখিয়া উৎসুক বৰ ভৈল দেৱতাৰ ॥৭৬
 হৃন্দুভি শব্দ আতি কৰে নিবন্তৰে ।
 বহিবিলা পুষ্প দশবথৰ উপৰে ॥৭৭
 শুভক্ষণ চাই দশবথ নৃপবৰ ।
 ক্ৰমে দেখিলন্ত মুখ চাৰিও পুত্ৰৰ ॥৭৮
 পূৰ্ণিমাৰ চন্দ্ৰ যেন জ্বলন্তে আছয় ।
 দেখি নৃপতিৰ ভৈলা আনন্দ হৃদয় ॥৭৯
 মহানিধি লাভ যেন ভৈল দৰিদ্ৰৰ ।
 লোভী পাইলা যেন পূৰ্ণঘট অমৃতৰ ॥৮০
 বন্ধ আসি জীৱ যেন ভৈলন্ত মুকুত ।
 সেই মতে বাজাৰ আনন্দ অদভূত ॥৮১
 তপহন্তে আসিল কৌশিক মুনিবৰ ।
 বেদ পঢ়ি আশীৰ্বাদ কৰিলা বিস্তৰ ॥৮২
 নৃপতিৰ উপজিল চাৰি পুত্ৰবৰ ।
 অযোধ্যাত মিলি গৈল আনন্দ বিস্তৰ ॥৮৩
 নৃত্য গীত বাগভণ্ড নানা কোকুহল ।
 আচৰিলা পূজা বহুবিধ স্মৰঙ্গল ॥৮৪
 পৃথিৱীৰ বাজাগণে কৰি বহু যত্ন ।
 দশবথ বাজাক ধোণাইল বহু বন্ধ ॥৮৫
 চাৰি মূৰ্তি ধৰি ভৈলা ঈশ্বৰ বিদিত ।
 মিলিল উৎসৱ সাতোষীপা পৃথিৱীত ॥৮৬

দেৱৰ কোকুহল বৰ মিলিল স্বৰ্গত ।
 পৰম আনন্দ ভৈল নগৰ লোকত ॥৮৭
 ত্ৰৈলোক্যত ভৈল মহা হৰিষ প্ৰচুৰ ।
 নাশিব দুৰ্জ্ঞান মহন্তৰ দুখ দূৰ ॥৮৮
 চাৰি অংশে চতুৰ্ভূজ দেৱ নাৰায়ণ ।
 উপজিলা শুনি আসিলন্ত মুনীগণ ॥৮৯
 উচ্চৈঃস্বৰে শুদ্ধ বেদ মন্ত্ৰ উচ্চৰিলা ।
 চাৰিও শিশুক সবে আশীৰ্বাদ দিলা ॥৯০
 ঋষি সমস্তক বন্ধে অচিয়া নৃপতি ।
 চাৰিও পুত্ৰক বাজা কৰাইলা গণতি ॥৯১
 জগতবঞ্জন গুণ দেখিঅনুপাম ।
 কৌশল্যাৰ পুত্ৰৰ থৈলন্ত বাম নাম ॥৯২
 কৈকেয়ীক বাজাৰ অধিক স্নেহভৰ ।
 থৈলন্ত ভৰত নাম তাহান পুত্ৰৰ ॥৯৩
 হুমিত্ৰাৰ পুত্ৰ দুই সৰ্ব্ব স্নলক্ষণ ।
 দেখি নাম থৈলন্ত লক্ষ্মণ শত্ৰুঘন ॥৯৪
 ঋষিগণে বোলন্ত শুনিয়ো দশবথ ।
 তমু পুত্ৰে পৃথিব সবাৰ মনোবথ ॥৯৫
 এক নাৰায়ণ চাৰি অংশে মূৰ্তি ধৰি ।
 ভৈল চাৰি পুত্ৰ আক জানা নিষ্ঠ কৰি ॥৯৬
 আপুনি ভৈলন্ত পুত্ৰ জগত আধাৰ ।
 কমনে বৰ্ণাইবোঁ বাজা ভাগ্যক তোমাৰ ॥৯৭
 বামৰূপে অৱতাৰ ভৈলন্ত ঈশ্বৰ ।
 লভিলা সম্ভৱিত বাজা সূৰ্য্যবংশোদ্ধাৰ ॥৯৮
 সমস্তক পালিবা বাম পুৰুষ প্ৰধান ।
 দুৰ্জ্ঞান জনক মাৰি কৰিবা নিৰ্ধাণ ॥৯৯
 বলে বীৰ্য্যে ধৈৰ্য্যে গুণে ৰূপে নিকমৰ ।
 বারণে সহিতে বাকসৰ হৈবে যম ॥১০০
 সুহিবেক সপুৰুষ বামৰ সমান ।
 অনুৰূপে জগতৰে সাধিবা কল্যাণ ॥১০১
 নিজ গুণে যশে জগতক বজ্জিবন্ত ।
 বামৰ মহিমা কহি কোনে পাইবে অন্ত ॥১০২
 সমস্ত লোকৰে আস্ত হৈব অনুৰাধ ।
 কিনো ভূমি সপুত্ৰ লভিলা মহাভাগ ॥১০৩
 এহিমতে গণিত কৰিলা ঋষিগণ ।
 শুনি দশবথৰ সমস্তক ভৈলা মন ॥১০৪
 ঈশ্বৰক পুত্ৰ পায় ভৈলা কোকুহল ।
 মুনী সকলক পূজিলন্ত মহাবল ॥১০৫

পৰমায় পকাবুতে কৰাইলা ভোজন ।
 ভুজিলন্ত দিয়া পুশ্ৰ অগৰ চন্দন ॥১০৬
 শিকাইলা সবাকো দিব্য বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰ ।
 দিলা বস্ত্ৰ অঞ্জলি হুবৰ্ষ একো ভাব ॥১০৭
 কুস্তাঙ্গুলি সবাকো কৰিলা নবকাৰ ।
 সবাকো নৃপতি আছিলন্ত বাবে বাব ॥১০৮
 হস্তী ঘোৰা বধ দোলা দাসী দাস দেশ ।
 হুবৰ্ষ জাবি থুড়ি ভাজন অশেষ ॥১০৯
 মনত বাহিৰা বাজা পুত্ৰব কল্যাণ ।
 নপাবি কহিবে বস্ত্ৰ কৰিলন্ত দান ॥১১০
 নট ভাট তেলী মালী ছুৰী তিকু জন ।
 অন্ন পানে মহাদানে সন্তোষিলা মন ॥১১১
 আছিলেক খাটনীয়া নৃপতি যতেক ।
 দিলা বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰ প্ৰমাদ অনেক ॥১১২
 দেব পিতৃ বুধিগণ যতেক জগত ।
 সগৰক। ভোষিলা বাজা পুত্ৰ উৎসৱত ॥১১৩
 বাজসন্তকাৰ পায়া মূৰি নিবন্তব ।
 বাজাক প্ৰশংসা কৰি চলি গৈলা ঘৰ ॥১১৪
 সমাজত লোক আছিলেক বস্ত্ৰ দান ।
 মহামন কৰে চলি গৈল হানে হানে ॥১১৫
 পাচে দশবধে সজলিলা বস্ত্ৰ কাজ ।
 পৰিপূৰ্ণ মনোবৰ ভৈলা মহাবাজ ॥১১৬
 নখণ্ডে ভূপতি অতি দেখি পুত্ৰ মুখ ।
 জীৱন সন্তোষ যেন পায়া মোক্ষস্থ ॥১১৭
 ইন্দৱ অশেষ ভেজ মহা প্ৰদৰ্শিত ।
 চন্দ্ৰমাৰ কলা যেন বাঢ়ে নিতে নিত ॥১১৮
 চাৰি ভাইব মাজে জ্যেষ্ঠ ভৈলন্ত জীৱাৰ ।
 পৰম উজ্বল তমু চুৰ্ভাসলন্তায় ॥১১৯
 পজসৰ্ত্ত অৰুণ নয়ন যুগ কলে ।
 সুপ্ৰসন্ন বদন চন্দ্ৰতো কৰি বলে ॥১২০
 শোভন কম্পোল কৰ্ম স্বৰূপ হুবলিত ।
 শিবছদ্ৰাকৃতি কেশ বীল আকৃষিত ॥১২১
 বহুব সমান জ্বৰ যুগ কৰে কান্তি ।
 নানা তিল ফুল মনোহৰ দন্ত পাণ্ডি ॥১২২
 হৃদয় স্বৰূপ কবুকৰ্ত্ত মনোবীত ।
 তুঙ্গ তুঙ্গকৰ সম সমান বলিত ॥১২৩
 সুবীৰ্য আত্মনি কৰ কিশলয় সম ।
 নখমণি প্ৰকাশে দেখিতে হৃদয়াকৰ ॥১২৪

স্বৰূপল স্তম্ভ দেখিতে মনোহৰ ।
 ত্ৰিবিধি বলিত্য নাতি পদ্ম সৰোবৰ ॥১২৫
 বহল জঘন কটি সিংহ প্ৰমাণ ।
 উক কবিকৰ জামু তখন হঠান ॥১২৬
 পদ্মকোষ জিনি কলে চৰণ হুগল ।
 চম্পক কলিকা সম আত্মনি উজ্বল ॥১২৭
 নখমণিচয় যেন কলে চন্দ্ৰকণ ।
 যাক দেখি স্তম্ভি কৰে ভকতব মন ॥১২৮
 আলতা গুলিলে যেন দেখি পদতল ।
 অত্যন্ত লাৱণ্য আভিনয় হৃদয়াকৰ ॥১২৯
 বেখাক্ষে চৰণত প্ৰকাশে কমল ।
 মহাপুৰুষ চিত্ৰ কলে ইসকল ॥১৩০
 সৰ্বভাৱহৃদয় কপ পৰম মধুৰ ।
 দেখে লোকৰ পাণ তাপ হোৱে দূৰ ॥১৩১
 পৰম শ্ৰীমন্ত সন্ত শীতল শৰীৰ ।
 সাগৰ গভীৰ বীৰ গুণব অশ্লিৰ ॥১৩২
 অমৃত সমান বাণী মধুৰ আলাপ ।
 সৰ্বজনবন্ধন নাহিকে কোপতাপ ॥১৩৩
 কৈকেয়ীৰ তনয় ভবত শুভায় ।
 পৰম হৃদয় সৰ্ব গুণব আলয় ॥১৩৪
 সুমিত্ৰাৰ তনয় লক্ষ্মণ শত্ৰুঘন ।
 দুয়ো সৰ্ব হৃদয় শীতল হৃদোভন ॥১৩৫
 দুয়ো হৃদয়ৰ দুয়োজন শুভায় ।
 সৰ্ব গুণাৱিত দুয়ো ভাই শুভায় ॥১৩৬
 কৌশল্যা কৈকেয়ী পৰমায় বাঁজি মিল ।
 দুয়ো ভাগ পৰমায় সুমিত্ৰা কুঞ্জিল ॥১৩৭
 সেই দুই ভাগে ভৈল দুই সৰোবৰ ।
 কৌশল্যাৰ ভাগে ভৈল লক্ষ্মণ কুমাৰ ॥১৩৮
 কৈকেয়ীৰ ভাগত ভৈলন্ত শত্ৰুঘন ।
 এতেকে দুইকো ভক্তি কৰে দুয়ো জন ॥১৩৯
 বায়ত ভকতি সন্না কবন্ত লক্ষ্মণে ।
 ভবতন্ত শত্ৰুঘন থাকন্ত মিলনে ॥১৪০
 ভবন্ত লক্ষ্মণ শত্ৰুঘন মহাসন্ত ।
 জ্যেষ্ঠ বায়ত সন্না ভকতি কবন্ত ॥১৪১
 অস্তোমন্তে চাৰি ভাই পৰম মিলন ।
 একে বিষ্ণু অংশে আসি ভৈল চাৰি জন ॥১৪২
 নমো নমো বায় বহুবল তিলক ।
 সন্তানবন্ধন দুইজন বিনাশক ॥১৪৩

যাব নামে পূবে জগতৰ মনকাষ ।
পলাওক পাতক ডাকি বোলা । বাম বাম ॥১৪৪

২৪ অধ্যায় ।
হবি ।

পবন পুৰুষ হবি, লীলা নবতনু ধবি,
বাম কপে হয় অৱতাৰ ।

বাঢ়ি বাস্তু প্ৰতিমিত, সমস্তৰে বজ্জি চিত্ত,
আচবন্ত ক্ষত্ৰ ব্যৱহাৰ ॥১

পিডু মাডু চৰণত, সেৱাত সততে বত,
দেৱ দ্বিজ গুৰু চৰণে ।

কবন্ত ভকতি নিত, সদাই ধৰ্ম্মত চিত্ত,
দস্ত অহঙ্কাৰ নাহি মনে ॥২

পবন আচাৰী সন্ত, আতিশয় নীতিমন্ত,
পঢ়িলন্ত শাস্ত্ৰ নিবন্তৰ ।

অত্যন্ত কণাশীল, নানাগুণ অভ্যাসিল,
অস্ত্ৰে শস্ত্ৰে ভৈলা ধনুৰ্দ্ধৰ ॥৩

দানধৰ্ম্ম বাজধৰ্ম্ম, কুলৰ যতক কৰ্ম্ম,
জানিলা চাৰিও মহাশয় ।

গুৰু কবিতা মান, সাম দণ্ড ভেদ দান,
জানিলন্ত আৰো যত নয় ॥৪

চাৰি ভাইৰ যাজে বাম, সৰ্বগুণে অনুপাম,
নাহি আন বামৰ সমান ।

সমস্তৰে অগ্ৰগণি, বহুবংশশিৰোমণি,
ভৈলা বাম পুৰুষ প্ৰধান ॥৫

অস্ত্ৰ শস্ত্ৰ শাস্ত্ৰ যত, চৌষষ্টি কলাৰ তন্ত্ৰ,
যত বিদ্যা আছে সংসাৰত ।

ক্ষেপণ জোৰণ বাণ, মন্ত্ৰ পড়ি সংহাৰণ,
সমস্ততে ভৈলন্ত পাৰ্গত ॥৬

বাঘৰ বশ যত, প্ৰকাশিল জগতত,
যেন পূৰ্ণচন্দ্ৰ প্ৰকলিত ।

শুনন্তা লোকৰ মানে, যেন অমৃতৰ পানে,
অধিক সন্তোষ কৰে চিত ॥৭

দৰ্শন নৰেবৰ, গুণ দেখি বাঘৰব,
মনে যেন অমৃত বৰিষে ।

কৌশল্যাৰ মন প্ৰাণ, বামতে মগন ভৈল,
জুঘা যেন পিয়ে অহনিষে ॥৮

বামৰ প্ৰসন্ন মুখ, দেখন্তে মিলয় হৃদ,
অযোধ্যাৰ বত নাবী নব ।

বামকেসে কৰেখান, বামতে মজিল প্ৰাণ,
ভৈল লোক অধীন বামৰ ॥৯

সৰ্ব পাপ বিমোচন, বাঘৰ গুণগণ,
কহে জুমাজুমি সৰ্বজন ।

নিৰ্ম্মল চৰিত্ৰে চয়, কেৱল অমৃতময়,
শুনি সবে পিয়ে সৰ্বকণে ॥১০

২৫ অধ্যায় ।
হলবি ।

বামৰ সমান, নাহি হুপুৰুষ,
ইতিনি লোকৰ যাজে ।

হুৰ্বাদলশ্ৰাম, হুন্দৰ শৰীৰ,
দেখিয়া মদনো লাজে ॥১

গজেন্দ্ৰগমন, হস্ত নিৰীক্ষণ,
সমস্তৰে হৰে মন ।

পূৰ্ণচন্দ্ৰ কচি, বদন দেখিতে,
স্তম্ভি বহে সৰ্বজন ॥২

গুণহন্তে কপ, কপ হন্তে গুণ,
হুয়ো অত্ৰো অত্ৰো বলে ।

কপ গুণে লোক, হুয়ো বিমোহিত,
চাই থাকে কোঁড়হলে ॥৩

যেন দিনমণি, প্ৰকাশে ধবলী,
ঢাকিল বামৰ গুণে ।

পাপ হয় ক্ষয়, ধৰ্ম্মৰ উদয়,
জানিয়া জগতে শুনে ॥৪

ক্ষমা দয়া ধৃতি, সত্য শৌচ নীতি,
সমস্ত গুণে সম্পন্ন ।

ধৰ্ম্মময় মন, সদাই প্ৰসন্ন,
সজ্জন জন বন্তন ॥৫

হুৰ্জজনৰ যম, বিপুল বিক্ৰম,
হুৰ্জয় দক্ষ শৰীৰ ।

বজ্জৰ সমান, হুদুচ সন্ধান,
ধনুৰ্দ্ধৰ মহাবীৰ ॥৬

অনাদি অনন্ত, নাহি যাব অন্ত,
যিতো দেৱতাৰ দেৱ ।

ব্ৰহ্মা আদি দেৱে, সদাই কবন্ত,
যাহাৰ চৰণে সেৱ ॥৭

ভেষ্টে ভগৱন্ত, দেৱ মহেশ্বৰ,
ভৈল আলি অৱতাৰ ।

সমস্তে লোকব, কুশল কাষণে,
কবিলা গুণ প্রচাৰ ॥৮
সকল নিগমে, নপারন্ত অন্ত,
বখানি বাব মহিমা ।
আন কোন জনে, কহি কবিরেক,
বামব গুণব সীমা ॥৯
বাম হেন নাম, শুনস্তে মনত,
অমৃত যেন ববিবে ।
মহা মহাজনে, সদা বাম বাম,
উচ্চবে মুখে হবিবে ॥১০
বাম হেন ইটো, নামব মধুব,
জানি কোন মহাজনে ।
বাম বাম বুলি, কুবন্ত সদাই,
মুক্তিকো হেলি মনে ॥১১
বামব নামব, মাজত সদাই,
সমস্ত ধর্মব মেলা ।
মহা মহা পাণ্ডি, তবে বাম বুলি,
সংসারক মাঝি চৈলা ॥১২
হেনয় বামব, মহিমা কহিতে,
শক্তি আছে কাহার ।
মুখ্য মাধব, দাসে বিবচিল,
আদিকাণ্ড কথা সাব ॥১৩
শুনা সভাসদ, বাসায়ণ পদ,
নিদ্দা সুবুলিবা মোক ।
বামব চবিত্র, কবিরোক পান,
পদ যে তেন হোক ॥১৪
বাম চবিত্র, বিবচি আছন্ত,
মহা মহা কবি জনে ।
ভাসম্বাক দেখি, পদ কবিবাক,
হৃদ্য ভৈল মোব মনে ॥১৫
প্রমত্ত হস্তীক, সিংহে বিমর্দয়,
আপোনাব বলে বাসি ।
তাক দেখি যেন, ক্ষুদ্র মুখকব,
জহা হোয়ে তাক লাগি ॥১৬
সিংহব মুখ, যতেক অন্তব,
মোবো সেহি পটন্তব ।

ইতো মোব মোব, কবিরে উচিত,
তুমি সব মহন্তব ॥১৭
অধম জনসে, জানিবা নিশ্চয়,
বিচাৰয় মোব গুণ ।
মোব পবিহাব, গুণক সমস্ত,
উত্তম ছিটে। নিপুণ ॥১৮
বামব চবিত্র, জবগেসে জানা,
সমস্ত ধর্মব সাব ।
হেলা পবিহবি, শুনা কর্ণ ভবি,
তেহেসে পাইবা নিস্তার ॥১৯
বামেসে পবম, ধর্ম অঙ্গুপাম,
সর্বোত্তম সর্বসাৰ ।
বামেসে হুহুদ, সোদব বাজর,
তেহেসে জগউদ্ধার ॥২০
নিজ আছাদেব, প্রভু মহেশ্বব,
সর্বানন্দ নিবন্তন ।
জগত কাষণ, কোশল্যা নন্দন,
হুয়াছে ববী বাবন ॥২১
ইতিনি কুবনে, বামব চবন,
বিনে নাহি আন গতি ।
মহা ভাসন্ত, পুৰাণ ভাবত,
সাবাবে এহি মুক্তি ॥২২
বেদ শাস্ত্র কত, বিচাৰি চাহিবা,
বাম বিনে নাহি আন ।
কেতিজন জানা, পবম শবীব,
ইটো যেই সেই থান ॥২৩
কলিব প্রভারে, স্বভাব লোকব,
ভৈগৈল মলিন মতি ।
আন ধর্ম কপে, মলিন জনব
কিমতে সাধিব গতি ॥২৪
পবম মলিন, জনো পারে গতি,
হুঝিলে হবি নাহ ।
জানিয়া সমস্ত, সমজ্যাব লোক,
তাকি বোলা বাম বাম ॥২৫

২৬ অধ্যায়— বাৰায়ণ জনকৰ গৃহত সীতাৰূপে
লক্ষ্মীৰ জন্ম ।

পদ

জগতৰে হিত চিন্তি হয়। চাৰি জন ।
দশবথ ঘৰে উপজিলা নাৰায়ণ ॥১
যেতিয়ক বায়ুৰূপে উপজিলা হৰি ।
ত্ৰিজগত সুখী ভৈল সেহি দিন ধৰি ॥২
মিলিল হৰি আতি মহন্তৰ মনে ।
পদ্মৰ প্ৰকাশ যেন সূৰ্য্য দৰশনে ॥৩
পৰিল নিজম যত দুৰ্জ্জন সকল ।
আদিত্যৰ তাপে যেন ধাঁৱে উতপল ॥৪
অশ্বিনী বিনাশি ভৈল ধন্যৰ উদয় ।
সূৰ্য্যৰ প্ৰকাশ যেন গুচি তমোময় ॥৫
বাৰণ বধিতে হৰি ভৈল। অৱতাৰ ।
দেখিয়া কোঁড়ক বৰ ভৈল। দেৱতাৰ ॥৬
পাচে আসি ব্ৰহ্মাৰ আদেশে দেৱগণ ।
অংশে সবে ভৈল বানৰত উতপন ॥৭
পৰম দুৰ্জ্জন বলে বীৰ্য্যে আতি চাৰ ।
পৰ্বতক উপাৰিয়া কবন্ত প্ৰহাৰ ॥৮
ব্ৰহ্মা আদি কৰিয়া দেৱতা নিবন্তৰ ।
কতোহো ভালুক ভৈল। বানৰ বিস্তৰ ॥৯
দেৱতো অধিক বলে তেজ পৰাক্ৰম ।
সংসাৰতো নাহি বীৰ বানৰক সম ॥১০
বিপৰীত লীলা কেনে দেখা ঈশ্বৰৰ ।
দেৱতা সবকে আনি কৰিল। বানৰ ॥১১
বিষয়ত আশা যাৰ মুগুচে সৰ্বথা ।
সিজনৰ মুহি জ্ঞান। কোনে। অৱস্থা ॥১২
জানিয়া বিষয় হুখ যত্নে দূৰ কৰি ।
একান্ত শবণে নিতে ভজিয়োক হৰি ॥১৩
ঈশ্বৰ ভকতি সে জীৱৰ কুশল ।
আত অনন্তৰে কথা শুনিয়ো সকল ॥১৪
বায়ুৰ জন্মৰ কথা অমৃত সমান ।
মতি অনুসাৰে বিচৰিলে। কিছু স্থান ॥১৫
সীতাৰ জন্মৰ কথা কহে। আত পৰে ।
বিমতে জন্মিলা দেবী জনকৰ ঘৰে ॥১৬
দশবথ ঘৰে উপজিলা ভগৱন্ত ।
পৰম ঈশ্বৰী লক্ষ্মী দেবী দেখিলন্ত ॥১৭

আপোনাৰ ৰূপ আতি কৰিয়া সুবেশ ।
পৰ্বতে আছন্ত বসি মুক্ত কৰি কেশ ॥১৮
সেহি বেলা বধে চড়ি ফুৰে লঙ্কেশ্বৰ ।
গোসানীক দেখিলেক পৰ্বত উপৰ ॥১৯
ত্ৰৈলোক্যমোহন ৰূপ দেখি চমৎকাৰ ।
ভৈল আতি মোহিত বাৰণ দুবাচাৰ ॥২০
তাৰে বধ চিন্তি মনে আছন্ত গোসানী ।
সিতো পাপী নিশাচৰে তাহাক না জানি ॥২১
বধত তুলিল আনি তাক বলে ধৰি ।
লক্ষ্মী মায়ে তেখনে জানিলা ধ্যান কৰি ॥২২
কোপে শপি বাৰণক দিলন্ত উত্তৰ ।
মোক নিচিনস তই শুনবে বৰ্ষৰ ॥২৩
জন্মিবাক যাওঁ তোৰ বধৰ কাৰণে ।
উপজিলা হৰি তোক মাৰিবাক মনে ॥২৪
ভৈল অন্তৰ্দ্ধান এহি বুলি বাৰণক ।
শুনি বাৰণৰ মনে লাগিল চমক ॥২৫
মহাভয়ে ভৈল আতি কম্পিত স্বভাৱ ।
পাচে আপোনাৰ জন্ম চিন্তি লক্ষ্মী মাৱ ॥২৬
সাগৰত জাম্প দেবী দিলা বিগ্ৰহমান ।
শতেক যোজন তথা ভৈল দ্বীপ স্থান ॥২৭
পাচে বহুমতী গৈয়া লক্ষ্মীক সাদৰি ।
তথাতে বহিলা তাক উদবত ধৰি ॥২৮
বহিলন্ত লক্ষ্মী পৃথিৱীৰ উদবত ।
কবন্ত প্ৰকাশ বস্ত্ৰ পিণ্ড যেন মত ॥২৯
তাহাৰ নিকটে আছে মিথিলা নগৰ ।
আছে সেহি নগৰে জনক নবেশ্বৰ ॥৩০
মহাতপশীল ৰাজা বাজ্জাশিবৰ ।
পুত্ৰৱতে পালে প্ৰজা ধৰ্ম্মত তৎপৰ ॥৩১
যজ্ঞ কৰিবাক মনে জনক নৃপতি ।
কৰিলা জিজ্ঞাস পাচে স্থান মহামতি ॥৩২
চাৰিবাক লাগে ভূমি দ্বাদশ বৎসৰ ।
তেবেসে পবিত্ৰ স্থান হোৱয় যজ্ঞৰ ॥৩৩
গৰ্ভৱতী হয়। মহী আছয় যথাত ।
অনেক লাঙ্গল নিয়া জ্বলি তথাত ॥৩৪
উঠিলেক ডিম্ব গোট বজিয়া লাঙ্গলে ।
বস্ত্ৰময় ডিম্ব সূৰ্য্য গোট যেন জ্বলে ॥৩৫
হালোৱা সকলে পাচে মুকুতি কৰিয়া ।
জনকৰ আগে ডিম্ব গোট দিম্ব নিয়া ॥৩৬

পবন সুলক্ষণ ডিহা দেখি মহামানী ।
 ভাঙ্গি চাহে ভিতরত আছে কন্ডাখানি ॥৩৭
 উপজিয়া কান্দে আতি আর্তবার কবি ।
 ভুবনচূর্ণ কন্ডা পবন সুলক্ষী ॥৩৮
 জনক নৃপতি মনে হববিত ভৈলা ।
 মহা সুলক্ষী কন্ডা কোলে তুলি লৈলা ॥৩৯
 অন্তঃপুবে গৈলা বাজা হয় বঙ্গবন ।
 দেখিলা কন্ডাক পাচে মহাদই গণ ॥৪০
 স্বামীক চাহিয়া পাচে হাসিয়া বুলিলা ।
 কাহার কন্ডাক প্রভু কাড়িয়া আনিলা ॥৪১
 ইতো সুলক্ষী কন্ডা বব কপবতী ।
 আতি অদভূত লক্ষী যেন বৃষ্টিমতী ॥৪২
 বাজা বোলে যজ্ঞ ভূমে পার্শ্বে কন্ডাখানি ।
 মুখ্য মহাদৈক দিয়া বুলিলন্ত বাণী ॥৪৩
 তোমাক দিলোঁহো তুলিবাহা কবি যজ্ঞ ।
 তৈলন্ত হবিস দেবী পারা কন্ডা বঙ্গ ॥৪৪
 পবন দখিছে যেন পাইল নয় নিধি ।
 করাইলন্ত সংস্কার যেন বেদ বিধি ॥৪৫
 নাম থৈতে বিচার কবিলা মূনি যত ।
 উপজিয়া কন্ডা লাক্ষণ সীবলত ॥৪৬
 এতেকেসে তান সবে সীতা নাম থৈলা ।
 এহিমতে সীতা গোসানীর জন্ম ভৈলা ॥৪৭
 জনক নৃপতি আতি তুলিলা যতনে ।
 তাহান চুহিতা সীতা বোলে সর্বজন ॥৪৮
 সীতা নাম ধরি লক্ষী জগত জননী ।
 যেন চন্দ্রকলা বাড়ি বাসন্ত শ্রবদনী ॥৪৯
 একচিত্ত মনে সদা বিজুক বিদ্যাস্ত ।
 হবিক নিচিস্তি সতী একোক নখাস্ত ॥৫০
 পবন বৈষ্ণবী কন্ডা দেখি সর্বজনে ।
 জন্মিল লক্ষীর অংশ জানিলেক মনে ॥৫১
 সীতার চবিত্রে যত এতিক্ষণ থণ্ড ।
 সম্প্রতিক প্রভু বারবব কথা কণ্ড ॥৫২

২৭ অধ্যায়—৩৫ চণ্ডালব বৃত্তান্ত ।

পুণ্ডা নকত্রত দশবধ মহাবীৰ ।
 চাৰি পুত্র সবে গৈলা ভাগীবতী তীব ॥১
 স্নান দান তর্পণ কবিয়া নৃপব ।
 দেহবধি পিতৃক তর্পিল নিকন্তব ॥২

শত্রিয়োক আতি পবে অদভূত কখন ।
 সৈন্ত সবে তৈল ভৈত যেন মহাবন ॥৩
 পবন কলীঠ ছুট পুট কয়েব ।
 সেহি সময়তে মিলিলেক আখাণ্ডব ॥৪
 পূর্বত ব্রাহ্মণ আসি অধর্ম কাশন ।
 সেহি পাশে চণ্ডাল যোনন্ত উপজিল ॥৫
 গুহনায়ে তৈল দিতো বাজা চণ্ডালব ।
 সেহি সময়ত লৈয়া সেনা নিবন্তব ॥৬
 দশবধ নৃপতিক নগনি মনত ।
 চণ্ডাল কবিল স্নান গঙ্গাব জলত ॥৭
 দশবধে দেখে অহম্ময় চণ্ডালব ।
 ধরি আনিবাক আজ্ঞা দিলা নৃপব ॥৮
 শুনি গুহ নৃপতির ক্রোধ বব তৈল ।
 অনেক চণ্ডাল সবে যুজিবাক লৈল ॥৯
 দশবধ নৃপতির কটক অপাব ।
 ছয়ো সেনা অস্ত্রে অস্ত্রে কবে ধব মাঘ ॥১০
 লাগিল সময় ভাগীবতী তীব ছবি ।
 উভয় কটকে লগাইলেক হড়াহড়ি ॥১১
 অনেক কটক বেড়ি কবে হলহুল ।
 পবন চুর্খোব বণ মিলিল তুমুল ॥১২
 মাঘ ঋতাব কোব বাকক বড়াবি ।
 বাক সবে শালে কেহো জনে শব বাবি ॥১৩
 ধবতব অস্ত্র ধবি চুহাতে প্রহাবে ।
 লবন্তে গৈয়া কতো হাতে খোকা মাঘে ॥১৪
 মদন্ত চণ্ডালব উখলিল বোল ।
 আগুহান হয় যুজে লৈয়া ঢাল খোল ॥১৫
 চাবিত্তি শবদ উঠিল ভয়ভব ।
 পবন চকল চিত্ত তৈল চণ্ডালব ॥১৬
 মন্ত লাগি আছয় ফেতন নাহি পায়ে ।
 হাতত চৌবধি ধবি হলহুলি ধারে ॥১৭
 আউল জাউল বাউল যেন খেদিআসে ।
 অবৈ তই কোন বুলি ফুবে চাৰি পাশে ॥১৮
 নাহি অস্ত্র শস্ত্র কতো প্রহাবয় বলি ।
 দশবধে দেবিয়া হাসন্ত বলখলি ॥১৯
 আপোনা কটকক দিলন্ত বিশান ।
 গুহ নৃপতিক জীহন্তে ধবি আন ॥২০
 শুনি নৃপতির আতি কটক প্রথব ।
 যুজিবাব নতি আতি জাকর বিজব ॥২১

চাৰি ভিত্তি বেঢ়িয়া অনেক সেনাগণে ।
 গুহ চণ্ডালক বন্দী কৰিলা তেখনে ॥২২
 পাচে পাত্ৰে নিয়া নৃপতিৰ আগে দিল ।
 বায়ক দেখিয়া পূৰ্ব্ব বৃত্তান্ত স্মৰিল ॥২৩
 বায়ৰ চৰণে গৈয়া কৰি নমস্কাৰ ।
 বায়ত কহন্ত গুহে কথা আপোনাৰ ॥২৪
 শুনিয়োক বায় কহেঁ তযু চৰণত ।
 আছিলেঁ ত্ৰাঙ্কণ মই পূৰ্ব্ব জনমত ॥২৫
 যি দোষে চণ্ডাল ভৈলোঁ শুনা স্বৰূপত ।
 ভগীৰথ মহাবাজা তোমাৰ বংশত ॥২৬
 ত্ৰাঙ্কাক আবাধি বাজা মহাধৰ্ম্মশীল ।
 ত্ৰাঙ্কলোকহন্তে গজা নম্বায়া আনিল ॥২৭
 বিষ্ণুপদবজ্জমিলা তুলসী সহিত ।
 ভৈল সৰ্বোত্তম গজা জগতে বিদিত ॥২৮
 নাহি ত্ৰিভুবনে তীৰ্থ গজাৰ সমান ।
 যত মহাজন সবে কৰিলন্ত স্নান ॥২৯
 ত্ৰাঙ্কণ বুলিয়া গৰ্ব্ব কৰিলেঁ মনত ।
 গজা আদি তীৰ্থ আছে মোৰ শৰীৰত ॥৩০
 নকৰিলোঁ স্নান মই গজাৰ জলত ।
 শপিলন্ত গজা ক্ৰোধ কৰিয়া মনত ॥৩১
 মোত স্নান নকৰিলি ত্ৰাঙ্কণ গৰ্ব্বত ।
 এহি পাপে তোৰ জন্ম হৈব চণ্ডালত ॥৩২
 গুহ নামে হৈবি তই বাজা চণ্ডালৰ ।
 এহি বুলি পাচে সীমা দিলন্ত শাপৰ ॥৩৩
 থাকয় তোহোৰ মন যেবে মোক প্ৰতি ।
 জন্মে জন্মে মোত তেবে কৰিবি ভকতি ॥৩৪
 এক শত জন্ম মোত ভক্তি কৰ য়েবে ।
 ইতো পাতকৰ বিশ্ন মুক্ত হৈবি তেবে ॥৩৫
 য়েবে দৰশন তই পাস ত্ৰীবায়ক ।
 একে জন্মে তোৰ তেবে খণ্ডিব পাতক ॥৩৬
 এহি সীমা ধৈয়া গজা দিলা মোক শাপ ।
 উপজিলেঁ চণ্ডালযোনিত মই পাপ ॥৩৭
 ভৈলা নাবায়ণ বচুৰংগে অৱতাৰ ।
 তযু দৰশনে পাপ গুচিল আমাৰ ॥৩৮
 তোমাৰ চৰণে আবে লৈলোঁহে শৰণ ।
 ভূমি যিনে মোৰ গতি নাহি আন জন ॥৩৯
 সনা সেবা কৰি মই থাকিবোঁ তোমাক ।
 তোমাৰ পিতৃত মাগি লৈয়োক আমাক ॥৪০

শুনি বায়বৰ মহা কৰুণা মিলিল ।
 অনেক বিনয় কৰি পিতৃক বুলিল ॥৪১
 শুনিয়োক পিতৃ কৃপা কৰিয়োক মোক ।
 গুহ নৃপতিক মেলি মোহোক দিওক ॥৪২
 জগতৰ পতি বায়দেৱৰ বচন ।
 শুনি দশবৰ্ষৰ সন্তুষ্টি ভৈল মন ॥৪৩
 স্বভাৱে বায়ত দয়া বাজাৰ বিস্তৰ ।
 মেলিয়া গুহক তাৰ দিলা নৃপবৰ ॥৪৪
 পাইলন্ত গুহক বামে পিতৃত মাগিয়া ।
 কৰিলা আশ্বাস বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰ দিয়া ॥৪৫
 অনেক শাসন বামে দিলা আশ্বদেশ ।
 নিৰ্ভয় বচনে তাৰ বুলিলা অশেষ ॥৪৬
 আজি ধৰি গুহ ভূমি ভৈলা মোৰ মিতা ।
 থাকিয়োক স্নেহে কিছু নকৰিবা চিন্তা ॥৪৭
 হেন শুনি গুহ চণ্ডালৰ অধিপতি ।
 বায়ক বুলিল কৰি অনেক ভকতি ॥৪৮
 কৈব মই হীন জাতি চণ্ডাল অধম ।
 ভূমি ত্ৰিজগত গুহ ঈশ্বৰ পৰম ॥৪৯
 ত্ৰাঙ্কা হৰে নাজানন্ত যাছাৰ মহিমা ।
 চাৰি বেদে কহি যাৰ নাপাৱন্ত সীমা ॥৫০
 অধমো উদ্ধবে যাৰ নাম লৈলে মাত্ৰ ।
 মই কেনে তোমাৰ মিত্ৰৰ ভৈলোঁ পাত্ৰ ॥৫১
 কমনে তৰ্কিবে প্ৰভু তোমাৰ লীলাক ।
 কৰঁ অমুগ্ৰহ কেনে কেতিক্ষণে কাক ॥৫২
 নাহিকে তোমাত জাতি আচাৰ বিচাৰ ।
 তযু পদে শৰণ কৰোক মাত্ৰ সাব ॥৫৩
 এতেকে তোমাৰ জাত কৰুণা মিলয় ।
 যেই সেই মতে যেন অমৃত পিয়য় ॥৫৪
 এতেকে অজবায়ব হোৱে সিতো জন ।
 লৈলোঁ আজি মাত্ৰ মই তোমাত শৰণ ॥৫৫
 এতেকতে মোক মিত্ৰ বুলিয়া ধৰিলা ।
 এহিতো অন্তৰ্ক তযু বিপৰীত লীলা ॥৫৬
 আনো নানা স্তুতি নতি কৰিলা ভকতি ।
 পাচে তাৰ বিদায় দিলন্ত বচুপতি ॥৫৭
 বায়ত মেলানি পায়্য কৰি যোবহাত ।
 দণ্ডতে পৰি আতি কৰি প্ৰণিপাত ॥৫৮
 মাথাত মাখিল চৰণৰ ধূলি আনি ।
 পুনৰপি কৃতাজলি বুলিলন্ত বাণী ॥৫৯

তোমার চরণে বতি মুগ্ধচাক মোব ।
 যাক দৰশনে পাপ এৰাউলোঁ । দুৰ্য্যোব ॥৬০
 ধৰিবাহা আমাক দাসব বুলি দাস ।
 ভয়ে ভয়ে এহি চৰণত হোক আশ ॥৬১
 এহি বুলি কহে । দূৰ গৈলা পাচতৰি ।
 পুনৰপি এণামিল । দণ্ডবন্তে পৰি ॥৬২
 বাম পাদপদ্ম চুই মান ধৰি লৈল ।
 সৈন্যসমে গুহ নিজ স্থানে চলি গৈল ॥৬৩
 অনন্তৰে দশবথ নৃপতিপ্ৰধান ।
 পাত্ৰ পুত্ৰ সৈন্যে কৰিলা গঙ্গাস্নান ॥৬৪
 চলিবাক চাত্ৰে নিবকব অন্ত গৈল ।
 দেখি ভবদ্বাজৰ আশ্ৰম গৈয়া পাউল ॥৬৫
 চাৰি পুত্ৰ সমাগত বাজ, শুদ্ধ মনে ।
 কৰিলন্ত নমস্কাৰ ঋষিব চরণে ॥৬৬
 ভবদ্বাজে বেদ মন্ত্ৰ কৰিয়া সম্বাদ ।
 পুত্ৰে সম্মে বাজাক কৰিলা আশীৰ্বাদ ॥৬৭
 নানাবিধ দ্রব্য মুনিবাড় কৌতুহলে ।
 অতিথিৰ ব্যৱহাৰ কৰিলা সকলে ॥৬৮
 বামক দেখিয়া মুনি ভৈলা বঙ্গমন ।
 কোলে লৈয়া ঋষিবাজ কৰিলা শয়ন ॥৬৯
 নিদ্রা গৈলা বামচন্দ্ৰ ঋষিব লগত ।
 ইন্দ্ৰে সম্মে আসিলন্ত দেৱগণ যত ॥৭০
 বামক কৰিলা অভিসেক পুৰন্দৰ ।
 মন্ত্ৰে সম্মে দিলা সবে দিব্য ধনুশৰ ॥৭১
 পাচে ইন্দ্ৰে দিলন্ত বামক সমিধান ।
 এহি ধনুশৰে শত্ৰু কৰিবা নিৰ্মাণ ॥৭২
 নানাদিব্য কামে ধনুৰ্ৰূপ অনুপাম ।
 মন্ত্ৰ সম্মে পায়্য বঙ্গমন ভৈলা বাম ॥৭৩
 ধনুশৰ দিয়া চলি গৈলা দেৱগণ ।
 বাজি অৱসানে বাম পাইলন্ত চেতন ॥৭৪
 দেখন্ত হাততে আছে দিব্য ধনুশৰ ।
 কৰে ফটকট মনে মন্ত্ৰ নিবন্তৰ ॥৭৫
 দেখি ধনুৰ্ৰূপ ঋষি বামৰ হাতত ।
 পৰম বিশ্বয় ভৈল মুনিব মনত ॥৭৬
 প্ৰভাতে উঠিয়া বাম কৰিলন্ত স্নান ।
 ঋষি সম্মে দশবথ ভৈলা একস্থান ॥৭৭
 কৰি কৰ্ণবোৰ বামচন্দ্ৰ মহাভাষে ।
 কহন্ত স্বপ্ন কথ। ছদ্মস্তব আসে ॥৭৮

ঐবাৰু কক্কে আসিলন্ত পুৰন্দৰ ।
 মন্ত্ৰে সম্মে দিলা মোক দিব্য ধনুশৰ ॥৭৯
 দেৱগণ সবে আক বুলিলা বচন ।
 এহি ধনুৰ্ৰূপে জিনিবাহা শত্ৰুগণ ॥৮০
 এহি বুলি চলি গৈল দেৱগণ যত ।
 কণ্ঠ দেখি ধনুৰ্ৰূপ আহয় হাতত ॥৮১
 মনত হুমৰোঁ মহামন্ত্ৰ গণ যত ।
 এহি বুলি বামচন্দ্ৰে ছহানো আগত ॥৮২
 স্বপনৰ লক ধনুশৰ আনি দিল ।
 দেখি সমন্তৰ মনে বিশ্বয় মিলিল ॥৮৩
 ভবদ্বাজ ঋষি ধনু দেখি বিগ্ৰহান ।
 অদ্বুত মানিয়া মনে কৰিলন্ত ধ্যান ॥৮৪
 জ্ঞানলন্ত ঋষি বাম মুহিক মানুস ।
 ভৈলা অৱতাৰ বিষ্ণু পৰম পুৰুষ ॥৮৫
 দিলন্ত অজয় ধনুৰ্ৰূপ দেৱবাজে ।
 বধিবন্ত বাজক স'গ্ৰামৰ মাজে ॥৮৬
 জানি মহামুনি মনে ভৈল কৌতুহল ।
 পাচে বামচন্দ্ৰক স্বপ্নৰ দিলা ফল ॥৮৭
 স্বপ্নত তোমাক ধনু দিলা পুৰন্দৰ ।
 জিনিবা শত্ৰুক যল বাচিব বিস্তৰ ॥৮৮
 নপাৰি কহিবে বাম তোমাব মন্ত্ৰত ।
 স্বপ্ন শুনি হাসিলন্ত বাজা দশবথ ॥৮৯
 ভবদ্বাজ ঋষিক কৰিয়া সতকাৰ ।
 চাৰিপুত্ৰ সহিতে কৰিলা নমস্কাৰ ॥৯০
 মাগিয়া মেলানি আতি বুলি প্ৰিয় বাণী ।
 পুত্ৰ সম্মে অযোধ্যাক গৈলা মহামানী ॥৯১
 নিজ মন্দিৰত বাজা বৈল বঙ্গমনে ।
 মিলয় আনন্দ পুত্ৰমুখ দৰশনে ॥৯২
 মহাপুণে গুণৱন্ত চাৰিও তনয় ।
 যত অন্ত শত্ৰু শাস্ত্ৰ চাৰিও জ্ঞানয় ॥৯৩
 কেৱল ধৰ্ম্মত মাত্ৰ বতি সৰ্বক্ষণ ।
 কৰন্ত তকতি নিতে বামৰ চরণে ॥৯৪
 চাৰি ভাইৰ মাজে বামচন্দ্ৰ গুণ চাব ।
 তাস্ত অতিশয় প্ৰীতি বাঢ়য় বাজাব ॥৯৫
 বামৰ সম্মে আক নাহি ত্ৰিভুবনে ।
 তাহান গুণৰ অন্ত কহিবক কোনে ॥৯৬
 দেখয় গভীৰ কোটি সমুদ্ৰত কৰি ।
 কৰ্মাণে কোটি বহুত্বা মুহি সবি ॥৯৭

ধৈৰ্য্যে কোটি এক মেক নুহি পটন্তৰ ।
 শ্রমত সমান নুহি কোটি মহেশ্বৰ ॥৯৮
 কোটি এক সূৰ্য্য সম নুহি প্রতাপত ।
 এক কোটি যম সম নুহিকে ক্রোধত ॥৯৯
 বিলাসত সম নুহি কোটি পুৰন্দৰ ।
 শীতলত চন্দ্র কোটি নুহি সমসৰ ॥১০০
 গজেন্দ্র কোটিকে জিনি গমন গন্তীৰ ।
 কোটি হেমরন্ত জিনি নিকম্প শবীৰ ॥১০১
 অয়ুত কোটিতো কবি দেখয় মধুৰ ।
 ৰূপে কোটি কন্দৰ্পৰো দৰ্প কৰে চূৰ ॥১০২
 নুহি দুৰ্গা কোটি সম শত্ৰুঘর্দনত ।
 ইতিনি ভুবনে সম নাহিকে দানত ॥১০৩
 কোটি এক বহ্নি নুহি তেজত সমান ।
 বৃহস্পতি কোটি জিনি শাস্ত্রত সৃজান ॥ ১০৪
 এক কোটি ব্রহ্মা সম নুহিকে মানত ।
 ধনুগুণে সম নাহি ইতিনি লোকত ॥১০৫
 আনো নানা গুণ যত আছয় বামত ।
 ত্ৰিভুবন যাজে কোন বৰ্ণাইবে শকত ॥১০৬
 অনন্ত শক্তি ধৰ পৰম ঈশ্বৰ ।
 যাহাব কিঙ্কৰ হব ব্রহ্মা পুৰন্দৰ ॥১০৭
 যাক যোগেশ্বৰ সবে চিন্তন্তু ধ্যানত ।
 তেন্তে বামৰূপে আসি ভৈলন্ত বেকত ॥১০৮
 নিজগুণ যশ মহাধৰ্ম্ম যাজে সাব ।
 কৃপায় কবিল। আসি লোকত প্রচাৰ ॥১০৯
 আৰ শুনি ভনিয়া তবোক সৰ্ব্বজনে ।
 ঈশ্বৰ অৱতাৰ এহিসে কাৰণে ॥১১০
 বাৰণ মাৰণ তান কোন প্রয়োজন ।
 যাব কটাক্ষতে কোটা ব্রহ্মাও উচ্চন ॥১১১
 মাৰিলে বাৰণ কোন পৌৰুষ তাহাব ।
 যাক জিনিলেক বালি বনৰ বানৰ ॥১১২
 হেন বায় চৰণত কৰিয়োক বতি ।
 আন পৰিহৰি বাম দেহত কৰ মতি ॥১১৩
 অনিত্য সংসাৰ বিলম্বত কাজ নাই ।
 চিন্তামণি জন্ম হেবা হাততে হবাই ॥১১৪
 শুনা সভাসদ পদ বামৰ চৰিত ।
 এহিসে প্রধান ধৰ্ম্ম জানিবা কলিত ॥১১৫
 মনুষ্য হৈবাব প্রয়োজন এহিমান ।
 বোল। বাম বাম হোক পাতক নির্ধাণ ॥১১৬

২৮ অধ্যায়- মাৰীচ, সুব'হ প্রভৃতি বান্দসক
 বধ কবাই যজ্ঞ বন্ধা কৰিবৰ উদ্দেশ্যে বাম লক্ষণক
 আনিবলৈ বিশ্বামিত্ৰৰ আগমণ ।

হুলবি ।

শুনা আত পৰে, কথা নিবন্তৰে,
 চৰিত্ৰ যেন বামৰ ।
 পৰলোক হিত, ঋষি বিশ্বামিত্ৰ,
 আবন্তিলা যজ্ঞবৰ ॥১
 মাৰীচ সুবাহ, নামে দুইজন,
 বান্দস অতি দুৰ্জ্জন ।
 চতুর্দশ কোটি, বান্দস সহিত,
 কৰয় যজ্ঞ উচ্চন ॥২
 বাবদ্বাবে ঋষি, আবন্তন্ত যজ্ঞ,
 অনেক কৰি যতন ।
 বক্তনয় বৃষ্টি, কৰিয়া সমস্তে,
 বান্দসে কৰে ধ্বংসন ॥৩
 সমস্তে বান্দস, ভস্ম হোৱে যেবে,
 শাপে ঋষি কৰি কষ্ট ।
 নশপন্ত ক্রোধে, উপজিয়া মৰে,
 তপত্ৰত হোৱে নষ্ট ॥৪
 সিহেতু বান্দস, যজ্ঞ নষ্ট কৰে,
 ঋষিৰ মনে অস্থখ ।
 উত্তলধুগুণ, চিত্ত অসন্তোষ,
 উপজয় বৰ দুখ ॥৫
 পাচে ধ্যান কৰি, সকল বৃত্তান্ত,
 জানিলন্ত মুনিবৰে ।
 বান্দস বধিতে, অৱতৰি হৰি,
 আছা দশবধ ঘৰে ॥৬
 তাক আনি সবে, বান্দস মৰায়া,
 কৰোঁ যজ্ঞ সমাপতি-।
 এহি মনে গুণি, চলিলন্ত মুনি,
 বামক আনিবে প্রতি ॥৭
 দশবধ বাজা, পুত্ৰহতে প্রজা,
 পালি হুখে অৰোধ্যাত ।
 আছন্ত নৃপতি, যেন হৃষপতি,
 বসিয়া দিব্য সভাত ॥৮
 বশিষ্ঠ প্রমুখো, পুৰোহিত সবে,
 বসি আছা বজ্রমনে ।

ইন্দ্রব আগত, বৃহস্পতি আদি,
 যেন মহামুনিগণে ॥৯
 হুমন্ত্র সহিতে, মহামন্ত্রী সবে,
 বাজাক আছে উপাসি।
 সেহি সময়ত, বিশ্বামিত্র য়ান,
 তথ্যে মিলিল আসি ॥১০
 দেখিয়া নৃপতি, সমাজে সহিত,
 উঠিল। আতি সমবে।
 প্রণাম কবির, চরণ ধূলি,
 মাখাত লৈলা সাজবে ॥১১
 হুর্বার আসন, আনিয়া নৃপতি,
 সমাজব যাজে দিলা।
 সমস্তকে আশী- কীর কবি ঋষি,
 আসনে আসি বসিলা ॥১২
 আপুনি চরণ, ধুইই দলবধে,
 পাদোদক লৈলা মাখে।
 পদ সাজবে সর্ব্বে ঋষিক,
 পূজিল। পৃথিবীনাথে ॥১৩
 যোবহাতে বাজা, মধু বচনে,
 কুশল বার্তা পূজিল।
 তবু দলবনে, অমৃতব পানে,
 সন্তোষ যেন মিলিল ॥১৪
 আপোনার নিজ, কৃত্য হুলি হোক,
 ববিবাহ। সুনিবাজ।
 আজ্ঞা করিযোক, সম্প্রতি তোমাব,
 সার্থে। মই কিবা কাজ ॥১৫
 বাজাব বচন, শুনি বিশ্বামিত্রে,
 তৈলা আতি বদমন।
 বাজাক বোলন্ত, শুনিয়ো নৃপতি,
 যেন হোব প্রয়োজন ॥১৬
 বাব্বাবে আসি, যজ্ঞ আবত্তিলেঁ,
 অনেক কবি বচন।
 মাঘীচ হুবাধ, বাক্সে আমাব,
 কবর বজ উছন ॥১৭
 অনেক সন্তাব, আনি আক বাব,
 চাহৌ যজ্ঞ কবিবাক।
 বাক্সক মাঝি, যজ্ঞ বাবিবাক,
 বায়ক দিওক বোক ॥১৮

শুনিয়া বাজাব, মাখাত পবিল,
 বজ্রব যেন প্রহাব।
 উত্তর সঙ্কটে, বাজিয়া নৃপতি,
 দেখন্ত দুখে আঁকার ॥১৯
 বায়ক নিমিলে, আগ দিয়া ঋষি,
 কবিবেক বন ছন।
 ঋষিব লগত, বায়ক পঠালে,
 হৈবেক হোব মরণ ॥২০
 একতিতি বাঘে, খেদে আবে। ভিত্তি,
 নদী ঘোব বাব্বাব।
 জাম্প নিলে হবে, জাম্প নেমিলেও,
 বাঘে লয়ে প্রাণ তাব ॥২১
 সেহি পটন্তব, পায়। আছে হোক,
 কবিবৌ কোন উপায়।
 হেন মনহুখে, থাকি বাজা পাচে,
 মাতিলা ঋষিক চাই ॥২২
 বাব ববিবব, চাহ। বাব হোব,
 শিশুমতি আভিনয়।
 কিয়ন্তে বনত, মাঝিবেক বাঘে,
 বাক্স বব দুর্জয় ॥২৩
 ব্রহ্মাব ববত, বাক্সদগণব,
 বাঙিল বল অপাব।
 সৈন্তসবে সৈরা, বাক্স মাঝিরা,
 বাখিবে। বজ্ঞ তোমাব ॥২৪
 আপুনি চলিবে, বায়ক নেমিবে,
 বুলিলেঁ দৃঢ় বচন।
 শুনি বিশ্বামিত্রে, বাজাক বোলন্ত,
 সুবুজি তোমাব মন ॥২৫
 বামত বিনাই, বাক্স মাঝিতে,
 শক্তি আছে কাহাব।
 আমাক ভাণ্ডিরা, বচন বোলোঁহা,
 বুজিলেঁ বোল তোমাব ॥২৬
 বায়ক নিদিয়া, আপা ভব কবি,
 পলটাই পঠা হোক।
 কোস দেখি বাজা, বোলে বোকহাতে,
 মহাঋষি শুনিযোক ॥২৭
 তোমাব ক্রোধত, কল্মে ভবতবি,
 ব্রহ্মা আদি দেবগণ।

হেনয় তোমাৰ, আগে কোন হওঁ,
 আমি আতি অলঙ্জন ॥২৮
 কত দুখে মই, পাইলোঁহো বামক,
 দেহতা সবৰ বৰে ।
 তোমাৰ লগত, তাক পঠাইছিলে,
 মাৰিবেক নিশাচৰে ॥২৯
 ধনজন যত প্রাপ্ত কৰিয়া,
 বামেসে আতি প্রধান ।
 এককণ মান, দেখিতে নপাইলে,
 নবহে মোৰ পৰাণ ॥৩০
 হেনয় বামক, কিমতে পঠাইবোঁ,
 বাক্ষসক যুজিবাক ।
 ইন্দ্র আদি কবি, ব্রহ্ম সৰুলে,
 গাৰিয়া আছে যাহাক ॥৩১
 সিটো বাক্ষসক, কিমতে যুজিব,
 অবোধ মোৰ ছৱালে ।
 নিদিলেও লপি, কৰিবাছা ভয়,
 জানিলোঁ এনিলে কালে ॥৩২
 হৰি হৰি বিধি, কি কাম কৰিলোঁ,
 পৰিলোঁ মহাবিপাকে ।
 বাম হেন পুত্ৰ, পায়ো নপাইলোঁ,
 দণ্ডিলে দৈবে আমাকে ॥৩৩
 বামক পঠাইলে, মৰিব কোশল্যা,
 আমিও মৰিবোঁ প্ৰাণে ।
 বামক নেদেখি, মৰিব সকলে,
 যত নবনাৰী মানে ॥৩৪
 দাস্তে তৃণ ধৰি, তোমাত মাগোঁহো,
 বামক দিওক মোক ।
 তোমাৰ প্ৰসাদে, অযোধ্যাৰ লোক,
 নপাওক বামৰ শোক ॥৩৫
 তোমাৰ লগত, আপুনি চলিবোঁ,
 কটক লৈয়া অপাৰ ।
 তোমাৰ যজ্ঞক, বাখিবোঁ কৰিয়া,
 বাক্ষসক বৃন্দামাৰ ॥৩৬
 যদি তথাপিভো, বামক নেবাঁহা,
 স্বৰূপ বোলোঁ বচন ।
 নিবস্তবে লোক, বামৰ লগত,
 চলি যাইবোঁ তপোবন ॥৩৭

বাম বিনে আমি, অযোধ্যা নগৰে,
 সাধিবোঁ কমন কাম ।
 সমজ্ঞাৰ লোক, পাতক ছাবোক,
 ডাকি বোলোঁ বাম বাম ॥৩৮

২৯ অযোধ্যা—বাম লঙ্ঘনক নিষিদ্ধাও ঘৰিব
 কোন আক বাম লঙ্ঘনক লৈ ঘৰিব গমন ।

দশৰথ নৃপতিৰ শুনিয়া বচন ।
 মহাকোপ কৰি বোলে গাধিব নন্দন ॥১
 বধুব বংশত ভূমি ভৈল। উতপতি ।
 ধৰ্ম্মশীল হয়। অধৰ্ম্মত কৈলা বতি ॥২
 পুত্ৰৰ স্নেহত মোক কৰস নৈবাণ ।
 মিছা মোহজালে পৰি কৰ ধৰ্ম্মনাশ ॥৩
 নজানস কত গুণ আছয় বামত ।
 বাহুবলে জিনিবাক পাৰে ব্ৰিজগত ॥৪
 বাক্ষস মাৰিব বামে ইতো কোন কাজ ।
 বিমুখ কবহ বাজা দিয়া মোক লাজ ॥৫
 কপটে ভাগিয়া মোৰ আশা কৰ ভজ ।
 সবংশে নশিবে পুত্ৰ মোৰ ভৈলে খজ ॥৬
 আছন্ত বশিষ্ঠ তোৰ মন্ত্ৰণাৰ বাস ।
 তাৰ বোলে অপমান আমাক লগাস ॥৭
 সত্যে সত্যে বোলোঁ বাজা মই নিষ্ঠকৰি ।
 নিদিলি বামক যাওঁ ক্ৰোধে পৰিহৰি ॥৮
 নিষ্ঠুৰ বচন বাজা শুনিয়া মুনিৰ ।
 পৃথিবী কম্পয় যেন গাৱ নোহে স্থিৰ ॥৯
 আছোক নৃপতি চৰাচৰ কম্পি গৈল ।
 প্ৰলয়ৰ কাল যেন উপগত ভৈল ॥১০
 ক্ৰোধে প্ৰকম্পিত বিশ্বামিত্ৰ মুনিবৰ ।
 দেখি অন্তৰীক্ষ ধাতু ভৈল নিবস্তব ॥১১
 পাত্ৰ মিত্ৰ সমে দশৰথ মহাবাই ।
 ভয় ত্ৰাসে ভৈল যেন মৃতক পৰাই ॥১২
 অনন্তবে বশিষ্ঠে দেখিয়া তমোময় ।
 বাজাক বোলন্ত শুনিমোক মহাশয় ॥১৩
 প্ৰথমে ঋষি ভূমি বুলিল। বচন ।
 বুলিয়োক ঋষি কিবা সাধোঁ প্ৰয়োজন ॥১৪
 কদাচিতো ব্যৰ্থ নাহি বচন তোমাৰ ।
 এতেকে বামক দিতে ভৈল অঙ্গীকাৰ ॥১৫

সিটো অজীকাৰ আবে লাৰিবা কিমতে ।
 ভূমি সত্যবন্ত হেন জানয় জগতে ॥১৬
 নকৰিবা বাজা সত্যবন্ত পৰিহাৰ ।
 ভূমি সত্য লজ্জিলে বাখন্দা নাহি আৰ ॥১৭
 সত্য সম ধৰ্ম আৰ পুৰুষ নাই ।
 জানি ঋষি সন্তে দিয়ো বায়ক পঠাই ॥১৮
 তাক নপঠাইলে বিশ্বামিত্ৰে দিবে শাপ ।
 গাৰিৰ ভৱন মহাপ্ৰচণ্ডপ্ৰতাপ ॥১৯
 হেন জানি কামৰ নিমিত্তে এৰা শোক ।
 ঋষিৰ বচন বাধি বায়ক দিওক ॥২০
 তাক পাইলে ঋষিৰ সন্তুষ্ট হৈবে চিত ।
 নানা অস্ত্ৰে শস্ত্ৰে বিশ্বামিত্ৰে হুশিক্ষিত ॥২১
 মুনি সবে অস্ত্ৰ শিক্ষা দিবন্ত বায়ক ।
 তাকে লৈয়া বায়ে জিনিবেক বায়কসক ॥২২
 বিশেষত বিষ্ণু বায়কৰে অহতাৰ ।
 বায়কসকলক বায়ে কৰিব সহাব ॥২৩
 অশুমাত্ৰে চিন্তা নকৰিবা মহামানী ।
 দশবধ বাজা বশিষ্ঠৰ শুনি বাণী ॥২৪
 পাইলন্ত ভাৰসা তান শান্ত ভৈল হিয়া ।
 জিজ্ঞাস কৰন্ত বাজা বায়ক আনিয়া ॥২৫
 আসি আছে বিশ্বামিত্ৰে তোমাক নিষাক ।
 বায়কসক মাৰি বায় যজ্ঞ বাধিবাক ॥২৬
 শুনি বায়চন্দ্ৰৰ হৰিষ ভৈল মনে ।
 পিতৃক বোলন্ত বায়ে প্ৰসন্ন বদনে ॥২৭
 কত ভাগ্যে ইসৰ কাৰ্য্যক পায় লাগ ।
 মোক প্ৰতি চিন্তা নকৰিবা মহাভাগ ॥২৮
 পুত্ৰ হয়। নপালয় পিতৃৰ বচন ।
 চিৰকালে নবকত পঢ়ে সিটো জন ॥২৯
 প্ৰচণ্ডপ্ৰতাপ মুনি গাৰিৰ কুমাৰ ।
 তাহান কাৰ্য্যত চিন্তা কৰা পৰিহাৰ ॥৩০
 বায়ৰ বচনে বাজা ভৈলা হৰষিত ।
 মৰাৰ মুখত যেন পৰিল অমৃত ॥৩১
 ঋষিৰ হাতত বাজা পুত্ৰ সমৰ্পিল ।
 নমস্কাৰ কৰি বাজা বচন বুলিল ॥৩২
 বায়ে মোৰ ধন জন কীৰ্ত্তন প্ৰাণ ।
 বায় বিনে গতি মোৰ নাহি নাহি আন ॥৩৩
 পাইনোহো বায়ক পুত্ৰ কত উপকাৰ ।
 আবে জ্ঞান গুণ জানিবেক তৰু টাই ॥৩৪

কিছুতে নজানে শব্দ ছত্ৰাল চকল ।
 জানিবে অস্ত্ৰৰ সন্ধি তোমাত সকল ॥৩৫
 তোমাৰ সেৱক বায় ভৈল আকি ধৰি ।
 নিজলাস বুলি পালিবাৰ্য্য যত কৰি ॥৩৬
 বায়ক পায়। মুনি ভৈলন্ত সন্তোষ ।
 পুত্ৰ কৰিলা দেৱে কৰি জয় ঘোষ ॥৩৭
 সেহি বেলা মোৰহাতে উঠিলা লক্ষণ ।
 বায়ক বুলিলা কৰি চৰণে বন্দন ॥৩৮
 মোক সন্তে নিয়ো প্ৰভু জগতৰ পতি ।
 তোমাৰ চৰণ বিনে মোৰ নাহি গতি ॥৩৯
 যথা তথা যাইতে নাথ নেৰিবা আত্মক ।
 দাস হুৱা সেৱা প্ৰভু কৰিবোঁ তোমাক ॥৪০
 হাসে বাজা লক্ষণৰ শুনিয়া বচন ।
 বায়ৰ সন্তত চলি যাইবন্ত লক্ষণ ॥৪১
 দুই পুত্ৰ দিলা বাজা ঋষিৰ লগত ।
 যাত্ৰা ভ্ৰমজল কৰিলন্ত যত যত ॥৪২
 আপোনাৰ অস্ত্ৰ যত লৈয়া চুৱো জন ।
 দুই ভাই বশিষ্ঠক কৰিলা বন্দন ॥৪৩
 পিতৃক মাতৃক কৰিলন্ত নমস্কাৰ ।
 দশবধে দুইকো শিক্ষা দিলা বায়ে বাব ॥৪৪
 পালিবাৰ্য্য দুই ভাই ঋষিৰ বচন ।
 থাকিবাৰ্য্য সগাই ঋষিৰ বুজি মন ॥৪৫
 ঋষিৰ ক্ৰোধত সবে বংশে হৈবোঁ নাশ ।
 সৰ্ব্বদাই থাকিবা ঋষিৰ পালি আশ ॥৪৬
 এহি বুলি পুত্ৰ দুইকো সাবটি ধৰিলা ।
 শিবজ্ঞানি দুইহস্তোৰ মুখে চুমা দিল ॥৪৭
 কোশল্যা হুমিত্ৰা চুৱো পুত্ৰক ধৰিয়া ।
 কৰিলা চুখন চকু সজল কৰিয়া ॥৪৮
 অন্তঃপুৰ মাজত আছয় যত প্ৰাণী ।
 স্নেহে সবে লোকৰ চকুৰ পৰে পানী ॥৪৯
 যাত্ৰা লৈয়া বাজা ভৈলা শ্ৰীৰাম লক্ষণ ।
 দুইকো লৈয়া বিশ্বামিত্ৰে কৰিলা গমন ॥৫০
 আগ ভৈলা ঋষিৰাজ হৰিষ মনত ।
 মাজত চলিল বায় লক্ষণ পিচত ॥৫১
 উৰ্দ্ধমুখে চাহিয়া থাকিল সৰ্ব্বজন ।
 বায়ৰ লগতে গৈল সমস্তে যেন ॥৫২
 কইয়া পৰিল লোক বিয়োগে বায়ৰ ।
 শুনা যেন ভৈল সিটো অযোধ্যা নগৰ ॥৫৩

শ্ৰীৰামৰ বিয়োগে আকুল ভৈল চিত ।
 সূৰ্য্য অন্ত গৈলে যেন কমল মুদিত ॥৫৪
 চলি যাস্তু ছয়ো ভাই পিচত ঋষিৰ ।
 গজেন্দ্র জিনিয়া দুইবো গমন গন্তীৰ ॥৫৫
 যেন শিশু সিংহ লীলাগতি চলিযাস্তু ।
 অমৃত বৰিষে যেন যিদিশক চাস্ত ॥৫৬
 স্নানহবে সেয়া কৰে যাৰ চৰণত ।
 হেন বাম চলি যাস্তু ঋষিৰ পিচত ॥৫৭
 পৰম কোমল পদ গমন মধুৰ ।
 আতি স্নানহৰ তনু লাৰণ্য প্রচুৰ ॥৫৮
 কল্পে বিচৰিত শোভে পিঠিত চোখৰ ।
 কাঞ্চন ধৰণ দুইবো হাত ধনুশৰ ॥৫৯
 প্ৰকাশে শৰীৰ বস্ত্ৰময় অলঙ্কাৰ ।
 দেখন্তা লোকৰ মন হবন্তু সবাৰ ॥৬০
 পৰম হৰিষে ছয়ো যাস্তু ঋষি সঙ্গে ।
 আঁঠে প্ৰহৰৰ পদ্ম বহি গৈলা বঙ্গ ॥৬১
 বামৰ দেখিয়া মুখ হৰিষ ঋষিৰ ।
 অনন্তবে পাইলা গৈয়া সবমুখ তীৰ ॥৬২
 দেখি বামচন্দ্ৰৰ হৰিষ ভৈলা মন ।
 বিশ্বামিত্ৰে বুলিলন্ত বামক বচন ॥৬৩
 সবমু নদীৰ কথা শুনিয়োক বাম ।
 পৰম নিৰ্মল জল তীৰ্থ অনুপায় ॥৬৪
 কৰিয়োক স্নান ছয়ো সমুদ্র জলে ।
 বাঢ়িবেক বল প্ৰায় শুচিবে সকলে ॥৬৫
 ত্ৰিভুবন মধ্যে বাম পুৰুষ উত্তম ।
 মহাবলশালী হৈবা বিপুল বিজয় ॥৬৬
 কুখা কুখা একো জ্বৰ ব্যাধি নিগীড়িব ।
 শুচিৰ আশ্ৰয় যশে জগত জুৰিব ॥৬৭
 ত্ৰৈলোক্যেৰ অধিপতি তুমিসে ইন্দ্র ।
 ইতো জগতৰ হৈবা এক দণ্ডধৰ ॥৬৮
 ঋষিৰ বচন শুনি হৰিষ মনত ।
 বিধিৱন্তে স্নানিলন্ত সবমু জলত ॥৬৯
 ঋষিও কৰিলা স্নান সন্ধ্যা যত যত ।
 বসিলা তিনিও সেই নদীৰ কূলত ॥৭০
 বুলিলন্ত ঋষি বঙ্গ বামক বচন ।
 দিও মহামন্ত্ৰ বিদ্যা লৈয়ো ছয়ো জন ॥৭১
 বাহ্যক জানিলে প্ৰায় শুচৰ সকল ।
 হোৱে মহাধনৱন্ত বাঢ়ে ভৈলন্ত ॥৭২

এহি বুলি ছয়ো ভাইত মন্ত্ৰ কহিলন্ত ।
 ত্ৰিভুবনে সাৰ বিদ্যা ছুভাইক দিলন্ত ॥৭৩
 মন্ত্ৰ পায়া ছয়ো ভাইৰ হৰিষ মিলিল ।
 ঋষি সঙ্গে বঙ্গ তথা বজ্জনী বকিল ॥৭৪

৩০ অধ্যায়—ভাড়াকা বাকসী বধ ।

প্ৰভাতে উঠিয়া নিত্য কৰি সন্ধ্যাপত ।
 চলিলা হৰিষে ছয়ো ঋষিৰ সঙ্গত ॥১
 স্নানলিত লীলাগতি গমন স্তম্ভিৰ ।
 কোঁতুহলে পাইলা গৈয়া মন্দাকিনী তীৰ ॥২
 দেখিয়া বিচিত্ৰ এক স্থান অনুপায় ।
 কাহাৰ আশ্ৰয় বুলি পুছিলন্ত বাম ॥৩
 ঋষিয়ে বোলন্ত ইতো অনঙ্গ ভুবন ।
 মদনক এখানে দহিলা জিনয়ন ॥৪
 অনঙ্গ কেন্দ্ৰক বঙ্গ এৰাই তিনি জনে ।
 তাড়কাৰ বন গৈয়া পাইলা বঙ্গ মনে ॥৫
 বামচন্দ্ৰে পুছিলো ঋষিৰ চাপি পাশ ।
 কহিয়োক মুনি ইতো কাহাৰ নিবাস ॥৬
 মুনিৰে বোলন্ত বাম শুনা মহাবলী ।
 এহিতো বনত থাকে তাড়কা বাকসী ॥৭
 বিকট দশন তাইৰ কপ ভয়ঙ্কৰ ।
 ত্ৰাঙ্কণ তপস্বী মাৰি থাইলেক বিস্তৰ ॥৮
 যত লোক থাইলে কোনে লেখা কৰে তাক ।
 ত্ৰৈলোক্যৰ লোক পাইলে পাবৰ থাইবাক ॥৯
 চোৱায়া গিলয় মাখা বৃদ্ধ মানুহৰ ।
 ছহালব মুণ্ডে তাইৰ কুণ্ডল কৰ্ণৰ ॥১০
 মনুষ্যৰ তেজে তাইৰ বদন পখালে ।
 গাহৰ কাপৰ তাইৰ মনুষ্যৰ ছালে ॥১১
 তাইৰ ডবে নৰে আউৰ ই পথে নেয়াৰ ।
 আমি কোনো পথে বাইবোঁ কহিৰো উপায় ॥১২
 প্ৰহৰেক লাগে ঘেৰে হাই এহি পথে ।
 তৃতীয় প্ৰহৰ লাগে দক্ষিণৰ পথে ॥১৩
 জগৰ এবায়া যাওঁ ৰোব হেন মন ।
 শুনি বামচন্দ্ৰে হাসি বুলিলা বচন ॥১৪
 কিসক ইবোল বোল । তুমি মূনিবাজে ।
 চমু এৰি দূৰ পথে বাইবোঁ কোন কাৰে ॥১৫
 লক্ষণক চাহি পাছে বুলিলন্ত বাম ।
 শ্ৰী বধ হৈবে পাপ কৰোঁ কোন কাৰ ॥১৬

লক্ষ্যে বোলন্ত কেনে বোলা হেন মত ।
 পিতৃয়ে পঠাই আছে ঋষি লগত ॥১৭
 মুনি বিবা বোলে কবিবাহা সেহি কর্ত্ত ।
 গুণ বচনে কিছু নাহিকে অধর্ম্ম ॥১৮
 মুনি বুলিলন্ত বাম নকবিবা ভয় ।
 বাক্সী মাঝিলে কিছু দোষ নোপজয় ॥১৯
 বিস্তরক অপকাব যিজন কবয় ।
 নাহি দোষ তাক মাঝি পুণ্যসে লভয় ॥২০
 মাঝিচ হুবাছ দুই পুত্র তাড়কাব ।
 মাঝি মাঝি খাইল গক ব্রাহ্মণ অপাব ॥২১
 তাড়ক খাইলেক গক মানুষ বিস্তব ।
 তাক মাঝি পাইবা বাম পুণ্য বহতব ॥২২
 শুনিয়া টঙ্কাব কবিলেক বধুবাৰে ।
 তাড়কাক মাঝি আছি এক পাট শবে ॥২৩
 মানুসৰ শব্দ শুনিয়া নিশাচরী ।
 ক্রোধে খেদি আসে দিশ অন্ধকাব কবি ॥২৪
 কর্ণে লড়বড় কবে মুণ্ড মানুধব ।
 বদন প্রকটি আসে যম সমসব ॥২৫
 কবে মড়মড় গাৱে ছাল মানুধব ।
 পৰ্ব্বত সমান ঘোব কপ ভয়কব ॥২৬
 শাল বৃক্ষ সদৃশ মেলিয়া দুই বাহ ।
 সূর্য্যক ঢাকিবে যেন খেদি যায় বাহ ॥২৭
 বামক দেখিয়া ভীম তেজিল আটাস ।
 ত্রৈলোক্যৰ লোকত লাগিল মহাত্মাস ॥২৮
 সকল ব্রহ্মাণ্ড ছবি প্রতিধ্বনি গৈল ।
 বজ্র পৰে বুলি সৰ্ব্বজন ভয় তৈল ॥২৯
 পাতাল সদৃশ কবি বেস্তগোট বায়া ।
 সবাকৈ খাইবাক যায় পৃথিবী কম্পায় ॥৩০
 বাক্সীক দেখি ঋষি মহাত্মা তৈল ।
 বামৰ পিচত গৈয়া আঁৰ হুয়া বৈল ॥৩১
 ঋষিক আশ্বাসি বামে সুবিলন্ত বাণ ।
 তাড়কাব ক্লময়ত কবিল সন্ধান ॥৩২
 সবকিয়া বাণ ক্লময়ত গৈল পশি ।
 ঘোব আটাসেক দিয়া পবিল বাক্সী ॥৩৩
 বজ্রৰ প্রহাৰ যেন হিয়াত পবিল ।
 তাড়ক। তেজিল প্রাণ পৃথিবী লবিল ॥৩৪
 আকাশত আনন্দ মিলিল দেহতাব ।
 জয় জয় বাম বুলি কবয় ভোকাব ॥৩৫

বামৰ শিবত বসিল পাবিত্রাত ।
 হৃন্দুতি শব্দে নাচে ভুলি চুই হাত ॥৩৬
 দাক্ষী বাক্সী মাঝি গৈল গম্ভব ।
 বামৰ প্রসাদে চুখ গণ্ডিল লৌকব ॥৩৭
 বাক্সি বধিবে প্রতি ভৈলা অহতাব ।
 প্রথমতে বামে প্রাণ লৈল। তাড়কাব ॥৩৮
 দেখি বিশ্বামিত্রৰ হৰিম ভৈল মন ।
 বামক বুলিলা মুনি প্রাণ সাবচন ॥৩৯
 ধন্থ ধন্থ বাম ভূমি পুৰুষপ্রধান ।
 একপাট শবে বাক্সীৰ লৈলা প্রাণ ॥৪০
 গুচিল দুর্গতি বাম তোমাৰ প্রসাদে ।
 হয়ো চিবজীৱ বাম মোব আশীৰ্ব্বাদে ॥৪১
 তোমাৰ নিৰ্ম্মল যশ বাঢ়োক অশেষ ।
 অনন্তবে তৈল। আসি বজ্রী প্রবেশ ॥৪২
 মহানুখে সিতো বাতি বকিলা তথাতে ।
 বামক মাতিলা মাঝি উঠিয়া প্রভাতে ॥৪৩
 তোমাৰ বিক্রমে বাম ভুলিলা আমাক ।
 নানা অস্ত্র দিয়া মই ভূমিৰৌ তোমাৰ ॥৪৪
 মন্ত্ৰে সমে ব্রহ্মঅস্ত্র লৈয়ো মহাশয় ।
 দিৰৌহো বৈক্যব অস্ত্র ত্রৈলোক্য বিজয় ॥৪৫
 কদ্রমন্ত্ৰ সমাধিতে দিৰৌ কদ্র শব ।
 বজ্রসায় সমে অস্ত্র দিৰৌ বাসন্তব ॥৪৬
 লিখাইৰৌ অগ্নিৰ বাণ পৰম বিক্রম ।
 লৈয়োক গকড় বাণ আতি নিকপম ॥৪৭
 লিখাও গন্ধৰ্ব্ব বাণ বৈবী কলকব ।
 স গ্রামবিজয়ী বাণ লৈয়ো গন্ধৰ্ব্বব ॥৪৮
 শকতি তোমাৰ ত্রিকণ্টক কনিয়াল ।
 অসি অর্ধচন্দ্র শেল পুল ত্রিদিপাল ॥৪৯
 খড় খুব ত্রিকূন ত্রিশাল টাঙ্গি ভল ।
 পবিষ পট্টিল গলা পবন্ত বৃগল ॥৫০
 হবিত লোহিত প্রাস শতয় কুলিল ।
 ব্যাঘ্রবৃষ নাগপাশ ত্রিশূল নিহু ॥৫১
 কুবের বকল বাণ স্তম্ভন মোহন ।
 লহ অহিপ্র বাহু বাণ বিতোপন ॥৫২
 লৈয়ো নিশাচক্ৰ অস্ত্র ত্রিকুবনে সাব ।
 চন্দ্রসূর্য্য যন্ত্ৰ অস্ত্র শক্ৰ করকাব ॥৫৩
 যম অস্ত্র দিৰৌ বমকও সমসব ।
 শিখিৰোক দিবা অস্ত্র যন্ত্ৰ নিবন্তব ॥৫৪

অস্থব মানুষ যক্ষ বক্ষ পিশাচব ।
 শিখাইবোঁ তোমাক মায়া মোহ যত শব ॥৫৫
 স্নান কৰি আসি অস্ত্র লৈয়োক এখনে ।
 শুনি বাম লক্ষ্মণে হৰিষ ভৈলা মনে ॥৫৬
 স্নান কৰি ঋষিৰ আগত বসিলন্ত ।
 নান। অস্ত্র শস্ত্র মুনি দুইকো শিখাইলন্ত ॥৫৭
 বিশ্বামিত্ৰ ঋষিৰ ভৈলন্ত দুয়ো শিষ্য ।
 অস্ত্র শিখি দুয়ো ভাই মনত হৰিষ ॥৫৮

৩১ অধ্যায়—মারীচ স্তবাহ বধ ।

অনন্তবে ঋষি বাম লক্ষ্মণক লৈয়া ।
 বজ্রমানে তপোবনে প্ৰবেশিলা গৈয়া ॥১
 বিশ্বামিত্ৰে বুলিলন্ত শুনিয়োক বাম ।
 এহি তপোবনে মোৰ সিদ্ধাশ্ৰম নাম ॥২
 মারীচ স্তবাহ এহি বনৰ ভিতৰ ।
 আছে দুইবো লগে চৌধ কোটি নিশাচৰ ॥৩
 বাখিয়া আমাৰ যজ্ঞ তাক মাৰি বণে ।
 আনির্লোঁ তোমাক মই এহিসে কাৰণে ॥৪
 বাক্সক মাৰি দিয়ো আমাক নিৰ্ভয় ।
 তোমাৰ প্ৰসাদে হৌক যজ্ঞৰ উদয় ॥৫
 শুনি বামচন্দ্ৰে বুলিলন্ত এহি হৌক ।
 মাৰিবোঁ বাক্স স্তবে যজ্ঞ কৰিয়োক ॥৬
 শুনি মুনিৰাজৰ হৰিষ ভৈল মনে ।
 বামক দেখিলা আসি যত মুনিগণে ॥৭
 ফলে মূলে দুয়ো ভাইক কবাইলা ভোজন ।
 পাচে তৃণশয্যাতে শুতিলা দুয়ো জন ॥৮
 বজ্রনী প্ৰভাতে উঠি মুনিগণ যত ।
 স্নান সন্ধ্যা তৰ্পণ কৰিয়া সমাপত ॥৯
 যজ্ঞৰ সস্তাব মানে একত্ৰ কবিল ।
 শুভক্ষণে মুনিগণ যজ্ঞ আৰম্ভিল ॥১০
 বামক বুলিলা বিশ্বামিত্ৰ মুনিবৰ ।
 স্নান কৰি নিয়মে ধৰিয়ো ধনুশৰ ॥১১
 শুনি বাম লক্ষ্মণে কবিল। গৈয়া স্নান ।
 দুয়ো ভাই নিয়মে ধৰিলা ধনুৰ্বাণ ॥১২
 অনন্তবে ঋষিৰাজে কৰিয়া স্তবেশ ।
 মন্ত্ৰে বাম লক্ষ্মণৰ বাক্সিলন্ত কেশ ॥১৩
 মণিবন্ধ কণ্ঠা দিলা দুয়ো ভাইবো গলে ।
 ঋষিক পুজিলা বামচন্দ্ৰ কৌতুহলে ॥১৪

কেতিক্ষণে আসিবেক বাক্সক দুৰ্জ্জন ।
 ঋষিয়ে বোলন্ত বাম শুনিয়ো বচন ॥১৫
 বাক্সিদিনে মৌন ত্ৰত দিন ছয় মানে ।
 শবধনু ধৰি দুয়ো থাকি। সান্নিধ্যানে ॥১৬
 আসিব বাক্সক ছয় দিন অনন্তবে ।
 দুয়ো ভাই শব কৰি মাৰিবা সস্তবে ॥১৭
 শুনি ধনু ধৰি বাক্সক বাট চাই ।
 উজাগৰে বৈলা সান্নিধ্যানে দুয়ো ভাই ॥১৮
 বিশ্বামিত্ৰ মুনি যজ্ঞ কৰিবাক লৈল ।
 আচাৰ্য্য ব্ৰাহ্মণ তিনি সহস্ৰেক হৈল ॥১৯
 মণ্ডল নিয়মে বেদ মন্ত্ৰ উচ্চাৰিলা ।
 সান্নিধ্যাপাঙ্গে ঈশ্বৰক পূজিবে লাগিলা ॥২০
 নিবন্তবে পূজিলেক ছয় দিনমান ।
 অগ্নি থাপিলন্ত কুণ্ড কৰিয়া নিশ্চাণ ॥২১
 দিলন্ত আহুতি আতি কৰে বেদধ্বনি ।
 দ্ব্যতৰ স্তবভী ত্ৰাণ উঠি গৈল ছানি ॥২২
 অৰণ্যৰ পৰা নিশাচৰ গন্ধ পাইল ।
 মারীচ স্তবাহ যজ্ঞ বিধ্বংসিবে আইল ॥২৩
 চৌধ কোটি নিশাচৰ আসিল লগত ।
 মারীচ বাক্সক আইল সবাবো আগত ॥২৪
 পিচত স্তবাহ আসি বৈল মহাবল ।
 আকাশ ব্যাপিল মেন ঘোৰ মেঘদল ॥২৫
 যেন বজ্র পৰে বায় তেজ্জে ভয়ঙ্কৰ ।
 দেখি নিবন্তবে ঋষি ভয় ভৈলা বৰ ॥২৬
 পাচে বাম লক্ষ্মণে ঋষিৰ দেখি ডৰ ।
 নাহি ভয় বুলি আশ্বাসিলা বচুবৰ ॥২৭
 মন্ত্ৰ পঢ়ি বামে শব যুৰিলা ধনুত ।
 দেখিয়া বাক্সক ভয় ভৈল অদভুত ॥২৮
 বায়ু বেগে বামচন্দ্ৰে প্ৰহাৰন্ত শব ।
 দ্যুক্ষ সন্ধানে ফুটি যবে নিশাচৰ ॥২৯
 বজ্রতো অধিক আতি বামৰ সন্ধান ।
 একছোটে বাক্সক চলয় যমস্থান ॥৩০
 লক্ষ্মণে ধৰিয়া ধনুশৰ প্ৰহাৰন্ত ।
 যম যেন খেদি খেদি বাক্সক মাৰন্ত ॥৩১
 শাণত শনাইল শব যেন ধুবধাৰ ।
 কবন্ত লক্ষ্মণে বাক্সক বুন্দামাৰ ॥৩২
 নিদাক্ষ ছোটে ঋষি গৈল যমঘৰ ।
 লক্ষ্মণে মাৰিলা আঠ কোটি নিশাচৰ ॥৩৩

বামৰ শবত অৰি গৈল ছয় কোটি ।
 দুই ভাই বাকসক কৰিল। নিগুটি ॥৩৪
 হেন দেখি সুবাহু বাকস ভয়হৰ ।
 লক্ষ্মণক খেদি গৈল যম সমসৰ ॥৩৫
 দেখি ভল্লশৰ যুৰি লক্ষ্মণে গুণত ।
 সন্ধানে হানিল। সুবাহুৰ কলয়ত ॥৩৬
 মহ। ছোটে ফুটিয়া মৰিল দুবাচাৰ ।
 পৰিল ভূমিত সিটো পৰ্বত আকাৰ ॥৩৭
 দেখি মাৰ্ঘাচৰ আতি ক্ৰোধ বৰ ভৈল ।
 ভয়হৰ আটাসে বামক খেদি গৈল ॥৩৮
 হাসি বামে পাঞ্চ শাৰে ভেদি কলয়ক ।
 বায়ুবাণ হানি উড়ুৱাইলা মাৰ্ঘাচক ॥৩৯
 উৰ্দ্ধমুখ কৰি চাহি আছে মুনিগণে ।
 শুকান ভূগক যেন লৈ গাস্ত পৱনে ॥৪০
 বাম শাৰে বাকসক লৈ গাস্ত আকাশে ।
 দেখিয়া ত্ৰিশূৰ দেৱে থলথলি হাসে ॥৪১
 মঞ্চাৰণে গৈয়া সিটো ছেৰায়া সাগৰ ।
 ছোট মাখে লঙ্কাত পৰিল নিশাচৰ ॥৪২
 ভাঙ্গি গৈল ঘাৰ যুৰ ভৈল চিৰাচিৰ ।
 ভৈল অচেতন বহে বোম্বালে কধিৰ ॥৪৩
 নপাৱে উশাস তেজ বহে নাকে মুখে ।
 নমৰিল কথমপি জীল বৰ দুখে ॥৪৪
 বাণ বিদে কণে কণে হোৱে শ্ৰুতিহত ।
 বাময়ম মাত্ৰ দেখে সকলে ভ্ৰান্ত ॥৪৫
 বামে পাউলে বুলি ভয় হোৱে স্বপনত ।
 বাঘৰূপ শৰে লৈয়া ফুৰে আকাশত ॥৪৬
 স্বপনে সচিতে সিটো বাম বিনে আন ।
 নেদেখয় বামত লাগিল যেন ধান ॥৪৭
 নয়াৰ সুপুহাৰ তাৰ বামৰ ভয়ত ।
 এবিধে মাৰীচে বিষয়ৰ ভোগ যত ॥৪৮
 সেই ধৰি বিদায় লইয়া বাহণত ।
 তপ হেতু চলি গৈয়া বহিল বনত ॥৪৯
 বাম লক্ষ্মণৰ দেখি কিষ্কিন্দ সাক্ষাত ।
 পুষ্প বৰিষিলা দেৱে দুইবোৰ মাখাত ॥৫০
 অদ্ভুত অৰিমা দেখি বাম লক্ষ্মণৰ ।
 ভৈলন্ত বিনয় মুনিগণ নিবন্তৰ ॥৫১
 দুই ভাইক প্ৰশংসা কৰিলা বহুতৰ ।
 বন্ত বাম লক্ষ্মণ সাৰ্থক ধনুৰ্দ্ধন ॥৫২

ঈশত কটাকৈ চুয়ো কৰি মহালীলা ।
 চাৰ কোটি বাকস কণেকে সম্বৰিলা ॥৫৩
 কৰ্ম দেখি জানিলোঁহে। স্থাহৰ। মাৰুৰ ।
 ভৈল অৱতাৰ হৰি পৰম পুৰুষ ॥৫৪
 বাকস মাৰিয়া ভাব কৰিবা নিযাণ ।
 মৰিলাহা। ভগৱত পৰম কলাণ ॥৫৫
 যাব নামে সাক্ষ হোৱে ধৰ্ম্ম কৰ্ম্ম হত ।
 হেন ভূমি ভৈলা আসি সহায় যজ্ঞত ॥৫৬
 জানিলোঁহে। আমাৰ ভাগ্যৰ নাহি সীমা ।
 এহি মতে চুহাশুৰে। বশনি মৰ্হম। ॥৫৭
 মুনিগণ সমে বিশ্বামিত্ৰ মহাঋষি ।
 পূৰ্ণা দিয়া যজ্ঞ সাক্ষ কৰিলা হৰিষি ॥৫৮
 অগ্নি বিসৰ্জিয়া পাচে দক্ষিণা কৰিলা ।
 বাম লক্ষ্মণক সবে আলীৰ্ক্ষাদ দিলা ॥৫৯
 বিশ্বামিত্ৰ মুনিৰ হৰিষ আতি মন ।
 পৰমানে ভোজন কৰাইলা মুনিগণ ॥৬০
 দানে মানে সমস্তৰে মন সম্ভাষিলা ।
 শুৰ্ণ বজ্জত বস্ত্ৰ গায়ে গায়ে দিলা ॥৬১
 ভৈলন্ত সন্তুষ্ট মুনিগণ নিবন্তৰ ।
 বজ্জমানে চলি গৈল। আপোনাৰ ঘৰ ॥৬২
 বামৰ প্ৰসাদে বিশ্বামিত্ৰ মুনিবৰ ।
 যজ্ঞ সাক্ষ কৰি ভৈলা হৰিষ বিস্তৰ ॥৬৩
 হাতে লুণ্ডি যুণ্ডি আতি দুইহস্তৰ গায়ে ।
 আলীৰ্ক্ষাদ কৰি বুলিলন্ত বহু ভাৱে ॥৬৪
 ভূমি নাৰায়ণ দেৱ অনাদি অনন্ত ।
 ভূমি সে যজ্ঞৰ কলদাতা ভগৱন্ত ॥৬৫
 ভূমিসে আপুনি ধৰ্ম্ম কৰ্ম্ম যজ্ঞ যত ।
 জানি সমপিলোঁ। যজ্ঞ তপ চৰণত ॥৬৬
 ভূমিসে কেৱল মতা বোলে। পৰমার্থ ।
 তোমাৰ প্ৰসাদে বাম ভৈলোঁহে। কৃতার্থ ॥৬৭
 তোমাত বিনাই আন সবে ব্যৱহাৰ ।
 তাকে প্ৰবৰ্তাইবে প্ৰতি ভৈলা অৱতাৰ ॥৬৮
 আপুনি আচাৰী। ধৰ্ম্ম মনুষ্যৰ নয় ।
 তোমাক ঈশ্বৰ বুলি কেহো নকানয় ॥৬৯
 যোগবলে ভ্ৰম হয়। আছা মহাশয় ।
 ব্যৱহাৰ পালিবাৰ আমাৰ লাগয় ॥৭০
 যজ্ঞ বন্ধ। কৰি হিত কৰিলা আমাক ।
 উচিত প্ৰসাদ আছে কি হিৰে। তোমাক ॥৭১

৩২ অধ্যায় - সীতাৰ স্বয়ম্বৰলৈ মূনিৰ
লগত বাম লক্ষ্মণৰ গমন।

এহি বুলি মনে গুণিলন্ত মূনিবৰ।
উপজিয়া আছে লক্ষ্মী জনকৰ ঘৰ ॥১
যেহি যেহি ৰূপে অৱতাৰ হন্ত হৰি।
ওপজন্ত লক্ষ্মী দেবী সেহিকপ ধৰি ॥২
বামৰূপে নাৰায়ণ আছন্ত সাম্প্ৰত।
সীতাৰূপে লক্ষ্মী আছা জনক ঘৰত ॥৩
নিশ্চয়ে হৈবন্ত সীতা ভাৰ্যা বাঘৰৰ।
জনক নৃপতি পাতি আছে স্বয়ম্বৰ ॥৪
বাম লক্ষ্মণক মিথিলাক লৈয়া যাওঁ।
সীতা সমে বাঘৰৰ বিবাহ কৰাওঁ ॥৫
হেন মনে গুণি মূনি কবিলন্ত সাৰ।
বামক বোলন্ত শুন। বচন আগাব ॥৬
মিথিলা নগৰে আছে জনক নৃপতি।
বাজ্জম্বি ধৰ্ম্ম আচৰন্ত মহামতি ॥৭
পুত্ৰৱতে প্ৰজাক পালন্ত নৃপবৰ।
সীতা নামে আছে তান দুহিতা স্নেহৰ ॥৮
অযোনিকাকৰূপে আছে জনকৰ ঘৰে।
যেন অমৃতৰ ঘট দুগুণ সাগৰে ॥৯
ত্ৰৈলোক্যমোহিনী কন্যা পৰম সুন্দৰী।
কিবা লক্ষ্মী পাৰ্বতী আছন্ত মূৰ্ত্তি ধৰি ॥১০
জানকীৰ ৰূপৰ নাহিকে পটন্তৰ।
দেখি চুব হৰে যত দৰ্প কন্দৰ্প ॥১১
মুনিমনমোহন বদন কচিকৰ।
দেখি লাজে থিৰ নথাকন্ত শশধৰ ॥১২
নয়নক দেখি আতিশয় পায়। লাজ।
পলাই গৈয়া কমল থাকিল জলমাজ ॥১৩
বহু তিল ফুল জিনি নাস। কৰে কাস্তি।
প্ৰকাশে দশন জিনি মুকুতাৰ পাশ্তি ॥১৪
ভ্ৰমৰ সুবলিত মননৰ ধনু সম।
কপালত সুন্দৰ তিলক মনোৰম ॥১৫
হাস্তত বৰিবে যেন অমৃত প্ৰচুৰ।
নয়নে কাজল ছলে শিৰত সিন্দূৰ ॥১৬
দীৰ্ঘ কেশচয় জিনি আছে চামৰক।
ভ্ৰমৰাৰ শাৰি যেন কুটিল অলক ॥১৭
বিশ্বকল অধিক অধৰ মনোহৰ।
অমৃত সুবস বাণী স্বৰ কোকিলৰ ॥১৮

নয়নৰ প্ৰান্তে যেন দলিত অঞ্জন।
মদনৰ শৰ যেন কটাক্ষ ঈক্ষণ ॥১৯
সমান কৰ্ণৰ তলে কুণ্ডল ছলয়।
উপৰত থাকি চিকিমিকি প্ৰকাশয় ॥২০
কুণ্ডলৰ কাস্তি গগনস্থলে প্ৰকাশিত।
গলে গলপত। মণিময় মনোনিত ॥২১
সুবলিত ভুজ যুগ দেখি লাজ পাই।
থাকিল মৃগাল গৈয়া পঙ্কত লুকাই ॥২২
বাহুত বাহুতি শাশ্ব দুয়ো হাতে আছে।
বহুময় বলয়। কঙ্কণ আগে পাচে ॥২৩
সুন্দৰ আঙ্গুলি পাশ্তি ললিত বলিত।
সুবৰ্ণৰ আঙঠি প্ৰত্যেক আঙ্গুলিত ॥২৪
মণি চন্দ্ৰ সম নথ পৰম উজ্জল।
কৰ কিশলয় ভুল বাতুল কমল ॥২৫
হৃদয়ত বাঢ়ে স্তন বদৰি প্ৰমাণ।
দৰশনে যুবতৰ হৰয় পৰাণ ॥২৬
স্তন মध्ये শোভ। কৰে সাতসৰি হাব।
কাঞ্চনে ৰচিত মণি মালা মুকুতাৰ ॥২৭
সুবিপুল নিতম্বক দেখিতে সুবেশ।
হৰৰ উত্থক যেন কৰ্ণ মধ্য দেশ ॥২৮
কুন্দত কুন্দলা যেন মুঠিতে লুকাই।
বতাসতে হালে ভাগি পৰিল পৰায় ॥২৯
বহুৰ মেঘলা ছলে খোকাৰ ওপৰ।
সুবলিত উক বামকল সমসৰ ॥৩০
যাক দেখি স্তম্ভি বহে মদনৰ মন।
নৱ পদ্মকোষ যেন দুখানি চৰণ ॥৩১
মাণিক মঞ্জীৰ কণ্ঠন কৰি বাজে।
সুবৰ্ণ উজ্জি দশ আঙ্গুলিৰ মাজে ॥৩২
পদতল বাতুল কমল আতিশয়।
ফুটি যেন সান্ধাতে কথিৰ বাজ-হয় ॥৩৩
প্ৰথম যৌবনী বাজ হংসৰ গমনী।
সৰ্ব্বাঙ্গসুন্দৰী কন্যা আতি বিতোপনী ॥৩৪
ত্ৰৈলোক্যৰ ৰূপ হয়। আছে এক ষান।
অনেক যতনে বিধি কৰিলা নিৰ্ম্মাণ ॥৩৫
আতি শুভাষিত। জনকৰ জীউ সীতা।
বিহুত ভকত। সৰ্ব গুণে আনন্দিতা ॥৩৬
আন একো নাহি তান হৰিচিন্তা বিনে।
যেন চন্দ্ৰকলা বাঢ়ি বাস্ত দিনে দিনে ॥৩৭

কপপ্তন সীতাব কবিবে কোনে সীমা ।
 অজিয়া খেলন্ত বিধি বোহন প্রতিমা ॥৩৮
 গুণন্ত মনত বসি জনক নৃপতি ।
 কমন ববত বিহা দিবৌ সীতা সতী ॥৩৯
 সৰ্ব্বহুলক্ষণী কন্ডা পবন হুল্লকী ।
 ইহান সমান বব পাইবৌ কেনে কবি ॥৪০
 গুণি গুণি বাজা পাচে কবিলন্ত সাব ।
 যুগ মাৰি মহাদেয়ে দ্বাবত আশাব ॥৪১
 ধনু এৰি পূৰ্ব্বকালে গৈলা মহানয় ।
 তাতে যিতো জনে গুণ দিবাক পাবয় ॥৪২
 ইতো লক্ষীসমা কন্ডা বিহা দিবৌ তাত ।
 এহি অঙ্গীকাৰ বাজা কবিল সাক্ষাত ॥৪৩
 আলচিয়া মনে জানকীৰ স্বয়ম্বৰ ।
 মিথিলাত সতা পাতিলন্ত নৃপবৰ ॥৪৪
 বিশ্বকর্মা সম শিল্পী আনি সৰ্ব্বজন ।
 কৰাইলন্ত পূব চিত্র বন্দিব নিৰ্ম্মাণ ॥৪৫
 অনেক উচ্ছিত গৃহ বহল বিস্তৰ ।
 প্রকাশ কৰয় যেন কৈলাস সিংহ ॥৪৬
 হুৰ্ণ বজত বজ্জ কবিল আবন্ত ।
 অনেক সহস্র ফটিক দিলা স্তম্ভ ॥৪৭
 হীবা মণি মাণিক লগাইলা ধানে ধানে ।
 কবিল অনেক শিল্পী জানিলেক মানে ॥৪৮
 নানা বজ্জ চিকিমিকি কবে ঠাই ঠাই ।
 সূৰ্য্যৰ জ্যোতিক যেন চাহন নবায় ॥৪৯
 হুৰ্ণ বজ্জতে বিবচিল হুল্লী যত ।
 ধানে ধানে মঞ্চ সজাইলন্ত নানা যত ॥৫০
 বাজাক উচ্চিত সিংহাসন বৈলা পাৰি ।
 নানা বিধ আসন ধাপিলা মাৰি মাৰি ॥৫১
 বাজাগণ বহিবাক প্রতি নৃপবৰ ।
 নানা স্থানে সজাইলন্ত যত বাসাব ॥৫২
 ভোজন সজাব বহুবিধ উপহাৰ ।
 ভবাই খেলন্ত বাজা অনেক ভণ্ডাব ॥৫৩
 অনন্তবে মাতি আনি দূত বহুতৰ ।
 সমস্তকে বচন বুলিলা নৃপবৰ ॥৫৪
 দেশে দেশে যত বাজা আছে নিবন্তৰ ।
 সমস্তকে কহ জানকীৰ স্বয়ম্বৰ ॥৫৫
 শুনি লশো দিশে দূত গৈল অদখ্যাত ।
 ঘোহিলেক স্বয়ম্বৰ সমস্তে বাজাত ॥৫৬

জানকীৰ স্বয়ম্বৰ শুনি বাজা যত ।
 অমৃত পিলেক যেন হবিষ মক্ক ॥৫৭
 বস্ত্র অলঙ্কাৰ দিয়া দূতক সাজিবি ।
 পুঙ্কয় সীতাব কথা কহ তালি কবি ॥৫৮
 শুনি দূতে কপপ্তন বর্ণায়ে সবাব ।
 কথাত্তে হবয় মন সকলে বাজাব ॥৫৯
 মনে গুণে কেন যতে পাইবৌ জানকীক ।
 তান্ত বিনে জীৱন বোৱন যিক যিক ॥৬০
 এহি বুলি বাজাতাব ভাৰ্য্যা পবিত্ৰিবি ।
 চতুৰঙ্গ সেৱা সবে চলে শীত্ৰ কবি ॥৬১
 যাহন্তে গুণয় পৰে মনে অৱসাই ।
 জানো আগে বিহা কবে যোত আগে পাই ॥৬২
 মই আগে পাওঁ যেবে নহু পাৱে আনে ।
 মোৰ আগে সীতাক নিবেক কাৰ প্রাণে ॥৬৩
 কপে গুণে সমস্তে বাজাত মই চাব ।
 যোতে বহিবেক ভাগ্য আছয় আশাব ॥৬৪
 জনক নৃপতি ভালে জানন্ত আশাক ।
 অৱশ্যে যোতেসে বিহা দিবন্ত সীতাক ॥৬৫
 এহি শুনি বাত্ৰি দিনে পথ বহি যায় ।
 উত্তলধুত্তল মনে হুৰ পাতি নাই ॥৬৬
 হস্তী ঘোড়া বথে বাজাগণে নিবন্তবে ।
 মিথিলা পশিল গৈয়া মহা আড়ম্বৰে ॥৬৭
 জনকে দেখিয়া বাজাগণ আসিবাব ।
 পাত্ৰ অৰ্ঘ্যে পূজি কবিলন্ত সতকাৰ ॥৬৮
 বসিবাক প্রতি বাজা দিলা সিংহাসন ।
 প্রিয় বাক্যে পুঙ্কয় কুশল আগমন ॥৬৯
 বুলিলা সবাব প্রতি মধুৰ বচনে ।
 আজি হুপ্রভাত তোহাঙ্গ হবননে ॥৭০
 বাৰ বাৰ কথা কৰ্ণে শুনিয়া আতিৰ্ণে ।
 কিনে ভাগ্য তোহাঙ্গাক চক্ৰবে দেখিৰ্ণে ॥৭১
 এহি যতে চাটুপট্ট অনেক বুলিলা ।
 বহিবাব প্রতি দিব্য বাসাব দিলা ॥৭২
 অঙ্গপান বক্ৰবস ভোজন সজুত ।
 সমস্তকে দিলা যাক যেন সজ্জিত ॥৭৩
 এক এক বাজা আইল যেন দ্বিপতি ।
 সন্তোষিলা সবাকে জনক নবপতি ॥৭৪
 পাত্ৰ হস্তী সেনাগণ হয় হস্তী বধ ।
 নাহি তাৰ সীমা সখ্যা আসি আছে যত ॥৭৫

সবাকে নৃপতি বহিবার স্থান দিলা ।
 অঙ্গে পানে সমস্তবে চিত্ত সন্তোষিলা ॥৭৬
 এক গোটা পদ্ম ফুলি আছে সর্বোববে ।
 তাব মধু আশে ধারে ভ্রমব বিস্তবে ॥৭৭
 সেহি মতে পৃথিবীর বাজা নিবস্তব ।
 জানকীক আশে আইল মিথিলা নগৰ ॥৭৮
 ভৈলা এক থান বাজা ববিবেক মান ।
 সবাকো জনক কবিলেক বহু মান ॥৭৯
 অনন্তবে শুভ দিন তিথি বাব চাই ।
 জনক আনিলা সবে বাজাক মতাই ॥৮০
 বোলন্ত নৃপতি শুনা বাজা নিবস্তব ।
 আজি পাতিবোঁহো জানকীর স্বয়ম্বৰ ॥৮১
 এহি কাজে ভুমি সব আইলা মোৰ চাই ।
 বহু দিন প্রবাসত আছা দুখ পাই ॥৮২
 আশা বা নিবাশা আজি পৰিচ্ছেদা হোক ।
 বোল' বাম বাম সবে সভাসদ লোক ॥৮৩

৩৩ অধ্যায় ।

হুলবি ।

জনকৰ বাণী, বাজাগণে শুনি,
 মহত হবিষ ভৈল ।
 কৰিয়া সঙ্ঘৰ, আসি বাসাঘৰ,
 কাছিবাক সবে লৈল ॥১
 অগক চন্দন, কস্তুরি কুঙ্কম,
 ভূষিলেক সবে গারে ।
 নানাবিধ দিবা, বস্ত্র অলঙ্কার,
 পিঙ্কিলেক ঠারে ঠারে ॥২
 পাট পটোৰণে, বিচিত্র বসনে,
 ভৈল আতি জাতিকার ।
 সুবর্ণৰ মালা, শিৰত চৰায়া,
 হবিষৰ নাহি পার ॥৩
 দৰ্পণ ধৰিয়া, মুখ চায়া বোলে,
 বিধি ভৈল সুপ্রসন্ন ।
 মোক সমকপে, ইতিনি কুবনে,
 নাহি আক একজন ॥৪
 ধনে জনে মান্তে, গুণে কুলে শীলে,
 দেখিয়া মোক বিশিষ্ট ।
 জনকনন্দিনী, সীতা সুবদনী,
 মোকেসে ববিষ নিষ্ঠ ॥৫

এহি বুলি আতি- শয় বঙ্গমনে,
 বাজাগণ অসম্ভ্যাত ।
 কাছি লাসে বেশে, পবন সুবেশে,
 বসিলা গৈয়া সভাত ॥৬
 বস্ত্র সিংহাসনে, প্রকাশ কবয়,
 বাজাগণ ভাল ভাল ।
 মেকৰ ওপৰে, যেন জ্যোতি কবে,
 বসি দশ দিকপাল ॥৭
 পাত্ৰ মন্ত্ৰী যত, বাজাব পিচত,
 বসিলা গৈয়া উৎসবকে ।
 আন যত জন, মঞ্চত বসিল,
 মনত মহা কোভুকে ॥৮
 নটী নাচে গারে, যুদঙ্গ বজারে,
 বাবে নানা যন্ত্র তাল ।
 তাটে চাটুপটু, বোলে মাল সবে,
 যুজয় কৰি আক্ষাল ॥৯
 নানাবাণ ভাণ্ডে, শব্দ প্রচণ্ডে,
 কর্ত হানয় তাল ।
 বঙ্গ ঢঙ্গ বোলে, প্রজাব আন্দোলে,
 সাগৰ যেন উল্লাল ॥১০

৩৪ অধ্যায় হবি ।

এহি মতে নৃপগণে, জানকী সীতাক মনে,
 দিব্য সভা মাজে বসি আছে ।
 মিথিলাব অধিপতি, সভাক নিবাক প্রতি,
 কছাইল সীতাক দিব্য কাছে ॥১
 আগত সীতাক লৈয়া, সমাজক চলি গৈলা,
 নানা বাণ্ড শুভ স্তম্ভলে ।
 অনেক যুবতী নারী, চলি যায় কাছি পাৰি,
 সীতার সঙ্গত কোভুহলে ॥২
 যত ইষ্ট বন্ধু জন, পাত্ৰ মন্ত্ৰী পূজগণ,
 চলি যাস্ত মহা বঙ্গ মনে ।
 হাতে দিব্য ঘট ধৰি, নানা লাসবেস কবি,
 গাঃস্ত মঙ্গল নারীগণে ॥৩
 ব্রাহ্মণ সকলে বেদ, পঢ়ি যাস্ত অবিচ্ছেদ,
 আতিশয় হবিষে মনত ।
 চপয়। পড়য় ভাট, নটী সবে কবে নাট,
 কবি লয়লাস নানা মত ॥৪

মিথিলাব নৃপবধে, এহিমতে অনন্তবে,
প্রবেশিলা স্বয়ম্বর শালা ।
সীতাও লগত গৈলা, মেকত উদয় ভৈলা,
যেন অভিনব চন্দ্রকলা ॥৫
সীতার মুখব কান্তি, দশা দিলে প্রকাশন্তি
যেন পূর্ণচন্দ্রব উদয় ।
আছে যত বাজাগণ, সবাবে হবিষ মন,
দেখি আতি ভৈল তমোময় ॥৬
সীতার কমল মুখ, দেখিতে পবন মুখ,
সমন্তে এবিল ধৈর্য্যভার ।
লাজকাজ পবিহরি, চাহয় নয়ন ভবি,
মননে কম্পিত সর্ব গার ॥৭
নভাসয় নেত্রে আতি, কবর মননে সাতি,
আস ইস কবে উসমিস ।
ফলে আতি কামানল, কবে চিত টলবল,
মনে একো নপারে উদ্ভিল ॥৮
রুদয়ত কামশবে, পলি মহা শীড়া কবে,
কাহাবো মুহুরি মন থিৰ ।
চেতন হবিয়া গৈল, বুদ্ধ সবো যুবা ভৈল,
দেখি কপ সীতা গোসানীষ ॥৯
নমো নমো বঘুনাথ, চবণত খৈয়া মাথ,
মন মোব বহোক তোমাত ।
সমজাব যত লোক বাম হবি বুলিয়োক
ভেবে দুখ তবিবা সাক্ষাত ॥১০

৩৩ অধ্যায়
পদ ।

বিশ্বামিত্র বধতি শুনিয়ো বঘুবধ ।
সভাত আছিল যত লোক নিবন্তব ॥১
দেখিবা সীতার আতি কপ বিপবীত ।
কামবাণে সবাবো মোহিত ভৈল চিত ॥২
যেহি অল্পে সীতার পবিল দৃষ্টি যাব ।
তাৰ হস্তে পুনৰপি নপলটে আব ॥৩
সবাবে হবিল মন সীতার কপত ।
নির্জিহ্ন মন যেন যোগীষ ব্রহ্মত ॥৪
জানকীর মুখচন্দ্রবাক নিবন্তবে ।
হৃদয় অস্থত পিয়ে নয়ন চকোবে ॥৫
অস্থতক দেখি যেন সুতীয়া বিস্তবে ।
নহু পূবে মন যেন লটপট কবে ॥৬

সেহি মতে জানকীক দেখি বাজাগণ ।
কেন মতে পাইবৌ বুলি নন্দবধে মন ॥৭
কেহো বাজাগণে বসি গুণ মনত ।
বোলোঁ গৈয়া ধবি জন কষ চবণত ॥৮
তোমাব চুহিত। সীতা আমাক দিওক ।
হুতা বুলি প্রভু মোক কিনিয়া খৈয়োক ॥৯
সেরা কবি তোমাক থাকিবৌ অহনিশ ।
নপাইবাহ। জোড়াই আন আমাব সদূশ ॥১০
কেহো জনে বোলয় মস্ত্রীষ চাপৌ পাশ ।
কত লক্ষ ধন দিয়া বুজৌ তান আশ ॥১১
মস্ত্রীষ অধীন বাজাগণ নিবন্তব ।
তান বোলে কহা মোক দিব নৃপবধ ॥১২
কেহো বোলে ধবৌ লাগ বাজাব পুত্রব ।
শাকুতি কাকুতি তাব কবিবৌ বিস্তব ॥১৩
হাতত ধরি। বাক্য বুলিবৌ বিনয় ।
তোমাব ভগিনী মোক দিয়ো মহাশয় ॥১৪
তমু ভগিনীষ বব আমিসে উত্তম ।
পুছি চাই। আন কোন আছে মোব সম ॥১৫
শুনি বাজপুত্রে কহা আমাকেসে দিব ।
বাজায়ো পুত্রব বাক্য অল্প কবিব ॥১৬
কেহো বোলোচাটুবাণী বোলোঁহো কহাক ।
শুনিয়ো হৃদয়ী কুমি ববিয়ো আমাক ॥১৭
যত বাজ্যভাব ভাৰ্য্য আভয় আমাব ।
আজি ধবি সকলো তোমাব অধিকাষ ॥১৮
থাকিবৌহো আমিও তোমাব পালি আশ ।
কবৌহো শপত যদি সজাত ন্যাস ॥১৯
আমাক মহন্ত বুলি জানে সর্ব লোক ।
জানিলোঁ নিশ্চয় সীতা ববিব আমাক ॥২০
হেটমাথে বসি আলোচয় কতো জন ।
সীতার সখীক বোলোঁ কাকুতি বচন ॥২১
বুজাইয়োক সীতা সখী ববোক আমকে ।
দেহি চাই। তাকেই দিবৌহো তোমাক ॥২২
ত্রীষ উঠলে আতি চিত লোভ পাই ।
অল্পে বুলিবে ভেবে সীতাক বুজাই ॥২৩
নিশ্চয় ধবিব সীতা সখী বচন ।
এহি মতে আলোচে সকলে বাজাগণ ॥২৪
শুনিয়োক কথা আবে আত অনন্তব ।
সমজ্যাত উঠিয়া জনক নৃপবধ ॥২৫

কুতাগুলি হয়। বাজা বুলিলা বচন।
 সারধান হুয়া শুনিয়েক বাজাগণ ॥২৬
 মহা মহা বাজা বহু দিন মোৰ চাই।
 সীতাৰ নিমিতে বহি আছা দুঃখ পাই ॥২৭
 আজি সবাহানে এক পৰিচ্ছেদা হৌক।
 যিমতে কন্যাক পায় তাক শুনিয়েক ॥২৮
 পূৰ্বকালে হবে যুগ মাৰিয়া বনত।
 এৰি গৈলা ধনুখান মোৰ দুৱাৰত ॥২৯
 পৰম হৃদুত ধনু যেন বজ্জসাৰ।
 ঘৰে আনি থৈয়া কৰিলোঁহো অঙ্গীকাৰ ॥৩০
 পাৰয় ধনুত যেহি গুণ লগাইবাক।
 হুচস্বয়নী সীতা দিবোঁহো তাহাক ॥৩১
 আছোঁহো পূৰ্বত এহি অঙ্গীকাৰ কৰি।
 এবে যেহি গুণ দিবে পাৰে ধনু ধৰি ॥৩২
 তাহাকে বৰিব সীতা বুলিলোঁ নিশ্চয়।
 এহি বুলি লোক পাঞ্চি দিলা মহাশয় ॥৩৩
 বৰ ঘৰ মাজে থৈয়া আছে ধনুখান।
 সাজি বান্ধি সমজ্যাক লাগি গৈয়া আন ॥৩৪
 বাজাৰ বচন শুনি তেতিয়ক গৈল।
 অৰ্কুদেক লোকে ধনু সাজি কৰি লৈল ॥৩৫
 কুজি মুজি হুয়া সবে আনে বল দিয়া।
 আদখান ধনু আসে মাটিতে লুটীয়া ॥৩৬
 যেনে তেনে আনি সমাজৰ মাজে থৈল।
 দেখিয়া ধনুক বাজাগণ ভয় ভৈল ॥৩৭
 আছো গুণ দিব ডাঙিবাকো নাই সাস।
 জানকীৰ মুখ চাই তেজয় নিশ্বাস ॥৩৮
 সমজ্যাত ধনু থৈয়া জনক নৃপতি।
 সীতাক বোলন্ত শুনিয়েক মহাসতী ॥৩৯
 তোক আশা কৰি মহা মহা বাজাচয়।
 বাজা এৰি বৰিয়েক প্ৰবাস খাটয় ॥৪০
 এক এক বাজা হুৰপতিৰ সমান।
 তোমাৰ কাৰণে আসি আছে মোৰ ধান ॥৪১
 হুৰণৰ মালা গাচি ধৰিয়া হাতত।
 এতিয়কণে থাকী গৈয়া সভাৰ মাজত ॥৪২
 ধনুত লগাইবে গুণ বিজনে পাৰয়।
 সেহি নিজ পতি তৰু জানিবা নিশ্চয় ॥৪৩
 তান মাখে মালা দিয়া কৰি নমস্কাৰ।
 বৰিবাহা গই একো নকৰি বিচাৰ ॥৪৪

শুনিয়া জানকী পাচে পিতৃৰ বচন।
 সখীৰ মাজক চলি গৈলা তেতিয়ক ॥৪৫
 হুৰণৰ মালা মাৰ হাতে তুলি লই।
 পৃথিবীক নিৰক্ষীয়া থাকিলন্ত বই ॥৪৬
 জনকে বুলিলা বাজাগণক বচন।
 লগায়ো পচাৰ জানকীক যাৰ মন ॥৪৭
 জনকৰ বাণী শুনি কতোহো নৃপতি।
 কৰন্ত যতন গুণ লগাইবাক প্ৰতি ॥৪৮
 কৰে উস্মিস উঠে বসে কতো জন।
 আগে পাচে চাৰে কতো চোৱাৰে দশন ॥৪৯
 বাহু নিৰখীয়া কতো ফোফায় যেন নাগে।
 ভান্ধে ধনু আজি কোন বস্ত মোৰ আগে ॥৫০
 দেখোক সকলে বাহবলৰ মহত।
 প্ৰথমত উঠি গৈলা বাজা শুভদন্ত ॥৫১
 ওচৰ চাপিয়া গৈয়া আফোট কৰিল।
 বাহু দাম্ফি মাৰি বীৰে ধনুক ধৰিল ॥৫২
 অনেক যতনে ধনু ধৰি বল দিল।
 গুণ দিবে ছাৰি লাৰিবাকো নপাবিল ॥৫৩
 শুভদন্ত বাজাৰ ভাগিল চটীয়াটী।
 লাজ হুয়া আসনত বসিলা পালটী ॥৫৪
 অতি অনন্তবে শতধনু নৃপবৰ।
 মই গুণ দিবো বুলি চাপিলা ওচৰ ॥৫৫
 দশন কামুৰি শৰীৰৰ বলে ধৰি।
 কতো বেলি চাহিলেক দজাদজি কৰি ॥৫৬
 বল দিয়া চাইল বাজা অনেক প্ৰকাৰে।
 আছো গুণ দিব ধনু লাৰিবে নপাবে ॥৫৭
 তাক দেখি হাসিলন্ত সকল সমাজ।
 বসিল উলটি শতধনু হুয়া লাজ ॥৫৮
 তাত অনন্তবে মগধৰ নৰেশ্বৰ।
 আতি বৰ বলবন্ত পৰম প্ৰশ্বৰ ॥৫৯
 মই গুণ দিবো বুলি হাস্কালিয়া গৈল।
 উলটি বসিল আতি মৰা হেন ভৈল ॥৬০
 লাৰিকে নপাবে ধনু অনেক যতনে।
 তাক দেখি বিত্ত পাৰি হাসে সৰ্ব জনে ॥৬১
 মগধ বাজাৰ মহা গৰ্ব ভান্ধি গৈল।
 উলটি বসিল আতিশয় লাজ ভৈল ॥৬২
 কীৰোদধি ভীৰে বসে উত্তৰ দিশত।
 সনাতন নাৰে বাজা অনন্ত ভকত ॥৬৩

হুকাবতে সমস্তে বাজাৰ মান লয় ।
 লক্ষ্মী সৰস্বতী যেনে কমল কয় ॥৬৪
 দুইকো বুজাই বাজা ভাঙ্গয় কমল ।
 পৰমবিক্ৰমী আভিশয় মহাবল ॥৬৫
 হেন বাজা গুণ দিবে গৈলা বলে বাগি ।
 ডান্দিবাকে নপাৰি বসিল গৰ্ব্ব ভাগি ॥৬৬
 বব বব বাজা লাভ ভৈল বিপৰীত ।
 দেখি সবে নৃপতিৰ চমকিল চিত ॥৬৭
 বলহীন মন ভৈল শূণ নলায় ।
 পবিল নিজম হৃদয়ন্যাস তেজয় ॥৬৮
 নোতোলয় মাথা মনে মিলে মহাচুখ ।
 কেব চকু কৰি জানকীৰ চারে মুখ ॥৬৯
 ধনুক দেখিয়া পুখু চপবাবে মাথ ।
 বিবৰ্ণ বদনে গুণে গালে দিয়া হাত ॥৭০
 হৰি হৰি আজি বিধি কি কাম কৰিলে ।।
 মাথ হেঁফাইলোঁ আউৰ লাভতে মৰিলোঁ ॥৭১
 ধনুত লগাইবে গুণ গৰ্ব্ব কৰি গৈলোঁ ।
 আছোক লগাইবোঁ গুণ লঘু মাত্ৰ ভৈলোঁ ॥৭২
 আগে জানে নপাৰিবোঁ উঠি গৈলোঁ কিক ।
 সমাভূত লঘু ভৈলোঁ মৰণতোষিক ॥৭৩
 আসিলোঁহে যত বাজ্য ভোগ পৰিহরি ।
 ববিষেক আছে জানকীক আশা কৰি ॥৭৪
 সীতাক নপাইলোঁ আক গৰ্ব্ব ভৈল ছণ ।
 ধনুকপে বিধাতা কৰিলে বিড়ম্বন ॥৭৫
 আপোনাৰ নিজ ভাৰ্য্যা কৰি পৰিহাৰ ।
 জানকীৰ আশা মাত্ৰ কৰিলোঁ অপাৰ ॥৭৬
 নপাইলোঁহে সীতাক লভিলোঁ বব চুখ ।
 কিমতে চাহিবোঁ পূৰ্ব কামিনীৰ মুখ ॥৭৭
 আমাক এবিধা বিহা কৰিবাক গৈলা ।
 কি কাৰ্য্যক আমাৰ পাশক আহি ভৈলা ॥৭৮
 যি জনীক বাজা আনি আছা বিহা কৰি ।
 হৈবেক সিজনী জানো পৰম হৃদয়ী ॥৭৯
 তাইৰ পাশত থাকি কৰি হৃদভোগ ।
 আমি পুখু নৃপতি তোমাৰ নোহে বোগ ॥৮০
 এহি মতে বিস্তৰ কৰিব পৰিহাস ।
 চাপিবোঁ কিমতে আবে তামসাৰ পাশ ॥৮১
 কিসক আসিলোঁ মই কি কাম কৰিলোঁ ।।
 সীতাব আশায়ে নিজভাৰ্য্যাতো নহৈলোঁ ॥৮২

এক বাস চাহিলে হেৰাইলোঁ হুয়ে বাস ।
 এহি বুলি যেনে যেনে তেজয় নন্দ্যাস ॥৮৩
 দিবে পাৰোঁ মন জন তেজয় খোয় ।
 ধনুত লগাইবোঁ গুণ কিসক বোলয় ॥৮৪
 নভৈল হুবুজি ইটো জনক বাজাব ।
 কিসক কবিল হৈন মত অজ্ঞাকাৰ ॥৮৫
 ধনুত লগাইবে গুণ নপাৰিলে কেহে ।
 জানিলোঁহে ভায়াৰী নিবে মহাদেয়ে ॥৮৬
 আমি সবে গৃহক নগাইবোঁ এতিয়ক ।
 ধনুত লগাইবে গুণ চাহে কোন জন ॥৮৭
 এহি বুলি গোষ্ঠি কাৰ যতক নৃপতি ।
 সয়ম্বব সভা মাঝে আছন্ত সম্প্রতি ॥৮৮
 আমি চলি যাওঁ আসা সেই সমজ্যাক ।
 পাৰিব ধনুত তুমি গুণ লগাইবাক ॥৮৯
 তোমাৰ বিক্রম বাম কহিবোঁহে কিক ।
 ধনু ভাঙ্গি বিবাহ কৰিয়ো জানকীক ॥৯০
 জানকীৰ সয়ম্বব শুনি অনুপাম ।
 হাসিয়া অধিক পাচে বুলিলন্ত বাম ॥৯১
 শুনা অধিবাজ মই কহে স্বকপত ।
 পিড়য়ে পঠাই আছে তোমাৰ লগত ॥৯২
 যি কাৰ্য্যক লাগি তুমি পাকাহা আমাক ।
 অগ্ৰণ্ঠকে লাগে মোৰ তাকে কৰিবাক ॥৯৩
 বুলিলাহা যাওঁ তবু সন্ধে মিথিলাক ।
 কেন মত ধনুধান দেখিবোঁহে তাক ॥৯৪
 বামব বচনে বিশ্বামিত্ৰ বদ ভৈলা ।
 বাম লক্ষণক অধিবাজ লগে লৈলা ॥৯৫
 কুতূহলে মিথিলাক কৰিলা গমন ।
 পিচত চলিলা অসংখ্যাত শিশুগণ ॥৯৬
 কতো দূৰ বাস্তে ভৈলা সূৰ্য্য অন্তগত ।
 বহিলন্ত নৈয়া এক নদীৰ কূলত ॥

১০৬ অধ্যায়—বাতকুজ দেখা দৃশ্যত ।

অধিত পুছিল বাবে কৰিয়া সাদব ।
 কাৰ ইতো বাজ্য কহিয়োক বুনিবব ॥১
 বুনিবে বোলন্ত বাম শুনিয়া হৰিহি ।
 কুশধন নামে আছিলন্ত বাজ কবি ॥২
 উপজিল তান যবে কতা এক নত ।
 বিশ্বামিত্ৰী সবে সম দূৰিকে কপত ॥৩

নৃত্য শ্ৰীত কৰি সদা থাকে পুষ্পবনে ।
 দেখি কামে বিমোহিত ভৈলন্ত পৱনে ॥৪
 আসিলন্ত বায়ু পাচে তাসম্ভাৰ পাশ ।
 কৰিলন্ত কন্যাগণে তাহাক নৈবাশ ॥৫
 দেখি কোপ কৰি বায়ু উনপঞ্চাশত ।
 ভাঙ্গিলন্ত মধ্যদেহ পশি শৰীৰত ॥৬
 কান্ধকুজ নাম দেশ ভৈল সেই ধৰি ।
 কুশধ্বজে মনত আছন্ত চিন্তা কৰি ॥৭
 তাহান পাশক আইল ঋষি ব্ৰহ্মদত্ত ।
 তাহাক দিলন্ত দান কন্যা এক শত ॥৮
 তুষ্ট ভৈলা ব্ৰহ্মদত্ত পায় কন্যাগণ ।
 হৰিষে বুলিলা কুশধ্বজৰ বচন ॥৯
 হৈবেক তোমাৰ এক তনয় উত্তম ।
 এহি বুলি গৈলা ঋষি অপোন আশ্ৰম ॥১০
 হৰিষে আছন্ত কুশধ্বজ মহাশয় ।
 ভৈলন্ত সুপাশু নামে তাহান তনয় ॥১১
 কুশনাভ নামে পুত্ৰ ভৈল সুপাশুৰ ।
 ভৈলন্ত তাহান গাধি নামে পুত্ৰবৰ ॥১২
 আমাৰ জনক গাধি জানা মহাশয় ।
 বিশ্বামিত্ৰ নামে আমি গাধিৰ তনয় ॥১৩
 বংশাবলী কথা বাম কহিলোঁ নিশেষ ।
 কান্ধকুজ নামে আমাৰ নিজ দেশ ॥১৪

৫৭ অধ্যায়—উনপঞ্চাশত বায়ুৰ উৎপত্তি
 বিবৰণ ।

পুনৰপি বায়ে কথা পুছিলো ঋষিত ।
 এক লোকপাল বায়ু জগতে বিদিত ॥১
 কিমতে পৱন ভৈলা উনপঞ্চাশত ।
 শুনি বিশ্বামিত্ৰে কথা কহন্ত বামত ॥২
 আছন্ত কাণ্ডপ মৰীচিত হস্তে হই ।
 দিতি আৰু অদিতি তাহান ভাৰ্যা দুই ॥৩
 কাণ্ডপক সেৱা দুয়ো কৰে অনুক্ষণ ।
 দুইত হস্তে উপজিল দেৱাসুৰগণ ॥৪
 অদিতিত হস্তে দেৱগণ ভৈল । জাত ।
 দিতিত অসুৰ ভৈলা জগতে প্ৰখ্যাত ॥৫
 সৰ্ব কালে দেৱাসুৰে কৰয় কন্দল ।
 দেৱতাক জিনিলা অসুৰ মহাবল ॥৬
 পাচে দেৱতাক শিক্ষা দিলা নাৰায়ণ ।
 ভৈল সমৰন্তি যত দেৱাসুৰগণ ॥৭

কৰিলা যুকৃতি দেৱাসুৰ নিবন্তৰ ।
 পাই দিব্য অমৃতক মথিলা সাগৰ ॥৮
 অজব অমৰ হৈবোঁ ভুক্তিয়া অমৃত ।
 এহি বুলি দেৱাসুৰে কৰি এক চিত্ত ॥৯
 মথিলন্ত গৈয়া পাচে ক্ষিৰোদ সাগৰ ।
 কৰিলা মথনি দাপ্তি পৰ্বত মন্দৰ ॥১০
 সৰ্পৰাজ বাসুকীক জৰী কৰিলন্ত ।
 লাঙ্গুলৰ ভিত্তি দেৱগণে ধৰিলন্ত ॥১১
 দৈত্যগণে টানে ধৰি সৰ্পৰ শিৰত ।
 উপজিল কালকূট বিষ প্ৰথমত ॥১২
 দেখি ভয় ভৈলা দেৱাসুৰ নিবন্তৰে ।
 তাক পান কৰি জীৰ্ণ কৰিলন্ত হৰে ॥১৩
 দিব্য নাৰী অপেচৰাগণ ভৈলা জাত ।
 তাৰে অনুচৰী উপজিলা অসংখ্যাত ॥১৪
 অপেচৰী সমস্তক দেৱগণে নিল ।
 দেখি দৈত্য সকলৰ অসুখ মিলিল ॥১৫
 উপজিল উচ্চৈশ্ৱৰ্য্য বোঁড়। অনুপাম ।
 ভৈলা জাত কল্পতক পাৰিজাত নাম ॥১৬
 আঁঠ গোট দিগ্গজ ভৈলেক উপগত ।
 উপজিল আসি গজৰাজ ঐবাৱত ॥১৭
 দিব্য মণি কৌন্তভ জন্মিল তেজোময় ।
 মাধৱৰ কণ্ঠ মাজে প্ৰকাশ কৰয় ॥১৮
 জগতজননী লক্ষ্মী ভৈলন্ত বেকত ।
 বিফুক বৰিয়া বহিলন্ত হৃদয়ত ॥১৯
 লৈয়া মগ্ধ কলস বাকী উপজিল ।
 গন্ধ পায়। দানৱ সকলে তাক নিল ॥২০
 অনন্তৰে আসি উপজিলা ধনুস্তৰী ।
 সম্পূৰ্ণ অমৃত ঘট আছা হাতে ধৰি ॥২১
 দেখি দেৱ দানৱৰ হৰিষ মিলিল ।
 দেৱতাক হেলি দৈত্যগণে তাক নিল ॥২২
 পাচে নাৰায়ণে দুখ দেখি দেৱতাৰ ।
 ধৰিলন্ত মাধৱে মোহিনী অৱতাৰ ॥২৩
 কপটৰ ছলে বঞ্চিত দৈত্য সমস্তক ।
 পিয়াইলা অমৃত হৰি দেৱতা সবক ॥২৪
 অজব অমৰ দেৱ ভৈলা সেই ধৰি ।
 দৈত্যক বধিলা দেৱে ঘোৰ বণ কৰি ॥২৫
 শুনি দ্ৰুতি ধৰি কাণ্ডপৰ চৰণত ।
 কৰন্ত কন্দন দেৱী পৰম শোকত ॥২৬

কিসক কান্দস দেবী কাশ্যপে পুছিল।
 পাচে দিতি কাশ্যপত দুখ নিবেছিল। ২৭
 মোৰ পুত্ৰগণক মাৰিলা পুৰন্দৰ।
 অমৃতক খায়া ভৈল অজব অমৰ ২৮
 যুগুচয় মোৰ জনয়ৰ পুত্ৰশোক।
 মোৰ পুত্ৰ ইন্দ্র হোক বৰ দিৱী মোক ২৯
 বৰ দিয়া কাশ্যপে বুলিলা হাত কৰি।
 শুচি হয় গৰ্ভ তুমি ধৰিবা স্তম্ভৰি ৩০
 নিয়মে থাকিবে পাৰা! স্বাক্ষৰ বংশৰ।
 হৈবে তমু পুত্ৰ ইন্দ্র দিলে মই বৰ ৩১
 শুনি দিতি কাশ্যপ ঋষিক সেৱা কৰি।
 শুচি হয় গৰ্ভ পাচে ধৰিলা স্তম্ভৰী ৩২
 ছেন দেখি পুৰন্দৰ ত্ৰাস আতি ভৈল।
 কপটে দিতিক সেৱা কৰিবাক লৈল ৩৩
 হৈ পাইল আন গৰ্ভ কৰিবোঁ বিনাশ।
 অহৰিণি দিতিৰ নাড়াৰে ইন্দ্রে পাশ ৩৪
 যেক্ষণ য়েহি লাগে যোগাস্ত সকল।
 গৰ্ভ নষ্ট কৰিবাক নপারন্ত চল ৩৫
 গৰ্ভ ভৰে দিতি নিয়মক পাসবিলা।
 মুক্ত কেশ সন্ধ্যা বেলা শয়ন কৰিলা ৩৬
 শীয়েৰে চৰণ দিয়া চৰণকে শিব।
 ছেন ছিত্ৰ পায়ৱ হাসিলন্ত পুৰন্দৰ ৩৭
 মায়া বলে গৰ্ভত পশিলা বজ্জ ধৰি।
 কাটিলন্ত ত্ৰালক সাতখান কৰি ৩৮
 তাকো সাত সাত খান কৰিলা গৰ্ভত।
 কান্দয় ছৰাল হয় উনপকাশত ৩৯
 চেতন লভিয়া দিতি দেখিলা বিস্ময়।
 কিসক মাৰস ছাৱা ইন্দ্রক বোলয় ৪০
 শুনি ইন্দ্রে বুলিলন্ত দিতিক বচন।
 যি কাৰণে অনিয়মে কৰিলা শয়ন ৪১
 সি কাৰণে গৰ্ভ নষ্ট কৰিলোঁ তোমাৰ।
 দেৱ হয় থাকিবক লগত আমাৰ ৪২
 বিশ্বামিত্ৰে বোলে বাস কৰিলোঁ বেকত।
 উনপকাশত বায়ু ভৈল। এহি মতে ৪৩
 বজ্জী বজ্জী বায়ু ছেন কথা মাতে।
 তৈবপৰা চলি গৈল। বজ্জী প্ৰভাতে ৪৪
 গৌতমৰ আজ্ঞাক দেখি অমুপায়।
 কোতুকে কথিত কথা পুছিলন্ত বায় ৪৫

কাৰ ইতো আজ্ঞা কহিয়ে তপোৱন।
 নান। ফলে ফুলে দেখিবাক হৰোভন ৪৬
 সৰ্বশূন্য আজ্ঞা নেকোঁ এহি। এণী।
 ঋষিয়ে বোলন্ত বায়ু বন্যোক বাণী ৪৭
 ভাল হয়বাইল। বায়ু বনলোচন।
 ই ঠাইত তোমাৰ কিছু আছে প্ৰয়োজন ৪৮

৩৮ অধ্যায় অহলাৰ বৃত্তি।

পাচে বায় লক্ষণক লৈয়া ঋষিবাজ।
 প্ৰবেশিলা গৈয়া পাচে আজ্ঞাৰ মাজ ৪৯
 গৌতম ঋষি আপ লভিয়া প্ৰচণ্ড।
 আছন্ত অহলা সৰ্ভা হয় শিলাখণ্ড ৫০
 বিশ্বামিত্ৰে বায়ক বুলিলা যত্নভাৱে।
 এহি শিলাখণ্ড বায় পৰশিয়ে পাৰে ৫১
 শুনিবামে শিলে মাত্ৰ পৰশিলা পাৰ।
 শাপ এবাই অহলা ভৈলন্ত শুক ভাৱ ৫২
 ঈশ্বৰ পদধূল। ভগত চুৰ্ভত।
 মহা মহা মহন্তৰ স্মৃহিকো স্তমভ ৫৩
 ছেনয় ধূলক স্তৰে অহলা পাইলন্ত।
 তাহান ভাগ্যৰ কোনে কহিবক অন্ত ৫৪
 যোৰ ঋষি আপ এবাই প্ৰকাশন্ত জ্যোতি।
 দেখিয়া ঋষিত বাসে পুছিলন্ত মাতি ৫৫
 কিবা নাম আন এন্তে ভাৰ্যা বা কাছাৰ।
 পৰম স্তম্ভৰী আতি কপ চমৎকাৰ ৫৬
 শিলা হয় আছে কেনে শূন্য আজ্ঞাত।
 ইহাৰ কাৰণ কহিয়োক স্বৰূপত ৫৭
 শুনি বিশ্বামিত্ৰে দিলা বায়ক উত্তৰ।
 ইহান অহলা নাম ভাৰ্যা গৌতমৰ ৫৮
 মহাঋষি গৌতমক ঈশ্বৰে জানয়।
 তান তপ দেখি ইন্দ্র ভৈল মহাত্ম ৫৯
 বাত্ৰি দিনে মানে তান ত্ৰুৰ শাস্তি নাই।
 আন তপ ভয় কৰোঁ কমন উপায় ৬০
 ইতো ঋষি যেনে তপ কৰয় দুৰ্ঘোৰ।
 কোন দিন ইন্দ্রপদ কাটি লৈবে মোৰ ৬১
 মননক আনি পাৰিলন্ত পুৰন্দৰ।
 যেনে তেনে তপ ভয় কৰোঁ গৌতমৰ ৬২
 শুনিয়া মননে বোলে নাপাৰ্শ আৰি দাস।
 ভাঙ্কল্য বহুত কোনে কহিবক বাস ৬৩

জীৱন্ত যমৰ কোনে চাপিবেক পাশ ।
 শুনি পুৰন্দৰে দীৰ্ঘ তেজিলা নিশ্বাস ॥১৬
 দিগপাল সমন্তক বুলিলা সভাত ।
 কৰাঁ সবে গৌতমৰ তপক বিঘাত ॥১৭
 দেৱগণে বচন বুলিলা একে বাৰে ।
 কালকূট খায়া কোনে মৰিবাক পাবে ॥১৮
 যদি স্বৰ্গপদ ঋষি লভ্য এতিক্ষণে ।
 তথাপিতো আগ বাঢ়ি মৰিবোঁ কমনে ॥১৯
 দেৱতা সবক ইন্দ্ৰে বুলিলেক বাণী ।
 স্বৰ্গপদ লৈলে তোমাসাব কিবা হানি ॥২০
 যেহি ইন্দ্ৰ হোৱে ভূমি সব হৈবা তাৰ ।
 মোৰে সে কেৱলে মাত্ৰ গুচে অধিকাৰ ॥২১
 গৌতমৰ তপ ভঙ্গ মই কৰোঁ যাই ।
 কিন্তু ভূমি সব হৈবা পিচত সহায় ॥২২
 এহি বুলি নিশ্চয় কৰিয়া দেৱবাজ ।
 আসিলন্ত গৌতমৰ তপোবন মাজ ॥২৩
 ঋষিক দেখিয়া মহাভয়ে ভীত ভৈলা ।
 মায়া কৰি গৃহৰ ওচৰ চাপি বৈলা ॥২৪
 প্ৰভাতৰ কাৰ্য্য যত কৰি সমাপতি ।
 ফলমূল আনিতে গৌতম মহামতি ॥২৫
 প্ৰবেশিলা গৈয়া উপবনে আজ্ঞমৰ ।
 পাচে অহল্যাক দেখিলন্ত পুৰন্দৰ ॥২৬
 ত্ৰৈলোক্যমোহিনী আতি পৰম হৃন্দৰী ।
 মুহিকে সমান বিদ্যাধৰী অপেচৰী ॥২৭
 অহল্যাৰ ৰূপে বাসৱক পৰশিল ।
 কামে বিমোহিত হুয়া বুলিতে লাগিল ॥২৮
 গৌতমৰ তপ ভঙ্গ এখন আছোক ।
 অহল্যাৰ ৰূপে আতি মোহিলেক মোক ॥২৯
 মোক মুহিবেক আন সজ্জনৰ সৰি ।
 কোন ছাব স্বৰ্গ বিদ্যাধৰী অপেচৰী ॥৩০
 আহান অধৰ মধু পিৰে যেৰে পায় ।
 তেৰে কোটি কোটি অমৃততো কাৰ্য্য নাই ॥৩১
 আক এৰি স্বৰ্গে গৈয়া কি কাম কৰিবোঁ ।
 প্ৰাণে যদি মৰোঁ আজি তথাপি হৰিবোঁ ॥৩২
 এহি বুলি ইন্দ্ৰে মনে গুণিয়া অপেষ ।
 গৌতম ঋষিৰ পাচে বহিলন্ত বেশ ॥৩৩
 গৃহত প্ৰবেশ পাচে ভৈলা ছদ্ম কৰি ।
 স্বামী আসিবাৰ দেখি অহল্যা হৃন্দৰী ॥৩৪

আধবেধ কৰিয়া আসন আনি দিল ।
 কবণ্ডি পেলায়া থৈয়া আসনে বসিল ॥৩৫
 অহল্যা মধুৰ বাণী পুছিল সাদৰে ।
 অবণ্যক নগৈ কেনে উলটিলা ঘৰে ॥৩৬
 ইন্দ্ৰে মনে বোলে বিধি হুপ্ৰসন্ন ভৈলা ।
 ছদ্মৰূপে গৌতমে মাতিবে পাচে লৈলা ॥৩৭
 কি পুছস হৃন্দৰী বিপাক আজি মোৰ ।
 ঘৰ হস্তে যাহন্তে দেখিলোঁ মুখ তোৰ ॥৩৮
 শৰত কালৰ পূৰ্ণচন্দ্ৰ মুহি সৰি ।
 কাম বাণে পীড়া মোক কৰে সেহি ধৰি ॥৩৯
 বিহা কৰি আনিবাবপৰা কদাচিত ।
 হেন মত ৰূপ নতো দেখোঁ বিপৰীত ॥৪০
 আজি জানো বিধাতা কৰিল বিড়ম্বন ।
 তোহোৰ নিমিত্তে পীড়া কৰয় মদন ॥৪১
 চল যাওঁ শয্যাক পুছস আৰ কিক ।
 শুনিয়া অহল্যা সতী বোলয় স্বামীক ॥৪২
 আজি দেখোঁ ভূমি প্ৰভু কেনমত ভৈলা ।
 লাজ কাজ তপ ত্ৰত পাচ কৰি ধৈলা ॥৪৩
 ত্ৰিজগতে জানে ভূমি মহা মুনিবৰ ।
 তোমাৰ অকাৰ্য্যে হাসিবেক নিবন্তৰ ॥৪৪
 সমস্তে শাস্তত ভূমি আপুনি পাৰ্গত ।
 কৰিব আলাপ স্ত্ৰীক ঋতু সময়ত ॥৪৫
 ঋষি সকলৰ ধৰ্ম্ম এহি সে নিশ্চয় ।
 ঋতু বাজে স্ত্ৰীক আলাপিলে পাপ হয় ॥৪৬
 ভূমি কেনে ঋতু বিনে কৰিবা আলাপ ।
 নপাৰোঁহো বুজিবে তোমাৰ কিবা ৰূপ ॥৪৭
 মোকসে পৰীক্ষা কৰা জানিলোঁহো নিষ্ঠ ।
 মুহি কেনে ইবোল বুলিলা ভূমি শিষ্ঠ ॥৪৮
 হেন শুনি ৰূপট গৌতমে বোলে বাণী ।
 ভাল ভূমি অহল্যা বুলিলা ধৰ্ম্ম জানি ॥৪৯
 কিন্তু মোৰ ধৰ্ম্ম ভূমি কৰিলা বিঘাত ।
 তোমাৰ ৰূপসে কামে কৰে উতপাত ॥৫০
 যিহেতু ভৈলাহা ভূমি পৰম হৃন্দৰী ।
 ত্ৰৈলোক্যৰ ৰূপ খেলে এক স্থান কৰি ॥৫১
 যিকালত বিহা কৰি তোমাক আনিলা ।
 হৈবে মোৰ ধৰ্ম্ম নষ্ট তৈখনি জানিলোঁ ॥৫২
 তোমাৰ ৰূপত যাৰ নিৰজিল মন ।
 বাখিবেক ধৰ্ম্ম হেন আছে কোন জন ॥৫৩

অজি মেবে প্ৰাণ বহে মদন অনলে ।
 তবে তপ ধৰ্ম কৰ্ম পাইবৌহে। সকলে ॥৫৪
 এগনে কাষিনী মোৰ প্ৰাণ বন্ধা কৰি।
 চলিয়োক শম্যাক বিলম্ব পৰিহৰি। ॥৫৫
 পুনৰপি বুলিলন্ত অহল্যা। বচন।
 শুনিয়াক প্ৰহু তুমি ধিব কৰি। মন ॥৫৬
 হৰিক হুহৰি ব্ৰহ্মমস্তু কৰি। জপ।
 কপট গৌতমে বোলে এৰি কাপ কাপ ॥৫৭
 বাবুধাৰ হৰি শ্ৰবি ধৰিলে। ধিয়ান।
 তোক বিনে সমাধিতে নেদেখিলে। আন ॥৫৮
 কিবা মোক বুজাস নজানো কিবা মই।
 মোত কৰি অধিক পণ্ডিত ভৈলি তই ॥৫৯
 কামনাগে ফুটি মোৰ প্ৰাণ সঙ্কলয়।
 কামাতুৰ ভৈলে পদদ্বাৰকো হৰয় ॥৬০
 কলিঙ্গত ব্ৰহ্মা নিজ দুহিতা আলাপ।
 তথাপিহো তাস্ত দেখো নিসিজিল পাপ ॥৬১
 নিজ ভাষা আলাপিবো দোষ আত বৰ।
 মোৰ প্ৰাণ যায় তই পাতস জগব ॥৬২
 অহল্যা গুণয় জানে। মিলয় অকাজ।
 আলাপ নাপায় শপিবক ঋষিবাজ ॥৬৩
 জানিলোহে। বিধাতা আমাক বিড়ম্বিল।
 মহাভয় হয়। অতি বচন বুলিল ॥৬৪
 শুনিয়োক মহাঋষি বচন আশ্বাৰ।
 ধন্যত থাকিয়। বুজাইলোহে। বাব বাব ॥৬৫
 স্ত্ৰী জাতি কিবা আমি জানো শাস্ত্ৰচয়।
 আন আত মহা ঋষি তোমাত পুত্ৰয় ॥৬৬
 তথাপিহো কৰি। যদি ধন্য পৰিত্যাগ।
 দৈব। গুচি আসি তেবে হৌক নিশা ভাগ ॥৬৭
 দিনত পূজাব ধন্য মুহিকে উচিত।
 সমাগ্ন জনবে। ইতো আতি গবহিত ॥৬৮
 নানানী গৌতমে বোলে শুনা প্ৰাণেশ্বৰী।
 তই ধন্য চিনাস আছিলে। মই মৰি ॥৬৯
 কামাতুৰ ভৈলে তাব ধন্য কৈত আছে।
 চল নাও শম্যাক বুজাবি মোক পাচে ॥৭০
 অহল্যা বোলয় যেন লাগে কৰি। তাক।
 হাতে কোনে পাবয় হস্তাক তৈলিবাক ॥৭১
 শুনি বাসবৰ অতি বন্ধ ভৈল। মনে।
 আশ্বৰ্য্য কৰিয়া উঠিল তেতিয়ক ॥৭২

শম্যাক নিলন্ত তাক ধৰিয়া লতত।
 কৰিল। অনেক ক্ৰীড়া। কাছে হয়। মত ॥৭৩
 মহাকামাতুৰ ইন্দু বিনীত কুশল।
 মোড়শ শূদ্ৰাৰ ভাৱ দেখাইল। সকল ॥৭৪
 দেখিয়া বিন্দুয় মন ভৈল অহল্যাৰ।
 গৌতম ঋষি নোহে ই মত শূদ্ৰাৰ ॥৭৫
 জানিলে। মুহিকে ইতো বাসবত পৰ।
 এহি বুলি ভৈল। দেবী শম্যাক অন্তৰ ॥৭৬
 ভৈলে। সৰ্বনাশ বুলি ভৈল। মহাভয়।
 ধিব নোহে হাত ভৰি শৰীৰ কম্পয় ॥৭৭
 মাতিলা অহল্যা পাচে কোপ কৰি মন।
 অবে তই কহ কোন পৰম দুৰ্জ্ঞান ॥৭৮
 শুনিয়া ইন্দুৰ ভয়ে গৰ্জি গৈল গলি।
 প্ৰকম্পিত হয়। মাতিলন্ত কৃতাজলি ॥৭৯
 শুনিয়োক মহামতি মই দেৱবাজ।
 আনে কোনে কৰিবেক ই মত অকাজ ॥৮০
 অহল্যা বোলন্ত দূৰ গুচ চুৰাচাৰ।
 পতিভ্ৰত। ধৰ্ম নষ্ট কৰিলি আশ্বাৰ ॥৮১
 শপি তোক এখনে কৰিবে পাৰে। ছাট।
 তথাপিহো মোৰ আক পৰিক্ৰিয়া নাই ॥৮২
 অৱশ্যক মই মোৰ নবকক যাইবো।
 তোক শাপ দিয়ামই কোন কল পাইবো ॥৮৩
 মই তোক কিবা কাজে কৰিবোহো নও।
 স্বামীৰ শাপত তোৰ হৈবে লণ্ডলণ্ড ॥৮৪
 যি ভৈল সি ভৈল মোৰ শুনে বৰ্ণব।
 তই মাত্ৰ আপোনাৰ প্ৰাণ বন্ধা কৰ ॥৮৫
 নহে। পাস্ত আসি তোক গৌতমে যাৱত।
 সত্বে এথাৰ পাপী অন্তৰ তাৱত ॥৮৬
 হেন শুনি মহাভয় লাগে পুৰন্দৰ।
 তেখনে ধৰিল। বেশ বৃদ্ধ ব্ৰাহ্মণ ॥৮৭
 সগ পাঞ্জি হেন কেশ ভোবোকাৰ দাড়ি।
 ভগ। ছাতি ধানি বাম কাছে আছে পাৰি ॥৮৮
 হাতে গলে শিবে মালা আছে ক্ৰান্তব।
 লব লব দাস্ত ফোটা কৰে চৰচৰ ॥৮৯
 কৰে কম্পকম্প হাত পাৰ মুহি ধিব।
 কাখে ভগী জুলি লাথুটিত দিয়া তিব ॥৯০
 চিনুকৰ বেশে নগলাৰ ভৈল। বাজ।
 সেই বেলা আসিল। গৌতম ঋষিবাজ ॥৯১

সাৰি যাওঁ বুলি আগে বেগ দিয়া গৈল ।
 গৌতমক দেখি পাচে বেগ থিৰ ভৈল ॥৯২
 কাসে চুসু চুসু কৰি থিৰ নুহি মন ।
 গৌতম বোলন্ত ইতে। যায় কোন জন ॥৯৩
 কাহাকে। নেদেখি আগে গৈল সবসৰি ।
 মোকে দেখি ইহাৰ কম্পয় হাত ভৰি ॥৯৪
 মুহিকে ভিক্কুক ইটো জানিলে। নিশ্চয় ।
 কপট ব্রাহ্মণ বেশ ভৈল মোক ভয় ॥৯৫
 আন কোন নোহে ইটো জন পুৰন্দৰ ।
 ছদ্মৰূপে জানো বিশ্বসিল মোৰ ঘৰ ॥৯৬
 এহি বুলি গৌতমে কৰিয়া মনে হাস ।
 মাতিলন্ত বহ আবে কোন তই যাস ॥৯৭
 শুনিয়া বাসরে আতি ভৈল। ভয়ে ত্রাস ।
 নিশ্বাস তেজিয়া বোলে ভৈলোঁ। সৰ্বনাশ ॥৯৮
 হ। কি কৰিলোঁ। কোন সময়ে লৰিলোঁ।
 গৌতমৰূপে যত্নমুখত পৰিলোঁ। ॥৯৯
 নাই ত্ৰুটি জ্ঞান ভয়ে উৰি গৈল জীৱ ।
 কপট এৰিয়া গৈয়া আগে ভৈলা থিৰ ॥১০০
 যম যেন গৌতমক দেখন্ত সাক্ষাত ।
 মৰ। যেন ভৈল থিৰ নুহি ভৰি হাত ॥১০১
 নাই মাত বোলআতি সেপকে নোটোকে ।
 বুঢ়া বানৰক যেন পাইল পুত্ৰ শোকে ॥১০২
 হৃদয় শুকাইল মুখে ধূলা উড়ি যায় ।
 কৃতাজলি বহিলা তলক লাগি চাই ॥১০৩
 কোপে বাসৱক ঋষি মাতিলন্ত হাসি ।
 মোহোৰ ঘৰক বেটা বিশ্বসিলি আসি ॥১০৪
 ছাগ যেন ভৈল একো নাই লাজ কাজ ।
 এহিহে কৰ্ম্মক লাগি ভৈলি দেৱৰাজ ॥১০৫
 নটত অগন তই ভৈলি চুৰাচাৰ ।
 নিৰলস হয়। ভাৰ্য্যা হবস আমাৰ ॥১০৬
 মই ত্ৰৈলোক্যৰ বাজা বুলি গৰ্ব্ব তোৰ ।
 একোকে নচাস কৰ্ম্ম কৰহ দুৰ্ব্বোৰ ॥১০৭
 বিশ্বৰূপ ব্রাহ্মণক কাটি পাইলি লাই ।
 বাণ্ঠি দিয়া ব্রাহ্মবধ পাপ কৈলি ছাই ॥১০৮
 আমাৰ ভাৰ্য্যাক হৰি সেহি মত চাস ।
 মোৰ হাত সাৰি আজি সেহুৰে ন্যাস ॥১০৯
 কোনে কি কৰিব মোক হেন মনে মান ।
 গৌতম ঋষিৰ একো মহিমা নাজান ॥১১০

স্বৰ্গৰ যতক নাৰী তোকে মুছুবিল ।
 গৌতমৰ স্ত্ৰীসে তোৰ মনক পূৰিল ॥১১১
 পৰনাৰী হাৰে যাৰ ঘৰে ভাৰ্য্যা নাই ।
 তোৰ যত ভাৰ্য্যা। তাৰ লেখাও নাপাই ॥১১২
 তথাপিহে। ব্রাহ্মণৰ ভাৰ্য্যাক হবস ।
 কৰোঁ। শাস্তি যেন হেন কৰ্ম্ম নকবস ॥১১৩
 এহি বুলি ক্ৰোধে জ্বলি ভৈলা বহি সম ।
 ইন্দু বোলে নুহি ঋষি পাইলে মোক যম ॥
 কোপে বাসৱক ঋষি বুলিলন্ত মাতি ।
 শুন পুৰন্দৰ হেৰ বিহে। তোৰ শাস্তি ॥১১৫
 সৰ্বদাই তই যোনিতেসে মাত্ৰ বত ।
 সহস্ৰ হওক যোনি তোৰ শৰীৰত ॥১১৬
 যেন আন ক্ষণ নকবস হেন দোষ ।
 এতিক্ষণে ছিণ্ডিয়া পৰোক অণ্ডকোষ ॥১১৭
 বিহিলোঁহে। শাস্তি তোৰ যেহেন উচিত ।
 ব্রাহ্মণক আক যেন নকৰ ইঙ্গিত ॥১১৮
 হেন শাপ গৌতমে ইন্দুক যবে দিল ।
 পাতকৰ ফল আসি তেখনে মিলিল ॥১১৯
 ইন্দুৰ শৰীৰ গোটে যোনিময় ভৈল ।
 দুই অণ্ডকোষ তেতিক্ষণে ছিণ্ডি গৈল ॥১২০
 দেৱৰ ঈশ্বৰ আতি ভৈল লণ্ডভণ্ড ।
 এবাইতে শক্তি নাহি ব্রাহ্মণৰ দণ্ড ॥১২১
 মহাহিত উপদেশ শুনিয়েক সৰ্ব ।
 ব্রাহ্মণত অল্লে। নকৰিবা অৱগৰ্ব্ব ॥১২২
 এৰিয়ে। বিপ্ৰত অন্নহেলা। সৰ্বদাই ।
 দেখ। কেনমত ভৈল দেৱৰ বিলাই ॥১২৩
 হয়। আতি বীভৎস শাপত গৌতমৰ ।
 মহাতাপে মনত গুণন্ত পুৰন্দৰ ॥১২৪
 যাইবোঁহে। স্বৰ্গক আবে মই কোন লাজে ।
 পূৰ্বত দিলেক হাক দেৱতা সমাজে ॥১২৫
 তথাপি আসিলে। তপ ভঙ্গ কৰিবাক ।
 আছে। তপ ভাঙ্গিবোঁ। নাশিলোঁ। আপোনাৰ ॥
 কোনবা বিধিয়ে মোক ঠেকিলে বিপাক ।
 জগতৰ লোকে আৰে হাসিবেক মোক ॥১২৭
 হৰি হৰি বিধাতা নভৈলা মোৰ কাল ।
 ই লাজত কৰি জানা মৰণেসে ভাল ॥১২৮
 শাপ দিয়া ভঙ্ঘ ঋষি নকৰিলা কিৰ ।
 ভৈলোঁহে। বীভৎস মই মৰণতোষিক ॥১২৯

কোন কন্ম কর্বো আবে কৈক লাগি যাওঁ ।
ইতো লাজ অপমান কহিত এবাওঁ ॥১৩০
এহি বুলি উত্তর দিশক লাগি যাউ ।
পদ্মব তন্তুত গৈয়া থাকিলা লুকাই ॥১৩১
শাপ দিয়া ইন্দুক গৌতম মনিবব ।
কোপমনে গৈয়া প্রাণশিলা নিজ ঘর ॥১৩২
অহল্যা আছন্ত মহা মনে তাপ কবি ।
স্বামী আসিবাব পাচে দেখিলা স্তম্ভবা ॥১৩৩
মহাত্মাসে স্বামীর নহন্ত সত্য আগ ।
অহল্যাক মাতিলা গৌতম মহাত্মা ॥১৩৪
স্তম্ভা সতী অহল্যা কহিব নিষ্ঠ কবি ।
কিবা ভাল মন্ম কন্ম ছাড়স আচ'ব ॥১৩৫
শুনি অহল্যাব হেন উড়ি গৈল জীৱ ।
যোবহাৰে গৌতমৰ আগে ভৈলা পিন ॥১৩৬
লাজ ভয়ে ধীবে ধীবে মাতন্ত স্বামীক ।
আপুনি সৰ্বজ্ঞ হুনি মোত পুট্ট কিব ॥১৩৭
তযু ক'বাব ইন্দু আইন ছলিবাক ।
মুচিকৈ নৰ্বজ্ঞ মই নচানিনী ৷ ১৩৮ ॥
তোমাকেসে জানিয়া কহিলে। ধন্ম বত ।
কপট বাসৱ তাক নধৰি মনত ॥১৩৯
কামে মন্ত হয়। ইন্দু হবিলেক মোক ।
শাপি ভন্ম কবিয়োক প্রাণশ্চিত হৌক ॥১৪০
গৌতমে বোলন্ত মিছা নমাতিলি নষ্ট ।
শাপি তোক ভন্ম আক নকৰোঁহে মহা ॥১৪১
অজ্ঞান দোষব তথাপিহে। কর্বো দণ্ড ।
কতো কাল মানে হয়। থাক শিলাপণ্ড ॥১৪২
বাক্যপে হবি আসি হৈব অত্ৰতাব ।
বাক্যসক মাবিয়া খণ্ডিব ভূমি ভাব ॥১৪৩
তান পদ বেণু পাইলে হৈবি পূৰ্বৱত ।
নকবিবি সংশয় কহিলে। স্বকপত ॥১৪৪
আজি হুস্তে কোন প্রাণী তোক নেদেখোক ।
ইতো আজমত আক লোক নাধাকোক ॥১৪৫
এহি বুলি গৌতম তেখনে চলি গৈলা ।
উত্তর দিশত পৈয়া তপ কবি বৈলা ॥১৪৬
অহল্যা ভৈলন্ত শিলা স্বামীর শাপত ।
সেহি ধৰি নাহি একো জন আজমত ॥১৪৭
তযু পদ পঙ্কজ বেণু প্রসাদত ।
এহেস্তে অহল্যা সতী ভৈলা পূৰ্বৱত ॥১৪৮

গৌতমৰ ভাৰ্য্য। এহেস্তে আনিয়াহা বাব ।
স্তন অহল্যাক বামে ব দিলা প্রণাম ॥১৪৯
'স্বামি' মনিব পাচি কহুবব ।
ক'হয়োক পাচে ক' ভৈল বাসৱ ॥১৫০
শাপি বোলে স্তন বাত বদাংশব ।
৷ ১৫১ ॥ এক, দিতি নচানিনী ৷ ১৫১
পাচে বৃহস্পতি ৫ পুজিলা শচা সতী ।
স্বামী কিবা ভৈলা কহিয়োক বৃহস্পতি ॥১৫২
দেৱগুৰ বোলন্ত বজাৰ্ণে। মই তাক ।
কবেসে স্বামীক পাইবা পুজিয়ো দুৰ্গাক ॥১৫৩
শুনি শচী দেবী তেবে দুৰ্গাক পুজিলা ।
হুস্ত হয়। দুৰ্গাও শচীক দেখা দিলা ॥১৫৪
শচীক বোলন্ত যেন লাগে লৈয়ো বব ।
শচী বোলে কৈয়া কিবা ভৈল পুৰন্দব ॥১৫৫
ইন্দুব বৃত্তান্ত দুৰ্গা কহিলা শচীত ।
পাইবাহ। স্বামীক বুলি ভৈলা অন্তৰ্হিত ॥১৫৬
বব পায়া শচী আনন্দিত আতি ভৈলা ।
বৃহস্পতি সমে সৰোবৰ তীৰে গৈলা ॥১৫৭
পাচে পুৰন্দবক মাতিলা বৃহস্পতি ।
কৈবেক কলাণ উঠিয়োক মহামতি ॥১৫৮
গুৰব বচন শুনিলাস্ত পুৰন্দব ।
পদ্মব তন্তুত আছা সহস্র বৎসব ॥১৫৯
তাবপবা উঠিয়া তীবক লাগি গৈলা ।
শচী বৃহস্পতি সমে এক ধান ভৈলা ॥১৬০
শাপব বৃত্তান্ত কহিলাস্ত পুৰন্দব ।
দেখ। গুৰ কেন মোব ভৈল অশস্তব ॥১৬১
কি কৰিবো গুৰ আবে উপদেশ দিয়ো ।
বৃহস্পতি বোলন্ত দেবীক আবাধিয়ো ॥১৬২
পাচে পুৰন্দবে শুনি গুৰব বচন ।
এক চিন্তে কবিল। দেবীক আবাধন ॥১৬৩
হুস্ত হয়। দেবী আসি ভৈলন্ত সাক্ষাত ।
দেখি পুৰন্দবে প্রণামিলা নমাই মাথ ॥১৬৪
ব্রতি নতি ভকতি কবিলাব হতব ।
পার্বতী বোলন্ত যেন লাগে লৈয়ো বব ॥১৬৫
বাসৱে বোলন্ত বাব বব দিবা মোক ।
মহাজ্ঞবি গৌতমৰ শাপ দূব হৌক ॥১৬৬
পার্বতী বোলন্ত ব্রজশাপ আছা পাই ।
তাক গুচাইবাক লাগি মোব শক্তি নাই ॥১৬৭

তথাপি তো দিও বৰ তাক শুনিয়োক ।
 যোনি গুচি ইতো সহস্ৰেক চক্ষু হোক ॥১৬৮
 হৈবেক তোমাৰ নাম সহস্ৰলোচন ।
 ভৈলা অন্তৰ্দ্ধান বুলি এতেক বচন ॥১৬৯
 দেবীক আৰাধি বৰ পাইলন্তু প্ৰত্যেক ।
 যোনি গুচি ক্ষেণে ভৈল চক্ষু সহস্ৰেক ॥১৭০
 তেবেসে স্বৰ্গক লাগি গৈল পুৰন্দৰ ।
 দেখিয়া হৰিষ ভৈলা দেৱতা সবৰ ॥১৭১
 শচীৰ আনন্দ স্বামী আসিলন্তু ঘৰে ।
 অশ্বিনীকুমাৰ দুইক আনি পুৰন্দৰে ॥১৭২
 অণুকোষ নাহি মোৰ কথা কহিলন্তু ।
 ছাগলৰ অণু বৈণ্ডে আনি জোৰাইলন্তু ॥১৭৩
 তেবে ইন্দ্র দেৱৰ সন্তুষ্ট ভৈল মন ।
 খাসিক দিলন্তু বৰ সহস্ৰ লোচন ॥১৭৪
 হোক খাসি ছাগল পবিত্ৰ স্নাকোমল ।
 লাগিবেক দেৱ পিতৃ কাৰ্য্যত সকল ॥১৭৫
 ভৈল আসি পবিত্ৰ ইন্দ্রৰ পায়া বৰ ।
 খাসি কৰিলাত বীৰ্য্য বাঢ়য় ইন্দ্রৰ ॥১৭৬
 কহিলেঁ। তোমাত বাম কথা নিবন্তৰ ।
 এহি মতে শাপমুক্ত ভৈলা পুৰন্দৰ ॥১৭৭
 অনন্তৰে জানিলন্তু গৌতমে ধ্যানত ।
 ভৈলন্তু অহল্যা সতী মুকুত শাপত ॥১৭৮
 পৰম হৰিষ মনে ঋষি সৰ্বজ্ঞান ।
 ভাৰ্য্যায়ে সহিতে আসি ভৈলা এক ধান ॥১৭৯
 বাম লক্ষ্মণক ঋষি আশীৰ্বাদ দিলা ।
 ছয়ো ভাই গৌতম ঋষিক প্ৰণামিলা ॥১৮০
 বিশ্বামিত্ৰ মুনিক গৌতম মুনিবৰ ।
 পৰম গোবৰে প্ৰশংসিলা বহুতৰ ॥১৮১
 সাধিলা আমাৰ কিনে বৰ উপকাৰ ।
 অহল্যা মুকুত ভৈলা প্ৰসাদে তোমাৰ ॥১৮২
 তম্বু উপকাৰ নপাবিৰে। শুজিবাক ।
 নিজ গুণে কিনি যেন থৈলাহ। আমাক ॥১৮৩
 পাচে ঋষি গৌতমে বামক মাতিলন্তু ।
 শুনিয়োক বাম ভূমি পুৰুষ মহন্ত ॥১৮৪
 অনাদি ঈশ্বৰ ভূমি দেৱতাৰে দেৱ ।
 অনাথৰ গতি ভূমি যিনে নাই কেৱ ॥১৮৫
 তম্বু পদ ধূলাৰ মহিমা অদ্বিত ।
 যাছাৰ পৰশে ভৈলা অহল্যা মুকুত ॥১৮৬

ভালেসে তোমাৰ পদধূলি আশা কৰি ।
 মহা মহা মহন্তে সমস্ত পৰিহৰি ॥১৮৭
 তোমাৰ চৰণ সেৱা সদাই কবন্তু ।
 তম্বু মহা প্ৰসাদে মোককে। নান্দবন্ত ॥১৮৮
 এহি মতে কৰি স্তুতি বামক বিস্তৰ ।
 অহল্যা সহিতে চলি গৈলা মুনিবৰ ॥১৮৯
 শুন। সভাসদ পদ বামৰ চৰিত্ৰ ।
 শুনন্তে কৰ্ণত যেন বৰিষে অমৃত ॥১৯০
 অনায়াসে গুচিবেক সংসাৰৰ চুখ ।
 বোলা। বাম লভিবা পবমানন্দ স্তম্ব ॥১৯১

৩৯ অধ্যায় বামৰ দ্বাৰা বৰণহু ভক্ত ।
 ছলৰী ।

অনন্তৰে মহা, ঋষি বিশ্বামিত্ৰ,
 বাম লক্ষ্মণক লই ।
 সহৰিষ মনে, মধুৰ গমনে,
 মিথিলা পাইলন্তু গট ॥১
 ঋষিৰ পাচত, হৰিষে মনত
 চলন্তু বাম লক্ষ্মণ ।
 যেন শিশু সিংহ, দেখিতে বিড়িঙ্গ,
 গজৰ যেন গমন ॥২
 য়হু স্নাকোমল, চৰণ যুগল,
 চলাৱন্তু লয়লাসে ।
 দিশ পাশ আতি, কৰি প্ৰজ্বলিত,
 বামৰ দেহা প্ৰকাশে ॥৩
 পৰম মধুৰ, লাৱণ্য প্ৰচুৰ,
 সাক্ষাত যেন মদন ।
 মহা মনোহৰ, মুকতি স্তম্বৰ,
 দেখি চাৱে সৰ্বজ্ঞন ॥৪
 ঈশং হসিত, বৰিষে অমৃত,
 দেখন্তু লোকৰ গাৱে ।
 জুৰায় মন প্ৰাণ, ন ভাসে নয়ন,
 যেতেক বামক চাৱে ॥৫
 লগত উভতি, চলে সৰ্বজ্ঞন,
 প্ৰশংসিলা বহুভাৱে ।
 ইতো পুৰুষক, তুলিলে কোনে নো,
 স্বৰ্গকক্ষীয়া বাৱে ॥৬

মিটে ভাগ্যবতী, পাইলা আছ পুত্র,
তাইব বিধি হু প্রসন্ন।
সি জনীৰ সম, পুণ্য জানো আব,
নতো কবে একো জন ॥৭
বামব সমান, পুৰুষ উত্তম,
ই তিনি লোকত নাই।
ত্রৈলোক্যব রূপ, ইহান শৰাবে,
থৈলা বিধি এক ঠাই ॥৮
সীতার সদৃশ, এহেন্তেসে বব,
বিধি নিখিলন্ত জানি।
স্বয়ম্বব সম- যত মিথিলাত,
দৈনে মিলাইলন্ত আনি ॥৯
জনক নৃপতি, কি কার্য কবিলে,
অঙ্গীকার বিপরীত।
কঠিন দমুত, কোমল শৰাবে,
ন পারিবে গুণ দিত ॥১০
ইহেন বহত, আপোন ইচ্ছায়ে,
সীতাক দিবে ন পাইল।
যেন কোন জনে, হাতব অন্নত,
আপুনি চেলি পেলাইল ॥১১
যেন নরনিধি, পায় হেঙ্কসারে,
দৰিত্র আপোন দোনে।
বামক দেখিয়া, গত নব নারী,
এহি মতে সবে ঘোনে ॥১২
মুনিব পিচত, পবন করিবে,
চলন্ত বান লক্ষ্যণ।
বিশ্বামিত্র মুনি, স্বয়ম্বব শালা,
পাইল গৈয়া কতকণ ॥১৩
জনক নৃপতি, দেখি সচর্কিত,
উঠিলন্ত চালি গার।
আপুনি আসন, পাৰিয়া দিলন্ত,
বুলি আতি বহু ভাবে ॥১৪
পাঠে জাম্বুশিবে, পৰশি সাদবে,
কবিলন্ত নমস্কার।
সমর্পে ঋষিক, কবিলন্ত পূজা,
হবিসব নাই পাব ॥১৫
হুখে আসনত, বসিয়া আছন্ত,
বিশ্বামিত্র মুনিবব।

দক্ষিণত বান, বামত লক্ষ্যণ,
আবো শিষ্য নিবন্ত ॥১৬
গৌতমব পুত্র, মায়ে শতানন্দ,
পূর্বোহিত জনকব।
বিশ্বামিত্র মহা, মুনিব দেবিয়া,
সাদবিলে বহুতব ॥১৭
বাম লক্ষ্যণক, দেখি শতানন্দ,
পুছিলে বিশ্বামিত্রত।
কাহার কুমার, কপে মনোহব,
দেখি নতো ছেন মত ॥১৮
শতানন্দ আগে, ঋষি বিশ্বামিত্রে,
কহিলা কথা সকল।
দশবধ মহা, বাজাব তনয়
বাম এস্তে মহাবল ॥১৯
বামব কনিষ্ঠ, এহেন্তে লক্ষ্যণ,
পবন গুণে যুক্তত।
চরণে পৰশি, মাতৃক তোমাব,
কাঁবলা বায়ে যুক্তত ॥২০
বামব চরণ, প্রসাদে অহল্যা,
ঘোর লাগ নিস্তবিল।
গৌতম আসিয়া, বামক প্রশংসি,
অহল্যাক সম্বিলে ॥২১
শুনি শতানন্দে, গৈলন্ত হবিস,
পাইলন্ত মাতৃ নিস্তাব।
বামক প্রশংসি, ঋষিক বোলন্ত,
প্রসাদ ইটো তোমাব ॥২২
নোহন্ত মামুস, পবন পুত্র,
জানিলোঁ বাম নিশ্চয়।
জগত নিস্তাব, হেতু অহতাব,
ভৈলা এস্তে মহাশয় ॥২৩
মিতো পদশূলি, সমা আবাহন্ত,
ত্রম্মা আদি দেহনগণ।
গাক আশা কবি, সর্ব পুত্রার্থ,
এবে মহা মহাজনে ॥২৪
হেনরপধম, চন্ড ভূলাক,
পাইলা মাতৃ যোব লাগ।
জানি লোক তবা, কোটি জনব,
আছে তান মহাতাপ ॥২৫

আমিযো চক্ষুৰে, দেখিলেঁ। বামক,
 কত বা পুণ্যৰ ফলে।
 এহি বুলি শতা নন্দে বাঘৰক,
 অচিলন্ত কৌতুহলে ॥২৬
 যত যত মহা, মহাবাজগণ,
 আছয় বসি সভাত।
 বামক দেখিয়া, সমস্তে বাজাব,
 মুখত হবিল মাত ॥২৭
 বাঘৰ মহ। তেজ্ঞে ধবমিল,
 ভৈল আতি সঙ্কচিত।
 প্রমত্ত সিংহক, দেখি যুগগণ,
 হোৱে যেন ভয়ে ভীত ॥২৮
 স্বয়ম্বৰ সম, জ্ঞাত যত যত,
 আছে নৰ নাৰীচয়।
 বামৰ আদ্ভুত, কপক দেখিয়া,
 ভৈগৈলা মহা বিস্ময় ॥২৯
 যাৰ যেহি অঙ্গে, বামৰ কপত,
 পৰি গৈল দৃষ্টিপাত।
 পুনৰপি আব, পালটি নাসয়,
 বাঁচল তন্ত্ৰি তপাত ॥৩০
 বামক দেখিতে, নথণ্ডে তৃপ্তি,
 লাগি গৈল যেন ধ্যান।
 অমৃতক যেন, পিরন্তে পিরন্তে,
 জুৰায় তনু মন প্রাণ ॥৩১
 জনকনন্দিনী, দেখিলা বামক,
 কপ আতি বিপৰীত।
 বামৰ কপত, নিমজিল মন,
 ভৈগৈল গেল দেবী মোহিত ॥৩২
 মনত বোলন্ত, কোন নো বিধিয়ে,
 অজিলা কপ বামৰ।
 কোটি এক কাম, দেৱো জানো আন,
 নুহিবেক সমসৰ ॥৩৩
 এহেস্তেমে মোৰ, হৈবে নিজপতি,
 কৰিলেঁ মনে নিশ্চয়।
 ইহান আগত, দেৱেঁ যেন মৰা,
 আছে যত বাজাচয় ॥৩৪
 বামত বিনাই, আন পুৰুষক,
 নবৰিবেঁ কদাচিত।

কিবা কাজে মোৰ, পিতৃ কবিলন্ত,
 অঙ্গীকাৰ বিপৰীত ॥৩৫
 তথাপি আনক, নভজিবেঁ। যদি,
 ধনুত গুণ গলাৱে।
 পিতৃত বচন, ছন্ন কৰি গই,
 ভজিবেঁ বামৰ পাৱে ॥৩৬
 বামৰ নথৰ, সমান নাহিকে,
 ইতিনি লোকৰ মাজে।
 ইহাঁক এৰিয়া, আন পুৰুষক,
 ভজিবেঁ কমন কাজে ॥৩৭
 মোহোৰ কৰ্ম্মৰ, ফলে জানো আনি,
 বামক মিলাইল। বিধি।
 অকস্মাত্ যেন, দৰিদ্ৰৰ হাতে,
 উপগত নৱ নিধি ॥৩৮
 বামক এৰিয়া, কোন অভাগিনী,
 আনক ভজিবে যায়।
 হাতৰ অমৃত, এৰি কোন জনী,
 মাৰিবেক বিষ খাই ॥৩৯
 এহি মতে সীতা, দেবী কবিলন্ত,
 বামৰ চৰণ সাৰ।
 তেজ্ঞি আন কাম, বেলেঁ বাম বাম,
 যত লোক সমজ্ঞাৰ ॥৪০

২০ অধ্যায়।

পদ

বাম লক্ষণক দেখি জনক নৃপতি।
 বিশ্বামিত্ৰ মুনিত পুড়িল। মহামতি ॥১
 কিবা নাম আন দুইব কাহাৰ তনয়।
 মহাকপৰন্ত আতিশয় শুভাশয় ॥২
 আপোনাৰ কহিয়ে কুশল আগমন।
 আজ্ঞা কৰিয়োক কিবা সাধেঁ। প্রযোজন ॥৩
 শুনি হাসি বিশ্বামিত্ৰ বুলিলা বচন।
 আৰ। দুই দশবথ বাজাব নন্দন ॥৪
 আন বাম নাম সৰ্ব গুণৰ আলায়।
 আন নাম লক্ষ্মণ পৰম শুভালায় ॥৫
 শ্ৰেষ্ঠ বাম কনিষ্ঠ লক্ষ্মণ বীৰবৰ।
 জানিব। বামক ভূমি পৰম ঈশ্বৰ ॥৬
 পৰম পুৰুষ হৰি জগত আধাৰ।
 বামকপে ভৈলা পৃথিবীত অৱতাৰ ॥৭

হবিবা ভূমিৰ ভাব বাৰুস স'হাবি ।
 তবু গৃহে লক্ষ্মী আছে সীতা নাম ধৰি ॥৮
 বামৰেসে ভাৰ্যা সীতা জানা স্বৰূপত ।
 দিয়োক সীতাক ভূমি বিবাহ বামত ॥৯
 হৈবেক তোমাৰ তেৰে পৰম কল্যাণ ।
 এহি প্ৰয়োজনে আসি আছে। তবু থান ॥১০
 ত্ৰৈলোক্য বিজয়া বাম মহা ধনুৰ্দ্ধব ।
 ত্ৰিভুবনে নাহিকে বামৰ সমসৰ ॥১১
 জনক নৃপতি মাতিলন্ত হেন শুনি ।
 মোহোৰ বচন শুনিয়োক মহামুনি ॥১২
 নাহি দশবণ বাজা পুৰিবাঁত সম ।
 তাহান তনয় বাম পুৰুষ উত্তম ॥১৩
 মহা শূৰ্য্যৰ ৰূপ লাভয়া প্ৰচুৰ ।
 ভুবন মোহন আতি শূৰ্য্যত মধুৰ ॥১৪
 এন্তে সে নিশ্চয় পতি হৈবন্ত সীতাৰ ।
 কিস্ত মই এক কবি আছে। অঙ্গীকাৰ ॥১৫
 যুগ মাৰি মহাদেৱে চুৰাৰে আমাৰ ।
 এৰি গৈলা ধনুখান সেন বজ্জনাৰ ॥১৬
 তাক ঘৰে থৈয়া মই বুলিলোঁ। বচন ।
 ইহাতে লগাউতে গুণ পাবে ষিটো জন ॥১৭
 তাহাস্তে বিবাহ সীতা দিবোঁহো নিশ্চয় ।
 ন পাবিলা গুণ দিবে যত বাজাচয় ॥১৮
 বামক দেখিয়া বসি গুণে মনে মনে ।
 মিছা অঙ্গীকাৰ কৰিলোঁহো। কি কাৰণে ॥১৯
 এন্তে সে জানিবা বৰ সীতাৰ উচিত ।
 বিধাতা আনিয়া কবিলন্ত উপস্থিত ॥২০
 মহা উচপিচ মুনি কবি মোৰ চিত ।
 ন পাবিবে বাঘৰে ধনুত গুণ দিত ॥২১
 বামক চাহন্তে অঙ্গীকাৰ হেঁকৰাওঁ ।
 অঙ্গীকাৰ চাহেঁ। যেবে বামক নাপাওঁ ॥২২
 একক চাহন্তে মোৰ অপব নঘটে ।
 বাজিয়া বহিলোঁ। সেই উত্তর সজটে ॥২৩
 বিশ্বামিত্ৰে বোলন্ত জনক মহাতাপ ।
 ইসব চিন্তাক ভূমি কৰ। পৰিত্যাগ ॥২৪
 কোন বস ধনুখান বামৰ আগত ।
 ন জানাৰ। ভূমি বামচন্দ্ৰৰ মহন্ত ॥২৫
 ইষত কটাকৈ ধনু ভাঙ্গিবন্ত বামে ।
 পাইবন্ত সীতাক চিত্ত। কৰী কিবা কামে ॥২৬

বুলিলা জনকে বিশ্বামিত্ৰে তুমিহি ।
 কামনে গুচিব চিন্তা। শুনিয়ো আতাই ॥২৭
 ধৰিলেক ধনু মহা মহা বাজাগলে ।
 লাৰিবাকো। ন পাবিলা অনেক যতনে ॥২৮
 কোমল শৰীৰ বাম বয়সত অল্প ।
 পৰম কঠিন ধনু যেন বজ্জ কল্প ॥২৯
 তাক ধৰি গৈয়া বামচন্দ্ৰে কি কৰিব ।
 আছে। গুণ দিবে লাৰিবাকো। ন পাবিব ॥৩০
 ধনুত লগাউবে গুণ বামৰ না লাগে ।
 সমাজত লবু কেনে হৈব মহাতাপে ॥৩১
 অঙ্গীকাৰ লাৰি সীতা দিবোঁহো। বামক ।
 কৈত খুজি পাইবোঁ। আৰ ইমত বৰক ॥৩২
 অজিভাঙ্গি পূৰ্বত কৰিলোঁ। অঙ্গীকাৰ ।
 তাক এৰিলাত দোষ নাহিকে আমাৰ ॥৩৩
 যদি দোষ হৱে তাক নকৰোঁহো। ভব ।
 গুচিব সকলে দোষ প্ৰসাদে বামৰ ॥৩৪
 শুনি বিশ্বামিত্ৰে হাসি বুলিলন্ত বাণী ।
 কৰাঁহ। স'শয় ভূমি বামক ন জানি ॥৩৫
 এন্তে সে ইচ্ছাৰ চৰাচৰ জগন্তৰ ।
 ধনু ভাঙ্গিবন্ত কোন প্ৰয়াস বামৰ ॥৩৬
 চাহি থাকা জনক নৃপতি কৌতুহলে ।
 ধনুত পৰীক্ষা আজি পাইবাহ। সকলে ॥৩৭
 শুনি সীতা মনে কোপ কৰন্ত অধিক ।
 মোহোৰ বিপক্ষ এন্ত আচৰন্ত কি ॥৩৮
 অঙ্গীকাৰ লাৰি মোক বিহা দিবে চান্দ ।
 ঋষিৰ কাৰণে পিতৃ তাহাক ন পাত ॥৩৯
 ধনু ভাঙ্গিবাক এন্ত বোলন্ত কিসক ।
 ইহান নিমিত্তে মই ন পাইবোঁ। বামক ॥৪০
 বাম মোৰ স্বামী হাতে মিলাইলেক বিধি ।
 বিশ্বামিত্ৰে হেঁকু হেঁকুটাইবোঁ। নৱবিধি ॥৪১
 লবন্তু পুতলি যেন লুকোমল তন্তু ।
 হেন বামে কিমতে ভাঙ্গিব বজ্জ ধনু ॥৪২
 ন লাগে ভাঙ্গিবে ধনু সীতা দেন্ত হোক ।
 অঙ্গীকাৰ এৰি বিহা দিয়োক আমাৰ ॥৪৩
 পাচে বিশ্বামিত্ৰে অধি বুলিলা বচন ।
 শুনিয়োক বাম বনুকুলৰ নন্দন ॥৪৪
 ধনুখানি ভাঙ্গি বিহা কৰিয়ো সীতাক ।
 উঠিয়ো সৰবে বাখিয়োক মোৰ বাক ॥৪৫

শুনি বামচন্দ্রে উঠিলন্ত তারকণে ।
 ককালত বজ্র কাছিলন্ত বজ্রগনে ॥৪৬
 ঋগিক প্রণামি চলিলন্ত বধুবব ।
 দেখিহাসি তুলিলেক বাজ্র নিবন্তব ॥৪৭
 বব বব বাবে না পারিলে লাবিবাক ।
 ভৈলোঁ । লঘু লোকে বেড়ি হাসিলে আগাক ॥
 শিশুমতি হয়। তাক প্রতি কবে সাস ।
 হেনসে ইহাব জানকীক ভৈল আশ ॥৪৯
 বিশ্বামিত্র মুনি শুনি চপবাইল। মাথ ।
 জানে। ধনু ভাঙ্গিবে না পারে বধুনাথ ॥৫০
 অশ্রুথ অশান্তি আতি মনত সীতাৰ ।
 হবি হবি বিধি সিক্তি ন ভৈল আশান ॥৫১
 হাসিয়া চলন্ত বামচন্দ্র মহাবল ।
 প্রত্যেক ভবিত মর্হী কবে টলবল ॥৫২
 প্রমত্ত কেশবী যেন যান্ত মহাশয় ।
 দেখি বাজাগণ ভৈল পবম বিশ্বায় ॥৫৩
 গুচিল সবার হাসি বিবর্ণ বদন ।
 সীতা গোমারীৰ মন ভৈগৈল প্রসন্ন ॥৫৪
 ধনুৰ নিকটে গৈয়া চাপিলন্ত বানে ।
 কবে চিকি মিকি হুবর্ণব চিত্র কামে ॥৫৫
 বাম হাতে লীলায়ে ধবিল। ধনুখান ।
 ক্ৰেপিলন্ত আকাশক কতোদূৰ গান ॥৫৬
 পুনু বাম হাতে ধবি পবম নিপুণ ।
 নিম্নিষেকে ধনুত লগাইলা বামে গুণ ॥৫৭
 আগত খাপিলা নিয়া তুলি বাম ভবি ।
 দিনা টান গুণত দক্ষিণ পাচ কবি ॥৫৮
 টানন্তে ধনুৰ আগ পাচ নামি আইল ।
 দেখি সবে বাজাগণ মাথ। চপবাইল ॥৫৯
 বিশ্বামিত্র মাথ। তুলিলন্ত হাস্য কবি ।
 বামব ভবত থিব নুহি বহুজবী ॥৬০
 ধনু টানিবার দেখি হবিষ সীতাৰ ।
 পৃথিবী কল্পিতে চিন্তা ভৈল আৰ বাব ॥৬১
 ভবি থিব ন ভৈলে ন পাইবে বল গারে ।
 পৃথিবীক কাতব কবিল। সীতা। মারে ॥৬২
 মাড় বহুমতী কৃপা কবিরোক হোক ।
 থিব হয়। প্রভু বাঘরক ধবিরোক ॥৬৩
 দিগগজ সকল ভুমি সবে হৈবা থিব ।
 শুনিয়ো অনন্ত ভুমি ন লাবিবা থিব ॥৬৪

হে কুর্ম্য ভালে অনন্তক পবি বহ।
 দিগপাল সকল স্বামীব হৈব সহ। ॥৬৫
 এহি মতে সীতা। হয়। আছন্ত আকুল ।
 পাচে বামচন্দ্র জগতব আদি মূল ॥৬৬
 গুণগাচ এবি দিয়া টঙ্কাব কবিল।
 প্রচণ্ড শব্দে আতি ত্রস্তাণ্ড লবিলা ॥৬৭
 দশোদিশ ব্যাপি প্রতিধ্বনি গৈল ববে ।
 ত্রাস ভৈল সর্বজনে বোলে বজ্র পবে ॥৬৮
 সাতোখান স্বর্গ বাবদ্বার লবি গৈল ।
 সপ্তদ্বাপা বহুমতী টলবল ভৈল ॥৬৯
 কাথব লজ্জিল সাতো। সগব থলকি ।
 জলজন্তু ভৈল ত্রাস প্রলয়ক শক্তি ॥৭০
 দিগ্গজ সকল কম্পে তবতবিমানে ।
 মহাত্রাসে কম্পিল পাতাল সাতোখান ॥৭১
 কম্পিলন্ত অনন্ত যতেক নাগগণ ।
 কুর্ম্য কম্পি কোকাব তেজয় ঘনে ঘন ॥৭২
 যেক আদি কম্পিল যতেক গিবিবব ।
 ভয় হয়। কম্পে আতি দেহাত্মব নব ॥৭৩
 চবাচব লোক কম্পি কম্পি লৈল থাই ।
 সমাজব লোকব চেতন জ্ঞান নাই ॥৭৪
 কর্তত হানিলা তাল হৃদয় শুকাইল ।
 পাচে কতোকণে কথমপি ধাতু আইল ॥৭৫
 পাচে বামে গুণত ধবিয়া বল দিল ।
 ঠাংকাব কবি ধনু রাজতে ভাঙ্গিল ॥৭৬
 পুনরপি প্রকম্পিত ভৈল ত্রিভুবন ।
 প্রলয় মিলিল হেন বোলে সর্বজন ॥৭৭
 মিথিলাব লোকমানে ভৈল পূর্বরত ।
 চেতন লভিয়া পাচে বাজাগণ যত ॥৭৮
 বামক নিবধি মহাভয় চিত্ত ভৈল ।
 ছোট মাথে চক্ষু মুদি মৰ। যেন বৈল ॥৭৯
 ত্রাসত হৃদয় কম্পে বুদ্ধি নোহে থিব ।
 মনে বোলে নতু দেখি শুনি হেন বীৰ ॥৮০
 জ্ঞানিলোঁহে। এন্তে বাম বামুয নোহর ।
 দেহতো উত্তম দেহ হেন মনে লয় ॥৮১
 বামচন্দ্রে ধনুখান ভাঙ্গি অপ্রয়াসে ।
 হাসি বসিলন্ত গৈয়া বিশ্বামিত্রে পাশে ॥৮২
 ধবিয়া বামক বিশ্বামিত্রে মূনিবব ।
 চুম্বন কবিয়া প্রণংগিলা বহুতব ॥৮৩

বসন্ত বায়চন্দ্রে ভূমি বিক্রম ভোমার।
 বহিল নিব্বল বশ জুবিয়া সংসার ॥ ৮৪
 ধনু তাম্বিলন্ত বায়চন্দ্রে মহাশয়।
 আনন্দে নখরে সীতা দেবীর জলয় ॥ ৮৫
 পবন প্রেযত নীব বহে নরনব।
 হুপ্রসন্ন বিধি বুলি উঠিলা সত্ত্ব ॥ ৮৬
 হুবর্ণব পুষ্প মালা হাতে ভুলি লৈলা।
 বিকুক বকিবে যেন লক্ষ্মী সাজ ভৈলা ॥ ৮৭
 সখীগণ রাজহস্তে বাজ ভৈলা সতী।
 হুবব পাশক যেন চলিলা পার্শ্বতী ॥ ৮৮
 দিল পাশ প্রকাশিয়া শবীর জলয়।
 গজেন্দ্রব পাশে যেন হস্তিনী চলয় ॥ ৮৯
 বাজহাস জিনি আতি গতি লয় লাস।
 চলি যাস্ত বতি যেন মদনব পাশ ॥ ৯০
 বাঘরব নিকট চাপিয়া বববালা।
 দানবে মাখাত দিলা হুবর্ণব মালা ॥ ৯১
 ববিল বায়ক আনন্দব নাহি পাব।
 চবন্ত ধবি কবিলন্ত নমস্কাব ॥ ৯২
 দেবি বায়চন্দ্রে পাচে সীতাক আশ্বাসি।
 আপোনার পাশক চপাইলা প্রভু হাসি ॥ ৯৩
 প্রকাশন্ত সীতা সতী বাঘরব পাশে।
 চন্দ্রব পাশত যেন বোহিনী আকাশে ॥ ৯৪
 লক্ষ্মীনাথায়ণ দুই ভৈল এক ধান।
 জগতব ভৈল আসি পবন কল্যাণ ॥ ৯৫
 সমস্ত লোকব ভৈল পবন মঙ্গল।
 জয় জয় বুলি জোকাবন্ত সর্বজন ॥ ৯৬
 আকাশত থাকি দেবগণ অসখ্যাত।
 পুষ্প ববিধিলা বায় সীতার মাখাত ॥ ৯৭
 চুন্দুভি বজায়া দেহে কবে জয় জয়।
 মুখ্য মুখ্য অপেচবা কাছিয়া নাচয় ॥ ৯৮
 ত্রিজগত লোকব মিলিল মহোৎসব।
 দশোদিশ ছানি মায়ে শুনি জয় বয় ॥ ৯৯
 সার্থক লভিল বব ব্রাহ্ম সীতা সতী।
 ভৈলন্ত আনন্দ আতি জনক নৃপতি ॥ ১০০
 বাজাগণে কেধে সীতা বায়ক বহিল।
 বজ্রপাত ভৈল যেন সম্যকে বহিল ॥ ১০১
 সীতাক চাহিয়া সবে ভেজিল নিব্বাস।
 কি কাবণে বকিবক পাটিলে প্রবাস ॥ ১০২

সীতাত নৈবান জয়া বসন্ত বায়চন্দ্র।
 মহা মর্মে সবে তেজিলেক লাভ তর ॥ ১০৩
 কোশে অপমানে আতি প্রকলিত ভৈল।
 জনক বাজাক আতি গজিবাক লৈল ॥ ১০৪
 ৫১ অধ্যায়—বায়, লক্ষণব সৈতে রাজা
 বিলাসব বৃত্ত।
 দেখা দেখা কেনে বুঢ়া জনকব কাজ।
 মাতি আনি সমস্ত বাজাক দিলা লাজ ॥ ১
 জীয়েকক আনক দিবক ঘেবে জানে।
 কিসক আমাক দূত পাঠাই মাতি আনে ॥ ২
 বাজ ঋষি হুয়া ভৈল পবন অজ্ঞান।
 বব বব বাজাক দিলেক অপমান ॥ ৩
 ধবি আন বুঢ়াক সকলে মান সার্বো।
 চাহে। কোনে বাখে আক বেচি সবে মাঝে ॥ ৪
 ভেবেসে হিয়ার শাল শুচিব আমাষ।
 কপট কপট ভায়ে। টাখন বুঢ়াব ॥ ৫
 আমাক আনিয়া দুখ দিলে ববিষেক।
 সবাক বকিয়া সীতা বায়ক দিলেক ॥ ৬
 নাহিকে বুঢ়াব দোষ কেহো বোলে বাণী।
 কিসক মাঝিবে খোজা আহাঙ্ক ন জানি ॥ ৭
 বিচারি চাহিলো দোষ কেহলে কস্তাব।
 কবিলেক আশাতর সকলে বাজাব ॥ ৮
 আতি নিলাকবী কস্তা কঠিন জলয়।
 সবাকো বকিয়া শিশু হুয়াক ববয় ॥ ৯
 মাশক এবিয়া কাচ কবিলেক সাব।
 এইক আনে নিবে হুশু আগত আমাষ ॥ ১০
 যত বাজাতাব ভার্যা পুত্র এব আশ।
 এইব নিমিতে মর্বে পাটিয়া প্রবাস ॥ ১১
 মহাকোপ কবি উঠি বোলে কত জনে।
 ধবি আন আশালিয়া মাঝোহো এখনে ॥ ১২
 সীতাক মাঝিবে চাহে। বাখে কোন বাব।
 কেহো জনে বোলে দোষ নাহি জানকীব ॥ ১৩
 কৈব হস্তে আসিল ভবাল বস্তু বৃত্তি।
 আমাষ ভার্যাক নিবে চাহে কাত হুবি ॥ ১৪
 হেনসে অবধ্য সব জীয়েন জানয়।
 বসন্ত সিংহ সম্বন্ধক হাতে হেন্সোচয় ॥ ১৫
 জলা ছুইব রাজত কবিল কাস কবে।
 জাম্প দিরা পাব ছুইবে বোজয় সাগবে ॥ ১৬

জীৱন্ত যমৰ মুখে পৰি তোলে হাস।
 দেখা কেন মত ইতো ছৱালৰ সাস ॥১৭
 বব বব বাজাগণ আহে। সাৱধানে।
 পিসিয়া মাৰিবোঁ আমি তাহাক নজানে ॥১৮
 একোকে নজানে আতি শিশু অল্পমতি।
 সীতাক নিবেক দেখে। কাহাৰ শকতি ॥১৯
 প্ৰাণে যেষে বৰ্ত্তিবেক এবোক সীতাক।
 মুহি তেবে ভালমতে নপঠাইবোঁ। তাক ॥২০
 কতো দুৰ্ভ বাজাগণে কবে অহকাৰ।
 চাহিবে নালাগে আক মুচৰিয়া মাৰ ॥২১
 চাহেঁ। আক মাৰন্তে বাখয় কোন জন।
 এহি বুলি উঠিলা সকলে বাজাগণ ॥২২
 সৈমন্তে ধাইলেক হাতে অস্ত্ৰ শস্ত্ৰ ভুলি।
 ধব মাৰ বুলি আতি কবে হলভুলি ॥২৩
 হেন দেখি মহাভয়ে নৃপতি জনক।
 আখে বেখে পলাই গৈলা ঋষি মাজক ॥২৪
 মিথিলাৰ লোক দশে। দিশক পলাইল।
 দেখি বামচন্দ্ৰে হাসি লক্ষ্মণক চাইল ॥২৫
 দেখিয়ো লক্ষ্মণ বাজা সকলৰ টাই।
 উঠা কাটে সমস্তেৰে দৰ্প কৰে। ছাই ॥২৬
 সিংহক জোকাৰে আসি শৃগালৰ পালে।
 তাৰ হোঞ হোঞ ঠাই লগায়ো সকালে ॥২৭
 বামৰ আদেশ বাণী শুনিয়া লক্ষ্মণে।
 প্ৰণামি বামক উঠিলন্ত তায়কণে ॥২৮
 মাৰোঁ আজি বাজাগণ দাকণ সমবে।
 বাজিলা অক্ষয় তুণ পিঠিৰ ওপৰে ॥২৯
 প্ৰচণ্ড ধনুক বাম হাতে ভুলি ধৰি।
 ধাইলন্ত যুগক যেন প্ৰমত্ত কেশৰী ॥৩০
 নাইস বুলি বায় তেজিলন্ত বীৰবব।
 সাগবৰ চউ যেন বাখিল কাখৰ ॥৩১
 সিংহ যেন শশাৰ আগত ভৈল থিৱ।
 সমস্ত বাজাব দেখি উড়ি গৈল জীৱ ॥৩২
 কবিলন্ত টকাৰ ধনুত পাক দিয়া।
 বাজা সমূহৰ জয়ে চমকিল হিয়া ॥৩৩
 হাসিয়া লক্ষ্মণে শব বৰিষিবে লৈলা।
 নিবন্তবে বাজা ফুটি জৰ্জৰিত ভৈলা ॥৩৪
 উক শিৰ নাসিকা ললাট মুখ কাণে।
 বাহু বক্ষঃস্থল গল ফুটিল সন্ধানে ॥৩৫

পেট পিঠি শালিলেক আজবে পাঞ্জৰে।
 ছেদিলেক হাত ভৰি লক্ষ্মণৰ শৰে ॥৩৬
 কাৰো মাজ কঙ্কালত ছিণ্ডিলন্ত বাণে।
 পৰিয়া বাগৰে কতো আধা কাটা মানে ॥৩৭
 কবিলন্ত লণ্ডভণ্ড লক্ষ্মণৰ বাণে।
 কদলী বনক যেন পাইলন্ত পৰনে ॥৩৮
 লক্ষ্মণৰ কৰ্ম্ম দেখি পৰম বিস্ময়।
 সাধু সাধু বুলি সৰ্ব্ব জনে প্ৰশংসয় ॥৩৯
 শিশুমতি হয়। কৰ্ম্ম কবিলন্ত ভাল।
 কতো বোলে নোহে শিশু এন্তে যমকাল ॥৪০
 শৰে ফুটি আতি বব বব বাজাচয়।
 ক্ৰোধে জ্বলি গৈল। আঠ বাহু কামোৰয় ॥৪১
 ছাৱা গোটে এত বব কৰিলে আমাক।
 একেবাৰে ধাইলেক সকলে বাজা জাক ॥৪২
 চতুৰঙ্গ সেনাগণ ধাইলেক লগত।
 বাহুতি দিলেক চুটি উঠি ঘোটকত ॥৪৩
 হস্তী স্কন্ধে চড়ি সাজে মাহুত সকলে।
 বেগে বথ গতি কৰি বৰ্ধা সব চলে ॥৪৪
 পদাতি কটকে বাজু ধৰি পটোৱাবি।
 ধাৱে ক্ৰোধ কৰি বাক খাণ্ডাক বন্ধাবি ॥৪৫
 ধনুশৰ ধৰি ধাৱে ধানুৰী সকল।
 নসহে ধবণী ধণ্ড কবে টলমল ॥৪৬
 একে বাবে ধাৱে মুখ্য মুখ্য বাজাগণ।
 কটাক্ষ নাহিকে চাহি আভন্ত লক্ষণ ॥৪৭
 কবে ধব মাৰ সেন। সাগৰ সন্ধাশ।
 হাসন্ত লক্ষ্মণে একো নাই ভয় ত্ৰাস ॥৪৮
 ধনু ধৰি বাজা সবে টকাৰ কৰিল।
 পৃথিৱী আকাশ দিশ শব্দে পূৰিল ॥৪৯
 ঢাকিলেক লক্ষ্মণক শব বৰিষণে।
 পৰ্ব্বতক যেন আবৰিল। মেঘগণে ॥৫০
 নানাবিধ বাণ বৰিষয় অবিচ্ছেদ।
 দেখি দেৱাস্ত্ৰৰ নব মুনি কবে খেদ ॥৫১
 নিদাক্ষণ বাজাগণ পৰম দুৰ্জয়।
 মাৰিবেক লক্ষ্মণক বুলি ভৈল ভয় ॥৫২
 বামৰ কনিষ্ঠ বীৰ লক্ষ্মণ কুমাৰ।
 বণত সজ্জান আতিশয় অনিৰ্ব্বাৰ ॥৫৩
 বাজাগণে শব বৰিষয় যত যত।
 খান খান কৰিয়া কাটয় আকাশত ॥৫৪

সমস্তে শবক ছন্ন করিল। লক্ষ্মণে ।
 শিশির শুশিল যেন ববিব কিরণে ॥৫৫
 শবচয় বিনাশি লক্ষ্মণে অনন্তবে ।
 গোটে গোটে বাজাক তাড়িল; নিজশবে ॥৫৬
 শব ছোটে ফুটি মহাকোপ কবি মনে ।
 লক্ষ্মণক মধ্য কবি বেড়িলা তেখনে ॥৫৭
 একেখব লক্ষ্মণ অনেক বাজাগণ ।
 বামচক্রে দেখন্ত বিধম ভৈল বণ ॥৫৮
 উঠিলা তেখনে কোপ কবিয়া মনত ।
 সীতাক ধৈলন্ত বিশ্বামিত্রের পাশত ॥৫৯
 নমস্কাৰ কবি বামে বুলিলা ঋষিক ।
 তোমার হাততে সমর্পিলে। জানকীক ॥৬০
 শিষ্যগণ সমস্থিতে বাধিব। সীতাক ।
 শবে হানি সমবত মাৰ্বে। বাজা জাক ॥৬১
 বাম হাতে ধনু ধরি পিঠিত চোখব ।
 পরন সকারে লাগ লৈলা। লক্ষ্মণব ॥৬২
 হমক নৃপতি আসি চতুৰঙ্গ দলে ।
 বাম লক্ষ্মণব লাগ লৈলা। কোতুহলে ॥৬৩
 একে লক্ষ্মণব বণে নাই ভয় ভীত ।
 বামে লাগ পাইল গৈয়া জনক সহিত ॥৬৪
 এক থান হয়। পাচে তিনি বীৰবর ।
 পঞ্চ লক্ষ বাজা সমে কবন্ত সমর ॥৬৫
 আশ্চর্য কবিল। তিনি জনে আতিশয় ।
 তিনিব আন্দোলে মহীমণ্ডল কম্পয় ॥৬৬
 কবিলন্ত সিংহনাদ মহা ভয়ঙ্কর ।
 ত্রাস হয়। কম্পিল সকলে চৰাচর ॥৬৭
 তিনি মহাবীরে ধনু ধরি খরতর ।
 নলকয় কেহে। কেতিক্ষণ কবে শব ॥৬৮
 যত যত শব প্রহাবিল বাজা জাক ।
 পথতে কাটিল তিল সম কবি তাক ॥৬৯
 পাচে তিনি শব কবি ছানিল গগন ।
 বাজি যেন ভৈল নাহি ববিব প্রসন্ন ॥৭০
 অবিস্ফেদে মেঘে যেন কবে ববিষণ ।
 সেহিমতে শব প্রহাবিল। তিনি জন ॥৭১
 নিবন্তবে বাজাগণে ফুটি শব চোটে ।
 পবন বিহ্বল ভৈলা। সেপাকে। নোটোকে ॥৭২
 বোঝালে কধিব বহে শবীৰ ঢাকিয়া ।
 সেনাগণ সকলে ভাগিল ফাট দিয়া ॥৭৩

শবে ফুটি বাজাগণ উঠিল কিটগ। ।
 তুলিল পাবক যেন দু প্রহাৰ পায়। ॥৭৪
 ধনু ধরি টঙ্কাবিল। বী। নাদ কবি ।
 কর্ণে তাল হানিল কাম্পল বহুকবি ॥৭৫
 কবিলেক নিবন্তবে শব ববিষণ ।
 ভৈল অন্ধকার ঢাকি ববিব কিরণ ॥৭৬
 মহাশব চোটে ফুটিলন্ত তিনি বীৰ ।
 বহুয়ে কধিব ধিব সুহিকে শবীৰ ॥৭৭
 বৃদ্ধ বাজা জনক ভৈলন্ত অচেতন ।
 শবে লালকাল আতি ভৈলন্ত লক্ষ্মণ ॥৭৮
 বামে। আশকত হয়। থাকি কতোক্ষণ ।
 কোপে প্রস্থলিত ভৈলা। যেন হতশন ॥৭৯
 বজ্রসম ধনুখানি বাম হাতে ধরি ।
 বহুবার ফুৰাইলন্ত চক্রাকাৰ কাঁব ॥৮০
 পবন আটোপে কোপে কর্ণল টঙ্কাব ।
 ত্রৈলোক্যব লোকব লাগিল চমৎকাৰ ॥৮১
 পাকলক্ষ বাজাক ধাইলন্ত কোপ কবি ।
 যুগ দেখি ধাইল যেন প্রমত্ত কেশবী ॥৮২
 দেখিয়া বামক বাজাগণ ভৈলা ভয় ।
 ক্লান্ত যমক দেখি যেন প্রজাচয় ॥৮৩
 পাক দিয়া ধনুখানি কবিয়া কুণ্ডলি ।
 ঘোর শবচয় প্রহাবিল। মহাবলী ॥৮৪
 দাক্ষ সন্ধানে বাজাগণে তেজে প্রাণ ।
 ঢাকিল বিদিশ দিশ হানি কুলবাণ ॥৮৫
 ঘোরতর আটাস তেজিল ভয়ঙ্কর ।
 কর্ণত হানিল। তাল সমস্ত লোকব ॥৮৬
 নিবন্তবে লোক বহি আছিল যথাত ।
 মহাভয়ে ফুবিফুবি পবিল তথাত ॥৮৭
 ভৈগেল তবধ সৌক যেন বজ্রপাতে ।
 কদলী বনক যেন নিদলিল বাতে ॥৮৮
 বামশবে ফুটি বাজাগণ সমুদায় ।
 ভৈল অচেতন ধাবে তেজ বহি যায় ॥৮৯
 কাহাকে। বাজতে কাটি করিল দুখান ।
 কতো। বাজাগণ বহি গৈল যমখান ॥৯০
 বাঘব শবচয় পবন প্রচণ্ড ।
 ধীঘল বর্জুল পুল যেন বনদণ্ড ॥৯১
 আকর্ণ পূৰিয়া টানি কবন্ত প্রহাব ।
 হস্তী ঘোড়া বনপতি কাটিলা অপার ॥৯২

কবিলন্ত বামচক্রে দুৰ্ঘোৰ সমৰ ।
 কধিৰে বহিল নদী মহা ভয়ঙ্কৰ ॥১৩
 নতো শুনি দেখি হেন বণ বিপৰীত ।
 পলাই বাজা প্ৰজাগণ হয় ভয় ভীত ॥১৪
 বাপে পোৱে নসম্বৰে লৱৰে ভয়ত ।
 গিবগিব মাত্ৰ শুনি সমস্ত দিশত ॥১৫
 পলায় প্ৰজা দেখি শুভদন্ত মহাবাজ ।
 বাঘৰক ধাইল কোপে সংগ্ৰামৰ মাজ ॥১৬
 বামে শুভদন্তক ধাইলন্ত কোপমনে ।
 হস্তীক দেখিয়া যেন ধাইলা পক্ষাননে ॥১৭
 ছয়ো বীৰে ধনুৰবি কবন্ত আক্ষাল ।
 দুইহানো আক্ষালে আতি যায় ভূমিচাল ॥১৮
 ধনুক টকাৰি ছয়ো প্ৰহাৰিলা বাণ ।
 ছয়ো শৰ আকাশত ভৈল একথান ॥১৯
 শৰত পৰিয়া শৰ বহি ছলি গৈল ।
 সেহি বহি ছলি ছয়ো শৰ ভঙ্গ্য ভৈল ॥১০০
 পাচে বামে প্ৰহাৰিলা দশপাট শৰ ।
 শুভদন্তে দশ শৰ কাটিল বামৰ ॥১০১
 আন দশ শৰে ভেদিলেক বাঘৰক ।
 দুৰ্জয় শৰীৰ বামে সহিলা শৰক ॥১০২
 শৰ পায়া বাঘৰক ক্ৰোধ ছলি গৈলা ।
 কুৰি পাট শৰ ভূণ হস্তে বাছি লৈলা ॥১০৩
 গুণত চড়ায় টানি আনি কৰ্ণ মানে ।
 শুভদন্ত নৃপতিক হানিল সন্ধানে ॥১০৪
 বাজ হয় গৈল শৰ পৰি হৃদয়ত ।
 আক তিনি পাট ভেদিলন্ত ললাটত ॥১০৫
 ধ্বজ গোট কাটি সাৰথিৰ লৈলা প্ৰাণ
 চাৰি ঘোঁৰা মাৰি ভাঙ্গিলন্ত বথখান ॥১০৬
 ধনুখান কাটিলন্ত মাৰি কুব বাণ ।
 কৃপায়ুত হয় তাৰ নলৈল পবাণ ॥১০৭
 লালকাল হয় আতি বামৰ শৰত ।
 আধামৰা হয় পলাই গৈলা শুভদন্ত ॥১০৮
 হেন দেখি শতধনু বাজা কোপমনে ।
 আইস বুলি তাৰ লাগ লৈলন্ত লক্ষ্মণে ॥১০৯
 হুমিত্ৰাৰ তনয় প্ৰচণ্ড ধনুৰ্দ্ধৰ ।
 কবিলন্ত সিংহনাদ আতি ভয়ঙ্কৰ ॥১১০
 দিশ পাশ আকাশ পৃথিবী কম্পি গৈলা ।
 মহামন ত্ৰাসে বিপুগণ ভয় ভৈলা ॥১১১

মৃগপাল শুনি যেন সিংহৰ আটাস ।
 প্ৰাণ বাধি শত্ৰুগণ পলাই দিশ পাশ ॥১১২
 দেখি কোপ কৰি শতধনু বিপৰীত ।
 বথে চড়ি লক্ষ্মণৰ আগে উপস্থিত ॥১১৩
 ভূমিত লক্ষ্মণ বথে শতধনু বীৰ ।
 লাগিল দাক্ষণ বণ বথী বিবধীৰ ॥১১৪
 দেখি বাজা জনকৰ মনে নসহয় ।
 মাতিয়া বোলন্ত পুত্ৰ শুনিয়ো অজয় ॥১১৫
 বথ সাজি ঝাণ্টে লক্ষ্মণৰ লৈয়ো লাগ ।
 তাতে চড়ি শত্ৰু মাৰন্তোক মহাভাগ ॥১১৬
 ছয়ো সাৰথি বথী হৈবন্ত লক্ষ্মণ ।
 কৰিয়া সমৰ মাৰিয়োক বিপুগণ ॥১১৭
 মই লাগ লৈবো চতুৰঙ্গ দলে সাজি ।
 বাজা সকলক বণে জিনিয়োক আজি ॥১১৮
 অজয় কুমাৰে শুনি পিড়ৰ বচন ।
 দশ গোটা ঘোঁড়াৰে সাজিল বথখান ॥১১৯
 আতি চমৎকাৰ কবিলন্ত বথবৰ ।
 বাজিলা বিজয় ধ্বজ বথৰ ওপৰ ॥১২০
 নানা অস্ত্ৰ শস্ত্ৰচয় নিবন্ধিয়া খেল ।
 বায়ু বেগে গৈয়া লক্ষ্মণৰ লাগ লৈল ॥১২১
 লক্ষ্মণক বুলিলন্ত বচন বিনয় ।
 যোহোৰ অজয় নাম জনক তনয় ॥১২২
 চড়িয়োক বথে মই সাৰথি তোমাৰ ।
 কৰিয়োক লীলায়ে শত্ৰুক বৃন্দামাৰ ॥১২৩
 লক্ষ্মণে শুনিয়া পাচে বাণী অজয়ৰ ।
 ডেও দিয়া চড়িলন্ত বথৰ ওপৰ ॥১২৪
 প্ৰকাশন্ত লক্ষ্মণ বথত হয় থিৰ ।
 বাজা সকলৰ দেখি উঠি গৈল জীৱ ॥১২৫
 পৱন সঞ্চাবে বথ ফুৰন্ত অজয় ।
 নমনীয় বথবেগে পৃথিবী কম্পয় ॥১২৬
 ধূলায়ে ঢাকিল বণ ধবণী সকল ।
 পাচে বথখান থিৰ কৰি মহাবল ॥১২৭
 বাখিলন্ত নিয়া শতধনুৰ পাশত ।
 লক্ষ্মণক শতধনু দেখিয়া আগত ॥১২৮
 আতি আড়ম্বৰে সাজ ভৈলা যুজিবাক ।
 ছয়ো মহাবীৰ ধনু ধৰি দিলা পাক ॥১২৯
 ছয়ো দুইকো শৰ প্ৰহাৰন্ত একেবাৰে ।
 আকাশত চলে শৰ বিদ্যুত সঞ্চাবে ॥১৩০

দুইবে। শব ববিধে ঢাকিল গগন ।
 ভৈল অন্ধকার নাহি ববি প্রসন্ন ॥১৩১
 সকলে আকাশখান দেখি শবময় ।
 সুবাস নব মুনি ভৈল মহাত্ম ॥১৩২
 দুইব শবে দুই কুটিলন্ত নিবন্তব ।
 ফর্জবিত ভৈল দুইহস্তব কলেবর ॥১৩৩
 দুইহানো শবীৰ ঢাকি কধিব বহর ।
 ফুলিল অশোক যেন প্রকাশ কবর ॥১৩৪
 বণে আতি হুজান লক্ষ্মণ বীৰবর ।
 কাটিলন্ত ধনু শতধনুৰ হাতব ॥১৩৫
 শবতব শবে পাচে ভৈলিলন্ত তনু ।
 শব চোটে বিহবল ভৈলেক শতধনু ॥১৩৬
 শব হুয়া পাচে শতধনু গৈলা বাগি ।
 প্রহাৰিলা মুদগর লক্ষ্মণক লাগি ॥১৩৭
 দেখিয়া লক্ষ্মণে কাটিলন্ত শবে হানি ।
 পাচে শতধনু শূল প্রহাৰিলা টানি ॥১৩৮
 তাকো খণ্ড খণ্ড কবি লক্ষ্মণে কাটিল ।
 তাতে পাচে শতধনু শক্তি মাৰিলা ॥১৩৯
 মহাশয় কৰিয়া শক্তি ধায়া আসে ।
 লক্ষ্মণে হানিয়া শব কাটিল আকাশে ॥১৪০
 দেখি শতধনু মহা অসন্তোষ পাইল ।
 ভয়ঙ্কর গদা গোটে হানিয়া পাঠাইল ॥১৪১
 আকাশত আসে গদা মহাবেগ ধৰি ।
 কাটিল লক্ষ্মণে গদা সাতখান কবি ॥১৪২
 শতধনু দেখে আর গদা ভৈল নাশ ।
 পাচে লক্ষ্মণক প্রহাৰিলা নাগ পাশ ॥১৪৩
 লক্ষ্মণে দেখন্ত নাগ পাশ আসে বেছি ।
 হানিয়া গকড় বাণ পেলাইলন্ত ছেদি ॥১৪৪
 কোহুলে লক্ষ্মণে ছেদিল নাগ পাশ ।
 হানিলন্ত বহি বাণ দেখি লাগে ত্রাস ॥১৪৫
 প্রলয়ব বহি সব চলয় সন্তবে ।
 ত্রিষাইলেক শতধনু বকব শবে ॥১৪৬
 দেখি বব কোপ হলি পৈল লক্ষ্মণব ।
 শূল পাট লৈলন্ত দেখিতে লাগে ভব ॥১৪৭
 প্রকাশ কবন্ত শূল ধৰিয়া হাতত ।
 যেন মহেশ্বর আতি প্রসন্ন কালত ॥১৪৮
 চাউব হুজুবা বটা আছে থানে থানে ।
 কালান্তক হয় যেন দেখি বিজ্ঞানে ॥১৪৯

কণে লহলহ অগ্র প্রদেশ শূলব ।
 দেখি ত্রাসযুক্ত ভৈল। দেহস্থি ন ॥১৫০
 মাৰিলা লক্ষ্মণে শূল আকাশে কবি ।
 পলায় দেহগণ কম্পি গৈলা বহুদূৰী ॥১৫১
 দেখি মহাত্মে শতধনু নৃপবর ।
 লহবি পলাইলা। বেধে মাৰিয়া বধব ॥১৫২
 বেধে পবি শূল বহি হলি বিপর্য্যত ।
 ভয় হৈল বধ ঘোষ। মাৰি সহিত ॥১৫৩
 রাজাগণে দেখে শতধনু ভয় খাইল ।
 শব ধনু ধৰি সবে লক্ষ্মণক ধাইল ॥১৫৪
 একেবারে ধায় সেনা সাগর সমান ।
 লক্ষ্মণে সবাকো ঢাকি ববিফিলা বাণ ॥১৫৫
 মহা তীক্ষ্ণতব শব ত্রিশূল সাক্ষাৎ ।
 হেন শবে হানি সেনা কবন্ত নিপাত ॥১৫৬
 রাজা প্রজাগণ মাৰি লৈলান্ত নিলি ।
 যুগগণ পায়। যেন সিংহ মহাবলী ॥১৫৭
 হস্তী ঘোষ। বধপতি কাটিল। অপার ।
 যথে যেন প্রজাগণ কবন্ত সংহাৰ ॥১৫৮
 উক শিব কাষে। কাটে বাহু বকঃস্থল ।
 কাষে নাক কাণ কাষে। ছিড়িলন্ত পল ॥১৫৯
 কেহো আধা মৰ। কেহো। সবুলি মৰিল ।
 মৰাশর সবে বণ ধকী ভবিল ॥১৬০
 কধিবে বহরে নদী দেখি লাগে ভব ।
 মহাত্মে ভয় দিলা রাজা নিবন্তব ॥১৬১
 হস্তী ঘোড়া বহুত্রে ভয় দণ্ড বত ।
 অস্ত্র শস্ত্র বস্ত্র এবে প্রাণব ভয়ত ॥১৬২
 বৃথত উশাসে আতি লহবি পলায় ।
 কাষ কোন কৈক পৈল ধান বিতি নাই ॥১৬৩
 খুৰা জেঠা মাষা পেসা হুজুদ সোধব ।
 বাপে পোরে এবাএবি ভৈল নিবন্তব ॥১৬৪
 পায়। আছে সেনাপন লক্ষ্মণব কাণ্ডে ।
 বিহতে মরয় তেজ বধে ধাৰা দণ্ডে ॥১৬৫
 বাটত পবিয়া থাকে বাইবাক নপাবে ।
 হস্তী ঘোড়া বধে পায়। চটকিয়া মাৰে ॥১৬৬
 সাগর সন্ধান যেন। লণ্ডতণ্ড ভৈল ।
 কতোহো মৰিল কতোকতো পলাইকৈল ॥১৬৭
 পাচক কাষে বাজ পলায় রাজাগণ ।
 কধে চড়ি পবিয়া কবন্ত লক্ষ্মণ ॥১৬৮

বহু অবৈ দুটো বাজাসব কৈক যাস ।
 ছরালত বণ হাবি কিসক পলাস ॥১৬৯
 ববিষেক আছস সীতাক আশা কবি ।
 এবে কি কাৰণে যাস তাক পৰিহৰি ॥১৭০
 কজ্জি হয় যুদ্ধ পায়া কৰ পৰিহাৰ ।
 ধিক বাহুবল ধিক জীৱন তোমাৰ ॥১৭১
 পাঞ্চ লক্ষ বাজা একে ছরালত হাবি ।
 শূগালৰ পাল যেন পলাই লেজ মাৰি ॥১৭২
 আসিলি সীতাক বিহা কৰিবাব কাজে ।
 নকৰি বিবাহ পলাই যাস কোন লাজে ॥১৭৩
 ত্রীৰ আগত কিবা কহিবি মহত ।
 বোলন্ত লক্ষ্মণে উপালন্ত নানা মত ॥১৭৪
 প্রাণৰ কাতবে বাজাগণ নিবন্তৰ ।
 সুশুনিল ভয়ে পলাই গৈল নিজঘৰ ॥১৭৫
 অনায়াসে লক্ষ্মণ ভৈলেক বণজয় ।
 আকাশত দেৱগণে পুষ্প ববিষয় ॥১৭৬
 জয় জয় বুলিয়া কোটাল কবে ছানি ।
 ধন্য ধনুৰ্দ্ধৰ মহাবীৰ চূড়ামণি ॥১৭৭
 অজয় সহিতে বণ জিনিয়া লক্ষ্মণে ।
 নিবন্তিয়া আসি ছয়ো মহাবজ্জ মনে ॥১৭৮
 প্রণামিল বিশ্বামিত্ৰ মুনিক হৰিষি ।
 আশীৰ্বাদ কৰি গায় মাৰ্জ্জিলন্ত ঋষি ॥১৭৯
 মুনিৰ প্রাসাদে ছুইবো গুটিল ভাগব ।
 লক্ষ্মণে নমিলা পাচে চৰণে বামব ॥১৮০
 বামে লক্ষ্মণক গলে বাজিয়া ধৰিলা ।
 মুখে চুম দিয়া বহু প্রশংসা কৰিলা ॥১৮১
 ভৈলন্ত হৰিষ আতি নৃপতি জনক ।
 অজয় সহিতে প্রাণসিলা লক্ষ্মণক ॥১৮২
 সীতা গোসাৱীৰ আতি আনন্দ বিস্তৰ ।
 শুনা বাসায়ণ সভাসন নিবন্তৰ ॥১৮৩
 লভিবা মুকুতি চুখ ছৈৰ উপশায় ।
 ডাকি মনে মনে ঘোষিয়োক বাম বাম ॥১৮৪

৪২ অধ্যায়—বনবধক অনাৰ ইজ্ঞে
 নতানন্দক অঘোধ্যালৈ প্রেৰণ ।

হুলাবি ।

জনক নৃপতি, পাচে মহামতি,
 মনত মহা কোড়কে ।

বিশ্বামিত্ৰ সমে, বাম লক্ষ্মণক,
 আগত লৈয়া উৎসূকে ॥১
 জানকীক আগ, কবি মহাভাগ,
 চলি গৈলা নিজঘৰ ।
 আধানৰ বাজ, পাতিয়া সমাজ,
 বসিলন্ত নৃপবৰ ॥২
 পুৰোহিত শতা- নন্দক মাতিয়া,
 বুলিলা মধুৰ বাক ।
 শুনিয়োক গুৰু, বিলম্ব নকৰি,
 চলি যাইয়া অঘোধ্যাক ॥৩
 দশবধ মহা- বাজাত জনায়ো,
 তান পুত্ৰ বধুববে ।
 ধনুক ভাঙ্গিয়া, জানকী সীতাক
 লভিলন্ত স্বয়ম্বৰে ॥৪
 বশিষ্ঠ সহিতে, আসন্ত সত্বে,
 বিহা কৰাইবাক প্রতি ।
 পঞ্চদশ ভব- তকো লগে আনি,
 আসিবন্ত মহামতি ॥৫
 শুনি শতানন্দে, পৰম আমন্দে,
 অঘোধ্যাক লাগি গৈলা ।
 দশবধ আগে, বাম লক্ষ্মণৰ,
 কথা প্রপঞ্চিয়া কৈলা ॥৬
 বাম লক্ষ্মণৰ, কুশল কাহিনী,
 শুনি বাজা দশবধ ।
 শতানন্দ মুনি- বৰক সংকাৰ,
 কবিলন্ত মহাবধ ॥৭
 বৃদ্ধ মন্ত্রী পাত্ৰ- গণক নৃপতি,
 নগৰৰ বকা দিলা ।
 বামব বিবাহ, নিমিত্তে পৰম,
 উৎসূক মনে সাজিলা ॥৮
 হস্তা বোড়া বধ- পতি চতুৰঙ্গ,
 দল লগে ভৈলা সাজ ।
 পঞ্চদশ ভব- তক লগে লৈয়া,
 চলিলন্ত মহাবাজ ॥৯
 বশিষ্ঠ প্রমুখো, ত্ৰাঙ্কণ সকল,
 কোড়হলে চলি গৈলা ।
 বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰ, অনেক সজ্জাৰ,
 হৃদয় লগত লৈলা ॥১০

ভুলি ছত্রদণ্ড, নানা বাস্তব ভণ্ড,
বজায়ে প্রজা সকল ।
অসংখ্য সেনাব, পদগুলি ছন্দ,
কবিল ববি মণ্ডল ॥১১
জয় জয় বোল, কবর কল্লোল,
প্রজাব বহু বক্ষাল ।
প্রমত্ত হস্তীৰ, ঘোড়াব শব্দে,
কর্ণত হানয় তাল ॥১২
প্রজাব আন্দোলে, পৃথিবী হিন্দোলে,
কম্পে হুহুহু যত ।
মহা আড়ম্ববে, মিথিলা নগবে,
প্রবেশিলা দশবধ ॥১৩
জনক নৃপতি, অনেক ভকতি,
কবি আগবাড়ি নিলা ।
পবন সাদবে, দিব্য সিংহাসন,
আপুনি পাবিয়া দিল ॥১৪
হুবর্ণ আসন, পাবিয়া দিলন্ত,
বশিষ্ঠ মহা ঋষিক ।
জনকে হবিমে, সঅর্ঘ্যে পূজিলা,
দশবধ নৃপতিক ॥১৫
বশিষ্ঠকে পাণ্ড, অর্ঘ্যে পূজিলন্ত
কবি আতি সতকাব ।
শ্রীবাম লক্ষ্মণে, পিতৃব চরণে,
কবিলন্ত নমস্কাব ॥১৬
পুত্র দুইক পায়া, পবন স্নেহত
সাবটি ধবিল। গলে ।
শিব ত্রাণি দুইবো, শবীৰ তিগাইলা,
হবিমে নেত্রব জলে ॥১৮
দশবধে বিশ্ব:- মিত্রক দেখিয়া,
নমিল। কবি আহ্লাদ ।
কবি বেদধ্বনি, বিশ্বামিত্র মুনি,
কবিলন্ত আশীর্ব্বাদ ॥১৯
দশবধ মহা:- বাজাব লগত,
আসিয়াছে প্রজা যত ।
জনকে সবাকো, দিলা বাসাবধ,
হবিমে আতি মনস্ত ॥২০
ভোজন সজ্জাবে, নানা ব্যবহারে,
সবজকে সন্তোষিলা ।

চাৰি পুত্র সবে, রাজ্যক জনকে,
অন্তঃপুৰে বসী দিলা ॥২১
বহু সতকাব, কবিতা ভোজন,
কবাইলন্ত পকায়ুতে ।
বিবাহব কাৰ্য্য, চিন্তিবে লাগিলা,
ঋষিগণ সমস্থিতে ॥২২
বিশ্বামিত্র মুনি, বোলন্ত জনক,
উন্মিলা জীউ তোমাৰ ।
লক্ষ্মণক বিহা, দিম্বোক বচন,
পালিয়ো য়েবে আমাৰ ॥২৩
জনকে বোলন্ত, লক্ষ্মণক বিহা,
দিবো জীউ উন্মিলাক ।
জনকব ভাতৃ, কুশধ্বজে দশ-
বধক বুলিলা বাক ॥২৪
শুনিয়েক রাজা, আমাৰ দুই খানি,
হুহুহুত ঘবে আছয় ।
শত্রুঘন ভব- তক বিহা দিওঁ,
তয়ু আজ্ঞা কিবা হয় ॥২৫
শুনি দশবধে, বুলিলন্ত বাণী,
পুজিবে নলাগে আক ।
বিবাহ কবিতা, সত্বে গৃহক,
পঠায়া দিয়া আমাক ॥২৬
কুশধ্বজে জন- কব শুনি বাণী,
হবিম ভৈলা মনস্ত ।
চাৰি বব চাৰি কন্যাক কবাইলা,
অধিবাস কন্দ যত ॥২৭
নানাবিধ জয় বাস্তব স্নেহলে,
বজ্জনী ভৈল প্রভাত ।
দেব পিতৃ কাৰ্য্য, কবি দশবধে,
বসিলা গৈয়া সত্যত ॥২৮
মিথিলা নগবে, মহা মহোৎসব,
মিথিয়া গৈল অপাৰ ।
হাটী বাটী যত, সাজি মাজি আতি,
কবিলন্ত জাতিকাব ॥২৯
পদূলি পদূলি, তানুল কলী,
কটলা চৰে সবে কাটি ।
পতাকা তোবণ, চৰে বচিল,
কবি আতি পৰিপাতি ॥৩০

নানা চিত্রকল, পল্লবে বজ্জিয়া,
 খেলা পূর্ণ ঘট পাতি ।
 প্রত্যেক ছুরাবে, পাতিলেক দ্রোণি,
 দ্বতব লগায় বাতি ॥৩১
 থানে থানে আতি, প্রকাশ কবয়,
 ধ্বজ দণ্ড সাবি সাবি ।
 দিব্য অলঙ্কারে, বস্ত্রে কাছি পাবি,
 শোভা কবে নব নারী ॥৩২
 সমস্তে প্রজাব, হবিষ অপাব,
 বিবাহ হৈব সীতাব ।
 কিনো ভাগ্যবতী, পাইলন্ত নৃপতি,
 বামক পুরুষ সাব ॥৩৩
 চাৰি অংশে হবি, আছা অরতবি,
 রূপ ধৰি মনুষ্যব ।
 বিহা কৰিবাক, প্রতি গৈয়া আছা,
 জনক বাজাব ঘব ॥৩৪
 সীতা রূপে লক্ষ্মী, ভৈলা উতপতি,
 বামক বধ কারণে ।
 লক্ষ্মী নাবায়ণে, একত্রে হৈবন্ত,
 জানিয়া দেৱতাগণে ॥৩৫
 মহাবজ্জ মনে, আসিলন্ত সবে,
 সমজ্যাক জনকব ।
 পুজগণ সমে, আসিলন্ত ব্রহ্মা,
 পার্শ্বতী সহিতে হব ॥৩৬
 গন্ধৰ্ব চাৰণ, অপেচবাগণ,
 সমে আইলা পুৰন্দৰ ।
 পবন হৰিবে, আইলা মিথিলাক,
 আনো দেৱ নিবন্তব ॥৩৭
 বায়ুকী সহিতে, যত নাগগণ,
 আসিলা সবে হৰিষি ।
 বিবাহ দেখিতে, আসিলা আনন্দে,
 নারদ প্রমুখো ঋষি ॥৩৮
 পৃথিবী মথ্যত, আছে যত যত,
 বাজা প্রজাগণ মানে ।
 অনেক সত্তাবে, মঙ্গল আচাবে,
 আইলা বিবাহব থানে ॥৩৯
 নানা বায়ু দেৱ, চুম্বতি বাজয়,
 পৃথিবী আকাশ ছানি ।

স্বৰ্গ মৰ্ত্ত নাগ- লোকত কবয়,
 জয় জয় বাম ধ্বনি ॥৪০
 নৰ্মো বচুপতি, পূৰিযো সম্প্রতি,
 জগতব মনস্কাম ।
 যত সমজ্যাব, লোক বাবদ্যাব,
 বোলো জয় বাম বাম ॥৪১

৪৩ অধ্যায়- বামলক্ষণাদি চাৰি ভাইব বিবাহ ।
 পদ ।

নানা জয় মঙ্গল প্রজাব কোলাহল ।
 বহুবিধ শব্দে কণত হানে তাল ॥১
 ত্রৈলোক্যব লোক এক থান মিথিলাত ।
 ব্রহ্মা আদি বসি আছা বিয়াব সভাত ॥২
 মধুব মৃদঙ্গ ধৰি বিদ্যাদেব বাজে ।
 গন্ধৰ্ব সকলে শুললিত গীত গারে ॥৩
 মুখ্য মুখ্য বাছি অপেচবা কবে নাট ।
 নানা ছন্দে বিছন্দে চপয়া পড়ে ভাট ॥৪
 নানা থানে নানাবজ্জ নানা কোতূহলে ।
 নানা কুটি নাটি লোকে কবয় সকলে ॥৫
 প্রজায়ে জুবিল হাট খাট বাট মানে ।
 নানাবিধ বস মিলি আছে থানে থানে ॥৬
 সৰ্বজান জনক নৃপতি মহামতি ।
 দেৱ পিতৃ কৰ্ম যত কৰি সমাপতি ॥৭
 দ্বিজ কন্ঠাগণ মাতি আনিয়া সমস্ত ।
 মঙ্গল আচাব কবাইলন্ত যত যত ॥৮
 লৌকিক বৈদিক ব্যৱহাৰ নিবন্তব ।
 সমস্তে কবাইলা বাজা বিধি বিদ্যাস্বৰ ॥৯
 আয়তী সকলে কৰি মঙ্গল বিধান ।
 চাৰি বব চাৰি কন্ঠা কবাইলন্ত স্নান ॥১০
 দিব্য বস্ত্র অলঙ্কারে কবাইলা ভূষণ ।
 হাতত দিলন্ত ফল কটাৰি দৰ্পণ ॥১১
 মেনক। সুন্দৰী মহাদই জনকব ।
 সন্নে লৈয়া দ্বিজ কন্ঠাগণ নিবন্তব ॥১২
 সীতা সতী উম্মিলা মাণ্ডৱী শ্রুতকীৰ্তি ।
 চাৰিবে মঙ্গল আচৰিলা ভিনি ভিনি ॥১৩
 নানাবিধ বিকূষণে কবাইলা ভূষিত ।
 কপালে তিলক দিলা কৰি সুবলি ॥১৪

সিন্দূৰব বাজে দিলা চন্দন ধরল ।
 হুবিচিহ্ন কবি দিলা নয়নে কাজল ॥১৫
 কুশধ্বজ মহামতি নৃপতি জনক ।
 অচ্চিলন্ত বিধিহতে চাৰি কুম্ভাবক ॥১৬
 দিলন্ত চাৰিকো বিহা মণ্ডপৰ তলে ।
 চাৰিৰ প্ৰকাশে সভাপান আতি হলে ॥১৭
 বিবাহৰ লয় আসি তৈল অনন্তবে ।
 জানি পাচে হৰিয়ে জনক নৃপবৰে ॥১৮
 কস্তা সম্প্ৰদান কৰিবাক বসিলন্ত ।
 বামে সম্মে দেৱতা সৰাক অচ্চিলন্ত ॥১৯
 বিবাহিত্ৰে বিধি পাঠ কৰন্ত হৰিষি ।
 কহে হোম কৰন্ত বশিষ্ঠ মহাঋষি ॥২০
 যেন অশুভ্ৰমে বিধি আচৰিয়া তাক ।
 বামৰ লগত নিয়া বসাইলা সীতাক ॥২১
 তিল কুশ ধৰিয়া জনক নবনাথে ।
 উৎসৰ্গি সীতাক দিলা বাঘৱৰ হাতে ॥২২
 সেই সময়ত ভৈলা মহা মহোৎসৱ ।
 উকলি জোকাৰ বহুবিধ জয় বৰ ॥২৩
 দেৱ মনুষ্যৰ বাগ্য একত্ৰে বাজয় ।
 সিদ্ধ মুনি সকলে কুশুম বৰিষয় ॥২৪
 বেদধ্বনি কৰন্ত সকলে দেৱগণ ।
 নানা শুভ মঙ্গল ঘোষয় সৰ্বজন ॥২৫
 সমস্ত লোকৰ মহা মিলিল হৰিষ ।
 জয় জয় বামধ্বনি শুনি দশোদিশ ॥২৬
 জনক নৃপতি আতি পুৰি মনোবধ ।
 অনেক যৌতুক দিলা সীতাৰ লগত ॥২৭
 হয় হস্তী বথ দোলা দাসী দাস দেশ ।
 যুক্তা মাণিক বস্ত্ৰ দিলন্ত অশেষ ॥২৮
 দিবা বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰ হৰণ বস্ত্ৰত ।
 ঘটপ্ৰহা ধেনু উৎসৰ্গিলা শতে শত ॥২৯
 এহেতে ঈশ্বৰ বুলি মনন্ত জানিলা ।
 বাজ্যভাৰ সমস্তে বামত সমপিলা ॥৩০
 আজিসে কৰিলে সবে পুৰুষ উদ্ধাৰ ।
 পৰম ঈশ্বৰ জোৰাই তৈলন্ত আৰাৰ ॥৩১
 জৈলোহো কৃতার্থ বুলি আনন্দে নাচন্ত ।
 অনন্তবে জ্ঞান আদি হতেক আহন্ত ॥৩২
 যাব যেন মত ইচ্ছা তাকে উৎসৰ্গিল ।
 হৃদয় মাণিক বস্ত্ৰ যেন বৰিফিল ॥৩৩

জৈলোকোৰ লোক সবে উৎসৰ্গ কৰিল ।
 যৌতুক সম্ভাৰে পূৰ্ব জিহিলা ভকিল ॥৩৪
 অনন্তবে লক্ষ্মণক জনক নৃপতি ।
 উদ্বিলাক বিবাহ দিলা মহামতি ॥৩৫
 লক্ষ্মণকে যৌতুক দিলন্ত বহুতৰ ।
 তাত পাচে কুশধ্বজ ভাট জনকৰ ॥৩৬
 নিজ জীউ মাগুৱী শ্ৰদ্ধা মহাসতী ।
 ভবতক বিবাহ দিলন্ত মহামতি ॥৩৭
 শ্ৰীতৰ্কীৰ্ত্তিক দিলা শত্ৰুঘনক উৎসৰ্গে ।
 অনেক যৌতুক দুইকো দিলন্ত কৌতুকে ॥৩৮
 জনক নৃপতি কুশধ্বজ মহাসন্ত ।
 দুই ভাইব চাৰি কস্তা চাৰিকো দিলন্ত ॥৩৯
 বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰ পুৰুষ ভাৰুল চন্দনে ।
 যথা যোগ্য সমজ্ঞা বজ্জিলা বজ্জ মনে ॥৪০
 সত্ৰকাৰ লভিয়া সম্ভাৰ আতি ভৈলা ।
 স্বৰ্কা স্বৰ্কা থানে জ্ঞান আদি চলি গৈলা ॥৪১
 জনক নৃপতি বৰ কস্তা আঠজন ।
 পৰমানৈ পক্ষায়তে কৰাইলা ভোজন ॥৪২
 পুৰুষ শয্যা মাজে পাচে কৰাইলা শয়ন ।
 শ্ৰুত অনন্তবে ভৈলা বজ্জী প্ৰসন্ন ॥৪৩
 কৰিলন্ত শ্ৰান দান উঠি প্ৰভাতত ।
 কৰাইলন্ত বাসি বিহা কৰিসে মনত ॥৪৪
 দলবধে যাতিলন্ত জনক বাজাক ।
 বৰ কস্তা সম্মে বিহাই পাঠায়ো আমাক ॥৪৫
 লজ্জা হয় আসি আকৌ পাট পৰিচাৰ ।
 শত্ৰু শত্ৰু লাগে চলি মাগু শীঘ্ৰ কৰি ॥৪৬
 শুনি অন্তঃপুৰে গৈয়া জনক নৃপতি ।
 সীতাক প্ৰবোধ বুলিলন্ত মহামতি ॥৪৭
 অগোনিলা তোমাক লভিলো যক্ষকৃষি ।
 পিণ্ডৰ মাড়ৰ প্ৰায়তম জিউ তুমি ॥৪৮
 ত্ৰিভুবনে নিকপমা তুমি মহাসতী ।
 পৰম চুন্নত আতি লভিলা হুপতি ॥৪৯
 সতী শ্ৰী সকলৰ স্বামীসে ভূষণ ।
 কদাচিতো নলজিবা বামৰ বচন ॥৫০
 একচেতে সেৱা কৰিবাতা সৰ্বকৰণে ।
 কৰিবা শুভ্ৰদা শান্ত শান্ত চৰণে ॥৫১
 অহতেনা নকৰিবা দেৱৰ সৰক ।
 কৰিবাহা লাগা আতি সমস্তে জনক ॥৫২

তেবে তমু শুদ্ধ যশে জুৰিব সংসাৰ
 ইহ পবলোকে হুখ মিলিবে তোমাৰ ॥৫৩
 নালাগে শিখাবে সবে জানাহা আপোনে ।
 তোমাৰ সদৃশ আক নাহি একো গুণে ॥৫৪
 পাচে আসি মেনকা জনক পটেশ্বৰী ।
 কবন্ত ক্ৰন্দন জানকীৰ গলে ধৰি ॥৫৫
 কাক লাগি এতমান কৰিয়ো জীয়াই ।
 ঘৰ শুৱনীয়া কৈক যাইবে সীতা আই ॥৫৬
 সীতা সীতা বুলি নাম লৈবোহো কাহাৰ ।
 তই গৈলে প্ৰাণ কেনে ৰহিব আমাৰ ॥৫৭
 আজি সৰ্বশূন্য কৰি যাইবে মোৰ ঘৰ ।
 আনেসে আপোন ভৈল মই ভৈলোঁ পৰ ॥৫৮
 মোৰ বুকু শূন্য কৰি কোনে লৈয়া যায় ।
 থাকিবি কাহাৰ গৈয়া ঘৰক শুৱাই ॥৫৯
 কোণল্যা বিহগী আছা কত তপসাই ।
 আজি তান বুকু জুৰাইবেক তোক পাই ॥৬০
 সীতায়েো কান্দয় মেনকাৰ ধৰি গলে ।
 কবয় ক্ৰন্দন আৰ হুহুদ সকলে ॥৬১
 একত্ৰে কান্দয় মিথিলাৰ নাৰীনৰ ।
 আভিশয় উম্মি উখলিলা ক্ৰন্দনৰ ॥৬২
 কৈক যাহা সীতা সতী জীউ জনকৰ ।
 আজি শূন্য কৰিলাহা মিথিলা নগৰ ॥৬৩
 তই বিনে দুখত ৰহিলোঁ সৰ্বজন ।
 অযোধ্যাপুৰীৰ বিধি ভৈলা হুপ্ৰসন ॥৬৪
 চকুৰ লোতক বৃহি জনক নৃপতি ।
 কবিলন্ত দশবথ ৰাজ্যত ভকতি ॥৬৫
 বুলিলন্ত বিনয় ধৰিলা তান হাতে ।
 সীতা জীউ খানি মোৰ সপিলোঁ তোমাতে ॥৬৬
 জীউ বুলি প্ৰতিপাল কৰিবা বিহাই ।
 বিহগীক বুলিবাহা আপুনি বুজাই ॥৬৭
 তুলিতালি বৰ কৰি দিলোঁ জানকীক ।
 আপুনি পালিবা কিবা বুলিবোঁ অধিক ॥৬৮
 অনন্তবে দশবথ উৎসৱকে বনত ।
 চাৰি পুত্ৰ চাৰি বধু তুলি বিমানত ॥৬৯
 হুমত্ৰে যোগাইলা বথ তাতে চড়িলন্ত ।
 অযোধ্যাক প্ৰতি শুভ ৰূপে লবিলন্ত ॥৭০
 আগে পাচে ৰজাৱয় ব্যাঘ্ৰিশ ৰাজন ।
 চত্ৰংকাৰে সাজিয়া চলিল সেনাগণ ॥৭১

ধ্বজ দণ্ড তুলি প্ৰজ্ঞা কৰে জয় জয় ।
 অসংখ্য প্ৰমাণ বথপতি হস্তীচয় ॥৭২
 চানিলেক দিশ পাশ শব্দ কল্লোলে ।
 প্ৰজ্ঞাৰ আন্দোলো মহীমণ্ডল হিন্দোলো ॥৭৩
 চলিল আনন্দে দশবথ মহামতি ।
 মিথিলাৰ লোক সম্মে জনক নৃপতি ॥৭৪
 আগ বঢ়াইবাক প্ৰতি গৈলা নৰেশ্বৰ ।
 হৰিষে চলিলা বিশ্বামিত্ৰে মুনিবৰ ॥৭৫
 সীতাসম্মে ৰামচন্দ্ৰ যাস্ত বিমানত ।
 বোহিনী সহিতে যেন চন্দ্ৰ আকাশত ॥৭৬
 দুৰ্বাদল শ্যাম ৰাম দেৱৰ শৰীৰ ।
 হুবৰ্ণ গোৱাক্স তমু সীতা গোসানীৰ ॥৭৭
 দুইহস্তৰো ৰূপে দশোদিশ প্ৰকাশয় ।
 পথিক লোকৰ আতি মনক হবয় ॥৭৮
 উৰ্দ্ধমুখ হয় চাহি আছে সৰ্বজন ।
 যেন অমৃতক পান কৰয় নয়নে ॥৭৯
 নখণ্ড তৃপ্তি চাহয় নেত্ৰ ভৰি ।
 ৰামৰ ৰূপক যেন পিয়ে চলু কৰি ॥৮০
 জলকুস্ত কাখে লৈয়া যুবতী সকলে ।
 ৰামৰ ৰূপক চাহি থাকে কোঁতুহলে ॥৮১
 চিত্ৰৰ পুতুলি যেন নভাসে নয়ন ।
 ৰামৰ সীতাৰ ৰূপে হৰিলেক মন ॥৮২
 পৰম তৃপ্তি হয় যত নাৰী নৰে ।
 ৰামক সীতাক প্ৰশংসয় নিবন্তৰে ॥৮৩
 ধন্য ৰামচন্দ্ৰ ধন্য সীতা বৰ নাৰী ।
 দুইহস্তৰ পটন্তৰ দিবাক নপাৰি ॥৮৪
 পুৰুষ বতন ৰাম ত্ৰিভুবনে সাৰ ।
 নাহিকে সমান আন জানকী সীতাৰ ॥৮৫
 প্ৰবন্ধে অজিলা বিধি দুইহানো ৰূপক ।
 ধন্য মাত্ৰ বাপ তুলিলেক দুইজনক ॥৮৬
 এহিমতে প্ৰশংসয় পথিক সকলে ।
 দশবথ ৰাজা চলি যাস্ত কোঁতুহলে ॥৮৭
 গৈলন্ত জনক কতোদূৰ আনন্দতে ।
 বুলি মাতি পলটাই পঠাইলা দশবথে ॥৮৮
 পাত্ৰ পুৰোহিত চাৰি পুত্ৰ লৈয়া সজ্জ ।
 অযোধ্যাক যাস্ত চলি দশবথ বজ্জে ॥৮৯
 সেহি বেলা বাত বৃষ্টি ভৈলা আকাশত ।
 ৰাজ্যৰ আগত আসি ভৈলা বজ্ৰপাত ॥৯০

নমনয় দিশপাশ ভৈল অন্ধকাৰ ।
কবে যবমৰ চক্ৰ বধৰ বাজাব ॥ ১১
ঘোৰ শিলা সম্পা বায়ু বহে বিপৰীত ।
হস্তী ঘোড়া সেনা যত ভৈল ভয়ে ভীত ॥ ১২
শীতে পীড়িলেক খিব নোহে হাত ভবি ।
নাসে মুখে মাত বুকু কাষ্পে তববাৰি ॥ ১৩
যিবা যৈত আছিল তহিতে তন্ত্ৰি বৈল ।
বাজাব আগত বক্তময় বৃষ্টি ভৈল ॥ ১৪
নানাবিধ বিমঙ্গল দেখি আতিশয় ।
বশিষ্ঠত নুপে পুছিলন্ত হুয়া ভয় ॥ ১৫
ইহাৰ কাৰণ কহিয়োক মুনিসৰ ।
কি কাৰণে পথত এতেক অশান্তৰ ॥ ১৬
কোন বা বিধিনি ভৈল আশাৰ বাজ্যত ।
অন্ধকৰ শাপ জানে ভৈল উপগত ॥ ১৭
গুচিল আশাৰ জানো বাজ্য ভাব যত ।
কিবা মোৰ আয়ু আসি ভৈল সমাপত ॥ ১৮
শুনিয়া বাজ্যক দিলা প্রবোধ বশিষ্ঠে ।
নাহি কিছু শঙ্কা বাজ্য জানিবাহা নিষ্ঠে ॥ ১৯

১২ অধ্যায় — বাটত পবন্তবায়ব গৈতে বায়ব
সাকাত আক পবন্তবায়ব পৰাভয় ।

সেহি সময়ত পাচে জামদগ্নি বায় ।
ধনু ভঙ্গ শুনি কোপে নিকলিল ঘায় ॥ ১
কমনে ভাঙ্গিল ধনু বোহোৰ শুকৰ ।
সি জনব নৰ্প আজি কবিরোহো চুব ॥ ২
পবন্ত কুঠাৰ খান পাৰিয়া কাঙ্কত ।
ভয়ঙ্কৰ ধনুখান ধবিত্ত হাতত ॥ ৩
বাজাব সেনাৰ হাতে ভৈলা উপগত ।
পুলে সমাধিতে যেন সচল পৰ্কিত ॥ ৪
হুৰ্জয় শবীৰ ধনুৰ্জয় মহাবীৰ ।
ক্ৰোধৰ বেগত আতি মুহিকন্ত খিব ॥ ৫
কুবাসন্ত চকু ছুই অগনি সমান ।
দেখি কটকৰ ভয়ে উড়ি গৈল প্রাণ ॥ ৬
বৃষ্টি অন্ধকাৰে বেদেধিয়া জিপপাশ ।
পবন্তবায়ব বৃষ্টি দেখি ভৈল ত্রাস ॥ ৭
কিসে পাটলে বুলি ধাকু শুকতি উড়িল ।
চকু জুপাই সেনা সবে কুৰিত পকিল ॥ ৮

কৈয়া বায় বুলিয়া মাতন্ত শীতকবি ।
ভ্রামশব চিক্ৰ যজ্ঞত জামদগ্নি ॥ ৯
কত্ৰিয় লক্ষণ হাতে আছিল ধনুখান ।
পবন্ত নিকর দায়্য নাহি অনুমান ॥ ১০
পিতৃব বচনে কাটি আতন্ত বাত্ক ।
হেন জনে অশক কবিবে দায়্য কিক ॥ ১১
শিবে জট। ভাব গলে কত্ৰাকব মালা ।
কটিত বাকলি যত কুশব মেখলা ॥ ১২
কক কক দাস্ত শোভা কবে গোক দাড়ি ।
গায়ে মল পঙ্ক বনবাসী কপ ধাবী ॥ ১৩
হাতে মালা ধবিত্ত জপন্ত সৰ্বকণ ।
উকবন্ত ক্ৰোধত দেখিবে যব যেন ॥ ১৪
ভ্রম চালি কপালৰ পাঠি শিহবাই ।
দশন চোবায়া কোপে মাতন্ত শেহাই ॥ ১৫
গৰ্জ্জিবে লাগিল। আতি নিষ্ঠুর বচনে ।
আশাৰ শুকৰ ধনু ভাঙ্গিল কমনে ॥ ১৬
বায়হাতে ধবি ঘোৰতৰ ধনুখান ।
পৃথিবীৰ কজি মাৰি কবিলে। নিৰ্ধাণ ॥ ১৭
কজি হুয়া কোন বীৰ পুনৰপি আইল ।
জানিলে। সিজনে মোৰ বার্তাক নপাইল ॥ ১৮
মোৰ কথা শুনি কজি নাহ কোন ধবে ।
হেনমন্ত ভয় সিটো সাসক নকবে ॥ ১৯
এবে কোন জনে মোক নগনে বনত ।
এতিকণ খিব হৌক বোহোৰ আগত ॥ ২০
বোহো ববিবণে আতি পবিয়া আজয় ।
ধনুখান ধনুক ভাঙ্গি মুনিক কহয় ॥ ২১
আজি যেবে জীৱ লৈয়া যায় মোৰ আগে ।
তোবে গৈয়া বীৰক কহোক যত লাগে ॥ ২২
শুনি দশবণ বাজ্য শুশন্ত বনত ।
ভৈলো। বুদ্ধ আশাৰ শবীৰ আপকন্ত ॥ ২৩
দেখিয়া ছতাল নিজ পুত্ৰ চাবি থানি ।
বিপৰীত চিন্তা লভিলন্ত মহাবানী ॥ ২৪
বামে ময়ে আৰি যদি আছে। ছুই বীৰ ।
তোবে কি কবিবো আক হুৰ্জয় শবীৰ ॥ ২৫
বিপাকে চেকাইলা আনি বিঘাতা আৰাক ।
বিবাহে নপবি আক বোলো। প্ৰিয় বাক্য ॥ ২৬
এহি বুলি পবন্ত বায়ক নকরাখে ।
পায়ে অৰ্থে পুজি চবন্ত ধবি হাতে ॥ ২৭

তুতি নতি প্রণতি বোলন্ত দশবথ ।
 তথাপিতো দায়া তাব নোপজে মনত ॥২৮
 হাতে ঘোব ধনু ধবি চক্ষু পকাই চাস্ত ।
 বাঘে যেন গৰ্জিয়া বামক ধায়া যাস্ত ॥২৯
 দেখি বামচন্দ্রে মুখে অল্লাহাস্ত কবি ।
 পবপ্তবামব আগ ভৈলা ধনু ধবি ॥৩০
 জামদগ্নি বামে শ্রীবামক দেখিলন্ত ।
 কবিয়া তর্জণ পাচে বাক্য বুলিবন্ত ॥৩১
 নজানাহ। বণ কিছু ছালা বাজাব ।
 জানো তুমি কথা নতু শুনাহ। আমাব ॥৩২
 পবপ্তবাম নাম মোব বিদিত সংসাৰ ।
 নিক্সি কবিলে। মই তিনি সাতবাঁধ ॥৩৩
 ক্ষত্ৰিয়ৰ নিমিত্তে সাক্ষাত মই যম ।
 সম্প্রতি আছোঁহো মই পবিয়া নিজম ॥৩৪
 ডাকিয়া আনিলা মোক দেখায়া দৰ্পক ।
 দাণ্ডি দিয়া জাগাইলাহ। কাহাল গোমক ॥৩৫
 কুপিত সিংহৰ আগে পেলাইলাহ। গাৱ ।
 আনিলা যমক যেন দিয়া হাত বাৱ ॥৩৬
 মই অন্তকৰ কোপ তুলিল। কিসক ।
 শিশু হয়। কৰা কেনে চুৰ্ঘোৰ কৰ্ম্মক ॥৩৭
 ধনু ভাঙ্গি যশ বৰ লভিলা ডান্দৰ ।
 উপাৰিয়া শূঙ্গ যেন যেক পৰ্বতৰ ॥৩৮
 কাব বৰ পায়া তুমি কব। হেন কৰ্ম্ম ।
 আমাব গুৰু ধনু ভাঙ্গি দিলা মৰ্ম্ম ॥৩৯
 জানিলে। কবিলা গুৰু দেৱত ভকতি ।
 মুহি কেন মতে হৈব ই দূৰ শক্তি ॥৪০
 ত্ৰিভুবনে পবম উজ্জল বাম নাম ।
 নাহি সংসাৰত ইটো নামক উপাম ॥৪১
 সেহি বাম নাম ধবি আমাব প্ৰকাশ ।
 হেন নাম লৈলা তুমি কবি অভিলাষ ॥৪২
 বোলা বাম নাম লৈলে মোব হৈবে খ্যাতি ।
 আমাক বিদেষ তুমি কবিলাহ। আতি ॥৪৩
 বৰ তেজস্বন্ত বীৰ ভৈলাহ। অধিক ।
 কবিবাহ। লুপ্ত তুমি আমাব কীৰ্ত্তিক ॥৪৪
 ত্ৰিজগত লোকে জানে মোব বিক্ৰমক ।
 ক্ষত্ৰিয়ৰ নামে মই সাক্ষাতে অন্তক ॥৪৫
 নপাৰে। জিনিবে যেষে তোমাক বণত ।
 নিশ্ফল জীবন মোব ইটো সংসাৰত ॥৪৬

জনকৰ ঘৰে ভাঙ্গি পচা ধনুখান ।
 তাতে বোল। নাহি মোত মুনিহ সমান ॥৪৭
 মই চুব কবিলে। তোমাব গৰ্ব্ব যত ।
 পবিলা চেঙেলি আজি বুঢ়াৰ হাতত ॥৪৮
 বহি আছ। বৃক্ষ যেন নদীৰ তীৰত ।
 অলপতে পৰে শিক। নাহিকে তলত ॥৪৯
 হোৱ। যদি বাম তুমি বীৰ অদভুত ।
 লগায়োক গুণ দেখে। আমাব ধনুত ॥৫০
 তেবেসে মুনিহ বুলি জানোহে। সাক্ষাত ।
 অনাযুদ্ধে ভঙ্গ মই মানিলে। তোমাত ॥৫১
 তাক দেখি বামচন্দ্রে লাগিলা হাসিত ।
 ধনু দেখি দশবথ ভৈলা ভয় ভীত ॥৫২
 প্ৰসন্ন বদনে বামে বুলিলা বচন ।
 শুনিয়েক ঋষি জামদগ্নিৰ নন্দন ॥৫৩
 ঋষি ধৰ্ম্ম অনুসৰি আছ। ম্বহাভাগ ।
 আমাত তোমাব কেনে এত মান বাগ ॥৫৪
 ক্ষমাসে উচিত ধৰ্ম্ম হোৱয় তোমাব ।
 কিসক কবিলা তুমি তাক পৰিহাৰ ॥৫৫
 ধৰ্ম্ম এৰি অধৰ্ম্ম কৰয় যিতো নব ।
 তাক দণ্ড কৰিবে লাগয় ক্ষত্ৰিয়ৰ ॥৫৬
 ব্ৰাহ্মণত জন্ম ধৰ্ম্ম ধৰিছ। ঋষিৰ ।
 তাক এৰি ধৰ্ম্ম কেনে আচৰ। ক্ষত্ৰিয় ॥৫৭
 শয় দম দান দায়া ক্ষমা তমু ধৰ্ম্ম ।
 ক্ৰোধ অহঙ্কাৰ আদি ক্ষত্ৰিয়ৰ কৰ্ম্ম ॥৫৮
 কবিলাহ। তুমি সিটো ধৰ্ম্ম বিপৰ্য্যয় ।
 বিচাৰত দণ্ডিবাক তোমাক লাগয় ॥৫৯
 ভাঙ্গিলোঁহো ধনু আৰি গুৰু তোমাব ।
 ক্ষত্ৰিয়ৰ ধৰ্ম্ম ইটো উচিত আমাব ॥৬০
 কোন লোষে কৰ। তুমি আমাক বিৰোধ ।
 ঋষিৰ তোমাব কেনে এতমান ক্ৰোধ ॥৬১
 জ্ঞান শূন্য হয়। অধৰ্ম্মত প্ৰবৰ্ত্তিলা ।
 ভাল ভৈল আসি মোব আগত মিলিলা ॥৬২
 কৰে। আজি তোমাক উচিত প্ৰায়শ্চিত্ত ।
 যেন আনক্ষণ অধৰ্ম্মত নেদা চিত্ত ॥৬৩
 ধৰ্ম্মহীন হয়। দৰ্প কৰ। মোব আগে ।
 অৱশ্য তোমাক দণ্ড দিবে মোব লাগে ॥৬৪
 ভাঙো আজি সকলে তোমাব মিছা টোল ।
 বুজ কেন মত শিশু ছালাব বল ॥৬৫

ভূমি কেনমত বীর পরীক্ষাক চাওঁ ।
 মুহি য়েবে বোলোঁ কমা কবিয়া পঠাওঁ ॥৬৬
 যতপি আমাৰ মূনি মুহি কমা ধৰ্ম্ম ।
 বৃদ্ধ দেখি তোমাক লাগয় মোৰ মৰ্ম্ম ॥৬৭
 যায়োক গৃহক গুৰু দিলোঁহো বিদায় ।
 তথাপিতো যতপি তোমাৰ কমা নাই ॥৬৮
 মোৰ দোষ নাহি তেবে কহোঁ স্বকপত ।
 কৰোঁ চুব সকলে তোমাৰ গৰ্ব্ব যত ॥৬৯
 তোমাৰ ধনুৰ বৰ বখান। মহত্ব ।
 বল বুজি চাওঁ ধনুখান কেনমত ॥৭০
 ইহাত লগাইলে গুণ ভজ যদি মান।
 লগাইবোঁহো গুণ ধনু মোক দিয়া আন ॥৭১
 তোমাৰ ধনুত গুণ পাৰোঁ য়েবে দিতে ।
 জিনিবে বণত তেবে তোমাক ইজিতে ॥৭২
 শুনিয় পৰশুৰামে ধনুখান দিলা ।
 ইংৰামে লগাইলা গুণ কৰি মহালীলা ॥৭৩
 বল দিয়া বাঘৰে টানন্ত ধনুখান ।
 লেক লেক কৰে ফুল ধনুৰ সমান ॥৭৪
 ধনু টানি বামচন্দ্র হাসন্ত হৰিশি ।
 ইহাৰেসে মহত্ব বখান। তুমি আমি ॥৭৫
 এহি বুলি বামে পুনৰপি দিলা টান ।
 মহাশকে মাজতে ভাজিলা ধনুখান ॥৭৬
 শব্দৰ ত্রাসত কম্পিল ত্ৰিভুবন ।
 মহাভয়ে অচেতন ভৈল সৰ্বজন ॥৭৭
 বাঘৰে বোলন্ত গুৰু কৰিলোঁ অকাজ ।
 টানন্তে ভাজিল ধনু ভৈলোঁ মই লাজ ॥৭৮
 নসছিল ধনু ছতালৰে টানিবাক ।
 বীর বোলাই তুমি কেনে লৈয়া ফুৰা আক ॥৭৯
 আমাকো কবিল। লঘু আপুনিও ভৈল ।
 দেখিয়া পৰশুৰাম শুক হয় বৈলা ॥৮০
 অনন্তৰে বামচন্দ্র পুৰুষ নিপুণ ।
 নিজ ধনুখান লৈয়া লগাইলন্ত গুণ ॥৮১
 বাণ বুৰি মাতিলন্ত পৰশুৰামক ।
 হেবা দেখা কৰোঁ তাই তোমাৰ গৰ্ব্বক ॥৮২
 বাৰিবাৰ। প্রাণ য়েবে মাৰা পৰাজয় ।
 ভৈলন্ত পৰশুৰাম দেখি মহা ভয় ॥৮৩
 বল দৰ্প গুচি মুখে হবিল বচন ।
 হইল বিবৰ্ণ আতি হলিন বদন ॥৮৪

পৰশুৰামৰ ভাগি নৈল কাপ আপি ।
 বৈদ্য দেখি যেন মৃত চন্দ্রাইল সাপ ॥৮৫
 শ্রীৰামৰ আগত ভাৰি কহিলে ভাস ।
 সূৰ্য্য আগে নাহি যেন চন্দ্রৰ প্রকাশ ॥৮৬
 অন্তকালে গেল নহলয় দিনকৰ ।
 গৰুড়ৰ আগে দৰ্প হবয় দৰ্পৰ ॥৮৭
 জামদগ্নি হুত বাম ভৈল। সেহি নল ॥
 লোক বিদ্যামানে লঘু ভৈল। আতিশয় ॥৮৮
 যম হেন সাক্ষাতে দেখন্ত বাঘরক ।
 মাৰিবন্ত শব বুলি লাগিল চমক ॥৮৯
 দেখি বামচন্দ্র আতি ভৈল। দায়াদুত ।
 হাসিয়া বোলন্ত শুনা জামদগ্নি হুত ॥৯০
 জামিলাহা ধায়া তুমি আমাক মাৰিত ।
 জানিলোঁহো তোমাৰ কঠিন বৰ চিত ॥৯১
 আমি হয়। ভৈল। তুমি এমুহা নিকয় ।
 তোমাক মাৰিলে যম আমাৰ নলয় ॥৯২
 বাৰিলাহো তোমাৰ প্রাণ নকৰিবা ভয় ।
 কিছু মোৰ বাণ জান। অমোঘ নিশ্চয় ॥৯৩
 কদাচিত। বৃথা বাণ নুহিকে আমাৰ ।
 কহিয়োক তোমাৰ ছেদিলোঁ কোন আৰ ॥৯৪
 শুনিয়া বামৰ দায়াদুকৃত বচন ।
 বোলন্ত বিনয় জামদগ্নিৰ নন্দন ॥৯৫
 মিচিলিলোঁ তোমাক বুজিত মন্দ আমি ।
 তুমিসে ঈশ্বৰ ভগতৰ অন্তৰ্গামী ॥৯৬
 ভৈল। অৱতার তুমি আসি মনুষ্যত ।
 তোমাৰ অধীন ইটো সকলে ভগত ॥৯৭
 তুমিসে ঈশ্বৰ নিষ্ঠে জানিলোঁ সাক্ষাত ।
 আমাৰ বিক্রম গাই লাগিল তোমাত ॥৯৮
 ভগতৰ আত্ম। তুমি পুৰুষ পুৰাণ ।
 হাবিলোঁহো তোমাত দিয়োক প্রাণদান ॥৯৯
 কবিল।হা মোক যেন দয়া দায়াদৰ ।
 শুনিয়োক মোৰ তেবে স্বকপ উত্তৰ ॥১০০
 নাহিকে স্বগত কিছু মোৰ প্রয়োজন ।
 শবে হানি প্রভু স্বৰ্গ পথ কবা ছয় ॥১০১
 তবু অংশে আমি হয়। আছোঁ অৱতার ।
 আমাতে আজিল তবু পৃথিবীৰ ভাব ॥১০২
 আপুনি বেকত আসি ভৈলাহা সাম্প্রত ।
 গুচাইলাহা আপুনি আমাৰ ভাব যত ॥১০৩

সজ্জনক পালি সংহবিবা দুখ যত ।
 তাঁৰ কৰি ফুৰোঁ মই তমু প্ৰসাদত ॥১০৪
 নয়াইবোঁ স্বৰ্গক নিষ্ঠে বুলিলোঁ। বচন ।
 কৰিয়োক মোৰ স্বৰ্গ পথ নিবাৰণ ॥১০৫
 শুনি বামচন্দ্ৰে পূৰ্ব দিশে মুখ দিলা ।
 পৰশুৰামৰ স্বৰ্গ পথক ছেদিলা ॥১০৬
 শ্ৰীৰামৰ কীৰ্ত্তি প্ৰকাশয় সংসাৰত ।
 অতাপিও বামশৰ দেখিয়ো স্বৰ্গত ॥১০৭
 পৰশুৰামক বামে কৰিলা আশ্বাস ।
 মোৰ বাণ দেখি ঋষি ভৈলা মহাত্ৰাস ॥১০৮
 ক্ষত্ৰি জাতি আমাৰ দাক্ষণ বৰ হিয়া ।
 পালোঁ। অঙ্গীকাৰ ত্ৰাস্কণক দুখ দিয়া ॥১০৯
 মৰষিবা সকলে আমাৰ ইটো দোষ ।
 কৰোঁ হাতযোৰ নকৰিবা অসন্তোষ ॥১১০
 শ্ৰীৰামৰ ভক্তি দেখিয়া আতিশয় ।
 দুখ ভয় গুচি ভৈল প্ৰসন্ন হৃদয় ॥১১১
 বুলিলা পৰশুৰামে বচন মধুৰ ।
 স্বভাৱতে ক্ষত্ৰিয়ৰ হৃদয় নিষ্ঠুৰ ॥১১২
 হেন মহা ক্ষত্ৰি তুমি পুৰুষ উত্তম ।
 দেখিলোঁ সাক্ষাতে আজি তোমাৰ বিক্ৰম ॥১১৩
 তথাপি কৰাইলা তুমি আমাকে প্ৰসন্ন ।
 ধন্য ধন্য বাম বয়ুকুলৰ নন্দন ॥১১৪
 শত্ৰু হুয়া প্ৰসন্ন কৰাইলা বুলি নতি ।
 তুমিও সম্ভৱ হৈবা আমাৰ ভক্তি ॥১১৫
 শুনিয়োক বাম বোলোঁ। স্বৰূপ বচন ।
 অনাদি ঈশ্বৰ তুমি সত্য সনাতন ॥১১৬
 তুমি নিত্য নিবজ্জন পুৰুষ পুৰাণ ।
 জগতৰ পতি তুমি যিনে নাহি আন ॥১১৭
 তোমাত ভক্তি মোৰ সততে থাকোক ।
 যাওঁ তপোবনে মোক বিদায় দিওক ॥১১৮
 এহিমতে দুয়োজন জগত ঈশ্বৰে ।
 কবিলন্ত লীলা নাজানিলা একো নবে ॥১১৯
 ছুইহাস্তবো সন্ধ্যা বিবাদ যত যত ।
 চাহি আছে লোক সবে বিশ্বয় মনত ॥১২০
 অনন্তৰে বিদায় লইয়া শ্ৰীৰামত ।
 গৈলন্ত পৰশুৰাম হৰিষ মনত ॥১২১
 দশৰথে দেখি আতি বিক্ৰম বামৰ ।
 মনত হৰিষে প্ৰশংসিলা বহুতৰ ॥১২২

ধন্য ধন্য পুত্ৰ তুমি ভৈলাহা আমাৰ ।
 বহিল তোমাৰ যশ জুবিয়া সংসাৰ ॥১২৩
 আসিলা পৰশুৰাম খেদি যেন যম ।
 তাহাকো জিনিলা বণে কৰিয়া বিক্ৰম ॥১২৪
 সাধু সাধু বাম তুমি বংশৰ তিলক ।
 গলে বান্ধি ৰাজা ধবিলন্ত বাঘৰক ॥১২৫
 উপজিল প্ৰেম তমু ভৈলা পুলকিত ।
 পাইলেক সন্তোষ যেন পিৱন্তে অমৃত ॥১২৬
 আকাশত ভূপতি ভৈলন্ত দেৱগণে ।
 অক্ৰিলা বামক আতি পুষ্প বৰিষণে ॥১২৭
 দেখিয়া জানকী বল বিক্ৰম বামৰ ।
 ভৈলন্ত ভূপতি বোমাধিত কলেৱৰ ॥১২৮
 বিশ্বামিত্ৰ বশিষ্ঠ প্ৰমুখ্যে ঋষিগণে ।
 পূজিলন্ত বাঘৰক প্ৰশংসা বচনে ॥১২৯
 পৰম পুৰুষ বাম জগত আধাৰ ।
 বামৰূপে পৃথিৱীতে ভৈলা অৱতাৰ ॥১৩০
 পৰশুৰামৰ দৰ্প কবিলন্ত চুব ।
 কাহাৰ শক্তি কৰ্ম্ম কৰয় এদূৰ ॥১৩১
 এহি মতে বামক প্ৰশংসে সৰ্ব্বজনে ।
 অনন্তৰে দশৰথ ৰাজা ৰজ মনে ॥১৩২
 অযোধ্যাক প্ৰতি চলি গৈলা মহাশয় ।
 কৰয় কটকে বেড়ি বাম জয় জয় ॥১৩৩
 নানা বাণে স্তম্ভলে চলে মমদলে ।
 অযোধ্যাত প্ৰবেশ ভৈলন্ত কোতুহলে ॥১৩৪
 দেখি নগৰীয়া লোকে ৰাজা আসিবাৰ ।
 তেতিক্ষণে কৰিলা নগৰী জাতিকাৰ ॥১৩৫
 সাজি সাজি লিপিল। বিচিত্ৰ গন্ধজলে ।
 পতাকা তোৰণ ধ্বজা ৰঞ্জিলা চিবলে ॥১৩৬
 তাপুল কদলী কইল ঠোক সমন্বিত ।
 থানে থানে আলিপন কৰিলা ৰঞ্জিত ॥১৩৭
 মুখত পল্লব ফলে পাতি পূৰ্ণঘট ।
 ঘূতৰ প্ৰদীপ দিলা তাহাৰ নিকট ॥১৩৮
 দুৱাৰে দুৱাৰে ছলি খাপিলা প্ৰবন্ধি ।
 লগাইলা বিচিত্ৰ ধূপ অগক স্তম্ভ ॥১৩৯
 কুসুম চন্দন হাতে লৈয়া দুৰ্ভাকত ।
 চড়িলন্ত নাৰীগণ গৃহ ওপৰত ॥১৪০
 আতি মনোহৰ পুৰী অযোধ্যানগৰ ।
 তাৰ মাজে যাস্ত দশৰথ নবেশ্বৰ ॥১৪১

চাৰি পুত্ৰ চাৰি কন্যা বাস্তব বদ মনে ।
 দুৰ্ভাগ্যত পুত্ৰ ববিবন্ত নারীগণে ॥১৫২
 উকলি জোকাব জয় অনেক মজলে ।
 কুসিত পবিল পুত্ৰ শতক সদলে ॥১৫৩
 নগবত মিলি গৈলা আনন্দ প্রচুব ।
 পুত্ৰগণ সমে বাজা পাইলা অন্তঃপুৰ ॥১৫৪
 কোশল্যা হুমিতা সতী দুন্দুৰ্য কৈকেয়ী ।
 কন্যাগণ সমে দীপ ঘট হাতে লই ॥১৫৫
 তিনি মহাদেই নানা মঙ্গল আচাবে ।
 সিদ্ধি দুৰ্ভাগ্যত পুত্ৰ উকলি জোকাবে ॥১৫৬
 ভিয়ে ভিয়ে আসি পাচে তিনি পটেবৰী ।
 আপোনাৰ পুত্ৰ বোহাৰীৰ হাতে ধৰি ॥১৫৭
 নানা ব্যৱহাৰে গৃহ কৰাইলা প্ৰবেশ ।
 পুত্ৰবধু দেখি পাইলা আনন্দ আশেষ ॥১৫৮
 সীতাৰ দেখিয়া কপ কোশল্যা দেবীৰ ।
 অমৃতৰ পানে যেন জুৰাইল শবীৰ ॥১৫৯
 চাৰি কন্যাৰ বিহা তৈল একেবাৰে ।
 দেখিয়া আনন্দ আতি মিলিল সবাবে ॥১৬০
 নানা নৃত্য গীত বাস্তব বাজান বজাইল ।
 বামক সীতাক লোকে দেখিবাক আইল ॥১৬১
 চুহানৰ কপ আতি দেখি বিপৰীত ।
 নয়ন ভৰিয়া যেন পিৱয় অমৃত ॥১৬২
 দিলা আনি লোকে মত যৌতুক অপাব ।
 তুৰ্ণ বজত বস্ত্ৰ বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰ ॥১৬৩
 বাজাগণ আইলা লৈয়া যৌতুক সহাব ।
 নানা বস্ত্ৰ ভূপতিৰ ভৰাইলা ভাণ্ডাব ॥১৬৪
 লক্ষ্যে সমস্তকে প্ৰসাদে বজিলা ।
 বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰ পুত্ৰ চন্দনে ভূমিলা ॥১৬৫
 চাৰিগো পুত্ৰক সমুচিত বস্তু দিলা ।
 হস্তা ধোড়া বথ বাজো মন সন্তোষিল ॥১৬৬
 অনায়াসে তৈল বিহা চাৰিও পুত্ৰৰ ।
 পবন কৃতার্থ মন তৈলা নৃপবৰ ॥১৬৭
 শুনিয়োক সভাসদ পদ আটিকাও ।
 বামৰ চবিত্ৰ যেন অমৃতৰ ভাণ্ড ॥১৬৮
 সংসাৰ মধ্যত ইসি মহা ধৰ্ম সাৰ ।
 বোলে। বাম বাম হুখে ভৰিয়ো সংসাৰ ॥১৬৯

১০ কণিকা ।

৮

ঘিটো দেহ নাৰায়ণ, দেৱাসিৰ সনাতন,
 নাহি আমি অন্ত মধ্য যাব ।
 দেৱে যাক নজানন্ত, তেন্তে দেৱ ভগৱন্ত,
 বামৰূপে তৈলা অৱতাৰ ॥১
 নিজ যোগ মায়া বলে, চন্দ্ৰ জয়া ধৰ্মীভলে,
 লক্ষ্যে নৃপতিৰ ঘৰে ।
 সীমা নাহি মহিমাৰ, মনুষ্যৰ ব্যৱহাৰ,
 দেৱাৱন্ত প্ৰভু নিবন্তবে ॥২
 জনক নন্দিনী সীতা, দেবী ভগৱত মাতা
 তাক বিহা কৰি আনিলন্ত ॥
 লক্ষ্মীসমে এক ধান, ভয়া নানা বিধান,
 দিয়া সমস্তকে বজিলন্ত ॥৩
 সীতা সমস্তিতে বাম, পুৰিমা সবাবেকাম,
 বস্ত্ৰৰ মন্থিৰে তৈলা ধিত ।
 লক্ষ্যে নৃপবৰ, বিহা কৰাই তনয়ৰ,
 তৈলা অতিশয় আনন্দিত ॥৪
 মহামুনি বিশ্বামিত্ৰ, কহিলন্ত নৃপতিত
 গুণ গ্ৰাম বাম লক্ষ্যগৰ ।
 তাড়কাক একেবাৰে, মাৰিলন্ত বধুবাৰ,
 সমবে বধিলা নিশাচৰ ॥৫
 অললাৰ শাপ মুক্তি, ধনু ভাঙ্গি অমৃতত,
 জ্বিলন্ত বাজাগণ বণে ।
 পুত্ৰ চুইব পৰাক্ৰম, শুনিয়া অমৃত সম,
 সন্তোষ বাজাব আতি মনে ॥৬
 বিশ্বামিত্ৰক বাজা, কৰিলা অনেকপূজা,
 চলি গৈলা মূৰ্ন মনৰূপে ।
 অমোধ্যা নগৰেবাজা, দেৱতো অধিকবাজা,
 ভাগৱন্তে পুত্ৰগণ সমে ॥৭
 বামৰূপ গুণগণে, সমস্তে লোকৰ মনে,
 মিলয় আনন্দ আসবিল ।
 বাজা প্ৰতি পাণিবাৰ, সামৰ্থ তৈলন্ত বাম,
 দেখি লক্ষ্যেৰ চৰিত ॥৮
 কতো কাল অনন্তবে, দেখিলন্ত নৃপবৰে,
 নিশাকালে মথ বিপৰীত ।
 পবিল উলুকা পাণ্ড, আকাশৰ ব্যৱচন্ত,
 লাক্ষে লাক্ষে কুবৰ কুসিত ॥৯

বস্ত্ৰ শয্যা আকাশত, দেখে বসি শিখানত,
কান্দে কালনাৰী এক জন ।
কৃষ্ণ কুহুমৰ মালা, দুই হাতেধৰি আনি,
হুঙ্গুস্ত নৃপতি ঘনে ঘন ॥১০
মৃত্যুৰ সূচক স্বপ্ন, দেখি দশবথ ৰাজা,
বসিয়া গুণস্ত মনে মন ।
অন্ধক মূনিৰ শাপ, সমীপ চাপিল মোৰ,
নিকটতে মিলিব মৰণ ॥১১
যৱত চেতন গাৱে, আছয় ৰামত তাৱে,
ৰাজ্য ভাৰ কৰে। সমৰ্পণ ।
প্ৰাণতো অধিক মোৰ, ৰামচন্দ্ৰেপালিবেক,
পুত্ৰতো অধিক সৰ্বজন ॥১২
ৰামক পাতন্ত্ৰে ৰাজা, পাত্ৰিবে বিধিনি জানো,
ভৰত আৱৰ শত্ৰুঘনে ।
গুচোক বিধিনি সবে, পট্টিবাৰ ছলে দুইকো,
ৰাজ্যৰ গুচাওঁ এতিৰুণে ॥১৩
এহিগুণি দুইহাস্তকো, মাতি আনিলন্ত ৰাজা,
বুলিলন্ত মধুৰ বচনে ।
যুদ্ধাজিত মাতুলৰ, ৰাজ্যক পট্টিবেপ্ৰতি,
চলিয়া যাগোক দুয়োজনে ॥১৪
পিতৃৰ বচন শুনি, ভৰতৰে শত্ৰুঘনে,
মাতামহ ৰাজ্যে চলি গৈলা ।
পাচে দশবথ ৰাজা, ৰামক হৰিষ মনে,
ৰাজা পাত্ৰিবাক সাজ ভৈলা ॥১৫
এহিমাণে আদিকাণ্ড, যেন অমৃতভভাণ্ড,
সান্ধোপাঞ্জে ভৈলা সমাপতি ।
শুনায়োক সাধুজন, পুণ্য কথা ৰামায়ণ,
বচিলা মাধৱ মৃঢ়মতি ॥১৬
বোলোঁকৃতাজ্জলি বাণী মোক মৃঢ় হেনজানি,
নিশ্চা বুৰুলিবা মহাজনে ।
মোত পৰে মতি হীন, জ্ঞান শূন্য বুদ্ধি ক্ৰীণ,
নাহি আন ইতিনি ভুবনে ॥১৭
কৰি আতি গৰ্ব্ব মদ, তথাপি বচিলোঁ পদ,
দেখা কেনে মোৰ অহঙ্কাৰ ।
ইটো মোৰ দোমচয়, ক্ষমিবে উচিত হয়,
মহন্তৰ ক্ষমা অলঙ্কাৰ ॥১৮
অস্তৰ্য্যায়ী নাৰায়ণে যেনে প্ৰবৰ্ত্তাইলা মনে
তাকে মুখে কবিলোঁ বেকত ।

কহিলোঁ। সকলোৰ, জ্ঞানি কৰা পৰিহাৰ
বঢ়াটুটা দেখা যত যত ॥১৯
পৰে ৰাম চৰিত্ৰত, আনো সব কথা যত
সিও ৰাম কথাসে নিশ্চয় ।
গঙ্গাৰ জলত যত, পৰে নদী নানা মত,
তাক কোনে তেজিয়া আছয় ॥২০
৪৬ অধ্যায় ।
হলবী ।

ইকথা থাকোক শুনা সবে লোক
চিন্তা হিত আপোনাৰ ।
দুৰ্ঘোৰ সংসাৰ, সাগৰ নিকাৰ,
যিমতে পাইবা নিস্তাৰ ॥১
দেখিয়ো আকলি, কলি মহাবলী,
কৰিলে কেনে অকাজ ।
সমস্তে লোকক, তল নিয়াইলেক,
পাপসাগৰৰ মাজ ॥২
পাপত মগন, হয় যিটোজন,
আন ধৰ্ম্মে আশা কৰে ।
একো ফল তাত, নাহিকে মিছাত,
দুখ পায় মাত্ৰ মৰে ॥৩
তাত পৰে আৰ, নাহি দুৰাচাৰ,
তাৰে হৰি নাম ধৰ্ম্ম ।
নাম গুণ লৈলে, সংসাৰ তৰয়,
জানিবা ইসব ধৰ্ম্ম ॥৪
ব্ৰহ্মা মূনি যাক, বাক্ষিয়া নপাৰে,
পায় হেন কলৈব ।
হৰিৰ কীৰ্ত্তন, নকৰে যিজন,
আত্মাঘাতী সিটো নৰ ॥৫
ইতো তত্ত্বসাব, জানিয়া সংসাৰ,
তাৰিয়ে নাম হুমৰি ।
কলিৰ যুগত, অন্তত্ৰ ধৰ্ম্মত,
থৈয়ো আশা দূৰ কৰি ॥৬
তেজি আন কাম, হুমৰিয়ে নাম,
ধৰ্ম্মৰ ঈশ্বৰ জানি ।
কৰি থিব মন, হৰিত শৰণ,
লৈয়োক ঈশ্বৰ মানি ॥৭
নমোঁ নমোঁ ৰাম, কৰোঁহো প্ৰণাম,
দিয়া চৰণত চিঠ ।

মহা মুচ্যতি,	হুয়া বিবচিলেঁ,	পাপী অজামিল,	নাম্ব আভাস,
তোমার ইটো চবিত ॥৮		হুমবিল অজানত	
তুমি বুদ্ধি বৃতি,	যেনে প্রবর্তাইলা,	তাকে এতেকতে,	কবি অনুগ্রহ,
কলয়ে থাকি আমার।		ধান দিয়া ককুট ॥১৪	
সেহিমতে ভয়,	ভবিষ সকলে,	পশুজাতি আতি,	বনব বানব,
কবিলে। মুখে প্রচার ॥৯		কন্দিমে মাত্র আঞ্জয়।	
পদ বচনাত,	আছয় যতেক,	তাতে তাসখাক,	মহা অনুকম্পা,
দোষ মই অধমব।		কবিলাহ। কৃপাময় ॥১৫	
তাক কৃপাময়,	কর্মবে লাগয়,	মই মহা মুঢ়,	পবম পামব,
জানিবাহ। কলীষব ॥১০		তোমাত লৈলে। শবণ।	
তবু কৃপাময়,	সমস্তে বেকত,	তোমাত ভকতি,	বহে যেন মতে,
অপুনি তুমি কবিল।		কৃপা কবা নাবাগণ ॥১৬	
ভক্তবেশ মাত্র,	ধবিল। পুতনা,	শ্রু গুণ নাম,	ধম্ম অনুপাম,
এলেক তটিক তাবিল। ॥১১		বহোক মোহোব মুখে।	
ভয়া তামাক,	হুমবিয়া গতি,	পবম তুলন,	তোমাব চবণ,
পাইলে পাপী কস বায়।		হুমবে পবম মুখে ॥১৭	
কোম অদ্যন্তবে,	কোমাক গিলিয়া,	ভাব নাক্তন,	দিনে প্রভবাম,
মিও মহা যাক পায় ॥১২		নাতি মোব আন কাম।	
পবম তুলন,	পৌশুক নৃপতি,	সামাজিক বাক,	হটুক সদৃগতি,
ধবিল তোমাব বেশ।		কি পালী বাম বাম ॥১৮	
এতেকতে তাব,	উদম মুচ্যতি,		
দিল। তুমি কলীষব ॥১৩			

ইতি আদিকাণ্ড সমাপ্ত।

ৰামায়ণ ।

অযোধ্যাকাণ্ড ।

১ অধ্যায় ।

শ্ৰীৰাম আদিব অযোধ্যালৈ পুনৰ্গমন আৰু ভবত শক্ৰৰ মাতুলালয়লৈ গমন

জয় জয় ৰামচন্দ্ৰ জগত আধাৰ ।
ব্ৰহ্মা হব পুৰন্দৰ সৈৱক যাহাৰ ॥১
সৃষ্টি স্থিতি লয় যাৰ লীলা অমুপাম ।
হেন ৰাম পদে কৰোঁ সদায় প্ৰণাম ॥২
স্বৰূপ আৱৰি নিজ মায়া বশ্য কৰি ।
দশৰথ গৃহে লীলাৰূপে অৱতৰি ॥৩
মনুষ্যৰ নয় কৰ্ম কৰিলা অপাৰ ।
যাহাৰ প্ৰবণে মহাপাপীৰে উদ্ধাৰ ॥৪
লক্ষণ সহিতে বিশ্বামিত্ৰ সঙ্গ আঁসি ।
বাখিলা তাহান যজ্ঞ ৰাক্ষস বিনাশি ॥৫
শ্মশি সমন্বিতে ৰঙ্গৈ গৈয়া মিথিলাক ।
ধনুৰ্ভঙ্গ কৰি বিহা কৰিলা সীতাক ॥৬
পবন স্তম্ভৰী ভাৰ্য্যা পায়৷ হৰীকেশ ।
পবন উৎক্ষেপে ভৈলা অযোধ্যা প্ৰবেশ ॥৭
চন্দ্ৰৰ উদয়ে যেন কুমুদ প্ৰকাশ ।
ৰামক দেখিয়া সৰ্ব জনৰ উল্লাস ॥৮
সুৰভি শীতল বহে মলয়া পবন ।
পুষ্পাবন স্ৰগন্ধে আমোদ কৰে মন ॥৯
ধনে জনে বিচিত্ৰ যন্ত্ৰিত সৰ্বজন ।
ৰাজ্যৰ পাতন যেন স্বৰ্গৰ ভূবন ॥১০
সুপক কদলী কইল বাহিৰে তোৰণ ।
কনকে ৰচিত ধ্বজ কুণ্ডিত বসন ॥১১
জমকে জমকে জ্বলে মাণিক অপাৰ ।
শোভেনেতে যন্ত্ৰিত নগৰী জাতিকাৰ ॥১২
পুৰুষ বৰ্মণ তৈত ভৈল উল্লাস ।
নগৰৰ পথত যাইবাক নাই দিশ ॥১৩

শঙ্খপট হৰিষ ৰমাদলৰ জাক ।
নন্দিনী নিনাদ বাঢ় বায়ে বীৰ ঢাক ॥১৪
ৰমণীৰ বদন নিৰ্মল শশধৰ ।
কুণ্ডল যুগল হুবলিত দিনকৰ ॥১৫
তাৰাগণ সদৃশ মাণিক সব জ্বলে ।
অযোধ্যা নগৰী দেৱ ভূবনতো বলে ॥১৬
ঘণ্টাৰ শব্দে হস্তী চলে সংহৰিষে ।
আগে পাচে চলন্তে তুৰঙ্গ সব ছেঁঁয়ে ॥১৭
চতুৰঙ্গ দলত শব্দ কোলাহল ।
পূৰ্বৰ কালত যেন স্বৰ্গৰ আশ্ৰয় ॥১৮
বিমান সদৃশ বথ চতুৰ্দ্ধিশে চলে ।
নেগিৰ সন্ধান সবে নাগলোক টলে ॥১৯
উপৰে শক্তি ধনু নৰাচ কটাৰ ।
নয়নত চমক খবৰ জাতিকাৰ ॥২০
বিদগধ জন তৈত মিলিলা অশেষ ।
বালবৃদ্ধ তৰুণ আঁসিল দেশ দেশ ॥২১
বন্ধিগণে ভূতি পঢ়ে ব্ৰাহ্মণে আশীষ ।
জয় জয় শব্দে পুৰিল দশোদিশ ॥২২
ৰাম আগমন শুনি কোঁতুল মনে ।
কুম্ভকৰ্ণ জালে চাহে কেহো নাৰীগণে ॥২৩
ধৌলিৱৰ উপৰত চড়িল সুৰতী ।
কৈলাস শিখৰে শোভে যেনে পাৰ্বতী ॥২৪
সখীগণ সন্মুখি বোলয় বৰনাৰী ।
ৰামৰ স্বৰূপ চিত্ত ধৰিতে নপাৰি ॥২৫
ৰাম মুখ পদ্ম হোব নয়ন ভ্ৰমৰ ।
বাখিতে নপাৰোঁ ভোগ কৰে নিবন্তৰ ॥২৬

কাঞ্চিৰ শব্দ নৃপুৰ কন কন ।
 বৰ্ণাইবেক কেমানে বায়ব কণ শুণ ॥২৭
 বস্তা তিলোত্তমা আৰু উৰ্বশী হুম্বৰী ।
 সীতাৰ কণক কেহো মুহি সবিবৰি ॥২৮
 শব্দ সীতা আগমন দেখি সৰ্বলোকে ।
 ধানে ধানে উকলি পাবৰ কোকে কোকে ॥২৯
 বৈঃ নৃত্য কৰে কেহো আনন্দ বধাৰ ।
 নটীন্দৰ নাচয় কৰিয়া ভৱীতাৰ ॥৩০
 বায়ক সীতাক দেখি গৈলা ধানে ধানে ।
 নগৰীৰ লোকক ভুবিলা দানে মানে ॥৩১
 হুবৰ্ণ বজতবস্ত্ৰ যাতক সজ্জাৰ ।
 বায়ক সীতাক দিলা যৌভুক অপাব ॥৩২
 বায় সীতা বধে ধিত ভৈলন্ত চৌপথে ।
 উন্মিল। লক্ষ্মণ ধিত ভৈলা একে বথে ॥৩৩
 হাট বাট এবাই গৈলা জজ্ঞাল চৌপথ ।
 কৌশল্যাৰ ঘৰে চলি গৈলা দশবধ ॥৩৪
 কৌশল্যা গৃহত কৈলা বিবিধ আচাৰ ।
 কহিলা হুম্বৰী শুন বচন আশাৰ ॥৩৫
 আগবাঢ়ি হুম্বৰী যুবিলা যোৰহাত ।
 বাজ বাজেন্দ্ৰব বুলি নমিলন্ত মাথ ॥৩৬
 দশবধে আজ্ঞা কবিলন্ত হুম্বৰীক ।
 শীত্ৰে গৈয়া আন কুল নন্দন বায়ক ॥৩৭
 মাথে ধৰি মন্ত্ৰী নৃপতিৰ আজ্ঞা বাণী ।
 বায় সীতা লক্ষ্মণক মিলাইলন্ত আনি ॥৩৮
 ধাপিলন্ত গৃহত হুবৰ্ণয়ৰ ঘট ।
 কস্তা সবে পাবিল বাটত নেতপট ॥৩৯
 আপোনাৰ আচাৰ কবিল নাবীগণে ।
 দশবধ ধিত ভৈলা সহবিন মনে ॥৪০
 বায়সীতা প্ৰবেশিলা বাজাৰ মন্দিৰি ।
 ভাৰ্যা সন্ম সূৰ্য্য যেন ধিত অন্তৰ্গিৰি ॥৪১
 নমিলন্ত বায়ক আৱৰ নিজ মাৰ ।
 কৈকেয়ীৰ হুম্বিত্ৰাৰ নমিলন্ত পাৰ ॥৪২
 ছয় শত মাৰ আৰ পঞ্চাশ বেকতি ।
 একে একে সৰাহাক কবিল প্ৰণতি ॥৪৩
 শ্ৰীৰাম লক্ষ্মণ আদি কৰি চাৰি ভাই ।
 চাৰি কস্তা লৈয়া চলি গৈলা নিজ ঠাই ॥৪৪
 নাবী মিলিলন্ত যত কৌশল্যাৰ ঘৰ ।
 সীতাৰ কণক কেহো নোহে সমসৰ ॥৪৫

সীতাৰ প্ৰভাৱে মুখ মল্লিন দৰাব ।
 পূৰ্ণচন্দ্ৰ উজয়ে নকুলে জ্বলন ঠাব ॥৪৬
 কাঞ্চপক অদিতিক যজ্ঞ হুবপতি ।
 বায়ক মাৰক নিতে কবিলা ভকতি ॥৪৭
 দেৱ বিজ্ঞ আৰাধিয়া সন্তোষণ কৰি ।
 নিজপুণে বঞ্চিতন্ত সমস্তে নগৰী ॥৪৮
 চাৰি ভাই মিলি ধৰ্ম্মপথ অনুসৰি ।
 হৰিয়ে আছন্ত নানাবিধ ভেঙ্গে কৰি ॥৪৯
 মাতুলক দেখে ভবতৰ ভৈল মন ।
 ভুলত লৈলন্ত প্ৰাণ ভাই পঞ্চাশন ॥৫০
 বায়ব চৰণ চুই নমস্কাৰ কৰি ।
 অনুজ্ঞা মাগিলা পাচে পুটাজলি ধৰি ॥৫১
 প্ৰণমিলা বায়ক আৱৰ নিজ মাৰ ।
 পাইলন্ত ভবত গৈয়া যুদ্ধাজিত ঠাৱ ॥৫২
 বাজা যুদ্ধাজিতে তাক ভালে সাদৰিল ।
 মাস কতিপয় তথা ভৰতে বঞ্চিত ॥৫৩
 বিবিধ সম্ভাৰ তথা মিলিল বহুত ।
 বায়ব কাঞ্চিনী আবে শুনিয়া প্ৰসন্নত ॥৫৪

২ অখ্যোব্যাখ্যাত—শ্ৰীৰামক যুবৰাজ পাতিবলৈ

প্ৰজাসকলৰ মনবৰক অস্ত্ৰবোধ ।

প্ৰজা সবে বোলয় হৰিষ কৰে মন ।
 বায় যুবৰাজ ভৈলে সাকল জীবন ॥১
 ধন্ত উতপতি তেবে নেত্ৰৰ সাকল ।
 জীৱন্ততে স্বৰ্গ মহা মিলিবে মঙ্গল ॥২
 মন্ত্ৰী পুৰোহিত যত বায়ক ভকত ।
 বশিষ্ঠ প্ৰমুখ্যে নৃপতিত অনুগত ॥৩
 মুখা মুখা পাচে মিলি সমস্ত কবিল ।
 দশবধ গুহাৰিত সবধি মিলিল ॥৪
 সিংহাসনে বসিয়া আছন্ত দশবধ ।
 প্ৰতীকাৰে কৈলা গৈয়া বৃত্তান্ত সমস্ত ॥৫
 যত মুখা মুখা জন তোষাত ভকত ।
 হৰিয়ে মিলিল আসি সিংহ চুহাৰত ॥৬
 নগ্নন কটাক্ষে বাজা কহিলা আদেশ ।
 দাবী জনে আনি সবে কবাইলা প্ৰবেশ ॥৭
 বশিষ্ঠক দেখি বাজা চামিলন্ত পাৰ ।
 কেন ইন্তে নমিলা শুকন চুই পাৰ ॥৮

বশিষ্ঠ বসিলা তথা আনন্দ বদনে ।
 দশবথ বসিলন্ত বহু সিংহাসনে ॥৯
 বাজাক প্রনামি ভক্তি করে সৰ্ব্বজনে ।
 ইন্দ্রক যেহেন তুতি করে দেহগণে ॥১০
 সমস্তবে ভক্তি দেখি দশবথ বাই ।
 বুলিলা বচন পাচে সমস্তকে চাই ॥১১
 তোমাগৰ দেখেঁ আজি প্রসন্ন বদন ।
 কিনো বাক্য বুলিতে সবাবো আছে মন ॥১২
 অনন্তবে পাত্ৰলোকে কুতাজলি ধৰি ।
 বাজাক মাতিলা পাচে নমস্কাৰ কৰি ॥১৩
 শুনিয়ো গোঁসাই নিজ পৃথিবী পালক ।
 বাজ বাজেশ্বৰ বয়ুবংশৰ তিলক ॥১৪
 তোমাৰ তনয় বাম সাফল জীৱন ।
 নিজগুণে বঞ্জিলন্ত নগৰীৰ জন ॥১৫
 দেৱৰ আগত আমি নোবোলোঁহো মিছা ।
 বাম যুববাজ হৈবে সমস্তবে ইচ্ছা ॥১৬
 ঘৰ্ম্মভূথে আতিশয় পীড়া পায় জন ।
 মেঘ জল বৃষ্টিক যেহেন করে মন ॥১৭
 বাম যুববাজ ভৈলে মিলে কোতুহল ।
 হোৱয় আমাৰ তেবে জীৱন সাফল ॥১৮
 হেন বাক্য শুনি বাজা সহৰিষ মন ।
 ধন্য ধন্য প্রজা বাজা বুলিলা বচন ॥১৯
 অনুগ্রহ আছে মোক জানিলোঁহো কাজ ।
 অবিলম্বে বামক কবিরেঁ যুববাজ ॥২০

৩ অধ্যায়ঃ—শ্রীৰামৰ অভিষেকৰ সংগ্ৰহজন

ফাল্গুন এৰায়া ভৈল চৈতৰ প্ৰবেশ ।
 বৃক্ষ সব পুষ্পিত মণ্ডিত সবদেশ ॥১
 ইহাতে বামক ভালে অভিমেক কৰি ।
 বাজ্য ভাৰ সমপিৰো অযোধ্যা নগৰী ॥২
 শুনিয়ো বশিষ্ঠ কুলদেৱতা আমাৰ ।
 শীঘ্ৰে মিলায়োক আনি সমস্তে সম্ভাৰ ॥৩
 বাজাৰ বচন সবে জানিল প্রস্তুত ।
 শীঘ্ৰে মিলাইলন্ত আনি সম্ভাৰ বহুত ॥৪
 দশবথে বোলন্ত স্তম্ভ মন্ত্ৰীবৰ ।
 বামক বথত ভুলি আনিয়ো সম্ভৰ ॥৫
 বাজাৰ আদেশ মন্ত্ৰী মাথাত লৈলন্ত ।
 বামক আনিয়া আতি শীঘ্ৰে মিলাইলন্ত ॥৬

প্ৰাসাদ উপৰে বাজা মাথা ভুলি চাইল ।
 হৃদয় নন্দন শ্ৰীৰামক ভেট পাইল ॥৭
 গন্ধৰ্ব বাজাৰ সমসৰ মনোহৰ ।
 হুকীৰ্ত্তি বিদিত দশো দিশ নিবন্তৰ ॥৮
 প্ৰলম্বিত বাহু মত্ত গজৰ গমন ।
 কোমল কমল দল সমান নয়ন ॥৯
 দশবথে নকৰিল চক্ষুক নিমেষ ।
 পুত্ৰ মুখ দেখি ভৈলা হৰিষ অশেষ ॥১০
 প্ৰাসাদ নামত বথ কৰি কৰি পৰিত্যাগ ।
 পাচত স্তম্ভ বামচন্দ্র ভৈলা আগ ॥১১
 বাপক দেখিলা বাম প্ৰসাদ উপৰে ।
 কুবেৰ আছন্ত যেন কৈলাস শিখৰে ॥১২
 প্ৰদক্ষিণ কৰি কুতাজলি কবিলন্ত ।
 যেন নলকুবেৰে চৰণ বন্দিলন্ত ॥১৩
 বামক আনিয়া বাজা আলিঙ্গি ধৰিল ।
 গুণৰূপ বৰ্ণাই মাথে চুষ্মন কৰিল ॥১৪
 স্তবৰ্ণৰ আসনক কৰিলা আদেশ ।
 তাহাতে বসিলা বামচন্দ্র হৃষীকেশ ॥১৫
 বামৰ দীপিত সিংহাসনত লাগিল ।
 ববিব কিবণে যেন ঐক উজ্জ্বলিল ॥১৬
 বামক দেখিলা বাজা হৰষিত মনে ।
 দৰ্পিত প্ৰতিবিম্ব যেহেন আপনে ॥১৭
 সভাখন ভৈল যেন নিৰ্ম্মল গগন ।
 বাজা সব ভৈল যেন নক্ষত্ৰ শোভন ॥১৮
 বাঘৰ কাশ্টি চন্দ্র সন্দ্র সমান বলিল ।
 সৰ্গৰ থণ্ডক যেন ভূমিত পৰিল ॥১৯
 অল্প হাস্ত কৰিয়া বোলন্ত দশবথ ।
 শুনিয়োক শ্ৰীৰাম তোমাৰ হিতপথ ॥২০
 জনক পালিবা বুজিবাহা বাজ কায ।
 পৃণ্য যোগে তোমাক পাতিবো যুববাজ ॥২১
 বুলিতে নলাগে ভূমি শোভন চৰিত ।
 স্নেহৰূপে ত্ৰিভুগতে পাইলে প্ৰাণহিত ॥২২
 আপোন পৰক কিছু নেদেখিবি ভিন ।
 জন প্ৰতিপালিবে জানিবে ছয়গুণ ॥২৩
 সন্ধি বিগ্ৰহৰ তত্ত্ব আৱৰ আসন ।
 বৈধ সখা যান ছয়গুণে দিবে মন ॥২৪
 এহি ছয় গুণে হয় বাজাৰ লক্ষণ ।
 সৰ্বকালে হুখে ভেবে বকে বাজগণ ॥২৫

শুন পুত্র শ্রীবাম আরব কহে। বিধি।
এহি সাত প্রকাৰে রাজ্যৰ হোৱে সিদ্ধি ॥২৬॥
আপুনি পালিব রাজ্য আৰু মন্ত্ৰীগণ।
বহুমিত্ৰ কৰিব সন্ধিব বহুধন ॥২৭॥
গাজী দেশ বস্ত্ৰ হৈব আনো নানা ধান।
বাজী ভৈলে কৰিব সৈন্যক বহুমান ॥২৮॥
পৰজন সমে যেনে বাজা কৰে দক্ষ।
হেন অষ্ট প্রকাৰে রাজ্যৰ হোৱে অক্ষ ॥২৯॥
যিবা বাজা আৰু জানে তাৰ নাহি ভয়।
আছোক নৃপতি ত্ৰৈলোক্যতো পাৱে জয় ॥৩০॥
জ্যেষ্ঠ মহাদই মোৰ সাকলা কৌশল্যা।
যাহাৰ গৰ্ভত তুমি উতপতি ভৈলা ॥৩১॥
কুলৰ নন্দন বাপ মোৰ বৰ ভাগ।
তুমি বাজা হৈবাহা জনৰ অনুভাগ ॥৩২॥
বুদ্ধ ভৈলো কৰিলো বাজ্যৰ উপভোগ।
দক্ষ শত কৰিলো ধনৰ উপযোগ ॥৩৩॥
সেৱপিতৃ পুত্ৰৰ নভৈল গণ শেষ।
প্রজাক পালিলো ভালে অনেক বিশেষ ॥৩৪॥
দগ্ধক সৎগয়া বিচলিত মোৰ চিত।
তুমিকল্পে নিৰ্মাতা পৰিল পুথিৰাত ॥৩৫॥
দুই গুণ মন্দ মোৰ বজ্জৰে মঙ্গলে।
নৈবাজে গণিয়া মোৰ কৰিলে সকলে ॥৩৬॥
হেন উপগাতত রাজ্যৰ কাল হয়।
প্রজাৰ অনিষ্ট আসি মিলিয়া নশচয় ॥৩৭॥
যাৱে নহু জনে লোকে হটো সবকাজ।
কালি শুভ দিনত তোমাক দিবে, বাজ ॥৩৮॥
তোমাক ভকতি মনে ভবত কুমাৰে।
তোমাৰেমে আজ্ঞা পালি অমপান কৰে ॥৩৯॥
বাপপতে বুৰজোহে। কুমাৰ বতাব।
কিহে বাজা লেয়োক দেশত নাহি যাৱ ॥৪০॥
কালি বাজা হেবা চলা আপোনাৰ থান।
সাতায় সহিতে চাহিয়োক অনুষ্ঠান ॥৪১॥
বাজ্যৰ আদেশ বামে মাখে তুলি লৈলা।
কৌশল্যাৰ চাহক সহৰে চ'ল গৈলা ॥৪২॥
বাম অস্ত্ৰমক শুনি সহৰিৎ মনে।
আসিয়া আহুত আগে হুমিহা লক্ষ্মণে ॥৪৩॥
কথা শুনি কৌশল্যাগো শুক্ৰ বধু দৰি।
আহুত দেখে ঘৰে কৃতাজলি কৰি ॥৪৪॥

ঐকান্তিক ধ্যান মনে কৃতব মাং।
বিস্মক পূজন্তে বামে নহিল পাব ॥৪৫॥
শুনিল। কি মাত্ৰ মোৰ কাৰ্য্য সন্নিবেশ।
প্রজা পালিবাক বামে কৰিলা আদেশ ॥৪৬॥
হেন শুনি কৌশল্যাৰ পৰম হৰিৎ।
চিবক'ল জীৱ বুলি কৰিলা আশীষ ॥৪৭॥
ধন্য মোৰ জীৱন ফলিল মনোবধ।
তুমিলা তোমাৰ গুণে বাজা দশবধ ॥৪৮॥
সাকল 'বিস্মক আমি ভকতি কৰিল।
কৰ্মগত লক্ষ্মী আসি আপুনি বৰিল ॥৪৯॥
দেবগণ সহিতে বিস্মুৰে দেশ বৰ।
চিবক'ল জীৱ বুঢ়া বাজা বাজেশ্বৰ ॥৫০॥
তোমায় পালন্ত কুখিধৰ মোৰ মাত্ৰ।
কালি বাজা হেবাহে। জনাইলো তথুপাৱ ॥৫১॥
অমপান য় মাত্ৰ কৰিয়ো আশ্বাস।
সমাধি হৈ মোৰ আজি অধিবাস ॥৫২॥
মদ্যমদ কে মাত্ৰ জীৱ আচাৰ।
বিশ্বাস 'মদ্যমদ' বৌক সীতাৰ আমাৰ ॥৫৩॥
বৰদেৱ 'মদ্যমদ' শুন ক'নন্ত লখাই।
প্রাণ সম তুমি মোৰ স্নানদিত ভাই ॥৫৪॥
আমাৰ বাজাত তাৰ নাহি বিপৰ্য্যয়।
অ'মদ্যমদ ভাগ কৰ শোভন চৰিত ॥৫৫॥
লক্ষ্মণক সন্তুপি আৰব যত মাত্ৰ।
কিহে বগে চ'লিয়া গৈলন্ত নিজ টাৱ ॥৫৬॥
ব'মদ্যমদ শুবলৰ আসন বিশেষে।
ব'মদ্যমদ গৈলন্ত চাল বাজ্যৰ আদেশে ॥৫৭॥
সাদৰিল হাজৰ বামে সৰ্কাৰ মনে।
চ'লিয়ান্ত 'ক'তুলে ত্ৰাজাৰ নন্দনে ॥৫৮॥
ব'মদ্যমদ পাত 'দিল মোক তথু পাল।
ক'ল বাজা হৈব বাম আজি অধিবাস ॥৫৯॥
অধিবাস কৰাই শুক চ'লি গৈলা বগে।
দ'লিয়ান্ত 'মদ্যমদ' জানন্দ সব পথে ॥৬০॥
ব'মদ্যমদ প্রজা বোলে বাহি পৰিভৰি।
বাম অস্ত্ৰমক দেখিবা নেত্ৰ ভৰি ॥৬১॥
তবেমে আমাৰ হৈবে সাকল জীৱন।
কবে কোতুল অবেোধাৰ বত জন ॥৬২॥
নগৰী জনৰ বাক্য শুনিয়া অশেষ।
বাজাত কৰিয়া শুক বৃহত প্রবেশ ॥৬৩॥

বশিষ্ঠৰ বাক্য বামে শিবত ধবিল ।
 বেদমন্ত্ৰে অগণিত আহুতি কবিল ॥৬৪
 আহুতিৰ শেষে বামে আনন্দিত মনে ।
 দেৱ ঘৰে থাকিলন্ত কুশৰ শয়নে ॥৬৫
 বাক্তি প্ৰহৰেক খিতে বামে চালি গায় ।
 শৰীৰত অলঙ্কাৰ পিন্ধি নানা ভাৱ ॥৬৬
 ঠৈয়া কাল ভৈল জানি বিধিৰ বিধানৈ ।
 পূৰ্ব সন্ধ্যা উপাসিল হৰিক ধিয়ানে ॥৬৭
 আনো সব নিয়মক কৰি এক চিতে ।
 আনন্দে বহিলা বাম সীতা সমন্বিতে ॥৬৮
 নিবন্তৰে প্ৰজাগণে মনত কোঁতুকে ।
 নগৰীক অলঙ্কৃত কবিল উৎসুকে ॥৬৯
 বিচিত্ৰ পতাকা ধ্বজ তুলিয়া ধবিল ।
 হাট বাট পুষ্পে গন্ধে ধূপে আববিল ॥৭০
 জীৱন সাকল প্ৰজা বোলে নিবন্তৰ ।
 বামচন্দ্ৰ হৈব আজি ৰাজ ৰাজেশ্বৰ ॥৭১
 চিৰ কাল জীৱ বুঢ়া ৰাজ্য দশৰথ ।
 যাহাৰ প্ৰসাদে সাকলিল মনোৰথ ॥৭২
 সূৰ্য্যৰ বংশত ধন্য ভৈলা উতপতি ।
 বাঘৱক ৰাজ্য দিতে যাৰ ভৈল মতি ॥৭৩
 বাম অভিষেক শুনি সহবিস মনে ।
 নগৰী ভবিল আসি আনো দেশীজনে ॥৭৪
 হাসো হাসো কৰে পুৰী অযোধ্যা সম্প্ৰতি ।
 নৃত্য গীত বাজে যেন দেখি অত্মাৱতি ॥৭৫

৪ অধ্যায়ক মহাবাৰ কৈকেয়ীক কুম্ভৱণ ।
 কৈকেয়ীৰ কুবুজী মন্ত্ৰবা তাৰ নাম ।
 প্ৰাসাদ উপৰে চড়ি দেখে অমুপাম ॥১
 হাট বাট নগৰী পুৰিল সৰ্ব্বজনে ।
 দেৱগণে ক্ৰীড়ে যেন স্বৰ্গৰ ভুবনে ॥২
 কেহো গাৱে কেহো বাৱে কেহো কৰে ৰোল ।
 আউৰে আউৰ হৰিবে ধৰিয়া কোলে কোল ॥৩
 নৃত্য গীত শব্দ ৰাজ্য বাঢ়া ভাণ্ড ।
 পতাকা তোৰণ ধ্বজ চিন চৌগদগু ॥৪
 ভবন্তৰ ধাইত কুজীয়ে পুছে কাজ ।
 বিপৰীত বজ দেখে আক্ৰণ সমাজ ॥৫
 আনন্দ উচাহ নগৰীত ভৈল জনৈ ।
 জয় নন্দি ৰোৱে লোকে সহবিস মনে ॥৬

কৌশল্যা ৰাজ্যৰ মাৰ ৰাজ্যত বিনয় ।
 যেন স্বৰ্গ জনৰ আনন্দ জয় জয় ॥৭
 ধাই বোলে কুজী তই নলকিলি কাজ ।
 দশৰথে বামক কবন্ত যুবৰাজ ॥৮
 এতেকে কৌশল্যা ভৈলা আনন্দিত চিত ।
 তনয়ৰ আনন্দ দেখিবা নিতে নিত ॥৯
 ধাইৰ বচন শুনি কুজীয়ে খন্দাইল ।
 আথে বেথে গৈয়া কৈকেয়ীৰ পাশ পাইল ॥১০
 উঠ উঠ চুহা শয়নক পৰিহৰ ।
 তোহোৰ উপৰে কথা বৰ আশাস্তৰ ॥১১
 সচকিত মনে শয্যা হস্তে চালি গায় ।
 কুজীত সোধয় কথা ভবন্তৰ মাৰ ॥১২
 শুন বোলে কুজী তোৰ কেনে দেখে মন ।
 কিনো আশাস্তৰ কথা কহ এতিক্ষণ ॥১৩
 কৈকেয়ীক মন্ত্ৰবা বুলিল পাচে বাণী ।
 মিলিল তোমাৰ ক্ষয় কিসক নাজানি ॥১৪
 ভূমি যেন স্তভাগিনী জানিলোঁহো কাজ ।
 দশৰথে বামক কবন্ত যুবৰাজ ॥১৫
 অকল্যাণ বৰ আসি মিলিল চুৰ্ঘোৰ ।
 ইতো দুঃখ সাগৰে উদ্ধাৰ নাহি তোৰ ॥১৬
 কিনো পাপ কৰিলো যোঁতুকে দিল মোক ।
 সতিনীৰ চেড়ী হৈবি দেখিবোহো তোক ॥১৭
 বাম অভিষেক শুনি সহবিস মনে ।
 গ্ৰীৱাৰ কাটিয়া হাৰ দিলা তেতিক্ষণে ॥১৮
 ৰাজ্য দেওক বামক নুপতি দশৰথ ।
 লও কুজী প্ৰসাদ ফলিল মনোৰথ ॥১৯
 ক্ৰোধত খঞ্জিল কুজী জাঙ্ঘল্য সমান ।
 আছাৰিয়া পেলাইলেক কৈকেয়ীৰ দান ॥২০
 হাতে হাতে পিয়য় বজায়া দাস্তে দাস্তে ।
 আসজ শুনিয়া যেন তেলীয়াৰ জাস্ত ॥২১
 সাপে খায়া মাৰোক গবল নোহে খাহা ।
 গলে হাণ্ডি বান্ধি নোহে মৰিবাক যাহা ॥২২
 আবে জানে ভৈল তোৰ অধম বিপতি ।
 আপদ কালত তোৰ হেন ভৈল মতি ॥২৩
 প্ৰলয়ে হৰিব তোৰ পাচ নমনস ।
 ছান্দেবাসে তল যাস পাৱক গিলস ॥২৪
 যেষে তোৰ জীবেক অপুত্ৰ পৰিবাৰ ।
 বাঘৱক ৰাজ্য দিতে ৰাজ্যক নিবাৰ ॥২৫

দশবধ সাগর ভবনী নদী তই ।
 অলপতে শুকাই বাইবি জানিলোঁহে ॥২৬॥
 প্রিয়া গজ। কোশল্যা পত্নী বসে বসে ।
 বাম অভিষেকক বেকত কবি করে ॥২৭॥
 কৈকেয়ী বোলে কুজী হেন সে দাক্ষ ।
 মোহোব আগত আসি বোল নিদাক্ষ ॥২৮॥
 বংশ'বাজ। ভৈলে মল নলখোঁহে। আন ।
 ভাতুক দেখিব বামে পুত্রব সমান ॥২৯॥
 গুণব সাগর বাম দেখিলি তই কিস্ ।
 অমৃত কুণ্ড কুজ। তই চাল বিব ॥৩০॥
 জ্যোত পুত্রক দিব রাজ্য ধন কোব ।
 দশবধ বাজাব নেদেখোঁ। কিছু দোষ ॥৩১॥
 গুণব মল্লিব বাম বাপ শুদ্ধমতি ।
 কোশল্যাভোধিক মোত কবর ভকতি ॥৩২॥
 মতো মতো বোলোঁ। কিছু নাই অজ্ঞয়া ।
 ভবততোধিক মোব বামকসে বেধা ॥৩৩॥
 কতোকাল রাজ্য ভুক্তি সহবিব মনে ।
 ভবতত বামে রাজ্য সম্পিব আপনে ॥৩৪॥
 কুজী বোলে ভাল ভূমি বামক বখান ।
 বাজ বংশে উতপতি কিছুরে নজান ॥৩৫॥
 বাম বাজ। ভৈলে পাচে তাহার তনয় ।
 পুত্র পোত্র বংশে বাজ। হৈবেক নিশ্চয় ॥৩৬॥
 দুয়োকুলে বাজ। তাব নাজানস কাজ ।
 কহিত শুনিলি ভায়েকক দিয়ে বাজ ॥৩৭॥
 তোহোব বাপব তাই জগত বিদিত ।
 তাক বাজ। নেদিয়া খাপিলা যুদ্ধাজিত ॥৩৮॥
 হেন সব জানি তোব মতি বিপবীত ।
 বুদ্ধি হত ভৈলে বোলোঁ। সুশুনস হিত ॥৩৯॥
 সতিনাঁব পোব গুণ বখানস কিস ।
 মুখত অমৃত তাব কদরত বিব ॥৪০॥
 অজাবক ছুড়ে কবে পাতক প্রকাল ।
 তথাপিহো। নেবয় স্বভাব বর্ণ কাল ॥৪১॥
 বাজ। ভৈলে বাধব ভবত বনে বাইব ।
 বামব হাতত মুছি প্রাণ হুকাইব ॥৪২॥
 মোব বোল সুশুনস সুবুকস কাজ ।
 সফুঁখে জানিলোঁ। দেশব ভৈলে বাজ ॥৪৩॥

৫ অবোধাবলী—বহুবচন পদে কৈকেয়ীর
 দশবধক বব বাগে কাক শব্দবধ বেধ ।

হেন শুনি কৈকেয়ীর বিহবিল মন ।
 বোলন্ত মহাব। তে'ব সাকল জীভন ॥১॥
 বামক শুছারা ভবতক দিবো দেশ ।
 কোনবা উপায় কলে বুলিরো বিশেষ ॥২॥
 কুজী বোলে কৈকেয়ী হবিব কব মন ।
 একে উপদেশে বাম চলি বাইব মন ॥৩॥
 আলখনী কুজীত হুখিলে তই কাজ ।
 আব বুদ্ধি বোলোঁহে। ভবতে পাইব বাজ ॥৪॥
 এতেক বচন শুনি ভবতব মাঝ ।
 বুলিও উপায় বুলি চালিলেক গাথ ॥৫॥
 ভবত নৃপতি ভৈলে তই হৈবি হুখী ।
 অশ্বেস পুত্রত তোক কবিব প্রমুখী ॥৬॥
 বাজ। ভৈলে ভবত কীৰ্ত্তিক তোক নিবো ।
 তোব কুজগুটী শুদ্ধ হুবর্ণে বাকিবো ॥৭॥
 যেটা শত দিবো আবে। বহু অলঙ্কার ।
 গ্রীৱাত তোহোব দিবো। সান্তে সবি হাব ॥৮॥
 পদ্মকেশবব বর্ণ প্রিয় দর্শন ।
 উকল লবি তোব আতি হুশোভন ॥৯॥
 উন্নত নাসিক। মুখ দেখিরা স্বভার ।
 কুজ গুচা দেখি হেন হুবর্ণ সবার ॥১০॥
 আন মব কুবুজী'ব হিয়া খন খাল ।
 গ্রীৱ। গোট নলখির পেচ। হেন গাল ॥১১॥
 পেট গোট খাল আতি আশোভন দেখি ।
 ইসব লোথক তোব কিছুরে নলপি ॥১২॥
 তোহোব উন্নব কৃশ সবস জঘন ।
 শোভন ঘোবন দেখি সুবত ঘোবন ॥১৩॥
 আগত থাকিলে মন কবর উল্লাস ।
 দীলা হুসী যেন কেলি কবতেহি বাস ॥১৪॥
 কুজী বোলে উপায় শুনিরো তোব হিত ।
 বিমতে জিনিবি বাজ। দশবধ চিত ॥১৫॥
 পুত্রি কথাক তই হুমন কব ।
 বাজ। বুলিরাহে তোক দিবো ছুট বব ॥১৬॥
 মেবাজব কণ বব মিলিল পূর্বত ।
 জিনিলা দেহক বণে অস্থব সমস্ত ॥১৭॥

মহেন্দ্ৰৰ সখা ভৈল। দশবথ বাই ।
 ভঙ্গায়া অম্ব বল খেদাইলা লীলাই ॥১৮
 যুদ্ধ জিনি আসিয়া ভৈলন্ত তিবপতি ।
 আগ বাঢ়ি কৈল। তুমি বাজাত ভকতি ॥১৯
 বব ছুট দিবাৰ বাজাৰ ভৈল মন ।
 তুমিও বুলিলা বব লৈবো আনখন ॥২০
 ক্ৰোধ ঘৰে থাকিও মলিন বস্ত্ৰ লৈয়া ।
 মাটীত কাপৰ পাৰি বিমন কৰিয়া ॥২১
 কোপ কৰি থাকিবি মুকুত কৰি কেশ ।
 বাজা আসি চাটু পাটু বুলিব অশেষ ॥২২
 বস্ত্ৰ মগি মানিবন্ত নিধিৰ ভণ্ডাৰ ।
 যতেক মানিব তাক নকৰিবি সাৰ ॥২৩
 বাক্যে ছান্দি নৃপতিক শপত কৰাইবি ।
 হেন বুদ্ধি কৈলে তই ছয়ো বব পাইবি ॥২৪
 এক বৰ মাগি ভৰতক দিবি বাজ ।
 বাম বন যাইবাক বুলিবি আৰ কাজ ॥২৫
 বুদ্ধৰ তৰুণী ভাৰ্যা আতি বৰ বতি ।
 তোৰ বোল বাধিবাক মুহিবে শকতি ॥২৬
 চলিলা কুঞ্জীৰ বোলে হৰষিত মনে ।
 বামৰ লিখিত বিধি বাধিব কেমনে ॥২৭
 কুজী তোৰ বচনে ভূষিত থাকে। লুটি ।
 হ। বাম বোলন্তে পৰাণ যায় ফুটি ॥২৮
 পাপিষ্ঠী কুবুজী মোৰ ভেদিলি হৃদয় ।
 জনিলি কথাক কহি অনেক সংশয় ॥২৯
 তোহোৰ বোলত আবে কৰে। মন্দ যত্ন ।
 ভৰত কাচক লাগি হৰাওঁ বাম বস্ত্ৰ ॥৩০
 মোৰ বোলে বামাই বন যাইবে হেনজানি ।
 মৰিবো কটাৰ হানি নখাই ভাত পানি ॥৩১
 মনত বিষাদ কৰি ভৰতৰ মার ।
 ক্ৰোধঘৰে থাকিলন্ত বিমল স্বভাৱ ॥৩২
 বাঘৰক বাজ্য দিবে। বুলি আইলা ঠাৱে ।
 কৈকেয়ীক খোজে বাজা হৰষিত ভাৱে ॥৩৩
 স্ত্ৰীখণ লৈয়া খুজি ফুৰা নৃপৰবে ।
 দেখন্ত কৈকেয়ী শুতি আছে ক্ৰোধঘৰে ॥৩৪
 হস্তিনী আছে যেন পৰিয়া নৈবাশ ।
 মহাগজ সম বাজা চাপিলন্ত পাশ ॥৩৫
 কৰে কৰ ধৰি বাজা বুলিলন্ত ভাৱ ।
 বাম অভিবেক কালি শীত্ৰে চাল গাৱ ॥৩৬

উঠ প্ৰাণেশ্বৰি অবসান ভৈল বেল।
 তোক যি অনিষ্ট চিন্তে মোক কৰে হেল ॥৩৭
 নাবীজন হোৱে অনুকপ কৰে। দণ্ড ।
 পুৰুষৰ নামে কাটি কৰে। নৱ খণ্ড ॥৩৮
 মই মন্দ কৰিলোহে। নলখোহে। হেন ।
 বুদ্ধৰ তৰুণী ভাৰ্যা দেখে। প্ৰাণ যেন ॥৩৯
 কোনে মন্দ চিন্তিলেক পাইবে পাপফল ।
 সপুত্ৰ বান্ধৱ সমে যাইব বসাতল ॥৪০
 নিধনী হৈবেক ধনী ধনীয়ে নিধন ।
 কাহাক দণ্ডিবে। বোল তোৰ যাক মন ॥৪১
 যত বস্ত্ৰভণ্ডাৰ আছে যথ। মেৰে ।
 যেই লাগে লৈয়োক হৰিষ মনে তোৰ ॥৪২
 উঠ উঠ প্ৰাণে প্ৰাণেশ্বৰি নহু শুন কাজ ।
 পুণ্যযোগে কালি স্ত্ৰীবামক দিবো বাজ ॥৪৩
 এতেক বচন শুনি ভৰতৰ মার ।
 নৃপতিক দুঃখ দিবে চালিলন্ত গাৱ ॥৪৪
 কৈকেয়ী বোলন্ত প্ৰভু বচন ধৰিয়ো ।
 যি কাৰ্য্যক বোলে। তাক শপত কৰিয়ো ॥৪৫
 হেন শুনি দশবথ স্ত্ৰীবশ ভৈল।
 আপোন বধক লাগি গলপাশ লৈল। ॥৪৬
 বাজ। বোলে প্ৰাণেশ্বৰি গুণিয়ো মনত ।
 বামত তোমাত পৰে প্ৰিয় আছে কত ॥৪৭
 বামক তেজিয়া আন যত মাগ বৰ ।
 হৃদয় কাটিয়া দিবে। পুণ্য নিবন্তৰ ॥৪৮
 হেন সে আবুধি তই মিছা কৰ গ্রহ ।
 কিনো মোত সাধিবি বেকত কৰি কহ ॥৪৯
 কৈকেয়ী বোলয় আপোনাৰ মত বাখি ।
 চন্দ্ৰ সূৰ্য্য বায়ু বহুমতী হৈবা সাধী ॥৫০
 সত্য এবিলতে যিবা আছে দোষ তাত ।
 তুমি সম দৃষ্ট দেৱ দেখাহ। সাক্ষাত ॥৫১
 পূৰ্ব্বত নৃপতি মোক ছুই বৰ দিল ।
 স্মৰিয়ো প্ৰভু তাৰ সময় মিলিল ॥৫২
 শুনিয়ো গোসাই দশবথ মহাবাজ ।
 এই সব সাজে ভৰতক দিয়ে। বাজ ॥৫৩
 বামত সম্প্ৰতি তুমি হৈয়োক নৈবাশ ।
 চৌধ বৰিষক লাগি দিয়ে। বনবাস ॥৫৪
 বাজ্য এৰ গৈয়া বামে বঞ্চোক বনত ।
 কৰি যুধবাজ বাজ্যে থাকিয়ো। ভৰত ॥৫৫

এই দুই বব মোক লিয়া প্রভু য়েবে ।
 পূৰ্ব্ব অঙ্গীকাৰ তব সত্য হোৱে তেবে ॥৫৬
 এতেকে আমাৰ হোৱে চিত্তত সম্ভাৱ ।
 সত্যক এবিলে জানা যেন হৱে হোৱ ॥৫৭
 কৈকেয়ীৰ বচনত জনৰ নেদিল ।
 বাৰ্জিনীক প্ৰতি যেন ব্ৰহ্ম চমকিল ॥৫৮
 লয় সমস্ত নৃপতিৰ শিহনিল গাৱ ।
 মৃতক সত্যৰ ভৈলা কম্প হাত পাৱ ॥৫৯
 শোক দুখে বাৰ্জাব মোহিত ভৈল চিত ।
 বিহ্বলিত হুয়' বাজা পবিত্ৰ ভূমিত ॥৬০
 নিঃশল ভৈলমু বাজা কম্প কলেশব ।
 পবিত্ৰ অনাপ যেন বাজ বাজেশ্বৰ ॥৬১
 কলেশবলি দলবাপ পাটিলমু চেতন ।
 মহাশয় কৈকেয়ীক বুলিল বচন ॥৬২
 শুন বোলা পাপিষ্ঠী বশিত ভৈলি মোক ।
 কুল বিনাশক লাগি বিহাইলোহা তোক ॥৬৩
 বাচনে বা মন্ত্ৰ হোক কবিলেক কিস ।
 বা পুৰুষ বশিত বুলিলি বাকা বিষ ॥৬৪
 বাম ছেন পুৰুষ মোৰ আতি শুদ্ধ মতি ।
 কৌশল্যাতোদিক ভোত কৰয় ভকতি ॥৬৫
 বাম গুণে ভূমি সৰ্কে জনৰ উল্লাস ।
 কোন অপবাদে হাক দিওঁ বনবাস ॥৬৬
 শুক চিত্ত বামৰ অনিষ্ট চিন্তা কিক ।
 মহা বৈৰী ভাগ্য আছে কোন হুংসনিক ॥৬৭
 চৰণত পৰে হোৱ কৃপা কৰ মোক ।
 নকৰিব হাহা দায় কব বাম পোক ॥৬৮
 মোৰ চিত্ত পৰাক কৰিল পৰিহাস ।
 কৃপা কৰ মোক চৰণৰ ভৈলোঁ দাস ॥৬৯
 ছেন বুলি চৰণত পবিত্ৰ নৃপতি ।
 কৈকেয়ী নিহুৰ বোলে নিকৰণ মতি ॥৭০
 বৈলোক্যত জানে দৃঢ় চিত্ত দলবধ ।
 আল জাল এবি ভূমি পালিয়ে শপথ ॥৭১
 শিৱি বাজা কপোতক অভয় দিলমু ।
 আপোনাৰ শাস কাটি সেন ভূবিলমু ॥৭২
 সত্য পালি বামক সম্বৰে পঠাও বন ।
 সুহিৰ। তোমাৰ আসে তেজিবে জীবন ॥৭৩
 হা বুলি দলবধ পৃথিৱীত লুটি ।
 হা বাম পুৰুষ বলি প্ৰাণ বাজক ফুটি ॥৭৪

আতি সূচকিত বাম বন আইবিত টি ।
 কেনে প্ৰাণ বৰিবে কৌশল্য। সম্ব মতি ॥৭৫
 যদি মোত সোধে বাজ বুদ্ধ শুকজন ।
 কেনে বাজা বাঘৰ পাইলিলমু বন ॥৭৬
 সত্য বোলে। প্ৰাণেশ্বৰি এৰা ই বচন ।
 কৰিবে গৰিহা মোক আনো দেশী জন ॥৭৭
 দ্বিজিত কুব বাজা নিকৰণ মন ।
 শোক জালি বাঘৰক পঠাইলমু বন ॥৭৮
 পৰম চুকীতি মোৰ বৈল দেশ দেশ ।
 ছেন জনবাদে মোৰ প্ৰাণ ভৈল শেষ ॥৭৯
 শিশুকালে বাঘৰ বব দুখে ভৈল ।
 ব্ৰহ্মচৰ্য্য আচৰন্তে কহে কাল গৈল ॥৮০
 য়েবে আসি মিলিল বাজাত উপভোগ ।
 বন বাস খাটিবেক কিনে বিনি যোগ ॥৮১
 ছল পাশে কবিলেক নৃপতিক বন্দ ।
 সামনে বলিক যেন নানা বোলে ভাষি ॥৮২
 খনে মজ্জা যাস্ত খনো চেতনক পাঠল ।
 অনেক বিবাদে তান বজ্জী পুহাইল ॥৮৩
 মজ্জী পুৰোহিত যত বামত ভকত ।
 অভিযেক সাংগে মিলিলমু দুৰাবত ॥৮৪
 সি হাসন আদি কৰি স্তমজল যত ।
 আভাষণ আট কহা ভৈল উপগত ॥৮৫
 শুবুল চামৰ ফল পুষ্প দৰি কৰি ।
 স্তবৰ্ণ ঘটত সাহ সাগবৰ নীৰ ॥৮৬
 গন্ধ গমুনাক আদি যত ঠাণ্ডজল ।
 যত ভক্ত কলে যেন চম্পক মণ্ডল ॥৮৭
 স্তবৰ্ণৰ কুন্তত স্তব্ধ ভৰি জল ।
 স্তব্ধ পতাক। ধ্বজ বচিল বিষয় ॥৮৮
 নিবন্তৰে লৈয়া অভিসেক শাক যত ।
 সবহ মিলিল আদি সি ক দুৰাবত ॥৮৯
 মজ্জী পুৰোহিত মিলি আলোচিল কাজ ।
 স্তমজক বুলিল জনায়ে মহাবাজ ॥৯০
 বৰিৰ উদয় ভৈল সুবুয়াই হেলা ।
 বাম অভিযেকৰ লয়ৰ হৈল বেলা ॥৯১
 শুনিল স্তমজ ছেন বচন কেশব ।
 অস্তমপুৰ দুৰাবত ভৈলমু প্ৰবেশ ॥৯২
 জাগিয়োক প্ৰভু মজ্জাগণে পালে বাৰ ।
 বৰিৰ উদয় ভৈল চালিয়োক পাৰ ॥৯৩

বজ্রনী প্রভাত তৈল বাজা দশবধ ।
 ত্রজ্ঞা বিষ্ণু শঙ্কবে পুৰুষো মনোবধ ॥১৪
 মন্ত্রীৰ বচন বাজা শুনিলা প্রবণে ।
 হুমন্ত্ৰ সমীপ চাপি বুলিলা সম্মানে ॥১৫
 কৈকেয়ীৰ বাক্যবহিঃ নহে কলেবর ।
 তোৰ বাক্য অমৃত জুৰাইয়ো নিবস্তব ॥১৬
 বাম মুখ দেখিলে হৈবেক নিৰ্ঝান ।
 বাম গুণ সাগরক শীত্ৰ কবি আন ॥১৭
 বাজাব আজ্ঞাক মন্ত্ৰী মাথে কবি লৈল ।
 বামক আনিবে প্রতি শীত্ৰে চলি গৈল ॥১৮
 হাট বাট এবাইয়া বামৰ পাইল থান ।
 বজ্রকবে সৰ্বজনে দেখি বিচ্যমান ॥১৯
 যুবা জন ক্রীড়া কবে ধৰি হাতে হাত ।
 ঐরে ঐরে জড়িল লাগিল মাথে মাথ ॥১০০
 দদা ভাই মিতা বুলি ধৰি কোলে কোল ।
 বাহুত চাপৰ মাৰি কবয় অফাল ॥১০১
 আউৰে আউৰক কেহো সাবটি ধৰিল ।
 মুখ চাই কেহো কেহো বিগুতি কৰিল ॥১০২
 বাম বাজা হৈব আজি জীৱন সাফল ।
 হেন বুলি প্রজাসবে কবে কৌতুহল ॥১০৩
 নগৰী জনৰ হেন লখিল স্বভাৱ ।
 পাইলন্ত হুমন্ত্ৰ গৈয়া বাঘৰৰ চাৱ ॥১০৪
 বামৰ প্রাসাদ শোভে কৈলাস সমান ।
 বিদ্যুতৰ কাস্তি যেন জ্বলে থানে থান ॥১০৫
 হুৰ্ণৰ মাণ্ডলি চালত বলিয়াইল ।
 বৈদুৰ্য্য কৱলি শুদ্ধ বজ্রতে হিছাইল ॥১০৬
 শতক শতক হাত চৌধুয় মাণ্ডলি ।
 পক্ষাশ পক্ষাশ হাত একৈক কৱলি ॥১০৭
 চৌসটি তন্তুত তাক কৰিল নিবেশ ।
 বৈজয়ন্ত সমসৰ দেখিতে সুবেশ ॥১০৮
 বতনে খসিয়া হুৰ্ণৰ পতা দিল ।
 সুচি কামি সম্মিতিত একত্ৰ কৰিল ॥১০৯
 বামৰ ওৱাৰি সব জগতে বখানি ।
 প্রবেশিলে দিন বাতি একোকে নজানি ॥১১০
 হস্তীদন্তে বাৰ দিলা হিছুলৰ কাম ।
 কুন্দকথ জলা বৈলা দেখি অনুপাম ॥১১১
 হিৰণ্য মাণিক জ্বলে বৰকত মোতি ।
 জ্বলে বাস হবে পূৰ্ণ চন্দ্ৰমাৰ জোতি ॥১১২

প্রাসাদ উপবে দিল মাণিকৰ কাস্তি ।
 ইন্দ্ৰনীল মণি দিল থানে থানে জাস্তি ॥১১৩
 বিদ্যুতৰ মণিৰ ভালে লাগি গৈল কাপ ।
 শুক্ল মেঘখনে যেন জ্বলে শক্ৰ চাপ ॥১১৪
 শঙ্কৰক লেখিল আছন্ত বুধ যানে ।
 পৰ্ব্বতিক লেখি আছে সিংহৰ বাহনে ॥১১৫
 মূৰৰ পিঠিত লেখি আছে গণপতি ।
 মনুৰ উপবে কাৰ্ত্তিক সেনাপতি ॥১১৬
 বামনক লেখিল কাঙ্কত দিবা ছাতি ।
 বলি বাইৰ আগত আছন্ত হাত পাতি ॥১১৭
 তিনি পাৱ ভূমিক মাগন্ত বোলে ছান্দি ।
 পাতালত বলিক ধাপিলা কৰি বন্দি ॥১১৮
 বিষ্ণুক লেখিলা গৰুড়ৰ স্বৰ্গে আতি ।
 ডাহিনত লক্ষ্মী বাম পাশে সবস্বতী ॥১১৯
 লেখিয়াছে ত্রজ্ঞাক কুবেৰ দেৱবাজ ।
 বায়ু বকগক আদি দেবতা সমাজ ॥১২০
 ভূমিত পাৰিল নেত বস্ত্ৰ অহৰিণ ।
 শুকুল চামৰে হুমণ্ডিত চতুৰ্দ্ধিশ ॥১২১
 পুষ্পমালা হুগন্ধে আমোদ সৰ্বক্ষণ ।
 বজ্র সব জ্বলে আতি দেখি সুশোভন ॥১২২
 পূৰ্ণ ঘট পুঁকতি মুখত বজ্র ফলে ।
 হুগন্ধি পূৰ্বিত তৈল সবধুৰ জলে ॥১২৩
 হুমণ্ডিত সিন্দূৰে সৰ্বদা কলেবৰ ।
 ঐবাৱত সমসৰ বামৰ কৃষ্ণৰ ॥১২৪
 ময়মত গজক মাহুতে আছে জাস্তি ।
 আকাশক লাগি যেন কবয় আক্ৰাস্তি ॥১২৫
 বধ খান সাজিল বিচিত্ৰ অনুপাম ।
 মাণিক বচিল শুদ্ধ হুৰ্ণৰ কাম ॥১২৬
 আঠ গোট ভুবঙ্গম ধৰল ঘূৰিল ।
 দিবা বিমানেক যেন ভূমিত পাৰিল ॥১২৭
 ওৱাৰি লোকে বৰ আনন্দ কবন্ত ।
 থানে থানে অনেক মাজলা নিৰ্দ্ধিলন্ত ॥১২৮
 হেন দেখি হুমন্ত্ৰ আনন্দ কৰি মনে ।
 বামৰ সমীপ চাপিলন্ত তেতিঞে ॥১২৯
 হুৰ্ণ খাটত বাম আছা বজ্র কৰি ।
 সমীপত সীতা খেত চাৰক ধৰি ॥১৩০
 যেক সিবি শিখৰত যেন বাহুদেৱ ।
 ধৰল কমল ধৰি লক্ষ্মী কবে সেৱ ॥১৩১

কপে বতি কামদেব দেখি সমসব ।
 অলঙ্কারে মণ্ডিত দোহানো কলেবর ॥১৩২
 কৃতাজ্জলি ধবীয়া হুমন্ত্র মন্ত্রাবর ।
 নন্দি বন্দিলন্ত যেন পার্বতি শঙ্কর ॥১৩৩
 শস্যে বুলিলা পাচে কচন বিশেষ ।
 দশবৎ নৃপতির তোমাক আদেশ ॥১৩৪
 বুলিলন্ত গাইবাক কৈকেয়া সতবার ।
 বধত চড়িয়ে কাণ্টে চালিয়োক গার ॥১৩৫
 হুমন্ত্র বচনান্তে নহবিস মনে ।
 সীতাক সমুদ্রি বামে বুলিলা তেজগে ॥১৩৬
 শুনা বামায়া সভাসদ নিবন্তর ।
 অরণতে তবি অগ্রে সংসার সাগর ॥১৩৭
 পবন মঙ্গল কপ আদবর নাম ।
 তাক মনে ধবি ডাকি বোলোঁ বাম বামা ॥১৩৮
 ও অশ্যাক্তা ।

তুল'ব ।

বাঘরে বোলন্ত, শুনিয়া জানকা,
 তোমাত বলোহে কাজ
 নিচয় কবীয়া, আবহেসে জানিলোঁ,
 আমি হৈবো যুবরাজ ॥১
 কৌশল্যা মারব, সদৃশ দেখোহে,
 কৈকেয়ী শত মারক ।
 মোক রাজ্য দিতে, পুছিতে নৃপতি,
 আসিছে তান ঠারক ॥২
 আমি হেন মনে, বুজোহে। রাজ্যত,
 বুলিলন্ত মারে কাজ ।
 বিলম্ব নকবি, সববে আনিয়া,
 বামক দিয়োক বাজ ॥৩
 জানা প্রাণেশ্বরী, যুবরাজ হয়,
 আমি আছো যেতিক্ষণ ।
 যোব সঙ্গে চলি, আসিবেক সবে,
 যত পাত্র মন্ত্রীগণ ॥৪
 তাসম্বাক অর্চা, কবিতে জানকী,
 মই যেন নোহো লাজ ।
 জানিবা নিচয়, তোমাতে লাগিল,
 ইঠারব যত কাজ ॥৫
 দ্বারীক বচন, শুনি সীতা দেবী,
 বুলিলা হবিব মনে ।

ইঠারব কার্য, চড়িবোহো আ'ম,
 চলিয়ে ভূমি একগে ॥৬
 এহি বুলি ছাব জানে আগ বচাং
 খেলা জগতব মার ।
 দ্বারীক সমুদ্রি, পাচে সীতা দেবী,
 আসিলন্ত নিজ ঠার ॥৭
 আপোনার নিজ, ধরালি ছবব,
 বাজ ভৈলা বয়বর ।
 'ওমিব ফারিয়া, খেত মেঘ তন্তে,
 যেন পূণ শশধর ॥৮
 বজ্রে বিবচিত, অরণ বধত,
 চড়িলা তেতিক্ষণ ।
 চামর ছত্রক, ধবীয়া পাত,
 চড়িল খেলা লক্ষ্মণ ॥৯
 মনত পবন, আনন্দে পাচত,
 হুমন্ত্র চড়োঁ যাং ।
 দাক্ত চাবুক, ধবীয়া বথক,
 ডাকিল যেন যুগাই ॥১০
 দ্বি নাম লক্ষ্মণ, হস্ত বিষ্ণু যেন,
 যান্ত্র দুই মহাবলী ।
 হুমন্ত্র মন্ত্রীক, দেখিয়া সাক্ষাত,
 মাতল যেন সাবধি ॥১১
 নয়ন আনন্দে, কুলকথ জালে,
 চার যত নারীগণে ।
 মুখ ভবি ভবি, বামর গুণক,
 বখানন্ত নারীগণে ॥১২
 জনমে জনমে, প্রচাপ বটত,
 সীতা তেজি কলেবর ।
 সিকারণে গুণ, সাগর বামক,
 পাইলা মনোনিহ বব ॥১৩
 অকল্যে তোমাক, দিবন্ত বাজ্যক,
 মহাবাজ লক্ষণে ।
 শুনিয়ো গোসাই, আত্মক পালিবা,
 ভূমি প্রকৃ পুত্রততে ॥১৪
 সাকলা কৌশল্যা, গোসানী তোমাক
 গর্ভত জালে ধবীলা ।
 কি ভৈল আনন্দ, কল্যাপত লক্ষী
 আপুনি থাক বকিলা ॥১৫

অন্তে অন্তে বোলে, বাম বাজা ভৈলে,
 বহুতৰ হৈবে স্থখ ।
 নিশ্চয়ে জানিলোঁ, বিস্তৰ কালক,
 লাগি পলাইবেক দুখ ॥১৬
 এহি মতে বামে, নগৰী জনৰ,
 শুনন্তে বোল আশেষ ।
 মধুৰ বচনে, প্রজাক সম্বোধি,
 ওৱাৰি ভৈল। প্রবেশ ॥১৭
 কৈকেয়ীৰ ঘৰে, মিলিলন্ত গৈয়া,
 শ্ৰীৰাম চন্দ্র লক্ষ্মণ ।
 আসনত বসি, আছন্ত নৃপতি,
 পাইলা দুয়ো দৰিশন ॥১৮
 পৰম নিশ্চিক, দেখিলন্ত বামে,
 বদন দশৰথৰ ।
 বাহু গ্রস্ত হৈলে, নজ্বলয় আতি,
 কিৰণ যেন সূৰ্য্যৰ ॥১৯
 প্রথমতে নম্র, ভাৱে নমিলন্ত,
 নৃপতিৰ দুয়ো পাৰ ।
 বাম লক্ষ্মণক, আশীৰ্বাদ পাচে,
 দিলন্ত কৈকেয়ী মার ॥২০
 পৰম বিকল, স্বৰূপ বাপক,
 দেখিলন্ত দুই ভাই ।
 কৰ যোৱে, নম্র ভাৱে থাকিলন্ত,
 পিতৃৰ চৰণ চাই ॥২১
 পিতৃৰ আগত, আছে বামচন্দ্র,
 কৰিয়া আতি ভকতি ।
 বামক নিষ্ঠুৰ, বুলিতে বাজাব,
 নভৈল কিছু শকতি ॥২২
 একে অপৰাধ, নাহিকে বামৰ,
 চাইলা কৰি বিমৰ্ষিত ।
 কেন মতে আবে, স্পষ্ট বামক,
 বুলিবোহঁ। বাক্য ধিম ॥২৩
 কতোক্ষণে বাজা, বাম হেন বুলি,
 বিমম্বা আতি কৰিল ।
 মহামন দুখে, কিছু নবুলিল,
 কণ্ঠত শোক ধৰিল ॥২৪
 আতিশয় শোকে, অথাকে নয়নে,
 লোভক বহে বাজাব ।

বাহু গ্রস্ত হয়, যেন পূৰ্ণ চন্দ্ৰে,
 অমৃত তেজে দুধাব ॥২৫
 বাজাব বিষাদ, দুখক দেখিয়া,
 বামৰ চিত্ত লবিল ।
 কৰা বিমৰ্ষিত, যেন সূৰ্য্যদেৱ,
 ভূমিত আসি পৰিল ॥২৬
 ভূমি পৰিৱৰ্ত্ত, যেন ভৈল আতি,
 সাগৰ যেন শুকাইল ।
 হৰিমতে আতি, বাজা দশৰথ,
 বিষাদক বৰ পাইল ॥২৭
 মই জানোঁ একো, দোষ নয়ো কৰোঁ,
 কায়ে বা বাক্যে বা মনে ।
 তথাপিতো মাথা, তুলি নচাৱন্ত,
 মোক বিষাদিত মনে ॥২৮
 এক বাৰ মোক, বাম হেন বুলি,
 কিছু ন বুলিল। আন ।
 একো নজানিলোঁ, কি কাৰ্য্যে বাপৰ,
 মিলি গৈল অপমান ॥২৯
 বাঘৰে বোলন্ত, শুনিয়োক মার,
 কোনবা মিলিল দোষ ।
 কহিওক ভুগি, কি কাৰণে ইটো,
 কৰে বাপ অসন্তোষ ॥৩০
 পৰম অমৃত, বামৰ চৰিত্ৰ,
 শুনা সমাজিক জনে ।
 দশৰথ হেন, বাজায়ে আপদ,
 এবাটব আৰ কমেনে ॥৩১
 আতি দুখময়, বিময়ক জানি,
 কৰোঁ মন উপসাম ।
 পৰম মঙ্গল, মিলোক সবাবো,
 ডাকি বোলোঁ। বাম বাম ॥৩২

৭ অশ্ব্যাস্তা—দশৰথৰ বিষাদ দেখি শ্ৰীৰামৰ
 আৰাধনোক্তি ।
 পদ ।

বাপৰ ইচ্ছাক প্ৰতি ভৈল ক্ৰোধ মন ।
 বাক্ৰিয়া আগত আনি দিবো এতিকণ ॥১
 দশ দিক পাল পূৰ খোজা নৃপবৰ ।
 বশ্য কৰি দিবো আজি ধৰি ধনুশৰ ॥২

পিতৃপুৰ পয়ান কৰিবো একেশ্বৰ ।
 বন্দী কৰি আনিবো যমৰ পৰিকৰ ॥৩
 ক্ষত বীৰ যন্তেক আছয় বৰিতলে ।
 কেহো নোহে শকত মোহোক বাহুবলে ॥৪
 দাঁড়কৈ মাৰিবো কাকো কমবত ধৰি ।
 বাপৰ আগত বাঙ্কি দিবো জড় কৰি ॥৫
 গজ কঙ্গে বীৰ মোক নাহি সমসৰ ।
 ঘোড়ার পিঠিত মই অজয় পাখৰ ॥৬
 বথে বা পয়দে মোক কেহো নোহে সম ।
 অবি হিমদন সাক্ষাতে মই যম ॥৭
 ত্রিভুবন বাঁৰ সমে একেশ্বৰ যোড়োঁ ।
 দুৰ্জয় মালক সবে ধৰি ঘাৰ মোড়োঁ ॥৮
 মহা মহা বাঁৰৰ কদয় কোণে ফোড়োঁ ।
 খাণ্ডাৰ প্ৰহাৰে আজি বিপুশিৰ তোড়োঁ ॥৯
 সাতে দ্বিপা পৃথিবী কঁধৰ ময় কৰি ।
 তিনি সাত বাৰ ফুৰি ক্ষত্ৰিয় সহৰি ॥১০
 হেন যামদগ্নি বাম দুৰ্জয় শৰীৰ ।
 কাঙ্কত কুঠাৰে মোৰ আগে ভৈল খিৰ ॥১১
 জিনিলোহো তাহাক বাপৰ বিজ্ঞমান ।
 নিস্ত্ৰভ হয় গৈলা আপোনাৰ থান ॥১২
 দেখিলন্ত আপুনি নৃপতি দশবথ ।
 শৰে হানি নিকড়িলো তান স্বৰ্গ পথ ॥১৩
 দেৱবাজ হেবাক বাপৰ আছ মন ।
 হস্তক খেদায়া খাপিবোহো এতিক্ষণে ॥১৪
 সুবগণ বন্দীকৰি দিবোহো সকলে ।
 স্বৰ্গ ভোগ ভুঞ্জন্তোক মোৰ বাহুবলে ॥১৫
 অভিল্য আছে য়েবে চৌদাশু নাগত ।
 দিয়জক বন্দী কৰি দিবোহো আগত ॥১৬
 বহুতৰ বিতক বাপৰ মন জানি ।
 মেক গিৰি উপাৰি আগত দিওঁ আনি ॥১৭
 মোহোৰ আগত কিছু নোহে দেৱাত্মৰ ।
 সৃষ্টিৰ প্ৰহাৰে পৰ্বতক কৰোঁ চুব ॥১৮
 আজ্ঞা বাধে আসি য়েবে নৃপতি নিকৰ ।
 জিনিয়া আনিবো আজি বনৰ ভিতৰ ॥১৯
 কাতত নবাচ ধৰি পৃথিবীক ভেদোঁ ।
 মুখা মুখা নাগৰ ফনাক সবে ছেদোঁ ॥২০
 আজ্ঞা পাই বাপৰ পাতাল পুৰে মাওঁ ।
 সৰ্পবজ বাহুকীক বাঙ্কিয়া ভেটাও ॥২১

নিমন্ত্ৰে নাগক অস্ত্ৰ কলাগি নিণো ।
 শৰৰ সন্ধানে সাত সাগৰ স্তম্ভিবো ॥২২
 বহু সব দিয়া মন বাপ পৃথিবো ।
 তিনি ভুবনক নুছি একত্ৰ কৰিবো ॥২৩
 ব্যাজ মুখ চক্ৰ মুখ চক্ৰ জেতাপন ।
 দাঁৰ্বাহু হুৰাহু এচও সমদন ॥২৪
 সমতন নতাসন সমুদ্ৰ সমান ।
 ত্রিভুবন কম্পন সৰ পাতাল নাশন ॥২৫
 শত্ৰুক প্ৰলম্ব বাণ নবক সমুৰ ।
 অশুভ্ৰাদ ত্ৰাদ এক নয়ন প্ৰবৰ ॥২৬
 এতি আদি কৰিয়া দুৰ্জয় মহাত্মৰ ।
 একো একো পাঁৰে দেৱ দৰ্প কৰে চুব ॥২৭
 দেৱগণ গজ যেন অহুৰ কেশৰী ।
 লোমৰ সন্ধানে কাঁপে নাগৰ নগৰী ॥২৮
 বাপৰ আজ্ঞায়ে এসম্বাত মান ছাৰোঁ ।
 সকলো দানব মুণ্ডে মুণ্ডে হানি মাৰোঁ ॥২৯
 তিনিয়া ভুবনে মোক নাহি সমসৰ ।
 বাপক কৰিবো তিনি ভুবন ঈশ্বৰ ॥৩০
 যুবত হেবাক হুছা বাপৰ মনত ।
 গান কুছ ভাৰ লেয়া কৰোঁ পৰিৱৰ্ত্ত ॥৩১
 মোৰ পাপ কৰি কোনে জ্বলিত তবাস ।
 তান পৰিৱৰ্ত্তে নবকত দিবো বাস ॥৩২
 পুত্ৰ হয় নকবয় পিতৃক নিস্তাৰ ।
 সিটো পুত্ৰ ভৈল পৃথিবীৰ মহাত্মৰ ॥৩৩
 জায়ন্তে নোপোমে মাৰিলাক বাট চাই ।
 নবক ভুজিত সিটো কবয় উপাই ॥৩৪
 বাপৰ আজ্ঞাক বাধে আছো তাক থিক ।
 আজ্ঞা কৰোঁ য়েবে য়েবে মাৰোঁ ভিখ ॥৩৫
 দেশান্তৰ কৰোঁ নোহেহাতে খাণ্ডা ধৰোঁ ।
 কদয়ত খাণ্ডা হানি প্ৰাণ পৰিকৰোঁ ॥৩৬
 নৈঠে বোলোঁ যন্তপি বাপৰ আজ্ঞা পাওঁ ।
 বাজ্য পৰিকৰি তেবে বনবাসে মাওঁ ॥৩৭
 মেঠি বোলোঁ পিতৃতাকে কৰিবাক পাৰোঁ ।
 নোবোলন্ত কিছু পিতৃ আত মট হাবোঁ ॥৩৮
 মাৰিব বচন শুনি প্ৰপ্তগ বতাব ।
 নিমন্ত্ৰে বুলিতে লৈল ভবতৰ মাৰ ॥৩৯

৮ অধ্যায়

কৈকেয়ীৰ মুখে বৰ বৃত্তান্ত শ্রৱণ

আৰু বামৰ বনগমনত সন্মতি প্ৰকাশ।

শুন পুত্ৰ বাম তই বোলোঁ। তোত কাজ।
 হেন আজ্ঞা কবন্তু তোমাক মহাবাজ ॥১
 দেৱাস্থ বুদ্ধ মহা মিলিল পূৰ্বত।
 দানবে জ্বিল দেৱতাক সমবত ॥২
 ইন্দ্রে নিলা নৃপতিক কৰিয়া সন্মান।
 অম্বৰক জ্বিনিয়া আসিলা মোৰ ধান ॥৩
 তোমাৰ বাপক সেৱা কৰিলো বিস্তৰ।
 সিকলত বাজা মোক দিলা দুই বৰ ॥৪
 এক বৰ লৈলোঁ ভৰতক দিবোঁ। বাজ।
 তুমি বন যাইবাক বুলিলোঁ। আৰ কাজ ॥৫
 পিতৃ সত্য পালিতে আছয় যেনে মন।
 বাজাৰ আদেশ ভৈল চলি যাইয়ো বন ॥৬
 বাজাৰ বাসনা এৰি চিৰ জটাধৰ।
 চৌধ বৰিয়ক লাগি বনবাস কৰ ॥৭
 শুনিয়া বামৰ ভৈল বাজ্যত নৈবাশ।
 হাশু কৰি বোলন্তু যাইবোঁহে বনবাস ॥৮
 ইসে কাৰ্য্যে মায় মোৰ দহে কলেৱৰ।
 আপুনি আদেশ নকৰিলা বাজ্যধৰ ॥৯
 বাঘৰে বোলন্তু মায় বাক্য শুনিয়োক।
 শীঘ্ৰ দূত পঠাই ভৰতক আনিয়োক ॥১০
 যাৱে প্ৰাণ ধৰিয়া আছন্তু মহাবাজ।
 অবিলম্বে ভৰতক আনি দিয়ো বাজ ॥১১
 বাপক আশ্বাস বুলি পালিবেক জন।
 পিতৃ দ্ৰোহী বাম হেৰা চলি গৈলোঁ বন ॥১২
 শুনিয়োক বাপদেৱ অজব নন্দন।
 পিতৃ দ্ৰোহী বাম হেৰা বোলায় বচন ॥১৩
 অনাধিনী মায় মোৰ পালিব কেমনে।
 মই চলি যাওঁ হেৰা ঘোৰ তপোবনে ॥১৪
 শুনিয়োক বাপ পৃথিৱীৰ নিজনাহা।
 বদন কমল দেখোঁ মাথা তুলি চাই। ॥১৫
 দেখোঁহে। দুৰ্লভ পুনৰপি দৰিশন।
 আশীৰ্বাদ কৰিয়োক চলি যাওঁ বন ॥১৬
 কৈকেয়ী বোলে বাম বোলোঁহে। তোমাক
 যাৱে থাকা তুমি তাৱে মুতুলিব মাথ ॥১৭

লজ্জা ভৈলা বিস্তৰ বাজাৰ মন দুঃখ।
 তুমি সত্য পালিলে বাজাৰ হৈবে হুখ ॥১৮
 বুলিলি বচন হিত আনিবো ভৰত।
 তুমি বন গৈলেহে বাজাৰ বহে সত ॥১৯
 কৈকেয়ীৰ বাক্য শুনি নিষ্ঠুৰ স্বভাৱ।
 হা বাম বুলি বাজা এবিলন্তু গায় ॥২০
 কণকতে বাজাৰ মোহিত ভৈল মতি।
 আসনতে মুচ্ছ। গৈলা অযোধ্যাৰ পতি ॥২১
 দুঃখ দেখি বাজাৰ বুলিলা বামে কাজ।
 কৈকেয়ীক বুলিলা এৰিয়া মুখ লাজ ॥২২
 আমাৰ নিষ্ঠুৰ বাপে নোবোলন্তু বাণী।
 হেৰ হাত যোবো হুখে থাকিয়ো গোসানী ॥২৩
 মোত মুবুলিলা তুমি ভৰতৰ কাজ।
 প্ৰাণ দিতে পাৰোঁহে। আছোক ধনবাজ ॥২৪
 মোৰ বনবাসত বাপক দিয়া দুখ।
 ইনো বাজ্য ভাৱ কত বৰ হুইবে হুখ ॥২৫

৯ অধ্যায়—বামৰ মুখে কৈকেয়ীৰ বৰপ্ৰাপ্তি-
 বৃত্তান্ত শ্রৱণ আৰু বামৰ বনগমনত
 কৌশল্যাৰ নিষেধ।

অন্তেষপুৰে যতেক বামৰ শত মায়।
 শুনি সন্তাপিত ভৈল উৰ বেশ ভায় ॥১
 কৈকেয়ীক ভয়ে সবে সঙ্কুচিত মতি।
 কৌশল্যাত জনাইবাক নভৈল শক্তি ॥২
 উদবেগে বিকলে ভ্ৰমন্তু মন্যু কৰি।
 হা হা অনাথ ভৈলা অযোধ্যা নগৰী ॥৩
 পাপিষ্ঠী কৈকেয়ীৰ কিনো মন্দমতি।
 ভৰতক বাজ্য দেই বামৰ বিপতি ॥৪
 এহি কাজে পাপিষ্ঠী ভৈগৈল হুভাগিনী।
 বামৰ বাজ্যত বহু পাতিল বিধিনি ॥৫
 হা বাম বাপু তুমি আপুতিৰ পো।
 হুম্বস্তু তোমাক চক্ষুৰ বহে লো ॥৬
 কান্দন্তে থাকিলা কেহো ধৰ্ম্মীত লুটি।
 হা বাম বোলন্তু পৰাণ যাওক ফুটি ॥৭
 কৈকেয়ীৰ বোলে চিত বামৰ ভাগিল।
 বনক চলিতে বামে অমুজ্জা মাগিল ॥৮
 অচেতন পিতৃ পাৱ শিৱে ধবিলন্তু।
 কুটিলা কৈকেয়ীক নমস্কাৰ কৰিলন্তু ॥৯

বাপব মারব আগে পুটাজলি ধবি ।
 চলি গৈলা বাম মন আনন্দিত কবি ॥১০
 শুকতব বিষাদে দগধ কবে মন ।
 নেত্র জলে দেখিলন্ত পাচত লক্ষণ ॥১১
 মুণ্ডচাইল মুখজীক হয়। বাজ্য হীন ।
 সত্ৰি যেন চন্দ্র কান্তি নকবে মলিন ॥১২
 ধন মন বাজ্য ভাবে ভৈলন্ত বৈবাগ ।
 দূর্তী যেন তাজিল গৃহব অশুবাগ ॥১৩
 প্রদক্ষিণ কবিতা সেবক সব সজ ।
 মীলা গতি চলি গৈলা যেন মন্ত পজ ॥১৪
 অসন্তোষ বাঘব নলখিলা জনে ।
 সর্বলোকে সন্তোষিলা হবিত মনে ॥১৫
 মনত বিবাদ মুখ হবিষ লক্ষণ ।
 কৌশল্যাব ধান পাইলা পাচত লক্ষণ ॥১৬
 ব্রাহ্মণক দেখিলা চুড়াব পবিহবি ।
 দেহতাক পূজি আছে স্বস্তায়ন কবি ॥১৭
 তাসম্বাক প্রণাম কবিতা বিত্তমান ।
 পাচে প্রবেশিলা গৈয়া কৌশল্যাব ধান ॥১৮
 বিফুক পূজন্তে দেখিলন্ত নিজ মার ।
 চুই ভাই মিলি প্রণমিলা তান পার ॥১৯
 প্রণামোহে। হেবা বাম আরব লখাই ।
 কল্যাণে বক্ষিযো কুখিধব মোব আই ॥২০
 হেন শুনি কৌশল্য বামব গলে ধবি ।
 কুলব নন্দন বুলি অভিনন্দা কবি ॥২১
 হাতে গার মাজিলন্ত দিলন্ত আশীষ ।
 দেখু বহুস পায়া যেন বিবিধ হবিষ ॥২২
 শুন বাপ বাম মোব হৃদয় নন্দন ।
 দেহব নিষ্ঠাল্য হেবা পিঙ্কিযো চন্দন ॥২৩
 বাপব আজ্ঞায়ে ভুখি হেবা সুবাক ।
 জনক পালিবা বৃদ্ধিবাহ। বাজ্যকাজ ॥২৪
 আরব পালিবা ভুখি বন্ত বিজ্ঞপণ ।
 পুত্রবতে প্রজাক পালিবা সর্বক্ষণ ॥২৫
 দেখিবা সকলো মার মোহোব সমান ।
 ব্রাহ্ম বজ্র কবিবা ধিবাহ। মহাদান ॥২৬
 শুনি বামে বোলন্ত মারব মুখ চাই ।
 আখান্তব তৈল বব নতু শুনা আই ॥২৭
 উলট পালট তৈল আহাশাব কাজ ।
 কৈকেয়ীব বোলে ভবতক দিলা বাজ ॥২৮

বাক্যে বাড়ি নৃপতিক চুই বব মাসি ।
 আশি বন বাইবো। সৌখণ্য বিবক মাসি ॥২৯
 আউব এক বব ভবতক দিল লে।
 আমাক নিতুব বাপী পুজিল অশেষ ॥৩০
 ভবতক মাসি তেজিলোহে। ধন জন ।
 বাজ্যাব আদেশে আজি চলি বাইবো বন ॥৩১
 বাজ্য ভোগ তেজিলোহে। কুচুখ সকল ।
 চিব জটা ধবিবো ভুক্তিবো বনকন ॥৩২
 হেন শুনি কৌশল্যাব মোহ তৈল মন ।
 ভবিত ছেদিলে যেন বৃক্ষ ছোরে চন ॥৩৩
 কুখিত পবিল গার সন্তাপিত ভাব ।
 পথম বিকলে বিমুচ্ছিত তৈল। মার ॥৩৪
 সন্তাপে পোবন্ত যেন ভুলাত অগনি ।
 অচেতনে পবিলন্ত বামব জননী ॥৩৫
 আগে বেখে চুই ভাই ভুলি ধবি হাতে ।
 মুখীতল জল আনি ঢালিলন্ত মাথে ॥৩৬
 কদাচিতো। মারব শবীব নোহে ধি।
 চুভাইবো দেখিমা নয়নব কবে মীষ ॥৩৭
 শ্রীবাহে বোলন্ত লখাই শুন মোব বাপী ।
 আবেসে নিজিবে মার জগত গোমারী ॥৩৮
 অগনি দহয়ে পিন্দালিব দিলা পথ ।
 মার মোব শোকত নিজিবে দগধ ॥৩৯
 সিংহব ভাৰ্য্যায়ো ছাগ প্রদয়িল মোক ।
 মোহোব কাৰণে কৌশল্যাব এত শোক ॥৪০
 কৈকেয়ী মারে আতি বব পাপ পাইল ।
 পাচে কাতোক্ষণে কৌশল্যাব প্রাণ আইল ॥৪১
 সঙ্কল্প হয়। মারে মাথা ভুলি চাইল ।
 চুই পুত্র কান্দে তাক দগধন পাইল ॥৪২
 উঠি বসি কৌশল্য। বামব গলে ধবি ।
 মবিলোহে। বুলিমা অনেক মনু। কবি ॥৪৩
 হা বিধি মোব কোন কার্য্যক কবিলে ।
 আগে নিধি দিলা কেন পাচত হবিলে ॥৪৪
 মোহোব হৃদয় বক্র লোকার গড়িল ।
 তোব বনবাস শুনি প্রাণ নড়াবিল ॥৪৫
 জানিলে। কৈকেয়ী আবে স্বামীক বধিল ।
 তোমাব আগন্ত বিধি মবিবে নিধিল ॥৪৬
 হাত বোব কবি বোলে প্রেত ময়ীপাল ।
 সব চুখ এবাই সঙ্কবে কর। কাল ॥৪৭

চিত্ৰ গুপ্ত ভূমি কেনে পাসবিল। মোক ।
 পাঁজি মোচ সম্বৰে কাতৰ কৰে। তোক ॥৪৮
 অপায় মিলিল কিনো অযোধ্যা নগৰ ।
 শুচি মুখে কৈকেয়ীয়ে শুখিল সাগৰ ॥৪৯
 টাপছিব বাৱে মেক পৰ্বত উবিল ।
 তুনি সাপে সব নাগপুৰীক গিলিল ॥৫০
 তোমাক পঠাইব বন দশবধ বাই ।
 তাস্তোখিক মোৰ বাক্য পালিতে ঘূৰাই ॥৫১
 স্ত্রীজিত পিঠুৰ নকৰি ভূমি বাক ।
 বনক নযাইবে বাপ মোৰ পাশে থাক ॥৫২

১০ অযোধ্যা—লক্ষ্মণৰ ক্ৰোধ লক্ষ্মণ আৰু

কৌশল্যাক বাৰৰ প্ৰেৰণ দান ।

শুনিয়া লক্ষ্মণে হেন বুলিলন্ত বাণী ।
 উত্তম বুলিলা মায় জগত গোস্বামী ॥১
 স্ত্রীজিত বৃদ্ধ বাপ কপট চৰিত ।
 তান বোলে বন যাইবা কিনো বিপৰীত ॥২
 কৈকেয়ী পাণ্ডিত্য নৃপতিত বাজ্য মাগে ।
 বৈবিন্দব বোলত মৰিতে কেন লাগে ॥৩
 হেন বুলি ক্ৰোধিলন্ত লক্ষ্মণ প্ৰচণ্ড ।
 বুঢ়াৰে আগতে কাটি কৰে। খণ্ড খণ্ড ॥৪
 ভৰতক সাৰাইল তোমাক পৰিহৰি ।
 নিৰ্ম্মল কৰিবো। আজি অযোধ্যা নগৰী ॥৫
 সমদলে সাজি আসন্তোক মহীপাল ।
 লক্ষ্মণৰ হাতত সবাবো হৈব কাল ॥৬
 অশ্বদল গজদল নৰদল ছেদি ।
 আজি মই শোণিতে বোৱাইবো। একনদী ॥৭
 মাতুলে সহিতে যদি সাজিয়া আসয় ।
 লক্ষক ভৰতো। মোৰ লাহাৰি নসয় ॥৮
 দেবগণ সমে ভৰতত অনুবলে ।
 ইন্দ্রে দেৱো ধাৱ যদি কৰে সমদলে ॥৯
 তাহাৰো জিনিবো। আজি সমবৰ মাজ ।
 মই আজি তোমাক কৰিবো। ঘূৰবাজ ॥১০
 ভৰতৰ পক্ষ যক্ষ বাক্স অশ্বৰ ।
 বণমাজে সবাবে কৰিবো। দৰ্পচূৰ ॥১১
 নন্দী মহাকালক জিনিবো। গণপতি ।
 কাৰ্ত্তিকক জিনিবো। দেৱব সেনাপতি ॥১২

তোমাৰ চৰণ ভালে কৰিবোহে। সেৱ ।
 বণে সমসৰ মোৰ মুহিকয় কেৱ ॥১৩
 কাম বশ বাপৰ বচন পৰিহৰি ।
 বাজ্য ভাৰ লৈয়ো ঝাণ্টে অযোধ্যানগৰী ॥১৪
 হেন শুনি কৌশল্যায়ে বুলিলা বচন ।
 হিত উপদেশ বোলে স্মিত্ৰা নন্দন ॥১৫
 অনুদিনে লখাই ভকতি তোত কৰে ।
 তোমাৰ অনিষ্ট দেখি অনুশোচ কৰে ॥১৬
 আন বোল কৰিয়োক জীৱন উপাই ।
 আমাৰ বচন ভালে কৰিতে ঘূৰাই ॥১৭
 মারত ভকতি আবে কৰি নিতে নিত ।
 সিকাৰণে কাশ্যপৰ কৈলাসত থিত ॥১৮
 মোৰ জীৱনক যেনে আছে অভিপ্ৰায় ।
 বাপৰ বচনে বনে যাইতে মুঘুৰাই ॥১৯
 সাপত্ৰ্য ভাতৃক জিনি মাতৃৰ বচনে ।
 ইন্দ্রে কাটি লৈলা অত্মাৱতী বজ্জমনে ॥২০
 হেন বুলি থাকিলা কৌশল বাজীৱৰ ।
 হাত যোৰে বামচন্দ্ৰ আগে ভৈল থিব ॥২১
 অনুজ্ঞা দিয়োক মায় চৰণত ধৰে।
 বাপৰ আদেশ মই কেনে পৰিহৰে। ॥২২
 বিনয়ে কাতৰ কৰে। কুখিধৰ মায় ।
 আজ্ঞা দিয়ে। চলোবনে তেজি নিজ ঠাই ॥২৩
 কৈকেয়ীৰ বোলে বন আদেশিলা বাই ।
 সমত দিয়োক বাধিবাক মুঘুৰাই ॥২৪
 যামদগ্নি বামে যত বুলিলন্ত গৰ্ভ ।
 মোৰ বাহুবলে তাক হৰিলেক সৰ্ব ॥২৫
 আমি হেন মহা বীৰ পিতৃক ভকত ।
 আজ্ঞা ভৈলে ত্ৰিভুবন জিনিবে শকত ॥২৬
 সত্য পাশে কৈকেয়ী বাজ্যক বন্দী কৈলা ।
 পল্লৱ চাবত দিগ্গজ বন্দী ভৈলা ॥২৭
 অনুমতি দিয়োক বাধিতে মুঘুৰাই ।
 এহিমে কৰিতে আদেশিলা মহাবাই ॥২৮
 মোৰ বিধি লিখিতক বাধিতে নোৱাৰি ।
 বাজ্য স্ত্ৰী একিলোহে। আপোন গুৱাবি ॥২৯
 মোৰ শোকে দগধ বাপক ভালে চাই ।
 তাহাক নিষ্ঠুৰ বোল। মোৰ মাথা খাৰী ॥৩০
 পৰশু বাৰক কোপে বাপে আদেশিল ।
 কাৰ্ত্তিয়া মাজৰ মাথা পিঠু আগে দিল ॥৩১

গণু নামে কবি পিতৃ আজ্ঞাক ধবিল।
 অদভুত কৰ্ম তেবে গোবধ কবিল ॥৩২
 স্বরূপ বুলিলি বাপ লখাই মহাবীর।
 তোহোব আগত কোনে হৈবে পাৰে থিব ॥৩৩
 অসাব জীৱন রাজ্য দিন কতিপয়।
 তাকে লাগি চিন্তিবোহে। গোত্রব শ্রময় ॥৩৪
 ভালৈ জ্ঞানে। লখাই তোব আমাত ভকতি।
 মোব অৰ্থে প্রাণ দিতে আছয় শকতি ॥৩৫
 স্তন স্তন বোলোহে। লক্ষণ বিদ্যমান।
 পিতৃশোকে মৰে। ছন্দয়ত দেস হান ॥৩৬
 তই জান কৈকেয়ীৰ নিকৰণ কায়।
 ভবতত অতিমেক ষোত বব দায় ॥৩৭
 মোব দৈবে চিত পবিতৰ্ত্ত ভৈল তান।
 অতঃপা নুহিকে বাপ সত্যে সত্যে জান ॥৩৮
 রাজবংশে উতপতি স্বভাৱে কল্যাণী।
 দৈব বশে তান চিত হৈল হেন জানি ॥৩৯
 মোব কৰ্ম্মে অভিষেকে মিলিল বিঘাত।
 মন পৰিতাপ পৰিহৰিয়ো ইহাত ॥৪০
 দুখ দুখ দুই ভুক্তিলেহে যাই হয়।
 তুলা ধৰিয়াছে বিধি ভাগ্যেলে মিলয় ॥৪১
 দৈবে সমে যুদ্ধে কোনে কহতো কাহিনী।
 কৈকেয়ীক দোষ কেন দিয়স নজানি ॥৪২
 হেন শুনি ক্ৰোধিলন্ত লক্ষণ প্রধান।
 খাণ্ডাক কাকারি কৰ্ম্মে তবতৰি মান ॥৪৩
 তাৰা যেন বকত নয়ন দুই ফুৰে।
 অবিলম্ব ধাবে যেন মেঘজল ফুৰে ॥৪৪
 আকাশ নিম্নল যেন খাণ্ডা তুলি লৈলা।
 কৈকেয়ীক ধাৱে যমদূত সাজ ভৈলা ॥৪৫
 অকুটি কুটিল আখি ভৈগৈল বদন।
 বামক বুলিলা মহা কোপ কবি মন ॥৪৬
 কত কুলে উপজিলা ভৈলা বুদ্ধিমান।
 প্রিয় বাক্য বুলিয়া বৈবক দিলা আশ ॥৪৭
 পৌকব এৰিয়া দৈব কবিলাহ। সাব।
 নপুংসক বৃত্তি সব ভৈগৈল তোমাৰ ॥৪৮
 ভৈল দৈব তোমাৰ কৃষ্ণ বয়সত।
 পৌকব অকুশে আজি কৰো পবিতৰ্ত্ত ॥৪৯
 তুমি রাজা হৈবাক বাহাব নাহি মন।
 মাৰিয়া পঠাইবো তাক যমৰ কবন ॥৫০

বাজ ধৰ্ম্ম এৰি হৈছা জাপান বেল।
 কেমন মুণ্ডে হেন নিল উপদেশ ॥৫১
 কিনো পাপ কবিলে। বচন মুত্তনাহ।
 মাৱৰ সন্তিনী বোলে মৰিবাক ঘাছ ॥৫২
 কিসক তোমাৰ ভৈল হেন বুদ্ধি মোস।
 সকলো লোকক কৰাইলাছ। অসন্তোষ ॥৫৩
 লোকৰ বিষেষ কৰিবাক নুযুৱাই।
 রাজ্য ধৰ্ম্ম এৰি দৃঢ় কৰিয়োক কায় ॥৫৪
 দাব হুহায়ন মোৰ নোহে চন্দ্রহাস।
 টোন হাত হুহায়ন নোহে বনবাস ॥৫৫
 শবীৰ শোভন মোৰ নোহে ছুই বাহ।
 জিনিবোহো শত্রুক চন্দ্রক যেন কাহ ॥৫৬
 খবতৰ লক্ষণক ত্ৰিভুবনে জানি।
 বীৰগণে তাত তমু পাচত বখানি ॥৫৭
 কদলী বনক যেন গুৰিত ছেদিবো।
 বিপক্ষক মাৰি যম সদন পুৰিবো ॥৫৮
 কৈকেয়ীক নৃপতিক কোপ কবি মনে।
 মেলানি দিয়োক বুলি ধবলা চকণে ॥৫৯
 সত্যে সত্যে পালিবোহে। তোমাৰ আদেশ।
 আজ্ঞা দিয়ো পবিতৰ্ত্ত কৰিবো নিশেদ ॥৬০
 সকল রাজ্যৰ লোক ভৈলোহে। অসাব।
 বাপকৰ গোমানীক কবিলেক সাব ॥৬১
 আজ্ঞা দিয়ো প্রভু বোক বোৰ্ণে। বাবেবাৰ।
 বুঢ়াবে আগতে কাটি কৰিবো দোহাব ॥৬২
 বাপক কবন্ত কোপ লখাই মহাবীর।
 নিবন্তবে কৰ্ম্মে আতি সকল শবীৰ ॥৬৩
 ক্ৰোধ দেখি বামে লক্ষণৰ হাতে ধৰি।
 বিনয় বচন জনে চিত শান্ত কবি ॥৬৪
 ভালৈ জানে। লখাই যোত ভকতি কবস।
 ব্যসনে মগন ভৈলো। তাকিতে পাবস ॥৬৫
 যদি স্নেহ আছে কৰা আমাৰ সম্ভত।
 পৰিহৰ বাপ ইটো ক্ৰোধ তাব বত ৬৬
 যদি প্রিয় হব মোৰ বাক্য কব হিত।
 বাপৰ চকণ সেৱা কব নিতে নিত ॥৬৭
 হই বন গৈলে পাৰ্শ্ব। মাতৃক সকলে।
 রাজ্য তাব বহিবে ভবত অনুকলে ॥৬৮
 শুনি লক্ষণৰ কোপ উপশাম ভৈল।
 হস্তীমক যেন হস্তীতে অস্ত গৈল ॥৬৯

যেহেন সপৰ্ব বিষ শিখাশ্রক গৈল ।
 নমাই আনি গাকড়ি নিম্প্রভ কবি থৈল ॥৭০
 একো পক্ষে বাঘৰ চিত্ত নলবিল ।
 হাত যোৰে লখাই গৈয়া চৰণে পবিল ॥৭১
 শুনিয়োক দদাদেৱ কৃপাময় মতি ।
 ৰাজ্য ভোগ শতক তোমাৰ পাৱে গতি ॥৭২
 দুখৰ সহায় হৈবোঁ যোগাইবোহোঁ ফল ।
 সেৱা কৰি থাকিবোহোঁ চৰণ যুগল ॥৭৩
 তোমাৰ সঙ্গতি হৈবোঁ মোৰ এহি সাৰ ।
 বনবাসে পৰিচৰ্যা কৰিবোঁ তোমাৰ ॥৭৪
 বাঘৰে বোলন্ত শুন হুমিত্ৰা নন্দন ।
 বন্ধু জন এৰি তুমি নজাইবাঁ বন ॥৭৫
 কৌশল্যা মাৱৰ শোক হৈব অমুপায় ।
 তোৰ দৰশনে কিছু হৈব উপশায় ॥৭৬
 এৰুটীৰ পুত্ৰ মই বনবাসে যাইবোঁ ।
 সি কাৰণে মাৱ মোৰ বৰ দুখ পাইব ॥৭৭
 আশ্বাসিবি ইহাক হুমিত্ৰা আৰ তই ।
 কেন বনে যাইবে তই লক্ষণ ভৈয়াই ॥৭৮
 বনবাসে গৈলে বৰ নিকাৰ পাইব ।
 চৌধ বৰিৰক লাগি অন্ধকে নখাইব ॥৭৯
 ফল মূল এৰিয়া ভক্ষণ নাহি আন ।
 বৃক্ষৰ বাকলি মাত্ৰ হৈবে পৰিধান ॥৮০
 বাপৰ আশ্ৰয়ক আমি শিৰোগত কৰি ।
 চলি যাইবোঁ আজি অযোধ্যাক পৰিহৰি ॥৮১
 ৰাজ্যৰ ভোগত আমি ভৈলোহোঁ নৈৰাশ ।
 আতি বৰ দুখে থপিবোহোঁ বনবাস ॥৮২
 জটাব ভিত্তবে পশি ওকনিৰে খাটব ।
 হাতৰ পাৱৰ নথ বাঢ়ি বাঢ়ি যাইব ॥৮৩
 বৰিবা কালত আমি বৰ দুখ পাইব ।
 একো একো বজনী বৰিব সম যাইব ॥৮৪
 কিশলয় সম তোৰ কুশল স্বভাৱ ।
 আদিত্যৰ বশিৰ ভালে নন্দয় গাৱ ॥৮৫
 বাহুবিয়া চল ভৈয়াই আপোনাৰ ঠাৱ ।
 মৰিবন্ত কান্দিয়া হুমিত্ৰা তোৰ মাৱ ॥৮৬
 আগবাঢ়ি লক্ষণে বুলিলা দুই হাত ।
 প্ৰাণদাদা ৰাম বুলি নমিলন্ত মাথ ॥৮৭
 তুমি এৰি গৈলে মই যাইবোঁ দেশান্তৰ ।
 সুহি আজি কটাকত কৰিবোহোঁ ভব ॥৮৮

হেন শুনি ৰামৰ কৌতুক বৰ ভৈল ।
 বনক যাইবাক লক্ষণক লগে লৈল ॥৮৯
 শুন শুন বোলোঁ তোৰ ভৈয়াই লক্ষণ ।
 আমাৰ লগত বাপ তই যাইবি বম ॥৯০
 আদি অন্ত কথা শুনি আপোনাৰ ঠাৱে ।
 আথে বেথে আসিলা হুমিত্ৰা নিজমাৱে ॥৯১
 দুই বাহু মেলি দোহান্তৰ গলে ধৰি ।
 দীৰ্ঘ ৰাৱে কান্দিলা অনেক মন্যু কৰি ॥৯২
 কিনো পাপ কৰিলোহোঁ কৌশল্যায়ে বাই ।
 দুই আকুলীৰ লাটি কহি লাগি যাই ॥৯৩
 এত হস্তে তান দুই চৰণত ধৰি ।
 আগে সবিনয়ে কোপ উপশায় কৰি ॥৯৪
 হেন দেবি কৌশল্যা হৃদয়ে মুঠি হানি ।
 মুখ চাই ৰামক বুলিলা দেবী বাণী ॥৯৫
 জপে তপে পাইলোহোঁ তোমাক গৰ্ভে ধৰি ।
 পৰম আশায়ে তুলিলোহোঁ বৰ কৰি ॥৯৬
 কৈকেয়ী প্ৰচণ্ড সূৰ্য্য জনিল তবাস ।
 পুত্ৰ তক ছাত্ৰাত কৰিলোঁ বৰ আশ ॥৯৭
 ফল ধৰিবাৰ যেবে হৈগৈল সময় ।
 মোৰ কৰ্ম্ম বায়ু উৰে বিধি বিবন্ধয় ॥৯৮
 সতিনীৰ পৰাভব কতক সহিবোঁ ।
 সত্যে সত্যে কহিলোহোঁ জীৱন ত্যজিবোঁ ॥৯৯
 বৈৰিণীৰ বোলে ৰাম দেশৰ বজাস ।
 ৰাজ ধৰ্ম্ম দেখ বাপু নজা বনবাস ॥১০০
 মুণ্ডনিলি বাপু তই মনুষ্য বচন ।
 আমি কহোঁ শুন ৰাম ভালে দিয়া মন ॥১০১
 কাম কাৰ্য্য দুবুজস বাতুল চৰিত ।
 হেন গুৰু বচন বাধিব নিতে নিত ॥১০২
 দশ বিপ্ৰ অধিক গৌৰৱ উপাখ্যায় ।
 তাতো দশগুণ পিতা দেখিতে বুৱাই ॥১০৩
 বাপত অধিক দশগুণ হোৱে মাৱ ।
 পৃথিৱীত গুৰুতৰ দেখিব সুভাৱ ॥১০৪
 হেন মনু ৰাক্য তুমি নকৰিবা বাধা ।
 পাপ এৰি বাপু তুমি ধৰ্ম্ম পথ সাধা ॥১০৫
 মোত পৰে তোৰ আৰ নাই গুৰুতৰ ।
 কাম বশ বাপৰ বচন পৰিহৰ ॥১০৬
 হৰি হৰি ৰাম তই দহিবাৰ ভৈলে ।
 নিৰ্বাণ কালৰ বাতি জালিয়া নিতাইলে ॥১০৭

দুই পুত্র হক্সাইলোঁ। কি কাম কবিলোঁ।।
 এবেসে জানিলোঁ। মই জীৱন্তে মবিলোঁ॥১০৮
 প্রাণ প্রভু স্বামী দশবধ মহীপাল।
 জানিলোঁহে। এবেসে তোমাৰ ভৈল কাল॥১০৯
 কৈক যাইবে বাম মোৰ একুটীৰ পো।
 তোহ্ম হুমবন্তে সঙ্গা কবিয়েক লো॥১১০
 নৃপতিৰ বাধ্য বাধি কব মোক মন্ত।
 বাজাবোঁ হৰিম হৈব জানিয়োক তন্ত॥১১১
 কৈকেয়ীক বাক্য বুলিবন্ত মহাবাজ।
 বুলিলোঁহে। বামক যাইবাক বনমাজ॥১১২
 বচন নকৰে পুত্র আবচন কব।
 যেন অভিমত আবে লৈয়ো আন বব॥১১৩
 মোৰ বাক্য কবিলে সবাবোঁ হোৱেহিত।
 জ্যেষ্ঠ পুত্ৰক রাজ্য দিবাক উচিত॥১১৪
 কাম বশ বাপৰ বচন পৰিহৰ।
 লগাই সমে বিমৰি কবি রাজ্য কব॥১১৫
 ভূমি এৰি গৈলে শূন্য দেখা। দশোদিশ।
 অগনিত প্ৰবেশোঁ সুহিবা ষাণ্ড বিধ॥১১৬
 যদি বন যাইবে বাপু মোকো লইয়া চল।
 তোহোৰ লগতে মইও খাইবোঁ বনফল॥১১৭
 জীৱাম বোলন্ত মাৰ কোশল জিয়াৰী।
 তোমাৰ আমাৰ নৃপতিসে অধিকাৰী॥১১৮
 তাহাৰ বচন বাধি কত কল পাটব।
 গৃহ এৰা ত্ৰিভুবনে কুখিয়াতি যাইব॥১১৯
 নাৰীৰ পতিসে গতি আন দেৱ নাই।
 তান বোল হেলা কবি পাপকেসে পাই॥১২০
 ত্ৰতে দানে ভূমিলা দেৱতা ত্ৰাঙ্গণ।
 মোহোৰ দায়াত তাক বিনাশিবে মন॥১২১
 কৈকেয়ীক দেখিবা ভগিনী সম হিত।
 প্ৰবলে সহিতে বন্দু হুহিকৈ উচিত॥১২২
 বাবত তোমাৰ আছা স্বামী দৃঢ়কাৰ।
 আমাৰ ভুলত বন যাইবে সুসুৰাই॥১২৩
 বাজা বব দিল। লৈলা কৈকেয়ী সাদৰি।
 তান অপবাদ আচকিবোঁ কেন কবি॥১২৪
 কৈকেয়ীক নৃপতি পূৰ্বত দিলা বব।
 আত কিছু লোম মই নেকোঁৰোঁ বাপব॥১২৫
 তোমাৰ স্বামীসে দেৱ শুক্ৰমা কৰিবা।
 তাহান বচন মাৰ শিবত ধৰিবা॥১২৬

পতিব্ৰতা ধৰ্ম্মে আই স্বৰ্গ চলি যাইবা।
 তান বাক্য হেলা কবি অধৰ্ম্মক পাইবা॥১২৭
 দশবধ বাপ মোৰ ভূমি নিজ মাৰ।
 জগতে বিদিত বহুকুলে যাৰ ঠাৱ॥১২৮
 বামৰ বচন তনি কোশলা। কান্দন্ত।
 পুত্ৰশোক দুখৰ কমনে পাইবোঁ অমৃত॥১২৯
 যাহাৰ কিতাবে সবে হস্তী বধ যাই।
 বিধিৰ বিপাকে বাম বন চলি যাই॥১৩০
 গুৱাৰি শ্মশানশাল চিন্তা আয় গাতি।
 কৈকেয়ীৰ বচনে খোচনি ভৈল লাগি॥১৩১
 শোক বহি হাস ধুম বিয়োগ তোমাৰ।
 নিবন্তবে শৰ দাহ কৰিবে আমাৰ॥১৩২
 ভূমি এৰিলেতো মই শোক দুঃখ পাইবোঁ।
 নিহৰে নলিনী যেন ঠাৱতে শুকাইবোঁ॥১৩৩
 সেমু যেন বংশৰ পাচত কৰে গতি।
 তোমাৰ লগতে যাইবোঁ হেন মোৰ মৰি॥১৩৪
 কৈকেয়ীক দেখিয়া শৰীৰ মোৰ কল্লে।
 হৰিষীক নিতে যেন বাঘিনীয়ে জাল্পে॥১৩৫
 লপিনীৰ আগে যেন মণ্ডুকীৰ গতি।
 সেনীৰ আগত যেন কল্লে কপোৱতী॥১৩৬
 কৈকেয়ীৰ দাস বাজা মই যাইবোঁ বন।
 ভূমি এৰি গৈলে মোৰ নাহিকে জীৱন॥১৩৭
 বাঘৰে বোলন্ত মাৰ শোক এৰিয়োক।
 চলিবোঁহো বনক মাজলা কৰিয়োক॥১৩৮
 ত্ৰিভুবনে বিদিত নৃপতি দশবধ।
 সত্যক এৰিবা কেনে তেজি ধৰ্ম্মপৰ॥১৩৯
 মোৰ কৰ্ম্মে আসিলা ভৈলন্ত উদভাৰ।
 চৰণত ধৰোঁ হোক আজ্ঞা দিয়ো মাৰ॥১৪০
 যুগুত বচনে বাঘে মাৰক জুৰাইল।
 অনিচ্ছায়ে মাৰব অনুজ্ঞা বামে পাইলা॥১৪১
 আখি মুখ পখালিলা বাঘে দিলা জল।
 শিশিৰে প্ৰকাশে যেন বকত কমল॥১৪২
 দেৱতা পূজিয়া দেৱী কবি সমাপতি।
 মঙ্গল কৰিলা মন্ত্ৰ ভণিতা সম্প্ৰতি॥১৪৩
 বকা বাঙালন্ত মাৰে বাম লক্ষণব।
 বকা কবন্তোক পথে দেৱ নিবন্তব॥১৪৪
 বকা ঠেকক পিঙাইলন্ত দুইবো হাতে।
 দেৱেৰ নিৰ্ভালা পিঙাইলন্ত দুইবো মাৰে॥

ধৃতি স্মৃতি কীৰ্ত্তি কান্তি সতী সবস্বতী ।
 গতি মতি শাস্তী আদি কৰি তুতি নতি ॥১৪৬
 অসংখ্য বহুশ শাস্ত্ৰ নিগম পুৰাণ ।
 ইতিহাস আদি কৰি কবন্তো কল্যাণ ॥১৪৭
 সিংহ বাঘ ঘোঙ আদি কুঞ্জৰ মহিষ ।
 বান্ধস পিশাচ সৰ্পগণ মহাবিষ ॥১৪৮
 ববাহ ভালুক গণ্ড গবয় সকল ।
 ঋষভ প্ৰভৃতি কৰি কবন্ত মঙ্গল ॥১৪৯
 ধাতা বিধাতাক আদি ইন্দু দেৱৰাজ ।
 কুবেৰ বৰুণ আদি দেৱতা সমাজ ॥১৫০
 স্বৰ্গ মৰ্ত্ত্য বসাতল অনিল অনল ।
 চন্দ্ৰ সূৰ্য্য দিন ৰাতি নক্ষত্ৰ সকল ॥১৫১
 জলচৰ থলচৰ বনচৰ জন্তু ।
 ত্ৰিভুবনে গিত যত মঙ্গল কবন্ত ॥১৫২
 পুত্ৰ দুইকো কোশল্যা কোলাক লাগি নিলা ।
 আপোন পাৰব ধূলি দুইবো মাথে দিলা ॥১৫৩
 চৌধুয় বৰিষ স্নেহে বনে যাওক কাল ।
 অবিবোধে তৰিবাহা বিপিন বিশাল ॥১৫৪
 আকাশে পৰন যেন থাকে নিবন্তবে ।
 এক প্ৰাণে দুয়ো ভাইবন্ধিবা দুস্তবে ॥১৫৫
 দুয়ো ভাই মার দুইকো প্ৰদক্ষিণ কৰি ।
 মার দুইবো পদধূলি শিৰে আনি ধৰি ॥১৫৬
 জনমন হবন্তে চলিলা দুই ভাই ।
 লীলাগতি পাইলা গৈয়া আপোনাৰ ঠাই ॥
 নৰ্ম্মে নৰ্ম্মে বয়ুকুল কমল দীনেশ ।
 ব্ৰজা হৰ আদি পালে যাহাৰ আদেশ ॥১৫৮
 ভয় দুখ দুৰ হোৱে যাব লৈলে নাম ।
 তান কৈত দুঃখ আছে জানি বোলোঁ বাম ॥

১১ অশ্বাশ্বা ত্ৰিৰায়ে সীতাৰ বগত বনবাস
 আদেশৰ কথা কয় আৰু সীতাই লগত যাবলৈ
 আজ্ঞা লয় ।
 ছলবী ।

মহলি ওহাৰিত, আছন্ত জানকী,
 বাঘৰ মনোবদা ।
 খেন মেঘ যেন, জগতে বিদিত,
 বোহিৰী দেবী উপমা ॥১

আতি অপৰ্য্যন্ত, হৰিষ কবন্ত,
 গাৱে অলঙ্কাৰ ধৰি ।
 যোৰ স্বামী বাম, ৰাজা হৈবা আজি,
 আমি হৈবোঁ পটেশ্বৰী ॥২
 মনে কোতুহল, অনেক মঙ্গল,
 কৰিলন্ত ঠাৱে ঠাৱ ।
 মনত হাসন্ত, নিয়মে আছন্ত,
 সীতা জগতৰ মার ॥৩
 প্ৰসন্ন নয়ন, হৰিষ বদন,
 কৰি চুৱাবক চাইল ।
 প্ৰাণনাথ বাম, গুণে অনুপাম,
 আসা দৰিষন পাইল ॥৪
 পৰিল কামৰ, নোশোভে কামৰ,
 মুখ অনুকপ দিন ।
 গধূলি কালৰ, যেন দিনকৰ,
 প্ৰভায় ভৈলা বিহীন ॥৫
 প্ৰদক্ষিণ কৰি, স্বামীক নমিল,
 সীতা জনকৰ জীৱ ।
 হাত যোৰ কৰি, বামৰ পাচত,
 সন্ধোচে ভৈলন্ত শিৱ ॥৬
 অন্তৰ্গতে পাচে, কাৰ্য্যক লখিয়া,
 বাঘৰ ববনাৰী ।
 ধীৰে ধীৰে মার, বুলিলা বচন,
 জনক ৰাজা জিয়াৰী ॥৭
 কি কাৰণে প্ৰভু, মনত অস্থখ,
 মিলিল কোন প্ৰমাদ ।
 কহিয়োক প্ৰভু, হৰিষ কালত,
 দেখিয় কেনে বিষাদ ॥৮
 আতি অপ্ৰমাদী, মন্ত্ৰী পাত্ৰ আদি
 ব্ৰাহ্মণ যত আছন্ত ।
 পঢ়ি মন্ত্ৰ মূল, দুৰ্ভাকত ফুল,
 নিদিল। তমু শিবত ॥৯
 তোমাৰ লগত, ধৰল চামৰ,
 নাহি ৰাজ অলঙ্কাৰ ।
 কিনো বিপৰীত, অধিব চৰিত,
 দেখোহে চিত তোমাৰ ॥১০
 ৰাজলক্ষ্মী ধৰ, প্ৰমত্ত কুঞ্জৰ,
 নাসিল কেনে লগত ।

বলন্তে বেগত, মেক পৰ্বতক,
 তুলিতে দান্তে শকত ॥১১
 আতি মনোবধ, অষ্ট ভুবনম,
 যুগত কাকন ময় ।
 হেন পুষ্পবধ, তোমার লগত,
 কেনে প্রভু নচলয় ॥১২
 ডোঁকাঁত ডকত, মন্তী পাত্র যত,
 আনো বাজ সেনাগণ ।
 সমবে শকত, গোসাইব লগত,
 নকবে কেনে গমন ॥১৩
 সুবর্ণব বধ, শুক্ল ঘোড়া যত,
 শোভন কবি যুগত ।
 কবি কোড়ুল, কবন্তে মঙ্গল,
 নচলয় অদভুত ॥১৪
 আনো নানা মত, তোমার সমত,
 নলখোঁচো বাজ্য অঙ্গ ॥
 কৈয়ো অভিশ্রায়, কি কাবণে প্রভু
 অভিবেক ভৈল ভঙ্গ ॥১৫
 হেন শুনি নাচে, প্রভু বামচন্দ্রে,
 সীতাক দিলা উত্তর ।
 সারথান কবি, শুনা প্রাণেশ্বরী,
 যেন ভৈল আখ্যান্ত ॥১৬
 পবন নিৰ্ঘল, বাজ কবি কুলে,
 তুমি ভৈলা উতপতি ।
 হুশোভন চিত, ধ্বংসে চবিত্র,
 শুদ্ধমতী শাস্তী মতী ॥১৭
 অভিবেক বিধি, বিহিয়া নৃপতি,
 সৈলা কৈকেয়ীৰ ঠার ।
 বচনে ছান্দিয়া, বব ছই মাগি,
 লৈলন্ত কৈকেয়ী মার ॥১৮
 তেজিয়া বাজ্যক, চৌধ ববিষক,
 আমি যাইবো বনমাজ ।
 আউব বব মাগি, লৈলন্ত বাজাত,
 জ্বতক দিতে বাজ ॥১৯
 পাপক সকিলে, শবীৰ নংলিলে,
 কৈকেয়ীয়ে কাল মর্প ।
 মিলিল বিঘাত, বাক্য বিধে ছলি,
 হবি লৈল বলমর্প ॥২০

মাধব বচন, শুনি আতিশয়,
 ভৈল চিত উপশায় ।
 কালে পাইলে আব, নাহিকে জীবন,
 সাক্ষাতে লৈ যায় ময় ॥২১
 নাহি আন মন, বাপব বচন,
 আমি শিবোণত কবি ।
 শ্রী ভৈল ছয়, আজি যাইবো বন,
 অগোধ্যাক পবিহরি ॥২২
 শুনা প্রাণেশ্বরী, চিত থিব কবি,
 নকবিবা কিছু শোক ।
 আসিয়োক বাজ, পবিভ্রম কবি,
 দেখিলোচো মই তোক ॥২৩
 পবন দাকন, বামব বচন,
 শুনিয়া সীতা গোসানী ।
 হা প্রভু বুলি, পবিল। কুমিত,
 ছন্দয়ত মুঠি হানি ॥২৪
 বিঘাতে মনত, শিবর ঙগত,
 যেহেন দেবী পার্শ্বতী ।
 যেন মহাদেব, দহিলা কামক,
 বিলাপ কবন্ত মতি ॥২৫
 আতি মহাভয়, শবীৰ কম্পায়,
 হাতব খসে বলয় ।
 নাহি গারে তত, সিংহব জ্রাসত,
 যেন হুগ নলবয় ॥২৬
 চৈতন লভিয়া, সীতায়ো বোলন্ত,
 কখনো পাপ করিলো ।
 মাটিব ভিতব, প্রবেশি আভিলো,
 তথাপিভো নমকিলো ॥২৭
 কিনো অপবাধে, প্রভু তুমি মোক,
 শোক অগণিত দিয়া ।
 আমি পতিব্রতা, নারীক গোসাই,
 চলিলা কেনে তেজিয়া ॥২৮
 নয়াইবাহা প্রভু, বুলিয়া জানকী,
 আকলত থকিলন্ত ।
 যেন লক্ষ্মীদেবী, ঈশ্বর বিকূব,
 চবণত পকিলন্ত ॥২৯
 বাঘরে বোলন্ত, উঠ। প্রাণেশ্বরী,
 শুনিয়োক বিতপক ।

বাপব বচন, তেজিয়া বনক,
 নমাইবোঁ ইটো অশক্য ॥৩০
 কোশল্যা মাৰক, আদি কৰি যত,
 তেজিলোঁ হৈ বজ্জগণ ।
 মায়াময় ইটো, গৃহ হুখ তেজি,
 আজি চলি যাইবোঁ বন ॥৩১
 নমোঁ নমোঁ বাম, যাহাৰ উপাম,
 নাহি ইটো ত্ৰিভুবনে ।
 দুখ উপশম, হোক বাম বাম,
 বোলোঁ সামাজিক জনে ॥৩২

১২ অধ্যায় ।

পদ

তেজিলোঁ হৈ মিত্ৰ যত অযোধ্যানগৰী ।
 মোহ এৰিলোঁ হৈ সীতা সৰ্বান্ধৰী ॥১
 মুখচন্দ্র অৰি অমৃতৰ অভিলাষে ।
 গ্রাসিবাক লাগি বাহু আসি ভৈলা পাশে ॥২
 জ্বৰযুগ ধনুত কটাক যেন শৰ ।
 চমকিয়া বাহু গৈল গগণ ওপৰ ॥৩
 নীলোৎপল দল সম নয়ন যুগল ।
 দেখি মুনিগণে হোৱে মোহিত সকল ॥৪
 নাসা ভৈল তিল ফুল বন্দুলি অধৰ ।
 মুকুতাপকতি দস্ত পাখি মনোহৰ ॥৫
 মনোহৰ অধৰ অধিক বিশ্বফল ।
 তিনি বেথা সমে জ্বলে স্নানোভিত গল ॥৬
 বাহু দুইখন তোৰ যুগলত সৰি ।
 উদবত ত্ৰিবলিকা মৰখাট খৰি ॥৭
 হব কোপবহি পিড়ে খুজি নাপাই জ্বৰ ।
 নাতি সৰোবৰে কামদেৱে দিল বুৰ ॥৮
 নিজ পূৰ পাশি কামে মূৰ্ছিত ছৰাৰ ।
 উদবৰ লোমপাখি ধুম ভৈল তাৰ ॥৯
 উষকৰ মধ্যদেশ সদৃশ ককাল ।
 কাকিয়ে আতি বজ্জিত নিতম্ব বিশাল ॥১০
 অমৃতৰ কূপ সম মন্থৰ পূৰ ।
 সবস জঘন তোৰ প্ৰকাশে প্ৰচুৰ ॥১১
 হুকুমাৰ উক বাম কদলীৰ সম ।
 জজ্ঞা দুইৰ কান্তি আতি দেখি মনোবম ॥১২
 হুণ্ডপুত এহি আতি বজা দুই পাৰ ।
 নৱ কিপলয় দল সদৃশ স্তম্ভাৰ ॥১৩

পদ্মৰ গমনে কুঞ্জবৰ তেজ হৰে ।
 সুপূৰব শব্দে সাবস অনুসৰে ॥১৪
 সূৰ্য্যৰ উপমা দুই কুণ্ডলৰ জ্যোতি ।
 তাৰাগণ চমক মাণিক গজমতি ॥১৫
 স্নৰগণ গন্ধৰ্ব নাগৰ তেজ হৰে ।
 বেশ দেখি কিমতে যুৱতে প্ৰাণ ধৰে ॥১৬
 জীৱন্তে মৃতক মই তোক পৰিহৰোঁ ।
 গলে শিলা বান্ধিয়া সাগৰে জাল্প কৰোঁ ॥১৭
 পৰিহৰ দুখ সীতা চিন্তা শোক ৰোগ ।
 মৰস্তা জনৰ দূৰ নোহে হেন যোগ ॥১৮
 বাপব বচন মই কেনে পৰিহৰোঁ ।
 এহ এৰ কমা কৰ হাতে তোৰ ধৰোঁ ॥১৯
 সীতাকে বোলন্ত প্ৰভু দেৱ নিজনাহা ।
 কোন দোষে প্ৰভু মোক পৰিহৰি যাই ॥২০
 পূৰ্বজন্মে নবাধিলোঁ পাৰ্শ্বতী শঙ্কৰ ।
 সি কাৰণে মোক পৰিহৰে প্ৰাণেশ্বৰ ॥২১
 সূৰ্য্যকুলে উতপতি অযোধ্যাৰ পতি ।
 দুখৰতী নাৰী কৰোঁ তোমাত ভকতি ॥২২
 চৌদয় বৰিষ লাগি তুমি বন যাইবা ।
 ইজম্বক লাগি মোৰ মানে বুকুৱাইবা ॥২৩
 চম্পক কলিকা যেন মোৰ কলেশ্বৰ ।
 লুণ্ডি ঘুণ্ডি আজিলাহা যেহেন ভ্ৰমৰ ॥২৪
 যেৰে আসি বিকশিত হৈল ফুল কল ।
 উপভোগ এৰি কেনে কৰাঁহা নিফল ॥২৫
 সূৰ্য্য অবিহনে যেন নোশভয় দিন ।
 বজ্জনী নোশোভে যেন শশধৰ হীন ॥২৬
 বসন্ত নোশোভে বিনে কোকিলৰ বোলে ।
 নিফল জীৱন প্ৰভু তুমি বিনে কোনে ॥২৭
 হুমবন্তে প্ৰভু মোৰ লাগে যদি খেদ !
 বোলোঁ স্বামী দেৱ নকৰিয়ো বন্ধু ছেদ ॥২৮
 কমন অজ্ঞত মোক হীন দেখিলাহা ।
 কি কাৰণে প্ৰভু মোক উপেক্ষিয়া যাই ॥২৯
 তোমাক বোলোঁ হৈ তুমি বাজাব কুমাৰ ।
 দাক্ষণ বনক কেনে যাইবা একেশ্বৰ ॥৩০
 যমৰ কৰণ সম দুৰ্গম দুস্তৰ ।
 হুমবন্তে যদি খেদ গহন গহবৰ ॥৩১
 বাঘৰে বোলন্ত সীতা থিব চিত্ত কৰাঁ ।
 আশাব বচন তুমি দৃঢ় কৰি ধৰা ॥৩২

আমি বন গৈলে দেহ বিজ্ঞ আবোধিবা ।
 উপবাস জন্তে যোব কল্যাণ সাধিবা ॥৩৩
 তাই যোব হুবোধ ভবত শত্ৰুঘন ।
 দেহ হেন আবোধিবে সকল বন ॥৩৪
 সৰ্প মানএবি তান চিত্তক ভূষিবা ।
 তেবে অমুৰূপে তোমাক ভবতে পুৰিবা ॥৩৫
 শ্রুতান্ত সময়ে উঠি চালিবাছা গাৱ ।
 কবিবাছা প্রণাম আমাব বাপ মাৱ ॥৩৬
 হিত হুহুদক ছাৰি বেলেধিবা আন ।
 সব শান্ত দেখিবাছা কৌশল্যা সমান ॥৩৭
 সীতায়ৈ বোলন্ত প্রভু তনিয়ে বচন ।
 যোব বাক্য হেলা নকৰিবা দিয়া মন ॥৩৮
 বাপব হুহুতে পোব মূপজয় হুহ ।
 পোব কৰ্ম্ম বাপেকবো নথগুৱ ছুহ ॥৩৯
 স্বামীৰ হুহুত ভুজ্ঞে পতিজ্ঞতা জন ।
 প্রভুৰ লগত আব শোকে যাইবোঁ বন ॥৪০
 বনক যাহন্তে আগে মিলিবেক যত ।
 ভাঙ্গিয়া কণ্টক বন চলিবোঁ আগত ॥৪১
 যোব অভিপ্রায় যেন আপনি জানাছা ।
 অমুগত তেজি অপমানক পাইবাছা ॥৪২
 কেশবী কুন্তব বাঘ ভালুক মহিষ ।
 ভূমি সম্ভে থাকিতে কৰিবে মোক কিস ॥৪৩
 নদী নদ দেখিবোঁ বিবিধ সৰোবৰ ।
 কুমুদিনী নলিনী অনেক মনোহৰ ॥৪৪
 উৎসুক মনক গোঁসাই নকৰিযো ভঙ্গ ।
 ভূমি সমে বনক যাইবাক বৰ বন ॥৪৫
 ভূমি সমে ভ্ৰমন কৰিবোঁ বন মাজ ।
 যেহেন স্বৰ্গত শৰ্ভাসেবী দেৱবাজ ॥৪৬
 বহুসম্মি বিচিত্র পৰ্ব্বত বন দেশ ।
 বিবিধ পুষ্ণিত বন হুগন্ধি বিশেষ ॥৪৭
 সমুচিত ক্রীড়া স্থান কুন্তব বিশেষ ।
 কাষে সমে বসি যেন কৰিবোঁ আশেন ॥৪৮
 মাৱে মোক পূৰ্ব্বত লিখাইলা হাতে ধৰি ।
 নকৰিবা ভোজন স্বামীক পৰিহৰি ॥৪৯
 সি সব বচন আমি শিরোমুখে ধৰোঁ ।
 নদী বনে তোমাৰ ভুলতে অনুসৰোঁ ॥৫০
 হেন শুনি বুলিলন্ত ভগবত নাথে ।
 সীতা দেবী আগতে আহন্ত হেটনাথে ॥৫১

শুন শুন সীতা যোবোঁ জনক জিহাবী ।
 নাবীসমে বনবাস আটিতে নপাৰি ॥৫২
 সিংহৰ নামক শুনি পিৰি কঙ্কবে ।
 কাম্পে কলেৱৰ চমকিত হৈবা জবে ॥৫৩
 পৰ্ব্বত সমান হস্তী পৰ্শে নিকন্তবে ।
 দাদশ মাসৰ ভিত্তবত যৱ ধৰে ॥৫৪
 মহিম ববাহ বাঘ সবত গবয় ।
 সিংহ ঘোড় বাৱে আতি ত্রাসক জনৱ ॥৫৫
 গোলাসতে বাজগোম পৰ্ব্বতীয়া যোব ।
 মাণ্ডলীক অঙ্গগৰ যাক নাহি যোব ॥৫৬
 ইসবক আদি কৰি ভয়ব সৰ্প ।
 দৰশন মাত্ৰেকতে হৰে বল দৰ্প ॥৫৭
 কাঁট পতঙ্গ স্কোক নকুল ইন্দুৰ ।
 ইটো সব জন্তু আছে বনত প্রচুৰ ॥৫৮
 শুণ্ডকুৰি পক্ষা আভয় আসধান ।
 যাহাব প্রহাৰে সিংহে নসহয় টান ॥৫৯
 বিহঙ্গম চাতক বনত সব মিলে ।
 আচোক মামুয় হস্তী গোটে গোটে গিলে ॥৬০
 বকত কমল সম তোৰ হাত পাৱ ।
 সৰ্ব্বক্ষণে নেত কমলিত মাৰ গাৱ ॥৬১
 বহুগুহে ফুৰন্তে শোণিত পাৱে বহে ।
 উলু কণ্টকত ফুৰিবেক কোন সাহে ॥৬২
 অনেক দিনৰ পথ হৈব মকমল ।
 মহাছুৰ থান কতে অপরিহৃত কল ॥৬৩
 কুশৰ কণ্টক লতা গুল্ম যত দেশ ।
 যোব অবশ্যত কেনে হৈবাছা প্রবেশ ॥৬৪
 পৰিধান বস্ত্ৰল হৈবেক জটা কেশ ।
 নথ লোম চৌত্তব হৈব তোৰকাৰ বেশ ॥৬৫
 অগ্নি চন্দ্র নাম মাত্ৰ হৈব যোব সাৰ ।
 কিনে শ্রীতি হৈব তোৰ সজত আমাব ॥৬৬
 স্বৰ্গকালে পড়ত ত্রুতক ধৰিবোঁ ।
 শিশিৰ সময়ে জলে নিবাস কৰিবোঁ ॥৬৭
 উপবাস ককিতে লাগৱ ধৰে ঘন ।
 অন্নক ভেজিয়া কলমুলেসে ভোজন ॥৬৮
 আমাব লগত বনবাসে যোবে বাইবা ।
 উপবাস জন্তে মহা দুঃখ মাত্ৰ পাইবা ॥৬৯
 জনক নন্দিনী যোব বচন নবাৰা ।
 গৃহে পতিজ্ঞতা ধৰ্ম্মে পবলোক সাধা ॥৭০

বামন বচন শুনি জানকী গোসানী ।
 ক্রন্দন কবিতা দেবী বুলিলন্ত বাণী ॥৭১
 তুমি এৰি গৈলে মোৰ জীৱন নিশ্চল ।
 কটাকট ভব নুহি ডুজিবোঁ গবল ॥৭২
 সীতাৰ বিলাপে চিত্ত বামন ত্ৰবিল ।
 বনক যাইবাক তাক অনুমতি দিল ॥৭৩
 শুন শুন জানকী লখিলোঁ তোৰ কাজ ।
 মোহোৰ ভুলত বনে যাইবে হোৱা সাজ ॥৭৪

১৩ অধ্যায় - লক্ষণেও শ্ৰীবামন লগত যাবলৈ
 আজ্ঞা পায় অক বাম সীতা লক্ষণ তিনিও
 বনলৈ যাবলৈ সাজু হ'ল ।

বাঘৰে বোলন্ত লক্ষণৰ হাতে ধৰি ।
 পলটা উমল বাপু এহ পৰিহৰি ॥১
 ছুৰী ছুই মাৰ মোৰ বৰ শোক পাইব ।
 কৈকেয়ীত মান সাৰি লখনক পাইব ॥২
 শুনিয়া লক্ষণে পাচে বুলিলন্ত বাণী ।
 লক্ষক পুথিতে পাৰে কোশল্যা গোসানী ॥৩
 ধন জন সমস্থিতে আমি দশ শত ।
 তোমাত গোৰবে তাক পালিব ভবত ॥৪
 ভুলত যাইবাক মোক নিৰোধাহা কিক ।
 কিনো মন্দ চিন্তিলোঁ মোহোৰ আৰ্ছোঁ দিক ॥৫
 প্ৰাণ মোৰ দহে আতি এতমান স্নেহ ।
 ক্ষয়ত খাণ্ডা হানি তেজিবোঁহো দেহ ॥৬
 যেন অভিষত কৰ ভৈয়াই লক্ষণ ।
 হৃদয় দ্বিজক গৈয়া আন এতিক্ষণ ॥৭
 বশিষ্ঠৰ পুত্ৰ তেহোঁ বাঘৰ মিত্ৰে ।
 তেখনে লক্ষণে আনি কবিলা উপস্থিত ॥৮
 হৃদয়ক বাঘদেৱে অৰ্চনা কবিলা ।
 আপোনাৰ অলঙ্কাৰ তাক দান দিলা ॥৯
 বাঘৰক দেখিয়া সীতাৰ অভিষত ।
 বিত্তিনীক আনি দিলা অলঙ্কাৰ যত ॥১০
 শয়ন কৰলি আক শিহাসন খাট ।
 বস্ত্ৰৰ বাহুতি দিলা চতুৰ্ভুজি পাট ॥১১
 পাট পট কুণ্ডল কঙ্কণ মণিহাৰ ।
 নুপুৰ পাণ্ডবি দিলা নানা অলঙ্কাৰ ॥১২

কোশল্যা স্মিত্তে। আদি মাৰ্গগণ যত ।
 ত্ৰাঙ্কণ প্ৰস্থো আনো যত অনুগত ॥১৩
 বজ্জজন নট ভাট দাস দাসী জন ।
 মনোবথ পুৰি বামে বিলাইলন্ত ধন ॥১৪
 পাচে বৃদ্ধ ত্ৰাঙ্কণে বামক পাইলে ভেট ।
 আমি পাঞ্চ বৰিষে ৰাজ্যত কৰি জ্যেষ্ঠ ॥১৫
 শিশু হৃত মোহোৰ বিস্তৰ পৰিজন ।
 পুথিতে নপাৰি মোক কিছু দিয়ো ধন ॥১৬
 বাঘৰে বোলন্ত ধন আগে দিয়া গৈল ।
 সহস্ৰেক চক তাৰ অৱশেষ বৈল ॥১৭
 বাখিতে পাৰিবা যত আপুনি লৈমোক ।
 বিলম্ব নকৰি ঝাটে লৈয়ো ধৰিমোক ॥১৮
 শুকাই গৈল চৰ্মসম পাঞ্জি হেন কেশ ।
 দৃঢ় কৰি গাঠি বান্ধি আগত প্ৰবেশ ॥১৯
 হাতে চাক ধৰি চলিলাহা দ্বিজবৰ ।
 পাৰ খিৰ নোহয় কাষ্পয় কলেবৰ ॥২০
 বাহুবিয়ো গোসাঁই বুলি বামে দিলা বাৰ ।
 পৰিহাস বুলিলোঁ লখিলোঁ কুট ভাৱ ॥২১
 গোৰকে সহিতে গোসকল নিয়োক ।
 আৰো যত ধন লাগে মোত মাগিমোক ॥২২
 যজ্ঞ কৰিবোঁহো বুলি মাগি লৈয়া ধন ।
 বামক আশীষ কৰি চলিলা ত্ৰাঙ্কণ ॥২৩
 যত ধন দিয়া বামে কবিলন্ত শেষ ।
 অস্ত্ৰ আন লক্ষণক কবিলা আদেশ ॥২৪
 বৰ্ণে পিতৃক দিলা ধনু ছুই খান ।
 তুণ ছুই অক্ষয় সম্পূৰ্ণ যত বাণ ॥২৫
 আৰো দিলা অভেদ কৰচ দুইখান ।
 বিমল কৰচ দুই ঝাটে গৈয়া আন ॥২৬
 দিব্য ধনু মোহোৰ আছয় গুৰু ঘৰে ।
 তাহাক আনিয়ো গৈয়া লক্ষণ সম্বৰে ॥২৭
 বাঘৰ আদেশ শিবত কৰি লৈয়া ।
 স্থৰিতে লক্ষণে ধনু আনিলাস্ত গৈয়া ॥২৮
 বাম সীতা লক্ষণ ধনুক দান কৰি ।
 ৰাজ্যক দেখিতে যান্ত্ৰ খান পৰিহৰি ॥২৯
 ওৱাবিৰ নাৰী কাষে সীতা পাৰে পৰি ।
 কৈক বাহা মাৰ আম্ৰাসাক পৰিহৰি ॥৩০
 নকবিলোঁ পাপ অকালত মৃত্যু নাই ।
 অস্ত্ৰে পুৰষ লক্ষী এৰি কৈক যায় ॥৩১

পূৰ্ব কালত আছোঁ। থও তপ কবি।
 তাৰ কলে সীতা। বাৰ বাস্ত পৰিহৰি ॥৩২
 হস্তলীলবত পৰি কান্দে নাবীজন।
 যেন হিম পিৰিত পবিল তাবাপন ॥৩৩
 হাজ পথে প্রজ্ঞা যত আদি অন্ত নাই।
 নতুৰ্ভিত্তি বেড়িয়া ক্ৰন্দন কবি হাই ॥৩৪
 নিবস্তবে প্রজ্ঞা যত কান্দয় চৌপথে।
 কিনো কর্ম কবিলে নৃপতি দশবধে ॥৩৫
 জানিলোঁহোঁ ইহাও আপদে আসি পাইল।
 সি কাৰণে প্ৰিয় পুত্ৰ বনক পঠাইল ॥৩৬
 আশি সব বাৰব লগতে চলি যাইবোঁ।
 ইহান পাশতে গৈয়া নগৰী বসাইবোঁ ॥৩৭
 নিবস্তবে লৈয়া যাইবোঁ পুত্ৰ পৰিবার।
 ইতো শূন্ত নগৰী কৈকেয়ীৰ হোক সাব ॥৩৮
 বাজাব কুমাৰী তুলিলন্ত বাপে ধায়ে।
 প্রজাগণে দেখে সীতা বাস্ত কুৰি পায়ে ॥৩৯
 হুকোবলী-সীতা দেবী কুৰিত চৰণ।
 কিসক নৈল বিধি আশাব বৰণ ॥৪০
 নগৰী জনব বাক্য শুনি হেন কাণে।
 সিংহদ্বাৰ পাইলন্ত মনত অভিযানে ॥৪১
 ত্রয়স্কক বোলন্ত জনোৱা মহাবাজে।
 বাপব চৰণ দেখোঁ যাইবোঁ বনযাজে ॥৪২
 সংকল্প কৰিয়া কহিলোঁহোঁ ইটো কথা।
 দশবধ নৃপতিৰ শুনিয়ো ব্যৱস্থা ॥৪৩

১৪ অন্যোক্তা—দশবধত শ্ৰীৰাম বিদায় আৰ্জন
 আৰু দশবধৰ পোক।

চেতন লভিয়া শোভে কৈকেয়ীক চাইল।
 বোগহৃত গজে যেন সিংহ ভেট পাইল ॥১
 কাল বাতি শুনিবি কৈকেয়বাজ জীৱ।
 বাৰ বন গৈল মই তেজিবোঁহোঁ জীৱ ॥২
 তোৰ পুত্ৰ কেন জতে কৰিবেক বাজ।
 ছহাল চকিত কিছু নাৰুজয় কাজ ॥৩
 মধুকল আশায়ে সেৱিলোঁ। কুকমল।
 কলকালে ভৈল সিয়ো পিমলীৰ কুল ॥৪
 বিধি কালন্ত হেন নিকাকন ভৈলে।
 কুব্ধ কবাস মোব ডাকো কাড়ি লৈলে ॥৫

এবেসে জানিলোঁ। জোক কেনে পতিততা।
 মোহোৰ কবিৰ পান কবিত্তে শকতা ॥৬
 জন্মে জন্মে হোৱে যেন তোৰ সনপতি।
 বাজ্যলোভে বধ কৈলে মই হেন পতি ॥৭
 কীৰ্ত্তি কর্ম বধ বানে সবে পৰিহৰি।
 অনাথ কবিলি তই অযোধ্যা নগৰী ॥৮
 হায়! প্ৰিয় পুত্ৰ মই পৰিহৰোঁ কিং।
 শ্ৰীৰ অধীন হোক আছোঁ বিক দিক ॥৯
 প্ৰতিপাল কবে হোক হুতাৰিত বাৰ।
 তিনিয়ো ত্ৰৈলোক্য দাক নাহিকে উপাৰ ॥১০
 হ। বিধি মই আবে কবিলোঁহোঁ কিস্।
 পাপিষ্ঠিয়ে চালিলন্ত অদ্বতত বিব ॥১১
 পাপিষ্ঠ নিষ্ঠুৰ মই ভৈলো শ্ৰীৰ বন।
 বায়ক বনক পঠাই পাইলোঁ। অপয়ন ॥১২
 কিনো আধোগাৰী তই পাপিষ্ঠী দাকী।
 দিকতা স্বাৰীত কেনে ভৈলি নিককী ॥১৩
 বিলাপ কৰন্তে যেন আছে মহাবধ।
 হাত যোৰে হুমন্ত আগত উপগত ॥১৪
 শ্ৰীৰাম লক্ষ্মণ সীতা চুৱাবত থিত।
 বনে গাইতে আসিলন্ত চৰণ বেধিত ॥১৫
 কান্দি বাজা ত্রয়স্কক বুলিলন্ত বাণী।
 মহাদই সমস্তক বিলায়োক আনি ॥১৬
 পৰিহেদ্য। দেখন্তোক বাৰ পুত্ৰবুধ।
 বাৰ বনে গৈলে অন্তৰ্গতে পাইব চুখ ॥১৭
 বাজাব আদেশে মন্ত্ৰী গৈল। অন্তৰ্গতে।
 নিবস্তবে নাবীগণ মিলাইলা সম্ভবে ॥১৮
 বসিলা বাজাক বেড়ি বধনী সকলে।
 চক্ৰক বেড়িয়া যেন তাবাপন জলে ॥১৯
 দেহতা কুৰিত যত লক্ষ্মণী সমাজ।
 অপেচৰ। বেড়িলে যেনে দেহবাজ ॥২০
 ত্রয়স্কয়ো নৃপতিৰ বচন প্ৰমাণি।
 বাৰ সীতা লক্ষ্মণক তেটাইলন্ত আনি ॥২১
 বাপক দেখিলা হেম সিংহাসন থিত।
 উদয় পিৰিত যেন কলন্ত আদিতা ॥২২
 কৈকেয়ী কৌশল্যা দুয়ো আতন্ত দুইভিত্তি।
 কান্ধপক বেড়ি যেন দিত্তি যে অধিত্তি ॥২৩
 দশবধ আছে কন্যাদশ মাজত।
 হস্তলীলবৰ হাজে যেন এবাৰত ॥২৪

বায়ক দেখিয়া বাজা চালিলন্ত গার ।
 সাবটি ধৰিতে লাগি বড়াইলন্ত পার ॥২৫
 শোকে শিহবিল গার নপাইলন্ত উলি ।
 ঢলিয়া পবন্তে বামে ধবিলন্ত তুলি ॥২৬
 শ্রীৰাম লক্ষ্মণে নিয়া ধাপিলা আসনে ।
 তিনিহন্তে কাম্ভিলা বিষাদ কৰি মনে ॥২৭
 বিচিলন্ত অনেক চামৰ ধৰি হাতে ।
 স্তম্ভীতল জল আনি ঢালিলন্ত মাথে ॥২৮
 কৌশল্যাক প্রমুখ্যে বায়ৰ শত মাৰ ।
 হা প্রাণ প্রভু বুলি তেজিলন্ত বার ॥২৯
 হৰি হৰি বিধি কত কৰিলে সঙ্গতি ।
 দশবধ নৃপতিৰ হেন সে বিপতি ॥৩০
 স্তম্ভৰ ভিতৰে কেনে মিলিল অপায় ।
 বন্ধুচ্ছেদ কৰি বামে বনবাসে যাই ॥৩১
 কহি যাইবে সীতা আই সৰ্ব্বদেহ স্তম্ভবী ।
 কৈক যাহা লখাই বাপ দেশ পৰিহৰি ॥৩২
 বিনাশ মিলিল আসি অযোধ্যা নগৰী ।
 কৈক যাইবে বামাই মোক অনাথিত্তি কৰি ॥৩৩
 কতোবেলে নৃপতিৰ আসিলেক জীৱ ।
 কৰ যোবে শ্রীৰাম আগত ভৈলা থিৱ ॥৩৪
 তৱ সত্য পালিয়া চলিবোঁ বনগাজ ।
 শুভ দৃষ্টি চাহি আজ্ঞা দিয়ো মহাবাজ ॥৩৫
 লক্ষ্মণ সীতাক মই বুলিলোঁহে ভাৱ ।
 এহ কৰি তেজিলন্ত আপোনাৰ ঠাৱ ॥৩৬
 পলটাইতে নপাবিলোঁ কৰিবোঁহে কিস ।
 তিনিহন্তে চলিলোঁহে দিয়োক আশীস ॥৩৭
 জগতৰ নাথে এই বুলি বহিলন্ত ।
 মাথা তুলি পাচে দশবধে বুলিলন্ত ॥৩৮
 শ্রীজন বড়াই বৰ ভৈলোঁহে হতাশ ।
 কৈকৈয়ীক বৰ দিয়া চিন্তিলোঁ বিনাশ ॥৩৯
 জন্মে জন্মে মই কৰিলোঁহে মন্দকৰ্ম্ম ।
 জ্যোত পুত্ৰ বনে যাই কোন যোগ্যকৰ্ম্ম ॥৪০
 অযোধ্যা কৰিয়া গলে সত্য পাশে ধৰি ।
 বাজ্য ভাৱ লৱয় নিগ্ৰহ মোক কৰি ॥৪১
 দশবধে বোলে শুৰ্নী জৱয় নন্দন ।
 এৰি যাইবে মোহোক বিকল কৰে মন ॥৪২
 তুমি এৰি গৈলে মোৰ নাহিকে জীৱন ।
 দুখ ভ্ৰাপ লৈহে মোক লৈয়া চল বন ॥৪৩

প্রদক্ষিণ কৰি বামে বুলিলন্ত বাপী ।
 আমাৰ জীৱন যেন পদ্মপত্ৰ পানী ॥৪৪
 পিতৃদেৱ তোমাৰ সত্যক বক্ষা কৰি ।
 নিশ্চয়ে চলিহোঁ বন বাজ্য পৰিহৰি ॥৪৫
 ধৰ্ম্মপথ বাৰ্থে মোত তেজিয়োক স্নেহ ।
 সত্যকে পালন কৰো দৃঢ় কৰা দেহ ॥৪৬
 পুত্ৰ সন্তে বাজ্যৰ বাইবাক নোহে যোগ ।
 বন্ধুজন পালি কৰিয়োক বাজ্যভোগ ॥৪৭
 দশবধে বোলে বাম কুলৰ নন্দন ।
 মাৱক বাপক বোলোঁ আশ্বাস বচন ॥৪৮
 মাৱৰ বাপৰ পুত্ৰ সৰ্বকালে ছোট ।
 মাজ কৰি গলে বান্ধি থাকোঁ ৰাতিগোট ॥৪৯
 বাজ্যয়ে বোলন্ত বাম বুজিলোঁহে চিত ।
 এক বোল বোলোঁ তাক দেখিয়োক হিত ॥৫০
 আজি থাকি অমুগ্ৰহ কৰিয়ে আমাত ।
 পৰিছেদা একে ধানে ভুজ্জো আজি ভাত ॥৫১
 বাঘৰে বোলন্ত বাপ শুনিয়ো আপোনে ।
 আজি ছয়োভাত খাইবো কালি খাইবো কোনে ॥
 মোহোৰ বাসনা এৰি পালিয়ে শপত ।
 অবিলম্বে বাজ্য আনি পাৰিয়ে ভৰত ॥৫৩
 মোহোৰ নিমিত্তে কি ক শোকক জ্বলয় ।
 গৰ্ভীৰ সাগৰ কদাচিতো নটলয় ॥৫৪
 নিশ্বাস কাঢ়িয়া বাজ্য মাথা তুলি চাইলা ।
 স্তম্ভ আগতে আছে তাক ভেট পাইলা ॥৫৫
 বোলোঁহে স্তম্ভ শুন বচন আমাৰ ।
 চতুৰঙ্গ দল মোৰ সত্বে হাৰ্জাব ॥৫৬
 শ্রীৰামৰ লগতে চলোক সেনা কৰি ।
 ভৰতে আসিয়া লৌক ইশুন্ত নগৰী ॥৫৭
 প্রণম যোবনী যত বিবিধ স্তম্ভবী ।
 বাঘৰৰ লগতে চলায়ো ঝাণ্ট কৰি ॥৫৮
 ভণ্ডাৰ বেহাৰ ধন জন যত দেশ ।
 বাসৰ ভুলত হোক বনত প্ৰবেশ ॥৫৯
 পাত্ৰ মন্ত্ৰী সকল যতক বাৰ সাৰ ।
 একো একো বীৰে বাসৱকে দেই ধাৰ ॥৬০
 বায়ৰ ভুলত গৈয়া বৈসায়োক নগৰী ।
 কৈকৈয়ীক বাজ্য ইটে দেও পুত্ৰ কৰি ॥৬১
 শুনি কৈকৈয়ীৰ মুখ জিহ্বা শুকাই গৈল ।
 ক্ৰোধে নৃপতিক বাক্য বুলিবাক লৈল ॥৬২

সাবভাগ কাটি লৈলা পাইলোঁ সত্য বোল ।
 ক্ষুত কাটি লৈলা মই কি কবিরোঁ বোল ॥৬৩
 বাজাব চক্ৰি দেখি ভবতব বাহ ।
 চমৎকার কুলিল কাম্পয় হাত পাৰ ॥৬৪
 বিবৰ্ণ বদন ভৈল নিশ্চিক কুচান্দ ।
 অমৃত পানক যেন বাহুগ্ৰস্ত চান্দ ॥৬৫
 ভোমাব উপরি বংশ সগৰ আছিল ।
 শুনি আইহেঁ তেহেঁ জ্যেষ্ঠ পুত্রক ত্যজিল ॥৬৬
 সেহি মতে বামক কবিরো পবিত্রাব ।
 তাক বোগ্য কুলিকে অবোধ্যা বাজভাব ॥৬৭
 দিক তোক পাণ্ডিতী বুলিলা মহাবায় ।
 লাজে শোকে থাকিলা কুলিক লাগি চাই ॥৬৮
 হেন দেখি বুলিলন্ত বুদ্ধ মহাপাত্র ।
 নাশত সিদ্ধার্থ তেহেঁ চিবকালি পাত্র ॥৬৯
 আছিল। অসমজ শব্দট বব খলে ।
 শিশু মাৰি পেলায় সবমুখ জলে ॥৭০
 শোকে বিনায়ক প্রজা নৃপতিত-কাজ ।
 সিকারণে তেজিলা সগৰ মহাবাজ ॥৭১
 গুণব সাগৰ বাম সৰ্বজন হিত ।
 ঘেঁৰ বিজ্ঞ ভক্ত পিতৃ মাতৃত বিনীত ॥৭২
 জল মল কুমুদ প্রকাশ শশধব ।
 কোন দোষে ত্রিবামক গুচাইবে বাজাব ॥৭৩
 বাবে বাবে বোল ভই বামক গুচিত ।
 মই জানোঁ তোক যেনে কবির উচিত ॥৭৪
 সববাজে সাজিয়া বামব পাশে বাউক ।
 কুকুৰ নৃগালে তোক লাগি চাৰি খাউক ॥৭৫
 বাজাব কুমাবী রূপে আইলি বাকসিনী ।
 দশকথে হেন স্বামী হৈলি নিদাক্ষী ॥৭৬
 পবন পাণ্ডিতী ঘেঁৰিবাক নোহ বোগ ।
 অচিকিৎস ব্যাধি ভৈলে যেন গৰ্ভবোগ ॥৭৭
 নৃপতি বোলন্ত শুন হাওবে পাণ্ডিতি ।
 তোক দেখি পবে কেন নবকত দৃষ্টি ॥৭৮
 বাজভোগ তেজি মই ভৈলোহেঁ নিবান ।
 হুখে থাক বাহ মজ চলোঁ বনবাস ॥৭৯
 বাহুয়ে বোলন্ত পিতৃ চিত্ত কৰী থিব ।
 বনবাস যোগ বোক দিয়ো আনি চীব ॥৮০
 পুত্রব লগত বন বাইতে নোহে বোগ ।
 স্বজন পাণ্ডিত্য কবিরো বাজ্য জোগ ॥৮১

১৭ অধ্যায় - ত্রিবাম আবিষ বাকলি বস্ত্র বাবণ
 আক সকলোবে প্রতি আবাস বাক্য প্রদান ।

শুনিয়া কৈকেয়ী আতি সহবির মনে ।
 তিনিকে বাকলি বস্ত্র দিল। তেতিখনে ॥১
 লাজ এবি বোলয় নিষ্ঠুর মন কবি ।
 চীব পিত্তি চল কাণ্ডে দেশ পবিত্র ॥২
 ভবতে আসিয়া লোক এহি দণ্ডপাট ।
 চৌধর ববির লাগি বনবাস খাট ॥৩
 দেয়ায় বস্ত্রক তেজিলন্ত তেতিখনে ।
 পিত্তিলা বাকলি বস্ত্র ত্রিবাম লক্ষণে ॥৪
 সীতামেবী খেলন্ত গলত চীববাস ।
 মুগী যেন দেখিয়া গলত লৈল পাশ ॥৫
 লাজে নমাইলন্ত মাখ জনকব জীৱ ।
 স্বামীব পাশত দীবে দীবে ভৈলা থিয় ॥৬
 শুনিয়োক প্রভুবাম মোহ নিজপতি ।
 কেন মতে চীব পিত্তি কবিরো সম্প্রতি ॥৭
 হেন বুলি চীব নেত্রে উপবে থবিল ।
 মহাদই লোকে দেখি ক্রন্দন কবিল ॥৮
 তা যিধি বুলি বোল উখালিল জাৰি ।
 সীতা গোসানীক লাগি নাহি পাট সাধি ॥৯
 বাজাবোলে পাণ্ডিতী অধ্যাত্তি বব বৈলে ।
 একে বামে বনে বাইতে বব মাগি লৈলে ॥১০
 কিনো নিদাক্ষী তোব পাপব শবীৰ ।
 লক্ষণ সীতাক কেনে পিত্তিরস চীব ॥১১
 বাহুয়ে বোলন্ত বাপ তবু পায়ে ধবোঁ ।
 একুচীব পুত্র মই আইক পবিত্র ॥১২
 মোহোব বিরোগে আইব জীৱন সাগর ।
 হেন কাজ কর। যেন তান প্রাণ বর ॥১৩
 পবিল। কৌশল্যা মাঘ শোকব সাগরে ।
 ইত্যব শবীৰ বকা কর। নিবন্তবে ॥১৪
 হেন শুনি নৃপতি বিহবল আতি ভৈলা ।
 কুলিত পবির। তেতিখনে বুদ্ধ গৈলা ॥১৫
 কতোক্ষণে চেতন লভিয়া মহাবাই ।
 কবিল। আদেশ বাজ। হুমন্তক চাই ॥১৬
 মোব বখবান আন দ্বিত্যে বোড়া সাজি ।
 বামে যেন বাহুতে সাবধি দ্বিত্যে আজি ॥১৭

ৰাজ্যৰ আদেশ মন্ত্ৰী মাথে তুলি লৈয়া ।
 সব সাজে বথ সাজি আনিলন্ত গৈয়া ॥১৮
 ভণ্ডাৰীক নৃপতিয়ে কৰিলা হাৰ্কাৰ ।
 সীতাক দিয়োক বাজ যোগ অলঙ্কাৰ ॥১৯
 ৰাজ্যৰ বচন মন্ত্ৰী শিৰোগতে লৈয়া ।
 তেখনে আনিল। দিব্য অলঙ্কাৰ গৈয়া ॥২০
 নৃপতি বোলন্ত কুল বোহাৰী আমাৰ ।
 পৰিছেদ। দেখে পিকিয়োক অলঙ্কাৰ ॥২১
 তেতিফণে সীতা বক্ললক তেজিলন্ত ।
 স্তুনিৰ্ম্মল বস্ত্ৰ পৰিধান কৰিলন্ত ॥২২
 শান্ত পাঞ্চশতে পিকাইলন্ত অলঙ্কাৰ ।
 মুকুট কুণ্ডল গ্ৰীৱে সাতেসৰি হাৰ ॥২৩
 নেপুৰ পগৰি আনো অলঙ্কাৰ যত ।
 ধানে ধানে প্ৰতি প্ৰতি পিকাইল। সমস্ত ॥২৪
 কঙ্কণ কুণ্ডল বস্ত্ৰাঙ্গুলী আৰো কাঞ্চী ।
 সমস্ত শৰীৰ অলঙ্কাৰে নিলা থাকি ॥২৫
 মঙ্গল কৰিলা ভালে জনকৰ জীৱে ।
 গাৱচালি কৌশল্যাযো ধৰিলন্ত গ্ৰীৱে ॥২৬
 মাৱে জীৱে যেন ধৰিলন্ত গলে গলে ।
 লোহো মলচিলা সীতা নেত্ৰৰ অঞ্চলে ॥২৭
 মাথাত চুন্দন দিয়া বামৰ জননী ।
 বোলন্ত শুনিয়ো মাৱ জনক নন্দিনী ॥২৮
 নিগুণ স্তম্ভাৰী তোৰ দুৰ্গতিপতিত ।
 আৰ মান নাসাধিয়া কৰিবাহঁ। হিত ॥২৯
 সীতায়ো বোলন্ত মাৱ তেজ। চিন্তা শোক ।
 ইতৰ নাৰীৰ সম নেদেখিবা মোক ॥৩০
 স্তম্ভাৰী থাকন্তে শোভে সবে অলঙ্কাৰ ।
 স্বামী হীন হৈলে হোৱে সবে ছাবখাৰ ॥৩১
 পৰিস্থিত ধন মাত্ৰ দেন বাপ ভাই ।
 পুত্ৰত থাকিলে ধন হাততো নাপাই ॥৩২
 স্বামীৰ ধনক স্তম্ভাৰীয়ে কৰে দান ।
 কোন নাৰী কবাৱে স্বামীক অপমান ॥৩৩
 কোকিল শোভন হোৱে স্তম্ভাৰীয়ে বাৱে ।
 নাৰীগণ শোভে পতিব্ৰতা ধৰ্ম্মভাৱে ॥৩৪
 পুৰুষ শোভন গুণ সঙ্গ বিদ্ভাভাৰে ।
 তাপস শোভন হোৱে কৰ্ম্ম অলঙ্কাৰে ॥৩৫
 শুনিয়ো গোৰ্গানী বোলোঁ সীতা পৰবাহ ।
 জন্মে জন্মে বাম স্বামী তুমি হৈবা শান্ত ॥৩৬

কৌশল্যা শুনিলা হেন বচন কুশল ।
 হৰিষ বিষাদে পৰে নয়নৰ জল ॥৩৭
 ৰামৰ গলত ধৰি বুলিলা বিশেষ ।
 সীতাক ৰাখিয়া যত্নে দিলা উপদেশ ॥৩৮
 স্কুম্ভাৰ বাপ মোৰ লক্ষ্মণ কুমাৰ ।
 তাহাকো দেখিবা যেন নিজ কলেশৰ ॥৩৯
 বাঘৰে বোলন্ত মাৱ তেজিয়োক চিন্তা ।
 লক্ষ্মণ ডাহিন বাহু ছায়। মোৰ সীতা ॥৪০
 আন্ধ পৰাভৱে পশে হৰত শৰণে ।
 পাতি মলছিল তাৰ যমৰ কৰণে ॥৪১
 মোৰ লগে শোভন লক্ষ্মণ বীৰবৰ ।
 ৰবিতলে নাহিকে আমাক সমসৰ ॥৪২
 একে আৰো অগ্নি মই লক্ষ্মণ পৱন ।
 বিপু অৰণ্যক কৰিবোহঁ। পুৰি ছন ॥৪৩
 কৌশল্যা মুঠিক ধৰি হানিলন্ত হিয়ে ।
 চাপিয়া ধৰিলা গৈয়া লক্ষ্মণৰ গ্ৰীৱে ॥৪৪
 শুন শুন বাপু মোৰ লক্ষ্মণ কুমাৰ ।
 সীতাক ৰাখিবা ভালে বনৰ ভিতৰ ॥৪৫
 লক্ষ্মণে বুলিলা বাণী যোৰ হাত কৰি ।
 চিন্তা তেজিয়োক শোক মনুষ্য পৰিহৰি ॥৪৬
 সীতাৰ নিমিতে মাৱ নকৰিবা ভয় ।
 ধনু ধৰি ৰাখিবোহঁ। লক্ষ্মণ চুৰ্জয় ॥৪৭
 অশ্বিনীকুমাৰো মোক দুহিবন্ত সম ।
 হাতে ধনুশৰ ধৰি জিনিবোহঁ। যম ॥৪৮
 কাল বিকালক জিনি কীৰ্ত্তি বৰ থৈবোঁ ।
 মহেশ্বৰ হাতৰ ত্ৰিশূল কাঢ়ি লৈবোঁ ॥৪৯
 একেশ্বৰে জিনিবোঁ সকলে দেৱাস্তৰ ।
 মুঠিতে কৰিবোঁ বাসৱৰ বজ্জ চুব ॥৫০
 হাতে ধৰি ছিঙিবোহঁ। বকণৰ পাশ ।
 গঙ্গা ভাঙ্গি কুবেৰক কৰিবোঁ উদাস ॥৫১
 জীৰামে বোলন্ত মাৱ তেজিয়োক তাপ ।
 আশ্বাসিয়ো ভালে মোৰ দশবথ বাপ ॥৫২
 ভক্তিতাৱে ভুৰিয়ো শঙ্কৰ দেৱ হৰি ।
 সন্তাৰে আসিবোঁ মই বনবাস তৰি ॥৫৩
 স্তবিনয় স্তৰূপ পুত্ৰৰ শুনি বোল ।
 স্ত্ৰীসৰ সাজে ভৈল ক্ৰন্দনৰ বোল ॥৫৪
 ক্ৰৌঞ্চ সমূহে যেন নাড়য় আকাশে ।
 ক্ৰন্দনৰ উদ্গীৰ দশবথৰ আবাসে ॥৫৫

বায় সীতা লক্ষ্মণ বাজাক নবিলন্ত ।
 পুতু পুতু পারে ধবি ধূলিক লৈলন্ত ॥৫৬
 বক্ষিলন্ত পাচত কৌশল্যা দেবী যার ।
 অনন্তবে নবিলন্ত হুমিত্রাব পার ॥৫৭
 চণ্ডী বন্দিল, সখাই বিনয় বতাবে ।
 বসাইলন্ত কোলাত হুমিত্রা নিজ মায়ে ॥৫৮
 সাকল হীরন মোর কল্যাণ সাধিলে ।
 কত জন্ম পুণ্যে হই হেন পুত্র পাইলো ॥৫৯
 উদ্ধাবিলি বংশক সাকল উতপতি ।
 জ্যোত্স্নাইত ভৈল তোব ইমত ভকতি ॥৬০
 সীতা তোব হই সম বায় দশবধ ।
 অবিবোধে চল বাপ কল্যাণব পথ ॥৬১
 স্তন্য বাসায়ন যন সারথান কবি ।
 ভকতিক ইচ্ছা যাব ডাকি বোলোঁ হবি ॥৬২

১৬ অবোধাবলী—জীবন আদিব যনগমন ।

হলবি ।

অনন্তবে বায়, সীতা একে কথ,
 চড়িলন্ত বন্ধে গই ।
 পাচত লক্ষ্মণ, চড়িলা হবিয়ে,
 হাতে ধনুশব লই ॥১
 চৌধ ববিষক, লাগিলা সীতাব,
 বস্ত্র অলঙ্কার লৈয়া ।
 পেটাবিত ভবি, লৈয়া কাণ্ড কবি,
 হুমন্ত চড়িলা গৈয়া ॥২
 সমন্তে প্রজাব, তিনি বস্ত্রাসাব,
 চড়িলা থান তেজিয়া ।
 গুহাবি জনব, গারত সাক্ষাতে,
 অগনি কুণ্ড জালিয়া ॥৩
 সিংহ ছাবাবক, এবি অনন্তবে,
 পাইলা গৈয়া বাজপথ ।
 শোকে ছুখে মর্মে, পবিত্রন সন্ম,
 পাচে যান্ত দশবধ ॥৪
 উজল প্রচল, তৈলা তল বল,
 অবোধা বত নন্দী ।
 বায় সঙ্গে যাই, আশ পাচ চাই,
 পলাই বত দেশান্তবি ॥৫

যোগীব কাঙ্ছত, কানি ধূলি যত,
 হাতে মোহাদশ কাধি ।
 লববন্তে লব, বন্তে, পাচে চান্তে,
 হিয়া মানে গৈল কাটি ॥৬
 পাইলেক ভাগব, তোকণা কাথব,
 সবে পবি গৈল খসি ।
 মুখে শির শির, হুমবন্তে আতি,
 পলাইলা যত তপসি ॥৭
 আস বলি যোগী, আচাবি পেলাইলে,
 পূজাব দেহতা যান ।
 পূজিবাক লাগি, পাচে পাইবৌ দেহ,
 থাকয় যবে পবাণ ॥৮
 বায়ব পাচত, পকাশ ছাপন,
 কোটি যার কোণকব ।
 তার সীমা সংখ্যা, নাহিকে যতেক,
 চলি যাই ধনুর্ধব ॥৯
 বাক থাণ্ডা ধব, যতেক যুজাব,
 আদি অস্ত নাহি তার ।
 একো একো বীবে, সাগর পর্যন্তে,
 যুজিবাক দেউ দাব ॥১০
 পুত্রক কাঙ্ছত, ধবিয়া পাচত,
 চলিলা ব্রাহ্মণ যানে ।
 নট ভাট আদি, কিঙ্কব লবিল,
 আছিল যতেক যানে ॥১১
 সূর্য দেহতারো, যাব রূপ দেখি,
 চলিয়া নয়ান্ত বধে ।
 হেনয় হুমবী, সকলে কান্দয়,
 পবি পবি চতুঃপথে ॥১২
 নয়ন কটাক, কবি বায়দেয়ে,
 পাচক লাগিয়া চাইলা ।
 কুমি পারে চলি, আভয় কান্দন্তে,
 নৃপতিক ভেট পাইলা ॥১৩
 ই। বাপ বায়, লক্ষ্মণ জানকী,
 এবি যোক কৈক বাহা ।
 ইচ্ছাক লাগি, দেখো পবিত্রতা,
 মাথা ধুলি যোক চাহা ॥১৪
 বাপব বচন, শুনি বায়দেয়ে,
 যন আকবধি আনি ।

মক মক কবি, ক্রন্দন কবন্ত,
 মুখত নাগয় বাণী ॥১৫
 হুমন্ত মন্ত্রীক, বুলিলন্ত বামে,
 শীঘ্রে বথখান ডাক ।
 শুনবে হুমন্ত, নডাকিবি বথ,
 দশবথে দেন্ত হাক ॥১৬
 নযা থাক থাক, ডাক ডাক ডাক,
 উথলিল দুই বোল ।
 হুমন্ত মন্ত্রীক, মন দোধা ভৈল,
 কবয় চিত্ত আন্দোল ॥১৭
 খবতব কবি, বাঘরে বোলন্ত,
 মন্ত্রী আৰ কিবা চাহা ।
 বাপব বচন, মুশুনিলা ভাৱে,
 বথখান ঝাণ্টে বাহা ॥১৮
 শুনিয়া হুমন্ত, মন্ত্রীয়ে বাজাক,
 চাই কবি হাত যোব ।
 আতি শাস্ত্ৰ বেগ, কৰিয়া বথব,
 ডাকিলন্ত চাৰি ঘোড় ॥১৯
 মন পৱনৰ, বেগে চলে বথ,
 ধৰি অবণ্যৰ পথ ।
 কণেকতে সবে, পাচ কৰিলন্ত,
 নগবৰ লোক যত ॥২০
 সবাকে তেজিয়া, শীঘ্ৰ বেগে আতি,
 চড়িয়া গৈলন্ত বথে ।
 হিয়া ধাকুৰিয়া, পৰি বাহুৰিয়া,
 নাৰীগণ কান্দে পথে ॥২১
 বাজা দশবথ, কান্দন্ত পথত,
 চলি যাস্তে ভূমি পাৱে ।
 মহাদই যত, কান্দন্তে চলন্ত,
 বাম বুলি দীৰ্ঘ বাৱে ॥২২
 বশিষ্ঠ প্রমুখা, কৰিয়া যতেক,
 আছন্ত গুৰু ব্ৰাহ্মণ ।
 বাজাক সমুখি, মধুৰ বচন,
 বুলিলন্ত তেতিখন ॥২৩
 বামব পুনৰা- গমনে তোমাৰ,
 আছে যেনে অভিপ্ৰায় ।
 বহুদূৰ তাক, আগ বঢ়াইবাক,
 এতিখন মুমুৰাই ॥২৪

শুনিয়ে নৃপতি, আপুনি ছিঙিলা,
 আপোনাৰ সৰ্বনাশ ।
 আগে সত্য কবি, বব দুই দিয়া,
 কৈকেয়ীক দিল। আশ ॥২৫
 বশিষ্ঠে দেখন্ত, বাজা দশবথ,
 মন্ত গজ যেন আছে ।
 যুগুত বচন, অঙ্কুশে তাহাক,
 পলটাইলা গুৰু পাচে ॥২৬
 গুৰুৰ যুগুত, বচন শুনিয়া,
 বহিলা তথা নৰেশ ।
 বামব ভিতিক, চাহিয়া নৃপতি,
 নকৰে চকু নিমেষ ॥২৭
 কাটন্ত নিশাস, ভৈলন্ত নৈবাশ,
 পুহু পুত্ৰ দৰশনে ।
 মৰ্ম্মে পোৰে হিয়া, ভূমিত পৰিয়া,
 মুছা গৈলা তেতিখনে ॥২৮
 হাহাকাৰ কৰি, ডাহিনে কৌশল্য,
 ধৰিল। বিকল ভাৱে ।
 বাম পাশ চাপি, ধৰিলন্ত পাচে,
 ভৰতব নিজ মাৱে ॥২৯
 কতোক্ষণ পাচে, বাজা দশবথ,
 গাৱত চেতন পাইলা ।
 ক্ৰোধ দৃষ্টি আতি, কৰিয়া নৃপতি,
 কৈকেয়ীক লাগি চইলা ॥৩০
 হাওঁৰে পাপিষ্ঠি, পৰম অনিষ্ঠি,
 মুচুৰি মুচুৰি মোক ।
 গুচ ইথানৰ, জীওঁ মানে আৰ,
 মইতো নচাইবোঁ তোক ॥৩১
 শুন ছাৰি ওৰে, তোৰ বাক্যে যেনে,
 ভৰতে লয় বাজ ।
 নলৈবোঁ তাহাৰ, পিণ্ড জলাঞ্জলি,
 আদি কৰি যত কাম ॥৩২
 দেখিয়া হুমন্তী, তোক বিহা কৰি,
 নষ্ট ভৈলোঁ মই ছাৰ ।
 নথাক এথাত, তোহোৰ আজ্ঞাত,
 পৰি ঘাউক মহামাৰ ॥৩৩
 ঘিকা'ছোক তোক, বাম হেন পোক,
 দিলি তই বনবাস ।

ବାୟ ନକ୍ଷତ୍ର ମୀତାବ ବନଗୟନ

শুনবে পাণ্ডিতী, দূর যাহা তট,
 মোক বধিবাক চাস ॥৩৪
 বায়ে তৈত বন, কলক খাইবন্ত,
 যট ভুঞ্জিবোহৌ ভাত ।
 কঁড়া ভোগ হবে, তেজিবৌ বাসনা,
 টাটো পুরী অমোধ্যাত ॥৩৫
 নাট্যমার সিদ্ধি, কবি কবি বিধি,
 কি কবিলি তট মোক ।
 মরিবার কালে, পাইলোহৌ দাকন,
 প্রিয় পুত্র বাম শোক ॥৩৬
 কোশল্যা গোসানী, গদ গদ বাণা,
 বুলিলা বচন হিত ।
 কেন মতি হীন, তৈলা প্রভু এবে,
 ধিব করিয়োক চিত ॥৩৭
 নাহি ভুলা যাব, ত্রিভুবনে আব,
 ভূমি হোব নিজ পতি ।
 ভাল কার্যা আব, নেদেখোহৌ প্রভু,
 মিলি গৈল বিসঙ্গতি ॥৩৮
 বিদানে মনত, বুলিলন্ত পাচে,
 অমোধ্যাব নিজনাথ ।
 | যাত নামে আব, বানে কোশল্যাব,
 মোক আবে লৈয়া সত ॥৩৯
 কিছু স্বস্ত মন, শঙ্কর বচন,
 মন্ত্রীগণে বেবে পাটল ।
 কোশল্যা দেবী, ঠারত রাজাক,
 প্রবেশ নিয়া কবাইলা ॥৪০
 পটেশ্বরী সব, সহিতে নৃপতি,
 পশিলা নিজ পুত্র ।
 বামব উত্তম, ওদ্যাবিক রাজা,
 দেখিলা কতো দূরত ॥৪১
 মলিন পবিল, গলফে এবিল,
 সর্প যেন গহবর ।
 কেশরী বেহিল, কুন্তবে তেজিল,
 বেহেন গিবি কন্দর ॥৪২
 পাচে শোকে ছুবে, কোশল্যা সহিতে,
 নব্যাত এবিলা গার ।
 হা বাম বুলি, বাহু হুই ভুলি,
 কান্দে ডিরা দীর্ঘ বাহ ॥৪৩

হবি হবি বাম, মোক মোক দিলা,
 এবি কৈক লাগি গৈলা ।
 কিনে তোব চিত, মোহোক বদিত,
 লাগি উতপতি তৈলা ॥৪৪
 পূর্ব জন্ম হৈবে, যই পিতা পুত্র,
 কবারা আট্টো বিয়োম ।
 তার কলে ঘোব, মিলিল মোহোব,
 নিদাকণ পুত্র শোক ॥৪৫
 প্রাণেশ্বরী মোব, শুনিয়ো কৌশল্যা,
 ঐরিত চাপিয়া ধব ।
 তোহোব গর্ভত, তৈল উতপতি,
 বাম মোব পুত্রবব ॥৪৬
 আব নেদেখিবৌ, গৈল কৈক লাগি,
 মোহোব কুল নন্দন ।
 মহা বীরবব, শরীর হুন্দর,
 গজর যেন গমন ॥৪৭
 পদম নিখল, নীল উতপল,
 সমান শোভে বদন ।
 ত্রিলি বলিত, আজানুলবিত,
 বাহু প্রিয় দরশন ॥৪৮
 আতি হুশোভন, পিতা তিনি জন্ম,
 মোব মেবে বনে গৈল ।
 বিধিব বিধাতে, জামি হেন নাথে,
 পুত্র অনাধিত তৈল ॥৪৯
 কোমল ভুলিত, বেনত কামলিত,
 শুতি উতপাত কবে ।
 ভূগব শয্যাত, শুভিরা সাক্ষাত,
 এবে কেনে প্রাণ ধবে ॥৫০
 অন্ন বয়সব, হুবিয়া কুম্ব,
 রাজাব ভোগ উচিত ।
 তেজি গৃহ হুখ, বনবাস হুখ,
 ভুঞ্জিবেক নিতে নিত ॥৫১
 শরীরক ছানি, পুত্র শোক বহি,
 কবে হুইকে নিবন্তব ।
 শোকে সর্বকণ, ববিব কিবনে,
 যেন শোবে সর্বোব ॥৫২
 নিদ্রাক নপাইলা, বিদানে থাকিলা,
 বাজা আক পটেশ্বরী ।

বামৰ শোকত, ভৈল নিশবদ,
 অযোধ্যা সিটো নগৰী ॥৫৩
 শুনিয়োক লোক, সংকেপে আছোক,
 ইটো কথা এহি মানে ।
 মহা লাভ জানি, বামৰ কাহিনী,
 শুনিয়োক বিগুমাণে ॥৫৪
 ঘোৰ কলিকাল, নাহি আত ভাল,
 বামত বিনে ভকতি ।
 জীবা কতকাল, তেজি আলজাল,
 বাম পাৰে দিয়া মতি ॥৫৫
 পবন অধিব, মনুষ্য শৰীৰ,
 পৰে কেতিক্ষণ জানি ।
 জন্মৰ সাকল, হোক লোক ডাকি,
 বোল' বাম বাম বাণী ॥৫৬

১৭ অধ্যায়

প্ৰজা সকলৰ প্ৰতি শ্ৰীবামৰ প্ৰবোধ বাক্য ।

পদ ।

অযোধ্যা তেজিয়া বাম গৈলা যেতিক্ষণ ।
 নগৰীয়া লোক নথাকিল একোজন ॥১
 নিজ প্ৰাণ তিনি জন বন চলি যাই ।
 মৃতক শৰীৰে থাকিবোহে কাক চাই ॥২
 এহি বুলি প্ৰজা বাঘৰ লাগ লৈলা ।
 যাইবে কতো নপাৰি পথতে পৰি বৈলা ॥৩
 বাঘৰে বোলন্ত শুন। অযোধ্যাৰ জন ।
 যদি দায়। থাকে মোৰ কৰিয়ো বচন ॥৪
 মোহোৰ বাসনা এৰি অযোধ্যাক যাহা ।
 ভবতক বাজ। পাতি ধৰ্মপথ চাহ। ॥৫
 মোহোৰ শোকতে দহু বাজ। দশবধ ।
 তাক য়েবে আশ্বাসিয়ো। মোৰ হিতপথ ॥৬
 প্ৰজা বোলে বাম প্ৰভু ধৰ্ম চাহিলোক ।
 বাহুবায়া মন অযোধ্যাক চলিয়োক ॥৭
 নোহে আমি তেজিলোহে। পুত্ৰ পৰিবার ।
 তোমাৰ ভুলত বন কৰিলোহে। সাৰ ॥৮
 কৈকেয়ীৰ বচনক দৃঢ় মনে ধৰি ।
 কোথা চলি যাহ। আমাসাক পৰিহৰি ॥৯
 বাগ বোধ সকলো আমাত কহ। কৰি ।
 প্ৰতিপাল কৰিয়োক অযোধ্যা নগৰী ॥১০

পিঠি দিয়া প্ৰজাক নিৰ্দয় বাম বাঁৰ ।
 শীত্ৰবেগে পাইলেক তমসা নদীতীৰ ॥১১
 বাঘৰে বোলন্ত শুন। লক্ষণ বিনীত ।
 প্ৰথম প্ৰবাসে আমি ভৈলোঁ উপস্থিত ॥১২
 অশ্লথ নকৰ বাপু মনুষ্য পৰিহৰি ।
 বাত্ৰি গোট বন্ধিয়ো প্ৰজাক বন্ধ। কৰি ॥১৩
 কেন মতে ফলমূল ভুঞ্জিবোহে আজি ।
 কাণ্ট কৰি তৃণ শয্যা দিয়ো মোক সাজি ॥১৪
 বামৰ বচন শুনি লথাই মহা বাঁৰে ।
 তৃণ শয্যা নিশ্চিলা তমসা নদীতীৰে ॥১৫
 বাম সীতা পাচে তথা শয়ন কৰিলা ।
 নিদ্ৰ। গৈলা দুয়ো দুখ শোক পাসৰিলা ॥১৬
 চতুৰ্ভিত্তি বেড়ি শুইলা অযোধ্যাৰ লোকে ।
 নিচেফে গৈলন্ত নিদ্ৰ। পীড়িলেক শোকে ॥১৭
 বামৰ বিবিধগুণ কথা আতি কহি ।
 হুমন্ত লক্ষণ জাগি থাকিলন্ত বহি ॥১৮
 সমধিকে গৈল য়েবে নিশা দুইপৰ ।
 পাইলন্ত চেতন নিদ্ৰ। ভাঙিল বামৰ ॥১৯
 বাঘৰে বোলন্ত লথাই প্ৰজাৰ বিপত্তি ।
 পুত্ৰ দাৰ। গৃহ তেজি আমাত ভকতি ॥২০
 দাকণ বনত আসি তমসা কুলত ।
 মোত অনুবাগে শুইল বৃক্ষৰ মূলত ॥২১
 প্ৰজাক আমাৰ দুখ দিতে সুযুগাই ।
 সবাহাকো পৰিহৰোঁ চিন্তাহ। উপায় ॥২২
 শুন। বোলোঁ। বচন হুমন্ত সদভাৱ ।
 অযোধ্যাক লাগি মোৰ বধ বাহুবাৰ ॥২৩
 কতো দূৰ গৈয়া পাচে আন পহু। ধৰি ।
 অন্তৰীক্ষ ভাৱে বধ আন কাণ্ট কৰি ॥২৪
 শ্ৰীবামৰ বচন হুমন্তে পৰিমাণি ।
 সেহিমত কৰি বধ যোগাইলন্ত আনি ॥২৫
 বাঘৰে সীতায়ে সেহি বধত চড়িয়া ।
 তমসাৰ পাৰ ভৈলা প্ৰজাক এৰিয়া ॥২৬
 পাৰ হুয়া বাম য়েবে বহু দূৰ গৈলা ।
 প্ৰভাতত আৱিত্য উদয় আসি ভৈলা ॥২৭
 জাগি প্ৰজা সৰে বোলে হৰি হৰি বিধি ।
 খুজি কুবে হাতৰ হুৰাইল যেন নিধি ॥২৮
 অযোধ্যাক ধৈল বাম দেখি বধ চিন ।
 জানি নিবন্ত। প্ৰজা ভৈল শোক হীন ॥২৯

ক্ষম্যশীন বায় কোপ উপশায় তৈল ।
 হেন বুলি প্রজ্ঞা সব অবোধ্যাক শৈল ॥১০
 পাচে প্রজ্ঞা দেখে বায় নাহি অবোধ্যাক ।
 সূৰ্য্য অন্ত গৈলে পদ্ম সঙ্কোচ সাক্ষাত ॥১১
 হুক্তিত পৰিলো প্রজ্ঞা আপোনাৰ চায়ে ।
 পুত্ৰ পৰিবার সমে কাল্কে দীৰ্ঘ বায়ে ॥১২
 নারীগণে স্বামীক বোলয় অমুতৰ ।
 বায় গুণ পাসৰিয়া আসি গৈলে ঘৰ ॥১৩
 দিনেকবো গুণ তান হুক্তিতে নপাৰি ।
 স্বামী সকলক গালি পাৰে বত নারী ॥১৪
 স্বামীৰ মাধাত কোকো দেয় আকষণ ।
 এৰি আইলি বায়ক টেটন যেন চোৰ ॥১৫
 এভো হেন কবক বায়ৰ পাশে যাহা ।
 সেৱা কৰি বিনয় বায়ক মনরাহা ॥১৬
 কল মূল গোটাই আনি বায়ক ভূষিৰ ।
 তোমাক আমাক বায় সঁতায়ৈ পুৰিৰ ॥১৭
 স্ত্রী মুখ চাইতে আইলি বায়ক তেজিয়া ।
 পানী মোক তেজি মৰে নবকে মজিয়া ॥১৮
 এহিমতে প্রজ্ঞায়ে বায়ক কৰে ধৰ্ম্ম ।
 তেজিল সমস্তে লোকে যাব যেন কৰ্ম্ম ॥১৯
 দেৱদ্বায়ে দেব পূজা কৰিলে বিজ্ঞেয় ।
 ব্রাহ্মণ সকলে নপঢ়য় আক বেদ ॥২০
 কত্বে এৰিলেক অস্ত্ৰ শস্ত্ৰ কৰ্ম্ম ধৰ্ম্ম ।
 বৈশ্ণৱ এৰিলেক ক্ৰম বাণিজ্যৰ কৰ্ম্ম ॥২১
 গুপ্তে এৰিলেক সেৱা বিদ্যামিত লোক ।
 পুত্ৰে যাক এৰিলে তেজিল মাৰে পোক ॥২২
 সকলে প্রজ্ঞাৰ তৈল অহুত আধুতি ।
 চত্ৰিত জাতিয়ে তেজিলেক নিজ বৃত্তি ॥২৩
 দেশে দেশে প্রজ্ঞা মৰে কাল্কে মন্থ্য কৰি ।
 সকলে নগৰী ভানি শুনি হৰি হৰি ॥২৪
 দশবধ কৈকেয়ীক প্রজ্ঞা বোলে থিক ।
 যিনা দোষে বায়ক পঠাইলা বনে কিক ॥২৫
 কতো দিনে প্রজ্ঞা মৰে থাইলে অন্ন পানী ।
 শুনিয়া পথত যেন বায়ৰ কাহিনী ॥২৬

১৮ অবোধ্যাক—ঈগাক্ষত্ৰৰ ওহ বাতাব
 লগত সাক্ষাৎ ॥

উপায় বিশেষে প্রজ্ঞাগণে পৰিহৰি ।
 অবিলম্বে পাইলা আসি কোমল নগৰী ॥১

তাকে এবাই গৈলা বৈষ্ণৱতি নদী ভৰি ।
 লক্ষণ জানকী সম্বন্ধিতে মন্থ্য কৰি ॥২
 গোপকুল পাইলা গৈয়া দ্বত ধৰি সাৰ ।
 শীত্ৰ বেগে তৈলা গৈয়া পোষতীৰ পাৰ ॥৩
 বখনেৰি সন্ধানে পৃথিবী তল জেৰি ।
 শীত্ৰ বেগে ভৰিলা সবয়ু মহানদী ॥৪
 মন্ত্ৰীক সম্বন্ধি বামে বুলিলা বচনে ।
 বিদ্যাদ থাকিল মোৰ সবয়ুৰ বনে ॥৫
 কোন কালে আসি মাৰবাণ ভেট পাইবোঁ ।
 সবয়ুৰ বনে মুগ মাৰিবাক ঘাইবোঁ ॥৬
 হেনয় বিদ্যাদে যেনে গৈলা বহু দূৰ ।
 গোমূলিৰ বেল পাইলা গুজ্জৰেৰ পূৰ ॥৭
 দেৱদ্বা গজাক দেখিলা গৈয়া তথা ।
 জগত পৱিত্ৰ কৰি বহন্ত সৰ্বধা ॥৮
 শত যোজনত থাকি লুপ্ত কৰে ।
 তেতিয়কৈ চুৰ্ঘোৰ হস্তৰ পাপ ভৰে ॥৯
 স্নানত দ্ৰুত বত গুচয় নিশেষ ।
 কল্যাণ লভিয়া পায় পূণ্য কথা শেষ ॥১০
 দেখিলে পাতক কৰে একজনমৰ ।
 পৰিলে নকৈ হোৱে জনম শতৰ ॥১১
 স্নানিলে সৰ্বত্ৰ জন্মৰ পাপ নান ।
 স্নান দান কৰে হোৱে ব্ৰহ্মৰ প্রকাশ ॥১২
 অন্তকালে যিবা জানে গজাত মজয় ।
 মুকুতি লভিয়া ঘোৰ সংসাৰ তৰয় ॥১৩
 চাৰি মুখে ব্ৰহ্মা গুণ বৰ্ণাইতে নপাৰি ।
 ছেন গজাৰ্থীৰ পাইলা বাঘৰ মুৰাৰি ॥১৪
 বায়ৰ পৰশে চৌ উঠলন্তে আঙে ।
 বায় দৰশনে গজাদেবী যেন নাচে ॥১৫
 ফেনগণ হৈল যেন সঙ্কচিত হাস ।
 জলৰ উন্মোল যেন দেখয় প্রকাশ ॥১৬
 নিজাৰত হাতে গজা আহ্বান কৰিল ।
 গজাক দেখিয়া বামে শোক পাসৰিল ॥১৭
 কুণ্ডীৰ কল্পপ মন্ত্ৰ নিশ্চয় খৰিয়াল ।
 নানাৰিধ জলজন্তু কবৰ আক্ষাল ॥১৮
 হাস লাবসৰ যথো বক চক্ৰবাক ।
 জলচৰ পক্ষীপদ লবি জাকে জাক ॥১৯
 দুখেতে হৰিব কিছু তৈল গজাকুলে ।
 বসিলা বধৰ নাহি ইন্দ্ৰদিব মূলে ॥২০

হুমত্ৰ বধব ধোঁড়া কবিতা উদাস ।
 জলপান কবায়ী ধোঁবাক দিলা ঘাস ॥২১
 শৃঙ্গরেব পুবে বীৰ ইন্দ্র সমসব ।
 গুহ নামে বাজা বব হুহুদ বামব ॥২২
 চাণ্ডালব বাজা তেহো বার্তা পাচেপাইল ।
 মুখ্য মুখ্য পাজ্র লৈয়া বাম পাশে আইল ॥২৩
 দূবতে বামক দেখি নমাইলেক মাথ ।
 সাক্ষী প্রণামি যুৰিলেক যোবহাত ॥২৪
 কপূৰ তাশুল যত বিবিধ ভক্ষণ ।
 বামব আগত কবিলেক উপসন ॥২৫
 আইস আইস গুহ বুলি বামে দিলা বার ।
 সন্মিত চাপিলা গৈয়া বিনয় স্বভাৱ ॥২৬
 দুই বাহু মেলি বামে সাবটি ধৰিলা ।
 ঐশ্বৰ্য্যত ধৰিয়া মাথে চুশ্বন কৰিলা ॥২৭
 কিনো শুভদিন আজি দেখিলোঁহো তোকে
 এবাইলোঁহো ক্ষণতেক হৃদয়ৰ শোক ॥২৮
 কুশল বার্তাক পুছি দিলন্ত সিদ্ধান্ত ।
 আদি অস্ত্ৰে কহিলন্ত আপোন বৃত্তান্ত ॥২৯
 পৰিগ্রহ তেজিলোঁহো তাপসৰ ভাৱ ।
 অন্ন পান দ্ৰব্য যত চাৱক পঠাক ॥৩০
 বাকলি বসন ফল মূলে মোৰ আশ ।
 পাইলোঁ তোব আদৰ ধোঁবাক দিয়ে ঘাস ॥৩১
 সন্ধ্যা কবিলন্ত বাম লখাই মহাবীৰে ।
 তৃণ শয্যা নিশ্চিলা লক্ষণ গজাভীৰে ॥৩২
 তৃণৰ শয্যাত বামে ঘেলাইলন্ত গাৱ ।
 সীতাও চাপিলা গৈয়া সলজ্জিত ভাৱ ॥৩৩
 হুমত্ৰ লক্ষন গুহ গজাব কুলত ।
 তিনি জনে বিধামিত বৃক্ষৰ মূলত ॥৩৪
 গুহ বাজে বোলে লক্ষণৰ মুখ চাই ।
 তোমাক দিবাক আছে পত্ৰক বিছাই ॥৩৫
 ইহাতে শুভিৰো ভূমি মন্য পৰিহৰি ।
 সসৈন্তে পহবা দিৰোঁ হাতে ধনুৰবি ॥৩৬
 লক্ষণে বোলন্ত শুনা গুহ মহাবীৰ ।
 কেনে নিত্ৰা যাইবোঁ শোকে দগধ শবীৰ ॥৩৭
 কৌশল্যা হুমিত্ৰা মাৰ বাপ দশবধ ।
 ছট কটাই যবে ছুইয়ো দহে অন্তৰ্গত ॥৩৮
 বাহাব তুলত লবে চকুৰঙ্গ দল ।
 স্বৰ্গদ্বাৰ ভেদয় লৈন্তব কোলাহল ॥৩৯

হেন বাম সীতা শুভিলন্ত তকতল ।
 নবহয় প্রাণ মন কবয় বিকল ॥৪০
 যাহাব সেরক হস্তী ঘোড়ে বধে চড়ি ।
 আগে পাচে সেরা কবি চলে দৰদৰি ॥৪১
 তাহান বিপতি হেন মিলিল আপায় ।
 জীৱনতো দিক মোৰ পৰাণ নমাই ॥৪২
 শুনি গুহ নৃপতিৰ পৰাণ নসহে ।
 দশবধ বহি ছলি অন্তৰ্গত দহে ॥৪৩
 তিনিকো পীড়িলে শোক ছলিয়া প্রচণ্ড ।
 কান্দন্তে পুহাইল বাত্ৰি উদিত মার্তণ্ড ॥৪৪
 বাঘৰে বোলন্ত লখাই ঝাণ্টে চালগাৱ ।
 পুহাইল বজ্জনী কুলি তেজিলেক বাৱ ॥৪৫
 ময়ূৰব নাহে শুনি পূৰিলেক বন ।
 ধনু কাণ্ড লৈয়ো ভাই কৰিয়ো গমন ॥৪৬
 বামব বচন শুনি বিনীত লক্ষণে ।
 তৃণ বাণ খৰ্গ সাজি লৈলা তেতিক্ষণে ॥৪৭
 আগত লক্ষণ সীতা পাচে বঘুনাথ ।
 আগ বাঢ়ি হুমত্ৰ যুৰিলা যোবহাত ॥৪৮
 লখিলোঁহো ভূমি পাৱে ধৰিলাহা দিশ ।
 আজ্ঞা দিয়ো প্রভু মই কৰিবোঁহো কিস্ ॥৪৯
 বাঘৰে বোলন্ত মন্ত্ৰি অযোধ্যাক চল ।
 লোকত জনাইবে মোৰ বার্তাক কুশল ॥৫০
 হেন শুনি মন্ত্ৰী ভৈল বিকল স্বভাৱ ।
 মৰিলোঁহো বুলিয়া দিলেক দীৰ্ঘবাৱ ॥৫১
 আশেষ কান্দিয়া বোলে চৰণত ধৰি ।
 দেশক নমাইবোঁ থাকোঁ তমু সেরা কবি ॥৫২
 শ্ৰীৰামে বোলন্ত মন্ত্ৰী হেন নোহে যোগ ।
 তিম দিন বাপৰ নাহিকে বাজভোগ ॥৫৩
 জীৱন্তে কি দশবধে তেজিলন্ত মোক ।
 আশ্বাসিবি ভালেতাঙ্ক যেন পলাই শোক ॥৫৪
 বামব চৰিত্ৰ কথা অমৃত পবন ।
 সংসাৰ ভবস ইটো উপায় হুগৰ ॥৫৫
 জানিয়া বামব পাৱে থিব কবি মন ।
 বোলোঁ বাম বাম সবে সমাজিক জন ॥৫৬

১২ অধ্যায় - হুমত্ৰ বিহাৰ ।

ভূমি ।

আহাব বাপব, ভূমি প্ৰিয়মন্ত্ৰী,
 বচন মোৰ শুনহ ।

হুখব ভাঙ্গন, বাপব আগত,
 কুশল বার্তাক কহ ॥১
 জীৱন্তে আহুত, হুখব ভাঙ্গনী,
 কোশল্যা হুমিত্রা আই।
 কৈবৰ দুই-ব' আগে, হুখে জীৱে তিনি,
 বাহু বনফল খাই ॥২
 কৈকেয়ী প্রমুখো, মারক প্রণামি,
 জনাইবাহা পাচে মোক।
 বামে বুলিলন্ত, ভালে মই আছি,
 ভূমি সব তেজা শোক ॥৩
 বাপব চৰণ, বলিয়া বুলি'ব,
 তোমাত বাম ভকত।
 মাছে বনবাস, তমু সত্য পালি,
 নবক যাউতে শকত ॥৪
 চৰক নাটে, বাজো ধানিয়াক,
 তজিয়োক সব শোক।
 মন্বিবোধে বন, তেজিয়া-মাইবো,
 হৰিতে দেখিব। মোক ॥৫
 চৰক নাৰ, বচন বুজি'ব
 শুভানিত মোৰ ভাট।
 কৈকেয়ী সদৃশ, মেণিবে মোক
 কোশল্যা হুমিত্রা আই ॥৬
 লক্ষণে বোলন্ত, বাপক বুলি'ব,
 গুচিল তোমাৰ ভাল।
 কৈকেয়ীৰ হিত, চিন্তিয়া আমাক,
 বনক পঠাইলা বুলি ॥৭
 লোক পতিয়ান, বিবাদ এবিধ
 হৰিবে কৈকেয়ীক চাহ।
 সাত পুত্ৰব, তোমাৰ গোসানী,
 কান্ধত কবি বলাহা ॥৮
 ভূমি তেন বাজা, জীৱণ কৈয়া,
 বব হটে বধু পাইলা।
 মেলে মেলে খ্যাতি, থাকিল তোমাৰ,
 বামক বনে পঠাইলা ॥৯
 সকলে লোকক, অসাব কেছিল,
 কৈয়া কৈকেয়ীক সাব।
 হৰিবাব কালে, কামবন্ত হুয়া,
 বধু খট আপোনাব ॥১০

লক্ষণক বাৰি, বামে বুলিলন্ত,
 ময়ী শুনা পৰিমাণ।
 লক্ষণব বোল, বাজাক জনাইল,
 তেখনে তজিব প্রাণ ॥১১
 শোক হুখ এবি, কিছু শুবুগিবি,
 হৰিবে অবোধা যাহ।
 আগাব কুশল, সাব বার্তা কহি,
 নৃপতিক ভালে চাহা ॥১২
 গুহ নৃপতিক, বামে বুলিলন্ত,
 আঠ আন এতিফণ।
 মাথে জটা ধৰি, তাপসৰ বেলে,
 ছুভায়ে চলিবা বন ॥১৩
 আজ্ঞা পিৰে ধৰি, তেতিফণে গুহ,
 আনি দিলা বড় আঠ।
 জটা নিশি শিবে, ছুভায়ে গজাব,
 পাৰ কৈতে লৈলা বাট ॥১৪
 গজাৰীৰ চাৰি, গুহয়ে তমগু,
 আত্ময় বিকল হাবে।
 ব'হু হ'ত, ধৰিলা লক্ষণে,
 বামে চ'চলন্ত নায়ে ॥১৫
 বাম সীতা লক্ষাট, গুহ তমস্বব,
 ন'ব জোড়ক হৈ।
 চুইজাৰো মন্থন, গুহয়ে চলি গৈলা,
 নদীৰে কাৰে নস'ত ॥১৬
 গুহ তমস্বব, বামৰ চৰিত্র,
 শূন্য সমাজক হ'ত।
 জমাব ম'ত, জব আশা এবি,
 কাৰিয়া ন'ত বানত ॥১৭
 বামৰ ভকতি, এ'ত সে সম্পত্তি,
 সমস্ত শাস্ত সম্ভব।
 থিৰ মন কৰি, বোধো'ত কবি হৰি,
 লাগকো জট পা'ত ॥১৮
 ২০ অধ্যায়ান্ত—দ্বিবাংক ব-৪ বেবেল আও
 ৫৪৩৪৩ বুনি অগ্রহলৈ আগমন।
 পর।
 মাক পজা পাইলা পৈয়া লইয়া নাওবাণী।
 ক'তহোবে বোলন্ত গজাক সীতা চাহি ॥১৯

শুনিয়ো গোসানী তুমি দেব নদী গঙ্গে ।
 আমি যিটে বোলোঁ তাক শুনিয়োক সঙ্গে ॥
 প্রণামোহেঁ গঙ্গাদেবী কবি যোৰ হাত ।
 দশবথ স্তুত বাম মোৰ প্রাণনাথ ॥৩
 বক্ষা কৰাঁ মায় আৰু দুৰ্গতি তবস্ত ।
 বনবাস খাটি আসি ৰাজ্যক কবস্ত ॥৪
 লক্ষ্মণকো পালিবাঁহা আমাৰ দেৱব ।
 মোক বক্ষা কৰাঁ সবে তৰোহেঁ চুস্তব ॥৫
 অযোধ্যাক আসিলে কৰিবোঁ বহুমান ।
 তোমাৰ উদ্দেশে দিবোঁ সহস্ৰ গোদান ॥৬
 সীতা তুতি কবন্তে গঙ্গাৰ ভৈলা পাৰ ।
 প্রণমিয়া গঙ্গাক বনত পয়সাৰ ॥৭
 সীতা আগে চলে লখাই ধনুশৰ ধৰি ।
 পাচত চলন্ত বাম দুইকো বক্ষা কৰি ॥৮
 তিনিও অনেক বন বিষম এবাইলা ।
 কতোদূৰ গৈয়া বৰ বৃক্ষ মূল পাইলা ॥৯
 হৰিণেক মাৰিয়া ৰাক্ষিয়া তৈতে খাইলা ।
 বৃক্ষমূলে লখাই পত্ৰ শয্যাক বিছাইলা ॥১০
 শ্ৰীৰামে বোলন্ত বাপ শুনিয়ো লখাই ।
 তোৰ শয্যা কৰ মোৰ সন্নিহিত চপাই ॥১১
 আজি ভালে জানিবি প্রথম পৰবাস ।
 স্নমন্ত্ৰে এবিল দেখি তেজিলা নিদ্রাস ॥১২
 কতো নিশা যাহন্তে উদিত ভৈল শশী ।
 লক্ষ্মণক বুলিলা শয্যাতে বামে বসি ॥১৩
 আজি জানো সাফলিলোঁ বাপৰ শপত ।
 কৈকেয়ী মাৱৰ সিদ্ধি ভৈল মনোৰথ ॥১৪
 হৰি হৰি বাপ দশবথ মহীপাল ।
 কৈকেয়ী তোমাৰ ভৈলন্ত নিজ কাল ॥১৫
 ভবন্ত নৃপতি ভৈলে লখাই বৃদ্ধ উলি ।
 মাৰিবে কৈকেয়ী মোৰ মায় বাপ পুলি ১৬
 এতেঁওঁ তই লখাই দেশক চলি যাহ ।
 অনাধিতি মাৱক বাপক ভালে চাহ ॥১৭
 তোৰ দৰশনে কিছু সম্ভাপ তেজিব ।
 সীতা সমে আমি পিতৃ সত্যক পালিবোঁ ॥১৮
 লক্ষ্মণে বোলন্ত শোকে তোমাক বাধয় ।
 ইসৰ ক্ৰন্দনে আৰু কিছু নদায় ॥১৯
 পুত্ৰ পুত্ৰ বোলাই দেশক লাগি চল ।
 যই প্রাণ তেজিলে পাইবাই কোন ফল ॥২০

লক্ষ্মণৰ বোলে ভৈল শোক উপশায় ।
 পুহাইল বজ্জনী গাৱ চলিলন্ত ৰাম ॥২১
 আগ ভৈল। লক্ষ্মণ সীতাক মাজ কৰি ।
 চলি যান্ত বাম বৃক্ষমূল পৰিহৰি ॥২২
 নদী নদ গহন পৰ্বত মহাদেশ ।
 সীতাক আপুনি বিনাৱন্ত হৃদীকেশ ॥২৩
 দেখিয়োক সীতা গঙ্গা যমুনা সঙ্গম ।
 পাইলোঁহো প্রয়াগ ভৰদ্বাজৰ আশ্রম ॥২৪
 ভৰদ্বাজ ঋষিয়ে কবন্ত হোম জাপ ।
 ত্ৰিভুৱন দহিতে পাৰন্ত দিয়া শাপ ॥২৫
 হোম ধূম পৰ্বতি দেখিয়ো সীতা আগ ।
 মুক্তি ক্ষেত্ৰ আসি আমি পাইলোঁহো প্রয়াগ ॥
 গধূলি সময়ে যেবে আদিত্য নামিলা ।
 ঋষিৰ চুৱাবে গৈয়া তিনিও মিলিলা ॥২৭
 বাম আসিবাৰ পাচে ঋষি বাৰ্তা পাইলা ।
 শিষ্যক পঠাইয়া ঋষি ৰামক আনাইলা ॥২৮
 সৰ্ব্বৈ মুনিগণে ভৰদ্বাজক আবৰি ।
 বাঘ ঘোঙ ভালুকে আছয় সেৱা কৰি ॥২৯
 ভৈল যজ্ঞ সবে মুনি তপে উপশায় ।
 নমিলন্ত মুনিক লক্ষ্মণ সীতা ৰাম ॥৩০
 ঋষিয়ে ৰামক কৰিলন্ত আশীৰ্বাদ ।
 বেদধ্বনি উধলিল ব্ৰাহ্মণৰ নাদ ॥৩১
 আসনে বসিলা ৰাম ঋষি সভা মাজে ।
 ফলে মূলে জলে অচ্চিলন্ত ভৰদ্বাজে ॥৩২
 কমন কাৰণে ৰাম অধিৰ চৰিত ।
 ঋষিয়ে হুখিলা তব কিয়া অপেক্ষিত ॥৩৩
 বাঘৰে বোলন্ত শুনিয়োক ঋষিৰাজ ।
 আদি অন্তে সংক্ষেপে কহিবোঁ সবেকাজ ॥৩৪
 কৈকেয়ী মাৱে বৰ লৈলন্ত ৰাজ্যত ।
 ভবতক ৰাজ্য পাতিবন্ত অযোধ্যাত ॥৩৫
 চৌধ বৰিষক মোক পঠাইলন্ত বন ।
 তুলত লৰিল সীতা ভৈয়াই লক্ষ্মণ ॥৩৬
 ভোমাব চৰণ আসি দেখিলোঁ বনত ।
 এবাইলোঁহো শোক কিছু হৰিষ মনত ॥৩৭
 কমন থানত আসি হৈবোঁ উপস্থিত ।
 উপদেশ বুলিয়োক আমাক উচিত ॥৩৮
 সসত্ত্ব ৰূপে ঋষি বুলিলা বচন ।
 ত্ৰিভুবনে সাব ইটো মোৰ তপোবন ॥ ৩৯

প্রয়াগ তৃতীৰ্ঘ গঙ্গা যমুনা সম্মিলে ।
 আমি সম্মিলে হুয়ো বিত এহিতো আশ্রমে ॥৪০
 বাঘেরে বোলন্ত শুনিমোক কবি বহু ।
 ইখানে থাকিতে মোক নকবিবা বহু ॥৪১
 কোঁক দেখিবাক আসিবন্ত বহুজন ।
 নিবজন থানে উপদেশিয়োক বন ॥৪২
 অধিয়ে বোলন্ত আমি বিষবিধি চাইলোঁ ।
 অমুৰূপে তোমাব থানক খুজি পাইলোঁ ॥৪৩
 তৃতীয় প্রহর পথে আছে গুপ্ত বেশ ।
 চিত্রকূট পৰ্ব্বতত হুয়োত প্রবেশ ॥৪৪
 মুনিগণ দেখিবীহা বহু ফল মূল ।
 ভালুক বানর সম গোদা গোলাফুল ॥৪৫
 কতো কতো অধি তাতে বর্গপথ চাইলা ।
 কেহোঁ কেহোঁ মুনিগণ মুকুটিক পাইলা ॥৪৬
 অধি সম্মিলে কথা মতে বজ্রী প্রভাত ।
 মুনি সম্মিলে পাইলা গৈয়া যমুনা সাঙ্কাত ॥৪৭
 পথ উপদেশি মুনি বাহবি আসিলা ।
 ভেল বাকি তিনিহন্তে যমুনা তবিলো ॥৪৮
 নাম নামে বটবৃক্ষ পাইলা কতোদূরে ।
 ভাল কপে তাহাক জানয় দেহাশ্রমে ॥৪৯
 মুনি উপদেশে সীতা বৃক্ষক আবাধি ।
 চলি গৈলা তিনিও অনেক বর সাধি ॥৫০
 দণ্ডহুইব পথে পাইলা নীল নামে বন ।
 মুগ মাঝি বাকি তৈতে কবিলো ভোজন ॥৫১
 তকতলে লখাই পত্রশয়্যাক বিছাইলা ।
 প্রয়াগ তেজিয়া স্রুখে নিদ্রা তাতে পাইলা ॥৫২
 লখাইক জগাইলা বামে জানিয়া প্রভাত ।
 হাত মুখ ধুইয়া সজ্জা কবিলো তপাত ॥৫৩
 অবিলম্বে চিত্রকূট বন পাচে পাইলা ।
 হবিষ বরনে বামে সীতা মুখ চাইলা ॥৫৪
 দেখা দেখা জানকী হবিষ কবি বন ।
 ফল মূল মুকুত বিবিধ তকবন ॥৫৫
 জীই ব্রুতি বহুল বন্দুলি কণিকাৰ ।
 কাকন টগব কুন্ড শেৱালি মন্দাব ॥৫৬
 অশোক পলাশ ফুলি গৈল হিসা হিসি ।
 নাগেশ্বর চম্পক ফুলিল অহম্মিলি ॥৫৭
 পিও তগব বক ফুলিল দেৱতি ।
 যমুদ্র কনৌব আক ফুলিল হালতি ॥৫৮

গুড় পুন্দ্র হালি গুৱাহালি আক হালি ।
 তমাল ভুলসী মাধে মরুৱা শেৱালি ॥৫৯
 বসন্ত সময়ে কাম বাজাব পন্নান ।
 পুন্দ্রব যমুত আবোহিরা পাফবান ॥৬০
 ভাৰ্য্যা পুন্দ্রব কাম বাণে কবে লখ ।
 বিবহী জনব ভৈল সন্ন আসব ॥৬১
 সেনাপতি লবি ভৈল মনয়ব বার ।
 মহাবীর নাম ভৈল কোকিলব বার ॥৬২
 পক্ষীগণ বায়ে যেন বায়ে বাস্ততও ।
 নাগেশ্বর ফুল কাম নৃপতিব দণ্ড ॥৬৩
 গুপ্তবিত বায়ে সবে ভ্রমব লবিল ।
 কেতকী কুন্ডলে যেন কোণক গঠিল ॥৬৪
 কোকিল ভ্রমব পক্ষী যমুদ্রব বায়ে ।
 কাম ব্যাধি পিড়িয়া নসহে মোব গারে ॥৬৫
 শুনি মন মোহিত পাৱয় নিবন্তবে ।
 ভালেসে জ্যোতত কাম দহিলা ইথবে ॥৬৬
 দেখ দেখ সীতা আম জাম পনিয়াল ।
 তাহুল কণ্ঠাল নাবিকল নানা ফল ॥৬৭
 কমলা মোহবি শ্রীফলব গন্ধ বহে ।
 নানা ফুল ফলব স্রবতি বায়ু বহে ॥৬৮
 সব বৃক্ষে বাহুয় হাসব ফল ধবে ।
 আশেষ চটকে পবি পবি বোল কবে ॥৬৯
 জলচব খলচব জাকে তাকে পক্ষী ।
 সীতাক বিনাশে চলি বাস্ত লখি লখি ॥৭০
 কক বহু মটপিয়া পক্ষী মনোনীত ।
 নানাবিধ চিত্র পক্ষী দেখিতে শোভিত ॥৭১
 কোকিলব বার পেচা ফিকা শুকসাধি ।
 মনোহর পক্ষী যত বর্ণাইতে নপাৰি ॥৭২
 মন্দাকিনী নদীত দেখিলা পক্ষীগণ ।
 সীতাক সমুদ্রি বামে বুলিলা বচন ॥৭৩
 বাস্তহাস দেখা সীতা তোমাব গমন ।
 চক্রবাক যুগল তোমাব দুই তন ॥৭৪
 ফল ফল বার কাকি নৃপবব নাম ।
 বদন কমল তোব দেখন্তে আহলাদ ॥৭৫
 বদন উপবে তোব নয়ন যুগলে ।
 খঞ্জন দুতয় যেন চলয় কমলে ॥৭৬
 জনকব জীৱ দেখ নদী মন্দাকিনী ।
 তোমাব সমুদ্র হৃদোভিত মধ্যধিনি

বিদূষ গমনে যেন মিলিল প্রয়াস ।
 কুল ভৈল শবীৰ ঈষত কেন হাস ॥৭৮
 চিত্রকূট পৰ্শ্বতক দেখিয়োক সীতা ।
 পকা আমে গৌৰবর্ণ কবিল চোভিতা ॥৭৯
 ওপবত মেঘ যেন দেখিয় শোভন ।
 বাটিল নিকলি যেন পৃথিবীর তন ॥৮০
 লিখবী ওপবে মন্দাকিনী স্তম্ভ জল ।
 তনক চাকিয়া যেন বস্ত্রব আঞ্চল ॥৮১
 হুৰতি শীতল বায়ু বহে বৃক্ষ তলে ।
 উপভোগ কবিও অমৃত সম কলে ॥৮২
 হুশোভন গৈবিক বিচিত্র ধাতু ভাল ।
 হুৰ্ণব তন মণি বতন পোৱাল ॥৮৩
 পাবিজাত মন্দাব চম্পক শাল তাল ।
 আশেষ বমন হুখে বক্ষিয়োক কাল ॥৮৪
 ভূমি সমে চিত্রকূট হৈবৌ আমি থিত ।
 গোবী মহাদেয়ে যেন কৈলাস গিৰিত ॥৮৫
 যুগ সব মাৰিয়া ভুঞ্জিবৌ নিতে নিত ।
 অযোধ্যাব জন এবে ভৈলা অবিদিত ॥৮৬
 এহি মতে নানা বন পৰ্শ্বত এবাইলা ।
 কথামাতে জানকীর পথ পাসবাইলা ॥৮৭
 শিখিল গমনে বাম জানকী লক্ষ্মণে ।
 পৰ্শ্বত নিকট গৈয়া পাইলা কতোক্ষণে ॥৮৮
 দুয়ো ভাই তেতিক্ষণে পৰ্শ্বত মূলত ।
 আশ্রম নিশিলা মন্দাকিনীর কূলত ॥৮৯
 বাস। ছই সাজিলা লক্ষ্মণে বঘুনাথে ।
 মাটি জল লৈয়া সীতা নিপিলন্ত হাতে ॥৯০
 বাঘয়ে বোলন্ত যজ্ঞ কবিবো এখন ।
 কৃষ্ণসাব যুগ মাৰি আনিও লক্ষ্মণ ॥৯১
 জ্যেষ্ঠ ভাইব আদেশক শিবে তুলি লৈয়া ।
 তেতিক্ষণে যুগমাৰি আনিবন্ত গৈয়া ॥৯২
 সীতায়ো বাকিলা বামে হনি বক্ষি মুখে ।
 যজ্ঞ সমাপিয়া তিনি ভুঞ্জিলন্ত হুখে ॥৯৩
 কল মূল ভুঞ্জিয়া বহিল। সেহি ধানে ।
 বাম লক্ষ্মণব কথা আছে। এহি মানে ॥৯৪
 গজ। পার হৈয়া বামে বনত পশিলা ।
 মেঘি গুহ হুমস্তব শোক উখলিলা ॥৯৫
 দুই শাস্ত্রকো দুই পাচে ধবি গলে বাকি ।
 ২৭ কাম বুলিয়া বিহ্বল ভৈলা কান্দি ॥৯৬

বাম সীতা লক্ষ্মণব শোকে দেহা দহে ।
 নেত্রব লোতক ছুইবো অবিচ্ছেদে বহে ॥৯৭
 হুমস্ত বোলন্ত গুহ করৌ কোন কাম ।
 দশবধে দিলন্ত ভেজিলা মোক বাম ॥৯৮
 বধ লৈয়া অযোধ্যাক বাইবৌ কেন মতে ।
 এভে। বনে গৈয়া থাকৌ বামব লগতে ॥৯৯
 পাচে গুহে হুমস্তক বুলিলা বচন ।
 ভেজিয়া সন্তাপ মন্ত্রী থিব করৌ মন ॥১০০
 আপুনি বুজায়া বামে ভেজিলে তোমাক ।
 তান আছ। শিবে লৈয়া চলা অযোধ্যাক ॥১০১
 অনেক যুকৃতি গুহে মন্ত্রীক বুজাইল ।
 বামশোকে পোবা। দেহ। কিকিত জুৰাইল ॥১০২
 গুহক সমুধি মন্ত্রী বধে চড়িলন্ত ।
 মনত অহুখে অযোধ্যাক লবিলন্ত ॥১০৩
 বামক ভেজিয়া মন্ত্রী নিবর্তিয়া আইলা ।
 গোমূলিব সময়ে অযোধ্যাপূৰ পাইল ॥১০৪
 মন্ত্রী বোলে মনত আসজ ভৈল কাজ ।
 বাম শোকে দগধ ভৈলন্ত মহাবাজ ॥১০৫
 নগবত দেখৌ। প্রজাগণ আতি দিন ।
 দিবসব তৰা যেন দীপিতি বিহীন ॥১০৬
 শূন্য দেখৌ। প্রজাগণ নিশবদ ভৈল ।
 কমল সঙ্কোচ যেন সূর্য্য অন্ত গৈল ॥১০৭
 কুমুদ মলিন যেন দিবা সৰোববে ।
 হবিষ নকবে প্রজা অযোধ্যা নগবে ॥১০৮
 কুম্ভকথে নাবীগণে মন্ত্রীক চাহারে ।
 বেঢ়াব ওপবে কত গভুৰা বঢ়ারে ॥১০৯
 শূন্য বধ দেখি সবে কান্দিবাক লৈলা ।
 হ। বাম লখাই সীতা এবি কৈক গৈলা ॥১১০
 নিবন্তবে বেঢ়িয়া মন্ত্রীক পাৰে গালি ।
 এবি আইলি বামক চণ্ডাল পাপশালী ॥১১১
 কিনে। হিয়াখন তোব বজ্জেসে গড়িল ।
 বামক এৰিতে কেনে মনত কলিল ॥১১২
 জানিলোঁহো। ইটো ভবতব ভাৰি খাইলে ।
 ছলে নিয়া বামক বনত এবি আইলে ॥১১৩
 নগবব বাজ কবি বেদাওঁ ইহাক ।
 মাৰ ধব বুলিয়া গালিব দেই জাক ॥১১৪
 কবে হল মূল বহু জন্মনব বোল ।
 অন্তৰপুৰত গৈয়া সঞ্চবিল বোল ॥১১৫

নিবন্ধবে যতক বাজাব মহাদই ।
 ধৌলিৰৰ শিখৰত চড়িলন্ত গই ॥১১৬
 ই। বান আমাক অনাথ কৰি গৈলি ।
 চুখ নদী কৈকেয়ী তব্বিয়া বাজ ভৈলি ॥১১৭
 হৃদয়ত তোহঁৰ গুচিল অনুৰাগ ।
 আনি ভৈলোঁ কৈকেয়ীৰ অকীৰ্ত্তীৰ ছাগ ॥১১৮
 আমি আপুতীৰ আঙুলীৰ লাঠি তই ।
 জল শূন্য তক যেন পৰিৰোহো জই ॥১১৯
 কৈক গৈলি বাপু তই আমাক বিছুই ।
 আমাক মাৰয় পুৰি তোৰ শোক জুই ॥১২০
 পাচে হুমন্তত সবে হুখিলন্ত কথা ।
 কহিল। হুমন্ত সবে বনৰ ব্যৱস্থা ॥১২১
 নাবীগণ পৰাতৰ স্তনস্তে আশেদ ।
 কান্দন্তে হুমন্ত সাত বেবন্ধা প্ৰবেশ ॥১২২
 ভটকট কৰে বাজা বসি আসনত ।
 আহুই অনাস্তি হুহ নাহিকে বনত ॥১২৩
 শূন্য বথ দেখি ভৈল। বিয়াকুল চিত ।
 আসনৰ হস্তে শোকে পৰিল। কুমিত ॥১২৪
 কৌশল্যা হুমিত্ৰ। দুয়ো বাজ পাটেশ্বৰী ।
 ক্ৰন্দন কবন্তে হাতে তুলিলন্ত ধৰি ॥১২৫
 উঠ। উঠ। প্ৰভু ভূমি চিন্তা তেজিয়োক ।
 বাম সীতা লক্ষ্মণৰ বাৰ্তা পুছিয়োক ॥১২৬
 শুনি পুত্ৰ পুত্ৰ বুলি বিমোহিত ভৈল।
 বাহুল চবিত্ৰ যেন পৰি বৃদ্ধ। গৈলা ॥১২৭
 দেখিয়া কৌশল্যা পবিলন্ত স্বামী কোলে ।
 ওহাৰি পুৰিল। সব ক্ৰন্দনৰ বোলে ॥১২৮
 চিবকালে দশবথ চেতনক পাইল ।
 পটেশ্বৰী কৌশল্যাৰ পাচে প্ৰাণ আইল ॥১২৯
 প্ৰথমে ধৰিল যেন অবশ্যৰ হাতী ।
 নিবাস কোঁকাৰে যেন চাঠাৰি ত্ৰাটি ॥১৩০
 প্ৰণমিয়া হুমন্তে বুলিলা ছুই হাত ।
 ধীবে ধীবে হুখিলন্ত অৰোহণৰ নাথ ॥১৩১
 মোহোৰ তনয় বাম পিকু পিতামহ ।
 কোথা এৰি আসিলি প্ৰস্তুত কথা কহ ॥১৩২
 হতী ঘোড়া বথে বাক আগ পাচ কৰি ।
 হেন পুত্ৰ বনে আছে বাজা পৰিহৰি ॥১৩৩
 গুলিতে না পাবে সীতা কোমল দানত ।
 হেন মায় হাৰ্ভে কেনে কষ্টক বনত ॥১৩৪

কুমাৰ লক্ষ্মণ হাত মোৰ বৰ ঘেহ ।
 কেনে বনবাস খাটে হুকুমৰ দেখ ॥১৩৫
 বাজাব বচন শুনি পাচে হুকুমৰ ।
 লোতক বলহি দিল। বাজাক উত্তৰ ॥১৩৬
 শুনিয়ো গৌলাই মোৰ বচন সন্দেশ ।
 প্ৰণাম অঞ্জলি হেৰ। মায়ৰ আদেশ ॥১৩৭
 প্ৰদক্ষিণে কুমিত ধাপিলা পাচে মাথ ।
 কৃতজ্ঞাৰি বোলে শুনা পৃথিবীৰ নাথ ॥১৩৮
 বামে বুলিলন্ত মোৰ ধৰিয়া শ্ৰীহত ।
 জানাইবা আমাৰ বাৰ্তা বাপৰ পাৰত ॥১৩৯
 শোক চুখ এৰি পালন্তোক নিজ শত ।
 আতি শীঘ্ৰে বাজো আনি ধাপন্তো ভবন্ত ॥১৪০
 লক্ষ্মণে বুলিলা পাচে তোমাক সিদ্ধান্ত ।
 ধৰি মন কৰি শুনা সিসব বৃত্তান্ত ॥১৪১
 সৰ্বজন হিতে বত বাম মহা ভাগ ।
 বনক পাঠাইলা বাজা কৰি পৰিত্যাপ ॥১৪২
 ভবতে ভাহাৰ বৰ কৰিবেক হিত ।
 কাঙ্ছে কৰি কৈকেয়ীক কুৰান্তোক নিত ॥১৪৩
 লবতক বুলিলন্ত নিলাকল বাক ।
 পৰ্বমান এৰিয়া অৱস্থা বাৰি আক ॥১৪৪
 দেখিয়ে সমস্তে মায় কৈকেয়ীৰ সমে ।
 শূৰি অবিলম্বে পাতি বলহিল ঘৰে ॥১৪৫
 কৌশল্যাক বুলিলন্ত তেজিয়োক শোক ।
 বনবাস তৰি বাটবৌ দেখিলন্ত মোক ॥১৪৬
 মন কষ্টে বামে বাক্য বুলি পঠাইলন্ত ।
 ছুই ভায়ে বড় আঠে ভটা নিখিলন্ত ॥১৪৭
 আগত লক্ষ্মণ জানকীক বাজ কৰি ।
 তিনিহস্তে চলি গৈলা গজানকী তৰি ॥১৪৮
 শুহ বাজা সমে চাহি থাকিলোঁ সজ্ঞাপে ।
 মোক এৰি গৈলা বাম জনকৰ বাপে ॥১৪৯
 বনে প্ৰবেশিলা তিনি ভৈলোঁহো উদাস ।
 নবকৰ পলুব স্বৰ্গত নাহি আশ ॥১৫০
 হয়। আতি নৈৰাশ আটোহো হাতঘোৰে ।
 আৰ পানী তেজিয়া কান্দন্তচাৰি বোড়ে ॥১৫১
 চিহ্নবিত্তে লাগিল বামৰ চিন চাই ।
 শুহব মোহোৰ দেখি প্ৰাণ কুটি বাই ॥১৫২
 শীঘ্ৰ যেনে আসি যই পাইলোঁহো চিয়ালি ।
 শূন্য বথ দেখি লোকে মোক পাবে পালি ॥১৫৩

কেহে। দেই মাৰবোৰ কেহে। তোলে লাধি।
 কেহে। বোলে মাৰকিলে কেহে। ঘড়াকান্তি।
 কেহে। বোলেইটো ভৰতৰ আইচা খাইলে।
 সিকাৰণে চণ্ডালে বামক এৰি আইলে ॥১৫৫॥
 যাত ভেক নিশা নবাজয় বীৰ ঢাক।
 হেন অযোধ্যাত শুশু ক্ৰন্দনৰ জাক ॥১৫৬॥
 হাঁহাঁকাৰে কান্দে সবে শত্ৰু মিত্ৰবৰ্গ।
 জীৱন্ততে বামৰ মিলিল মহা স্বৰ্গ ॥১৫৭॥
 কৰিয়ো শবীৰ থিব মন্থ্য পৰিহৰি।
 সত্বে আসিবা বাম বনবাস তৰি ॥১৫৮॥
 বাজা বোলে হুমত্ৰ বিকল কৰে গাৱ।
 আজি গৈয়া সত্বে বামক বাহুবাৱ ॥১৫৯॥
 যাহন্তে আসন্তে চিবকাল দেখে। তই।
 কাটে নিয়ো মোক তথা প্ৰাণ সঙ্কলয় ॥১৬০॥
 যদিবা হুমত্ৰ তোক কৰি আছোঁ হিত।
 এতিকণে ধৈর্যো নিয়া বামৰ সন্মিত ॥১৬১॥
 কৰ্ণাগত প্ৰাণ মোৰ প্ৰমাণক পাইল।
 হৃদয় লবিল মোৰ জিহ্বায়ে শুকাইল ॥১৬২॥
 সিংহ বন্ধ বন্ধ বাম দীৰ্ঘবাহু দুই।
 দেৱাত্মৰ মাজে যাক কেহে। সম নুই ॥১৬৩॥
 আয়ত নয়ন চক্ৰ সমান বদন।
 পুত্ৰ নেদেখিলে যাইবোঁ যমৰ সদন ॥১৬৪॥
 হা বাম লখাই সীতা জনকৰ কাৱ।
 পৰিত্ৰাণ কৰ মোৰ সঙ্কলয় জীৱ ॥১৬৫॥
 আশেৰ মিনতি কৰি মতিহীন ভৈলা।
 পুনৰপি ধবশীক পৰি বৃদ্ধ ১ গৈলা ॥১৬৬॥
 স্বামীক দেখিলা ঘেৰে কুস্মিত পতন।
 কৌশল্যায়ে হুমিত্ৰায়ে বুলিলা বচন ॥১৬৭॥
 আৰাকো বনত মত্ৰী থৈয়া আস গৈয়া।
 গলে বাক্তি তিনিকো ধৰিবোঁ কোলেলৈয়া ॥
 শুনা বোলোঁ। মত্ৰী মোৰ প্ৰাণখানি যাই।
 ঘোৰ বনে তিনি জনে বন কল খাই ॥১৬৯॥
 কৰ্তক ভাঙ্গিয়া ঘোৰ বনমধ্যে থিত।
 বাপৰ মাত্ৰৰ শোকে অৰীৰ চৰিত ॥১৭০॥
 মত্ৰী বোলে মাৱ শোক কৰাঁ উপশাম।
 দেবিবাহা সত্বে লক্ষণ সীতা বাম ॥১৭১॥
 স্বামীৰ তুলত থিত সীতা বনবাসে।
 লক্ষী দেৱী ক্ৰীড়ন্ত হেহেন বিকুপাশে ॥১৭২॥

শ্ৰীৰাম লক্ষণ দুয়ো দুইহস্তৰ হিত।
 দুইকো দুই বাধন্তে বনত ভৈলা থিত ॥১৭৩॥
 মধুময় কল তিনি ভক্ষণ কবন্ত।
 তিনিকো তিনয়ো দেখি দুঃখ পাসবন্ত ॥১৭৪॥
 বাপ মাৱ বন্ধুজন সবাকো পাসবি।
 তিনি জনে বনত আহন্ত ক্ৰীড়া কৰি ॥১৭৫॥
 তাহান নিমিত্তে শোক দুঃখ পৰিহৰি।
 অবিকলে থাকিয়োক স্বামী সেৱা কৰি ॥১৭৬॥
 হুমত্ৰৰ বাক্যে তান শবীৰ জুৰাইল।
 সঙ্কুপিয়া আগতে বাজাক ভেট পাইল ॥১৭৭॥
 কৌশল্যা বোলন্ত শুনা পৃথিবীৰ নাহা।
 মৰিবাৰ বেলা সত্য বোল হেবাইলাহা ॥১৭৮॥
 একশত অশ্বমেধ একভিত্তি কৰি।
 আউৰ দিকে সত্যদিয়া দুইকো তুলি ধৰি ॥১৭৯॥
 মহা যজ্ঞ শততো কৰিয়া সত্য বলে।
 হেন সত্য এৰিলোঁ। তোমাৰ দৈব ছলে ॥১৮০॥
 বাম অভিষেক লাগি সন্তাৰ মিলাইলা।
 সকলো লোকত হেন কাৰ্য্যক জনাইলা ॥১৮১॥
 গৰ্ভৰ পুত্ৰৰ ভৈলা এমুৱা নাদৰ।
 বাজা নেদি মিলা তুমি অকণ্য সাগৰ ॥১৮২॥
 অজ্ঞানত বুৰাইলা তোমাৰ নাহি লাজ।
 মোক হিংসি সাধিলাহা কৈকেয়ীৰ কাষ ॥১৮৩॥
 বামক দেখুৱা হেন আশে প্ৰাণ ধৰোঁ।
 নুহি আজি আগতে কটাৰ হানি মৰোঁ ॥১৮৪॥
 হুমিত্ৰায়ে বোলন্ত কৌশল্যা শুনা বাই।
 হাঁ বাম বোলন্তে বজাব প্ৰাণ বাই ॥১৮৫॥
 ইটো দোৰ পৰিহৰাঁ। স্বামীৰ সকল।
 মৰন্তাক মাৰিলে নাহিকে কিছু কল ॥১৮৬॥
 ছোট হস্তে বাৰে পিতৃআজ্ঞা নবাখিল।
 বনবাস কৰি বাৰে কল্যাণ সাধিল ॥১৮৭॥
 হেনয় পুত্ৰক একো নকৰিবাঁ চিন্তা।
 দেখিবাহা সত্বে লক্ষণ বাম সীতা ॥১৮৮॥
 হুমিত্ৰাৰ বোলে শান্ত চিত্ত কৌশল্যাৰ।
 স্বামীক নিতুৰ বলি ভৈলা চৰংকাৰ ॥১৮৯॥
 কমিয়োক প্ৰেতু বুলি চৰণে ধৰিল।
 প্ৰবোধ কৰনে তেওঁক কাউৰ কৰিল ॥১৯০॥
 পুত্ৰৰ শোকত বিমোহিত মোৰ মন।
 প্ৰেতুক বুলিলোঁ। তাতে লাঘৱ বচন ॥১৯১॥

পাকদিন তৈল বাষ বনবাসে গৈল ।
 আতে মোৰ শত ববিবৰ সম তৈল ॥১৯২
 হেন শুনি দশবধ শাস্ত কিছু তৈলা ।
 অনন্তবে হুমন্ত্ৰেয়ো বুলিবাক লৈলা ॥১৯৩
 ছোট হুণ্ডে সেৱা কৰোঁ তোমাৰ চৰণ ।
 একো কালে নবাধিল । আমাৰ বচন ॥১৯৪
 মুহূৰ্ত্তকাল পাইলে আসি তোমাক বিবুধি ।
 কৈকেয়ীক বৰ দিল । আমাক সুখ ॥১৯৫
 বৃদ্ধব তৰুণী ভাৰ্যা লোকত শুনি ।
 সি সব সকলো কথা তোমাত মিলিল ॥১৯৬
 বাম অমৃতক ভূমি হেজিল । তবল ।
 মৰিবাব বৈলা খাইলা কৈকেয়ী গবল ॥১৯৭
 শুক বহু জন কিছু নভৈল তোমাৰ ।
 ব এক বিনাশি কৈল । কৈকেয়ীক সাব ॥১৯৮
 সার্থক বুলিল । বাক্য কোশল্যা । গাঙ্গীনী ।
 কেনে মতে তোমাৰ বহিল সত্য বাণী ॥১৯৯
 সমস্ত লোকত শুনাই বুলিলোঁ কা কাম ।
 কালি আনি বামক পাতিবোঁ যুববাহু ॥২০০
 সিসৰ বচন কেনে পৰিবৰ্ত্ত তৈলা ।
 গুণিচোৱা তমু সত্য কেনে মতে বৈলা ॥২০১
 কোন ফল পাইল । ভূমি অসতীক দেখি ।
 কৈকেয়ী তোমাৰ মাত্ৰ ভেল মুখ্যদেবী ॥২০২
 তাহাক কাকত লৈয়া ফুৰিয়ে বাজ্যত ।
 তেৱে পৰিপূৰ্ণ ছৈবে তোমাৰ শপত ॥২০৩
 কোশল্যা । বালমু মন্ত্ৰী নোবোল । অধিক ।
 পুত্ৰ একে মৰিছে আউৰ মাৰা কিক ॥২০৪
 কোশল্যাৰ বোলে মন্ত্ৰী কিছু শাস্ত তৈল ।
 বিদায় কৰিয় নিজস্থানে চলি গৈলা ॥২০৫
 অনন্তবে আসিয়া বজ্জনী উপগত ।
 শোক দুখে পিড়ি নিদ্রা গৈল দশবধ ॥২০৬

২১ অধ্যায়ঃ দশবধ বচন বৃত্তাঃ ।

কোশল্যা ভূমিত্তা দুয়ো সতী শোকমনে ।
 বাজ্যৰ দুই পাশে শুভিলম্ব দুইজনে ॥২০৭
 মধ্য নিশা তৈলে বাজ্য চেতনক পাইল ।
 শয়্যাত বসিলা দুয়ো ভাৰ্য্যাক জগাইল ॥২০৮
 পূৰ্বব কথাৰ মই পুৰণি পাইলোঁ ।
 নিশ্চয় জানিলোঁ এবে প্ৰাণ হুকাইলোঁ ॥২০৯

আত্মবন দেখি যেন কইলোহোঁ পলাশ ।
 কালে কল শূন্য দেখি হইলোহোঁ হতাশ ॥২১০
 সুশুনিয়া বামক দিলোহোঁ বনবাস ।
 কবি শাপে আসি মোৰ মিলিলে বিনাশ ॥২১১
 পূৰ্বকালে মনকৰ কৰিলোঁ দুৰ্দ্দৰ্শিত ।
 তাৰ কলে মন গতি কলিল সম্প্ৰতি ॥২১২
 তোক নতু বিহাৰবোঁ যুববাহু তৈলোঁ ।
 বাৰিষা কালত হাতে ধনুশৰ লৈলোঁ ॥২১৩
 ভূণ বান শাক্ৰিয়া দুৰ্দ্ধৰ মহাবীৰ ।
 নিশাকালে পাইলোঁ গৈয়া সবদুৰ তীব ॥২১৪
 শব্দভেদীময় লুকি দিলোহোঁ তথাত ।
 শক লক্ষি পশু মাৰিলোহোঁ অশখাত ॥২১৫
 কতো বেলি আছোঁ যোবে ধনুশৰ ধৰি ।
 জল কুন্ত তবাস্তে বাজিল ঘটোঁ কবি ॥২১৬
 মই বোলোঁ হন্তী গোটে জলপান কৰে ।
 গৰজন্তে আছয় মুখত জল ধৰে ॥২১৭
 যাৱে আহি নতু উঠে সবদুৰ ঘাট ।
 এই বুলি শীঘ্ৰে হানিলোহোঁ শবপাট ॥২১৮
 ই মৰিলোহোঁ বুলি দিলেক আটাস ।
 কোনে হেন মতে মোৰ চিন্তিলে বিনাশ ॥২১৯
 কাৰো মন নিচিন্তিলোঁ কসিব তনয় ।
 বজ্জমাৰ বাপ দুইবো পোকক ছালায় ॥২২০
 মইতো জানো কাৰো নতো চিন্তো অপকাৰ ।
 কোনে নো পানীৰ্ণ কৈল জলয়ে প্ৰভাব ॥২২১
 অন্ধ মাত্ৰ বাপ মোৰ দুইবো মই লাটি ।
 তিনিবে মাৰিল কোনে এটি শবকাটি ॥২২২
 তেন শুনি মোৰ সব জখিল তবাস ।
 ধাৰে ধাৰে গৈয়া তাৰ চাপিলোহোঁ পাশ ॥২২৩
 ভয়ে গায় কাণ্পয় লাগিল দশমসি ।
 বাতৰ আগত যেন পুৰিষাৰ শব্দ ॥২২৪
 জলন্ত শব দেখে কসিব কুমাৰ ।
 সৰ্দাৰ পানীত আছোঁ তটে জটাতাব ॥২২৫
 জাম্বল্যা সমান কবি কটাক নরনে ।
 মোক চাই বুলিলেক নিদ্রা বচনে ॥২২৬
 হাওবে পানীৰ্ণ নটো কিকিলোঁ তোক ।
 কিকাবেণ শবে হানি মাৰিলিহি মোক ॥২২৭
 অন্ধ মাত্ৰ বাপৰ ছালাটলি কেনে শোক ।
 বাপৰ শাপত আজি বাইবি দমলোক ॥২২৮

আমাব বাপৰ শাপ প্ৰচণ্ড অগনি ।
 শুকান বনক যেন দহিবেক ছহি ॥২৩
 এবাইতে পাৰস যদি বিনয় ভাৱত ।
 আমাব বাৰ্তাক কহি ধৰ চৰণত ॥২৪
 ব্ৰহ্ম বধ ভৈল তাক নজানিবি তই ।
 ব্ৰহ্মাৰ্থি জনিল শূদ্ৰোৰ পুত্ৰ মই ॥২৫
 হৃদয়ৰ কাঢ় শব প্ৰাণক হুজাওঁ ।
 সবয়ু জলত মৰি স্বৰ্গে চলি যাওঁ ॥২৬
 হেন শুনি তাৰ মই খসাইলোহেঁ বাণ ।
 কতোক্ষণে ঋষিৰ পুত্ৰৰ গৈল প্ৰাণ ॥২৭
 প্ৰাণ বায়ু তেজি মৰি গগণক চাইল ।
 তাক দেখি বৰ আমি দুঃখশোক পাইলোঁ ॥২৮
 শুনবোলোঁ কোশল্যা প্ৰাণৰ পটেখৰী ।
 ঋষি পাশে গৈলোঁ কান্ধে জল ঘট ধৰি ॥২৯
 মনে মনে গুণো আজি ভৈলোহেঁ নিৰ্যাণ ।
 ঋষিৰ শাপত মোৰ ছাৰিবেক প্ৰাণ ॥৩০
 পথ চাৰি আছে দুয়ো নেদেখয় আখি ।
 বুদ্ধ চাতকৰ যেন ছেদিলোহেঁ পাখী ॥৩১
 ধীৰে ধীৰে গৈয়া মই ছাপিলোহেঁ কোল ।
 পুত্ৰবুলি দুইহাস্তৰ উছলিল বোল ॥৩২
 তোহোক নেদেখি দুইৰো প্ৰাণ যায় ফুটি ।
 বিলম্ব কৰিলি কিয় অন্ধৰ লাধুটী ॥৩৩
 আন ধন চিৰকাল নকৰিবি বাপে ।
 প্ৰাণক তেজিলোঁ হয় তোহোৰ সম্ভাপে ॥৩৪
 হেন শুনি আগত যুৰিলোঁ মোৰহাত ।
 কজ্জিৰাজি মই গোৰ্গাই জনাইলো তোমাত ॥
 ঋষি পুত্ৰ নহো মই অজ মোৰ বাপ ।
 সূৰ্য্য কুলে কলঙ্কিত দশবধ পাপ ॥৩৬
 সূৰ্য্যৰ কুলত মই ভৈলোঁ পাপ বোগ ।
 অপবাদ কৰিলো দেখিতে নোহে যোগ ॥৩৭
 বংশনাশ কৰিলোঁ চিস্তিযো প্ৰতিকাৰ ।
 চণ্ডশাপ দিয়ো যেন হওঁ ছাৰ খাৰ ॥৩৮
 সবয়ুক আসিলোহেঁ যুগক বধিতে ।
 হাতে ধনু ধৰি লুকি দিয়া ভৈলোঁ ধিতে ॥৩৯
 জল কুন্ত ভবন্তে শুনিলোঁ গজবান ।
 শৰে হানি মাৰিলোহেঁ অজ্ঞান স্বভাৱ ॥৪০
 হেন শুনি অন্ধ দুয়ো বিমোহিত ভৈলা ।
 বজ্ৰপাত ভৈলা যেন পৰি বৃদ্ধী গৈলা ॥৪১

কিছুক্ষণে ঋষি পাচে চেতনক পায় ।
 ছাটি ফুটি কৰি বুলিলন্ত মোক চায় ॥৪২
 হাওঁৰে পাপীৰ্ত্ত আজি তোৰ মান সাৰোঁ ।
 সব বধুবংশ নাশ কৰিবাক পাৰোঁ ॥৪৩
 শাপিয়া দহিবে পাৰোঁ দেৱাত্ম নৰ ।
 জ্ঞানত মাৰিলি হস্তে যাইবি যমঘৰ ॥৪৪
 জানিয়া মাৰিলি মোৰ তনয় তাপস ।
 গৈল হস্তে নৰকে পুৰুষ চতুৰ্দশ ॥৪৫
 আপুনি জানাইলি আসি হয় গৃহাগত ।
 তোহোক মাৰিলে মোৰ কেমন মহত্ব ॥৪৬
 ভৈল আসি বেকত মোহোৰ কৰ্ম ফল ।
 দুইহাস্তক পুত্ৰৰ পাশক লৈয়া চল ॥৪৭
 হেন শুনি মোৰ বৰ জন্মিল তবাস ।
 লৈয়া গৈলোঁ দুহাস্তকো মৰা পুত্ৰপাশ ॥৪৮
 দুই হাস্তক নিয়া পাচে ধাপিলোঁ তথাতে ।
 দিলোঁ নিয়া মৰা পুত্ৰ দুইহাস্তোৰ হাতে ॥৪৯
 দীৰ্ঘবাৰে কান্দি আসি হিয়াত ধৰিল ।
 কোলে ভুলি লৈয়া মুখে চুম্বন কৰিল ॥৫০
 মায়ে বুলিলন্ত পুতাই তেজিলিহি মোক ।
 মৰিবাব দিনে দিলি নিদাক্ষ শোক ॥৫১
 মোক এৰি যাস বাছা নিকৰণ মনে ।
 অন্ধমাত্ৰ বাপ তোৰ পুৰুষ কখনে ॥৫২
 হৰি হৰি বাপ মোত কোপ পৰিহৰোঁ ।
 পাচে এৰে যাইবি মোৰ গ্ৰীৱে চাপি ধৰা ॥৫৩
 ছট ফটাই মৰোহেঁ তোহোৰ বাপ মায় ।
 কণিতেক প্ৰাণ ধৰো মাথা তুলি চাৱ ॥৫৪
 চিৰকালে ঋষি পাচে ক্ৰন্দন তাজিল ।
 সবয়ুত ব্ৰহ্ম দিয়া অঞ্জলি কৰিল ॥৫৫
 স্বৰ্গ হস্তে বধ তেতিয়া নামি আইল ।
 তাতে বসি ঋষিপুত্ৰে মাতক লগাইল ॥৫৬
 শুনিয়োক বাপ কুখিধৰ মোৰ আই ।
 ইটো বাজ কুমাৰৰ কিছু দোষ চাই ॥৫৭
 প্ৰাণ বাখি ইহাক দেশক পঠায়োক ।
 মন্থ্য এৰি লিখিত কৰ্মক চাহিয়োক ॥৫৮
 অবিলম্বে তোমাসাৰ হৈব সদ গতি ।
 মই চলি গৈলো হেবা পুৰী অজ্ঞাবতী ॥৫৯
 হেন বুলি ঋষিপুত্ৰ স্বৰ্গে চলি গৈল ।
 দেখি দুই হাস্তৰ পাচে বৰ শোক ভৈল ॥৬০

আগন্ত ধাকির্নে। মই পুটাজলি ধবি।
 বুলিলন্তু ঋষিয়ে নির্ভুব বন কবি ॥৬১
 মহা শুভ বংশ তোব ভুবনতে সাব।
 হেন বধু বংশব অনাইলি খিলিঙ্কার ॥৬২
 পুন্ডব শোকত আজি প্রাণক হুজাইব।
 অন্তকালে তোবো পুন্ডশোকে প্রাণ বাটব ॥
 পূর্বত আমার হেন ঋষি শাপ তৈল।
 মিন কতিপক্ষে ছুরো অঙ্ক স্বর্গে গৈল ॥৬৪
 সেহি ঋষি শাপে মোব মরণ মিলিল।
 যম দূত দেখোঁ মোব সম্বিত চাপিল ॥৬৫
 চক্ষুরে নেদেখোঁ। মই সুশুনোঁহোঁ। বোল।
 পুন্ড হুমবন্তে তৈল জ্ঞান আন্দোল ॥৬৬
 এবে যেবে বামে বাপ বুলিয়া মাতব।
 নেহকপে আসি গ্রীবে চাপিয়া ধব ॥৬৭
 অমৃতক পীয়। যেন জীৱয় আভব।
 তবে প্রাণ বহে মোব নয়। যমপুর ॥৬৮
 মরণ কালত বাম নেদেখিলোঁ। তোক।
 যম কবলকো গৈলে নেবাটবোঁহোঁ। শোক ॥৬৯
 শুনা বাঁহে কৌশল্য। নকরী। জমিগেল।
 তোমার আমার এবে তৈল পৰিচ্ছেদ ॥৭০
 চৌধর ববিব বামে বনবাস ভবি।
 পুনৰপি আসিবন্তু অবোধ্য। নগরী ॥৭১
 স্বর্গ হস্তে যেহেন আসিব সুববাজে।
 লোকে বেচিবেক সেন দেহত। সমাজে ॥৭২
 তাক দেখিবাক কপালত ভাগ্য নাই।
 পুন্ডশোকে হেবা মোব প্রাণ ফুটি গাই ॥৭৩
 ইবাম বুলিয়া শয্যাত এবি গার।
 তৈলন্তু নিচেই বাজা বিমোহিত ভাৱ ॥৭৪
 বনত বাটবার ছয়দিন তৈল কাল।
 মধ্যনিশ। তৈল মবিলন্তু ময়ীপাল ॥৭৫
 কৌশল্য। দেখন্তু বাজা আশেষ বিলাপে।
 অচেতন দশবধ পুন্ডব সন্তাপে ॥৭৬
 নাজানিলা। নির্যাণক বাধব বার।
 নজগারা শুইলা শয্যাত এবি গার ॥৭৭
 কৌশল্য। হুমিত্রা দেবী আৱব কৈকেয়ী।
 বাজাক বেড়িয়া শুইলা সবে মহাদই ॥৭৮
 উঁই গেটি মুখে যেন শুকিলা সাপব।
 কৈকেয়ীৰ কাজে মবিলন্তু নৃশব ॥৭৯

২২ অবোধাকাণ্ড—২ চতুর্থ দশবধ বজাক দৃঃ

দেখি মহাবই সকলব বিলাপ।

প্রভাত সময়ে বাজি গৈল ঢোল ঢাক।
 বন্দীগণে ভক্তি বোলে আশসি বাজাক ॥১
 শবদব বোলে সবলোক জাগি গৈল।
 নারীগণে আশোন নিরোজ কর্ত কৈল ॥২
 স্ত্রীৰ আচাৰ বত কবিলা সকল।
 সুবর্ণ কুন্তত কবি আনিলেক জল ॥৩
 তিল, ফুল, গন্ধ, ধূপ, চন্দন বিলাইলা।
 স্নানব সমস্ত সাজসীবা আনি থইলা ॥৪
 নারীগণে বোলয় পীড়িল পুন্ডশোকে।
 জগাইবাক লাগিলন্তু সহাদই লোক ॥৫
 উঠ। উঠ। প্রভু আমাসাব নিজনাথ।
 সূর্য্যব উদয়ে তবু সজ্জা হৈন পাত ॥৬
 আশেষ প্রকাৰে জগারন্তু নারীগণ।
 তথাপিভো। মূৰ্খতব নভৈল চেতন ॥৭
 শঙ্কা বব দেখিলন্তু স্বামীৰ জারন।
 চণ্ডবাবে কাম্পে যেন কমলীৰ বন ॥৮
 কাল চাপি গারব বস্ত্রক শুচাইলন্তু।
 মৃতক শরীৰ মূৰ্খতক দেখিলন্তু ॥৯
 চাপবি চাপবি কভো। নারীগণে চার।
 গারত ধবিবা কভো স্বামীক জগার ॥১০
 ভবধ নয়নে দেখে হিম যেন গার।
 জিহ্বা খান কুকিলা নাসাত নাহি বার ॥১১
 নিদান জ্ঞান পাশ্চি শুকাইল অধব।
 নিশ্চল চবণ চুই নলবয় কব ॥১২
 স্বামীৰ মরণ দেখি বমণী সকলে।
 বেড়িয়া কাম্বিল সবে হাকলে বিকলে ॥১৩
 মহামর্মে মূৰত চাপব মাৰে টানি।
 কেনহনি চিহ্নে কভো। হিরে মুটি হানি ॥১৪
 ই। নাথ ই। প্রভো ই। মহাবাজ।
 বেড়িয়া কাম্বিল সবে চন্দ্রবী সমাজ ॥১৫
 বোল শুনি কৌশল্য। হুমিত্রা। পটেবরী।
 চমকি উঠিলা চকু ভবব কবি ॥১৬
 কৌশল্য। বোলন্তু প্রভু কিনো পুণ্যকৈল।
 বাব বাব ভববন্তে প্রাণ ছুটি দৈল ॥১৭
 কিনো কর্মে প্রভু এবাইলন্তু পুন্ডশোক।
 বন পুরী দৈলা প্রভু হুমবি বামক ॥১৮

ওহাবিৰ লোকে শুনি বাজাৰ অৱস্থা ।
 উদ্ধা সঞ্চাবিল যেন বাজতৈল কথা ॥১৯
 শ্ৰী বাল বুদ্ধ সব যত বুবা লোকে ।
 মুছাই গৈয়া পবিল বজাৰ মহাশোকে ॥২০
 যেহেন শুকান কাঠ মোৰ কলেৱৰ ।
 বায় শোক ববিজালে শোবে নিবন্তৰ ॥২১
 স্বামীশোক অগনিয়ৈ পুৰি পুৰি দহে ।
 এতো প্ৰাণ নযাই শৰীৰ কেনে বহে ॥২২
 উলট পালট স্বৰ্গ মৰ্ত্য পাতালত ।
 যুগ পৰিৱৰ্ত্ত যেন তৈল অকালত ॥২৩
 মৰিবাছা ভূমি সব কোনে পতিয়ায় ।
 ই। প্ৰভু বোলন্তে মোহোৰ প্ৰাণ যাই ॥২৪
 বামাই বন গৈলা ছাড়ি ভূমি গৈলা স্বৰ্গ ।
 চতুৰ্ভিতে বেড়ি কান্দে মহাদই বৰ্গ ॥২৫
 সমিধান নিদিলা টিকব নিজনাহা ।
 আত্মাক অনাথ কৰি কৈক লাগি যাই ॥২৬
 বাঘৰ শোকে ভূমি গৈলা যমপুৰ ।
 খণ্ডাইলাই। অলঙ্কাৰ শিখৰ সিন্দূৰ ॥২৭
 হেন মন কৰয় যাইবোঁহে। মই মৰি ।
 পুত্ৰ বাসনাতেহে জীৱন আছোঁ ধৰি ॥২৮
 ই। স্বামী দশবথ বুদ্ধ মহীপাল ।
 ই। বাম লখাই সীতা মোৰ তৈল কাল ॥২৯

২০ অধ্যায় কৌশল্যক কৈকেয়ীক ভৎসনা
 ববে আৰু সকলোবে বাজ্য বচাব যত্না ।

বিষাদে কৌশল্য কৈকেয়ীক লাগি চাইলা ।
 কুল সংহাৰিণীক আগতে ভেট পাইলা ॥১
 হাওবে পাপিষ্ঠী চাৰী তই স্বামী খাইলি ।
 সমস্ত লোকক শোক সাগৰে পেলাইলি ॥২
 তোৰ গৰ্ভে ঠাই তৈল হুস্বামী আমাৰ ।
 সব বন্ধু বংশৰ চিন্তিলি বৃন্দায়াৰ ॥৩
 তোৰ কুখিয়াতি তিনি ভুবনক যাইব ।
 নবকৰ পোকে তোৰ লাৰি ছাবি খাইব ॥৪
 যাৱে চক্ৰ দিবাৰক পৃথিৱী সাগৰ ।
 ঘোৰ ক্ৰিমি কুণ্ডল থাকিব একেধৰ ॥৫
 বাহত ভকত যেন লখাই মহাবীৰ ।
 ভৰতো বাহত তেন একে সে শৰীৰ ॥৬

পুতেয়ো নলৈবে বাজ্য স্বামীকো বধিলি ।
 একোয়ে নকৈল তই নবক সাধিলি ॥৭
 তোহোৰ কাৰণে বামচক্ৰ গৈলা বন ।
 পুত্ৰশোকে নৃপতিয়ো তেজিলে জীৱন ॥৮
 সিংহ গজবাহু শুনি জনকৰ জীৱে ।
 চমকিয়া বাঘৰ ধবিস্ত্ৰ গ্ৰীৱে ॥৯
 তই তৈলি প্ৰজাৰ দুঃখৰ আদিমূল ।
 কৰিলি নিশ্চল তই ইটো বচুকুল ॥১০
 এহি বুলি মুঠি হানি পবিলন্ত শোকে ।
 প্ৰবোধিতে নপাবিল সব নাৰী লোকে ॥১১
 পাচে বশিষ্ঠক গৈয়া মাতাইয়া আনাইল ।
 কুলগুৰু কৌশল্যক প্ৰবোধ কৰাইল ॥১২
 বিষাদে থাকিলা দেবী অস্থি চৰ্ম্মমাত্ৰ ।
 বশিষ্ঠ বসিলা গৈয়া আউৰ যত পাত্ৰ ॥১৩
 সেনাপতি, যুধপতি, মন্ত্ৰী, সন্ধিকৈ ।
 মহা মহা সাধু যত সবাহাকে লই ॥১৪
 বামদেৱ, যাজ্ঞবল্ক্য, বিশ্বামিত্ৰ, গৰ্গ ।
 মাৰ্কণ্ডেয় গোতম বজাৰ গুৰুবৰ্গ ॥১৫
 বশিষ্ঠক মধ্য কৰি বসিলা বিষনে ।
 আদিত্যক বেড়িয়া যেহেন এহগণে ॥১৬
 সবে বিষবিধি পাচে কবিলন্ত ধিৰ ।
 তৈলদ্রোণী কৰি খেল বাজাৰ শৰীৰ ॥১৭
 পাত্ৰ পুৰোহিত মিলি আলোচিলা কাজ ।
 অৰাজকে নিবন্তৰে ছয় হৈবে বাজ ॥১৮
 সবে হস্তে বুলিলন্ত বশিষ্ঠক চাই ।
 বাজ্য ছয় হৈবেক নৃপতি কেহো নাই ॥১৯
 দশবথ চক্ৰবৰ্তী তৈলন্ত বিনাশ ।
 বাম লক্ষ্মণেও এবি গৈলা বনবাস ॥২০
 পৰদাৰা হৰণ কৰিব মহাপাপ ।
 পুত্ৰ হুয়া নৰ্মানিৰ আপোনাৰ বাপ ॥২১
 নাৰীগণ স্বামীত হৈবেক অবিনীত ।
 অনিয়মে সবে দোষ হৈবে উপস্থিত ॥২২
 মাতুলৰ ঘৰত ভৰত শক্ৰঘন ।
 সম্বৰে আনায়ে যেবে বাজ্য নোহেছয় ॥২৩
 অৰাজকে দুই খলে আসন্নক পাইব ।
 অনেক দুৰ্জয় চোব বহুল উঠাইব ॥২৪
 বাজ্যো আহন্তে মোত পুছিলন্ত কাজ ।
 সম্বৰে চিন্তিয়ো যেবে ছয় নোহে বাজ ॥২৫

তুনিয়ো সমাজে ইটো বাঘব চবিত ।
বাম বাম হুলি হুখে তবিরো কলিত ॥২৬

২৬ অব্যয়াকার ।

দুত পট্টাই তবতক আমদন ।

হুলবী ।

হেন তুনি নাচে, নিজ কুল গুণ,
বশিষ্ঠে বুলিলা বাণী ।
কহিলা হুমত, মন্ত্রী কাণ্ডে কবি,
দুত মিলারোক আনি ॥১
তুনি মন্ত্রীক, আজ্ঞা বশিষ্ঠব,
মাখাত লৈরা সাধবি ।
পবন চতুৰ, দূতগণ মন্ত্রী,
মিলাইলন্ত শীত্র কবি ॥২
বশিষ্ঠ দূতক, বুলিলন্ত বাণী,
বিলম্বক পবিহবি ।
আমাব বচনে, তুমি সব শীত্রে,
চল। বাতি দিন কবি ॥৩
কেকর রাজাব, রাজ্য এথা হস্তে,
হোরে আতি বহুদূৰ ।
যোব বাক্য ধবি, চল। শীত্র কবি,
যথা গিবিবজ্র পূৰ ॥৪
এথাব বৃত্তান্ত, কথা তুমি সব,
ভবতক নকহিরা ।
বজ্রাব আদেশ, বুলি কাণ্ডে কবি,
আনিয়ো এথা লাগিরা ॥৫
বশিষ্ঠব বাণী, তুনি দূতগণ,
লবিলা চবি বখত ।
নাহি অন্ন পান, সাত দিন মাত্র,
বাহুস্তে তৈলা পথত ॥৬
যেবে দূতগণ, গিবিবজ্র পূৰে,
শীত্র বেগে প্রবেশিলা ।
ভবতে তখাত, অনিষ্ট সুচক,
সাপোন বব দেখিলা ॥৭
নাই হুহ বন, মলিন বক,
হৈল ভবতব মুখ ।
শ্রিহানি দেখি, মিত্র সকলব,
মনত বব অহুহ ॥৮

হাত যোব কবি, পুঙ্খিলন্ত পাচে,
দেখিরা তান অহুহা ।
মিত্র সকলত, কহিলা ভবত,
বত সপোনব কথা ॥৯
এহিসে কাবণে, জানিবাঁহা যোব,
বিকল কবর মন ।
শবীব দহর, হুমর কম্পার,
শুকাই মুখ সঘন ॥১০
কি কহিবোঁ আব, তোমবা সবব,
কথা তুনি বিমবিব ।
জানিলোঁহোঁ নিষ্ট, কোনবা অনিষ্ট,
আসি তৈলা অসদৃশ ॥১১
পবন চুৰ্ঘোব, বস্তু দেখি যোব,
মিব আব নোহে চিত ।
আকাশ জানিরা, দেখিলোঁ সম্পূর্ণ,
পবিল চন্দ্র কুমিত ॥১২
আজব দেখিলোঁ, সাগর শুকাইল,
বাহুয়ে গ্রাসিল মূৰ ।
বিনা মেখে আসি, নির্ঘাত পবিরা,
যেন তুমি তৈলা চুব ॥১৩
আমাব পিচব, শবীব দেখিলোঁ,
বক্ত বস্ত্র আনি দিল ।
মিব মুহি কারা, মাটিত বসাইরা,
দক্ষিণক লাগি নিল ॥১৪
দেখি গারে পোবে, ওপবক গোড়ে,
বুৰ দিলা তৈল কুণ্ডে ।
কবিরা আক্রান্তি, আতিশয় মাস্তি,
তৈল দিলা গারে মুণ্ডে ॥১৫
আনো এক বস্ত্র, দেখিলোঁহোঁ মই,
গারে ক'লা বস্ত্র লই ।
পিচু লম্বক, লোহাব খাটত,
খেপেকাই বসিলা মৈ ॥১৬
দেখিলা আওব, বাতুল পুন্দাব,
হালা বাধে তুলি দিল ।
পিঙ্গল বকী, নারী একজনী,
আলিঙ্গি আসি ধবিল ॥১৭
ইসব বস্ত্রব, কলে নিবন্তব,
কহর বাপব কাল ।

লয় মোৰ মন, নোহেবা জীৱন,
 তেজিলন্ত মহীপাল ॥১৮
 নেদেখোঁহো ভাল, ভৈল বহুকাল,
 আসিলো তেজি নগৰ।
 নজানো তথাত, কোনবা বিঘাত,
 মিলিয়াছে অধস্তৰ ॥১৯
 মনে অনুমানি, স্বপ্নৰ কাহিনী,
 কৈলা কৈকেয়ীৰ স্মৃত।
 সেহি সময়ত, নগৰ পশিল,
 আহি অযোধ্যাৰ দূত ॥২০
 বাজাক প্ৰণামি, পাচে নমিলেক,
 ভৰতৰ দুই পাৰ।
 ভৰতক দূতে, বচন বোলয়,
 ঝাণ্টে চলিয়োক গায় ॥২১
 চলি এতিক্ষণ, চাৰি কোটি ধন,
 বাজাৰ লোৱা সন্দেশ।
 নবাধিৰী বাক, আমি দেখোঁ তাক,
 কৰাইয়ো আগে প্ৰবেশ ॥২২
 হেন শুনি পাচে, ভৰতে বোলন্ত,
 শুনিয়ো দূত সকল।
 দশৰথ নিজ, পিতৃৰ আমাৰ,
 কহিয়ো বাৰ্তা কুশল ॥২৩
 পৰম শ্ৰীমন্ত, তালে কি আছন্ত,
 বাম পিতৃ সম ভাই।
 বামৰ পাচত, মোক স্মৰন্ত,
 কৌশল্যায়ে বৰ আই ॥২৪
 প্ৰকৃতি স্মৰ, বাৰ্তা লক্ষণৰ,
 কহিয়োক সদভাৱ।
 আতি মহা শাস্ত, তালে কি আছন্ত,
 স্মিত্ৰোয়ে শত মাৱ ॥২৫
 বাপৰ স্মৃতিগা, কলহত প্ৰিয়,
 প্ৰচণ্ড ঘাৰ স্বভাৱ।
 স্বামী সেৱা কৰি, তালে কি আছন্ত,
 আমাৰ কৈকেয়ী মাৱ ॥২৬
 হেন শুনি দূতে, শোকক তন্দ্ৰায়া,
 কহিলন্ত ধৈৰ্য্য ধৰি।
 সকলে কুশল, বাজাৰ আদেশ,
 চলি ডুমি ঝাণ্টে কৰি ॥২৭

শুনা বামায়ণ, সভা সদগণ,
 বামক মনত ধৰি।
 বামৰ চৰণে, পশিয়ো শবণে,
 বিলম্বক পৰিহৰি ॥২৮
 জানা সাৰ তত্ত্ব, কালৰ মুখত,
 পৰিয়া আছে নিশ্চয়।
 কেতিক্ষণে গিলে মিলে একেতিলে,
 দাক্ষণ মৰণ ভয় ॥২৯
 পৰম চঞ্চল, বিষয় সকল,
 তেজিয়ো বিশ্বাস আত।
 ইসে নিজ কাম, বুলি বাম বাম,
 এবায়ে কালৰ হাত ॥৩০
 ২৫ অধ্যায়।

পদ।

সিংহাসনে থিত ভৈলা গিৰিবজ্জ নাথ।
 তেতিক্ষণে ভৰতে যুৰিলা যোৰ হাত ॥১
 দেখি বাজা বোলে মোৰ নাতি সদভাৱ।
 বাপৰ আদেশে ঝাণ্টে চলিয়োক গায় ॥২
 দশৰথ কৌশল্যা বাঘৰ লখমন।
 কৈকেয়ী স্মিত্ৰো আক যত বন্ধুগণ ॥৩
 বশিষ্ঠ প্ৰমুখ্যে গুৰুপাত্ৰ যত জন।
 সবাকো সন্দেশ দিল তিনি কোটি ধন ॥৪
 ভৰতকো দিলা পাচে আশেষ সন্তাৰ।
 সহস্ৰেক ঘোড়া দিলা পবন সঞ্চাৰ ॥৫
 মাণিকে মণ্ডিয়া দিলা বথ দশ খান।
 ময় মত হস্তী দিলা দশশত মান ॥৬
 লক্ষ তোলা স্বৰ্ণ সহস্ৰ অতিবেক।
 কোটি এক ধন দিলা সন্দেশ অনেক ॥৭
 কেকয়ক নমিলা মাড়ুল যুদ্ধাজিত।
 চড়িলা ভৰত বথে হৈয়া স্নানত্ৰিত ॥৮
 আগত ভৰত পাচ ভৈলা শত্ৰুঘন।
 বথ খন গতি কৰে যেনে পৱন ॥৯
 পূৰ্ব দিশ লাগি ছয়ো ভাই চলিলন্ত।
 নদীনন্দ নগৰ অৰণ্য এবাইলন্ত ॥১০
 যমুনাৰ তীৰ পাইল কটক সকল।
 সবে প্ৰজা সঙ্কুল পান কৰি জল ॥১১
 এবাইল অনেক গ্ৰাম নগৰ আশেষ।
 ধীৰে আস প্ৰজা বুলি কৰিলা আদেশ ॥১২

প্রজাক এৰিয়া নানা দেশক এৰাইল ।
 শীত্রে গৈয়া আতি নদী গোৱতী ছাৰাইল ॥১৩
 চলিল। ভৰত বেবে গোমতীক তৰি ।
 বিনি বিনি দেখি যায় অবোধা নগৰী ॥১৪
 সাত দিনে পাইলা গৈয়া নগৰীৰ কোল ।
 এদিনাবন্ধতে তাত সুশুনিয়া বোল ॥১৫
 বিপৰীত দেখি বোলে কৈকয়ীৰ হৃত ।
 কিবা আগন্তুক মোত নকহিলি দূত ॥১৬
 তিনি প্ৰহৰৰ পথ বাৰ ধৰনি গৈল ।
 অবোধা নগৰী দেখে নিশব্দ ভৈল ॥১৭
 সাগৰ মথন্তে যেন আসিল আক্ষাল ।
 বেদধ্বনি নৃত্যগীত নাহি কোলাহল ॥১৮
 কিছুৱে সুশুনি আজি সিনৰ শব্দ ।
 বায়ু ধিৰ ভৈল। যেন সাগৰ তবধ ॥১৯
 নিবন্তৰে চলে বত হাঁতী ছোড়া বথ ।
 চৌদোলৰ নিমিত্তে বাইবাক নাহি পথ ॥২০
 কি কাৰণে আজি নাবীশূন্ত দেখে। বাট ।
 কোলাহল সুশুনোহে। পাকশত হাট ॥২১
 মলিন দেখোহে। নগৰ উপবন ।
 বিলাস বিনোদ যৈত কৰে নাবীগণ ॥২২
 বৃক্কত চাতক সবে নকবয় বোলি ।
 নগৰৰ লোকৰ নেদেখে। কিছু কেলি ॥২৩
 শুন ওবে সাৰথি বচন বোলোঁ। তোক ।
 আশাক নমাতে কিয় নগৰৰ লোক ॥২৪
 মলিন বস্ত্ৰক পিন্ধি কৰে নবে শোক ।
 কিকাৰণে অভিন্না নকবয় যোক ॥২৫
 হেন বুলি প্ৰবেশিলা অস্ত্ৰেণ পূবত ।
 ছত্ৰী দেখিয়া মাথা নামাইল দূৰত ॥২৬
 কাতকিত কৰে দেখে। অবোধা নগৰী ।
 বুলিলন্ত ভৰতে বিষাদ বন কবি ॥২৭
 নাশ হেতু বাজাব দেখিলোঁ। বিষমল ।
 সি সব অনিষ্ট বস্তু মিলিল সকল ॥২৮
 প্ৰজা সবে যোক মাথা কুলিয়া নচায় ।
 চকু ছুই টেব কবি পিঠি গিয়া যায় ॥২৯
 আশেষ বিবাদে বাজ ওৱাবীক পাই ।
 কাকত কবি বন্ধ নাহিলা ছয়ো তাই ॥৩০
 আখে কেখে পাইলন্ত বাপৰ নিজ ঠাই ।
 হাতীশাল শূন্ত বেন বত পজ নাই ॥৩১

নেদেখিয়া বাপক বিকল ছয়ো ভৈল।
 মাৰব ধানক শীত্রে চাহিবাক ধৈল। ॥৩২

২৬ অধ্যায়।
 নৈকেলীৰ সকলো গৃহান্ত
 তমি ভৰতৰ ক্ৰোধ।

পুত্ৰক দেখিয়া পাচে ভৰতৰ মাৰ ।
 কৌতুহলে আসনৰ চালিলন্ত গাৰ ॥১
 মাৰক দেখিয়া কিছু সন্নিহন মন ।
 পাৰে পৰি প্ৰণাম কৰিল। তেতিয়া ॥২
 দুই বাহু মেলি মাৰে সাৰটি ধৰিল ।
 গ্ৰীৱত সাৰটি মুখে চুষন কৰিল ॥৩
 যুদ্ধাজিত ভাৰ্য কুশল বার্তা কহ ।
 ভালে কিবা আছন্ত তোমাৰ মাতামহ ॥৪
 কল্যাণে আছন্ত মোৰ সৈহীৰ লোক ।
 কিবা বস্ত্ৰ সন্দেশ পাঠাইল দিয়া যোক ॥৫
 আমাৰ বাপৰ দেশ অনেক বিদূৰ ।
 কৈমানি এৰিলা বাপ গিৰিবস্ত্ৰপূৰ ॥৬
 পথত কতেক দিন ভৈগৈল প্ৰবাস ।
 তোক দেখি বাপ মোৰ শৰীৰ উল্লাস ॥৭
 ভৰতৰ মাৰে বাৰ কল্যাণ ইচ্ছন্তি ।
 সকলে কুটুম্ব মাৰ সকলে আছন্তি ॥৮
 সাত দিনে ভৈলোঁ। আসি অবোধাপূৰত ।
 তোমাৰ সন্দেশ আছে কতোহে। দূৰত ॥৯
 আনিল বাপৰ দূতে সন্তৰ গমন ।
 সিকাৰণে পাচে এৰি আইলোঁ। বত ধন ॥১০
 মলিন দেখোহে। কেনে অবোধানগৰী ।
 বিয়াকুল বন মোৰ কোৰা। কাকতকবি ॥১১
 শূন্ত নগৰীক হই আসিলোহে। চাই ।
 দিবসৰ চক্ৰ যেন তাৰাগণ নাই ॥১২
 পতাক। নলক্ৰে যেন বিজুলী চটক ।
 লগ তগ পুৰী দেখে। উৎসব কটক ॥১৩
 শুনিয়োক মাৰ, কথা কহিয়োক তত্ব ।
 আছে পিতৃ কলবধ কৰন গৃহত ॥১৪
 তোমাৰ ধানত পিতৃ আছে হেন আশে ।
 আসিয়া দেখোহে। কিন্তু নাহি তবু পালে ॥১৫
 আমাৰ বাপক কোন ধানে ভেট পাইলোঁ ।
 উত্তপাত কৰে বন ভেৰেবে জুলাইবোঁ ॥১৬
 ভৰতৰ বোল শুনি লাজ পৰিহি ।
 কহিবাক লাগিলা বনত বনকবি ॥১৭

সুশুনিলি বাপু তই ভৈল কাজ যত ।
 রাজ নিশা মবিল নৃপতি দশবধ ॥১৮
 'আপোন সুকীৰ্তি কবি চলিলন্ত স্বৰ্গ ।
 অনাধ কবিলা আপোনাৰ বন্ধুবৰ্গ ॥১৯
 হেন শুনি ভবতে তেজিলা দীৰ্ঘাবার ।
 যেন বজ্রপাত মাথে মোনিত স্বভাৱ ॥২০
 ই। মোৰ পিতৃ ভূমি কেনে গৈলা যমে ।
 কান্দিলা অনেক কবি শত্ৰুঘন সমে ॥২১
 বাপ পাঠাইবাৰ দূতে শীঘ্ৰে আনিলেক ।
 মনত মানিলো ইটে বায় অভিষেক ॥২২
 কোঁতুকে আছিলেঁ। হেন মনে মনে শুনি ।
 সকলে নিম্ফল ভৈল পিতৃনাশ শুনি ॥২৩
 এহি বুলি মহাদুঃখে পৃথিবীত লুটি ।
 বিলাপ কবন্ত যেন প্রাণ যাই ফুটি ॥২৪
 দেখিয়া কৈকেয়ী পাচে ভুলি ধবিলন্ত ।
 প্রবোধ বচনে ভবতক বুলিলন্ত ॥২৫
 উঠাউঠা বাপ শোক নকৰিয়ো মনে ।
 উলটি কি আসিবন্ত তোমাৰ ক্ৰন্দনে ॥২৬
 বহুতৰ কীৰ্ত্তিক ধৈলন্ত মহীপাল ।
 বৃদ্ধ বয়সত নৃপতিব ভৈল কাল ॥২৭
 প্রজাক পালিয়া কবিলন্ত বাজ্যভোগ ।
 সত্য পালি মবিলা কান্দিতে সুহি যোগ ॥২৮
 মবিবাৰ বেলা বাজ্য বুলিলা বচন ।
 ঝাণ্ট কবি আসোক ভবত শত্ৰুঘন ॥২৯
 বায় সীতা লক্ষ্মণক বনক পাঠাইল ।
 হেন দেখি সব লোকে কোঁতুক পাইল ॥৩০
 শুনি ভবতৰ হৃদয়ৰ কম্প ভৈল ।
 বোগীৰ মুণ্ডত যেন বজ্রপৰি গৈল ॥৩১
 ইয় বিধি যমে কিয় নিনিলেক মোকে ।
 এহি বুলি পৃথিবীত পবিলন্ত শোকে ॥৩২
 অচেতনে আছে যেন ভৈল আত্মপাত ।
 যতকৰ যেন প্রাণ নেখেলে নাশত ॥৩৩
 বায় লক্ষ্মণৰ শোকে পৰি শত্ৰুঘন ।
 ভবতক ধৰি ধীবে কবন্ত ক্ৰন্দন ॥৩৪
 কতোক্ষণে ভবতে চেতন লভিলন্ত ।
 শোকক তস্তায়া পাচে বাক্য বুলিলন্ত ॥৩৫
 কি কাৰণে নৃপতিৰ মতি বিহবিল ।
 বায় সীতা লক্ষ্মণক বন বাস দিল ॥৩৬

বায়ে কিনো ব্ৰহ্মবধ গোবধ কবিল ।
 নোহে মহাপাপ শুক ভাৰ্য্যাক হবিল ॥৩৭
 সিকাৰণে প্রাণ ভাইক দিলা বনবাস ।
 চিন্তিলন্ত কিয় পিতৃ আপোনাৰ নাশ ॥৩৮
 সবে বাজ্য স্নেহ এক ভিত্তি কবিলন্ত ।
 আউৰ দিকি বায় স্নেহ ভুলে ধবিলন্ত ॥৩৯
 বায়ত বাসনা আতি বাপৰ মিলিল ।
 মবিবাৰ বেলা কেন বিধিয়ে ছলিল ॥৪০
 কৈকেয়ী বোলয় সবে পাছে আলোচিলা ।
 বাজ্যৰ পাশক শীঘ্ৰে সবহি আসিলা ॥৪১
 বাজ্যয়ে সহিতে পাচে বিমবিধি কায ।
 কৌশল্যাৰ তনয়ত সমৰ্পিলা বাজ ॥৪২
 বশিষ্ঠে আনিলা অভিষেকৰ সজ্জাৰ ।
 কালি বাজ দিব হেন কবিলন্ত সাৰ ॥৪৩
 বায়ৰ সীতাৰ পাচে অধিবাস কৈল ।
 এতেক দেখিয়া মোৰ হৃদিকম্প ভৈল ॥৪৪
 আলোচিয়া ধিত সব কৰিলোহেঁ। কায ।
 তোমাক লাগিয়া মই মাগি লইলোঁ বাজ ॥৪৫
 শপত কৰায়া নৃপতিক কৈলোঁ বন্দি ।
 বায়ক পাঠাইলোঁ। বনে সত্য পাশে ছান্দি ॥৪৬
 হবাইল দেখিলোঁ। বাজ্য সপোনৰ নিধি ।
 কত মতে সাধিলোঁ। সহায় ভৈল বিধি ॥৪৭
 বপাহাক লাগি বাপ নকৰিবি মৰ্দ্দ ।
 কাস্তে বাজ্য লৈয়ো মোৰ সাকলোক জয় ॥৪৮
 বাজ্যৰ আদেশ বায় শিৰোগতে লৈল ।
 সীতায় লক্ষ্মণ সমে বনবাসে গৈল ॥৪৯
 ইহাঁকাৰ শব্দে কান্দিল সবলোকে ।
 মবিলন্ত মহীপাল সেহি পুঞ্জশোকে ॥৫০
 বাজ্যৰ শৰীৰ-আছে নাবাণ তেলত ।
 তান কৰ্ম্ম কবি বাজ্য লৈয়োক ভবত ॥৫১
 এবেসে পলাইল মোৰ ইচ্ছা ললাট ।
 শুভক্ষণ কবি বাপ লৈয়ো দণ্ডপাট ॥৫২
 ছয়ো ভাই জ্ঞানিল বায়ৰ বনবাস ।
 কুঁজীৰ কাৰণে ভৈল বাজ্যৰ বিনাশ ॥৫৩
 চাবিগুণে ভবতৰ ক্ৰোধ উপজিল ।
 গবিহা বচনে পাচে কৈকেয়ীক বুলিল ॥৫৪
 হাওঁবে পাণ্ডিতী মায় কি কবিলি কায ।
 কোননো বাপেবে ভোত মানিলেক বাজ ॥৫৫

বাম লক্ষ্মণৰ খণ্ডিলিহি বাজ্যভোগ ।
 বাপক মাৰিলি তই অচিকিৎস বোগ ॥৫৬
 কিবা বাম দদ। তোক অনিষ্ট কবিল ।
 সিকাবণে তান তই বাজ্য বিহবাইল ॥৫৭
 বাজ্যছোভে আপুনিও নবকক পৈলি ।
 মোৰ কেনে ত্ৰিভুবনে অধ্যাতিক ধৈলি ॥৫৮
 একেবাৰে তিনিগোট অকাৰ্য্য কবিলি ।
 মোহোৰ দুৰ্দ্ধীৰ্ত্তি বাম বনবাস দিলি ॥৫৯
 স্বামীক মবাইলি দশবথ মহাবাজ ।
 তথাপিভো দাক্ষী তোহোৰ নাহি লাজ ॥৬০
 ইহ লোকে পবলোকে শুভ নাহি তোৰ ।
 দেশে দেশে মোহোৰ কুশল ধৈলি মোৰ ॥৬১
 স্বামী ছাতিনীক পুৰিবায়ে কেনে ধৰে ।
 কাট দিয়া লুকাই ধৈয়। তোক নসম্ভবে ॥৬২
 শুধিনী নাগিনী নিকাকনী সহাবিনী ।
 নিৰ্দ্ধয়িনী বাকসিনী বাহিনী দাক্ষী ॥৬৩
 যক্ষিনী ডাহিনী তই স্বস্বামী ভক্ষিনী ।
 শিশাচিনী আবে বাণী তৈলি অলক্ষনী ॥৬৪
 সকলো লোকক শোকে মাৰিলি বিছুই ।
 অযোধ্যা বাজ্যত তই তৈলি সোনগুই ॥৬৫
 বাপক মাৰিলি আগে আবে মোক বাহ। ।
 নিলাজী বৈবিনী চাৰী মৰিবাক যাহ। ॥৬৬
 কৌশল্যা স্তম্ভিত। বিকলিত পুত্ৰশোকে ।
 নবকত পচিবি খাইবেক জোকে পোকে ॥৬৭
 দশোদিশে ব্যাপিলি নিৰ্দ্ধল যাৰ যশে ।
 তান ভাৰ্যা তৈলি তোক জনিল বাক্সে ॥৬৮
 কৌশল্যা মাৰক তই দিলি ববশোক ।
 ময়ো আবে পেট পুড়ি মাৰিবোহো। তোক ॥৬৯
 এতিক্ষণে ময়ো আজি বাইৰো। বনবাজ ।
 স্বতন্ত্ৰবী দাক্ষী আপুনি লহ বাজ ॥৭০
 ই। বাপ বুলিয়া বিকল বব তৈল্য। ।
 ই। বাম ভাই বুলি পৰি স্ফুৰ্। গৈল্য ॥৭১
 আশেষ কান্ধন্তে শত্ৰুঘনে গৈল্য পাইল ।
 আশ্বাসি অনেক ভুলি ধৰিয়া বসাইল ॥৭২
 লক্ষ্মণ দহাব তৈল কমন যত ।
 সব প্ৰতীকাৰ তেহে। কবিত্তে শকত ॥৭৩
 বাঘৰ বন সন্ততি গৈলন্ত বন বাজ ।
 পিতৃ বোল বাহিয়া বাৰক বিধি বাজ ॥৭৪

২৭ অধ্যায় ।

শত্ৰুঘন হাতত কুৰ্দ্ধীৰ বিপত্তি ।

শুনিলেক কুৰ্দ্ধীয়ে ভবত আসি তৈল ।
 সম্ভব গমনে কৈকেয়ীৰ পাশে গৈল ॥১
 পিছিলেক হৰিষে বজ্জিশ অলঙ্কাৰ ।
 মুকুট কুণ্ডল ঐয়ে সাতেশবি ছাব ॥২
 বলয় কঙ্কন কাঁকি নুপুৰৰ সাজে ।
 হাঙ্গী কেলি কবে যেন সবোবৰ ঘাজে ॥৩
 সুবৰ্ণৰ খোল নিয়া কুঁজত চড়াইল ।
 কটাক দৃষ্টিয়ে ভবতৰ মুখ চাইল ॥৪
 শৰীৰত পিছিলেক অগ্নক চন্দন ।
 কৈকেয়ীৰ গৃহ লাগি কবিল গমন ॥৫
 বাজ যোগ্য অলঙ্কাৰ পিছি উৰি গায়ে ।
 কপিল্য থাকিল্য যেন চণ্ডালৰ চায়ে ॥৬
 বিমৰিষ কবে কুঁজী আউৰ কিবা চাওঁ ।
 ভবতৰ সমীপক কিসক নযাওঁ ॥৭
 মই বাক্ষো ৰূপ বব হেনয় নোহয় ।
 মোহোৰ স্বৰূপ দেখো আখান জলয় ॥৮
 বয়সত বব মই ভবতত কবি ।
 কাম বশ তৈলে সিটো দোষক নধবি ॥৯
 বিদিত্তে কুমাৰে য়েব লাজ কিছু কবি ।
 গুপ্তৰূপে তথাপিভো হৈৰো। পটেশ্বৰী ॥১০
 অনন্তবে অন্তঃপুৰে ভবতে চাহিল ।
 সেহিবেল। কুঁজী আসি আগতে মিলিল ॥১১
 দেখে ভাই সমন্তবে বহি কুণ্ড আইল ।
 হেন বুলি কুঁজীক তাহন্তে সজটাইল ॥১২
 সকল আপন হেতু এইসে আশ্বৰী ।
 লাখি তুকু চহৰ মাৰস বধাৰিধি ॥১৩
 হেন শুনি শত্ৰুঘনে বহুবাক পাইল ।
 যেন ক্ষুদ্র মৃগী দেখি কেশবী খজাইল ॥১৪
 বাবে ধৰি কুঁজীক কুৰাইল বহুপাক ।
 মহাবা ঘূৰয় যেন কুমাৰৰ চাক ॥১৫
 কতো বেলি পেলাবন্ত আচাৰি হাতব ।
 ছিয়া মাৰ্টি পাইল যেন কুব লাক্ষণ ॥১৬
 মাৰিলন্ত কুঁজত অনেক শত কীল ।
 চিত্ত কবি ছিয়াত ডাক্ষব শিল দিল ॥১৭
 ছুই কোৰে মাৰিলন্ত নিদাক্ষ লাটি ।
 মুকুট মাৰক দিল বহু বধাকাৰ্টি ॥১৮

পুতু পুতু কেশত ধরিয়া আজুবিলা ।
 কান্দন্তে মাঝিল তুতু মুখে ধূলি দিল ॥১৯
 বাবে বাবে তুলি তুলি ভূমিত আশ্রয়লি ।
 চরিত ভাঙ্গি গৈল দন্ত দুই পাৰি ॥২০
 কুঁজীৰ বিলাই দেখি তাইৰ বন্ধুজন ।
 ই। বাঁকৈ বুলিয়া কান্দিল ঘনে ঘন ॥২১
 মাঝিবক আমাক দুৰ্দ্ধাৰ শত্রুঘনে ।
 কোশল্যাত সবে গৈয়া পশিল শবণে ॥২২
 পাচ চাই পলাইল কুঁজীৰ চেড়ীগণ ।
 কৈকেয়ীক চাহি বুলিলন্ত শত্রুঘন ॥২৩
 তোৰ বাক্যে আমাৰ জ্বলিল বন শোক ।
 কুল সংহাৰিনী আসি নবাধয় তোক ॥২৪
 এহি মুখে বুলিলি বাঘৰ বনে বাউক ।
 আৰু বোল বুলিলি ভবতে বাজ্য পাউক ॥২৫
 হেন বুলি কুমাৰৰ হৃদয় ভাগিল ।
 আনব কুঁজীক গৈয়া কিলাইবে লাগিল ॥২৬
 বাম সীতা লক্ষ্মণ গৈলন্ত বনবাজে ।
 বাজ্যায়ো মৰিলা এই পাপিনীৰ কাজে ॥২৭
 হেন বুলি গালত নির্দয় দিলা মুঠি ।
 একো ভণ্ডে কুবুজীৰ প্রাণ নবাই ফুটি ॥২৮
 চিহ্নি সিঞ্চিলন্ত কুবুজীৰ অলঙ্কার ।
 স্বৰ্গে যেন আভিশয় ঝিকঝিক তাৰ ॥২৯
 শত্রুঘন কোপ দেখি ভবতৰ মাঝে ।
 ভয়ে চমকিয়া গৈল ভবতৰ ঠায়ে ॥৩০
 অধিব নয়ন তাৰ মুখে নাহি পান ।
 শত্রুঘন হাতে আজি হৈবোহঁ। নির্ঘ্যাণ ॥৩১
 ভয়ে ভবতৰি কাপ্পে অধব শুকাইল ।
 এক দোক্ কবি ভবতৰ কাৰ পাইল ॥৩২
 মোৰ প্রাণ বাধ বাপ তোহঁত শবণ ।
 আসক্ত মিলিল দেখে। শুনিয়ো বচন ॥৩৩
 মই তোক বোলোহঁ। অলপমতি ছোট ।
 কুঁজীক মাঝিল নিদাক্ষণ পুত্রেগোট ॥৩৪
 দুই গোটা ভায়েকত পবে গৰ্জি নাই ।
 বনে ঘনে মোক চাই চকু পকাই ॥৩৫
 নিদাক্ষণ দেখে। বন হুমিত্রাৰ পোক ।
 ছয়ো গোটা ভায়েকে মাঝিতে চাহে মোক ॥৩৬
 লক্ষ্মণেও মোক মাঝিবাক সাজ ভৈল ।
 বাঘৰ বচনে পাচে বাহকিয়া গৈল ॥৩৭

ভবতে বোলন্ত শত্রুঘন মুখ চাহি ।
 মৰাকে মাঝিলে আৰু কিছুকল নাহি ॥৩৮
 কুঁজী পৰ চেৰীসে মুহিকে স্বতন্তব ।
 বোকাৰ ওপৰে শাক যেন পটন্তব ॥৩৯
 গুৰুতৰ বচন শুনিয়া শত্রুঘনে ।
 ছেপ্পাচিয়া কুঁজীক পেলাইলা তেতিয়াক ॥৪০
 চুখবিয়া পাইল কুঁজী কৈকেয়ীৰ পাশ ।
 ধীবে ধীবে কৈকেয়ীয়ে বুলিলা অশ্রাস ॥৪১
 ভবতে বুলিলা শত্রুঘন মুখ চাই ।
 দৈবে বিমোহিত ভৈলা কৈকেয়ীয়ে আই ॥৪২
 বামক বাসনা আনো মোতো অতিবেক ।
 দল্লৰ বিপদ দৈবে কোনে মাঝিবক ॥৪৩
 হবি হবি দুখিনী কোশল্যা শত আই ।
 কেনে সম্বোধিবোহঁ। তোমাৰ মুখ চাই ॥৪৪
 বুলিতে নখেল মোৰ কৈকেয়ী মাঝে ।
 হেন বুলি তহিতে কান্দিল। দীৰ্ঘবায়ে ॥৪৫

২৮ অধ্যায় ।

কোশল্যা আৰু ভবতৰ কথোপকথন ।

ক্রন্দনৰ বোল বন কৈকেয়ীৰ ঠাই ।
 বুলিলা কোশল্যা পাছে হুমিত্রাক চাই ॥১
 আসিলেক ভবত দাক্ষী যাৰ মায় ।
 দেখেয়ো আসা গৈয়া চালিয়োক গায় ॥২
 হেন বুলি দুইহস্তে লবিলা সেহিঞ্চণে ।
 ভবতো আসন্ত দুইকো দেখিবাক মনে ॥৩
 হুমিত্রাৰ তনয় পাচত শত্রুঘন ।
 বাটতে তাহাৰ দুইকো পাইলা দৰ্শন ॥৪
 কোশল্যাক দেখিয়া ভবত দুঃখী ভৈলা ।
 ই। মৰিলোহঁ। বুলি পৰি বৃদ্ধা গৈলা ॥৫
 আসিলি বোপাই কুলনাশিনীৰ পো ।
 দুইকো ধৰি কান্দিল। নয়নে বহে লো ॥৬
 উঠ উঠ বাপু তই মুখে এব লাজ ।
 মাঝেব হাতে তই মাগি ললি বাজ ॥৭
 বাজ্যাকো মৰাইলি বাম বনবাস দিলি ।
 পিতৃ বধ কবি কোন কৰ্ত্তক মাঝিলি ॥৮
 মোহোত বুলিলি হস্তে এহি বাজ্যকাৰ ।
 বাবে কবিলন্ত হস্তে তোক বুঝা ॥৯
 কিকাকণে আশাসক বিধেৰ কবিলি ।
 হুমিত্রাক মোক বহি কুণ্ডল ধাপিলি ॥১০

একে শোকে মৰো আক স্থালিলি সন্তাপ ।
 যেন পজাৰুল মোৰ বামাই নিস্পাপ ॥১১
 কৌশল্যাব হুৰিহোৱা হেন বাণী শুনি ।
 কিলে বুলিবন্ত নশাবন্ত মনে শুনি ॥১২
 কতো বেলি মনে থিব কৰিলা ভবত ।
 হুইহন্তৰো আগে পাচে কবন্ত শপত ॥১৩
 মোহোৰ কণট য়েৰে সজ্য বড়ুয়াও ।
 মিছা য়েৰে বোলোঁ ব্ৰজ বধ পাপ পাও ॥১৪
 দশ কপিলাক মাৰোঁ গুৰু ভাৰ্য্যাহৰোঁ ।
 বামক পঠাইলো বনে আশ্ববাত কৰোঁ ॥১৫
 মোৰ বোলে বুলিলা কৈকেৱী নিজ মাৰ ।
 মোৰ নবকত তেৰে মোৰ হৌক ঠাৱ ॥১৬
 বচনে দিলেক দান নিখিলে অধৰ ।
 বাজহোৱা কৰিলে যন্তেক পাপকৰ্ম ॥১৭
 সন্তাপ পাওঁ য়েৰে মোৰ আছে মন ।
 যত ধৰ্ম কবি আছে সিও হোৱে জন ॥১৮
 কৌশল্যা বোলন্ত তোক জাৰো শুদ্ধতাৱ ।
 দাক্ষ শপত শুনি পোৱে মোৰ গাৱ ॥১৯
 চিবকাল জীবি আশীৰ্বাদ দিলেঁ তোক ।
 বাম আইলে দেখি পাগৰিবা সৰে শোক ॥২০
 কৌশল্যাব কোলে হুঃখে আছন্ত ভবত ।
 তপত খোলাত কৰে মাছ যেন বত ॥২১
 মন্দকৰ্মে মাৰব নবীৰে দেই তাপ ।
 ছবাপান কৰি যেন দ্বিজব সন্তাপ ॥২২
 আশেৰ কবন্ত শোক কৌশল্যাব ঠাৱে ।
 পিতৃশোক বহি যেন জলে তান গাৱে ॥২৩

২২ অৰোহণিকা

বৰ্ণিতাদিৰ আগমন আৰু বাজাব প্ৰেতকাৰ্য্যৰ
 ব্যৱস্থা ।

সূৰ্য্য অন্ত গৈল নিশা হুঃখ বৰ পাইল ।
 বৰিষ সন্ধান তান কৰনী পোহাইল ॥১
 প্ৰভাতে বৰ্ণিত গুৰু চালিলন্ত পাৱ ।
 মন্ত্ৰী পাত্ৰ লৈয়া গৈলা ভবন্তৰ ঠাৱ ॥২
 দশবধ বাজাব দেখিলা বাসবধ ।
 ইন্ত নাহিকন্ত যেন স্বৰ্ণৰ ভিত্তৰ ॥৩
 পাত্ৰ সব দেখিলা বাজ্যব মহাহিতে ।
 ভবন্তে বোলন্ত আইলা আশাক দেখিতে ॥৪

বাপ ভাইব জোহিয়া আশাব নাহি গতি ।
 কৈকেৱী মাৱে কৈলা চাণ্ডাল সজতি ॥৫
 তেজিলোহে। বাজ্যধন সৰে বড়ুজন ।
 বিনে বাপ ভাই মোৰ নিফল জীজন ॥৬
 হেন বুলি ভবত হুঃখিত পবিলন্ত ।
 পাত্ৰ সৰে দেখিয়া ক্ৰন্দন কৰিলন্ত ॥৭
 বৰ্ণিত বোলন্ত দশবধৰ তনয় ।
 তোমাৰ কিসক ইটো সন্তাপ কলয় ॥৮
 পিতৃকাৰ্য্য কৰিয়া লৈয়োৰু বাজ্যপাট ।
 খণ্ডোক লোকৰ হুঃখ হুঃগতি ললাট ॥৯
 আছিলন্ত ভুবিচ্যাম্ব বাজ্য ববিতলে ।
 গৈলন্ত স্বৰ্গক আপোনাৰ কন্মকলে ॥১০
 সকলে কুটুখে পাচে শোকে কান্দিলন্ত ।
 নিকাৰণে পুণ্য কয় হৈয়া পবিলন্ত ॥১১
 হেন জানি শোক ভুৰি কৰা উপশাষ ।
 ভুৰিতে দেখিবা সীতা লক্ষ্মণ শ্ৰীৰাম ॥১২
 স্বৰ্গে গৈল দশবধ বাজ্য শুদ্ধতাৱ ।
 ক্ৰন্দন কৰিয়া তাক পেলাটবাক চাৱ ॥১৩
 ভবন্তে বোলন্ত হেন কিয় বোলোঁ মোক ।
 মাৱে থৈলা অপবণ কিমন্তে গুছোক ॥১৪
 পিতৃৰ কৰিবোঁ আমি দশপিণ্ড কাষ ।
 কৰিবোঁ বামক সেবা নলাগয় বাজ ॥১৫
 হেন শুনি বৰ্ণিত মনত বজ তৈলা ।
 ভবন্তক লৈয়া মৰাশৰ পাশে গৈলা ॥১৬
 মৰা বাপ দেখিলন্ত কৈকেৱীৰ হুত ।
 হুই ভাই লুটি পৰি কান্দিলা বহুত ॥১৭
 তৈল হন্তে নৃপতিক তুলিলন্ত কোলে ।
 হুই ভাই নিয়া খাপিলন্ত চকুদোলে ॥১৮
 অগুৰু চন্দনে দেহা ভূষিত কৰাইল ।
 সব অলঙ্কাৰ নিয়া পাৱত চড়াইল ॥১৯
 আগে পাচে বহুত ভবত শত্ৰুধনে ।
 হুইপাশে থিলা বাজ্যব বড়ুজনে ॥২০
 মুখ্য মুখ্য নৃপতিব যত বড়ুলোকে ।
 বাজ্যক দহিতে লাগি চলি গৈলা শোকে ॥২১
 বাজ্যক খাপিলা নিয়া নবীৰ ভীকত ।
 বেড়িয়া কান্দন্ত মহাদই লোক যত ॥২২
 ই। প্ৰভু আশাব টিকব নিজ নাহা ।
 আশাক ভেজিয়া ভুৰি কৈক লাগি নাহা ॥২৩

বুক্ট কুণ্ডল শোভে বিবিধ মণ্ডল ।
 হানৌ হানৌ কবে আতি বাজাব বদন ॥২৪
 মহাদেই সকলে ক্রন্দন কবে আগ্নে ।
 উত্তর নেদন্ত যেন মনত বৈবাগে ॥২৫
 অগ্নক চন্দন দাক নিখিলন্ত চিতা ।
 বহু জনে কান্দন্ত বাজাব চতুর্ভিতা ॥২৬
 চিতাত ধাপিলা নিরা উত্তর শিখানে ।
 গুণবতে যজ্ঞ পাত্রে থৈল ধানে ধানে ॥২৭
 ওহিক ব্রাহ্মণে তিনি অগনি ধাপিরা ।
 স্নাতাহতি দিলন্ত হাতত শ্রব দিয়া ॥২৮
 উজ্জ্বল যুগলকো ধাপিলন্ত নিরা ।
 অমিত হমিলা পশু গোটক মাঝিয়া ॥২৯
 সবংসা অনেক ধেনু প্রদান কবিল ।
 বিধি নিয়মে পাচে মুখায়ি কবিল ॥৩০
 কলসে কলসে স্নত অনেক চালিল ।
 জাহ্নব সন্মান চিতা অগনি স্থলিল ॥৩১
 অগনি লাগিল যেনে নৃপতিব গারে ।
 প্রথমিল কুমাবে বাজাব ছুই পায়ে ॥৩২
 আর্তনাদ কবি কান্দিলন্ত ছুই ভাই ।
 ই। বাপ কৈক যাহা আমাক পেলাই ॥৩৩
 মোব এবি কৈক যাহা দশবধ বাপ ।
 সহিতে নপার্বো আক হৃদয়ব তাপ ॥৩৪
 অনুদিনে বাপ যাত সমর্পণা কবি ।
 পিতৃ সম বাম গৈলা দেশ পবিত্রি ॥৩৫
 ই। বাম দাদা মই কত পাপ কৈলোঁ ।
 তুমি ছেন ভ্রাতৃক বঞ্চিত মই জৈলোঁ ॥৩৬
 বশিষ্ঠে বোলন্ত সবে অক্লেশে মবিব ।
 স্নতক পবাণ পুনবপি উপজিব ॥৩৭
 অনুশোচ এবিগ সংসাৰ বিধি বজ্র ।
 সংহাবিব সবাকো ছুর্সাব কালচক্র ॥৩৮
 তুমি আমি প্রমুখ্যে আরব যত জন ।
 দিন কতিপয় থাকি সবে হৈবোঁ ছন্ন ॥৩৯
 পদব পদব যেন নীৰ বহি বাইব ।
 শোক এৰা সবে হস্তে প্রাণ হক্সাইব ॥৪০
 ছুই ভাইক বশিষ্ঠে তুলিলা হাতে ধবি ।
 ভক্ষব বচন শুনি শোক পবিত্রি ॥৪১
 লোভকে তিষ্ঠিল ছুইবোঁ শবীৰ সকলে ।
 শুক্রবজ্র যুগ যেন ববিব জনে ॥৪২

বিশেষ দগধ ভৈলা দশবধ বাজ ।
 সবমুত বুব দিয়া প্রেতাজ্জলি কাষ ॥৪৩
 জলদান কবিত্তে ভবত লবি গৈলা ।
 নিবন্তবে তীর্থ যত তৈতে আসি ভৈলা ॥৪৪
 পরম্বিনী গন্ধা দেবী যমুনা গোমতী ।
 চন্দ্রভাগা কাবেবী লৌহিত্য সন্মতী ॥৪৫
 নন্দদা হুবেষা সোন নদী হীৰন্মতী ।
 গোদাবরী কৃতমালা নদী ভানুমতী ॥৪৬
 সব তীর্থ আসি ভৈলা সবমুব জনে ।
 কুমাবে তর্পণ কৈলা কুটুম্ব সকলে ॥৪৭
 নিবন্তবে জাতীয়ে কবিল জলদান ।
 তেতিকণে আসি ভৈলা ইন্দ্রব বিশ্বান ॥৪৮
 তীর্থজল পান কবি তৃপ্তি ভৈলন্ত ।
 বধে চড়ি দশবধ স্বর্গক গৈলন্ত ॥৪৯
 ইন্দ্রে আসি কতো দূব আগ বঢ়াই নিলা ।
 আপোনাৰ অর্দ্ধাসন তাক এবি দিলা ॥৫০
 পাচে প্রজা সব উঠি চালিলন্ত গার ।
 পিণ্ড দিয়া ভবত লবিলা নিজ ঠাৱ ॥৫১
 আগে পিছে গৈল প্রজা পিড়িলেক শোকে ।
 ইন্দ্রক পিড়িল যেন অনুবব লোকে ॥৫২
 দূবতে ভবতে দেখি অযোধ্যা নগরী ।
 প্রজাক সমুখি মাতিলন্ত মন্যু কবি ॥৫৩
 বাম দশবধে নৃশ্র প্রাণ দেখা জনে ।
 নারীক নোশোভে যেন স্বামী অবিহনে ॥৫৪
 তেজিলোঁহো সবেদেশ যত বহুজন ।
 বিনা বাপ ভাই মোব নিফল জীৱন ॥৫৫
 ভবতক বুলিলা ব্রাহ্মণ মহামাত্র ।
 ধর্মপাল নামে নৃপতিব পূর্বপাত্র ॥৫৬
 অনুশোচ পবিত্র ভবত কুমাব ।
 কান্দিলেকি আসে আউব জনক তোমাব ॥৫৭
 স্বর্গে গৈলা দশবধ বজা মহাজন ।
 ক্রন্দন কবিলা তাক পেলাইবাক মন ॥৫৮
 কান্দিলে বাহুড়ে ধেবে মবাব জীৱন ।
 আজি কান্ধি জীৱাইব সকলে বহুজন ॥৫৯
 শুনিয়া ভবতে পাছে তেজিলন্ত হাস ।
 অযোধ্যা পশিলা পাচে বাগব আবাস ॥৬০
 নৃশ্র থান দেখিলা সবাবে মন কিন ।
 কৃশ শয্যা দোভারে কবিল দশমিন ॥৬১

দশ পিণ্ড দিলন্ত আনব দশ কর্ম ।
 ত্রিংশা কবিতা যতক কুল ধর্ম ॥৬২
 একশা দোহা দশা শ্রান্ত নিবর্তিল ।
 নানাবিধ দান পাঠে ব্রাহ্মণক দিল ॥৬৩
 হাতী বোড়া বখ বত চকুর্দোল দান ।
 দাসী দাস কপা সোণা গৃহ বস্ত্রদান ॥৬৪
 তাম্বল ভোজন দাল্য আক ববস্ত্র ।
 শয্যা খেচু বৃত্ত দিলন্ত ববস্ত্র ॥৬৫
 ইসব পূর্বক বত বাপব উদ্দেশে ।
 দিলা দান কর্মকাণ্ড কবিতা নিশ্চেষে ॥৬৬

৩০. অশ্বাশ্বিন ।

বায়ক ওগোটাঈ আশিব নিবন্তে বাবলৈ ভবন্তব
 উভোগ ।
 সর্বকাৰ্য্য নিবর্তিলে বজ্রী পোহাইল ।
 বব বব পাত্রে ভবন্তব পাশে আইল ॥১
 শুনিয়ো ভবন্ত আশি সবব বচন ।
 মন্যু পবিত্র সব দেশ হৈবে ছর ॥২
 অন্তকালে বাপে তোব মতিধীন ভৈল ।
 বাবে বনবাস দিয়া রাজা স্বর্গে গৈল ॥৩
 পাত্রে সব আসি আশি আলোচিলে । কাষ ।
 সন্তাবমিলাইলোঁ আবে কাণ্ডে লৈয়ো রাজ ॥৪
 ভবন্তে বোলন্ত খেবে মই লৈবো রাজ ।
 মইসে কবিলোঁ তেবে যতক অকাজ ॥৫
 দেশে দেশে অখ্যাতি থাকিব জিতুবনে ।
 এতক অকাষ ভৈল ভবন্তব মনে ॥৬
 জ্যেষ্ঠ ভাই শুক সম তান মই কৃত্য ।
 চরণত সেবা কবি থাকিবোহোঁ নিত্য ॥৭
 আউব বাব হেন নিদিবাহা উপদেশ ।
 সৈন্ত সজায়োক বনে হৈবোহোঁ প্রবেশ ॥৮
 জ্যেষ্ঠ ভাইব রাজ্য মই কেনেকবোঁ ভোগ ।
 বেদন্ত শাস্ত্রত জ্যেষ্ঠকসে রাজ্যযোগ ॥৯
 কিমন্তে লজ্জিবোঁ সিটো বেদব বচন ।
 বায়ক আনিবে প্রতি চলিবাইবোঁ বন ॥১০
 বায়ক আনিয়া বজা পাতিগৌ রাজ্যত ।
 মই প্রতিপালিবোহোঁ পিতৃব শপত ॥১১
 বাব যিবে ইটো রাজ্য পালে কোনজন ।
 সিংহ কাৰ্য্যক স্থপে কবিব কমনে ॥১২

নিষ্ঠে বোলোঁ মোহোব রাজ্যত বাহি আশ ।
 বায়ব বদলে থাকিবোহোঁ বনবাস ॥১৩
 শুনিয়ো হুমন্ত যোব বচন পালিহোঁ ।
 পহুভাল কবিবাক সৈন্ত পাশি দিহোঁ ॥১৪
 শৃঙ্গবেবপূব গৃহ নৃপতিব পাট ।
 পহু। তীব সীমা কবি চাকিয়োক বাট ॥১৫
 দীঘি সব নির্মল কবোক ধানে ধানে ।
 অসংখ্যাত ভণ্ডাব চলারো বিস্তরানে ॥১৬
 ভোজন সন্তাব চলারোক বহুতব ।
 সৈন্তব বিহাব সজায়োক বাসাব ॥১৭
 নকবিয়ো বিলম্ব শুনিয়ো মন্ত্রীব ।
 মই স্থখে আছোঁ বাব বনব ভিতব ॥১৮
 যেন ইন্দব উপবাস পবে নিত ।
 কৃত্য সব ভোজন কবর পকাযত ॥১৯
 ভবন্তব আজ। মন্ত্রী শিবত থবিল ।
 তেতিঅশে অসংখ্য সৈন্তক পাশিদিগ ॥২০
 খাল খোপ পুবি কবিলেক রাজ বাট ।
 দীঘিসব থাকিল কবিল শিলে বাট ॥২১
 ভবন্তব বহিবাক আবাস কবাইল ।
 ভোজন সন্তাবে বহু ভাণ্ডাব ভবাইল ॥২২
 দোকান বজাব হাট কবে ধানে ধান ।
 অনন্তবে মন্ত্রী ভবন্তক দিলা জ্ঞান ॥২৩
 শুনিয়া ভবন্তে চলিবাক নাজ ভৈলা ।
 দেখিয়া বশিষ্ঠে তার বুলিবাক লৈলা ॥২৪
 শুনিয়ো ভবন্ত কুমি কন আশাব ।
 ভালমতে সুবুজিলোঁ চকি তোমাব ॥২৫
 তোমাব মাকুব বোলে তেজি ইটো রাজ ।
 ভার্য্য শ্রাতৃসমে বাব আছে বন রাজ ॥২৬
 রাজ্য স্থখ এবি বন কল কবে ভোগ ।
 তাম্ব দিগ। কবিত্তে তোমাব নোহে যোগ ॥২৭
 তোমাব মাকুরে দিগ। আছে বহু খেদ ।
 কুমিহোঁ কবিত্তে কেনে চাহ। বজ্রহেন ॥২৮
 বুলিবাহ। বায়ক আনিবে প্রতি বাণ্ড ।
 ইটো বচনক আশি কেনে পতিয়াওঁ ॥২৯
 তোমাব কপট ভৈল বিকিত পূর্বত ।
 হুমে রাজ্য লোহাইলাহ। মাকুব হাতত ॥৩০
 এবি কেনে জানিবোঁ তোমাব শুভ মন ।
 বুলিলা ভবন্তে শুনি কবি জ্ঞোব মন ॥৩১

অপকাৰ তোমাক কৰিহেঁ। মই কিস।
 কেনে বৰিষিলা গুৰু ইটো বাক্য বিব ॥৩২
 ভূত ভবিষ্যতে তুমি জানাহ। আপুনি।
 বুলিলা ইসৰ বাক্য কিসক মুণ্ডি ॥৩৩
 তুমিও জানিলা মোৰ কপট চিত্তত।
 হিয়া নোহে কাটিদেখাওঁ তোমাৰ আগত ॥৩৪
 নিদাক্ষণ বাক্যে দিলা হৃদয়ত শাল।
 কুলগুৰু হয়। আজি থাইলা তুমি কাল ॥৩৫
 আনে কি ইসৰ বাক্য বুলিবেক মোক।
 দেখাইলোহেঁ। হস্তে আজি তাক যমলোক ॥৩৬
 স্বৰূপত নাহিকে তোমাৰ গুৰু দোষ।
 কৈকেৱী মাৰ্বেসে কবাইলে অসন্তোষ ॥৩৭
 স্বপ্নতো যি সব কাৰ্য্য নজানোহেঁ। মনে।
 পাইলোঁ। ইটো চুকীৰ্ত্তিক মাভুৰ কাৰণে ॥৩৮
 মইবাজ। হওঁ বাম যাইব বন বাস।
 সপোনতো যদি মোৰ আছে ইটোআশ ॥৩৯
 কৰোহেঁ। শপত গুৰু তোমাৰ আগত।
 তুমি হেন সহস্ৰ ত্ৰাঙ্গণ কৰোঁহত ॥৪০
 সহস্ৰ কপিল। মাৰো গজাঁৰ তীবত।
 পূৰ্ব পুণ্য আছে যত সিও হোক হত ॥৪১
 গোত্ৰহত্যা হুৰাপান অগম্য। গমন।
 মহাপাপ ত্ৰাঙ্গণৰ হুৰণ হৰণ ॥৪২
 ইসৰ প্ৰমুখ্যে পাপ কৰোঁ নিবন্তৰ।
 ঘেবে মই হোহ চিন্তি আছোহেঁ। বামৰ ॥৪৩
 মইতো জানো। মাৰ্বেসে হুহুদ মোৰ প্ৰাণ।
 বামৰ চৰণ যিনে নজানোহো। আন ॥৪৪
 বামে জপ তপ মোৰ বামে ইষ্ট দেহ।
 বামবেসে চৰণক কৰিবোহেঁ। সেহ ॥৪৫
 যত যত মহাগুণ আছয় বামত।
 জিহুবন মধ্যে কোনে কহিবে শকত ॥৪৬
 সৰ্ব্বৰূপে দেব বিজ গুৰুত ভকত।
 পিতৃত মাভুত সৰ্ব্বৰূপে অনুগত ॥৪৭
 পবন বিনীত বেদ শাস্ত্ৰত কুশল।
 ধনুৰ্বেদ আদি বিদ্যা জানন্ত সকল ॥৪৮
 ক্ৰোধে যমকাল যেন কৰ্ম্মাই বহুহতী।
 গন্তীবে সাধৰ যেন বুড়ে বৃহস্পতি ॥৪৯
 সৰ্ব্বগুণে বিধি যেন বেশত গজৰ্ব।
 বাজাৰ লক্ষন বামতেসে আছে সৰ্ব ॥৫০

চলিবোহেঁ। নিশ্চয় বামক আনিবাক।
 কাভৰ কৰোহেঁ। গুৰু নিদিবাহ। হাক ॥৫১
 প্ৰীতি কৰি আনি ধাপি বামক বাজ্যত।
 মই বনে থাকি পালোঁ। পিতৃৰ শপত ॥৫২
 বশিষ্ঠে বোলন্ত দশবধৰ কুমাৰ।
 মই ভালে জানো শুদ্ধ মতিক তোমাৰ ॥৫৩
 চিত্তক লখিতে কৰিলোহেঁ। পৰিহাস।
 সাৰ্থক বধুৰ বংশে তোমাৰ নিবাস ॥৫৪
 বিলম্ব নকৰি চল সম্বৰে বনক।
 তোমাৰ প্ৰসাদে দেখেঁ। আশিও বামক ॥৫৫
 ভবতে বোলন্ত মন্ত্ৰী চলিরোক গাৱ।
 সেনাপতি সব মোৰ সম্বৰে চলাও ॥৫৬
 হস্তী ছোড়া বথ আগে কবোক পন্ন।
 বথখান সাজিয়া সম্বৰ কৰি আন ॥৫৭
 শিবত ধৰিয়া ভবতৰ আজ্ঞা বাণী।
 সৈন্যক চলায়। বথ মিলাইলন্ত আনি ॥৫৮
 দেখি শত্ৰুঘনে সম্বৰ চড়িলা বথত।
 বৰুণ বিহিয়া চলি গৈলন্ত ভবত ॥৫৯
 শুনা সামাজিক বাম চৰিত্ৰ উপায়।
 সংসাৰ নিৰ্গল হোক বোল। বাম বাম ॥৬০

৩১ অধ্যায়।

বামক অনিবলৈ ভবতৰ বাজা। বামৰ নিশ্চয়
 আশ্ৰিত ওহৰ মুখিবলৈ উজোণ।

হুলাড়ি।

চড়িয়া বথত, লবিলা ভবত,
 বৰুণ বিহি বাজ্যত।
 কৌশল্যা হুহুজা, কৈকেৱী চলিলা,
 বথত চড়ি পাচত ॥১
 নিজ কুল গুৰু, বশিষ্ঠ প্ৰমুখ্যে,
 ত্ৰাঙ্গণ আছন্ত যত।
 ভবতৰ আগ, হৈয়া চলিলন্ত,
 চড়িয়া নিজ বথত ॥২
 কত্ৰী বৈশ্বগণ, কামৰূ সজ্জন,
 বট ভাট তেলি তান্তি।
 ঠঠাৰি সোণাৰি, বঁসাৰ সখাৰি
 ভবতৰ লগে বাস্তি ॥৩

বনিয়া চমাব, কমাৰ হুতাৰ,
 ধোবা আৰু কুস্তকাৰ ।
 ইসৰ প্ৰমুখো, চলিল মতেক,
 আদি অন্ত নাহি তাৰ ॥৪
 মনত উৎসাহে, নাৰীগণে বোলে,
 স্বামী আৰু কিবা চাই। ?
 চলিয়ে সত্বে, ভৰতৰ লগে,
 বামক আনিবে ঘাই। ॥৫
 বিলম্ব নকৰাঁ, হেৰা দিওঁ ধৰা,
 কপূৰ তাম্বুল খাই। ।
 বামক দেখিবোঁ, শোক পাসৰিবোঁ,
 সত্বে গৈয়া আনাহ। ॥৬
 শুনি চলিলন্ত, নাহি আদি অন্ত,
 লবিল পদাতি যত ।
 পাৱৰ প্ৰহাৰে, পৃথিবী কম্পায়
 চলে হস্তী সয়ন্ত ॥৭
 বেগে বায়ু জিনি, তেজিয়া হেসনি,
 চলিল যত ঘোটক ।
 আড়ম্বৰ কৰি, খাণ্ডা বাক ধৰি,
 অসংখ্য চলে কটক ॥৮
 বাৱে ঢাক ঢোল, শব্দৰ বোল,
 যেহেন মেঘে গৰ্জয় ।
 চমক মনত, গিৰি গহ্বৰত,
 নিৰ্বাত যেন পৰয় ॥৯
 এহিমতে চলি, গৈয়া নিবন্তবে,
 পাইল পাচে গঙ্গাতীৰ ।
 পথ প্ৰায় যত, এবাইল সমন্ত,
 পান কৰি গঙ্গানীৰ ॥১০
 ভৰতে বোলন্ত, সম্প্ৰতি বহোক,
 সবে প্ৰজা এহি ধান ।
 হুব নদী জলে, আনি কৌতূহলে,
 কবোঁহে। অজলি দান ॥১১
 ভৰতৰ বাণী, নিবন্তবে প্ৰজা
 শিবোপত কৰি লৈল ।
 কটক অপাৰ, সবে আপোনাৰ,
 ধানে ধানে ৰিত তৈল ॥১২
 অনন্তবে পুৰ বেৰ অধিপতি,
 দেবিলও শুৰ বাজ ।

মুখ্য মুখ্য পাত্ৰ, গণক বোলন্ত,
 মিলিল মেৰোঁ অকাজ ॥১৩
 দশো দিশে পৰ, দলে বেড়িলেক,
 সমুদ্ৰ যেন অপাৰ ।
 পক্ষী পৰিবারো, নাহিকৰ বল,
 ধূলায়ে তৈল আকাৰ ॥১৪
 দিশক ব্যাপিল, অকাৰ্য্য মিলিল,
 মোৰ অন্তৰ্গতে ভয় ।
 ইক্ষুকু বংশৰ, সেনা নিবন্তৰ,
 নাহিকে তাত সংশয় ॥১৫
 ইটো ধ্বজ দণ্ড, পতাকা দেখিয়া,
 জানিলোহে। স্বকপত ।
 আনহেতু নাই, বামক মাৰিতে,
 আসিলা সাজি ভৰত ॥১৬
 কৈকেয়ী মাৰব, হাতে বাঘৰব,
 কবিলা ৰাজ্য নৈবাৰ ।
 বাপেকৰ হাতে, কপটে বামক,
 দিয়াইলেক বন বাস ॥১৭
 ৰাজ্য ভাব লৈয়া, বনবাস দিয়া,
 তথাপিহো কমা নাই ।
 সবাকৈ হানিয়া, মাৰিবোঁ সেহুবে
 এবাইয়া আজি নবাই ॥১৮
 মোৰ প্ৰভুবাৰ, আছে বনবাৰে,
 তেৰে মোৰ মহাতাপ ।
 ধিক ধিক মোৰ, জীৱন নিফল,
 মোহোৰ ইটো অযোগ ॥১৯
 জয়ব যত, আছে গুল গুলি,
 ভৰতত সবে মাৰোঁ ।
 হস্তী ছোড়া যত, পদাতি সমন্ত,
 যুগে যুগে হানি মাৰোঁ ॥২০
 বামসে মোহোৰ, নিজ অধিকাৰী,
 মই কৃত্য বাঘৰব ।
 যত সেনা বল, চতুৰঙ্গ দল,
 সজায়ে মোৰ সত্বে ॥২১
 ইটো পৰদল, সেনাৰ সকলে,
 লগাইবোঁহে। জয়কম্প ।
 অতি আড়ম্বৰে, পকড়ে সাগৰে,
 বেন কৰিবোঁহে। কাম্প ॥২২

ভবতে আগত, চাহিয়া দেখোক,
 ষোড়শ বল বিক্রম ।
 বীর সৈন্য মাৰি, হৃদয় বিদাৰি,
 শোণিতে কৰোঁ কৰ্দম ॥২৩
 আউৰ কিবা চাৰ, কোটি সংখ্যা নাৰ,
 সজায়ো ঝাণ্টে আমাৰ ।
 নকৰিবা দৈন্য, যেন পৰ সৈন্য,
 গঙ্গাত মুহিকে পাব ॥২৪
 গুনিয়া অশেষ, বাজাৰ আদেশ,
 পৰি তৈতে তল পাইল ।
 সেনাপতি সবে, অশেষ সেনাক,
 সাজিয়া আনি মিলাইল ॥২৫
 হাঁতী ঘোড়া বথ, সাজিয়া বজাইল,
 চণ্ডাল সেনা সকল ।
 দেবতাক ধাবে, যেন চমৎকাৰে,
 চলে অস্ত্রবৰ দল ॥২৬
 সেনা ভৈলা সাজ, দেখি গুহবাজ,
 হৰিষ কৰে মনত ।
 আতি খবতৰ, সেনা ভবতৰ,
 দেখিল কত দূৰত ॥২৭
 হাজাৰ কবিল, সেনা বিহবিল,
 ডেৱ দান্ধি আতিকৰে ।
 গৰ্বে ছাড়ে ডাক, জোকাৰে খাণ্ডাক,
 পৃথিৱী কাম্পয় ভবে ॥২৮
 উভয় সেনাৰ, আৱায়ে অপাৰ,
 লাগি গৈল ধসমসি ।
 পায়ো পয়োভৰ, থলকে সাগৰ,
 পৰ্ব্বতো পৰয় খসি ॥২৯
 কবয় আশ্ফাল, কাম্পয় পাতাল,
 সৰ্গগণ তলবল ।
 ভব সহিবাক, নপাৰি পৃথিৱী,
 যেন যাস্ত বসাতল ॥৩০
 শুনা বায়ায়ণ, সভাসদ গণ,
 শৰণ লৈয়ো বামত ।
 বাম গুণ নাম, গোৱাঁ অবিজ্ঞাম,
 ভৰাঁ মুখে সংসাৰত ॥৩১
 ভকত জনৰ, জানা নিজধন,
 বামৰ চৰণ হুই ।

মুখ ভৰি ভৰি, বোলা বামহৰি,
 লনোক পাপত জুই ॥৩২

৩২ অধ্যায় ।

ভবতৰ লগত গুহৰ মিলন আৰু বামৰ বৃত্তান্ত
 জনি ইন্দুদিগ্ধৰ তলত ভবতৰ বিলাপ ।

পদ

এহিমতে পাছে ভাগীৰথী তীৰ জুৰি ।
 উভয় সেনাৰ লাগি গৈল হড়াহড়ি ॥১
 দুই গোটা সেনাৰ লাগিল পঞ্চ কাণ্ডি ।
 শবক শ্ৰেহাৰি শালি ধোৱে মুণ্ডেগাণ্ডি ॥২
 যুজিবাক দিয়ে হাক আমাৰ সেনাক ।
 দেখি গুহে মন্ত্ৰীক বুলিলা পাছে বাক ॥৩
 অবিচাবে শ্ৰেথমত যুদ্ধ কৰোঁ য়েবে ।
 পৰ্য্যন্তে আমাৰ ঘাটি মিলিবেক তেবে ॥৪
 শ্ৰেথমতে ভবতক ভেটিবাক যাওঁ ।
 ভালমতে তান চিত্ত জিজ্ঞাসিয়া চাওঁ ॥৫
 শুনি আছোঁ ভবতৰ বামত ভকতি ।
 বামক নিবাক য়েবে আসিছে সম্প্ৰতি ॥৬
 তেবে যুজিবাক যোগা আমাৰ নোহয় ।
 বাম যেন আমাৰ ভবতো সেহি নয় ॥৭
 বামৰ চৰণে মাত্ৰ ষোড় যেন চিত ।
 ভবততো হয় সেৱা কৰিতে উচিত ॥৮
 এখন উচিত নেদেখোঁহে যুজিবাক ।
 এহি বুলি আপোন সৈন্যক দিলা হাক ॥৯
 তেতিয়ক্ৰমে অনেক সৈন্যক সাজি লৈলা ।
 ভবতক ভেটিবাক গুহ চলি গৈলা ॥১০
 পাত্ৰ মন্ত্ৰী সেনা বেড়ি চলিল অপাৰ ।
 সমস্তে দেখিল পাছে গুহ আসিবাব ॥১১
 আথে বেথে মন্ত্ৰী ভবতত জান দিল ।
 তোমাক ভেটিতে গুহ নৃপতি আসিল ॥১২
 বামৰ পৰম এহোঁ সখা মহাহিত ।
 সতকাৰ কৰিবাক তোমাৰ উচিত ॥১৩
 দেখিলোঁহে বামে যেন আশ্বাস কবিল ।
 আলিঙ্গি ধৰিয়া আন মাথে চুমা দিল ॥১৪
 জানি আৰু ভালমতে কৰিয়ো সাদৰ ।
 আতে হস্তে বাৰ্তা ভূমি পাইবাহা বামৰ ॥১৫
 ভবতে দিলন্ত স্তম্ভক আজ্ঞাবাহী ।
 আপুনি সংকাৰ মন্ত্ৰী কৰাঁ আৰু জানি ॥১৬

শুনিয়া হৃদয় আবেষে গৈল। চলি।
 ভুলিলন্ত হাঁসি ছয়ো ছহাকো আকুলি ॥১৭
 গুহ নৃপতিক যত্নী আলিঙ্গি ধবিল।
 যথুৰ বচন বুলি আশ্বাস কবিল ॥১৮
 ভবতৰ আগত দুইহস্তে গৈল। চলি।
 দেখি ভবতক গুহে কবি কৃতান্তলি ॥১৯
 বিদূৰতে দেখি দণ্ডতে পবিলন্ত।
 পাছে জানু পাৰি নত্ৰতাবে বহিলন্ত ॥২০
 গুহৰ ভকতি দেখি ভবত কুমাৰ।
 শ্ৰিয়বাক্যে পূজা কবিলন্ত বহুতৰ ॥২১
 হৃদয় কহিছে মোত তোমাৰ গুণ যত।
 মহাপুত্ৰভাৱ তুমি বামত ভকত ॥২২
 বামৰ বৃত্তান্ত যত তুমি আছা জানি।
 কহিয়ো আমাত তান কল্যাণ কাহিনী ॥২৩
 বামৰ বৃত্তান্ত তব নাহি আবিদিত।
 কহিয়ো বামৰ বাৰ্তা। হৌক ধিব চিত্ত ॥২৪
 শুনি গুহ বজা পাছে বুলিলা বচন।
 কেন মতে জানিবো তোমাৰ শুভমন ॥২৫
 ভালমন্দ তোমাৰ জানিতে মই চাওঁ।
 তেৱেঁসে বামৰ বাৰ্তা। তোমাত জনাওঁ ॥২৬
 কেন মতে কহিবোহেঁ। বামৰ কাহিনী।
 পবচিত্ত অন্ধকাৰ একোৱে নজানি ॥২৭
 ভবতে শুনিলা। বাক্য গুহ নৃপতিক।
 বজ্জৰ প্ৰহাৰে হিয়া যেন ভৈল চিব ॥২৮
 চাওঁলে গবিহা। মোক কবিবাক পাইল।
 কৈকেয়ী মায়েসে মোক দুৰ্য্যাপ কৰাইল ॥২৯
 চুইবে ভাল নহে সৰ্ব্ব জাতিতো। অধম।
 তাহাবো। বামত ভৈল ভকতি উত্তম ॥৩০
 আমাক গবিহা কবে অধম চণ্ডাল।
 ইলাজত কবি মোৰ মৰণেসে ভাল ॥৩১
 এহিবিলাি তেজি বীৰ দীৰ্ঘনিশ্বাসক।
 মহা। মনোহুহুৰ পাছে বুলিলা গুহক ॥৩২
 শিবোল বুলিলা গুহ উচিত তোমাৰ।
 বাতুসে শিৱাইল মোক ইসৰ সঙ্গাৰ ॥৩৩
 মইতো জানো। বায়েসে জীৱন মোৰ প্ৰাণ।
 পিতৃতো অধিক মোৰ বায়েসে প্ৰধান ॥৩৪
 তান বনবাস দুঃখ বাতুৰ কাৰণে।
 তাহাক নিবাক প্ৰতি প্ৰবেশিলোঁ কৰে ॥৩৫

বামত কপট চিত্ত নাহিকে আশাৰ।
 কহিলোঁ স্বৰূপকথা আগত তোমাৰ ॥৩৬
 পিতৃ তুল্য শ্ৰীবামক আনিবাক যাওঁ।
 মিছা যদি বোলোঁ। ব্ৰহ্ম বধ পাপ প্ৰাপ্ত ॥৩৭
 ভবতৰ সত্য শুনি সহবিধ মনে।
 গুহবাজে সমুখি বুলিলা তেতিফণে ॥৩৮
 স্বৰ্গক সাধিলা। তুমি ভবত কুমাৰ।
 বাম হেন শ্ৰেষ্ঠ ভাইত ভকতি জোমাৰ ॥৩৯
 সাকল জীৱন তুমি মুকুতি সাধিলা।
 তুমি হেন ভাই বামে ভাগ্যে সে লভিলা ॥৪০
 দশবধ হুত তুমি বাঘৰৰ ভাই।
 মোৰ ঘৰ জানা যেন আপোনাৰ ঠাই ॥৪১
 বাতি গোট থাকিও অৰ্চনা কিছু কৰোঁ।
 সকলে সেনাক এক সাজ আলখৰোঁ ॥৪২
 হেন শুনি বুলিলন্ত ভবত কুমাৰ।
 কিনো অদভুত দেখোঁ। শক্তি তোমাৰ ॥৪৩
 বস্ত্ৰ তোৰ জীৱন সাকল তোৰ সাস।
 এতেক সৈন্যক আল ধৰিবাক চাস ॥৪৪
 প্ৰশংসি ভবতে হবিবক বব পাইল।
 মনুষ্য পঠাইয়া সব সজ্জাৰ আনাইল ॥৪৫
 ভক্য ভোজ্য মংগ্ৰ মাংস বহু কলমল।
 থানে থানে খোৱাইল পৰ্বত যেন ধূল ॥৪৬
 ভবতে সৈন্যে পাছে আহাৰ কবিল।
 ছয়ো ভাই কিছু শোক দুখ পাসবিল ॥৪৭
 পৰ্বত সমান শোকে পুতুহো। জাতিল।
 গুহ নৃপতিক পাছে সমুখি মাতিল ॥৪৮
 মোহোৰ দগাৰ শোক মুহি উপশাম।
 কোথা গৈয়া দেখিবোঁ লক্ষ্মণ শীতা বাৰ ॥৪৯
 তিনিদিশে হুৰি আহি নিত্ৰাক নপাওঁ।
 ইন্দ্ৰপি বৃক্ষৰ মূলে ভূণ শব্দা চাওঁ ॥৫০
 শ্ৰীবামৰ সন্তাপে দগধ ভৈলা চিত্ত।
 মন উতপাত কৰে তুৰিতে দেখিত ॥৫১
 আগত কুমৰ দুই গুহ ভৈল পাছ।
 দেখাইলা ছুইহাকো নিয়া ইন্দ্ৰদিব পাছ ॥৫২
 দেখোঁ। হেবা শ্ৰীবামৰ ভূণ শব্দাধন।
 পদব ধৰিলোঁ মই হৃদয় লক্ষণ ॥৫৩
 দুই ভাই প্ৰত্যন্ততে নিৰ্মিলন্ত জট।
 হৃদয়ৰ মোৰ দেখি মিলিল সৰুট ॥৫৪

স্তম্ভ সহিতে এথা এবিলন্ত বথ ।
 তিনি জনে ভূমি পারে ধবিলন্ত পথ ॥৫৫
 গঙ্গা পার হুয়া ভৈলা বনত প্রবেশ ।
 স্তম্ভ সহিতে পৰি কান্দিলোঁ অশেষ ॥৫৬
 ভবতে বামৰ সিটো তৃণ শয্যা চাই ।
 শত্ৰুঘনে সমে কান্দিলন্ত দুয়ো ভাই ॥৫৭
 মহামৰ্ষে দুইবো যেন প্রাণ যাই ফুটি ।
 হাঁ বাম বুলি কান্দে পৃথিবীত লুটি ॥৫৮
 ইসৰ অৱস্থা দেখি কেনে জীওঁপ্ৰাণে ।
 তোমাৰ নিকাৰ মই পাণীৰ নিদানে ॥৫৯
 আশেষ কান্দন্ত দুয়ো আৰ্ত্তনাদ কৰি ।
 গুহবাজ স্তম্ভ কান্দন্ত দুইকো ধৰি ॥৬০
 হাঁ বাম বলিয়া কান্দন্ত চাৰিজন ।
 চমকি উঠিল শুনি কৌশল্যাৰ মন ॥৬১
 শত্ৰুঘন ভবতৰ শুনিলন্ত মাত ।
 বাম বাম বুলি কান্দে শুনিলা সাক্ষাত ॥৬২
 বুলিলা রচন পাছে স্তমিত্রাক চাই ।
 বামৰ অবাৰ্ত্তা জানো পাইলে দুয়ো ভাই ॥৬৩
 বাম বুলি অন্তথা কান্দিবে কি কাৰণে ।
 বাম সীতা লক্ষ্মণৰ কিবা ভৈলাবনে ॥৬৪
 স্তমিত্ৰা সহিতে এহি বুলি বাম মাৰে ।
 মিলিলা তহিতে গৈয়া বিয়াকুল ভাৱে ॥৬৫
 শত্ৰুঘন ভবত কান্দন্ত পৰি দুই ।
 কৌশল্যাৰ গাৱত লাগিল যেন জুই ॥৬৬
 কৌশল্যা স্তমিত্ৰা ধৰি দুইহাস্তৰ গলে ।
 দীৰ্ঘ বাৱে কান্দিলন্ত হাকলে বিকলে ॥৬৭
 বৎসক নপায়া যেন খেদু হামলাৱে ।
 কুকই বিলাপ যেন কৰে আৰ্ত্তবাৱে ॥৬৮
 ঐ বাপ শত্ৰুঘন কহিও ভবত ।
 বামৰ অবাৰ্ত্তা কিবা শুনিলা বনত ॥৬৯
 জানিলোঁ তাতেসে দুয়ো কান্দ আৰ্ত্তনাদে ।
 প্রাণ ফুটি যাই মোৰ বামৰ বিষাদে ॥৭০
 সম্ভবে কহিও কিবা ভৈল অথন্তৰ ।
 কিবা মন্দ বাৰ্ত্তা বাপু পাইলিহি বামৰ ॥৭১
 হাঁ বাম লক্ষ্মণ জানকী মোৰ আই ।
 তোমাৰাৰ বনে কিবা মিলিল বিলাই ॥৭২
 কিসক নমাতা মোক ঐ বাপ ভবত ।
 কহিলোক নিষ্ঠ কৰি মোহোৰ শপত ॥৭৩

এহি বুলি মুছৰ্গৈলা সীতামৰ মাৱে ।
 দেখি আনো নাৰী সৰো কান্দে দীৰ্ঘবাৱে ॥৭৪
 হাঁ বাম ক্ৰন্দনৰ উধলিল বোল ।
 দশো দিশ বিয়াপি লজ্জিল স্বৰ্গকোল ॥৭৫
 অনন্তৰে শত্ৰুঘন ভবত দুভাই ।
 দেখিলন্ত মুছৰ্গৈয়া আছে দুয়ো আই ॥৭৬
 আথেবেথে দুইকো দুই ধৰি তুলিলন্ত ।
 স্তম্ভ হুয়া দুয়ো আই প্ৰবোধ বোলন্ত ॥৭৭
 বামৰ অবাৰ্ত্তা মাৱ আন কিছু নাই ।
 কান্দিলোহোঁ আমি তান তৃণ শয্যাচাই ॥৭৮
 ইন্দুদি বৃক্ষৰ তলে তৃণৰ শয্যাতে ।
 সীতা সমে বামে শুতি আছিল এথাত ॥৭৯
 ইহাক দেখিয়া কান্দো কিছু নাহি আন ।
 হস্তী ঘোড়া বথে যাক ধৰয় যোগান ॥৮০
 দুন্ধফেন সম শুক্ল কোমল শয্যাতে ।
 ইন্দু সম স্তখে শুতি থাকন্ত সাক্ষাত ॥৮১
 কুহুম চন্দন গন্ধে ভূষিত কৰিয়া ।
 পদ্মিনী সেৱয় কৰে চামৰ ধৰিয়া ॥৮২
 হেনয় প্ৰভুৰ তৃণশয্যা তকতলে ।
 ইহাক দেখিয়া মোৰ গাৱে জুই জ্বলে ॥৮৩
 নানা বাস্ত নৃত্য গীতে জগাৱে যাহাক ।
 বনৰ চাতকে আবে চিয়াৱে তাহাক ॥৮৪
 ধ্বজ দণ্ড ছত্ৰ আদি যাহাৰ যোগান ।
 নানাবিধ তক ভৈল ধ্বজদণ্ড তান ॥৮৫
 সদাই ভুঞ্জন্ত যিটো দিব্য পক্ষামৃত ।
 আবে বন ফল শাক মাংস ভুঞ্জা নিত ॥৮৬
 দিব্য বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰ যাৰ পৰিধান ।
 বৃক্ষচৰ্ম্ম জটায়ু ভূষণ ভৈল তান ॥৮৭
 ভাল ভাল মনুষ্যেয়ে যাহাৰ পহৰী ।
 এবে বন জন্তুসে পহৰ থাকে ধৰি ॥৮৮
 হস্তী ঘোড়া বথে যাৰ পয়ান স্বভাৱে ।
 হেন বামে কিমতে হাছন্ত ভূমি পাৱে ॥৮৯
 পদ্মকোষ সম যাৰ স্তকোমল ভৰি ।
 শিলা খোলা কণ্টক সহয় কেন কৰি ॥৯০
 বাজ্যভোগ অলঙ্কাৰ ময়ো পৰিহৰোঁ ।
 বন ফল ভুঞ্জোহোঁ শিবত জটা ধৰোঁ ॥৯১
 তৃণ শয্যা কৰোহোঁ পিছোহোঁ বৃক্ষচৰ্ম্ম ।
 বামৰ সেৱক মই ধৰোঁ তান ধৰ্ম্ম ॥৯২

এহি মতে অঙ্গীকার কবিলন্ত যত ।
 ভাপসব চিহ্ন যত ধবীলা ভবত ॥১৩
 আপোনাতে দেখি বীবে বাধনব বেশ ।
 মোব প্রভু বাধনব হেন ভৈলা ক্লেশ ॥১৪
 বাধনব ছুখক হুমবি গোবে মন ।
 মাতৃক শুনায়া বীবে বুলিলা বচন ॥১৫
 ই। মার কৈকেয়ী কবিলি তই কিস ।
 পূর্ণ অমৃতব বটে ঢালিলিহি বিষ ॥১৬
 বামব নিকাৰ তই পাপিনীর কাজে ।
 রাজ্য এবি বামচন্দ্রে আছে বনমাঝে ॥১৭
 স্বামীক মবাইলি মোক কবাইলি দুর্বল ।
 আচবি বামব জোহ এখনো জীৱস ॥১৮
 গলে কাঠ চিপি তোক মাঝিবাক পাবোঁ ।
 মাতৃবধ লাগিবে ইহাতে মই হারোঁ ॥১৯
 কিনো নিদাকপী তোব বামত কপট ।
 জুহিকে বজ্রাব বীর জনিলেক নট ॥২০০
 ভবতব বাণী শুনি জননী বামব ।
 কিছু স্নহ ভৈলা শোক গুচিল চিত্তব ॥২০১
 গুহক ভবতে পাচে বুলিলা বচন ।
 শ্রীবাম দদাক কেনে পাওঁ দৰশন ॥২০২
 চবণত ধৰিয়া রাজ্যক লাগি নিৰ্বো ।
 পিতৃব পাটত তাক নৃপতি পাতিবোঁ ॥২০৩
 অযোধ্যাব লোক তান সেবিব চবণ ।
 পালস্তোক বামে রাজ্য মই পাটোঁ বন ॥২০৪
 শুন গুহবাজ তই নিজ গৃহে চল ।
 আমার শোকতে তইও হোৱস বিকল ॥২০৫

৩৩ অব্যাহত

গুহই নাও যোগায় আক ভবতাতি নৈ পাব হয় ।
 গুহ নৃপতিক যবে গৃহক পঠাইল ।
 শক্রঘন সমে শোকে নিস্তোক নপাইল ॥১
 যুগব সমান তান বজ্রনী পোহাইল ।
 ভবতে মতিয়া শক্রঘনক জগাইল ॥২
 প্রভাত সময় তৈল কুলি তেজে বার ।
 গুহক বুলিয়ো কাণ্টে আনস্তোক নার ॥৩
 ভবতে উঠিয় পাছে মুখে দিলা জল ।
 কৌশল্যা জুহিতা আদি জাঙ্গিলা সকল ॥৪
 শক্রঘনে বোলে কিয় জগাইবোহোঁ মোকে ।
 জগায়া আছয় মোক বাপ জাইব শোকে ॥৫

গুহক আনিতে প্রতি দূতক পঠাইল ।
 দূত নতো যান্তে গুহ আপুনি আইল ॥৬
 গুহে বোলে উঠিয়োক ভবত কুমব ।
 ভবতে বোলন্ত তৃত্য তইসে বামব ॥৭
 অব্যাহতে সৈন্ত মোব কবায়োক পাব ।
 ভূবিতে অনায়ো বাপ মতেক নরাব ॥৮
 হেন শুনি গুহ রাজা নখাকিল বহি ।
 আপোনাৰ কটকক শীত্রে গৈলা বহি ॥৯
 ভবতব আছা নিয়া শিবত চড়াইল ।
 তেতিক্ষেণে শঙ্কশত নারবা অনাইল ॥১০
 নিবন্তবে নারবা গজাত কেলি কবে ।
 কতো কতো নারত সহস্র লোক ধবে ॥১১
 শঙ্কদশ শত লোক কাহাতো ধবয় ।
 কাহাতো ঘোড়শ শত কাতো সতবয় ॥১২
 গৈলা লবি বজ্র বব অশ্বগজ দলে ।
 দিন গোটে পাব তৈল কটক সকলে ॥১৩
 পক্ষিণে তিৰিণে চল্লিণে সে হাতী চড়ে ।
 তথাপিভো নার সব খানিকো নলবে ॥১৪
 পৰ্ব্বত সমান নারসব হাহি গাই ।
 ছাপে ছাপে নার মেন পরন উড়াই ॥১৫
 হস্তী ঘোড়া বধ পতি কটক অপাব ॥
 গুহব কিস্কব সবে কবিলেক পাব ॥১৬
 কতো হাণ্টি কতো ভূবে কতো লোক ভেলে
 কতো কতো সামুবিয়া পারহোৱে হেলে ॥
 গুহবাজা যোবহাতে সাকৃত স্বতাজ ।
 ভবতব আগে গৈয়া যোগাইলেক নার ॥১৮
 বজ্রতব পতা মিল স্তবর্ণব ছাল ।
 জমকে জমকে জলে বতন পরাল ॥১৯
 বশিষ্ঠ প্রমুখ কবি যত বিজগণ ।
 বজ্রভাব্যা মতেক ভবত শক্রঘন ॥২০
 সেহি নাৱে তৈলা গুহ আপুনি কাণ্ডাব ।
 অব্যাহতে গজাব তৈলন্ত মনে পাব ॥২১
 পারহোৱা ভবতে গুহত শোণে কাজ ।
 কোন পথে চলিৰোঁ দেখিতে ভববাজ ॥২২
 নিম্ন নৃপতি পথ কবিল উদ্দেশ ।
 সসৈন্ত ভবত তৈলা বনত প্রবেশ ॥২৩
 নদী নদ দুৰ্গ বন বহত এলাইল ।
 প্রহর দেড়েকৈ সৈয়া প্রয়াগক পাইল ॥২৪

মহাক্ষেত্র খান সিতো মুকুতি দুৰাব ।
 সেনা সমন্বিতে সেহি খানে পয়সাৰ ॥২৫
 শঙ্কৰক প্রণামি আসন ধবিলন্ত ।
 মাতৃগণ সমে প্রদক্ষিণ কবিলন্ত ॥২৬
 নিবন্তবে প্রজ্ঞাক খৈলন্ত সেহি ঠাৱ ।
 মন্ত্ৰীগণ সহিতে আৱৰ যত মাৱ ॥২৭
 কুলগুৰু বশিষ্ঠক আগত লৈলন্ত ।
 ভবদ্বাজ খানে গৈয়া প্রবেশ ভৈলন্ত ॥২৮
 বশিষ্ঠক দেখি ঋষি চালিলন্ত গাৱ ।
 চমকিয়া আসনৰ নমাইলন্ত পাৱ ॥২৯
 ভবতক দেখি ভৈলা মনত উল্লাস ।
 বশিষ্ঠ সহিতে ভৈল ততুল্য সন্তাষ ॥৩০
 মাৱে ভাই ভবতেও প্রদক্ষিণ কৰি ।
 কবিলন্ত নমস্কাৰ ঋষিক সাদৰি ॥৩১
 কৃতাজ্ঞলি ধৰি পাছে আগে ভৈলা থিৱ ।
 ঋষিয়ে বোলন্ত সবে হৈয়ে চিবজীৱ ॥৩২
 যথাযোগ্য ভবদ্বাজে সবাকো আঁচিল ।
 বসিবাক লাগিয়া আসন অনাই দিল ॥৩৩
 সাদৰ কৰিলা যেবে ঋষি ভবদ্বাজে ।
 সবহি বসিলা মুনি গণৰ সমাজে ॥৩৪

৩৪ অধ্যায়ঃ

ভবদ্বাজ আৰু ভবতৰ কথা বাতৰা আৰু
 ভবদ্বাজ মুনিৰ অতিথি সংকাৰ ।

হাঁসিয়া বুলিলা পাছে মহা ঋষিবাজ ।
 ভবত তোমাৰ ভাল নেদেখোহেঁ কাজ ॥১
 পৰম ধাৰ্ম্মিক বাম তাপসৰ বেশ ।
 বাপৰ আজ্ঞাত ভৈলা বনত প্রবেশ ॥২
 চতুৰঙ্গ দলে সাজি মাৰিবাক যাহা ।
 অকণ্টকে সববাজ্য ভুক্তিবাক চাই ॥৩
 ভবতে বোলন্ত মোক দৈবেসে নাশিল ।
 তোমাৰ মুখত হেন বচন আসিল ॥৪
 পিতৃসম জ্যেষ্ঠ ভাই আনিবাক যাওঁ ।
 মিছা খেবে বোলোঁ ব্রহ্মবধ পাপ পাওঁ ॥৫
 মাৱৰ কাৰণে বৰ অধ্যাতিক পাইলোঁ ।
 সিকাৰণে বামক নিবাক প্রতি আইলোঁ ॥৬
 বামক স্মৰিতে তান লোতক বকাইল ।
 দেখি ঋষি বাজে পাছে প্রত্যয়ক পাইল ॥৭

ঋষিয়ে বোলন্ত দশবধৰ কুমাৰ ।
 ভালে জানিলোহেঁ চিত্ত উত্তম তোমাৰ ॥৮
 তোমাক কৰিলো আমি পৰিহাস লীলা ।
 সূৰ্য্যৰ বংশত তুমি সাকল জন্মিলা ॥৯
 অনুগ্রহ কৰিয়োক বোলোহেঁ তোমাতে ।
 বাম সেনা সামৰিবোঁ চলিবা প্রভাতে ॥১০
 ভবতে বোলন্ত তমু বাক্যত শবণ ।
 নিশা গোটখাকোঁ দেখি তোমাৰ চৰণ ॥১১
 দেৱ বিশ্বকৰ্ম্মাক বুলিলা মুনিবৰ ।
 ভবতক লাগি ভাল নিশ্চিয়ো নগৰ ॥১২
 ঋষিৰ বচন বিশ্বকৰ্ম্মে শিবে ধৰি ।
 দণ্ড দুইৰ ভিতৰত নিশ্চিলা নগৰী ॥১৩
 পতকা সঞ্চৰে যেন বিজুলী ছটক ।
 দশ প্রহৰৰ পথ জুৰিল কটক ॥১৪
 উত্তম ধৰলিষৰ বাজাৰ ওৱাবী ।
 হাতী ঘোৰা শাল নিশ্চিলন্ত সাৰিসাৰি ॥১৫
 দীৰ্ঘসৰ খৈলন্ত নিশ্চল জলে ভৰি ।
 মৎস্য মাংস দ্রব্য খৈলা পৰিপূৰ্ণ কৰি ॥১৬
 ভবদ্বাজে আদেশ কৰিলা তেতিক্ষণ ।
 দেৱলোক ছাৰি আইল অপেশ্বৰাগণ ॥১৭
 হুতাচী, মেনকা, গৌৰী বস্তা, তিলোত্তমা ।
 অলম্বুয়া, উৰ্ব্বশী, কনকা বতি লোমা ॥১৮
 মহেশ্বৰ লগৰীয়া অপেশ্বৰাগণ ।
 ভবতৰ ঠাৱত ভৈলন্ত উপসন ॥১৯
 পদ্মৰ ভিতৰ যেন শৰীৰৰ কান্তি ।
 বদন কমল স্তবলিত দন্ত পাশ্চি ॥২০
 উন্নত কঠিন ঘন পীন তনভাব ।
 উপবত হাব জিকমিক কৰে তাৰ ॥২১
 যাক যেন কয় ভুঞ্জিল অন্নপান ।
 পুষ্পগন্ধ চন্দন কৰিলা পৰিধান ॥২২
 কুবেৰ পঠাইয়া দিলা আঠ কোটি নাৰী ।
 অপেশ্বৰাগণ সংখ্যা কৰিতে নপাৰি ॥২৩
 মহামুনি সবৰো কটাক্ষে মন হৰে ।
 হেন দেৱসুন্দৰী মানুষে অনুসৰে ॥২৪
 অপেশ্বৰা নাৰীসমে ক্ৰীড়িলা আশোদে ।
 নিশাগোট বঞ্ছিলন্ত বিবিধ বিনোদে ॥২৫
 সকল প্রজায়ে বোলে পলাইলেক দুঃখ ।
 বামৰ কল্যাণ ভবতৰ হৌক সুখ ॥২৬

এবিলোহেঁ। ছাড় নাবী পুত্র পবিবাব ।
 ঋষি কটাক্ষে এহি ভোগ হোক সাব ॥২৭
 ভবতে প্রভাত জানি চালিলন্ত গাব ।
 কবিলন্ত প্রণাম ঋষি দুই পার ॥২৮
 ভাবহাজে বোলন্ত ভবত সদভার ।
 পবিচয় কবায়ো কাহাব কোন মার ॥২৯
 শুনিয়া ভবতে কবি ঋষিক প্রণতি ।
 যাব যিতো মার চিনারন্ত প্রতি প্রতি ॥৩০
 দশবধ বাজাব প্রথম পটেশ্বরী ।
 নত্ৰভারে আছা যিটো কৃতাজলি ধবি ॥৩১
 ত্রৈলোক্যতো যাকন্তে নাহি পটন্তব ।
 দুখ ভাজনী এসে মাতৃ ক্রীষামব ॥৩২
 তোমাব চরণ চাহি তান বামভীতা ।
 শক্রঘন লক্ষণব মাতৃ শোভনিতা ॥৩৩
 তানপাশে হাত যোবে তোমাত ভকতি ।
 তপ্ত স্বর্ণব বর্ণ নিকার্ষ মতি ॥৩৪
 কলহত প্রিয় এহেঁ প্রচণ্ড প্রভার ।
 কৈকেয়ী নামত আনি চণ্ডালব মার ॥৩৫
 বাম ছেন ভাড়ক মিলেক বনবাস ।
 ইহানে কারণে ভৈলা বাপব বিনাশ ॥৩৬
 জ্ঞানান্তবে কতেক পাতক মই কৈলোঁ ।
 সিকারণে আনগর্ভে উতপতি জৈলোঁ ॥৩৭
 ভবহাজে বোলন্ত ইহান নাহি দোষ ।
 দেব কার্য হৈব ভূমি এঁ। অসন্তোষ ॥৩৮
 ঋষি চরণ ধূলি শিবত কবিল ।
 মুনি উপদেশে নদী যমুনা তবিল ॥৩৯
 কটক সাগবে জুবিলেক সবে বন ।
 ভবতে বুলিলা শক্রঘনক বচন ॥৪০
 চিত্রকূট গিবি দেখি নদী মন্দাকিনী ।
 ইথারতে আছে বাম লখাই সীতা তিনি ॥৪১
 ভবতব কথা আবে এহিয়ানে ধওঁ ।
 বামব চক্রে কিছু সংক্ষেপিয়া কর্ত্ত ॥৪২

২৫ অধ্যায় ।

চিত্রকূট বামব আশ্রয়ব কথা আৰু ভবতব
 সৈন্তব কোলাহল প্রবণ ।

বাম সীতা ক্রীড়া করে চিত্রকূট বনে ।
 শরী সমে দেববাজ য়েহেন নন্দনে ॥১

সীতাক বুলিল বাম হবিষ বদনে ।
 অযোধ্যাব ভোগ আউব নপবয় মনে ॥২
 গিবিব কল্পবে গন্ধ সুবতি অপাব ।
 আছোক মনুষ্য মন মোহে দেহতাব ॥৩
 পুত্র পুত্র বুলি শুশু পক্ষী কাঢ়ে বার ।
 এহিমতে কান্দিয়া, মবন্ত মোব মার ॥৪
 ফল পুষ্প দেখি সীতা নানা চিত্রবন ।
 অনেক সন্তোষ কবিয়োক বিতোপন ॥৫
 ধানে ধানে দেখিয়ো কিম্বদী বিভাধরী ।
 বমণ কবন্ত নানা বিধ বেশ কবি ॥৬
 মানস শিলাব স্ফাট সীতাদেবী দিল ।
 স্ফলিঙ্গস্তু বামব হিয়াত সঞ্চবিল ॥৭
 ছেন দেখি সীতায়ে কবিল পবিহাস ।
 সুবত শৃঙ্গাব বব ভৈল অভিলাষ ॥৮
 যুগমাৰি লক্ষণে যোগাস্ত নিতে আনি ।
 সীতা দেবী বাক্তন্ত ভুজন্ত তিনি প্রাণী ॥৯
 যুগ হেতু লক্ষণ চলিলা আন ভিত্তি ।
 শৃঙ্গাবে থাকিলা বাম সীতায়ে সহিতি ॥১০
 অনেক হবিষ ভৈল বামব শরীবে ।
 সীতাৰ উকৃত শিবে শুইলা নদীতীরে ॥১১
 লক্ষণ গৈলন্ত যবে যুগ মাৰিবাক ।
 সীতাৰ সন্নিতে বৃক্ষডালে পবি কাক ॥১২
 সীতাৰ কপক দেখি কাক ভৈলভোল ।
 এক দোরা কবিগৈয়া চাপিলেক কোল ॥১৩
 বাঘরব আতিশয় নিজোক দেখিয়া ।
 সীতাৰ তনত পবিলেক কাম্প দিয়া ॥১৪
 তনমাঝে গোপীনীৰ কবিলেক ঘার ।
 ক্রোধিলন্ত সীতা মার কাম্পে হাতপার ॥১৫
 কোপে শোকে সীতাদেবী ক্রন্দন কবিল ।
 বামব শরীৰ সবে লোতকে ভবিল ॥১৬
 সীতাৰ আগত কাকে কেলি কবে ববে ।
 ধপা মৃতি দিয়াবেগে তন মাঝে পবে ॥১৭
 মাৰিব নপাবে সীতা কান্দিল বহত ।
 জাগিয়া দেখিলা বাম দশবধ স্তত ॥১৮
 সীতাৰ তনব মাঝে বহয় কধিব ।
 ক্রোধিলন্ত বামে দেখি নসহে শরীৰ ॥১৯
 নগনিয়া বামক সীতাক প্রহাবয় ।
 পুশু পুশু প্রহাবিয়া তনত পবয় ॥২০

ক্ৰোধিয়া বোলন্ত বাস লৈবোহেঁ। পবাণ ।
 মন্ত্ৰে পঠি মাৰিলেক ঈষিকৰ বাণ ॥২১
 অগ্নি সম শৰ দেখি বায়স উবাৰ ।
 বাঘৰ শৰে তাৰ পাছে খেদি যায় ॥২২
 ইন্দ্রৰ তনয় কাক অতি বৰখল ।
 শৰে খেদিনেই পলাই গগন মণ্ডল ॥২৩
 কাকে মনে গুণে এবে মিলিল মৰণ ।
 দেৱ সমাজত গৈয়া পশিলা শৰণ ॥২৪
 দেৱলোকে বোলে গুচ গুচৰে পাপিষ্ঠ ।
 সীতাক হিংসিলি তই সবাবে অনিষ্ঠ ॥২৫
 একো ধানে কাকে য়েবে শৰণ নপাইল ।
 শীত্ৰবেগ কৰিয়া বামৰ পাশে আইল ॥২৬
 খেদে যমদূত সম বাঘৰ বাণ ।
 বোলে নিচিনিলো প্ৰভু বাখিয়োক প্ৰাণ ॥২৭
 ক্ৰমা কৰিয়োক মোৰ অভ্ৰানৰ পাপ ।
 ভূমিসি ত্ৰৈলোক্য নাথ জগতৰ বাপ ॥২৮
 বৰ ত্ৰোহ আচৰিলো জগতৰ মাৰে ।
 এহিবিুলি বায়স পৰিল ছুই পাৰে ॥২৯
 বাঘৰে বোলন্ত আসি শৰণ পশিলি ।
 আপোনাৰ পাপে তই আপুনি নশিলি ॥৩০
 অবাধ্য মোহোৰ বাণ জান তই সাজ ।
 প্ৰাণে য়েবে জীবি ছাৰি দেহ এক অঙ্গ ॥৩১
 বিমৰিষি কাকে এক চক্ষু এবিলেক ।
 বাঘৰ শৰে তাক ছন্ন কৰিলেক ॥৩২
 বামক প্ৰণামি কাক গৈল প্ৰাণ বাখি ।
 সেহি ধৰি কাকে নেদেখয় এক আখি ॥৩৩
 ঘাৰ গোট পালটায় এক আখি চাই ।
 সচকিত মনে সি আহাৰ পানী খাই ॥৩৪
 অমৃত সমান জুব বাঘৰ হন্ত ।
 মাজিলা সীতাৰ তন ভৈলা দেবী স্তম্ভ ॥৩৫
 ক্ৰীবাম লক্ষণ দুয়ো শিৰে জটা জুটে ।
 স্তম্ভে উপস্থিত ভৈলা গিৰি চিত্ৰকূটে ॥৩৬
 বাঘৰ চৰিত্ৰ আছোক এহি খন ।
 ভৰতে পশিলা য়েবে চিত্ৰকূট বন ॥৩৭
 কটকৰ বোলে বন পুৰিল সকল ।
 পাৰ ধূলি ব্যাপিলেক গগন মণ্ডল ॥৩৮
 বৃক্ষৰ চটক সবে সাগবাস্ত গৈল ।
 বাম সীতা লক্ষণৰ চমৎকাৰ ভৈল ॥৩৯

সীতায়ে বামৰ গলে সাৰটি ধৰিল ।
 বীৰহ বচনে বামে আশ্বাস কৰিল ॥৪০
 বাঘৰে বোলন্ত লখাই বাৰ্তাক নপাইল ।
 কমন নৃপতি যুগ মাৰিবাক আইল ॥৪১
 শীত্ৰ কৰি চলা হাতে ধনুশৰ ধৰি ।
 স্তম্ভি আসি আমাত কহিয়ো ঝাণ্ট কৰি ॥
 বামৰ বচন য়েবে পৰিতোল পাইল ।
 শালবৃক্ষে চড়িয়া লক্ষণ বীৰে চাইল ॥৪৩
 দেখে চতুৰঙ্গ দল বন জুৰি আইল ।
 প্ৰলয় কালৰ যেন সাগৰ জন্তাইল ॥৪৪
 হেন দেখি লক্ষণৰ বিয়াকুল মন ।
 বৃক্ষ হস্তে নামি আসি জনাইল তেখন ॥৪৫
 শুনিয়োক দাদা আমি অনুমানি পাইল ।
 ভৰতে সেনাক সাজি মাৰিবাক আইল ॥৪৬
 মাৰেকৰ হাতে ৰাজ্য লগাইলেক মাগি ।
 তোমাক পাঠাইলে ঘোৰ বনবাস লাগি ॥৪৭
 তথাপি নভৈল ক্ৰমা মাৰিবাক চায় ।
 মাৰিবোঁ ভৰত আজি জীয়েন্তে নবায় ॥৪৮
 ভৰত বিচিৰ্ত্ত হেন বুলি আছা বাপী ।
 পানীৰ কণ্টক বেন বিক্ৰিলেলে জানি ॥৪৯
 আততায়ী ভৰতক কাটিবোঁ সমূলি ।
 কৈকেয়ীক মাৰিবোহেঁ পুত্ৰ শোকে পুলি ॥
 হাতী ঘোৰা বধ সেনা মাৰোঁ নিবন্তৰ ।
 শোণিতে কৰিবোঁ আজি নদী ভয়ঙ্কৰ ॥৫১
 অযোধ্যাত পাঠোঁ নিয়া নৃপতি তোমাক ।
 দিয়া অনুমতি মোক নিদিবাহঁ হাক ॥৫২
 বধোহেঁ তোমাৰ শত্ৰু কিছু দোষ নাই ।
 বাঘৰে বোলন্ত বাপু শুনিয়ো লখাই ॥৫৩
 জানোঁ মোত ভকতি কৰিস শুদ্ধমতি ।
 ভৰতক দোষ ভাই নিদিবি সম্ভতি ॥৫৪
 তই মোৰ যিমত ভৰতো সেহি নয় ।
 তাক মন্দ বোলা মোৰ ছুখ সে জনয় ॥৫৫
 ভৰতক কষ্ট আক নকৰিবি তই ।
 যি কাষে ভৰত আসে ভালে জানোঁ মই ॥
 অযোধ্যাত নিয়া মোক নৃপতি পাতিব ।
 মোৰ বনবাস সিটো আপুনি খাটিব ॥৫৭
 মোক চাই হেসে দেখ ঘোটক বাপৰ ।
 শত্ৰুজয় নামে পাট হস্তী ভয়ঙ্কৰ ॥৫৮

আক জ্যোহ কবিলে বাণব জ্যোহ হয় ।
সত্য ধর্ম নাশি সিটে। পাতক নাকর ॥৫৯
আন সব প্রজা। মোক নিবাক আনয় ।
দশাদিশে বাম ধনি শুনে। জয় জয় ॥৬০
শুনি বাঘব পাচে নিষ্ঠুর বচন ।
লাজ পাইয়া। ছোট মাথে বহিলা লক্ষণ ॥৬১
আপোনাংক আপুনি কাটিলা যেন হত ।
ধন্য বাম ধন্য বাম বোলন্ত মনত ॥৬২
অনন্তবে গুহ রাজা গুণিলা মনতে ।
ভবতব চিত্ত দুবুজিয়া। ভাল মতে ॥৬৩
সৈন্ত সম্মিতি ভবতব লাগ ধৰে ।
ভাল মন্দ জানি পাছে তার কাষ কর্বে ॥৬৪
এহি বুলি গুহ যমুনাৰ পাৰ ভৈল ।
আতি শীঘ্র বেগে ভবতব লাগ লৈল ॥৬৫

— — —

৩৬ অবধ্যাক্স—ভবত আক জীবাব বিলন

বাম পাশে ভূমি পারে চলিলা। ভবত ।
শক্রঘনে হুমন্ত্রয়ে চলন্ত পাচত ॥১
হুধি হুধি যাস্ত বার্তা। তপসী লোকত ।
ধোঁই। দেবিলন্ত মন্ডাকিনীৰ পাবত ॥২
বামব আশ্রয় গৈয়া। পাইলা ধীবে ধীৰ ।
বাহিবর পবা চাইলা। কবি আখি ধিব ॥৩
বসি আছে বামচন্দ্র ভূব গৃহত ।
আছন্ত অগনি যেন উদ্ভব মাধত ॥৪
জীবানি বামব শরীর গৈল জসি ।
মেষব সম্মিত যেম পুণিমাৰ শশী ॥৫
তাহিনত লখাই বামে জনকব বীর ।
নন্দী গোবী সমে যেন বসি আছে শির ॥৬
দেখি ভবতব নীৰ নেত্রব কবিল ।
ই। প্রাণ দাদা বুলি চরণে পবিল ॥৭
দেখিয়া বিবাদ বব পাইলা শক্রঘনে ।
ই। মবিলোহে। বুলি পবিল চরণে ॥৮
জয়ন্ত বামব আগে ধবি কৃতাজলি ।
বামব চরণে গৈয়া। কবিল। সেৱলি ॥৯
হাত বোবে গুহে কবিলন্ত নমস্কাৰ ।
সবাবে চক্ষুব পবা বহে জলধাব ॥১০
শুনা বামায়ণ পদ সভাসদ যত ।
পবম সম্পদ ইসে কলির যুগত ॥১১

আপোনাংক কুশলক ইচ্ছা আছে যাব ।
বোলা বাম বাম হুখে তবিত্ত অলাব ॥১২

৩৭ অবধ্যাক্স ।

পিহুৰ কুহা চনি বামব মোক ।
হলবী ।

বাম শক্রঘন, ভবত লক্ষণ,
আবব সীত। গোপীনা।
দাক্ষ শোকব, ঘারে পীড়িলেক,
মুখে নসকবে বাণী ॥১
বাঘরে বোলন্ত, ভৈরায় ভবত,
তই চিন্তা বব পাইলি ।
মোব বুদ্ধ মার, বাপক এবিয়া,
কি কার্যে বনক আইলি ॥২
বশিষ্ঠ গুহব, বার্তা কহ বাপ,
আবো যত মূনি বর্গ ।
সব লোক মন্ত্রী, পাত্রে আছে বত,
আবো শত মার বর্গ ॥৩
কৌশল্যা হুজিয়া, আইব বার্তা কহ,
যত অবোধ্যাব লোক ।
বুদ্ধ দশবধ, বাপে কোন দিন,
কবে সুববাজ ভোক ॥৪
ভেদ দণ্ড সাম, দানব উপাই,
বুজিলা তাক বিচাৰি ।
দেৱ বিজ্ঞ গুহ, পিতৃব চৰণ,
তালে কুবিবাক পাৰি ॥৫
মুখ্য মুখ্য লোক, মাহত মাহত,
তাক পাল ভাল কবি ।
সকল দেশক, মার বাপ এবি
কেনে আইলি জটা ধবি ॥৬
বামক প্রণাম, কবিল। ভবতে,
মহিলা পাচে সীতাক ।
কান্দো কান্দো মুখ, কবি বুলিলন্ত,
কিয় হেন বোলা মোক ॥৭
শ্রশান-শালীৰ, পোবা ছাইক যেন,
দেখিতে মুহিকে ভাল ।
কৈকেয়ীৰ পর্বে, উপজিলো। আখি,
অথব যেন চণ্ডাল ॥৮

তোবা তিনি যেবে, বনক আসিলা
পূর্ণ ছয় দিন ভৈল।
মধ্য বাত্ৰি ভৈলে, তোমাৰ শোকত,
বাপৰ পৰাণ গৈল ॥৯
বশিষ্ঠ গুৰুৱে, নাৰাণ তেলত,
মৃতক দেহক থৈয়া।
অযোধ্যাক লাগি, শীত্ৰ বেগে দূতে,
আমাক আনিলে গৈয়া ॥১০
শত্ৰুঘনে সন্মৈ, দুইহস্তে আসিয়া,
হুৱাব পাইলোঁ বাপৰ।
পিতৃৰ গৃহক, শূন্য দেখি পাচে,
ঠাৱক গৈলোঁ মাৱৰ ॥১১
বাপৰ মৰণ, তযু বন-বাস,
কহিলা দাক্ষী মাৱে।
হৃদয় বিকল, ভৈল আতি মোৰ,
দাক্ষণ বচন ঘাৱে ॥১২
শব সতকাৰ, কৰিলোঁ বাপৰ,
দিলোহোঁ দান দক্ষিণা।
এক দণ্ড যেন, যুগ যাই মোৰ,
তোমাৰ চৰণ বিনা ॥১৩
আসি ভৈলোঁ বন, তোমাৰ চৰণ,
দেখিয়া এবাইলোঁ শোক।
বোলোঁ প্ৰভু কায, আসিলৈয়ো ৰাজ,
অনুগ্ৰহ কৰাঁ মোক ॥১৪
আপাত মধুব, শুনিয়া প্ৰচুব,
বাদত পাচে কাজি।
সউবা বৃক্ষক, কইল মোৰ মাৱে,
উত্তম বট উভাজি ॥১৫
তোমাক নৈবাপ, কৰি বন বাস,
দিয়াই ৰাজ্য লৈলা মাগি।
হেনয় কৈকেয়ী, মাৱ আছে আসি,
তোমাক নিবাক লাগি ॥১৬
ইটো বনাঞ্জন, তোমাৰ নিয়ম,
কাৰ্য্যক আমি পজাইবো।
কবিনা হৰিষ, চৌধৰ বৰিষ,
বনে ফলমূল খাইবো ॥১৭
শত্ৰুৰ বিধান, জ্যেষ্ঠ বিদ্ভমানে,
কনিষ্ঠৰ নোহে ৰাজ।

ৰাজ্যক চলিযো, আপুনি কৰিযো
পিতৃৰ অঞ্জলি কায ॥১৮
বাপৰ মৰণ, শুনিয়া বচন,
বাঘৰৰ পোবে গাৱে।
অলপ জলত, মংস যেন মত,
দহৰৈ সূৰ্য্য-প্ৰভাৱে ॥১৯
শোক কালমেঘ, ভৈল যেন আতি,
মুখ যেন ভৈল শৰী।
নদীৰ তীবত, বৃক্ষ যেন মত,
পৰিলন্ত বায় খসি ॥২০
কবন্ত সন্তাপ, ইঁ ইঁ বৃক্ষ বাপ,
দশবথ মহীপাল।
জানিলোহোঁ নিষ্ঠে, আমিসে পাপিষ্ঠে,
তোমাৰ কৰিলোঁ কাল ॥২১
পাপে তল গৈলোঁ, জ্যেষ্ঠ পুত্ৰ ভৈলোঁ,
পৃথিবীৰ মহাভাৰ।
বাপ গৈলা কহি, নিজ কাঙ্খে বহি,
নকৰিলোঁ সংস্কাৰ ॥২২
ধন্য ধন্য তযু, তনয় ভবত,
ধন্য শত্ৰুঘন বীৰ।
নিজ কাঙ্খে বহি, দহিল আপুনি,
পিতৃৰ সিটো শৰীৰ ॥২৩
শুন শুন সতী, প্ৰাণেশ্বৰী সীতা,
বিধি কৈল এত দূৰ।
হুখে দহে মোক, পীড়ি পুত্ৰ শোকে,
মৰিলা তযু খণ্ডৰ ॥২৪
বামৰ চৰিত্ৰ, পৰম অমৃত,
শুনা সামাজিক জন।
ধৰ্ম্ম শিৰোমণি, সংসাৰ তৰঙ্গী,
ইসে ভকতৰ ধন ॥২৫
বাম গুণ গান, মুক্তি বিত্ত মূল,
সকলো শত্ৰুৰ সাৰ।
এহি মুখ্য কাৰ্য, বোলা বাম বাম,
গুচোক হুখ নিকাৰ ॥২৬

৩৮ অবধ্যাক্স।

বামৰ পিতৃ তৰ্ণণ।

পদ।

সীতা দীৰ্ঘবাৰে কান্দি বোলন্ত হুণ্ডব।
তোমাৰ বিনাশ ৬নি ভৈলোঁ মনিস্বৰ ॥১
বাপে নিজ জীৱ যেন পালিলেক মোক।
কাক দেখি পাসবিবোঁ সেহবিব শোক ॥২
লক্ষ্মণে বোলন্ত মই নবক মাখিলোঁ।
বাপক নিষ্ঠুৰ বুলি পুত্ৰ নেদেখিলোঁ ॥৩
শ্ৰীৰাম লক্ষ্মণ সীতা কান্দিলা বহুত।
প্ৰবোধিয়া বুলিলন্ত কৈকেয়ীৰ হুত ॥৪
উঠা উঠা দাদা শোক এৰিয়োক সৰ্ব্ব।
বয়ুৰ বংশৰ সবে তোমাতোমসে গৰ্ব্ব ॥৫
নিবন্তবে প্ৰজাৰ ভূমিসি নিজ নাহ।
ক্ৰন্দনক তাজিয়া অঞ্জলি কাৰ্য্য চাই ॥৬
মাজ কৰি সীতাক লক্ষ্মণ ভৈল আগ।
পাচে বাম চলন্ত বিবাদে নেৰে লাগ ॥৭
জানকীক আগ কৰি জলন্ত নাছিল।
নদীজলে বুবদিয়া অঞ্জলি কবিল ॥৮
ইন্দুদীৰ দ্ৰৱ আৰ জাৰ আদি কল।
একধান কবিলন্ত মন্মাকিনী জল ॥৯
কুশ পাৰি কুমিত উপৰে পিণ্ড দিল।
হেৰা পিণ্ডলোৱা বনে যেহেন মিলিল ॥১০
দক্ষিণক সমুখে অঞ্জলি দিল জল।
নাস্তিল কুমিৰ ভোগে জুজা বনকল ॥১১
তিতাছালে পাইলা গৈয়াধান আপোনাৰ।
তিনিহন্তে বব শোকে কান্দিলা অপাৰ ॥১২
ভবতৰ লক্ষ্মণে গ্ৰীৱত ধৰি টানি।
আস বাপ বুলিয়া কান্দিলা দীৰ্ঘ বাপী ॥১৩

৩৯ অবধ্যাক্স।

বাহু আৰু কৰি সকলোৰে বাঘৰ সাক্ষাৎ
আৰু কথাবাতৰা।

প্ৰজা সবে শুনিলেক ক্ৰন্দনৰ বাৰ।
নিবন্তবে লোক সবে চালিলেক গাৰ ॥১
বাঘৰক দেখি ক্ৰন্দনৰ কোলাহল।
প্ৰলয় কালত যেন সাগৰ আন্দোল ॥২

বাক যেন বোণ্য বাবে আশ্বাস কবিল।
কাহাকে হিয়াত কে লে সাগৰী হবিল ॥৩
দশবথ ৰাজ্যৰ যন্তেক পটেশ্বৰী।
ধীৰে ধীৰে দিহে নেশ্ব প্ৰতিপাল কৰি ॥৪
কতোবেলি পৈয়া মন্মাকিনী কুল পাইল।
কৌশল্যায়ে হুমিত্ৰাক মাত পকজাইল ॥৫
দেখতো হুমিত্ৰা বাম নাহিবাৰ ঘাট।
হেৰ দেখ লখাই পানী বহিবাৰ বাট ॥৬
কিনো হুতুকৰ কৰ্ম লক্ষণে কবিল।
বামত ভকতি ৰাজ্য ভোগক এবিল ॥৭
কুশৰ উপৰে দেখিলন্ত নানা ফল।
বামেসে কুমিত্ৰা পিতৃ কৰ্মক সকল ॥৮
ই। কিনো প্ৰতু ভৈল বিপত্তি তোমাৰ।
ৰাজভোগ এৰি বনকল ভৈল সাৰ ॥৯
মহাদই সৰো শোক পাইল ব্ৰহ্মতৰ।
বহুত কান্দিয়া পাশ পাইলন্ত বামৰ ॥১০
বামচন্দ্ৰ আহন্ত সভাৰ মাজে বসি।
স্বৰ্গহন্তে যেন ইন্দুদেৱ আইলা ধৰি ॥১১
বাম সীতা লক্ষ্মণৰ অৱস্থা দেখিল।
মহাশোকে উথলিয়া সৰাকো পীড়িল ॥১২
কৌশল্যা হুমিত্ৰা আদি মহাদই যত।
গুণক বৰ্ণায়া ধৰি কান্দিন্ত শোকত ॥১৩
ই। সীতা সতী আই জনকৰ বীৰ।
তোৰ দুখ দেখি আই কেনে ধৰোঁ জীৱ ॥১৪
হৃন্দৰ বদনশ্ৰী হবিল সকল।
শিশিৰে বিনষ্ট যেন শোভিত কয়ল ॥১৫
হৰি হৰি বাম দশবথৰ তনয়।
লখাইব বিপত্তি দেখি দহৰে হৃদয় ॥১৬
চকু চল চল কৰি প্ৰগাখিল বাম।
দেখি বাম মুখ শোক ভৈল উপশাৰ ॥১৭
সূৰ্য্যৰ তাপত দেহা দহিল সকল।
চন্দ্ৰৰ বশ্মিয়ে যেন কবিলে শীতল ॥১৮
বামক দেখিয়া লোক ভৈল আনন্দিত।
পাসবিল দুখ কেনে পীয়া পকাহন্ত ॥১৯
চতুৰঙ্গ দলে বহে বেড়িয়া থাকিল।
পাত্ৰ সবে বাঘৰ সৰীপ চাপিল ॥২০
শক্ৰখন ভবন্ত হুতুৰ গুহবাজ।
ইন্দুক বেড়িয়া যেন দেৱতা সমাজ ॥২১

নমস্কারি আছন্ত বসি বনুংগনাথ ।
 গার চালা ভবতে যুবিলা যোবহাত ॥২২
 শুনিয়োক প্রাণ দাদা মনু্য পবিহরি ।
 লৈয়ো আপোনাৰ ৰাজ্য অযোধ্যা নগৰী ॥২৩
 আমি নথাকন্তে মার কবিলন্ত দোষ ।
 চৰণত ধৰেঁ এবিয়োক অসন্তোষ ॥২৪
 পিতৃসম ভাই ভূমি মোৰ গুৰুদেৱ ।
 তোমাৰ চৰণ ছাৰি গতি নাহিকের ॥২৫
 ধৰ্ম্মত থাকিয়া আমি নকবোহেঁ দণ্ড ।
 মাড়কায়ে কাটিয়া নকৰেঁ খণ্ড খণ্ড ॥২৬
 নিখল জীৱন মোৰ কৈকেয়ী আই ।
 যেন কাক জীৱয় বলিৰ ভাত খাই ॥২৭
 তোমাৰ দ্রোহত মাতৃ দৈবে পাইলে ফল ।
 সবাহাকে শোক দিয়া গৈল বসাতল ॥২৮
 গুচায়োক বন্ধল তেজিয়ে জটাতাৰ ।
 সকালে পিকিয়ে ৰাজযোগ্য অলকাৰ ॥২৯
 ম্রোত যেবে দয়া দাদা আছয় তোমাৰ ।
 কাণ্টে গৈয়া লৈয়োক অযোধ্যা ৰাজ্যভাৰ ॥৩০
 কবিলন্ত নৃপতিয়ে পাত্ৰক আদেশ ।
 ভবতে বনত গৈয়া হৈবেক প্রবেশ ॥৩১
 ত্ৰিৰামক বাপসম দেখয় ভবত ।
 বনবাস খাটি মোৰ পালিব শপত ॥৩২
 ৰাঘৱক আনিয়া দিবেক সব দেশ ।
 হেনয় বুলিয়া ভৈল প্রাণ অৱশেষ ॥৩৩
 ত্ৰিৰামে বোলন্ত শুনা ভবত কুমৰ ।
 তোমাৰ মুখত আসে অধৰ্ম্ম উত্তৰ ॥৩৪
 হুয়া ভূমি কনিষ্ঠ ভাণ্ডিতে মোক চাহা ।
 চাপচুপে এবিয়া দেশক চলি যাহা ॥৩৫
 সাকল ভবত ভাই স্বৰ্গপথ সায় ।
 পিতৃ আজ্ঞা বোলায়া ৰামক নিতে চায় ॥৩৬
 ইসৰ বচনে আৰ আৰাত নোশোভে ।
 পিতৃসত্য বাধিবোহেঁ ৰাজ্যভোগলোভে ॥৩৭
 আছিলেক মাহাত্ম্য ইন্দ্রকো দিল ধাৰ ।
 কবিলেক কাল সৰ্পে তাহাকে সংহাৰ ॥৩৮
 সগৰ নৃপতি তেহেঁ খনাইল সাগৰ ।
 যমব এবাইতে ধাৰ নভৈল নাগৰ ॥৩৯
 হিৰণ্যকশিপু সম নাছিলেক কেৰ ।
 ৱাহিলেক সকলে ত্ৰিৰাম কোটি দেৱ ॥৪০

নবসিংহ ৰূপে তাকে কবিল সংহাৰ ।
 কমন মুণ্ডে জীৱনক দেখে সাৰ ॥৪১
 হেন বুলি ৰামদেৱ বৈলা মৌন হুই ।
 থাকিলন্ত ভবত জাণ্টিয়া পদ দুই ॥৪২
 বাপ এৰি গৈলা ভূমি খাটিবাহাঁ মন ।
 এবেসে জানিলো মোৰ মিলিল মৰণ ॥৪৩
 ভবত থাকিলা য়েবে বিবাদিত মনে ।
 ৰামক মাতিলা পাচে জাবালি ব্ৰাহ্মণে ॥৪৪
 ইটে বনুংগত ভূমিসে ভৈলা সাৰ ।
 সত্য পালি কৰিবাহাঁ বংশক উদ্ধাৰ ॥৪৫
 শুনিয়োক ৰাঘৱ তোমাত বোলে কায ।
 সত্যে সত্যে কৈকেয়ী তোমাক দিল ৰাজ ॥৪৬
 পালিলা নিশ্চয়ে ভূমি ৰাপৰ বচন ।
 দেশ চলা ভবতে খাটিব সত্যে বন ॥৪৭
 ভূমি য়েবে হেন সত্য ধৰ্ম্মক এবিবা ।
 বহিব দুৰ্দ্ধীৰ্ণ তাক কমনে খণ্ডিবা ॥৪৮
 জ্যেষ্ঠৰেসে ৰাজ্য কনিষ্ঠৰ নোহে যোগ ।
 এবিয়োক মনু্য কবিয়োক ৰাজ্যভোগ ॥৪৯
 কুলগুৰু পুৰোহিত বোলন্ত বশিষ্ঠ ।
 কি কাৰণে ৰাঘৱ কৰাহাঁ মনে নিষ্ঠ ॥৫০
 নিৰ্দ্দয় উচিত নোহে কৰ্ম্ম কবিয়োক ।
 মনু্য পবিহৰিয়া দেশক চলিয়োক ॥৫১
 তোমাৰ শোকত ৰাজ্য তেজিল শৰীৰ ।
 ৰাত্ৰি দিনে শোক মাত্ৰ তোমাৰ মাড় ॥৫২
 সকলে ৰাজ্যৰ লোকে হৰিব কবন্ত ।
 তোমাক দেখিয়া সবে শোক পাসবন্ত ॥৫৩
 কৌশল্যা বোলন্ত ৰাম বচন ৰাঘৱ ।
 হেন এই কবি কোন কাৰ্য্যক সাধস ॥৫৪
 বনুংগে হুয়া মোক বধিসে খোজস ।
 গজাজল এবি কুপজলত নাহস ॥৫৫
 সকল প্রজায়ে বেঢ়ি বুলিলেক বাক ।
 ৱায়োক ৱায়োক বুলি কোলাহল ডাক ॥৫৬
 ভাষাপিত্তো ৰাঘৱ বনেসে বিহৰিব ।
 কোটিৱেক নদী সাগৰক কবে কিস ॥৫৭

২০ ব্যাক্র।

বাব ধৰ্ম্ম ব্যা আৰু বাব
বব ৯ চিত্ৰ বিদ্যায়।

সবাকো বোলন্ত বাবে কবি দৃঢ় মন ।
সবে লোকে মোক গ্ৰহকবা কি কাৰণ ॥১
জলৰ বহুদ যেন অধিব জীৱন ।
আমি কেনে এৰিবোহঁ। বাপৰ বচন ॥২
নৃপতি তিলক যত জগতে বখানি ।
মৰি মৰি গৈল যেন জোৱাবৰ পানী ॥৩
চক্ষুনেদেখিলোঁ তাক শুনিলো গ্ৰৰণে ।
আছিল নাছিল হেন পতিয়াইব কোনে ॥৪
পুকুৰুছ ধুন্দুসাব নৃপতি মিলীপ ।
চক্ৰবৰ্তী ভবত সগৰ বধু নৃপ ॥৫
ভগীৰ্থ যযাতি মাছাতা হেন বীৰে ।
সবে মৰি মৰি গৈলা যমৰ স্বন্ধিৰে ॥৬
বলি বাইৰ পয়ানত ভুবন টলিল ।
বামন স্বৰূপে তাকো বিকুৰে জলিল ॥৭
বৰিষণ জল যেন শোবে বৰিজালে ।
সংহবয় সবাকো দুৰ্ব্বাৰ যমকালে ॥৮
পূৰ্ণচন্দ্ৰমাৰ কাস্তি হবয় সকল ।
যেৱে শুকাই পবে সাত সাগৰৰ জল ॥৯
পাতাল পৰ্য্যন্তে সাতো পৃথিবী নশয় ।
মেক মন্দৰক আদি পৰ্ব্বত খসয় ॥১০
সূৰ্য্য আদি গ্ৰহ খসি ভূমিত পৰিব ।
তথাপিতো আমি পিতৃবাক্যক নেবিব ॥১১
প্ৰাপৰ সংশয় যেবে মিলয় আশাৰ ।
তথাপিতো নজাইবে মোহোৰ অঙ্গীকাৰ ॥১২
মোহোৰ বচন নিষ্ঠ জানিয়া মনত ।
অযোধ্যাক লাগি চলা উলটি ভবত ॥১৩
যাৱে ছন্ন নতো হোৱে মোৰ পিতৃবাক ।
তাৱত ভবত গৈয়া চাৱ। বাজ কাৰ ॥১৪
কৌশল্যা হুমিত্ৰাৱাৰ মৰিবন্ত শোকে ।
ছুইকো পালিবি জুৰাইব দেখি তোকে ॥১৫
কৈকেৱী মাৱে মন্দ চিন্তিলা আমাক ।
মোৰ দৈব আছে কোনে বাধিবেক তাক ॥১৬
ভাক কোপ নকৰিবি দেখোহঁ। সজ্ঞাত ।
এতিখনে মোহোৰ মাখাত হেন হাত ॥১৭

মোৰ বাক্য বাধিয়া ১৮ বাৰ ১৯ ভায় ।
জীৱ মানে তেবে তেওঁ নকৰিবোঁ আশা ১৮
জানিয়া কমন জনে ভ্ৰান্তৰণ বিব ।
কমন অধৰে হুবা পানিক চোৱি ১৯
কোন জনে ভ্ৰান্তৰণ হৰ্ষ হৰ্ষ ।
অগম্যাগমন পাণ কমনে কৰিব ২০
ভূত্য হুয়া ইন্দব বোল নকৰিব ।
কমন মুণ্ডে শুকবচন বাৰিব ২১
ইসব পাতোক কৰিবোহঁ। কেনে জানি ।
নজাইবোঁ দেশক বুলিলাহঁ। সত্যবাণী ২২
আসিলি ভকত তই মোক পৰীক্ষিত ।
যেন শিশুমতি মোৰ নজান চকিত ২৩
বামৰ নিষ্ঠুৰ বাণী শুনিয়া ভবত ।
যেন বজ্ৰপাতে ছুঃখ মিলিলা মনত ২৪
বুলিলন্ত বাঘৰ চৰণত ধৰি ।
তোমাক এৰিয়া মই যাওঁ কেনে কৰি ২৫
চৌধয় বৰিষ খাটিবাই। বনবাস ।
তযু ছুখে আশাৰ জীৱনে নাহি আশ ২৬
পৰম দাকল বোল আমাক বুলিলা ।
হানিলাই। আশাৰ হিয়াত বজ্ৰশিলা ২৭
তযু আজ্ঞাপালি দেশ চলিবোঁ নিশ্চয় ।
পাকন্তে কি জীৱন্তা পৰাণী কি নসয় ২৮
তোমাৰ ছুখানি পাতৈ প্ৰভু দিয়ো মোক ।
মাখাত ধৰিয়া তাক পাশবিবোঁ শোক ২৯
সেহি পাতৈ জুৰি সিংহাসনত থাপিবোঁ ।
তাকে বাজা পাতি সবে বাজাত্যৰ দিবোঁ ৩০
তোমাৰ চৰণ সেৱ। তাহাতে কৰিবোঁ ।
বনবাস ত্ৰত বত গৃহতে ধৰিবোঁ ৩১
ভবত ভকতিতে বাঘৰে দেখিল ।
কুশৰ খবৰ জুৰি পাছে তাক দিল ৩২
এক কবি খানত পাইলন্ত বধুনাথে ।
সাদৰে ভবতে তাক চবাইলন্ত মাথে ৩৩
কুৰি কুৰি প্ৰদক্ষিণ কৰিয়া ভবত ।
প্ৰণামিলা বাৰক ধৰিয়া চৰণত ৩৪
শিবত ধৰিয়া আছিলন্ত কতোক্ষণ ।
সলোতক মনে পাচে বুলিলা কন ৩৫
তোমাৰ চৰণ বই তেজিয়া অতঙ্গী ।
তযু আজ্ঞা পালি যাওঁ অযোধ্যাক লাগি ৩৬

আসিলোহঁ। বুলি পুতু কবিয়া প্রণাম ।
 কান্দন্তে চলিলা মুখে বুলি বাম বাম ॥৩৭
 বাম দেশ যাইব হেন আশা গৈল টুটি ।
 নিবস্তব লোকে কান্দে পৃথিবীত লুটি ॥৩৮
 ঋষিবর্গে কান্দন্ত মুহুর্তে চিত ডাট ।
 পবন আকুলে কান্দে যত নট ভাট ॥৩৯
 সীতায়ো বাঘরে কান্দে আশ্রমত পশি ।
 সকলে বৃক্ষ ফল ফুল গৈল খসি ॥৪০
 আনো ঋষি কান্দে কুশাসনত বসিয়া ।
 বন জন্তু কান্দিলেক আহাৰ তেজিয়া ॥৪১
 ভবতব কান্দন্তে শবীৰ ভৈল জীণ ।
 চিত্রকূট পর্বতকো কবি প্রদক্ষিণ ॥৪২
 পরিবর্তি পাইল। পাচে ভবদ্বাজ ঠার ।
 নমিলন্ত ভবতে ঋষি দুই পার ॥৪৩
 পুছিলন্ত বার্তা পাচে ঋষি ভবদ্বাজে ।
 কহিল। ভবতে বসি ঋষি সমাজে ॥৪৪
 মনে বিমবিষি ঋষি বারন বিনাশ ।
 ভবতব বোলে কিছু কবিলন্ত হাঁস ॥৪৫
 গুহ বাজা গৈল। পাচে শৃঙ্গবের পূরে ।
 অযোধ্যাক ভবতে দেখিলা কতো দূরে ॥৪৬
 নোশোভে নগবি যেন প্রজা ভৈলে হীন ।
 চন্দ্র সূর্য্য বিনে নোশোভয় বাতি দিন ॥৪৭
 ভবতে বুলিলা পাচে হুমন্ত্রক বাণী ।
 অযোধ্যানগর দেখিয়োক মহামানি ॥৪৮
 স্বর্গতো অধিক কবি যাব কীৰ্ত্তি গৈল ।
 হেনপুৰী যেহেন আশান শাল ভৈল ॥৪৯
 বাম দশবধে ছিবি গৈলন্ত সকলি ।
 হাটখান মলিন যেহেন শূন্য স্থলি ॥৫০
 কৈকেয়ী মায়ে ভৈল। প্রচণ্ড অগনি ।
 শুকান অবণ্য প্রজা লাগি গৈল ছন্নি ॥৫১
 জাঙ্ঘল্য সমান ভৈল বামহিংসাবারে ।
 প্রজা অবণ্যক দহি অগনি উধারে ॥৫২
 সববাজ পুৰি দশবধ গৈল। চলি ।
 অযোধ্যানগরী ভৈল যেন পোবা খলি ॥৫৩
 অযোধ্যানদীত ভৈল। দশবধ জল ।
 কৈকেয়ী ববিজালে শুবিল সকল ॥৫৪
 প্রজামংশ কছপ ভবত পবি মবে ।
 বাম শোক মংশ বজ্জ খেদি খেদি ধবে ॥৫৫

শোকানলে ভৈল যেন জল সাগরব ।
 তাতে খেদিলেক যেন কুঞ্জর কন্দব ॥৫৬
 বন্ধুজন সমে থাকিলন্ত বিমবিষি ।
 সব জন আপুনি গৈলন্ত দিশাদিশি ॥৫৭
 শুনা সভাসদ বাম চবিত্তে সকল ।
 বোলা বাম বাম ইসি পবন মঙ্গল ॥৫৮

৪১ অধ্যায় ।

ভবতে নন্দিগ্রামলৈ গৈ ধবম সিংহাসনত
 খাপন কবে ।

হুলবি ।

প্রভাতে উঠিয়া, নিত্য সমাপিয়া,
 মিলিলা পাত্রে সমাজ ।
 মধুর বচনে, সমুধি সবাকৈ,
 ভবতে বুলিলা কায ॥১
 বামর মন্দির, শূন্য দেখি মোব,
 শোক নোহে উপশাম ।
 অযোধ্যা নগরী, পরিহরি মই,
 চলি যাইবো নন্দিগ্রাম ॥২
 সেহি নন্দিগ্রামে, স্থিত হয় কিছু,
 জুৰাইবো শোক বামর ।
 সবে রাজকায, সাধিবো তথাতে,
 আজ্ঞা পালি বাঘর ॥৩
 হেন শুনি পাচে, যত পাত্রে মন্ত্রী,
 হবিষ কবিল মনে ।
 নন্দিগ্রাম প্রতি, চলিবাক সবে,
 সাজিলন্ত তেতিক্ষণে ॥৪
 কোশল্যা প্রমুখ্যে, মাতৃক প্রবোধি,
 অযোধ্যাপুরত ধৈল।
 প্রদক্ষিণ কবি, প্রণামি সবাকৈ,
 শিবে ধবি তুলি লৈলা ॥৫
 শক্রধন ভ্রাতৃ, সহিতে ভবত,
 বধত গৈয়া চবিলা ।
 বশিষ্ঠ প্রমুখ্যে, যত গুরুগণ,
 আগত সবে লবিলা ॥৬
 সবাবে আগত, ভবত লবিলা,
 পাচে যান্ত শক্রধন ।

পাত্রে মন্ত্রী যত, সবহি লবিল,
আনন্দিত কবি মন ॥৭
সম্মলে শীত্রে, বেগে মন্দিগ্রাম,
কতো বেলি গৈয়া পাইল ।
বধব নামিয়া, পাচে পানৈজুবি,
ভবতে যাথে চবাইল ॥৮
ভবতে বোলন্ত, বাম ভৈল সিংহ,
আমি ভৈলৌ যেন শশ ।
প্রাণ দাদা মোব, ভৈলন্ত গকড়,
ত'ন আগে আমি বশ ॥৯
বাম দাদা ভৈল, প্রকুল পঙ্কজ,
আমি ভৈলৌ তাত ভুজ ।
মই ভৈলৌ যেন, ক্ষুদ্রে সবিস্ময়,
দদা তৈল মেকশ্র ॥১০
প্রভু বাঘব, মই সে সেরক,
তান পদ মনে ধরি ।
সত্যে সত্যে মই, আদেশ তাহান,
পালিবোহেঁ নিষ্ঠ কবি ॥১১
চৌধর্য ববিব, মোব প্রভুবাম,
যারে থাকে বন রাজ ।
তাহান পাছুকা, শিরে ধরি মই,
চলিবোহেঁ তারে রাজ ॥১২
বশিষ্ঠ প্রমুখ্যে, যত পুরোহিত,
পড়িলন্ত হুমলজ ।
ধরল ছত্রেক, ভবতে ধবিল,
প্রজা কবে কোতুল ॥১৩
পানৈজুবি নিয়া, পাটত বৈসায়,
তাক্কে রাজ্য ভাব দিল ।
জয় জয় বাম, বুলি প্রজা সবে,
আনন্দ আতি কবিল ॥১৪
চোল ঢাক শম্ভু, রাজয় অস খ্য,
কমকে বাজে মাদল ।
উটত নিশান, অনেক বিশাল,
ঘোড়াত বাজে তবল ॥১৫
বেমুচি, ধুমচি, ডিগুি মদগব,
বাজে ভাগি কাশতাল ।
মুহুরী দোশবি, কড় কড়ি ভেবী,
শবদব কোলাহল ॥১৬

অনন্তবে শত্রু- ঘন কুমবক,
অযোধ্যালাগি পঠাইল ।
ভবতে তহিতে, পাত্র সম্বিতে,
যত রাজকার্য চাইল ॥১৭
অস্তায় তেজিয়া, সমুচিত্তে যত,
ধন উপার্জন ভৈল ।
হুয়া অরনত, পানৈব আগত,
সমস্তে তাক যোগাইল ॥১৮
সততে বামব, ভক্তিততপব,
ভবতএ সুবিনীত ।
রাজকায নিত, কবি সমুচিত্ত,
নন্দিগ্রামে ভৈল থিত ॥১৯
যত শিকি শাস্ত, জন পালিলন্ত,
দুষ্টক দগি সর্বথা ।
এহি মানে আবে, ভৈলা সমাপতি,
অযোধ্যাকাণ্ডব কথা ॥২০
অযোধ্যা নগবে, দশবধ গৃহে,
শ্রীবাম অরতাব ।
রূপে গুণে মানে, দানে ত্রিভুবনে,
সমান নাহিকে যাব ॥২১
সনতকুমার, আমি যোগেশ্বর,
নজানে যাব বহুশ্র ।
যিটো কোটি কোটি, ত্রিজ্ঞাওব পতি,
তোস্তো ভকতিত বশ্র ॥২২
সকল নিগম, গণে কহি যাব,
গুণব নপারে অন্ত ।
ত্রজ্ঞা হবপূব- দাব আদিদেবে,
যাহাব পদ সেরন্ত ॥২৩
অনন্ত শকতি- ধব মহেশ্বর,
যিটোদেব ভগবন্ত ।
ভকতিত বশ্র, হুয়া ভকতব,
তোহেস্তো আজ্ঞা পালন্ত ॥২৪
পিতৃব সত্যক, পালিয়া বনক,
গৈলা ত্রাহু ভার্যা সঙ্গে ।
মাদর কমলী, ভনিলন্ত বাম,
বহিলা বনত বদ্রে ॥২৫
ভকত জনব, বনক পূবণ,
কবন্ত বামে নিশ্রয় ।

হেনয় পবন, কৃপালু দেবতা,
আরব কোন আছয় ॥২৬
হেন মহেশ্বর, প্রভু বাঘর, কৃপালু গুণক জানি ।
বামর চরণ, পঙ্কজক মাত্র,
ভজিয়োক সবে প্রাণী ॥২৭
শুনা নিবস্তব, দুর্জয় জনব,
নকবিবা জানি সঙ্গ ।
একেজনী দুটা, কুঁজীৰ নিমিতে,
ঈশ্বরবো ছত্র ভঙ্গ ॥২৮
অযোধ্যা নগবে, আছে যত জন,
বামত সবে ভকত ।
মহাবাত হস্তে, পাইলা যত দুখ,
কহিবে কোনে শকত ॥২৯

হেন নিষ্ঠ জানি, দুঃসঙ্গ তেজিয়া,
লৈয়ো সঙ্গ মহন্তব ।
তেসম্মে সহিতি, বসি এক প্রীতি,
শুনিয়ে কথা বামর ॥৩০
সকলে শাস্ত্রব, এহি তাতপর্য,
জানিয়া তেজিয়ো হেলা ।
অধিব জীবন, যাই কেতিয়ক,
অপেক্ষাবো আবো বেলা ॥৩১
কলির সম্প্রতি, নাহি আন গতি,
বিনে মাধর নাম ।
মাধর কন্দলী, কহে নিবস্তবে,
ডাকি বোলা বাম বাম ॥৩২

ইতি অবোধাকান্ত সমাপ্ত ।

ৰামায়ণ ।

অৰণ্যকাণ্ড ।

১ অধ্যায় ।

ও নমঃ শ্ৰীকৃষ্ণায় ॥

তবতাদিৰ বৃত্তান্ত শ্ৰীৰামচন্দ্ৰাদিৰ অতি
হৰিৰ আশ্ৰম প্ৰবেশ ; হৰি পত্নীৰ
ওচৰত সীতাৰ ক্ৰম আৰু
বৰষণ বৃত্তান্ত ।

জয় নমো ৰামচন্দ্ৰ প্ৰভু ভগৱন্ত ।
যাহাৰ লীলাৰ কেহে নপাৱন্ত অন্ত ॥১
ইচ্ছামাত্ৰে হোৱে সৃষ্টি পালন সংহাৰ ।
হেন ৰামপদে কৰে কোটি নমস্কাৰ ॥২
যাক স্মৰি তৰে মহা মহাপাণী চয় ।
ভজোহে সাদৰে হেন ৰাম কৃপাময় ॥৩
যাৰ কৃপালেশে সিদ্ধি হোৱে মনস্কাম ।
মহাপুৰুষাৰ্থ কপ যাৰ গুণনাম ॥৪
যাহাৰ কিঙ্কৰ হব পুৰন্দৰ বিধি ।
হেন ৰাম স্মৰণে আৰম্ভ হোক সিদ্ধি ॥৫
কৰি শিৰোগত ৰাম দেৱৰ চৰণ ।
মাধৱ কন্দলী বিৰচিলা ৰামায়ণ ॥৬
শুনিলাহা যত সমাজিক নিবন্তৰ ।
ৰামৰ অমৃত কথা অঘোধ্যা কাণ্ডৰ ॥৭
শুনিয়েক আৰ ৰাম চৰিত্ৰ উত্তম ।
আৰণ্য কাণ্ডত যেন ভৈল অনুক্ৰম ॥৮
ৰামৰ পাছকাষুৰি পূজি নিবন্তৰ ।
নন্দিগ্ৰামে স্থিতি ভৈলা ভবত কুমৰ ॥৯
অঘোধ্যা নগৰে বহিলন্ত শত্ৰুঘন ।
ৰামৰ আদেশে শিবে ধৰি দুয়োজন ॥১০
পৰম সাদৰে প্ৰজা পালন্ত সকল ।
পূৰ্ব কালৰ মতে নাই কোতুল ॥১১
সুৰবিয়া সিতো বাধৰ বনবাস ।
ই ৰাম বুলি সদা তেজন্ত নিবাস ॥১২

অহনিশে ৰামৰ চৰণ দুগ স্মৰি ।
নাহিকে হৰিৰ সদা থাকে মন্থ্যকৰি ॥১৩
চৌধৰ বৰিষ বহি যাইব কেতিয়ক ।
হুইবোহে হৰিৰ দেখি ৰামৰ চৰণ ॥১৪
কৌশল্যা প্ৰমুখে আছে যত মাতৃগণ ।
ৰামক স্মৰি সদা কৰন্ত ক্ৰন্দন ॥১৫
কৃষ্ণপক্ষে চন্দ্ৰ যেন টুটে প্ৰতিদিন ।
পুত্ৰশোকে সবাবে শৰীৰ ভৈল ক্ষীণ ॥১৬
ৰাম সীতা লক্ষ্মণৰ কল্যাণ সাধন্ত ।
কৌশল্যা স্মৃতিয়া দুয়ো বিফুক পূজন্ত ॥১৭
শোক জ্বাৰন্ত আশ্বাসিয়া শত্ৰুঘনে ।
ৰামক স্মৰি মাত্ৰ থাকে অনুক্ৰমে ॥১৮
অঘোধ্যাত আছে নৰ নাৰী যত মান ।
ধৰ্ম আচৰিয়া সাধে ৰামৰ কল্যাণ ॥১৯
ৰাম স্মৰিয়া বঞ্চে দুঃখশোক যত ।
ৰামৰ চৰিত্ৰ আবে শুনিয়ে সান্ত্বিত ॥২০
ৰামক তেজিয়! যেনে আসিলা ভবত ।
শোকাকুল হয় ৰাম থাকিলা মনত ॥২১
চিত্ৰকূট বনে সীতা লক্ষ্মণ সহিত ।
কতোদিন আছে প্ৰভু দ্বিৰ সুখি চিত্ত ॥২২
লক্ষ্মণক সন্তোষি মাতীলা বচুৰবে ।
নপাৰে বৰিতে চিত্ত উতপাত কৰে ॥২৩
মহাদুঃখ মিলে আসি ভবত ভৈয়াই ।
সুখাইল অগনি যেন জ্বালিল দুনাই ॥২৪
আমাক স্মৰি মনে স্থখ নাই তাৰ ।
এই স্থানে থৈ জনো আসে আবোবাৰ ॥২৫
মহাদুঃখ মিলে মোৰ আনি প্ৰজাগণ ।
দেখি ভবত দুঃখ পোনে মোৰ মন ॥২৬

ভবত ভৈয়াই যারে আসি নতো পারে ।
 ইথানক চাৰি আনদেশ যাওঁ তাৰে ॥২৭
 এহি হৌক বুলিয়া লক্ষ্মণ ভৈল। আগ ।
 পাচত চলন্ত বামচন্দ্র মহাভাগ ॥২৮
 লাসে লাসে সীতা সতী মাজত চলন্ত ।
 কতোক্ষণে চিত্রকূট বন ত্যজিলন্ত ॥২৯
 নদীনদ গহন বিশেষ বন দেশ ।
 দল বিল এবাইলন্ত নিকুঞ্জ অশেষ ॥৩০
 নাহিকে প্ৰয়াস বাম হৰিষে চলন্ত ।
 দণ্ডকবনত গৈয়া প্ৰবেশ ভৈলন্ত ॥৩১
 পাইলন্ত প্ৰথমে অত্ৰি ঋষিৰ আধান ।
 প্ৰণামিলা তিনিয়ো ঋষিক কৰি মান ॥৩২
 অত্ৰি বৰ হৰিষ দেখিয়া বাঘৰক ।
 পৰম ঈশ্বৰ মোৰ আইলা আশ্ৰমক ॥৩৩
 আজিসি জানিলেঁ। মই জন্ম সাফলিলেঁ ।
 ঈশ্বৰ পাদপদ্ম সাক্ষাতে দেখিলেঁ ॥৩৪
 বিধিৱতে ফলে জলে পূজিয়া বামক ।
 পৰম সাদৰে পুছিলন্ত কুশলক ॥৩৫
 ব্ৰহ্মাৰ নন্দনে যেবে কুশল পুছিল ।
 শুনি বাঘৰ মনে হৰিষ মিলিল ॥৩৬
 ঋষিত কহিলা বামে আপোন কুশল ।
 শুনিয়া ঋষিৰ মনে ভৈল কুতূহল ॥৩৭
 পাচে অভ্যস্তৰে ঋষি সীতাক পঠাইল ।
 মুনৰি ভাৰ্য্যাক গোঁসানীয়ে লাগ পাইলা ॥৩৮
 অত্ৰিৰ ভাৰ্য্যা তান অনসূয়া নাম ।
 ৰূপে গুণে ত্ৰিভূৱনে নাহিকে উপাম ॥৩৯
 চন্দ্ৰৰ জননী পতিব্ৰতা শুদ্ধভাৱ ।
 হৰ্ষিত বদনে সীতা নমিলন্ত পায় ॥৪০
 বিনয়ে থাকিলা দেৱী জনকনন্দনী ।
 আসন বঢ়ায়া দিলা চন্দ্ৰৰ জননী ॥৪১
 অনসূয়া বুলিলন্ত প্ৰফুল্ল বদনে ।
 বামৰ লগত কেনে আসি ভৈল। বনে ॥৪২
 বাপৰ আদেশে বাম আইলা বনবাসে ।
 তুমি কেনে নথাকিল। শাস্ত্ৰবীৰ পাশে ॥৪৩
 দাক্ষণ বনত মাৱ বৰ চুখ পাইবাঁ ।
 ভূপৰ শয্যাত শুইবাঁ কলমূল খাইবাঁ ॥৪৪
 সীতায়ে বোলন্ত কেনে লঘুবোৰ। মাতি ।
 আমাক জানিবা শাস্তি পতিব্ৰতা আতি ॥৪৫

দেশত থাকিলে আমি কোন কল পাইবোঁ ।
 স্বামী ভকতিত স্বৰ্গ মুকুতিক পাইবোঁ ॥৪৬
 সত্যৱতী ৰমণী সাবিত্ৰী যেন সতী ।
 চন্দ্ৰৰ বোহিণী বশিষ্ঠৰ অকঙ্কতী ॥৪৭
 অত্ৰিৰ ভূমি যেন শঙ্কৰৰ মায়া ।
 আমাৰো বামত জ্ঞান। তেহু দৃঢ়কায়া ॥৪৮
 তোমৰ। সবৰে। যেন স্বামী আদিদেৱ ।
 আমাৰো বামত পৰে আননাই কেৱ ॥৪৯
 বাপ মাৱ সুহৃদৰ বাসনা বিষয় ।
 স্বামীত ভকতি স্বৰ্গ মুকুতি সাধয় ॥৫০
 অনসূয়া শুনিলন্ত সীতাৰ বচন ।
 গ্ৰীৱে চাপি ধৰিলন্ত হৰ্ষিত বদন ॥৫১
 মনত সন্তোষৰূপে দিলা কণ্ঠহাৰ ।
 অঙ্গৰাগ দিলন্ত বত্ৰিশ অলঙ্কাৰ ॥৫২
 পতিব্ৰতা নাৰীত মোহোৰ অমুৰাগ ।
 হৰিষ কৰাইলা মাৱ মোত বৰমাগ ॥৫৩
 সীতায়ে বোলন্ত মাৱ দায়া দৃষ্টি চাইল ।
 এতেকতে আমিও সকল বৰ পাইল ॥৫৪
 অনসূয়া বোলে যত দিলেঁ। অলঙ্কাৰ ।
 সিন্দূৰ চন্দন তোৰ গুণ্ডাচোক আৰ ॥৫৫
 কদাচিতো ভাঠি তোৰ সুহিৰ যৌৱন ।
 মহাস্থখে বামে সমে কৰিবা ৰমণ ॥৫৬
 বৰদিয়া আৰো বুলিলন্ত অনসূয়া ।
 স্বামীত ভকতি কৰ পতিব্ৰতা হয় ॥৫৭
 তমু স্বয়ম্বৰৰ শুনিলেঁ। কিছু কথা ।
 কহিয়োক মিথিলাৰ বিষত ব্যৱস্থা ॥৫৮
 হেন শুনি সীতা সতী বুলিলন্ত বাণী ।
 উতপতি ধৰি মোৰ শুনিযো কাহিনী ॥৫৯
 বাপ মোৰ ৰাজ। ভৈল মিথিলানগৰে ।
 যাহাৰ প্ৰসিদ্ধি গৈল দেৱাস্থৰ নৰে ॥৬০
 জনক মোহৰ বাপ অশুভক ভৈলা ।
 ভাৰ্য্যাসমে মজ্জুকুচি চাহিবাক গৈলা ॥৬১
 মনৰ কোতুকে বাপে মাথা ভুলি চাইলা ।
 ত্ৰৈলোক্যমোহিনী কন্যা এক ভেট পাইলা ॥৬২
 নামত মেনকা তেহেঁ দেৱ অপেশ্বৰী ।
 ৰূপে গুণে ত্ৰিভূৱনে নাহি পটন্তৰী ॥৬৩
 দেখিয়া বাপৰ বৰ বাঢ় গৈল মন ।
 বিষবিষি তথাতে আছিল। কতোক্ষণ ॥৬৪

এতহস্তে আকাশত শুনিবন্ত বাণী ।
 তোমার কুশল দেবে মিলাইলেক আনি ॥৬৫
 পাইবঁ। মনোবণ হাল বাই। এহি খান ।
 নভিবঁ। অপত্য ভুমি ইহানে সমান ॥৬৬
 হেন শুনি পিতৃ মোর মনে বন্ধ কবি ।
 নষ্ট জুগি বাহিনন্ত হাতে হালধবি ॥৬৭
 শুনিযোক অনসূয়া আমার সঙ্গতি ।
 ভূমি ভেদি সীবলত ভৈলোঁ। উপপতি ॥৬৮
 ধূলিয়ে ধূষর মই কবোহোঁ। ঘকাল ।
 বিশ্বয় স্বরূপে চাহি আছা মহীপাল ॥৬৯
 কোলে কবি গৈল। নিজ মহিবীর ভিটা ।
 সীবলত উপজিলোঁ। নাম ভৈল সীতা ॥৭০
 জনক বাজার যত মুখ্য পাটেশ্বরী ।
 তাসম্মত গ্রসিল। আমাক জীউ কবি ॥৭১
 হুণে বর ভৈলোঁ। তাসম্মত। নাহি আন ।
 আমাক দেখন্ত শত পুত্রর সমান ॥৭২
 ত্রৈলোক্য মোহিনী মই ভৈলোঁ। বববালা ।
 বাটিলোঁ। তাহান ঘবে ঘেন চন্দ্রকলা ॥৭৩
 দিনমানে মোহোর যৌৱন ভৈল ভৈল ।
 বর নপাই সদৃশ বাপর হৃদিশ্বেদ ॥৭৪
 চিন্ত। অগ্নি সনায়ে দহরৈ কলেৱর ।
 বিমবিসি পাতিলা। আমার স্বয়ম্বব ॥৭৫
 পূর্বকালে গজভূমি বাহিনন্ত বাপ ।
 সেহিকালে মহাদেৱে দিলা নিজ চাপ ॥৭৬
 বাজাসব মতাইলা জনক মহীপালে ।
 নৃপতি সমাজ ভৈল স্বয়ম্বব শালে ॥৭৭
 অনেক সহস্র লোকে ধনু তুলি লৈল ।
 সবাবে! আগত মহেশ্বর ধনু খেল ॥৭৮
 সবাকে সমুখি বুলিলন্ত নৃপববে ।
 সবে আসি আছি। মোর জীউর অন্তবে ॥৭৯
 যিটো দিতে পাবে এই ধনুত পচাব ।
 সিসি মোর জমাই বব হৈবেক সীতার ॥৮০
 হেন শুনি যতোক নৃপতি আসি ভৈল ।
 ধনুক প্রণামি সবে দিশাদিশি গৈল ॥৮১
 জোব দিবে লাগি কতো চাপিল সৱিত ।
 আছো। জোব দিবে ধনু দেখি ভৈল ভীত ॥৮২
 বাজাসব গৈল ঘেবে মনত বিবন্ধে ।
 বাপর বিবাহ ভৈল স্বয়ম্বব ভয়ে ॥৮৩

বিশ্বামিত্রে পাচে বায় লক্ষণক নিল ।
 ভালমতে জনকে ভিনিকো। সাদবিল ॥৮৪
 বঙ্গমনে বাপর চাগিলোঁ। গৈরা কোল ।
 কপদেখি বামর ভৈলোহোঁ। আতি ভোল ॥৮৫
 হৃন্দর কপক দেখি সন্তোষ মিলয় ।
 মনে মনে গুণে। জোনো বিধিয়ে চলয় ॥৮৬
 সবহি গৈলন্ত পাচে স্বয়ম্বব শালে ।
 ধনু উপদেশিলা। জনক মহীপালে ॥৮৭
 ধনু দেখি-বাঘরে ঈষত হাস কবি ।
 লীলাকপে বামহাতে ধনু তুলি ধবি ॥৮৮
 নিমেষেকে বাঘরে ধনুত গুণ দিল ।
 টঙ্কর কবিলা। তিনি ভুবন কম্পিল ॥৮৯
 অন্নহীন্তু করিয়া ধনুত বল দিল ।
 প্রচণ্ড শব্দে ধনু যাজ্ঞতে ভাগিল ॥৯০
 শিলাব উপরে যেন নির্ধাত পবিল ।
 সমাগবা। সাতোহীপা পৃথিবী লবিল ॥৯১
 বিশ্বামিত্র জনকেয়ো থাকিলন্ত চাই ।
 লক্ষণ বামর কটাক্ষে কিছো নাই ॥৯২
 আনসব নৃপতি যতোক আসি ভৈলা ।
 বায় লক্ষণত হাবি নিজ স্থানে গৈলা ॥৯৩
 বাপর আজ্ঞাক মই শিবত ধবিলো ।
 পদ্মর মালাক দিয়া বামক বহিলোঁ ॥৯৪
 পাচে দশবধক জনক বাজা নিল ।
 তাহানে আগত মোক বাপে বিহা দিল ॥৯৫
 আপোনার জীউ আদে জনক বাজাব ।
 কনিষ্ঠ। উগ্ৰিলা। নামে বহিনী আমার ॥৯৬
 ত্রৈলোক্য মোহিনী কন্যা। মহাকপৱতী ।
 হৃন্দর নাসিকা দন্ত মুকুতার পাশ্তি ॥৯৭
 যুগাল যুগল বাহ কৃশ মধ্যদেশ ।
 কমল নয়নী আকৃষ্টিত কেশ ॥৯৮
 বন্দুলিকো জিনিয়া। অধব কচি কব ।
 পূর্ণচন্দ্র জিনি যুগ পদ্ম সমসব ॥৯৯
 কর্ণত কুণ্ডল কঙ্ককর্ণ মনোহব ।
 উন্নত কঠিন স্তন দ্বিবলি উদব ॥১০০
 গলে গজমুগ। শোভে সাতেসবি হাব ।
 বাহত কঙ্কন টাঁড় বলয়া সোপাব ॥১০১
 বস্ত্র শলকা সম আভুলিব পাশ্তি ।
 আভূটি উজ্জল নখচন্দ্রে কবে কাশ্তি ॥১০২

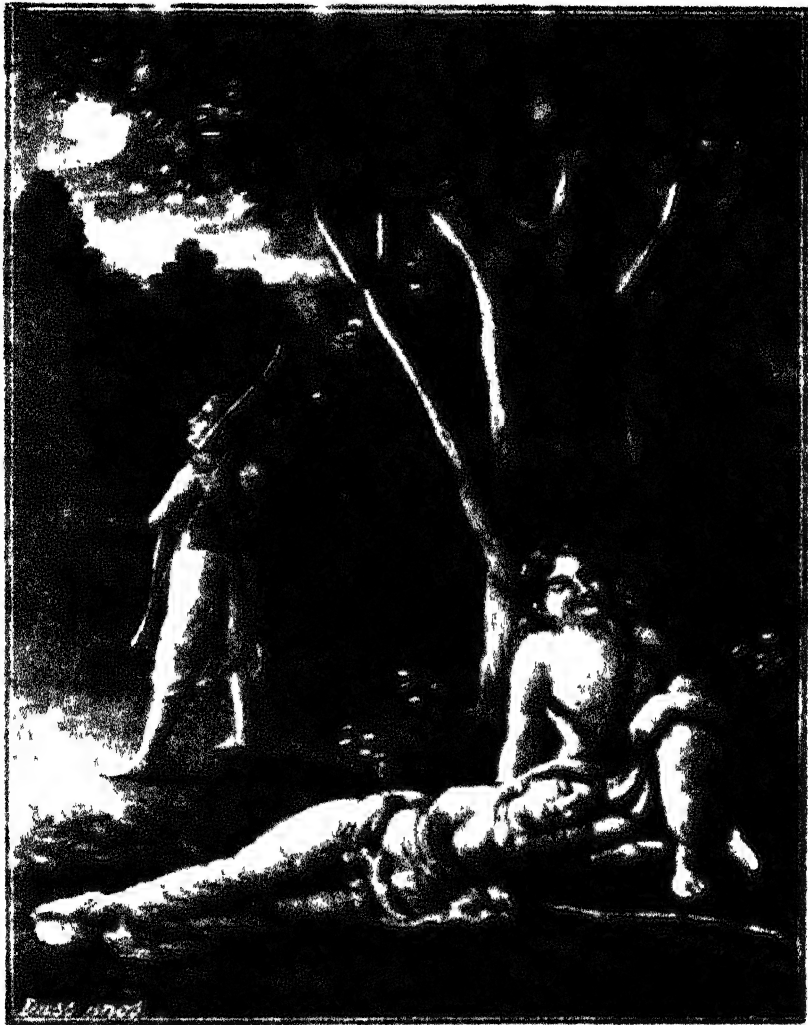
জজ্ঞা মনোহৰ উক যেন বামকল ।
 বস্ত্ৰৰ নূপুৰে শোভে চৰণ যুগল ॥১০৩
 চম্পাৰ পাকৰি সম আঙ্গুলিৰ পাস্তি ।
 উজ্জটী উচ্ছল নথ মণি কৰে কাস্তি ॥১০৪
 আৰকত পদ হস্তে প্ৰকাশে কমলে ।
 শৰীৰৰ কাস্তিএ চন্দ্ৰতে। কবি বলে ॥১০৫
 চন্দ্ৰকলা সম বাঢ়ে গজেন্দ্ৰ গমন ।
 লক্ষ্মী সম ৰূপে গুণে মোহে মুনিগণ ॥১০৬
 পৰম সূন্দৰ কন্যা জনকৰ ঘৰে ।
 কটাক্ষতে ত্ৰিভুৱন মোহিবাক পাৰে ॥১০৭
 উশ্মিলা বহিনী পাচে জনকে মতাইল ।
 সব অলঙ্কাৰে তাক লক্ষ্মণে বিহাইল ॥১০৮
 পূৰ্ব্ব জন্মে অনেক অপস্থা কৈলোঁ আমি ।
 তাৰ প্ৰতিফলে বাঘৰক পাইলোঁ স্বামী ॥১০৯
 মোৰ মনে বাঘৰ স্বামীসে নিজ দেৱ ।
 বামক এৰিয়া আন নজানোহোঁ কেৱ ॥১১০
 হেন শুনি অনসূয়া আনন্দক পাইলা ।
 বামৰ পাসক লাগি সীতাক পঠাইলা ॥১১১
 দেখি বাম লক্ষ্মণে কোঁতুক বৰ পাইলা ।
 কথা কহি অলঙ্কাৰ আগত যোগাইলা ॥১১২
 সীতাৰ সম্পত্তি দেখি শ্ৰীৰাম লক্ষ্মণে ।
 ৰাত্ৰি গোট বঞ্চিলন্ত হৰিমিত মনে ॥১১৩
 প্ৰভাততে ঋষিক কবিয়া নমস্কাৰ ।
 তিনিহস্তে দণ্ডক বনত পয়সাৰ ॥১১৪

২ অধ্যায়

ৰামৰ দণ্ডকাৰণ্যত প্ৰবেশ, ঋষিৰ অভ্যৰ্চনা,
 বিবাহ ৰাক্ষস বধ ।

হাতে ধনুশৰ ধৰি লক্ষ্মণ শ্ৰীৰাম ।
 আশ্ৰমক পাইলা ৰবিমণ্ডল উপাম ॥১
 ভৈলা মহাতৃপিতি আশেষ স্তুতিভাৱে ।
 আকৰ্ণ শব্দ ঋষিসৰ গলবাৱে ॥২
 বামক দেখিয়া সবে পৰম হৰিষে ।
 সহস্ৰ সঙ্ঘাত বেড়িলেক চতুদ্ৰিশে ॥৩
 বেদ পাঠ উচ্চৰিয়া আশংসাৰ জাক ।
 সবেহস্তে সঙ্ঘোধি বুলিলা স্তুতি বাক ॥৪
 যাহাৰ বিনোদ ইটে। সকলে সংসাৰ ।
 তেন্তে ধৰ্ম্ম ৰক্ষা হেতু ভৈলা অকৃত্যাব ॥৫

অত্যন্ত পাপীয়ো তবে বাহাক সূৰবি ।
 হেন ঈশ্বৰক দেখিলোহেঁ। নেত্ৰ ভৰি ॥৬
 জগত কাৰণ তুমি বিধাতাবে। বিধি ।
 তগু দৰশনে তপস্তাৰো ভৈল সিদ্ধি ॥৭
 জন্মৰো সাকল ভৈল তগু দৰশনে ।
 ৰহোক ভকতি প্ৰভু তোমাৰ চৰণে ॥৮
 পাচে ৰামে বুলিলন্ত শুনিয়োক ঋষি ।
 নিৰ্ভয়ে কৰিয়ো তপ এহি বনে বসি ॥৯
 ঘোৰ অন্ধকাৰ যেন পূৰ্ণিমাৰ শৰ্ম্মী ।
 মাৰিৰোঁ। ৰাক্ষস সব তপোবনে পশি ॥১০
 ঋষি সমে হৰিষে ৰজনী গোট বঞ্চি ।
 চলিলা ঋষিক ৰামে নিৰ্ভয়ক সঞ্চি ॥১১
 হাতে ধনু কাণ্ড গাৱে সম্ভাৱ চড়াইল ।
 মাজ কৰি সীতাক গহন বন পাইল ॥১২
 ৰাম সীতা লক্ষ্মণ ভ্ৰমন্ত বনে বন ।
 ৰাক্ষস গোটক গৈয়া পাইলা দৰিশন ॥১৩
 নামত বিবাহ একো অজ্ঞ নোহে ছোট ।
 বসিয়া আছম্ৰ সিতো যেন গিৰিগোট ॥১৪
 চক্ষু যেন ধোন্দ কায়া আত্মাৰ বৰ্ণ ।
 নাক গোট বেঙ্কা কুলা হেন দুই কৰ্ণ ॥১৫
 লহ লহ জিহ্বা মুখ মাজতে লবয় ।
 অগনি খণ্ডক যেন গহৱৰে স্থলয় ॥১৬
 দুই ভৰি ভেঙ্কা পিঙ্গলবৰ্ণ কেশ ।
 বিকট দশন মুখ বিভঙ্ক কুবেশ ॥১৭
 মাথা গোট জোঙ্কাৰি গগনে উধাই গৈল ।
 দেখি জ্ঞানকীৰ বৰ চমৎকাৰ ভৈল ॥১৮
 আঠ গোটা শিঙা সিতো কপালে লৈলেক ।
 হস্তিৰ মাথাক কাটি তাতে আলাইলেক ॥১৯
 কণিকতে গৈয়া বাঘ মাৰিয়া খাইলেক ।
 কষিৰে সহিতে চন্দ্ৰ গাৱে মেচাইলেক ॥২০
 ঋষি সব মাৰিয়া ভুঞ্জয় প্ৰতিনিহিত ।
 নিৰ্ভয় স্বৰূপে দণ্ডকৰ বনে স্থিত ॥২১
 তিনিকো দেখিয়া ঘোৰ নাদে খেদি গৈল ।
 বিবাহে পাইলেক ঋষি সব ভয় ভৈল ॥২২
 চিলে যেন ধাম্পদিয়া মাছক নিলেক ।
 মায়া কৰি সীতাক পগনে উছাইলেক ॥২৩
 ৰাক্ষসৰ অস্ত্ৰে ৰূপ সীতাৰ বলিল ।
 অজ্ঞান পৰ্বতে যেন মাণিক স্থলিল ॥২৪

বনত বাম লক্ষ্মণ সীতাৰ বাহিৰ যাপন

সীতা ভৈলা স্তবর্ণ বিবাহ কাঠ নয় ।
 যেন হেমলতা কাল পৰ্বতে জ্বলয় ॥২৫
 নিশাচৰ ঘোৰ মেঘ সীতা ভৈল তাড় ।
 অন্ধাৰ ওচৰে যেন বহিব সঞ্চাৰ ॥২৬
 হাঁসিয়া বিবাহে বোলে অন্তৰীক্ষে বসি ।
 কহিব টেণ্টন দুই ভৈলাই তপসী ॥২৭
 হাতে ধনু শৰ দেখোঁ লগত স্তম্ভবী ।
 আনো তপস্বীৰ ফুৰ ভিক্ষা ছন্ন কৰি ॥২৮
 পৰিধান বাকলি শিকত জটা ভাৰ ।
 ত্ৰৈলোক্য মোহনী কন্ধ্যা লগত তোমাব ॥২৯
 ধৰ্ম্ম বিবোধীক দেখিবাক লুহি যোগ ।
 তোৰা দুইক মাৰি কন্ধ্যা কৰোঁ উপভোগ ॥৩০
 হেৰ দেখি ত্ৰিশূল হাতত তুলি ধৰোঁ ।
 তোৰা দুইক মাৰিয়া কধিব পান কৰোঁ ॥৩১
 আৰাধিলোঁ ত্ৰক্ষাক দিলন্ত তেই বৰ ।
 তুমি হেন লক্ষকো মোহোৰ নাহি ডব ॥৩২
 হেন শুনি বামে পাচে বুলিলা বচন ।
 দশবধন্ত আৰি আসি ভৈলোঁ বন ॥৩৩
 ত্ৰিভুৱনে বীৰ মোক নাহি সমসৰ ।
 প্ৰাণে যেবে জীবি জানকীক পৰিহৰ ॥৩৪
 হেন শুনি বিবাহৰ পৰম হৰিব ।
 এহেন্সে বাম মন কৰি বিম্বিষ ॥৩৫
 আন হাতে মৰোঁ মোৰ পাপ অন্ত ভৈল ।
 এহিমনে গুণি ধ্বংস তোলাইবাক লৈল ॥৩৬
 ক্ৰোধ কৰি নিশাচনে বোলে ধ্বংস বাণী ।
 বিবাহ বান্ধস মোৰ কথা লৈয়ো জানি ॥৩৭
 ত্ৰিভুৱন বীৰ মাজে আমাক বখানি ।
 পোনোঁ যম ঘৰে আজি এই শূলে হানি ॥৩৮
 কত্ৰী জাতি হয় তুমি ভৈলাই তক্ষৰ ।
 পৰ নাৰী হৰিলাই বনৰ ভিতৰ ॥৩৯
 চোৰ দুই টেণ্টনক মোৰ নাই ডব ।
 মাৰিয়া পঠাওঁ যাঁহি যমৰ নগৰ ॥৪০
 নাৰী চুৰি কৰিলাই আতি বৰ কষ্ট ।
 প্ৰাণ হৰুৱাইলোঁ আসি কামিনীৰ সঙ্গে ॥৪১
 ভৈলাই মানুহ জাতি বান্ধস ভক্ত ।
 তোমাক জিনিতে কিছো নাহিকে আশঙ্কা ॥৪২
 ক্ৰিষাৰে বোলন্ত লখাই কেনে ধৰোঁ কীউ ।
 বিবাহৰ অস্ত্ৰে দেখোঁ জনকৰ কীউ ॥৪৩

বাঘে যেন ধৰিলে হৰিশী নোহে দ্বিৰ ।
 হৰি হৰি বাঁকৈ মোৰ নসহে শৰীৰ ॥৪৪
 অজ্ঞাননয়নী পূৰ্ণ চন্দ্ৰমা বদনী ।
 জনক বান্ধাৰ তুমি কুলৰ নন্দিনী ॥৪৫
 দশবধ বহাবীৰ ভেন্সে বিপত্তি ।
 বাহুয়ে এগিলে চন্দ্ৰ নক্ষত্ৰ বেৰতী ॥৪৬
 আমি বিদ্যমানত সীতাৰ এতদূৰ ।
 বাসৱৰ স্ত্ৰীক যেন হৰিলে অস্ত্ৰ ॥৪৭
 প্ৰাণ তেজোঁ কৈকয়ী পুৰোক মনোৰথ ।
 আবে অবিকলে বান্ধা কৰোক ভবত ॥৪৮
 কৌশল্যা জননী পিড় অযোধ্যাৰ পতি ।
 দুই হস্তো কৈকয়ীত কৰিলোঁ ভক্তিত ॥৪৯
 তথাপিতো সুপুৰিল পাণ্ডিত্য মন ।
 মাৰিবাক লাগি মোক পঠাইলেক বন ॥৫০
 লক্ষ্মণে বুলিলা পাচে হাত ঘোৰ কৰি ।
 চিত্ত থিব কৰিয়োক মন্থ্য পৰিহৰি ॥৫১
 মই ভূত্যা থাকন্তে তোমাব কিবা ডব ।
 ত্ৰিভুৱন জিনিতে শক্তি একেধৰ ॥৫২
 আজ্ঞা কৰিয়োক মই বিবাহক মাৰোঁ ।
 ভবতৰ যত মান বান্ধসতে সাৰোঁ ॥৫৩
 হেন বুলি বীৰে ধনু টকাৰ কৰিল ।
 শব্দে পৃথিৱী স্বৰ্গ আশেষ লবিল ॥৫৪
 বামে বুলিলন্ত বাপ শুনবে লখাই ।
 বান্ধসে বুলিল নিন্দা মোৰ মুখ চাই ॥৫৫
 মোৰ বিদ্যমানত সীতাক নিলে হৰি ।
 বিবাহক মাৰি পোনোঁ যমৰ নগৰী ॥৫৬
 বিবাহক চাই বামে তুলিলন্ত হাঁস ।
 মাৰিলোঁ পাণ্ডিত্য আজি জীৱন্তে ন যাস ॥৫৭
 ঋষিসৰ ভুক্তি তই ভৈলি মহামাল ।
 তোৰ মোক শুচাওঁ আজি পৃথিৱীৰ শাল ॥৫৮
 মই ভালে জীৱন্তে সীতাক তই পাইবি ।
 মোহোৰ হাতত আজি যম ঘৰে যাইবি ॥৫৯
 ক্ষুদ্ৰ যুগ হয় যত সিংহক জগাইলি ।
 মাৰিবাক লাগিয়া পৰল বিষ খাইলি ॥৬০
 সি হৰ ভাৰ্য্যাক তই পুণালে বাহুস ।
 আপোনাৰ বৃত্তা যুগ আপুনি সাক্ষস ॥৬১
 মোৰ বিদ্যমানত সীতাক হৰি নেস ।
 শিয়ালত শূন পৰ্বতজাতো মক্কেল ॥৬২

এহি বুলি ক্রোধে বাম ধনুক ধবিল ।
 সাতোটা নবাচ নিয়া গুণত যুবিল ॥৬৩
 খল খল কৰি বামে তুলিলন্ত হাঁস ।
 মাৰিলোঁ পাপিষ্ঠ হেৰা ভৈলে সৰ্বনাশ ॥৬৪
 আকৰ্ণ পুৰিয়া ধনু আঁজুৰি আনিল ।
 মাৰোঁ মাৰোঁ বুলি শব সম্ভবে হানিল ॥৬৫
 বিজুলি ছটক যেন চলিল নবাচ ।
 হৃদয়ত ফুটিয়া বৰাইল পিঠি পাচ ॥৬৬
 নবাচ বামৰ য়েৰে নিশাচৰে পাইল ।
 অন্তকালে যমে যেন বিবাহ কিটাইল ॥৬৭
 আঠগোটা সিদ্ধ হাতে আচাৰি পেলাইল ।
 ত্ৰিশূল সম্মুখ কৰি লক্ষ্যগক ধাইল ॥৬৮
 শ্ৰেয়স মেখে যেন তেজিলে আটাস ।
 ঋগিগণ বন জন্তু ভৈলা মহা ত্ৰাস ॥৬৯
 মাৰোঁ মাৰোঁ তোক আজিকবোহোঁ নিশ্চল ।
 এহি বুলি লক্ষ্যগক হানিলা ত্ৰিশূল ॥৭০
 বাসৱৰ বজ্জ যেন শূল যাই বৈয়া ।
 চাহিয়া আছন্ত বাম হাতে ধনু লৈয়া ॥৭১
 বিশ্বাদ শব্দে যেন যাই যমদণ্ড ।
 খুবপতি বাণে বামে কৈলা খণ্ড খণ্ড ॥৭২
 পুনৰপি বামে মহা ক্রোধত জ্বলিল ।
 স্রবর্ণে বচিত শব গুণত যুবিল ॥৭৩
 হানিলন্তে বিবাহক লাগিয়া চুটিল ।
 নপাবিল এবাইবাক হিয়াত ফুটিল ॥৭৪
 বামে য়েৰে বান্ধসক শ্ৰেহাৰ কৰিল ।
 সীতাক ভূমিত থৈয়া চলিয়া পৰিল ॥৭৫
 ভূমিকম্প যাস্তে যেন পৰ্বত লৰয় ।
 সেহিমতে বান্ধসৰ শৰীৰ কম্পয় ॥৭৬
 মুখৰ শোণিতে গেকধাৰা নিকলয় ।
 কাকুতি কৰিয়া পুৰাতন কথা কয় ॥৭৭
 হাতঘোৰ কৰি বাক্য বোলয় বিবাহ ।
 কমিয়ো গোসাঞি কৰিলোহোঁ অপবাহ ॥৭৮
 নামত ভষক কুবেৰৰ অনুচৰ ।
 তাহান চৰণ সেৱা কৰিলোঁ বিস্তৰ ॥৭৯
 শুনিয়োক শ্ৰদ্ধা তিনি লোকৰ ঈশ্বৰ ।
 তাহানেসে শাপে আসি ভৈলোঁ নিশাচৰ ॥৮০
 বাসৱৰ অপেন্দ্ৰবী বজ্জা যাৰ নাম ।
 কপে গুণে ত্ৰিভুবনে নাহিকে উপাম ॥৮১

দেখিয়া মোহিত হয় মহা অভিলাষে ।
 বিবিধ বিনোদে আছিলোহোঁ তান পাশে ॥৮২
 ক্ৰীড়াকৌতুহলত অনেক কাল গৈল ।
 এহি মতে কুবেৰত মন্দ সেৱা ভৈল ॥৮৩
 কোপ কৰি মোক শ্ৰদ্ধা বুলিলা বচন ।
 নিশাচৰ হয় চল দণ্ডকৰ বন ॥৮৪
 বাম কপে হুই দশবতৰ নন্দন !
 তাহান হাতত তোৰ হৈবেক মৰণ ॥৮৫
 তৈসানিসি হৈব তোৰ শাপৰ উদ্ধাৰ ।
 আসিয়া দেখিবি তোৰ পুত্ৰ পৰিবার ॥৮৬
 কুবেৰৰ শাপে আসি নিশাচৰ ভৈলোঁ ।
 ত্ৰাশ্কাণ ঋষিক মাৰি মহাপাপ কৈলোঁ ॥৮৭
 তযু দৰশনে পূৰ্ব কথা স্মৰিলোঁ ।
 শাস্তী সীতা হৰি ঘোৰ দোষ আচৰিলোঁ ॥৮৮
 তোমাৰ হাতত মোৰ মৰিবাক সাধ ।
 দিকাৰণে কৰিলোঁ দাক্ষণ অপবাহ ॥৮৯
 এবে তযু শব পৰি প্ৰকৃতিক গৈলোঁ ।
 মাতৃ বুলি সীতাক ন মাৰি হেৰা থৈলোঁ ॥৯০
 ত্ৰিজগত নাথ মোক কৰিয়োক দায়া ।
 গাত থানি পুৰিয়ো আমাৰ নিজ কায় ॥৯১
 বান্ধসৰ আমাৰ এহিসে কুল ধৰ্ম্ম ।
 হোক মোৰ গতি বাম কৰিয়োক কৰ্ম্ম ॥৯২
 এহি বুলি নিশাচৰ চলিয়া পৰিল ।
 বাম বাম বোলন্তে জীৱন নিকলিল ॥৯৩
 পৰ্বত সদৃশ গৰি গৈল কলেৱৰ ।
 দেখিয়া হৰিষ ভৈল বাম লক্ষ্যগৰ ॥৯৪
 লক্ষ্যগে থানিলা গাত পৰ্বত গহবৰ ।
 তাতে দহিলন্ত বান্ধসৰ কলেৱৰ ॥৯৫
 দিব্যকপ ধৰি সিটো স্বৰ্গ চলি গৈল ।
 পুত্ৰ পৰিবার সমে এক থান ভৈল ॥৯৬
 বামৰ চৰিত্ৰ শুনিয়োক নিবন্তৰ ।
 পৰম কৃপালু গুণ দেখিয়ো বামৰ ॥৯৭
 ভাৰ্য্যা বৈবী বান্ধসৰ কবিলন্ত কৰ্ম্ম ।
 দেখা কেন ঈশ্বৰৰ বিপৰীত ধৰ্ম্ম ॥৯৮
 নবাচন্ত জাতিকুল ভজ্ঞন মাত্ৰকে ।
 এতেকে পৰম সিদ্ধি দিবন্ত সবাকে ॥৯৯
 জানিয়া কৃপালু গুণ ভজিয়ো বামক ।
 বাম বুলি দহিয়োক পাপৰ বীৰ্য্যক ॥১০০

৩ অধ্যায়ঃ ।

শ্রীৰামৰ সীতাদেবীক আশ্বাস প্ৰদান । শবভঙ্গ
মুনিৰ দৰ্শন; স্বতীক্ৰম আশ্রম প্ৰবেশ, আৰু
মুনিৰে দৈতে কথোপকথন ।

হুমৰি ।

অনন্তৰে বামে, হাঁ। বাট্কে ! বুলিয়া,
সীতাৰ গলে ধৰিল ।

অনেক নিৰ্ভয়, বচন বুলিয়া,
আশ্বাস তাক কৰিল ॥১

দাক্ষণ বাক্যসে, তোমাক হৰিল,
মিলিল পৰম দুঃখ ।

তাহাক মাৰিয়া, সম্ভাষণ লভিলোঁ,
দেখিয়া তোমাৰ মুখ ॥২

পূৰ্বৰত তোমাক, বুলিলোঁ বনত,
লভিবী দুখ অপাৰ ।

সিসৰ বচন, সাক্ষাতে ফলিল,
পুহাইল বোল আমাৰ ॥৩

পাচে লক্ষ্মণক, বাঘৰে বুলিল,
বাক্যস ঐত আশেষ ।

সীতা বক্ষা কৰি, ইটো বন এৰি,
চলি যাওঁ আন দেশ ॥৪

লক্ষ্মণ জানকী, সম্মুখিতো বাম,
মনে বিমৰ্ষি চাইল ।

কৰি মনো বজ্জ, ঋষি শবভঙ্গ,
আশ্রমক গৈয়া পাইল ॥৫

এক অদভূত, দেগিলন্ত পাচে,
বামে কতো দুৰে বসি ।

ধৰল ছত্ৰেক, প্ৰকাশন্তে আছে,
যেন পূৰ্ণিমাৰ শশী ॥৬

দিব্য পুৰুষক, সাক্ষাতে দেখন্ত,
আদিত্য যেন প্ৰভাৱ ।

জাম্বল্য সমান, কলন্তে আছয়,
ভূমি নোচোৱয় পাৰ ॥৭

বস্ত্ৰে বিবচিত, মুকুট শিৰত,
এতিমি ভুবনে সাৰ ।

হুনিৰল বস্ত্ৰ, পাৱত শোভয়,
নাৰা দিব্য অলকাৰ ॥

তান সময়সৰ, পুৰুষক তৈত,
কৰি আছে হাত যোৰ ।

কতোহে। দূৰত, হৰিত বৰণ,
দেগিলন্ত চাৰি ঘোড় ॥৮

স্বৰ্ণৰ মুঠি, বচিত ধৰল,
চামৰ দূতয় ধৰি ।

দুই পাশে দুই, নাৰী সেনে কৰি,
ত্ৰৈলোক্য মোহে হুম্বৰী ॥১০

দেৱতা সকলে, বৃত্তি নতি কৰে,
গন্ধৰ্বৰ গীত যোগায়ে ।

হেন চমৎকাৰ, ৰূপে তৈতে থিত,
ভৈল অন্তৰীক ভাৱে ॥১১

বাঘৰে বোলন্ত, ভৈয়াই লক্ষ্মণ,
কহোঁ শুনিয়োক কায় ।

হৰিত বৰণ, ষোটক সহিতে,
এহেন্তেসে দেৱবাজ ॥১২

এহি বুলি পাচে, বামে লক্ষ্মণক,
সীতাক পাশত থৈলা ।

বৰ অদভূত, দেখিয়া বাঘৰে,
কথা শুধিবাক গৈলা ॥১৩

কতোহে। দূৰত, দেৱগণ সমে,
বামক ইন্ত্ৰে দেখিল ।

ঋষিক সম্বোধি, আথ বেণ কৰি,
স্বৰ্গক লাগি চলিল ॥১৪

শবভঙ্গ মহা-মুনিত বাসৰে,
কথা কহন্তহি যাস্ত ।

হেৰ। দেখিয়োক, আমাক দেখিতে,
শ্রীৰামচন্দ্ৰ আসন্ত ॥১৫

দেৱতা সৰব, কাৰ্য্যক সাধিয়া,
মাৰিবা বামে বাৰণ ।

জানা মুনিবৰ, তৈসানি ইহান,
আমাৰাৰ দৰ্শন ॥১৬

হেনয় সন্তোদ, কহি ইন্ত্ৰদেৱ,
স্বৰ্গক চলি গৈলন্ত ।

পাচে বাম সীতা, লক্ষ্মণে ঋষিক,
কৌতুহলে দেখিলন্ত ॥১৭

বামক দেখিয়া, চালিলন্ত গাৱ,
মহাঋষি শবভঙ্গ ।

পৰম ঈশ্বৰ, আসিলা আনক,
 বুলি ভৈলা বৰ বজ ॥১৮
 অনন্তৰে বজ্জে, ঋষিক প্ৰণামি,
 পুছিলন্ত সেহি কথা ।
 ঋষিয়ে বামত, আদি অন্ত কহি,
 কহিলা যেন ব্যৱস্থা ॥১৯
 আমাক স্বৰ্গক, নিবাক লাগিয়া,
 আসি ভৈলা দেৱৰাজ ।
 তোমাক দেখিয়া, আথবেথ কৰি,
 চলি গৈলা স্বৰ্গ মাজ ॥২০
 তুমি হেন মহা, অতিথিক আসি,
 ভাগ্যে দৰশন ভৈলোঁ ।
 সেহিসে কাৰণে, জানিবাঁহঁ। বাম,
 স্বৰ্গক লাগি ন গৈলোঁ ॥২১
 তোমাৰ প্ৰসাদে, তপৰ প্ৰভাৱে,
 পাইলোহোঁ অক্ষয় লোক ।
 তোমাৰ চৰণ, সাদৰিলোঁ আৰে,
 অনুজ্ঞা মোক দিয়োক ॥২২
 বাঘৰে বোলন্ত, শুনিয়োক মূনি,
 কথা শুনি ভৈলোঁ বজ্জ ।
 আমাক উচিত, স্থান উপদেশি,
 স্বৰ্গে যায়ে শবভজ ॥২৩
 ঋষিয়ে বামক, বোলন্ত হুতীক্ষ,
 মুনিৰ পাশক যায়ে ।
 তান উপদেশে, পৰম হৰিয়ে,
 ফল মূল হুখে থায়ে ॥২৪
 হেন বুলি মহা-মুনি শবভজ্জে,
 আপুনি কুণ্ড জালিল ।
 বিকুক হুতৰি, মন্ত্ৰক উচ্চৰি,
 আশেষ হুত চালিল ॥২৫
 কোঁতুহলে দেখি, আছন্ত লক্ষণ,
 গীতা বাম জৰীকেশ ।
 বাম বুলি ডেৱ, দিয়া অগনিত,
 ভৈলন্ত মুনি প্ৰবেশ ॥২৬
 কতোক্ষণে পাচে, তাহাক দহিয়া,
 অগনি বেবে নিমাইল ।
 পৰম হৰিবে, শবভজ্জ ঋষি,
 দিবা শৰীবেক পাইল ॥২৭

বামক হুতৰি, দিব্যকপ ধৰি,
 ঋষি স্বৰ্গ চলি গৈলা ।
 লক্ষণ জানকী, বাঘৰে দেখিয়া,
 বৰ কুতূহল ভৈলা ॥২৮
 তৈবহন্তে গৈয়া, বাকসে থাইবাৰ,
 ঋষিক তিনি দেখিল ।
 আন সব ঋষি-গণক বাঘৰে,
 অভয় দানক দিল ॥২৯
 অনন্তৰে তিনি, হুতীক্ষ মুনিৰ,
 প্ৰবেশিলা গৈয়া ধান ।
 ফল মূল জলে, বামক ঋষিয়ে,
 কৰিলন্ত বহুমান ॥৩০
 হুতীক্ষ মুনিয়ে, বামক অনেক,
 সাদৰিলা অনুপাম ।
 হৰিয়ে আশ্ৰম, সমীপত থিত,
 ভৈলন্ত প্ৰভু শ্ৰীৰাম ॥৩১
 অনেক পুৰাণ, কাহিনী কহিলা,
 বাঘৰে ঋষি সহিত ।
 হৰিয়ে হৃদয়, দিন কতিপয়,
 বঞ্চিলা হুখে তহিত ॥৩২
 পৰম আনন্দে, ঋষিৰ চৰণে,
 ধূলা শিৰে তুলি ধৰি ।
 বজ্জ মনে তিনি-হন্তে চলি গৈলা,
 আশ্ৰমক পৰিহৰি ॥৩৩
 দুই ভাইৰ হাতে, ধনু তুণ বাণ,
 খড়্গক ধৰি বিশেষ ।
 তিনিহন্তে মিলি, হৰিয়ে ভ্ৰমন্ত,
 নানাবিধ বন দেশ ॥৩৪
 পৰম পৱিত্ৰ, বামৰ চৰিত্ৰে,
 শুনা সামাজিক হুখে ।
 জগত তাৰণ, ছেতু বনে বন,
 ভ্ৰমন্ত ঈশ্বৰ দুগুণে ॥৩৫
 বাহাৰ চৰণ, ধূলাক নপাস্ত,
 মহা মহা যোগী জনে ।
 ভকতৰ পদে, হেনয় ঈশ্বৰে,
 ফুৰন্ত কণ্টক বনে ॥৩৬
 যিটো মহেশ্বৰ-সমন্তে জীৱৰ,
 আশ্ৰম অন্তৰ্ভাষী সম ।

ভকত জনব, শক্ৰ মিত্ৰ হেতু,
তাহাক দেখি বিমম ॥৩৭
ভকতব শক্ৰ, ভৈল তান শক্ৰ,
ভকতব মিত্ৰে মিত্ৰ ।
পৰম ঈশ্বৰ, দেৱৰ দেখিয়ো,
চৰিত্ৰ ঈকন বিচিত্ৰ ॥৩৮
শাস্ত্ৰক তাবন্ত, দুষ্টক মাৰন্ত,
এহি বেলা বিপদত ।
হেনয় গুণক, জানিয়া বামৰ,
চৰণত দিয়া চিত্ত ॥৩৯
সমস্ত ধৰ্ম্মব, শিবত প্ৰকাশ,
কৰে যাৰ গুণ নাম ।
হেনয় বামক, চিত্তত ধৰিয়া,
ডাকি বোলা বাম বাম ॥৪০

৪ অধ্যায় ।

ধৰ্ম্মভূত মুনিব বাবা, শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰ আগত মাণ্ডকণি
মুনিব বৃত্তান্ত বৰ্ণন আৰু পুনৰ্কাৰ
মুতীক মুনি দৰ্শন ।

পদ ।

আপোনাৰ কৃপা গুণ বৃদ্ধিৰ কাৰণে ।
ভাৰ্য্যা ভ্ৰাতৃ সমে বাম ঘূৰে বনে বনে ॥১
নিস্তাৰোক লোক মোৰ এহি গুণ গাই ।
এহি বুলি আনন্দে ফুৰন্ত বন চাই ॥২
ফল মূল সহিতে দেখিল তকবৰ ।
সৰোবৰ দেখিলা বিবিধ জলচৰ ॥৩
হৰিণ চোয়াবি পশু দেখিলা বিস্তৰ ।
শূকৰ গৰয় শশা ভালুক কুঞ্জৰ ॥৪
যেবে আসি তথা অন্ত যান্ত দিবাৰ ।
প্ৰহৰ মানত দেখিলন্ত সৰোবৰ ॥৫
কাহাকো নেদেখি তৈত শুনে নৃত্যগীত ।
ধৰ্ম্মভূত ঋষিৰ গৈ চাপিলা সন্নিত ॥৬
প্ৰণামিয়া বাঘৰে পুছিলা সেহি কায ।
কিবা বাস্ত ভণ্ড শূনে । সৰোবৰ নাভ ॥৭
বামক সম্বোধি ঋষি সহবিষ মনে ।
আদি অন্তে কহিবাক লাগিলা তেখনে ॥৮
মাণ্ডকণি নামে আছিলন্ত মুনিবৰ ।
তপৰ প্ৰভাৱে নিশ্চলন্ত সৰোবৰ ॥৯

উগ্ৰ তপস্বীক তান ভৈল বিমবিন ।
বায়ু ভঞ্জনন্ত দশ হাজাৰ ববিন ॥১০
তপ দেখি ইন্দ্ৰব ব্যাকুল ভৈল মন ।
আমাক খেদায়া জানো লৱে ত্ৰিভুবন ॥১১
সবে দেৱে মিলি পাচে বিমবিন কবি ।
ঋষিক ব্ৰহ্মিতে পঠাইলন্ত অপেশ্বৰী ॥১২
ইন্দ্ৰব আজ্ঞাক অপেশ্বৰী গৈয়া লৈল ।
তপ ভঙ্গ কৰিবাক লাগি চলি গৈল ॥১৩
ভনী ভাৱে লয়লাসে কৰে নৃত্যগীত ।
হাতে তাল ধৰি গাৱে গীত হুললিত ॥১৪
বিচিত্ৰ ভাষন বোলাৱয় তান সনে ।
শুনি মোহ ভৈল ঋষি ভাগিল ধিয়ানে ॥১৫
পঞ্চ অপেশ্বৰা নাম এহি সৰোবৰ ।
পঞ্চ কন্যা লৈয়া ঋষি আছন্ত ভিতৰ ॥১৬
পুণ্য বলে জলে স্থিত মাণ্ডকণি ঋষি ।
পঞ্চকন্যা লৈয়া আছে সৰোবৰে পলি ॥১৭
হেন শুনি হৰিষ লক্ষ্মণ বাম সীতা ।
মুনিৰ আশ্ৰম চাই ফুৰে চতুৰ্ভিতা ॥১৮
ঋষিগণে বাকক আবাধে অহৰ্ষিত ।
বিবিধ বিনোদে গৈল এদশ বৰিষ ॥১৯
দশম বৰিষ য়েৰ ভৈল নিবৰ্তন ।
পুনৰপি মুতীক মুনিক দৰ্শন ॥২০
মুতীক মুনিত বামে পুছিলন্ত কায ।
কোন দিশে আছন্ত অগস্তি ঋষিৰাজ ॥২১
ঋষিয়ে বামক বন্ধে অৰ্চনা কবিল ।
অগস্তিৰ ভাইব ঠাইক পদ উদ্দেশিল ॥২২

৫ অধ্যায় ।

বাম আৰু লক্ষ্মণৰ ওচৰত ইন্দ্ৰল বাতাপিৰ বৃত্তান্ত
বৰ্ণন আৰু অগস্তিমুনিৰ আশ্ৰম বৰ্ণন

ঋষিৰ চৰণ ধূলি শিবত লৈলন্ত ।
তিনি হস্তে আশ্ৰমক পৰিহৰি যান্ত ॥১
বানৱে বোলন্ত লম্বাই বাৰ্তাক নপাইল ।
দুই গোটা অন্তৰে অনেক ঋষি থাইল ॥২
ইন্দ্ৰল বাতাপি নামে অস্ত্ৰৰ দুই ভাই ।
স্বচ্ছন্দ স্বৰূপে আসিলেক এহিঠাই ॥৩
জ্যেষ্ঠ গোটা ইন্দ্ৰল ব্ৰাহ্মণ বেশ ধৰে ।
পিতৃ আৰু বালি ঋষি নিমন্ত্ৰণ কৰে ॥৪

বাতাপিক মেঘ পশু গোট কৰি ধয় ।
 ঋষিগণ আনি তান পাৱ পখালয় ॥৫
 নিদাৰুণ অস্থৰে অনেক মায়া জানে ।
 মায়া মেঘ গোটক আগক লাগি আনে ॥৬
 সবাবে আগত মেঘ মাৰি প্ৰাণলয় ।
 শ্ৰদ্ধ দিন বুলি সেই মাংস বিলায় ॥৭
 দিব্য শালি তথুলে ঋষিক দেই ভাত ।
 মেঘ মাংসে ৰাঙ্কয় ব্যঞ্জন পাঞ্চ সাত ॥৮
 আচমন কৰি ঋষি বৈসে তাৰ ঠাৱ ।
 আইস অৰে বাতাপি ইন্দ্ৰলে পাৰে বাৱ ॥৯
 ঋষিপেট ফুটিয়া ওলাৱে তেতিক্ষণ ।
 দুই ভাই মিলি পাচে কৰয় ভোজন ॥১০
 অগস্তি সকলে কথা শুনিলা শ্ৰবণে ।
 ইন্দ্ৰলৰ থানত গৈলন্ত তেতিক্ষণে ॥১১
 দেখি দুয়ো ভাই কনাকনি কৰি চাইল ।
 যাহাক খুজিব সিটো আপুনিয়ৈ আইল ॥১২
 অগস্তিয়ে দুই ভাইক কৰি সন্তাষণ ।
 ছলে ভুঞ্জিবাক মনে প্ৰাৰ্থিলন্ত অন্ন ॥১৩
 অনেক দিনৰ পৰা মহা হাবিলাসে ।
 অন্ন ভুঞ্জিবাক লাগি আইলোঁ তয়ুপাশে ॥১৪
 আন ঋষি মতে তাকো অন্নদান কৰে ।
 আতিবুদ্ধি কচ্ছপ তৰত পৰিমৰে ॥১৫
 হাঁসিয়া ইন্দ্ৰলে বোলে আতিপেট ছোট ।
 একেস্থৰে কেমনে ভুঞ্জিবা মেঘ গোট ॥১৬
 নিকটতে হুইব আসি শ্ৰদ্ধৰ বাসৰ ।
 এতিক্ষণ নিবৰ্তিয়া যায়ে মুনিবৰ ॥১৭
 আনো ঋষিগণ সমে আনিবোঁ মতাই ।
 পৰিপূৰ্ণ ৰূপে পাচে ভুঞ্জিবোঁ আতাই ॥১৮
 অগস্তি বোলন্ত ভোক ধৰিতে ন পাৰোঁ ।
 আউৰ কিছু নাহি পদে ইহাতেসে হাৰোঁ ॥১৯
 শুনা দানপতি মই বোলোহোঁ তোমাত ।
 আউৰ আছে নাহি মেঘ গোট পাঞ্চসাত ॥
 মাৰিলেক মেঘ গোট তাহান আগত ।
 মেঘ সন্ধে ৰাঙ্কিল ব্যঞ্জন পাঞ্চসাত ॥২১
 ইন্দ্ৰলে বোলয় মোৰ বিধি হুপ্ৰসন্ন ।
 এহি বুলি আগন্তিত ভুঞ্জাইলেক অন্ন ॥২২
 হেনবুলি ঋষি মেঘ ভোজন কৰিল ।
 মন্ত্ৰে গজাজল কমণ্ডলুত ভৰিল ॥২৩

মন্ত্ৰস্থান কৰিয়া আশেষ জল পীল ।
 তপৰ প্ৰভাৱে মেঘ জীৰ্ণতা কৰিল ॥২৪
 ইন্দ্ৰলে বোলয় অৰে ভয়াই বাতাপি ।
 মেঘৰূপ এৰিয়া সত্তৰে আস বাপি ॥২৫
 ঋষিয়ে বোলয় কেনে বোল হেন বাক্ ।
 অগস্তিৰ গৰ্ভবহি দহিলেক তাক ॥২৬
 অস্ত্ৰ ধৰি ইন্দ্ৰলে আসিল আগ বাঢ়ি ।
 ডেৱ দিয়া অগস্তি ঋগ্গ লৈলা কাঢ়ি ॥২৭
 ক্ৰোধ দৃষ্টি চাহিলন্ত সংহৰিত মনে ।
 চক্ষু অগনিত ভস্ম ভৈ গৈল তেখনে ॥২৮
 এহিমতে ঋষি দুয়ো ভাইক সংহৰিল ।
 দেৱ ঋষিগণে তাক প্ৰশংসা কৰিল ॥২৯
 হেনয় ঋষিক আমি হুইবোঁ দৰিশন ।
 তেহেঁ সমে হৰিষে কৰিবোঁ সন্তাষণ ॥৩০
 এই কথাগোট ৰামে কহি লক্ষ্মণত ।
 অগস্তিৰ ভাইৰ প্ৰবেশিলা আশ্ৰমত ॥৩১
 ৰাঙ্কিলা ৰজনী ঋষি কৈলা বহুমান ।
 আৰ দিন পাইলা গৈয়া আগন্তিৰ স্থান ॥৩২
 পৰম হৰিষে গৈলা দক্ষিণৰ দিশ ।
 দেখিলা সহস্ৰ সন্ধ্যা অগস্তিৰ শিষ্য ॥৩৩
 বিদূৰতে ৰামৰ ঋষিক লক্ষ ভৈল ।
 হাতৰ পাৱৰ নখ ফুলি ফুলি গৈল ॥৩৪
 ভোবোকাৰ দাৰি সন পাঞ্জি কেশপাশী ।
 সকলে গাৱৰ লোম ফুলি গৈল কাশি ॥৩৫
 যেন পুণ্ডা কুমুণ্ডাক দেখোতে বিশেষ ।
 তাপলীয়া মুণ্ড তালু মানে নাই কেশ ॥৩৬
 এহেন্তেসে বাতাপিক পৰিণাম নিল ।
 গণ্ডুষতে সাতো সাগৰৰ জল পীল ॥৩৭
 এহেন্তেসে ব্ৰাউল হৰি শঙ্কৰৰ সম ।
 ক্ষমায়ে পৃথিৱী কোপে কালাস্তক যম ॥৩৮
 ৰামৰ বাৰ্তাক লখাই ঋষিত জানাইল ।
 শিষ্যক পঠায়া ঋষি ৰামক নিয়াইল ॥৩৯
 পৰম বিনয়ে ৰামে সহৰিষ ভাৱে ।
 সীতায়ৈ লক্ষ্মণ সম নমিলন্ত পাৱে ॥৪০
 আশংসা কৰিয়া ঋষি পুছিল কুশল ।
 বহুভাৱে অৰ্চিয়া দিলন্ত ফলজল ॥৪১
 ৰামক বুলিলা ঋষি ধৰ্ম্মৰ চৰিত্ৰ ।
 তুমি আসি ভৈলা মোৰ থানৰ পৱিত্ৰ ॥৪২

হেন বুলি ঋষি দিব্য ধনু এক দিল ।
 তুণ দুই অক্ষয় বামত সমপিল ॥৪৩
 ধনু পাই বামে বব সহবিস ভৈলা ।
 ঋষিয়ে তাহার গুণ কহিবাক লৈলা ॥৪৪
 এহি ধনু বিষ্ণুহেথাপিলা দেবরাজ ।
 অশ্বক দেখিয়া স্বর্গব কৈলা মাজ ॥৪৫
 ব্রহ্মায়ে অজিলা অস্ত্র শত্রু খেদি খাই ।
 যাহাক হানিলে শব ব্যর্থক নয়াই ॥৪৬
 বিশ্বকর্মে গঢ়িলেক অনেক যতনে ।
 বাসরে দিলন্ত মোক কোঁতুহল মনে ॥৪৭
 ধনুর্বাণ ভবে বহুমতী নোহে থিব ।
 ত্রিভুরন বিজয়ী তুমিসি মহাবীর ॥৪৮
 ধনুর্বাণ বামে য়েবে শিবত চড়াইল ।
 আকাশ নির্মল আৰো খড়গেক পাইল ॥৪৯
 ঋষিয়ে বোলন্ত বাঘরক মনোবসে ।
 হুখে থিত হয়ো তুমি আমাব আশ্রমে ॥৫০
 শ্রীবামে বোলন্ত আক বব ভাগ্য পাই ।
 সীতা সমে এথা থাকিবাক সুযুগাই ॥৫১
 বঞ্চিবাক যোগ্য থান কৈয়ো বিতোপন ।
 ঋষিয়ে বোলন্ত যায়ে পঞ্চবটীবন ॥৫২
 সারথানে থাকিবাই। বাক্স আশেষ ।
 সীতাক বাখিবাঁ ভালে মোৰ উপদেশ ॥৫৩
 লক্ষ্মণে যুঝিয়া কব বুলিলন্ত বাণী ।
 মোক একধানি ধনু দিয়ে। মহামুনি ॥৫৪
 হেন কথা শুনি মুনি হাঁস তুলিলন্ত ।
 দিব্য ধনু খন আনি তাহাঙ্ক দিলন্ত ॥৫৫
 বিশ্বকর্মে নির্মিলন্ত ধনু অমুপম ।
 শবচয় দীর্ঘ শুদ্ধ মাণিকব কাম ॥৫৬
 বড়বিবচিত দিলা অক্ষয় দুই তুণ ।
 ধনুশব পায়া ভৈলা হবিষ লক্ষণ ॥৫৭
 ঋষিব চবণ ধূলা শিবত লৈলন্ত ।
 তিনি হস্তে আশ্রমক পবিত্রি যান্ত ॥৫৮

৬ অধ্যায় ।

“পঞ্চবটী বনপথত জটায়ুবে শ্রীবামব কথোপকথন”

লক্ষণব হর্পনথাব নাককান ছেদন ।

বসে তিনিহস্তে পঞ্চবটীক চলন্ত ।
 পথত জটায়ু গৃধ্রবাজে দেখিলন্ত ॥১

বামক বোলন্ত দশবধব তনয় ।
 বাপাহাব মিত্র মই হয়ো পবিত্র ॥২
 পিতৃ হেন জানি বাম মহা ভুঙ্ক মনে ।
 তাক বহমান কবিলন্ত তেতিক্ষণে ॥৩
 বাঘবে বোলন্ত শুনিয়েক গৃধ্রবাজ ।
 কোন বংশে উতপতি কহিয়েক কাজ ॥৪
 হেন শুনি কহিতে লাগিলা পক্ষীবব ।
 নামত বৈনতা তেহেঁ দুহিতা লক্ষব ॥৫
 স্বামীত ভকতা আতি পবম সুন্দরী ।
 কপে গুণে ত্রিভুরনে নাহি সবিবরী ॥৬
 কাশ্যপে বিহাইলা তাক শুনিয়েক কায ।
 তাহান গর্ত্তত উপজিলা পক্ষীবাজ ॥৭
 গন্ধুড়ব পুত্র আমি কাশ্যপব নাতি ।
 জ্যেষ্ঠ ভাই আৰো মোব আছন্ত সম্প্রতি ॥৮
 নাম মোব জটায়ু জানিবা শুদ্ধভাব ।
 মোব থান জানা যেন বপাহব ঠার ॥৯
 হেন শুনি বাঘর হবিষ বদ ভৈলা ।
 গৃধ্রবাজ সমে পঞ্চবটী চলি গৈলা ॥১০
 স্নান পান কবি নিতে গোদারবী জলে ।
 মহাস্থখে ভুঞ্জিলা অমৃত সম ফলে ॥১১
 জটায়ুক বাঘরে কবিল। বহমান ।
 আশাসিয়া পক্ষী গৈল। আপোনাব থান ॥১২
 বন্ধুজন দেখি য়েবে পক্ষীবাজ গৈলা ।
 বিবিধ বিনোদে তিনিহস্তে থিত ভৈল। ॥১৩
 শ্রীবাম লক্ষণ সীতা ত্রিভুরন পাল ।
 পঞ্চবটী দেশত বঞ্চিলা কতো কাল ॥১৪
 বারণব বহিনীব সূর্ণগধ। নাম ।
 ফুবন্তে ভ্রমন্তে দেখে বসি আছে বাম ॥১৫
 কমল নয়ন দীর্ঘ বাহ মনোবব ।
 মনোহব বেশ ত্রিভুরনে নাহি সম ॥১৬
 বদন মণ্ডল শোভে পূর্ণ শশধব ।
 কটিকব কর্ণ কন্ধুকঠ মনোহব ॥১৭
 সুন্দব নাসিকা সম নোহে তিলকুল ।
 বন্দুলি অধিক শোভে অধব বাতুল ॥১৮
 সিংহবন্ধু কন্ধ কেশ নীল আকৃষিত ।
 বন্ধন্থলে সুন্দব উদব ত্রিবিমিত ॥১৯
 দুজয়ুগ স্থপাল কোষল মূলমিত ।
 মদনব ধনুসম ক্রব স্থবলিত ॥২০

বজ্ৰৰ শলাকা নম আকুলী জ্বলয় ।
 হস্ত পদ্মে শোভে আৰকত নখচয় ॥২১
 উক ৰামকল স্তবলিত জজ্ঞা ছুই ।
 চৰণৰ কাস্তি পদ্ম কেশো সম ছুই ॥২২
 অকুলি উজ্জ্বল নখ চন্দ্রমাক গঞ্জে ।
 পদতল ধ্বজ বজ্ৰ যৱে আতি বঞ্জে ॥২৩
 হেন চমৎকাৰ ৰূপ লাৱণ্য প্ৰচুব ।
 কোটি কন্দৰ্পৰ দৰ্প দেখি হোৱে চুব ॥২৪
 স্তম্ভৰী সীতাক দেখি মনে পৰি তাই ।
 কিনো স্বামী পাইলে এই কত তপসাই ॥২৫
 দেৱ দেৱী ক্ৰীড়ে যেন স্বৰ্গে-স্থখে বসি ।
 ৰোহিনী সহিতে যেন ক্ৰীড়ে পূৰ্ণশৰী ॥২৬
 বিমৰিষ কৰে সুৰ্ণগথা মনেমন ।
 এহে স্বামী নোহে যেৱে নিষ্ফল জীৱন ॥২৭
 হেন বেশ ধৰোঁ আমি ত্ৰৈলোক্যমোহন ।
 মোক দেখি ৰামৰ ভোলয় যেন মন ॥২৮
 তাহান ঘৰিণী আছে কোম বা স্তম্ভৰী ।
 ভজিবন্ত মোহোত তাহাক পৰিহৰি ॥২৯
 বুদ্ধা বাক্সীৰ মায়া জানয় আশেষ ।
 নিজৰূপ এৰি ভৈল মোহিনীৰ বেশ ॥৩০
 যথা বসি আছন্ত বাঘৰ ছঘীকেশ ।
 পাৱ চালি বাক্সী আগত পৰবেশ ॥৩১
 ত্ৰিভুৱন মোহিনী স্তম্ভৰী ভৈল বালা ।
 ৰামৰ আগত গৈয়া কৰে কেলি কলা ॥৩২
 অন্নহীন্ত কৰি হেন বুলিলা বচন ।
 কেনে হেন বেশ ধৰি আসি ভৈলা বন ॥৩৩
 স্বৰূপ এৰিয়া কেনে তাপসৰ বেশে ।
 কহিব গন্ধৰ্ব আসি ভৈলা বনদেশ ॥৩৪
 অসম্ভ্যাত বাক্স আছয় এহি থান ।
 ঋষি সব মাৰিয়া কধিব কৰে পান ॥৩৫
 কোথা হস্তে আসিলা কোনৰা বাপমাৱ ।
 কিকাৰণে তেজিলাই আপোনাৰ ধাৱ ॥৩৬
 কিবা নাম তোমাৰ কমন জাতিকুল ।
 স্বৰূপ কৰিয়া কহিয়োক আদিমূল ॥৩৭
 ৰামে বুলিলন্ত বাপ দশবধ ৰাজ ।
 তান সত্য পালি আসি ভৈলোঁ বনৰাজ ॥৩৮
 কোণল্যা জননী জানা মোৰ নাম ৰাম ।
 মোৰ ভাই কনিষ্ঠ লক্ষ্মণ আন নাম ॥৩৯

জনকৰ জীউ এন্তে সুবদনী সীতা ।
 পতিভ্ৰতা ৰমণী আমাৰ বিবাহিতা ॥৪০
 ৰাজ্যৰ ভোগত এন্ত কৰিয়া নৈবাশ ।
 আমাৰ লগত আসি লৈলা বনবাস ॥৪১
 কিবানাম তোমাৰ কহিবা বিতোপনী ।
 কোন থানে উতপতি সংসাৰ মোহিনী ॥৪২
 কাহাৰ ৰমণী কোন থানে তোৰ বাস ।
 কিকাৰণে আসিলা আমাৰ ভূমি পাশ ॥৪৩
 শঙ্কৰৰ ভাৰ্য্যা কিবা ভূমি সে পাৰ্ব্বতী ।
 ৰোহিনী ভৰণী চিত্ৰা নুহিবা বেবতী ॥৪৪
 কিবা অপেশ্বৰী ভূমি গন্ধৰ্বৰ নাৰী ।
 কটাকতে ত্ৰিভুৱন মোহিবাক পাৰি ॥৪৫
 শুনিয়েক ৰাম মই কহোঁ কাহিনী ।
 সুৰ্ণগথা নাম লঙ্কেশ্বৰ বহিনী ॥৪৬
 ঋষিসব মাৰিয়া ভুঞ্জোহেঁ প্ৰতিনিতি ।
 ধন্যস্থান বিধ্বংসি দণ্ডকাৰণ্যে থিত ॥৪৭
 তোমাৰ স্বৰূপ দেখি হয় গৈলোঁ ভোল ।
 স্তম্ভৰ বদনে মাগোঁ আলিঙ্গন কোল ॥৪৮
 মানুষ্যৰ চাৰনাৰী পৰিহৰিয়োক ।
 তোমাৰ আমাৰ দৃঢ় আলিঙ্গন হোক ॥৪৯
 মই যাৰ ভাৰ্য্যা ভৈলোঁ তাৰ কিবা ডৰ ।
 শ্ৰেষ্ঠ ভাই আমাৰ দুৰ্জয় লঙ্কেশ্বৰ ।
 ত্ৰিভুৱন বিজয়ী সমান নাহি কেৱ ॥৫০
 তান পাশে খাটয় ত্ৰিংশ কোটিদেৱ ॥৫১
 বিভীষণ কুন্তকৰ্ণ ভাই বাৰণব ।
 আৰো খৰ দূষণ আছয় বীৰবৰ ॥৫২
 বাৰণব পুত্ৰ মহাবীৰ ইন্দ্ৰজিত ।
 যাৰ নাম শুনি ত্ৰিভুৱনে ভয়ভীত ॥৫৩
 সীতাক এৰিয়া ৰাম মোক কৰোঁ সাৰ ।
 আপুনি পশিলোঁ আসি স্তলক্ষ্মী তোমাৰ ॥৫৪
 প্ৰভুৰ মুখৰ য়েৱে বচনেক পাওঁ ।
 মানুষী সীতাক এতিক্ৰমে মাৰি খাওঁ ॥৫৫
 তোমাৰ স্বৰূপ দেখি বিয়াকুল গাৱ ।
 সীতাক এৰিয়া ৰাম মোত কৰোঁ ভাৱ ॥৫৬
 ৰোহিনীৰ বোলে ৰাম বিস্ময়ক পাইল ।
 কৰিয়া জীৱত হীন্ত লক্ষ্মণক চাইল ॥৫৭
 পৰিহাস বোল তাইক বুলিলন্ত ৰাম ।
 ধন্যতো জীৱন তোৰ সুৰ্ণগথা নাম ॥৫৮

মহা পতিব্রতা নারী আছে মোর সীতা ।
 মোহোক নলাগে চল লক্ষ্মণর ভিতা ॥৫৯
 আমার বচন তই দৃঢ়মনে ধর ।
 ভয়াই অনাথ শিশু তাবো গতি কব ॥৬০
 সীতার বামর চিত্ত দৃঢ় ভাবে লখি ।
 লক্ষ্মণর পাশক চলিলা সূৰ্ণগম্বী ॥৬১
 তাহান স্বরূপ দেখি কোতুহল মন ।
 কবযোবে সুন্দরী আগত উপসন্ন ॥৬২
 সূৰ্ণনখা বোলে শুনা লখাই মহাবীর ।
 কামদেব যেন শোভে তোমার শরীর ॥৬৩
 সম্পূর্ণ চন্দ্রতো কবি শোভয় বদন ।
 প্রফুল্লকমল জিনি প্রকাশে নয়ম ॥৬৪
 কচি কব কণ কঙ্ককণ মনোহর ।
 নাসা তিলফুল জিনি চিবুক সুন্দর ॥৬৫
 মদনব ধনু সম ক্রুরে কবে কাস্তি ।
 অকণ অধব দন্ত মুকুতার পাস্তি ॥৬৬
 শিব চক্রাকৃতি নীল আকৃষ্ণিত কেশ ।
 ত্রিভুবন জিনি রূপ মনোহর বেশ ॥৬৭
 তপ্ত হৃদয়র কাস্তি শরীর নিকজ ।
 মুগাল সদৃশ হৃবলিত দুই ভুজ ॥৬৮
 নখচন্দ্রে জিনি আবকত কবতল ।
 বস্ত্রব শলকা সম অঙ্গুলী উজ্জ্বল ॥৬৯
 বক্ষস্থল সুন্দর উদর ত্রিবলিত ।
 উক কবিকব সম জজ্ঞা হৃবলিত ॥৭০
 নব পদ্মকোষ সম দুই খানি চবণ ।
 রূপ দেখি মোহ হয় দেব মুনিগণ ॥৭১
 চম্পক কলিকা সম অঙ্গুলীর পাস্তি ।
 আবকত নখচন্দ্রচয় কবৈ কাস্তি ॥৭২
 পদতল বাতুল পঙ্কজ মনোবদন ।
 শরীর শীতল কাস্তি কোটি চন্দ্রে সম ॥৭৩
 দণ্ডকব বন তিনি জুহনত সাব ।
 ইহাত বধণ হোক তোমার আমার ॥৭৪
 যেহেন নদীর জল ন থাকয় বহি ।
 সেহি মতে নবর যৌৱন যাই বহি ॥৭৫
 তোমার আমার রূপ জনভতে সাব ।
 গুচায়ো বিবহ ছুঃখ আশেষ নিকাৰ ॥৭৬
 লক্ষ্মণে বোলন্ত শুন অবৈ সূৰ্ণগম্বী ।
 তোব রূপে কমন সুকৃতে প্রাণ বাধি ॥৭৭

পবানীন প্রাণীর জীৱন আছোষিক ।
 নিষ্ফল প্রার্থনা মোত কবিরয় কিক ॥৭৮
 বাঘর কৃত্য মই নোহো স্বতন্তব ।
 মোহোত ভঙ্গিলে ছুঃখ লভিবি বিস্তব ॥৭৯
 উত্তম কুলত তোব জন্ম সূৰ্ণগম্বী ।
 বান্ধাব বহিনী দাসত কবা আশা ॥৮০
 তোব কথা শুনন্তে মোহোব ঠেখে হাসি ।
 মোর ভাৰ্যা ভৈলে জানকীর ছাইবি দাসী ॥৮১
 উৎসৃষ্ট গুচায়ো নিতে থাকিবি সীতার ।
 অনিদ্রে থাকিবি পাইবি ক্ষুধার নিকাৰ ॥৮২
 তোব মোর দেখা দেখি ছাইবেক নপাইব ।
 শোকে দুঃখে তোহোব যৌৱন বহি যাইব ॥৮৩
 তোহোব যৌৱন ভাব তেবেসে সাক্ষল ।
 পবিত্রতা ছুনাই বামর পাশে চল ॥৮৪
 লক্ষ্মণর বচনক সাব কবি লৈল ।
 পবিত্রাস সুবুজি বামর পাশে গৈল ॥৮৫
 মদনে দগধ ভৈল বিয়াবুল চিত ।
 এক দোহা কবি পাইল বামর সম্ভিত ॥৮৬
 বাঘরত কহে মোক এবিল লক্ষ্মণে ।
 স্বরূপতো আসি ভৈলোঁ তোমার কাৰণে ॥৮৭
 মানুষী সীতাক তুমি মানাসা সুন্দরী ।
 পাপিষ্ঠীর কাষে মোক অবমান কবি ॥৮৮
 মোর সতিনীক দেখিবাকো নোহো যোগ ।
 সীতাক মাঝিয়া আজি করোঁ উপভোগ ॥৮৯
 মানুষী নারীক মাঝি পেরোঁ যম পাশে ।
 তুমি সমে জীর্ডোঁ পাচে মনত উল্লাসে ॥৯০
 বামর ভাৰ্য্যাক তাই জুজিবাৰ মনে ।
 বান্ধসীৰ বেশক ধবিলে তেতিঅণে ॥৯১
 ভয়কব বেশ ভৈল পেট গোট খাল ।
 লহ লহ জিহবা খন দেখিতে বিশাল ॥৯২
 আকট বিকট দন্ত উচ্চ নাক গোট ।
 কেশ পাশ বিকৃত লেড়ুয়া দুই গুঠ ॥৯৩
 ডিম্বক পাশ যেন বসমস গায় ।
 লোমচয় উভতা ভেড়ুবা দুই পাৰ ॥৯৪
 দুই গোট চকু কলে অগনিব ঠান ।
 কুৰি গোটা নখ তাইব বস্ত্রব সমান ॥৯৫
 ভয়কব বেশে জানকীর পাশ পাইল ।
 বাহুব ভাৰ্য্যায়ে যেন বোহিনীক ধাইল ॥৯৬

আথ বেধ কবি বামে ভেঁটলস্ত আগ ।
 প্রাণ ভাই লক্ষ্মণ সম্বরে লইয়ো লাগ ॥৯৭
 দুঃখ কালে জানকীক দেহ প্রাণ দাম ।
 কাণ্টে আসি কাট বান্ধসীৰ নাক কাণ ॥৯৮
 বামৰ বচন যেবে পৰিতোল পাইল ।
 হাতে থাণ্ডা ধৰিয়া লক্ষ্মণ বীৰে ধাইল ॥৯৯
 শিয়ালীক লাগি যেন কেশবী কিটাইল ।
 নাক কাণ কাটি তাইক ডাকিয়া পঠাইল ॥১০০
 জীজাতি কাৰণে সে বান্ধসী জীলেক ।
 নাকৰ কাণৰ তেজ আপুনি পীলেক ॥১০১
 আৰ্ত্তনাদ কৰি তাই কান্দন্তুহি যাই ।
 লক্ষ্মণে পাইলেক বুলি ফিৰি চাই ॥১০২
 আখি দুই তবল মুখত নাই পান ।
 লক্ষ্মণৰ হাতে আসি ভৈলোহেঁ নিৰ্য্যাণ ॥
 কটা নাক কাণ দুই হাতে ধৰি নেই ।
 গিৰিসাই পৰিল খবৰ আগে গই ॥১০৪
 খব দুষনৰ আগে পৰিয়া কান্দয় ।
 নাকৰ কাণৰ বিষে বচন নাসয় ॥১০৫
 বিপৰীত দেখি ছয়ো চাহিয়া আছয় ।
 খন খন কৰি সূৰ্ণগথা কথা কয় ॥১০৬
 শুন খব দুষণ কৰিয়ো প্ৰতিকাৰ ।
 নাকৰ কাণৰ পীড়া সৈৰৌ কত আৰ ॥১০৭
 তোমাৰ ভগিনী মোৰ দেখিয়ো বিপত্তি ।
 মানুষে কৰিলে মোৰ এদূৰ সজ্জতি ॥১০৮
 তাইৰ বিপত্তি দেখি ক্ৰোধিলেক খব ।
 কমন মুণ্ডে যাই যমৰ নগৰ ॥১০৯
 বান্ধগৰ বহিনীক কবাইলে অবমান ।
 মৰিবাক লাগিয়া কাটিলে নাক কাণ ॥১১০
 আপোনাৰ ঘেৰে সিটো আপুনি নাশয় ।
 কোপকৰি ছাগে গল কটাৰ ঘষয় ॥১১১
 কটকটই ঘাৰ কোনে খুজি ফুৰে কাটি ।
 যমক বণত কাৰ মোলচিল পাতি ॥১১২
 মৃগ জয়া কেনে জনে জগাইলেক বাঘ ।
 ক্ৰোধকৰি শৃগালে সিংহৰ ভৈল আগ ॥১১৩
 কুত্ৰ পশু হয় কোনে জ্ঞালেক হাতী ।
 খজাল গোমৰ কজালত দিলে লাঠি ॥১১৪
 স্বভাৱে মানুহ জাতি আমাৰ ভক্ত ।
 অন্তৰেয়ো কদাচিতো নাচবে বিপক্ষ ॥১১৫

নাহিকে প্ৰয়াস জিনিবাক নাগলোক ।
 ঝাণ্টে কহ কোনে হেন কৰিলেক তোক ॥
 কোন জনে নাক কাণ কাটিলে তোমাৰ ।
 কহ শীত্ৰ কৰি মোত সাধেঁ প্ৰতিকাৰ ॥১১৭
 হেন শুনি সূৰ্ণগথা বুলিলেক বাণী ।
 শুন দুই ভাই মই কহওঁ কাহিনী ॥১১৮
 ফুৰন্তে ভ্ৰমন্তে মই গৈলোঁ পঞ্চবটী ।
 দেখিলোঁ মানুহ দুই তাপসীয়া জাতি ॥১১৯
 তুণবাণ খড়্গা হাতত ধৰি চাপ ।
 বৰ বৰ বীৰকো লগাইতে পাৰে কাপ ॥১২০
 বামলক্ষ্মণৰ মাজে সীতা বৰ নাৰী ।
 তাইৰ ৰূপক কোনে বৰ্ণাইবাক পাৰি ॥১২১
 তৰুণ স্কন্দৰ তিনি এক থানে থিত ।
 ভুঞ্জিবাক লাগি মই চাপিলোঁ সন্নিত ॥১২২
 ধৰিয়া লক্ষ্মণে কাটিলেক নাক কাণ ।
 সিকাৰণে মোহোৰ বিপত্তি এতমান ॥১২৩
 তিনিৰো শোণিত কৰিবাক পাওঁপান ।
 তেবেসে হোৱয় মোৰ যশ বহুমান ॥১২৪
 সূৰ্ণগথা বাক্যে খব ক্ৰোধে ভৈল বশ ।
 তেতিয়ক পাখি দিলা চৌধয় বান্ধস ॥১২৫
 শুনিয়েক চৌধয় বান্ধস মহাবীৰ ।
 সম্বৰে মাৰিয়ো এই পীয়েক কধিৰ ॥১২৬
 চৌধয় হাজাৰ দল তুলত আছিল ।
 সহস্ৰেক দলমাৰে একেক বাচিল ॥১২৭
 আগুৱান যুঝে পাচ গুচিল থাকিল ।
 বণক যাইবাক বীৰ কাচনে কাচিল ॥১২৮
 বাঘহেন চৌধ গোটা বান্ধসে জাম্পিল ।
 চৰণৰ প্ৰহাবত পৃথিৱী কাম্পিল ॥১২৯
 বান্ধগৰ বহিনী চলিলা আগুৱান ।
 সমৰ ভূমিক লাগি কৰিল পয়ান ॥১৩০
 চৌধয় বীৰৰ আক্ৰাৰ বৰ্ণ গায় ।
 চলি গৈল মেঘ যেন বাঘৰৰ ধাৱ ॥১৩১
 সম্বৰ গমনে পঞ্চবটী দেশ পাইল ।
 বামে দেখি লক্ষ্মণত তৈখনে জনাইল ॥১৩২
 শুনা বামায়ণ হোক জন্মৰ সাকল ।
 কলি মল গুচি মহা মিলিবে মঙ্গল ॥১৩৩
 ঘোৰ সংসাৰক তেবে ভৰিবাহী হুখে ।
 পলাউক পাতক বাম বায় বোলা মুখে ॥

৭ অমধ্যান্ত্র ।

চতুর্দশ বাক্সব বৃত্ত, আক উক্ত বাক্সব বধ ।

সুমুবি ।

বামে লক্ষণক চাই ।
বোলন্ত দেখিলো ভাই ॥১
চৌধয় বাক্সস আসে ।
যুঝিবাক অভিলাষে ॥২
সীতাক বাধিবি তই ।
বাক্সক যুজ্জোঁ মই ॥৩
এতিফণে ঘোব শবে ।
মাঝি পেশোঁ যমঘবে ॥৪
এহি বুলি আদেশিল ।
জানকীক বন্ধা দিল ॥৫
করচে ঢাকিল তনু ।
সুর্গে বচিত ধনু ॥৬
হাতে দিব্য শব লৈলা ।
বামে আগবাড়ি গৈলা ॥৭
বাক্সক ভগবন্ত ।
সমুখিয়া বুলিবন্ত ॥৮
দশবধ স্তবাম ।
জানিবি আমাৰ নাম ॥৯
পিতৃৰ আজ্ঞাক ধৰি ।
নিজ ধান পৰিহৰি ॥১০
তাপসৰ ধৰি বেশ ।
আসি ভৈলোঁ বন দেশ ॥১১
আমাসাক কি কাৰণে ?
খেদিয়া আসস বনে ॥১২
কিসক লগাস খেদ ।
যেবে নোহে কঙ্ক ছেদ ॥১৩
তাৰে পৰিবৰ্তি চল ।
মুহি ভেবে পাইবি ফল ॥১৪
শুনিয়া বাক্সক বাক ।
বাখৰক বোলে বাক ॥১৫
আপুনহি মৰিবাক ।
আমাসাক দিলি ডাক ॥১৬
জান তোক পাইলে যমে ।
খব মহাবীৰ সবে ॥১৭

বিবোধ সফিলি কিক ।
তোহোক আছোক যিক ॥১৮
সূৰ্ণগধা নাক কাণ ।
কাটি তবু বিদ্যমান ॥১৯
কেনে মন্দ কৰ্ম কৈলি ।
অপুনি ত্রিশূল লৈলি ॥২০
খব প্রভু পাকিলেক ।
তোক আজি দিবোঁ সেক ॥২১
আমি চৌধ বীৰবধ ।
তই আছ একেশ্বৰ ॥২২
আজি আমি ধৈৰ্য্যে যশ ।
ইন্দ্রত শবণ লস ॥২৩
তথাপি এবাণ নাই ।
খেদিয়, মাঝিবোঁ যাই ॥২৪
চৌধৰ সঙ্কট বনে ।
তোক বাখে কোন জনে ॥২৫
বেটি বোলে থাক থাক ।
দিলেক অস্ত্র বাক ॥২৬
মুমল শকতি শব ।
আবো গদা যুদগৰ ॥২৭
চৌধ জনে মাৰে আসি ।
দেখি বামে ভুলি হাসি ॥২৮
ধনুগুণ মাজিলন্ত ।
প্রভু দেব ভগবন্ত ॥২৯
বাক্সব অস্ত্র বাক ।
অবলোপ কৰি তাক ॥৩০
হাসিয়া হানিলা শব ।
ছেদিলন্ত নিবন্তব ॥৩১
নিজ অস্ত্র ভৈল ছন্ন ।
দেখি বীৰ চৌধজন ॥৩২
বাঘৰক ক্রোধ কৰি ।
চতুর্দিশে শূল ধৰি ॥৩৩
বাঘ যেন কসিলেক ।
চাৰি পাশে বেচিলেক ॥৩৪
মাঝোঁ মাঝোঁ বাঘ তোক ।
দেখ গৈয়া যম লোক ॥৩৫
বাঘৰক এহি বুলি ।
হানিলেক শূল ভুলি ॥৩৬

হানি বামে চৌধ শব ।
 শূল ছেদি বান্ধসব ॥৩৭
 থাক থাক বুলি মাতি ।
 বান্ধসক খেদি যান্তি ॥৩৮
 ত্রৈলোক্যৰ নাথ বাম ।
 মহাক্ৰোধে বহে ঘাম ॥৩৯
 শিলীমুখ চৌধ পাটে ।
 প্ৰহাৰ কৰিলা ঝাণ্টে ॥৪০
 হৃদয়ত ফুটি গৈল ।
 পিঠি পাচে বাজ ভৈল ॥৪১
 দেখ নেদেখ বেগে ।
 পৃথিবীত সেহি ছেগে ॥৪২
 পাতালক গৈল বই ।
 তৈত ন থাকিল বই ॥৪৩
 নাগৰ লোকক গৈল ।
 পৰিবৰ্ত্তি আসি ভৈল ॥৪৪
 দশো দিশ পৰকাশি ।
 বামক নমিল আসি ॥৪৫
 ভূগত পশিলা পাচে ।
 দেৱগণ দেখি আছে ॥৪৬
 চৌধয় বান্ধস মাৰি ।
 পানে গিৰি চিত কৰি ॥৪৭
 ধৰণীত পৰি বৈল ।
 ভূমি কম্পি কম্পি গৈল ॥৪৮
 শুনিয়োক সভাসন ।
 বামৰ চৰিত্ৰ পদ ॥৪৯
 পাপৰ সাক্ষাতে যম ।
 শুনিয়োক মনোবম ॥৫০
 ইসে ধৰ্ম্ম অনুপাম ।
 জানি শুন। অবিজ্ঞান ॥৫১
 পোৰোক পাপৰ দাম ।
 ডাকি বোলা বাম বাম ॥৫২

৮ অধ্যায় ।

শ্ৰীৰামৰ লগত খৰ দুবৰৰ বুড়, আক বধ । বান্ধৱ
 ৰূপবৰ্ণন মাৰীচৰ ওচৰলৈ বান্ধৱ গমন ।

পদ ।

বান্ধসক মাৰি বামে ৰণ জয় ভৈলা ।
 বজ্জমনে আপোন খানক লাগি গৈলা ॥১

সীতায় লক্ষ্মণে দেখিলন্ত দূৰে বসি ।
 বাহত মুকুত যেন পূৰ্ণিমাৰ শশী ॥২
 বাম সীতা লক্ষ্মণে কোঁতুক বৰ পাইল ।
 একথান হয়। তিনি ফল মূল খাইল ॥৩
 স্তমিত্ৰাৰ স্তত য়েবে বাৰ্ত্তাক পুছিল।
 আপোনাৰ জয় কথা সমন্তে কহিলা ॥৪
 চৌধয় বান্ধস বামে মাৰিলন্ত লখি ।
 আগ পাচ চাহন্তে পলাইল সূৰ্পনখী ॥৫
 বামৰ বীৰত্ব দেখি বৰ ভয় ভৈল ।
 খৰৰ আগত গৈয়া কান্দিবাক লৈল ॥৬
 থৰে বোলে মার কেনে বিলাপ কৰস ।
 বৈৰ মাৰিবাক গৈল চৌধয় বান্ধস ॥৭
 আৰ কিবা সতকাৰা কৰিবোঁ তোমাৰ ।
 ঝাণ্ট কৰি কহ মার সাধো প্ৰতিকাৰ ॥৮
 সূৰ্পনখা বোলে তই কি কাৰ্য্য কৰিবি ।
 বামৰ হাতত খৰ আপুনি মাৰিবি ॥৯
 বাঘবে মাৰিলে তোৰ চৌধয় বান্ধস ।
 দণ্ডকৰ বনে তই বীৰ বোলাৱস ॥১০
 তোহোৰ বীৰত্ব নিতে ঋষি মাৰি খাস ।
 ঝাণ্টে বন পৰিহৰি দেশক ন যাস ॥১১
 দুঃখ সাগৰত মোৰ নাহিকে উদ্ধাৰ ।
 তই বীৰ ভৈলে পৃথিবীৰ মহাভাৰ ॥১২
 বান্ধৱ ভাই হয়। ভৈলি কুলাঙ্গাৰ ।
 এহি মুখে মোহোৰ কৰিবি প্ৰতিকাৰ ॥১৩
 বান্ধৱ আগে তই মুনিস বোলাইলি ।
 বান্ধসগণৰ তই অধিকাৰ পাইলি ॥১৪
 আপোনাৰ প্ৰাণ খালি বাখিবাক চাইলি ।
 চৌধগুটি বপুৰাক মিছাত মৰাইলি ॥১৫
 শ্ৰীৰামে লক্ষ্মণ দুইক বীৰ ভালে জান ।
 মোহোৰ বাক্যৰ তই জানিবি প্ৰমাণ ॥১৬
 বান্ধৱ বহিনীৰ গতি হেন মান ।
 প্ৰতিকাৰ নোহে য়েৰে তেজিবোঁ পৰাণ ॥১৭
 কোপকৰি থৰে বোলে খৰতৰ বাক ।
 কিকাৰণে মার হেন বোলস আমাক ॥১৮
 তোৰ দুঃখ দেখি মোৰ দহে সৰ্ব্বপাত্ৰ ।
 মাৰিবোঁ বামক আজি শালুঘসে মাত্ৰ ॥১৯
 দুই ভাইক মাৰিয়া পঠাইবোঁ বজ্জমৰ ।
 কোটিয়েকো বামে মোৰ নোহে সমসৰ ॥২০

গদাহানি বাম লক্ষণব হবৈ। জীর।
 ছাহানো শোণিত আজি ধবীত পীর ॥২১
 শুনা বোলোঁ বহিনী কবিয়ে মনবঙ্গ।
 শুনিয়াছ কহিত আমাব বণভঙ্গ ॥২২
 ইন্দ্র আদি কবিয়া যতক আছে দেব।
 সমবত আমাব সমান নাহি কেব ॥২৩
 হেন শুনি সুপগন্ধা উল্লসি গৈলেক।
 আশেষ প্রসংসা তাক বুলিবে লৈলেক ॥২৪
 ভৈলাই। সার্থক তুমি বারণব ভাই।
 বঙ্গমন ভৈলোহেঁ। বিপুল বল পাই ॥২৫
 থবে বোলে দূষণ শুনহ মোব বাণী।
 সব সাজে বধ খান সাজি দেহ আনি ॥২৬
 চৌদয় সহস্র আবে। বাক্সব বল।
 এতিক্ষণে সব সাজে চলাউ সকল ॥২৭
 সেনাপতি দূষণেয়ো সৈন্যক সজাইল।
 সবে অস্ত্র সস্ত্র নিয়া বধত চবাইল ॥২৮
 টাজি চুবি কটাৰি শকতি ধনুশব।
 পবশু মুঘল ভৈন্দিপাল মুদগব ॥২৯
 ত্রিকণ্টক পবিষ পাশাণ কুন্ত প্রাশ।
 গদা বজ্র লোহাব ত্রিশূল নাগপাশ ॥৩০
 অর্দ্ধচন্দ্র চন্দ্রহাঁস খড়্গ পটিশ।
 শতদ্বী তোমব শব বেলেখ কুলিশ ॥৩১
 খব বীৰ বচন দূষণে শিবে লৈল।
 স্তবর্ষে মণ্ডিত বধ আগে নিয়া থৈল ॥৩২
 তাহাত চবিল খব যুঝিবাক মন।
 মেকব শিখবে যেন কাল মেঘ খন ॥৩৩
 চতুর্দিশে বেঢ়ি যাই নিশাচব বলে।
 যেন কাল পর্কিত মেঘ খন চলে ॥৩৪
 চলয় বামক ধবি তেজয় আটাস।
 স্বলন্ত অগ্নিত যেন পতঙ্গব বাস ॥৩৫
 খবব ঘোটক সব আকাশক জাম্পে।
 বধভবে সকল পৃথিবীখন কাম্পে ॥৩৬
 উদয়াস্ত গিবি মেক মন্দব টলিল।
 স্বর্গ মাজে দেবতার হৃদয় লবিল ॥৩৭
 খব মহাবীৰ মেবে যুদ্ধক চলিল।
 বধব উপবে তাব শপ্তগ পবিল ॥৩৮
 কধিবব বর্ণ গারে আকাশে উদয়।
 মাংস শোণিতব হাব পুচ্ছে বমিয়ে ॥৩৯

যেনে। পূর্বকালে বাহু সূর্য্যক এসিল।
 পাতাল পৃথিবী কাম্পে নির্ঘাত পবিল ॥৪০
 গর্দভে কাটয় বাহু শৃগালে নাদয়।
 বামব লোকব মাংস ভুক্তিতে সাধয় ॥৪১
 দক্ষিণ দিশত পবি বায়ে চোঙা কাক।
 মুখত অগনি নিকলয় জাকে জাক ॥৪২
 বাম হাত পার চক্ষু ফুবে নিবস্তব।
 উতপাত দেখি বব বুলিলেক থব ॥৪৩
 হেন লক্ষণগ যদি হোরে উতপাত।
 তথাপিতে। মোহাব কটাক্কে। নাহি আত ॥
 মোক বুলি অজয় বিজয় বীৰ থব।
 ত্রিভুবন জিনিতে শকত একেশ্বর ॥৪৫
 থব বীৰবচনে নির্ভয় সবে ভৈল।
 চতুর্দিশে বেঢ়ি নিশাচব বল গৈল ॥৪৬
 আকাশত কোড়ুকে যতক দেবগণ।
 আসিয়া মিলিল যুদ্ধ চাহিবাক মন ॥৪৭
 শ্বেনগামী পৃথুশ্যাম যস্ত্র শত্রু বীৰ।
 চূর্জয় পববীৰাক বিহঙ্গম বীৰ ॥৪৮
 পুষ্কব কসিকামুক মেঘমালী খ্যাত।
 ববাস্ত কধিবাসন মহামালী তাত ॥৪৯
 বাব বীৰ লবি গৈল থব বীৰ আগে।
 আবে। চাবি বীৰ মহা। দূষণব লগে ॥৫০
 স্কুলাক প্রমাণি আউব মহাকপাল।
 লড়িগৈল। ত্রিশিব। পিছত যত কাল ॥৫১
 বাসবক ধাবে যেন দৈত্যগণ ধাই ॥
 নিশাচব বলে বাঘব পাশ পাইল ॥৫২
 বিদূৰতে বামব সৈন্যক লক্ষ্য গৈল।
 লক্ষণক সন্মুখিয়া বুলিবাক লৈল ॥৫৩
 দেখ দেখ লখাই পবিষব বনকল।
 সুপগন্ধা। চলাইলেক নিশাচব বল ॥৫৪
 প্রারণব মেঘে যেন ঢাকিল গগন।
 নিশাচব বল ছেব। পাইল পবিশন ॥৫৫
 আজিসি মিলিল আসি প্রথম সমব।
 বধব উপবে দেখ মহাবীৰ থব ॥৫৬
 উতপাত দেখ সব সৈন্যব উপবে।
 সকল বাক্সব মাৰিবোহেঁ। একেশ্বর ॥৫৭
 মোব বোলে লখাই হাতে ধনু শব থব।
 জানকীক লৈয়। যাহ। গল্পব ভিতব ॥৫৮

আশাৰ শক্তি জানি নেদিবি উত্তৰ ।
 জানকী সীতাক মাত্ৰ ভালে বন্ধাকৰ ॥৫৯
 বাঘৰ বচনক শিবে ভুলি লৈলা ।
 জানকীক লৈয়া গিৰি গহ্বৰক গৈলা ॥৬০
 হেন দেখি বাঘচন্দ্ৰে হৰিষক পাইলা ।
 অভেদ সম্ভাহ নিয়া গৱত চৰাইলা ॥৬১
 স্বৰ্ণ সন্মাহ লৈলা বাকলি এবিয়া ।
 আদিত্য উদয় যেন আন্ধাৰ ফেড়িয়া ॥৬২
 হাতে ধনু ধৰি বাঘ মেদিনীত থিউ ।
 বান্ধস বলৰ দেখি উৰি গৈল জীউ ॥৬৩
 তীবক পাইলেক যেন সাগৰৰ জল ।
 দমকিয়া থাকি গৈল বান্ধসৰ বল ॥৬৪
 সৈন্যক আকলি বামে থাকি গৈল হাসি ।
 বান্ধসৰ বলে বেঢ়ি গালি পাৰে আসি ॥৬৫
 কেহেঁ বোলে ধৰ ধৰ কেহেঁ বোলে মাৰ ।
 মানুহ গোটক কেনে বাখি আছেঁ আৰ ॥৬৬
 সৈন্য তন্ত্ৰিবাৰ দেখি বাৰ্ত্তাক ন পাইল ।
 খৰ বীৰে দূষণক বাক্য পুৰজাইল ॥৬৭
 শুনবে দূষণ তই মোহোৰ বচন ।
 কি কাৰণে স্তম্ভিয়া বহিল সৈন্যগণ ॥৬৮
 সাগৰ স্তম্ভিল যেন কাথৰক পাই ।
 ইহাৰ কাৰণ ভাই দেখি আস যাই ॥৬৯
 দূষণে দেখিয়া আসি খবত জনাইল ।
 বামক দেখিয়া সব প্ৰজাতয় পাইল ॥৭০
 একল বামক দেখি কোড়ুক পাইল ।
 চন্দ্ৰক এসিতে যেন বাহুয়ে কিটাইল ॥৭১
 সাৰথিক বোলয় সহবে বথ ডাক ।
 বামৰ পাশক লাগি চপাউ আমাক ॥৭২
 সাৰথিয়ে বথ নিয়া চপাইলেক কোল ।
 ধৰ ধৰ বুলি বৰ উথলিল বোল ॥৭৩
 চতুদ্দেশে বেঢ়িয়া বোলয় মাৰ মাৰ ।
 গদা মুদগৰ হানে শক্তি কুঠাৰ ॥৭৪
 মেকক বেঢ়িয়া যেন বাবিষাৰ মেঘে ।
 বামক বেঢ়িয়া শৰ ববিষয় বেগে ॥৭৫
 বান্ধসৰ অস্ত্ৰ যেন নদী যাই বহি ।
 বাঘৰ সাগৰে তাক থাকি গৈলা বহি ॥৭৬
 পৰিষ পট্টিশ পড়ে পাৰাণ ত্ৰিশূল ।
 অৰ্দ্ধচন্দ্ৰ ছুৰিপাশ আদি অস্ত্ৰ মূল ॥৭৭

শতশ্ৰী ত্ৰিকণ্টক পবিল বহত ।
 দেখিয়া হাসন্ত বাম দশবথ হত ॥৭৮
 বামক বেঢ়িল দেখি নিশাচৰ বলে ।
 আকাশত ডৰি গৈল দেৱতা সকলে ॥৭৯
 কণাকণি লাগি গৈল দেখন্ত সংশয় ।
 বাঘৰে জিনন্ত কিবা বান্ধসে জিনয় ॥৮০
 চৌদয় সহস্ৰ বান্ধসৰ শৰ জাক ।
 ধৰ ধৰ মাৰ মাৰ উথলিল বাক ॥৮১
 হৈ হৈ শব্দে দিলন্ত কোলাহল ।
 প্ৰচণ্ড বাৱত যেন সাগৰ আশ্ফাল ॥৮২
 ক্ৰোধিলন্ত বাম যেন কালান্তক ক্ৰুত ।
 মাৰোঁ আজি বান্ধস পিন্ধাবল ক্ৰুত ॥৮৩
 টকাৰ কৰিলা বাম ধনুৰ আশ্ফাল ।
 নিবন্তবে বান্ধসৰ কাণে দিল তাল ॥৮৪
 জগতৰ নাথে ক্ৰোধ কৰিয়া মনত ।
 এক কোটি নবাচক চৰাইলা গুণত ॥৮৫
 কাটন ফুটন বান গুণৰ ছুটিল ।
 বায়ুবেগে গৈয়া সবে সেনাত ফুটিল ॥৮৬
 শ্ৰীৰাম চন্দ্ৰৰ শৰ ব্যৰ্থক ন যাই ।
 বান্ধস বলক সবে বেঢ়ি বেঢ়ি খাই ॥৮৭
 যাৰ গাত পাৰে সিটো তেতিফণে মৰে ।
 কতো কতো অস্ত্ৰ দেখিলাতে প্ৰাণহৰে ॥৮৮
 পলায় বান্ধস বল নাহিকে বিপ্ৰাম ।
 যি দিশক পলায় আগত দেখে বাম ॥৮৯
 শ্ৰীৰাম চন্দ্ৰৰ শৰ যেন যম দণ্ড ।
 সহস্ৰ সন্ধ্যাত কবিলন্ত খণ্ড খণ্ড ॥৯০
 শৰ অগনিত বান্ধসৰ ছাৰ খাৰ ।
 সূৰ্য্যৰ কিৰণে যেন ফেবিল আন্ধাৰ ॥৯১
 বহিলাগি য়েহেন পুৰিল বাঁশবন ।
 বামৰ নবাচে বান্ধসক কৰে ছম ॥৯২
 শৰৰ প্ৰহাৰে নিশাচৰ বল ছেদি ।
 মাংসে ভৈল কৰ্দম শোণিতে ভৈল নদী ॥৯৩
 অস্ত্ৰে ভৈল কাঞ্চি কেশে য়েহেন শেৰাল ।
 দেখিয়া হাসন্ত বাম ত্ৰিভুৱন পাল ॥৯৪
 দেখিলন্ত বাম তিনিভাগ বণ শেষ ।
 গন্ধৰ্ব্ব অস্ত্ৰক হানিলন্ত হৃষীকেশ ॥৯৫
 আশেষ বলক মাৰি যমল ডাকিল ।
 কিছুমাত্ৰ অৱশেষ সেনাৰ থাকিল ॥৯৬

যিবা কিছু বল বণে নভৈলেক ছন্ন ।
 আশ্বাস বচনে তাক বুলিলা দূষণ ॥১৭
 মই মাৰোঁ বামক হুয়োক সজ্জুক্ষণ ।
 সৈন্তক চাহিয়া হেন বুলিল বচন ॥১৮
 দিব্য এক শবক বাবৰে তুলি লৈল ।
 দূৰহস্তে তাহাক খবৰ লক্ষ্য গৈল ॥১৯
 মায়া অস্ত্র ধৰি পাচে ক্ৰোধ বৰ কৰি ।
 হংবুলি বাঘৰক হানিলেক ধৰি ॥১০০
 মায়া অস্ত্র খবৰ বামক লাগি গাই ।
 অগনি গুণ্ডক যেন গগনে উধাই ॥১০১
 বামে মায়া অস্ত্র হানিলন্ত তেতিক্ষণ ।
 অস্ত্রে অস্ত্র লাগি আকাশত ভৈলছন্ন ॥১০২
 অস্ত্র গোট খবৰ নিফল যেনে ভৈল ।
 যমদণ্ড সদৃশ শবেক বামে লৈল ॥১০৩
 জ্বলন্ত অগ্নিত যেন দহে তৃণবণ ।
 বাঘৰৰ শবে সবে প্রজ্ঞা ভৈল ছন্ন ॥১০৪
 সৈন্ত পৰিবার দেখি দূষণে থকাইল ।
 সচল পৰ্ব্বত যেন বাঘৰক ধাইল ॥১০৫
 ধনুত জুড়িয়া আনি পাৰুটা নবাচ ।
 হৃদয়ত কুটিয়া বজাইল পিঠিপাছ ॥১০৬
 কথিৰে প্রকাশে আতি শ্রাম শবীৰত ।
 তমোময় দেখিলন্ত বাম ভগৱন্ত ॥১০৭
 কণেকে চেতন পাই কোপে বধুৰাজ ।
 ঘাটি শৰে ভেদিলন্ত হৃদয়ৰ মাঝ ॥১০৮
 অচেতন হুয়াবীৰ পবিল বধত ।
 জঁৱ আসি ভৈল স্বস্থ পাইল কণিকত ॥১০৯
 ধনু ধৰি বোলে আজি লৈবোহোঁ পৰাণ ।
 বাঘৰক হানিলেক অসংখ্যাত লাগ ॥১১০
 বাঘৰে দেখন্ত শৰে চতুৰ্দ্দিশে চাইল ।
 আপোনাৰ শৰ হানি কাটিয়া পেলাইল ॥১১১
 শৰ ছন্ন দেখি বীৰ কোপে হুলি গৈল ।
 তিনি পাট ভন্ন শৰ হানিয়া পঠাইল ॥১১২
 দেখি বামচন্দ্ৰে শৰ প্রহাবিলা ভাটি ।
 বাঘৰৰ বানে তাক পেছালেক কাটি ॥১১৩
 পাছে বামে প্রহাবিল একপাট বান ।
 দূষণ হাততে কাটিল ধনুখান ॥১১৪
 ধনু কাটিবাক দেখি দূষণ থকাইল ।
 পৰ্ব্বত শিখৰ সম পৰিষেক পাইল ॥১১৫

বাজৰ লোহাক শুদ্ধ স্বৰ্ণে জড়িল ।
 চতুৰ্দ্দিকে তাক বজ্জ অগনি গড়িল ॥১১৬
 চাহিতে নোৱাৰি অস্ত্র যোহেন আদিত্য ।
 ত্ৰিদশ দেৱতা দেখি ভৈল ভয়ভীত ॥১১৭
 সুবাস্তবগণ দিশাদিশ পলাই গৈল ।
 চমৎকাৰ আদিত্য মেঘৰ আৰ ভৈল ॥১১৮
 ছুই হাতে ধৰিয়া দূষণ বীৰে ধাইল ।
 যমদণ্ড লৈয়া যমে যোহেন কিটাইল ॥১১৯
 শিখৰ সহিতে যেন পৰ্ব্বতক গাই ।
 আতি মদ গৰ্ভত কাহাকে নডবাই ॥১২০
 যেন বজ্জ অস্ত্ৰে ইন্দুক বণে ধাইল ।
 পৰিষ ধৰিয়া বাঘৰৰ পাশ পাইল ॥১২১
 দেখিয়া বামৰ কিছু মন গৈল ভাগি ।
 হানিলা সহস্র শৰ পৰিষেক লাগি ॥১২২
 পৰিঘত পৰি শৰ গৈল দিশাদিশ ।
 বৰিষণ জ্বলে পৰ্ব্বতক কৰে কিস ॥১২৩
 আগ মুড়ি মুড়ি শৰ ভূমিত পবিল ।
 দেখিয়া বাজৰ বৰ হৃদয় কম্পিল ॥১২৪
 পৰিষ বিনাশ নাই মনত গুলিল ।
 খুব পতি অস্ত্র ছুই গুণত যুৰিল ॥১২৫
 সেহি অস্ত্র হানি কতে দূৰক খেদিল ।
 পৰিষে সহিতে ছুই বাহক ভেদিল ॥১২৬
 বাহু ছেদ ভৈল বীৰ ভূমিত পবিল ।
 একতবে সাতোখান পৃথিবী সৰিল ॥১২৭
 প্রমত্ত হস্তিৰ যেন দাত কাটি লৈল ।
 দূষণ বীৰৰ ছেন মতে প্রাণ গৈল ॥১২৮
 দূষণ পবিল দেখি গৰে খঞ্জে আইল ।
 মাৰোঁ মাৰোঁ বুলি পাছে বাঘৰক ধাইল ॥১২৯
 ত্ৰিশিবা বোলয় ক্ৰোধ কৰা উপশাস ।
 দেখিয়োক এতিক্ষণে মাৰিবোহোঁ বাম ॥১৩০
 বাম অগনিক আজি নিৰয়ি কৰিবোঁ ।
 সুহিবাম শৰে পৰি স্বৰ্গক চলিবোঁ ॥১৩১
 ত্ৰিশিবাৰ বোলে খব মনে পৰিতাই ।
 বামক যুকিলে লাগি তাহাক পঠাই ॥১৩২
 ত্ৰিশিবাৰীৰক যেনে পঠাইলেক খবে ।
 হৃদয়ত বামৰ বিদ্ধিলে দশশৰে ॥১৩৩
 শবৰ প্রহাৰ যেনে বাঘৰে পাইলন্ত ।
 কুন্ত হৰিণক যেন সিংহৰে ধাইলন্ত ॥১৩৪

বথে চৰি যুঝয় ত্ৰিশিৰা মহাবীৰ ।
 ক্ৰোধিল বায়ব দেখি নসহে শৰীৰ ॥১৩৫
 বায়ুবেগে চৌধ পাট শৰ প্ৰহাৰিল ।
 বজ্জ যেন ত্ৰিশিৰাৰ হিয়াত ফুটিল ॥১৩৬
 ঘোলশৰ মাৰি চাৰি ঘোড়াক কাটিল ।
 একবানে ধ্বজ কাটি ভূমিত পাৰিল ॥১৩৭
 আউৰ সাত শৰ মাৰি বথক ভেদিল ।
 আঠ শৰে সাৰথিৰ কঙ্কক ছেদিল ॥১৩৮
 অন্তৰীক্ষ ভাৱে তাক নে দেখিল কেৱ ।
 হাতে ধনুশৰ মেদিনীত দিল ডেৱ ॥১৩৯
 ক্ৰোধিলেক ত্ৰিশিৰা কম্পায় কলেৱৰ ।
 হৃদয়ত বায়ব ভেদিল দশ শৰ ॥১৪০
 ত্ৰিশিৰাক বহুশৰে বাঘৰে ভেদিল ।
 নব শৰ হানি তিনি শিৰক ছেদিল ॥১৪১
 তিনি শৃঙ্গ কটা যেন পৰ্বত টলিল ।
 অনেক শোণিত তিনি কঙ্কৰ কৰিল ॥১৪২
 ত্ৰিশিৰা পৰিল বৃণে দেখি আছে থৰ ।
 মনত গুণয় এবে ভৈলোঁ একেশ্বৰ ॥১৪৩
 বায়ব শক্তি দেখি বোলে বীৰ থৰ ।
 কিনো ইতো অদ্ভুত শক্তি মানুহৰ ॥১৪৪
 চক্ষু মুদিলেয়ো আৰ ভয় নপলাই ।
 ইহেন সমৰ এৰিবাকো সুযুৱাই ॥১৪৫
 নিশাচৰ বল পলাই দশোদিশ যাই ।
 বায়ব অবাধ্য শৰে খেদি খেদি খাই ॥১৪৬
 থৰে বোলে সাৰথি সত্তৰে ডাক বথ ।
 আজিসে দেখিবি মোৰ যুঝাৰ মহত ॥১৪৭
 বায়ক মাৰিয়া যম কবলে পঠাওঁ ।
 সুহি সংগ্ৰামত পৰি স্বৰ্গে চলি যাওঁ ॥১৪৮
 সাৰথিয়ে তেতিক্ষণে চলাইলেক বথ ।
 শৰে হানি নিৰোধিলা মাকতৰ পথ ॥১৪৯
 দশোদিশ নিৰোধিল মহাবীৰ থৰে ।
 নিৰন্তৰে আকাশক ছানিলেক শৰে ॥১৫০
 বায়ব সঞ্চাৰ নাই ইকূল সিকূল ।
 সূৰ্য্যৰশ্মি নাশি ভৈল আন্ধাৰ বিপুল ॥১৫১
 মেঘে ঢাকিলেক যেন সূৰ্য্য আড়ভৈল ।
 থৰে বোলে বৈব মৰি যম ঘৰে গৈল ॥১৫২
 ক্ৰোধে বায় দেৱে ধনু আশ্বাল কৰিল ।
 একেবাৰে স্বৰ্গ মৰ্ত্ত পাতাল লৰিল ॥১৫৩

আপোনাৰ শৰে তাৰ বানক ছেদিল ।
 সহস্ৰেক শৰে তাৰ শৰীৰ ভেদিল ॥১৫৪
 চৌত্ৰিশ অন্তৰ্জো ভালে ছুই হস্তো জানন্ত ।
 নবাচ তোমৰ শৰ দুহস্তো হানন্ত ॥১৫৫
 দুহস্তৰো শৰসবে ছানিলা গগন ।
 আউৰে আউৰে লাগি শৰ আকাশত ছম ॥
 হাতে ধনুৰ্বাণ থৰ বথে ভৈল থিত ।
 সুবাস্থৰ গণে দেখি ভৈল ভয় ভীত ॥১৫৭
 সিংহক দেখিয়া যেন সিংহয়ে কিটাইল ।
 বায়ক দেখিয়া থৰ মহাবীৰে ধাইল ॥১৫৮
 ধনুৰ্বাণ ধৰি বায় যুঝন্তে আছন্ত ।
 টকাৰ কৰিয়া বায় সমৰে নাচন্ত ॥১৫৯
 খুবপতি বানে তাৰ ধনুক ছেদিল ।
 অনেক সহস্ৰ শৰে শৰীৰ ভেদিল ॥১৬০
 আন ধনু ধৰি থৰে শৰ প্ৰহাৰিল ।
 বায়ৰ ধনু ছেদি কৰচ কাটিল ॥১৬১
 বায়ৰ কৰচ ধনু মাটিতে পৰিল ।
 হেন দেখি থৰে বৰ আটোসেক দিল ॥১৬২
 উভফোল কৰিয়া থৰৰ শৰ বহে ।
 বিহ্বল ভৈলন্ত বায় শৰীৰ নসহে ॥১৬৩
 কতো বেলি বঘুনাথে চেতন পাইলন্ত ।
 অগস্তি দিবাৰ ধনু ভুলিয়া লৈলন্ত ॥১৬৪
 জাঙ্ঘল্য সমান কোপে জগতৰ বাপে ।
 বিষ্ণুৰ শৰক নিয়া যুৰিলন্ত চাপে ॥১৬৫
 আগ পাছ মন কৰি ভৈলা সব সাজ ।
 শৰে হানি ছেদিলন্ত স্তৰ্ণৰ ধ্বজ ॥১৬৬
 ক্ৰোধিয়া বোলন্ত আজি লৈবোহোঁ পৰাণ ।
 দুই তন মাজত হানিলা দশবান ॥১৬৭
 থৰতৰ প্ৰহাৰে কোপিত ভৈল থৰ ।
 হৃদয়ত বায়ব বিক্ৰিলা দশশৰ ॥১৬৮
 দুই হস্তৰো শৰে দুয়ো ভৈলন্ত জৰ্জৰ ।
 পঙ্কাকুল ভৈলন্ত কথিৰে কলেৱৰ ॥১৬৯
 একেবাৰে ধনুশৰ দুই হস্তো ধৰিল ।
 অনেক সহস্ৰ শৰ দুয়ো প্ৰহাৰিল ॥১৭০
 পুষ্পিত পলাশ সম দুইবো কলেৱৰ ।
 দুৰ্ঘোৰ কণত দুয়ো বীৰসম সব ॥১৭১
 বায়ে পাছে ভিনিশৰ হিয়াত তাড়িল ।
 এক বাণে ধ্বজ কাটি ভূমিত পৰিল ॥১৭২

মনুকাড়ি সাবধি কঙ্কক ছেদিল।
 মবিয়া সাবধি পাছে ভূমিত পবিল ॥১৭৩
 বথ ভঙ্গ দেখিয়া খবব হুদি খেদ।
 মোব বথ ভাঙ্গিলেক অভেদ অছেদ ॥১৭৪
 ত্ৰিদশয়ে দেখন্ত খবব বথ ভঙ্গ।
 বৈবব বিপত্তি দেখি আতি বববঙ্গ ॥১৭৫
 আকাশত থাকিগা কোড়ুক আতিমনে।
 হুন্দুতি সম্বাদ কবিলন্ত যেন যেন ॥১৭৬
 গদাধবি খবে ধবগীত ডের দিল।
 পৃথিবী কম্পিয়া সাতো পাতাল লবিল ॥১৭৭
 বাঘরে বোলন্ত খব শুনবে পাপিষ্ঠ।
 সকলো ঋষি তই চিন্তিল অনিষ্ট ॥১৭৮
 দণ্ডক বনত তই ভৈলি মন্দবোগ।
 তোক বাধিবেক থানিতেকে নুহিযোগ ॥১৭৯
 অস্থায় কবিলি যত তাব ফল পাইবি।
 মোহোব হাতত বেটা যমঘবে যাইবি ॥১৮০
 হেন শুনি খবে পাছে বুলিলেক বাণী।
 মোহোক মাঝিবে এতিকণে কেনেজানি ॥১৮১
 মিচাত কবস বাম মনত উল্লাস।
 গদাৰ চোটত কিবা যমঘবে যাস ॥১৮২
 অলপিক মনুষ্য তোহোব আছে থিক।
 বীৰহুয়া বীৰক গবিহা কব কিক ॥১৮৩
 গুণবন্ত জনব আনেসে গুণ কহে।
 হুগঙ্ক পুন্সব গঙ্ক পবানেসে বহে ॥১৮৪
 ত্ৰিদশ দেহতা তোব হোক অনুবল।
 তথাপিতো মাঝিতোক নিৰ্বো বসাতল ॥১৮৫
 হাতে গদা ধবি খবে বামক কিটাইল।
 যেন নাবায়ণক কৈটব বীবে ধাইল ॥১৮৬
 হানিলেক গদা গোটে যেন যম দণ্ড।
 টল বল কবয় মেদিবী সাতো খণ্ড ॥১৮৭
 থলকিল সাগর লবিল নাগ পূব।
 বথে চবি চমকিল দেহতা অস্থব ॥১৮৮
 গদাবহি বাই ধেরে বামব সম্মিত।
 মনত তববি ভৈলা বিহুল চবিত ॥১৮৯
 শব হানিবোহো হেন কৈলা বিমবিষ।
 এনি সাপে পৰ্বতক কবিবেক কিস ॥১৯০
 অগনিব অস্ত্রক বাঘরে ভুলি লৈল।
 শঙ্কব শূল ত্ৰিপুংক সাজ ভৈল ॥১৯১

হানিল অগ্নিব অস্ত্র পগনে উধাই।
 মৰ্প গিলিবেক যেন গন্ধড়েক যায় ॥১৯২
 বিস্তব ভুলাত যেন অগনি লাগিল।
 বামব শবে গদা নিৰ্য্যাপ কবিল ॥১৯৩
 গদা গোথ ছম্ব ভৈল দেখি আছে খব।
 তবতবি কম্পিল সকল কলেবব ॥১৯৪
 ধুমকেতু যেন গদা ভূমিত পবিল।
 কম্পিল অনন্ত ফণা বুনিয়ে লবিল ॥১৯৫
 বুলিলন্ত বাঘরে চাণ্ডাল নিশাচব।
 পাপব চবিত্রে তই দুৰ্জ্জন বৰ্ষব ॥১৯৬
 তোহোক মাঝিয়া যম কহলে পাঠাণ্ড।
 পাছে আস্ত বিচাৰিয়া ঋষি সব চাণ্ড ॥১৯৭
 খবে বোলে বাম নতো যম ঘবে যাস।
 সিকাষণে তই মোক মাঝিবাক চাস ॥১৯৮
 অস্ত্রহীন দেখি তোব হবযিত মন।
 মোব অস্ত্র আচয় পৰ্বত তকগণ ॥১৯৯
 হেন বুলি বাক্ষস কুপিত বব ভৈল।
 চুই হাতে পৰ্বতক উপাড়িয়া লৈল ॥২০০
 লীলায়ে হানিলা বীৰ বাঘরক চাই।
 নিৰ্যাতব সদৃশ পৰ্বত গোটে যাই ॥২০১
 ক্ৰোধিয়া বাঘরে হাতে ধনুক ধবিল।
 শবে হানি গিবি খণ্ড খণ্ডক কবিল ॥২০২
 খববো শবীৰ শবে জৰ্জৰ কবিল।
 যেন মন্দবব গেক কথিব ঝবিল ॥২০৩
 শোণিতব গঙ্কত প্রমত্তবব ভৈল।
 খড়্গেক ধবি বাঘরক খেদি গৈল ॥২০৪
 বাক্ষসক দেখি বাম ক্ৰোধবব পাইল।
 বাসবে দিবাব অস্ত্র গুণত চবাইল ॥২০৫
 শব হানি বাঘরে বোলন্ত থাক থাক।
 অস্ত্রব অগনি নিকলয় জাকে জাক ॥২০৬
 বস্ত্রে ভেদিলেক যেন পৰ্বতব মাজ।
 হুনয়ত ফুটিয়া পিঠিয়া পিঠিত ভৈল বাজ ॥২০৭
 প্রলয়ত যেন মেক পৰ্বত টলিল।
 শব পবি খবব জীৱন নিকলিল ॥২০৮
 বামব হাতত ধেরে বাক্ষস পবিল।
 হুবাস্তব নবে জয়বাম জোকাবিল ॥২০৯
 দেহতা সকলে পুন্স বৃষ্টি কবিলন্ত।
 ব্রহ্ম কবিলেণ শুভ বৃষ্টি চাছিলন্ত ॥২১০

আকাশৰ সিদ্ধগণ ভূমিত নাহিল ।
 বেদ পঢ়ি বাঘৰক আশীৰ্বাদ দিল ॥২১১
 আকাশত থাকি ত্ৰক্ষা অৱনত হই ।
 কৰিবে লাগিলা পাছে ভূতি চাৰি মুগি ॥২১২
 নমো নমো বায় কৰোঁ চৰণে প্ৰণতি ।
 ভূমি নাবায়ণ সদানন্দ লক্ষ্মীপতি ॥২১৩
 যাক স্মৰি তবে মহা মহাপাপী গণ ।
 প্ৰণামেঁ দেৱবো দেৱ প্ৰভু নিবজ্ঞন ॥২১৪
 ভূমি ত্ৰক্ষা ভূমি বিষ্ণু ভূমি ত্ৰিপুৰাবি ।
 জগৎ কাৰণ নৰোঁ ভূমি সে যুৱাবি ॥২১৫
 ভূমি সন্ধা সবে মিছা জগত যতেক ।
 সংসাৰত নাহিকে তোমাত ব্যোতিৰেক ॥২১৬
 নাহি আমি 'অস্ত মধ্য পুৰাতন হবি ।
 জগতকে ব্যাপিলা আপুনি আছা ধৰি ॥২১৭
 কাৰণ মায়া আমি বত অধীন বাঁহাৰ ।
 পূৰ্ণ ত্ৰক্ষা মূৰ্ত্তিবায় কৰোঁ নমস্কাৰ ॥২১৮
 নমো ভবতৰ চিত্ত বিত্ত আত্মা দেৱ ।
 এহি বুলি দেৱে সবে কবিলন্ত সেৱ ॥২১৯
 ত্ৰক্ষা হব পুৰন্দৰ আমি দেৱগণ ।
 বায় কথা কহি গৈলা স্বৰ্গৰ ভূৱন ॥২২০
 গোবী মহাদেৱ হুয়ো গৈলন্ত কৈলাশ ।
 বাঘৰে গৈলন্ত সীতা লক্ষ্মণৰ পাশ ॥২২১
 তিনিহস্তে তহিতে লাগিলা গলাগলি ।
 আউৰে আউৰ চাহি হাসিলন্ত খলখলি ॥২২২
 বাকসৰ বধ যত কহিলন্ত বায় ।
 সীতাৰ মনৰ ভয় ভৈল উপশাম ॥২২৩
 ঋষি সবে বায়ক কৰিলা বহুমান ।
 আশংসা কৰিলা গৈলা আপোনাৰ থান ॥২২৪
 সীতায়ে বায়ৰ গলে ধৰিলন্ত টানি ।
 সজল নয়নে দেৱী বুলিলন্ত বাণী ॥২২৫
 প্ৰতিজ্ঞা পালিলা প্ৰভু বাকস মাৰিলা ।
 দুৰ্য্যোৰ ভৱন্ত ঋষি গণক তাৰিলা ॥২২৬
 ক্ৰীষাম লক্ষণ সীতা স্নেহে ভৈল ধিত ।
 থব বধ দেখি ভৱ সুপৰ্ণখা ভীত ॥২২৭
 ভৱকৰ শোকে তাইৰ দহে সৰ্ব গাৱে ।
 লকা লাগি চলি গৈলা অন্তৰীক্ষ তাৱে ॥২২৮
 বিমানত দেখিল দুৰ্জয় লক্ষ্মণৰ ।
 চৌপাশে বেড়িলা আছে পাত্ৰ নিবন্তৰ ॥২২৯

মুখ্য মুখ্য মন্ত্ৰী সবে থিব ভৈল আগে ।
 বাহুকিক বেড়ি যেন মহা মহানাগে ॥২৩০
 বসি আছে বাজা সিংহাসনৰ উপৰে ।
 বাহ থিব ভৈল যেন মেঘৰ শিখৰে ॥২৩১
 কাল মেঘ খন যেন শৰীৰৰ বৰ্ণ ।
 কুণ্ডলে মণ্ডিত শোভে কুৰি খন কৰ্ণ ॥২৩২
 আবকত কুৰি গোটা চকু জাতিকাৰ ।
 মেঘত ফলয় যেন কুৰি গোটা তাৰ ॥২৩৩
 পাঞ্চ পাঞ্চ আত্মলি এ কুৰি ঘন কৰ ।
 পাঞ্চ পাঞ্চ শিৰে যেন কুৰি অজগৰ ॥২৩৪
 ভয়ঙ্কৰ পাৰ দুই দশ গোটা শিৰ ।
 দশ শৃঙ্গ সম যেন কাল গিৰি থিব ॥২৩৫
 ঐৰায়ত গজৰ দন্তৰ মহা ঘাৱে ।
 কৰ বাক্ষি প্ৰলম্বিল বায়ৰ গাৱে ॥২৩৬
 ইন্দ্ৰে কবিলন্ত যত বজ্জৰ প্ৰহাৰ ।
 সাঞ্চ বাক্ষি আছে তাৰ শৰীৰে তাঁহাৰ ॥২৩৭
 বৰ্ষ দশ হাজাৰ ত্ৰক্ষাক আবাহিল ।
 তপৰ প্ৰভাৱে সিটো দুৰ্জয় সাধিল ॥২৩৮
 পাতালবো বাহুকিক বণ চেব কৰি ।
 তক্ষক নাগৰ ভাৰ্যা আনিলেক হৰি ॥২৩৯
 পৃথিৱীৰ বাজাৰ স্বৰ্গৰ দেৱলোক ।
 ক্ৰী কাচি কাচি আনি ছালিলেক শোক ॥২৪০
 লক্ষ্মীমাজে নিৰ্ভয় বায়ৰ ভৈল ধিত ।
 দেখি সুপৰ্ণখা গৈলা চাপিল সন্নিহিত ॥২৪১
 সুপৰ্ণখা বোলে শুভ নাহা লক্ষ্মণৰ ।
 স্নেহে থিব ভৈলা ভূমি লক্ষাৰ ভিতৰ ॥২৪২
 বাজা বাজেন্দ্ৰৰ শুনা ত্ৰিভুৱন নাহা ।
 মোহোৰ বিপত্তি হেৰ মাথা তুলি চাহা ॥২৪৩
 এতমান বাজা হয় চিন্তা হীন ভৈলা ।
 এৱেসে জানিলোঁ ভূমি যমঘৰে গৈলা ॥২৪৪
 তিনিয়ো ভূৱন মাজে তোৰ ভৈল যশ ।
 চব পঠাই দেশে দেশে বাৰ্তা নলয়স ॥২৪৫
 মতোৱাল হয় ভূমি শুবুৰিলা কাষ ।
 ফুকতে হবাইলা দাদা লকা হেন বাজ ॥২৪৬
 দুবণ ত্ৰিশিবা থব আৰো সেনা যত ।
 মানুহে কৰিলা সম সংগ্ৰামত হত ॥২৪৭
 পদম দুৰ্জয় থব বায় বুলি যাক ।
 সেহিসে বিপত্তি হেন কবিলে আশাক ॥২৪৮

হেন শুনি বাৰণব ক্ৰোধ বন ভৈল ।
 হৃত পাই যেহেন অগনি জ্বলি গৈল ॥২৪৯
 শুন বোলো সূৰ্ণধা কহ মোত কাষ ।
 কহিব মানুহ আসি ভৈল বন মাজ ॥২৫০
 কিবা ঋষি ব্রাহ্মণ মুহিবা কজ্জি জাতি ।
 কি কাৰণে ভোক হেন কবিলেক শাস্তি ॥২৫১
 কিবা অস্ত্ৰ বণত হানিল তাক খব ।
 ঝাণ্ট কবি কহ মোত তাৰ কোন শব ॥২৫২
 কিবা জাতি কিবা কুল তাৰ কোন খান ।
 কি কাৰণে তোমাৰ কাটিল নাককাণ ॥২৫৩
 সিংহৰ লাঙ্গুল ধৰিবাক হাত মেলে ।
 কংহাল গোমৰ সঙ্গে পৰিহাস খেলে ॥২৫৪
 শ্রমত গজৰ দন্ত আকুলিতে চায় ।
 মৰিবাক লাগি কোনে বাঘে হালবায় ॥২৫৫
 শব্দ ব্রহ্মাত যেনে পশয় শবণ ।
 তথাপি মোহোৰ হাতে হৈবেক মৰণ ॥২৫৬
 কোনজনে মোৰ মাথে দিলেক চৰণ ।
 অবিলম্বে যেনে কবৰ কৰণ ॥২৫৭
 সূৰ্ণধা বোলে শুনা থিৰ কবি মন ।
 দশবধ পুত্রে দুই আসি ভৈল বন ॥২৫৮
 জ্যেষ্ঠ গোট মহাবলী তাৰ নাম বাম ।
 চোট গোট খকতৰ লখাই তাৰ নাম ॥২৫৯
 বাম লক্ষ্মণৰ মাজে সীতা ববনাবী ।
 তাইৰ কপক কোনে বৰ্ণাইবাক পাৰি ॥২৬০
 ত্ৰিভুৱন মোহিনী স্তম্ভবী বববালা ।
 মন্দোদৰী মুহি কাণিঅঙ্গুলিৰ কালা ॥২৬১
 দেৱ বিদ্যাধৰী তাই কিবা অপেশবী ।
 লক্ষ্মীএ আছন্ত কিবা সীতারূপ ধৰি ॥২৬২
 সেহিবৰ বশী ধাৱত নাহি যাব ।
 নিমল জীৱন তাৰ সৰ বাজ্য তাৰ ॥২৬৩
 কোল চাপিলোহে। মই ভুজিবাক মনে ।
 ধৰি নাক কাণ মোৰ কাটিল লক্ষ্মণে ॥২৬৪
 খবে সমে পাছে মই সমৰ কবাইলোঁ ।
 বামৰ হাতত খব ভয়াইক মাৰাইলোঁ ॥২৬৫
 ফুৰি ফুৰি মই বাঘৰ বুক চাওঁ ।
 কেন মতে হানে শব উদিশ নপাওঁ ॥২৬৬
 বিজুলি চটক যেন সতৰ গমন ।
 আগতে দেখিলোঁ নিশাচৰ ভৈল ছয় ॥২৬৭

বহু। সদৃশ দেখে। বাঘৰ চাপ ।
 তাহাক বণত যুঝিবেক কাৰ বাপ ॥২৬৮
 শক্ৰচাপ মেহেন স্বৰ্গত প্ৰকাশয় ।
 বাঘৰ চাপ তাতো অধিক স্থলয় ॥২৬৯
 দুষণ ত্ৰিগিৰ। খব তিনি মহাবীৰ ।
 প্ৰাণ ছৰাইলন্ত বামে পবিল শৰীৰ ॥২৭০
 চৌদয় সহস্ৰ আৰো। যতেক বাক্ষস ।
 বাম অগনিত যেন পৰি গৈল মণ ॥২৭১
 বামৰ বীৰত দেখি হৃদয় লবিল ।
 গবল বৃক্ষত যেন নিৰ্ঘাত পবিল ॥২৭২
 খব বধ শুনি শোক অনেক কৰিল ।
 সীতাৰ শুনিয়া নাম দুখ পাসবিল ॥২৭৩
 বাঘৰ দুৰ্জয় হেন মনে গুণি চাইল ।
 সীতাৰ কপক শুনি হৰিবক পাইল ॥২৭৪
 জানকীক হৰি আনি সৰ মান মাৰোঁ ।
 উপায় বিশেষে পাছে দুয়ো ভাইক মাৰোঁ ॥
 উপায় গুণিল পাছে হৰিবাক সীতা ।
 বথে চৰি চলি গৈল মাৰীচৰ ভীতা ॥২৭৬
 সাগৰৰ পাৰ ভৈল দিবাৰথে চৰি ।
 মাৰীচৰ খানে গৈয়া পাইল দড়। দড়ি ॥২৭৭
 মাৰীচক দেখিল শিবত জটাতাব ।
 কৃষ্ণসাব ছাল পৰিধান গাৱে তাৰ ॥২৭৮
 কৃষ্ণ ভৈল দেহ। তাৰ আতি ধ্যান মনে ।
 তপ কৰি আছয় দুৰ্জাব তপোবনে ॥২৭৯
 বাৰণক মাৰীচে কৰিলা বহুমান ।
 সতকাৰ লভিয়া বসিল সেহি খান ॥২৮০
 বাৰণে বোলয় মাৰীচৰ মুখ চাই ।
 তুমি হেন হিতকাৰী লঙ্কাতকে নাই ॥২৮১
 বুদ্ধিবলে পৌৰুষে তোমাক নাই সম ।
 অধিব দমনে যেন কালান্তক যম ॥২৮২
 সহশ্ৰেক শ্রমত হস্তিৰ সম বল ।
 তুমি সমে জিনিলোহে। দেৱতা সকল ॥২৮৩
 তুমি হেন হিত মোৰ আন কেহে। নাই ।
 বোলোঁ এককাৰ্য্য মোক যিগোক উপাই ॥
 সাধিতে নপাৰে আনে বিষবিধি পাইলোঁ ।
 তবু তপতম সেহি কাকণে কৰিলোঁ ॥২৮৫
 ত্ৰিবাৰ লক্ষণ দুই দশবধ হৃত ।
 যি খানে মাৰিল মোৰ বাক্ষস বহুত ॥২৮৬

ত্ৰিশিবা দুষণ আৰো প্ৰাণ ভাই ধৰ।
 সবাকো মাৰিয়া বামে নিলা যম ঘৰ ॥২৮৭
 মনুষ্য গোটেৰ আচৰিত এত মান।
 মোৰ বহিনীৰ কাটিলেক নাক কাণ ॥২৮৮
 মোহোঁত খাটয় নিবস্তবে দেহাস্থৰ।
 কৰয় মানুষ গোটে মোক এতদূৰ ॥২৮৯
 মোৰ বোল কৰ মমাই যুঝিবাক যাওঁ।
 বামক মাৰিয়া যম কৱলে পঠাওঁ ॥২৯০
 বামৰ চৰিত্ৰ শুনিয়োক সবে নৰে।
 নামেমে তাৰিবে ঘোৰ সংসাৰ সাগৰে ॥২৯১
 বাম হেন নাম শুনিবাক মনোবম।
 কলিৰ পাপৰ যেন কালাস্তক যম ॥২৯২
 জন্মাব বাহুনি নবতনু আছাপাই।
 জানিয়া সম্বৰে ফুৰা বাম নাম গাই ॥২৯৩
 সংসাৰৰ দুঃখ ইমে উপশম কৰে।
 জানি বাম বাম যুযি়োক নিবস্তবে ॥২৯৪

২ অধ্যায়।

হবি।

বামৰ হৰিণী আছে, সীতানামে হুবদনী,
 ত্ৰিভুৱন সাৰ এক বালা।
 মন্দোদৰী আদিকবি, যত মোৰ পটেশ্বৰী,
 পুৰিত নপাবে এক কলা ॥১
 হেন মোত কহিলেক, সুৰ্ণগথা বহিনীএ,
 শুনি চিত্ত ধৰিতে ন পাৰোঁ।
 জনক জীউক হবি, মুখ্য পটেশ্বৰী কবি,
 বামত সকলে মান সাৰোঁ ॥২
 সীতাৰ শোকত তাৰ, তেজবল হানি হৈব,
 শৰীৰ যাইবেক তাৰ জমি।
 হাতে ধনুকাণ্ড ধৰি, বামক নিৰ্ভয়ে মাৰোঁ,
 দণ্ডকা বনত পাছে পশি ॥৩
 আমাৰ বচন ভঙ্গ, নকৰা মাৰিচ মমা,
 বাক্য মোৰ দৃঢ় কবি ধৰ।
 স্তম্ভৰ্ণৰ যুগ হুই, সীতাৰ আগত গই,
 কোমল বনত তই চৰ ॥৪
 সীতাৰ বচন শুনি, ত্ৰিৰাম লক্ষ্মণ দুই,
 যাইব তোক ধৰিবাক লাগি।
 পাণ্ডি দেখা যেন কৰি, স্বৰিত গমন ধৰি,
 গহন বনক যাইবা ভাগি ॥৫

শূন্য আশ্ৰয়ত পাছে, সীতাক বধত তুলি,
 চলি যাইবোঁ আপনাৰ ধাম।
 এত কাৰ্য্য কবিলাভ, মোক অশুগ্ৰহ হয়,
 কৰিবোঁ তোমাক বহুমান ॥৬
 এতেক বচন শুনি, মাৰীচে মনত গুণি,
 হাত যোৰে আগে ভৈল ধৰি।
 বামৰ নামক শুনি, বাহুগক বুলিলেক,
 কম্পে তাৰ সকলে শৰীৰ ॥৭
 বাম যেন বীৰবৰ, নজানস লঙ্কেশ্বৰ,
 কাৰ বোলে মাৰিবাক যাস।
 হুখৰ ভিতৰে তোৰ, এতমতি কবিলেক,
 কুলক্ষয় কৰিবাক চাস ॥৮
 নৃপতি সবত চাটু, প্ৰিয়বোল বোলন্তাক,
 শতেক সহস্ৰ কৈত নাই।
 হিতপথ্য অপ্ৰিয়ক, বুলিবেক যিতো জনে,
 কোটিমাজে গুটি এক পাই ॥৯
 বামৰ বীৰত্ব মই, ভালমতে জানি আছোঁ,
 স্বৰিতে লঙ্কাক লাগি যাহা।
 ইটো সৰ যত এহ, তেজিয়া ভাগিন তুমি,
 জ্ঞাতি সমে ৰাজ্যক কৰাহা ॥১০
 হবি হবি লঙ্কেশ্বৰ, তোহোৰ প্ৰসাদে সৰ,
 ৰাক্ষসৰ হবিলেক শঙ্কা।
 হৃদয়ৰ মাজে তোৰ, হেন বুদ্ধি ফিৰিগৈল,
 হবাইল মানিক পুৰী লঙ্কা ॥১১
 আসন্নকালত আসি, বিনাশন বুদ্ধি ভৈল,
 মাথে তোৰ যমকাল নাচে।
 অগনিৰ শিখা সম, সীতাক হৰিবে চাস,
 মৰিবাব কত কাল আছে ॥১২
 বাম যেন বীৰবৰ, নজানস লঙ্কেশ্বৰ,
 তাহান আগত তই মাৰি।
 আমাৰ বচন ধৰি, সীতাদেৱী পৰিহৰি,
 দেশক চলাহা প্ৰাণ ৰাখি ॥১৩
 মোৰ বোলহিত যেনে, সুশুনস লঙ্কেশ্বৰ,
 দেৱ ধৰ্ম্ম সবে হুইব সাক্ষী।
 যিতো পাত্ৰমন্ত্ৰী তোক, হেন উপদেশ দিল,
 তাহাৰ ফুটিল দুই আঁখি ॥১৪
 বামদেৱ হুচৰিত, সকল জনৰ হিত,
 দেৱ দ্বিজ গুৰুত বিনীত।

পিভূব বচনে ধিত, সর্ব দোষ বিবর্জিত,
ত্রিভুবন রাজ্যক উচিত ॥১৫
জনকব জীউ সীতা, বাবরব বিবাহিতা,
পতিব্রতা ধর্মে আতি ধিতা ।
তোব মুখ্য সম্বিত, মতি ভৈল বিপবীত,
সিকাবেণে হাস তান ভিতা ॥১৬

১০ অধ্যায় ।

মাবীচব সৈতে বারগব কথোপকথন ।

চুলড়ি ।

বারণে বোলয়, মাবীচ মমাই,
ভুমি মোব মহাপাত্র ।
মোক কি কবিতে, পাবয় বাঘরে,
মানুষ গোটেসে মাত্র ॥১
দশবথ স্তত, পাপব চবিত্রে,
নজানয় ধর্মলেশ ।
জীব বচনে, ভার্য্যাভাতৃসমে,
আসি ভৈল বন দেশ ॥২
মানুষ বাঘর, হোরে বব বীব,
কেমনে তই জানস ।
কি কাণে মোক, মাবীচ মমাই,
বাক্য বিষ ববিবস ॥৩
ত্রৈলোক্য বিজয়ী, চুর্জয় বারণ,
মোক বীব নেদেখস ।
মোহোব আগত, মানুষ বাঘক,
মুনিব বুলি লেখস ॥৪
বাপেকে বনক, ডাকিলে নহয়,
পিভূত সিটো ভকত ।
ভেঙ্গয় সহস্র, কোটি একোবাবো,
মুহিকে মোক শকত ॥৫
কুন্ডেব দাদাক, বুদ্ধত জিনিয়া,
লক্ষ্যদেশ কাটি লৈলো ।
ত্রিদেশক জিনি, বণচেন কবি,
কীর্ত্তিক বব বৈলো ॥৬
পাতাল পুবত, ন ভৈলে শকত,
মোক বব বব নাগে ।
মানুষ গোটক, মুনিব বোলস,
কি হেতু বোহেবে আগে ॥৭

ইটো পৃথিবীব, রাজ্যগণ বত,
মহাবীব বোলাইলেক ।
সি সব সমস্ত, মোহোব আগত,
উচিত দণ্ড পাইলেক ॥৮
মাবীচ মমাই, ভুমি মহাবীব,
মোহোব বচন শুন ।
মুখুজিলে কথা, আপুনি কহইয়ে,
মস্ত্রীব মুহিকে গুণ ॥৯
ত্রিদেশে বাঘব, সহায়ক ভজি,
এহি যে কার্য্য সাধিব ।
তথাপি সীতাক, হবি লক্ষ্য নিব,
দৈরে ভাক ন বাধিব ॥১০
জানিবা মমাই, মোহোব সীতাক,
বামে আব নপাইবেক ।
গস্তীব সাগব, ভবিয়া কেমনে,
লক্ষ্যাক লাগি বাইবেক ॥১১
অবশ্যেকে মই, জানিবা থবব,
কবিবোহো প্রতিকার ।
পুনবপি ভুমি, হেন লনু বোল,
মোক মুবলিবা আব ॥১২
হেন শুনি পাছে, মাবীচে বোলয়,
বাক্যব বন জানি ।
কেমনো বিখাতা, জানকী সীতাক,
এথা বিখাইলেক আনি ॥১৩
তোহোব কয়ব, কাণেগে মারোঁ,
সীতা উত্তপতি ভৈল ।
সকলে বাকস, কুলব মাখাত,
কালী পেটী পবি গৈল ॥১৪
কমন মুণ্ডব, মস্ত্রীয়ে তোহোক,
হেনর বুদ্ধি দিলেক ।
তোক ন সহিয়া, কোনে হেন মতে,
লক্ষ্য পূবী দহিলেক ॥১৫
বারণ রাজাব, শ্রী সম্পতিক,
দেখিতে কোনেনো পাবে ।
সেহিসে কাণে, বাঘব হাতত,
উপায় কবিয়া মাবে ॥১৬
আপোনাব মই, কথাক কহইয়ে,
ভবিবি রাজ্য বারণ

বগৰ গৰ্ভত, পূৰ্ব কালে মই,
গৈলোঁ। দণ্ডকাৰ বণ ॥১৭
বাছিয়া অনেক, বান্ধস সেনাক,
ভুলত কৰিয়া লৈলোঁ।
মহা মহা ঋষি, সবক মাৰিয়া,
ভুঞ্জিয়া তৃপ্তি ভৈলোঁ। ॥১৮
পাছে এক বাৰ, বিশ্বামিত্ৰ নামে,
ঋষিৰ থানক গৈলোঁ।
বান্ধসে সহিতে, যজ্ঞ ছন্ন কৰি,
অনেক ঋষিক খাইলোঁ। ॥১৯
ধৰ্ম্মৰ চৰিত্ৰ, ঋষি বিশ্বামিত্ৰ,
তেহোঁ আতি বৰ তপী।
পৰম কুপালু, অধৰ্ম্মক ডবে,
মোকন মাৰিলা শাপি ॥২০
আতি মহাক্ৰুৰ, বান্ধসৰ জাতি,
আসন্নক বৰ পাইলোঁ।
বান্ধসক লৈয়া, নিতে নিতে গৈয়া,
ঋষিগণ মাৰি খাইলোঁ। ॥২১
হেন দেখি আছে, বিশ্বামিত্ৰ পাছে,
গৈলা অযোধ্যাক লাগি।
দশৰথ মহা-ৰাজাত ঋষিয়ে,
ৰামক আনিলা মাগি ॥২২
পূৰ্বকাল মতে, যজ্ঞ আৰম্ভিয়া,
ঋষি সবে কৰে কাম।
দিব্য ধনু শৰ, হাতত ধৰিয়া
বাখিয়া থাকিলা ৰাম ॥২৩
ঋষিক ভুঞ্জিয়া, লাণ্টা পায় পাছে
চাপিলোঁহোঁ গৈয়া কোল।
দেখোঁ দেখোঁ ৰাম, বুলিয়া ঋষিৰ,
উথলিল মহাবোল ॥২৪
আকাশত দেখি, পাছে মোক লাগি,
ৰামে কবিলন্ত শৰ।
মহাবেগে গৈয়া, হিমাত পৰিয়া,
কম্পি গৈল কলেৱৰ ॥২৫
দেখোঁ অন্ধকাৰ, ৰামৰ প্ৰহাৰ,
যেন শঙ্কৰৰ শূল।
চেতন না পাইলোঁ, আকাশে উবাইলোঁ।
যেন শিল্লীৰ তুল ॥২৬

ইন্দ্ৰৰ বজ্জৰ, প্ৰহাৰতে শালি,
গৱত মোৰ পৰিল।
বৰ প্ৰসাদে, মোহোৰ গাৱৰ,
লোম গাছে ন লৰিল ॥২৭
যত যত অস্ত্ৰ, কবিল প্ৰহাৰ,
মোহোক দেৱ অস্ত্ৰৰ।
মোহোৰ কঠিন, গৱত পৰিয়া,
সবে ভৈল মসিমুৰ ॥২৮
আপুনি জানাহা, নৃপতি ৰাৱণ,
মাৰীচ যিমত বীৰ।
কৰোঁ স্বৰূপত, ৰামৰ শৰত,
পৰিল দেখোঁ শৰীৰ ॥২৯
তুলা যেন ঠানে ৰাঘৱৰ বাণে,
গগনক খেদাইলেক।
নিমিষেকে নিয়া, সাগৰ চড়িয়া,
সি কুলত পেলাইলেক ॥৩০
পাচে চিৰ কালে, কথমপি তথা,
চেতন মই লভিলোঁ।
বন্ধু জন দেখি- ৰাক ধীবে ধীবে,
লঙ্কাক লাগিয়া গৈলোঁ ॥৩১
অতাপি ৰামৰ, প্ৰহাৰ হুমৰি,
ধৰিতে ন পাৰোঁ মন।
সবে পৰিহৰি, সি কাৰণে তপ,
কৰোঁ এহি এহি তপোবন ॥৩২
শুনোঁ লক্ষ্মণৰ, বিস্তৰ দুঃখক;
পাইলোঁ আমি অনুপম।
যেখন তেখন, হুমৰন্তে দেখোঁ,
হেৰ আসি পাইলে ৰাম ॥৩৩
এহিসে নিমিত্তে, এবিলোঁহোঁ চাৰ,
ভাৰ্যা পুত্ৰ পৰিবাৰ।
প্ৰাণ অৱশেষ, কেৱলে মোহোৰ,
তপ মাত্ৰে ভৈল সাৰ ॥৩৪
স্বৰ্গৰ ভিতৰে, যতক দেৱতা,
পাতালৰ যত নাগ।
ইটো পৃথিবীৰ, যত ৰাজা আছে,
তোমাক কৰিয়া আগ ॥৩৫
যেৱে সবে মিলি, একল ৰামক,
একেবাৰে কৰে বণ।

বাঘরব শব্দ, চোঁটত জানিবা,
সবাবে হইবে মরণ ॥৩৬
মোহোব বচন, সাব জানি ভুহি,
উসরি লঙ্কাক বাহা ।
বিভীষণ বুজি- মন্তত ইসব,
কথাক পুছিয়া চাহা ॥৩৭
ত্রিজনটা তোমাৰ, বহিনীত হুহি,
যেহে তাবা দেই সাহা ।
তিনিব সমস্তে, পাচে নৃপবব,
জানকীক হবিবাহা ॥৩৮
তোব হিত পক্ষ, ত্রিজনটা বহিনী,
হিত বিভীষণ তাই ।
দুইহস্তত পাবে, লঙ্কায় ভিতবে,
তোব ইষ্ট কেহো নাই ॥৩৯
তাৰা দুইজনে, তোক বিটো বোলে,
সেহি বোল সাব কৰা ।
চটুয়া মন্ত্রীৰ, বচন নৃপতি,
বিদূৰতে পবিত্ব ॥৪০
হেনয় হিতক, দুশুনিয়া ভুহি,
কবা যেহে আন মন ।
সব বন্ধু জন, মবাইবাহা তেবে,
লঙ্কাৰাজ্য হইবে ছন ॥৪১
দুৰ্জয় বামব, হাতত সমস্তে,
বলদৰ্প হইবে চুব ।
অবিলম্বে তেহে, দেখিবা নৃপতি,
দুৰ্কাৰ এ যমপুৰ ॥৪২
বামব চবিত্ৰ, পৰম অমৃত,
শূৰ্য্য সত্যসদ জন ।
নিশ্চয় জানিবা, ইসে মহাধৰ্ম্ম,
কলিমল কবে ছন ॥৪৩
পুণ্যক সন্ধিৰো, যমক বন্ধিৰো,
সংসাৰ কবি মোচন ।
এবি আন কাষ, বোলা বাম্ বাম্,
দুখিৰোক মনে মন ॥৪৪

১১ অব্যয়কোষ ।

বাঘরব আৰু মাৰীচৰ (পৰম্পৰ) কইকি ।
মাৰীচ কৰ্কক মায়া কুসলবীৰ বাঘৰ
আৰু বাঘরব ভগ্ননী বেধে
গীতাৰ নবীনলৈ গমন ।

পদ ।

মাৰীচৰ বচনত কুপিত বাঘৰ ।
আতি বৰ ক্রোধে পাছে বুলিল বাঘ ॥১
হাওঁবে পাপিষ্ঠ মই কবিলোঁহো কিম ।
কি কাৰণে মোক ববিবস বাক্য বিব ॥২
নিচুব বচন কিয় বোল এত মান ।
ভূমিত বৈলেক যেন বীৰ্য্য হীন মান ॥৩
লখিলোঁ পাপিষ্ঠ বাঘরব তাবি থাইলে ।
সি কাৰণে মোক অপমান কবাইলে ॥৪
ভূবি ভূবি বোলস নিচুব মোক বাপী ।
দুৰ্কাৰ বাঘৰ মোৰ কথাক নজানি ॥৫
থাওঁ হানি তোক আজি কবিলোঁ মোহাব ।
বাঘৰে কবোক আসি তোব প্ৰতিকাব ॥৬
তোব বচনক মই কবিলোঁহো লক্ষ ।
মোক এবি বোল বাঘরব হিতপক্ষ ॥৭
প্ৰাণে যেহে বৰ্ত্তিবি মোহোৰ বাক্য কব ।
মুহি এতিঞ্জে পেয়াইবোঁহো যমঘৰ ॥৮
বাম পাশে গৈলে তোব জীৱন সংলয় ।
মোহোৰ হাতত এতিঞ্জে হুইবি ক্ষয় ॥৯
যাবি বা নযাবি ঝাণ্টে বোল কে-মন ।
যাবে নতো পোঁলোঁ আজি যমৰ কৰণ ॥১০
হেন শুনি মাৰীচৰ ত্ৰাস বৰ ভৈল ।
সক্ৰোধ বচনে তাক মাতিবাক লৈল ॥১১
মবিবাব কালে আচন্দিয়েঁ অসদৃশ ।
ভুজঙ্গৰ বচনক দেখ যেন বিব ॥১২
বামৰ হাতত পবি স্বৰ্গে চলি যাইবোঁ ।
তোব দুখ শোক কিছু দেখিতে নপাইবোঁ ॥১৩
গীতাক হবিলে তোব হুইবে গলপান ।
বামৰ হাতত কাণ্টে হুইবে বিনাশ ॥১৪
অনিষ্ট কবিয়া আজ বত দেৱাচৰ ।
বামৰ হাতত আটি মুঠি হুইবে চুব ॥১৫
ত্ৰিদশৰ পাশে তোব আনু ভৈল কীৰ ।
অপত্যব মনুয়ে জীৱন্ত কত দিন ॥১৬

বামতো মৰিবোঁ মৰিবোহেঁ। বাৰণত ।
 জীৱন নাহিকে হেন গুণিলোঁ মনত ॥১৭
 তোমাৰ হাতত কিয় প্ৰাণক স্ৰষ্টাওঁ ।
 বামৰ হাতত পৰি স্বৰ্গে চলি যাওঁ ॥১৮
 হেন শুনি বাৰণ হৰিষ বৰ পাইল ।
 আশেষ প্ৰশংসি তাক বথত চড়াইল ॥১৯
 বামক স্মৰি তাৰ মনে ভয় ঘোৰ ।
 কাটিবাক লাগি যেন লৈয়া যাই চোব ॥২০
 শীত্ৰ বেগে গৈয়া বাঘৰ থান পাইল ।
 মাৰীচক বাৰণে বচন পুৰুজাইল ॥২১
 দেখিয়ো কদলীবন বাঘৰ থান ।
 যুগৰূপ ধৰি মোৰ সাৰ্বী বহু মান ॥২২
 বথে চড়ি বাৰণ লুকায়া ভৈল থিত ।
 মাৰীচ বান্ধস তেবে মামিল ভূমিত ॥২৩
 ধীৰে ধীৰে যাই ভৰি ন বাঢ়য় আগ ।
 কাটিবাক নেই যেন অক্ৰমীৰ ছাগ ॥২৪
 বিমৰিষ কবয় মাৰীচ মহাবীৰ ।
 হৰি হৰি হুৱাইলোঁ স্তম্ভৰ শৰীৰ ॥২৫
 বাৰণ বাজাৰ আজি হিত পথ চাওঁ ।
 বামৰ হাতত পৰি স্বৰ্গে চলি যাওঁ ॥২৬
 হেন বুলি মাৰীচে ধবিল যুগমায়া ।
 মনোহৰ বেশ শুদ্ধ স্তম্ভৰ কায় ॥২৭
 বজতৰ অৰ্দ্ধ চন্দ্ৰ দুই পায়ে বলয় ।
 তাৰ। সম থানে থানে মাণিক জ্বলয় ॥২৮
 জাহ্নল্য সমান জ্বলে বস্ত্ৰময় বুক ।
 থানে থানে প্ৰকাশয় সোণৰ ডুম্বুক ॥২৯
 তবঙ্গ ববঙ্গ কৰি চতুৰ্দ্দিশে যায় ।
 সীতাদেৱী দেখন্ত কোমল ঘাস খায় ॥৩০
 স্তম্ভৰ যুগক দেখিয়া বঙ্গ মন ।
 বামক সমুখি সীতা বুলিলা বচন ॥৩১
 আশ্চৰ্য্য যুগক প্ৰভু দেখিয়োক বাম ।
 মাণিক খচিত শুদ্ধ স্তম্ভৰ কাম ॥৩২
 তিনিয়ো ভুৱনে সাব দণ্ডকাৰ বন ।
 হেন সব যুগ যত হোৱে উতপন ॥৩৩
 এতেক কাৰ্য্যক প্ৰভু তোমাত মেলাও ।
 ইহাৰ চালত যেনে বসিবাক পাও ॥৩৪
 এহি যুগ মাৰি চাল আনি দিয়া মোক ।
 অমোধ্যাক গৈয়া কথা কহিবাক হৌক ॥৩৫

এহি ছাল আনি নগবক লৈয়া যাও ।
 অস্তেষ পুৰত কথা কহিবাক পাও ॥৩৬
 টীকৰ স্তম্ভামী প্ৰভু চৰণত লাগোঁ ।
 কোঁতুহল মনে ইটো যুগগুটি মাগোঁ ॥৩৭
 আতি বৰ আশা মোৰ ন কৰিয়ো ভঙ্গ ।
 আক পাইলে প্ৰভু তেৱে হোৱে মহাবঙ্গ ॥
 ধৰিবাক পাৰা যেনে আতি বৰ ভাল ।
 নোহে যুগ মাৰি মোক আনি দিয়া চাল ॥৩৯
 তুমি আমি দুইহন্তে থাকিবোহেঁ বসি ।
 ৰোহিনী সহিতে যেন আকাশত শশী ॥৪০
 সীতাৰ বচন পাছে বাঘৰে আকলি ।
 নিশ্চয়ে জানিলোঁ সীতা তুমিসে আজলী ॥৪১
 নৈতে শুনি আছ। যুগ স্তম্ভৰ কায় ।
 নিষ্ঠ কৰি জানা ইটো বান্ধসৰ মায়া ॥৪২
 পুনৰপি সীতাদেৱী বুলিলা উত্তৰ ।
 নিশ্চয়ে জানিলোঁ আৱে ভাণ্ডিলি বৰবৰ ॥৪৩
 তাহাক ভাণ্ডাহ। যাক দেখিলোঁ সান্ধাত ।
 আন কিবা বস্ত্ৰ প্ৰভু খুজিলোঁ তোমাত ॥৪৪
 পতিব্ৰতা ধৰ্ম্ম ৰাখি তোমাৰ লগত ।
 ৰাজ্য স্তম্ভ এৰি ফুৰোঁ ঘোৰ অবণ্যত ॥৪৫
 কোন বস্ত্ৰ ছাৰ খুজিলোহেঁ পশুছাল ।
 ইহাক নিদিয়া পাতিলাহ। আল জীল ॥৪৬
 পশু মুই যদি ছই বান্ধস নিশ্চয় ।
 তথাপি মাৰিতে প্ৰভু তোমাৰ লাগয় ॥৪৭
 এহি হেতু তুমি আসি আছ। বন ৰাজ ।
 ইহাক মাৰিয়া সমধিয়োক দেৱ কাষ ॥৪৮
 সীতাৰ বচন বাম শুনি বঙ্গ মন ।
 সমুখি বোলয় শুন ভৈয়াই লক্ষণ ॥৪৯
 জনক জীউৰ ৰাপ শুনিলি বচন ।
 এহি যুগ চৰণিত বসিবাক মন ॥৫০
 অৱশ্যে পূৰিবোঁ জানকীৰ মনোৰথ ।
 আক অপমান দিবোঁ কমন মহত ॥৫১
 স্তম্ভৰ যুগছালে বসি থাকিবেক ।
 নেত কমলৰ স্তম্ভ ইহাতে পাইবেক ॥৫২
 মই চলিগৈলোঁ হেৰা যুগ মাৰিবাক ।
 যাৱে নাগোঁ তামত সীতাক ৰাখিয়োক ॥৫৩
 লক্ষণে বোলন্ত দাদা দেৱোঁ অসদৃশ ।
 যুগ হেন বেশ নোহে কথা ৰিমৰিষ ॥৫৪

ঋষিগণে কহিয়া আছন্ত মোত কাম ।
 স্বাৰীচ বাক্স আছে দণ্ডকাৰ মাজ ৫৫
 বাজাগণ বত যুগ স্বাৰিবাক যাই ।
 হুগৰ্ণৰ যুগহুয়া সবাহাৰে খাই ৫৬
 কহিত দেখিয়া যুগ হুগৰ্ণৰ বৰ ।
 মাণিক কাঞ্চন দেখে বন্ধন পন্নাল ৫৭
 হিত লক্ষ চিন্তিয়োক বিম্ববিষ কবি ।
 স্বাৰীচ বাক্স আইল মাল্লকপ ধৰি ৫৮
 বাঘৰে বোলন্ত ঘেৰে স্বাৰীচেসে আইল ।
 ঋষিৰ যন্তেক কোপ হুজিৰাক পাইল ৫৯
 দণ্ডকা বনৰ আজি শুচাই এৰো জাল ।
 সীতাক আনিয়া দিবে। হুগৰ্ণৰ ছাল ৬০
 সকলে গাৱত দেখে বাজ যোগ্য বন্ধ ।
 অবশ্য ইহাক লাগি কবিরোহে। যন্ত ৬১
 তাৰা যুগগোট আৰো স্বৰ্গত আছয় ।
 তাহাৰ সদৃশ ইটো বনত নাচয় ৬২
 যি সৰু আছিল বন্ধ আয়সাৰ ধায়ে ।
 তাহো অতিবেক দেখে হৰিণৰ গাৱে ৬৩
 এতিফণে আমি যুগ স্বাৰিবাক যাইব ।
 সাৱহিত ৰূপে ভূমি জানকীক চাইব ৬৪
 এহি বুলি বাৰে যুগ স্বাৰিবাক মনে ।
 হুগৰ্ণত হয় চলি গৈল। তেতিফণে ৬৫
 ধনুৰ্দ্ধান সাজি গৈলা ধান পৰিহৰি ।
 লক্ষণ থাকিলা জানেকীক বন্ধা কবি ৬৬

১২ অব্যয়ান্ত-মোৰ ।

কৰ্ম্মনা বাধ্যতে বুজিব বুধ্যা কৰ্ম্ম বাধ্যতে ।
 হুবুজিবনি বাঘোহুয়া হৈমং হৰিণময়গাং ॥

পদ ।

বায়ক দেখিয়া তাৰ হুগৰ কম্পিল ।
 গহন বনক লাগি গহন কবিল ১১
 দেখ নেদেখ বেগে হৰিণ পলাই ।
 দাক্ষ বাকসী য়াৱা কবন্তেহি যাই ১২
 তেতিফণে দেখি তেতিফণে দেই লুকি ।
 জুই আতনীৰ মতে দিহয় ভুৰুকি ১৩
 আখা হুগী ফেন নিশাচৰ য়াৱা ধৰে ।
 দণ্ড জুইব পথে পাণ্ডি দেখাৱ নকৰে ১৪
 খণ্ড খণ্ড বেৰে ঘেন চক্ৰক ঢাকিল ।
 ধনো ধনো দেখি ধনো লুকাৱা থাকিল ১৫

শ্ৰান্ত ভৈল বায় বব বাক্সক চাই ।
 হুগৰ গোবত লুকাইলন্ত ছাৱা পাই ১৬
 বাঘো থাকিলন্ত ঘেৰে ভ্রম পৰিহৰি ।
 যুগগণ মাজে পশি চৰৈ য়াৱা ধৰি ১৭
 দূৰত স্বাৰীচ চৰে হেনয় জানিল ।
 আকৰ্ণ পুৰিয়া তাক শব প্ৰহাবিল ১৮
 হিয়াত পৰিল ঘেৰে বাঘৰ বাণ ।
 তেতিফণে স্বাৰীচৰ ছাৰি গৈল প্ৰাণ ১৯
 বাঘৰ হিতপক্ষ মৰন্তে বুলিল ।
 লক্ষণক সমুখিয়া আটাসেক দিল ২০
 হাহা লখাই মোৰ হুতাষিত তই তাই ।
 কাণ্টে লাগ লৱ মোৰ প্ৰাণ ধানি যাই ২১
 আটাস শুনিয়া হিয়া ঋষিৰ লবিল ।
 পৰ্বত আকাৰ হয় বাক্স পৰিল ২২
 শুনিলন্ত সীতায়ে বায়ৰ ধানে বায় ।
 স্বাৰীৰ মৰণ শুনি কাঞ্চন হাত পাৱ ২৩
 তবল নয়ন কবি চতুৰ্ভিত্তি চান্দ ।
 লক্ষণক সমুখিয়া শূন্য বুলিলন্ত ২৪
 শুনিলাকি লখাই ভূমি বাঘৰ বাণী ।
 কমন বিধিয়ে যুগ মিলাইলেক আনি ২৫
 হাহা প্ৰভু কিনো মই অকাৰ্য্য কৰিলোঁ ।
 দণ্ডকা বনত আনি স্বাৰীক য়াৰিলোঁ ২৬
 কাণ্টে কবি চলোঁ লখাই শুনোঁ মোৰ বাক ।
 সম্ভবে বায়ৰ গৈয়া প্ৰাণ ধানি বাখ ২৭
 ভূমি সখা ভৈলে নবাইলন্ত যম পু।
 কাণ্টে চল বাখা মোৰ শিখৰ সিন্ধুৰ ২৮
 ভ্ৰাতৃত ভকত ভূমি লক্ষণ কুমাৰ ।
 বায়ক বায়ৰ হেৰা ঘোৰ নিশাচৰ ২৯
 আপদ কালত সৰে হিতাহিত জানি ।
 স্বাৰীভিকা মাৰ্গোঁ বাপু মোক দিয়া আনি ৩০
 ভয়ে চমকিলা ঘেৰে জনকৰ জীউ ।
 হাত ঘোৰে লক্ষণ আগত ভৈলা বিউ ৩১
 ভয় পৰিহৰি দেৱী কৰিয়োক বন্ধ ।
 ইটো বৰি তলত বায়ৰ নাই ভদ ৩২
 সমৰ কবন্ত ঘেৰে দেৱাত্মৰ নৰে ।
 সহাকো বাঘৰে জিনিৱন্ত একেধৰে ৩৩
 পবন চুৰ্জয় বায় ত্ৰিফুৰনে বীৰ ।
 ভয় পৰিহৰি দৃঢ় কৰিয়ো শৰীৰ ৩৪

যিবা বার শুনি দেবী পঠোরা আমাক ।
 কদাচিতো মুহিবে বাম্ব হেন বাক ॥২৫
 স্ত্রীজাতি কাৰণে তোমাব হেন ভয় ।
 যুগমাৰি আসিৱন্ত নাহিকে সংশয় ॥২৬
 হেন শুনি সীতা দেৱী কোপমন ভৈলা ।
 নিষ্ঠুৰ বচন তাক বুলিবাক লৈলা ॥২৭
 হাওঁৰে পাপিষ্ঠ ছৰাচাৰ ছৰচিত্ত ।
 আজিসি জানিলোঁ বাঘৰ যেন হিত ॥২৮
 বাম্ব মৰণে তোৰ আতিবৰ মুখ ।
 গাৱ গুটি বাঘ তোৰ হৰিণৰ মুখ ॥২৯
 মুখত অমৃত তোৰ চিত্ত বিষঘট ।
 কাৰ্য্য পায় আৰে হেৰ পাতিলি কপট ॥৩০
 মোক ভাণ্ডি বোলস বাম্ব মুহি বার ।
 আজিসি আছোহোঁ মই বাঘৰ ঠাৱ ॥৩১
 হাওঁৰে চণ্ডাল ভবতৰ ভাৰি খাইলি ।
 চাটু বাটু কৰিয়া বাম্ব লগে আইলি ॥৩২
 সতিনীৰ পুত্ৰ কদাচিত নোহে হিত ।
 নজানিয়া বামে তোক চপাইলে সন্নিত ॥৩৩
 লখিলোঁহেঁ পাপিষ্ঠ তোহোৰ যেন আশ ।
 বাম্ব মৰণে মেকে ভজিবাক চাস ॥৩৪
 স্বামী অবিহনে অগণিত ৰাস দিবোঁ ।
 গলত কটাৰ হানি তেখনে ৰবিবোঁ ॥৩৫
 চৰণে ফুটুইবোঁ পৰ পুৰুষক আন ।
 কি কাৰণে পাপিষ্ঠ কৰস অপমান ॥৩৬
 আপুনি ইতৰ হয় বাহু কৰ মোক ।
 বাম্ব মন্তগজ আগে যুগ দেখোঁ তোক ॥৩৭
 হেন বুলি সীতা হৃদয়ত মুষ্টি হানি ।
 কেশ আজুৰিয়া ববে কান্দন্ত গোপানী ॥৩৮
 সীতাৰ দুৰ্কাৰ বাক্য শুনিয়া লক্ষ্মণে ।
 তুমিকান পৰশি বুলিলা ত্ৰেতিক্ষণে ॥৩৯
 তুমি মোৰ দেৱী বাম্বচন্দ্র আদিদেৱ ।
 ছুইহান চৰণ চাৰি আন নাহি কেৱ ॥৪০
 হেনয় স্বভাব নিদাক্ষণ স্ত্রীজাতি ।
 ভাই ভাই বেলগাৱে মাৰে দিয়া কাটি ॥৪১
 অযুগত বোল মোক বুলিলাহা কি ক ।
 ক্ৰিষ্টবানী দাক্ষী তোমাক আছোঁ থিক ॥৪২
 চন্দ্র সূৰ্য্য বাহু বহুভাৰী ছুইবা মাৰি ।
 সীতা পৰিহৰি চলোঁ আপোনাক বাৰি ॥৪৩

বাসনায়ে বুলিলন্ত বিয়াকুল মনে ।
 কেনে একেধৰে থিত ছুইবা মোৰ বনে ॥৪৪
 বিষঙ্গলোঁ দেখোঁহোঁ অনেক বিপৰীত ।
 কত ভাগ্যে পাইয়া তুমি বাম্ব সন্নিত ॥৪৫
 আপুনি জানাহা এথা ৰাক্ষস আশেষ ।
 যাইবোকি নযাইবো কাণ্টে কৰিয়ো আদেশ ॥
 সীতায়ে বোলন্ত কাণ্টে চল লখাই বীৰ ।
 বাম্ব বার শুনি মোৰ নসহে শবীৰ ॥৪৭
 স্বামী অবিহনত গবল বিষ খাইবোঁ ।
 মুহি গোদাৱৰী জলে প্ৰাণক ছুখাইবোঁ ॥৪৮
 লক্ষ্মণে সীতাক গৈয়া প্ৰদক্ষিণ কৰি ।
 চৰণে প্ৰশামি হাতে ধনুৰ্ৰাণ ধৰি ॥৪৯
 বাম্ব পাশক লাগি চলিলা বিমনে ।
 সীতাৰ লিখিত তাক বাধিব কমনে ॥৫০
 বাঘৰ পাশক লক্ষ্মণ য়েবে যাস্ত ।
 সীতাৰ স্নেহত পুত্ৰ উলটিয়া চাস্ত ॥৫১
 লক্ষ্মণে গৈলন্ত য়েবে বাঘৰ ভিতা ।
 ঘোৰ অৰণ্যত একেধৰী ভৈল সীতা ॥৫২
 স্ত্ৰীৰাম লক্ষ্মণ য়েবে নাইকন্ত পাশে ।
 কান্দন্তে আছন্ত স্বামী মৰণ তৰাসে ॥৫৩
 ধূলি ধুসৰিত আতি চাস্ত চাৰি দিশা ।
 চন্দ্র অবিহনে যেন অন্ধকাৰ নিশা ॥৫৪
 লক্ষ্মণ গৈলন্ত জ্ঞানকীক দিয়া পিঠি ।
 বৰশীয়া ৰাৱণৰ পুণ্ডাতেসে দৃষ্টি ॥৫৫
 বসিয়া আছন্ত সীতা স্থনিশ্বল দেশে ।
 সন্নিত চাপিল গৈয়া ভিক্ষুকৰ বেশে ॥৫৬
 মেৰাইলেক গাৱত কপিন এক বস্ত্ৰ ।
 পানৈত চৰিল সিটো কান্ধে এক ছত্ৰ ॥৫৭
 কাথে ঝুলি কহা কমণ্ডলু ধৰি হাতে ।
 মাখাত কদ্দাক মালা তপসী সাক্ষাতে ॥৫৮
 স্ত্ৰীৰাম লক্ষ্মণ ছুই চন্দ্র সূৰ্য্য ভৈলা ।
 সীতা সন্ধ্যা এৰিয়া বহুত দুৰ গৈলা ॥৫৯
 অন্ধকাৰ ৰাৱণ চাপিল গৈয়া কোল ।
 সীতাৰ কপক দেখি হয় গৈল ভোল ॥৬০
 মদনে দগধ দেহ শবীৰ নসহে ।
 সীতাক পাইলেক যেন শনৈচৰ এহে ॥৬১
 সীতাক দেখিয়া চকু ন ভাৰয় আৰ ।
 মনে মনে গুণে কহা জগতৰ সাৰ ॥৬২

বাহনক ডবে পক্ষী নকাচর বার ।
 মাঝিবাঁক ডবে ধীবে ধীবে বহে বার ॥৬৩
 সূর্য্যে এবিলন্ত নিজ প্রচণ্ড প্রভাব ।
 অনুকূল হয় যোগারন্ত তাব গার ॥৬৪
 চুৰ্কাব বাক্সে ভিক্সুবৈশক ধবিল ।
 কতোহে দূরত থাকি আশংস। কবিল ॥৬৫
 বেদধ্বনি উচ্চবিল দীর্ঘ কবি বায়ে ।
 সীতাক বুলিবে লৈল বিনয় স্বভাব ॥৬৬
 কাইব বমণী তই কহিয়োক কায ।
 কি কাৰণে আসি তৈল ঘোব বনবাস ॥৬৭
 শরীৰ কাস্তি দেখিবাঁক অনুপাম ।
 কৈবহন্তে আসিল। তোমাৰ কিবা নাম ॥৬৮
 তোহোব বদন পূৰ্ণচন্দ্রৰ উদয় ।
 চামৰক জিনিয়া প্রকশৈকেশ চয় ॥৬৯
 ক্রব যুগ হুঁলে যেন চাপ মদনব ।
 মনোহৰ কটাক কাযৰ পক্ষব ॥৭০
 কুণ্ডল লবয় দেখি মিলিল তবাস ।
 তোব মুখ দেখি বাহ গৈল সমীপাশ ॥৭১
 যুৱত মোহন কিনো অধব কাস্তি ।
 হৃপক দাড়িম বীজ দশনব পাস্তি ॥৭২
 বদন উপবে ছুই নয়ন জলয় ।
 খঞ্জন যুগল যেন কমনে চবয় ॥৭৩
 ললিত বলিত নিবন্তব তনভাব ।
 উপবত পবি হুঁলে গজমতি হাব ॥৭৪
 গগনত যেন চন্দ্র বেখা দ্বিতীয়াব ।
 আতিশয় বজ্জয় গজয় যত তাব ॥৭৫
 বাতুল কমল যেন পদতল তোব ।
 বলিত অঙ্গুলী যেন চন্দ্রকব কোব ॥৭৬
 ত্রিবলিত উদয় কঙ্কাল আতি সৰ ।
 সাক্ষাতে দেখিয় যেন হব ডম্বক ॥৭৭
 হুবলিত বাহ পীন নিতম্ব জঘন ।
 বাতুল চবয় যুগে মোহে সুনিগণ ॥৭৮
 দেখি তোব লীলা গতি আতিবৰ লাজে ।
 যতগজ গুচি গৈল সবোবৰ মাৰে ॥৭৯
 বহুকাঁকি কঙ্কণ নুপুব কনু হুঁ ।
 জলে পশি থাকিল সকলে হংসগণ ॥৮০
 তোৰূপে অলভাব শাতে আতিশয় ।
 কমল একাশে যেন ববিব উদয় ॥৮১

শঙ্কবৰ ভাৰ্যা। কিবা তুমি মহাযায়া ।
 মাধবৰ লক্ষ্মী কিবা আদিত্যৰ ছায়া ॥৮২
 বাসবৰ ভাৰ্যা। কিবা বস্তা অপেশবা ।
 দেৱ গুৰু ভাৰ্যা। কিবা তুমি সতী ভাৰা ॥৮৩
 জকতব কপণ্ডৰ একত্ব কবিল ।
 অনেক প্ৰৱন্ধে তোক বিধিয়ে গঢ়িল ॥৮৪
 ত্ৰৈলোক্য জিনিতে যদনব পক্ষ বাব ।
 বেশ দেখি কমন মুণ্ডে ধবে প্ৰাণ ॥৮৫
 বাজবাজেশ্বৰ পটেশ্বৰীক উচিত ।
 হেন তোব বনবাস কিনো বিপৰীত ॥৮৬
 দণ্ডকাব বন এখা বাক্স বহত ।
 কোধ। হন্তে আসি তৈল। কহিয়ে প্ৰস্বত ॥৮৭
 হেন শুনি সীতা বব বিন্ময়ক পাইল ।
 ঋষি বেশ দেখি তাক মাত পুৰুজাইল ॥৮৮
 জনকৰ জীউ আমি নাম মোব সীতা ।
 দশবধ স্বপ্নব বামব বিবাহিতা ॥৮৯
 বাপৰ আদেশে বাম আসি তৈলা বন ।
 তুলত আসিল মোব দেৱৰ লক্ষণ ॥৯০
 বনবাস দুখে আতি তিনিবো নিকাৰ ।
 পক্ষিণ ববিব আবে স্বাধীৰ আমাৰ ॥৯১
 কপে গুণে ত্ৰিভুবনে ধনুৰ্দ্ধব সাব ।
 নোড়প ববিব আবে সম্পূৰ্ণ আমাৰ ॥৯২
 শুনিয়োক সুনিবাজ কৌতুহল মনে ।
 নিশাচৰ বল মাঝিলন্ত এহি ধানে ॥৯৩
 ত্ৰিশিবা দূষণ থব পক্ষ চুৰ্জয় ।
 বামব হাতত গৈল যমৰ নিলয় ॥৯৪
 চৌধয় সহস্ৰ আসিলেক নিশাচৰ ।
 বামব হাতত পবি গৈলা যম থব ॥৯৫
 চুৰ্কাব বাক্স বাবে যত যত পাইল ।
 বামব বানে সবে খেদি খেদি খাইল ॥৯৬
 বাৰণে বোলয় সীতা তোব কপ সাব ।
 হেন কপৰতী ত্ৰিভুবনে নাহি আৰ ॥৯৭

১৩ অধ্যায় ।

বাহনব আশ পবিচয় প্ৰদান আৰু সীতাৰ কটুভি ।
 বদন জলয় যেন সুৰ্ণিহাব শশী ।
 দেখি মুকুন্দন মবে কামৰূপ পশি ॥১

সীতায়ো বোলন্ত শুনিয়োক তপোধন ।
 মুগম্বাৰিবাক গৈলা ত্ৰীবাম লক্ষ্মণ ॥২
 থানিতেক ঋষিবাজ কৰিয়ো বিশ্রাম ।
 এতিহাসে আসিহন্ত লক্ষ্মণ ত্ৰীবাম ॥৩
 ভূমি হেন ঋষিক দেখিব কোতুহলে ।
 পুঞ্জিহন্ত আসি যথাযোগ্য ফলে জলে ॥৪
 দশস্কন্ধে বোলে বাক্য শুন' মোৰ সীতা ।
 মই লঙ্কেশ্বৰ আসি ভৈলোঁ তবু ভিতা ॥৫
 দেশতে আছন্তে সবে কাহিনী শুনিলোঁ ।
 সাক্ষাতে দেখিয়া বৰ কোতুক লভিলোঁ ॥৬
 পাতালৰ নাগ লোকে মোকে কৰে সেৱা ।
 স্বৰ্গ গৈয়া জিনিলোঁ ত্ৰিদশ কোটি দেৱ ॥৭
 হৰি শঙ্কৰক আৰে মোৰ নাহি শঙ্কা ।
 নাগৰ মধ্যত মোৰ স্বৰ্ণপুৰী লক্ষা ॥৮
 চৌষষ্টি কলাক জানোঁ চৌধ শাস্ত্ৰ নয় ।
 যতেক পক্ষি তন্তু আমাত আছয় ॥৯
 অবি বীৰ দমন বাৰণ মত গজ ।
 মানুহ বামক এৰি সীতা মোক ভজ ॥১০
 আন সব বাজাৰ যতেক পটেশ্বৰী ।
 জিনি আনি দিবোঁহোঁ তোমাৰ চেড়ী কৰি ॥
 ইহাত অধিক কিনো কৰিবোঁহোঁ তোক ।
 ইন্দ্রৰ শচীয়ো আসি তোমাতে খাটোক ॥১২
 দশদিকপালৰ নাৰীক সবে জিনি ।
 তাকো দিবোঁ আদি কৰি তোৰ সেৱকিনী ॥১৩
 মন্দোদৰী মোহোৰ প্রধান পটেশ্বৰী ।
 সবে কস্তা লৈয়া তোতে থাকোঁ সেৱা কৰি ॥
 আজি হস্তে দূৰ হৈব তোহোৰ দুৰ্গতি ।
 কোটি কোটি বান্দব মইসে অধিপতি ॥১৫
 মোহোৰ বদন সীতা মাথা তুলি চাহা ।
 বনকল এৰি ত্ৰিভুৱন ফল খাহা ॥১৬
 তিনিয়ো ভুৱন মাজে যতেক স্তম্ভবী ।
 স্বামীক মাৰিয়া সবে আনি আছোঁ হৰি ॥১৭
 তোকে সেৱা কৰি সবে থাকোক হৰিষি ।
 তাবাগণ মাজে তই পূৰ্ণমাৰ শশী ॥১৮
 ব্ৰহ্মাৰ ববত কাৰদেৱ কপ ধৰোঁ ।
 ভূমি আৰি লঙ্কাত বসিয়া ৰাজ্য কৰোঁ ॥১৯
 পৰিহৰ মানুহক মোত কৰ ভাৱ ।
 গাৱ চাল সীতা ৰাষ্টে যাওঁ নিজ ঠাৱ ॥২০

মদনে দগধে মোৰ নসহে অন্তৰ ।
 ত্ৰৈলোক্যৰ নাথ বাৰণক স্বামী বৰ ॥২১
 বাৰণৰ বোল শুনি অন্তৰ্গতে ভয় ।
 বান্দব জানিয়া তান শৰীৰ কম্পয় ॥২২
 দাৰুণ বচন শুনি সীতা কুপিলন্ত ।
 নিষ্ঠুৰ বচন তাক বুলিবে লৈলন্ত ॥২৩
 হাওঁবে বাৰণ বৰ্কৰ নিশাচৰ ।
 অবিলম্বে যাইবাক চাহা যমঘৰ ॥২৪
 বামৰ ঘৰণী মোক ভজিবাক চাস ।
 মৰিবাক লাগি কালকুট বিষ খাস ॥২৫
 ত্ৰিশূলৰ উপৰত নাচিবাক চাস ।
 মহাপাপী হয় তই স্বৰ্গে কৰ আশ ॥২৬
 হয় জুই আঙনী চন্দ্রক ধাৰ দেস ।
 জ্বলন্ত অগ্নিক বেটা বস্ত্ৰে বান্ধি নেস ॥২৭
 তিখান খাণ্ডাত জিহ্বা ঘষিবাক চাস ।
 বহ্নিকুণ্ড মাজে যেন পতঙ্গৰ খাস ॥২৮
 বামৰ ভাৰ্য্যাক নীচ বান্দবে বাহুস ।
 শুটীৰ মুখত দিয়া নয়ন জাস্তস ॥২৯
 গলে শিলা বান্ধি তই তৰ সমুদ্ৰক ।
 ক্ষুদ্ৰপক্ষী হয় ধাৰ দেহ গৰুড়ক ॥৩০
 বেঙ্গ হয় তেৰঞ্চৰ আগত মিলস ।
 এণি সাপ হুইয়া তই পৰ্ব্বত গিলস ॥৩১
 বিৰাইল বাঘিনি সবে কৰ পৰিহাস ।
 পৃথিবীৰ জন্তু আদিত্যৰ ধাৰে যাস ॥৩২
 সিংহৰ ভাৰ্য্যাক শৃগালৰ অভিলাষ ।
 শাস্তী সীতা মোক তই ভজিবাক চাস ॥৩৩
 হুখৰ ভিতৰে তোৰ মতি ভৈল মন্দ ।
 অবিলম্বে ৰাঘৱে ছেদিবে দশ স্কন্ধ ॥৩৪
 গৰুড়ৰে কাকৰে যেনে পটম্বৰ ।
 শিয়াল সিংহৰ হোৱে যেনে অন্তৰ ॥৩৫
 গিৰি নদী সমুদ্ৰে অন্তৰ হোৱে যত ।
 বাম দেৱে তোহোৰ দেখয় সেহি মত ॥৩৬
 ৰাঘৱক এৰি কেনে তোহোক ভজিবোঁ ।
 গন্ধাক এৰিয়া কেনে কুপত ৰজিবোঁ ॥৩৭
 গাধক ভজিবোঁ কেনে সিংহক এৰিয়া ।
 শুকুতাক খাইবোঁ কেনে অমৃত তেজিয়া ॥৩৮
 আমাৰ আগত কি লবু বোল মাতি ।
 আমাক জানিবি পণ্ডিত্ৰতা মহাশাস্তী ॥৩৯

सीता हवन

স্বপ্নে জ্ঞানে মনে বাধরত দৃঢ় কায়া ।
 চবণে মুচুইবোঁ পব পুরুষ ছায়া ॥৪০
 মৃত পৰিহরিয়া কিসক ঘোল পিবোঁ ।
 বামৰ আপহু কাহু তোৰ মৃগে দিবোঁ ॥৪১
 বাধৰৰ শৰে তোৰ জিহ্বা ছিৰিবেক ।
 বাকস সকলে তোৰ কিবা কৰিবেক ॥৪২
 সীতাৰ বচনে তাৰ ক্ৰোধ সম্পজিল ।
 অগনিত নিয়া যেন মৃত দান দিল ॥৪৩
 মোহোৰ বীৰত্ব সীতা তই নজানস ।
 সিকাৰণে বামক মুনিৰ বখানস ॥৪৪
 মুহি ধনুৰ্দ্ধৰ বাম তেজবল হীন ।
 নজানয় শাস্ত্র নয় ধৰ্ম্মতো বিহীন ॥৪৫
 এতেকেসে বাম পিতৃ বাক্যত থাকিল ।
 নীচ জানি দশৰথে দেশৰ ডাকিল ॥৪৬
 গুণবন্ত ভবতক দিলা সবে বাজ ।
 নিগুণ বামক পঠাইলন্ত বন মাজ ॥৪৭
 তোৰ স্বামী বাম যেনে মুনিৰ হোভয় ।
 ভায়েকক মাৰি কেনে বাজ্য নলয় ॥৪৮
 ক্ষত্ৰিজাতি হয় বহে শিবে জটাভাৰ ।
 হেন দেখি হান্স বব উঠয় আঘাৰ ॥৪৯
 তোৰ স্বামী মানুহ জীৱেক ক্ষত দিন ।
 অলপ কালেতে তাৰ আয়ু হুইবে কাঁণ ॥৫০
 মৃতক স্বামীৰ সীতা গৃহ পৰিহৰ ।
 লঙ্কাত পশিয়া যুগে যুগে বাজ্য কৰ ॥৫১
 ব্ৰহ্মাৰ ববত মোৰ অবধ্য শৰীৰ ।
 স্বৰ্গ মৰ্ত্ত পাতালতো মোক নাহি বীৰ ॥৫২
 ত্ৰিদশক জিনিৰ্ণে। আৱব নাহি শঙ্কা ।
 জ্যেষ্ঠ ভাই কুবেবৰ কাঢ়ি লৈৰ্ণে। শঙ্কা ॥৫৩
 আক লৈৰ্ণে। ধন জন পুস্পক বিমান ।
 সব দেশ চলে সিটো মহা দিবা যান ॥৫৪
 কৈলাসক গৈয়া লৈল হবত শৰণ ।
 সিকাৰণে কুবেবৰ নৈভল মৰণ ॥৫৫
 বাসৱক জিনি লৈৰ্ণে। বীৰত্ব মোৰ শুন ।
 বমক জিনিয়া আক জিনিৰ্ণে। বক ॥৫৬
 হুবল জিনিৰ্ণে। জিনিৰ্ণে। কত্ৰগণ ।
 মোক সম বীৰ নাহি ই তিনি ভূৱন ॥৫৭
 লঙ্কাত খাটন্ত আসি সব দেহলোক ।
 তাক দেখি সীতা তোৰ কোকুহল হোক ॥৫৮

ভুঞ্জিবি মানুহ হয়। বাকসৰ ভোগ ।
 বনবাস নিকাৰ তোহোৰ মুহি যোগ ॥৫৯
 আপুনি আসিয়া তোত পশিলে। শৰণ ।
 মুহিবি মূল্যবি তই নিকাৰণ মন ॥৬০
 এতিয়াক মোক যেনে স্বামী বৰবিবি ।
 পাচ কালে সীতা মোক হুমৰি বৰবিবি ॥৬১
 পৃথিৱীৰ বাজ্য সব যুজি বশ্য কৈলোঁ ।
 মহাদেৱে সহিতে কৈলাস তুলি লৈলোঁ। ॥৬২
 জগততে সাৰ বত আমাকেসে যোগ ।
 লঙ্কাত পশিয়া সীতা কৰিয়োক ভোগ ॥৬৩
 ত্ৰিভুৱন নৃপতি তোহোৰ তৈলোঁ। দাস ।
 অশুগন্ত জন পৰিহৰিবাক চাস ॥৬৪
 মোহোৰ বচন যেনে নৈবাশ কৰিব ।
 হুখে হুখে মোক আজি অৱশ্য হৰিব ॥৬৫
 বাৰণৰ বোল শুনি উৰি গৈল জীউ ।
 কোপে ভয় বুলিলন্ত জনকৰ জীউ ॥৬৬
 মোহোক হৰিয়া যেনে পাতালক হাস ।
 তহিতো বাধৰে তোদ চিন্তিব বিনাশ ॥৬৭
 হাড়ী জাতি হয় পড়িবাক চাস বেদ ।
 অবিলম্বে বাধৰে কৰিব স্বৰ্গ ছেদ ॥৬৮
 হবব ঘৰিণী হৰি জীৱাক আশস ।
 ইন্দ্রৰ শটীক হৰি মৰণক লখ ॥৬৯
 হৰিবাক পাবস চন্দ্ৰৰ ৰোহিণীক ।
 সত্যবন্ত ভাৰ্যা নিবে পাব সাবিত্ৰীক ॥৭০
 বশিষ্ঠৰ অকক্ৰতী পাব হৰিবাক ।
 তথাপিতো নোৱাৰিব বামৰ সীতাক ॥৭১
 লঙ্কাৰ অগনি কুণ্ড মোক ঘেৰে নিবি ।
 বামৰ হাত মৃত অৱশ্য হৰিবি ॥৭২
 মুনিৰ বেটা হোস কণিক বিধান
 প্ৰভুব হাতৰ সহ একগোটা বাণ ॥৭৩
 কি তই সহিবি জীৱামৰ বাণ টান ।
 লঙ্কাৰ শৰ চোটে তেজিবি পবাণ ॥৭৪
 জীৱ আগন্ত হনিবাই বখানস ।
 মোহোৰ প্ৰভুব তই কবা নজানস ॥৭৫
 অপকাৰ কৰিলি কতক দেৱাত্মৰ ।
 বাধৰ হাতত সকলে হুইব চুব ॥৭৬
 কুপিল বাধৰ বাক্য শুনিয়া সীতাৰ ।
 কৰি বেশ এৰি কল তৈল আপোনাৰ ॥৭৭

কুণ্ডি কাণ দশ নাক কুৰি খান হাত ।
 ডাঙ্গৰ কপালে চিত্ৰ দশ গোটা মাথ ॥৭৮
 দশমুখ মাজে কুৰি নয়র বলয় ।
 যেন কুৰি কুণ্ডা বহি পৰ্বতে জলয় ॥৭৯
 কালবৰ্ণ দেহা যেন অঞ্জন পৰ্বত ।
 ভয়ঙ্কৰ বেশে থিয় ভৈ গৈল আগত ॥৮০
 কৰকৰি চোবায় কুৰি পাৰি দাস্ত ।
 একে বেলে তানে যেন কুৰি খান জাস্ত ॥৮১
 ক্ৰোধিয়া বারণে বোলে খবতৰ বাক ।
 হৰিৰোঁ পাপিষ্ঠী ! ত্ৰিভূতনে নাহি বাখ ॥৮২
 হাঞোঁবে পাপিষ্ঠী ! মোক হেনয় সিদ্ধান্ত ।
 চৰবৰ চোটে তোৰ সাৰি এৰোঁ দাস্ত ॥৮৩
 মোক নজানস তই বারণ বিশাল ।
 অগনিৰোঁ অগনি যমৰ যমকাল ॥৮৪
 বামক বখান মোৰ আগত মুনিষ ।
 সহস্ৰেক বামে মোৰ কৰিবেক কিস ॥৮৫
 শুন্যোক সভাসদ বামৰ চৰিত ।
 আত পৰে নাহি ধৰ্ম্ম দুৰ্ঘোৰ কলিত ॥৮৬
 বাম হেন নাম ইটো সংসাৰতে সাৰ ।
 বোলা বাম বাম পোৰা পাপৰ ভাণ্ডাৰ ॥৮৭

১৪ অধ্যায়।

বাৰণব অংকাৰ ।

ছবি ।

আকাশে থাকিয়া মই, ধনুত যুৰিবোঁ শৰ,
 স্বৰ্গপুৰ ফুৰিবোঁ বলে ।
 পৃথিবীক ঝঙ্কাৰিয়া, জলৰ তলক নিৰোঁ,
 পৰ্বতক ভুলিবোঁ সকলে ॥১
 বায়ুৰ পথক ভেদি, সূৰ্য্যপথ নিবোধিবোঁ,
 মুদিবোঁ চন্দ্ৰৰ পথক ।
 পাতালক বিদৰিবোঁ, নাগৰ লোকক মাৰি,
 শোষিবোঁ সাতে সাগৰক ॥২
 ভূষিবোঁ বান্ধক, ভূমি বন্ধু সমস্তক,
 বৈৰ সব নিলড়িবোঁ যত ।
 জলিবোঁ অগ্নিসম, ক্ৰোধসব সাকলিয়া,
 ত্ৰৈলোক্যক উচ্ছেদোঁ সমস্ত ॥৩
 যতক দেৱতা দেখি, সব মান সাৰিবোঁ,
 যমক জিনিবোঁ ঘোৰ বণে ।

বাসৱক জিনি মই, অম্বাৱতী বিধ্বংসিবোঁ,
 মোক যুজিবেক কোন জনে ॥৪
 বৰুণক যুজে জিনি, নাগপাশ কাটি লৈবোঁ,
 অগ্নিক জিনিবোঁ সংগ্ৰামে ।
 কুৱেৰ দাদাক জিনি, পুষ্পক বিমান নিলোঁ,
 মোক কি কৰিব তোৰ বামে ॥৫
 স্বৰ্গমৰ্ত্ত পাতালত, বীৰ আছে যত যত,
 সমৰত জিনিবোঁ সবাক ।
 তিনিয়ো লোকৰ মাজে, যতক হৃন্দবী আছে
 হৰি আনি আছোঁ লক্ষ্যক ॥৬
 শঙ্কৰে সহিতে মই, কৈলাসক তুলিলোঁ,
 হুৰাম্বৰ মোক কৰে সেৱ ।
 ব্ৰহ্মা বিষ্ণু মহেশ্বৰ, এই তিনি বেতিবেক,
 মোক উপাসয় যত দেৱ ॥৭
 ত্ৰৈলোক্যৰ ৰাজা যত, সেবৈ মোৰ চৰণত,
 মই ৰাজা তিনিয়ো লোকৰ ।
 তোক হৰি লক্ষ্য নিৰোঁ, স্বামী দেৱৰক তোৰ,
 মাৰি পেশোঁ যমৰ নগৰ ॥৮
 বামৰ চৰিত্ৰ পদ, শুন্যোক সভাসদ,
 মৰণক আগত নে দেখা ।
 তিলেতিলে টুটে আয়ু, কৈতপৰে প্ৰাণবায়ু,
 জীৱন জলৰ যেন বেধা ॥৯
 যত দেখা বন্ধু ধন, সবে মিছা অকাৰণ,
 মায়ায়ে কৰিলে এক ঠাই ।
 মৰি যাইবা একতিলে, কালঅজ্ঞগৰে গিলে,
 বাম নাম বিনে গতি নাই ॥১০
 শাস্ত্ৰৰ বুজিয়ো মজ্জা, নামেৰে দেৱৰ ৰাজা,
 নামেৰে কৰিব পৰিত্ৰাণ ।
 কলিত লভিবা গতি, নামত কৰিয়ো বতি,
 নহি আন নামৰ সমান ॥১১
 বামত কৰিয়ো আশ, চৰণত লৈয়ো বাস,
 তেজা ছাব ভাস ভূষ কাম ।
 মাধৱ কন্দলী কৰি, বামৰ চৰিত্ৰ ছবি,
 বচিলন্ত বোলা বাম বাম ॥১২

১৩ অধ্যায়

বাধণ কর্তক সীতাহরণ, আক বাধণব সহিত
জটায়ু বৃদ্ধ, আক গৌরব পকচ্ছেদ ।

পদ ।

ক্ৰোধিগ্না বাধণ গৈয়া জ্ঞানকীক পাইল ।
বাম হাতে কেশ ধৰি তুলি আলগাইল ॥১
আশেষ যতনে নিয়া অগ্নে বসাইলেক ।
চন্দ্রব বোহিণী যেন বাহু ধবিলেক ॥২
উক দুইত হাত দিয়া ডের কবিলেক ।
আধ বেধ কবি গৈয়া বধক পাইলেক ॥৩
আকাশব মাঝে শীত্রে কবিল উষ্মারে ।
দুৰ্গোব ভয়ত সীতা কান্দে দার্ষ বায়ে ॥৪
উত্ৰাৱল চিত্ত ভৈল শিহবিল গার ।
হাকলে বিকলে কান্দে কান্দে হাতপার ॥৫
হাহা প্রভু বাম মোৰ ভূমি নিজ পতি ।
তোমাৰ ভাৰ্য্যাক হবে বাধণ দুশ্মতি ॥৬
দুষ্ঠক দণ্ডিতে প্রভু ভৈলা অৱতাব ।
মোহোক বাধণে হবে কৰী প্ৰতিকার ॥৭
হবি হবি লখাই সম্বরে লহ লাগ ।
সিংহব মহিষী হবে নিশাচৰ ছাগ ॥৮
হবি হবি বিধি কিনো কবিলে বিপত্তি ।
হেন ভৈল সম্ভতি হবাইলো নিজপতি ॥৯
টীকব স্ত্ৰম্বামী কিয় ধৰিবাহা জীউ ।
বাধণে হবিয়া নেই জনকব জীউ ॥১০
কৈকেয়ী স্বাস্তবী মনোবধ সিদ্ধিভৈল ।
দাক্ষ শোকত স্বস্তবৰ প্ৰাণ গৈল ॥১১
বন দেৱতাক মই কৰো নমস্কাৰ ।
বামত কহিবা হেন বিপত্তি আমাৰ ॥১২
পৰ্ৱতব উপবে জটায়ু বোদ্রে গাস্ত ।
ক্ৰন্দন শুনিয়া তেহে চতুৰ্দ্দিশে চাস্ত ॥১৩
সীতাক বাধণে নেস্ত তান লক্ষ্য গৈল ।
যেন বজ্ৰপাত তান জ্বলন্ত ভৈল ॥১৪
নয়া নয়া পাশী বুলি দিলা পথা চাট ।
শীত্ৰ বেগে ভেঙিলন্ত মাৰুতব বাট ॥১৫
উষ্মাৱতে টল বলি পৰ্ৱত লবিল ।
শাল তাল বৃক্ষ সব ধসিলা পবিল ॥১৬
পথ ভেঙিলন্ত পক্ষী জটায়ু প্ৰচণ্ড ।
পথাৰ ঘাৱত বেধ ভৈল বগু বগু ॥১৭

দীৰ্ঘ ভুগু শকত শৰীৰ নোহে ছোট ।
পথা সমে উৰে যেন মহা গিৰি গোট ॥১৮
আকাশত থাকিয়া বোলন্ত পকিৰাজ ।
কুব বীৰ্য তই হেন সে নিলাজ ॥১৯
এতমান বাজা হুবা অন্মায় কবস ।
ধৰ্ম পথ এৰি পৰদাবাক হবস ॥২০
দশবধ সমে মোৰ একে কলেরব ।
প্ৰাণে য়েৱে জীবি মোৰ বধু পৰিহৰ ॥২১
সীতাক বাধিয়া তোক সমবে মাৰিবৌ ।
তোক বধে সমে গিলি সীতাক তাৰিবৌ ॥২২
মই বৃদ্ধ ভৈলো তোৰ যুবত শৰীৰ ।
তিনিয়ো ফুৰনে তোক লেখি মহাবীৰ ॥২৩
বজ্ৰসম নথ এতো বজ্ৰসম ভুগু ।
আজুৰিয়া তোৰ চিণ্ডিবোহৌ দশমুগু ॥২৪
মোৰ বধু হব তোৰ এতমান বুক ।
মৈবাব আগত আসি মিলিলে জেমুক ॥২৫
কোন বস্ত্ৰ হোস মোক নোহ সমসব ।
নথ চোঠ প্ৰহাৰে পেসিবৌ যমঘৰ ॥২৬
প্ৰাণে য়েৱে জীবি সীতা এৰ এতিক্ষণ ।
মুছিবা মুগুধ আগ বাঢ়ি দেখ বণ ॥২৭
ত্ৰিশব শত্ৰু তোক মাৰি মান সাৰৌ ।
বামব বৈবক আজি বিগুতিয়া মাৰৌ ॥২৮
হেন শুনি ক্ৰোধি বোলে বাধণ লটক ।
কি বুলিলা চাব বুৰা লটক চটক ॥২৯
অবিলম্বে ঘাইবে মন্দ যমব কবণ ।
কি কাৰণে জোহাৱস ত্ৰৈলোক্য বাধণ ॥৩০
কোপ কবি ফুৰায় কুৰি গোট। আৰি ।
চন্দ্র সূৰ্য বায়ু বজ্ৰমতি হৈবা সাধী ॥৩১
ত্ৰিশব বাজা মই বাধণ প্ৰচণ্ড ।
শবে হানি বৃদ্ধ কৰিবৌ বগু বগু ॥৩২
হেন বুলি ধনুৰ্দ্ধাণ তুলিয়া ধবিল ।
যেন পৰ্ৱতব মেখে জল ববিবিল ॥৩৩
বাধণব শবে গৈয়া চৌদিশে বেঙিল ।
জটায়ুৰ পাখা বাৱে সমন্তে উবিল ॥৩৪
নানা অস্ত্ৰ নবাচ হানয় কণিৱালী ।
অৰ্দ্ধচন্দ্ৰ হানিয়া বাধণে পাইব গালি ॥৩৫
কুন্ত জাঠি শব বত আগত মিলিল ।
সাপক পকড়ে যেন জটায়ু গিলিল ॥৩৬

মাৰোঁ পক্ষিৰাজ আজি লৈবোহোঁ পৰাণ ।
 বজ্জৰ সদৃশ হানিলেক দশ বান ॥৩৭
 ঠাস ঠাস কৰি গৈয়া গৱত পবিল ।
 নাহি ভ্ৰব ভঙ্গ লোম গচো ন লবিল ॥৩৮
 জ্বলিলা জটায়ু যেন অগনি চটক ।
 মাৰোঁহোঁ বাৰণ পেৰোঁ যমৰ কটক ॥৩৯
 ডেৱ দিয়া তাৰ গৈয়া বথত চৰিলা ।
 চৰণৰ নখে ক্ষত বিক্ষত কৰিলা ॥৪০
 চোঠৰ প্ৰহাবে পিঠি কৰিলন্ত ঘাৱ ।
 আজুৰি কাটিল তাৰ মাংস এক নাৱ ॥৪১
 কেশত ধৰিয়া তাৰ ঘণ্টাক লাৰিলা ।
 দুই পাৰে ধৰি তাৰ ধনুক ভাঙিলা ॥৪২
 চোঠে আজুৰিয়া কিৰীটক কাটিলন্ত ।
 উপৰ দেশক লাগি কেপি পঠাইলন্ত ॥৪৩
 আকাশত সূৰ্য্য যেন কিৰীট জ্বলিল ।
 জাৰ্জল্য সমান হয় ভূমিত পবিল ॥৪৪
 চাৰি গোটা গৰ্দ্ভভে বহয় বথ তাৰ ।
 মাৰিলা জটায়ু দিয়া লাখিৰ প্ৰহাৰ ॥৪৫
 গজৰ অঙ্কুশ সম নথ চোঠ লাগি ।
 সাৰথিৰ তাৰ মাথা গোট গৈল ভাগি ॥৪৬
 বজ্জ সম দুই পাৰ মাখাত হানিল ।
 মুছ ১ গৈয়া দশাননে যমক দেখিল ॥৪৭
 পক্ষিৰাজ বাৰণক বিভৎস কৰিল ।
 ব্ৰহ্মাৰ বৰত দলন্ধক পুনৰ্জিল ॥৪৮
 উবাৱ কৰিলা পক্ষী মাকতৰ পথ ।
 শীত্ৰৱেগে লাখি হানি ভাঙিলন্ত বথ ॥৪৯
 হেন দেখি বাৰণৰ হৃদয় লবিল ।
 সীতাক কোলাত কৰি ভূমিত পবিল ॥৫০
 যেনে পৰি আছয় বাৰণ নিশাচৰ ।
 সন্মুখিয়া বুলিল জটায়ু পক্ষিবৰ ॥৫১
 শুনবে বাৰণ মোৰ নোহ সন্মসৰ ।
 প্ৰাণে যেনে জীবি মোৰ বধু পৰিহৰ ॥৫২
 মোকে সম নোহস বামক কি কৰিবি ।
 উৎসৰ্গ ছাগ যেন অৱশ্য ৰবিবি ॥৫৩
 বাৰণে বোলয় মোক কত বোল আৰ ।
 কৰিলাহা আপুনি সকলে প্ৰতিকাৰ ॥৫৪
 চিন্তিলাহা মিত্ৰৰ যেহেন যোগ্য কাৰ ।
 ঠাৱক লাগিয়া চলি যাহা পক্ষিৰাজ ॥৫৫

আৰকায় খেদ যেনে আমাক কৰিবা ।
 এতিফণে ভূমি মোৰ হাতত ৰবিবা ॥৫৬
 অৱশ্য সীতাক মই হৰি নিবোঁ লক্ষা ।
 ভূমি হেন লক্ষকো মোহোৰ নাহি শঙ্কা ॥৫৭
 জটায়ু বোলন্ত পুনৰ্বেল হেন ধান ।
 আন্ত ভৈলোঁ বৰ মোক কণিক বিধান ॥৫৮
 জ্বৰ জ্বৰ বৃদ্ধ দেহা লাগিল প্ৰয়াস ।
 কণিতেক থাক আজি জীৱন্তে নয়াস ॥৫৯
 জটায়ুৰ শ্ৰম জানি তাহাৰ হৰিষ ।
 আউৰ কিবা চাওঁ বুলি কৰি বিমৰিষ ॥৬০
 কোলে কৰি সীতাক আকাশে বহি যাই ।
 পক্ষিৰাজ জটায়ু ভূমিত আছে চাই ॥৬১
 খেদি গৈয়া তাৰ পাছে পিঠিত চৰিলা ।
 দুই পথা মেলি তাক সাৰটি ধৰিলা ॥৬২
 স্তন দুইৰ মাজে নথ আৰোপ কৰিলা ।
 আজুৰিয়া যেন কলা খোলক চিৰিলা ॥৬৩
 হাতীৰ উপৰে যেন মাহত চৰিল ।
 নথ অঙ্কুশৰ ঘাৱে বাৰণ টলিল ॥৬৪
 পৰম বিহ্বল হয় চতুদ্দেশে চায় ।
 পিঠিত জটায়ু যেন মত্ত গজপ্ৰায় ॥৬৫
 হিয়া যুগু গল পিঠি সকলে শৰীৰ ।
 নথ চোঠ প্ৰহাবে কৰিলা চিৰাচিৰ ॥৬৬
 চোঠে ধৰি ধৰি তাৰ কেশ আজুৰিল ।
 সোটা সোট ভৈল আলুসৰে উভৰিল ॥৬৭
 মাখাত চৰিয়া পাছে কাপ্তিলন্ত পাৰ ।
 ভূমিত পবিল ৰাজা বিহ্বল স্বভাৱ ॥৬৮
 কতোহোঁ দূৰত নিয়া জানকীক থৈল ।
 চৰবে মঠিয়ে পাছে বুৰিবাৰ লৈল ॥৬৯
 কুৰিগোটা মুঠি হানিলেক একেবেলে ।
 গৰুড়ৰ পুত্ৰে তাক সহিলন্ত হেলে ॥৭০
 চৰবে মুঠিয়ে লাখি হানয় আধাক ।
 হানিলন্ত জটায়ু পথাৰ চাট তাক ॥৭১
 নখে চোঠে কিল ফুকু বহা কুটা কুটি ।
 প্ৰয়াসিলা দুয়ো বীৰ বল গৈল টুটি ॥৭২
 ফুকুটা ফুকুটি লাগি গৈল শ্মাজয় ।
 বাকসৰ চটকৰ বল হৈল ক্ষয় ॥৭৩
 বাৰণৰ শৰীৰৰ শোণিত বহয় ।
 মন্দৰ গিৰিৰ যেন গেৰ নিখৰয় ॥৭৪

নিবন্তবে শৰীৰৰ বহুৱে বকত ।
 বাহুণে বোলয় মই সুহিকো। শকত ॥৭৫
 স্তায় যুজ্জ যুজ্জে। য়েৰে মাৰিবেক মোক ।
 অস্তায় যুজ্জিবৌ আবে যেন যুৱাই হোক ॥৭৬
 হেন ভাবি ডাৰৰ কাটিল চক্ৰহাস ।
 মাৰোঁ। পক্ষিবাজ আজি জীৱন্তে নয়াস ॥৭৭
 বাহুণৰ মন জানিলন্ত পক্ষিবাজ ।
 পথা চাট মাৰিলন্ত ক্ষদয়ৰ মাজ ॥৭৮
 দুৰ্ব্বাৰ প্ৰহাবে তাৰ হাৰ বিহবিল ।
 কতোহেঁ। দূকত চিতে বাহুণে পবিল ॥৭৯
 থাক থাক বোল আক জটায়ু বুলিল ।
 বাহুণে বোলয় মোৰ আবেসে বুলিল ॥৮০
 মায়া কৰি ডেৱ দিয়া দূকত পবিল ।
 চৰণৰ প্ৰহাবত পৃথিৱী লবিল ॥৮১
 পাখি চাট কৰি আগে জটায়ু খেদিল ।
 চক্ৰহাস হানি পাখা বাহুণে ছেদিল ॥৮২
 পাৰ ছুই ছেদিল কাটিয়া ছুই পাশ ।
 হেন মতে জটায়ুৰ মিলিল বিনাশ ॥৮৩
 মায়া যুজ্জ যুজ্জিলন্ত আপোনাক বাধি ।
 ইন্দ্ৰে যেন পৰ্ব্বতৰ ছেদিলেক পাখী ॥৮৪
 জটায়ু মৰিয়া য়েৰে ভূমিতে পবিল ।
 সাগৰ থলকি মই মন্দৰ লবিল ॥৮৫
 জটায়ুক মাৰিয়া বাৰণ বজমনে ।
 আপোনাৰ সন্তাৰ বিচাৰি পশি বনে ॥৮৬
 বখ থান ভাঙিল সিফিল বজ্জাত ।
 চামৰ ঢোলাৰ ছুইব নাহিকয় মাখ ॥৮৭
 ছত্ৰ দাব পৰি হয় আছে ছুই চিৰ ।
 সাৰথিৰ যুগ নাহি দেখিল শৰীৰ ॥৮৮
 সীতায়ে ধৰিলা চাপি জটায়ুৰ গলে ।
 আশেৰ কামিলা দেৱী হাকলে বিকলে ॥৮৯
 হবি হবি মোহোৰ বাহুৰ পক্ষিবাজ ।
 পাণ্ডিটৰ কাৰণে মৰিলা বনমাজ ॥৯০
 মোক এৰি চলিলা জনক যেন বাপ ।
 সব কুটুম্বত কৰি তোমাত সন্তাপ ॥৯১
 দুৰ্গতি কালত তুৰি মোৰ ভৈলা সাহা ।
 জনকৰ জীউ মাঠোঁ মাখা তুলি চাহা ॥৯২
 দশবৰ যেন তুলি মোহোৰ বন্তব ।
 কহাবী অনাথা কৰি বাহা কৰ পুৰ ॥৯৩

কহি এৰি গৈলে মোৰ ছন্তৰণ নাৰ ।
 বাহিৰে ভিতৰে মোৰ পোবে সৰ্ব্বনাশ ॥৯৪
 শাস্তী সীতা হওঁ য়েৰে তন্ত পৰমাণ ।
 বাহুৰত কহিলে তোমাৰ বাইৰ প্ৰাণ ॥৯৫
 অশেষ সন্তাপে সীতা ক্ৰন্দন কৰিলা ।
 বাহুণ আসয় বেথি বুকত ধৰিলা ॥৯৬
 এৰ এৰ বুলি সীতা কবন্ত বিবাহ ।
 আত্মবিয়া কোলে ধৰি কৰিলা উবাৰ ॥৯৭
 সীতা লৈয়া চলি গৈল গগনৰ মাজ ।
 দেৱক সমুখি ত্ৰক্ষা বুলিলন্ত কাষ ॥৯৮
 জনকৰ জীউ হৰে বাহুণ পাণ্ডিত ।
 বাহুৰৰ স্ত্ৰোহ কৰি মৰিবেক নিষ্ঠ ॥৯৯
 মাংসক লভিয়া যেন লৈয়ান্ত হেঙ্গল ।
 আকাশে বাহুণ যেন মেঘৰ ঢেঙ্গল ॥১০০
 বিজুলী চটক যেন গোপীনাৰ কান্তি ।
 তাৰা যেন জিকী পাবে অলকাৰ কান্তি ॥১০১
 বাহুণৰ অন্ধে ৰূপ সীতাৰ বলিল ।
 অজ্ঞান পৰ্ব্বতে যেন মাণিক্য হুলিল ॥১০২
 বাকসৰ কোলে দেৱী পৰম নিৰ্মল ।
 মেঘক ফেৰিয়া যেন চক্ৰৰ মণ্ডল ॥১০৩
 বাহুণৰ পাশে সীতা মাণিক হুলিল ।
 নিশাকালে শোভে যেন পৰ্ব্বতে মলিন ॥১০৪
 বাহুৰেগে লবয় সীতাৰ বস্ত্ৰ ধন ।
 মেঘত লাগিল যেন বৰিৰ কিৰণ ॥১০৫
 বাহুণৰ কোলে ৰূপ সীতাৰ উজ্জলণ
 সমোদয় মাজে যেন ফুল উতপল ॥১০৬
 ইন্দ্ৰনীল পাশত মাণিক অতিবেক ।
 কমটী শিলাত যেন হুৱৰ্ণৰ বেথ ॥১০৭
 নানা বস্ত্ৰ অলকাৰ সীতাৰ বলয় ।
 যেন কাল মেঘ খণ্ড বাহুণ হুলয় ॥১০৮
 স্তন মাজ হস্তে আসি পৰি গৈল হাব ।
 গগনৰ হস্তে যেন গন্ধা অৱতাৰ ॥১০৯
 শোকে ছুঃখে সীতাৰ শৰীৰ ভৈল কৃপ ।
 বাহুণক বুলিলন্ত কৰি বিমৰিষ ॥১১০
 হাওঁবে পাণ্ডিত সমগতি নাহি তোৰ ।
 এতদান বাজা হয় ভৈলি তিবি চোৰ ॥১১১
 অনেক প্ৰকাৰে আৰি বিমৰিষি পাইলোঁ ।
 মায়া বৃণ পঠাই দিলে বামক গুচাইলোঁ ॥১১২

বায়ব বায়বক তোৰ বাক্সে কাঢ়িল ।
 সেইসে কাৰণে মোক লক্ষ্যণে ছাৰিল ॥১১৩
 লগত অছিল হস্তে লক্ষ্যণ দেৱৰ ।
 তাহানে শবতে গৈলে হস্তে যমঘৰ ॥১১৪
 তিৰী চোৰ পাপিষ্ঠ হাবিব আউঠা খাহ ।
 গলে শিলা বাক্সি দুষ্ঠ মৰিবাক বাহ ॥১১৫
 স্বামীক নিজিনি কেনে মোক নেস বলে ।
 ঝাণ্টে চল পাপিষ্ঠ হাবিব মার্গতলে ॥১১৬
 হুৰুজি ন ভৈল তোৰ মৰিবাব কালে ।
 শিশিৰ শুষিব তোক বাম ববি জালে ॥১১৭
 যত অলঙ্কাৰ সীতা গাৱৰ কাঢ়িল ।
 দেৱাজ বসনে তাক প্ৰবন্ধে বাক্সিল ॥১১৮
 পাঞ্চ বানবক পৰ্ব্বতত ভেণ্টে পাইলা ।
 সবাবে মাজক লাগি কেপিয়া পঠাইলা ॥১১৯
 শাস্তী সীতা মই য়েৱে হওঁ তত্ৰসাৰ ।
 বায়ব হাতক লাগি যাউক অলঙ্কাৰ ॥১২০
 বায়ব লক্ষিল দিশ নিহালন্তে কায ।
 কুৰণ পবিল পাঞ্চ বানবৰ মাজ ॥১২১
 পাঞ্চগুটি বানবে উৰ্দ্ধক লাগি চাইলা ।
 বাক্সব অস্ত্ৰে কণ্ঠা এক ভেণ্টে পাইলা ॥১২২
 আকাশে মেলিয়া যাই দীৰ্ঘ কেশ তাৰ ।
 মনত বিন্ময়ে ভুলি লৈলা অলঙ্কাৰ ॥১২৩
 জটায়ুৰ প্ৰহাৰে বিহ্বল চিত্ত ভৈল !
 দক্ষিণ এবিয়া ৰাজা পূৰ্ব দিশ গৈল ॥১২৪
 ঋষ্মুখ গিৰি পাইল চম্পা সৰোৱৰ ।
 দিশ লক্ষি পাছে লক্ষা গৈল লঙ্কেশ্বৰ ॥১২৫
 নিজ যুত্ৰ সীতা লৈয়া বায়ব চলয় ।
 অবগ্য এবায়া পাইল বক্ষণ আলয় ॥১২৬
 অস্তবীক গতি বীৰে সমুদ্ৰে এবাইল ।
 শীত্ৰবেগে গৈয়া পাছে লক্ষাপুৰী পাইল ॥১২৭

১৬ অধ্যায় ।

বায়ববাৰ্ঘ ৰাক্স নিয়োগ । (আক) বায়ব আক
 সীতাৰ কথোপকথন ।

ৰাজ্যত পশিয়া অস্তঃপুৰে পাছে গৈল ।
 নিৰ্জন থানত নিয়া জানকীক খেল ॥১
 ৰাক্সী লোকক তথা বক্ষণ বিহিল ।
 সীতাক চাহিবা তালে উপদেশ দিল ॥২

যেবে জানকীক আন পুৰুষে দেখয় ।
 তোমাকে তাহাকে চাপি কাটিবো নিশ্চয় ॥৩
 হীৰা মণি মাণিক সীতা যতেক মাগয় ।
 শঙ্কা এৰি দিবা আনি যি কিছু লাগয় ॥৪
 এহি বুলি ৰাজা নিজ মণ্ডপ পাইলেক ।
 মহাবীৰ আঠ গোটা মতাই আনাইলেক ॥৫
 চন্দ্ৰকেতু কালকৰ্ণ বীৰ কম্পানন ।
 যজ্ঞ শত্ৰু মহাবাহু ৰাক্স ভস্মকৰ্ণ ॥৬
 তাল জজ্ঞ সুপ্ৰতয় আঠ বীৰ ।
 দেৱ সৰো সদৃশ নোহয় একৈকৰ ॥৭
 শূৰ্ন মহাবীৰগণ সাৱধান মনে ।
 ঝাণ্টে কৰি যাই তুমি দণ্ডকাৰ বনে ॥৮
 ৰাঘৱে মাৰিল মোৰ খৰ দুষণক ।
 তাহাৰ ঘৰণী হৰি আনিলাঁ ঘৰক ॥৯
 দুইভাই মিলি কিবা আলোচয় কায ।
 বাৰ্তাক জানাছা গৈয়া দণ্ডকাৰ মাজ ॥১০
 মাৰিবাক পাৰা য়েৱে আতি বৰ ভাল ।
 এতেকে পলাই মোৰ হৃদয়ৰ শাল ॥১১
 আঠকো পঠাও আমি কাৰ্য্যক উপেক্ষি ।
 মহাবীৰ মাজে ভোমাসাক ভালে লেখি ॥১২
 নৃপতিৰ আদেশক শিবে ভুলি লৈল ।
 ৰাজাক প্ৰণামি আঠো বীৰ লৰি গৈল ॥১৩
 ৰাক্সক মাৰি বায়ে কীৰ্ত্তি বৰ থৈল ।
 তথা গৈয়া সবে লুকি দিয়া থিত ভৈল ॥১৪
 আঠ গোটা নিশাচৰ পঠায়া বায়বে ।
 কৃত কৃত্য ভৈলোঁ হেন মানিলেক মনে ॥১৫
 অস্ত্ৰে পুৰক লাগি গৈল তেতিক্ষণে ।
 সীতাক বাখয় মেখে ৰাক্সসিনীগণে ॥১৬
 শৰীৰ ভেদিল তাৰ মদনৰ বানে ।
 তেতিক্ষণে চলি গৈল জানেকীৰ থানে ॥১৭
 সমুদ্ৰিয়া সীতাক বোলয় লঙ্কেশ্বৰ ।
 দেখ দেখ জানেকী মোহোৰ ধৌলিৰ ॥১৮
 আমাৰ থানত নজানিৰ তাপ শীত ।
 চন্দ্ৰ সূৰ্য্যে অশুকুলে সেৱা কৰে নিত ॥১৯
 মোহোৰ সে মন জানি বায়ু কৰে গতি ।
 দেৱাহুৰগণে মোক কবয় প্ৰণতি ॥২০
 চন্দ্ৰ জ্যোতি বাস সূৰ্য্যাপৰ পাইল ।
 শুক্ল ৰেখ খন যেন আকাশে উধাইল ॥২১

ভূমি সব দেখি সীতা। স্বৰ্ণ বতন ।
 হেন দেখি জানকী মোহোত দিয়া মন ॥২২
 শুনিয়োক সীতা। সৈন্ত যতক আশাৰ ।
 সত্যে সত্যে মই সবে লেখা দিবোঁ। তাৰ ॥২৩
 বায়ষ্টি হাজাৰ মুখ্য বাক্সব বল ।
 তেহুয় চাইগুণ মুখ্য পিণাচ সকল ॥২৪
 একৈ একৈ ভৃত্য আছে সহস্র সহস্র ।
 অনুকূলে সেৱা কৰি থাকয় অজস্র ॥২৫
 বগভূমি যাতে চান্দি চলে ছাৰি পাখ ।
 প্রত্যেকৰ লগে পাইক বাইশ বাইশ লাখ ॥
 বাল বুদ্ধ এবিয়া সৈন্তব দিলোঁ। লেখ ।
 মন্থা পৰিহৰি মোক শুভদৃষ্টি দেখ ॥২৭
 বামক এবিয়া সীতা। মোত কব ভাৱ ।
 মই হেন স্বামী নাৰী ভবি নগৰাৱ ॥২৮
 এতিনি ভৱনে জান সকলে আশাৰ ।
 সোণ কপ বজ্জত মানে মাণিক ভণ্ডাৰ ॥২৯
 হস্তী ঘোড়া বথ মোৰ ত্ৰৈলোকেতে সাৰ ।
 সমপিলোঁ তোমাত সকলে বাজ্য ভাৰ ॥৩০
 সহস্র সংখ্যাত মোৰ যত পটেশ্বৰী ।
 দাসী দাস আছে যত আক মন্দেশ্বৰী ॥৩১
 সবে তোত খাটোক চৰণে সেৱা কৰি ।
 যাক যেন যোগ্য দিৱ। হাত তোলা কৰি ॥৩২
 যেহি আজ্ঞা কৰ সীতা। সাধিবাক পাৰি ।
 মইয়ো তোৰ ভৈলোঁ ভাভুটিৰ অধিকাৰী ॥ ৩৩
 হৃদয়ৰ দুঃখ বাঢ়ে দূৰে পৰিহৰ ।
 ত্ৰিভুৱন নাথ বাহনক স্বামী বব ॥৩৪
 মোক বামে মাৰিবন্ত মনে আছে চান্দি ।
 কহিত শুনিলি সীতা। মই ভৈলোঁ বন্ধি ॥৩৫
 অগনি পিখাত কোনে বাস কৰিবেক ।
 মোকত নজানোঁ। একবীৰে তিনিবেক ॥৩৬
 মোকে যোৰ নাই গড় আৱৰ চুৰ্জয় ।
 চতুদ্দেশে বেড়ি ঘোৰ সাৰ্থক আছে ॥৩৭
 বামে তোক নিব হেন আশা পৰিহৰ ।
 চৰণত ধৰোঁ। মোক অনুগ্রহ কৰ ॥৩৮
 পুষ্পক বিমান তিনি ভুৱনতে সাৰ ।
 ইহাতে বৰণ হোক তোমাৰ আশাৰ ॥৩৯
 লক্ষগোটা শিবে তোৰ চৰণত ঝাটো ।
 মুখে খেব থবিয়া কাতৰি কৰি মাটো ॥৪০

বাজ বাজেধৰ মই তোৰ ভৈলোঁ দাস ।
 ইহাত অধিক কিলোঁ। বহুমান চাস ॥৪১
 বিবহ অগনি মোৰ পোবে কলেধৰ ।
 অধৰ অমৃত দানে উপশম কৰ ॥৪২
 বংশধৰ বোল শুনি জানকী গোশানী ।
 কুলত অগনি যেন কুলিলন্ত বাণী ॥৪৩
 দশবথ বধু মই বামৰ ঘৰণী ।
 আসিয়া মিলিলোঁ। তোৰ কুলসংহাৰিণী ॥৪৪
 দীৰ্ঘবাৎ মহাবীৰ স্তম্ভাৰ্মী আশাৰ ।
 বিতোপন দেহ। যেন কাম অৱতাৰ ॥৪৫
 একোএ প্রকাৰে তাক তই নোহে তুল ।
 মাণিকৰ আগে যেন লোহচৰ ফুল ॥৪৬
 পূৰ্বে অন্ত সূৰ্য্য যেনে পশ্চিমে উদিত ।
 তথাপিতো জানকীৰ নলবিৰ চিত ॥৪৭
 বৰ্ষৰ বাৰণ তই মূৰুজুস কায় ।
 আমাক লাঘৱ বাক্য পাণ্ডিত নিলাজ ॥৪৮
 মহেশ্বৰ কটত অকুল দিতে চাস ।
 নবকৰ পলু স্বৰ্গ ভোগে কৰ আশ ॥৪৯
 আসন্ন কালত তোৰ বিনাশন বোধ ।
 দিকাৰণে মোক তই বোল অনুবোধ ॥৫০
 মোহোৰ একান্ত পতি বাম প্রাণনাথ ।
 চৰণে লুচুৰোঁ। পৰ পুৰুষৰ মাথ ॥৫১
 শঙ্কৰ ত্ৰিজাত যেনে পৈশস শৰণ ।
 তথাপিতো বাম হাতে তোহোৰ মণ ॥৫২
 তোহোক বাধন্ত যদি দশ দিগপাল ।
 তথাপিতো বাম তোৰ হৈব যমকাল ॥৫৩
 স্বামী আগে থাকন্তে আনিলা হন্তে যেনে ।
 বিবাহৰ মতে যম গৈলে হন্তে ডেৱে ॥৫৪
 নাৰী চোৰ। পাণ্ডিত তোহোক আছোখিক ।
 এয়ে তই বাৰ আসি বোলাহস কিক ॥৫৫

১৭ অধ্যায়ঃ।

বাৰণৰ আঁঠি সীতাৰ অভিনাৰ ।

ভূমুকি ।

বামেতোক মাৰিবন্ত ।

মোৰ বান মাৰিবন্ত ॥১

লক্ষা পুৰী দহিবন্ত ।

হুৰ্গতিতো ভাবিবন্ত ॥২

তোৰ অন্ত দহিবন্ত ।
 অনুশোচ কবিলন্ত ॥৩
 দুৰ্ভজন নাশিবন্ত ।
 হাতে ধনু ধবিলন্ত ॥৪
 হেলে সিদ্ধ তবিলন্ত ।
 শোক পবিহবিলন্ত ॥৫
 কৌতুকক কবিলন্ত ।
 শত্ৰুগণ মাৰিবন্ত ॥৬

১৮ অম্ব্যাক্স ।

পদ ।

বাৰাণৰ প্ৰতি সীতাৰ পুন: কটুক্তি, আৰু ব্ৰহ্মাৰ
 আদেশত ইন্দ্ৰদেৱ সীতাৰ সমীপে গৈ
 সীতাক পায়স প্ৰদান কৰে আৰু
 সীতা অদৰ্শনত বাৰৰ খেদ ।

কদাচিতো তোৰ বচনক ন ধৰিবোঁ ।
 নুহি মই নিবাহাৰে পৰাণে মৰিবোঁ ॥১
 ছবাচাৰ বাৰাণ হোৱস তই তপী ।
 অধৰ্ম্মক ডবে তোক ন মাৰোঁহেঁ শাপি ॥২
 শাস্তী সীতা মোক বলে ধৰিবাক চাস ।
 স্বৰিতে মাৰিতে লাগি লস গল পাশ ॥৩
 গুচ গুচ নিশাচৰ সমিত ন চাপ ।
 কৰিবোঁহোঁ ভন্য নুহি দিয়া চণ্ডশাপ ॥৪
 সীতাৰ বচন শুনি নৃপতি বাৰাণ ।
 বান্ধসিনী লোকক বুলিলা তেতিক্ষণ ॥৫
 স্বামীৰ সন্তাপ যেনে সুগুচৈ মনত ।
 বাখিলা থাকাহা নিয়া অশোকবনত ॥৬
 জনকৰ জীউ যেন হোৱয় সবস ।
 প্ৰতি টনকে যেন কাৰ্য্য হোৱে বশ ॥৭
 বাৰাণৰ বাক্য সবে শিবে ভুলি লৈল ।
 সীতা মাজ কবিল বান্ধসী লবি গৈল ॥৮
 ত্ৰিভুবনে সাৰ আতি অশোকৰ বন ।
 স্বৰ্গত যোহেন দেৱৰাজৰ ভূমন ॥৯
 কল্লতক পাৰিজাত বন্দাব সন্তান ।
 হুৰ্ণৰ বৃক্ষ সব জ্বলে ধানে ধান ॥১০
 ত্ৰৈলোক্যত সাৰ বত বৃক্ষ নিবন্তৰ ।
 হুনিৰ্ম্মল জলে শোভে নিৰ্য্য সবোৱৰ ॥১১
 হুৰ্ণৰ খাট খড়্গি হুশোভিত বাট ।
 পুন্দৰ হুৰ্ণৰ গড়ে হুশোভিত বাট ॥১২

বাৰাণৰ বন যত স্বৰ্গতো উপাম ।
 তাৰ মাজে বৃক্ষ এক শিংগপা যে সাম ॥১৩
 হুৰ্ণৰ মাণিক ভূমি তাহাৰ গুৰিত ।
 বান্ধসিনী মাজে সীতা ভৈলা উপস্থিত ॥১৪
 সীতাৰ হৰণে চিত্ত সৱাৰ ভাগিল ।
 কণাকণি কথা সবে লক্ষ্যত লাগিল ॥১৫
 বাৰাৰ ভাৰ্য্যাক হৰি নকৰিল ভাল ।
 বান্ধসগণৰ হৃদয়ত দিল শাল ॥১৬
 কেহোঁ বোলে বামে সবে সাধিবন্ত কাষ ।
 হকৰাইলে লক্ষ্যেৰে লক্ষা হেন বাজ ॥১৭
 কতো বোলে ভায়া তই ভয় পবিহৰ ।
 বাৰাণক বাঘৰে নোহয় সমসৰ ॥১৮
 ব্ৰহ্মায়ে বোলন্ত শুনিয়োক দেৱৰাজ ।
 নিবাহাৰে জানেকী আছন্ত লক্ষা মাজ ॥১৯
 বাৰ্তা নাপাই বাঘৰৰ হৈবন্ত বিনাশ ।
 আমবা সৱৰ হৈব নিফল প্ৰয়াস ॥২০
 ঝাণ্টে কবি ইন্দ্ৰ ভূমি লক্ষা চলি যাহা ।
 বাঘৰৰ বাৰ্তা জানকীত জনাবাহা ॥২১
 পায়স দিয়োক জানকীৰ বিদ্যমান ।
 পতিব্ৰতা নাৰীৰ তেৱেলে ৰহে প্ৰাণ ॥২২
 ব্ৰহ্মাৰ আজ্ঞাক ইন্দ্ৰে শিৰত লৈলন্ত ।
 হাতত পায়স লৈয়া লক্ষ্যত গৈলন্ত ॥২৩
 নিদ্রাবাণ বান্ধসিনীগণক হানিল ।
 অচেতনে পৰিগৈল কিছো ন জানিল ॥২৪
 চিন্তা শোকে থিৰ ভৈলা জনকৰ জীৱ ।
 হাতত পায়সে ইন্দ্ৰ আগে ভৈলা থিৰ ॥২৫
 দেখিয়োক সীতা হেৰ আমি দেৱৰাজ ।
 সমন্তে কুশল বাম লক্ষ্যৰ কাষ ॥২৬
 ভুক্তিয়ো পায়স শোক কৰি পৰিহাৰ ।
 শত বৰিহতো ক্ষুধা ন লাগিবে আৰ ॥২৭
 গুচিব পিয়াস সব শৰীৰ জুৰাইব ।
 অবিলম্বে ভুমিয়ে বামৰ কোল পাইব ॥২৮
 বাৰাণক বামে আসি স্বৰিতে মাৰিব ।
 আমি সব সহায় তোমাক নিস্তাৰিব ॥২৯
 শঙ্কা এৰি মোৰ বাক্য বেদ পৰিহাৰ ।
 বান্ধসী লোকক হানি আছোঁ নিদ্রাবাণ ॥৩০
 সীতায়ে বোলন্ত ভেৰে বাক্য জানোঁ সত ।
 ভুমি ৰেৰে ইন্দ্ৰ মই জানোঁ কেনে মত ॥৩১

বাবে কহি আছে দেববান্ধব স্বৰূপ ।
 হুহু পবিত্রি ধৰ্ম্ম আপোনাৰ ৰূপ ॥৩২
 শুনি ইন্দ্রে ধবিলন্ত আপোন স্বভাৱ ।
 জাম্বল্য সমান ভূমি নো চোৱাৰ পাৰ ॥৩৩
 চক্ষুত নিষেধ নাহি দিয়া বস্ত্ৰ পাৰে ।
 হাতে বস্ত্ৰ ধৰি দ্বিত অস্তবীৰ্য্য তাৰে ॥৩৪
 জানকীএ বোলন্ত জনক যেন বাপ ।
 তোমাক দেখিয়া স্তোব শুচিল সম্ভাপ ॥৩৫
 জানিলোঁ ভূমিসি ভৈলা স্বামীৰ সনাথ ।
 এতমান অনুগ্রহ আছয় আমাত ॥৩৬
 বাসৱে পায়স খেলা জানকীৰ আগ ।
 জনকৰ জীৱে কবিলন্ত তিনি ভাগ ॥৩৭
 বাম লক্ষ্মণক লাগি দুই ভাগ বঢ়াইলা ।
 এক ভাগ পৰমায় আপুনিয়ো খাইলা ॥৩৮
 জনকৰ জিউ যেনে পায়স খাইলন্ত ।
 সীতাক সমুখি ইন্দ্রে স্বৰ্গক গৈলন্ত ॥৩৯
 সীতা শান্ত ভৈলা কিছু ইন্দ্রে বচনে ।
 বামৰ কাহিনী কহোঁ দণ্ডকাৰ বনে ॥৪০
 যুগৰূপ বাকসক মাৰি বয়ুৰব ।
 উতপাত মন বাৱ শুনি বাকসব ॥৪১
 আথে বেথে চলিলন্ত আপোনাৰ খাৱ ।
 পাচত শৃগালে কাঢ়িলেক চণ্ডবাৱ ॥৪২
 বাঘৱে বোলন্ত মোৰ পোবে সৰ্ব্ব পাৱ ।
 কাঢ়িলেক মায়া হুগে মোৰ থানে বাৱ ॥৪৩
 শৃগালৰ নাদ শুনি বিয়াকুল চিত্ত ।
 লখাই এৰি আছে জানেঁ সীতাৰ সন্নিহিত ॥৪৪
 চিন্তা কৰি বাম দেৱে শীত্ৰে বহি বাস্ত ।
 পথত লক্ষ্মণ আসে তাক দেখিলন্ত ॥৪৫
 হাহা লখাই কিলোঁ ভূমি কবিল। অকাষ ।
 সীতাক এৰিয়া আইলে ঘোৰ বন মাজ ॥৪৬
 কি কাৰ্য কবিলি তই লক্ষ্মণ বে বাপ ।
 সহিতে ন পাৰোঁ আউৰ জঘন্যৰ ভাপ ॥৪৭
 কি কাৰণে বাপি তই আইলে ঘোৰ ভিত্তা ।
 ঘোৰ অবশ্যৰ মাজে জানেঁ নবে সীতা ॥৪৮
 আশেৰ বিলাপে নিজ ধান গৈলা চলি ।
 সীতাক নেদেখি তাপে পবিলন্ত চলি ॥৪৯
 হবি হবি কত দুঃখ দিলে মোক যিধি ।
 জনকৰ জিউ ভৈল সম্পদৰ বিধি ॥৫০

কৈক গৈলে বাউৰে সীতা ঘোৰ প্ৰাণেশ্বৰী ।
 আনাক অবাধ কৰি গৈলে পবিত্ৰি ॥৫১
 জানকীৰ শোকে মোৰ প্ৰাণ ধাৰি দাউক ।
 দণ্ডকাৰ বনত শৃগালে বেড়ি খাউক ॥৫২
 কতক কবিলোঁ মই ইটো ঘোৰ পাপ ।
 বাক্যশৰ ভৈল আবে। মবিলন্ত বাপ ॥৫৩
 বন্ধুজন এৰিয়া বনক আইলো তিনি ।
 হবাইলোঁ সীতাক এতৌ মিলিল বিধিনী ॥৫৪
 কহি গৈলে সীতা মোৰ দুঃখৰ সৈতৰী ।
 কাটে মাত মোৰ ছেবা প্ৰাণ বাই হবি ॥৫৫
 সৰ্ব্বদা হুহুৱী বাউৰে হুহুৱনী সীতা ।
 যকে বা বাকসে হবি নিলে কোন ভিত্তা ॥৫৬
 হেন বুলি কাম্বিলন্ত ধবীত লুটি ।
 হা সীতা বোলন্তে পৰাণ বাই ফুটি ॥৫৭
 হবি হবি লখাই তই কি কবিলে মোক ।
 অগনি লগাইলে পাৰে কি কবিলোঁ তোকে ॥৫৮
 সীতাক এৰিয়া গৈলে দহে শোকে মোক ।
 খাণ্ডা হানি মৰোঁ মই তোৰ হুহু হোক ॥৫৯
 সীতা অবিহনে নলাগয় বাক্য তাৰ ।
 বিয়প্ৰায় দেৰোঁ মই সকলে সংসাৰ ॥৬০
 প্ৰাণেশ্বৰী বিনে মই মৰিলোঁ বনত ।
 এবে কৈকেশ্বৰী হোক কোঁতুক বনত ॥৬১
 বাঘৱৰ শোকে লক্ষ্মণক মাৰে পুলি ।
 দুই হাতে বামক ধৰিল। ধীৰে তুলি ॥৬২
 শুনিয়ো সমাজে ইতো বামায়ন কথা ।
 ইতো সংসাকত হুহু নাহিকো সৰ্ব্বদা ॥৬৩
 ইহাকে ঈশ্বৰ মাৰে কবিল। বিবিত্ত ।
 তেওঁৰে লভিলা দুঃখ এৰা ইতো ভিত্ত ॥৬৪
 পৰম ঈশ্বৰ বাম সীতা জগন্নাথ ।
 দেখাইলন্ত বিধৱী জনব ইতো তাৰ ॥৬৫
 মহাধন্যী বিতো অধৰ্ম্মৰ নাহি লেন ।
 সিয়ো জনে সংসাকত হুহু মহাধন্য ॥৬৬
 ঈশ্বৰ ঈশ্বৰী দুইয়ো দেখাইলন্ত তাক ।
 তাসৰাব নাহি দুঃখ জানা নিউ বাক ॥৬৭
 হেন জানি বিকল আশা দূৰ কৰি ।
 নিবন্তবে নবে ডাকি বোলা হবি হবি ॥৬৮

১৯ অধ্যায় ।

লক্ষণব প্রবোধ বচন, সীতার অত্যাচারে বাসব ক্রোধ ।
হুলবী ।

হেটু বুণ্ডে গুণি, লক্ষ্মণে বোলন্ত,
দদা শুনা মোব বাণী ।

আপোনাব নিজ, কবমব দোষে,
মবিলা সীতা গোঁসানী ॥১

চিত্ত খিব কবি, শুনিয়োক দদা,
মোত এবা অসন্তোষ ।

স্বরূপ কাহিনী, কহেঁ শুনিয়োক,
মোব নাহি কিছু দোষ ॥২

সাক্ষাতে তোমাৰ, যেন আৰ্ত্তনাদ,
শুনিলন্ত সতী সীতা ।

চমকিয়া দেৱী, মোক বুলিলন্ত,
চল বাঘৰৰ ভিতা ॥৩

বাঘৰৰ বাক, শুনিয়া মোহোৰ,
হেবা প্রাণ কুটি যাই ।

স্বামি ভিক্ষা মই, মাগোহেঁ তোমাত,
দিয়োক আবে লখাই ॥৪

প্রবোধিয়া মই, বুলিলোঁ তাহাক,
মুহিবা দেবি হতাশ ।

ইটো ববি তলে, জানা কদাচিতো,
বাসব নাহি বিনাশ ॥৫

মহাক্রোধ কবি, বুলিলন্ত সীতা,
মোহোৰ বচন শুনি ।

হাওঁবে পাণিষ্ঠ, লখিলোঁহেঁ মই,
নবা তই যিবা গুণি ॥৬

সতিনীৰ পূজ, ইহাকেসে লাগি,
আগিয়াছ বনমাঝ ।

চুপ্সি আছ মনে, বাসব মৰণে,
মোক ভজিবাক চাস ॥৭

দুৰ্দ্ধাব বচন, শুনিয়া মোহোৰ,
জদয় কম্প লড়িল ।

কহেঁ স্বরূপত, সাকল বুদ্ধত,
নিৰ্ধাত যেন পবিল ॥৮

সেহিসে কাৰণে, জানিবাছা প্রভু,
হাতে ধনুশৰ ধৰি ।

মহামন্য কবি, তোমাৰ পাশক,
গৈলোঁ সীতা পবিত্ৰি ॥৯

হেন জানি আবে, মন্যুক ভাষিয়া,
কবিয়েঁ দৃঢ় মনত ।

উঠিয়োক দদা, সীতাক খুজিত,
পশিয়ো ইটো বনত ॥১০

যিটো জনে সীতা, হবিয়া নিলেক,
তাৰ আয় ভৈল ক্ষীণ ।

তোমাৰ অনিষ্ট, চিন্তিয়া পাণিষ্ঠ,
জীয়ে সিটো কত দিন ॥১১

বাঘৰে বোলন্ত, শুনিয়ো লখাই,
হেন সে তই অবোধ ।

তোৰ কি কাৰণে, স্ত্রীৰ বচনে,
এতমান ভৈল ক্রোধ ॥১২

মই কিবা হেস্ত, বাক্য কোন্তে তোক,
কত খুঁকি খুঁকি মাৰি ।

মোহোৰ বিধিয়ে, লিখিত তাহাক,
বাধিত আৰ ন পাবি ॥১৩

এহি বুলি হাতে, ধনু শৰ ধৰি,
হুইয়ো চালিলন্ত গায় ।

সীতাক খুজিতে, খুজিতে গৈলন্ত,
বিকল অতি স্বভাৱ ॥১৪

যতেক দুৰ্গম, ধানে খুজিলন্ত,
নানা বিধ বন দেশ ।

বিলব ভিতৰ, পৰ্শ্বত গহবৰ,
চাহিলা ছয়ো অপেষ ॥১৫

বিত বিত কবি, নদী গোদাবৰী,
চাহিলা তাৰ ছুই তীব ।

বহুবনে চায়া, সীতাক নপায়া,
পোড়য় শোকে শৰীৰ ॥১৬

পাছে মহাক্রোধ, কবিয়া মনত,
বাস দেৱ মহাবীৰ ।

হাতে অগ্নি শৰ, ধৰি বহুবৰ,
মেলিৱীত ভৈলা বিৰ ॥১৭

ক্রোধিয়া বাঘৰে, বচন বোলন্ত,
জান্ধল্য সমান আৰি ।

মোৰ দোষ নাই, চক্ৰ সূৰ্য্য বাহু,
কল হৈবাছা সাকী ॥১৮

ত্ৰিদশ দেৱতা, সবাকো সমুখি,
ক্ৰোধে বুলিলন্ত বাণী ।

ধেয়ে ভালো ভালো, বাইবে জানকীক,
 এতিবশে দিয়া আনি ॥১৯
 সুহি ত্রিশশক, এহি শবে মাঝে
 আজি সবে মান সার্বো ।
 সবস্তে ব্যগক, সংহরো সকলে,
 পাতাল পূব বিদারো ॥২০
 সীতাব সম্বাদে, তিনিয়ো কুরন,
 থাকিবাক হুখে নেদো ।
 পবন দুর্ধাব, শবক হানিয়া,
 তিনিয়ো লোকক ভেদো ॥২১
 দশবধ তন- যব মোব ভেদে,
 কথাক করে নজানি ।
 যত হুবাশব, সম্বাদে মাঝির্বো,
 আজি এই শবে হানি ॥২২
 যক্ষ বাকসক, সবাক মাঝির্বো,
 আরব গন্ধর্বগণ ।
 মোহাব মল্লক, আচবিয়া হুখে,
 থাকিবেক কোন জন ॥২৩
 কমন দুর্জনে, সীতাক নিলেক,
 শীত্রে আনি দেউক মোক ।
 তেরেসে আশাব, পলাইযেক সবে,
 দাকণ হিয়াব শোক ॥২৪
 সুহি তেবে মই, উদয়ান্ত গিবি,
 সবক হানি কুবির্বো ।
 অগ্নিব অস্ত্রক, হানিয়া তিনিয়ো,
 কুরন আজি পুবির্বো ॥২৫
 শুন শুন বোলো, ভৈয়াই লক্ষণ,
 কনিবাক সুযুটাই ।
 শীতল প্রাণীক, জানিবি নিশ্চয়,
 কেহো জনে ন ডবাই ॥২৬
 শনৈশ্চব ক্রুব, এহব নামত,
 সর্বব সবে ভৈয় ।
 আতি সাম্য চন্দ্র, এহব নিমিত্তে,
 ফুল পাতো নেঘির ॥২৭
 হেন বুলি বাব, ধনুক ধবিয়া,
 টকাব আতি কবিল ।
 টল টল কবি, তিনিয়ো কুরন,
 একত্র হুয়া লকিল ॥২৮

পবন অহুত, বাবব চবিদ্রে,
 শুনিবাকো কুতূহল ।
 শুনিয়ো সকল, পবন মজল,
 কর ইসে হনির্দল ॥২৯
 থায়া দায়া জুখে, বসিয়া শুনস্তে,
 পূবে মনোবধ কাষ ।
 অবিদ্যাব হাত, এবাইবা সাকাত,
 ডাকি বোলা বাম বাব ॥৩০

২০ অমধ্যাকাঙ্ক্ষা ।

লক্ষণে বামক সাধনা কবি, হরো সীতাক বিজাতি
 বাওতে, জটায়ুব লগত সাকাত আক কথা-
 বার্তা । আক জটায়ুব পবীষ সংবাদ ।

পদ ।

গগনক মুখে বাম যুড়িলন্ত শব ।
 হাতত ধবিলা চাপি লক্ষণ কুমাৰ ॥১
 বামক বোলন্ত দালা ভৈজিয়ো বিকল ।
 প্রজাক সংহবি আরে পাইর্বো কোন ফল ॥২
 আপদত ক্রোধ ঘেরে কবিবা আপোনে ।
 জগতব বর্ধিবক বুকাইব কেমনে ॥৩
 তুমিসে শব্বব ত্রায়া তুমিসে দৈত্যাবি ।
 নিমিলেকে ত্রিকুরন দহিবাকে পাৰি ॥৪
 আপুনি সকিলা ইটো সকলে জগত ।
 তাক সংহবিবা আরে কমন মহত ॥৫
 শীতল স্বভাব এবি উগ্র কেনে ভৈলা ।
 ত্রৈলোক্য দহিতে হাতে ধনুশব লৈলা ॥৬
 একব দোষত কেনে মাঝিবা শবাক ।
 চিন্তিয়ো উপায় পাই বিমতে সীতাক ॥৭
 ইতো সব ক্রোধে আন কিছু নলাধয় ।
 কীৰ্ত্তিহর হোরে পব লোকক বাধয় ॥৮
 লক্ষণব বোলে বাম ভৈলা শান্ত মন ।
 দেখিলন্ত পাছে তাগি আছে বধ থান ॥৯
 বাঘরে বোলন্ত লম্বাই দেখা বিপবীত ।
 বধ ধরন্ত তাগি পবি আছয় কুমিত ॥১০
 ভয়বধ দেখি সর্বি কার্যক বুঝিল ।
 সীতাব কাকণে এখা ছুই বীষ মুকিল ॥১১
 হেন বুলি জমিতে লাগিলা সবে বন ।
 ক্রোধে হুবে জটায়ুক ভৈলা দকনন ॥১২

পক্ষীৰ সকলে গাৱ তেজে তোল বোল ।
 ধনুঃশব যুবি বাম ঈশ্বে যান্ত কৌল ॥১৩
 দেখ দেখ লখাই তই বাৰ্তাক নপাইল ।
 এহি পক্ষিৰাজেসে সীতাক মোৰ খাইল ॥১৪
 মায়ানন্ত বাক্স চটক কপে খাইল ।
 মোৰ প্ৰাণেশ্বৰীক গৰ্ভতে পবিনাইল ॥১৫
 হৰি হৰি বাট্টে সীতা জনকৰ জীউ ।
 আৰ চোঁঠ প্ৰহাৰে তোহোৰ গৈল জীউ ॥১৬
 লখাই দেৱক তোৰ পাশৰ শুচাইলৈ ।
 দীপত পতঙ্গ যেন প্ৰাণক জ্বাইলৈ ॥১৭
 হাওঁৰে পাৰ্শ্ব আঁজি তোৰ মান সাৰোঁ ।
 মোৰ সীতা খাইলৈ তোক বিণ্ডিয়ামাবোঁ ॥১৮
 হেন বুলি বামে শব ধনু যুড়িলন্ত ।
 চকু মেলি জটায়ু বামক দেখিলন্ত ॥১৯
 আধ বেধ কৰিয়া বোলন্ত বাম বাম ।
 দুৰ্ব্বাৰ জ্জোখক মোত কৰা উপশাম ॥২০
 সীতাক বাখন্তে মোৰ ভুটি গৈল আয়ু ।
 গৰ্ভক পুত্ৰ মোক বোলন্ত জটায়ু ॥২১
 বাৰুণ বাক্সে তবু সীতাক হবিল ।
 হেন জানি তাক আসি বাঢ়ি বণ দিল ॥২২
 মুৰু হাবি বীৰ পাছে ভূমিত পবিল ।
 চন্দ্ৰহাস হানি পাছে পাখাক কাটিল ॥২৩
 মোৰ মহামিত্ৰ তবু বাপ দশবধ ।
 আগত পুৰিলোঁ পিম্পলৰ দিয়া পথ ॥২৪
 সীতাৰ কাৰণে মোৰ প্ৰাণ খানি বৈল ।
 নিকাৰণে তোমাত সকলে কথা কৈল ॥২৫
 হেন শুনি হুই ভাই কান্ধিলা বিকলে ।
 চাপিয়া ধৰিলা ছয়ো জটায়ুৰ গলে ॥২৬
 হৰি হৰি পক্ষিৰাজ কিভৈল সন্তাপ ।
 আঁজি সি হবিল মোৰ দশবধ বাপ ॥২৭
 হাহা হৰিলোঁহেঁ বুলি দিয়া দীৰ্ঘবাৰ ।
 অগনি লগাইলে যেন পোৰে সৰ্ব গাৱ ॥২৮
 কহিব বাজনে মোৰ হৰি নিলে সীতা ।
 তোমাক হাবিয়া পাছে গৈল কোন ভিত্তা ॥২৯
 কোন বংশে উত্তপতি ভিৰী চোৰ নট ।
 সীতা হৰি নিলে তাৰ কমন কপট ॥৩০
 হাবিয়া পঠাওঁ তাক বনৰ কটক ।
 তোমাক জিয়াইবোঁ পিতৃ সন্মান চটক ॥৩১

জটায়ু বোলন্ত হেন নুৰুলিবা মোক ।
 অশুদ্ৰহ আছে যেনে তেজিয়োক শোক ॥৩২
 সদগতি ভৈল তবু আগত হৰিবোঁ ।
 চটক যোনিতে মই সংসাৰ তৰিবোঁ ॥৩৩
 ভূমিয়ো কৰিবা পিণ্ড জলাঞ্জলি দান ।
 ইহাত অধিক কিবা চাওঁ বহুমান ॥৩৪
 সাফল লোভিলোঁ পৃথিৱীত অৱতাৰ ।
 তোমাৰ প্ৰসাদে ভৈলোঁ সংসাৰক পাৰ ॥৩৫
 শুনিমোক বাম ভূমি খেদক নপাইবা ।
 মঙ্গল চাহিলোঁ জানকীক ভূমি পাইবা ॥৩৬
 পৰম ঈশ্বৰ ভূমি ভৈলা অৱতাৰ ।
 বাক্স কুলক ভূমি কৰিবা সংহাৰ ॥৩৭
 বিজ্জ্বাব তনয় বাৰুণ ছবাচাৰ ।
 তাক মাৰি কাৰ্য সাধিবাহা দেৱতাৰ ॥৩৮
 সীতাক লভিবা কীৰ্ত্তি কৰিবা বিস্তাৰ ।
 আকে শুনি ভনি লোকে তৰিবে সংসাৰ ॥৩৯
 মহাপাপ বিমোচন তব গুণ নাম ।
 সাক্ষাতে দেখিলোঁ মোৰসিদ্ধি ভৈল কাম ॥৪০
 তোমাক স্মৰি মোৰ যাওক প্ৰাণ বায়ু ।
 বাম বাম স্মৰন্তে আছন্ত জটায়ু ॥৪১
 পৰম আনন্দে চাই আছা ছয়ো ভাই ।
 সেহি সময়তে জটায়ুৰ প্ৰাণ যাই ॥৪২
 চকু উলটায় ধবীত দিলা চোঁঠ ।
 সৰ্ব্বোজ্ঞ পবিল চলি কলেৱৰ গোট ॥৪৩
 প্ৰাণ ছাবি গৈল মুখ ব্যাদান কবিল ।
 ঘাড় গোট পলটায় ভূমিত পবিল ॥৪৪
 কল্প কল্প কৰিয়া শৰীৰ ভৈল কাতি ।
 হবিল জটায়ু বীৰ কান্ধপৰ নাতি ॥৪৫
 জীৱাম লক্ষণে গ্ৰীৱে চাপি ধৰিলন্ত ।
 হস্তবৰ বন্ধ বুলি বস্তু কবিলন্ত ॥৪৬
 চিত্তা খান নিম্নিলন্ত বহল বিস্তাৰ ।
 তাতে তুলি তাক কবিলন্ত সংসাৰ ॥৪৭
 হুই ভাই দিলা পাছে পিণ্ড জলাঞ্জলি ।
 বোঁ মাচে দিলন্ত চটকৰ কাকবলি ॥৪৮
 সব কাৰ্য কৰি লবি গৈলা বীৰ হুই ।
 বনত স্মৰন্ত আতি আকুলিত হুই ॥৪৯

২১ অব্যয়কণ্ঠ—বাবব লক্ষণব কবচব লবত
 নাকব। কবচব-বুদ্ধি ও বাবব প্রতি উপদেশ।
 পায়া ছুইকো কবচে বকিলে কুত্থুলে।
 পিলিবাৎ গায়ে কোল চপাইলেক বলে ॥১
 বাববে বোলন্ত সিদ্ধি কৈকেরীব কাব।
 পাপিষ্ঠীব কাবে প্রাণ বাইব বন মজ ॥২
 ভবতে কবোক বাজ্য কবি বজ মন।
 বিক বিক ঘোহোব জীৱন অকাব ॥৩
 লক্ষণে বোলন্ত দুই অনুশোচ বোলা।
 ছুর্বোব আপদে পাইলে লুহুৱাই হেলা ॥৪
 কাণ্ট কবি আলা ছুৱো খড়গক বকিলো।
 ছুবাচাব বাবসব বাহক ছেমিলো ॥৫
 কবচে বোলন্ত তোবা ছুইজন কহিব।
 হাতে ববি জানিলো কজ্জিব মহাবীব ॥৬
 জিহুৱনে নাহি ছেন মুনিব অচল।
 তোবা ছুইক টানন্তে টুটিল মোব বল ॥৭
 দেৱাত্তব মাঝে বত মুনিব দেখিলো।
 সবাতো অধিক তোবা সবক দেখিলো ॥৮
 মোব হাতে পবিল নভেলে এতো কাল।
 কিনো নিদাক্ষ এতো মুনিব বিশাল ॥৯
 বিধিয়ে আহাব মোব খিলাইলেক আনি।
 বাবে লৈলো মাঝে বোলা আপোনক হানি ॥১০
 কবচ বাবস পাছে বলত বটিল।
 ছুইতাই খাণ্ডা লৈৱা ছুই হাত কাটিল ॥১১
 বাহুছেদ ভৈলা দেখি বজবব পাইল।
 বাব লক্ষণক জানি মাত পুঙ্কজাইল ॥১২
 কৈব পবা আসি ভৈলা তোমাৰ কি নাম।
 জিহুৱনে নাহি বীব তোমাৰ উপাৱ ॥১৩
 লক্ষণে কহিলা আপোমাৰ বত কাব।
 আৱাসাব পিতৃ দম্বব মহাবাজ ॥১৪
 কৈকেরীব বোলে বনে পঠাইলন্ত বাপে।
 আপোনো মকিলা পাছে আৱাব সন্তাপে ॥১৫
 এহেহেহেহে বাব বব নিকাবক পাইলা।
 ইহান বকী বন মাকত হবাইলা ॥১৬
 তাহাক বোজন্তে ফুৰো আতি দুঃখ বন।
 দুনি কোন ছেন বেষে কহা এতিকা ॥১৭
 কবচে বোলন্ত ভৈলা বাব অকৃতাব।
 আৱাব ভৈলেক আৱে শাপন উতাব ॥১৮

পূৰ্বত আহিলো আৱি পত্ৰবৰ বেন।
 বাবল বজব ববি আইলো বন দেশ ॥১৯
 ববি সফলক পাই অভাৱ কবিল।
 মূলশিবা নামে কবি আমাক শাপিল ॥২০
 আৱি মহা ববিব এনিমি তই জয়।
 বিকৃত বাবস হুইবে নাহিকে সংৱ ॥২১
 হাত বোড়ে পাছে মই কবিলো কাটব।
 শাপ অনন্তবে কবি মোক দিলা বব ॥২২
 যিকালত বাবচন্ত হোন্ত অকৃতাব।
 তেহে গৈৱা বাহুছেদ কবিবে তোমাৰ ॥২৩
 ভৈসানি আপোন দেহ পাইবা মহাবীব।
 এহি বুলি অন্তৰ্ধান ভৈলা মূলশিবি ॥২৪
 দমু নামে ভৈলো আৱি বাবস বিশাল।
 আৱাধিলো ত্ৰজ্জাক জপিলো চিবকাল ॥২৫
 মহাযজ্ঞ কবিৱা ত্ৰজ্জাক আৱাধিলো।
 চিব কাল জীৱাক তেহেহেহে বব দিল ॥২৬
 ত্ৰজ্জাব ববত মবিবাক নাহি ভব।
 ইন্তক সমব কবিলোহে। একেধব ॥২৭
 লক্ষিলন্ত মূৰপতি আমাব শ্ৰৱক।
 বজ্ঞ হানি শবীবে বৈসাইলা মোব কজ ॥২৮
 দেখিলোক শিব মোব নাহিকে গলত।
 শবীবে পশিৱা বৈল বজ্ঞব বাহত ॥২৯
 দেৱবাজ আমাক কবিলো ছেন দান।
 ববব প্ৰভৱে ততো নগৈল পবাণ ॥৩০
 স্ততি কবি বুলিলো শুনিৱো দেৱবাই।
 চকু মুখ নাহি দিলো জীৱাব উপাৱ ॥৩১
 ছেন শুনি ইন্তব পলাই মনোহুঃখ।
 দীৰ্ঘ ছুই বাহ দিলা লক্ষণত মুখ ॥৩২
 প্ৰহবেক পথবানে হাত মেলি পাওঁ।
 পশু সব মাৰি আনি গোটহি ছোৱাওঁ ॥৩৩
 তোমাৰ প্ৰসাদে আৱেপাইলো নিজবান।
 কণ্টে কবি গোৱা মোক হৌক দিব্যজ্ঞান ॥৩৪
 গাত ৱানি কবচক চিতাত তুলিল।
 অনেক প্ৰহৰে তাক দোভাৱো পুথিল ॥৩৫
 জনন্তব নাখে সতকাবক কবিল।
 বাবস শুচিৱা দিব্য কলক ববিল ॥৩৬
 আকাপত থাকি ভৈল পত্ৰবৰ বেন।
 কবে চবি বাবক বোলন্ত উপদেশ ॥৩৭

শুনিয়েক বাম তিনি ভুবনব নাহা ।
 উপায় বোলোহেঁ। তুমি পূর্বদিশে যাহা ॥৩৮
 চম্পানামে সর্বোত্তম কতোদূরে থিত ।
 ঋষ্যমুখ গিবি আছে তাব সম্বিহিত ॥৩৯
 স্ত্রীয়া বানব আছে তাহাতে লুকাই ।
 বালিৰাজা গুচাইলেক দেশব ডকাই ॥৪০
 বালিৰাজা জিনিল স্ত্রীয়া হাবি দুঃখে ।
 পাঞ্চগুটী বানব আছে ঋষ্যমুখে ॥৪১
 ঋণ্ট কবি আপুনি চলিয়ো আগবাঢ়ি ।
 জ্যেষ্ঠভাই বালি তান ভাৰ্য্যা নিলে কাঢ়ি ॥
 তেহেঁসমে গৈয়া তুমি কবাহা। সখিত্ব ।
 মাৰিব বারণে তেহেঁ হৈব উপস্থিত ॥৪৩
 হেন বুলি কবন্ধ স্বৰ্গক চলি গেলা ।
 বন্ধে বাম লক্ষ্মণ তথাক চলি গৈলা ॥৪৪

২২ অধ্যায় ।

শ্রীৰাম লক্ষ্মণ চম্পা সর্বোত্তম দৰ্শন ।
 দুই ভাই পাইলা গৈয়া চম্পা সর্বোত্তম ।
 কবন্ধক চক্রবাক দেখিলা বিস্তব ॥১
 জলচব অনেক দেখিলা জাতিস্কাব ।
 কুমুদ কমল পুষ্প দেখিলা অপাব ॥২
 চম্পাব ভিতরে বসি আছে এক সিদ্ধা ।
 নামত শব্দী তাই আতি বব বুদ্ধা ॥৩
 বাম লক্ষ্মণক জানি বিনয় স্বভারে ।
 নাৰায়ণ জানিয়া নমিলা দুইবো পায়ে ॥৪
 আউবে আউব কাহিনী কহিলা সেহি ধার ।
 কোড়কতে শব্দীয়ে চালিলেক গার ॥৫
 ইন্দ্রে পঠাই দিলা তাইক দিবা এক যান ।
 তাতে চবি সর্বীয়ে ভৈলা অন্তর্ভূতান ॥৬
 শ্রীৰামে লক্ষ্মণে চান্ত সর্বোত্তম চম্পা ।
 চতুর্দিশে বেড়ি আছে নাগেশ্বর চম্পা ॥৭
 দেব নাগ কৰা জাতি কনৌব ধুন্ধব ।
 লবঙ্গ মালতি গন্ধ সঙ্কবর দুব ॥৮
 গুটি মালী টগব বায়তি জুতি কুন্দ ।
 পাৰিজাত সস্তান চন্দন বৃন্দা বৃন্দ ॥৯
 মনব দৰ্শণ যেন হুনির্দল জন ।
 সূর্য্যব কিবণ যেন বকত কমল ॥১০
 স্তম্ভ পন্ন বহে মনত উদ্ভাস ।
 কুমুদ প্রকাশে চম্পা সর্বোত্তম পাশ ॥১১

জলপদ্ম স্থলপদ্ম দেখি জাতিস্কাব ।
 শেফালী নেমালী পুষ্প দেখিলা অপাব ॥১২
 মধুপায়ী চটক থাকয় ভবি পুবি ।
 শদবতে মধু পান কবে ফুবি ফুবি ॥১৩
 বাঘরে বোলন্ত লখাই কমব পয়ান ।
 শবীৰ ভেদিল মোব কাম পঞ্চ বাণ ॥১৪
 চম্পা সর্বোত্তম দেখি বামব হবিষ ।
 কতক্ষণ তহিত কবিলা বিম্বিষ ॥১৫
 লক্ষ্মণে বোলন্ত দলা কবিরো গমন ।
 কবন্ধব বোল হৈব সকলে শোভন ॥১৬
 দুই ভাই লবি গৈলা হুস্থিব গমনে ।
 পর্বতব কোল গৈয়া পাইলা তেতিক্ষণে ॥১৭
 পর্বতত উঠি বাম দেখিলন্ত পথ ।
 দিব্য ফল পুষ্প চয় দেখিলা সমস্ত ॥১৮
 পর্বতব মিকটত পঙ্ক বহি যান্ত ।
 নানা সব গুল্ম লতা বৃক্ষ দেখিলন্ত ॥১৯
 নানা সব মৃগপক্ষী দেখিলন্ত তথা ।
 পাঞ্চগুটী বানব বসিয়া আছে তথা ॥২০
 এতেকে অবণ্য কাণ্ড ভৈলা সমাপতি ।
 মাধবে ভগন্ত মহামানিকে শুনন্তি ॥২১

২৩ অধ্যায় ।

হলবি ।

নমো নমো বাম, দুর্বাদল শ্রাম,
 তনু আতি অমুপম ।
 সর্ব পূর্বদর্শ, শিবত প্রকাশ,
 কবে যাব গুণনাম ॥১
 সর্বপ্রতি বন্ধ, শিবত বিবাজ,
 যাহাব পদ কমল ।
 সর্ব ধর্ম সাব যাব যশোবাশি,
 মঙ্গলবো হুমঙ্গল ॥২
 হেনয় পবন, ইন্দ্রব আপুনি,
 বাম রূপে অদ্বতবি ।
 গৃহস্থব যত, ধর্মক প্রকাশ,
 কবিলন্ত মহাহবি ॥৩
 ধর্মবন্ত শান্ত, শীতল স্বভাব,
 সমস্তে গুণ আলয় ।
 সর্ব ধর্ম ময়, নিজ বশচয়,
 প্রচাখিলা কৃপাময় ॥৪

মহন্ত সবব,	কর্ণব কুয়ণ,	মলিন কলব,	ধর্মত কর্মত,
পবম অমৃত ময় ।		জানা নাহি অধিকাব ।	
ইহাব জ্ঞান,	কীর্তনে তবয়,	দুইহুটি মকব,	বাম নাম লৈয়া,
মহা মহা পাপীচয় ॥৫		তব্রিয়ো হুখে সংসাব ॥৬	
জানিয়া কামব,	চবিত্রে শুনির্নো	ত্রজ্ঞা আদি দেহে,	বাহ্রিয়ো ন পারে,
সমাজিক যত যত ।		ভাবন্ত তমুখ কায়া ।	
পবম হুয়ম,	ইসে মহাধর্ম,	হেনয় পবম,	দুর্লভ শরীব,
দুর্ঘোব কলি যুগত ॥৬		কিবা ভাগ্য আছা পায় ॥৭	
ঘোব কলি মলে,	সবাকো ব্যাপিলে,	হেন জানি জন্ম,	জীবন সাকলি,
দেখা কবি স্থিত বুদ্ধি ।		ধবা মাধবন নান ।	
যত চিত্ত বিত্ত,	অপবিত্রে ভৈল,	ডাকি মুখ ভবি,	বোলা উচ্চ কবি,
নাহি শরীব শুদ্ধি ॥৭		নিবস্তবে বাম বাম ॥১০	

অব্যয়কাণ্ড সম্পূর্ণ ।

ৰামায়ণ ।

কিকিঙ্কাকাণ্ড ।

ওঁ নমঃ শ্ৰীকৃষ্ণায় ॥

১ অধ্যায় ।

শ্ৰীৰামৰ সৈতে হুগ্ৰীৱৰ সন্মিলন ।

পদ ।

প্ৰণমিলোঁ বাম তিনি ত্ৰৈলোক্যেৰ নাথ ।
নিশাচৰ বাৰণক বধিলা লঙ্কাত ॥১
হুগ্ৰীৱৰ হিত বুদ্ধি বালিৰ মৰণ ।
মাথৰে ভগিলা শ্ৰীৰামৰ চৰণ ॥২
ৰামায়ণ কথাক শুনয় যিটো জনে ।
পাপ যুগ পলাই যেন সিংহ দৰশনে ॥৩
বিজুলী চটক যেন অখিৰ সংসাৰ ।
বাম হুম্বৰণে কোটি পুৰুষ উদ্ধাৰ ॥৪
শুনঁ। সভাসদ বাম চৰিত্ৰে উত্তম ।
সমস্ত লোকৰ ইসে ধৰ্ম্ম মুখ্যতম ॥৫
ইহাৰ স্মৰণে স্মৃথে তৰিবা সংসাৰ ।
জানি বাম চন্দ্ৰৰ কথাক কৰাঁ সাৰ ॥৬
অব্যয় কাণ্ডৰ কথা ভৈলা সমাপতি ।
কিকিঙ্কা কাণ্ডৰ কথা শুনিয়ো মন্ত্ৰতি ॥৭
সীতাক বিচাৰ কৰি শ্ৰীৰাম লক্ষণ ।
অব্যমুখ পৰ্ব্বতক পাইলা ছয়ো জন ॥৮
শ্ৰীৰাম লক্ষণ ছয়ো পৰ্ব্বতে উজাস্ত ।
দূৰে বসি পাৰ্শ্বটি বানবে দেখিলন্ত ॥৯
হুগ্ৰীৱে বোলন্ত শুন। বীৰ হনুমন্ত ।
কৈববা মনুষ্য হুই আমাক আসন্ত ॥১০
জানা বালী দাদা আতি স্বভাৱে কপটী ।
চৰ কৰি পঠাইলা মনুষ্য হুই শুটী ॥১১
কাৰ্য্যটি লখিলে আভিশয় লাগে ডৰ ।
শিখে পৈয়া পৰ্শোঁ আনা সিবিৰ গহব ॥১২

এহি বুলি সান্নিহিতে গৈলা কতো দূৰ ।
পদ ভৰে মেদিনী কাঁপিলা নাঞ্চ পূৰ ॥১৩
শৰীৰৰ বায়ু লাগি ভাঙ্গে বৃক্ষ ডাল ।
সিংহ ব্যাত্ৰ পলাইল মহিষ শৃগাল ॥১৪
পলাই গৈয়া গহবত আছে পাৰ্শ্বজন ।
সি স্থানতে বিমৰিষি আছে কতো কণ ॥১৫
হুগ্ৰীৱে বোলন্ত শুনঁ। উঠা বায়ু হত ।
জিজ্ঞাসি চাহিয়োঁ। হোৱে নোহে বালীদূত ॥১৬
তেতিপ্ৰণে হনুমন্তে ৰাজাৰ আদেশে ।
বাম লক্ষণত পাছে ব্ৰাহ্মণৰ বেশে ॥১৭
কব যোৰ কৰি পুছিলন্ত বজ্ৰমণে ।
কৈব হুই মনুষ্য সুবস কিকাৰণে ॥১৮
সৰ্ব্বাত্ম হনুমব একো গুণে নুহি হীন ।
কিবা কোন দেৱ কিবা নৃপতিৰ চিহ্ন ॥১৯
কাহাৰ কুমাৰ কোন কাৰ্য্যত সুবাই।
কিবা হেতু ছয়ো জনে পৰ্ব্বতে উজাই। ॥২০
লক্ষণে বোলন্ত বুদ্ধ শুনিয়ো ব্ৰাহ্মণ ।
দশবধ ৰাজাক জানন্ত দেব গণ ॥২১
তান জ্ঞেষ্ঠ। মহিষী কোশল্যা যাব নাম ।
তাহান গৰ্ভত উতপতি জ্ঞেষ্ঠ বাম ॥২২
মোৰ নাম লক্ষণ কনিষ্ঠ শত্ৰুঘন ।
হুমিত্ৰোৰ গৰ্ভে আমি ভৈলোঁ। উতপন ॥২৩
জ্ঞেষ্ঠ ভাইত ভকত ভৈলোঁ। ততঃপৰ ।
জানিবাহা মোক বাঘৰৰ অনুচৰ ॥২৪
কৈকেয়ী নামত নাবী ৰূপে বিভাষী ।
বৃদ্ধ নৃপতিৰ আতি হয়। পটেশ্বৰী ॥২৫

নামত ভবত তান ভনয়ক লগি ।
 সত্য কবাই বাজাত লৈলন্ত বাজ্য মাগি ॥২৬
 বাবে বাজ্য নপাইলন্ত বিধিৰ কপটে ।
 বাজ্যয়ো মবিল কৈকেয়ীৰ উদভটে ॥২৭
 জনক ক্ৰিয়াণী বাঘৰব বিবাহিতা ।
 নজানোঁ বাজ্যে হবি নিলে কোন ভিত ॥২৮
 সীতাক খোজন্ত বাৰ অনেক প্ৰবছে ।
 সূগ্ৰীৰ বাজ্যৰ বাতৰী জনাইল কৰছে ॥২৯
 বানৰ বাজ্যত গৈয়া লৈয়োক শবণ ।
 হেন হিত ভূমি কিছু ককিয়ো ভ্ৰাক্ষণ ॥৩০
 শুনি হনুমন্তে ধৰি আপোনাৰ বেশ ।
 বাঘৰক প্ৰদক্ষিণ কৰিলা আশেৰ ॥৩১
 ভালে শুনি আছে। বাঘদেৱৰ কাহিনী ।
 সূগ্ৰীৰ দৈৱে বিধি মিলাইলন্ত আনি ॥৩২
 সূগ্ৰীৰ দূত বোক বুলি হনুমন্ত ।
 জানিলোঁহে। নৃপতিৰ হুঃখ ভৈল অন্ত ॥৩৩
 যিহেতু ইঠাৰে আসি আপুনি মিলিলা ।
 বানৰ কুলৰ ঘোৰ দুৰ্গতি খণ্ডিলা ॥৩৪
 এহি বুলি হনুমন্তে দুয়ো ভাইক লৈয়া ।
 তেতিয়া সূগ্ৰীৰত ভেটাইলন্ত গৈয়া ॥৩৫
 দেখিয়া সূগ্ৰীৰ আতি উল্লসি গৈলন্ত ।
 দুহাস্তবে! কাহিনী কহন্ত হনুমন্ত ॥৩৬
 কন্দ্ৰিয় কুলত ভৈলা ক্ৰিযাৰ লক্ষণ ।
 দুই ভাই লৈলা আসি তোমাৰ শবণ ॥৩৭
 বামৰ সপত্নী বাতৃ আহন্ত কৈকেয়ী ।
 দশৰথ বাজ্যৰ বজ্জতা মহাদই ॥৩৮
 উচ্ছাদিতে নপাবিয়া তাহান বচন ।
 দুই পুত্ৰ বোহাৰীক পঠাইলন্ত বন ॥৩৯
 বিধিৰ কপটে বাবে বাজ্যক নপাইলা ।
 বনত আসিয়া সীতা। ভাৰ্য্যাক হবাইলা ॥৪০
 দুৰ্গতি খণ্ডিল বিধি ভৈল সুপ্ৰসন্ন ।
 ত্ৰৈলোক্য বিজয়ী বাবে মাগন্ত শবণ ॥৪১
 হনুমন্ত বচনে খণ্ডিল মনোভয় ।
 তৰোৱয় গুটি যেন আদিত্য উদয় ॥৪২
 অগতি দূত যেন চালিল অপাৰ ।
 আঠ গুণ তেজ ভৈল সূগ্ৰীৰ বাজ্যৰ ॥৪৩
 বায়ুহতে আবাব ইডক সাধিলন্ত ।
 বাবক আনিয়া বোক দুই কবাইলন্ত ॥৪৪

হনুমন্ত স্বৰূপে নাবায়ন অৱতাৰ ।
 অন্ন সত্ৰ্য পাইলোঁ ভৈল কল্যাণ আৰাব ॥৪৫
 ঘোৰ মিহি ভৈল সবে গুচিল দুৰ্গতি ।
 দশম এবাৰ। একাদশ বৃহস্পতি ॥৪৬
 আগতে অগনি জ্বালি বজাইলন্ত মিত্ৰে ।
 সত্য কবিলন্ত দুয়ো অনেক বিচিত্ৰে ॥৪৭
 অগনিক প্ৰদক্ষিণ দুয়ো কবিলন্ত ।
 আউৰ আউৰে চান্ত কোঁড়কৰ নাহি অন্ত ॥৪৮
 চাহন্তে চাহন্তে চকু নতায় আব ।
 মিত্ৰত। কবন্তে দেখি আনন্দ অপাৰ ॥৪৯
 অনেক হুঃকৃত কবি বজাইলন্ত মিত্ৰে ।
 সত্য কবিলন্ত দুয়ো অনেক বিচিত্ৰে ॥৫০
 শুনি আছে। তোহোৰ যতক উপেক্ষিত ।
 হনুমন্তে সব কথা কৰিলা বিদিত ॥৫১
 বাজ্য এৰি আসিলাহ। অতি ঘোৰ বনে ।
 তোমাৰ ভাৰ্য্যাক হবি নিলেক বাজ্যে ॥৫২
 সত্য কবি বুলিলোঁহে। শুনিয়োক মিতা ।
 ত্ৰিভুৱন বিচাৰিয়া আনি দিৰোঁ সীতা ॥৫৩
 পাতালক নেই যদি আনি দিৰোঁ তুলি ।
 সত্যো সত্যো ইন্দ্ৰক বৃজিৰোঁ। একাৱলী ॥৫৪
 ব্ৰহ্মা বিষ্ণু মহেশ্বৰক ভূমিবোঁহে। পূজি ।
 ত্ৰিভুৱন বিচাৰি সীতাক দিৰোঁ বৃজি ॥৫৫
 সাৱধান হোৱা প্ৰভু কথা এক কহোঁ ।
 কহ্মা এক নেস্তে সবে হস্তে দেখিলোঁহে। ॥৫৬
 দশ শিব কুৰি বাহু মনে অবগাই ।
 সেহিলে সীতাক নিলে আছিলোঁহে। চাউ ॥৫৭
 কোলে কবি আলগাই বায়ু পথে বাই ।
 বাম বাম বুলিয়া কান্ধত সীতা আউ ॥৫৮

২ অধ্যায় ।

বৃষি ।

আকাশৰ পথে যান্তি ।
 দশ দিশে নিহালন্তি ॥১
 ভয়ে আতি চমকন্তি ।
 ক্ৰন্দন কৰিয়া যান্তি ॥২
 লক্ষণক হনবন্তি ।
 বাম বাম উল্লবন্তি ॥৩
 পৰ্বতত উজাৱন্তি ।
 মাখা গোট চপবন্তি ॥৪

আমাসাক দেখিলন্তি ।
 অধোমুখে নিহালন্তি ॥৫
 অলঙ্কার খসারন্তি ।
 আঞ্চলত বান্ধিলন্তি ॥৬
 মাজ লাগি ক্ষেপিলন্তি ।
 বচনক বুলিলন্তি ॥৭
 মই য়েবে হওঁ শাস্তী ।
 বামে আক লভিবন্তি ॥৮
 আবার কবন্তে যাস্তি ।
 শবীৰত লুকারন্তি ॥৯
 হওঁ তেস্তে সীতা শাস্তী ।
 দেখি সত্য কবিলন্তি ॥১০

৩ অধ্যায় ।

সীতার অলঙ্কার দেখি শ্রীৰামৰ শোক ।
 পদ ।

অভিপ্রায় আছে অলঙ্কারক দেখিত ।
 আগতে আনিয়া তেরে কর্বোঁ উপস্থিত ॥১
 আসিলেক নাসিলেক জানকী সীতাত ।
 ছয়ো পবিচয় দেখি আপুনি সাক্ষাত ॥২
 বাঘরে বোলন্ত শুনা বচন আমার ।
 প্রাণতো অধিক মোৰ ভূমি মিত্র সাৰ ॥৩
 কবিলোক হৃদয়ৰ সন্তোষ বিস্তার ।
 সঞ্চা চক্ষু দেখোহেঁ । বান্ধিব অলঙ্কার ॥৪
 অলঙ্কার হুগ্ৰীয়ে আগত আনি থৈলা ।
 দুই হাত মেলি বামে হৃদয়ত লৈলা ॥৫
 হা প্রাণেশ্বরী বুলি কান্দি মুচ্ছা গৈলা ।
 কুমিত পৰিয়া প্রভু অচেতন তৈলা ॥৬
 কণেকে চেতন পাই ত্রৈলোক্যৰ নাথ ।
 হা সীতা বুলি মুঠি হানন্ত হিয়াত ॥৭
 বিহা কবি আনিলাহোঁ আতি অনুযোগে ।
 তোক মোক বন্ধিলেক অযোধ্যাৰ ভোগে ॥৮
 নেত্রক মেলিয়া এক দিশক নচাইলোঁ ।
 পিয়াসে পীড়িয়া জল খুজিয়া নপাইলোঁ ॥৯
 হা কৈক গৈলেনো প্রথম বিহা নারী ।
 দশবধ নৃপতিৰ প্রথম বোহাবী ॥১০
 এহি অলঙ্কারে আছিলিহা মোৰ পাশে ।
 হৃৎকর বারণে হবি নিলেক আকাশে ॥১১

এহি বুলি অলঙ্কার হৃদয়ে ধৰিলা ।
 আতি আন্তৰারে বামে ক্রন্দন কৰিলা ॥১২
 রামৰ বিলাপ দেখি লক্ষ্মণ হুগ্ৰীয়ে ।
 আশেষ সন্তোষে মুঠি হানিলন্ত হিয়ে ॥১৩
 বানবৰ রাজা পাছে কৰিলা আশ্বাস ।
 শোক কিছু নসাধয় মুহিবাহা ত্রাস ॥১৪
 সন্ধুক্ষণ তৈলা পাছে ত্রৈলোক্যৰ নাহা ।
 শোক দুঃখ অগনি শবীৰ কৰে দাহা ॥১৫
 সহিবে নোৱাৰোঁ ক্রোধ জ্বলয় প্রত্যেক ।
 সীতাক আনিয়া তাক লাগে নুমাইবাক ॥১৬

৪ অধ্যায় ।

ভূমিবি ।

ধনু তুলি ধৰিবোহো ।
 পৃথিবীক ফুড়িবোহো ॥১
 অনন্তক চালিবোহোঁ ।
 নাগলোক খানিবোহোঁ ॥২
 বিপুগণ মাৰিবোহোঁ ।
 অশ্বৰক দাৰিবোহোঁ ॥৩
 ভৈৰবক ভূষিবোহোঁ ।
 সাগৰক ভূষিবোহোঁ ॥৪
 বীৰত্বক প্রকাশিবোঁ ।
 ত্রৈলোক্যক বিনাশিবোঁ ॥৫
 শবে শবে থাকিবোহোঁ ।
 সাগৰক শুষিবোহোঁ ॥৬
 ত্রিদশক বন্ধিবোহোঁ ।
 আনদের সন্ধিবোহোঁ ॥৭
 আজি কীর্তিক নিবোঁ ।
 সব যম মুখে দিবোঁ ॥৮

৩ অধ্যায়—বালী হৃৎকর বৃদ্ধৰ বিবরণ ।
 পদ ।

হুগ্ৰীয়ে বোলন্ত মিত্র মোৰ বোল কর্বোঁ ।
 বীৰত্বক সাক্ষিয়া পৌক্ষক ধৰ্বোঁ ॥১
 মোহোৰ বচনে ভূমি শোক পৰিহৰ্বোঁ ।
 বালী বধ কবি মোৰ সত্যক উদ্ধাৰ ॥২
 শ্রীৰাম বোলন্ত মোৰ শবীৰ নসহে ।
 হবিল চেতন জ্ঞান সীতার বিবহে ॥৩
 সঘনে নিশ্বাস বহে সীতার বিকলে ।
 একে শোকে মৰ্বোঁ আবো তনু উদ্ধাৰলে ॥৪

উভয় প্রকাষে মোব মনব আকুল ।
 পুহে। আবে তোমাব ছঃখব কৈয়ো মূল ॥৫
 কি কাশে কন্দল কবিল। দুই ভাই ।
 বনবাস খাটা কিক ভাৰ্যা হকরাই ॥৬
 আপদে গ্রাসিলে ভাৰ্যা হকরালা কিক ।
 শুনি পাছে বসিবে। হুৰ্জয় বালীক ॥৭
 পাছেসে কবিব। ভূমি মোব প্রতিকার ।
 মাৰিলো জ্ঞানিবা বালী বৈবক তোমাব ॥৮
 ত্রৈলোকা বিজয়ী আড্ডে একো পাত শব ।
 নকবিবা ভূমি বালী বানবক ডব ॥৯
 স্ত্রীয়ে বোলন্ত শুনা প্রভু বামহের ।
 মোব বালী দদাক সমবে নাহি কের ॥১০
 আদিত্য উদয় হস্তে ছাবি বাই পুৰী ।
 তেতিকণে আসে চাবি সাগবক কুৰি ॥১১
 বল কটালিবাক দদাব যেবে মন ।
 হান্ধুলিয়া পৰ্বত উপাৰি কবে ছন ॥১২
 শিখব ভাঙ্গিয়া হাতে খেলায় চোপ ।
 ত্রিদশে কাম্পয় দেখি বালীব আটোপ ॥১৩
 আরব কাহিনী কহে। শুনা প্রভু বাম ।
 অম্ববক আছিল দুন্দুভি তাব নাম ॥১৪
 তিনিয়ো লোকত বব শুনিটো। প্রধান ।
 সাগবত গৈয়া মাগিলেক বুদ্ধ দান ॥১৫
 অম্ববক সম্বুধিয়া হাতন্ত সাগব ।
 হাওবে অম্বব তোক জুই। সমসব ॥১৬
 হেমবন্ত পৰ্বত আছে তোক প্রতিবল ।
 বণত হবিষ আছে তৈকে লাগি চল ॥১৭
 নীত্রে আন্টাইলেক হেমবন্ত পৰ্বতক ।
 দৰ্পে বলিষাক লৈল অম্বব লটক ॥১৮
 শুনা গিবিষাক মহাদেবব খণ্ডব ।
 বোক বণ দিয়া তাই চল যমপূব ॥১৯
 হেমবন্তে বোলন্ত মই তোক বোহে। সম ।
 কিকিঙ্কাক বালী বাজা তোব হৈব যম ॥২০
 যেবে পুত্ৰ ববিষাক তোব আছে মন ।
 কান্টে কবি ভাঙ্গ গৈয়া তাব মধুবন ॥২১
 দুৰ্জাব অম্বব সিটো বব বণ লুটী ।
 কিকিঙ্কাক লাগি বেগে চলিলা দুন্দুভি ॥২২
 মহিষব হ্রদ ধৰি আগিল দুৰ্জাব ।
 বণক হবিষে হাতে আটোপ উদ্ধাব ॥২৩

অগরি সমান কুবাজর দুই আৰি ।
 শূঙ্গ আবে পবিয়া দুহাব হোরে মাৰি ॥২৪
 মেঘ খণ্ড খণ্ড হোরে পায়া লেজ চাটি ।
 খুৰাব প্রহাবে জল বজাই মাতি কাটি ॥২৫
 যমসি লগাইলেক পসি মধুবন ।
 খায়া দায়া বিজয়ীয়া কবিলেক ছন ॥২৬
 দুহাবব পাট লাঠি মাৰিয়া ভাঙ্গিল ।
 দ্বাৰিক মাৰিয়া ঘোব আটোসক দিল ॥২৭
 লাগিল চমক বনে নির্ঘাত পবিল ।
 নিবন্তবে বানবব কর্ণে তাল দিল ॥২৮
 অহকাব কবিয়া দুন্দুভি পাবে গালি ।
 শুনি নসহিয়া বাজ ভৈলা বীৰ বালী ॥২৯
 হস্তীক লাগিয়া যেন সিংহয়ে কিটাইল ।
 তাবা আদি পটেশ্বরী লগে চলি আইল ॥৩০
 কুম্ভ চন্দনে অলকাৰে দেহ। ভবি ।
 চৌপাশে যোগায় ছত্র চামবক ধৰি ॥৩১
 ভাবাগণ সম নাবী লগে চলি যান্তি ।
 যেন পুৰ্ণিমাৰ চন্দ্র সদা কবে কান্তি ॥৩২
 সমব ভূষিত বালী দেখিলন্ত পাছে ।
 পৰ্বত সঙ্গ চণ্ড মহিষেক আছে ॥৩৩
 অম্ববক বালীবাজা মাতিলা সম্বুধি ।
 জুকাই মোক যম পুৰী গৈলি বন্দুবুধি ॥৩৪
 কালে তোক পাইলে মধুবন বিনাশিলি ।
 বালীক নিচিনি যেটা গৰ্ভতে নলিলি ॥৩৫
 কুদ্র মৃগ হয় মত সিংহক জোকাইলি ।
 বিপাক্তে পবিলি বদ্ধ দেহিতে বপাইলি ॥৩৬
 দুন্দুভি বোলয় ওবে শুন বালী বাই ।
 স্ত্রীব আগত কেনে হেল মিচা তাই ॥৩৭
 মোব হাতে মবিষি বাবন্তা নাহি কের ।
 সমবে হ্রবব বেয়ে আছে ইস্ট দেব ॥৩৮
 লুকাও আজি বালী নাম মোব লেজ চাটে ।
 মই বাজা হও আজি এই দণ্ডপাটে ॥৩৯
 পাগব ফুড়িয়া আবে। শূঙ্গব আচাবে ।
 শিব খুলি ভাঙ্গে। লুহি লাঠিব প্রহাবে ॥৪০
 হাসি বালী বোলৈ শূঙ্গে বিড়ি এব বোক ।
 দুঠিব প্রহাবে যম পূবে মিৰে। তোক ॥৪১
 শুনিয়া দুন্দুভি শূঙ্গ বৈসাইলেক ভাটি ।
 বোঝালে কবিব বাজ ভৈলা দিয়া কাটি ॥৪২

বালীও কমাইলা মুঠি চোট বৰ পাই ।
 কপাল ফুটিয়া ঢাকি কথিব বজাই ॥৪৩
 ক্ৰোধিল অহৰ ঘোৰ লভিয়া প্ৰহাৰ ।
 গৰ্জি খেদি যাই যেন মেঘ বাৰিষাৰ ॥৪৪
 নিৰ্ঘাত পবিল যেন আটাস পাবিল ।
 বায়ুবেগে বালী বাইৰ সন্নীপ চাপিল ॥৪৫
 দুন্দুভি আসিল খেদি দেখি বীৰ বালী ।
 জাম্প দিয়া তেতিয়কণে ধৰি আকোৱালি ॥৪৬
 বজ্জৰ সদৃশ লাগি গৈল জৰা জৰি ।
 মহিষে বানবে পৃথিৱীত গড়াগড়ি ॥৪৭
 বানবক মহিষে আচাবে শৃঙ্গে ভুলি ।
 দুন্দুভিক নখে বালী পেলাইলন্ত ফালি ॥৪৮
 মহাঘোৰ নাদে দুয়ো দেহোকে গৰ্জন্ত ।
 পৃথিৱী কম্পিয়া গৈল পাতাল পৰ্য্যন্ত ॥৪৯
 বন্ধ চন্দ বিবন্ধ লাগিলা যত যত ।
 প্ৰহাৰিবে সম্ভবিবে দুহাস্তে। শকত ॥৫০
 ঠিৰ লেজ কৰি দুয়ো খেলনা কৰন্ত ।
 সব দেৱগণে ধৰ্ম্ম ধৰ্ম্ম হুমবন্ত ॥৫১
 ত্ৰিদশক দেখি ক্ৰোধ কৰিয়া দুন্দুভি ।
 হানিবাৰ লাগি গৈলা দুই শূঙ্গ উভি ॥৫২
 তবধ নয়নে ফোকবয় আতি বাগী ।
 উন্মাদ লাগিয়া বৃদ্ধ সব যাই ভাগ ॥৫৩
 দুই শূঙ্গ স্বলে যেন শনাই ত্ৰিশূল ।
 ত্ৰিদশ বোলয় ভৈল বালীৰ নিষ্ঠূল ॥৫৪
 সকল বানব বল ভৈ গৈল বিভ্ৰজ ।
 ইন্দ্ৰপুত্ৰ বালীৰ নাহিকে ভুক্তজ ॥৫৫
 লীলায়ে বানব বাজা গাৱ চলিলন্ত ।
 শূঙ্গত ধৰিয়া তাক টানিয়া লইলন্ত ॥৫৬
 বিপু কুল মৰ্দন দুৰ্জয় বীৰ বালী ।
 আপোন শৰীৰে তাক পেলায়া নিটালি ॥৫৭
 দুই হাত ধৰি তাক ভুলি আলগাইলা ।
 বাম পায়ে লাঠি হানি কেপিয়া পঠাইলা ॥
 প্ৰহবেক পথ গৈয়া পবিল উকৰি ।
 ঋষ্যমুখ পৰ্বতৰ কত দূৰ জুৰি ॥৫৯
 আছন্ত মাতঙ্গ ঋষি অগনিৰ সম ।
 সেহি পৰ্বততে তান আছন্ত আঞ্জম ॥৬০
 ধ্যান কৰি আছে ঋষি হৰিকেসে চিত্তে ।
 সকল শৰীৰ তান তিতিল শোণিতে ॥৬১

ঋষিয়ে বোলন্ত কোনে পাপক সঞ্চল ।
 সকল শৰীৰ মোৰ শোণিতে তিতিল ॥৬২
 অহৰ কেপিয়া কোনে চিন্তিলেক মন্দ ।
 ঋষ্যমুখ পৰ্বতে পৰিবে তাৰ স্বন্ধ ॥৬৩
 এহি বুলি ঋষি তৈৰ চালিলন্ত গাৱ ।
 জলত নামিয়া পখালিলা হাত পাৱ ॥৬৪
 বিফুক হুমৰি মন্ত্ৰ জপিলা মনত ।
 আসন ভিৰিয়া পুহু বসিলা ধ্যানত ॥৬৫
 খেদি নাসে বালী দদা সেহিসে নিদানে ।
 পলাই পঞ্চবাণৰ আছোহোঁ এহি থানে ॥৬৬

৬ অধ্যায়—বালী মায়াৱন্তৰ বৃদ্ধ বিবৰণ ।
 আউৰ কাহিনী কহে। শুনিয়ো শ্ৰীৰাম ।
 দুন্দুভিৰ জ্যেষ্ঠ ভাই মায়াৱন্ত নাম ॥১
 ভ্ৰাতৃ শোকে সিয়ো আসি মাগিলেক বণ ।
 দুই ভাই সাজি নিকলিলোঁ তেতিয়ক ॥২
 বানবৰ বাজা বালী বীৰস্বৈ প্ৰধান ।
 পাছত চলিলোঁ মই পৰ্বত সমান ॥৩
 দুই ভাইক দেখি সিটো অহৰ ডবিল ।
 মহাবেগে পৰ্বতৰ গহ্বৰে পশিল ॥৪
 চন্দ্ৰাৱতী বজ্জনী দেখিয় বহু দূৰ ।
 দেখিলা গহ্বৰ মাজে পশিল অহৰ ॥৫
 দদা মোক বোলে তই থাক ইথানত ।
 যাবে নামো মই অহৰক কৰি হত ॥৬
 কৰিলোঁ কাৰুণ্য মই চৰণত ধৰি ।
 জীৱন মৰণ জানিবোহো কেনে কৰি ॥৭
 বালী বোলে গৰ্ভ ভৰি দুহু হোৱে বাজ ।
 নিশ্চয় জানিবা মৰিলোঁহে। বালীৰাজ ॥৮
 নচেত বিবৰে বাজ হোৱে তেজ চয় ।
 অহৰক মাৰিলোঁ ৰোহোৰ ভৈল জয় ॥৯
 মাৰিবোঁ অহৰ কিছু নকৰিবি ভয় ।
 তথাপিহো মোৰ মনে সুশুচে সংশয় ॥১০
 নিষেধ বচন পুহু বুলিলোঁ বিস্তৰ ।
 হিত বোল সুশুনিয়া পশিলা ভিতৰ ॥১১
 ঘাব বাখি আছিলোঁহো পঞ্চশ ৰাস ।
 দদাৰ তেজিলোঁ মই জীৱনৰ আশ ॥১২
 বজাইল শোণিত আসি গৰ্ভ পোট জৰি ।
 নিশ্চয়ে জানিলোঁ মোৰ দদা পৈলা মৰি ॥১৩

গজব ভিতবে বব আবার শুনিবোঁ ।
 শিলা গোট দিয়া ভয়ে ছুঁৱাব মাৰিলোঁ ॥১৪
 আসি ভৈলোঁ চিবকাল কিকিৰা নগৰ ।
 দেখি মোক বন্ধ ভৈল সকলে লোকৰ ॥১৫
 মৰিলেক বালী জিজ্ঞাসিলে পাত্ৰলোক ।
 সেহি দণ্ড পাটে বাজা কৰিলেক মোক ॥১৬
 সমস্ত দেশৰ যত ভালুক বানৰ ।
 মোতে আসি সেৱা সবে কৰে নিবন্ধৰ ॥১৭
 প্ৰকাশয় আতি সিংহাসন মাণিকৰ ।
 তাতে বহি ভোগ কৰে। যেন পুৰন্দৰ ॥১৮
 কতো কাল হুখে আছে। বাজ্য প্ৰতিপালি ।
 আসিলন্ত অজ্ঞব মাৰিয়া বীৰ বালী ॥১৯
 মই বাজা ভৈলোঁ দেখি বিহবিল চিত ।
 ক্ৰোধিলেক অগনিত যেন দিলে দ্বত ॥২০
 পাত্ৰগণ সবে বাঢ়ি চৰণে ধৰিলোঁ ।
 প্ৰণতি পূৰ্বক মই প্ৰণাম কৰিলোঁ ॥২১
 পিতৃসম জ্যেষ্ঠ তাই প্ৰাণতো অধিক ।
 আসিলা কুশলে এবাইলা দুৰ্গতিক ॥২২
 আসিলাহা ভূমি মোৰ গুচিল অপাই ।
 বাজ্য চাৰি দণ্ড পাট দিলোঁ সন্মুখাই ॥২৩
 পঞ্চদশ মাস দাব বাখিয়া আহিলোঁ ।
 গৰ্ভ ভৰি তেজ পুঞ্জ বজাইল দেখিলোঁ ॥২৪
 ভয়ে শিলা গোট গজবৰ দাব জুৰি ।
 শোকে কান্দিকাতি আসি ভৈলোঁ নিজপুৰী ॥
 পাছে পাত্ৰ মেলে সবে কাৰ্য্য আলোচিল ।
 অৰাজক ভয়ে মোক বাজ্যে জোকাবিল ॥২৬
 তথাপি কৰিলোঁ দোষ দণ্ড ক্ষমা কৰ ।
 চৰণত ধৰি স্তুতি কৰিলো বিন্তৰ ॥২৭
 ক্ৰোধে তথাপিতো মোক নৈদিলে উত্তৰ ।
 স্বভাৱতে জুব জাতি দাক্ষ্য বানৰ ॥২৮
 শাস্ত কৰিবাক পাৰি সজ্জনৰ মন ।
 ভাঙ্গিলে গৰ্ভিৰ পাৰি হুৰ্প ভাজন ॥২৯
 দুৰ্জয়নৰ মন শাস্ত কৰণ নবাই ।
 স্তুতিকাৰ পাত্ৰ গঢ় নলয়ে ছুৱাই ॥৩০
 মহাক্ৰোধে বালী বাজা পাতিয়া সমাজ ।
 পাত্ৰক সন্মুখি কহিবাক লইয়া কাষ ॥৩১
 আৰাব কথা ক'বোঁ শুনিবোঁক সৰ্বলোক ।
 দোষ গুণ কিকিৰা পৰিহাৰা মোক ॥৩২

অজ্ঞব মাৰিবে প্ৰতি ছুৱো তাই গৈলোঁ ।
 বিবাবে পনিয়া আৰু ছুৱাবতে থৈলোঁ ॥৩৩
 ভয়কৰ শিলা গোট ছুৱাবত দিয়া ।
 হুখে বাজ্য কৰে ভ্ৰাতৃবধু সম্বিৰা ॥৩৪
 বণক ভাঙ্গিয়া আসি লৈলে বাজ্য ভাব ।
 ভ্ৰাতৃৰ বিপক্ষ ভৈল সোদৰ আৰাব ॥৩৫
 দূৰ মন বুজি ছুই সোদৰ পাৰিষ্ঠ ।
 প্ৰাণে মাৰি হৈবোহে। সোদৰ বৰী নিষ্ঠ ॥৩৬
 শুনিবোঁক বাঘ চক্ৰ ভূমি মহাবিত্ত ।
 আৰাব দুঃখৰ কথা অনেক বিচিত্ৰ ॥৩৭
 দেশৰ ডাকিলে এক খানি বস্ত্ৰ দিয়া ।
 বাজ্য ভোগ কৰে মোৰ ভাৰ্য্যা সম্বিৰা ॥৩৮
 দুঃখ ভুজি কতো দিন কৰে। বনে বন ।
 তথাপি বালীৰ মোত নাহি শাস্ত মন ॥৩৯
 বিষবিষি মোৰ যুজিবাক ভৈল মন ।
 বীপ বীপান্তৰৰ জবাটিলোঁ কপিগণ ॥৪০
 জ্যেষ্ঠ তাইক যুজিলোহে। প্ৰাণবকাতবে ।
 ত্ৰিভুবন লোক কম্পে ছুইবো পৰোভবে ॥৪১
 চৰৰ চম্পট কিল লাঠিৰ প্ৰহাৰ ।
 দান্তে নখে আকবিয়া কৰিলোঁ বিদাৰ ॥৪২
 তেজে ভোলবোল ভৈলো ছুৱানো শবীৰ ।
 মোত কৰি বলন্ত অধিক বালী বীৰ ॥৪৩
 মৰণ সঙ্কট মোৰ মিলি গৈল বৰ ।
 মৰ্দ্দ খান চাই মই বসাইলো চাপৰ ॥৪৪
 মুছাই গৈলা বালী দেখি মনত চিহ্নিলো ।
 কন্যমুখ পৰ্বতক ভিৰি লব দিলো ॥৪৫
 অগি শাপে বালীৰ মোহোৰ হিত ভৈল ।
 খেদিগুৰি নপাই বালী কিকিৰাক গৈল ॥৪৬
 ছুই তাই কন্দল কৰিলো যি কাৰণে ।
 কহিলো সকল কথা তোমাৰ চৰণে ॥৪৭
 এবে তমু পাৱে প্ৰভু পশিলো শবণ ।
 তোমাৰ ভকতি দেৱ দুৰ্গতি তাৰণ ॥৪৮
 এবে তমু বলব কটাল ঘেৰে পাওঁ ।
 মাৰিবাহা বালীক তেবেসে পতিয়াওঁ ॥৪৯
 পৰ্বত আকাৰ দুৰ্ভুক্তিক লাঠি হানি ।
 এক বোজনৰ পৰ পেলাইলেক আনি ॥৫০
 ভূমি লাঠি হানিয়া পেলাইতে পাৰা তাক ।
 ভেৰে জানো পাৰিবা বালীক মাৰিবাক ॥৫১

স্ত্রীৰ বাণী শুনি বাঘৰে হান্ধলি ।
 হৃদুভিৰ শৰীৰক বাম পাৰে ভুলি ॥৫২
 বৃদ্ধ অনুলীয়ে তাক আচাৰি পেলাইল ।
 দেখি পাঞ্চ বানৰ কোঁড়ক বৰ পাইল ॥৫৩
 পৰিলেক শত যোজনৰ গৈয়া পথ ।
 স্ত্রীৰে লোলমুখ সুপূৰ্বিল মনোবধ ॥৫৪
 ছেন মতে বল কটালিবাক নপাৰি ।
 অস্তৰক বালী বাজা তেতিয়কণে মাৰি ॥৫৫
 মাংস শোণিত গাৱে সমস্তে আছিল ।
 লাঠি হানি প্ৰহৰৰ পথক ক্ষেপিল ॥৫৬
 জকা মাত্ৰ আছে ইটো অস্থি পুঞ্জ সাৰ ।
 তাক উচ্ছাদিলা নাহি প্ৰত্যয় আমাৰ ॥৫৭
 দেখা সাত গাছ তাল আছে বজ্ৰভাৱে ।
 তিনিগাছ ভেদে দদা একেশৰ ঘাৱে ॥৫৮
 সাতো তাল ভেদা যদি ভূমি একেশৰে ।
 তেৰেসে সংশয় গুছে মনৰ আমাৰে ॥৫৯
 আনন্দ মিলয় তয়ু প্ৰমাণক পাও ।
 বালীক মাৰিবা প্ৰভু তেবে পতিয়াও ॥৬০
 বাঘৰে বোলন্ত সাত গাছ তাল সাৰ ।
 বজ্ৰভাৱে আছে অৰ্দ্ধ চন্দ্ৰৰ আকাৰ ॥৬১
 কচু যেন ভেদে একেশৰ প্ৰহাৰে ।
 গুচাইবোঁ মনৰ ক্ৰিয়া সকলে তোমাৰে ॥৬২
 আগে দেৱ গুৰুক কৰিলা নমস্কাৰ ।
 ধনু ভুলি ধৰিলন্ত যেন বজ্ৰ সাৰ ॥৬৩
 আজুৰিল ধনু কৰ্ণমানক নামিল ।
 শ্ৰীমুখ বাণ আনি গুণে আৰোহিল ॥৬৪
 বাম পাৱ আগ কৰি দক্ষিণক পাছ ।
 একে প্ৰহাৰন্তে ভেদিলন্ত সাতো গাছ ॥৬৫
 এক দুই তিন চাৰি পাঁচ ছয় সাত ।
 প্ৰত্যেকতে অগনি নিকলে জাকে জাক ॥৬৬
 ঈষৎ কটাকৈ বামে ভেদিলন্ত তাল তাল ।
 পৰ্বত ভেদিয়া শব পশিল পাতাল ॥৬৭
 সাগৰত স্নানি পুহু পশিলা ভূনত ।
 চমকিত ভৈল পাছে পাঞ্চবো মনত ॥৬৮
 একোৱে নজানো আশি বানৰ তবল ।
 প্ৰাণৰ কাভৰে কটালিলোঁ তনু ধন ॥৬৯
 জিনিবাক পাৰা প্ৰভু জানো তিনি লোক ।
 আবে কি কৰিবোঁ প্ৰভু আদেশিয়ে যোক ॥৭০

শ্ৰীৰামে বোলন্ত মিত্ৰ চিনিলা-আৰাধ ।
 সম্বৰে চলিয়ো এবে যাও কিঙ্কিৰাক ॥৭১
 একে পাত শবত বালীক বধ কৰোঁ ।
 দিকাৰ বীৰ্য্য য়েবে দুই পাত ধৰোঁ ॥৭২
 ৭ অধ্যায়—বালী স্ত্রীৰ বৃদ্ধ আৰু স্ত্রীৰ
 পৰাভব ।
 দশবথ পুত্ৰ দুই পাঞ্চটি বানৰে ।
 কিঙ্কিৰাক লাগি চলি গৈলা চপ কৰে ॥১
 পাঞ্চ কপি বীৰ সমে শ্ৰীৰাম লক্ষ্মণে ।
 কতো দূৰে থাকিলন্ত আৰ হুয়া বনে ॥২
 পুত্ৰ বৈৰ বধ শুনি সূৰ্য্যে বজ্ৰ পাইলা ।
 দেৱযোগ্য অলঙ্কাৰ ক্ষেপিয়া পঠাইলা ॥৩
 চিকিমিকি কবয় উত্তম হেমমালা ।
 স্ত্রীৰ মাখাত পৰিয়া জ্বলে কাঁলা ॥৪
 মালাৰ প্ৰভাৱে আতি স্ত্রীৰ জ্বলন্ত ।
 ছেন দেখি তাক বাম চন্দ্ৰে বুলিলন্ত ॥৫
 শুনিয়ো স্ত্রীৰ মিত্ৰ গুছিল প্ৰমাদ ।
 মিলিল মঙ্গল পাইলা সূৰ্য্যৰ প্ৰসাদ ॥৬
 আউৰ কিবা চোৱা সখি ভৈল শুভক্ষণ ।
 বালী বধিবাক শীঘ্ৰে কৰিয়ো গমন ॥৭
 বালীৰ তোলায়া ধ্বজ কৰিয়ো গৰ্জ্জন ।
 তিৰী চোৰা পাশীৰ্ঠক মাৰোঁ এতিকণ ॥৮
 স্ত্রীৰ চলিম বজ্ৰ ভয় পৰিবহি ।
 থাকিলন্ত বামচন্দ্ৰ হাতে ধনু ধৰি ॥৯
 কিঙ্কিৰাক ঘাৰে গৈয়া লাগিল অৰ্জ্জিত ।
 কিচ কিচ লাগি গৈল বানৰ পুৰীত ॥১০
 স্ত্রীৰ আতিশয় শুনি সিংহনাদ ।
 স্বৰ্গ ফাটি গৈল বুলি দেৱৰ বিষাদ ॥১১
 খণ্ড খণ্ড ভৈলা মেঘ মহা কোলাহলি ।
 স্ত্রীৰ গালি শুনি ক্ৰোধি গৈল বালী ॥১২
 ছবিত্তে বজাইল বীৰ ওৱাবিক ছাবি ।
 সূৰ্য্যৰ উল্লস যেন মেঘগণ ফাৰি ॥১৩
 বগক সম্মুখ ভৈলা প্ৰাণক বিছুই ।
 প্ৰমাণত দেখিয় পৰ্বত যেন দুই ॥১৪
 আতি ক্ৰোধ নয়নে হাতৰ বীৰ বালী ।
 হুখে বাজ্য ভুজোঁ ভোক দেশৰ বিকালি ॥১৫
 তোহোক মাখিলে হুই খণ্ডিবক শাল ।
 বাখন্তা মাখিলে ভোক দশ দিকপাল ॥১৬

ইন্দ্র চন্দ্র কুবের বকল হইবা সাকী ।
 স্ত্রীকর ভৈরব হৈবা খাইলে ছুই আখি ॥১৭
 মই যাক বুজিবো আপুনি আসি মিলে ।
 পাপিষ্ঠক মাঝিবে চরব লাঠি কিলে ॥১৮
 স্ত্রীকর বোলন্ত লাদা এৰাঁ মন্ত মৰ্ণ ।
 জানিবাছ। মইসে তোমাৰ কালমৰ্ণ ॥১৯
 আজি ফেবে জীয়া মৰ্ণ কবিবাছ। পাছে ।
 জানিবাছ। নিশ্চয় ববতে। বব আছে ॥২০
 অন্য অপবাধে মোক ডাকিল। দেশৰ ।
 ভাড়া বধু হবি পাপ সাক্ষিলা অপাৰ ॥২১
 মিছাত আসিয়া মোক গৰ্জিলাছ। তোবা ।
 জিহ্মাখান মেলি চাই। কলিয়া কি গোবা ॥২২
 আন কথা এৰি কাণ্টে বুকক আবস্তা ।
 এক ভাগ সকা মাত্ৰ দল ভাগ লভা ॥২৩
 মোক মাঝিবাছ। তুমি কোনে পাতিয়াইব ।
 তৃণৰ কি অগনিয়ৈ সাগৰ শুকাইব ॥২৪
 নেত্র ফুৰাই মাতিলন্ত বাজা বীৰ বালী ।
 এবে তোব মুখৰ বজাইল বব গালি ॥২৫
 অসম্বৰ্ণ প্রাণীৰ বচন চাতুৰালী ।
 সিংহৰ আগত যেন শূণালৰ টালি ॥২৬
 মোৰ পাটে বাজা ভৈলে নমাঝিলোঁ তয় ।
 আৰ কত সহিবোঁ নীচৰ পকাতয় ॥২৭
 এহি বুলি শাল বুক উপাৰি আনিল ।
 সামৰ বুলিয়া স্ত্রীকর প্রহাবিল ॥২৮
 স্ত্রীকরে দেখন্ত বুক চাপিলন্ত কোলে ।
 বাহত চাপব দিয়া কবিলা হাঙ্কাল ॥২৯
 কটাক নয়নে চাহিলন্ত আগ পাছে ।
 মুঠিৰ প্রহাবে ভাঙিলন্ত শাল গাছ ॥৩০
 বুক ভাঙ্গি স্ত্রীকরেও কবন্ত আঁকাল ।
 শীত্ৰবেশে স্ত্রীকরে হানিল ছুই শাল ॥৩১
 দণ্ড ছুইব পথ মানে বুক ছানি যায় ।
 সম্বকত বসি বালী বাজা আছে চাই ॥৩২
 দেখিলেক বালী বুক কেপিলে আত্মক ।
 অক্লান্ত শাল ছুই হানিলেক তাক ॥৩৩
 চাবি বুক এক ঠাই পৰি ভৈল চুব ।
 অগনি কপিকা নিকালিল বহুদূৰ ॥৩৪
 বাঘৰে বোলন্ত বাপু শুনিয়ো লখাই ।
 অক্লান্ত সম্ব কবন্ত ছুই চাই ॥৩৫

হেন কন নয়ো দেখো পৃথিবী ডিঙবে ।
 কৌতুক লভিলা বালী মাঝে। একে শবে ॥৩৬
 ব্রজা বিহু মহেশ্বৰ দেৱ পুৰুষৰ ।
 অধিনী কুমাৰ আক জয়ন্ত কুমাৰ ॥৩৭
 যামলয় কুবের বকল লশম্বৰ ।
 যকি যকি মানে চাঁড় চাহন্ত সম্বৰ ॥৩৮
 নিজ বথে সূৰ্য্যে বুদ্ধ চাহন্ত প্রবন্ধে ।
 বাসৱে চাহন্ত বুদ্ধ ঐবাৱত অন্ধে ॥৩৯
 ইন্দ্রদেৱে দেখিলন্ত স্ত্রীকর গালে ।
 সূৰ্য্যে দিলা দিবা মালা আতিশয় হলে ॥৪০
 বালীকো দিৱন্ত ইন্দ্রদেৱে দিবামালা ।
 তাক পাই বালীৰ ফলয় আতি কালা ॥৪১
 সূৰ্য্যৰ বীৰ্য্যত স্ত্রীকর উতপতি ।
 বালী বাজা ভৈল। ইন্দ্রদেৱৰ সন্ততি ॥৪২
 দেৱবীৰ্য্যে জাত ছুইহন্তৰো দিবা কায়া ।
 চিনন নবায় যেন মৰ্ণৰ ঠায়া ॥৪৩
 সূৰ্য্যৰ লগত দেৱ ততেক আহয় ।
 স্ত্রীকর জিনন্ত বুলি কবে জয় জয় ॥৪৪
 বাসৱৰ লগে দেৱ আছে যত যত ।
 বালী জিনন্তোক বুলি বাহয় মনন্ত ॥৪৫
 দেৱতাৰ আশীৰ্ব্বাদে চুহানো উল্লাস ।
 চুয়ো দিবা মালা পিছি কবন্ত প্রকাশ ॥৪৬
 অবসান ভৈল যেবে বুকৰ সম্বৰ ।
 তকবন ছয় ভৈল কত প্রদেশৰ ॥৪৭
 লেজে মেবাই পৰ্ব্বতক উপাৰি আনিগু ।
 স্ত্রীকর লাগি বীৰ বালীয়ে হানিলা ॥৪৮
 শত্ৰুক দলিলোঁ বুলি কেপিল। পৰ্ব্বত ।
 স্ত্রীকর দেখন্ত গিৰি আসন্ত পথত ॥৪৯
 লেজে মেবাই ধবিলন্ত মাতঙ্গৰ লীলা ।
 স্ত্রীকরে হানিলা যদে গিৰি পূজা শিলা ॥৫০
 শিখৰে শিখৰে এক ধান ভৈলা ছুই ।
 পৃথিবীত পৰি গৈলা চূৰ্ণীকৃত ছুই ॥৫১
 ছুইহান্তকো ছুইহন্তে চাহন্ত ক্ৰোধ দুষ্টি ।
 আবে বেবে কবে চুয়ো পৰ্ব্বতৰ বৃষ্টি ॥৫২
 শিখৰে শিখৰে পৰি উকবিয়া যায় ।
 শৰীৰত পৰি গৈয়া অগনি বজায় ॥৫৩
 দেৱ বীৰ্য্য কলেৱৰ বস্ত্ৰসে সাক্ষাত ।
 পৰ্ব্বত পৰিয়া কি ককিবে তাসম্বাত ॥৫৪

দেখিলন্ত হুগ্ৰীৰ পৰ্বত গোট আসে ।
 এক শ্ৰবণ পথ বেড়ি আগে পাছে ॥৫৫
 আৰো শ্ৰবণ পথ হোৱয় চড়ায়ে ।
 লাঠি হানি হুগ্ৰীয়ে ভাঙিল বাম পাৰে ॥৫৬
 হুগ্ৰীয়ে পৰ্বত গোট হানিলন্ত বলে ।
 মন পৰনৰ বেগে গিৰি গোট চলে ॥৫৭
 তেনয় দুইগোট বালী পৰ্বতক লই ।
 লেজে মেবাই হানিলন্ত হুগ্ৰীৱক গই ॥৫৮
 পৰ্বতে পৰ্বতে ভৈলা আকাশেআন্দোল ।
 অগনি কণিকা ছলি গৈলা স্বৰ্গকোল ॥৫৯
 ত্ৰিভুৱনে লাগি গৈলা অদ্বুত শব্দ ।
 নব নাগ দেবগণ ভৈগৈলা তবধ ॥৬০
 ভাগি আসি পবিল শব্দ কৰি দুই ।
 আউবে আউব থাকিলন্ত চমকিত হুই ॥৬১
 ঠিৰ লেজ কৰি লাগি গৈল হিৰণ্যহিৰি ।
 বাহ দাশ্বি মাৰিয়া আন্দোল কিচাকিচি ॥৬২
 থাক থাক মাৰোঁ বুলি উখলিল বোল ।
 দুই ভাই দুহাকে ধৰিলা কোলে কোল ॥৬৩
 দুই ভাই যুদ্ধ কৰে একপিণ্ড হুই ।
 প্ৰমাণত দেখিয় পৰ্বত যেন দুই ॥৬৪
 যেহেন দিগ্ৰজ দুই পৰ্বত ভেদয় ।
 টলবল বহুমতী বাহুকি কম্পয় ॥৬৫
 কৈলাসে চকিত আতি ভৈলন্ত ঈশান ।
 সাগৰত ঢউ ভৈলা পৰ্বত সমান ॥৬৬
 মেকব শিখৰ ফুটি নিকলিল জল ।
 দুয়ো ভাইব আন্দোলনে মেদিনী যায় তল ॥৬৭
 পাতালত হুলস্থূল ভৈলা নাগগণ ।
 ঘনে ঘনে কম্পি ভৈল অনন্তৰ ফন ॥৬৮
 দেবান্ধৰ গন্ধৰ্ব ঋশুৰা বিদ্যাধৰ ।
 চমৎকাৰে থাকি গৈলা ভুবন ভিতৰ ॥৬৯
 তবধ নয়ন ভৈলা মনত বিস্ময় ।
 কি কাৰণে ভৈল আসি অকালে প্ৰলয় ॥৭০

৮ অধ্যায়

জুৰি ।

এহি মতে বীৰ দুই ।
 যুজ্জে এক পিণ্ড হুই ॥১
 শৰীৰত উঠে জুই ।
 বলে দুই ক্ষীণ হুই ॥২

বাহ বাহ বান্ধিলন্ত ।
 পাৰে পাৰে ছান্ধিলন্ত ॥ ৩
 কুৰি কুৰি টানিলন্ত ।
 গ্ৰীৱে গ্ৰীৱে জবিলন্ত ॥৪
 হিয়ে হিয়ে তাড়িলন্ত ।
 ভুলি ভুলি পাবিলন্ত ॥৫
 মুঠা যেন লাগিলন্ত ।
 আৰ্ত্তনাদ ছাবিলন্ত ॥৬
 ঘোড়া যেন লৰবে ।
 অসংখ্যাত চৰবে ॥৭
 হাত পাৰ বিহবে ।
 হস্তী যেন চিহবে ॥৮
 কিল ভুকু লাঠি হানি ।
 ভূমিত আকালে আনি ॥৯
 আশুৰি আনয় টানি ।
 ফুৰে দুয়ো ছিত্ৰে ছানি ॥১০
 দুইকো দুয়ো পাৰে গালি ।
 বাহত মাৰয় তালি ॥১১
 যুজয় হুগ্ৰীৰ বালী ।
 দুয়ো বজ্ৰব বটালি ॥১২

৯ অধ্যায়

পদ ।

বাঘৰে বোলন্ত কিবা কৰোঁ কৈক যাওঁ ।
 হুগ্ৰীৰ মিত্ৰক মই হাতে হক্কাওঁ ॥১
 কোন দৈববিধি মোক প্ৰবন্ধে ছলিল ।
 শত্ৰু মিত্ৰ একো আকলিবে নোৱাৰিলোঁ ॥২
 দুহানো শৰীৰ একে সম একে কালা ।
 দুহানো গলত দেৰোঁ হুবৰ্ণৰ মালা ॥৩
 বালী বুলি মাৰোঁ যেবে হুগ্ৰীৰ মাৰিব ।
 সংসাৰত মোৰ বৰ অধ্যাত্তি থাকিব ॥৪
 কিনো কৰোঁ বিধি মোক মাৰিল বিছুহি ।
 সংসাৰত পাপী কিনো ভৈলোঁ মিত্ৰদ্রোহী ॥৫
 লক্ষ্মণে বোলন্ত দদা শুনিয়োক বাম ।
 অসন্তোষে সাধিবাক নোৱাৰিবে কাম ॥৬
 যাক প্ৰতি ভৈল প্ৰভু তোমাৰ প্ৰবন্ধ ।
 সহস্ৰ যুগত তাৰ পৰিবেক স্বদ্ধ ॥৭
 তিনিয়ো জগত যদি একত্ৰ হোৱয় ।
 তথাপি তোমাৰ মিত্ৰ হুইব বণজয় ॥৮

বালী নৃপতিব হাত হুগ্রীরে এবাইল ।
 কঙ্কালত ধরিয়া বালীক আলগাইল ॥১০
 হংসুলি আকালিল পৃথিবীক লাগি ।
 বোম্বালে কথিব বহে কুন্ত হলি ভাগি ॥১০
 বালী মুচ্ছ । গৈল বুলি ইচ্ছে কবে শোক ।
 শুভ শুভ জয় জয় কবে সূর্যালোক ॥১১
 কতো বেলী বালী বাজা চেতনক পাইলা ।
 আসবিল ক্রোধ কবি হুগ্রীরক ধাইলা ॥১২
 যেহেন হস্তীক লিংহে পেলাইলে নিচালি ।
 হুগ্রীরক সেহি মতে আকলিলা বালী ॥১৩
 ত্রিশূলব সমান নখব চোট বালি ।
 হুগ্রীরব শরীবক পেলাইলা বখালি ॥১৪
 চেতন হবিয়া গৈল হুগ্রীর বীবব ।
 বোম্বালে কথিব বহি যায় শরীবব ॥১৫
 চেতন লভিয়া বোলে নোহৌ সমনব ।
 থাকিলন্ত বেশ ধবি যেন মুক্তকব ॥১৬
 বালী বাজা দেখয় নির্জ্ঞান তৈল দান্ত ।
 বিমবিষি বোলে তৈল বৈবব উপাস্ত ॥১৭
 ডুবন দহিয়া যেন বহি তৈলা শান্ত ।
 প্রহাব নকবি কণেতেক জিবািলন্ত ॥১৮
 শুনা সমাজিক জন বামব চবিত ।
 কলি মল বিনাশন পবন অন্তত ॥১৯
 দেখিয়ো বামব কেনে লীলা বিপবীত ।
 বনব বানব সমে কবিল। সখিত্ব ॥২০
 শবণ মাত্রকে প্রফু একো নবাচন্ত ।
 হেনসে কৃপালু দেব বাম ভগবন্ত ॥২১
 জানিয়া বামব পারে পলিয়ো শবণ ।
 চূর্ণত মনুষ্য তনু পবে কেতিকণ ॥২২
 নিগীয জনম শত কোটিব অন্তবে ।
 কত ভাগ্য বশে জীয়ে নব দেহা ধবে ॥২৩
 ব্রাহ্মণ শরীব তাতো মহাজ্ঞেষ্ঠতব ।
 হেন জনমক নপালয় ষিটো নব ॥২৪
 কেবল পালয় মাত্র ইঞ্জিরক নিত ।
 কবিলেক আপোনাক আনুনি বকিত ॥২৫
 চূর্ণত অন্তত যেন লভিয়া হাতত ।
 আনুনি ঠেলিয়া পেলাইলেক প্রমাদত ॥২৬
 হেন জানি বাম পারে পলিয়ো শবণ ।
 বামবেসে সেহা নবতনু পালয় ॥২৭

বাম কথা শুনি। হৌক জনম সাকল ।
 বোলো। বাম বাম মহা মিলোক মনল ॥২৮
 ১০ অধ্যায়
 হবি ।
 ধীবে ধীবে চক্ষু বেলি, বালীক আগন্তদেখি,
 বিমবিষি আছন্ত হুগ্রীর ।
 আক ঘেবে বালীবাজা, দুমাই প্রহাবে য়াক,
 তেবে য়াব সকলয় জীত ॥১
 এহিবুলি তেতিকণে, বিজুলী চটক য়েদে
 দেখ নেদেখ বেগ উঠি ।
 দুই হাত তুলি ধবি, বজ্রব সদূণ কবি,
 কুন্ত হলে বসাইলেক মুঠি ॥২
 বালীব কপাল ভাঙ্গি, বোম্বালে কথিববহে
 মহাবীর হুগ্রীরে দেখিল ।
 বালীক মুচ্ছিত জানি, পতন সকাবে টানি,
 ঠিয় লেজ কবি লব দিল ৭০
 বামব শিশক চাই, সক্রোধ নয়ন কবি,
 ঘরে ঘনে পাছ চান্তে যান্ত ।
 কতো বেলিবালীবাই, পাচে চেতনাক পাই,
 চক্ষুবেলি হুগ্রীরক চান্ত ॥৪
 হুগ্রীর পলাই যায়, কোপে কম্পমান কার
 উঠি মহাবেগে খেলা দিলা ।
 অন্তনু গিবি মানে, খেদিত্তিবি নপাইলাগ,
 নিবর্তিয়া কিঞ্চিক্যা পলিলা ॥৫
 অন্তনু গিবি পায়, পবিয়া হুগ্রীর বীবে,
 মহা চোটে কেহাইবাক লইলা ।
 জীবাম লক্ষণ দুই, নলনীল কুমুদন্ত,
 আসি হুগ্রীরক বেড়ি বইলা ॥৬
 কতো হেলি চেতনক, লভিয়া হুগ্রীরবীবে,
 বামক আগন্ত দেখিলন্ত ।
 বাবব বিকট আতি, ক্রোধে বামরক চাই,
 গবিহ। বচন বুলিলন্ত ৭৭
 কোরা বামচন্ত যই, তোমাব কমন শত্রু,
 কেনে হেন কপট কবিল। ।
 য়াব প্রাণ বৈবী বালী, জাহাব হাতত নিয়া,
 কি কার্য্যত মহাইতে চাখিলা ৮৮
 জানা বাম যই কেবে, বালীক শকত জেবে,
 পলাই কিয় আইহো পরাজিত ।

আপ্তাব নোয়ারো জানি তথাপি যুজিবে গৈলো
 তোমাব পৌকৰ বচনত ॥৯
 বালীৰ হাতত মোৰ, অহি মন্দা চুব ভৈল
 তুমি বজ চাহিয়া আছিল।
 বালীক আগত পাই, শব প্রহাৰিয়া তুমি
 কি কাৰ্য্যে বালীক নমাৰিলা ॥১০
 কিনো নিদাৰ্শ তুমি, দশবধ পুত্ৰ বাম
 তযু বিনে মন্দ মতি নাই।
 এহি সি কাৰ্য্যত তুমি, নিজভাৰ্যা হক্কায়া
 বনে বনে ফুৰা দুই ভাই ॥১১
 ত্ৰৈলোক্য সুৰাপান, গুৰু ভাৰ্য্যাক হৰে
 মহাপাপ সুবৰ্ণ হৰণ।
 বাজবধ পিতৃবধ, গুৰু ভীৰীমাৰে আনো
 আচৰে যতক পাগপণ ॥১২
 মিত্ৰেদ্রোহ মহাপাপ, সবাহাতে গুৰুতৰ
 ইহাক আচৰে যিটো নৰ।
 জানিবা নিশ্চয় বাম, নবক তুজিয়া মৰে
 যাৱে থাকে চক্ৰ দিবাকৰ ॥১৩
 হেন মিত্ৰেদ্রোহ পাপ, কৰিবাক লাগি বাম
 জানিলো তোমাব হৈল মন।
 সূৰ্য্যৰ বংশত তুমি জনম লভিলা কিক,
 দিক দিক তোমাব জীৱন ॥১৪
 নিক কবি পূৰ্বকালে, বুলিলাহা হস্তেবাম,
 মইতো নমাৰো বালীৰাই।
 তেকে কি কাৰণে মই, মাৰিবাক লাগিবজ
 বালীক যুজিলো হস্তে বাই ॥১৫
 বালীৰ প্রহাৰে মোৰ, সৰ্ব অঙ্গ চুব ভৈল,
 কত বিকৃত ভৈল কায়া।
 কতবা কালক লাগি, শৰীৰত পীড়া বৈল,
 তুমি বজ আছিলাহা চায় ॥১৬
 বদ্বংশ শিবোমণি, সাক্ষাত ইন্দ্র দেৱ,
 তুমি সমে কইলো মিত্ৰবতি।
 একেশবে জিতুৱণ, জিনিবাক পাবা তুমি,
 তেবে মোৰ হেনসে বিপত্তি ॥১৭
 সুগ্ৰীৱ বাক্যে প্রভু, আভিশয় হয় লাজ,
 বুলিলন্ত সুগ্ৰীৱক চাই।
 যতক বুলিলা মিত্ৰ, বুলিতে উচিত হই,
 কিন্তু শুনা কৰো অতিপ্রাই ॥১৮

তোবা দুই ভাইব দেখো, সমতুল্য কলেৱৰ,
 সূৰ্য্য যেন জ্বলে মনোহৰ।
 দুই হস্তবো শিৰে দিব্য, সুবৰ্ণৰ মালা জ্বলে
 নিচিনিয়া নকৰিলো শব ॥১৯
 শত্ৰুগুলিমাৰো যোন্মু, মিত্ৰৰ বিনাশ হোৱে,
 শুনি মন্দ বুলিলেক লোক।
 লক্ষ্মণে সহিতে চিন্তি, নপাইলো উপায় মই
 জানি সখি নিনিদ্ৰিবা মোক ॥২০
 কমিয়োক মোৰ দোষ, নকৰিবা অসন্তোষ
 বালিক বধিবো সাৰে সাৰ।
 আপোনাৰ অলঙ্কাৰ, পৰিহৰি তুলসীৰ,
 মালা তুমি পিন্ধিয়ো আমাৰ ॥২১
 দিন চাৰি থাকিয়োক, ঘাৱসব পালস্পোক,
 পাছে সবে কিকিদ্ধাক যাওঁ।
 ইবাৰ বালীক দেখি, মাৰি যেৱে নপঠাওঁ,
 তেবে ত্ৰৈলোক্য পাপ পাওঁ ॥২২
 এহি বুলি বমুনাথে, অমৃত সমান হাতে
 মাৰ্জ্জিলন্ত মিত্ৰৰ শৰীৰ।
 পূৰ্বত অধিক কৰি, শতগুণ তেজবল,
 লভিলা সুগ্ৰীৱ মহাবীৰ ॥২৩
 শুনিয়োক সৰ্বজন, পুণ্যকথা বামাৱণ
 ইসে মহা ধৰ্ম্ম অনুপাম।
 গুচিবে সংসাৰ দুঃখ, লভিবা পবন সুখ,
 নিবন্তৰে বোলা বাম বাম ॥২৪

১১ অধ্যায়—ঐবাৰ কৰ্ত্তক বালী বধ।

পদ।

বাঘৱ বচনে সুগ্ৰীৱ বজ পাইলা।
 চৰণত ধৰি বীৰে প্রবোধ কৰাইলা ॥১
 নাজানি গৰ্জিলো দোষকথা কৰা বদ্বপতি।
 ইহ পৰলোকে প্রভু তুমি মোৰ গতি ॥২
 মহাপাপী সৰো তৰে নাম লইলে ঘাৰ।
 তাহাক নিশ্চিলো পাপ সক্ষিলো অপাৰ ॥৩
 অজ্ঞানীৰ দোষ কমিয়োক নাৰায়ণ।
 তোমাব অভয় পদে পশিলো শবণ ॥৪
 ঘাৱৰ বিগত মোৰ হৰিল চেতন।
 বুলিলোহো ইন্দ্রবক পৰিহা বচন ॥৫

সহজে বানব জাতি ভবল সদাই ।
 ভুবি কৃপায় তাক কমিবে বুহাই ॥৬
 শুনিয়া বাঘে তাক আশাস কবিল ।
 দিন তিনি চাৰি মানে ঘাৰ পালপিনা ॥৭
 হুগ্ৰীয়ে বামব মাল। শিৰত ধবিল ।
 এদাকিণে বাঘৰক প্ৰগাম কবিল ॥৮
 জয় বাহা কবি হুহুৰল আচবিল ।
 হালী বহুক ধাৰে শুভ সমবে পশিল ॥৯
 হুগ্ৰীৰ লক্ষণ বাম সহিতে চলন্ত ।
 পাচে যন্ত নল দীল আব হনুমন্ত ॥১০
 বুলিলা বাঘে হুগ্ৰীৰক দিয়া ডাক ।
 মাৰোঁ অবিলম্বে মিত্ৰে চিনাৰো আশাক ॥১১
 এহি বুলি ধনু ধৰি শ্ৰীবাম লক্ষণে ।
 সারধানে থাকিলন্ত কিৰ্জিকাব বনে ॥১২
 হুগ্ৰীৰ গৰ্জন্ত গৈয়া ছুৰাবত বসি ।
 কি কবল বালী বাজা গহ্বৰত পশি ॥১৩
 নিচিস্তি আহুৰ দাদা বাৰ্তাক নপাইলা ।
 তোমাৰ কনিষ্ঠ ভাই কাল হয় আইলা ॥১৪
 সত্য কবি জানা দাদা বচন আশাব ।
 পৰিছেদা কবি দেৰা পুত্ৰ পৰিবাৰ ॥১৫
 পটেৰবী লোক দেৰা আবো বত ভিৰী ।
 আজি ধৰি তোমাৰ থণ্ডাইবোঁ বাজ শিৰি ॥১৬
 হুগ্ৰীৰ নাদ শুনি বালীবাইব কোপ ।
 আজি তোক মাৰোঁ বুলি কবল আটোপ ॥১৭
 স্বৰিতে বজাইল বীৰে আৰ্ত্তনাদ কবি ।
 আগ বাঢ়ি বিনাৰন্ত তাৰা পটেৰবী ॥১৮

১২ অধ্যায় ।

ছবি ।

টীকব হুহাৰী মোব, বলন্ত প্ৰাণেশ্বৰ,
 বানব কুলব নিজ নাহা ।
 মানিকব দণ্ডপাট, পৰিহৰি প্ৰভু দেহ,
 কি কাৰণে সমবক বাহা ॥১
 প্ৰাণতো অধিক মোব, অজদ কুমাৰ আছে,
 খই আছে শাস্তী পটেৰবী ।
 ইন্দ্ৰব পুৰীতোষিক, প্ৰকাশ কৰন্তে আছে
 দেখা ইটো কিৰ্জিকা নগৰী ॥২
 আপোনাৰ বাহুবলে, বৈব সব জিনিসা
 বব বশ বাশি ভুবি পাইলা ।

হুহুৰল বাঘৰক, কাখত চিপিয়া লইয়া
 চাকিৰো সাগব ভুবি আইলা ॥৩
 সাত পৃথিৱীত বত, ভালুক বানব আছে
 তোমাৰ চৰণে কৰে সেৱ ।
 কোননো অশকা কাৰ্য্য, সাধিবাৰ। প্ৰতিভক
 সমবক বাহা প্ৰভুৰে ॥৪
 বপনব কথা কহোঁ, শুনিয়োক প্ৰভু তু
 হুদয়ত লাগি গৈল মাজী ।
 ওপবক হুইয়া গোড়, তোমাৰ শ্বৰীৰ গোট
 সমূলে পশিল মাটি কাটি ॥৫
 সিংহাসনে বসি বহে, হুগ্ৰীৰ দেহবে মোব
 তিনি কোনা ইটা গোট গিলে ।
 হেনন বপন জানা, যাকে যাকে দেখিৱ
 তাতে গৈয়া বাজ শিৰি মিলে ॥৬
 বালী বোলে শুনওবে, পটেৰবীতাৰা মোব
 হুগুত বচন হলি সহি ॥
 হেনকি জানব তই, পৃথিৱী বগল যাজে
 বালীক জিনন্তা আছে কহি ॥৭
 উদয় শিৰিক লাগি, হিৰালয় পৰ্বতক
 নিবাক আহুৰ মোব শকা ।
 মোব সমবক লাগি, আহুৰ কৰন্তে আছে
 হুগ্ৰীৰ কমন বীৰ বধ ॥৮
 মোবপ্ৰাণ গোটবাঠে, তাতেনিয়া আবোপিনা
 হুগ্ৰীৰক বাঢ়ি দিব বণ ।
 সমব ভূমিত গৈয়া, হুগ্ৰীৰক বথে জিনি,
 পালটি আসিবো এতিৰণ ॥৯
 বপনব কথা বত, কহিলাহা প্ৰাণজায়া,
 জানিবা সকলে আল জাল ।
 বাধা বচনক ভুবি, দুবুলিবা পটেৰবী,
 কাটে চলি যাওঁ হুহু শাল ॥১০
 তাৰা বোলে প্ৰাণেশ্বৰ, টীকব হুহাৰী মোব
 আত্ম কাহিনী কহোঁ শুনা ।
 গাহিনব চকু মোব, সঘনে সঘনে কুবে,
 আক হুদয়ত ভালো শুনা ॥১১
 দিনতিনি চাৰি তৈল, হুগ্ৰীৰ দেহবে মোব
 তোমাত সমব হাবি গৈল ।
 হেন জানা বিনা সাহে, ছুৰাবত বসি আসি,
 পুনৰপি গৰ্জিবাক লৈল ॥১২

আল্লৰ কাহিনী কহৌ, শুনিয়োক প্ৰাণনাথ,
কাৰ্য্য বৰ ভৈগৈল বিচিত্ৰ ।

বিপু কুল বিষৰ্দ্দন, বধুকুল শিবোমণি,
বাম ভৈলা স্ত্ৰীৰ বন্ধিত্ৰ ॥১৩

আছোক পৃথিৱী খণ্ড, স্বৰ্গ সাত পাতালৰ
জিনিতে পাৰয় দেৱাত্মৰ ।

জানিবা স্বৰূপে, তোমাৰ কনিষ্ঠ ভাই
তেহে বাম ভৈলা পঞ্চাপুৰ ॥১৪

বাধৰে সহিতে প্ৰভু, বিবাদক সুমুৱাই
শুনিয়োক বোলো হিত কায ।

আপোনাৰ কনিষ্ঠক, স্ত্ৰীৰ বীৰক আনি
সম্বৰে পুণ্ডিত্যো যুবৰাজ ॥১৫

সোদৰ কনিষ্ঠ ভাই, তাহান মূখক চাই
দোষচয় ক্ষমিয়োক সৰ্ব ।

তোমাতেসে দান মান, চৈস বোষ নকৰিব
তাহাননো কাত আছে গৰ্ব ॥১৬

কিক্কিয়া নগৰ মাজে, ভালমতে জানিলেক
বালী ৰাজ্য স্ত্ৰীৰ বীৰক ।

ৰাজ্যৰ নিদানেআনো, সৰ্বলোক হুখেআছে
আক প্ৰভু নজানো কিসক ॥১৭

মাধৱ কন্দলি ভনে, শুনিয়োক সৰ্বজন
বামৰ চৰিত্ৰ কথা সাৰ ।

শুনন্তে অমৃত সম, পাপৰ সাক্ষাত যম
জানি বাম বোল। বাবে বাৰ ॥১৮

১৩ অধ্যায় ।

পদ ।

বালী বোলে শুৰ্ন। ওবে পটেশ্বৰী তাৰা ।
ৰূপে গুণে বিভোপনী সংসাৰতে সাৰা ॥১

জানি আছৌ বাম দশবধৰ তনয় ।
তাক লাগি কিছু মোৰ ভয় নজন্ময় ॥২

সাগৰ শুকান্ত বামে এক পাত শৰে ।
দেৱক খেদন্ত পশি স্বৰ্গৰ ভিতৰে ॥৩

উপাৰিবে পাৰা সাতো দীপা পৃথিৱীক ।
তেহো বামে কি কৰিব দুৰ্জয় বালীক ॥৪

স্ত্ৰী বৈবী পিতৃ বৈবী সীমাবৈবী নোহৌ ।
ৰাজ্যৰ নিৰ্মিতে আমি ছুই তাই বুজুহৌ ॥৫

কোন অপবাধে বামে বৰিবা আহাক ।
বাহুবিয়া প্ৰাণেশ্বৰী যবে বসি থাক ॥৬

তথাপি বালীক তাৰা বুজাই বুলিলন্ত ।

ভকতৰ পদে বামে অন্মায় কবন্ত ॥৭

ভকত বংশল গুণ এতেকে বামৰ ।

স্ত্ৰীৰ ভকতি তাস্তে কবে নিবন্তৰ ॥৮

এতেকে সংশয় প্ৰভু দেখোহৌ মনত ।

ক্ৰোধে বালী বোলে মোক বুজাৱস কত ॥৯

নিচুকিয়া থাক কিছু সুবুজস কায ।

এহি বুলি চলিলা বুদ্ধক হয় সাজ ॥১০

প্ৰবোধিলা যেনে বালী পৌৰুষ বচনে ।

পালটি বসিলা তাৰা অসন্তোষ যনে ॥১১

বাধাক সুশুনি বালী সম্বৰক যাই ।

মাথাৰ উপৰে কাক শগুণ বৰ্ণাই ॥১২

বাম পাশে সৰ্প যাই ডাহিনে শৃগাল ।

কাক গৃধ পাৰীৰ আকাশে কোলাহল ॥১৩

চণ্ডবায়ু বহে খোলা খাপৰৰ জাক ।

কিক্কিকাত কৰিবে বৰিবে জাকে জাক ॥১৪

হাঞ্চি জেঠি নমানিয়া বণক গমন ।

বালী স্ত্ৰীৰৰ দুইব ভৈল দৰ্শন ॥১৫

দুইকো দুই তৰ্জিয়া গৰ্জিয়া পাবে গালি ।

লাগি গৈল সমৰ স্ত্ৰীৰ বীৰ বালী ॥১৬

বজ্জৰ সদৃশ দুইয়ো হানন্ত চৰবে ।

লাঠি হানি প্ৰহাবে নিৰ্ঘাত যেন পৰে ॥১৭

বৃক্ষে বৃক্ষে হানিলন্ত শিখৰে শিখৰে ।

কিল ডুকু চৰবে মাৰন্ত নিবন্তৰে ॥১৮

অদভুত সমৰ কবন্ত দুই তাই ।

আকাশত দেৱগণে আছে বুদ্ধ চাই ॥১৯

ধনুত জুৰিয়া শৰ বামে সম্বন্ধানে ।

দুই হানো সমৰ চাই আছা বিগ্ৰহানে ॥২০

দুইয়ো বীৰে আটোপে ধৰিলা কোলে কোলে

পৃথিৱী কম্পিয়া গৈল দুইহানো আন্দোলে ॥

গস্তীৰত মেক যেন গহীনে সাগৰ ।

যেন মেক মন্দৰ বৃজন্ত একতৰ ॥২২

হৰি শঙ্কৰ যেন মিলিল সমৰ ।

গ্ৰহ বুদ্ধ ভৈল যেন মঙ্গল বুধৰ ॥২৩

বলি বাসৱ যেন লাগিল সমৰ ।

বালী স্ত্ৰীৰৰ বুদ্ধ সেহি পটন্তৰ ॥২৪

বালী বোলে শুন ওবে স্ত্ৰীৰ দুন্দুৰ ।

বুদ্ধিৰ প্ৰহাবে তোক নিবো কম্পুৰ ॥২৫

বালীক 'হাবি' যুদ্ধে যাবলৈ বাধা দিছে

কুন্তলহলে মুঠি হানি লববিয়া তানে ।
 পবি মুছ ৷ গৈল বীৰ নমবিল প্রাণে ॥২৬
 পাচে কতোক্ষণে তান আসি তৈল জীৱ ।
 ভয়ঙ্কৰ শালবুক হানিলা স্ত্রীৱ ॥২৭
 হৃদয়ত পবি বীৰ বালী মুছ ৷ গৈলা ।
 কতোক্ষণে অনন্তবে সঙ্কুচন তৈলা ॥২৮
 বামচক্রে দেখন্ত আসজ তৈলা ববে ।
 স্ত্রীৱ খাতন্ত বালী বাইব বল চবে ॥২৯
 নিচিনি নমাৰি পূৰ্বে অবশক পাইলোঁ ।
 মাৰোঁ বুলি শপত কবিয়া পুনু আইলোঁ ॥৩০
 আবে কেনে চাহি আছোঁ দেখিরা আগত ।
 নাহি দোষ ভকত জ্যোতীক কৰোঁ হত ॥৩১
 এহি বুলি শবপাট গুণে চৰাইলন্ত ।
 বালীৰ হিয়াত লক্ষে হানি পঠাইলন্ত ॥৩২
 বিশ্বাস শবদে শব চলে আকাশত ।
 সন্ধানে পবিল বালী বাইব হৃদয়ত ॥৩৩
 ক্ৰৌঞ্চ পৰ্বতক যেন ভেদিল কুমাৰে ।
 হিয়াত পবিয়া শব তৈল পশি আবে ॥৩৪
 হা বহিলোঁহে বুলি পবি গৈল বালী ।
 পৃথিবীক শৰীৰকে শবে খেলা শাসি ॥৩৫
 নাথিলোঁহে স্ত্রীৱ মিত্ৰৰ যত কাৰ ।
 এহি বুলি বাঘৰ বনৰ তৈলা ব্যজ ॥৩৬

১৪ অমধ্যান্ত—বালী কতক জীবাক লিখা ।

মাখা পালটাই বালী পাঞ্জবাক চাইল ।
 বন হন্তে আসন্তে বামক ভেট পাইল ॥১
 গুজ হেন চকু ফুৰাই পাবিলন্ত গালি ।
 ষিক ষিক বাঘৰ অধৰ পাশ শালী ॥২
 পাশবৰ বাম ভূমি পাশব আচাব ।
 পাশ বুদ্ধি বাম ইটো শৰীৰ তোমাৰ ॥৩
 নুবুলিয়া শব ভূমি কবিলাহা কিক ।
 তোমাৰ বীৰ্য বাম আছো ষিক ষিক ॥৪
 কজি জাতি বীৰ ভূমি লুহিকা পহণ ।
 নুবুলিয়া শব কবিলাহা কি কাৰণ ॥৫
 বুলিয়া আমাক কবিলাহা হন্তে বন ।
 পবিত্তি তৈল হন্তে তোমাৰ বশ ॥৬
 লাজ এবি বাম ভূমি মাখা ভুলি চাহা ।
 হৃদয় বিদাৰি বোম শোণিত শিরাহা ॥৭

কোন কাৰে বনৰ বামৰ মাঝিলাহা ।
 দোখৰা দোখৰ কবি মাংস কাটিখাই ॥৮
 আমাক মাঝিলা আসি কোন কাৰে ভাল ।
 মাংস নখাইবাহা ভেৰে নিশিদিবা চাল ॥৯
 মুতুজে উত্তম জাতি আমাৰ মাংসক ।
 যজ্ঞত নলাগে বামৰ পঞ্চনথ ॥১০
 শুনি আছোঁ বাম সৰ্ব কাব্যত গবিত ।
 দেৱ গুৰু পিতৃ যত সমাহাতে ইষ্ট ॥১১
 জ্ঞানিলোঁ তোমাক সবে তপস্বীতে বৰ্য্য ।
 যেন ধৰি আছা বিবালৰ ব্রহ্মচৰ্য্য ॥১২
 পৃথিবীৰ পতি ভূমি তৈলা অকাৰণ ।
 উত্তম নারীৰ স্বামী যেনে ভেটন ॥১৩
 হা কিনো তৈল তবু গতি বহুযতী ।
 অধম আচাব বাম তৈল তব পতি ॥১৪
 হৃদয়ণে পাশ হবে আদিত্যৰ বংশ ।
 তোমাৰ উপৰি বত সবে ধৰ্ম্ম অংশ ॥১৫
 সূৰ্য্যবংশ সমস্তৰ শিবৰ মুকুট ।
 নিৰ্জল কুলত ভূমি তৈলা কালকূট ॥১৬
 লম্বৰ নৃপতিক তালে জ্ঞানোঁ আমি ।
 অকৃত কজিৱ তেহে যুগত সঙ্গামী ॥১৭
 তানে পুত্ৰ ছই তৈলা অধম আচাব ।
 বিবুখে মাঝিলা পাইলা কুল কিলিঙ্কাৰ ॥১৮
 বোক বুলিলাহা হন্তে সীতাৰ কাৰ্য্যক ।
 আজি বাছি আমি দিবে পাৰোঁ বাৰণক ॥১৯
 আমাক এবিৱা স্ত্রীৱক কৈলা সাব ।
 সিংহ এবি নৃপালত আশিকা তোমাৰ ॥২০
 স্ত্রীৱে সাধিবে কাৰ্য্য নোহাৰিবে তালে ।
 বদিবা সাধিবে কাৰ্য্য আতি চিবকালে ॥২১
 বাৰণক স্ত্রীৱে পাবৰ কিকৰিতে ।
 আমি দিবে পাৰোঁ বাৰণক তিলিকিতে ॥২২
 পূৰ্বকালে বাৰণে ব্রহ্মাত ববপাই ।
 বৰ্ণ বৰ্ত্ত পাতালক ফুৰায়ে কম্পাই ॥২৩
 ভজ মানিলন্ত ইন্দ্র আদি দেৱগণ ।
 কিঙ্কিঙ্কাণ্ড আসি বোত মাগিলেক বণ ॥২৪
 মই বোলোঁ বাৰণ বসিৱা থাক যবে ।
 দ্বান কবি আনোঁ মই চাৰিও সাগৰে ॥২৫
 বাৰণে বোলৱ তালে কব আট্ট মুঠি ।
 জীৱ কেব বামৰা কবিবি সাত্তি হুঠি ॥২৬

লাঘৱ বচনে মই ক্ৰোধ বব পাইলোঁ।
 কাণ্ডত নি দাৱতিয়া তুলি আলগাইলোঁ। ২৭
 দশ মুখ বাৱণক ধৰি বাহু মেলি।
 দোকা দোকা পাবে বুড়া হাতৰ চেঙেলি। ২৮
 সৰ্পক ধৰিয়া যেন গৰুড়ে উবাস্ত।
 বাৱণক লইয়া মই গৈলোঁ। সাগবাস্ত ২৯
 নাকে মুখে বাৱণৰ ধৰিলোঁ। জপাই।
 উসলিল পেট তাৰ হৃদি সিধি নাই। ৩০
 পূৰ্বদিশ দক্ষিণ পশ্চিম উত্তৰত।
 সন্ধ্যা কৰি ফুৰিলোঁহেঁ। চাৰি সাগবত ৩১
 দশ দুইৰ ভিতৰে সমুদ্রে সন্ধ্যা কৰি।
 ঘৰিতে আসিয়া ভৈলোঁ। কিক্কিৰিয়া নগৰী। ৩২
 দুৱাৰত থৈয়া বোলোঁ। আৱে দেহ বণ।
 হাবিলোঁ। হাবিলোঁ। বুলি ধবিল চৰণ ৩৩
 মিনতি কাতৰ বাণী বুলিল আশেষ।
 ভঙ্গ মানি চলি যাই আপোনাৰ দেশ ৩৪
 বাট ভেঙি পাছে তাক অঙ্গদে ধবিল।
 কঙ্কালত লাঙ্গুলে শতেক পাক দিল ৩৫
 সাগবত নিয়া পাছে জোৱবাইবে লইল।
 টোপনা বাহুস্তে কলা ধাতু মাত্ৰ বৈল ৩৬
 হেন দেখি অঙ্গদক বুলিলোঁ। বচন।
 ছাব পুত্ৰ ইটো মোৰ শৰণীয় জন ৩৭
 মোৰ বাক্যে এৰি দিলা অঙ্গদকুমাৰ।
 লাঙ্গুনা লভিয়া গৈল লঙ্কাৰ ভিতৰ ৩৮
 হেন বাৱণক বায় ভূমি কৰা ডব।
 বণচেষ যেন মোৰ ঘৰৰ ডিঙ্গৰ ৩৯
 পঠিয়া দিলোঁহেঁ। হস্তে মাত্ৰ আঙ্গাৰাণী।
 মাধে কৰি সীতাক দিলেক হস্তে আনি ৪০
 তাকে লাগি হুগ্ৰীৱক আঞ্জয় কৰিলা।
 আমাক বিমুখে বধি অৰ্পণ লভিলা ৪১
 অধিক নিম্বিবে বায় মোৰ নাহি কায়।
 আচাৰত হীন বায় ধৰ্মে ভৈলা ৰাজ ৪২
 শুনি বায়ে বোলন্ত বানৰ গজ্জাকাৰী।
 মোক পৰিহাস আগপাছ নিবিচাৰি ৪৩
 দুৰ্জয় চঞ্চল মন্দ তবল বানৰ।
 শুনি বি কাৰণে তোক কৰিলোঁহেঁ। শব ৪৪
 ইক্ষ্বাকু বংশৰ ৰাজ্য সকলে আমাৰ।
 অক্লান্ত খণ্ডিবে লাগে পৃথিৱীৰ ভাব ৪৫

খণ্ট চোৰ মচ্চল যতেক দুৰাচাৰ।
 যাক যেন অমুকপে কৰয় সংহাৰ ৪৬
 ভৰত ভৈলন্ত ৰাজ্য সোদৰ আমাৰ।
 অমুচিতে পিম্পৰাবো নিচিন্তয় মাৰ ৪৭
 দুৰ্ভক কৰোঁহেঁ। দণ্ড তানে বাক্য পালি।
 কোন কাৰ্য্যে আমাক নিন্দস দুৰ্ভ বালী ৪৮
 যি বুলিলি বিমুখত মাৰিলোঁহেঁ। শব।
 ইহাৰ উত্তৰ শুন পাৰ্শ্ব বানৰ ৪৯
 পূৰ্বে যত ৰাজ্য গণে ধৰ্ম্ম আচৰিলা।
 যেনে তেনে পশু মংস কচ্ছপ মাৰিলা ৫০
 জাল পাতি মাৰয় পাছত খেদি শবে।
 বনে আৰ ছয়া মাৰে পলাইবাক ডৰে ৫১
 জাঠি জোন্ধে মাৰে কতো কুবফান্দ পাতি।
 নানা মতে মাৰয় বনৰ পশু জাতি ৫২
 কাৰ্য্যত লখিলোঁ। তই পাৰ্শ্ব বানৰ।
 কনিষ্ঠৰ ভাৰ্য্যাক কৰিয়া আছ ঘৰ ৫৩
 হুগ্ৰীৱ ছেনয় ভাইক দেশৰ ডাকিলি।
 ভ্ৰাতৃবধু সম্বৰিয়া বৰ যশ পাইলি ৫৪
 প্ৰতিজ্ঞা সাফলি হুগ্ৰীৱক দিৰেঁ। ৰাজ।
 তোক মাৰি পঠাওঁ আজি যমৰ সমাজ ৫৫
 সাফলিল অঙ্গীকাৰ পালিলোঁ। সত্যক।
 অকাৰ্য্যে নিন্দস মোক বানৰ লটক ৫৬
 ঘোৰ ঘোৰ পাপ তই যত আচৰিলি।
 সংগ্ৰামত পৰি প্ৰায়শ্চিত্তক কৰিলি ৫৭
 তোৰ গতি ভৈল বালী মোৰ হাতে পৰি।
 স্বৰ্গে চলি যাই। দিব্য বিমানত চৰি ৫৮
 বালী বোলে ৰামচন্দ্ৰ কৰেঁ নমস্কাৰ।
 তোমাৰ ৰচনা ইটো সকলে সংসাৰ ৫৯
 নিচিনিয়া তোমাক বুলিলোঁ। গৰু বাক।
 পশিলো শৰণ প্ৰভু ক্ষেমিয়োক তাক ৬০
 তোমাৰ শৰত মোৰ ভৈল সদগতি।
 অঙ্গদক অমুশোচ কৰোঁহেঁ। সম্প্ৰতি ৬১
 নিতে নিতে পুত্ৰ মোৰ কোলে চাপিঙ্গীড়ে।
 বায়ৰ শৰত কৰি পুত্ৰশোকে পীড়ে ৬২
 আচৰিতে শোক মোৰ মিলিল বিশাল।
 কাহাত শৰণে পুতাই বকিবেক কাল ৬৩
 হা অঙ্গদাই মোৰ প্ৰাণ সমসৰ।
 একো হুংখ নজানিলি হুণিয়া কুমাৰ ৬৪

মই মৰি য়াঁও হোৱা অন্ধদাই বাপি ।
 বাপ বুলি থাকিবি কাহাব কোল চাপি ॥৬৫
 হৰি হৰি বিদগ্ধ হুৰলিত দেখা ।
 সব কুটুম্বত কৰি তাতে বৰ নেহা ॥৬৬
 অগ্ৰস্ত বেধে বামে মোক দেশৰ ডাকিল ।
 হুজিৰ নপাইলি ধাব লাগিয়া থাকিল ॥৬৭
 স্তন স্তন বোলে মোৰ হুগ্ৰীৰ সোদৰ ।
 মনুষ্য পৰিহৰি মোক কোলে চাপি ধৰ ॥৬৮
 গৰ্ভত আছিলো ছুই ভাই একে ঠাই ।
 কোন দৈব বিধিয়ে পেলাইলে বিহুৰাই ॥৬৯
 তোমাৰ আমাৰ কপালত নাহি যোগ ।
 ছুই ভাই মিলি নকৰিলো ৰাজ্য ভোগ ॥৭০
 হৰি হৰি বাটকৈ মোৰ তাৰা পটেশ্বৰী ।
 বিপাক্সে মৰিলো তোৰ বচন নধৰি ॥৭১
 বালীৰ কাৰুণ্য শুনি কান্দন্ত হুগ্ৰীয়ে ।
 হাকলে বিকলে হুঠি হানিলন্ত হিয়ে ॥৭২
 কি কৰিলো পাপী মই অধমত জ্যেষ্ঠ ।
 ৰাজ্য লোভে হুৰাইলো পিড়ুম জ্যেষ্ঠ ॥৭৩
 দাদা বোলে মুণ্ড ভুলি চাহা মোৰ মুখ ।
 প্ৰাণ মোৰ সঙ্কলে তোমাৰ দেখি দুখ ॥৭৪
 হেন বুলি ছুই ভাই ধৰি কোলে কোলে ।
 নগৰী ব্যাপিল-ছুইবো ক্ৰন্দনৰ বোলে ॥৭৫
 থাকিলন্ত হুগ্ৰীৰ বালীক মনুষ্য কৰি ।
 আৰ্ত্তনাদ শুনিলন্ত তাৰা পটেশ্বৰী ॥৭৬
 হিয়ে মুঠি হানিয়া স্বামীৰ পাশে যায় ।
 বানৰী সহস্ৰে বেড়ি লগতে বজায় ॥৭৭
 স্বামী পাশে চলয় বিকলে দিশ চাই ।
 দেখন্ত নগৰ মাজে বানৰ পলায় ॥৭৮
 পলাই দাৰি ছুবি কৰি মনত বিভস্ৰে ।
 ধাৰে ধোৰে কহে কথা বানবৰ সঙ্গে ॥৭৯
 ৰাম্প দিয়া কতহে। বৃক্ষৰ আগে চৰে ।
 বৃক্ষ এৰি কতো কতো গছবত পৰে ॥৮০
 কিচ কিচ কৰিয়া বানবে পাৰে উকি ।
 বাৰে পাইলে বুলি দেয় নিকুজত লুকি ॥৮১
 তাৰায়ে বোলন্ত শুনিয়োক কপিগণ ।
 স্বামীৰ বাৰ্ত্তাক কহিয়োক এতিক্ষণ ॥৮২
 কি কাৰণে পলাই সবে বানৰ বিপুল ।
 অকিৰ চকিত্ত দেখে। চিত্ত বিয়াকুল ॥৮৩

পটেশ্বৰী আই তুমি বাৰ্ত্তাক নপাইলা ।
 ৰাম ৰূপে কাল হয়৷ জানিবাক আইলা ॥৮৪
 হেন বীৰ নতো দেখি নতো শুনি কাশে ।
 অপাৰ সাগৰ বল গগন সমানে ॥৮৫
 ত্ৰিভুবনে কাম্পন্ত বালীৰ পদভৰে ।
 হেন বীৰ মাৰিলেক একে পাত শৰে ॥৮৬
 স্বামী তোৰ নিজীৱন্ত কৈক লাগি ফাস ।
 অন্ধদ পুত্ৰক নিয়া মৰাইবাক চাস ॥৮৭
 পৰিবৰ্ত্তি আস মার কিকিৰ্যানমৰ ।
 ৰাজ্য পাতিয়োক নিয়া অন্ধদ কুমাৰ ॥৮৮
 কিকিৰ্যা বাখিতে পাৰা তান বুদ্ধিবলে ।
 আন কপিগণ সবে নুপতি দিকলে ॥৮৯
 স্বামীৰ বাৰ্ত্তাক যেনে নিশ্চয় পাইলন্ত ।
 হিয়ে মুঠি হানি তাৰা দেৱী কান্দিলন্ত ॥৯০
 বানৰী সকলে বেড়ি প্ৰবোধ বোলন্ত ।
 স্বামীৰ পাশক ডব ডবি আণ্টাইলন্ত ॥৯১
 শুৰ্ন। সত্যসদ ৰাম কথা অকুপায় ।
 পাপৰ কঠিয়া পেলাই বোলা ৰাম ৰাম ॥৯২

১০ অধ্যায় ।

তাৰাৰ বিলাপ ।

হৰি ।

বালীক দেখিল। গৈয়া মুচ্ছিতে বৰন্ত আছে
 কথমপি আছে মাত্ৰ প্ৰাণে ।
 নিচেত্বেকাত্তন্ত পৰি, উভকোল কৰিআৰ্ত্ত,
 শালি আছে বাঘৰৰ বাণে ॥১
 স্বামীক বেড়িয়া গৈয়া, হৃদয়ত পৰি পৰি,
 কান্দে সবে হাকলে বিবলে ।
 সমন্তে দিশক বেড়ি, বান্দৰীয়েলেকে কান্দে,
 স্বৰ্গক লজিল সিটো বোলে ॥২
 বালীকজা পৃথিৱীত, পৰিবাৰ দেখি মই,
 কি কাৰণে ধৰি থাকে। জীৱ ।
 অন্ধদাই কুমাৰক, কোলে কৰি লইয়া প্ৰেত,
 কাহাব আগত হও ঠিৰ ॥৩
 অন্ধদ কুমাৰ হোৱা, ক্ৰন্দন কৰন্তে আছে,
 তবু মই চপণত পৰি ।
 সহস্ৰেক মহাদই, ক্ৰন্দন কৰন্তে আছে,
 কুমিত পৰিয়া গড়াগড়ি ॥৪

শিখৰ সিন্ধুৰ মোৰ, খসাইলাহা প্ৰভুদেৱ,
বাজ যোগ্য আনো অলঙ্কাৰ ।

পতিব্ৰতা নাবী হুইয়া, কেনমতেবহিবোহোঁ,
মহা দুখ বিধবাৰ ভাৰ ॥৫

মইযাকতৰ্কিলোহোঁ, সেহিমোকগৰ্জিবেক
বিবহতে থাকিবোহোঁ পৰি ।

অনাথ হৈবেক নোৰ, অঙ্গদ কুমাৰ যাতে,
স্বামী সঙ্গে গৈলোঁ হস্তে লবি ॥৬

যাহাৰ প্ৰসাদে মই, পৃথিবী মণ্ডল মাজে,
আছিলোহোঁ। বাজবাজেশ্বৰী ।

শত্ৰুপক্ষ নৃপতিৰ, যত পটেশ্বৰীগণ,
আছিল মোতেসে সেৱা কৰি ॥৭

আনৰ স্বামীয়ে গৈয়া, মোহোৰ স্বামীয়ে গৈয়া
অস্তৰ আছিল বহুদূৰ ।

হেনমোৰ প্ৰাণনাথ, কিছুই কিৰাৰ্য্যে যাহা,
লগতে চলিবো যমপুৰ ॥৮

আকুল ব্যাকুল কৰি, জন্মন কবন্তে আছে
বাজাৰ কোলাত পটেশ্বৰী ।

তোমাতেসে বাঢ়িলেক, তাৰাৰ স্ত্ৰাগ যত
কৈক যাহা মোক পৰিহৰি ॥৯

আমাৰ বচন ভূমি, সুশুনিল। প্ৰভুদেৱ
আজ্ঞাৰ কৰিলা দশ দিন ।

আপদৰ সময়ত, সুহৃদৰ বচনক
দেখিলাহা ভূমি যেন বিৰ ॥১০

পুত্ৰ বেবে বাজা হয়, বোলায়ৰ বাজমাৰ
অনুকূলে সম্পদক পাই ।

হাত তোলা কৰি আনি, কিছু কি ধন দেই
যদিবা হোৱয় বাপ ভাই ॥১১

স্বামী বাজা ভৈলে সবে, সৰ্ব্বস্বৰে অধীকাৰ
হুইবে পাৱ মুখ্য পটেশ্বৰী ।

হেন প্ৰাণ নাথ ভূমি, আমাক এবিয়া হাহা
কিক লাগি প্ৰাণ আছে। ধৰি ॥১২

শুনিয়ে স্ত্ৰাগীৰ বীৰ, স্বামীৰ সোদৰ ভাই
ভূমি শ্ৰেষ্ঠ দেৱ আমাৰ ।

আপোনাৰ হুখ হেতু, স্বামীক মৰাইয়া মোৰ
কুলৰ অনাইলা খিলিকাৰ ॥১৩

এৰে বৰ বশ পাইলা, শ্ৰেষ্ঠভাইক নচাছিল।
আমাক চাহিবা কিবা আৰ ।

তোৰ মনে হুখ হোক, ভায়েৰে লগমোক
গলে আনি ভাজ দিয়া মাৰ ॥১৪

শুণি চাও তোৰ বাজে, বানৰ কুলৰ মাজে,
আৰ কোন আছে দুৰাচাৰ ।

শ্ৰেষ্ঠ ভাই পিতৃসম, তান তই তৈলি যম,
কিনো বশ লভিলা অপাৰ ॥১৫

তাৰাৰ বিলাপ দেখি, লক্ষণ স্ত্ৰাগীৰ বীৰ
শ্ৰীৰামচন্দ্ৰ কৃপাময় ।

বিপৰীত শোক শালে, তিনিবো শবীৰ দহে
চকু ঢাকি লোতক বহয় ॥১৬

১৬ অধ্যায় ।

তাৰাৰ শ্ৰীৰামক শাপ দিহে ।

পদ ।

তাৰা বোলে চাহা বাম পৰম সাত্বিক ।

বিমুখ সমবে স্বামী মাৰিলাহা কিক ॥১

জাজ্বল্য সমান ভৈলো স্বামীৰ সন্তাপে ।

তোমাক দহিতে পাৰো পতিব্ৰতা শাপে ॥২

তোমাক শপিলে য়েবে জীয়ে মোৰ স্বামী ।

তেবেসে তোমাক শপি ভস্ম কৰো আমি ॥৩

যেন আন বেলা নকৰাহা হেন পাপ ।

সীমা দণ্ড থৈয়া আনুকূলে দিও শাপ ॥৪

বাহৰ প্ৰতাপে ভূমি সীতাক লভিবা ।

অগনিত পৰীক্ষিয়া অঘোধ্যাক নিবা ॥৫

তযু জায়া সীতা দেবী হস্ত মহাশাস্তী ।

তোমাক কিছুই অন্নকালে এবিবন্তি ॥৬

মই যেন মৰো হেবা স্বামীৰ বিয়োগে ।

তোমাক বঞ্চিত সীতা দেবীৰ সন্তোগে ॥৭

বিচোহ লগাইয়া হৃদয়ত দিয়া শাল ।

কৰিবা কাতৰ তভো যাইবন্ত পাতাল ॥৮

পাছে কতোকূলে সঙ্কল্প ভৈলা বালী ।

চকু মেলি কুটুমক চাহিলা নিহালি ॥৯

দেখন্ত অঙ্গদ চৰণত পৰি আছে ।

সব বজুজনে বেটি কান্দে আগে পাছে ॥১০

ডাইন হাতে অঙ্গদকো আলিঙ্গি ধৰিলা ।

বামহাতে ধৰিলা তাৰাক বোধ দিলা ॥১১

পৰিচ্ছেদ কৰিয়া হেৰোহোঁ ভাৰ্য্যাপোক ।

যম পুৰে নৈলে মোক নেবিবেক শোক ॥১২

হৰি হৰি পুত্ৰ হোবে তাৰ। পটেশ্বৰী ।
 বিচোহ লগায়। হেৰ। হই যাওঁ হৰি ॥১৩
 সন্তানক এৰিলো। এৰিলো হৃদি খেদ ।
 তোমাৰ আশাৰ ভৈল হৃষ্টি পৰিচ্ছেদ ॥১৪
 ভৈয়াই হুগ্ৰীৰ তই মোৰ বাক্য শুন ।
 যতক স্নাতক নধৰিবি দোষ গুণ ॥১৫
 হুগ্ৰীৰ কবি অঙ্গদক ভালে বাৰ্খা ।
 মোৰ বল বীৰ্য্যে পুত্ৰ হৈব তোৰ সখা ॥১৬
 বুখতে ভাতিজা। আদিত্যকো দিবি ধাৰ ।
 ইন্দ্র দেৱতাতে। ভয় হুহিবে তোমাৰ ॥১৭
 তোমাৰ বিপুল বলে কিছু হুহিবেক ।
 মোৰ পুত্ৰে অনেক বাক্স মাৰিবেক ॥১৮
 হুগ্ৰীৰক গ্ৰীৱে ধৰি বুখে চুমা দিল ।
 অঙ্গদ পুত্ৰক হাতে হাতে সমৰ্পিল ॥১৯
 মোৰ পুত্ৰ নোহে বাপ তোমাৰ তনয় ।
 ভাল হতে অঙ্গদক পালিতে লাগয় ॥২০
 কুলত থাকয় যদি একোদৰ ভাই ।
 একৰ তনয় আছে আক কাৰো নাই ॥২১
 সেহি পুত্ৰ গুটি সবাছাবে হোৱে সাৰ ।
 জল পিও দানে কৰে বংশক উদ্ধাৰ ॥২২
 শুন বোলে। প্ৰাণ বাপ তনয় অঙ্গদ ।
 তোহোৰ ধুবাত পাইলি সকলে সম্পদ ॥২৩
 আতি সেৱা এৰি ধৰ্ম্মে কৰিবি সেৱলি ।
 আতি সেৱা কৰিয়া পাতালে গৈলা বলি ॥২৪
 প্ৰণামোহে। বামচন্দ্ৰ কৰি হাত যোৰ ।
 অঙ্গমতি তবল বানৰ মুখপোৰ ॥২৫
 শৰবিষে যতেক কৰিলো। বিলিঙ্কাৰ ।
 ইসৰ দোষক প্ৰভু ক্ষেৰিবা। আশাৰ ॥২৬
 হুগ্ৰীৰ পৰাজ যতেক পদ্মমালা ।
 যাক পৰিধানো শ্ৰীধৰ সমকাল ॥২৭
 বাসৱে দিলন্ত যোক মাণিকে উজ্জ্বলা ।
 গ্ৰীৱহস্তে কাড়িয়া দিলন্ত সেহিমালা ॥২৮
 লক্ষণক দিয়া। বা আপুনি গ্ৰীৱে ধৰা ।
 হুহি হুগ্ৰীৰক দিয়া। বাজ্যক জোকাৰা ॥২৯
 অঙ্গদ কুমাৰ মোৰ তাৰ। পটেশ্বৰী ।
 হুই হস্তকে। প্ৰভু পালিবা। ভাল কৰি ॥৩০
 বালীক প্ৰবোধি পাছে ৰাতিসন্ত বাৰ ।
 ভাৰ্য্যাব পুত্ৰৰ শোক কৰ্ব। উপশাস ॥৩১

তোমাত অধিক কৰি হুগ্ৰীৱে পালিব ।
 অভিনন্দা। ভাৱে বাজভোগে কাল নিৰ ॥৩২
 শুনিয়ো। হুগ্ৰীৰ মিত্ৰ মোৰ বোল কৰ্ব।
 বালী দেন্ত মালা। আপোনাৰ গ্ৰীৱে ধৰা ॥৩৩
 জ্যেষ্ঠ ভাইক লাগি কিছু নকাৰিবা শোক ।
 পুত্ৰ বধে চৰি যাওঁ বালী স্বৰ্গলোক ॥৩৪
 লৈয়ো। প্ৰাণ ভাই বুলি বালী মালা দিল ।
 হৰিব বিদায় যশে হুগ্ৰীৱে পিড়িল ॥৩৫
 আতিশয় শোভাকৰে দশভূঞা কলা ।
 দেখি যেন মেকৰ শিখৰে সূৰ্য্য জ্বালা ॥৩৬
 ভৈয়াই হুগ্ৰীৰ মোৰ হেৰ প্ৰাণ যান্তি ।
 আখৰেকমাতোহে। শুনিয়ো তাৰা শাস্তি ॥
 বিপাক্তে মৰিলো। তোৰ বচন হুগ্ৰীৰ ।
 পুত্ৰক পালিবি মোৰ দোষক হুগ্ৰীৰ ॥৩৮
 আপদ কালত তোৰ একে হুহি ভৰি ।
 হই যমৰবে যাওঁ বচন নকৰি ॥৩৯
 এহি বুলি বালী বাজা ভৈলা নিশব্দ ।
 শৰ বিষে হুই চক্ষু ভৈলন্ত তবধ ॥৪০
 ধৰ মৰ ভৈল বালী বাইৰ হাত ভৰি ।
 অচেতন ভাৱে থাকিলন্ত দাস্ততৰি ॥৪১
 মুখ ভৈলা নিৰ্বাণ নাসাত শাস নাই ।
 পালটিল চক্ষু হুই আদিত্যক চাই ॥৪২
 নীলে দেখিলন্ত বালী বাজাৰ নিৰ্বান ।
 আজুৰিয়া। কাড়িলন্ত বাঘৰৰ বাণ ॥৪৩
 কধিৰে পুৰিত শৰ গৱৰ বজাস্তি ।
 চিকি মিকি কৰে যেন আদিত্যৰ কাস্তি ॥৪৪
 সাগৰত স্নান কৰি কধিৰ গুচাই ।
 বামৰ ভূপত আসি পশিল ছনাই ॥৪৫
 শৰীৰৰ বোম্বাৰে কৰিব বহি যান্তি ।
 বিজুলী চটক যেন দেখি তাৰ কাস্তি ॥৪৬
 স্বামীক বেড়িয়া। কান্দে পটেশ্বৰী লোকে ।
 হুগ্ৰীৰ কাদন্ত আতি জ্যেষ্ঠভাইৰ শোকে ॥
 বামচন্দ্ৰ লক্ষণ কান্দন্ত হুমন্ত ।
 সৈন্তে সবে চাৰি পাত্ৰ আৰু জাম্বুতন্ত ॥৪৮
 তাৰ। বোলে স্বামী ভুৰি গৈলা পৰলোক ।
 বমৰ পুৰত প্ৰভু হুগ্ৰীৰা যোক ॥৪৯
 যাব হুটি প্ৰহাৰে বেদিনী বেলে চিৰ ।
 কেন স্বামী ধৰ্ম্মত ত্যজিলা শৰীৰ ॥৫০

হা স্বামী তুসি কোন কাৰ্য্যক সাধিলা ।
 স্ত্ৰীৰক ডাকি ভাতৃবধু সম্বৰিলা ॥৫১
 ধৰ্ম পথ এৰি পাপ কৰিলা সকল ।
 অবিলম্বে পাইলা সেই অধৰ্মৰ ফল ॥৫২
 অঙ্গদ কান্দন্ত আতি বিয়াকুল চিত্ত ।
 হৃদয়ত গুটি হানি পৰিলা ভূমিত ॥৫৩
 হা বাপ কি কৰি কৰিলা নিমাত্তি ।
 মহা শান্তীমাৰ মোৰ ভৈলা অনাথিতি ॥৫৪
 বাজাৰ কুমাৰ কান্দে ধৰণীত লুটি ।
 হা বাপ বোলন্তে পবাণ যাই ফুটি ॥৫৫
 দাঁঘল গহন পথে চলিলা আপোনে ।
 তযু ভাৰ্য্যা পুত্ৰ আবে পালিবেক কোনে ॥
 বাঘৰে বোলন্ত মিত্ৰ শুনিয়ে উচিত ।
 বিস্তৰ ক্ৰন্দন হুহি মৃতকক হিত ॥৫৭
 ঋন্তে চিতা সাজিয়োক বহল বিস্তাৰ ।
 তাতে তুলি কৰায়োক বালীৰ সংস্কাৰ ॥৫৮
 বাগৰ বচন যেবে ভৈলা অবসান ।
 পাছে বাব লক্ষ্মণে দিলন্ত সমিধান ॥৫৯
 শোক এৰি স্ত্ৰীৰ প্ৰেতৰ কাৰ্য্য চাহা ।
 কৈবা তাৰা দেবী ভূমি কিঙ্কিঙ্কা যাহা ॥৬০
 চতুৰ্দোল যানত বালীক নিয়া তোলা ।
 গিৰি নদী সমীপত শীত্ৰে নিয়া পোৰা ॥৬১
 তঙ্গদে পিতৃৰ দিবা পিণ্ড জলাঞ্জলি ।
 হনুমন্ত আদি সবে কাৰ্য্যক সঙ্কলি ॥৬২
 শিৰোগত কৰিলন্ত লক্ষ্মণৰ বোল ।
 তেতিয়কণে তাৰা আনাইলন্ত চতুৰ্দোল ॥৬৩
 অঙ্গদে স্ত্ৰীৰ দোলা তুলিয়া ধৰিল ।
 খুৱতে ভাতিজে গিৰিনদী তীৰ নিল ॥৬৪
 আনো বব বব বীৰ পৰ্বত আকাৰ ।
 হাতে কান্ধে বহিলন্ত মৃতকৰ ভাৰ ॥৬৫
 কান্দন্তে কাটন্তে লৈয়া গৈয়া চতুৰ্দোলে ।
 বালীক পড়িলা গৈয়া গিৰি নদী কোলে ॥৬৬
 দন্ত কাঠ কাকবলি আক স্নান বলি ।
 অঙ্গদে পিতৃৰ দিলা পিণ্ড জলাঞ্জলি ॥৬৭
 নিজ গুৰু ব্ৰাহ্মণে দিলন্ত স্বাহি পাহি ।
 অঙ্গদে কৰিলা কৰ্ম্ম বিধিৱতে চাহি ॥৬৮
 নানাবিধ দান কৰিলন্ত ব্ৰহ্মোৎসৰ্গ ।
 হনুমন্ত স্ত্ৰীৰ সমস্তে জ্ঞাতিবৰ্গ ॥৬৯

দানে মানে সব জ্ঞাতি লোক ভুষ্ট ভৈলা ।
 পুষ্পবধে চৰি বালী স্বৰ্গে চলি গৈয়া ॥৭০
 সমস্তে বানৰগণে কাৰ্য্যক সঙ্কলি ।
 বামৰ চৰণে আসি কৰিলা সেৱলি ॥৭১
 হনুমন্তে বামক কৰিলা বহু স্তুতি ।
 তোমাৰ প্ৰসাদে ভৈল বালীৰ মুকুতি ॥৭২
 আসাবেক বোলা বুলিবাক লাগে ডৰ ।
 ভৰি চাৰি পাঞ্চ যাইও কিঙ্কিঙ্কা নগৰ ॥৭৩
 ৰাজ্য ঋদ্ধাৰিয়ো স্ত্ৰীৰক তযু মিত্ৰ ।
 ভূমি পৰশিলে হৈব আনৰ পৰিত্ৰ ॥৭৪
 বামচক্ৰে বোলন্ত শুনিয়ে বায়ুপুত্ৰ ।
 আমাৰ মিত্ৰৰ অকল্যাণে আছে কৈত ॥৭৫
 বনবাস খাটো পালি পিতৃৰ আদেশ ।
 চৌধৰ বৎসৰ নাহি নগৰে প্ৰবেশ ॥৭৬
 শুনিয়োক হনুমন্ত গৰাক্ষ গৱয় ।
 মন্দ দ্বিবিদ শুনা বীৰ সমস্তয় ॥৭৭
 নল গন্ধমাদন সুধেন নবহৰি ।
 ব্ৰহ্মাৰ তনয় ওৰা শুনিয়ে কেশৰী ॥৭৮
 তাৰবীৰ পনস শুনিয়ে জম্বুৱন্ত ।
 দধিমুখ যুথপতি আৱৰ আছন্ত ॥৭৯
 ইন্দ্ৰ জানু হুজানু শুনিয়ে বীৰ নীল ।
 ঋষভ শৰভ আক শুনিয়ে হুশীল ॥৮০
 সতানু সম্পাতি সৰ্বভক শুনিয়েক ।
 গোলাঙ্গুল জ্ঞাতি কপি আছ যত লোক ॥৮১
 সবে মহাবীৰ যেন দেৱৰ সমাজ ।
 সবে মিলি স্ত্ৰীৰক জোকাৰিয়ো ৰাজ ॥৮২
 বালী স্তত মহাবীৰ আছন্ত অঙ্গদ ।
 সবে মিলি দিবা তাক যুবৰাজ পদ ॥৮৩
 আমাৰ বচনে সবে হেলা পৰিহৰি ।
 সমস্তে বানৰে যাইও কিঙ্কিঙ্কা নগৰী ॥৮৪
 চলিয়ে স্ত্ৰীৰ মিত্ৰ লোৱা দণ্ডপাট ।
 প্ৰজাপতি পালি আজ্ঞা কৰিবাহা ছাট ॥৮৫
 নটে ভাটে ব্ৰাহ্মণে স্বৰ্গল কৰন্তোক ।
 সম্পিলো তোমাতে তাৰাদেবী আচন্তোক ॥
 প্ৰাৱণাদি মাস মুখ্য বাৰিষাৰ কাল ।
 দিনতে আন্ধাৰ মহা মেঘৰ ঘকাল ॥৮৭
 বানৰ লোকৰ আতো কিছু নাহি কাষ ।
 ইটো চাৰি মাস মহা স্ত্ৰে কৰি ৰাজ ॥

আমি ধিত হৈবো প্রতারণা গিবিববে ।
 সীতার নিমিত্তে চিত্ত উজ্জ্বল কবে ॥৮৯
 কার্তিক নিবৃত্তি গৈলে আগ্রহণ হাসা ।
 সীতাক খুজিবে যেন নম্যন্তিলে আসা ॥৯০
 সুগ্ৰীবে বোলন্ত আবে ভৈল প্রতিকার ।
 অর্ধ্যাক লভিলো অকণ্টক রাজ্যভার ॥৯১
 গীতাক খুজিবে আমি চাবি হাস পাছে ।
 ধাব লাগি মিত্রব আমার গারে আছে ॥৯২
 বামক প্রণাম কবি ভালুক বানবে ।
 নগরীত প্রবেশ তৈগৈল চপ কবে ॥৯৩
 চতুর্দোলে সুগ্ৰীব ওরাবি পরোম্মব ।
 সুগ্ৰীবে বোলন্ত বিমি প্রসন্ন আমার ॥৯৪
 ওরাবি ভিতবে পাঞ্চ বহুব ভাণ্ডাব ।
 শুভ শুভ জয় জয় তৈগৈল জোকাব ॥৯৫
 দণ্ড ছত্র পতাক। বিচিত্র নৃত্য গীত ।
 সুগন্ধ নীতল বাতে প্রসোদিত চিত ॥৯৬
 নানাবিধ চিত্র ধান আতি বিতোপন ।
 দেখি সুগ্ৰীব উল্লসিয়া গৈল মন ॥৯৭
 পদূলী পদূলী সবে পুতিলা তোষণ ।
 সুবর্ণব দীপ ঘট সুগন্ধ চন্দন ॥৯৮
 দুর্বাঙ্কত পঞ্চবস্ত্র থৈলা নিবস্তবে ।
 পশিলন্ত সুগ্ৰীব শ্রীমন্ত বাস ঘবে ॥৯৯
 শুনি বামায়ণ পদ যত সভাসদ ।
 শুনন্তে মঙ্গল মিলে শুভয় আপদ ॥১০০
 যাব যেন মনব বাঞ্ছিত পূবে কাম ।
 নিবস্তবে নবে ডাকি বোলা বাম বাম ॥১০১

১৭ অধ্যায় সুগ্ৰীববাত্যত অতিবেক ।

হবি ।

অন্তেষ পূব হন্তে, মহন্ত সুগ্ৰীব বীৰ
 বস্ত্র মণ্ডপক চাপি গৈলা ।
 মন্ত্রীপাত্রেগণে মিলি, সেরলি কবিতা পাছে
 বাবে বাবে প্রসঙ্গিবে লৈলা ॥১
 সুবর্ণ বস্ত্র বস্ত্রে, শবীৰক মণ্ডিলন্ত
 অলঙ্কারে দেখি হেবমর ।
 হবিবত বদনব, কাঙ্ক্ষিত প্রকাশর
 যেন দেখি সূর্য্যব উদয় ॥২
 হনুমান আদিকবি, সুখ্য সুখ্য পাত্রগণ
 বাক্য আত্মক শিবে লৈল ।

ভাল ভাল দূতগণ, দেশে দেশে পঠাই দিয়া
 সম্ভাব মিলাই আনি থৈল ॥৩
 গজা দেবী আদি কবি, যত যত তীর্থ আছে
 আবে সাত সাগরব জল ।
 সুবর্ণব অষ্টষট্, অগক হুগন্ধি জনে
 ভবি আম ডালি দিল ফল ॥৪
 পণ্ডিত সকলে খড়ি, ধবি শুভলায় কবি
 শুভদিন চাই শুভক্ষণ ।
 দুই পাট মহাদইক, অলঙ্কারে মণ্ডিলন্ত
 অক্ষয় দেখি হুশোভন ॥৫
 সুবর্ণব সিংহাসনে, সুগ্ৰীব নৃপতি আতি
 লীলা রূপে থাকিলন্ত বাস ।
 ডাহিনত লোমা দেবী, বামত বসিলা তাবা
 নকত্র মাজত যেন শশী ॥৬
 ত্রাঙ্গণ সকল বস্ত্রে, সুমঙ্গল কবিলন্ত,
 পাতিলন্ত গণপতি ঘট ।
 নানা ভাব ভঞ্জনবি, বিদ্যাধবে নাচে গারে
 অসংখ্য যোগান ভাট নট ॥৭
 অসংখ্যাত শবদব, কোলাহল উথলিল,
 হুল হুল লাগি গৈল তয় ।
 অসংখ্য শব্দব নাদ, গগন পুৰিয়া গৈল
 বহুবর্গে কবে জয় জয় ॥৮
 বীৰ ঢাক ঢোল বাজে, তরল ডগব দণ্ডি
 শবদ শুনিয়া কোলাহল ।
 তেমচ কৈমচ চয়, কাষব বেমচি বাজে
 বামতাল আক কবতাল ॥৯
 টোকাবি কেমদা কত্র, বিপাকি দোতবা বাজে
 বীণা বীণী দোশবী মোহবী ।
 জিজিবি কাহালি শিঙ্গা, তেবিডাকে নিবস্তব
 স্বর্ণ দুবনকো গৈলা পুৰি ॥১০
 শব্দ চামব কবে, ধবি দুই পাড়ে আতি
 আগে পাছে থাকি গৈল ঢুলি ।
 নিশ্চল চন্দ্রব সম, ধরল ছত্রেক আনি
 ধবিলন্ত কোটুহলে ডুলি ॥১১
 পণ্ডিত ত্রাঙ্গণগণে, বহিন্ত আহুতি দিল
 কত্রাগণে কবিল মঙ্গল ।
 বিজগণে বস্ত্রপটি, দুর্বাঙ্কত দিলা বাবে
 আবে সাত সাগরব জল ॥১২

হুমুস্ত জাম্বুস্ত, গবাক্ষ কেশবী আবে
 দধিমুখ নল নীল তাব ।
 যথা যোগ্য বিধি আসি, নিবস্তবে পাত্ৰগণে
 জয় জয় কবয় জোকাব ॥১৩
 স্ববর্ণ মুকুতা ফলে, সিঞ্চিলস্ত কোতুহলে
 কি কহিবো তাহাব মহিমা ।
 মনত হবিষে তয়, নারীগণে জোকাবয়
 ধ্বনি সিটো গৈল স্বৰ্গগীমা ॥১৪
 হুমুস্ত আদি কবি, মুখ্য মুখ্য পাত্ৰগণ
 মিলিলস্ত সকলে সমাজ ।
 তাৰা দেবী তনয়ক, মহাবীৰ অঙ্গদক
 তেথনে পাতিলা যুববাজ ॥১৫
 মহন্তক পালিবাহা, দুৰ্ভটক কবিবা দণ্ড
 বাজ্য জন নকবিবা পীড়া ।
 তাৰা লোমা দুইভাৰ্যা, দুইপাশে লৈয়াবাজ
 স্ত্ৰীৰ কবস্ত কামক্ৰীড়া ॥১৬
 এহি বুলি পাত্ৰগণে, অঙ্গদক নিয়োজিল
 স্ত্ৰীৰ ভৈলস্ত মহাবাজ ।
 বামব চবণ সেৱা, প্ৰসাদে পবন স্ত্ৰী
 হয় বৈলা কিক্ৰিদ্ধাৰ প্ৰজা ॥১৭
 শুৰ্ণ। সভাসদচয়, সাক্ষাতে অমৃত ময়
 বামব চবিত্ৰ অনুপাম ।
 মাধৱ কন্দলী তনে, বুলিয়োক যনেঘনে
 ডাকি উচ্চ কৰি বাম বাম ॥১৮

১৮ অমৃত্যু—স্ত্ৰীৰ প্ৰতি শ্ৰীৰাম লক্ষণৰ ক্ৰোধ
 পদ ।

প্ৰশ্ৰৱণ নামে গিৰি নেত্ৰ অনুপাম ।
 বৰিমা কালত সিটো বক্ষিবে উত্তম ॥১
 লক্ষ্মণে নিশ্চিলা বাসা নদী সন্নিহিতে ।
 দুই ভাই চাৰি বাস বক্ষিলা ভহিতে ॥২
 জ্ঞান যাসত মুখ্য বৰিবাৰ কাল ।
 দিনান্তে আছাব মহা মেঘে কোলাহল ॥৩
 হুৰ্ভি শীতল আতি বক্ষিব বায়ে ।
 কোকিলৰ কুহনাদে নিত্ৰাক যোগায়ে ॥৪
 প্ৰমত্ত ভ্ৰমবে বেন মালতীক শোবে ।
 বিবহিনী নারীৰ বিবহ চিত্তে হোবে ॥৫
 মেঘৰ গৰ্জ্জন শুনি মৈবা কবে নাদ ।
 সীতাক হুৰি বায়ে কবস্ত বিবাদ ॥৬

কৈক গৈল সীতা মোৰ বচন অমৃত ।
 প্ৰাণেশ্বৰী অবিহনে নবহয় চিত্ত ॥৭
 স্বভাৱে বৰিবা কালে কাম আতিবেক ।
 এক গোটা দিনে যাই এক বৰিবেক ॥৮
 বাঘৰে বোলন্ত লখাই নসহে পবাণ ।
 শৰীৰক দহে মদনৰ পঞ্চবাণ ॥৯
 চম্পক মালতী গন্ধে হৃদয় নসহে ।
 প্ৰাণ সঞ্চলয় যেন সীতাৰ বিবহে ॥১০
 লক্ষ্মণে বোলন্ত দাদা তেজিয়ে বিকল ।
 আতিশয় শোকে হৈব শৰীৰ দুৰ্বল ॥১১
 বলিষ্ঠ বাৰণ স্থল পৰ্বত যেহেনে ।
 দুৰ্বল শৰীৰে তাক যুৰিবাহা কেনে ॥১২
 প্ৰবল অগনি যেন দহে তৃণবন ।
 সহজে জ্বলন্ত সখা হোৱন্ত পয়ন ॥১৩
 দীপব অগনি নিম্নাৱন্ত সেহি বায়ে ।
 হৃদয় জনব হোৱে তেনেই স্বভাৱে ॥১৪
 সন্তাপ এবিয়া দদা নকৰিও শোক ।
 অমৃত সমান ফল মূল ভুক্তিয়োক ॥১৫
 বৰিমাৰ প্ৰশ্ৰৱণ গিৰিতে আছন্ত ।
 স্ত্ৰীৰক নিতে হুমুস্ত চিৰবস্ত ॥১৬
 মাকতিয়ে বোলন্ত স্ত্ৰীৰ মহাবাই ।
 কাৰ্ত্তিক নিবৰ্ত্তি গৈল হেন দুখুয়াই ॥১৭
 নৈয়ে আসি খোজন্তে আপুনি যেষে যাই ।
 তেবেসে মিত্ৰৰ হস্তে কল্যাণক পাই ॥১৮
 বাম মিত্ৰ ভৈল তিনি ত্ৰৈলোক্যৰ সাব ।
 যাত হস্তে ভৈলা তুমি দুৰ্গতি উদ্ধাৰ ॥১৯
 পটেশ্বৰীগণ পাইলা গুচিল বিপদ ।
 যাহাব প্ৰসাদে তুমি পাইলা ৰাজপদ ॥২০
 হিতবোল শুৰ্ণ। এবিয়োক ৰাজভোগ ।
 সততে পাইবাহা নারীগণ উপযোগ ॥২১
 হুখে হুখে বাহন্ত বীৰত্ব সুখুয়াই ।
 বামে খেদি আগিলে ভালব চিহ্ন নাই ॥২২
 সম্পদ সময়ে হিতাহিতক নজানি ।
 ৰাজভোগ এবিয়া শুনিয়ো হিতবাণী ॥২৩
 এহিমতে পাত্ৰগণে হিত বুলিলন্ত ।
 কটাক্ষে স্ত্ৰীৰ বাবে পৰ্কে থাকিলন্ত ॥২৪
 গৈল অগ্ৰাহনৰ দিবস কতিপয় ।
 অকণ নয়নে বামে ক্ৰোধিলা বোলয় ॥২৫

দেখিলা লক্ষণ তাই বানব বয় ।
 সবে শুনে পিঠিদিয়া এখনো নাশয় ॥২৬
 আপুনি হুথতে আছে ষোড়শ বুলিল ।
 বিলম্ব বাব সব গুণ পাসবিল ॥২৭
 কিনে খুজি পাইলোহো বনব পশুজন ।
 জন্মে বেথা দিলে যেন শুছে তেতিক্ষণ ॥২৮
 কিঙ্কিরাণী লখাই তুমি কবিরো পরাণ ।
 সহজে লটক বানবক ধবি আন ॥২৯
 পণ্ডিত জনক যেন ভাণ্ডি গৈল বোরো ।
 বটালী নকাথে যেন বিনা হাটুবিয়ো ॥৩০
 বাবব বচন শুনি লক্ষণব খজ ।
 মারো বানবক আজি কুত্রেসে পতঙ্গ ॥৩১
 তোমাক ভাঙিল দাদা হেব আসো বুলি ।
 কিঙ্কিরাণীগরী পাইয়া কবর খুজুলী ॥৩২
 বালীক মাঝিলা তুমি সিটো কুজে বাজ ।
 তুমি ঘোব বনে সিটো ধৌলিহব মাজ ॥৩৩
 ধাতক পীড়িয়া বিনাইবনে থাকে জবি ।
 গৃহস্থব গলে কঠা লাবি কত পবি ॥৩৪
 যকপ বোলোহো নোবোলোহো বিজ্ঞাবাজি
 বানব কুলব যম হইয়া যাও আজি ॥৩৫
 শবে হানি পেলাইবোহো হুগ্ৰীহক চেদি ।
 বানব কথিবে বহাইবোহো ঘোব নদী ॥৩৬
 জীবাবে বোলন্ত লখাই শুন বাজনয় ।
 পতীৰ চবিত্রে কাম বেটু নগনয় ॥৩৭
 সকলে উনকে ঘেবে নাসে ঘোব পাশ ।
 নিষ্ঠুর বচনে লগাইবাহা গৰ্ভদ্রাশ ॥৩৮
 ফিটো শবে বালীবাই গৈলা যমপুৰ ।
 বুলিবা সম্প্রতি তুণে আছে সেহি শব ॥৩৯
 একে শবে জেষ্ঠ তাই ববিল তোহাবি ।
 তুমি পুত্ৰ মবিবাহা পুত্ৰ পবিবাবি ॥৪০

১১ অনধ্যাত্ত ।

হুলবী ।

বাবক প্রণামি, লক্ষণ কুমাৰ,
 চলিলা অস্তবপুৰ ।
 চক প্রদাবে, পুখিৰী কাম্পার,
 বেদিরী মেলায় চি ১১
 মহোদয় নরেন্দ্র, সত্ব পদমে,
 অস্তবপুৰক পাইলা ।

হাতে বৃক্ষ শিলা, পৰ্বত ধবিয়া,
 প্রচণ্ড বানবে বাইলা ১২
 নগরীৰ মাজে, দাবি চুনি লামি,
 বানব জলধুলি ।
 পাত্রে মেলেকক, অন্ধমে পঠাইল,
 বাজাত জনাও বুলি ১৩
 তাবা দেবী সঙ্গে, আছে মন বন্ধে,
 বাজাক লাগনপাইল ।
 নগরী বাধিবে, লামি হনুমন্তে,
 অনেক সৈন্ত চলাইল ১৪
 একোহো বানব, পয়ানে চলিল,
 হস্তীৰ যেন প্রমাণ ।
 কতোহো শতেক, কতো সহস্রেক,
 বানবে কবে পরান ১৫
 হাতে বৃক্ষ শিলা, উপাধি ধবিলা,
 কোটি অসংখ্যাত ধাইল ।
 লক্ষণ বীৰব, মৃতিক দেখিয়া,
 বানব ভাপি পলাইল ১৬
 কতো তর হস্তে, থকি থাকিল,
 কেহো বোলে লও প্রাণ ।
 কেহো বোলে আক, মিও বৃক্ষ জাক,
 পৰ্বত শিখর মান ১৭
 ধনুত টঙ্কার, কবিয়া লক্ষণে,
 বানব বল ডাকিল ।
 সিংহ দৰশনে, যুগ হুয়া যেন,
 বানব বল ডাকিল ১৮
 পাত্রে মস্ত্রীগণে, ইজিতে জানিয়া,
 বাজাত গৈয়া জনাইল ।
 আনো কেহো নহে, থকতব যেনে,
 লক্ষণ বীহেসে আইল ১৯
 হনুরো বোলন্ত, তৈসানি বুলিলো,
 আপুনি চলি বাইরোক ।
 সন বুদ্ধি মানে, আশু নকসিল,
 তাহার কল পাইরোক ২০
 হুগ্ৰীবে বোলন্ত, শুন হনুমন্ত,
 শুনা সবে কপিলন ।
 ইন্দ্রকো জিহিবে, দাবৰ্ব আছয়,
 আহোক বায় গকন ২১

সাতো পৃথিবীৰ, ভালুক বানৰ,
 যোগাৰে মানিক গন্ধ ।
 আগক চাহন্তে, শুনন্তে গাঠন্তে,
 পাছক চাহন্তে আন্ধ ॥১২
 আছোক পৃথিবী, সপত সাগৰ,
 বাহুকি ছানিবে পাৰি ।
 কিন্তু মিত্ৰ ভাৱ, কমনে বঞ্চিতো,
 বাম বৰ উপকাৰী ॥১৩
 অমাৰ ওপৰে, লক্ষ্মণ আসিলা,
 কাৰ্য্যৰ শঙ্কট পুছু ।
 মোক সদবুদ্ধি, দিয়ে হনুমন্ত,
 আগ বাঢ়ো পাচ গুছো ॥১৪
 কৰ যোৰ কৰি, বচন বোলন্ত,
 বায়ু হত হনুমান ।
 স্বৰূপ বুলিলা, তোমাৰ সদৃশ,
 বলৱন্ত নাহি আন ॥১৫
 বাঘৰব শৰে, সাত তাল ভেদি,
 পশিল গৈয়া পাতাল ।
 পৰ্ব্বত ভেদিয়া, ভূগত পশিল,
 সিটো আছে যমকাল ॥১৬
 হেন বাম তম্বু, সৰীষ ভৈলন্ত,
 কতবা জন্মৰ ফলে ।
 বালীক মাৰিয়া, পটেশ্বৰী সম্পিলা,
 ৰাজ্য ভুঞ্জা অবিকলে ॥১৭
 যাছাৰ প্ৰসাদে, পাইলা ৰাজত্ৰীক,
 তাহাক দিয়া পোখান ।
 বানৰৰ লোকে, অচেতন ভৈলাহা,
 চক্ষু আচন্তেহি কাণ ॥১৮
 লাজত বিমুখ, সুহিয়া নৃপতি,
 মোৰ বাক্য মন কৰা ।
 বামৰ চবনে, লক্ষ্মণে খঞ্জিল,
 তানে ১৪গত ধৰা ॥১৯
 বিনয় কাকূতি, বুলি আগ বাঢ়ি,
 লক্ষ্মণে লৈয়ো শৰণ ।
 তেহে ৰাখিলন্তে, জানিবা শিলাত,
 হানিলে নাহি মৰণ ॥২০
 ধনুৰ টকাৰ, কৰিয়া লক্ষ্মণে,
 বানৰ সৈন্য ভজাইল ।

মাণিকে মণ্ডিত, নগৰী যাহন্তে,
 সিংহ দুৱাৰক পাইল ॥২১
 সপত বেৱকা, এবাই অনন্তবে,
 অভ্যাস্তবে পয়োসাৰ ।
 মহাদই গণ, দেখিলা লক্ষ্মণ,
 অলঙ্কাৰে জাতিকাৰ ॥২২
 বহু বিবচিত, স্থলে থান থান,
 হাসো হাসো যেন কৰে ।
 পটেশ্বৰী সম- স্থিতে হুগ্ৰীৱ,
 দেখিলা খাট উপৰে ॥২৩
 লক্ষ্মণ বীৰক, দেখিয়া হুগ্ৰীৱ,
 স্বৰিতে চাহিলা গায় ।
 সৰ্বদা প্ৰণাম, কৰি তিন জনে,
 ভৈলা অৱনত ভাৱ ॥২৪
 ডাহিন পাঞ্জৰে, লোমা পটেশ্বৰী,
 যেহেন ৰূপে পাৰ্বতী ।
 বাম হুম্বৰী, তাৰা বসি আছে,
 একো অন্ধে নাহি কতি ॥২৫
 লক্ষ্মণ বীৰক, দেখি সেহি ঠাৱে,
 ভৈগৈল মলিন চান্দ ।
 বাহুক দেখিয়া, যেহেন মলিন,
 ভৈল পূৰ্ণিমাৰ চান্দ ॥২৬
 পাণ্ড অৰ্থ আচ- মন দিলা ৰাজা,
 আক মধুপৰ্ক দান ।
 হুবৰ্ণৰ ঘাট, মাথে নিয়া দিল,
 কৰি অতি বহুমান ॥২৭
 বামৰ কনিষ্ঠে, বোলন্ত দূতৰ,
 সুহি হেন ব্যবহাৰ ।
 দাদা বুলিবাৰ, কাৰ্য্য নসামিলে,
 নলৈবোহো সতকাৰ ॥২৮
 হাওঁৰে বানৰা, মিত্ৰক বিকিলি,
 অজ্ঞান গাধৰ পশু ।
 ভৃত্য হয়। তেল, কুচ বোলৱস,
 গৃহস্থৰ গাৱে থহ ॥২৯
 সিংহ হৰিণক, মাৰিল শৃগাল,
 পশুৰ বৰ উঠানি ।
 জীৱ পিৱালে, মৰয়, ইতবে,
 দুজয় ভাবৰ পানী ॥৩০

বামৰ কাৰ্য্যক, হেলা কৰি তই,
 মোক কব সতকাৰ ।
 ছুটৰ বিনয়, যতেক বোলস,
 মোত নিৰিকাস আৰ ৥৩১
 পৰ্শতক পিঠি, দিলি যুট তই,
 শুনবে নিলাজ চাব ।
 শৰে হানি তোৰ, প্ৰাণ কাড়ি লইবো
 ত্ৰৈলোক্যে নাহি নিস্তাৰ ৥৩২
 হেনয় জানিবি, হিতক চিনিলা,
 পাচে উপকাৰ কৰে ।
 বুজীন পৰাণি, ভৈলে ভালে তাৰ,
 মনে সদবুধি ধৰে ৥৩৩
 দাদাৰ আসয়, শুনবে বানবা,
 চেতন লভ মনত ।
 যিটো শৰে হানি, বালীক মাৰিল,
 অত্ৰাপি আছে তুণত ৥৩৪
 দাদা বুলিলন্ত, ছুট বানবত,
 মোহোৰ আদেশ কহ ।
 নতো সঙ্কোচয়, একটে আছয়,
 বালী মাৰিবাব পহ ৥৩৫
 হুগ্ৰীয়ে আপনে, বজ্জগণ সমে,
 চলি যাহ। বালী পথে ।
 তোৰ যিতিজালি, মোত নিৰিকারে,
 ফল দিবো ভাল মতে ৥৩৬
 এতিৰুণ দদা, তৈত আছন্তোক,
 মই পুহু তাহান দূত ।
 অন্তৰ মলিন, শৰীৰ তোহোৰ,
 কৰিবোহো চুৰ্ণীকৃত ৥৩৭
 বানব গোটে, এতমান সাস
 মাৰোঁ পাছবক কুলি ।
 লক্ষণ বীৰব, তেবেসে পলাই,
 ফলয়ৰ গুলগুলি ৥৩৮
 হেব আসো বুলি, আমাক ভাঙিল,
 চাৰি হাস পৈল বহি ।
 ভই ইচাৰত, বাক তোমাকল,
 দাদাৰ নিকাৰ তহি ৥৩৯
 হাওঁবে বানবা, বুতি কুলি চাহা,
 মেখেবে দাকল শব ।

এহি শৰে হানি, প্ৰাণ তোৰ লৈবো,
 পঠাই দিবো যমঘৰ ৥৪০
 এতেক কহন্তে, হুগ্ৰীৰ বাজাব,
 বুক ছব ছব কৰে ।
 কটাক নয়নে, সঙ্কতিত মনে,
 জোহু হানি এবে শৰে ৥৪১
 সিহ দৰশনে, যুগ যুগ যেনে,
 শৰীৰ বৰে কম্পারে ।
 সম্পূট অঞ্জলি, কৰি তিনি জনে,
 নমিলা লক্ষণ পায়ে ৥৪২
 ছুই পটেঘৰী, সহিতে নৃপতি,
 যোৰ হাতে ভৈল থিৰ ।
 মিততি বচন, বুলিবে লাগিলা,
 তাৰা হুশেণৰ জীৱ ৥৪৩
 শুনিয়ো লক্ষণ, দশবধ ছত,
 বামৰ কনিষ্ঠ ভাই ।
 অসোধনে কেনে, স্বামীক নিস্কাহা,
 আমাৰ কৰ্ম্মক পাই ৥৪৪
 আতিশয় ভুমি, কোপ নকৰিবা,
 নকৰিবা আতি খেদ ।
 বিষ বৃক্ষ যদি, আপুনি বোজ্জ,
 তাক নকৰিয়ো ছেদ ৥৪৫
 তোমাৰ ক্ৰোধত, ইয়ো স্বামী বৰিব,
 তেবে কোন ঘন পাইব ।
 বিড়ালীৰ যদি, দোষক ধকিল,
 নিতেহি হাতি পেলাইব ৥৪৬
 অনেক আমাৰ, বচন আছয়,
 চৰণে প্ৰভু তোমাৰ ।
 হুগ্ৰীয়ে আমাৰ, কুব নোহন্ত,
 সন্ত মহন্তৰ সাব ৥৪৭
 গুণীপৰাজে, দাহাক সেৰিবা
 খড়ি মাটি ধৰি আগে ।
 হেনয় স্বামীক, নিস্কাহে আহাৰা,
 আমাৰ বৰ অভাগে ৥৪৮
 হপনে সিয়াবে, বাবে যাজে গতি,
 দেহ নজনন্ত আন ।
 কেন মতে বাবে, গীতাক পাইবন্ত,
 হেনসে যোগ বিৱান ৥৪৯

দশোদিশ লাগি, দূতক পাঞ্চিল,
 ভালুক বানব আনি ।
 বামৰ পাশক, যাহা চপকবে,
 কালৰ প্ৰমাণ জানি ॥৫০
 শুৰ্ন। সভাসদ, বানায়ণ পদ,
 দেখিযো কেনে আহুত ।
 ঈশ্বৰ বামক, সখিত্ব কৰিয়া,
 তথাপিতো পাৰে দুখ ॥৫১
 সকাৰী প্ৰাণীৰ, দুঃখ মুগ্ধছয়,
 আক ভাল মতে জানি ।
 সকাষ ভাজিয়া, বামক ভজিয়া,
 বোলা বাম বাম বাণী ॥৫২

২০ অধ্যায় ।

মুগ্ধীৰ আজ্ঞাবে কপি সৈন্ত একত্ৰীকৰণ ।
 পদ ।

অনন্তৰে মাতিলা মুগ্ধীৰ মহাবীৰ ।
 দোষ কমা কৰিয়োক বানব জাতিৰ ॥১
 একেবাৰে স্তূত্যৰ দোষৰ নেদিকল ।
 জাতি বৃষ্টি একে আমি বানব চঞ্চল ॥২
 তোমাৰ কোপক দেখি ভৰাৰে বানব ।
 বামৰ আছয় কোপ সৰাৰ উপৰ ॥৩
 তোমাত শৰণ লৈলোঁ যেন বুৱাইয়োক ।
 বামৰ চৰণে নিবা ভেঙে ইয়োক মোক ॥৪
 বিষবিধি বোলা যদি একেখৰে যাওঁ ।
 মুহি দিন দশ থাকে সৈন্তক জৰাওঁ ॥৫
 ইটো ছুইয়ো জনা দাসী মইও ভৈলোঁ দাস ।
 তোমাৰ কোপক দেখি বৰ লাগে ত্ৰাস ॥৬
 মুগ্ধীয়ে কাকুতি ভাৰে স্ততি বুলিলন্ত ।
 লক্ষ্য বীৰৰ কোপ ভৈল উপশান্ত ॥৭
 বিষবিধি বচন বুলিলা নিকটে নিকটে ।
 মোক কোপ এৰা মই তোমাৰ কনিষ্ঠ ॥৮
 মিত্ৰে দ্ৰোহী নহুঁ ভূমি ভকত বামৰ ।
 কিকবিবা প্ৰশ্নৱনে গৈয়া একেশ্বৰ ॥৯
 দিন দশ থাকে মই সৈন্ত জৰাইয়োক ।
 বামৰ পাশক চপ কৰে চলিয়োক ॥১০
 কৈবা হুমুসন্ত বুলি বাজাব আদেশ ।
 কেটি অসংখ্যাত দূত পাক। দেশে দেশে ॥১১

উদ অন্তৰ্গিৰি যত মেক মন্দবৰ ।
 সমস্তে আসোক যত ভালুক বানব ॥১২
 সপ্তদ্বীপা বহুমতী সপত সাগৰ ।
 যত মানে চন্দ্ৰ সূৰ্য্য কিৰণ পহৰ ॥১৩
 আমাৰেসে অধিকাৰ সবে নিষ্ঠা জানি ।
 তিনি দিন ভিতৰতে সৈন্ত দিবা আনি ॥১৪
 আপুনি জানাহ। যেন নৃপতি প্ৰচণ্ড ।
 শীত্ৰ কবি নাসিলে কৰিবো উগ্ৰ দণ্ড ॥১৫
 মোহোৰ আদেশ যেহি যেহিলোকপালে ।
 দশ দিন ভিতৰতে আসোক সকলে ॥১৬
 আপুনি জানিয়া চিস্তিয়োক হিত কায ।
 মিত্ৰৰ ধানত নপাওঁ যেন মই লাজ ॥১৭
 যিবা দূত গৈয়া আছে আদেশ পালোক ।
 তাকো লাগি পঠাইয়ো উপৰ চালেক ॥১৮
 বজাৰ আদেশ যেনে পাইলা বায়ু স্তত ।
 দেশে দেশে দূত পঠাই দিলন্ত বহুত ॥১৯
 বাজাৰ আদেশ যেনে হুমুসন্ত পাইলা ।
 সমস্ত দেশৰ যত বানব জড়াইলা ॥২০
 নৃপতিৰ আজ্ঞা বাণী শিৰোগত মানি ।
 আসিলেক সেনা গণ দশো দিশ ছানি ॥২১
 আকাশ ছানিয়া যেন ফৰিঙ্গ উজাস্তি ।
 আপোনাৰ যুখে যুখে কিঙ্কিৰা পাইলন্ত ॥২২
 সিংহ যেন বিড়িঙ্গ শৰীৰ নাহি চুতি ।
 মন্দৰ গিৰিৰ আইল তিনি শত কোটি ॥২৩
 নিপুন্দ শৰীৰ লুপ্তবিয়া বৰ্ণ কাস্তি ।
 হেন দেখিযুগ কোল একে জাম্পে যাস্তি ॥২৪
 যিবা পৰ্বতত অন্ত যাস্ত দিবাৰ ।
 তৈব পৰা শত কোটি আসিল বানব ॥২৫
 কৈলাসৰ আসিলা বানব কুশিত ।
 তাত্ৰৰ সদৃশ দেখি শৰীৰ সাক্ষাত ॥২৬
 ফল মূল ভুজি মাত্ৰ থাকে অহৰ্ণিত ।
 হেমবন্ত হস্তে আসি ভৈল কোটি ত্ৰিশ ॥২৭
 বিদ্যুৎ হস্তে আঠ কোটি আসিল বানব ।
 আজাৰ বৰ্ণ সৰা হাৰে কলেবৰ ॥২৮
 উদয় গিৰিৰ সৰা ভুজি স্বাদবস ।
 তৈব হস্তে আসিল বানব কোটি দশ ॥২৯
 আনো পৰ্বতৰ যত আইল যুগ যুগ ।
 কোনে বৰ্ণাইবক কপি কটত বহুত ॥৩০

কাঁবোদ তাঁবব ঘত কটক বানব ।
তমাল পুন্সব বৰ্ণ সব কলেবৰ ॥৩১
নাৰিকল কল ভুজ্জ হুগী সদাচাৰী ।
তৈব হস্তে আইলা যত বৰ্ণাইতে নপাৰি ॥৩২
ভালুক বানব ঘত কটক বহত ।
সুগ্ৰীৱ বাজাত আহি জান দিল দৃত ॥৩৩
আদেশ গোসাই দেখে। গগনমণ্ডল ।
হেখা আসি ভৈল প্রভু তহু সৈন্ত বল ॥৩৪
দৃতব বচন শুনি কবি সতকাৰ ।
হৰিষে মাটিত ভৰি নপবে বাজাব ॥৩৫
হান্ধাৰি আনিল যত অমাত্য সমাজ ।
লক্ষ্মণে বোলন্ত সবে পূৰ্ণ হৈল কায ॥৩৬

২১ অধ্যায় ।

সৈন্তে সুগ্ৰীৱৰ শ্ৰীৰামৰ সন্নিপতি গমন ।
হৰিষে লক্ষ্মণ সুগ্ৰীৱৰ ধৰি গলে ।
বাজাব আদেশে উঠিলন্ত চতুৰ্দলে ॥১
আগত লক্ষ্মণ পিছে সুগ্ৰীৱ চৰিলা ।
বাম পাশে যান্তে শুভ মঙ্গল পৰিলা ॥২
চুইহাৰো। চোলন্তে যাই ধল চামৰ ।
শিবে ধ্বত ছত্ৰ যেন জ্বলে শশধৰ ॥৩
আগে পাছে অসংখ্যাত বানব চলয় ।
জয় জয় বামচন্দ্ৰ বুলি জোকাকয় ॥৪
কতহো। দূৰতে ছয়ো। ভৈলা ভূমি পায় ।
পাইলা কতোক্ষণে গৈয়া বাঘৰ চাঁৱ ॥৫
লক্ষ্মণে সুগ্ৰীৱে কবিলন্ত কৃতজ্ঞলি ।
বামৰ চৰণ ছয়ো। কৰিলা সেৱলি ॥৬
হাত ঘোৱে সুগ্ৰীৱে থাকিল বাম বুলি ।
অপবাধ হুমৰি হিয়াব গুলগুলি ॥৭
কৃতজ্ঞলি কবিলন্ত বানব সকল ।
সূৰ্য্য অন্ত যান্তে যেন সঙ্কোচে কমল ॥৮
কটাক্কে বাঘৰে চাহিলন্ত চতুৰ্ভিত্তি ।
অসংখ্য পদাতি দেখি সুগ্ৰীৱ সহিত ॥৯
কোল চাপ বুলিলন্ত শোক পৰিহৰি ।
সজ্ঞন পৰিহা। কিছু পৰিহাস কৰি ॥১০
বনিয়া আছন্ত যোবে সমাজক বজ্জি ।
সুগ্ৰীৱক বামচন্দ্ৰ ছলবাহে গজ্জি ॥১১
সাধু সাধু সখি ভূমি যোব মহাশিত্ৰ ।
আমাৰ কাৰ্য্যত দেখে। উদ্বারল চিত্ত ॥১২

অগ্নেসে অন্তৰ মাজ বচন কাৰ্য্যত ।
যুথত অযুত দেখি কপট মনত ॥১৩
হুমন্ত প্রমুখ্য শুনিয়ো কপি যত ।
স্বৰূপ কাহিনী কহে। শাস্ত্ৰব সম্ভত ॥১৪
চুই। ভাৰ্য্য। শঠ মিত্ৰ ভৈগৈল যাহাব ।
স্বামীক সেৱক জনে কবে অহকাৰ ॥১৫
সৰ্পে সম্মিতিত যেন একে ঘবে বাস ।
সিজনব জানা নাহি জীৱনত আশ ॥১৬
অধম্যন্ত ভক্ষণব হোৱে নিতে নিত ।
অৱশ্যোকে নোৱাৰিবে ধন উপাৰ্জ্জিত ॥১৭
ধৰ্ম্ম অৰ্থ কাম তাৰ একোয়ে নিমিলে ।
হেন নৃপতিক জানা আপদেলে গিলে ॥১৮
সুগ্ৰীৱ আমাৰ জানা মিত্ৰে সেহি মত ।
অবিচাবে মিত্ৰৱতি কৰিলে। পূৰ্বত ॥১৯
আন্তেহস্তে সীতা পাইবো। হেন আশা কৈলো
আছে। সীতা পাইবো। মিত্ৰভাৱত নৈবো। ॥
আন্ত আশা কৰি চুই পাইলো। অতিবেক ।
শঠামিত্ৰে কত ভাগ্যে কাৰ্য্য সাধিবেক ॥২১
কিন্তু তথাপিতো কৰি আছে। মিত্ৰৱতি ।
শুনিয়ো। সুগ্ৰীৱ মিত্ৰ বচন সম্প্ৰতি ॥২২
যি কিছু বুলিলো। বাক্য কদয় বেদন্ত ।
ইসব আমাৰ দোষ নলৈবো। মনত ॥২৩
যিমতে সীতাক পাও তাক চিন্তিয়োক ।
সীতাক পাইলেসে সব গুছে ছুঃখ শোক ॥২৪
বামৰ বচনে লাভ সুগ্ৰীৱে পাইলন্ত ।
মাথা চপৰিয়া কতক্ষণ আছিলন্ত ॥২৫
দীৰ্ঘবাস তেজি প্ৰণামিলা। জামুশিবে ।
কৰযোবে বচন বোলন্ত ধীৰে ধীৰে ॥২৬
কৃপাময় প্রভু মোঃ কৰিয়ো সকল ।
তবল বানব আমি সহজে চকল ॥২৭
লক্ষ্মণৰ বোলে ছুঃখ পাইলো। যত মানে ।
তোমাৰ কোপক সহিবেক কাৰ প্ৰাণ ॥২৮
সাতোষীপা পৃথিৱীৰ কটক অপাৰ ।
তাহাৰ জড়াতে হৈল ধিলব আমাৰ ॥২৯
মাথা ভুলি দেখিয়োক সৈন্ত আছে চাপি ।
সূৰ্য্যকিৰণক ঢাকি গগন বিয়াপি ॥৩০
সাগৰে নগৰে গিৰি নদীত পতনে ।
কতো। দীল শীত কতো। শুকুল বৰ্ণে ॥৩১

পিঙ্গাল লোহিত বর্ণ দেখিয় বিচিহ্নে ।
 বঙ্গে বামে বোলন্ত সামর্থ্য মোর মিত্রে ॥৩২
 শুনিয়ো হুগ্ৰীর মিত্রে মোক চিনায়োক ।
 কাব কিবা নাম কোরাঁ কতমান লোক ॥৩৩
 শুনি হাঙ্কাকন্ত হুগ্ৰীর বীৰবব ।
 সৈন্য সমে আশ্লিগোক বামব ওচব ॥৩৪
 শুনি বীৰ কপিগণ উল্লাসিয়া গৈলা ।
 আপোনার সৈন্য বঙ্গে সঙ্গে কবি লৈলা ॥৩৫
 বামব পাশক আতি আড়ম্ববে আসে ।
 যেহেন কবিন্দ্র উবে বনব আকাশে ॥৩৬
 ত্রীৰাম লক্ষ্মণে সমে আছন্ত আকলি ।
 প্রথমে আসিয়া মিলিলন্ত শতবলী ॥৩৭
 আতি আড়ম্ববে বীৰে কবে আটিমুটি ।
 তান লগে আসিলা বানব শত কোটি ॥৩৮
 পাছে আসি মিলিলন্ত হুগ্ৰেণ নৃপতি ।
 কাকনব বর্ণ তনু সূর্য্যব জেউতি ॥৩৯
 হুগ্ৰীরব খণ্ডব তাবাব তেহোঁ পিতা ।
 অযুতেক বানব যোগায় চতুৰ্ভিতা ॥৪০
 যুববাজ অঙ্গদ বালিব কেহোঁ হুত ।
 দেখন্তে বিপুব ত্রাস মিলে অদভুত ॥৪১
 নিশ্চয়ে শুনিয়ো আন কটক যতেক ।
 সহস্রেক পদ্ম আবো শংখ শতেক ॥৪২
 কষটিব বর্ণ দেখি যাহাব নিশ্চয় ।
 দশকোটি সৈন্য লৈয়া আসিলন্ত গয় ॥৪৩
 সহস্র স্যংখাত কোটি লৈয়া হনুমন্ত ।
 আসিলন্ত যাব বল বীৰ্য্য অপৰ্য্যন্ত ॥৪৪
 অজ্ঞাবব বর্ণ তনু আগত মিলিল ।
 শত কোটি বীৰ সমে এসে বীৰ নীল ॥৪৫
 মৈন্দ্য বিবিদ কোটি কোটি সৈন্য যাব ।
 পাৰ্শ্বকোটি সৈন্য লৈয়া আসিলন্ত তাব ॥৪৬
 আসিলা কেশবী পাছে ব্রহ্মাব তনয় ।
 তাহান লগত সৈন্য বহুত আছয় ॥৪৭
 পদ্ম কেশবব বর্ণ সবাবো শবীৰ ।
 শাক্তব পিতা এসু প্রখ্যাতব বীৰ ॥৪৮
 ধূত আসি মিলিল লাগিল হক হক ।
 দশ কোটি সেনা বানে সকলে ভালুক ॥৪৯
 ব্রহ্মাব নন্দন আসি তৈলা জাঘরন্ত ।
 আন লগে ভালুক কটক অপৰ্য্যন্ত ॥৫০

চিব কাল জীৱন্ত বুদ্ধিব নাহি অন্ত ।
 অনেক উপায় সন্ধি কার্য্য সাধিবন্ত ॥৫১
 বিশ্বকর্মা হুত হেব আসি তৈল নল ।
 অসংখ্য বানব সেনা বীৰ মহাবল ॥৫২
 লগে কোটি শংখ সেনা আসিল সম্পাতি ।
 আসিলন্ত গবাক আবো গোলাভুল জাতি ॥
 অনন্তবে মহাবীৰ আসিলা পনস ।
 তান লগে আসিলন্ত বানব কোটিদশ ॥৫৪
 গন্ধমাদনক লেখি বীৰ গণিতাত ।
 তান লগে আসিল বানব অসংখ্যাত ॥৫৫
 আনো যত বীৰ আইল কোনে লৈব নাম ।
 বাম লক্ষ্মণক সবে কবয় প্রণাম ॥৫৬
 বীপ বীপান্তবব আসিল যত যত ।
 অসংখ্য পদাতি মই লেখা দিবাঁ কত ॥৫৭
 হুগ্ৰীরে বোলন্ত বাম চাহিয়ো আকলি ।
 সেনাব ভিবত বহুমতী যাই টলি ॥৫৮
 গিবিগুহা পর্ব্বত জ্বিল দশো দিশ ।
 কটক দেখিয়া বামচন্দ্রব হবিষ ॥৫৯
 হুগ্ৰীরক বোলন্ত শুনিয়ো কপিবাজ ।
 এবেসে জানিলো মিত্রে সিদ্ধি তৈল কায ॥৬০
 শুনিয়া উজ্জল মুখ তৈলন্ত হুগ্ৰীর ।
 কবযোবে বামব আগত তৈলা ধির ॥৬১
 কিবা আজ্ঞা হোরে প্রভু আদেশ সকাল ।
 কিবা গৃহে আনি দিবাঁ দশ দিগপাল ॥৬২
 বাসরক আনো কিবা আনো বাহুকিক ।
 বাহি আনি দেও পুৰিবীৰ নৃপতিক ॥৬৩
 নাহিকে অসাধ্য মোব তনু প্রসাহত ।
 বশ্য কবি দেও আনি তিনিয়ো জগত ॥৬৪
 শুনি হাসি বাঘরে বোলন্ত শুনা মিত্রে ।
 সবাকে জিনিতে পাবা ইটো কোন চিত্রে ॥৬৫
 ইসর কার্য্যত কিছু প্রয়োজন নাই ।
 সীতাক বিষতে পাই চিন্তিয়ো উপায় ॥৬৬
 দেশে দেশে ভাল দূতগণ চলি যাউক ।
 প্রবন্ধিয়া বাবণ সীতাক খুজি চাউক ॥৬৭
 শুনি জানি বোত আসি জনাইয়ো বার্তাক ।
 ছুই বারনক বাবি আশ্বিনী সীতাক ॥৬৮
 বামব বচন হেন হুগ্ৰীরে শুনিলা ।
 বাহি বাহি দূতগণ আগক আনিলা ॥৬৯

বিনোদক প্রথমত বুলিলা বচন ।
 ভাল ভাল বাচি লগে লৈয়ো দূতগণ ॥৭০
 পূৰ্ণ দিশ প্রতি আপুনিহি চলি যাই ।
 অবিলম্বে সীতাব বার্তাক জনাবাই ॥৭১
 তাত পাছে বোলন্তু কহিবা শতবালী ।
 উক্তব দিশক তুমি শীঘ্ৰে যাহা চলি ॥৭২
 অপৰ্য্যন্ত দেশ তাক বর্ণাইবোঁই ।
 কতো কতো কহেঁ যিবা পৰম মনত ॥৭৩
 বহল গান্ধাব দেশ কৰ্ণটি কাৰোজ ।
 মৎস্তব পুলিন দেশ ঋষিবাজ ভোজ ॥৭৪
 কোবর কুকুৰ আক রুহনাৰ দেশ ।
 ধানে ধানে ভালমতে খুজিবা নিঃশেষ ॥৭৫
 হেমরন্ত হেমকূট নৈষধ আকুল ।
 পৰ্বত গন্তব বনে খুজিবা সকল ॥৭৬
 বিদ্যা গিবি মহীন্দ্র পৰ্বতে ভালৈ চাই ।
 আনো যত গিবি আছে তাক আকলাহা ॥৭৭
 বারণ চিত্তক নপাৰি বুজিবাক ।
 কৈক লুকাই ধরে নিয়া গোঁসানী সীতাক ॥৭৮
 কিবা শাস্তি পুণ্য বাধি আছন্ত গোঁসানী ।
 বারণ বার্তাক জনাইবা নিষ্ঠ জানি ॥৭৯
 হুবেণ শস্তব তুমি পশ্চিমে যাইরোক ।
 কোটি সংখ্য দূত বাচি লগত লৈয়োক ॥৮০
 বারণ সীতাক প্রবন্ধিয়া খুজি চাই ।
 অবিলম্বে আঘাত বার্তাক জনাবাই ॥৮১
 কৈবা যুববাজ বুলি বাজাব আদেশ ।
 কবযোবে অঙ্গদ আগত পৰবেশ ॥৮২
 দক্ষিণ দিশক লাগি তুমি চলি যাইয়ো ।
 বারণ সীতাব নিষ্ঠ বার্তাক জনাইয়ো ॥৮৩
 তোমাব ভুলত যাহন্তোক হনুমন্ত ।
 মৈন্দ্র বিবিধ তাব যন্ত জাহরন্ত ॥৮৪
 দ্বীপুধ কেশবী পনস বীৰ পর ।
 নল নীল ধূতাকক আরব গর ॥৮৫
 সেই সে দিশত বারণ নিজ পুৰী ।
 ধানে ধানে ভাল মতে চাইবা কুবিবুবি ॥৮৬
 একোরে খানত ঘেৰে খুজিয়া নপাৰা ।
 সাপবব মাজত লভাত পাছে চায়া ॥৮৭
 বাটভেঁকি সাপবত আছে ছায়াগ্ৰাণী ।
 তাই পাইলে গিলিবে সন্ধানে বাইবা চাহি ॥৮৮

বারণব নিজ স্থান লক্ষ্য যে বগবী ।
 পাইবাহা সীতাক খুজি সমুদ্রক তবি ॥৮৯
 যতমান চক্ৰ সূৰ্য্য কিবণ পোহব ।
 যম পূব মানে খুজিবাহা নিবন্তব ॥৯০
 তাত পাছে যাইবাহা দক্ষিণব দিশ ।
 ঘোব অন্ধকাৰ তাত কবিবাহা কিস ॥৯১
 সাতো খান সমুদ্রে পৃথিবী সাতোখান ।
 নদী নদ পৰ্বত গন্তব যত বন ॥৯২
 মকট প্রকট গম্য মানে কুবি চাইবা ।
 নিশ্চয় জানিয়া আসি বার্তাক জনাইবা ॥৯৩
 নকবিবা হেলা কেহেঁ বাঘব কাৰ্য্যত ।
 সবাবো ভকতি হোক বাম চরণত ॥৯৪
 কৈবা হনুমন্ত বুলি বাঘয়ে মজাইল ।
 সংগোপ্য কহিবে প্রতি সৰীপ চপাইল ॥৯৫
 তুমিহে সীতাক খুজি পাইবাহা নিশ্চয় ।
 প্রাণেশ্বরী তোমাতেনে যাইবন্ত প্রত্যয় ॥৯৬
 দেখিলে হবির হৈবা আতি মন তুষ্টি ।
 হেব মোব লৈয়া যাহা হাতব আনুষ্টি ॥৯৭
 তাকো পৰীক্ষিবা কেনে ভাল মনে আছে ।
 নিশ্চয় জানিয়া মোত কহিবাই পাছে ॥৯৮
 সীতাব সংগোপ্য বার্তা আনিবা নিষ্ঠয় ।
 যেন মতে হোয়ে তাত আঘাব প্রত্যয় ॥৯৯
 এহি বুলি গলে তাক চাপিয়া ধবিল ।
 সীতাক হনবি বামে ক্রন্দন কবিল ১০০
 মাকতি বোলন্তু তাপ ত্যজ বদুপতি ।
 জন্মে জন্মে তজু পদে হোক মোব গতি ১০১
 যেহেতু তোমাব ভৈল আঘতি প্রত্যয় ।
 সীতাব বার্তাক দিবে। নাহিক সংশয় ১০২
 মোক অনুগ্রহ কবিলাই। কৃপাময় ।
 এতেনে জানিলোঁ ভাগ্য আঘাব আছয় ১০৩
 প্রাণক উৎসর্গি তজু কাৰ্য্যক সাধিবে। ।
 থাক। হুবে সীতাব বার্তাক আনিদিবে। ১০৪
 হুগ্ৰীষ বোলন্তু ওবা কৈবা দূতলোক ।
 প্রকুব চরণে সেবা সবাবে থাকোক ১০৫
 কুবি কুবি বারণ সীতাক চাহিয়োক ।
 বাসক আগিয়া সব বার্তা কহিয়োক ১০৬
 আপুনি চিহ্নিয়ো যেন হোৱর হুঙত ।
 যেনে ভেনে প্রকুকাৰ্য্য সাধিয়ো প্রকৃত ১০৭

মাহেকক লাগি ক্ষান্তি দিলোঁ তোমাসাক ।
 হেলা এৰি বাত্ৰিদিনে খুজিবা সীতাক ॥১০৮
 মাহেকত নাহা বেবে প্ৰভু কাৰ্য্য সাধি ।
 নাক কাণ কাটিবোঁহেঁ হৈবা অপৰাধী ॥১০৯
 শুনিলা সবেও চণ্ড আদেশে বাজাৰ ।
 বামৰ চৰণে সবে কৰি নমস্কাৰ ॥১১০
 যেহি যেহি দিশে যাক আজ্ঞা ভৈল ।
 বাজাক প্ৰণামি সেহি দিশে চলি গৈল ॥১১১
 নিষেধ কৰিয়া ফুৰে গ্ৰাম নগৰত ।
 নদী নদ তীৰে ফুৰে গিৰি গহ্বৰত ॥১১২
 পূৰ্বত বিনোদ উত্তৰত শতবলী ।
 চলিল সুষেণ দিশ পশ্চিম আকলি ॥১১৩
 এক মাস খুড়ি লুড়ি সীতাক নপাইল ।
 বিনয় পূৰ্বকে আসি বজাত জনাইল ॥১১৪
 শুনিয়োক স্ত্ৰীৰ নৃপতি শিবোমনি ।
 তিনিয়ো দিশত আমি চাহিলোঁ আপুনি ॥১১৫
 বাৰণ সীতাক নপাইলোঁহেঁ উপদেশ ।
 এবে কি কৰিবোঁ প্ৰভু কৰিয়ো আদেশ ॥১১৬
 স্ত্ৰীয়ে বোলন্ত সবে থাকা কাৰ্য্য বুজি ।
 তিনিয়ো দিশত কেহোঁ নপাইলা খুজি ॥১১৭
 অঙ্গদক মাতৃক দিলোঁ মহাভাৰ ।
 তেমনে সীতাৰ বাক্য পাইবা সাৰেসাৰ ॥১১৮
 দক্ষিণ দিশক গৈলা যতেক বানৰ ।
 বাৰণ সীতাক খুজি ফুৰা নিবন্তৰ ॥১১৯
 গোথোজ সমান কৰি চাহিলা বিচাৰি ।
 খুজিয়া নপাইলা সীতা জনক জীয়াৰী ॥১২০

২২ অধ্যায়—অঙ্গদ কৰ্ত্তব্য অশ্বৰ বধ ।

সকলে দিশত চাই ফুৰা ধানে ধান ।
 অশ্বৰেক দেখিলন্ত পৰ্বত সমান ॥১
 শৰীৰৰ বৰ্ণ যেন মেঘ কৰে কান্তি ।
 দশন ভীষণ আতিশয়ে চলি যাস্তি ॥২
 অঙ্গদে বোলন্ত জোনো এহি সে বাৰণ ।
 বুদ্ধক প্ৰবন্ধ কৰিলন্ত তেতিয়ক ॥৩
 মহাক্ৰোধে অশ্বৰেও কৰিল আশ্ফাল ।
 ছুই হাতে অঙ্গদে ধৰিলা ছুই শাল ॥৪
 বালিপুত্ৰে ছুই শাল হানিলা প্ৰচণ্ড ।
 মুঠি হানি অশ্বৰে কৰিলা খণ্ড খণ্ড ॥৫

পৰ্বতৰ শিখৰক হানিলা অশ্বৰ ।
 লাথি হানি অঙ্গদে কৰিলা তাক চূৰ ॥৬
 মহা ক্ৰোধে ছুইয়ো বীৰে কৰিলা হাশ্ফাল ।
 মাল বান্ধে জুৰিয়া ধৰিয়া কোলে কোল ॥৭
 সন্নিপাত বান্ধে বান্ধি অশ্বৰে ধৰিল ।
 চক্ৰবাত বান্ধে বান্ধি অঙ্গদে পাবিল ॥৮
 ঠিৰ হইয়া অশ্বৰে ধৰিলা চক্ৰবান্ধ ।
 ঢালিল অঙ্গদ নলখিয়া শিলকঙ্ক ॥৯
 বলে আতি কুশল অঙ্গদ মহাবলী ।
 মুঠি বান্ধে জুৰিয়া হাসন্ত খলখলি ॥১০
 উপৰত চড়িয়া ধৰিলা হাতে হাতে ।
 মাথা মুৰি অশ্বৰৰ ধৰিলা হিয়াতে ॥১১
 মুঠি বান্ধে এবিলন্ত কৰিয়া উপায় ।
 হেসনি কৰিয়া অঙ্গদক খেদি যাই ॥১২
 অশ্বৰক বালিপুত্ৰে খেদি লাগ পাইল ।
 লাঠী হানি কতো দূৰ ক্ষেপিয়া পঠাইল ॥১৩
 অঙ্গদ বোলন্ত কিবা চাহি আছে আৰ ।
 মুঠী হানি অশ্বৰক পঠাও যমছাৰ ॥১৪
 এহি বুলি হিয়াত বসাইলা বজ্জমুঠী ।
 হিয়া চুড় হৈয়া তাৰ প্ৰাণ গৈল পুটি ॥১৫
 যোৰ আৰ্ত্তনাদ কৰি অশ্বৰ পৰিল ।
 বজ্জৰ পতনে যেন পৃথিৱী লৰিল ॥১৬
 দেখি বাম সেনা যুগিলন্ত জয় জয় ।
 ধন্য যুবৰাজ ধন্য বালিৰ তনয় ॥১৭
 অশ্বৰ পৰিলে অনন্তৰে কপিগণে ।
 সীতাক বিচাৰি ফুৰে অনেক যতনে ॥১৮
 বৰ বৰ পৰ্বতত চাহিলা সকলে ।
 অনেক গহনে বিচাৰিলা জলে স্থলে ॥১৯
 পৰ্বতেক দেখিলা মেকৰ সময়ৰ ।
 উটলা তাহাত গৈয়া ভালুক বানৰ ॥২০
 আকাশ লজ্জিয়া আছে একৈক উঠান ।
 পৃথিৱীক দেখিয় সৰাৱ পৰমান ॥২১
 তাতে চড়ি কপিগণ ভৈগৈল বিহ্বল ।
 মাগবক দেখি যেন গোথোজৰ জল ॥২২
 পূৰ্বত দেখিলা বৰি প্ৰচণ্ড উদয় ।
 উত্তৰ দিশত দেখি গিৰি হিমালয় ॥২৩
 দক্ষিণত যমপুৰ দেখি ভমোময় ।
 পশ্চিম দিশত অন্ত গিৰিক দেখ ॥২৪

পবন বিশ্বয় ছয়া অঙ্গমে পুছয় ।
কিরুছি কবিব আবে বায়ুব তনয় ॥২৫
মাকতি বোলয় বুদ্ধি নধবয় আব ।
পবন সঙ্কট গিবি উঠিলে। দুর্ব্বাব ॥২৬
সীতাক নপাইয়া একে অনন্ত অস্থখ ।
ভাগবে পীড়িল আতি শুকাই গৈল মুখ ॥২৭
সূৰ্য্যাব কিবণে যব তাপে গার পোবে ।
শিয়ালিল ধানবে আকুল জল মোবে ॥২৮
গল তালু শুকাই গৈল মুখে নাহি পান ।
জল নপাই বোলে তৈল প্রাণৰ নিৰ্ঘান ॥২৯
হতাশে বসিলা সবে দক্ষিণক লক্ষি ।
কত দুবে উবে দেখে জলচৰ পক্ষী ॥৩০
বাজহুসে চক্ৰবাক উবয় সাবক ।
দাউক সবালী কোচা চটক বিহঙ্গ ॥৩১
লক্ষ্মালি, ভেলা, ঘোগ, আক উবিকক ।
পাতি কাউৰ, পানী কাউৰ আক মৎস্যবন্ধ ॥৩২

২৩ অধ্যায় ।

বানবগণৰ বয়ঃপ্রভাব আশ্রয় প্রবেশ ।

তাক লাগি লবিল বানব সমস্তয় ।
ভয়ঙ্কৰ গৰ্ভ গোটে দেখি লাগে ভয় ॥১
পৃথিবীৰ মুখ যেন বহল বিস্তাৰ ।
হনুসন্তে বোলে কিনে গৰ্ভক অপাব ॥২
সকলে বানবে ধবিলেক হাতে হাতে ।
জলপান মনে সবে পলিলেক তাতে ॥৩
চকুৱে নেদেখে মুখে মাতন্ত মাতব ।
এক মাসে পাইলা গৈয়া গৰ্ভৰ ভিতৰ ॥৪
কতো বেলি পাইলা গৈয়া বিববৰ ভব ।
প্রকাশ দেখিয়া ভয় হুটিল দুৰ্ব্বোব ॥৫
দ্বিতীয় অস্ত্রাৱতী যেন স্বৰ্গ বাজে সাব ।
কাব দিব্য স্থান ইটো কিবা নাম আব ॥৬
দীৰ্ঘি সব আছয় কাঞ্চন বস্ত্ৰবয় ।
সুবৰ্ণে বচিতি খাট বিচিত্ৰে স্থলয় ॥৭
সুবৰ্ণৰ পঙ্কজে শোভয় জলহাব ।
সুবৰ্ণৰ নগবে কঙ্কপে পাবে যুব ॥৮
দিব্য দেবালয় স্থলে সুবৰ্ণৰ শোভা ।
কন্তা এক বসি আছে সূৰ্য্য যেন প্রভা ॥৯
হনুসন্তে কববাবে নন্দ্যাব কবি ।
বোলন্তু কহিয়ো মাত কাহাব নন্দী ॥১০

পিয়ালে আকুল আতি অতিথি বানব ।
জল আকুলিত হৈয়া পলিলে। বিবব ॥১১
ধান ভঙ্গ কবিলে। এবিহো মনতাপ ।
বিকুক্তিত প্রাণে নকবয় কোন পাপ ॥১২
জ্ঞানোআছে। আমি কিবা দেখিলে। মপোন ।
স্বৰূপ কহিয়ো নকবিয়া কোপ মন ॥১৩
একেধৰে আছা মাত কমন কাৰণে ।
পাছে জলপান কৰে। হবষিত মনে ॥১৪
অয়ম্প্ৰভা সতী কথা কহ বানবত ।
ময় নামে দানবেক আছিল পূৰ্ব্বত ॥১৫
দানবৰ বিশ্বকৰ্ম্ম দৰ্শিত অস্থব ।
তেহে ইটো নিশ্চিলা কাঞ্চনময় পুৰ ॥১৬
হেম অপগৰ্বী চিত্ৰসেনৰ হৃদয়ী ।
ইঠাৱতে তেহে। আছিলন্ত ক্ৰীড়া কৰি ॥১৭
ইন্দ্রে বজ্জ হানি আসি দুটকো ধৰি নিল ।
ইন্দ্রেদেৱে নগৰী হোমাক পাচি দিল ॥১৮
চিন্তা পৰিহৰী কথা কহিলে। সকলে ।
ত্ৰৈলোক্যে সৱকে তুমিলা ফলে জলে ॥১৯
পুত্ৰ কথা কহিলা বানব সব লক্ষি ।
প্রাণত অধিক মোৰ হেম। নামে সখী ॥২০
সিকাৰণে আছে। মই পূৰীধান বাধি ।
বাত্ৰি দিনে কৰে। ধান কেনে পাওঁ সখী ॥২১
অয়ম্প্ৰভা নামে মই গন্ধৰ্ব্বৰ কীট ।
এহি ধানে থাকোঁহে। থিয়াই সদাসিউ ॥২২
অয়ম্প্ৰভা বোলন্তু তোমাত পূজোঁ কৰি ।
স্বৰূপ কহিয়ো মোত নকবিও লাজ ॥২৩
কৈবহুস্তে ফুৰা তোবা কোথৰ বানব ।
কিকাৰণে আসি তৈলা গৰ্ভৰ ভিতৰ ॥২৪
কোনবা বাজাব চৰ কহিয়ো নিৰ্ণয় ।
স্বৰূপ শুনিয়া মোৰ শুচোক সশয় ॥২৫
হনুসন্তে কথা কহিলন্ত নিবন্তবে ।
যেন মতে মিত্ৰৱতি হুগ্ৰীৱ বামবে ॥২৬
বামচক্ৰে যেন মতে আসি তৈল মনে ।
যেন মনে সীতা হৰি মিলেক বাৰণে ॥২৭
সীতাক বোজন্তে বাৰ হুগ্ৰীৱক পাইলা ।
তাৰা দুই পাছে মিত্ৰৱতি বকাইলা ॥২৮
বালীৰথ হুগ্ৰীৱৰ অতিদেক কথা ।
কহিলোহে। আমি অন্ত ঘেহেন ব্যৱস্থা ॥২৯

বাঘৰে স্ত্রীয়ে পাছে কাৰ্য্য আলোচিল ।
 সীতাক ধুজিবে লাগি আমাক পাখিল ॥৩০
 বাঘৰৰ আশ্ৰয় শিবে ধৰিয়া হৰিষি ।
 বানৰ সকলে চাহি ফুৰেঁ। দিশাদিশি ॥৩১
 মাসেকক লাগি ক্ৰান্তি দিয়া পঠাইলন্ত ।
 গৰ্ভত পশিতে মাসেকৰ ভৈল অন্ত ॥৩২
 ফল মূল দিয়া মায় খণ্ডাইলা নিকাৰ ।
 ভুমি ভৈলা মায় আমি তনয় তোমাৰ ॥৩৩
 নপাউ উদিশ গৰ্ভ গহন অপাৰ ।
 আত কেন মতে আমি হৈবোঁহেঁ। নিস্তাৰ ॥৩৪
 শুনি স্বয়ম্ভাৰ। বজ লভিলা অপাৰ ।
 বামসেনা বুলি কবিলন্ত নমস্কাৰ ॥৩৫
 কিনো ভাগ্য ভুমি সব বাম দূত লোক ।
 বামৰ চৰণে মোৰ ভকতি থাকোক ॥৩৬
 শুনা বামদূত লোক বচন আমাৰ ।
 পশিলাহ। গৰ্ভ ইটো মহা অন্ধকাৰ ॥৩৭
 যম কৰণক গৈলে আছে পৰিবৰ্ত্ত ।
 ততোধিক দুৰ্দ্ধাৰ দেখোঁহো। ইটো গৰ্ভ ॥৩৮
 চক্ষু মুদি সবেও বাহুত মোৰ ধৰা ।
 মোৰ তপোবলে সবে গৰ্ভৰ নিস্তাৰ ॥৩৯
 হেন শুনি তেতিয়কণে বানৰ সকলে ।
 তাহান বাহুত ধৰিলন্ত কোঁতুহলে ॥৪০
 লীলায়ে সবাকো সতী তুলি আলগাইলা ।
 স্বয়ম্ভাৰ তপোবলে গৰ্ভৰ বজাইলা ॥৪১
 দক্ষিণ সাগৰে বিদ্য পৰ্ব্বতৰ কোলে ।
 তৈত থৈয়া পাছে স্বয়ম্ভাৰ বাক্য বোলে ॥৪২
 বাহুক এবিয়ো সবে চক্ষুক মেলিয়ো ।
 ভৈলাহ। গৰ্ভৰ বাজ প্ৰসন্ন দেখিয়ো ॥৪৩
 হেন শুনি কপিগণ চক্ষুক মেলিল ।
 ভৈলোহেঁ। নিস্তাৰ বুলি বাহুক এবিল ॥৪৪
 স্বয়ম্ভাৰ তপোবল বানৰে দেখিল ।
 মনত হৰিষে তাক প্ৰবোধ কবিল ॥৪৫
 ধন্য ধন্য স্বয়ম্ভাৰ জীৱন তোমাৰ ।
 বাঘৰক সেনা কপি ভালুক অপাৰ ॥৪৬
 তপোবলে একেখন হাতে তুলি ধৰি ।
 লীলাৰূপে থৈলাহ। গৰ্ভৰ বাজ কবি ॥৪৭
 দুৰ্গতি এবাইলোঁ। বব তোমাৰ কাৰণে ।
 তোমাৰ ভকতি হোক বামৰ চৰণে ॥৪৮

প্ৰশংসা বচনে স্বয়ম্ভাৰ ভুট ভৈলা ।
 বিদায় কবিয়া নিজ স্থানে চলি গৈল ॥৪৯

— — —

২৪ অধ্যায় ।

কপিগণৰ সাগৰ বৰ্ণন আৰু সন্ধ্যাতি
 সৈতে সাক্ষাত ।

অমন্তবে কপিগণে মাথা তুলি চাইল ।
 গজীৰ বিস্তাৰ সাগৰক ভেট পাইল ॥১
 পৰ্ব্বত সমান চৌ উঠলে অপাৰ ।
 আকাশে সাগৰে দুইকো দেখি একাকাৰ ॥২
 কুজীৰ মগৰ মৎস্ত কচ্ছপ সকল ।
 আক্ৰনিয়া সাগৰৰ উথলয় জল ॥৩
 পৃথিবী এবিয়া চৌ স্বৰ্গক লজ্জয় ।
 অগাধ দুৰ্গম সিটো বৰুণ আলয় ॥৪
 মহোদধি বিদ্যাসম পৰ্ব্বত মূলত ।
 তাত গৈয়া বসিলন্ত কপিগণ যত ॥৫
 আলোচিবে লৈলা সমে মহা মহা বলী ।
 বিমৰিষি বোলে ক্ৰান্তি গৈলেক উকলি ॥৬
 প্ৰচণ্ড নৃপতি কাটিবেক কান নাক ।
 সীতাক নপাইলোঁ। কিনো মিলিল বিপাক ॥৭
 কেহেঁ। বোলে এবিলোঁহো পুত্ৰ পৰিবাৰ ।
 নাক কান কাটিবেক কি কাৰ্য্য জীবাৰ ॥৮
 কেহেঁ। বোলে লজ্জি এৰো সাগৰৰ অন্ত ।
 মাসেকত নপাইলে নৃপতি দণ্ডিবন্ত ॥৯
 ত্ৰীৰাম লক্ষ্মণ স্ত্ৰীমত অগোচৰে ।
 হেন স্থান আছে জানা কমন বানৰে ॥১০
 বন্ধু বান্দৱক এৰি তৈক লাগি যাওঁ ।
 তেবে নৃপতিৰ ঘোৰ দণ্ডক এবাওঁ ॥১১
 মনত আলচি কেহেঁ। বোলে বাক ।
 এভো য়েবে পাওঁ আমি সীতাৰ বাৰ্ত্তাক ॥১২
 জান দিয়া নৃপতিক কৰিবোঁ। কাতৰ ।
 তেবে কিয় আমাক দণ্ডিবে নৃপবৰ ॥১৩
 ডৰে কাউবাউ কৰে কতোহো বানৰ ।
 তাক দেখি তাৰে পাছে দিলন্ত উত্তৰ ॥১৪
 নয়াইবোঁহেঁ। আমি সবে ভয় পৰিহৰ ।
 আমি। পলাই গৈয়া থাকোঁ। দীপদীপান্তৰ ॥১৫
 হনুমন্তে বোলন্ত শুনিয়ো ওবা তাৰ ।
 ছৱালৰ থান ভৈল চবিত্ৰ তোমাৰ ॥১৬

আদেশি পঠাইবে শব লক্ষণ কুমাৰে ।
 বিচাৰিয়া বধিবেক ত্রৈলোক্য ভিত্তবে ॥১৭
 অঙ্গদে বুলিয়া বাক্য সবাহাৰে চাই ।
 নিষ্ঠে জানে। মোহোৰ প্রাণৰ বন্ধ নাই ॥১৮
 ক্রুব খুৰতে পাইলে দণ্ডিবে আমাক ।
 এই পুনঃ নজাইবো বুলিলে। সত্য বাক ॥১৯
 এই নাজ আছে। তান শত্রু অৱশ্যে ।
 কমা নকৰিব অপবাধ একলেশ ॥২০
 ছল পাইলে নাক কান কাটিবে সমস্ত ।
 সিদ্ধি বুজি ফুৰন্তে ছুৱাবে পাইল পথ ॥২১
 এতকাল বহি আছে। বামৰ নিদানে ।
 মই যেনে মত তাক জ্ঞাতিলোক জানে ॥২২
 হা বিধি কিনো দণ্ড কৰিলে আমাক ।
 নপাইলোঁহো বামৰ চৰণ সেবিবাক ॥২৩
 মাকতি বোলন্ত শুনা ভয় পৰিবহি ।
 শুদ্ধভাৱ বাজাক নোবোলে। হেন কবি ॥২৪
 পৰম ধাৰ্মিক বাজা ধৰ্ম্ম তান কায় ।
 কিকিঙ্কাত তোমাক পাতিলা যুববাজ ॥২৫
 পূৰ্বে দয়া তোমাক বালিব যেন চান ।
 স্ত্রীৰ বীৰ্য দয়াবন্তত সমান ॥২৬
 ভূমিসি কুমাৰ তান তাৰা পটেশ্বৰী ।
 দিব হোৱোঁ অঙ্গদ বিকল পৰিবহি ॥২৭
 হৃদয়ন্তে নৃপতিৰ গুণ বখানিল ।
 শুনি বীৰ অঙ্গদৰ গাৱে নসহিল ॥২৮
 যিজনো বাজাব সেৱা কৰন্ত সদাই ।
 সিজনে বাজাব গুণ কহিবাক পাই ॥২৯
 স্ত্রীজন পাৱৰ হোৱে হেন ব্যৱহাৰ ।
 দোষ এৰি গুণ মাত্ৰ কহয় বাজাব ॥৩০
 এন্তেকেসে স্ত্রীৰ বখানিলা গুণ ।
 কহিবে নগাণে সবে জানোহো আপোন ॥৩১
 তান গুণ বোব আপে বখানহ কিঙ্ক ।
 স্ত্রীৰ বোধাৰ্থিক কোন আছে অধাৰ্ম্মিক ॥৩২
 আমাৰ ব্যৱক তেহোঁ কবিলন্ত দ্বব ।
 জ্ঞেত ভাইব পটেশ্বৰী মাত্ৰ সমসন ॥৩৩
 হেন অধাৰ্ম্মিকো পাতিলাহা কৰ্ম্মকীল ।
 এন্তেকে তোমাৰ আশি চিত্তক লক্ষিল ॥৩৪
 আশি নবাইবোহো আৰ কিকিঙ্ক। নগৰ ।
 নিষ্ঠে কবি জানিবহা সকলে বানব ॥৩৫

কুশদীপ লাগি শীঘ্ৰে কবিব পয়াণ ।
 যুববাজে অঙ্গীকাৰ কবিলন্ত চান ॥৩৬
 শুনি চিন্তা শোকে বাক্য বেৎনে সেনাগণ ।
 ভৈলন্ত আমাৰ বাম যুত্ৰৰ কাৰণ ॥৩৭
 তানপদে মিত্ৰ ভাৰ্য্যা পুত্ৰক হবাইলোঁ ।
 দুঃখ সাগৰত মজি পাবক নপাইলোঁ ॥৩৮
 এহি মতে চিন্তা সবে কৰিয়া অধিক ।
 কপালে চাপৰ মাৰি গৰিহে বিধিক ॥৩৯
 ঘোৰ নিশাকাল তৈতে ভৈল নিবন্তবে ।
 বব বব বাবে বৃক্ষ শিলা লৈলা কবে ॥৪০
 পৰ্বতক ছানি সবে চপকাৰে বৈল ।
 অগ্নে অগ্নে কথা সবে কহিবাক লৈল ॥৪১
 কৈকেয়ীক নিশ্চেষ্টে নিশ্চেষ্টে বাজা দণ্ডবধ ।
 বাঘৰক পাঠাইলেক ঘোৰ ঘনপথ ॥৪২
 কেহোঁ কেহোঁ দোষ দেই বামক অধিক ।
 স্ত্রীৰ গুণ দেখি খেদি গৈল কিঙ্ক ॥৪৩
 কেহোঁ কেহোঁ বিমৰিষ দোষৰ সীতাক ।
 লক্ষণক পঠাইলন্ত বুলি মন্দ বাক ॥৪৪
 কতো কতো জনে দোষে স্ত্রীৰ বাজাক ।
 বামক পাতিলে মিত্ৰ বধিতে আমাক ॥৪৫
 কৈব বাম কৈব সীতা কোনে জানে তাকে ।
 তাহান নিমিত্তে আসি পৰিলোঁ বিপাক ॥৪৬
 হেন কথা মালে সিটো পুহাই গৈল বাতি ।
 সেহি পৰ্বতত পক্ষী আছন্ত সম্পাৰ্দ্ধ ॥৪৭
 জটায়ুৰ জেষ্ঠ ভাই পুত্ৰ গকড়ৰ ।
 চিবকাল তথাতে আছন্ত পক্ষীৰ ॥৪৮
 বানবৰ বোল শুনি নেত্ৰ মেলিলন্ত ।
 পৰ্বতৰ তলক নিহালিবে দেখিলন্ত ॥৪৯
 বানবক দেখিয়া মনত বব ভুট ।
 চিবকালে মিলিল আধাৰ জটপুট ॥৫০
 গুৰ্জাণি বকিবোঁ আজি ধৰিয়া আনিবোঁ ।
 বানব সবক আজি বাচিয়া গিলিবোঁ ॥৫১
 আধাৰ দেখিয়া তাৰ বন্ধ ভৈল মন ।
 আপোনাৰ নিজভাবে কবিলো পৰ্বত ॥৫২
 পক্ষীৰ প্রচণ্ড বাহ সবেয়ো শুনিলা ।
 সবাবে মনত বহা সন্তাপ মিলিল ॥৫৩
 কৈত কি শুনিলা অন্তে অস্তত সোবৰ ।
 সবেয়ো সবাকৈ কয় নজানে নিৰ্ণয় ॥৫৪

কেহেঁ। বোলে পৰ্বতৰ শিখৰ খসিল।
 কেহেঁ। বোলে নোহে মেঘ গৰ্জ্জন কৰিল। ৫৫
 কেহেঁ। বোলে ইন্দ্রে হানিলন্ত বজ্জবান।
 সুহি ভঙ্গ ভৈল এক ঋষিৰ ধিয়ান। ৫৬
 কেহেঁ। বোলে নজানিল কুমিকম্প গৈল।
 নিশ্চয় নজানি কপিগণ ভয় ভৈল। ৫৭
 অন্তৰতে বীৰগণ চাহিল নিৰিক্ষি।
 পৰ্বত ওপৰে দেখে ভয়ঙ্কৰ পক্ষী। ৫৮
 পৰ্বতেক আছে যেন পৰ্বত উপৰ।
 চোট গোট দেখি যেন বজ্জ সমসৰ। ৫৯
 সম্পাতি বোলন্ত ডাকি কৈব কপিগণ।
 স্বৰূপ নকহ যেনে কৰিবোঁ ভক্ষণ। ৬০
 হেন শুনি সবাবে লাগিল চমকাৰ।
 বানৰ সকলে বোলে নাহিক নিস্তাৰ। ৬১
 ভয়ছয়া আউৰে আউৰক আন্ধোয়ালি ধৰে।
 কাণা কাণি কৰে সবে পাইলেন্দ্ৰিষ্ঠাঙ্কৰে। ৬২
 শ্বিৰ মোহে হাতপাৰ কম্পে কলৈবৰ।
 কতো কতো বোলে পপি গহ্বৰ ভিতৰ। ৬৩
 কোন কালে নতো দেখি হেন পক্ষীবৰ।
 গিৰিৰ গহ্বৰ যেন মুখৰ ভিতৰ। ৬৪
 হেত স্থান নতো দেখি ছটকৰ কায়।
 ইহাক এৰাইবোঁ আমি কমল উপায়। ৬৫
 ইহাবে গৰ্ভতে লীন হইবো নিবন্তৰ।
 প্ৰলয় মিলিল আসি বানৰ কুলৰ। ৬৬
 হাহা কৈকেয়ী তই কোন কায় কৈলি।
 বানৰ কুলৰ তই সংহাৰিণী ভৈলি। ৬৭
 একোৰো নভৈলোঁ আমি মাটিৰ পিণ্ডাৰ।
 বিধিয়ে নিৰ্ম্মিলা কবি চৰাইৰ আছাৰ। ৬৮
 বাম কাৰ্য্য নিসিজিল কি কাম কৰিলোঁ।
 হৰি হৰি বিধি কিনো বিপাক্ষে মৰিলোঁ। ৬৯
 সাফল জটায়ু গকড়ৰ পুত্ৰ বীৰ।
 বাম কাৰ্য্য সাধন্তেহি ত্যজিল শবীৰ। ৭০
 সীতাক বাখন্তে বাৰণক যুদ্ধ দিল।
 অস্তায় যুদ্ধত তাক বাৰণে মাৰিল। ৭১
 তেতিক্ষণে যেনে আমি তাক লাগ পাওঁ।
 তেবে কিয় আমি ইটো পক্ষীক ডবাওঁ। ৭২
 জটায়ু বৰণে পাইলে আমাক বিপাকে।
 নিশ্চয় জানিলোঁ। পক্ষী খাইবেক সবাকে। ৭৩

হৰি হৰি কিনো হৃদয়ত খেদ বৈল।
 বামৰ ভকতি বিনে বুথে জন্ম গৈল। ৭৪
 নপাইলোঁহে। দাধিবাক বাঘবৰ কাম।
 এহি বুলি সবেয়ো স্তম্ভৰে বাম বাম। ৭৫
 জটায়ুৰ নাম যেনে সম্পাতি শুনিল।
 চমকিত হৈয়া ওপৰক চোট দিল। ৭৬
 সাবধানে পৃথিবীত পাতিলন্ত কাণ।
 পূৰ্বপৰ কথা শুনি দিলা সমিধান। ৭৭
 নিষ্ঠ কৰি কই। তোৰা কৈব পৰা আইলা।
 জটায়ুৰ কথা কোন জনে স্তম্ভাইলা। ৭৮
 প্ৰাণতো অধিক মোৰ সহোদৰ ভাই।
 তান যুত্ৰ শুনি মোৰ প্ৰাণ ফাটি যাই। ৭৯
 তুনি সব বানৰ আসিলা কি কাষণে।
 মোহোৰ ভ্ৰাতৃক কেনে বধিল বাৰণে। ৮০
 কহিয়োক বাম কথা শুনু কান পাতি।
 জটায়ুৰ শ্ৰেষ্ঠ মই নামত সম্পাতি। ৮১
 জটায়ুৰ ভাই হেন শুনি কপিগণ।
 ভয় গুচি কিঞ্চিৎ প্ৰসন্ন ভৈল মন। ৮২
 সবেহস্তে অঙ্গদক অনুমতি দিল।
 শুনি যুববাজে কথা কহিৰে লাগিল। ৮৩
 শুনিয়োক পক্ষীবাজ কথা অনুপায়।
 সূৰ্য্যৰ বংশত রাজা দশবধ নাম। ৮৪
 তান শ্ৰেষ্ঠ মহিষী কৌশল্যা নাম সতী।
 তাহান গৰ্ভত বামচন্দ্ৰ উতপতি। ৮৫
 কৈকেয়ী নামে আৰ পটেখৰী ভৈলা।
 তাহান বচনে বাম বনবাসে গৈলা। ৮৬
 সীতা ভাৰ্য্যা লক্ষ্মণ ভ্ৰাতৃক লগে লৈলা।
 বনত বাৰণে সীতা দেবীক হৰিলা। ৮৭
 বাৰণক জটায়ু পথত যুদ্ধ দিলে।
 যুদ্ধ। গৈয়া দশবন্ধ বধত পৰিল। ৮৮
 জটায়ুক মাৰি পাছে অস্তায় সমবে।
 নিজস্থানে সীতাক নিলেক নিশাচৰে। ৮৯
 লক্ষণ সহিতে বনে ফুৰা বনুপতি।
 স্ত্ৰীৱক পাৰা কবিলন্ত বিদ্বেষতি। ৯০
 বিদ্বেষত থাকিয়া বামে বালীক মাৰিল।
 তাৰ বাজ্য সম্পত্তিক স্ত্ৰীৱক দিল। ৯১
 বাজ্য পাই স্ত্ৰীৱক আনন্দ মিলিল।
 সীতাক খুজিবে লাগি আমাক পাৰি। ৯২

মাসেকত লাগি কাণ্ডি দিলা মহাবাই ।
 খুজি হাবাসান্তি ভৈলোঁ। সীতাক নপাই ॥১০৫
 গোখোজ প্রমাণ কবি বিচার কবিলোঁ ।
 সীতাক নপাই খুজি বিপাত্তে মবিলোঁ ॥১০৬
 পূৰ্ণেশ্বর কথা বত কহিলোঁ সকল ।
 কহিয়ে তোমার কথা পক্ষী মহাবল ॥১০৭
 শিষ্টাঙ্গিণি গুণবত আছ। কি কারণে ।
 ভূমি কি সীতার বার্তা জানাহ। আপোনে ॥১০৮
 তেবে পক্ষীবাজে কহিয়োক বিস্তার ।
 মৃতকক যেন মতে দিয়া প্রাণ দান ॥১০৯
 এহি কহি যুববাজ থাকিলা নম্রাতি ।
 মবিলা জটায়ু নিষ্ঠে শুনিলা সম্প্রতি ॥১১০
 তোমার গাভত প্রভু পাখা দেখে নাই ।
 কহিয়োক পক্ষীবাজ আব অভিপ্রায় ॥১১১
 বাগবি পবিলা পাছে তাসম্বার হাজে ।
 শোকে আতঁবাবে কান্দিলন্ত পক্ষীবাজে ॥১১২
 কনিষ্ঠব সম্বাপে দেখন্ত অন্ধকার ।
 মহামর্মে তান বিহারব রাহি পাব ॥১১৩
 হবি হবি প্রাণ তাই তোক হকরাইলোঁ ।
 কোননো পাপবকলে দেখিতে নপাইলোঁ ॥১১৪
 কৈক লাগি বাওঁ আবে কর্বে। কোন কাম ।
 নিবন্তবে ডাকি বোল। কাম বাম ॥১১৫

— — —

২৫ অধ্যায় ।

হুগরি ।

এহি মতে পাছে, কান্দিয়া সম্প্রতি,
 কিছু সঙ্কল্প ভৈলা ।
 অঙ্গদ প্রমুখো, বানবগণত,
 কথা কহিবাক লৈলা ॥১
 জানিলোঁ। আশাব, মহাভাগ্য ভৈল,
 দেখিলোঁ। বাহসেনাক ।
 আশাব পূর্বব, কাহিনী কহওঁ,
 শুনিয়োক সবে তাক ॥২
 গরুড়ব পুত্র, জটায়ু সম্প্রতি,
 সহোদব হুই তাই ।
 জানিবা স্বরূপে, এক বান বীপে,
 হুগরন্তে লৈলোঁ। ঠাই ॥৩

বীপব নিমিত্তে, হুহানো হুগরব,
 কন্দল ভৈল অপাব ।
 পূর্বের সুগুনিলোঁ। আপুনি চিহ্নিলোঁ,
 হুগো আপোনার মাঝ ॥৪
 বসিয়া অঙ্গদ, আঠাইন সহজ,
 ঋষি ভণ কবে কথা ।
 অনন্তবে হুগো, তাই কহ কবি,
 লবিয়া গৈলোঁহো তথা ॥৫
 হুতায়ো বচন, বুলিলোঁ। তেখন,
 শুনিয়োক ঋষিগণ ।
 শীঘ্রে কহিয়োক, হুতাইব রাজত,
 বলরন্ত কোন জন ॥৬
 হেন বাণী শুনি, যত মহামুনি,
 সবাৰে মনত তর ।
 যাক ছোট কর্বে।, সেহিজনৈ আসি,
 ধরিয়া ঋষিবে নিচ্চর ॥৭
 সবেও বোলন্ত, তেবেসে কহিবোঁ,
 হুইবো পবাত্মজ জানি ।
 এহি মতে-মনে, শুনি সাব কবি,
 সবে বুলিলন্ত বাণী ॥৮
 গুপবক হাত, ভুলি ঋষিসবে,
 আববা হুইক দেখান্ত ।
 দেখিয়োক হুগো-, তাই সূৰ্য্য দেখ,
 কথৈ চড়ি লবি হাত ॥৯
 আগ হুগা পৈয়া ইহান বধক.
 পাবহ যদি হুইবাক ।
 হুহানো রাজত, বলতো অধিক,
 সবহি বোলোহোঁ। তাক ॥১০
 হেন শুনি তেতি-কণে হুগো তাই,
 কবিলোঁ। শীঘ্রে উবার ।
 বৃক ছয় ছয়, শিখব কদম,
 লাগিয়া পাখাব বার ॥১১
 আতি অবাচ্যি, কবি হিসাহিসি,
 চলি বাওঁ হুই তাই ।
 আশাক দেখিয়া আদিত্য দেহতা,
 থাকিলা বধ কহাই ॥১২
 কহিব পবন, হুই হুই পক্ষী,
 আসে মোব অপবাত্তে ।

কবিতা ক্রোধক, অগ্নিশবক,
হানিলন্ত ধবি হাতে ॥১৩
তিলেকো নাপেকি, অগ্নিশব দেখি,
জটায়ু গৈলেক ডবি ।
ভয়ে তবসিল, শবনে পশিল,
মোব চরণত ধবি ॥১৪
অনেক কার্পণ্য, কবিতা আত্মক,
বুলিলেক প্রিয় ভার ।
সোদরক মহা-, আত্মব দেখিয়া,
মোব নসহিল গার ॥১৫
শুনিয়েক প্রাণ, দাদা হেব মই,
বোলোঁ কবি অঙ্গীকার ।
তোমাৰ গারব, পাখা য়েবে নাসে,
যোগাইবোঁ আমি আধাব ॥১৬
হেন শুনি জটা-, যুক পাছ কবি ।
মেলি দিলোঁ। ছই পাখা ।
অগ্নিশবে মোব, পাখা পুৰি গৈল,
ভৈয়াই ভৈগৈল বন্ধা ॥১৭
পাখি দহু হই, অনন্তবে মই,
পৰিলোহোঁ। পৰ্ব্বতত ।
শবীৰত বব, গীড়াক লভিলোঁ।,
মোব ক্ষতি ভৈল হত ॥১৮
পাছে কতো দিনে, সজ্জকণ হয়,
পৰ্ব্বতে বসিয়া বৈলোঁ ।
কত ভাগ্য বশে, অগতি ঋষিক,
মই দৰশন ভৈলোঁ ॥১৯
কাকণ্য কবিতা, বুলিলোঁ। মোহোব,
বচন শুনিয়ো ঋষি ।
ভুমি সৰ্বজ্ঞান, জীৱন মৰণ,
কৈয়ো মোব বিমৰিবি ॥২০
শুনি হাসি পাছে, অগতি বুলিলা,
মোহোব মুখক চাই ।
গৰুড় পুজ, শুনিয়ো সম্পাতি,
তোমাৰ মৰণ নাই ॥২১
এতিপ্পণে এহি,- শ্বানে থাকা বসি,
হাজাৰ মান বৎসব ।
হতকালে পাখা, নতো পজে শ্বানে,
তোমাৰ ইটো পাৰব ॥২২

দশবধ গৃহে, অযোধ্যাত হবি,
হয়। বাম অরতাব ।
সস্তক পালিবা, ছুটক নাশিবা,
খণ্ডিবা ভূমিব ভাব ॥২৩
তাহানে ভাৰ্য্যাকে, সীতাক হবিয়া,
নিবেক বাজা বারণে ।
সীতাক ধুজিতে, বাম সেনাগণে,
আসিবেক এহি থানে ॥২৪
বালীৰ তনয়, অজ্ঞদ কুমাৰ,
বীৰ গনিতাতো সাৰ ।
যতেক কটক, ভালুক নানব,
তেস্তে পাইবে অধিকাৰ ॥২৫
তাসম্বাৰ আগে, কহিবি সকলে,
তোহোঁব বৃত্তান্ত কথা ।
তেকণে খণ্ডিব, তোহোঁব যতেক,
শবীৰব দুঃখ ব্যথা ॥২৬
তোহোব যতেক, নকৈ কোটি পাখা,
গজিয়া হৈব সম্পূৰ্ণ ।
এহি বুলি শোক, মহা ঋষি পাছে,
গৈলা চলি তপোবন ॥২৭
ঋষিব বচনে, জানিলোঁ। নিশ্চয়,
মোহোব মৰণ নাই ।
কিস্ত বব দুখ, হৈল আসি মোব,
আহাব পানী নপাই ॥২৮
ভাইয়ো এবি শোক, কৈকবা থৈলেক,
পুজো মোব নজানয় ।
অনন্তবে যুগ, ভুলিয়া দেখিলোঁ।,
আসিল মোব তনয় ॥২৯
মোহোব অহংহা, দেখি পুজো পাছে
কবিল বব বিলাপ ।
অহং হয়। বোলে, আহাবক লাগি,
চিন্তা নকবিবা বাপ ॥৩০
তোমাৰ আগত, স্বৰূপ বচন,
বোলোঁ। কবি অঙ্গীকার ।
মিতে সাত খটি, বেলা হৈলে পিতৃ,
যোগাইবোঁ আমি আধাব ॥৩১
পুজ ভৈলে ভাব, পিতৃব হৃদয়া,
অহং কবিব লাগে ।

এতেকে ভেঁৰাক, অৰ্থাৎ যোগাইবে,
পাইলোঁ আদি বৰ বকুৰ ১০২

২৬ অধ্যায়।

সম্পন্ন কর্তৃক বাহন আত সীতাৰ বৰ্ণন বিষয়।
পদ।

সীতাহোৰ কাৰ্য্যত তাৰ নাহি কিছু হেলা।
আধাৰ যোগাইবে নিতে সাতঘটি বেলা ১১
এক দিনা সাত ঘটি নিবৰ্ত্তিয়া গৈল।
আধাৰ আনিতে পুত্ৰ নৱ ঘটি তৈল ১২
শক গজ শাৰ্দ্ধূল কঙ্কণ নাশ চয়।
আধাৰ দেখিয়া হোৰ মনত বিস্ময় ১৩
আপোনাৰ পাপে মই পথা পুৰি মৰোঁ।
মনত অহুখে আমি আধাৰ নকৰোঁ ১৪
অসন্তোষ দেখিয়া হুপাৰ্শ্ব গৈলা ভবি।
কাকুতি কবয় হোৰ চৰণত ধৰি ১৫
আধাৰ থাইয়োক বাপ নকবিয়ে হোৰ।
কথা শুনি পাছে হোৰ নেদেখিবা হোৰ ১৬
বিলম্ব হুইবাব হোৰ শুনিয়ো কাৰণ।
আকাশৰ পথে বাই লভাব বাহন ১৭
আৰ্ত্তবায় কৰি কান্দে ত্ৰৈলোক্য হুন্দৰী।
বামৰ ভাৰ্য্যাক লভেবনে নহি হৰি ১৮
জলচৰ হুলচৰ ভূমিত পেলাই।
মহাক্ৰোধে বাহনক আমি গৈলোঁ থাই ১৯
সীত সবে বাহনক আনিলোঁহে। ধৰি।
কাক্য কবয় বাজা কবযোৰ কৰি ১০
সম্পাতিৰ পুত্ৰ ভুনি গৰ্ভৰ নাতি।
ব্যাপি আছে জনতক তোমাৰ হুখ্যাতি ১১
তোমাৰ বংশৰ একো নোহে। অপবাহী।
শত্ৰুৰ ভাৰ্য্যাক নেওঁ কেনে বোক বাধি ১২
কত্ৰীহৰা বাবে বোকবাৰি নেওঁক আমি।
ভাৰ্য্য কি কবিলেক তপস্বী বনবাসী ১৩
এবি নিলোঁ বাহন তেখনি চলি গৈল।
সিকাবণে আধাৰ বিলম্ব আজি তৈল ১৪
পুত্ৰৰ বচনে পাছে ভুজিলোঁ আধাৰ।
ভাৰ্য্য বিবোধে হেন অহুখা আধাৰ ১৫
সকলে কহিলোঁ কত আমি অহুখ কৰা।
ভুনি সব কি কাক্য আমি তৈল এথা ১৬

বামসেনা সম্পাতিৰ শুনিয়া বচন।
বার্তা পায় সীতাৰ হৰিৰ তৈল মন ১৭
অহুখে বোলক হই সীতাবাজ হত।
সীতা খুজি ফুৰে সবে; শ্ৰীবামৰ দূত ১৮
হোহোৰ অহুখ নাশ কৈলে দুৰ্ব্বাজ।
সীতা অহুখবহে আমাৰ হুখ্য কাৰ ১৯
আমি আমি কৰি হত ভালুক বানৰ।
জানিবী সকলে সেনা হুগ্ৰীষ বামৰ ২০
কথা শুনি সম্পাতিৰ হুৰিত মন।
মনত পৰিল আমি হৰিৰ বচন ২১
হুকপত হোৱা যদি বাম সেনাগণ।
নিশ্চয় জানিলোঁ হোৰ সম্পদ লক্ষণ ২২
পুনৰপি সম্পাতিয়ে বুলিলা বচন।
অহুদ প্রমুখো শুনা সব কপিগণ ২৩
বামসেনা হোৱা যেরে গজিবক পাৰি।
মুহি থাইবোঁসবাকোপুৰিহী হুইবা সাক্ষী ২৪
এহি বুলি সম্পাতিয়ে কবিলেক সাক্ষী।
সকলে গাৱৰ তাম গজ আসে পাৰি ২৫
পাৰি দেখি সবাবো হৰিৰ তৈলা মন।
জয় জয় শব্দ কবয় কপিগণ ২৬
আসিলন্ত হুপাৰ্শ্ব আধাৰ পানী লই।
সেনাগণ দেখি বীৰ আকাশত বই ২৭
সেনাৰ স্বাক্ষত দেখে পিতা আছে বসি।
পানী গজিবাব হেৰি তৈলন্ত উল্লাসী ২৮
তোমাৰ পাৰিক দেখি হৰিৰ অপাৰ।
পৰম সন্তোষে আজি ভুজিলোঁ আধাৰ ২৯
মন ফুটে ভোজন কৰিল পক্ষীবাজ।
উবাৰ কৰিলা ছুরো আকাশৰ স্বাক্ষ ৩০
আকাশৰ উপৰে ফুৰন্ত নানা ভাবে।
থানিকো প্ৰয়াস নাই বাপ পোৰ গায়ে ৩১
কতো বেগি জমিয়া আসিল ছুরোজন।
বাপত পুত্ৰন্ত ইটো কৈব সেনাগণ ৩২
সম্পাতি বোলন্ত পুত্ৰ শুনিয়ো বচন।
সীতা খুজি ফুৰন্ত বামৰ সেনাগণ ৩৩
এসবাক দেখি হই কবিলোঁহে। সাক্ষী।
তেখনে গজিল হোৰ নকৈ কোটি পানী ৩৪
অহুখে বোলন্ত সম্পাতিৰ হুখ চাই।
বাম কাৰ্য্য হেলা আপোনাৰ কাৰ্য্য থাই ৩৫

আগবাঢ়ি হুপাশে যুবিল যোবহাত ।
 বামসেনা দেখি আসি নমিলেক মাথ ॥৩৬
 একে বোল বোলোঁ। বুলিবাক লাগে ডব ।
 উঠা কষ্ট দেখে যেরে তবিতে সাগৰ ॥৩৭
 সাগৰ তবিতে কেহোঁ নকবিবাঁ। শঙ্ক ।।
 পিঠিত চড়াইয়া সবাহাঙ্গে নিৰোঁ লক্ষা ॥৩৮
 হুপাশে বাণী পাছে শুনি সেনাবল ।
 আমাক লক্ষাক নিবে তোৰ আছে বল ॥৩৯
 বোলস উঠোক সবাহাঙ্গে নিবে পাৰোঁ ।
 মাজ সাগৰত নিয়া বুকুতাই মারোঁ ॥৪০
 শুনিয়া হুপাশে বোলে মনে ক্রোধ কবি ।
 সত্যে সত্যেবোলোহোঁ। বাপৰপারে ধৰি ॥৪১
 ভূমি যত যত আৰো। কোটি গুণ হোক ।
 সবাকো নিবাক পাৰোঁ পিঠিত উঠোক ॥৪২
 এহি বুলি হুপাশে পিঠিক পাতি দিল।
 বৰ বৰ বীৰগণ পিঠিত উঠিলা ॥৪৩
 আনো সব সেনাগণ লোমত ধৰিল ।
 সবাকো পিঠিত লৈয়া উবাহ কৰিল ॥৪৪
 সেনা লৈয়া আকাশত ফুৰে লীলা কবি ।
 সেনাগণ ডবে হুমবন্ত বাম হৰি ॥৪৫
 জানেকী ভৈলন্ত আমাসাব ক্ষয়কাৰী ।
 সাগৰ জলত আনি পক্ষীবাজে মাৰি ॥৪৬
 হেন শুনি হুপাশে গৈয়া ভূমিত পৰিল ।
 অঙ্গদক নমি বীৰে সেনাক নমিল ॥৪৭
 সেনাগণ বোলে সাধু সম্পাতি নন্দন ।
 তবু পবাক্ষমে আমি ভুট ভৈলোঁ মন ॥৪৮
 অঙ্গদ প্রমুখ্যে সবে পুছিলন্ত কাষ ।
 তোমাৰ কুশল সবে ভৈল পক্ষীবাজ ॥৪৯
 বুলিলা সি বাক্ষমে সীতাক নিলে হৰি ।
 স্বৰূপ কি মিছা কহিয়োক দৃঢ়কবি ॥৫০
 এহি শুনি সম্পাতি শিখবে চড়িলন্ত ।
 লক্ষাব গড়ক লাগি বুও ভুলিলন্ত ॥৫১
 দেখন্ত লক্ষাব মাজে অশোক বনত ।
 আছন্ত গোদানী সীতা শিঙ্গাপাবলত ॥৫২
 বেড়িয়া আছন্ত তৈত বাক্ষসিনীগণে ।
 জানিলোঁ সীতাক হুখে নেমিৰ বাক্ষমে ॥৫৩
 শিখব পবা নাহিলন্ত ভেত্তিকণে ।
 সম্পাতিক দেখিয়া বেড়িল সেনাগণে ॥৫৪

সম্পাতি বোলন্ত শুনিয়োক কপিগণ ।
 সত্য স্বৰূপত জান। আমাৰ বচন ॥৫৫
 দুৰ্জজন বাক্ষমে সীতা আনিলেক হৰি ।
 অশোক বনত থৈয়া আছে বন্দী কবি ॥৫৬
 সকলে দেখিলোঁ। আমি পৰ্বতত বসি ।
 তকতলে বসি আছে অনেক বাক্ষসী ॥৫৭
 আনতো। নোবোঁলো। মিছা ভূমি উপকাৰী ।
 বিশেষতঃ শ্ৰীৰাম বংশৰ অধিকাৰী ॥৫৮
 আউৰ উপদেশ বোলে। শুনিয়া সমস্ত ।
 পূৰ্বক উজ্জাহ। এক প্রহৰৰ পথ ॥৫৯
 লক্ষা লাগি সেহিসে সম্মুখ হৰে বাট ।
 চিন্তিলোহোঁ। বাম কাৰ্য্য গুচিল ললাট ॥৬০
 এহি বুলি সবাহাঙ্গে আশ্বাস কৰিয়া ।
 বাপ পো লৰিলা পাশে আকাশ ছানিয়া ॥৬১
 পাছে সেনাগণে সবে সবাতো কহয় ।
 সাধু সাধু হুপাশে য়ে সম্পাতি তনয় ॥৬২
 যোগাইলে আশ্বাস যাঠি হাজাৰ বৰিষ ।
 তথাপি নভৈল তাৰ মনে কিছু ক্রেশ ॥৬৩
 পিঠিত চড়িলো। আমি সবে হুট পুট ।
 আকাশে ফুৰাই দেখি সবে ভৈলো ভুট ॥৬৪
 জাম্বয়ে বোলন্ত শুনিয়োক সেনাগণ ।
 বিমৰিষি বোলা সবে যাৰ যেন মন ॥৬৫
 সম্পাতিৰ কথা কিছু নকইবা বামত ।
 সীতাৰ বার্তাক পাইলে তাহাৰ মুখত ॥৬৬
 সম্পাতিৰ যশ হৈব আমাসাব নাই ।
 শুনি সেনাগণে মাতে জাম্বরক চাই ॥৬৭
 ধন্য জাম্বরন্ত ভূমি বুজিৰন্ত সাব ।
 সবে ভাল দেখোঁ। আমি বচন তোমাৰ ॥৬৮
 অঙ্গদে বোলন্ত সব সেনাগণ চাই ।
 বৃদ্ধব বচন মনে কবিতো বুটাই ॥৬৯
 অঙ্গদৰ জাম্বরন্ত দুহানো বচন ।
 শিৰত ধৰিয়া লৈলো। সবে সেনাগণ ॥৭০
 এহি মানে কিঙ্কিৰ্য্যাব ভৈলা সমাপতি ।
 বিজবাজ বাম্বরকন্দলী নিঙ্গদতি ॥৭১
 শুনিলাহ। সামাজিক বাম্বক চকিত্ৰ ।
 নানা কসে বসন্ত পবন পরিব্র ॥৭২
 আক শুনি হইয়ো সবে মনত সন্তোষ ।
 কিন্তু বাড়া কুতা ন ধৰিবা শুণ মোষ ॥৭৩

বাস্তৱীকি বচিলা শাস্ত্ৰ গন্ত্ৰ পন্ত্ৰ ছন্দে ।
 তাহাক বিচাৰ আমি কৰিয়া প্ৰৱন্ধে ॥৭৪
 আপোনাৰ বুদ্ধি অৰ্থ যি মত বুঝিলেঁ ।
 সঙ্কেপ কৰিয়া তাক পদ বিবচিলেঁ ॥৭৫
 লক্ষণ বসক কোনে জানিবাক পাৰে ।
 পদী সব উবই যেন পথা অমুসাৰে ॥৭৬

কবি সব নিবদ্ধয় লোক ব্যবহাবে ।
 কতো নিজ কতো লজ্জা কথা অমুসাৰে ॥৭৭
 দেৱবান্ধি মুহি ইটে। লৌকিক সে কথা ।
 এতেকে ইহাৰ দোষ নলৈবা সৰ্বথা ॥৭৮
 বাহৰ চবিত্ৰে হুলি তবিত্ৰা সংসাৰ ।
 অলস ত্যজিয়া বাহৰ বোল। বাৰে বাৰ ॥৭৯

কিৰিকাকাঙ সমাপ্ত

ৰামায়ণ ।

সুন্দৰাকাণ্ড ।

ও নমঃ শ্ৰীকৃষ্ণায় ॥

১ অধ্যায় ।

হুলবী ।
নমো নাৰায়ণ, বিখিনি খণ্ডন,
 বহুব নন্দন ৰাম ।
সহস্ৰেক বাহু, সহস্ৰেক শিৰ,
 যাৰ সহস্ৰেক নাম ॥১
ষাপৰ সত্যক, পালিয়া ৰাঘৱ,
 সীতা সমে গৈলা বন ।
বোলন্ত কন্দলী, আন গতি নাই,
 ৰামৰ দুই চৰণ ॥২

দক্ষিণ সাগৰৰ তীবত অঙ্গদপ্ৰভৃতিৰ
লৰালৈ চব পঠাবৰ বৃত্ত ।

২ অধ্যায় ।

পদ ।

প্ৰণমিলেঁ ৰাম তিনি ত্ৰৈলোক্যৰ নাথ ।
নিশাচৰ ৰাৱণক বধিলা লঙ্কাত ॥১
সাগৰত সেতুবন্ধ বালীৰ মৰণ ।
মাথৰে ভনিলা শ্ৰীৰামৰ শ্ৰীচৰণ ॥২
সুন্দৰ শ্ৰীৰামচন্দ্ৰ সুন্দৰ লক্ষণ ।
সুন্দৰ যে সুগ্ৰীৱ সুন্দৰ কপিগণ ॥৩
সুন্দৰী জ্ঞানেকী সীতা জগতৰ আই ।
সুন্দৰাকাণ্ডত কিছু অসুন্দৰ নাই ॥৪
সম্প্ৰাতিৰ বচনত খণ্ডিল বিবাদ ।
কৌতুকে বানৰে কবিলন্ত সিংহনাড ॥৫
সবে সেনা লৈয়া আবে অঙ্গদৰে বীৰে ।
দক্ষিণ সাগৰে যায় উত্তৰ তীৰে ॥৬

সবাকো সমুদ্ৰি মাতিলন্ত যুবৰাজ ।
কমন মহেন্দ্ৰে হিত চিন্তিবেক কায ॥৭
কোনে দিবে গিয়াতক অভয় দক্ষিণা ।
একে ডেৱে পত প্ৰহৰৰ পথ জিনা ॥৮
যিটো বীৰে যাইবে পাৰেঁ লঙ্কায়ে নগৰী ।
চন্দ্ৰৰো ৰোহিনী অনিৰাক পাৰেঁ হৰি ॥৯
বাসৱে ৰাখন্ত যদি কৰে বজ্জ ধৰি ।
স্বৰ্গৰ অমৃত অনিৰাক পাৰেঁ হৰি ॥১০
আপদে মগন ভৈল জ্ঞাতিক উদ্ধাৰ ।
কীৰিতি থাকোক যাৱে চন্দ্ৰদিৱাকৰ ॥১১
অঙ্গদৰ বাণী শুনি বানৰ তবধ ।
গুৰুতৰ ভাৰত বচন নিশব্দ ॥১২
পুনৰপি অঙ্গদে বুলিলন্ত বাক ।
কমন মহেন্দ্ৰে আবে নমাতা আমাক ॥১৩
সৈন্যৰ মধ্যৰ হস্তে প্ৰচণ্ড প্ৰভাব ।
বৰ বৰ বীৰ সবে চালিলন্ত গাৱ ॥১৪
কৰযোৰে অঙ্গদত বিনয় বদতি ।
একৈক বোলন্ত যাৰ যিমান শক্তি ॥১৫
প্ৰথমতে গয় বীৰে দিলে সমিধান ।
ডেৱে যাইবে পাৰেঁ দশ যোজনৰ মান ॥১৬
গৱাকৈ বোলন্ত আপোনাৰ বল যত ।
ডেৱে যাইবে পাৰেঁ কুৰি প্ৰহৰৰ পথ ॥১৭
গৱয়ে বোলন্ত যাইবো যোজন তিৰিশ ।
সবতে খঙাইল পথ যোজন চলিশ ॥১৮
পঞ্চাশ যোজন পথ গন্ধমাহাদন ।
বৈদ্য বোলন্ত যাইবোঁ যাহিহো যোজন ॥১৯

বিবিধে খজাইল পথ যোজন সত্তবি ।
 আশি প্রহর পথ হুয়েন যে হবি ॥২০॥
 নলে বুলিলন্ত আপোনা বন যত ।
 ডেরে যাইবে পার্বী নৈব যোজনবপথ ॥২১॥
 তাবে বিনারন্ত বীৰ অন্নদত গৈ ।
 দুইহুধিক যাইতে পার্বী যোজন নৈব ॥২২॥
 নীলে বুলিলন্ত আশু শক্তি যতেক ।
 এক মন্দ যাইতে পার্বী যোজনশতেক ॥২৩॥
 ত্রজাব তনয় জাখরন্ত বৃদ্ধ বাগি ।
 কিনো গোটাওটি ঘোষ করন্তাক লাগি ॥২৪॥
 বনত আছাই। সবে যুবত বানব ।
 দিগ্গজ সমান সবে শবীৰ ভাঙ্গব ॥২৫॥
 মোহোব সমান বৃদ্ধ নাহি নিবন্তব ।
 আশি কথা কও শুনা যুবত কালব ॥২৬॥
 নাবারণে বৈসানি বলিক হুলিলন্ত ।
 দশোদিশ পূরিয়া বামন উজাইলন্ত ॥২৭॥
 জটায়ু সহিতে আশি প্রতিজ্ঞাক পূরি ।
 তিনি বাব প্রপাশিলে। কারা কুবি কুবি ॥২৮॥
 এভো বৃদ্ধ ভৈলো বলকটালি বিচারে ।
 এক মন্দ শতেক যোজন যাইতে পার্বী ॥২৯॥
 তথাপিভো কার্যাব নৈল সমাপতি ।
 এবে বুলিয়োক বাব বিমান শক্তি ॥৩০॥
 হুমুহন্তে সবাবো বচন আকলিয়া ।
 নম্রাতি থাকিলা কাণ দুগু নলাবিয়া ॥৩১॥
 যুববাজে বোলন্ত আসজ তৈল কাষ ।
 নিশবদ তৈল সবে গিন্নাতি সমাজ ॥৩২॥
 আশিতো যাইবাক পার্বীশতক যোজন ।
 সংশয় দেখোহে। মনে পুনবাগমন ॥৩৩॥
 সবে জ্ঞাতিগণে অনুমতি দিয়া বোক ।
 বাম কার্য সাধন্তে ছেহেন দুরাইয়োক ॥৩৪॥
 জাখরে বোলন্ত ভাল কথাব প্রশ্ন ।
 ভৃত্য আছন্ত স্বাবী কিব পন্ন ॥৩৫॥
 তোমাক আমবা সবে লঙ্কাক পঠাই ।
 ইঠাই থাকিয়া কাষ উজাইব ছাই ॥৩৬॥
 ভুলি লঙ্কা গৈলে ছেবে মিলয় প্রমাদ ।
 আমাক দণ্ডিব রাজা বচন সংবাদ ॥৩৭॥
 বর্ষপুণ্য ভূমি কপি কটকবে ।
 নার টলবল কবে বিনা কাণ্ডাহাবে ॥৩৮॥

যুববাজ আপুনি জানিয়া বাজধর ।
 তোমাক থাকিবে সবে ছেন যোগ্য কর্ম ॥৩৯॥
 ভূমি এবি যাইবা যুববাজ দণ্ডবে ।
 মই বুঢ়া বানবে কোনে কাষ বোল কবে ॥৪০॥
 খুজি পাইলো। যিবা যাইবে একেডেহেলকা ।
 নিশবদ থাকি সবে এযিয়োক শঙ্কা ॥৪১॥
 সমিত্তে পায় যে ছবত নাই কাষ ।
 বস্ত্রে চন্দ্রে থাকি সবে গিন্নাতি সমাজ ॥৪২॥
 বৃদ্ধ জাখরন্ত ছরান হয় ভাড়া ।
 বুঢ়া শালিকার যে চক্ষু জুব কাটা ॥৪৩॥
 আখবেক মাঠে। য়েবে আমাক নভলা ।
 দিনে শতবাব আইতেযাইতে পার্বী লঙ্কা ॥৪৪॥
 বালী হুগীর ছয়ো বীৰ চমৎকাষ ।
 আপোনাতোহ্মিক বল প্রশংসে তোমাব ॥৪৫॥
 সবেহন্তে থাকিয়োক শঙ্কা পকিহবি ।
 খুজি পাইলো। যি যাবেক লঙ্কা যে নগরী ॥৪৬॥
 যাকতিক চাহিয়া বোলন্ত জাখরন্ত ।
 স্বহানে পরোকে কোনে সন্তোষ হন্ত ॥৪৭॥
 প্রস্তারে নম্রাতি কেনে থবিয়াছা ছক ।
 উপেক্ষ। কবিরো কেনে জ্ঞাতিক বন্ধুক ॥৪৮॥
 বাঢ়ি হুমুহন্তে বুলিলন্ত যোবহাত ।
 বৃদ্ধ জাখরন্ত বুলি নবিলন্ত মাখ ॥৪৯॥
 যাইবোহে। লঙ্কাপূরী সাধিবোহে। প্রভুকর্ম ।
 কোন জনে কহিবে মোহোব জাতি ॥৫০॥

৩ অধ্যায় ।

হৃদয়কাণ্ড অধ্যায় বিবরণ ।

জাখয়ে বোলন্ত ওবা জ্ঞাতিক আকলা ।
 দেব অপেশবা। আছিলন্ত কুন্তীকলা ॥১॥
 তেহে আশি শাপে আশি তৈলন্ত বানবী ।
 কুঞ্জব রাজাব জোক বিহালা কেশরী ॥২॥
 মানুসব রূপ ববি রূপে মনোহবে ।
 মখীসমে শিব স্তান কবিল। সাগরে ৪৩
 ননান বিনোদ বাণ হসর শিখবে ।
 রূপ দেখি বাবুক পীড়িল কামন্দে ॥৪॥
 আলিঙ্গিয়া হৃদয়ীক ববিলন্ত কোলে ।
 মনোময় যাকন্ত আছিল। কাম তোলে ৪৫
 অন্ননা বোলন্ত শান্তি পূণ্য তৈল ছন ।
 যাবে নাহি শর্পে। কবশিরো কোল জন ৪৬

বৰযোবে শাক্ত আগত ভৈল খিৰ ।
 শৰ্মা পৰিহৰাঁ আমি জগতৰ জীৱ ॥৭
 আমাৰ সঙ্গমে অধৰ্ম্মক নাহি ডব ।
 পুত্ৰক হৈবেক গকড়ৰ সমসৰ ॥৮
 বীৰ গণিতাতো গণিবেক সাতো আগে ।
 গকড়ৰ মোহোৰ সদৃশ হৈব বেগে ॥৯
 অদভুত বেগৱন্ত হৈব মহাবলী ।
 পৰ্ব্বতক উপাৰিয়া হানিবেক দলি ॥১০
 এহি বুলি বায়ু গাছে ভৈলা অন্তৰ্ধান ।
 অঞ্জনাৰ গৰ্ভত বাঢ়িল হনুমান ॥১১
 কেশবীৰ ক্ষেত্ৰে সৰ্ব্বজননত বিদিত ।
 উপজি দেখিলা বীৰে আদিত্য উদিত ॥১২
 সিন্ধুবীয়া ফলপুটী ভক্ষিবাক ভালা ।
 এহি বুলি আদিত্যক আনিবাক ধাইলা ॥১৩
 অনেক যোজন পথ গগনে চড়িলা ।
 প্ৰচণ্ড কিৰণ লাগি শিখৰে পৰিলা ॥১৪
 শিখৰে পৰিয়া ভাগি গৈল হনু বায় ।
 সিকাৰণে ভৈল হনুমন্ত হেন নাম ॥১৫
 সকলে বানৰে বুলিলেক স্তুতি বাক ।
 বাৰ্থা বায়ু তনয় জ্ঞাতিৰ কাণ নাক ॥১৬
 স্তুতি কৰিলেক যেবে বানৰ ভালুকে ।
 দশ গুণ তেজ সহস্ৰেক গুণ বৃকে ॥১৭
 বাঢ়িতে লাগিলা হনুমন্ত বীৰবৰ ।
 পূৰ্ণিমা দিবসে যেন সম্পূৰ্ণ সাগৰ ॥১৮
 অসম্ভাৱ্য হাত পাৱ সমুদ্ৰৰ কূলে ।
 আকাশৰ মেঘ খণ্ড খণ্ড যে লানুলে ॥১৯
 খলখলি হাসিলন্ত হৰিৰ প্ৰচুৰ ।
 এক এক হাসিত ভবধ দেহাত্মৰ ॥২০
 বৃদ্ধ পাত্ৰগণক গৈ প্ৰণামি আদৰি ।
 শৰ্মা পৰিহৰাঁ যাইবোঁ লক্ষ্যে নগৰী ॥২১
 শুনিয়োক সবে মোৰ বাপ যেন বীৰ ।
 প্ৰসিদ্ধ কাহিনী কহোঁ বীৰ কেশবীৰ ॥২২
 গন্ধমাদন হস্তে ডেৱ কবিলন্ত ।
 গোকৰ্ণ গিৰিৰ শিখৰত পবিলন্ত ॥২৩
 আছয় প্ৰভাস তীৰ্থ দক্ষিণ সাগৰে ।
 তাতে ঋষি সবে স্নান কৰে নিবন্তৰে ॥২৪
 লক্ষ্যবল নায়ে দিগ্গজক আইল ।
 অনেক ঋষিক ভৈতে মাৰিয়া পেলাইল ॥২৫

এক দিনা ভবদ্বাজ স্নানিবাক যান্ত ।
 হস্তী খেদি আনে তাক বাপে দেখিলন্ত ॥২৬
 ডেৱ দিয়া পিঠিত পৰিলা কপিৰাজ ।
 নখে ফুলি ছুই চক্ষু কবিলন্ত ৰাজ ॥২৭
 তাহাৰ দশন ছুই লৈলন্ত উপাৰি ।
 কুন্তলহলে বসাইলন্ত দশনৰ বাৰি ॥২৮
 পৰিল দিগ্গজ গোটে কেশবীৰ হাতে ।
 ভবদ্বাজ ঋষিক বাখিলা অব্যাহতে ॥২৯
 সবে ঋষি মিলিয়া বাপক দিলা বৰ ।
 পুত্ৰক হৈবেক গকড়ৰ সমসৰ ॥৩০
 বীৰগণিতাত গণিবেক সাতো আগে ।
 গকড়ৰ বায়ুৰ সদৃশ হৈব বেগে ॥৩১
 জাম্বৱন্তে মোহোৰ কহিলা জন্মকথা ।
 কৌটি যোজনকে যাইবোঁ নাই অন্তৰ্য্যথা ॥৩২
 উদয় গিৰিৰ হস্তে সূৰ্য্য সমে যাইবোঁ ।
 গোসাইক জিনিয়া বেগে অন্তগিৰিপাইবোঁ ॥
 মোহোৰ ডেৱত বহুমতী যাইবে তল ।
 পৰ্ব্বতে চড়িয়ে গৈয়া গিয়াতি সকল ॥৩৪
 এতেক বচন যেবে শুনিব বানৰে ।
 তেখনে চড়িল গৈয়া পৰ্ব্বত শিখৰে ॥৩৫
 শিখৰে চড়িল গৈয়া বীৰ হনুমান ।
 গিৰি টলবল কৰে নসহে সন্ধান ॥৩৬
 সিংহে যেন কৰে মৃগ চিপিল সকল ।
 পাতালৰ হস্তে আসি নিকলিল জল ॥৩৭
 অমৃততোহধিক ইটো কথা বামাৱণ ।
 বোলা বায় বায় সবে সভাসদ জন ॥৩৮

৪ অধ্যায় ।

জুৰি ।

আশীৰ্বাদ কৰিয়োক ।
 বায়সনে ধৰিয়োক ॥১
 ছুৰ্গতিত ভৰিয়োক ।
 অচিন্তাত থাকিয়োক ॥২
 অন্তৰীক গমনে ।
 যেন কাণ্ডে পৱনে ॥৩
 সীতাক কোড়ুক বনে ।
 পাইবোঁ বই দৰিশনে ॥৪
 অজ্ঞত বত ভয় ।
 শুনা জ্ঞাতি সমস্ত ॥৫

একিহো সংশয় চয় ।

কবিরোক সবৈ জয় জয় ॥৬

৩ অধ্যায়—হুম্বাক্তব লক্ষ্যবাতী, হুম্বা আক
অবাবিকাৰ লগত সাক্ষাৎ ।

পদ ।

অনন্দ জাহ্নব মৈন্দ্য গৱাক্ গবয় ।
কেশবী পনস নল নীল সমস্তয় ॥১
সবেহন্তে বোলে বাপু তুমি নাসা যাবে ।
আমি ত্রুত কবিন্না থাকিবো একে পায়ে ॥২
বিচিত্র পুন্সব মালা এক দিল গঢ়ি ।
আশীৰ্বাদ কবিলন্ত হুম্বাক্ত পঢ়ি ॥৩
দুই হাত পাতি হুম্বাক্তে তাক লৈল ।
লঙ্কাক যাইবাক হুম্বাক্ত সাজ তৈল ॥৪

৬ অধ্যায় ।

হুম্বি ।

বাম লক্ষণক, হুম্বাক্ত বীৰক,
কবিন্না যেন সতকাৰ ।
বায়ুয়ে বাপক, অজ্ঞানা হাৰক,
প্রণামিলা সাতবার ॥১
কেশবী চৰণ, শিবোগত কবি,
ত্রিদেশ দেৱ ধিয়ারা ।
মহেন্দ্ৰ শিখবে, জন্তারা বসিলা,
লঙ্কাৰ দিশক চায়া ॥২
জাহ্নব সন্ধান, দুই চক্ষু জলয়,
মজ্জল বুধব বর্ণ ।
পাছ দুই পাৰ, সন্তব কবিন্না,
সঙ্কোচিত দুই কৰ্ণ ॥৩
সাগৰ লজ্জিলা, ডেৱ কবিলন্ত,
আপোন গাৱৰ বলে ।
সকলে শিকিয়ে, টলবল কবে,
যেন দেখি বাই তলে ॥৪
বৃক্ষ সব যত, বায়ুৰ বেগত,
লবিল বীৰব ফুলে ।
নক্ষত্র পৰ, জিকষিক কবে,
নানান বিচিত্র ফুলে ॥৫
টাৰ টুৰ কবি, সাগৰ বাজত,
বৃক্ষ সব পৰে শিল ।

জীয়া জন্তু হানে, জামে পলাই,
প্রলয় কাল মিলিল ॥৬
মহন্ত মগব, নাগে হল ফুল,
হেবাসি পাইলে গক্কে ।
গহীন গভীৰ, জলত পশিল,
পাতালক গৈল বুবে ॥৭
হুম্বাক্ত বীৰ, শবীৰ বেগত,
সাগৰ জল উল্লাল ।
পৰ্বত সন্ধান, চৌ উপলয়,
নির্ধাত সম আশ্ফাল ॥৮
হুম্বাক্ত বীৰ, লঙ্কাক বাহান্তে,
মকত পথ আকাশে ।
দীঘল যে ত্রিশ, যোজন চলিলা,
দশ যোজনৰ পাশে ॥৯
হেন অদভুত, জনক দেখিলা,
বিশ্বয় সকল জনে ।
গগনে মেঘযে, থও থও তৈল,
শবীৰ বেগে পৱনে ॥১০
ত্রিদেশে বোলন্ত, কহিলা হুম্বা,
তনিরো নাগৰ হাতা ।
হুম্বাক্ত বীৰ, লঙ্কাক বাহান্তে,
পথত বিধিনি পাতা ॥১১
তোষাব হায়াত, কমন বুড়িয়ে,
কিমতে এৱারা বাস্ত ।
ভেবেসে জানিয়, বায়ুৰ নন্দন,
বাম কাৰ্য সাধিবন্ত ॥১২
এতেক বচন, তনিরা হুম্বা,
পাতিলে বাক্ষসী হায়া ।
সাগৰ মধ্যত, দুই পাৰ ঝাপিল,
গগন হস্তল কায়া ॥১৩
মাক্তিক দেখি, হুম্বা বোলয়,
কৈক বাইবে তই আৰ ।
বিস্তব কালেসে, আধাব মিলিল,
বদন কৈল বিস্তাব ॥১৪
হুম্বাক্ত বোলন্ত, নক্ষব নক্ষিণী,
আধাক তুমি নিচিনি ।
বান্ধুত হুয়া, লঙ্কাক বাহান্তে,
কিসক পাতা বিধিনি ॥১৫

মায়ে পুত্র বিহা- ইলে বানবা,
 মুখৰ ঘাস এবায়া ।
 পাছে বামে তোব, প্রতিকার কবোক,
 ক্ষুধা বঞ্চে। তোক খায়া ॥১৬
 এতেক বচন, শুনি হনুমন্ত,
 ক্রোধত জ্বলি অপাব ।
 কেন মতে তই, মোক গিলিবেক,
 বদন কব্ বিস্তাৰ ॥১৭
 শুনিয়া হুবসা, মুখ প্রকাশিল,
 দশ যোজনক বুৰি ।
 হনুমন্ত বীৰ, শবীৰ বঢ়াইল,
 হুই ভৈল যোজন কুৰি ॥১৮
 হুবসা বাক্সী, মুখ প্রকাশিল,
 ভৈগৈল যোজন ত্রিশ ।
 হনুমন্ত বীৰে, কায়া বঢ়াইলন্ত,
 যোজন, ভৈল চলিণ ॥১৯
 পকাশ যোজন, বুৰিয়া হুবসা,
 বানব ভুক্তিত মন ।
 হনুমন্ত বীৰে, শবীৰ বঢ়াইল,
 বহলে যাঠি যোজন ॥২০
 সত্তবি যোজন, বুৰিয়া হুবসা,
 থাকিল মুখ প্রকাশি ।
 হনুমন্ত বীৰে, শবীৰ বঢ়াইল,
 ভৈগৈল যোজন আশী ॥২১
 নব্বৈ যোজনক, বুৰিয়া হুবসা,
 বানব ভুক্তিত মন ।
 হনুমন্ত বীৰ, কায়া বঢ়াইলন্ত,
 হুই গৈল শত যোজন ॥২২
 বিন্ধন স্বৰূপে, হুবসা বোলয়,
 কিনো বীৰ অভিবেক ।
 এতেক বুলিয়া, মুখ প্রকাশিল,
 যোজনহঁখিক শতেক ॥২৩
 বিস্তাৰ বদন, দেখি হনুমন্তে,
 অকুৰ্ত্ত প্রমাণ হয় ।
 পদন সকাৰ বেগ ধৰি আতি,
 গড়ত পৰি গৈয়া ॥২৪
 হুবসা দেখিয়া, দশন জপাইল,
 জাতিল ব নকানে ।

বায়ুৰ তনয়, অজ্ঞানৰ হৃত,
 বাজ হয় গৈল কাণে ॥২৫
 উৰ্দ্ধত থাকিয়া, বুলিলন্ত দেবি,
 পালিলো বাক্য তোমাৰ ।
 বায়দূত হয়, চলিলে। লক্ষ্যক,
 হেবা মোৰ নমস্কাৰ ॥২৬
 হুবসা বোলয়, মই ঢুকা ভৈলো,
 লক্ষ্যক চলিয়া যাইবো ।
 অব্যাহতে ভুৰি, সীতাৰ বার্তাক,
 বায়ত আসি জনায়ো ॥২৭
 ত্রিাদশ দেব, বচন পালিলো,
 জালিলো বল অপাব ।
 তিনিয়ো ভুবনে, তোমাৰ সদৃশ,
 নাহি বীৰ বলীয়াৰ ॥২৮
 জয় বয়ুকুল, কমল প্রকাশ,
 দিনকৰ সীতাপতি ।
 তোমাৰ চরণ, পঙ্কজত মন,
 মজোক মোৰ সম্প্রতি ॥২৯
 তমু গুণ স্বৰূপ, ভ্রবণে থাকোক,
 মুখে নাছাবোক নাম ।
 দিয়া প্রভু মোক, সমাজিক লোক,
 ডাকি বোলো বায় বায় ॥৩০

৭ অধ্যায় ।
 পদ ।

এহি বুলি গৈল তাই আকাশৰ পথে ।
 স্বৰ্গত দেব আগে কহিল সমস্তে ।১
 সীতাক দেখিবে কিছু নাহিকে সংশয়
 ত্রিাদশ শুনিয়া কোতুক জয় জয় ॥২
 সাগৰে বোলন্ত শূৰ্ন। মৈনাক পৰ্ৱত ।
 সৰ্ব্বদা ভাৱত কিছু কৰিয়ো মহত ॥৩
 হেবা বায়ু তনয় লক্ষ্যক লাগি বাস্ত ।
 গাৰ তোলা খানিত্তেকো কবন্ত বিজ্ঞাস্ত ॥৪
 সাগৰৰ বাণী শুনি পৰ্ৱতৰ বাজ ।
 সমুদ্রক ভেদিয়া তেখনে ভৈল বাজ ॥৫
 হনুমন্তে বোলে কিনো বিধিনি খিলিল ।
 একবাৰ এবাইলোহো হুবসা গিলিল ॥৬
 কিনো বেলা লবিলে। কি মোৰ ললাট ।
 পৰ্ৱতে ভেটিল আসি দাক্তব বাট ॥৭

লাজ বাৰি মাৰিলন্ত আকাশক গৈয়া ।
 শিখৰ পৰিল গৈয়া চুৰীকৃত হয় ॥৮
 শাক্তিক সমুদ্ৰিয়া বোলন্ত সৈন্যক ।
 বায়ুপুঞ্জ কিসক আশাক দিল চাক ॥৯
 গাইলন্ত সাগৰে তোমাক উপকাৰে ।
 পূৰ্বত সম্বন্ধ আছে তোমাৰে আশাৰে ॥১০
 গাৰমৰ সৈমানি আছিল পক্ষধৰ ।
 যৈত উৰি পৰে ছন্ন কবয় নগৰ ॥১১
 পূৰ্ণদেব বজ্জহানি কাটিলন্ত পথা ।
 সিকালত বায়ু বাজ যোৰ ভৈল সখা ॥১২
 উকুৰাই পেলাই আনি সাগৰৰ জলে ।
 উপকাৰ থাকিল নগৈলো বসাতলে ॥১৩
 সেহি হিত চিন্তিলোহে। থাকিল জিবোৱা ।
 ফল মূল ভুজিয়া লক্ষ্যক লাগি যোৱা ॥১৪
 হনুমন্ত বদতি শুনিয়ো গিৰিধৰ ।
 তোমাৰ কাহিনী শুনি আছে বহুতৰ ॥১৫
 হেমন্ত হত ভূমি গোবীৰ সোদৰ ।
 সৈন্যক তোমাৰ নাম শাল শঙ্কৰ ॥১৬
 নজানি তোমাক মই কবিলো প্ৰহাৰ ।
 অজ্ঞান দোষক ভূমি কেহিৰো আশাৰ ॥১৭
 অনেক কাহিনী কথা কহিয়া বিচিত্ৰ ।
 হনুমন্ত সহিতে ভৈলন্ত মহাবিদ্ৰ ॥১৮
 দুইকো দুই কাহিনী কহিল মনভুঙে ।
 হনুমন্তে পৰশিলা বৃদ্ধ যে অনুর্তে ॥১৯
 হনুমন্তে বাম কাৰ্য্যে আকুলিত হয় ।
 ছুটিল নবাচ যেন নিকলিল গৈয়া ॥২০
 হনুমন্তে যাহন্তে পৰন সম জোৰ ।
 বেগ ধৰি ভৈল পঠৈ পাচাত আজোৰ ॥২১
 বেগ ধৰি ভৈল যোৰ কিনি বিপবীত ।
 পেলাইল কাৰুৰ যেন সাগৰে চুহিত ॥২২
 চতুৰ্দ্দিশে চাহিলন্ত উদ্ধৰ প্ৰদেশ ।
 কিছু নেদেখিল তৈত বিধিনিৰ লেশ ॥২৩
 বিন্ময়ে গুপ্ত কপি সাগৰৰ মাজ ।
 পূৰ্বে কথা কহিল হুগ্ৰীৱ কপিৰাজ ॥২৪
 হেট মাথা কৰি দেখে সাগৰক চাহি ।
 ছায়াত ধৰিলা টানি বেই ছায়াগ্ৰাহী ॥২৫
 ছায়াত ধৰিলা যোক বেস দিলিষাক ।
 আপোনাৰ প্ৰতিকাৰ কৰোঁ থাক থাক ॥২৬

পূৰ্বত সমান কৰি শবীৰ বঢ়াইল ।
 দেখি আশাবিকা কোতুক বৰ পাইল ॥২৭
 তোক দেখি আজি মই ভৈলোঁ মহাত্মক ।
 চিবকালে আশাব মিলিল হুঙে পুঙে ॥২৮
 এহি বুলি আশাবিকা গগনে উঠাইল ।
 পাতাল সমুদ্ৰ কৰি বেঙে গোট বাইল ॥২৯
 পূৰ্বত সমান জিহ্বা বদনে লবয় ।
 বিকট দশন যেন শূলৰ আলয় ॥৩০
 সামৰ সামৰ আশাবিকা নিশাচৰী ।
 এহি বুলি হনুমন্ত হুৰ দেখা কৰি ॥৩১
 গৰ্ভত পশিলা গৈয়া আতি বৰ ওগে ।
 উসলিল পেট যেন জলদ্বৰ বোগে ॥৩২
 গৰ্ভত পশিলা বীৰে কৰি মহাকোপ ।
 নাৰিচয় চিবিয়া গলত দিলা শোপ ॥৩৩
 কৰে চটপট তাই নপাৰে উঠাল ।
 চকু উলটায় যোৰ তেজিলে আটাস ॥৩৪
 নথ দুই ফুলিলন্ত ফলৰৰ মাজ ।
 মৰ্ম্মখান ভেদি কপিৰাজ ভৈল বাজ ॥৩৫
 প্ৰলয়ন্ত যেন যেক পূৰ্বত টলিল ।
 আশাবিকা কতো দুব যুবিয়া পৰিল ॥৩৬
 হনুমন্ত বীৰৰ দেখিয়া পৰাজম ।
 দেৱ যুনি গছৰ্কে হুৰবে ধৰ্ম্ম ধৰ্ম্ম ॥৩৭
 মাৰিল যতেক তাই নাই আদি অন্ত ।
 কল্যাণে আসন্তো বীৰসিংহ হনুমন্ত ॥৩৮
 ইন্দু আদি কৰি থাক ত্ৰিদেশে ডবাং ।
 অনেক দুবৰ পথ পবনো নবান্ত ॥৩৯
 হেন জগতৰ বৈৰ মাৰিল বানৰে ।
 কীৰ্ত্তি থাকিলেক যাৱে চন্দ্ৰ দিবাৰবে ॥৪০
 আকাশত শুনিলা কাহিনী কহন্তে ।
 ত্ৰিদশৰ বৈবক মাৰিলা হনুমন্তে ॥৪১
 দেৱতাৰ প্ৰসন্নতে কোতুকক পাইল ।
 আকাশ গগনে কপি সমুদ্ৰ ছেবাইল ॥৪২

২০ অৰুণোদয় - হনুমন্তৰ লতা প্ৰবেশ । লতাৰ বৰ্ণনা ।

লক্ষ্যপূৰী দেখিলন্ত ত্ৰিকূট উপৰে ।
 হুতী অত্ৰাৱতী যেন সমুদ্ৰে তিতবে ॥১
 হুবেল গিৰিৰ নৃপ আতি বিতোপন ।
 তহিতে পৰিলা গৈয়া পৰন নন্দন ॥২

সুবেলত বসিয়া গুনন্ত মহাবীৰ ।
 প্ৰয়াস নভৈল মোৰ স্নহসে শৰীৰ ॥৩
 বাগব তবিয়া আইলো ইটো কোন গহা ।
 কোটিযোজনক যাইবোঁ তাকো আছে সাহা ॥৪
 শতেক যোজন আইলো ইটো কোন-কায ।
 ইসব কাহিনী কহিবাকো লাগে লাজ ॥৫
 তবিলন্ত বসিয়া বীৰে দেখিলন্ত লক্ষা ।
 সুবেলত বসিয়া বীৰে দেখিলন্ত লক্ষা ॥৬
 মাথা তুলি দেখন্ত আদিত্য অন্ত যান্ত ।
 কব যোবে হুমুসন্তে দিলন্ত সিদ্ধান্ত ॥৭
 জামু শিব কবি সুবিলন্ত যোৰহাত ।
 ত্ৰৈলোক্যৰ দীপ বুলি নমিলন্ত মাথ ॥৮
 খনিতেক তন্ত্ৰিয়োক বাম কাৰ্য্য সাওঁ ।
 দিবাভাগে লক্ষাব গড়ক ধুৰি চাওঁ ॥৯
 হেন শুনি তুৰ্ত্ত ভৈলা কাঞ্চন নন্দন ।
 দেখি হুমুসন্তৰ হৰিষ ভৈল মন ॥১০
 সুবেলত হস্তে বীৰ দৃষ্টি বলাই চান্ত ।
 দিবা ভাগে লক্ষাব গড়ক দেখিলন্ত ॥১১
 সুবেলত নামি নগৰীক লাগি যান্ত ।
 অনেক বনক হুমুসন্তে দেখিলন্ত ॥১২
 গুণ্ণবিত শব্দে ভ্রমৰা মধুপান ।
 পদ্মিনী দীঘী জলাশয় বম্য থান ॥১৩
 সবল পিয়াল খব নিখৰ খৰ্জুৰ ।
 শাল তাল তমাল গম্বাৰি বিয়পূৰ ॥১৪
 অৰ্থ কপিথ বট নাবঙ্গ বদৰ ।
 তেস্তেলি কণ্টকি আম জাম নাগেশ্বৰ ॥১৫
 খাজুৰি হাবিঠা আমলখি ডহাকল ।
 ছাতিয়াল গুৱা নাৰিকেল যে ত্ৰীফল ॥১৬
 সলঙ্গা মহৰি আক কমলা টেঙ্গৰা ।
 কৰ্দ্দৈ পিচু মৰ্দক যে সোলঙ্গা আমৰা ॥১৭
 কদম্ব গুলাল পাৰিজাতক আশেষ ।
 সেৱতী মালতী গুটিমালী যে বিশেষ ॥১৮
 বাবৰ বসন্তে অশুকুলে বহে বাৰ ।
 বড়মুড় নছাড়য় কোকিলৰ বাৰ ॥১৯
 অনেক আছয় পশু চটক আশেষ ।
 সুবৰ্ণ মাণিক মণি বতন বিশেষ ॥২০
 সাগৰে উধাবি খেল বুকুতাৰ দাম ।
 চিত্ৰে বিচিত্ৰ তাক দেখি অনুপাম ॥২১

লক্ষাব সমীপ ধমে দিন গোট নিল ।
 গধূলিকা বেলা বীৰে পৰামৰিশিল ॥২২
 ইসব শৰীৰে য়েবে পেশওঁ নগৰ ।
 বাক্সে বাক্সিয়া ফুৰাইবেক ঘৰে ঘৰ ॥২৩
 বিবাল সমান সঙ্কচিত কলেৱৰে ।
 হুমুসন্তে চড়িলন্ত প্ৰাঙ্কিৰ উপৰে ॥২৪
 গোধূলিকা বেলা ত্ৰী দেখিলা লক্ষাব ।
 দূতী অত্ৰাৱতী যেন জগততে সাৰ ॥২৫
 অনেক প্ৰবন্ধে বিশ্বকৰ্ম্মে নিশ্চিল ।
 লক্ষা বেড়ি সুবৰ্ণৰ গড় প্ৰাঙ্কি দিল ॥২৬
 অনেক যোজন পথ গগনে উধাৱ ।
 সুবৰ্ণ মাণিক জ্বলে ঠাৱে ঠাৱ ॥২৭
 খাই খান দেখিলন্ত বহল বিস্তাৰ ।
 গড়গোটে বেড়ি আছে সকলে লক্ষাব ॥২৮
 নানা যন্ত্ৰ সাজি তাত আছে সাৰি সাৰি ।
 দেৱাসুৰ সবে তাক লজ্জিতে নপাৰি ॥২৯
 বিষম সঙ্কট আতি দুৰ্গবৰ খান ।
 দেখি চিন্তাৱিক্ত ভৈলা বীৰ হুমুমান ॥৩০
 অঙ্গদ স্ত্ৰীৰ নীল আমি সৰে চাৰি ।
 এতেকেসে সাগৰক তৰিবাক পাৰি ॥৩১
 শতেক যোজন পথ সাগৰক তৰি ।
 ইঠাৱক বানৰ আসিবে কেনে কৰি ॥৩২
 বানৰবৰ্গৰ ইঠাৱত কোন কাম ।
 কিবা কৰিবন্ত আসি দাশৰথি বাম ॥৩৩
 বাম লক্ষণ যাতো অচিন্ত্য প্ৰভাৱ ।
 সি কাৰণে মনত কিঞ্চিত্ৰ দিওঁ ঠাৱ ॥৩৪

৮ অমৰ্য্যাক্ষ—সাগৰ পাৰ হৈ হুমুসন্তৰ লক্ষা বৰ্ণন ।
 পাছ কাৰ্য্য থাকোক চিন্তিবোঁ আগ কায ।
 ডেৱ দিয়া পবিলন্ত নগবৰ মাজ ॥১
 ঠাৱে ঠাৱে দেখন্ত বাক্সে পট্ট বেদ ।
 শাস্ত্ৰসৰ পঢ়ন্ত গুনন্ত অবিচ্ছেদ ॥২
 সুবৰ্ণৰ হংস লড়ু আলি চক্ৰবাক ।
 সুবৰ্ণৰ শবালি উবয় জাকে জাক ॥৩
 সুবৰ্ণৰ ময়না ভাটোঁ চুটিয়া শালিক ।
 সুবৰ্ণৰ কপৱতি ফিফা পুণ্ডৰীক ॥৪
 বন্ধখানে কোঁড়হলে বাক্স মিলিলা ।
 কোঁড়হলে খেলাৱৰ সুবৰ্ণৰ ঘিলা ॥৫

ভৰ্তা খেড়ি খেলায় কতো খেলৈ কুণ্ডি ।
 ঠায়ে ঠায়ে জীড়া কৰে আকুটি ভ্ৰুকুটি ॥৬
 ছৰাল মেলৈক সবে কৰে হাতাহাতি ।
 মাল বান্ধে মুকুৰ দেখিতে তাল আতি ॥৭
 গৌণ গুণ্ডি খেলায় কতো লুনি লুনি ।
 গুৱাল গুৱালী খেলে আনন্দিত শুনি ॥৮
 ফল ফুল টোকৰা আৱৰ জুৱা পাশ ॥
 দলি মুজ খেলে কতো লৱৰি হতাশ ॥৯
 বাকস যুগল দেখিলন্ত হুমুসন্তে ।
 বাৱণক সেৱা কৰি ঠাৱক আসন্তে ॥১০
 কিতোহো হুম্বৰ দেখা কামৰ সখান ।
 কতো শিব দীঘল লখিত চুই কাণ ॥১১
 হাণ্ডি চিঙ্গালিৰ বৰ্ণ বিছাড়া সোণড়া ।
 বিকৃত খহুৱা লালি গণ্ডা কুজা খোৰা ॥১২
 অন্ধলাব কান্দন্ত পেজুৱা যাই চড়ি ।
 পেজুৱাৰ উদ্দেশে অন্ধলা কাঢ়ে ভৰি ॥১৩
 কতো কুজা কতো খোৰা কতো গেটকলা ।
 কতোহো নাৰঙ্গা সোভাকুগলীয়া শোলা ॥১৪
 চালিয়া বিলুনিয়া পিঠৈয়া কতো গোখা ।
 গলগলীয়া কতোহো হুনিয়া জোলা জোখা ॥১৫
 যাৰ মহা প্ৰতাপে স্বৰ্গত লাগে চান্দ ।
 ধুমুৰৰ বীৰ কোস্তক বণ বজ ॥১৬
 কতো নিশা যান্তে তৈল চন্দ্ৰমা উদয় ।
 দশোদিশ প্ৰসন্ন খণ্ডিল তমোময় ॥১৭
 সহায় তৈলন্ত চন্দ্ৰ বাহুব পুত্ৰৰ ।
 হুমুসন্তে কোতুকে কুবন্ত ঘৰে ঘৰ ॥১৮
 শুনা সভাসদ পদ কথা বামাৱণ ।
 অমৃততোহধিক ইসে কবয় শোভন ॥১৯
 সংসৰ তাপত ইসি কবয় নিস্তাৰ ।
 বোলা বাম বাম হোক পুৰুষ উদ্ধাৰ ॥২০

১০ অধ্যায়

হবি ।

শঙ্খীচিহ্নিনীনাৰী, পদ্মিনী হস্তিনী আদি,
 ত্ৰিভুবনে যন্তেক হুম্বৰী ।
 দিশবিজয়ন্ত সাজি, দেৱাত্বৰ ৰূপে জিনি,
 লঙ্কেশ্বৰে আনিলেক হবি ॥১
 যত্নী পাত্ৰ সমন্তত, সমপিতা বাক্য ভাব,
 ভেসেৰে সহিতে কৰে জীড়া ।

নাকত আত্মনি দিয়া, বোলন্ত পৱন হুত,
 কিনো তৈল ভগন্তৰে পীড়া ॥২
 হবি হবি গোসানীক, পৰিচয় নভৈলোহো,
 মুজি পাইবো কমন প্ৰকৰ ॥
 দেৱ দেৱী প্ৰসন্নত, ইচ্ছিতে জানিবো মই,
 পতিভ্ৰতা ধৰ্ম্ম ব্যবহাৰে ॥৩
 এহি বিৰবিষ কবি, ডেৱ দিয়া পবিলন্ত,
 সেনাপতি প্ৰহন্তৰ চায়ে ।
 তাত পাছে মহাপাৰ্শ্ব, গুৱাৰি পশিল গৈয়া,
 শবদ নকৰে যেন পাৱে ॥৪
 কুন্তকৰ্ণ বীৰৰ যে, গুৱাৰি পশিল বীৰ,
 আতি বৰ বহল বিস্তাৰ ।
 তৈতো সীতা গোসানীক, খুজিলবিনপাইলন্ত
 বিতীৰণ থানে পয়সাৰ ॥৫
 লোমকৰ্ণ অশ্বকৰ্ণ, সন্তকৰ্ণ বাকসৰ,
 বিদ্যাজিহ্ন হস্তীৰ বদন ।
 অৰ্দ্ধকেতু অৰ্দ্ধগ্ৰীৱ, মন্তগ্ৰীৱ নিবন্তৰ,
 কুন্তৰ যে যন্তেৰ তন্তৰ ॥৬
 সবাহাৰে চাহিলন্ত, শিশু বাড়ি কৰুণ্টাএ,
 খুজি লুবি নপাইলা উদ্ধানে ।
 খুপিৰ ভিতৰে পলি, বহন শালাৰ ঘৰে,
 খুজিলন্ত নানাবিধ থানে ॥৭
 নাম নাম নিশাচৰে, শোৰিতাক গুৱাৰিত
 খুজিলন্ত আতিশয় যন্তে ।
 তাত পলি বাৱণৰ, গুৱাৰি পশিলা টৈয়া,
 চতুৰ্ভিত্তি বেচি হলে বন্তে ॥৮
 আতিপ্ৰতিবন্ধে তাক, বিশ্বকৰ্ম্মনিৰ্ম্মলন্ত,
 হুৰণ বাণিক থানে থানে ।
 চন্দ্ৰ আদিত্যতোহধিক, আতিথিতোপনহলে
 দেখিলন্ত বীৰ কুবানে ॥৯
 গুৱাৰি মহাত দিবা, থান থান দেখিলন্ত,
 আতি বৰ বিস্তাৰ পহন ।
 নিৰ্ম্মল কমল সব, পৰিষল বৃকচয়,
 হুগুৰিত বহয় পহন ॥১০

১১ অধ্যায়

পদ ।

তৈতো খুজি লুবি নপাই সীতাক হতাশ ।
 খৌলিহৰে পশিলন্ত দ্বিতীয় কৈলাস ॥১

সূৰ্য্যৰ সূৰ্য্য দিন বজতৰ শশি ।
 দিন বাতি নজানিওৱাৰিত পশি ॥২
 সূৰ্য্যৰ যত কাম মাগিকে টহক ।
 বাতি দিন নজানয় জ্বলে ভক ভক ॥৩
 নাগৰ ভবন লিখি আছে সমুদায় ।
 হাসো হাসো কৰে যেন মাতিলে পৰাই ॥৪
 বৈজয়ন্তী নামে আছে ইন্দ্রৰ ওৱাৰি ।
 তাতো উপাধিক আক বুলিবাক পাৰি ॥৫
 কান্তা মণ্ডপত সবে দেখিলা অশেষ ।
 স্নিগ্ধল জল তাত পুখুৰি বিশেষ ॥৬
 সৰ্ব্বাঙ্গ দৰ্শণ থৈয়া আছে চাৰে চাৰে ।
 কোতুহলে লক্ষ্যনাথে চাহিৱাক পাৱে ॥৭
 সহস্ৰ সংখ্যাত বোড়া অনেক লাখৰ ।
 বাতি দিনে কছাই থাকে সোণাৰ পাখৰ ॥৮
 বাউত সব স্নিগ্ধিত বৈৱত পৰাই ।
 হেন দেখি লক্ষ্য দিয়া গগনে উৰাই ॥৯
 হস্তীসৰক চায়া থাকয় সচকিতে ।
 ভাৱৰ সন্ধান হাতত সসজ্জতে ॥১০
 উত্তম সিন্দূৰে স্নিগ্ধিত গুণস্থলে ।
 ঐশ্বৰ্য্যত হস্তীকো জিনিতে পাৰে বলে ॥১১
 সৰ্ব্ব গাৱ স্নিগ্ধিত শোভন গুণস্থল ।
 পৰ্বত কন্দৰ যেন কপাল বহল ॥১২
 ভূণে কাণ্ড ভৰি সবে আছে ধনুৰ্ধৰ ।
 সচকিত ধিত খাণ্ডাইত কোমলকৰ ॥১৩
 কতেক বৰ্ণাইবো তাৰ সৈন্যক অপাৰ ।
 স্বৰ্গন দেৱক জিনি আছে বাবে বাৰ ॥১৪
 একেখানে আছেসোপে নেউলে ছাগেবাৰে ।
 যুগে চাচৰি কৰে বিড়ালৰ আগে ॥১৫
 ষোড়শে মহিষে সিংহে গজে এক চাৰে ।
 কাকো কেৱে নাখালয় বাৰণ প্ৰভাৱে ॥১৬
 হেন অদভুত যেনে হুমুসন্তে দেখি ।
 কতো দূৰে দেখিলন্ত বিদগধ পথি ॥১৭
 মনুষ্যৰ বাৰ কাঢ়ে সকল কালীক ।
 ময়না ঘৰা ভাটো চুটীয়া শালিক ॥১৮
 কতো কতো অন্তেপুৰে বড়ে চোণাকাক ।
 সম্যকে ভৰাই যেন মনুষ্যৰ বাক ॥১৯
 কস্তাসৰে বচন শুনন্ত কোতুহলে ।
 সৰ্ব্বদায়ে কুজায়ে পায়স মনুকলে ॥২০

সীতাক খোজন্ত বীৰে নিৰ্জন থানত ।
 একোৱে প্ৰকাৰে নপাই বিকল মনত ॥২১
 চিন্তা কৰে হুমুসন্ত বিকল স্বভাৱ ।
 কতে দূৰে শুনিলন্ত আনন্দৰ ধাৱ ॥২২
 কিকিৰীৰ শব্দ শুনি বিনি বিনি ।
 সন্ধাততে লক্ষ্মী অৱতৰিলন্ত যেনি ॥২৩
 পুষ্পক বিমান তিনি ত্ৰৈলোক্যে প্ৰখ্যাত ।
 ডেৱ দিয়া হুমুসন্তে চড়িলন্ত তাত ॥২৪
 পুষ্পকযে নাম সিটো উত্তম বিমান ।
 তাত পৰে নাহি আন স্বৰ্গে দিব্যযান ॥২৫
 পূৰ্ব পছিম এক প্ৰহৰ পথ ।
 উত্তৰে দক্ষিণে বিস্তাৰিত সেহিমত ॥২৬
 তাহাৰ সমীপে আছে উত্তম ওৱাৰি ।
 তাৰ গুণ বৰ্ণাইবাক প্ৰবন্ধে পাৰি ॥২৭
 তাহাক বুলিয় চিত্ৰকূট বাসহৰ ।
 ক্ৰীড়াৰ ভূবন থান মুখ্য বাৱণৰ ॥২৮
 স্বৰ্গ মৰ্ত্ত পাতালৰ যতক স্নন্দৰী ।
 সাৰ কৰা কৰি থৈল এক থান কৰি ॥২৯
 হুমুসন্তে খোজে দুই প্ৰহৰ নিশাত ।
 দেখিলন্ত কন্তাগণ বস্ত্ৰৰ শয্যাত ॥৩০
 লক্ষ্মণৰে যাক যেন নিয়মিয়া থৈল ।
 নৃত্য গীত কৰিয়া প্ৰয়াসে নিদ্ৰা গেল ॥৩১
 কতো নাৰী নৃত্য কৰি শুভিল ভাগৰে ।
 হাতত কন্দৰ পাৰে সোণাৰ ঘাগৰে ॥৩২
 কামে নিদ্ৰা গৈলক যুদ্ধ ধৰি কোলে ।
 স্বামী বুলি বুলি তাকে নিদ্ৰাত সন্তোলে ॥৩৩
 কৰো কতো স্নন্দৰী শয্যাত নিদ্ৰা গৈলি ।
 কালিনী খোপাৰ মাজে বিহবিল বেণী ॥৩৪
 কাহাবো শয্যাত লুলে সান্তেসৰি হাৰ ।
 স্বৰ্গত যেনে জিকিমিকি কৰে তাৰ ॥৩৫
 বদন কমল যেন পূৰ্ণ শশীকলা ।
 গান্ধিবাৰ আছে যেন পঙ্কজৰ মালা ॥৩৬
 আউৰৰ পাৱত আউৰে ভুলিলেক ভৰি ।
 কতোজনী অচেতনে পাৱয় ঘোজৰি ॥৩৭
 কতোজনী শুভিল কাহাকো কেৱেজড়ি ।
 সিধানৰ হস্তে মাখা থাকিল বিহৰি ॥৩৮
 বক্তাৰে শুভিলেক বজাইত কটি ।
 ভক্তিভাৱ কৰি যেন বজ্জে নাচে নটি ॥৩৯

বীণা বায় কবে ধবি শুভিলা হুম্ববী ।
কতোজনী শুভিল মকত কোলে ধবি ॥৪০
কতোজনী নিদ্রা গৈল হুম্বব সাবটি ।
স্বামী কুলি ধবে তাকে সাবটি সাবটি ॥৪১
বহুৰ শয্যাত কেহে। শুইল মহামুখে ।
আগে পাছে দুই হাত পিঠি কবি মুখে ॥৪২
কুম্বমন্তে কিচাৰি কুবন্ত সাবি সাবি ।
কম্বা সকলৰ সবে কপক বিচাৰি ॥৪৩
ততুল্য সমান সবে কপক আকলি ।
সবাতো কবিতা গীতা কপত আগলী ॥৪৪
সীত। হেবে কপে গুণে নোহন্ত অধিক ।
বারণ নৃপতি হবি আনিবেক কিক ॥৪৫
কতো বেলি আছিলন্ত কবি বিম্ববিষ ।
মধ্য ওৱাবিক কপি ধবিলন্ত মিশ ॥৪৬
জয় বামচন্দ্র দেৱ প্রভু মহেশ্বৰ ।
বধুকুল কমল প্রকাশ দিনকৰ ॥৪৭
জন্মে জন্মে মোৰ তবু পদে বতি হোক ।
বোলে। বাম বাম বত সভাসদ লোক ॥৪৮

—
১২ অধ্যায়
হবি ।

ওৱাবি মধ্যত দিবা, ভিষ্ঠি এক দেখিলন্ত,
হুবর্ণ মাণিক বস্ত্র কর্ণে ।
দিবা কম্বা এক আছে, জীড়াবতুনীতাই,
শুইল গৈয়া পিঠি নেত কোঁমো ॥১
অনেক হুম্ববী সবে, বাজাব গারত ধবি,
শুভিলেক আতি মনবন্তে ।
ডাঙ্গৰ হুম্বব কেন, নানা ভাৱে বেঠি আছে,
কোমল মাধবীলতা সঙ্গে ॥২

—
১০ অধ্যায় ।
হলবি

একৈক হুম্ববী, কপক দেখন্তে,
সূৰ্য্যোৱো বধ নবাই ।
আন মিশি চকু, বলাইতে নোৱাবি,
একৈক কম্বাক চাই ॥১
হবি হবি কেনে, প্রাণ ধবি আছে,
আসবাব নিজ স্বামী ।
কতেক নবক, সকলি পাশিঠে,
বাক্যে অঘোণাবী ॥২

হুম্ববীপণব, অঙ্গ পৰশনে,
অধিক ঘূৰটি চৰে ।
ঘোজবি শবদ, যেহেন শুনিয়,
নিদানত বাবি পৰে ॥৩
কুৰি ধন বাহ, শয্যাত জুলেই,
বিপকৰ্ণ হবে দৰ্প ।
পাক পাক শিবে, যেহেন দেখিয়,
কুৰি গোটা কাণদৰ্প ॥৪
যতেক, যতেক, প্রহাব কবিল,
ঐবাহত দন্ত ঘাৱে ।
বামস বাকিয়া, পালপি আছেই,
বারণ বাজাব গাৱে ॥৫
ত্ৰৈলোক্য মোহিনী, দিবা কম্বাজনী,
কুণ্ডলে মণ্ডিত মৰ্ণ ।
উন্নত জঘনী, গজেন্দ্র গম্বনী,
কুৰি হুবর্ণৰ বৰ্ণ ॥৬
বদন কমল, আতি হনির্মল,
উন্নত কঠিন তন ।
নাতি হুগতীৰ, দ্ৰিবাণী বলীত,
উদব পীন জঘন ॥৭
উক্বে হুগল, হুবর্ণৰ তুল,
গাকাতো বাম কমলী ।
ত্ৰৈলোক্য মোহিনী, দিবা কম্বাজনী,
সোণাব যেন পুতলী ॥৮
সোণাব আঘোৰে, বহি কনুৰন্ত,
বীবে ভাল মতে চাইল ।
ত্ৰৈলোক্য মোহিনী, দিবা কম্বাজনী,
মাকতিয়ে তেট পাইল ॥৯
আতি কপ গড়, দেখি কনুৰন্ত,
নাখিলা তাহাব হন্তে ।
সিখানে পোধান, কুৰি কুৰি বীবে,
চাহিলন্ত ভাল মতে ॥১০
বারন বাজাব, কম্বাৱে চাপিয়া,
ধবিতা আছেয় গলে ।
কাল পৰ্বতক, বেঠি কেন মতে,
বিজুলি আচাবে কলে ॥১১
আতি কপকটী, দেখি কনুৰন্ত,
বিন্ময় তৈল অকৃত ।

ইহান ৰূপে, নিতে মুচ্ছা যান্তু,
 দশৰথ নৃপহৃত ॥১২
 নমোঁ বসুপতি, অগতিৰ গতি,
 ভূমি দেৱ ৰূপাময়।
 তোমাৰ চৰিত, পৰম অমৃত
 মুকুতিকে। বিড়ম্বয় ॥১৩
 হেনয় তোমাৰ, চৰণ পঙ্কজে,
 মুগ্ধছোক মোৰ মতি।
 সমস্ত সমাজে, ডাকি ৰাম বোলোঁ,
 পাপ ঘাউক অধোগতি ॥১৪

১৪ অধ্যায়—হুম্মতৰ খেদ আৰু সীতাৰ্শন।
 পদ।

হুম্মতে বোলন্ত জনক জীউ সীতা।
 হেনসে বিপত্তি বাঘৰৰ বিবাহিতা ॥১
 জনক জীউৰ অঙ্গ বাৰণৰ গাৱে।
 বিপ্ৰৰ কপিলা যেন চণ্ডালৰ ঠাৱে ॥২
 হৰিঁ হৰি আই তোৰ হেন ভৈল গতি।
 বাঘৰৰ ভাৰ্য্যাৰ অধম ভৈল পতি ॥৩
 হুম্মতে কান্দে লোহ মলছন্তে হাতে।
 হেনসে বিপত্তি ভৈল বিধিৰ বিঘাতে ॥৪
 উত্তম কুলৰ বধু বাঘৰৰ নাৰী।
 অশোধনে হেন ধলে বুলিতে নোৱাৰি ॥৫
 চিত্ত দৃঢ় কৰি বীৰে আলোচন্ত কায।
 জনক নন্দিনী হেন সুহিৰ নিলাজ ॥৬
 পুনৰপি মনত গুণন্ত মনুমান।
 কদাচিতো নকৰিবা অমৃতক পান ॥৭
 আউঠ হাতৰ বেণী শুনিয়াছো ভাল।
 কেশ জুখি মুখ হুজি লৈবোঁহো প্ৰমাণ ॥৮
 এহি বুলি কেশ তাৰ মেলিয়া জুখিল।
 আউঠ হাতৰো এক বিগতে নাস্তিল ॥৯
 কেশ জুখি প্ৰমাণ নপাইল মনুমন্ত।
 ওচৰ চাপিয়া মুখ গোট হুজিলন্ত ॥১০
 মুখ হুজি চাহন্তে মত্তৰ পাইল ত্ৰাণ।
 বোলন্ত জানকী সুহিব হেন ধান ॥১১
 বাঘৰৰ বস্ত্ৰভা জানন্ত ধৰ্ম্মাধৰ্ম্ম।
 প্ৰাণ যাহন্তেও নকৰিবা হেন কৰ্ম্ম ॥১২

শুনিয়াছো বাৰণৰ প্ৰিয়া পটেশ্বৰী।
 ময়দানবৰ জীউ এহি মন্দোদৰী ॥১৩
 চিত্ত থিৰ কৰিলন্ত বীৰ মনুমন্তে।
 সচকিতে বাজ ভৈলা ওৱাৰিৰ হন্তে ॥১৪
 পুষ্পক বিমান চাহিলন্ত নিবন্তৰে।
 হাণ্ডি শালে চাহিলন্ত মন্দীৰাৰ ঘৰে ॥১৫
 প্ৰবেশিলা মাকতি খুজিয়া বহু দূৰ।
 বিস্ত বিস্ত কৰিয়া চাহিলা অস্তেষপুৰ ॥১৬
 ছুনাই মাকতি গৈয়া প্ৰাণীত চড়িয়া।
 বিলাপ কৰন্ত কপি সৰ্কোন্ধে পৰিয়া ॥১৭
 হা বিধি কি কৰ্ম্ম কৰিলোঁ হৰি হৰি।
 লক্ষাত নাহিকা ৰামদেৱৰ হৃদৰী ॥১৮
 হেন মতে চাহিলো মোহৰ প্ৰতিবন্ধে।
 জানিলো নিজীয়ে আই দেখি দশকন্ধে ॥১৯
 বাৰণৰ আতাস বিতাস ৰূপে ডৰি।
 চমৎকাৰ দেখি আকাশতে গৈলা মৰি ॥২০
 সুহিতে বা আনন্তে বা পৰিল সাগৰে।
 গোসানীক ভুজিলেক মৎস্য যে মগৰে ॥২১
 সুহি তেবে লক্ষাতে বা স্বামীত ভকতে।
 মৰিলা গোসানী মায় নিবাহাৰ ত্ৰতে ॥২২
 আশা ভঞ্জে কিম্বা আদেশিলেক বাৰণে
 গোসানীক ভুজিলেক ৰাক্ষসিনীগণে ॥২৩
 মই লবি গৈলে বৰ মিলিবে বৃত্তান্ত।
 সীতাৰ নপায়া বৰ্ত্তা ৰামো নিজীবন্ত ॥২৪
 অনন্তৰে লক্ষ্মণেয়ো এবিহন্ত জীৱ।
 মিত্ৰৰ কাৰ্য্যত থাকি মৰিবা সুগ্ৰীৱ ॥২৫
 ভৰতে শুনিবে প্ৰাণ সঙ্কলিল ৰামে।
 পানৈ শিবে ধৰিয়া মৰিব নন্দিত্ৰায়ে ॥২৬
 বিকলে মৰিব মৰে অযোধ্যাৰ লোকে।
 কোশল্যা হুমিত্ৰো মৰিবন্ত পুত্ৰশোকে ॥২৭
 স্বামীৰ সন্তাপে বিকলিত কৰি হিয়।
 তাৰা লোমা মৰিবন্ত হুশেনৰ জীৱ ॥২৮
 মায়ৰ বাপৰ শোকে দহু কলেৱৰ।
 পাছে প্ৰাণ এবিহন্ত অৰুদ কুমাৰ ॥২৯
 ৰাজ্যত বাঢ়িব সবে লটক তম্বৰ।
 উপজিলো পৃথিৱীত ভাৰ বিপৰীত ॥৩০
 উপজিলো পৃথিৱীত ভাৰ বিপৰীত।
 কিসক নয়াই প্ৰাণ লক্ষা নগৰীত ॥৩১

মই উপজিলোহেঁ। অৰম পাপাচাব।
 সদগতি নঠেল মোৰ জাতি দ্রোহীয়াব ॥৩২
 সাগৰ তীৰত নিয়া সজ্জালোহেঁ। বুলি।
 বহুকুণ্ড জালো মই ববিবাক বুলি ॥৩৩
 সাগৰত জাম্প দেও খাউক জলজন্তু।
 বাতীক নপায়। বাম আশ। তেজিবন্ত ॥৩৪
 এহি বুলি থাকতিয়ে মাথা তুলি চাইল।
 অশোকা বনিকা খান দৰশন পাইল ॥৩৫
 সম্পাতিব বচনক পবিল মনত।
 গোপীনাথী আছন্ত এহি অশোকা বনত ॥৩৬
 কৌতুকত থাকতি নাচন্ত ছেয়ে ছেয়ে।
 অশোকা বনক লাগি কবিলন্ত ডের ॥৩৭
 মহাবেগে পবিল। শব্দ গৈল ঠাট।
 সাগৰ মাজত যেন পবিল নিৰ্ঘাত ॥৩৮
 ত্রাসত চটক সব বাস পবিহবি।
 চিওঁ চিওঁ চপ চপ কতো গৈলা মৰি ॥৩৯
 বনজন্তু সবত লাগিল কোলাহল।
 আই বাপু বুলিয়া পলাই বনপাল ॥৪০
 বিস্তৃতি ভৈলেক লঙ্কাৰ বত জন।
 তবধ কবিল চকু বাকসিনীগণ ॥৪১
 কতো বুক আগ ভাগি গুচিল আবন্ত।
 উৰবা ভিঠিত যেন থাকি গৈল স্তম্ভ ॥৪২
 কতো বুক ভাগি গৈল শৰীৰৰ বায়ে।
 বিদ্বা শব্দ শুনি আকাশে উৰায়ে ॥৪৩
 অশোক চম্পক পুষ্প নাগেশ্বৰ সিবি।
 হনুমন্ত ভৈলা যেন পুষ্পময় গিবি ॥৪৪
 বনৰ কুন্তল সব পটৈ থসি থসি।
 ধূলি ধূসৰিত কপি সাক্ষাতে তপসি ॥৪৫
 হুচকিত হয়। চান্দ ধূমি ধূমি।
 বুকতলে দেখিলন্ত হৃদয়ৰ ছবি ॥৪৬
 হৃদয়ৰ ছবি কতো কতোহো কপাব।
 পোৱাল সুকৃত। মনি কলে জাতিকাৰ ॥৪৭
 নন্দন বনত আছে হুবিচিত্র কাৰ।
 অশোকা বনিকা খানো তাতো অনুপাৰ ॥৪৮
 বাহুবৰ আদেশে নিৰ্মিলা বিবকর্ষে।
 ক্ৰীড়াৰ ভুবন মনি সুকৃত্যৰ কৰ্ষে ॥৪৯
 শিশুপা বুকক দেখিলন্ত কতোঅপে।
 শুবি গোট বেড়ি আছে বাকসিনীগণে ॥৫০

বিকৃত বিভাস কতো পেচাব স্বভাৱ।
 ভেদুৰা স্বভাৱ কতো দেখিতে কৃত্যৰ ॥৫১
 কতো উৰ্দ্ধনাসিকা হস্তীৰ যেন শুও।
 গাৱ গোট কুশ দেখি টোলবিয়া হুও ॥৫২
 কতো নাক চেপেটা পতিলা গোটমান।
 গাৱত পবয় হাঙ্কি কুলা হেন কাণ ॥৫৩
 অজয়ুৰী পোমুখা শূকৰ স্থান স্থখী।
 গোলৈপেটী উক হাতে নপায় চুকি ॥৫৪
 বিহবিয়া আছয় হস্তীৰ যেন দান্ত।
 ছাগলৰ হেন মুখ সিংহৰ আক্ৰান্ত ॥৫৫
 কেহেঁ। জনীৰ মুণ্ড কেশাইল যেন দল।
 দুই তন লম্বিত সাক্ষাতে যেন চোল ॥৫৬
 ওলমিল ওঠ যেন নেৰঠনি শিল।
 কথিব বাসক খাই কবে কিল কিল ॥৫৭
 আলতাৰ বৰ্ণ কেহেঁ। শিকলীয়া কালী।
 কতোহো কপিলী বগী হাণ্ডিয়ে চিঁড়ালী ॥৫৮
 কতো কালী কতো ধূমী কতোহো গলন্তী।
 কনৈয়াৰী গজকাৰী প্রচৰ্ত্ত চানুন্তী ॥৫৯
 আগ শুবি সক যেন শিলিখাৰ তাজ।
 হাসন্তে দেখিয় যেন দশনৰ মাজ ॥৬০
 আলখনী পিলাচনী কুলক্ষনী ছাৰী।
 একৈক শোষতে গীয়ে মত্ত একো জাবি ॥৬১
 এক পাৰ দুই পাৰ তিনি পাৰ চাবি।
 জিহ্বাখান মেলি থাকে শৰীৰ আবৰি ॥৬২
 এক আখি দুই আখি কাবো তিনি আৰি।
 দুই কাণ হালৈ যেন চটকৰ পাৰী ॥৬৩
 তাসখাৰ মাজে দেৱী সংস্বতে সাৰ।
 মেখে যেন ঢাকি আছে সৰ্ব্বোত্তম ভাৰা ॥৬৪
 কেশে যেন ঢাকি আছে চম্পক মল্লিকা।
 ভয়ে যেন ঢাকি আছে অগনিৰ শিখা ॥৬৫
 ধূলন্তৰ মলিন বসন পবিধানে।
 বুকৰ মূলত আছে স্বাৰীক থিয়ানে ॥৬৬
 এক গোট। চেলাবি কুৰিত লুটি আছে।
 চকিতা হবিশি যেন চান্দ আগে পাছে ॥৬৭
 হনুমন্তে দেখিলা চকিত ভৈল মন।
 মনে আলোচিত কিলো কল বিতোপন ॥৬৮
 সীতা হবি যেতিখন আনিল বাহণে।
 গুণ্ডমুখে দেখিলো বানৰ পাকজনে ॥৬৯

সেহি ঠান কপ গুণ সেহিসি লক্ষণী ।
 আউঠ হাতৰ কেশ এক গোটা বেণী ॥৭০॥
 ইহাৰ কাৰণে মবিলন্ত নিশাচৰ ।
 বিবাহ ত্ৰিশিবা খৰ দৃষণ অপৰ ॥৭১॥
 কৰন্ধক মাৰিলেক বিকৃত পুৰুষেক ।
 শূৰ্ণগথাৰ নাক কাণ কাটিল। প্রত্যেক ॥৭২॥
 বালী বধ কবিলন্ত কৰি একশৰ ।
 স্ত্ৰীক কবিলন্ত বায় বাজেখৰ ॥৭৩॥
 অচলা লক্ষ্মীক দিল। কিঙ্কিমা নগৰী ।
 আৰা লোমা মালা দিল। তিনি পটেখৰী ॥
 মইও লক্ষা আসিলোঁ সাগৰ ভৈলোঁ পাব ।
 ইহান কাৰণে ধন জীৱন আমাৰ ॥৭৫॥
 কিনোটো অশক্য কৰ্ম বাঘৰে কবন্ত ।
 সীতা ব্যতিৰেকে কেনে প্রাণক এৰন্ত ॥৭৬॥
 কেন মতে বাঘৰৰ হিত পৰি যাওঁ ।
 সীতা দেৱী শাস্তী মই কেনে বাৰ্তাপাওঁ ॥৭৭॥
 পূৰ্বদিকে ধৰল কোকিল কাক বড়ৈ ।
 দিন গোটবঞ্চোঁ কৈত কোন কাৰ্য্য পৰৈ ॥
 হনুমন্ত আৰ ভৈলা পৰশিলা ঝাওঁ ।
 বাৰণ প্রবোধ ওৱাৰিত বাজৈ চাওঁ ॥৭৯॥
 পৰবাসী লোকে জাগি কৰে কোলাহল ।
 হাত মুখ পখালি পছত পালে পাল ॥৮০॥
 প্রাতঃকাল সঙ্কলিল বাৰণ বজাই ।
 একোয়ে প্রকাৰে সীতা মনৰ নয়াই ॥৮১॥
 শৰীৰ ভেদিল দৃঢ়তৰ পঞ্চবাণে ।
 সন্ধিত পঞ্চম বাণ হানিল পন্ননে ॥৮২॥
 সীতাক হুমৰি তাৰ মদন বিশাল ।
 বিচিত্র খানৰ হস্তে আসিল সকাল ॥৮৩॥
 কপূৰ তাম্বুল খাইল মদন মাদক ।
 সীতাক হুমৰি তাৰ মনত খলক ॥৮৪॥
 জানেকীক স্মৰি তাৰ নসখয় মন ।
 অশোক। বনক লাগি কবিল গমন ॥৮৫॥
 একেধৰে ঠাৱ হস্তে লৰি সাতো আগ ।
 কন্যা সহস্ৰেক শত্ৰু বেগে লৈল লাগ ॥৮৬॥
 হুগন্ধ ধূপক ধৰি চাপিল সমীপ ।
 কেহোজনী ধৰি যায় বস্ত্ৰৰ শ্ৰদ্ধীপ ॥৮৭॥
 আগৰ কপূৰী লৈয়া কনক ভূষাৰি ।
 কপূৰ তাম্বুল যোগায় কতো নাৰী ॥৮৮॥

তাৰাহেন আকি পাৰে একৈক হুম্বৰী ।
 কৰি হাত লোহাৰি চাপিল মন্দোদৰী ॥৮৯॥
 সেৱা কৰি চলিল ম্যামিনী কন্যাজন ।
 অশোক। বনিকা গৈয়া পাইলা তেতিক্ষণ ॥
 অলঙ্কাৰ শব্দ শুনিলা হনুমন্তে ।
 মাথা ভুলি দেখিলন্ত বাৰণ আসন্তে ॥৯১॥
 লাম্ব দিয়া উজাইলন্ত হুম্ব দেহা কৰি ।
 শিশপা বৃক্ষত থিত পত্ৰহি আবৰি ॥৯২॥
 বাৰণ আসয় দেখি জানিল ইঞ্জিতে ।
 বায়ু পায়। কদলী কাম্পয় যেন মতে ॥৯৩॥
 ঢাকি উক উদৰ বসিলা তকতলে ।
 স্তন দুই ঢাকিলন্ত বাহুয়ে যুগেলে ॥৯৪॥
 লাজে ভয়ে দেবীৰ চক্ষুৰ বহে লোহ ।
 সীতাক দেখিয়া বাৰণৰ বিয়ামোহ ॥৯৫॥
 জয় জয় বম্ববংশ তিলক বাঘৰ ।
 যাৰ নাম লৈয়া তবে ভৱ পৰাত্তৰ ॥৯৬॥
 হেন বাম নাম যিটো হুম্বৰে সতত ।
 কোনে কহিবেক পাৰে তাহাৰ মহত ॥৯৭॥
 হেন বাম চৰণত পশিলোঁ শৰণে ।
 বোলোঁ বাম বাম যত সভাসদগণে ॥৯৮॥

১৩ অধ্যায় ।

সীতাক উজাইল বাৰণৰ চোঁট। আৰ চোঁট বিকল
 হোৱাত কোৰ। বাকসিনী বিলাকেও সীতাক
 নানাবিধ ভয় দেখুৱায় ।

ভূষাৰি ।

কতো দূৰ হস্তে, বাৰণে মাতই,
 সীতাৰ মুখানি চাই ।
 লাজ পৰিহৰ, ত্ৰৈলোক্য হুম্বৰী,
 এখানে পুৰুষ নাই ॥১॥
 তোৰ কপ দেখি, ম্যামোহ ভৈলোহৌ,
 খিৰ নোহে মোৰ গাৱ ।
 এতো কি তোমাৰ, খণ্ডিয়া নগৈল,
 হৰিবাৰ ভঙ্গ ভাৱ ॥২॥
 মুখ ভুলি মাত, সবস বদনী,
 দেখোঁ মই চম্ভোদয় ।
 অন্তৰ্গত মোৰ, হৰিতে খণ্ডোক,
 দাক্ষ এ তমোময় ॥৩॥

তেঁও ব্রহ্মপুত্র, কোনে বর্ণাইবেক
 সকল গুণ সম্পন্নী ।
 তিনিহো ভুবনে, আমি নৈয়ো দেখোঁ,
 তোব ঠান কিতোপনী ॥৪
 ভূমি হুন্দরী, ভূমিত আছাহু,
 মনোহরী বস্তু শম্যাত ।
 তৎপলি তোমাব, সদৃশ নোহয়,
 দেহগুণে ভূমি জাত ॥৫
 তোব অঙ্গ ভাগে, শোভা কবৈ আতি,
 বিদ্য সব অলঙ্কারে ।
 দেহ যোগ্য কেবে, মণ্ডিত হোয়য়,
 কেনে সহে কাম ধাবে ॥৬
 বনবাসী জটী, তপসিক এবি,
 সীতা দেবী মোক তজ্জঁ ।
 তোমাব বাপয়ে, জনক পাতিবোঁ,
 পৃথিবী মণ্ডলে বাজা ॥৭
 তেহেঁ সে আমাব, যশস্ব ভৈলন্তে,
 দেখিবা কেন মহত ।
 পৃথিবী বাজা, সকলে খাটোক,
 জনকব চরণত ॥৮
 বারণক লাজে, ভয়ে পিঠি দিয়া,
 সীতায়ৈ দিলা উত্তর ।
 ব্রহ্মাব নন্দন, পুলস্তিব নাতি,
 ভূমি বাজা লঙ্কেশ্বর ॥৯
 চৌধয় শাস্ত্রত, আপুনি পার্গত,
 বুজিয় ধর্ম অধর্ম ।
 অযোগ্য বচনে, শাস্তী যে কস্তাব,
 কিসক জনিয় ধর্ম ॥১০
 কুনয় এবিয়া, বাজা লঙ্কেশ্বর,
 ধর্মক ধর্ম মনত ।
 মোক নিয়া ভূমি, কাণ্ড কবি দিয়া,
 বাঘর চবনত ॥১১
 প্রকৃত ভকতি, লীলায়ে সাধিয়া,
 নির্ভয় কবাইবোঁ তোক ।
 বামব প্রসাদে, চিবকাল ভুঞ্জ,
 অকণ্টক তিনি লোক ॥১২
 মুহি পঞ্চাবা, হবিষ্য কল,
 অকিঞ্চিৎ তই পাইবে ।

প্রকৃত স্বর্ণ,
 সবাধবে মজিবা ॥১৩
 সপুত্র থাকয়ে,
 শিশুকো নবাব ॥১৪
 এভো চক্ষু নবা,
 মোহোব স্বামী নবক ॥১৫
 মোক কাম ভায়ে,
 চাহন্তে বারণা,
 চক্ষুয়ো বাজ নভৈল ।
 বামব ভার্য্যাক,
 লাঘব বোলন্তে,
 জিহ্বায়ো খসি নগৈল ॥১৬
 আমাব প্রভুকি,
 ঠারত নাহিকা,
 তোহোব ভাগ্যক পাই ।
 শপি ভয় তোক,
 আজি নকবও
 ধর্মব পথক চাই ॥১৭
 সীতাক চাহিয়া,
 বারণ বোলয়,
 হাওঁবে চুপুনী ছাবী ।
 নির্ভয় স্বরূপে,
 মাতন্তে আত্ম,
 জানস ত্রীক নমাবি ॥১৮
 মোব বুধ চাই,
 উত্তর কবল,
 হাওঁবে চুপুনী জনী ।
 আগম পুৰাণ,
 মোক বুজায়স,
 কোন যে সাক্ষী বয়নী ॥১৯
 স্বর্গ মণ্ডলক,
 পৃথিবী জিনিয়া,
 পাতাল কবিলো বন ।
 ত্রিদশ আসিয়া,
 মোক দেহা কবে,
 তপসিব গুণ কস ॥২০
 এতিখনে তোব,
 স্বামী দেহবক,
 মাঝি পেশেঁ একেশবে ।
 বাজা হকরাই,
 বিপাক্তে পবিয়া,
 জীমোক বন গোচবে ॥২১
 সীতায়ৈ বোলন্ত,
 চুপুনি বারণা,
 নমাত গর্ভ বিস্তার ।
 শাস্তী কস্তা হবি,
 আনিবাব ফলে,
 দুখ পাইবি বহুতর ॥২২
 প্রকৃত আগত,
 তই থিব হইবে,
 ভালে জায়েঁ তোব গহ ।
 মোহোব আগত,
 চক্ষুয়া নকাব,
 আনত জাবনা কহ ॥২৩

স্বামী দেৱৰক, পৰোক্ষত মুঢ়া,
মুনিসাই পৰিহৰি।
লাজ বৈলখক, ধোবাক দিলেহে,
আনিলেক চুৰি কৰি ॥২৩
বাঘৰ স্বামীৰ, আমি ধৰ্ম্মপত্ৰি,
জ্বলস মোহোৰ শোক।
স্বামীৰ ইজিত, পাইলে এতিথণে,
শপি ভয় কৰোঁ তোক ॥২৪
নিৰ্ভয় নাবীৰ, আগত বাৰণা,
মেলস আটাই টাই।
নিলাজ ভৈলসে, বৰ স্তখে জীৱে,
কৈতো ভাত কঠ নাই ॥২৫
নাক কাটিবাৰ, গুণেক আছই,
স্তখে বহে খৰবাহা।
তোহোৰ বীৰত্ব, বাম্ পাৱে মলছো,
হাতি বান্ধি মৰিবে ঘাই। ॥২৬
জয় জয়-বধু,- বংশ শিৰোমণি,
বামচক্ৰ ৰূপাসিদ্ধ।
তোমাৰ চৰণ, পঙ্কজৰ মাগো,
ৰূপা মকৰন্দ বিলু ॥২৭
তমু নাম মোৰ, মুখে নছাৱোক,
চৰণ নেবোক মনে।
তেজি আন কাম, বোলোঁ বাম বাম,
যত সমাজিক জনে ॥২৮
১৬ ৩. অধ্যায়।
পদ।

সীতাৰ শুনিয়ে। হেন নৈবাশ বচন।
ক্ৰোধে দশগীৱ ভৈল। ৰকত নয়ন ॥১
উক দুই কম্পাৱয় পিণে হাতে হাত।
কটাকৈ ক্ৰোধিয়া আকোৰয় দশ মাথ ॥২
গজ কৰি বোলয় বাথোক আসি বাম।
আজি থগাইবোঁ তোৰ সীতা শাস্তী নাম ॥৩
বলে ধৰোঁ পাপিষ্ঠীক পৃথী ছইবা সাধি।
মোক স্বামী নববে ফুটিল দুই আখি ॥৪
গৌৰৱ প্ৰাণীসে উচিতত লৱে ঠাৱ।
হুটিলে নীচ জন হোৱে শুদ্ধ ভাৱ ॥৫
গজ কৰি ঘাইল লকানাথ নিশাচৰ।
দেখি ক্ৰোধ জ্বলি গৈল বাহুব পুত্ৰৰ ॥৬

মনে মনে গৰ্জন্ত নসসে তান বুক।
পাপিষ্ঠ ৰাক্ষসে আজি গোঁসানীক ছোক ॥৭
মনে মনে বোলন্ত থাকিব লাৰি কৈক।
হোওঁ বায়ুপুত্ৰ আজি দিবোঁ তোক সেক ॥৮
পাৱত পাৱক দিয়া আজুৰিবোঁ ভিৰি।
আবৰ পাৱত ধৰি পেলাইবোঁ চিৰি ॥৯
লাঠি মাৰি ভাজি এবো দশ মাথা খুলি।
মুহি আজি মাৰি এবো পাঞ্জৰক মুলি ॥১০
বাঘৰ বৈৰ আজি নিদলি পেলাওঁ।
লাঞ্জে বান্ধি সাগৰত ভুৰি পকাওঁ ॥১১
গজ কৰি চলয় লকাৰ মহাবাজ।
মন্দোদৰী বোলয় আসজ ভৈল কাষ ॥১২
পূৰ্বকালে শপি আছে নল যে কুবেৰে।
স্ত্ৰীবলে ধৰিলে মোহোৰ স্বামী মৰে ॥১৩
আগ বাঢ়ি মন্দোদৰী কৰিল প্ৰবোধ।
স্ত্ৰী সকলত প্ৰভু মুয়ুৰাই ক্ৰোধ ॥১৪
তোমাৰ ক্ৰোধক নসহন্ত দেৱগণে।
পুৰণি কাহিনী প্ৰভু নপৰয় মনে ॥১৫
আগ বাঢ়ি মন্দোদৰী বুলিলেক বাণী।
হস্তীক অক্লেশে যেন পলটাই টানি ॥১৬
বাৰণে বোলয় শুনোঁ ৰাক্ষসিনীলোক।
যেন তেন মতে সীতা ববাই দিয়া মোক ॥১৭
মাসা দুইক লাগি দিলোঁ মই দিন কান্তি।
ইহাৰ ভিতৰে যেন সীতা বশ্ত যান্তি ॥১৮
সেন তল কুপতি বুলিয়ো সমুদায়।
যেন তেন মতে তজে চিন্তিয়ো উপায় ॥১৯
এতেক উপায় যেনে ববাইতে নপাৰি।
সৱে হস্তে মিলিয়া সীতাক খাই। মাৰি ॥২০
ৰাক্ষসীলোকক ৰাজা কৰিয়া আদেশ।
কন্যাগণ সমে গৈয়া গৃহত প্ৰবেশ ॥২১
আশা ভঞ্জে লঙ্কেশ্বৰে পৰিৱৰ্ত্তি গৈল।
সীতাক ৰাক্ষসীলোকে ডবাইবে লৈল ॥২২
কেহো বোলে ধৰ ধৰ কেহো বোলে মাৰ।
আলখনী ছাৰীক বাখিয় কিক আৰ ॥২৩
ভজিবি বা নভজিবি বোল ঝাপ্ট কৰি।
চিৰিবোঁ নখে তোৰ জ্বলয় বিদৰি ॥২৪
মাখাত কামোৰ দিয়া চিন্তি এবো শিব
মুহি তেটু চিতি পিওঁ তপত কৰিব ॥২৫

এইতো বামুখী নারী সবাক্ত কোমল ।
 আশেষ ভূষিতি পাইবো গারে হৈব বল ॥২৬
 স্ত্রী। বাকসী বোলে সীতা দেবী স্তন ।
 মই তোব জানো যত পতিব্রতা গুণ ॥২৭
 বামুখী আশাক দুবতে পবিহব ।
 এই পতিব্রতা ধর্ম বারণত কব ॥২৮
 বিবিধ অঙ্গতে তোব লাগা অলঙ্কার ।
 কপত আশ্রয় তিনি ভুবনন্ত সাব ॥২৯
 বামুখী আশাক দুবত পবিহব ।
 রাজ্যত ভজিলে হইবে ত্রৈলোক্য ইন্দ্রবী ॥৩০
 তাই যেবে এতেক বচন বুলি গৈল ।
 তাত পাছে বিকটা বাকসী আসি ভৈল ॥৩১
 লোকবে খোকবে জানকীক পাবে গালি ।
 বারণত ভজ তই মোব বোল পালি ॥৩২
 পুনবপি বোলে তই সীতা কি কবস ।
 বাম বাম বুলি তই মিচাত মবস ॥৩৩
 সিপাবব পবা হবি আনিলে বারণে ।
 সাগবক তবি তোক নিব কোন জনে ॥৩৪
 তোব কায় কাবণে মোহোব উঠে হাসি ।
 বারণক এবি তপসিক মন যানি ॥৩৫
 সুরণব এবিয়া পিঙ্গল কাচ কাঙ্গি ।
 সোন এবি সীতা তোব সালয়াত গাঙ্গি ॥৩৬
 ত্রৈলোক্যব নাথ এবি তপসিক চাস ।
 পকা কণ্টকিক এবি ডহাকল খাস ॥৩৭
 তাই যেবে এতেক বচন বুলি গৈল ।
 হয়মুখী নামে নিশাচরী আসি ভৈল ॥৩৮
 চিউব তলক লাগি ওলমিল ওঠ ।
 মোবাস যেন ওলমিল পেট গোট ॥৩৯
 শুনিবি জানকী সীতা বোলোঁ হয়মুখী ।
 ভুমি আনি এতকাল হরা আছোঁ দুখী ॥৪০
 আমাব দুর্গতি খণ্ড পুণ্যক সকস ।
 মনু্য পবিহবি মাঝ লোতক মলছ ॥৪১
 হিত বোল বোলোঁ মই সীতা তই স্তন ।
 বারণত ভজিলে অনেক হৈব গুণ ॥৪২
 শত সহস্র কন্ডা পাইবে অধিকার ।
 বাবণা অধীন হৈব নিচরে তোমাব ॥৪৩
 হিত বোল দুস্তনস ক্রোধ বব পাইবো ।
 ক্ষম বিদাবি তোব অগ্রহাস খাইবো ॥৪৪

মাখাত কাণ্ডুবি মবমবিয়া চোবাইয়ে ।
 হেন মতে সীতা তোক বিভক্তিয়া আইবো ॥
 তাই যেবে এতেক বচন বুলি গৈল ।
 বক্রমুখী নামে নিশাচরী আসি ভৈল ॥৪৬
 হাতে শূল ধবি আসি বোলে ক্রোধকবি ।
 বিভক্তিয়া খাওঁ আসা খণ্ড খণ্ড কবি ॥৪৭
 প্রমদা বোলয় মাঝে কণ্টক দুচবি ।
 রাজ্যত জানাইবো গৈল আপুনিয়ৈ মবি ॥৪৮
 মবিবাব নাও শুনি নৃপতি বারণে ।
 বুলিলন্ত দুজা গৈয়া বাকসিনীগণে ॥৪৯
 এহি বুলি জানেকীক ক্রোধে চারা মুখ ।
 তেবেলে গুচয় মোব বাধিবাব দুখ ॥৫০
 অজমুখী বোলে এইফ বিভক্তিয়া খাওঁ ।
 অমৃতত সানিয়া ভূষিতি বব পাওঁ ॥৫১
 শূর্ণনাসা বোলৈ মোব হেনর সমস্ত ।
 অজমুখী যি বুলিলে লাগিল মনত ॥৫২
 উচিত কার্যকসে বিশিষ্ট বুলি মানি ।
 সীতাব মাংসক নিরা অমৃতত সানি ॥৫৩
 নিকুস্তিলা বোলে সখী এই কার্য কব ।
 সীতা যেবে পটেশ্বরী দুহি বারণব ॥৫৪
 বাকসী লোকব শুনি বচন প্রহাব ।
 ভয়ে ভবসিয়া গার কাম্পয় সীতাব ॥৫৫
 শিংশপা কৃষ্ণব তলে জানকী গোপিনী ।
 তাসম্বাক সমুখিয়া বুলিলন্ত বানী ॥৫৬
 হাওঁবে লাভিকি জীয়া অধম বর্কব ।
 দুখ দুখ নজানস তিনিয়ো লোকব ॥৫৭
 প্রাণীব বধত খানিত্তেকো নাহি ধর্ম ।
 ভুমি কেনে জানিবাহা পতিব্রতা ধর্ম ॥৫৮
 কিনো মই পানী মন্দ কোন কর্ম করোঁ ।
 যিনে বাম এতকাল কেনে প্রাণ ধরোঁ ॥৫৯
 প্রহু নজানন্ত মোক আনিলেক হবি ।
 সিকাবণে বারণে আহয় প্রাণ ধবি ॥৬০
 মোহোক কৈমানি হবি আনিল বারণে ।
 ইটো কথা নজানন্ত জীবাম লক্ষণে ॥৬১
 সিকাবণে জীকন্তে আহয় লক্ষণব ।
 ভিবি চোবা পাশিষ্ঠ অধম ববব ॥৬২
 তাপসব বেশ প্রহু হোন্ত জটাবাণী ।
 বনবাসী দুখী প্রহু হোন্ত নিকাবী ॥৬৩

তথাপিভো প্রভু মোৰ পৰম দেৱতা ।
 মই শাস্তী পতিত্ৰতা নাৰী বিবাহিতা ॥৬৪
 কৈসানি দেখিবো লক্ষ্মাখানি পুৰি যাইব ।
 বান্ধসিনীগগকে শূগালে বেঢ়ি থাইব ॥৬৫
 চক্ষু পুৰি কৈসানি দেখিবো আনন্দক ।
 বান্ধসিনী লোকে স্বামী বুলি কান্দিবেক ॥৬৬
 ত্ৰৈলোক্যৰ ৰাজ্য হোৱে যতাপি ৰাৱণ ।
 তথাপি ছায়াত তাৰ নেদিবো চৰণ ॥৬৭
 সবে হস্তে মিলি মোক মাৰিয়া থাইবাহঁ ।
 ইহাত অধিক আৰ কিনো কবিবাহঁ ॥৬৮
 ত্ৰিজ্ঞতা জাগিয়া বোলে বুদ্ধায়ে বান্ধসী ।
 কুপিত নয়নে মাতৈ শয্যা মাজে বসি ॥৬৯
 হাওঁৰে লাৰিকি জীয়া কিবা দেখিলাহঁ ।
 সীতাক নথাহঁ। ভুমি আপনাক থাহঁ ॥৭০
 হা হা আই সীতা তই স্নকোমলী নাৰী ।
 তোহোক নিষ্ঠুৰ হেন বুলিতে নোৱাৰি ॥৭১
 ৰখিলোঁ ৰখিলোঁ আই ভয় পৰিহৰ ।
 তোহোৰ দুৰ্গতি গৈল প্ৰায় ছৰস্তৰ ॥৭২
 লক্ষ্যৰ আপদ ভৈল বান্ধসৰ কয় ।
 ৰাৱণ বিনাশ দেখো বাঘৰৰ জয় ॥৭৩
 গোঁসাইক দেখিলোঁ মই স্বপনৰ হস্তে ।
 সঙ্গাৰা পৃথিবীক আসয় গিলন্তে ॥৭৪
 আক হেন দেখিলোঁ বাঘৰ মহাবীৰ ।
 মহা কোঁড়হলে তেস্ত পিয়ন্ত কষিৰ ॥৭৫
 ৰথখান দেখিলোহঁ। গজদন্তময় ।
 সহস্ৰেক দন্তালে একত্ৰ চুয়া বয় ॥৭৬
 তাতে চড়ি ৰামদেৱ অন্তৰীক্ষে বাস্তু ।
 দিব্য অলঙ্কাৰে শৰীৰক মণ্ডিলন্ত ॥৭৭
 সমুদ্ৰে যোগাইল নিয়া শুকুল পৰ্বত ।
 ত্ৰিৰাম লক্ষ্মণ সীতা আৰ ওপৰত ॥৭৮
 ৰাজ চিহ্ন ধবিলেক ছত্ৰেক ধৱল ।
 মেকৰ উপবে যেন চন্দ্ৰৰ মণ্ডল ॥৭৯
 পুষ্পক বানত মই দেখিলো ৰামক ।
 ৰামে সীতা দেৱী ডাঙিনত লক্ষ্মণক ॥৮০
 তাতে চড়ি ৰাম দেৱে লক্ষ্যক আসিলা ।
 ভুমি সমে দেখিলোহঁ। একস্থান ভৈলা ॥৮১
 ৰাৱণক দেখিলো নিশ্চয় সুগু লগা ।
 গলত দামৰি দিয়া আকোৰে চামুণ্ডা ॥৮২

পুষ্পক যানৰ পৰা পেলাইলা খসাই ।
 দক্ষিণ দিশক লাগি লৈয়াই খসাই ॥৮৩
 কতোহো ছৰৰ পথ যমপুৰ গৈয়া ।
 তহিতে পৰিল গৈয়া আউঠানি খায়া ॥৮৪
 কাউ বাউ কৰে বীৰে দোকাহুজি পাৰে ।
 হাত ভৰি ধোৰা যেন উঠিতে নোৱাৰে ॥৮৫
 দেখিলোহো কুন্তকৰ্ণ গৰ্ভত চড়ি ।
 দক্ষিণ দিশক লাগি যাই দৰদৰি ॥৮৬
 অসম্ভ্যাত নৃত্য গীত কৰয় যোগিনী ।
 বান্ধসৰ তেজ খায়া কিল কিল ধ্বনি ॥৮৭
 ইসৰ লক্ষ্মণে তোৰ দুৰ্গতি খন্দয় ।
 তোহোৰ বৈৰক মায় দৈবেসে দণ্ডয় ॥৮৮
 বায় নয়ন উক বায় কলেৱৰ ।
 প্ৰত্যকে দেখয় সীতা কাটম্প বায়কৰ ॥৮৯
 ইসৰ মজ্জলে তোৰ স্বপনৰ ফলে ।
 অবিলম্বে স্বামীকোল পাইবে অবিকলে ॥৯০
 ডালত বসিয়া মুখ চায়া বড়ৈ কাক ।
 স্বামীৰ বাৰ্তাক তোৰ আইল জনাইবাক ॥৯১
 ত্ৰিজ্ঞতাৰ স্বপ্নক কৰিয়া বিমৰিশ ।
 দুখতে খানিক দেৱী ভৈলন্ত হৰিষ ॥৯২
 ত্ৰিজ্ঞতাৰ বচনে নিচেই সবে ভৈল ।
 বান্ধসিনী লোক যত পৰি নিদ্রা গৈল ॥৯৩
 বেঢ়িয়া শুইলেক আউৰক আউৰে জৰি ।
 কতোজনী অচেতনে পাৰয় ঘোজৰি ॥৯৪
 আদি অন্তে কথা যত সমস্তে আকলি ।
 শুনিতে লাগিল হনুমন্ত মহাবলী ॥৯৫
 সাৰ্থক যে মই পৃথিবীত উপজিলোঁ ।
 শাস্তী সীতা গোঁসানীক প্ৰত্যকে দেখিলোঁ ॥৯৬
 ৰামৰ বিপতি নিতে ইহাৰ স্তম্ভৰি ।
 মই দেখিলোহো সীতা পৰৰ ঈশ্বৰী ॥৯৭
 সহস্ৰ সংখ্যাত কোটি তালুক বানৰে ।
 পৃথিবীৰ অন্ত সবে খোজে নিবন্তৰে ॥৯৮
 মোহোৰ কাৰ্য্যৰ সমাপতি হোক কেনে ।
 বান্ধসিনীলোকে মোক নজানয় যেনে ॥৯৯
 ইসৰে জানিলে ৰব হুইবেক আনুলি ।
 মোক বন্ধি কৰাইবেক ৰাৱণত বুলি ॥১০০
 সীতাক নমাতি ৰোৰ যাইবে সূৰ্য্যাই ।
 কোন মতে যাতো মই নজানোঁ উপাইয় ॥১০১

আগত পৰিয়া য়েবে মাতো এতিৰূপে ।
বুলিব ছলিতে আইলা আৰকা বারণে ॥১০২
সীতাক নম্ৰাতি য়েবে এহিমতে যাওঁ ।
বাঘৰ চিত্ত কেনমতে পতিয়াওঁ ॥১০৩
বুলিবন্দ বানবায়ে আমাক ভাণায় ।
সীতাক নেদেখি আসি দেখিলো বোলয় ॥১০৪
যোব মনে যেন যৱাই কবিবোহো গহা ।
বামকাৰ্য সাধন্তে ত্ৰিদশে হইবা সহ ॥১০৫
ধীৰে ধীৰে পঢ়িবোহো সঙ্গীত যে বাণী ।
যেন মতে পতিয়াস্ত জানেকী গোসানী ॥১০৬
নুহি তেবে আন উপায় কৰোঁ পাছে ।
হেন শুনি অন্নকায় কবিলন্ত পাছে ॥১০৭
হাত যোব কৰিয়া সীতাক নমিলন্ত ।
আতি অন্ন কৰিয়া বচন বুলিলন্ত ॥১০৮

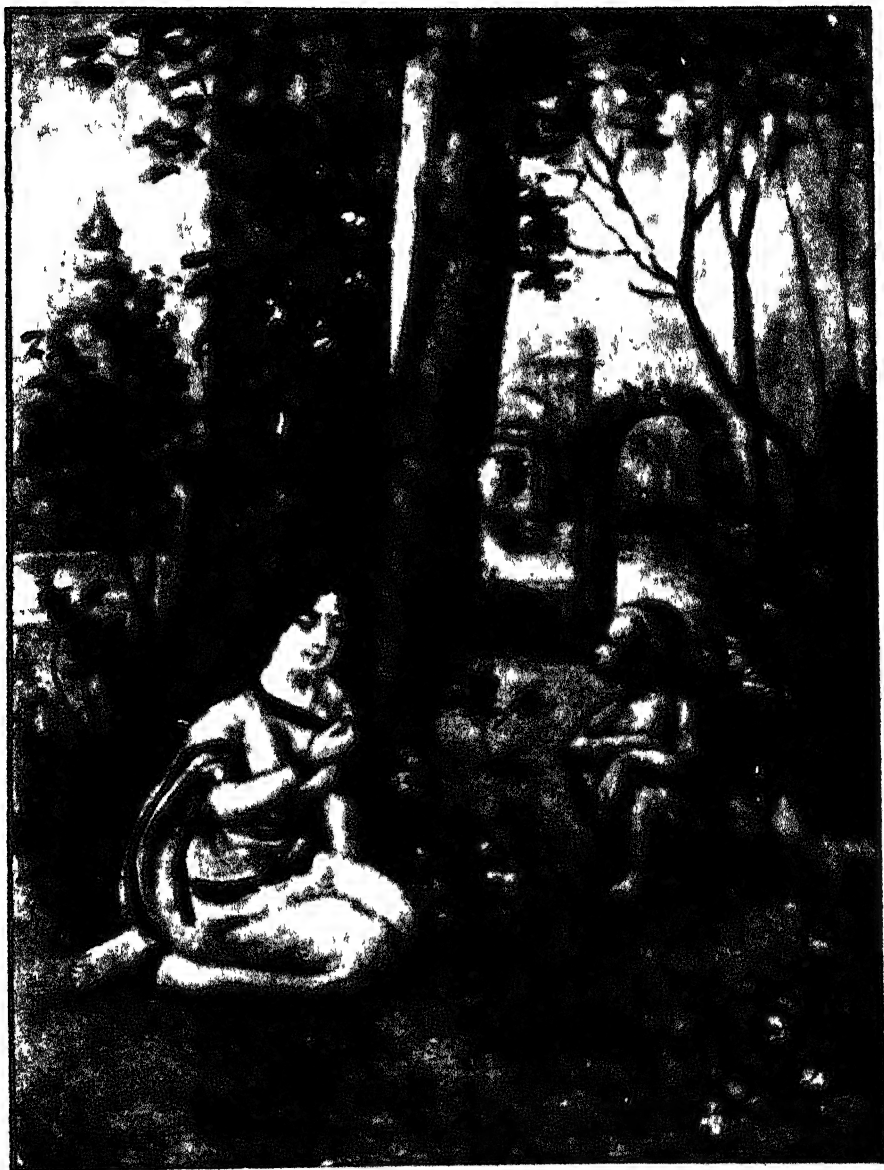
১৭ অধ্যায় ।

সীতাব মৈতে হনুমন্তৰ কথোপকথন ।
শ্ৰীমন্ত মহাবাজা দশবধ নাম ।
তাহান তনয় শ্ৰেষ্ঠ ভৈলন্ত শ্ৰীবাম ॥১
বাজা পাতিবাক দশবধ সাজ ভৈলা ।
ছোট মাতৃ কৈকেয়ী বাজ্যক কাড় লৈলা ॥২
শুভকণে ভবতক বাজ্য দিল মাগি ।
বামক পাঠাইল যোব বনবাস লাগি ॥৩
ভাতৃক ভাৰ্য্যাক বামে ভুলে কবি নিল ।
বন মধ্যে জানেকীক বারণে হবিল ॥৪
এহি বুলি হনুমন্ত মোনে থাকিলন্ত ।
প্ৰিয় কথা শুনি দেবী চৌভিতি চাইলন্ত ॥৫
পূব পশ্চিম দেবী উত্তৰো লখিল ।
দখিন দিশতো সতী কিছু নলখিল ॥৬
উৰ্দ্ধক চাহিল মার বাম হাত তৰি ।
দেখন্ত বানব আছে কৃতাজলি কবি ॥৭
সীতায়ে বোলন্ত প্ৰণামোহোঁ হবিব ।
প্ৰণামোহোঁ সূৰ্য্যক কুবেব পুৰুষ ॥৮
বানবৰ মুখে শুনেঁ যিসৰ বচন ।
স্বৰূপ স্বৰূপ হৌক নোহৌক স্বপন ॥৯
সীতায়ে বোলন্ত বাপু কৈবহন্তে আইলে ।
মোহোব স্বামীৰ বার্তা কেনমতে পাইলে ॥
শিশুপাত বহি হনুমন্তে বোলে বাণী ।
ভুমি নো কাহাব জীৱ কমন গোসানী ॥১১

শিশুপাব মূলত কিসত আছা বসি ।
কি কাৰণে কান্দিয়ো লোভক পাবে খসি ॥১২
বাসৱৰ শৰী কিবা ভুমি সোভাপিলী ।
কিবা আদিত্যৰ ছায়া চন্দ্রৰ বোহিণী ॥১৩
হবিব লক্ষ্মীসি কিবা হবব পার্শ্বভী ।
বশিষ্ঠৰ ভাৰ্য্যা কিবা ভুমি অকল্লভী ॥১৪
হেন কপ নৈয়ো দেখোঁ ভুবন মোহন ।
বিশাল নয়ন চন্দ্র সমান বদন ॥১৫
আখৰেক মাতোহো স্বৰূপ য়েবে কোৱা ।
ভুমি দেবী জনকৰ জীউ হোৱা নোৱা ॥১৬
সীতা নাম তোমাৰ বামৰ পটেস্বৰী ।
তোমাক কি বারণায়ে আনিলেক হবি ॥১৭
সীতা সঙ্কলন হৱা দিলন্ত উত্তৰ ।
দশবধ পুত্ৰবধু ভাৰ্য্যা শ্ৰীবামৰ ॥১৮
কৌশল্যা মোহোব স্বাশু লক্ষণ দেৱব ।
সীতা নাম বোলে মোক জীউ জনকৰ ॥১৯
বাজ্য দিবে লাগি দশবধ সজ ভৈলা ।
ছোট স্বাশু কৈকেয়ী বাজ্যক কাড় লৈলা ॥
পুত্ৰ ভকতক তেন্ত বাজ্য দিল মাগি ।
বামক পঠাইল যোব বনবাস লাগি ॥২১
কতোকাল আছে য়েবে দণ্ডকা বনত ।
বারণে হবিল মোক নিৰ্জন থানত ॥২২
বান্ধসী মধ্যত দুখ পাওঁ অতিৰেক ।
ইসৰ দুখত মোক য়েসে নিলেক ॥২৩
কৈব পৰা আইলে বাপু কহিৱো প্ৰভত ।
কিবা বারণৰ কিবা বাঘৰ দূত ॥২৪
কবযোব কৰিয়া বোলন্ত হনুমন্ত ।
তোমাৰ যে স্বামী বাম কল্যাণে আছন্ত ॥২৫
বার্তাক নপায় বামে খুজিলা বহুত ।
হনুমন্ত নাম মোব বাঘৰ দূত ॥২৬
হুজিৱাব পুত্ৰ তেহে লক্ষণ কুমাৰ ।
পৃথিবীতে সাৰ অকল্লব হনুৰ ॥২৭
শোভন পুৰুষ তেন্ত লখন নাম ।
হোৱা লোৱা মায় ভান সন্দেশ প্ৰমাণ ॥২৮
এহি বুলি মাথা পোট পৃথিবীত দিল ।
লক্ষণৰ কথা বত সীতাত কহিল ॥২৯
যি দেখিলা হুগ গুণ হৰ্ষৰ কাৱা ।
হুগ নুই শিৱটা আই বান্ধসৰ মাৱা ॥৩০

আছিল মাৰীচ নামে এক নিশাচৰ ।
 বায়ক নিলেক সিটো প্ৰায় দুবস্তৰ ॥৩১
 তাহাৰ শৰীৰে প্ৰহাৰিলা বান ঘাৰ ।
 মৰন্তে কাঢ়িলে সিটো বাঘৰ বান ॥৩২
 হেন শুনি তোমাৰ আশ্ৰয় বৰ কৰ ।
 লক্ষ্যকো পঠালাহা বুলি অনুত্তৰ ॥৩৩
 লক্ষ্যৰে দুয়ো ভাইক উপায়ে গুচাই ।
 তোমাক হবিলে পাছে একেশ্বৰী পাই ॥৩৪
 সীতাকে বোলন্ত বাঘণায়ে আসি ভৈলে ।
 পুনৰপি আসি মোক ছলিবাক লৈলে ॥৩৫
 দুৰ গুচ পাশী আন জগাল নপাত ।
 বাঘৰে বানৰে কিসৰ সজ্জাত ॥৩৬
 এক বেলি আসিছিলি কমা নাহি ভয় ।
 কতেকনো সহিবো নীচৰ পৰাভৰ ॥৩৭
 আমাক ছলিয়া তই কোন ফল পাইবে ।
 অশ্বৰ ফলে বেটা অধোগতি যাইবে ॥৩৮
 মই শাস্তী কণ্ঠাৰ জানস আসি মৰ্ম্ম ।
 হেন শুনি মাকতি হুমৰে ধৰ্ম্ম ধৰ্ম্ম ॥৩৯
 শপি জোনো ভয় মোক কবন্ত গোদীনী ।
 মনত ভবাসে কপি বিনাৱন্ত বাণী ॥৪০
 বাকস নোহোওঁ আই হোওঁ বামদূত ।
 তোমাক খুজিতে আইলো পৰনৰ হত ॥৪১
 শৰ্কা পৰিহৰি মাৰ ভাল মতেচাই ।
 বাকস নোহোওঁ ভালে সম্প্ৰত্যয় বাই ॥৪২
 সীতাকে বোলন্ত ভেবে পাওঁ পৰমাণ ।
 বাঘৰৰ কপ গুণ কহ কেন চান ॥৪৩
 কিমত চৰিত্ৰে কেন অস্তৰ মহত ।
 লক্ষ্যৰ কপ গুণ কহ কেন মত ॥৪৪
 মাকতি বোলন্ত মাৰ ভাল মতে শুন ।
 যেন দেখিলোহেঁ কহেঁ বাঘৰৰ গুণ ॥৪৫
 শ্ৰামল হুম্বৰ মুখ পূৰ্ণিমাৰ শৰী ।
 চকু দুই জ্বলে যেন কমলৰ পাসি ॥৪৬
 কৰু গ্ৰীৱ শোভন নাসিকা দুই কৰ্ণ ।
 উত্তম শৰীৰ মনোহৰ শ্ৰাম বৰ্ণ ॥৪৭
 ছয় ধান উজ্জত উজব কৰ্ত্ত মুখ ।
 দুই পাশ্চি দশন স্তম্ভ দেখিবাক হুখ ॥৪৮
 ধনুৰ্বেদ শাবক বাহাৰ হাতে ধিত ।
 চাৰি বেদ চতুৰ্দ্ধ শাস্ত্ৰত পণ্ডিত ॥৪৯

দীন দুখী খোৰা ভেকুৰাক অন্ধকক ।
 পুত্ৰৰ সমান কবি দ্বিভ্ৰ পালক ॥৫০
 হুমিত্ৰাৰ পুত্ৰ যিবা লক্ষ্যণ কুমাৰ ।
 পৃথিবীত সাৰ অকম্পন ধনুধৰ ॥৫১
 শোভন পুত্ৰ তান লখমন নাম ।
 বিদগ্ধ শৰীৰ কাম দেৱৰ উপাম ॥৫২
 বাঘৰে বানৰে মিত্ৰৱতি ভাৱ ।
 সিয়ো কথা কওঁ শুন । জগতৰ মাৰ ॥৫৩
 বালীৰাজা হুগ্ৰীৱ যৱজা দুই ভাই ।
 কিফিক্স নগৰে আছিলন্ত একে ঠাই ॥৫৪
 ৰাজ্যৰ নিমিত্তে দুইৰে কন্দল লাগিল ।
 দুইহানো যুদ্ধত বৃক্ষ পৰ্বত ভাগিল ॥৫৫
 বণ হাৰি হুগ্ৰীৱ পলাইল ৰাজ্য ছাৰি ।
 বালী ৰাজা তাহান ভাৰ্য্যাক লৈল কাড়ি ॥
 পাঞ্চগুটী বানৰক দেশৰ ডকায়া ।
 হুখে ৰাজ্য কৰে সিটো ভাতৃবধু লৈয়া ॥৫৭
 পাঞ্চগুটী বানৰে দেশৰ হস্তে যাই ।
 ঋষ্যমুখ পৰ্বতে আছিলো এক ঠাই ॥৫৮
 শ্ৰীৰাম লক্ষ্যণ ফুৰা তোমাক খোজন্তে ।
 আমি সবে দেখিলোহেঁ পৰ্বতৰ হতে ॥৫৯
 হুগ্ৰীৱৰ বোলে বৃক্ষ ব্ৰাহ্মণৰ বেশে ।
 শুদ্ধি কৰিবাক গৈলো তাহান আদেশে ॥৬০
 পৰিক্ৰিয়া বাতৰী লৈয়া ভৈলোঁ পৰিচিত ।
 বাঘৰে হুগ্ৰীৱৰে কৰাইলো সখীত্ব ॥৬১
 সত্য কবিলন্ত দুয়ো ধিৰ কবি চিত্ত ।
 বিপক্ষ জিনিয়া আগে ভাৰ্য্যাক সম্বপিত ॥৬২
 সত্য প্ৰতিপালি বামে বালীক মাৰিল ।
 ভাৰ্য্যাকে ৰাজ্যকে হুগ্ৰীৱক আনি দিল ॥৬৩
 হুগ্ৰীৱ প্ৰতিজ্ঞা কবিলন্ত বিমৰিষ ।
 কোটি সংখ্যা দূতক পঠাইল দশোদিশ ॥৬৪
 অন্ধক দক্ষিণ দিশক আদেশিল ।
 বৰ বৰ বীৰক তাহান লগে দিল ॥৬৫
 পাছে মোক শ্ৰীৰামে পাশক মাতি নিল ।
 গলে ধৰি চান কবি সাৰটি জাশিল ॥৬৬
 সন্দেহক দিয়া মোক সাদৰি পঠাইল ।
 তোমাক অনেক ধানে খুজিয়া বেবাইল ॥৬৭
 সিকুল মানত পাইলো তোমাৰ উদ্দেশ ।
 সাগৰ তীবত ভৈলো পায় উপদেশ ॥৬৮

ଅଶୋକ ବନତ ସୀତା ସହ ହନୁମାନ

সম্পাতি কহিল কথা আসি অঙ্গদত ।
 বামৰ চৰিত্ৰ যত মিলিল বনত ॥৬৯
 জটায়ুক যেই যতে বাগ্ধে মাৰিল ।
 অঙ্গদে সি সব কথা পক্ষীত কহিল ॥৭০
 কনিষ্ঠৰ কাৰ্য্যক সকলি পক্ষীবাছ ।
 তোমাক চাহিয়া বোলে আছ। বনমাচ্ছ ॥৭১
 সবেহস্তে আলোচিয়া আমাক পঠাইল ।
 লক্ষ্যত তোমাক আমি খুজিয়া নপাইল ॥৭২
 অশোকাত আসিয়া তোমাক খুজিগাইনো ।
 আমি অঙ্গু কথা যত তোমাত কহিলো ॥৭৩
 হেবা লৈয়ো মাৰ আতি কবি মন কুটি ।
 বাম নাম লিখি আছে বামৰে আকুঠী ॥৭৪
 এহি বুলি দেবীৰ হাতত নিয়া মিল ।
 তাক দেখি গোসানীৰ চেতন হবিল ॥৭৫
 কতো বেলি সীতা দেবী চেতনক পাইল ।
 বামৰ আকুঠী নিয়া শিবত চড়াইল ॥৭৬
 হৰিমে উজ্জল কিছু বদন নিৰ্জল ।
 বাহত মুকুত যেন চন্দ্ৰৰ মণ্ডল ॥৭৭
 কৌতুকে উজ্জল মুখ হবিত ভাৱ ।
 নসহে শবীৰ বিপৰীত শোক ঘাৱ ॥৭৮
 দুই নয়নৰ হস্তে বহি যাই নীৰ ।
 কমল পত্ৰ যেন কবয় শিখিৰ ॥৭৯
 কিনো মোৰ আনন্দ উৎসুক কৰে মন ।
 অমৃত সমান বাপ তোহোৰ বচন ॥৮০
 তোমাৰ বচন সবে সম্প্রত্যয় গৈলো ।
 শোক ছুখ এৰি মই সঙ্কল্প ভৈলো ॥৮১
 সাব কবি কথা মোত কহ হুমুসন্ত ।
 মোহোৰ কি স্বামী বাম কুশলে আছন্ত ॥৮২
 আন কথা হুমুসন্ত কহ তই পাছে ।
 মোহোৰ কি দেৱ লক্ষ্যণ ভালে আছে ॥৮৩
 কৌশল্যা সুমিত্ৰা কি আছন্ত ভাল মতে ।
 কৈকেয়ী গোসানী কি আছন্ত কেন মতে ॥৮৪
 ভবতৰ কথা আবে কহিয়োক আজি ।
 মোক কি নিবন্ত চতুৰঙ্গ মলে সাজি ॥৮৫
 বানৰৰ বাজা যে সুগ্ৰীৱ বুলি থাক ।
 তাহান কি মনে আছে আমাক নিবাক ॥৮৬
 একেসে কাৰ্য্যক বাপু সংগ আনবে ।
 কেন মতে তই সাগৰতে ভৈলে পাব ॥৮৭

শতেক ছোজল পথ বক আলয় ।
 গহীন গহীৰ নীৰ ভৱন জনয় ॥৮৮
 হেনয় দুৰ্ঘম মোৰ নাগৰক তৰি ।
 লক্ষ্য নগৰীক লাগি আইলে কেন কবি ॥৮৯
 পৰম দুৰ্ঘল মোৰ হুমুসন্ত দেখো বাৰ ।
 মাকতি খোলন্ত শুনিয়োক সতী মাৰ ॥৯০
 তোমাৰ প্ৰসাদে মোৰ পদনত গহ ।
 তোমাৰ স্বামীৰ চৰণৰ অনুগ্রহ ॥৯১
 গোখোজ সমান কবি ভবিলো সাগৰ ।
 ইসৰ সংগত মাৰ শুচাৱো মনৰ ॥৯২
 সাব কবি কথা মোত কহ হুমুসন্ত ।
 মোহোৰ কি স্বামী বাম কুশলে আছন্ত ॥৯৩
 কিমতে শয়ন শ্ৰান ভোজন কৰন্ত ।
 কিবা চিন্তা কবি মোৰ প্ৰভু হুমুসন্ত ॥৯৪
 কিসক অপক্য কথা পুছিল। আমাত ।
 শ্ৰীবামৰ নিকাৰে মুখত নাই মাত ॥৯৫
 মল পত্ৰ হৰিমা মাথাত জটাতাৰ ।
 বহুবি দিনত একো দিন কলাহাৰ ॥৯৬
 মাত বোল নাহি কিছু মনত হৰিব ।
 একৈক দিবস ঘাই একৈক বৰিব ॥৯৭
 তোমাক হুমুসন্ত তান মতি নাহি মনে ।
 উজ্জল ছয়া খুজিলন্ত বনে বনে ॥৯৮
 বামৰ নিকৰ শুনি জগতৰ আই ।
 মহাশোকে কামিলন্ত ধৰণ নগাই ॥৯৯
 সীতাৰ বিলাপ দেখি হুমুসন্ত কপি ।
 গোসানীৰ দুই পাৰে মাৰাগোট বাপি ॥১০০
 শুনিয়া গোসানী আই এৰিয়া বিকল ।
 বামে বুলি পঠাইলন্ত বাৰ্তা লক্ষ্মণ ॥১০১
 শ্ৰীমন্ত বাৰাধেয় মাগৰ গহীৰ ।
 পৃথিৱীত সাব বীৰ নিৰ্দ্ধম শবীৰ ॥১০২
 কল্যাণে আছন্ত মাৰ তোমাক হুমুসন্ত ।
 বাজি দিন চিন্তা তান ভোগ পৰিহৰি ॥১০৩
 হুমুসন্ত বীৰৰ বচন হেন শুনি ।
 আশেষ বামক লাগি কামিলা গোসানী ॥১০৪
 দুইহানো বিলাপে হুমুসন্ত বীৰবৰ ।
 আধবেক বোলো বুলিবাক লাগে ভব ॥১০৫
 বিলাপ দেখিয়া মাৰ মোৰ বৰ শোক ।
 সিকাবণে বোলো মাৰ কেন লাগে হৌক ॥১০৬

পিঠিত উঠিয়ো মার লোমে ধৰ টানি ।
 বামত ভেটাওঁ নিয়া জগত গোপানী ॥১০৭
 বামৰ চৰণে নিয়া তোমাক ভেটাওঁ ।
 আজি ধৰি দুইহস্তেৰে দুৰ্গতি খণ্ডোঁ ॥১০৮
 সীতায়ো বোলন্ত বানৰৰ মুখ চাই ।
 নিকটেৰে পো গোটেৰে এতমান টাই ॥১০৯
 ভুলা নিবে নোৱাৰয় তাৰ বান্ধে শিলে ।
 গুণকুৰি পক্ৰায়ে হাতী গোটে গিলে ॥১১০
 ঢোল হেন ডিমা পাৰে চূঙ্গাৰ বাদুলি ।
 পিপিয়া চটকে পৰ্বতক লৱে ভুলি ॥১১১
 ভয় এৰা মার মই বীৰ হনুমন্ত ।
 পাৰোঁ শত্ৰু জিনিতে বলৰ নাহি অন্ত ॥১১২
 শুনিয়োক মার মোৰ বাপ কেন বীৰ ।
 প্ৰসিদ্ধ কাহিনী কহোঁ বীৰ কেশবীৰ ॥১১৩
 গন্ধমাদনৰ হস্তে ডেৱ কবিলন্ত ।
 গোকৰ্ণ গিৰিৰ শিখৰত পবিলন্ত ॥১১৪
 তাহান ক্ষেত্ৰত মোক জনিলন্ত বায়ু ।
 অগনিৰ সখা যিটো জগতৰ আয়ু ॥১১৫
 আছোক তোমাক পৃথিবীক পাৰোঁ নিতে ।
 লক্ষ্মাখান নিবে পাৰোঁ সসৈন্য সহিতে ॥১১৬
 মই দেখি আছো মার ভূমি যেন শান্তী ।
 শিশুপা বৃদ্ধত বসি আছিলো নম্ৰাতি ॥১১৭
 ভাৱত লক্ষ্মণ বুলিলেক হাতযোৰ ।
 কতেক বা বুলিল বাৰণ মুখপোৰ ॥১১৮
 নিৰ্ভয় স্বৰূপে তাত পাৰ ভৈলা মার ।
 মেক কি টলয় অগ্নি বিচনৰ বাৱে ॥১১৯
 মই যি দেখিলো শ্ৰীৰামত তাকে কহোঁ ।
 আপোনাৰ দুই কৰ্ণে যেন শুনিলোহেঁ ॥১২০
 যেত মতে সম্প্ৰত্যয় হোৱয় সীতাৰ ।
 ভূমিত পৰিয়া ভৈলা পৰ্বত আকাৰ ॥১২১
 পুনৰপি সঙ্কোচিত কলেৱৰ হৈয়া ।
 সীতাক প্ৰণামি বৃক্ষে চড়িলন্ত গৈয়া ॥১২২
 সীতায়ো বোলন্ত বাপ হোস বামদূত ।
 আশেষ গহন বন পৱনৰ স্তত ॥১২৩
 শতেক যোজন আইলে নাহিকে সংশয় ।
 কোটি যোজনক যাইবে পাৰস নিশ্চয় ॥১২৪
 আমাক নিবেক তই পাৰস আপুনি ।
 আখৰেক বোলোহেঁ চাহিয়ো মনে শুনি ॥১২৫

ইঠাৱৰ পৰা কি কাৰ্য্যক নিবে মোক ।
 বাঘৰৰ বল বীৰ্য্য হাসিবেক লোকে ॥১২৬
 সৰ্ব্বজনে বুলিবে বাঘৰে যুজ হাবি ।
 জিনি নিবে নোৱাৰিল আপোনাৰ নাবী ॥১২৭
 স্ত্ৰীচোৰা পাণীষ্ঠ মুনিষ হেন জানি ।
 সিকাৰণে জানকীক চুৰি কৰি আনি ॥১২৮
 মই শাস্তী কন্যা হেন জানয় জগতে ।
 পৰ পুৰুষৰ অঙ্গ চুইবো কেন মতে ॥১২৯
 বুলিবি বাৰণ দিটো আনিলেক হৰি ।
 স্ত্ৰীজাতি পৰাধীন নোহে স্বতন্ত্ৰী ॥১৩০
 ইটো শত্ৰুচয় মনে গুচিল আমাৰ ।
 অপাৰ সাগৰ কেন মতে ভৈলে পাৰ ॥১৩১
 যাৱে মোৰ শৰীৰত আছয় গিয়ানে ।
 ঝাৰ্ট কৰি গৈয়া বাম লক্ষ্মণক আন ॥১৩২
 মোহোৰ আজ্ঞায়ে চলি যাইয়োক সত্ৰবে ।
 শিশুপাৰ তলে বসি আছো একেধৰে ॥১৩৩
 কি কাৰণে হৈবোঁ মই বান্ধসৰ ভক্ষী ।
 মাসেক থাকিবো মই স্বামীক উপেক্ষি ॥১৩৪
 তথাপি নাসন্ত যদি বাম মোৰ স্বামী ।
 আজ্ঞাঘাত কৰি তেবে মৰিবোহোঁ আমি ॥১৩৫
 শ্ৰীৰামত বাৰ্তা বাপ জনাইবে সকলে ।
 যেন মতে আছো মই শিশুপাৰ তলে ॥১৩৬
 বান্ধসিনী লোকে মোক পৰাভৱ কৰে ।
 আমাকো দণ্ডিব এহি মাসেক অন্তৰে ॥১৩৭
 ইসৰ নিকাৰ মই কিমতে এৰাওঁ ।
 বাঘৰৰ পাশক সত্ৰবে কেনে পাওঁ ॥১৩৮
 মাকতি বোলন্ত চিন্তা কৰা পৰিহাৰ ।
 হেন জানা বাৰণ সসৈন্যে গৈল মাৰ ॥১৩৯
 অসংখ্যাত সেনাবল বানৰ অপাৰ ।
 লক্ষেক হস্তীৰ বল পৰ্বত আকাৰ ॥১৪০
 মই সম বীৰ কতো শতো উপাধিক ।
 শত্ৰু পৰিহৰা নিকংসাহ হোৱা কি ক ॥১৪১
 অসংখ্যাত সেনায়ে হুগ্ৰীৱ কপিৰাজে ।
 সাগৰক তৰিবি ভূমিত সব সাজে ॥১৪২
 শ্ৰীৰাম লক্ষ্মণ চপকৰে আসিবন্ত ।
 বাৰণক মাৰি বামে তোমাক নিবন্ত ॥১৪৩
 যেন মতে বাঘৰৰ পাতিয়াইবা চিত ।
 সঙ্কত কহিয়ো আন জন অবিদিত ॥১৪৪

সঙ্কেত আহর কিবা তোমাৰে বামৰে ।
সেহি কথা কোৱা চলি যাইবোহঁ। সন্ধৰে ॥
জানেকী বোলন্ত শূৰ্ন। বায়ুৰ নন্দন ।
কহিবো তোমাৰ আগে সঙ্কেত বচন ॥১৪৬
বামৰ সীতাৰ যত সঙ্কেত কাহিনী ।
হনুমন্ত আগে কহে জানকী গোঁসানী ॥১৪৭
চিত্ৰকূটে শুইল মোৰ উকত সিধানে ।
কাকে মোৰ তনে ঘাৱ কবিলেক টানে ॥১৪৮
তাক লাগি হানিলন্ত ইষিকাব বাণ ।
সিকাৰণে কাকৰ দক্ষিণ চক্ষু কাণ ॥১৪৯
মানস শিলাৰ ফোট কপালত দিল ।
সাবটি ধবিল পাছে গায়ে সঞ্চবিল ॥১৫০
তাক দেখি দুইহস্তে হানিলোহে টানে ।
গুণি চাহান্তোক তাক আন কোনে জানে ॥
যি কথা কহিলা মাৱ কহিবোহঁ। যাই ।
কিছুমিছু বস্ত আছে দিয়া যাওঁ খাই ॥১৫২
বামে যেন পতিয়ান্ত গুণি চোৱা মাৱে ।
যেন মতে তবু স্বামী পতিয়ান মাৱে ॥১৫৩
জয় নৰ্মে। বহুপতি অগতিৰ গতি ।
তোমাৰ চৰণে মোৰ নিমজোক মতি ॥১৫৪
তবু গুণ নাম মোৰ মুখে মুগুচোক ।
তোমাৰ কথাৰ কৰ্ণে সতত শুনোক ॥১৫৫
তেবেসে আমাৰ সিদ্ধি হোৱৈ মন কাৰ ।
সকল সমাজে ডাকি বোলা বাম বাম ॥১৫৬

১৮ অধ্যায় ।

হুলবি ।

জয় নৰ্মে। বাম, বহুব নন্দন,
ত্ৰিভুৱনে বীৰ সাব ।
জয়তি লক্ষ্মণ, পুৰুষ উত্তম,
হুসিত্ৰ। দেৱী কুমাৰ ॥১
জয় হনুমন্ত, বায়ুৰ নন্দন,
কপি বীৰ মহাবতি ।
বোলন্ত কন্দলী, আন গতি নাই,
বামৰ চৰণে গতি ॥২

১৯ অধ্যায়—হনুৱানে বাতৰণ মধুকল আগত কৰে ।
হবি ।

সঙ্কেত বাৰ্ত্তাক মই, যতমানে আনিলোহঁ।,
সবে কথা কহিবোহঁ। সাব ।

মধুকল আনি দিওঁ, জঞ্জিয়া ভূপিত হয়ো,
সৰ্বশ দিওঁ। মাৰ বাব ॥১
জনক জীউৰ আই, মধুকল পুয়া হাতে,
বায়ুপুত্ৰে মুখে আনি দিল ।
আঠ গুণ প্ৰাণ আতি, দশ গুণ তেজ বল,
ভেতিখনে তান সম্পঞ্জিল ॥২
ইটো মধুকল মাৱ, কমন ধানত আঙে,
তাৰ কথা কহিয়ো আমাত ।
এহি তোৰণত পশি, ক্ষেত্ৰয়ে বিকৃত কৰি,
বাৰ্ত্তা কহি যাইবোহঁ। তোমাত ॥৩
ইটো মধুকল কথা, তোমাত কহিলে বাপ,
সৰ্ব কাৰ্য্য কৰিবে বিনাশ ।
এক এক বৃক্ষতাৰ, কোটি বাকসেহে বাখে,
কেমনে লজ্জিবে তাৰ পাশ ॥৪
সকলে বাকসেমিলি, তোক মাৰিপেলাইবেক,
বামে তৈত বাৰ্ত্তাক নপাইব ।
আজি আটৈ কালি আটৈ, বুলিবাটচাহিবন্ত,
আমি ঐত বব দুখ পাইব ॥৫
এহিবুলিসীতা দেৱী, দিব্যমনিগোটআনি,
কাড়ি দিল চেলাবিৰ হস্তে ।
প্ৰদক্ষিণে সাদৰিয়া, দেৱীক প্ৰণাম কৰি,
হাত পাতি লৈলে হনুমন্তে ॥৬
আছিয়োগোঁসানীমাৱ, এবিৱোকশোকআৱ,
বাঘৰক দিবো মনি নিয়া ।
আপোনপৌকমবল, প্ৰকাশ কৰিয়া যাইবো,
বাৰণক সন্দেহক দিয়া ॥৭
এহি বুলি হনুমন্তে, কতো দুব গৈয়া পাচে,
মৰে মনে গুণন্ত বহল ।
এক যেকাৰ্য্যক আসি, অনেক কাৰ্য্য কৰবে,
সেহিলে উত্তম হোৱে দূত ॥৮
বশত হবিৰ মোৰ, হাত পাৱ চুলুকয়া,
কতু আতি কবে নিবন্তব ।
লক্ষ্মণপবীত পশি, থলমলি লগাইপাছ,
চৰণ প্ৰণামো বাঘৰ ॥৯
মোৰ বলমহিমাক, নজানি জানকীমাৱ,
মতে আতি কবন্ত সংগৰ ।
আহানেআপতমই, একমাত্ৰা ধৰি আজি,
যেন মতে বাহন্ত প্ৰত্যয় ॥১০

এহিগুনি হনুমন্তে, তেখনে সীতাৰ আগে,
ধবিলন্ত ব্ৰাহ্মণৰ বেশ।

হাতত কবণী কুশ, ছৱৰি খোখৰা ছাতি,
সন পাঞ্জি হেন ভৈল কেশ ॥১১

আপোনলাঙ্গুলেতান, কান্ধৰ লগুনভৈল,
জক জক কৰে ফোট দান্ত।

ধিব নয়াই হাত ভৰি, বৃদ্ধ ব্ৰাহ্মণৰ বেশ,
দেখি সীতা হাসি তুলিলন্ত ॥১২

জানকী বোলন্ত মাতি, গুণবাণ হনুমন্ত,
ভুট বৰ কবাইলেহে মোক।

লক্ষাবচৌবাশিহাটী, ঘৰেঘৰেফুৰিআস,
বান্ধসেনো কি কৰিবে তোক ॥১৩

অনন্তবে হনুমন্তে, ব্ৰাহ্মণৰ বেশে গৈয়া,
পশিলন্ত বাজাৰ আবাস।

কালিগৈলএকাদশী, আজিভৈলদোৱাদশী,
লঘনতে ভৈলোহা হতাশ ॥১৪

শৰীৰৰ অগ্নি মোৰ, জাকে জাকে নিকলয়
পাৰনা কৰিতে আশকত।

এক গুটি মধুকল, ভুঞ্জিয়া তৃপ্তি হুয়া,
বেদ পঢ়ো বাজাৰ আগত ॥১৫

সৌৰাষ্ট্ৰদেশৰআমি, মহাবেদগব্ৰা বিজ,
আসি ভৈলো বাজাৰ দুৱাৰ।

এক গুটি মধুকল, ভুঞ্জিয়া তৃপ্তি হুয়া,
কীৰ্ত্তি কহি যাইবোহঁ। বাজাৰ ॥১৬

অধিকাৰীসবেবোলে, ভণ্ডাৰত ফলনাই,
খুজি লুবি চাহিলোঁ বিস্তৰে।

বেদবিদ ব্ৰাহ্মণক, বিস্তহন্ত নপঠায়া,
খুজি লৈয়ো বাৰিৰ ভিতৰে ॥১৭

হেন শুনি হনুমন্তে, লাখুটিত ভিৰ দিয়া,
পশিলা গৈয়া বাৰিৰ ভিতৰে।

ধৃতি কবণী তামি, ছৱৰি বোকণী থৈয়া,
চড়িলাহা বৃদ্ধৰ উপৰে ॥১৮

লহনা লহন কৰি, মধুকল লাগি আছে,
তাক দেখি কোভুক বিস্তৰ।

সকলহি মধুকল, ভুঞ্জিয়া তৃপ্তি হুয়া,
পাছে বৃদ্ধ কৰোঁ লঙ্কেশ্বৰ ॥১৯

বায়ুহত হনুমন্ত, মনে মনে গুনিলন্ত,
বৃদ্ধৰ ডালত গৈয়া চড়ি।

দিব্য বিচিত্ৰ ফল, হুৰম অমৃতময়,
অদেহ ভুঞ্জিবোঁ কেন কৰি ॥২০

এক প্ৰহৰৰ পথ, বাম লক্ষণক দিল,
কতোদূৰ হুগ্ৰীৱ নৃপতি।

আবোকেতদূৰমানে, সীতাকউৎসৰ্গিদিল,
বাঘৰত যাহাৰ ভকতি ॥২১

অঙ্গদক আদি কৰি, যত কপিগণ আছে,
একে ধানে কৰিয়া সম্মান।

এক-গাছ দুই গাছ, নাম কৰি উৎসৰ্গিল,
বায়ুহত বীৰ হনুমান ॥২২

অশোক বনিকা খান, বাৰণৰ প্ৰিয় থান,
বায়ুহতে তাক গৈয়া পাইল।

আজোৰবিজোৰকৰি, ডালসবভাঙ্গিমুৰি,
সমন্তে কলমো ফল খাইল ॥২৩

গগুগলিত কৰি, মধুকল ভুঞ্জি বীৰে,
ঠিস্ ঠিস্ কবিলন্ত পেট।

গৰ্ভৰ পুৰিম জলে, খখাবে সিহুনে বাস্তি,
দুৰ্গম কবিল সবে হেঠ ॥২৪

বৃদ্ধ সব উভৰিয়া, উভট কৰিয়া কইল,
বগু ভগু কবিলন্ত বন।

বিষ্মকশ্ৰে নিশ্চিন্তন্ত, মাণিক হুৰণ থান,
ছন্ন ভৈল ক্ৰীড়াৰ ভূৱন ॥২৫

স্বৰ্গৰ দিশক লাজে, আম জাম কণ্টকিয়ে,
ধিৰি আক দশনৈয়া কল।

অপূৰ্ব বিচিত্ৰ আতি, সবস মধুৰ স্বাদ,
হনুমন্তে ভোগাইল সকল ॥২৬

হুগন্ধ শীতল জল, বাজাক লাগিয়া ধৈল,
নিশেষ কৰিয়া তাক পিল।

যত যত দাঁঘী সব, ক্ৰীড়াৰ ভূৱন সব,
খলমল কৰিয়া পুতিল ॥২৭

অশোকা বনিকা খান, হনুমন্তে ভাঙ্গিলন্ত,
শবদ মিলিল কোলাহল।

যতেক বান্ধস লোক,চমৎকাৰে পৰি গৈল,
কাহাবো কৰ্ত্ত দিল তাল ॥২৮

স্বৰ্গৰ সদৃশ থান, গছৰ্ব ভূৱন সব,
বাৰণৰ মুখ্য ক্ৰীড়া থান।

আজোৰ পিজোৰ কৰি, কত যে বিকৃত কৰি,
ছন্ন কবিলন্ত হনুমান ॥২৯

বিপবীত শরীবেক, বানবক দেখি সবে,
মহাভয়ে পলাই দবদবি ।
আগ ভেটি হনুমন্ত, লাঠি ছুঁ উসাসন্ত,
চক্ষু ঢেলেকা হাকো ষোজ্জবি ॥১০
কতো কতো লাগপায়া, আকোবন্ত কানোবন্ত
সমুদায়ে নমাবন্ত তাক ।
বানবব প্রহাবত, বিপবীত চোট পায়া,
বাক্স পলাই জাকে জাক ॥১১
নমোঁ নমোঁ বচুপতি, ভুমি অগতিব গতি,
হুবাংরে আবাধে ঘাহাক ।
তোমাব অতর ছুই, চবণে শরণ লৈলোঁ,
দাস বুলি ধকিরো আমাক ॥১২
তবু গুণনাম যশে, মোহোব জীৱন হৌক,
ভেবে মন পূবর আমাব ।
কবোঁ কৃপা কৃপাময়, বন্ত সমাজিক চয়,
বাম বুলি তবিরো সঙ্গাব ॥১৩

২০ অধ্যায়

পদ ।

কতো বাক্সিনী বোলে জনকব জীউ ।
ইটে বানবক দেখি উবি গৈল জীউ ॥১
ভুমি সমে কথারে আছিল নিবন্তব ।
ভুমি জানাহা ইটে কোথের বানব ॥২
সীতা বোলে নজানোই কোথের বানব ।
মোক ছলিবাক আইল মায় বাক্সব ॥৩
হবি আনিলেক মোক বারণ কপটী ।
তোহোবাসে জানা সবে আনুট কুসট ॥৪
নাথুকাব কবিল জনক জীউ সীতা ।
কতো বাক্সিনী গৈল বারণব ভিতা ॥৫
আদেশিযো গোসাই উস্তান গৈল কয় ।
বানবব কাণে বাক্সী নিজীৱর ॥৬
বানবেক আসি ভৈল পৰ্বত আকাব ।
অশোক বনিক ছয় কবিল তোমাব ॥৭
দীঘি সব পুখুবি আছিল তবি জলে ।
তাকো সবে পুতিল গৰ্ভব বন বলে ॥৮
তোমাত কহিলো কবিরোক প্রতিকাব ।
উপদ্রৱ সন নবাই বানব ॥৯
ভুমি অভিলারে হবি আনিল বাহাক ।
কাহাব শক্তি আছে বাতিবে তাহাক ॥১০

সীতা গোসানীৰ বন্ত শরীপব বন ।
ছুষ্ট বানবক হোতাক বকিলেক ছন ॥১১
কিবা বাহাব উব কেব কবেবব ।
সীতাক খুজিও আইল দূত বাক্সব ॥১২
হেন শুনি ত্রেণীষত হলিল লঙ্কেশব ।
মাতিয়া পঠাইল দূত অনেক কিংব ॥১৩
অসংখ্যাত বাক্সস তুলত বাহা মাজি ।
বেড়ি গৈয়া বানবাক বাহি আন আজি ॥১৪

২১ অধ্যায়

হনুমন্তব সৈতে বাক্সসেনে ব দূত ।

বাক্সাব আদেশে অসংখ্যাত নিশাচব ।
কবে খবি শক্তি পবন্ত মুদগ ॥১
চপকবে সৈসন্তে অশোক বন পাইল ।
বানবক দেখি কতো মাৰোঁ কবি ধাইল ॥২
সেনাক দেখিয়া মহাবীৰ হনুমন্ত ।
অদভূত উচ্চল বৃক্ষত চড়িলন্ত ॥৩
নদছয় বৃক্ষ তাপি পবে তান ভবে ।
হনুমন্ত ছয় কবিলন্ত নিবন্তবে ॥৪
শিখবত চড়িযা বাড়িল হনুমান ।
শরীব দেখিয় যেন পৰ্বত সমান ॥৫
তান পয়োভবে তাপি পবর শিখব ।
বণ্ড ভণ্ড ভৈলৈল বাক্সাব ঘোমিষ ॥৬
জয়তি জয়তি বাম লক্ষণ জয়তি ।
হুগীৰ জয়তি বানবব অধিপতি ॥৭
মই আমি ভৈলোঁ সীতা দেখিবাব হেতু ।
হনুমন্ত নাথেসে লহাব বৃক্ষকেতু ॥৮
চতুর্দশে বেড়িলে বাক্স মহাবলী ।
হনুমন্তে দেখিয়া হাসন্ত থল থলি ॥৯
লাজ গোট ফুগইলন্ত তোবণত বসি ।
বাক্সব সেনা কতো বকিল ভগসি ॥১০
চেতনক পায়া কতো কতো বোলে থাক ।
সবে মিলি মিলে দুৰ্বেষে অস্ত্রতাক ॥১১
বাক্সব শবে চতুর্দশক হকিল ।
বাক্তিব আতাসত সবে উকিল ॥১২
সেনাব মাজত পশি কোবারন্ত বাবি ॥১৩
কাবো পেট হাত দুও কুন্তল তাপি ।
ঘোব বনে গৈল বন সমক লাগি ॥১৪

কতো কতো পলাই গৈল হৃদীৰ্ঘ নিশ্বাসে ।
 বাৰ্ত্তাক জনাইল গৈয়া বাৰ্ণব পাশে ॥১৫
 আদেশিয়ো গোসাই উদ্ভান গৈল ক্ষয় ।
 বানবাক কাৰণে বাক্স নিজীৱয় ॥১৬
 পুনৰপি ক্ৰোধে-জ্বলি গৈল লঙ্কেশ্বৰ ।
 সাজি পাৰি পঠাল অনেক নিশাচৰ ॥১৭
 সাগৰ সদৃশ সেনা সবে যায়ে সাজি ।
 বেঢ়ি গৈয়া বানবাক বাক্সি আন আজি ॥১৮
 ৰাজ্যৰ আদেশে সাজি গৈল নিশাচৰ ।
 হাতে তুলি ধৰিয়া পৰশু মুদগৰ ॥১৯
 অস্ত্ৰ শস্ত্ৰ ধৰিয়া অশোকাবন পাইল ।
 বানাক দেখি কাট মাৰ কৰি ধাইল ॥২০
 ধব ধব মাৰ উখলিল বাক ।
 সবে হস্তে বেঢ়িয়া দিলেক অস্ত্ৰ জাক ॥২১
 বাক্সৰ শৰে গৈয়া চৌভিত্তি বেঢ়িল ।
 মাক্তিৰ আতাসত সবে উফৰিল ॥২২
 সুবৰ্ণৰ তন্তুগোট লৈলন্তু-উপাৰি ।
 সেনাৰ মাজত পশি কোবাবন্ত বাৰি ॥২৩
 বাৰণে যুদ্ধক সেনা পঠাইল যতেক ।
 একে একে কোবে মাৰে শতেক শতেক ॥
 বাক্সগণক সবে মাৰিলা বিগুটি ।
 কাহাকো উভতা গোৰে মাখা গোট পুতি ॥
 কতে সেনাগণ সংহৰিল বৃক্ষ বাৰি ।
 আতাসতে কাহাৰো পৰাণ গৈল ছাৰি ॥২৬
 হতশেষ সেনা গৈয়া ৰাজ্যত জনাইল ।
 শুনি লঙ্কেশ্বৰে অসন্তোষ বৰ পাইল ॥২৭

২২ অধ্যায়

হৃদয় আৰু জাম্বুমালাৰ বৃক্ষ ও জাম্বুমালা বৰ ।

প্ৰহস্তৰ পুত্ৰক কবিল সন্মান ।
 চল জাম্বুমালা বানবাক বাক্সি আন ॥১
 প্ৰহস্তৰ পুত্ৰ জাম্বুমালা বীৰবৰ ।
 বিকট দশন যেন আটালৰ গড় ॥২
 কাল মেঘ সম দেহা বীৰ মহাবল ।
 মাখা গোট ধূল যেন পৰ্ব্বত সচ্চল ॥৩
 আবকত পুষ্পমালা তাৰ মাখে দিল ।
 বন্ধনীয়া বস্ত্ৰে তাৰ গাৱ আবৰিল ॥৪
 গৰ্ভত যুগুত বথ খান চলি যাই ।
 আতি মদ গৰ্ব্বত কাহাকো ডব নাই ॥৫

বজ্জৰ সদৃশ তাৰ ধনুৰ টকাৰ ।
 গগনৰ অন্তৰ্গত শব্দ গৈল যাৰ ॥৬
 দেখিলেক বানবক তোৰণ উপৰে ।-
 বাহু দুইত প্ৰহাৰিল তীক্ষ্ণ দশ শৰে ॥৭
 মাখাত বিক্লিল একগোট কনিয়ানি ।
 অৰ্দ্ধচন্দ্ৰে বদনক পেলাইলেক ছানি ॥৮
 জৰিবে পৰ্ব্বতস্থত দেখিতে বিড়িঙ্গ ।
 বণক হৰিবে হনুমন্তে দিলা বিন্দ ॥৯
 তন দুতয়ৰ মাজে দশ শৰে ঠাসি ।
 খল খলি কৰি বীৰে তুলিলেক হাসি ॥১০
 এবে য়েবে জীৱস মোহোৰ শৰঘাত ।
 আনো যেন ধসমসি নকৰে লঙ্কাত ॥১১
 শৰ পায় হনুমন্তে ক্ৰোধে বৰ জলে ।
 পৰ্ব্বতক মাৰিলন্তু শবীৰৰ বলে ॥১২
 জাম্বুমালী দেখে ধাই আসে বৰ টানে ।
 পৰ্ব্বতক কাটিলেক দশ গোট বাণে ॥১৩
 গিৰি মিছা ভৈল দেখি ক্ৰোধে হনুমন্ত ।
 আতি বৰ শাল বৃক্ষ উপাৰি লৈলন্ত ॥১৪
 কুমাৰৰ চাক যেন ফুৰাইলন্ত ধৰি ।
 জাম্বুমালী বীৰৰ শিৰক লক্ষ্য কৰি ॥১৫
 বৃক্ষগোট ফুৰি আসে দেখি নিশাচৰে ।
 সিয়ো বৃক্ষ কাটল দাক্ষ ছয় শৰে ॥১৬
 বাহু দুইত বিক্লিল নিশিত দশবানে ।
 কপালত এক গোট বিক্লিল সন্ধানে ॥১৭
 শৰঘাৱে মাক্তিয়ো ক্ৰোধ বৰ কৰি ।
 সদৃশ পৰিঘ গোট হাতে তুলি ধৰি ॥১৮
 দুইহাতে কোবেক বৈসাইলা কপিৰাজে ।
 জাম্বুমালী বাক্সৰ হৃদয়ৰ মাজে ॥১৯
 হিয়াত পৰিল য়েবে পৰিঘৰ বাৰি ।
 তেতিয়কো তাহাৰ পৰাণ গৈল ছাৰি ॥২০
 যতেক আছিল তাৰ বুদ্ধৰ সস্তাৰ ।
 চূৰ্ণাকৃত ভৈল নেদেখিল তাক আৰ ॥২১
 জাম্বুমালী বীৰ য়েবে বণত পৰিল ।
 শুনিয়া ৰাৱণ ৰাজ্য ক্ৰোধত জ্বলিল ॥২২
 মন্ত্ৰী পুত্ৰগণ সবে আদেশ কৰিয়া ।
 সবে মিলি বানবাক আনিয়ো ধৰিয়া ॥২৩
 আদেশ কৰিলা য়েবে বাক্সৰ নাখে ।
 বায়ু সম ধোঁড়াক জ্বলি আছে বেধে ॥২৪

মন্ত্রীপুত্র সবে চলি গৈল একেবাৰে ।
 দেশে দিশ পুৰিলেক ধনুৰ টকাৰে ॥২৫
 মাথা সব ধূলন্তৰ পৰ্বত সচ্চল ।
 কাল মেঘদল যেন নাক্সৰ বল ॥২৬
 সকলে মন্ত্রীৰ পুত্র বিমৰিষ কৰি ।
 অস্ত্ৰৰ প্ৰহাৰ দিল চৌভিত্তি আবৰি ॥২৭
 কৌতুহলে আটাসেক দিল হনুমন্তে ।
 আকাশক ডেৱা দিলা তোৰণৰ হস্তে ॥২৮
 কাণ্ডে হানি যত মান দুৰক নপাই ।
 তহিতে থাকিলা বীৰে অস্ত্ৰক এবাই ॥২৯
 সেনামাজে মাকতি পৰিলা বেগ টানি ।
 হস্তী ঘোড়া সেনা মাৰে যুগে যুগে হানি ॥৩০
 মন্ত্রীপুত্ৰগণ বীৰে বিগুটি মাৰিয়া ।
 কাৰো বস্ত্ৰ নখে চিৰি টেটু ভসাৰিয়া ॥৩১
 কাহাকো লাঙ্গুলবাৰি কাকো লাগি গোৰে ।
 কাহাকো টোকৰে আছ মুকুতি কাষোৰে ॥৩২
 কিল ভুকু ঘৰাকাতি কঙ্কালত কোৰে ।
 কাকো তুলি আছাৰন্ত বস্ত্ৰ যেন ধোৰে ॥৩৩
 মন্ত্রী পুত্ৰ সকলকো পাছে ধৰি আনি ।
 কপালে কপালে সবে ঠেকাঠেকি হানি ॥৩৪
 সাগৰত যেন মৎস্য মাৰিল মগৰে ।
 সব সেনা মাৰিলেক পতন কুমাৰে ॥৩৫
 শোণিতৰ নদী বহে সমৰ ভূমিত ।
 অগম্য ভৈগৈল অস্থি মাংসে পত্নাত ॥৩৬
 হস্তীসব উটে ঘোড়া সব বাই ভাসি ।
 তোৰণত বসি বীৰে তুলিলেক হাসি ॥৩৭
 মন্ত্রীপুত্ৰ বধ শুনি বাৰণব ভয় ।
 মনত বিবাদে বাজা পৰম বিশ্বয় ॥৩৮
 কিনো আপদেক আসি মিলিল লভাৰ ।
 আৱে পাতি মলছিল দুই বানবাব ॥৩৯

২৩ অধ্যায়ঃ

হহৰৰ ব লগত বুপাক বিকপাক ইত্যাদি বৃত্ত
 আৰু মিথন ।

কহিবা বুপাক বিকপাক ভাসকৰ্ণ ।
 দুৰ্ভৰ বীৰ প্ৰহস অস্ত্ৰন সমবৰ্ণ ॥১
 পাঞ্চ মহাবীৰ সমবক বাহা চলি ।
 শাৰদানে মুজিয়া বানবা মহাবলী ॥২

পাঞ্চ মহাবীৰ পাণিও একেবাৰে ।
 দেৱলোকে অস্থি এতৈক তোমাৰে ॥৩
 পাঞ্চ বীৰে গৈয় বানবক বন্দী কৰি ।
 কাণ্ডে যোৰ হনুমৰ শৈলাক উদ্ধাৰি ॥৪
 আদেশ কৰিয়া পাছে বাক্সৰ বাজে ।
 সমবক চলিল ভূমিত সব সাজে ॥৫
 পাঞ্চো মহাবীৰে প্ৰবেশিল সমবত ।
 মাকতিক দেখিলে তোৰণ উপবত ॥৬
 তীক্ষ্ণ পাঞ্চ শব লৈলা দুৰ্ভৰিষ বীৰে ।
 টান কৰি বিকিলেক হনুৰ শৰীৰে ॥৭
 শব ঘাৱে হনুমন্তে ক্ৰোধ বৰ পাইল ।
 পৰ্বত সমান কৰি শৰীৰ বঢ়াইল ॥৮
 আটাসেক দিয়া কপি গগনে চড়িলা ।
 শীত্ৰ বেগে গৈয়া তাৰ বধত পৰিলা ॥৯
 বধ ধনু সাৰথিয়ে দুৰ্ভৰিষ গাৱে ।
 চূণাকৃত হয় গৈল শৰাবৰ বাৱে ॥১০
 যতক আছিল তাৰ সুদ্ধৰ সম্ভাৰ ।
 চূণাকৃত হয় গৈল নেদেখিল আব ॥১১
 দুৰ্ভৰিষ পৰিলাত অসন্তোষ পাইল ।
 যুপাক যে বিকপাক দুয়ো ধৰ্মে ধাইল ॥১২
 তোৰণত আছে হনুমন্তক আকলি ।
 মুদগৰ মূৰল হানিলেক একেবেলি ॥১৩
 হিয়াত পৰিল কুট মুদগৰ শূল ।
 ভূমিত পৰিলা হনুমন্ত মহাবল ॥১৪
 ধূলন্তৰ শাল বৃক্ষ লৈলন্ত উপাৰি ।
 দুইহানো মাথাত বৈসাইলেক এক বাৰি ॥১৫
 একে বাৰি প্ৰহাৰে দুইহানো অস্ত্ৰ হইল ।
 দেখি পাছে প্ৰহাস বাক্সৰ কলি গৈল ॥১৬
 ভাসকৰ্ণ কিটাই ত্ৰিশূল তুলি লৈল ।
 মাৰ মাৰ বুলি মাকতিক খেদি গৈল ॥১৭
 ভাসকৰ্ণে ত্ৰিশূল হানি প্ৰহাসে পট্টসে ।
 বানবক শালি দুয়ো হাসন্তে হৰিষে ॥১৮
 কৰিবে পতন হত দেখিলে শোভিত ।
 প্ৰভাত কালৰ যেন অৰুণ উদিত ॥১৯
 শব ঘাৱে মাকতিয়ে কোপ বৰ কৰি ।
 সাগ মূৰ সহিতে পৰ্বত হাতে তুলি ॥২০
 দুইহাতে কোবেক বৈসাইল বৰ টানে ।
 একেবাৰে দুয়ো বীৰ বৰি গৈল প্ৰাণে ॥২১

পাঞ্চ সেনাপতি বধ কবিল মাকতি ।
 পাছে সেনা মাঝিলন্ত বিগুটি বিগুটি ॥২২
 হস্তীক হস্তীয়ে ধৰি আছাৰি মাঝিল ।
 ঘোড়ে ঘোড়ে বাহুতে বাহুতে স.হবিল ॥২৩
 শোণিতে বহাইল নদী সমৰ ভূমিত ।
 অগম্যা সমৰ ভূমি দেখি ভয় ভীত ॥২৪
 হস্তী সব হস্ত দ্বীপ ঘোড়া যাই ভাসি ।
 তোৰণত বসি বীৰে থাকিলন্ত হাসি ॥২৫
 পাঞ্চ সেনাপতি বধ শুনি লঙ্কেশ ।
 অক্ষ কুম্ভাবক পাছে কবিল আদেশ ॥২৬
 যাক যাক পঠাইলোহে। পথিলেক বণে ।
 বানৰক বান্ধি বাপ আন এতিক্ষণে ॥২৭
 বিষবিষ অনেক কবিলো মনে থিৰ ।
 বানৰাক যুদ্ধন্তা লঙ্কাত নাহি বীৰ ॥২৮
 তই সিদ্ধশৰ তিনি ত্রৈলোক্যতে সাৰ ।
 ধৰিতে নোৱাৰ যেবে সমৰত মাৰ ॥২৯
 তোৰ আগে বানৰায়ে কোন বস্ত হোৱে ।
 সমৰে ছাৰিল তোত বানৰ পোৱে ॥৩০
 কোনে বা চিহ্নিলে হেন কৰ্ম দেৱাস্তৰ ।
 যে মতে পৰভেৰে বানৰা ছন্দুৰ ॥৩১
 উতোভন বচন শুনিলে বাপেকৰ ।
 হৰিষ বদন ভৈল অক্ষ কুম্ভাবৰ ॥৩২
 প্ৰবন্ধ কৰিবে আগে তাক ধৰিবাৰ ।
 মুহি ভেবে শৰে হানি সমৰতমাৰ ॥৩৩
 তাক ডৰে পলাই সৰে কিঙ্কৰ সকল ।
 সাৱধানে যুক্তিৰে বানৰা মহাবল ॥৩৪
 উপদেশ বচনে আনন্দ ফৈল তাৰ ।
 হৰিষ বদনে চলে অক্ষ যে কুম্ভাব ॥৩৫
 সূৰ্য্য কিৰণৰ সম বথখান চলে ।
 তাত নিয়া চড়াইলেক অস্ত্ৰক সকলে ॥৩৬
 ত্ৰিকণ্টক ভূমণ্ডী বিপাট মৃদগৰ ।
 শতদ্বী নাগপাশ ক্ষুৰ ধনু শৰ ॥৩৭
 ২৪ অৰ্জ্যাস্ত্ৰ—হস্তমত ৩ অক্ষকুম্ভাবৰ বৃত্ত ৩
 অক্ষকুম্ভাব বধ ।
 অক্ষযে কুম্ভাবে প্ৰবেশিল সমৰত ।
 মাকতিক দেখিলে তোৰণ ওপৰত ॥১
 হনুমন্তে ডেৰ দিলা মাকতৰ পথে ।
 বাজাৰ কুম্ভাব পাছে পাছে খেদে বথে ॥২

বৰদত্ত বাণ বৰিষয় নিবন্তৰ ।
 দশো দিশ ঢাকিলেক বায়ুৰ পুত্ৰৰ ॥৩
 মেঘে যেন বৰিষিল অস.খ্যাত শৰে ।
 নিবন্তৰে থাকিলেক অক্ষ যে কুম্ভাবে ॥৪
 তেজে তোলাবল ভৈল সবে কলেশৰ ।
 মনে মনে গুণিতে লাগিল কপিবৰ ॥৫
 কিনে ই.টে। বীৰ দেখে। প্ৰচণ্ড প্ৰতাপ ।
 ভালেতে দেৱক ইটে। জনালেক কাপ ॥৬
 ইহেন বীৰক যেবে নমাৰে। সত্বেৰে ।
 উপেখিলে ব্যাধি যেন বাঢ়ে আত্মন্তৰে ॥৭
 এহি বুলি বথে তাৰ চাপবেক দিল ।
 বথ ভাগি চাৰি ঘোড়া সাৰথি মৰিল ॥৮
 সত্বেৰ গমনে যাই বায়ু পথ ভেদি ।
 খাণ্ডা ধৰি প্ৰহাৰ দিবাক যাই খেদি ॥৯
 বামে শত্ৰুচাপ সম ধনুৰ প্ৰকাশ ।
 দক্ষিণত কিবাৰে তীখান্ চন্দ্ৰহাস ॥১০
 দেখে নেদেখ বেগে বায়ুস্থত কপি ।
 একে হাতে দুই পাৰ ধৰিলেক চাপি ॥১১
 একে হাতে বলে ভুলি আলগাইল তাক ।
 অক্ষয় ফুৰায় যেন কুম্ভাবৰ চাক ॥১২
 অস.খ্যাত পাক তাক দিল টান কৰি ।
 বাজাৰ কুম্ভাব গৈল আকাশতে মৰি ॥১৩
 পৃথিবীত আছাৰিল মৰা কলেশৰ ।
 চূৰ্ণীকৃত হয় গৈল অস্থি যে পাণ্ডব ॥১৪
 হাত খান ছিৰি মাখা গোটে ভৈল চুৰ ।
 বাজাৰ কুম্ভাব চৰি গৈল যমপুৰ ॥১৫
 বাজাৰ কুম্ভাব অক্ষ যেতিয়া পৰিল ।
 কতে। দূৰ মানে মহী মন্দৰো লবিল ॥১৬
 কুম্ভাবৰ বধ বাজা শুনি ল অনিষ্ট ।
 বাৰ্ণগ নৃপতি বৰে ভৈল শোকাবিষ্ট ॥১৭
 চলিয়া পৰিল বাজা সি হাসন হন্তে ।
 হ। পুত্ৰ বুলি বাজা থাকিল কান্দতে ॥১৮
 কৈক গৈলে কুম্ভাব নন্দন হৰি হৰি ।
 শুনি কেন মতে জীৱ মাৰ মন্দোদৰী ॥১৯
 গন্ধৰ্বক জিনি বাপ বৰ যশ পাইলে ।
 বানৰ গোটেৰ হাতে প্ৰাণ হকমালে ॥২০
 মাৰুৰ দক্ষিণ মোহোৰ কন্দে বাহ ।
 আজি ধৰি গুচাইলে আছুতকুণী নাথ ॥২১

হুয়াহুস্ত পুৰি মৰে। প্ৰিয় পুজ্জশোকে ।
 বুলিয়ে প্ৰবোধ মন্দোদৰীক মোহোকে ॥২২
 তই বিনে দশো দিশে দৰ্শে। অন্ধকাৰ ।
 তোৰ শোক শেলে দাবে হৃদয় আমাৰ ॥২৩
 কৈবা ইন্দ্ৰজিত কুল নন্দন কুমাৰ ।
 ঝাণ্ট কবি হৃদয়ৰ শৈল্যক উজ্জ্বল ॥২৪
 যতক পঠাইলোঁ। বাপ পৰিলেক বণে ।
 বানবাক বাঞ্ছি বাপ আন এতিক্ষণে ॥২৫
 তোৰ আগে বানবা কমন বস্ত হোৱে ।
 সমুখ সমবে তোত হাবিল বাসৱে ॥২৬
 অনেক প্ৰকাৰে গুণি কৰিলোঁহে। ধিব ।
 বানবাক যুজ্জন্ত। লঙ্কাত নাহি বীৰ ॥২৭
 ভুমিতো বীৰতো বীৰ ত্ৰৈলোক্যতে সাৰ ।
 ধৰিবে নোৱাৰ যবে সমবতে মাৰ ॥২৮
 পিতৃ মাতৃ মৰে। তোৰ প্ৰিয় পুজ্জশোকে ।
 বানবক ধৰি আনি ভেট। এবে মোকে ॥২৯
 তাক ডবে পলাই মোৰ কিঙ্কৰ সকল ।
 বিলম্ব নকৰ বাপ শীঘ্ৰ কৰি চল ॥৩০
 আদেশ কৰিল যবে বাকসৰ বাজে ।
 বণক চলিল বীৰ যুজ্জিবাক সাজে ॥৩১

২০ অধ্যায় - ইন্দ্ৰজিত আৰু ধনুৰ্ভাৰ বৃদ্ধ,
 ও হনুৰ্ভাৰ বন্ধন ।

ত্ৰিকণ্টক ভূষণী বিপাট মুদগৰ ।
 শতশ্ৰী নাগ পাশ খুব ধনুৰ্ভাৰ ॥১
 চাৰি গোটা নাগে তাৰ বথ খান বহে ।
 দেৱাসুৰ নৰে তাৰ লাহাৰি নসহে ॥২
 তুণে শৰ ভৰিয়া যুদ্ধক ভৈল সাজ ।
 পতাকা। সুবৰ্ণময় মনুষ্যৰ ধ্বজ ॥৩
 ইন্দ্ৰজিত বীৰ গৈয়া প্ৰবেশ বণত ।
 মাকতিক দেখিল তোৰণ উপবত ॥৪
 তোৰণত বসিয়া চাহন্ত ঘনে ঘনে ।
 হৰিষ বদনে ধিত যুজ্জিবাক মনে ॥৫
 হেন দেখি ইন্দ্ৰজিত ক্ৰোধে জ্বলি গৈল ।
 বচন প্ৰহাৰে আগে গজ্জিবাক লৈল ॥৬
 কোথৰ বানব তই আসি ভৈল লঙ্কা ।
 বাৰ্হণৰ বংশক তোহোৰ নাহি শঙ্কা ॥৭
 তাহাৰ প্ৰাচপে ত্ৰিগুণত ভয়ভীত ।
 তোৰ কালান্তক আসি ভৈলোঁ ইন্দ্ৰজিত ॥৮

উজ্জান জাহাজৰ সেনাক মাৰিলে ।
 মোৰ ভাই ক'ম ক'বিল। যশক বৰ পাইলে ॥৯
 জমুমাৰী বীৰে। মাৰিলি ভাতো আছে ।
 মোহোৰ হাতত এবাই হাইখে কতভাগে ॥১০
 কথা কহ বানবা কাহাত তোৰ গৰ ।
 আটি মুটি ভাঙ্গো আজি থানিতক সহ ॥১১
 মোহোৰ ক্ৰোধত তোক বাধিবক কোনে।
 নপলাইবে মাৰি পেলোঁ। যমৰ সদনে ॥১২
 কোপে হনুমাৰে ইন্দ্ৰজিতক বোলন্ত ।
 গৰ্জৰ নকৰিবি আজি কৰিবোঁহে। অন্ত ॥১৩
 যত সব আছে মোৰ হান শৰীৰত ।
 গৰ্জি কত দেখাৱস লোকত মহৰ ॥১৪
 কপিৰ বচনে ক্ৰোধ জ্বলিল তাহাৰ ।
 মাকতিক বেটি দিল অস্ত্ৰৰ প্ৰহাৰ ॥১৫
 বাৰ্হণৰ তনয়ে পৱন তনয়ৰ ।
 জৰ্জৰিত কৃতে ভৈলিলেক কলেৱৰ ॥১৬
 মনুমাৰে উপাৰি লৈলন্ত তুফালে ।
 ইন্দ্ৰজিতে কাটিলেক মন কনিয়ালে ॥১৭
 চুনাই মাকতি প্ৰহাৰিল তক জাক ।
 শৰে হানি মেঘনাদে কাটিলন্ত তাক ॥১৮
 আকাশতে ঘোৰ যুদ্ধ কৰিলন্ত দুই ।
 ইন্দ্ৰজিতে বোলে অকে আক সম দুই ॥১৯
 মোক ভুজাইলেক বণে আন কৈতে থাকে ।
 লঙ্কাত নাহিক বীৰযুজ্জন্ত। ইহাকে ॥২০
 ভালেচো উজ্জান মোৰ ছয় কৰিলেক ।
 মনত গুণয় কিনে। বীৰ আতিবেক ॥২১
 যত যত অস্ত্ৰ আক কৰিলোঁ। প্ৰহাৰ ।
 অনুমাৰে। নিবিদ্ধিল শৰীৰত আৰ ॥২২
 কাটন ফুটন শৰ-প্ৰহাৰিলো যত ।
 পৰিলেক নিবিদ্ধিল ইহাৰ গাৱত ॥২৩
 কিনে। তোক অবধ্য কৰি ত্ৰৈলোক্য কৰ ।
 কিঙ্ককো নোৱাৰে পৰি বৰ বৰ শৰ ॥২৪
 শীঘ্ৰ বন্দী কৰোঁ। অক মাৰণ নবাই ।
 শত্ৰুৰল বাঢ়ে বিলম্বক মনুমাৰে ॥২৫
 প্ৰথম বোণত মেঘে নেদৰ আহুতি ।
 ব্যাধি বাঢ়ি গৈলে পাছে হত হোৱে যুজ্জিত ॥২৬
 বাকসৰ বচন বানব আছে হৰি ।
 নাগপাশ হানি মোক কৰিবক বন্দী ॥২৭

বন্দী কবি নিয়া কবিরেক বণ্ড ভণ্ড ।
 বাজার আগক নিলে কবিরেক দণ্ড ॥২৮
 হানিলে ব্রহ্মাৰ পাশ হনুৰ গারত ।
 বাণ পৰি ছিৰিল হনুৰ শৰীৰত ॥২৯
 ব্রহ্মাদেৱে কবিল আমাক উপহাস ।
 ছুনাই আনি বান্ধিবো বানবা কৈক যাস ॥৩০
 চলি গৈল ইন্দ্রজিত ব্রহ্মাৰ পাশক ।
 হেন থলে কোপ ঘোৰ কৰিলা কিসক ॥৩১
 বান্ধন নয়াই যে কিসৰ নাগপাশ ।
 হেন দেখি ব্রহ্মা দেৱে তুলিলন্ত হাস ॥৩২
 মনে মনে গুণন্ত আসজ ভৈল কায ।
 কপি বন্দি নভৈলৈয়ো মোহোৰেবে লাজ ॥৩৩
 পৱনৰ তনয় অবধ্য হনুমন্ত ।
 বায়দূত হয়। যে লঙ্কাত আছিলন্ত ॥৩৪
 গীতাকো দেখিল কাৰ্য্য কবিল বিশেষ ।
 বন্দী ছলে দেখন্তোক লঙ্কা যেন যেন দেশ ॥৩৫
 গুৰু মুহুৰি তই অকাৰ্য্য কবিলি ।
 গুৰুক নাবাধি ব্রহ্মা অস্ত্ৰক হানিলি ॥৩৬
 হেনমন্ত কাৰ্য্যক কিসক আচৰিলি ।
 গুৰু পাৱ নবন্দিয়া পাপক সঞ্চিলি ॥৩৭
 অধৰ্ম্মক আশে গুৰু মনত নলৈলি ।
 মুগুধ বান্ধস ভাল মন্দ নাজানিলি ॥৩৮
 অৱলৈপ কৰি তই কপিক হানিলি ।
 পকা কল ধৈয়া কঞ্চ। ফলক পাৰিলি ॥৩৯
 আপুনিও লাজ ভৈলে কুশক পাইলি ।
 বান্ধস কুলৰ বৰ কীৰ্ত্তিক অনাইলি ॥৪০
 কিছুক নোৱাৰি তই এবে আসি ভৈলি ।
 আগ পাছ মুণ্ডনিয়া কোন কাৰ্য্য কৈলি ॥৪১
 গুৰুসে পবন বজু গুৰু আদিদেৱ ।
 গুৰু বিনে ত্ৰিজগতে আন নাই কেৱ ॥৪২
 গুৰুক হুম্বৰি যেবে কৰয় সন্ধান ।
 হানিৱয় তেবেসে ব্রহ্মাৰ নাগবান ॥৪৩
 তই মুহুৰিলে গুৰুৰ চৰণক ।
 নাগপাশ কিসক হানিলে বানবক ॥৪৪
 গুৰুক হুম্বৰি যেবে তই হান শৰ ।
 ভেতিখনে মাৰিয়া পেশিৰি যমঘৰ ॥৪৫
 গুৰুক হুম্বৰি গৈয়া ঝাণ্টে বাণ হান ।
 তেবে বন্দি নভৈলে কবিরে অপমান ॥৪৬

ব্রহ্মাৰ বচনে হবধিত বব মনে ।
 বণভূমি পাইল আসি সত্ৰৰ গমনে ॥৪৭
 গুৰুক প্ৰণামি বাণ ধৰি ছুই হাতে ।
 মুদ্ধক প্ৰবন্ধি থিত অশোকা বনতে ॥৪৮
 এবে তোক মাৰিবো বানবা কৈক যাস ।
 ব্রহ্মাৰ অস্ত্ৰ কবিআছ উপহাস ॥৪৯
 ইন্দ্রজিতে বণমাজে ব্রহ্মাক নমিল ।
 মাকতিক লাগি ব্রহ্মা অস্ত্ৰক হানিল ॥৫০
 ব্রহ্মা অস্ত্ৰ দেখি কপি ভৈল হৰিষিত ।
 বন্ধন নভৈলে ব্রহ্মা হোৱয় লজ্জিত ॥৫১
 বন্দি হয়। কোঁতুকে বাৱণা আগে যাইব ।
 নগৰৰ নৰনাৰী মোক বেড়ি চাইব ॥৫২
 তেবেসে কোঁতুক আমি পাইবোহো বিস্তৰ
 এহি বুলি বন্ধন লৈলন্ত কপিৰ ॥৫৩
 চেতন হৰিলা কপি ভৈলা আকুলিত ।
 গিৰিসিত কৰি আসি পৰিলা ভূমিত ॥৫৪
 বন্ধনক লৈয়া বীৰে গুণে মনে মন ।
 চাৰিয়ো জাতিত কৰি অকুলীন জন ॥৫৫
 মত্ত মাংস শোণিতক খাই দিনে ৰাতি ।
 ব্রহ্মা অস্ত্ৰ হানি মোক পাইলেক থিয়াতি ॥৫৬
 বান্ধ এৰাইবাক পাৰোঁ আপোনাৰ বলে ।
 লঙ্কা থান দেখোঁ গৈয়া বন্ধনৰ ছলে ॥৫৭
 ত্ৰিদশৰ বৰত অবধ্য তিনি লোকে ।
 পাপিষ্ঠ বান্ধসে কি কৰিতে পাৰে মোকে ॥৫৮
 হনুমন্ত বৰ বীৰ ইন্দ্রজিতে জানি ।
 আপুনিয়ৈ মাকতিক বান্ধিলেক টানি ॥৫৯
 বান্ধস লোকক বোলে আৰ কিবা চাহা ।
 ঝাণ্টে সাজি বান্ধি নিয়া ৰাজাত ভেটাছা ॥৬০
 ইন্দ্রজিত বাণী শুনি বান্ধসৰ গণে ।
 দৃঢ়কৰি আনি সাজি বান্ধিলা তেখনে ॥৬১
 দেখিলে বানব বৰ অচেতন ভৈল ।
 ইন্দ্রজিতে হৰিষে অস্ত্ৰক লৈয়া গৈল ॥৬২
 মাকতিক দেখিয়া বান্ধস ক্ৰোধ কৰি ।
 মাটৈ কিল মুকুচ চৰৰ হাতগৰি ॥৬৩
 লাখি ভুকু মাটৈ সবে কৰে গিৰগিৰি ।
 মৰা যেন মনুমন্তে আছে দান্ততৰি ॥৬৪
 কোহোবোলে বানবা মাৰিলে মোৰ ভাই ।
 কেহো বোলে মাৰিলেক খুবত মোমাই ॥৬৫

কৈব পৰা আসিলে লক্ষ্য অধিকৃত ।
 এহি বুলি পৰিষে কোবারে আসি মুণ্ড ॥৬৬
 ঘমায়া পিমায়া লোটায়া খেপনায়া ।
 শাস্তি বাৰি বাক্সিয়া কাক্কত তুলি লৈয়া ॥৬৭
 বহন্তে বহন্তে প্রজা হতাশ নভৈল ।
 কতো দূৰ নিয়া পাছে গিৰিসাই গৈল ॥৬৮
 বাক্সসব কাক্কে কপি বন্দী হয়। যাস্ত ।
 মাথা তুলি দিব্য সভাখান দেখিলন্ত ॥৬৯
 সভাব মাজত বন দিব্য সি হাসনে ।
 চতুর্দিশে বেড়ি আছে মন্ত্ৰী পাত্ৰগণে ॥৭০
 প্রহস্ত নিকুন্ত মহাপাখ্য সহোদব ।
 পৃথিবীক বেড়ি যেন চাৰিয়ে। মাগব ॥৭১
 আনো যত বীৰগণ মাই আগে পাছে ।
 অস্ত্রশস্ত্র ধৰিয়া বুজব সব কাছে ॥৭২
 মেহি সি হাসনে বসি আছে লক্ষ্মণ ।
 দশশিৰ কুৰি বাহু দেখি ভয়ঙ্কর ॥৭৩
 মাক্তিব দেখি আতি মনত বিস্ময় ।
 ভালেতো বারণে কাকো ভয় নকবয় ॥৭৪
 আক সম স্তম্ভী রাজা নাহি ববিতলে ।
 সীতাক হবিলে আক কোন বিধি তলে ॥৭৫
 পুনৰপি নিশাচবে শাস্তি বাক্সি লৈল ।
 রাজাব আগত নিয়া গিৰিসাই গৈল ॥৭৬
 বন্দী বানবক দেখিলেক লক্ষ্মণ ।
 প্রহস্তক বোলে পুছ কোণেব বানব ॥৭৭
 কি কার্যক মাৰিলে আমাব নিশাচব ।
 জম্মুমালা বীৰ আক জক যে কুমাৰ ॥৭৮
 প্রহস্ত বোলয় অবে কোণেব বানব ।
 মিছা সুবুলিবি তই কিছু নাই ডব ॥৭৯
 তোক মাৰি আমাব কমন দশ পাইবো ।
 স্বরূপ কহিলে তোক মেলিয়া পঠাইবো ॥৮০
 রাজাব বিচিত্র পান ক্রীড়াব ভূবন ।
 অপোকা বনিকা কেনে কবিলিহি ছন ॥৮১
 কোনেবা পঠাইলে তোক আইলিকি কারণে ।
 ইন্দ্রব চৰিয়া পঠাইলন্ত নাৰায়ণে ॥৮২
 কিবা যমে পঠাইলন্ত কিবা তিনকবে ।
 কিবা বামদূত আইলে লক্ষ্য ভিতবে ॥৮৩
 হনুমন্তে বোলন্ত শুনিয়ো মোব বাণী ।
 লক্ষ্য রাজ্য দেখিবাক আইলো আপুনি ॥৮৪

ইন্দ্র নপঠাইল পঠাইল নাৰায়ণে ।
 বামদূত হেন মোক জনে কোন জনে ॥৮৫
 যমযাজ্ঞে স্বরূপে পঠাইবন্ত কেনে ।
 তবল বানবজাতি আসি ভৈলো হেনে ॥৮৬
 বাক্সাব ক্রীমুখ অতি দেখিবাক স্বাদ ।
 সি কারণে আমাব দাক্ষণ অপবাধ ॥৮৭
 অপোনাব প্রাণ বক্ষা নপবে কারণে ।
 বাক্সসগনক মই মাৰিলোহে। বশে ॥৮৮
 কুমাৰক মাৰিবাক সুচুৰিবা মোকে ।
 শাস্ত্রে বিহি আঁঠে উ পণ্ডিত সব লোকে ॥৮৯
 একোয়ে প্রকারে কেবে এৰাইতে নোরাবি ।
 আততায়ী ভৈলে পাছে ত্রাঙ্গণকো মাৰি ॥৯০
 প্রহস্তে বোলয় তোব কথা নোহে সকা ।
 যতক কহিলি মানো সব তোব মিছা ॥৯১
 এখন স্বরূপ কহ অধম বানব ।
 প্রাণ খানি বক্ষা কব মিছাত নমব ॥৯২
 মাক্তি বোলয় শুন কথাব প্রস্তত ।
 জম্মুদীপ হস্তে আইলে। বাঘবব দূত ॥৯৩
 সীতাকে দেখিলো মাগবতে ভৈলো পাৰ ।
 স্বরূপ বচন রাজা শুনিয়ো আমাব ॥৯৪
 বালা রাজ্য আছিল তোমাব বব ইষ্ট ।
 বানবব রাজ্য তান হুগ্ৰীৰ করিষ্ঠ ॥৯৫
 তেহেহন্তে সন্দেশ কথা পঠাইলে তোমাক ।
 সকলে কহিবো কর্ণ পাতি শুন তাক ॥৯৬
 অবধ্য দুৰ্জয় নীৰ বাম হেন জানি ।
 মাথে তুলি সীতাদেবী সমর্পিয়ে। জানি ॥৯৭
 আমাব বচন শীঘ্রে কবিয়ে। প্রবন্ধ ।
 তেবেসে জানিবা নিষ্ঠে বক্ষা পঠে কহ ॥৯৮
 এতেক বচন শুনি নৃপতি বারণ ।
 ক্রোধ কবি বোলে অবে শুন পাত্ৰগণ ॥৯৯
 সবে বানবক কিল বাৰি দেস জাক ।
 কোটি কোটি ধাইল শুনি নৃপতিব বাক ॥১০০
 গদা মুদগবে কোবারয় ভিক্ষিপালে ।
 পৰিষে কোবারে কেহো চব ডারে গালে ॥১০১
 বাক্সসব বলে যত পবাতর দেখ্ত ।
 হনুমন্তে কপটে কবন্ত কেন্ত কেন্ত ॥১০২
 শুন। বামায়ণ সভাসদ যত লোক ।
 বামব সেয়াব দেবী পক্ষ বহন্ত ॥১০৩

ত্ৰৈলোক্য সম্পদ যিটে। বাজা লঙ্কেশ্বৰ ।
 বামনুভ হনুমন্ত বনব বানব ॥১০৪
 একেশ্বৰে লঙ্কাত লগাইলে খলমলি ।
 বান্ধক চমক দেখাইলা মহাবলী ॥১০৫
 শ্ৰীৰাম চবণ সেরাৰ দেখা। বল ।
 জানি ভজ্ঞ। বাঘৰ চবণ কমল ॥১০৬
 পবন যতনে নিতে সম্ভব সম্ভব ।
 অৰণ কীৰ্তন মাত্ৰ কবিয়ে। মনত ॥১০৭
 এতেকে স সাৰ তাপ তদিবাই। হুখে ।
 পলাওক পাতক বাম বাম বোলা। মুখে ॥১০৮

২৬ অধ্যায় ।

হুলবী ।

হসিত বদন, পরন নন্দন,
 হাওঁৰে দুষ্ঠ বান্ধা ।
 লঙ্কাত নৃপতি, তই যোগ্য নোহন,
 পাপিষ্ঠ মুণ্ড খজা ॥১
 ভাল বোলন্তে যে, বসিতি ভাগয়,
 হিতক দেখে মন্দ ।
 হুগ্ৰীৰ বাজাব, মুঠিৰ প্ৰহাবে,
 তোৰ পৰিবেক কহ ॥২
 মোহোৰ সমান, ভালুক বানব,
 কতো মোত কবি চাব ।
 বামৰ আদেশে, সীতাক খোজই,
 সাতো সাগৰ পাৰ ॥৩
 হেন কি বামক, চৈস নকবস,
 কটকটাই তোৰ ঘাৰ ।
 বামৰ ভাৰ্য্যাক, সীতাক হবিলে,
 যমবাইক দিলে ধাব ॥৪
 জগতৰ দ্ৰোহ, আচৰিয়া হুখে,
 লঙ্কাত বহিলে ভালে ।
 সীতাক আনিয়া, আবেসে নশিলে,
 এসিলেক তোক কালে ॥৫
 সমস্তে বান্ধস, কুলৰ পাপিষ্ঠ,
 তই ভৈলে অধোগামী ।
 এতিখনে তোক, মাৰিবাক পাৰোঁ,
 ধৰ্ম্মক নেবোহোঁ আমি ॥৬
 মাটিত চাপৰ, মাৰিয়া বাঘৰে,
 কৰিয়াছা অঙ্গীকাৰ ।

মোহোৰ ভাৰ্য্যাক, বৈবৰ নিচয়ে,
 মইসে চিন্তিবো মাৰ ॥৭
 প্ৰভু বাঘৰ, অঙ্গীকাৰ ছন,
 যিহেতু নকৰোঁ মই ।
 তাতেসে মোহোৰ, হাতত বান্ধা,
 জীৱন্তে বহিলে তই ॥৮
 তই আছ উত্তম, সিংহাসনে বসি,
 মই আছো পৰি ভূমিত ।
 এতিখনে তোক, নগাইবাক পাৰোঁ,
 বামহাতে ধৰি চুলিত ॥৯
 যতেক বান্ধসে, মোক কোবায়,
 তোহোৰ বন্ধ বঢ়ায়ে ।
 তই আসি মোৰ, পাৱক মৰ্দন,
 ধৃতি হোক মোৰ গায়ে ॥১০
 জাম্বল্য সমান, ক্ৰোধে স্থলি বোলে,
 বানবক কব দণ্ড ।
 মোহোৰ আগত, এতিখনে আক,
 কাটি কব খণ্ড খণ্ড ॥১১
 পশুজাতি হয়, মোক বিপত্তয়,
 অধম আতি বৰ্জব ।
 কহিবা প্ৰহন্ত, আব কিবা চাস,
 বাণ্টে খাণ্ডা ভুলি ধব ॥১২
 হেন বাণী শুনি, বিফুত ভকত,
 বিভীষণে চালি গায় ।
 কাতৰ কবোহো, দাদা লঙ্কেশ্বৰ,
 ইটো কোপ বাহুবাৰ ॥১৩
 চৌধয় শাস্ত্ৰত, আপুনি পাৰ্গত,
 ধৰ্ম্মক এবিয় কিক ।
 কোননা শাস্ত্ৰত, দেখিয়া আছয়,
 দূতৰ এ প্ৰাণান্তিক ॥১৪
 যেহেন শুনয়, তেহেন বোলয়,
 দূতৰ হেনসে নয় ।
 প্ৰাণান্তিক ভৈলে, দূত কদাচিতো,
 মিছা বাণী নোবোলয় ॥১৫
 মাথা মুণ্ডি পাৰু, চিৰলা কবিয়ে,
 গালে দিয়া কালি চূণ ।
 দূতৰ শাস্তিষে, প্ৰাণান্তিক নুহি,
 গায়ে কব কিছু খুন ॥১৬

উচিত বচন,
পণ্ডিত আমার ভাই।
ক্ৰোধব বেগত,
ক্ৰেণে অপযশ পাই ॥১৭
কমন অজ্ঞত,
খুন কবিবোহঁই,
যেন হোরে বণ্ড ভণ্ড।
যি গোটে পঠাইল,
অপমান পাওক,
দূতব দেখিয়া দণ্ড ॥১৮
বানব জাতিব,
লাঞ্জেসে ভূষণ,
সব শবীবব মূল।
আমাত আবেসে,
স্ববুদ্ধি কড়িল,
পঠায়ো পুৰি লাঙ্গল ॥১৯
যিগোটে ইহাক,
দূত পঠাইলেক,
তাৰ প্ৰতিফল পাওক।
বান লখমনে,
হুগ্ৰীয়ে দেখোক,
ছেকা পোবা হয় পাওক ॥২০

২৭ অধ্যায়।

হৃদয়ব শ্ৰেষ্ঠত দুই দিবে, আক সেই দুইবে
হৃদয়তই লতা বদ্ধ কৰে
পদ।

বাক্স লোকক আদেশিলেক বাৰণে।
কাণ্ট কৰি মোৰ ভাণ্ডাৰ বস্ত্ৰ আন ॥১
বান্দৰাৰ লাঞ্জত বাক্সি়ো টানি টানি।
তেলে সনে জোৰবাৰো ভণ্ডাৰ আনি ॥২
বাজাৰ বচনে ভাণ্ডাৰ বস্ত্ৰ আনি।
বানবাৰ লাঞ্জত বাক্সি়ো টানি টানি ॥৩
কাপোৰে নোজোৰেতৈল সবে তৈলক্ষয়।
পুহু পুহু মাক্তিৰ লাঙ্গল বাঢ়য় ॥৪
পকাই পকাই লাঞ্জ বঢ়াই হনুমন্ত।
কত বস্ত্ৰ লাগিল নাহিক আদিমন্ত ॥৫
কৰবোৰ কৰি পাছে ভণ্ডাৰী বোলয়।
ভণ্ডাৰ তৈল বস্ত্ৰ সবে তৈল ক্ষয় ॥৬
বাজা বোলে ভণ্ডাৰী কপূৰ দেও খাই।
মন্দোদৰী পাশক সত্ত্ব কৰি বাই ॥৭
সহস্ৰ কস্তাব ভেষ্ট দুখা পটেদৰী।
সবাহাবে বস্ত্ৰ বেওক খান খান কৰি ॥৮

হেন শুনি ভণ্ডাৰীয়ে নখাকিল বৈয়া।
অন্তৰ পুৰত সিটে। প্ৰবেশিল গৈয়া ॥৯
কৰবোৰে ভণ্ডাৰি যুঝিলা যোৰহাত।
আই পটেদৰী বুলি নমিলেক মণ ॥১০
নত। শুনা মার ভূমি তৈল আখাম্ব।
তোমাৰ পাশক পঠাইলন্ত লঙ্কেশ্বৰ ॥১১
কনুদীপ হস্তে মাৰ কপি এক আইল।
ইন্দ্ৰজিতে বাক্সি আনি বাজাত ভেটাইল ॥১২
লাঞ্জে জুই দিবে আদেশিল লঙ্কেশ্বৰ।
ভণ্ডাৰ বস্ত্ৰ ক্ষয় তৈল নিবন্ত ॥১৩
মন্দোদৰী বোলে কিনে। মিলিল অকাষ।
আবেসে জানিলোঁ ছয় তৈল লকাবাজ ॥১৪
এবে ঘেৰে বস্ত্ৰ মই দিয়া নপঠাও।
বাজাৰ বৈলখে বব গৰিহাক পাও ॥১৫
বাজ পটেদৰী হেন মনে গুণি চাইল।
খান খান কৰি সবে কাপোৰ অনাইল ॥১৬
বস্ত্ৰ আনি ভণ্ডাৰীৰ হাতে আনি দিল।
বস্ত্ৰ পায়। ভণ্ডাৰীয়ে তেখনে চলিল ॥১৭
সিও বস্ত্ৰ নিয়া পাছে লাঞ্জত মেহাইল।
একো মতে বানবাক যোবন নবাইল ॥১৮
কৰবোৰে ভণ্ডাৰীয়ে বুলিল বাজাক।
আই সকলব বস্ত্ৰে নাটিল ইহাক ॥১৯
বাজা বোলে ভণ্ডাৰী বানব বলিয়াব।
বস্ত্ৰ কাটি আন গৈয়া জানকী সীতাৰ ॥২০
সহস্ৰ বাক্সী আছে তাইক বকা কৰি।
তাসম্বাবো কাটি আন খান খান কৰি ॥২১
সীতাৰ বস্ত্ৰ লাঞ্জ শুনি হনুমন্ত।
মনত বিষাদে কপি পবামবিশন্ত ॥২২
পৰন তনয় আপোনাৰ মনে জানি।
দীঘল লাঞ্জক তান ভুটাইলেক আনি ॥২৩
ডাইন পাক গুচি লাঞ্জ বাম পাক কৈল।
উলট পাকত লাঞ্জ আতি দুখ তৈল ॥২৪
যেনে তেনে তৈলে বস্ত্ৰ অৰ্দ্ধেক তিঙিল।
অগনি লগায়। হনুমন্তক ভূমিল ॥২৫
টানি জৰি গলত বাক্সিল দূত কৰি।
নগৰ ফুৰাইতে তাক নিল হাতে ধৰি ॥২৬
হল মূল লকাত লাগিল কোলাহল।
ছৰাল বেলেকে বেটি কৰে হাত ভাল ॥২৭

চাক ঢোল উকলি যুদ্ধ লক্ষা জুৰি ।
 সবে মিলি চাই। বানবাৰ লাঞ্জ পুৰি ॥২৮
 বান্ধসৰ মাজে কপি বন্দী হয় যাস্ত ।
 আপোনাৰ মনত আপুনি গুলিলন্ত ॥২৯
 বখিয়া বৰ্গক আমি এতিখনে মাৰি ।
 বাম লক্ষণৰ সমীপক যাইতে পাৰি ॥৩০
 খাল খোপ পুৰিবোহঁ। গুচাইবো সংগ্রাম ।
 দুৰ্গম গুছায়া ভূমি কৰিবোহঁ। সম ॥৩১
 তেবেসে লক্ষাক আসিবাৰ ফল হোৱে ।
 মনে মনে আলোচন্ত পন্নৰ পোৱে ॥৩২
 দেখিয়া সবম। গৈল জানেকীৰ ভিতা ।
 আখাস্তৰ কথা মাৱ নতো শুনা সীতা ॥৩৩
 তোমাৰ বানৰ লক্ষ্মণৰে বন্দী পাইল ।
 লাঞ্জত অগনি দিয়া নগৰী ফুৰাইল ॥৩৪
 ছেন শুনি গোসানীৰ বাঢ়ি গৈল শোক ।
 হা হা যম কিক লাগি নেনিলহ। মোক ॥৩৫
 স্বামী মোৰ বাৰ্তাক পাইবন্ত চিৰকালে ।
 তাতো নিমিলেক বিধি মোহোৰ কপালে ॥
 প্ৰণামে। অগনিদেৱ বায়ু তযু সখা ।
 হনুমন্ত পুত্ৰ মোৰ পুত্ৰৰতে বাখা ॥৩৭
 য়েবে মই নজানোহো শ্ৰীৰামত পৰে ।
 শীতল হনৌক হনুমন্তৰ শৰীৰে ॥৩৮
 অগনিক সীতা য়েবে স্তুতি কবিলন্ত ।
 নদহন্ত অগনিয়ৈ শীতলে জ্বলন্ত ॥৩৯
 হনুমন্তে হুহু হয় মনত গুণন্ত ।
 সীতাৰ প্ৰসাদে মোক বহি নদহন্ত ॥৪০
 দেবীৰ প্ৰসাদে মোক নদহন্ত বহি ।
 ভূপিতিক কৰাও লগাও লক্ষা ছনি ॥৪১
 ভাঙ্গৰ দীঘল আছিলেক কল্লেৱৰ ।
 অল্পদেহা কবি জৰি গুছাইলা গলৰ ॥৪২
 কবি শিৰোগত আতি বামৰ চৰণ ।
 মাধৱকন্দলী বিবচিল বামাৱণ ॥৪৩
 নিমজোক মন মোৰ চৰণে বামৰ ।
 বোলা বাম বাম সভাসদ নিবন্তব ॥৪৪

৮২ অধ্যায় ।

হলবি ।

পুণবপি বীৰে, শবীৰ বড়াইল,
 উৰ্দ্ধক লাঙ্গুল ভৰি ।

আলগ সকাৰে, ডেৱ কবিলন্ত,
 কতো দূৰ গৈয়া পৰি ॥১
 আথে বেথে গৈয়া, সোণাৰ তন্তুক,
 দুইহাতে লৈল উপাৰি ।
 বান্ধস বৰ্গৰ, সবাবো কোবাই,
 চৈঙ্গ ভান্ধিলন্ত বাৰি ॥২
 কতোহো মাৰিল, কতোহো পলাইল,
 দূৰত কতো পৰিল ।
 এক লাফ দিয়া, বীৰ হনুমান,
 ধৰলিৱৰে চড়িল ॥৩
 ধৰলিৱৰত, বসি হনুমান,
 আখাকৈ লাঞ্জ আফালি ।
 ইঘৰে সিঘৰে, চালৰ ওপৰে,
 লৈয়াসন্ত অগনি জ্বালি ॥৪
 ইঘৰে সিঘৰে, মণ্ডল আকাৰে,
 সব নগৰক ছনি ।
 আঠ গুণ প্ৰাণ, দশ গুণ বল,
 হনুয়ে জ্বালে অগনি ॥৫
 বায়ুয়ে বোলন্ত, পুত্ৰ হনুমন্তে,
 সমন্তে লক্ষা দহন্ত ।
 অগনিৰ সখা, হয়সি পন্ন,
 লক্ষাক ছানি বহন্ত ॥৬
 সহস্ৰ সংখ্যাত, মাণ্ডলি ফুটই,
 আকনা শব্দ বোল ।
 লক্ষা নগৰীক, ধূমে বিয়াপিল,
 স্বৰ্গ মণ্ডলৰ কোল ॥৭
 প্ৰসাদ সকল, খসিয়া পবন,
 বিচিত্ৰ ধৰলিৱৰব ।
 প্ৰলয়ৰ বাৰে, চৌ উঠলিল,
 উল্লাল ভৈল সাগৰ ॥৮
 কেহো কল কাটে, কেহো মাটি সিঁকে,
 কেহো আনি চালে জল ।
 সুমাইবে নোৱাৰি, চেঞ্চা পোবা ভৈল,
 গৰত নাহিকে বল ॥৯
 একোৱে প্ৰকাৰে, লক্ষাৰ অগনি,
 নিমান য়েবে নমাই ।
 কাখতীললাৱে, বত যব পাৱে,
 তাকো খেদি খেদি খাই ॥১০

বাহুণ বাজাব, বব ভয় ভৈল,
বানবৰ দেখি কাম ।
ইন্দ্রজিত আদি, প্রহন্ত সহিতে,
পলাই সব সমাজ ॥১১
বাজা পলাইবাব, দেখিয়া সকল,
বাক্সগণ পলাস্ত ।
পুজ পৰিবাৰা, সবাকো এৰিয়া,
জীৱ বাখি মাজ যাস্ত ॥১২
জয় জয় বাম, প্রভু বধুপতি,
তুমি অগতিৰ গতি ।
তোমাৰ অভয়, চৰণ পৰুজে,
কবোহৌ সদা প্রণতি ॥১৩
পৰম মঙ্গল, তযু গুণ নামে,
হবে ভকতৰ ভয় ।
তেজি আন কাম, বোলা বাম বাম,
যত সমাজিক চয় ॥১৪

২৯ অধ্যায় ।

পদ ।

কতো দূৰ হস্তে দেখি দগধ নগৰী ।
কুটুন্বে কুটুন্বে কাম্পে গলাগলি কৰি ॥১
অঙ্কলা পেঙ্গুৰা ছৰা গভিনী নাৰী ।
যতেক মবিল তাক বৰ্ণাইতে নপাৰি ॥২
সমস্ত লক্ষ্যৰ ঘৰ পুৰি হনুমন্ত ।
আউল আউল কৰি বায়ু চৌপাশে বহন্ত ॥৩
বৃক্ষ সব ভাগৈ হস্তী ধোড়া পুৰি মৰে ।
গিব গিব শব্দ আক্ৰোশে বহি কৰে ॥৪
লক্ষ্যৰ দগধ দেখি সবম্বা বাক্সী ।
সীতাৰ পাশক গৈয়া কৌতূহলে বসি ॥৫
হাস্ত কৰি বোলে সীতা শুন প্রাণসখী ।
তোমাৰ সম্পদ কাল আমি আছে। লখি ॥৬
তোমাৰ বানবে লঙ্কেশ্বৰে বন্দী পাইল ।
লাজত অগনি দয়া নগৰী ফুৰাইল ॥৭
পৰ্বত সমান হই মায়াবী বানব ।
ডেৰ দিয়া চড়িল বাজাব ধৌলিৰ ॥৮
ধৌলিৰবত পৰি লাসুলৰ জুই ।
সব লক্ষ্য পুৰি মাই ভস্মীভূত হই ॥৯
চালে চালে ডেৰ দিয়া ফুৰিল লক্ষ্যৰ ।
সবে লক্ষ্য পোৱয় অগনি একাকাৰ ॥১০

উন পক্ষান্ত বায়ু লক্ষ্যত বহিল ।
নিশেষ কৰিয়া সবে অগনি দহিল ॥১১
লক্ষ্য পুৰি হনুমন্ত কবিলন্ত ২৮ ।
তাত পাছে পুৰিলা বাজাব অন্ধেবপুৰ ॥১২
লোমকর্ণ প্রহন্তৰ বিচুৰ স্খিৰ ।
কুমাৰৰো পুৰিলন্ত দিবা বাসহৰ ॥১৩
মুৰ্গ মাণিক সবে বতন পোহালে ।
বিশ্বকৰ্ম্মে প্রবন্ধে নিগিলা চিবকালে ॥১৪
প্রবন্ধে গঢ়িল নামিয়া স্বৰ্গ হস্তে ।
দণ্ডেকৰ বোলে পুৰিলন্ত হনুমন্তে ॥১৫
হেন শুনি দেবী ভৈল। পৰম হৰিৰ ।
মাথা তুলি চাহিলন্ত পুৰিবাৰ নিশ ॥১৬
কতোক্ষণ কথা কৈল সবম্বা সহিতে ।
আতিশয় মনোবজ্র ছুইহানে তহিতে ॥১৭
সাদৰে মাতিলা সীতা সবম্বাক চাই ।
তুমি সম হুহুদ আমাৰ আন নাই ॥১৮
লক্ষ্য পুৰি হনুমন্তে ভৈলন্ত হতাল ।
মাগৰ মাজক লাগি কবিলন্ত হাস ॥১৯
আকাশৰ বাণী বাবে শুনিলা তহিত ।
মুখে চুপি অগনিক পেলায়ো স্বৰিত ॥২০
শুনি হনুমন্তে কৌতুকক বৰ পাইল ।
মুখে চুপি অগনিক তেখনে নিমাইল ॥২১
বহু ভৈল। হনুমন্ত গঢ়িল প্রয়াস ।
লক্ষ্যক চাহিয়া বাবে তুলিলন্ত হাস ॥২২
শ্ৰীৰামৰ চৰণক কৰি নমস্কাৰ ।
কেশবী বায়ুক প্রণামিলা বাবে বাৰ ॥২৩
লক্ষ্যক পুৰিয়া বাৰ হৰিষিত মনে ।
মাথৰে ভনিল শ্ৰীৰামৰ চৰণে ॥২৪
উজানি বাহন্তে মই বাহিলোঁহো ভাটি ।
লাভক চাহন্তে মূলক কৰিলোঁহো লাটি ॥২৫
লক্ষ্যক দহন্তে মই একো নচাহিলোঁ ।
লগব লগে সীতা দেবীকো দহিলোঁ ॥২৬
এবেসে জানিলোঁ জীৱন্য নাহি ফল ।
ফাট দিয়া বহুমতী যাও বসাতল ॥২৭
এহি অগনিতে মই জ্ঞান দিয়া মৰোঁ ।
মুহি তেবে বাতয় অগনি কাস কৰোঁ ॥২৮
হনুমন্তে অনেক গুণন্ত মনে মন ।
চকল বানব জাতি আতি অচেতন ॥২৯

শাস্তী সীতা দেবীক দহিব বহি কিক ।
 এক হুহি সীতায়ৈ দহন্ত অগনিক ॥৩০
 এতহন্তে হনুমন্তে মনে অবগাই ।
 চিত্ত খিব হোক আসো গোসাঁনীক চাই ॥৩১
 একো কালে অগনি নয়াইব সীতাবন ।
 দেখিলেহে তথাপিতো খিতি হোৱে মন ॥৩২
 লক্ষ্য পুৰি হনুমন্তে কবিলন্ত ছন্ন ।
 দেশক যাইবাক লাগি উত্ৰাৱল মন ॥৩৩
 সীতাক দেখিতে গৈলা কপি মহাবীৰে ।
 দেখি হৰিষিতে প্ৰণামিলা জামু শিবে ॥৩৪
 সাফল বামৰ আমি পাৱ আবাখিলো ।
 লক্ষ্য পুৰি বন ভাঙ্গি কাৰ্য্যক সাধিলো ॥৩৫
 বামৰ পাশক যাওঁ আছিয়ো গোসাঁনী ।
 তোমাৰ বচনে মাৰ আমাৰ মেলানি ॥৩৬
 সীতায়ৈ বোলন্ত বাপু এৰি যাইবে মোক ।
 তই এৰি গৈলে বাপু পাইবো বৰ শোক ॥
 নতো এৰি যাস্তে মোৰ দগধ ছদয় ।
 তই এৰি গৈলে মোৰ কেনে প্ৰাণ সয় ॥৩৮
 লক্ষ্যক পোৱন্তে বাপ ভৈলেহে হতাশ ।
 বাত্ৰি গোটে বন্ধ আজি গুচোক প্ৰয়াস ॥৩৯
 কতো ছবে গোপ্য থানে লুকি দিয়া থাক ।
 কালি যাইবে প্ৰভাতে আশ্বাস বুলিবাক ॥৪০
 সীতাৰ বচন মানে কৰ্ণ পাতি শুনি ।
 সীতাকো অভয়বাণী বুলিলা আপুনি ॥৪১
 অপ্ৰয়াসে ত্ৰিবায়ে নিবন্ত আসি সাজি ।
 বিলম্বত কাৰ্য্য নাই লবি যাওঁ আজি ॥৪২
 সীতা দেবী যাত্ৰা দিল সৰ্ব্ব হুকুশল ।
 বন্ধা বান্ধি বুলিলন্ত অব্যাহতে চল ॥৪৩
 দেবীৰ নয়নে জল পৰিবাব দেখি ।
 মাকতিৰ ক্ৰন্দন লবিল হকহকি ॥৪৪
 লক্ষ্য পুৰি বাৰণব দুখক জনিয়া ।
 জনক ক্ৰীডৰ ছুই চৰণ বন্দিয়া ॥৪৫
 অৰিষ্ট পৰ্ব্বত আছে সমুদ্ৰে তীৰত ।
 ডেৱ দিয়া চড়িলন্ত তাৰ উপবত ॥৪৬
 তাহান সমুদ্ৰে গিৰি ভাব নসহয় ।
 জল সব নিকলিল পশু ভৈল ভয় ॥৪৭
 টলবল কৰে গিৰি বাঘে কল কল ।
 পৰ্ব্বতৰ বাজ হোৱে সিংহ হস্তীগণ ॥৪৮

হৰিণ ববাহ উট গৱয় মহিব ।
 পৰ্ব্বতৰ হন্তে পলাই যাই দশোদিশ ॥৪৯
 গিৰি শৃঙ্গ বৃক্ষ শিলা পৰে খসি খসি ।
 নাগগনো বিয়াকুল পলাই তৰসি ॥৫০
 গন্ধৰ্ব চাৰণ বিত্ৰাধৰ যত যত ।
 মনোময় ক্ৰীড়া কৰি থাকে পৰ্ব্বতত ॥৫১
 গিৰি তল যাই দেখি চিত্ত গৈল ভাগি ।
 চমৎকাৰে পলাই থৈল পাজৰক লাগি ॥৫২
 অৰিষ্ট পৰ্ব্বত দীঘে যোজন শতেক ।
 চৰাৱতো পাঞ্চ মন্দ হোৱয় ততেক ॥৫৩
 পথালিয়ো হোৱয় যোজন দশ মান ।
 তল গৈয়া গিৰি ভৈল ভূমিৰ সমান ॥৫৪
 সাগৰ মধ্যত হনুমন্তে বিজ দিল ।
 সিপাৰৰ হন্তে কপি বলেয়ো শুনি ॥৫৫
 সবেয়ো সবাকো বোলে এৰিয়ো বিষাদ ।
 কোতুলে হনুমন্তে কৰে সি হনাদ ॥৫৬
 যিকৰি নাদয় হনুমন্ত মহাবলী ।
 সীতাক দেখিল হেন কাৰ্য্যতে আকলি ॥৫৭
 যেবে নেদেখিল হন্তে জনকৰ জীক ।
 কিল কিল ধ্বনী তেবে কৰিলেক কিক্ ॥৫৮
 গিয়াতি বৰ্গৰ বৰ হৰিষ অনেক ।
 কেহো গীত গাৱে কেহা হৰিষ প্ৰত্যেক ॥৫৯
 কাৰ্য্যক সাধিয়া সবে আসে হনুমান ।
 আবেসে সবাবে বন্ধা গৈল নাক কাণ ॥৬০
 মৈনাক পৰ্ব্বত কপি পৰাশিলা কৰে ।
 গুগত নবাচ যেন ছুটিল সমুদ্ৰে ॥৬১

৩০ অধ্যায় ।

হনুমন্ত বৰি আহাত কপি গৈন্তব আনন্দ ।

মহেন্দ্ৰ গিৰিত পৰিলন্ত মহাবল ।
 পাতাল ভেদিয়া আসি নিকলিল জল ॥১
 সবাবো মাজত বসিলন্ত কপিষৰ ।
 সবে পাশ চাপিলন্ত বায়ুৰ পুত্ৰৰ ॥২
 কেহো গাৱ লুপ্ত কেহো গলে আটি ধৰে ।
 কৃতাজলি হয় কেহো ভূতি নতি কৰে ॥৩
 কেহো বৃক্ষপত্ৰ আনি আনন্দে বিকল ।
 কেহো কেহো আনি মধুকস যোগাৱন্ত ॥৪
 জাকে জাকে বিজ পাৰি খেমাণি কবন্ত ।
 ছাপৰিব ছেৱে কতো আনন্দে নাচন্ত ॥৫

হবিষ বদন হনুমন্ত বানবব ।
 দেখি পাশ চাপিলন্ত অঙ্গদ কুমার ॥৬
 দুই হাত মেলি চাপি ধবিলন্ত গলে ।
 দুইহস্তে বসিয়া গৈয়া দিবা শিলাতলে ॥৭
 অঙ্গদক আদি কবি বানবব বল ।
 পুছিলন্ত হনুমন্ত বাত । কি কুশল ॥৮
 শুনিয়ো অঙ্গদ মই যেন দেখিলোহো ।
 শাস্তী সীতা গোসাঁনীৰ সব কথা কহে ॥৯
 তিনিয়ো লোকব হেম নৈয়ো দেখে ধন্য ।
 জনক নন্দিনী সম পতিব্রতা কন্যা ॥১০
 শাস্তী সকলব মাজে তাক আগে গণি ।
 সীতা মহাশাস্তী সবাহাবে শিবোমনি ॥১১
 কিনো ভাগ্যবন্ত রাজা পাশিষ্ঠ বাঞ্ছন ।
 গোসাঁনোক হবিয়া জীৱয় এতিক্ষণ ॥১২
 শুনিআছো বশিষ্ঠৰ ভাৰ্য্যা অকল্পতি ।
 অনসূয়া বোহিনীযে লক্ষ্মী সবস্বতী ॥১৩
 চক্ষুনেয়ো দেখে আমি শুনিয়াছো কাণে ।
 সীতাৰ সমান শাস্তী সুহি এক থানে ॥১৪
 এতক বচন শুনি সব কপি বলে ।
 ধবাধবি লুট লুট কবে কোতুহলে ॥১৫
 ধবগীত মাথাদি উৰ্দ্ধক পার মেলি ।
 পৃথিবীত লুটি পাৰি কৰে কতো কেলি ॥১৬
 সাৰি সাৰি হয় পৃথিবীত দুই পায়ে ।
 উৰ্দ্ধবাহু কৰি নাচে নান ভক্তি ভাৱে ॥১৭
 মহাবল্লভ নাচয় গায় বব ধূলি ।
 ভালত ধৰিয়া কতো ওলমা বাতুলী ॥১৮
 জাম্বয়ে বোলন্ত বাপু শুনা বায়ুহত ।
 কেন মতে লক্ষা গৈলা কহিয়ো প্রস্তুত ॥১৯
 কি কবন্ত গোসাঁনী আছন্ত কেন মতে ।
 কহিত আছন্ত সীতা কহিয়ো সমস্তে ॥২০
 কিবা বুলি পঠাইল জনক কীউ সীতা ।
 মহা পতিব্রতা বাঘৱৰ বিবাহিতা ॥২১
 কেন বা সঙ্কেত আইল বামত কহিত ।
 ভূমি বা কি কৰ্ম্ম কৰি আছিল তহিত ॥২২
 শুনিয়ো কহিবো বি পুছিল জাম্বৱন্ত ।
 যেন মতে ভেৰ দিলো মহেন্দ্ৰব হস্তে ॥২৩
 যাহন্তে দেখিলো যন্ত শুনি থাকা কহে ।
 সাগৰ মধ্যত আমি যেন কবিলোহো ॥২৪

প্রথমতে সমুদ্রত ভুবনায়ে পাইল ।
 থাক থাক বুলি মোব বেগক তড়াইল ॥২৫
 দক্ষৰ নন্দিনী বোলো কহিয়ো আমাক ।
 বামদূত হয় যাওঁ সীতা ধুজিবাক ॥২৬
 তাই বোলে জানো মই দশবধ পোক ।
 কুধায়ে পড়িলে কমা নকবিবোঁ ভোক ॥২৭
 গোটে গিলিবোহোঁ ভোক পলাওক পেটব ।
 বাঘৱক তেবে মোব এতমান ডব ॥২৮
 ভক্ষকৰ শুনি মোব নসহিল গায় ।
 কিমতে গিলিবে মোক বেস্তুগোট বায় ॥২৯
 মোহোৰ বচন শুনি কিটাইলেক তাই ।
 দশ যোজনক সুবি আছে বেস্তু বাই ॥৩০
 শৰীৰ বড়াইলো মই যোজন যে সুবি ।
 ত্রিশ যোজনৰ পথ থাকিলেক সুবি ॥৩১
 মোহোৰ চলিত তাই পকাশক কৰি ।
 মোৰ ভৈল বাটি তাইৰ যোজন লভবি ॥৩২
 আশী যোজনক আমি শৰীৰ বড়াইল ।
 নৈকৈ যোজনক তাই বেস্তু গোট বাইল ॥৩৩
 পুনৰপি কবিলোহো যোজন শতেক ।
 সমধিক বড়াইলেক তাইলো ততক ॥৩৪
 গৰ্ভত পশিলোঁ আমি অক্লান্ত প্রমাণে ।
 দাস্ত চিপি ধবিলেক বাজ ভৈলো কাণে ॥৩৫
 আকাশত থাকি বোলোঁ দেবী থাকিয়োক ।
 স্বৰ্গক লবিয়ো মাৰ বব দিয়া মোক ॥৩৬
 মহাবেগে লবি ভৈলো পৱনত আগ ।
 দেখোঁ বাট ভেটি আছে পৰ্বত মৈনাক ॥৩৭
 কল্যাণ কাৰ্য্যত দেখোঁ বিধিনি অনেক ।
 হেন দেখি ভৈল মোব ক্রোধ অতিবেক ॥৩৮
 ত্রুৰ্ণ গিৰিৰ শৃঙ্গ উজ্জিত প্রধান ।
 তাকে লাগি লাভবাৰিবৈসাইলোহোঁ টান ॥৩৯
 অগনি বজাইল গিৰিশৃঙ্গে নিবন্তব ।
 চূড়াকৃত ভৈল লাগি পৰ্বত শিখৰ ॥৪০
 পাছে চিনি মৈনাকৰ সমে ভৈলো মিত্র ।
 অনেক পুৰনি কথা কহিলো বিচিত্র ॥৪১
 বৃদ্ধাকৃষ্টে পৰশিলো আদৰিত কৰি ।
 চুনাই লবি ভৈলো পৱনৰ বেগ ধৰি ॥৪২
 কতো ছব যাস্তে দেখোঁ বেগ থিব ভৈল ।
 কলেৱৰ গোট মোব তত্ত্ব আতি বৈল ॥৪৩

চতুর্দিশে চাহিলোহো উৰ্দ্ধৰ প্ৰদেশ ।
 কিছু তাত নেদেখিলো বিচিনিৰ লেশ ॥৪৪
 হেট মাথা কৰি মই সাগৰক চাইলো ।
 ছায়াশ্ৰাসী গিলিনেই গাৰে আৰ্চা পাইলো ॥৪৫
 মোক দেখি পাছে তাইৰ বব বঙ্গ ভৈল ।
 জল হস্তে উঠিয়া বান্ধনী মায়া কৈল ॥৪৬
 তোক দেখি আজি মই তৈলোঁ বব ভুফ ।
 চিৰকালে আধাৰ মিলিল হৃদ পুফ ॥৪৭
 এহি বুলি আশাৰিকা গগনে উধাইল ।
 পাতাল সদৃশ কৰি বেস্তু গোট বাইল ॥৪৮
 পৰ্বত সমান জিহ্বা বদনে লয় ।
 ত্ৰিশূল সদৃশ দাস্ত দেখি লাগে ভয় ॥৪৯
 গৰ্ভত পশিলো কৰি অন্ন কলেশব ।
 শৰীৰ বঢ়াইলো যেন পৰ্বত মন্দৰ ॥৫০
 স্বৰ্গত কবন্ত হাহাকাৰ দেৱৰাজ ।
 পেট গোটে বিদাৰি তেখনে ভৈলো বাজ ॥৫১
 প্ৰলয়ত যেন মেক পৰ্বত টলিল ।
 কতো দূৰ জল যুৰি বান্ধনী পৰিল ॥৫২
 আকাশত দেৱলোকে কোঁতুক কবন্ত ।
 জগতৰ বৈবক মাৰিলা হনুমন্ত ॥৫৩
 শতেক যোজন পথ সাগৰ তৰিলো ।
 হুবেল গিৰিৰ মই শিখৰে পৰিলো ॥৫৪
 শত্ৰুৰ মণ্ডল যত উদ্ভান ফুৰিয়া ।
 সবে লঙ্কা ফুৰিলোহো নিসন্ধি কৰিয়া ॥৫৫
 পাছে গৈয়া পড়িলোহোঁ পুষ্পক বথত ।
 কণ্ঠাজন অনেক দেখিলো সিধানত ॥৫৬
 কতো দূৰে দেখিলো বাৰণ আছে শুয়া ।
 জগত মোহিনী এক কণ্ঠাজন লৈয়া ॥৫৭
 জ্ঞাতি বংশে শুনা সবে হৃদয়ৰ কথা ।
 মই বোলোঁ সীতাৰ ভৈল হেনসে অৱস্থা ॥৫৮
 হেন দেখি আমাৰ উকমি বব ধাইল ।
 মকমকি কান্দিলো ছুঃখতো মাত নাইল ॥৫৯
 অনেক গুণিলোঁ পাছে বিমৰিষ কৰি ।
 ময়দানবৰ জীউ এই মন্দোদৰী ॥৬০
 নিশ্চয় কৰিয়া পুষ্পকৰ বাজ ভৈলো ।
 অস্ত্ৰযণুৰ বিচাৰিয়া খুজিয়া নপাইলো ॥৬১
 অশোকা বনক পাছে ডেৱ দিয়া গৈলো ।
 বান্ধনী মাজত সীতা দৰশন ভৈলো ॥৬২

বৃক্ষ গোটে আছয় শিশুপা তাৰ নাম ।
 গুৰি গোটে মানে তাৰ স্বৰ্ণৰ কাম ॥৬৩
 বান্ধনীৰ বৰ্গ আছে তাতে গৌৰি কৰি ।
 আছন্তু সৰাৰ মাজে ত্ৰৈলোক্যমন্দৰী ॥৬৪
 নিশাগোট বন্ধি মই শিশুপাৰ তলে ।
 অন্ন দেহা হুহু ছয়া বানৰ ছৱালে ॥৬৫
 আছিলো জাগৰ কৰি নিশাগোট মৈল ।
 প্ৰভাততে দেখিলো বাৰণা আসি ভৈল ॥৬৬
 কন্যা সহশ্ৰেকে আইল তুলে অনুসৰি ।
 সীতাক সাধিলে পাছে কৰযোৰ কৰি ॥৬৭
 শ্ৰীতি প্ৰকাৰে বাণী বোলৈ লক্ষ্মণৰ ।
 অনেক মিনতি ভাৱ কৰিলা বিস্তৰ ॥৬৮
 বুলিলা নিষ্ঠুৰ সীতা গুচ নষ্ট পাপ ।
 দূৰ হও মন্দ মুহি দেওঁ চণ্ডশাপ ॥৬৯
 নৈবাশ বচন যেষে শুনিলা সীতাৰ ।
 মাৰিবাক যাই পাছে সিটো'ছবাচাৰ ॥৭০
 আগ বাঢ়ি মন্দোদৰী শ্ৰীতি প্ৰকাৰে ।
 চণ্ডকোপ বাহুৰাইল বাৰণ বাজাবে ॥৭১
 বান্ধনী বৰ্গক বাজা কৰিল আদেশ ।
 কন্যাগণ সন্মৈ ভৈল। লঙ্কাত প্ৰবেশ ॥৭২
 ৰাত্ৰি গোটে উকুৰাই পৰি নিদ্ৰা গৈল ।
 পাছে দেবী সন্মৈ মোৰ পৰিচয় ভৈল ॥৭৩
 অনেক সঙ্কেত কথা সীতাক কহিলো ।
 ৰামৰ আকৃষ্টি দিয়া প্ৰত্যয় জানিলো ॥৭৪
 হিয়াত ধৰিয়া কান্দিলন্তু বব শোকে ।
 গোৰ্গানীৰ শোকেপাছে পীড়িলেকমোকে ॥৭৫
 সন্দেশক লভিয়া মেলানি লৈলো মাগি ।
 ছুনাই লৰি ভৈলো বন ভাজিবাক লাগি ॥৭৬
 ডাল ভাঙ্গে ফল খাওঁ উপদ্ৰৱ কৰি ।
 বাৰণৰ মধুকলে লগাইলো দাদৰি ॥৭৭
 হেন শুনি মোক পাছে ক্ৰোধিল বাৰণ ।
 মাজিয়া পঠাইল অসংখ্যাত সেনাগণ ॥৭৮
 দেখি স্বৰ্ণৰ তন্তু লৈলোহোঁ উপাৰি ।
 সবে সেনা মাৰিলোহোঁ সেহি তন্তু বাৰি ॥৭৯
 প্ৰহন্তৰ পুত্ৰ পাছে হুজিবাক আইল ।
 পৰিষৰ কোৱে সিয়ো যম ঘৰ পাইল ॥৮০
 পাঞ্চ মন্ত্ৰীপুত্ৰ পাছে পঠাইল বাৰণে ।
 তাকে মাৰি পঠাইলোহোঁ যমৰ কৰণে ॥৮১

তাত পাছে খেদি আইল অক্ষ যে কুমাৰ ।
 দুৰ্ঘাৰ বণত তাকো কবিলো সংহাৰ ॥৮২
 পুত্ৰ পৰিবার য়েবে বাজা বাৰ্তা পাইল ।
 ইন্দুজিত কুমাৰক যুজক পঠাইল ॥৮৩
 যুজক আসিল য়েৰে বাজাৰ কুমাৰ ।
 সিয়ো সমে যুজ মই কবিলো বিস্তৰ ॥৮৪
 নিয়ত যুদ্ধত মোৰ নপাইলেক সন্ধি ।
 ব্রহ্মপাশ মাৰি মোক কবিলেক বন্দি ॥৮৫
 বন্ধ এবাইবাক পাৰেঁ মন্ত্ৰৰ প্ৰবল ।
 দিন ভাগে লক্ষা দেখেঁ বন্ধনৰ ছলে ॥৮৬
 ত্ৰিদশৰ বৰত অবধ্য তিনি লোকে ।
 বাক্স সকলে কিবা কবিলেক মোকে ॥৮৭
 ইন্দুজিতে বাক্সি নিলে বাজাৰ পাশক ।
 যুগু ভুলি দেখিলোহো দিবা সভা এক ॥৮৮
 প্ৰহন্তে পুছিলো মোত বিস্তৰ বচন ।
 কোনেবা পঠাইলে তোক আইলে কিকাৰণ ॥
 প্ৰহন্তৰ আগে কথা কহিলো বিস্তৰ ।
 শুগ্ৰীৰে পঠাইল দূত কবিতা বামৰ ॥৯০
 সীতা খুজি আইলো সাগৰত ভৈলো পাৰ ।
 কহিলো সকলে যত কাৰ্য্যক আমাৰ ॥৯১
 বামৰ দূত শুনি ক্ৰোধিয়া বাৰণে ।
 কাটিবাক লাগি আদেশিলে তেতিখনে ॥৯২
 তাৰ ভাই বিড়ীমণে প্ৰাণ বাখিলন্ত ।
 প্ৰবোধ বচনে বাৰণক কৰি শাস্ত ॥৯৩
 সকলে বাক্সে মিলি এক বুদ্ধি পাইল ।
 লাঙ্গুলে কাপোৰ বাক্সি অগনি লগাইল ॥৯৪
 লাঙ্গলৰ অগনি লৈয়া নগৰী সুবিলো ।
 লক্ষা পোৰন্তে বৰ চোটে ভাগবিলো ॥৯৫
 নগৰীৰ অগনিত বৰ পাইলো তাপ ।
 সাগৰৰ মাজক লাগি কবিলোহো ভাপ ॥৯৬
 আকাশৰ বাণীক শুনিয়া তেতিখনে ।
 মুখে চুঞ্চি অগনি নিমাইলো বস্মানে ॥৯৭
 গুচিল অগনি মোৰ গণ্ডল প্ৰয়াস ।
 পুনৰপি চলি গৈলো জ্ঞানকীৰ পাশ ॥৯৮
 সীতাৰ চৰণ ধূলা মাখাত কবিলো ।
 দেৱীৰ প্ৰসাদে সব দুৰ্গতি তৰিলো ॥৯৯
 সবাকো বুলিলা দূত কৰঘোৰ কবি ।
 বামৰ পাশক চলি যাওঁ শীত্ৰ কবি ॥১০০

যতেক সঙ্কেত দেৱী ৰোক বুলিলন্ত ।
 বামত কহন্তে সবে শুনিবা বৃত্তান্ত ॥১০১
 অন্ধদে বোলন্ত গুণা সবে যাওঁ পাছে ।
 এক কাৰ্য্য কৰেঁ যে সবাবে বন আছে ॥১০২
 সাগৰক তৰোহো পৰ্বত বহিৰণে ।
 আছোক বাক্স কি কৰিব দেহপণে ॥১০৩
 ইন্দুজিত শুশু ব্ৰহ্ম অস্ত্ৰত হুজান ।
 তাকো পাইলে সমৰত কবিলো নিৰ্ধান ॥১০৪
 বিশ্বকৰ্ম্ম হুত মহাবীৰ বৰ নল ।
 হুশুৰ দুৰ্ঘুখ আৰু হুবেণ প্ৰবল ॥১০৫
 বেগদিসি মৈল্য আৰু পনস দ্বিবিদ ।
 ধুমকেতু সম্প্ৰদেহ প্ৰথৰ কুহুদ ॥১০৬
 সবে মহাবলী সবে যুদ্ধত সমুত্ত ।
 বিলম্বত কাৰ্য্য নাহি এহিমে যুগুত ॥১০৭
 হুমন্ত গাব যে বিনোদ মহাবল ।
 জাম্ববন্ত আদি কবি গিয়াতি সকল ॥১০৮
 আনো আনো বীৰ যত আছা বহুতৰ ।
 সবে হস্তে সাজি পাৰ ছয়ো সমুদ্ৰে ॥১০৯
 সবে মিলি গৈয়া আগে সমুদ্ৰক তৰি ।
 বাৰণক মাৰি সীতা আনিবাক পাৰি ॥১১০
 পাছে নিয়া যোগাইয়োক বামৰ চৰণত ।
 হন কাৰ্য্য কৰেঁ আগে মোহোৰ সমুদ্ৰ ॥১১১
 জাম্ববে বোলন্ত বচন শুনা হিত ।
 আদেশ কৰিলি বামে সীতাক খুজিত ॥১১২
 আছা নকৰিলি প্ৰভু জিনি আনিবাক ।
 আঁমি জিনি আনি দিলে নলৈবা সীতাক ॥১১৩
 বামৰ শাস্তাক হৰি নিলে যিটো জনে ।
 বণে জিনি তাক মাৰি আৰন্তো আপোনে ॥
 হঠাত্কাৰ কবি কেহো ভালক নপাইব ।
 ঘাৱ ছাৰি পাছে আৱুধিয়ে বেস্ত বাইব ॥১১৫
 সীতাক দেখি আসিল উত্তম ভৈল কান ।
 গাৱ হুলিয়োক চলোঁ গিয়াতি সবাক ॥১১৬
 সব গৈয়া জনায়োক কান চৰণত ।
 এহি কাৰ্য্য ভাল দেখেঁ মোহোৰ সমুদ্ৰ ॥১১৭
 যুগুতি বচন শুনি সবহি সাদৰি ।
 তেখনে লৰিল মাকটিক আগ কবি ॥১১৮
 মন্ত গজ সম সবে প্ৰবল বানৰ ।
 বামৰ পাশক লৰি ভৈল নিবন্ত ॥১১৯

গগনমণ্ডলে যেন যেকব শিখৰ ।
জানকীৰ বার্তা পায়। মুদিত বানব ॥১২০
বাঘৰক পাশক নিসন্ধি কবি যাই ।
খল খলি কবি হাসে কতে। গীত গায় ॥১২১
ধিতিকালি কবি পথ অনেক এবাইল ।
শ্ৰেয়াসিল কপিগণ মধুবন পাইল ॥১২২
জিহাইবাক লাগি যবে বসি ধবণীত ।
সুগ্ৰীৱৰ মধুবন দেখিল স্বৰিত ॥১২৩
মধুবন দেখি জিহ্বা কবে লট পট ।
গহ নাহি কাহাবে। জনাইতে অঙ্গদত ॥১২৪

— — —

৩১ অধ্যায়ঃ ।

কপিনৈয়াৰ মধুকস ভঞ্জন থাক দধিমুখৰ
সৈন্যে যুদ্ধ ।

জাম্বৱন্ত কুমুদ সুষেণ আদি কবি ।
সবাবে জিহ্বাৰ পানি পৰে সবসৰি ॥১
সবে হস্তে মিসি হনুমন্তত হুদিল ।
বান্ধুহুতে সবাবে। বচন নবাখিল ॥২
অঙ্গদ কুমাৰ বাপু বব যশ পাণ্ড ।
মধু দিয়া গিয়াতক তৃপ্তি কৰাওঁ ॥৩
তাহান বচন বালীপুত্ৰে নবাখিল ।
সকলে জ্ঞাতিক মধুবনে মেলি দিল ॥৪
যাহাক যতক লাগে স্বেচ্ছাকপে খাই ।
উদৰ ভৰায়। সবে তৃপ্তিতক পাই ॥৫
আজ্ঞা পায়। কপিগণে বৃক্ষে গৈয়া চড়ি ।
উত্তম মধুব বনে লগাইল দাদৰি ॥৬
দোনৰ সমান যত মধুবাশ পাৱে ।
মুখ মেলি ধৰি নিয়া বানৰে চোবাবে ॥৭
কেহে। ডেৱ দিয়া আউৰ বৃক্ষত চড়িয়া ।
আকোয়ালে শাল বাংখ মুখত ধৰিয়া ॥৮
বিস্তাৰিত কৰিয়া মুগত চিপি নিয়া ।
পৰম সন্তোষ পাইল মুখে মধু দিয়া ॥৯
মধু খায়। খায়। বোলে নাণ্টিল নাণ্টিল ।
গণ্ডগোল কৰি সয়ে মধু বন পিল ॥১০
আউল ভৈল কপি চলোপৰে। কবে গায় ।
কুমি দেখিয়া পৰে থিব সুহি পাৱ ॥১১
কতে। কতে। নিজ। গৈল কলক বিহাই ।
ভূমিত পৰিল কেহে। হামুকুবি খাই ॥১২

ধুধু কবে কেহে। কেহে। কবে বাস্তি ।
মধুয়ে পীড়িল কতে। অচেতন আতি ॥১৩
বনবন্ধ। বানৰ সকলে বার্তা পাইল ।
হাতে বৃক্ষ ধৰি মাৰ মাৰ কবি ধাইল ॥১৪
চুইভিত্তিৰ লোকে সবে কোবা কুবি কবে ।
কতে। ধবাধৰি কবি মাটীত বাগবে ॥১৫
অঙ্গদৰ লোকে বক্ষালোকক ভজাইল ।
সবে গৈয়া পাছে দধিমুখত জনাইল ॥১৬
বাজাব মাতুল সবাহাবে গুৰুজন ।
অনেক বানব সমে বাখে মধুবন ॥১৭
বার্তা শুনি শাল বৃক্ষ লৈলন্ত উপাৰি ।
সেনাৰ মাজত পশি কোবাবন্ত বাৰি ॥১৮
চুইভিত্তি সেনাৰ কোবাকুবি আশৰিষ ।
ধূল। অন্ধকাৰে নাকলিয় দশোদিশ ॥১৯
মুণ্ডে মুণ্ডে হানে নখে নখে বক্ষঃস্থলে ।
চৰবে চাপবে অসংখ্যাত চোট ঘালে ॥২০
চুই চুইক ধৰি এক পিণ্ড হোৱে জৰি ।
ছন্দে বন্ধে যুদ্ধ কবে ধবণীত পৰি ॥২১
কতে। কতে। কপি গৈয়া বৃক্ষত চড়িয়া ।
উপহাস্য কবে দধিমুখক চাহিয়া ॥২২
বাজাব মাতুল তোক ভাল মতে জানি ।
সিঞ্চয় গাৱে মুখে ধূল। মাটি আনি ॥২৩
কেহে। কেহে। বোলে আপুনি বব লোক ।
সময়ৰ বেলা তুমি নিচিনাহ। মোক ॥২৪
কেহে। বোলে তুমি ওৱা কিসৰ পাতব ।
মিচ। বৃদ্ধ কবি লাজ হোয়াস। মাতব ॥২৫
বাজাব মাতুল তুমি দেখি লাগে ডব ।
এহি বুলি হাত ফেৰি দৰশে পোকৰ ॥২৬
বাজাব মাতুল বৃদ্ধ বব পাইলা চুখ ।
এহি বুলি আপোনাৰ হাতে ঘসে মুখ ॥২৭
জাম্বৱন্ত শ্ৰমুখে গবাক নল গয় ।
সমুখে যুদ্ধন্ত মুখ্য মুখ্য বীৰ চয় ॥২৮
অঙ্গদে ধৰিয়া দধিমুখক আকাশি ।
চুই হাতে অনেক চৰব চোট ঘালি ॥২৯
ভূমিত পেলাই তাক ওপৰত বসি ।
ইভিত্তি সিভিত্তি কবি ছয়ো গাল ঘসি ॥৩০
বালীপুত্ৰে মাৰিলা হাতব বব সুষে ।
বাজাব আগক সৈম ভিঙাকব মুখে ॥৩১

আছন্ত হুগ্ৰীৰ বাম লক্ষণে সহিত ।
 দধিমুখ সসৈন্তে গৈ মিলিল তহিত ॥৩২
 নৃপতিৰ বচনক শিৰোগত কৰি ।
 ভূমিত পবিল লোহ পৰৈ সবসৰি ॥৩৩
 মুখত নাহিকে মাত উৰ্দ্ধি বব ধাইল ।
 বাজাত ইঙ্গিত ভাৱে গোচৰ জনাইল ॥৩৪
 হুগ্ৰীয়ে বোলন্ত গুৱা মমা দধিমুখ ।
 আমাৰ মাডুল ভূমি কোনে দিলে চুপ ॥৩৫
 মধুবন কিবা ভৈল কহিয়োক কথা ।
 তোমাৰ কিমতে ভৈল ইমত অৱস্থা ॥৩৬
 দধিমুখে বোলে বাপু সবে বাৰ্তা ভাল ।
 তোমাৰ মাডুল মোৰ চাহিয়োক গাল ॥৩৭
 তোমাৰ অঙ্গদ বীৰ কোথা হস্তে আইল ।
 সসৈন্তে আসিয়া মোৰ বনখান খাইল ॥৩৮
 শুনিয়া সসৈন্তে গৈয়া দেখিলোহো তাক ।
 প্ৰণতি বুলিলো বৃদ্ধ সুশুনিলে বাক ॥৩৯
 বচন সুশুনে দেখি মইয়ো খঞ্জে ধাইলো ।
 প্ৰথমতে গৈয়া সবে বানৰ ভজাইলো ॥৪০
 আগ বাঢ়ি অঙ্গদে আমাক ধৰি নিল ।
 ভূমিত পোলায়া মোক হিয়াত বসিল ॥৪১
 চৰবৰ চোটে মোৰ গাল ভাঙিলন্ত ।
 হেবা চাহিয়োক গোটে গোটে সবে দাস্ত ॥
 ভূমি বিগ্ৰমানে মোৰ মিলয় অকাষ ।
 অবিবেক ভৈলেক কিকিঙ্কা মহাবাজ ॥৪৩
 অনীতি বাঢ়িল সবে হৈব বণ্ড ভণ্ড ।
 মধুবন নষ্ট ভৈল কৰিয়োক দণ্ড ॥৪৪
 দূৰহস্তে দেখিয়া সোধন্ত লখমন ।
 তোমাৰ পাশত ইটো কৈব কপিগণ ॥৪৫
 আসিল কোথৈব পবা কি কথা কহয় ।
 হেটমাথ কৰি দেখোঁ লোহো মলচয় ॥৪৬
 হুগ্ৰীৰ বোলন্ত দেখা বিধি অনুকূল ।
 দধিমুখ নাম এন্ত আমাৰ মাডুল ॥৪৭
 কথা কন্ত অঙ্গদ দক্ষিণ হস্তে আইল ।
 সেনাগণ লৈয়া মোৰ মধুকল খাইল ॥৪৮
 বাৰ্তা ভাল জানকীৰ ইঙ্গিতে জানিল ।
 মোৰ নাহি কিছু মোৰ মধুবন পিল ॥৪৯
 হান্ত কৰি বোলন্ত আমাৰ হোৱা মাউল ।
 সব কথা এৰি যোৱলিত ভৈল আউল ॥৫০

উসসা দেখিয়া গাল ভুলিলন্ত হাসি ।
 সবে সবাহাকে চান্ত বন প্ৰকাশি ॥৫১
 হাসন্ত লক্ষণ বাম মুচুক মুচুক ।
 সলজ্জিতে দধিমুখ ভৈলন্ত নিচুক ॥৫২
 হুগ্ৰীয়ে বোলন্ত মমা নকৰিবা বোধ ।
 আমাক দিলোক সবে অঙ্গদৰ দোষ ॥৫৩
 দধিমুখ মাডুল সত্বৰ কৰি যাই ।
 সব সৈন্তে অঙ্গদক শীঘ্ৰে পঠাৱাহ ॥৫৪
 বিলম্ব নকৰি ভূমি লৰবি যারোক ।
 বামৰ আদেশ অঙ্গদক জনায়োক ॥৫৫
 নৃপতিৰ বচনক শিৰোগত কৰি ।
 দধিমুখ লৰি গৈল আন্ত বেষ্ট কৰি ॥৫৬
 অঙ্গদৰ আগে যুৰিলেক যোৰহাত ।
 সুবৰাজ কথা শুনা কহওঁ তোমাত ॥৫৭
 হুগ্ৰীৰ যেহেন মোৰ ভূমিয়ো ভৈলয় ।
 তাহাস্তো অধিক আবে তোমাকেলে ভয় ॥৫৮
 যত কণ্টকিলো যানে কিছুৱে নভৈল ।
 মোহোৰ বচন যেন তুলা উৰি গৈল ॥৫৯
 শ্ৰীবাম লক্ষণ তথা আহন্ত দোতাট ।
 অনেক হাসিলা সবে মোৰ মুখ চাই ॥৬০
 বামৰ আদেশ ভৈল তোমাক যাইবাক ।
 শীঘ্ৰে চলি যাইয়ো বাপ খানিকো নখাক ॥
 দধিমুখ বচনক অঙ্গদে শুনিলা ।
 বালীপুত্ৰে তাক পাছে আশ্বাস কৰিল ॥৬২

৩২ ভাষ্যান্তৰ ।

অঙ্গদাধিৰে শ্ৰীবামৰ ৬৫৮লৈ যাৰ আৱহমন্তে
 শ্ৰীবামক সীতাৰ বৃত্তান্ত কৰ ।
 অঙ্গদে বোলন্ত গুৱা শুনা জ্ঞাতিলেকে ।
 যাইবাক আদেশ ভৈল শীঘ্ৰে যাইয়োক ॥১
 অঙ্গদৰ শুনি সবে বৃত্তত বচন ।
 ৫৬নক পাইলন্ত সকলে সকলে কপিগণ ॥২
 অঙ্গদ কুমাৰ বাপু কল বৰ পাইলে ।
 উভয় কুলৰ বাপু ভূপিত্তি অনাইলে ॥৩
 বাজাব আদেশ সবে শিৰোস্ত কৰি ।
 গিৰিসাই লবিল হনুক আপ কৰি ॥৪
 মন্তগজ সম সবে প্ৰমত্ত বানৰে ।
 প্ৰত্ৰকল নাম গিৰি পাইল অৱন্তে ॥৫

মাকতিক আগ কবি বব বব বীবে ।
 বামৰ চৰণ প্ৰণামিল জামু শিবে ॥৬
 পাছে প্ৰণামিলা লক্ষ্মণৰ ছুই পায়ে ।
 স্ত্ৰীৰক প্ৰণামিলা আদৰিত ভায়ে ॥৭
 অনেক দৃবক যুৰি বসিল বানব ।
 প্ৰত্নৰণ গিবিক যুৰিলা নিবন্তৰ ॥৮
 বাঘৰে বোলন্ত ওৱা শুনা কপিষণ ।
 কোনেবা দেখিল সীতা কহিয়ে এখন ॥৯
 কহিত আছন্ত সীতা বঞ্চন্ত কিমতে ।
 কেন বা ভোজন মোত কহিয়ে সমস্তে ॥১০
 স্ততাঞ্জলি কৰি সবে যুৰিলন্ত হাত ।
 আদেশ গোসাই কথা কহিৰো তোমাত ॥১১
 সবে মিলি মাকতিক আগ কৰি দিল ।
 বাঘৰত হনুমন্তে সমস্তে কহিল ॥১২
 অন্তেষপুৰত সীতা আছন্ত যিমতে ।
 যেন ছুখে আছা দেবী স্বামীত ভকতে ॥১৩
 আছন্ত গোসানী দেবী শান্তিপুণ্য বাথি ।
 চন্দ্ৰ সূৰ্য আদি দেৱ জানে নৱ সাথী ॥১৪
 সীতাৰ মুখত যেন যেন শুনিলন্ত ।
 তেনয় স্বৰূপে বাঘৰত কহিলন্ত ॥১৫
 শুনিয়ো গোসাই সাদৰে মন দিয়া ।
 মহেন্দ্ৰ পৰ্বত হস্তে ডেৱক কৰিয়া ॥১৬
 সাগৰ তৰন্তে যেন মিলিল বিঘিনি ।
 জুৰেসা মৈনাক আঘাৰিকা সমে তিনি ॥১৭
 সবাকো এবায়া আমি হুবেলে চড়িলো ।
 নিসন্ধি কৰিয়া লক্ষা নগৰী ফুৰিলো ॥১৮
 তযু চৰণৰ গোসাই অনুগ্রহ লেশে ।
 এবায়া আসিলো উপায় উপদেশে ॥১৯
 লৈয়োক গোসাই হেবা চিনিয়া আপুনি ।
 ছোৱে বা স্নহিকে এহি গোসানীৰ মণি ॥২০
 এহি বুলি বামৰ হাতত নিয়া দিলা ।
 টান কৰি বঘুনাথে ক্ৰন্দন কৰিলা ॥২১
 শুনিয়োক ডুমি সবে মণিৰ ব্যৱস্থা ।
 উপজিলা যেন মতে শুনা কহে। কথা ॥২২
 পৱিত্ৰ জলত উপজিলা মণি বহু ।
 ইন্দ্ৰদেৱে পাইলন্ত কৰিয়া বব বহু ॥২৩
 যৈনানি ইন্দ্ৰৰ অনুবৰ ঘোৰ বণ ।
 অনুৰে জিনিলে হাবিলেক দেৱগণ ॥২৪

ত্ৰিদশ দেৱতায়ে বাপক মোৰ নিল ।
 দেৱক বাথিয়া গৈয়া দৈত্যক জ্বিলিল ॥২৫
 দেৱলোকে বাপক এহিতে। মণি দিল ।
 পৃথিবীক লাগি পাছে মণিক আনিল ॥২৬
 মণিবহু পায়। বব আনন্দ মিলিল ।
 প্ৰথম বহাৰী বুলি জানকীক দিল ॥২৭
 এহি মণি দেখি মোৰ আনন্দ মিলিল ।
 বাপক দেখিলে। যেন সীতাক দেখিল ॥২৮
 হৃদয়ত মণি লৈয়া সাদৰ কৰন্ত ।
 দেখে। বায়ুপুত্ৰ বুলি প্ৰাণ সকলন্ত ॥২৯
 আজিসে মৰিলো। শোকে হৃদয় নধৰে ।
 তপত খোলাত দিলে যেন মংস্ত মৰে ॥৩০
 মণিক দেখিয়া। আগে হৰিম মিলিল ।
 সীতাক স্মৰি আবে অগনি জ্বলিল ॥৩১
 হনুমন্ত মোহোক পিঠিত কৰি লোৱা ।
 সীতাৰ পাশত নিয়া এতিকণে থোৱা ॥৩২
 চন্দ্ৰবদনী দেখে। চক্ষু মোৰ ভৰি ।
 আলিঙ্গিয়া থাকোহো লাঙ্গক পৰিহৰি ॥৩৩
 হনুমন্ত বাপ তই মোৰ বোল শুনা ।
 সূজিবাক নোয়াৰো তোহোৰ যত গুণ ॥৩৪
 সমুদ্ৰক তৰিয়া সীতাক দেখি আইলে ।
 বাৰণব হৃদয়ত খলক লগাইলে ॥৩৫
 প্ৰথমত কথা বাপ কহিলাহ। যত ।
 ভাল মতে নুশুনিলো। শোকৰ বেগত ॥৩৬
 আৰকায়ো প্ৰতি প্ৰতি কহি এৰা মোক ।
 সীতাৰ কথাত মোৰ চিত্ত থিৰ হোক ॥৩৭
 বামৰ আদেশ পঢ়ি মহাবীৰ কপি ।
 বিস্তাৰিত কৰিয়া কহিলা পুনৰপি ॥৩৮
 সীতা দেবী যি যি বাণী বুলি পঠাইলন্ত ।
 বামৰ আগত কপি সবে কহিলন্ত ॥৩৯
 প্ৰভুৰ আগত বাপু কহিবি সকলে ।
 যেন দুখ আছো বৃক্ষ শিংগপাৰ তলে ॥৪০
 বাকসিনী লোকে মোক পৰাভৱ কৰে ।
 আমাক দণ্ডিব এহি মাসেক অন্তৰে ॥৪১
 একৈক দিনৰ দুখ সহন নাযাই ।
 তথাপিতো থাকিবো মাসেক বাট চাই ॥৪২
 নামন্তে যে যেবে তথাপিতো নিজ স্বামী ।
 আত্মাঘাত কৰি তেবে মৰিবোহো। আমি ॥৪৩

মাক্তিৰ মুখে হেন শুনিলন্ত বাণী ।
 অনেক কান্দিল বামে ছিয়ে মুঠি হানি ॥৪৪
 বন গাছ লবন্তে এতেকে ডবে মবে ।
 বাক্সীৰ মাজত কেমনে প্রাণ ধবে ॥৪৫
 বাক্সিনী সকলে সীতাক উক্সারে ।
 আভো প্রাণ নবাই দাক্ষ শোক ঘারে ॥৪৬
 জীৱন্তে শুশুৰো মই সীতাৰ নিকাৰ ।
 কোন গুণ ভৈল মোৰ প্রাণ ধৰিবাব ॥৪৭
 হা হুমুন্ত বুলি হাত মেলি পাইল ।
 আলিঙ্গিয়া বামে আনি কোলত বৈসাইল ॥
 ইকালত বাপ মোৰ এহিসে সন্দেহ ।
 তোহোক প্রসাদ আন নাহিকৈ বিশেষ ॥৪৯
 লঙ্কাৰ গড়ৰ কথা কহ কেন ঠান ।
 প্রমাণ কত বা দুৰ উৰ্দ্ধে কত মান ॥৫০
 কতক সক্রম আছে কিবা ভগাবড় ।
 লজ্জিতে নোৱাৰে জানো দুৰ্গ বৰ গড় ॥৫১
 শুনিয়ো গোদাঁই মই যেন দেখিলোহো ।
 লঙ্কাৰগড়ৰ কথা ভাল মতে কহো ॥৫২
 গড় খান দেখিলোহো বহল বিস্তাৰ ।
 গড় গোটে বেটি আছে সকলে লঙ্কাৰ ॥৫৩
 দুৰ্দ্ধাব যে জলজন্তু ভয়ঙ্কৰ বেশ ।
 পদ্ম উৎপলৰ গন্ধে আমোদ আশেষ ॥৫৪
 দূতবন্ধ ফটক চাৰিয়ো ছুৱায়ত ।
 বজ্র লৌহে নিখিলে চাৰিয়ো বাজপথ ॥৫৫
 চাৰি সংক্রমণ আছে চাৰিয়ো ছুৱাবে ।
 চন্দ্র যেন আকাশত বৈসাইল প্রকাৰে ॥৫৬
 তিনি খান সাহে। আছে সঞ্চে আছে বুৰি ।
 পৰ দল আসন্তে চিৰিয়া সবে বুলি ॥৫৭
 এক খান আছে তাক দেখিতে আবন্ত ।
 মনিময় স্বৰ্ণৰ দিল দশ তন্ত ॥৫৮
 লোহায়ন্ত সন্ত আছে ছুৱাবত থিত ।
 ভাল ভাল মণি সব স্বৰ্ণে গঠিত ॥৫৯
 হেন মতে সাজি আতি আছয় শঙ্কিতে ।
 দেখিয়া পৰয় পৰদল সচকিতে ॥৬০
 বাজি দিনে বাক্সে বাখয় গজ বাজি ।
 খাণ্ডা সব ধবায় ধনুগুণ মজি ॥৬১
 খাল বাম পুৰিলোহো ভাঙ্গিলো সক্রম ।
 দুৰ্দ্ধাব গুচায়া দুৰি কৰিলোহো সম ॥৬২

লঙ্কা খান পুৰিয়া কৰিলো ছাব বসি ।
 ঢোলৰ ভিতৰে যেন নিজনিয়ো পশি ॥৬৩
 লঙ্কা নষ্ট কৰিয়া সাগৰে ভৈলো পাৰ ।
 মন হুখে মাৰা গৈয়া বাক্সল লঙ্কাৰ ॥৬৪
 দুৰি বাম দৈবতা লক্ষণ সহ। যাব ।
 তযু সঙ্গে বাহন্তেনো লঙ্কা আছে কাৰ ॥৬৫
 নলবীৰ সুগ্ৰীৱ অঙ্গদ জাঘরন্ত ।
 নীল সেনাপতি আক লগত যাইবন্ত ॥৬৬
 দুৰি আমি লক্ষণ যাইবোহো সব সাজে ।
 আন সেনাগণ বা লাগয় কোন কাৰে ॥৬৭
 এতেকে সহিতে সবে বাক্সক মাৰি ।
 বাৰণক মাৰি সীতা আনিবাক পাৰি ॥৬৮
 সাগৰ তৰিতে য়েবে আছয় উপায় ।
 তেবেসে অকষ্টে সবে সেনা লঙ্কা যাই ॥৬৯
 বাখৰে বোলন্ত চিন্তা খণ্ডিল আশাব ।
 সাগৰ তৰিব সবে মোৰ অঙ্গীকাৰ ॥৭০
 তপৰ প্রভাৱে সবে শুমিবাহো জল ।
 কৌতুকে লঙ্কাক যাউক লবে সেনাবল ॥৭১
 জয় নহে। বাম আদি পুৰুষ মুৰাৰি ।
 কৃত্য ভয়হাৰা অগতিৰ পাতকাৰী ॥৭২
 মহা মহা পাপীকো নিস্তাৰে যাব নাম ।
 পতিত পায়ন কৃপাময় প্রভু বাম ॥৭৩
 সুগুচোক বাতি মোৰ তোমাৰ চৰণে ।
 বোল। বাম বাম সবে সমাজিক জনে ॥৭৪

৩৩ অধ্যায়—বানৰ নৈন্ত নৈ বাম লক্ষণৰ
 লঙ্কা বাজা ।

দুৰি

কহিলা সুগ্ৰীৱ, আমাৰ হুমিত্তে,
 সন্তবে বচন পালা ।
 এহি শুভকণে, বিজয় মুহুৰ্ত্তে,
 স্বৰিতে সসৈন্তে চলা ॥১
 কাণি যে উত্তৰ, ভাঙ্গনী নক্সে,
 আজি হুয়া আছে হস্তা ।
 দুয়ো নে নক্সে, স্বৰ্দ্ধল কহে,
 তাবা দুই সুপ্রহতা ॥২
 বিজয় লক্ষণ, আমাৰ কহয়,
 দক্ষিণ হুবে নহন ।

বাৰণ জিনিয়া, সীতাক আনিবো, হমুৰ পিঠিত, শ্ৰীৰাম চড়িলা,
 উছাহ কবয় মন ॥৩ অস্ত্ৰ শস্ত্ৰ সব সাজে।
 আগে চলন্তোক, নীল যে কুমুদ, বজ্জ ধৰি যেন, যুদ্ধক চলিল,
 লক্ষ্যক বানব বলে। ঐবাসতে দেববাজে ॥১৩
 কণ্টক ভাঙ্গিয়া, পথ মুকলাউক, যাত্ৰাৰ প্ৰস্তাবে, দক্ষিণ নাসিকা,
 হুখে যাইব সম দলে ॥৪ উত্তম স্বৰ বহয়।
 বানবৰ বাজা, কথায়ৈ যাইবন্ত, কিছু ভয় নাহি, বণজিত হইবো,
 মোহোৰ লখাইব সমে। হুমঙ্গল বাৰ্তা কয় ॥১৪
 যেন অশ্ববক, ধাব কবিলন্ত, ৩৪ অশ্বাত্তা
 ইন্দ্রে যে বকণ সমে ॥৫ পদ।
 এতেক বামৰ, বচন শুনিয়া, মৃগ পক্ষীগণ তেজে উত্তম হুম্বৰ।
 লবিলা বানব জাতি। প্ৰসন্ন দীপিত কবি ফলন্ত ভাস্কৰ ॥১
 ভালুক কটকে, হুক হুকি বব, লক্ষ্য দিশে দেখিয় উদিত ধূমকেতু।
 কবন্তে চলিল আতি ॥৬ বাৰণৰ বংশৰ দেখিয় ভয় হেতু ॥২
 পূব যে দিশত, গন্ধ মহাদন, বাৰণক মাৰিয়া সীতাক গৈয়া পাইবো।
 বীৰবৰ চলি যাস্ত। সবে অব্যাহতে অযোধ্যাক লাগি যাইবো ॥৩
 দক্ষিণ দিশত, বৈদ যে স্মৰণ, বানব বৰ্গৰ শ্ৰী যুথ মুখ ফুলে।
 জাম্ববন্ত চলি যাস্ত ॥৭ বেদে শাস্ত্ৰে পুৰাণে জানিবা হুমঙ্গলে ॥৪
 চতুৰ্দ্দেশে বেড়ি, বানবৰ বাজা, বাত্ৰি দিনে চলি যাই সবে সেনাগণ।
 লবিলন্ত সমদলে। ফল মূল মধু কিছু নকৰে ভোজন ॥৫
 মহেন্দ্ৰ গিৰিক, পাইলা গৈয়া সবে, আমাৰ উপৰি বংশে আছিল যতেক।
 বজ্জ ঢঙ্গ কোঁতুহলে ॥৮ পুৰোহিত সমন্নিতে চলন্ত প্ৰত্যেক ॥৬
 কেহো। কেহো। বোলে, লক্ষ্য নগৰীৰ, দেৱ দিব্য বানে আমাথেৰ তাৰ লক্ষি।
 মাৰিবো ৰাক্ষস জাতি। বাৰণৰ তাৰ নিজ পৰাভৱ দেখি ॥৭
 বাৰণৰ বংশ, কয় কৰিবোহো, হেন হুলক্ষণ জানি সব সেনাগণে।
 মৰ্হ্যত থাকোক খ্যাতি ॥৯ নাচন্তে বাৰন্তে মাই কোঁতুহল মনে ॥৮
 কেহো। কেহো। বোলে, লক্ষ্য নগৰীত, মহেন্দ্ৰ এবায় গৈয়া পাইলন্ত মলয়।
 আবেসে লাগিল শাল। মধুৰ হুগন্ধ নানা ফলৰ আলয় ॥৯
 যতেক ৰাক্ষস, পিৰাচ আছয়, অমৃত সমান সবে পকা ফল খাইল।
 সবাবো মিলিল কাল ॥১০ মনত হৰিমে সবে উদৰ ভৰাইল ॥১০
 আগত চলয়, নীল যে কুমুদ, কমলা কপূৰ কণ্টকীয়ে নাৰিকল।
 সকল পথ সোধন্তে। আম জাম্ব লেটেকু ববিজতাৰ বেল ॥১১
 মধ্যৰ দেশত, বাম লখমন, কবদই আমবা বসন্ত কেন্দু কল।
 অঙ্গদয়ে হমুমন্তে ॥১১ মধুবি মুহৰি নানাবিধ পকাকল ॥১২
 অঙ্গদ পিঠিত, চড়িয়া লখাউ, খায়। খায়। কেতৈকে কবয় কিলকিলি।
 লবিলন্ত বঙ্গমনে। ডালত ধৰিয়া কতো। গুলমা বাহুলি ॥১৩
 সাক্ষাতে যোহেন, কুবেৰ দেৱক, লৱৰ। লৱবি উপবক লাগু ভুলি।
 বেড়ি যাই সৰ্ব্বজন ॥১২ গগনমণ্ডল গৈয়া বিয়াপিল ধানি ॥১৪

হমুৰ পিঠিত, শ্ৰীৰাম চড়িলা,
 অস্ত্ৰ শস্ত্ৰ সব সাজে।
 বজ্জ ধৰি যেন, যুদ্ধক চলিল,
 ঐবাসতে দেববাজে ॥১৩
 যাত্ৰাৰ প্ৰস্তাবে, দক্ষিণ নাসিকা,
 উত্তম স্বৰ বহয়।
 কিছু ভয় নাহি, বণজিত হইবো,
 হুমঙ্গল বাৰ্তা কয় ॥১৪
 ৩৪ অশ্বাত্তা
 পদ।
 মৃগ পক্ষীগণ তেজে উত্তম হুম্বৰ।
 প্ৰসন্ন দীপিত কবি ফলন্ত ভাস্কৰ ॥১
 লক্ষ্য দিশে দেখিয় উদিত ধূমকেতু।
 বাৰণৰ বংশৰ দেখিয় ভয় হেতু ॥২
 বাৰণক মাৰিয়া সীতাক গৈয়া পাইবো।
 সবে অব্যাহতে অযোধ্যাক লাগি যাইবো ॥৩
 বানব বৰ্গৰ শ্ৰী যুথ মুখ ফুলে।
 বেদে শাস্ত্ৰে পুৰাণে জানিবা হুমঙ্গলে ॥৪
 বাত্ৰি দিনে চলি যাই সবে সেনাগণ।
 ফল মূল মধু কিছু নকৰে ভোজন ॥৫
 আমাৰ উপৰি বংশে আছিল যতেক।
 পুৰোহিত সমন্নিতে চলন্ত প্ৰত্যেক ॥৬
 দেৱ দিব্য বানে আমাথেৰ তাৰ লক্ষি।
 বাৰণৰ তাৰ নিজ পৰাভৱ দেখি ॥৭
 হেন হুলক্ষণ জানি সব সেনাগণে।
 নাচন্তে বাৰন্তে মাই কোঁতুহল মনে ॥৮
 মহেন্দ্ৰ এবায় গৈয়া পাইলন্ত মলয়।
 মধুৰ হুগন্ধ নানা ফলৰ আলয় ॥৯
 অমৃত সমান সবে পকা ফল খাইল।
 মনত হৰিমে সবে উদৰ ভৰাইল ॥১০
 কমলা কপূৰ কণ্টকীয়ে নাৰিকল।
 আম জাম্ব লেটেকু ববিজতাৰ বেল ॥১১
 কবদই আমবা বসন্ত কেন্দু কল।
 মধুবি মুহৰি নানাবিধ পকাকল ॥১২
 খায়। খায়। কেতৈকে কবয় কিলকিলি।
 ডালত ধৰিয়া কতো। গুলমা বাহুলি ॥১৩
 লৱৰ। লৱবি উপবক লাগু ভুলি।
 গগনমণ্ডল গৈয়া বিয়াপিল ধানি ॥১৪

সসেন্তে শ্ৰীৰামে পাইলা সাগবন তাঁব ।
 বাঘচন্দ্ৰে বোলন্ত হুগ্ৰীৰ মহাবীৰ ॥১৫
 ইঠাৰুতে সেনা বৌক খান খিত কৰি ।
 উপায় চিন্তিয়ো কেনে সাগবক তৰি ॥১৬
 হুগ্ৰীৰব বাক্যে গৈয়া সেনাপতি নীল ।
 ভাগ ভাগ কৰিয়া সেনাক খান দিল ॥১৭
 অনেক দূৰক ছানি বসিল বানব ।
 কপিক দেখিয যেন অপব সাগব ॥১৮
 লক্ষণক সমুখি মাতঙ্গ শ্ৰীহৰি ।
 হুমৰিয়া সীতাক অনেক মন্যু কৰি ॥১৯
 কান্দিয়া বোলন্ত বাপ কি কাৰ্য্য জীবাক ।
 ধৰিবে নপাৰোঁ ছুদি হুমৰি সীতাক ॥২০
 হা হা বাপ লক্ষণ কি মতে ধৰোঁ জীব ।
 বব কষ্টে আছা সীতা জনকব জীৱ ॥২১
 মদনে দগধ দেহা আমাক হুমৰি ।
 বব দুঃখে প্ৰাণ ধৰি আছে প্ৰাণেশ্বৰী ॥২২
 হেনয় কতেক দুঃখ থাকিবেক সহি ।
 তৰুণব কাল অকাৰণে গৈল বহি ॥২৩
 আজিপাইবো ঙালি পাইবো মনত কবন্তে ।
 বাত্ৰি দিনে দগধ সীতাক হুমৰন্তে ॥২৪
 সীতাক হুমৰি বামে শোক কৰিলন্ত ।
 নক্ষণে সমুখি পাছে শাস্ত কৰিলন্ত ॥২৫
 শ্ৰীৰাম লক্ষণ বীৰ হুগ্ৰীৰ সহিতে ।
 সাগব তৰিতে বুদ্ধি কৰিলা তহিতে ॥২৬
 মাধৱে বোলন্ত ঐত আছে। এহিমানে ।
 শুনা যেন ভৈল তৈত বাৱণব খানে ॥২৭
 লক্ষা পুৰি হুমন্তে মধুফল খাইল ।
 আশী সহস্ৰ নিশাচৰ মাৰিয়া পেলাইল ॥২৮
 ইসব কাৰ্য্যক দেখি জানিলন্ত মনে ।
 সবে কথা মাৱত কছিল বিত্তীষণে ॥২৯
 বাৱণব মাতৃ তাই বুলিল। নৈকৰী ।
 সমুখি বোলয় বিত্তীষণক বাক্সী ॥৩০
 দুখ চকু ফুটিল বাৱণ ভায়েবব ।
 হৰি আনিলেক সীতা জীৱ জনকব ॥৩১
 হুখে তাক বিধাতায়ে থাকিবে নেদিল ।
 শ্ৰীৰামব ভাৰ্য্যা সীতা হৰিয়া আনিল ॥৩২
 উপভি নগৈলে বেটা নেৰুতনি লৈয়া ।
 শাস্তী কন্তা হৰিলে বাঢ়িলে যেন খৈয়া ॥৩৩

সৰ্ব গাৱ মবি কবজনে বাতি কলে ।
 সৰ্বনাশ কৰি ফুৰে কন্তাব বিকলে ॥৩৪
 অশশ্বত বতি ভৈল সিটে। দুবাচাব ।
 পতিভ্ৰত। কন্তা হৰিলেক পবপাৰ ॥৩৫
 ব্ৰাহ্মণ কুলব বেটা ভৈলে অধোগামী ।
 পেটত পৰিল চাব পুৰি মৰোঁ আমি ॥৩৬
 বাগব সমান বীৰ নাহি ধনুৰ্ধৰ ।
 পৃথিবীক উলটাইতে পাৰ। একেধৰ ॥৩৭
 সাগবক শুমিতে পাবয় শৰে হানি ।
 ৰণ ভঞ্জে বাক্স পাউ দিল ছানি ॥৩৮
 বাজাব যেহেন ধৰ্ম্ম প্ৰজায়ে আচৰি ।
 তোমাবেসে ধনুত বাক্স আছা ধৰি ॥৩৯
 ধৰ্ম্ম পথ যুগুতিত তুমি ভৈলা সাৰ ।
 বাৱণ বুৰায়ে বংশ কৰিয়া উদ্ধাৰ ॥৪০
 তুমিসি আছাছা বাপ কুল নিস্তাৰণ ।
 বাৱণে বামত যেন পশয় শৰণ ॥৪১
 সীতা সমপিবাক বুলিবা বাজনয় ।
 মোৰ বচনক বেটা কাণে শুননয় ॥৪২
 অজ্ঞাপি আছয় শিশুকাল হুমৰণ ।
 যৈসানি কোলাত মোৰ আছয় বাৱণ ॥৪৩
 চুই মুখে তন পান কৰৈ অভিলাষ ।
 আব আঠ গোটা বুণে হোক চাৱা হাসে ॥৪৪
 নৈকেবীৰ বাণী বিত্তীষণে শুনিলন্ত ।
 মাৱক প্ৰণামি শীত্ৰ বেগে চলিলন্ত ৫৪৫

৩৩ অমৰ্য্যাস্ত্ৰ—বিত্তীষণে বাৱণক হিত উপদেশ
 দিবে ।

বাৱণ বসিয়া আছে পাত্ৰ সমন্বিতে ।
 বিমুগ্ধ ভকত গৈয়া মিলিল তহিতে ॥১
 গহীন গভীৰ ধীৰ বীৰ বিত্তীষণ ।
 বানত ভকত আতিশয় শুভমন ॥২
 বাজনয় সমুচিত ধৰ্ম্মক জানন্ত ।
 বাৱণক সমুখিয়া বাক্য বুলিলন্ত ॥৩
 লক্ষা পুৰি হুমন্ত গৈল যেন মন্ত ।
 আপুনিয়ো দেখিলাহা পাত্ৰ সমন্বিতে ॥৪
 কাহাব শকতি আছে এক ডেৱ কৰি ।
 শতক সহস্ৰ পৰ সাগবক তৰি ৫৫
 নিসংলয় মনে আসি পশিল নগৰ ।
 সৰ্বদেহ চাহিল ফুৰিল যবে যব ॥৬

সীতাকো দেখিলে মালিলেক সেনাগণ ।
 বন ভাঙ্গি সিধানকে কবিলে উৎচন ॥৭
 ইন্দ্রজিতে যুজিল যুদ্ধব যত ধর্ম ।
 নাগপাশে বান্দিলেক ইকি যোগ্য কর্ম ॥৮
 দণ্ড বিহিলোহো ভাই বাখিলেক বধ ।
 লাঞ্ছন অগনি লঙ্কা কবিলে দগধ ॥৯
 উত্তম অধম যে মধ্যম কহে মন্ত্র ।
 সত্ত্বব ত্রিবিধ কবিবাক লাগে তন্ত্র ॥১০
 একৈক স্তম্ভী মোর মুকিত অপার ।
 আপুনি সকলে জানা কি কহিবো আর ॥১১
 একেখবে মন্ত্রী যেবে কবয় নিশ্চয় ।
 উত্তম বুলিয়া তাক কহে শাস্ত্র নয় ॥১২
 অনেক মন্ত্রীর যেবে হোরে একমতি ।
 মধ্যম বুলিয় তাক মন্ত্রব শক্তি ॥১৩
 পুরুষব তেজ নাহি দৈবেসে বোলয় ।
 অধম বুলিয় তাক শাস্ত্রব আলয় ॥১৪
 বাঘর মুনিষ যেন জগত বিদিত ।
 কহিলো কাহিনী যেন আমার উচিত ॥১৫
 তপসন্ত বাম বব পুরুষ অগাধ ।
 লঙ্কা ছন কবিবন্ত নাহিকয় বাধ ॥১৬
 স্ত্রীগ্রন্থক সখা কবি বাম মহাবলে ।
 সমদলে সাগর তবিব অবিকলে ॥১৭
 জানো মই সীতা লক্ষ্মী জনক জিয়াবী ।
 আর জানো বাম মধুসূদন সুবাৰি ॥১৮
 বামব হাতত জানো মোর যাইব জীর ।
 তথাপি নিদির্ঘী সীতা জনকব জীর ॥১৯
 শুনি পাত্র মেলে উঠি বোলে বারণত ।
 দুঃস্বপ্নর কথা শ্রুত শুচায়ো মনত ॥২০
 প্রমাদত লঙ্কা পুৰি গৈল হনুমন্তে ।
 আমি জনৈল্যাত গন্ধ নভেলে হস্তে ॥২১
 আছিলোহো হস্তে আমি সচকিত মনে ।
 কিসক কবয় পৰাত্তর অন্নজনে ॥২২
 অস্ত্র বলে ভবি পুৰি আছি সব লঙ্কা ।
 মনুষ্য বামক শ্রুত নকবিবা লঙ্কা ॥২৩
 শুনিয়োক সভাসদ বামব চবিত্র ।
 পবন হবস বস কর্ণব অমৃত ॥২৪
 সংসার ব্যাধিক কবৈ ইসে উপশায় ।
 নিবন্তবে উচ্চ কবি বোলা বাম বাম ॥২৫

৩৬ অধ্যায়

চবি ।

আপোনবলক প্রভু, তাক নেদেখাহা তুমি,
 ত্রিভুবনো জনিলাহা ভয় ।
 পাতালব বাহুকিক, জিনি ভয় লগাইলাহা,
 আন কোন আগত থাকয় ॥১
 দক্ষিণ দিশক গৈ, যনক জিনিলা তুমি,
 পশ্চিমে জিনিলা বক্ষ ।
 ইন্দ্র আদি কবিযত, ত্রিদশক জিনিলাহা,
 তুমি সম বীৰ আছে কোন ॥২
 কৈলাসক চালিলাহা, কুবেরক জিনিলাহা,
 আনিলাহা পুষ্পক বিমান ।
 স্বর্গ মর্ত পাতালত, তোমাক সমান নাহি,
 ব্রহ্মাক কবিলা বহুমান ॥৩
 বামদেব লক্ষণক, স্ত্রীগ্রন্থক অঙ্গদক,
 একেখবে মাৰিবা বশত ।
 ত্রৈলোক্যবিজয়আমি, একোএকোদগ্ধাআছে
 নকবিবা কটাক্ষে মনত ॥৪
 আছোক আমার আন, ইন্দ্রজিত কুমাবেগে,
 সবাকো মাৰিবে সমবত ।
 ইন্দ্র আদি কবি যত, ত্রিদশ দেবতা আছে
 জিনিআছ দুর্ঘোব বশত ॥৫
 যি বীৰ ইন্দ্রক জিনি, লঙ্কাক আনিলবাক্সি,
 ত্রিদশক কবিলেক ধাব ।
 ব্রহ্মায়ে আসিয়া পাছে, শ্রীতি প্রকাব কবি,
 স্বর্গকো দিলন্ত অধিকার ॥৬
 কথাপি ইন্দ্রব মনে, মহাভয় মুগ্ধচয়,
 ইন্দ্রজিত নামক স্তম্ভবি ।
 হেনবীৰ আছন্তেয়ো, লঙ্কাকোনেমাৰিবেক,
 থাকিয়োক ভয় পবিহবি ॥৭
 স্বর্গ মর্ত পাতালত, আছয় যতেক বীৰ,
 বণে হাবি মানিলেক কাপ ।
 হেনবীৰ আছন্তেয়ো, তোমাব কাহাক ভয়,
 মেঘনাদ প্রচণ্ড প্রতাপ ॥৮
 ৩৭ অধ্যায় - প্রহলাদে বারনক কুমার
 দিবে ।
 পদ ।
 প্রহন্তে বোলয় কি কবিবে হনুমন্তে ।
 আমি সবে যুজিবো লঙ্কাব গড় হস্তে ॥১

শ্রীৰাম লক্ষ্মণ আৰু হৃদয়ীৰৱ মাৰি ।
 নৃপতিৰ হৃদয়ৰ শৈলক উদ্ধাৰি ॥২
 যজ্ঞকেতু নাম বীৰ পৰ্বত আকাৰ ।
 ওঠ কানুবিয়া বোলে কিক জীওঁ আৰ ॥৩
 ৰাজ্যৰ য়ে দুঃখ জানি গৈল কপিগোট ।
 তাকে গৈয়া মাৰি বৰ কৰিবো আফোট ॥৪
 ৰাক্ষস সকল সবে থাকিয়ো আৰোহে ।
 আপোনাৰ ভাৰ্যা পুত্ৰ সহিতে প্ৰবোধে ॥৫
 ৰাম লক্ষ্মণকে মাৰোঁ হৃদয়ীৰৱে মাৰি ।
 নৃপতিৰ হৃদয়ৰ শৈলক উদ্ধাৰি ॥৬
 বক্রদন্তে বোলে আজি এতিখনে যাওঁ ।
 তোমাৰ বৈৰক মাৰি মাৰি ধৰি খাওঁ ॥৭
 পৰিষেক আছে যোব ত্ৰিশূলৰ সম ।
 শ্রীৰাম লক্ষ্মণ হৃদয়ীৰৱ হৈবো যম ॥৮
 কুন্তকৰ্ণ তনয় নিকুন্ত বুলি থাক ।
 ক্ৰোধে সমুদ্ভিয়া বোলে সকলে লঙ্কাক ॥৯
 মোক পাঠায়োক মাৰোঁ বানবক আগে ।
 ৰাম লক্ষ্মণকো লাগি গোটা গুটি লাগে ॥১০
 ৰাম লক্ষ্মণক যোবে হৃদয়ীৰ বীৰক ।
 হনুমন্ত অঙ্গদক নলয়ে নীলক ॥১১
 মৈন্দ দ্বিবিদ আৰু বৃদ্ধ জাম্বৱক ।
 একেধৰ মাৰি পোৱোঁ যম কৰণক ॥১২
 নবাহাৰে গৰিহি বোমন্ত বিত্তীৰণ ।
 মনত এৰিয়ো সবে নিশাচৰণ ॥১৩
 ৰাম মোক পৰ্বতক ফুলে উদ্ধাৰ ।
 চাটু বচন এৰি নমাতি থাকাহা ॥১৪
 একেধৰে আসিলেক বীন কপি গোট ।
 লঙ্কা ছন কৰি বৰ কৰিলে আছোট ॥১৫
 মৈন্দ সহিতে লঙ্কাপুৰী নবাখিলা ।
 কেন মতে দন্ত চাটু বুলিতে লাগিলা ॥১৬
 পৰ বীৰ একল দেৱক যুজ্ঞে কাছে ।
 লঙ্কা মাজে সম বীৰ আন কোন আছে ॥১৭
 হুবাছ মাৰীচ বীৰ ত্ৰিশূল আতঙ্ক ।
 ৰাম শবে পৰি ভৈল কুন্তসে পতঙ্ক ॥১৮
 শুনা শুনা দদা লঙ্কেশ্বৰ মহাশয় ।
 হুমি নৃপুত্ৰিলে যোব বুলিতে লাগয় ॥১৯
 অশ্রমত ৰাম আসি হুদ্রিবাক মনে ।
 হেন মহাবীৰক ভজাইব কোন জনে ॥২০

ভৈল সাম দান বে উপায় নিগিজয় ।
 তেবেসে বিহিৰ দণ্ড শাস্ত্ৰৰ আলয় ॥২১
 প্ৰথমে যুজ্ঞক বেবে কৰয় উজ্জয় ।
 সিটো প্ৰাণীজনো নজানয় শাস্ত্ৰ যোগ ॥২২
 শুনা বোৱোঁ দদা লঙ্কানাথ নিশাচৰ ।
 ৰাজ্যক হিতাৰ্থে বোৱোঁ ৰাক্ষসকুলৰ ॥২৩
 বন্ধুজন ৰাৰি গৈয়া ৰাঘৱৰ ভিতা ।
 কৈল্যাণ সাধিয়ো গৈয়া সমপিয়ো সীতা ॥২৪
 কি কাৰ্য্যত জানেকীক আনিলাহা হৰি ।
 প্ৰবল পুৰুষ সয়ে বিবাদ ন কৰি ॥২৫
 হুমি যে বৈলধ দেখোঁ আমি কাক্কে লওঁ ।
 ৰামৰ চৰণে নিয়া সীতাক ভেটাওঁ ॥২৬
 শ্রী ৰাম বৃদ্ধ যুবা ৰাক্ষসৰ কুল ।
 বানৰে ভালুক যোৱে নকৰে নিৰ্মূল ॥২৭
 লঙ্কা তল নয়া ওক ৰাঘৱ সাগৰে ।
 ৰামৰ ভাৰ্য্যাক সীতা সম্পিয়া সত্তবে ॥২৮
 বিত্তীৰণে বুলিলন্ত উচিত বচন ।
 ৰাঘৱ নৃপতি শুনি কৈল ভক্ত মন ॥২৯
 ভাটুক চাহিয়া বোলে সাক্ষাৎ নয়নে ।
 মোক হুগী কৰিলেক তোহোৰ বচনে ॥৩০
 পূৰ্বত জানোহো বৰ মন্ত্ৰী বিত্তীৰণ ।
 আবেসে জানিলোঁ তই অধম দুৰ্জয় ॥৩১
 অনুমাংছো নজানস ৰাজপৰ্ষ নয় ।
 যেহি ৰাক্য শ্ৰুথে আসে সোঁহসে সন্দয় ॥৩২
 কুন্তকৰ্ণ ৰাঘৱৰো তই ভৈলে ভাই ।
 নৈকেবাৰ গৰ্ভত তোহোৰ ভৈল ঠাই ॥৩৩
 মুনিসৰ ভাই হুয়া বণক ডবাস ।
 ৰামৰ নাম শুনি লাগিল তবাস ॥৩৪
 আপোনাৰ এৰি পৰ শক্তি কহস ।
 নিজিচ্ছাসি ৰাক্য তই মিচাত ডবস ॥৩৫
 তপসীৰ ভাৰ্যা হৰি আনিলো সীতাক ।
 নজানিয়া গুঢ় জনে গৰিহে আমাক ॥৩৬
 ৰাপেকৰ বোলে ৰাম ভৈলেক তপসী ।
 পাণ্ডা দন্তু পৰি ফুৰে তপোবনে পলি ॥৩৭
 মাথে ধুম ভটা লগে ত্ৰৈলোক্যতন্দবী ।
 হেনয় প্ৰাণীক কোহো গৰিহা নকৰি ॥৩৮
 বনবাসী তপসীৰ ইকি হোৱৈ দৰ্শ ।
 সকল ৰাক্ষস মাৰে ইকি বোণা কৰ্ম ॥৩৯

সীতা হবি তাহাব খণ্ডিলো মোহজাল ।
 বারণেহে মন্দ তেভো বাঘবেসে ভাল ॥৪০
 পামবজ্জাতিব দেখে। অগাধ সংসার ।
 অমুচিত উচিত মুরজে প্রতিকার ॥৪১
 কোন মন্দ কবিলোহে। জানেকীক হবি ।
 অধাশ্মিক বামক উচিত দণ্ড কবি ॥৪২
 বীৰ্য্যবন্ত প্রাণী যবে হোরে আশকত ।
 পবপক্ষে পীড়য় আপুনি হোরে হত ॥৪৩
 বিতীষণ দেখি লোকা এতা ভৈল মতি ।
 বণত যুক্তিতে তোৰ নাহিকে শক্তি ॥৪৪
 এহস্তে বোলয় ভুমি বুদ্ধিত সাগৰ ।
 সাবোধতে বচন বুলিলা লক্ষ্মণ ॥৪৫
 আৰো পদে বামৰ ঘাটন ভৈল বব ।
 মৰণ সমীপ দেখে। জীৱন কাতৰ ॥৪৬
 কুলবন্ত পণ্ডিত উত্তম বুদ্ধিমত্ত ।
 সি সি দূত কবি যিটো সন্ত যে মহন্ত ॥৪৭
 বামে দূত কবিলে বনৰ পশুজাতি ।
 এহি পদে বামৰ ঘাটন ভৈল আতি ॥৪৮
 বৃহস্পতি সম গণ পাত্ৰ বুদ্ধিমত্ত ।
 বিকপাক্ষে বোলে শুনা সুপাত্ৰ মহন্ত ॥৪৯
 বাজায়ে বুলিলা যত শাস্ত্র অৱগাহি ।
 স্বৰূপত বাঘৱত শাস্ত্রধৰ্ম্ম নাহি ॥৫০
 আৰো এক পদে ভৈল আমাৰ কুশল ।
 নিশাকাল ভৈলে বাঘৱ তুটে বল ॥৫১
 নিশাভাগে যুক্তিৰো যতক নিশাচৰে ।
 মৰিবন্ত বাম রাজা ভালুক বানৰে ॥৫২
 যুজ নৈয়ো পাৱে প্রজা খানতো বিস্তৰ ।
 যুক্তিবাক উদ্বোধ সকলে বাক্ষস ॥৫৩
 পাওঁ মাৰোঁ কৰে প্রজা হাতে অস্ত্র ধৰি ।
 সম্বৰে বাৰিযো গৈয়া বিলম্ব ন কৰি ॥৫৪
 সবাকো নিবাৰি মাতিলন্ত বিতীষণ ।
 আবেসে জানিলো ভৈল বিনাশ লক্ষণ ॥৫৫
 বাজলক্ষ্মী এবিলেক বাৱণ দদাক ।
 সবাহাবে মন বাঘৱক যুক্তিবাক ॥৫৬
 শুনা শুনা দদা লঙ্কানাথ নিশাচৰ ।
 হই হিত বোৰোঁ। সবে বাক্ষস কুলৰ ॥৫৭
 গোত্ৰে যত্ন বাধি যাওঁ বাঘৱ ভিত্তা ।
 হিত বচনক মোৰ নেদেখিবা ভিত্তা ॥৫৮

যতক তোমাৰ মন্ত্ৰী বোলয় কুনয় ।
 আপুনি বা ভুমি মুবজ্জাহ। বাজনয় ॥৫৯
 হই হই ভুমি গুণি চাহিয়ো মনত ।
 মোহোৰ বচন দেখিবা। হিতপথ ॥৬০
 অক্লান্তি নেদেখয় হিত মুশুনয় ।
 দীপ নিৰ্ব্বাণত যিটো গন্ধ নপায় ॥৬১
 হৃদয় বচনক নেদেখয় হিত ।
 সি সব প্রাণীৰ জানা মৰণ সমিত ॥৬২
 বাজাৰ মন্ত্ৰীৰ ভৈল বিপৰীত মতি ।
 অধৰ্ম্মে যুক্ত ভৈল মন্ত্ৰৰ শক্তি ॥৬৩
 হৃদয়ৰ বাক্য সবে মুকচয় যাক ।
 গত আয়ু প্রাণী বুলি জানিবা। তাক ॥৬৪
 অধৰ্ম্মত বত ভৈলে ভুমি দুৰাচাৰ ।
 পতিব্রতা কন্তা হৰিলাহ। পবদাৰ ॥৬৫
 তোমাৰ সংসৰ্গে আমি ধৰ্ম্ম হক্কাও ।
 ভুমি আছা দদা আমি বাম পাশে যাওঁ ॥৬৬
 শুনিয়োক সৰ্ব্বজনে বামৰ চৰিত্ৰ ।
 বেদৰ বহুশ জানি গীয়া প্রতিনিহিত ॥৬৭
 মহন্ত সকলে আক গাৱে অবিজ্ঞাম ।
 অপ্রয়াসে সিজে ধৰ্ম্ম অৰ্থ মোক্ষ কাম ॥৬৮
 শুভসে সাধয় হুখত কবি আনন্দ ।
 হেনয় বামৰ ভজা পদ মকবন্দ ॥৬৯
 তেবেসে সংসার সিদ্ধ অপ্রয়াসে তৰি ।
 বোলন্ত কন্দলী ডাকি বোৰোঁ হবি হবি ॥৭০

৩৮ অধ্যায় ।

বিতীষণৰ হিত উপদেশত ক্ৰোধকবি বারণে তেওঁক
 গদাঘাত কৰাত তেওঁ বামৰ আগ্ৰহ লয় ।

হবি ।

শুকান ভূণত যে, অগনি লাগিয়া গৈল,
 বাজা ভৈল আতিশয় চণ্ড ।
 সিংহাসনৰ হস্তে, গাৱ গোট চালিলেক,
 ভাববৰ কাটি লৈয়া থাণ্ড ॥১
 বাৱণ বাজায়ে পাছে, লৱ দিলেক ভিৰি
 যেন ক্ৰোধে ময়মত হাতী ।
 বিতীষণ বীৰৰ যে, হৃদয় মাজত গিয়া,
 ক্ৰোধে মাৰিলেক এক লাঠি ॥২

বিহ্বত ভকত বীৰ, উচিত বক্তা বীৰ,
আসনত আছিলন্ত বসি ।
হিয়াত লাঠিৰ ঘাৰ, সন্ধানত চোট পায়া,
তেতিক্ষণে পবিলন্ত খসি ॥৩
মুছা গৈয়া তেতিক্ষণ, আছে পাছে বিতীষণ,
হুহু ছয়া বসিল আসনে ।
হৃদীৰ্ঘ নিশ্বাস তেজি, কাৰ্য্যৰ প্ৰস্তাব বৃদ্ধি,
বিমৰিষ আছিলন্ত মনে ॥৪

৩২ অধ্যায় ।

হুগৰি ।

শোক অগ্নি যেনে, বব জ্বলি গৈল,
আহুখে কাম্পয় গাৱ ।
ধৰ্ম্ম পথ চাহি, বীৰ বিতীষণে,
চিত্তত দিলন্ত ঠাৱ ॥১
সবে সমজ্যাব, ত্ৰাস লাগি গৈল,
কাংস পৰি জীৱ গৈল ।
চুস্ক বচনে, প্ৰহন্ত বীৰেয়ে,
হাতৰ খবক গৈল ॥২
সিংহাসনত, বসিল। বাজাব,
কিঞ্চিত তাক জুৰাইল ।
কতো বেলি বাজা, হুস্ক লভিলা,
আবকা শুকতি পাইল ॥৩
কণেক অন্তবে, বিতীষণ বীৰে,
বাজাব চাপিল পাশ ।
দক্ষিণ নাসায়ে, বিতীষণ বীৰে,
কাঢ়িল হুম নিশ্বাস ॥৪
আমাক লাঠিৰ, প্ৰহাৰ দিলাহা,
আন প্ৰাণী ভালে জীৱে ।
ধৰ্ম্মৰ পথক, চাহিয়া বে আমি,
কেলেণ সহিলো হিয়ে ॥৫
অধ্যায়ী জনৰ, সঙ্গৰ্গ দোষত,
বাঢ়ে অবিবেক কৰ্ম্ম ।
ত্ৰিবাম চন্দ্ৰৰ, সৰীপক গৈলে,
বাঢ়িবে অনেক ধৰ্ম্ম ॥৬
পাপিষ্ঠ জনৰ, সঙ্গৰ্গ দোষত,
ধৰ্ম্মত কিং হবাও ।
আছিকোৱাক ভুৰি, দালা লক্ষ্যৰ,
বামৰ পাশক যাওঁ ॥৭

বাৰণ বাজাব, পাৱক জাতিয়া,
কবিলন্ত নমস্কাৰ ।
আপোনাৰ চাৰি, পাত্ৰক লৈলন্ত,
আৱৰ কিছু সজাব ॥৮
হাতে গলা ধৰি, বোলে বিতীষণে,
আছিকোৱা পাত্ৰ সমাজ ।
বিতীষণ বৈবী, লক্ষ্যৰ শুচায়া,
হুখে ভুজা সবে বাজ ॥৯
শুন। সৰ্বজন, এৰি আন মন,
বাম কথাহুতময় ।
এৰি আন কাম, বোলা। বাম বাম,
পাপৰ কৰা প্ৰলয় ॥১০

৪০ অধ্যায় ।

পদ ।

এতেক বচন বুলিলন্ত বিতীষণে ।
প্ৰণাম কৰিলা গৈয়া মাৱৰ চৰণে ॥১
নৈকবীত সমন্তে কহিলা বিতীষণে ।
মই ভেট হৈবোঁ গৈয়া বামৰ চৰণে ॥২
নৈকনী বোলন্ত বাপু মোৰ বাক থাক ।
যত অপবাধ লোষ দিয়োক আমাক ॥৩
বাৰণ বাজাব মন্ত্ৰী যত তৈলা হাঁন ।
মনকষ্টে বামৰ জীবেক কতদিন ॥৪
হিতক সোলন্তে হোৱা হিয়ে দিলা লাৰি ।
জানিলোহঁ। যমে তাৰ মনচিলে পাতি ॥৫
তই এৰি গৈলে মোক বাণিবেক কেনে ।
আৱে জানে। ভুক্তিবেক শৃগাল শণ্ডনে ॥৬
বিতীষণে বোলন্ত থাকিয়ে এহি ভাৱে ।
বামত শৰণ মই নহে। লওঁ যাৱে ॥৭
কুৰেৰ দালাত সোধে। কিবা বুদ্ধি পাওঁ ।
পাছে বিমৰিষ ত্ৰিবামৰ পাশে যাওঁ ॥৮
বাঢ়ি বিতীষণে বুলিলন্ত যোৱা হাত ।
মাৱৰ চৰণে পুহু নমিলন্ত মাথ ॥৯
অনল জ্বল বীৰ প্ৰথম সম্পাতি ।
শৰণ মাগিবে বিতীষণে লবিলন্ত ॥১০
অনেক প্ৰকাৰে পাইলা মাৱত মেলানি ।
অন্তবীকে গৈলা পৰনৰ বেগ টানি ॥১১
কৈলাস সিৰীক লাগি ধবিলন্ত পৰ ।
হুধিবেক হিত বিমৰিষ কুৰেবত ॥১২

মহাদেৱে কুবেৰে আছন্তি পাশা খেলি ।
 অনন্তৰে ধনদে চাহিলা চক্ষু মেলি ॥১৩
 হৰক বোলন্ত প্ৰভু দেখি বিগ্ৰহান ।
 আমাৰ পাশক আসিলাত নপাই থান ॥১৪
 পৱন সঞ্চাবে আসি পাইলা বিভীষণ ।
 কবমোৰে প্ৰণমিলা হৰৰ চৰণ ॥১৫
 পাছে নমিলন্ত কুবেৰৰ দুই পাৰ ।
 আসনে বসিলা বোৰ আদৰিত ভাৱ ॥১৬
 বিভীষণে সমুখি মাতন্ত দেৱ হৰ ।
 কহিতে নলাগে তোৰ সকলে গোচৰ ॥১৭
 বামৰ ভাৰ্য্যাক হৰি আনিলা বাৰণে ।
 সীতাক সম্পাতে বুলিলন্ত বিভীষণে ॥১৮
 অনাদি পুৰুষ তেন্তে জগত কাৰণ ।
 হুৰ নৰ মুনিজন সবে নিস্তাৰণ ॥১৯
 নিজৰূপে সদগুণে নজানিব যাক ।
 হেন বামে প্ৰতিকাৰ কৰিবেক তাক ॥২০
 নিগুণ পুৰুষ নিৰঞ্জন অবেকত ।
 যাত হস্তে উতপতি সমস্তে জগত ॥২১
 হুৰ নৰ মুনিগণে নপাৱন্তে ওৰ ।
 হেন বামে প্ৰতিকাৰ সাধিবেক তোৰ ॥২২
 লক্ষা পুৰি ধাবে আইলা বাঘৰ ক্ৰীহৰি ।
 হুগ্ৰীৰ নৃপতি সমে মিত্ৰৰূতি কৰি ॥২৩
 বাৰণক মাৰিয়া সীতাক ভেট পাইব ।
 অব্যাহতে সবে অযোধ্যাক চলি যাইব ॥২৪
 হেনয় উদ্দেশ্য যোৰ হৰে বুলিলেক ।
 দুইহাকো প্ৰণামি বিভীষণ চলিলেক ॥২৫
 সসৈন্তে বামক গৈয়া দেখিলন্ত থিত ।
 আকাশে থাকিলা চাৰি পাত্ৰে সমন্বিত ॥২৬
 উৰ্দ্ধে চাহি হুগ্ৰীৰে যে দেখিলে তাহাক ।
 লক্ষাৰ বাকস আসে যুদ্ধক আমাক ॥২৭
 হুগ্ৰীৰৰ ইঞ্জিত জানিলা কপিগণে ।
 শিলা বৃক্ষ উপাৰি লৈলন্ত তেতিফণে ॥২৮
 হুহুৰিল প্ৰজাগণে বানৰ সকলে ।
 কিল কিল ধ্বনি কৰে যত কপিগণে ॥২৯
 ইন্দিৰ দেনাগণ মাই সি যে দিশ ।
 বানৰৰ ভালুকৰ ভৈলা উসমিস ॥৩০
 উৰ্দ্ধক চাহিয়া সবে কৰে কতুহলি ।
 লৱণ লৱলি কৰে উৰ্দ্ধ লাভভুলি ॥৩১

লৱণ সাগৰ যেন উথলিল বাৰে ।
 টল বল বহুমতী চৰণৰ ঘাৱে ॥৩২
 কেহেঁ। কেহেঁ। বোলে আজি তেজাইবোহোদাস্ত
 কেহে। কেহে। বোলে মাৰি দহিবোহো অন্ত ॥
 আকাশত বিভীষণে বুলিলন্ত বাণী ।
 বানৰ নৃপতি তুমি আমাক নজানি ॥৩৪
 লক্ষা হস্তে আসি ভৈলোঁ বাৰণৰ ভাই ।
 উচিতক বোলন্তে প্ৰহাৰ বৰ পাই ॥৩৫
 লক্ষাত এবিলোঁ আপোনাৰ পৰিকৰ ।
 আনগতি নাই দুই চৰণ বামৰ ॥৩৬
 শুনিয়ো বানৰ বাজ। পুণ্য সঙ্কটিয়ো
 বামৰ সমিপে নিয়া মোক সমপিয়ো ॥৩৭
 হুগ্ৰীৰে বোলন্ত মিত্ৰ থাকা এহিভাৱে ।
 বামত সকলে কথা পুচি আৰ্শো য়াৱে ॥৩৮
 এহি বুলি হুগ্ৰীৰ গৈয়া ভৱিতে আটাইল ।
 সকলে বাৰ্ত্তাক বাম চৰণে জনাইল ॥৩৯
 হেন শুনি বামৰ বিশ্বয় ভৈল মন ।
 পাত্ৰ মেলেকক আনিদন্ত তেতিফণ ॥৪০
 বাৰণৰ ভাই মোত মাগয় শৰণ ।
 দিৰোঁ বা নিদিৰোঁ বোলোঁ সবে পাত্ৰগণ ॥৪১
 নীলে বুলিলন্ত বাণী অগনিৰ হুত ।
 বৈৰক শৰণ দিতে হুহিকৈ উচিত ॥৪২
 মোক পঠাইয়োঁক মই যাওঁ একেশ্বৰে ।
 মাৰিয়া পেলাওঁ গৈয়া পৰ্ব্বত শিখৰে ॥৪৩
 অঙ্গদে বোলন্ত দেখি বৰ আটকট ।
 যুজিবে নোৱাৰি আমি কৰোঁ অকপট ॥৪৪
 আমাৰ বচনে প্ৰভু পঠায়োক চৰে ।
 ভাল মন্দ জিজ্ঞাসিয়া আসোক তাহাৰে ॥৪৫
 পাত্ৰ মেলেকে হেন বুলিলা বচন ।
 দুৰ্দ্ধন বাকস প্ৰভু হুবুজিব মন ॥৪৬
 আমাৰ বচনে ভাল দত পঠায়োক ।
 চৰিয়া তহিক গৈলে কিবা কৰিবেক ॥৪৭
 হুমুহুস্তে সবাহাৰে শুনিয়া বচন ।
 বোলন্ত প্ৰণমি পাছে লম্বৰ চৰণ ॥৪৮
 শুনিয়োঁক প্ৰভু বানচন্দ্ৰ ৰূপায়ণ ।
 বিভীষণে তবু পাৱে শৰণ পশয় ॥৪৯
 অনেক জিজ্ঞাসি আমি থিব কৰি পাইলোঁ
 বাৰণৰ সহোদৰ বৰ কৰ্ত্তে আইলি ॥৫০

মই জানো ইটো প্রাণী পৰম ধাৰ্মিক ।
 শৰণ মাগয় তাক নিদিবাহা কিক ॥৫১
 ইন্দ্রজিতে বন্দী কৰি মোকী আনি দিল ।
 কাট নিয়া বানবক বাজা আনেশিল ॥৫২
 বানবক তক দেখি উঠি তাহকণে ।
 শাস্ত্রনয় দেখায়া বাখিলা বিতীষণে ॥৫৩
 শ্রীৰামে বোলন্ত ভাল হনুৰ উত্তৰ ।
 যতেক বুলিলা মানে সবে কচিকৰ ॥৫৪
 সকলে কাৰ্য্যত তুমি মোৰ সাত আগ ।
 দেখিলেঁ সবাত কৰি মোত অনুৰাগ ॥৫৫
 যুদ্ধত ক্রোধত মন্ত্ৰলাতো সাতো আগে ।
 মাকতিব বচন মোহোৰ মনে লাগে ॥৫৬
 একান্ত ভকত তুমি আবাধা আমাক ।
 সাধু সাধু বায়ুপুত্র প্রশংসো তোমাক ॥৫৭
 আনত পুচিলোঁ মানে চাটুসে বুলিল ।
 এহি বুলি শ্রীৰামে হনুক প্রশংসিল ॥৫৮
 বাপক কাটিয়া যদি শৰণ মাগয় ।
 সি সবে বৈৰকো বন্ধা কৰিবে লাগয় ॥৫৯
 শৰণক পাই যিটো শৰণ মাগয় ।
 পাতক বাঢ়য় পুণ্য মানে হয় কয় ॥৬০
 আছে। তান ভাই যদি বান্ধন আসয় ।
 তাহাকে। শৰণ দিবোঁ শাস্ত্রে হেন কয় ॥৬১
 হেন শুনি ব্রহ্মীয়ে যে হাত ঠাব দিলা ।
 আকাশত থাকি বিতীষণেয়ো আসিলা ॥৬২
 মনত হৰিয়ে বুলিলন্ত বিতীষণে ।
 বিধি শুভক্ষণ মোৰ শুনা পাত্ৰগণে ॥৬৩
 এহি বুলি বাঘৰ চৰণ স্মৰন্তে ।
 ভূমিত নামিলা সবে আকাশৰ হস্তে ॥৬৪
 অস্ত্র শস্ত্র মানে গত বৃক্কত খেলন্ত ।
 নিয়া বিতীষণক ব্রহ্মীয়ে ভেটাইলন্ত ॥৬৫
 দেখি বিতীষণে কলিলন্ত মোৰ হাত ।
 প্রণামি বোলন্ত প্রভু শৰণ তোমাত ॥৬৬
 লঙ্কাত এবিয়া আন সবে পৰিবার ।
 আন গতি নাই বিনে চৰণ তোমাব ॥৬৭
 হেন বাণী যেষে বিতীষণে বুলিলন্ত ।
 গলে ধৰি কোলে কৰি সাৰটি লৈলন্ত ॥৬৮
 শ্রীৰাম বোলন্ত লম্বাট মোৰ বোল জান ।
 আতি শীঘ্র কৰি সাগবৰ জল আন ॥৬৯

শুভ দিন শুভ তিথি বাবে আতিবেক ।
 কৰোঁ বিতীষণক লঙ্কাত অভিষেক ॥৭০
 বাম বাক্য শুনিয়া লক্ষ্মণ লবিলন্ত ।
 চাৰি সাগবৰ জল শীঘ্র আনিলন্ত ॥৭১
 সাগবৰ জল আনি মাখাত ঢালিলা ।
 বামে বিতীষণক লঙ্কাৰ ডাব দিলা ॥৭২
 বাজা হৈয়া বিতীষণ থাকিল তহিতে ।
 মহা বলরন্ত চাৰিপাত্ৰ সমস্থিতে ॥৭৩
 লঙ্কা বাজ্য খানক পাইলন্ত বিতীষণ ।
 জয় জয় কবয় সকলে সেনাগণ ॥৭৪
 শুনা বিতীষণ তুমি বুদ্ধিৱন্ত সাৰ ।
 কমন প্রকাৰে সাগবৰ হৈবোঁ পাব ॥৭৫
 তেবেসে হোৱয় সবাহাৰে প্রতিকার ।
 যেষে সেনাগণে সবে মুখে হোৱে পাব ॥৭৬
 এহি বাণী শুনিয়া মাতিলা বিতীষণ ।
 যেহেন মনৰ পৰে কহিবোঁ বচন ॥৭৭
 সাগব তৰিতে এক কৰিয়োক ত্ৰত ।
 লক্ষ্মণ ব্রহ্মীৰ বাম সবাব সম্মত ॥৭৮
 কুশ পাৰি তিনি দিন নিদ্রায় আছিল ।
 বামক সাগবে তেহেঁ দেখায়ে নিদিল ॥৭৯
 জাগিলন্ত বামে ক্রোধে বকত নয়ন ।
 লক্ষ্মণক সমুখিয়া বুলিলা বচন ॥৮০
 আকাশত দেখি মোক নকবয় ভব ।
 দেগা মোক বব হেলা কবয় সাগব ॥৮১
 মুহু দেখি কটাক্ষ নকবে আমাসাক ।
 উচিত ফলক দিওঁ নিদিবাহা হাক ॥৮২
 কদাচিতো কাৰ্য্য নিসিদ্ধিৰে মুহুভাৱে ।
 শাস্ত্র মূৰ্ত্তি ভৈলে তাক কেহেঁ ন ডবাৱে ॥৮৩
 শনৈশ্চৰ ভয়ে সবে সৰ্কষ তেজয় ।
 সোমগ্রহ নামে কুল পাতকো নেদয় ॥৮৪
 দক্ষপান বাপু মোৰ হাতে গুণ নাজি ।
 অগাধ সাগব নান লুকাই থওঁ আজি ॥৮৫
 অগ্নিশৰ বাৰি আজি শুদি এৰোঁ জল ।
 ভবি গৰি কৰি বাণক বানব সকল ॥৮৬
 এহি বুলি বামে মাৰিলন্ত অগ্নিবাণ ।
 শুদিল সকলে জল ঘেৰি বিপ্লৱান ॥৮৭
 ভকত পৰিয়। সবে শিশু ঘৰিয়াল ।
 অগ্নি দগধ দেখা ঘেৰি লাল কাল ॥৮৮

শুকাই সকলে জলজন্তু সবে মবে ।
 আসিলন্ত সাগর বামর পাশে বড়ে ॥৮৯
 বকত পুষ্পর মালা বকত অশ্বব ।
 শুদ্ধ তাব হাব অলঙ্কার মানিকর ॥৯০
 বৈদূর্য্য মনিব সম শবীৰব বর্ণ ।
 হুমুহু কুণ্ডল হুশোভিত দুই কর্ণ ॥৯১
 নানা অলঙ্কারে কবি দেখিয় হুবেশ ।
 কৃতাজ্জলি কবি আসি আগত প্রবেশ ॥৯২
 অল্প অল্প কবি পাছে বুলিলা উত্তর ।
 আখবেক বোলোঁহে। শুনিয়ো বসুব ॥৯৩
 তোমাবেসে বাপে মোক থাপিলে জলত ।
 স্বপ্নত নিদিলে। দেখা শুনা যি কার্য্যত ॥৯৪
 আনো আসিবর ভৈলে খুজিবক পথ ।
 এহি বুলি স্বপ্নে প্রভু নভৈলোঁ। বেকত ॥৯৫
 তোমাব বংশর বাপু কৃত্য বাখিয়োক ।
 অগাধ সাগর মোব নাম নুগুচোক ॥৯৬
 জল জন্তু থাকোক জলত বান্দা সেতু ।
 যেন মতে বান্ধিবাহ। কহে। তাব হেতু ॥৯৭
 তোমাব সাবধি নল আছন্ত বানব ।
 বীৰ বিশ্বকর্মে তাক দিয়া আছে বর ॥৯৮
 শুনিয়োক পাত্র মোব হুভায়ম নল ।
 ভুমি ছুইলে বৃক্ষ শিলা নয়াইবেক তল ॥৯৯
 পূর্ব্বত দেহত। লোকে যুদ্ধক নপাবি ।
 তোমাব বাপক নিলে অশ্ববত হাবি ॥১০০
 অশ্ববক মাৰিয়া দেহক কবি খিত ।
 তৈখান তাহান মোব পবম সখীত ॥১০১
 সেহিসে সম্বন্ধে ভুমি তনয় আমাব ।
 উপায় কহিলোঁ। আৰ সেতু বান্ধিবব ॥১০২
 এহি কথা কহিয়া সাগর চলি গৈলা ।
 সবে জল জন্তু ভৈল পূর্ণ জল ভৈলা ॥১০৩
 এহি সে উপায় কথা কহিলা সাগর ।
 তাক শুনি মহা বজ্র মনত বামর ॥১০৪
 বুলিলন্ত বামে পাছে শুনিয়ো লক্ষ্মণ ।
 ধনুশব নিয়া মোব ধৈর্য্যে এতিক্ষণ ॥১০৫
 বামে মাতি বোলন্ত হুগ্ৰীৱ নল নীল ।
 হনুমন্ত জাম্ববন্ত অজয় হনুীল ॥১০৬
 শুনিলা কি সবে সাগরব ঘেন বাপী ।
 ঝাণ্ট কবি সস্তাবক মিলায়োক আনি ॥১০৭

বাঘরব বচনে হুগ্ৰীৱে আদেশিল ।
 পর্ব্বত বনত সবে বানব পশিল ॥১০৮
 আমবা কণ্টকী জাম আম যে চম্পক ।
 অশোক বকুল পির্দক কর্দক ॥১০৯
 পর্ব্বত ভিতরত যত বস্ত্র পাইল ।
 লতাৰে সহিতে আনি জলত পেলাইল ॥১১০
 পৃথিবীত খুঁজিয়া আনন্ত নিবন্তবে ।
 নল বীৰ সমে হেতু বান্ধন্ত সাগবে ॥১১১
 লরবা লরবি কবি আনিবার দেখি ।
 বজ্র মনে দুই বীৰে তাকে আছে লখি ॥১১২
 বাপু হনুমন্ত ভুমি বাক্য আকলিয়ো ।
 বব বব বীৰে পর্ব্বতক আনি দিয়ো ॥১১৩
 বামর বচন মনে কবি নমস্কার ।
 মৈন্দ্য দ্বিবিদ আক বালীৰ কুমাৰ ॥১১৪
 পনস গবাক্ষ কপি দ্বিবিদ হুবেণ ।
 নীল কুমুদ আদি বীৰ কপিগণ ॥১১৫
 হবিষে বানব বলে পর্ব্বত আনন্ত ।
 সাগর জলত থৈলে নলে হাত দেন্ত ॥১১৬
 সবাত অধিক হনুমন্ত কপিসিংহ ।
 লরবা লরবি কবি পর্ব্বতব শৃঙ্গ ॥১১৭
 দুই হাতে দুই গোটা আপোনার বলে ।
 শীঘ্র বেগে পেলায় সাগরব জলে ॥১১৮
 মহা পবাক্রমী বীৰ বায়ুব নন্দন ।
 যাহাব প্রভারে কাম্পে তিনিয়ো ভুবন ॥১১৯
 সমিত দূৰত মানে যত খুজি পাইল ।
 বৃক্ষ শিলা পর্ব্বতক তীবত জবাইল ॥১২০
 হনুমন্তে পর্ব্বত আনন্ত বব বেগে ।
 জলত পেলাইলে ছোৱে নলে সেহিচেগে ॥১২১
 নাহি এক বীৰ হনুমন্ত সবি সবি ।
 পবাক্রম দেখি দেৱগণ গৈলা ভবি ॥১২২
 ত্রিজগত পতি বাম ত্রিদশে সহায় ।
 নলে পবশিলে শিলা তলক নয়ায় ॥১২৩
 ছেন দেখি বামর হবিষ অতিশয় ।
 বাম বল জানি সেনা কবে জয় জয় ॥১২৪
 বব বব পর্ব্বত পারয় যত মানে ।
 হবিষে সবাক আনিলন্ত হনুমান ॥১২৫
 দীঘলে প্রমাণ সেতু পক্ষি দিবস ।
 পঞ্চালিয়ে ভৈল সেতু যোজন যে দশ ॥১২৬

হেন অদভুত সেতু থাকিলন্ত জলে ।
 জয় বাম জয় লক্ষ্মণ বোলে সেনাগণে ॥১২৭
 বিশ্বকর্মা হুত মহা বীৰবন নল ।
 সাগরত সেতু থাকিলন্ত মহাবল ॥১২৮
 অশ্ব দানব দৈত্য দেবাসুরগণ ।
 সেতুক দেখিয়া যে সবাব ভয় মন ॥১২৯
 সাধু নল সাধু নল করে কপিগণ ।
 নল হাতে ভৈলেক উত্তম সেতু খান ॥১৩০
 হনুমন্ত আদি কবি শ্রীবাম লক্ষ্মণ ।
 পবন হবিষে পাব ভৈলা কপিগণ ॥১৩১
 বাঘরে বোলন্ত মই শিবে জটা ধব ।
 হুজিবে নোরাবো গুণ প্রশংসা মাতর ॥১৩২
 জানিবি মোহোতে তোব বহিবেক ধার ।
 সাফল জীবন শুভকীর্তি ভৈলা যাব ॥১৩৩
 ধন্য ধন্য নল ভুমি বিশ্বকর্মা হুত ।
 তোমার কীর্তি মণ থাকিলা বহুত ॥১৩৪
 হুগ্রীরক আদি কবি বানব ভালুকে ।
 থাকিলন্ত প্রভু বাম হুবেল উছকে ॥১৩৫
 নর্মো নর্মো নিত্য বাম অনন্ত অনাদি ।
 শির সনাতন শুদ্ধ বুদ্ধ বেদবাণী ॥১৩৬
 মোর গতি নাই বিনা তোমার চরণে ।
 বোলোঁ বাম বাম সভাসদ যত জনে ॥১৩৭

৪১ অধ্যায় ।

হনু ।

যেহি পথে পাব ভৈলা, শ্রীবাম লক্ষ্মণ দুই,
 সমদলে চাপ ধরি কবে ।
 বাম সেতু নাম লোকে, ইহার কীর্তি বব,
 থাকি গৈল চন্দ্র দিবাকরে ॥১
 আকাশত দেবগণে, পবন হবিষ মনে,
 মহা প্রভু শ্রীবাম দেব ।
 ভয় জয় বাঘরক, লক্ষ্মীদেবী নেবন্তকো,
 ত্রিংশ দেবতা দিলা বব ॥২
 বাঘবর মন্তকত, পবন আনন্দ মনে,
 সিকিলন্ত পুষ্প শুদ্ধ জলে ।
 নিজ নিজ কণ্ঠে চড়ি, ত্রিংশ দেবতা মানে,
 স্বর্গক গৈলন্ত কৌতুকে ॥৩

শ্রীবাম লক্ষ্মণ বাব, হুগ্রীর যে বিভীষণ,
 থাকিলন্ত বাব সব মানে ।
 বানবকটক সেনা, নাচে বাকগীত গাহে,
 কিল কিল কবি খানে খানে ॥৪
 ভালুক বানব সেনা, গুহা গিবি গধবক,
 থাকিলেক সেতুক বিয়াপি ।
 হুবেল পর্বত হস্ত, মহেন্দ্রগিরিক লাগি,
 থাকিলেক সেনাগণে চাপি ॥৫
 কেহো শিলা দুক, পর্বত ধরিয়া হাতে,
 লাঞ্জ তুলি কতো পারে ডের ।
 বারণক গালি পারি, ভালুক বানব বলে,
 লঙ্কাক চাহিয়া গর্জিত কর ॥৬
 হেন মনে থাকিলন্ত, বামদেব নাবাগণ,
 বয়ুনাথ জগততে সাব ।
 মাধব কন্দলী বোলে, শ্রীবাম জয় জয়,
 বয়ুনাথ কবিয়ে উদ্ধার ॥৭
 বান্দীক যে মহাঋষি, বামাগণ প্রকাশিল,
 স সাবত অতিল অন্ত ।
 আক শুনি নবলোক, কলিতসঙ্গতি হোক,
 আক শুনি হোরে কৃত্য কৃত্য ॥৮
 মাধব কন্দলী বিপ্রে, তাহান চরণ স্মরি,
 কবিলন্ত শ্লোকক উদ্ধার ।
 বামব চরণ বিনা, আনগতি নাহি হেবা,
 জানিবার মনে দৃঢ় কবি ॥৯
 থাকিলন্ত বাম দেব, হুবেলত প্রবেশিয়া,
 সমদলে বিতোপন খানে ।
 মাধব কন্দলী ভণে, কৌতুক হৃদযাকাণ্ড,
 সমাপতি ভৈলা এহি মানে ॥১০
 শুনিয়োক সভাসদ, যধুব কোমল পদ,
 পুণ্য কথা বামব চবিত্র ।
 যমপথ নিবারণ, কলিমল সঙ্করণ,
 মহা বস জরণে অন্ত ॥১১
 ভর ভয় পিনাশন, মহা মোক্ষ প্রকরণ,
 সমস্ত দর্শনে ইঙ্গ সাব ।
 জানি শুনা বহু কবি, ডাকি বোলোঁ হবিহরি,
 তেরে হুখে তবিবা স সাব ॥১২

ৰামায়ণ ।

লক্ষ্মীকাণ্ড ।

ওঁ নমঃ শ্ৰীকৃষ্ণায় ॥

ৰামঃ লক্ষণঃ পূৰ্ব্বজঃ বহুববঃ সীতাপতিঃ সুন্দৰঃ ।
কাকুৎস্থঃ কৰুণাময়ঃ গুণনিধিঃ বিপ্ৰপ্ৰিয়ঃ ধাৰ্ম্মিকঃ ॥
ৰাজেন্দ্ৰঃ সত্যসন্ধঃ দশবথতনয়ঃ শ্ৰীমলঃ শান্তনুতিঃ ।
ব্ৰহ্মে লোকাভিৰামঃ বহুবুলতিলকঃ বাঘৰঃ বারণাৰিঃ ॥

১ অধ্যায়ঃ ।

ছলবী ।

নমোঁ নাৰাণ, বিধিনি থগুন,
বহুব নন্দন ৰাম ।
সহস্ৰেক বাহু, সহস্ৰেক শিব,
যাব সহস্ৰেক নাম ॥১
বাণব সত্যক, পালিয়া বাঘৰে,
সীতা সমে গৈলা বন ।
বোলন্ত কন্দলী, আন গতি নাই,
ৰামৰ ছুই চৰণ ॥২

২ অধ্যায়ঃ—বাৰণে শুক সাৰণক শ্ৰীৰামৰ সৈন্য
চাৰলৈ পঠায় তকে সিহতে উলটি আহি বাৰণৰ
আগত বৰ্ণনা কৰে ।

পদ ।

প্ৰণামিলোঁ ৰাম তিনি ত্ৰৈলোক্যৰ নাথ ।
নিশাচৰ বাৰণক বধিলা লক্ষ্মাত ॥৩
সাগৰত সেতুবন্ধ বালীৰ মৰণ ।
মাথৰে ভনিলা শ্ৰীৰামৰ চৰণ ॥৪
ৰামে জল ৰামে থল ৰামেমে আকাশ ।
ৰামেমে মন্দৰ মেৰ ৰামেমে কৈলাস ॥৫
হেন ৰামচৰণ স্তম্ভৰে যিটো নৰে ।
অক্ষয় পুণ্যক বঞ্চে নয়াই যমমৰে ॥৬

শ্ৰীৰাম জয়তি দশবথৰ তনয় ।

লক্ষ্মণ জয়তি শ্ৰীৰামত বিনয় ॥৭

সুগ্ৰীৱ জয়তি কপিৰাজ বুদ্ধিমন্ত ।

জয়তি জয়তি বায়ুসুত হনুমন্ত ॥৮

সসৈন্যে বাঘৰে গেবে তবিল। সাগৰ ।

শুক সাৰণক আদেশিলা লক্ষ্মণৰ ॥৯

সাগৰত সেতু বন্ধ কৰিলা বাঘৰে ।

হেনতো ছুকৰ কৰ্ম্ম নতো কৰে কেৱে ॥১০

সুবেল পৰ্ব্বতে ৰাম ছপকাৰে স্থিত ।

হেন দেখি মোৰ মনে জ্বলি গৈলা ভীত ॥১১

পৌৰুষ আচৰি কিছু নকৰিবি দৈন্ত ।

ভাল মতে লেখিবা ৰামৰ কত সৈন্ত ॥১২

শুক যে সাৰণে বানবৰ ৰূপ ধৰি ।

ছদ্মৰূপে পশিয়া সৈন্তৰ খেলা কৰি ॥১৩

কত সেনাপতি পাৰ্শ্ব কাৰ কেন বুক ।

লেখিয়া আশিবি কত বানব ভাসুক ॥১৪

ৰাজ্যৰ আদেশ ৰাণী শিৰোগত কৰি ।

শুক যে সাৰণে বানবৰ ৰূপ ধৰি ॥১৫

ৰামসেনা মাজত পশিলা বৰ শঙ্কা ।

সাগৰ মাজত যেন ছুই মাছবন্ধা ॥১৬

দেখয় স্তবেশ গিৰি পুৰিলা বানৰে ।

সাগৰৰ তীব্ৰ হুৰি পৰ্ব্বত শিখৰে ॥১৭

দীৰ্ঘ শত যোজন পখালি দশ বুবি ।
 হেন সেহু ভালুক বানবে আছে পুৰি ॥১৮
 ইটো সেনা লেখিতে শক্তি আছে কাৰ ।
 আছোক লেখিবে দেখন্তেহি চৰৎকাৰ ॥১৯
 এহি বুলি দুই জনে দুই ভিত্তি হয় ।
 কিছু সেনা লেখিলেক রাজত পনিয়া ॥২০
 হেন মতে সেনা চাহে শুক যে সাৰণে ।
 মায়াৰূপে দুইহাতে চিনিলা বিভীষণে ॥২১
 বানবৰ হাতে নিয়া বন্ধি কৰাইলন্ত ।
 কবযোৰ কবিয়া বামত জনাইলন্ত ॥২২
 বিভীষণে বিনায়ন্ত শুনিয়ো জীৰাম ।
 ইটো দুই জনত আমাৰ আছে কাৰ ॥২৩
 বানবৰ ৰূপ ধৰি আইলা দুই জন ।
 সৈন্ত লেখিবাক লাগি পঠাইলা বানৰ ॥২৪
 বান্ধসৰ মায়া প্রভু বান্ধসে জ্ঞানি ।
 দণ্ড কবিয়োক যেন যুগুত আপনি ॥২৫
 জীৰাম বোলন্ত শুনা সাৰণ যে শুক ।
 চাব হইয়া আইলি কিনো নিলাকণ বুক ॥২৬
 স্বৰূপ কহিবি কিছু মূৰুলিবি মিছা ।
 দিলোহোঁনিৰ্ভয় যাইয়ো আপোনাৰ ইচ্ছা ॥২৭
 সমস্তে কহিয়ো কথা ভয় পৰিবৰ্ণা ।
 যিবা লেখা নপাইলা আৰোকা লেখা কৰ্ণা ॥২৮
 তোমাক মাৰিয়া আমি কোন কল পাইবোঁ ।
 বানৰ বাজাক বাক্য সন্দেহ পঠাইবোঁ ॥২৯
 কবযোৰ কবি বোলে শুক যে সাৰণে ।
 স্বৰূপে স্বৰূপে প্রভু পঠাইলা বানৰে ॥৩০
 ইটো সেনা লেখিতে বাপৰ নাহি শক ।
 যেবে দয়া থাকে চলোঁ আপন দেশক ॥৩১
 তহু সেনা লেখিবেক কাহাৰ পৰাণে ।
 ত্রাহি ত্রাহি বাম দেৱ পশিলোঁ শৰণে ॥৩২
 বামচন্দ্রে বোলন্ত শুনিয়ো চব দুই ।
 বাৰ্ত্তাক জনাইবি বানৰৰ আগ হুই ॥৩৩
 সীতাক হৰিলি যিবা গৰ্ভত থাকিয়া ।
 সিটো বল দৰশোক পৌকম বাখিয়া ॥৩৪
 আৰি আসি মিলিলোঁ তাহাৰ যমকাল ।
 নিবন্তবে বান্ধসৰ হইবে বুন্ধামাৰ ॥৩৫
 আমাৰ ঘৰিনী হৰি নিল নিশাচৰে ।
 দশ শিব ছেদিবোঁ দুৰ্বোৰ জন কৰে ॥৩৬

প্রশাস কবিয়া দুইয়ো বামব চৰণে ।
 লক্ষাত পশিলা গৈয়া দ্বিভিত গমনে ॥৩৭
 বানৰৰ আগত আজুলি ধৰি হাতে ।
 আদেশ গোদাঁই বুলি নমিলেক মাথে ॥৩৮
 দেহৰ আগত আমি কহোঁ স্বৰূপত ।
 বিভীষণে পাইয়া নিয়া যোগাইলা বামত ॥৩৯
 ধৰ্ম পুৰুষ বাম পৰাণে বাখিয়া ।
 তোমাক সন্দেহ বাক্য পঠাইলা বুনিয়া ॥৪০
 লেখিতে পঠাইলা ভূমি বাঘৰ দল ।
 কোটি পুৰুষতো কোনে লেখিবে সকল ॥৪১
 মুখা মুখ্য চিনাওঁ অপাৰ যত যত লোক ।
 প্রতি প্রতি চিনাওঁ মেহুত চড়িয়োক ॥৪২
 অমৃততোহঁদিক স্বাদ কথা বামাণ ।
 সহবিষ মনে শুনা সভাসদগণ ॥৪৩
 শুনন্তে মুকুতি হোৱে দুখ উপশাম ।
 বোলন্ত কন্দলী সবে বোলোঁ বাম বাম ॥৪৪

৩ অধ্যায় ।

হুলবি

শুক সাৰণৰ, বচন শুনিয়া,
 বানৰ বন্ধ স্বভাৱ ।
 সৈন্ত লেখিবাক, মেহুত চড়িল,
 অনেক তাক উদ্ধাৱ ॥১
 তাহাতে চড়িয়া, বাজাৱে দেখয়,
 অসংখ্য পদাতি বল ।
 সাগৰৰ তীৰ, পৰ্ব্বন্ত গছৰ,
 ঢাকিলে সেহু সকল ॥২
 সাৰণ চৰক, আদেশ কবয়,
 বাৰণায়ে দল শিব ।
 মুখ্য মুখ্য পাত্ৰ, সবক চিনায়ে,
 কোন কেত মান বাঁৰ ॥৩
 কাহাৰ কতেক, সৈন্ত বা কমন,
 নৃপতি কোন দেশৰ ।
 পৃথিবী পৰ্ব্বত, সমুদ্ৰৰ তীৰ,
 থাকে কোন বীপান্তৰ ॥৪
 বাজাল সন্মুখি, সাৰণে বোলয়,
 শুনিয়ো দেৱ আদেশ ।
 লক্ষাক চাহিয়া, যিগোটা দেখাছা,
 নাদন্তে জাচে আদেশ ॥৫

সহস্ৰেক যুথ, পদাতি যাহাব,
 লবন্তে তুলত লবে ।
 ইহাকৈ বোলয়, নীল সেনাপতি,
 কটাক্ষ কৰয় ববে ॥৬
 পদ্ম কেশবৰ, বৰ্ণ আৰকত,
 দেখন্তে আতি বিড়িঙ্গি ।
 লঙ্কাক চাহিয়া, হাসন্তে আছয়,
 ধৰিয়া পৰ্বত শৃঙ্গ ॥৭
 আকাশক লাগি, লাজ ফুৰায়,
 জগতে গৈল শবদ ।
 আকাশৰ মেঘ, খণ্ড খণ্ড কৈল,
 লঙ্কাৰ লোক তবধ ॥৮
 শঙ্খ যে শতেক, সৈন্য আছে যাব,
 আৰ পদ্ম সহস্ৰেক ।
 বালীৰ তনয়, এহিতো অঙ্গদ,
 বলবন্ত অতিবেক ॥৯
 তোমাক বণক, আহ্বান কৰয়,
 আঙ্গুলিব দেই ঠাব ।
 ইহেন বীৰক, সমবে যুক্তিবে,
 শক্তি আছে কাহাব ॥১০
 শ্ৰুতস নাম যে, বানৰ সমন্ত,
 আৰ আছে আঠ লাখ ।
 হাতে বৃক্ষ শিলা, পৰ্বত ধৰিয়া,
 নেবয় বাঘৰ পাশ ॥১১
 দল কোটি বল, নিপিশি দেশৰ,
 কটাক্ষে সবে আকলে ।
 সিটো মন কৰে, লঙ্কাক মাৰিতে,
 পাৰয় আপন বলে ॥১২
 খেত শৰীৰক, দেখাহা যাহাব,
 এহেস্তে বীৰ কুমুদ ।
 হাতে বৃক্ষ ধৰি, আছয় যাহাব,
 সৈন্য এক অববুদ ॥১৩
 বিশ্ব যে কৰ্ম্মাব, পুত্ৰক দেখাই,
 এহে মহা বীৰ নল ।
 যাহাব তুলত, লবে লক্ষ লক্ষ,
 বানৰ এ মহাবল ॥১৪
 এক থানে বসি, আছে ছুই জন,
 ধূত্ৰ বীৰ জাম্ববন্ত ।

বৃক্ষ শিলা কৰে, ধৰিয়া যাহাব,
 সৈন্য আছে অপৰ্য্যন্ত ॥১৫
 পূৰ্বৰ কালত, দেৱাত্মৰ বণে,
 মাৰিয়া সবে দেৱক ।
 এই দুই বীৰে, বণত অনেক,
 আঠাত্তৰ কবিলেক ॥১৬
 সৈন্যৰ মাজত, অসন্তাপ গাণ্ডি,
 লঙ্কাক চাহিয়া আছে ।
 চলিযাস্তে এক, শ্ৰেহৰ পথ,
 যুৰি যাই আগ পাছে ॥১৭
 উদ্ধে আকাশক, ছানিয়া চলই,
 তিনি শ্ৰেহৰ পথ ।
 শ্ৰুতায়ুস নামে, ইহাক জানিয়,
 বানৰ এস্তে নাথ ॥১৮
 হাণ্ডী শৃগালীৰ, বৰণ দেখাহা,
 সহস্ৰ কোটি বানৰ ।
 ধূত্ৰাক যে নাম, ঞ্চাল হুগ্ৰীৱৰ,
 সমবে বিজয় বৰ ॥১৯
 কোটি কোটি শত, বানৰ চলয়,
 আৰ এক শত লক্ষ ।
 গোলাঙ্গুল জাতি, বানৰে বেঢ়িল,
 এহেস্তে বীৰ গৰাক ॥২০
 সাৰণে কহিয়া, আৰ্ণাটিলেক যেনে,
 বাৰণত কহে শুক ।
 যুত্ৰৰ দুই পুত্ৰ, দেখাহা নৃপতি,
 হুমুখ আৰ হুমুখ ॥২১
 মৈন্দ দ্বিবিদ, দেখাহা বাৰণ,
 যেহেন পৰ্বত মান ।
 ত্ৰক্ষাৰ বচনে, পূৰ্বত ই ছুই,
 কৰিলা অযুত পান ॥২২
 দিগ্গজ সমান, বসিয়া আছয়,
 ত্ৰৈলোক্যে নাহিকে লক্ষ ।
 বণ্ড ভণ্ড কৰি, বাক্স মাৰিয়া,
 এহে পুৰি গৈলা লক্ষা ॥২৩
 আশেৰ গহন, গভীৰে সাগৰ,
 বলৰ নাহিকে অন্ত ।
 সাগৰ তৰিয়া, সীতা দেখি গৈল,
 এস্তে বীৰ হুমুৱন্ত ॥২৪

শ্রাম কলেবর, কমল লোচন,
সকল গুণে সাগর ।
পর্বত মূলত, বসিয়া আছন্ত,
সম নাহি ধনুর্ধ্ব ॥২৫
অত্রত শান্তত, সবাতো পার্গত,
ত্রৈলোক্যে নাহি উপাম ।
যাহাব সীতাক, হবি আনিলাকা,
এহেন্তেহে শ্রীবাম ॥২৬
তাহান ডাহিন, পাশত নৃপতি,
নয়ন বলায়া চাহ ।
তপ্ত স্ববর্ণব, কান্তি স্থলে যেন,
বামব দক্ষিণ বাহ ॥২৭
লক্ষ্মণ কুমার, ইহাক বোলয়,
পর্বত ভেদন্ত শবে ।
দেবানুব যক, বাকস কিম্ব,
তবতবিমান ডবে ॥২৮
বাঘবর বাম, পাশত দেখাহা,
আছন্ত লঙ্কাক চাই ।
সমবে শকত, বামত ভকত,
তোমাব কনিষ্ঠ ভাই ॥২৯
বাক্য অভিবেকা কবিলা বাঘরে,
চাহিয়া এ শুভক্ষণ ।
তোমাক বশত, আহ্বান কবর,
চুর্ধ্বর এ বিতীষণ ॥৩০
বামব দলত, আরব কাহিনী
শুনিলো গৈয়া আসন্তে ।
বিধাতাব বাম, নয়নত ধূলী,
পবিলা বায়ুব হন্তে ॥৩১
কতো দূর লাগি, আচাৰি পেলাইলা,
ব্রহ্মা বাম কবে ধবি ।
তাতে উতপতি, কস্তা এক ভৈলা,
ত্রৈলোক্যে বোহে হুম্বরী ॥৩২
চন্দ্রব সমান, বদন স্থলয়,
নেত্র নীল উতপল ।
ত্রিবলী বলিত, আতি হুম্বলিত,
কটাক আতি তবল ॥৩৩
বিপুল ভজিনী, ভগত মোহিনী,
উক যে বামকবলী ।

কপক সাক্ষাৎ, দেখিয়া যাহাব,
মুনিগণ যাই টলি ॥৩৪
অক্ষিযাজ হেন নাম ৭৭ তাহান,
শ্রদ্ধাপতি গণি বৈলা ।
কপর সম্পত্তি, দেখিয়া সূর্য্যব,
মনত ব্যামোহ ভৈলা ॥৩৫
কস্তা লইয়া পাছে, আপোন ধানক,
চলিয়া গৈলা ভাক্বব ।
মন্দব গিৰিত, মনোময় কপে,
সূর্য্যে দিল। তাক বব ॥৩৬
মোব তেজ বল, বীৰ্য্যত হুম্বরী,
পুস্ত্রক হইবে তোমাব ।
দেবানুব যক, গন্ধৰ্ব্ব বাকসে,
সমান মুকিবে যাব ॥৩৭
ত্রিদশ অম্বব, মানুস নাগত,
অবধা হইবেক কার ।
পর্বত সবক, চূর্ণ কবাবেক,
একৈক লাঠিব যাই ॥৩৮
সূর্য্যদেৱে যবে, তাস্ত বব দিয়া,
আপোন ধানক গৈলা ।
ত্রৈলোক্যব চক্কা, কবি দেহবাত্ত,
মন্দব গিৰিক আইলা ॥৩৯
অধি বাজ কস্তা, দেখিয়া ইন্দ্রক,
পীড়িয়া মদল শব ।
মনত সন্তোষ, মিলিল তাহাক,
বাসরে দিলন্ত বব ॥৪০
যজ্ঞা ছই পুত্র, তোমাব বিদিত,
হইবেক এ ববিতলে ।
বানব স্বকপে, নৃপতি হইবেক,
কিকিঙ্কাত বাহবলে ॥৪১
একৈকক বাম, অরতাবে মাৰি,
আরবক বাজা দিব ।
সেহিটো তোমাব, তনয় আশেব,
দেব কাৰ্য্য সাধিব ॥৪২
বব দিয়া যবে, ইন্দ্র চলি গৈলা,
দেবপুৰী অত্রাৱতী ।
দিনে যানে আসি, যজ্ঞা ছই পুত্র,
তান ভৈলা উতপতি ॥৪৩

জ্যোষ্ঠ ভৈলা ইস্ত্র, দেৱৰ তনয়,
 বালী ৰাজা যাৰ নাম ।
 মিত্ৰৰ কাৰ্য্যত, থাকিয়া তাহাক,
 শবে মাৰিলন্ত বাম ॥৪৪
 ও অধ্যায়ঃ ।
 ছবি।
 লক্ষণৰ দক্ষিণ, আপুনি দেখা হৈ ৰাজা,
 মেক সম স্তম্ভৰ শৰীৰ ।
 সূৰ্য্যৰ বীৰ্য্যত আসি, উতপতি ভৈলা জানা,
 এহেন্তে স্ত্ৰীৰ মহাবীৰ ॥১
 বাঘৰ মিত্ৰ ইস্ত্র, বালীৰ কনিষ্ঠ এন্তে,
 কিকিদ্ধাৰ নৃপতি গবিস্ত ।
 সাতো দ্বীপা পৃথিবীৰ, ভালুক বানৰ লইয়া,
 তোমাৰে চিন্তয় অনিষ্ট ॥২
 ইহান লগতে কপি, সৈন্ত বল চলে যত,
 লেখা আমি দিবোহঁ। প্ৰত্যেক ।
 বলবন্ত কোটি এক, সহস্ৰ বানৰ বল,
 আৰো চলে লক্ষ সহস্ৰেক ॥৩
 সহস্ৰেক বৃন্দ সৈন্ত, লগতে লবন্তে লবে,
 আৱৰ শতেক মহাবৃন্দ ।
 সহস্ৰেক সংখ্যা আৰো, মহাপদ্ম সহস্ৰেক,
 আগে পাছে কৰয় থিৰিন্দ ॥৪
 সজ লাগি আৰো, স্ত্ৰীৰ ৰাজাৰ,
 আছে সৈন্ত সন্ত্ৰেক খৰ্ব ।
 সৈন্তক দেখিয়া যত, বিপক্ষ ৰাজাৰ ডবে,
 জ্বৰিতে হবয় সবে গৰ্ব ॥৫
 আছে বাম লখন, বিভীষণ হনুমন্ত,
 জাম্বৱন্ত আৰো নীল নল ।
 আপন বিপোহঁ। বলে, স্ত্ৰীৰ যে বীৰবৰে,
 লক্ষাপুৰী নিব বসাতল ॥৬
 বাঘৰে তোমাক প্ৰতি, পঠাইলবীৰতৌলি,
 শুনা তাক নৃপতি বৰণ ।
 যিটো গৰ্বকৰি মোৰ, সীতাহৰিনি লে সিটো
 আগ বাঢ়ি দেওক আসি বণ ॥৭
 মোৰ তীক্ষ্ণবেতাৰ, অস্থিমজ্জা ভেদিবেক,
 কৰিবেক শোণিতক পান ।
 দশ শিৰ ছেদিবোহঁ।, বণচণ্ডী পূজিবোহঁ।,
 বাৱন হইবেক বলিদান ॥৮

আমি দুই জানি শুনি, হিত বোল বুলিলোহঁ।
 যেবে হইবা দুৰ্গতি তাৰণ ।
 সীতাক মাথাত কবি, গলতকাপোববাঙ্কি,
 পশ। গৈয়া বামত শৰণ ॥৯
 তেবেসে সকল কায, সাধিবাক পাৰিষয়,
 বামদেৱ বৰ কৃপাময় ।
 উনমত্ত হয়। য়ে, হিত বাক্য নুশুনোহঁ।,
 বাঙ্কস কুলৰ হৈবে ক্ষয় ॥১০
 শুক যে সাৰণে য়ে, বাম সেনা চিনাইলন্ত,
 বাৰণৰ মনে মনে ভয় ।
 ক্ৰোধে কুৰি গোটা চক্ষু, গুঞ্জ যেন ফুৰায়,
 চৰ দুইক চাহিয়া গৰ্জয় ॥১১
 কমন কাৰ্য্যত থাকি, গুৰুসেৱা কৰিলোহঁ।,
 নীতি শাস্ত্ৰ কেনে পঢ়িলাহা ।
 আপন ৰাজ্যক নিন্দি, শত্ৰু পক্ষ নৃপতিৰ,
 ভূমি সবে গুণ বখানাহা ॥১২
 বামক য়নিষ বৰ, বখানোহঁ। লাৰিকায়ে,
 ত্ৰিদেশে খাটন্ত মোৰ কাপে ।
 তিনি ত্ৰৈলোক্যৰ বীৰ, তবতৰিমানডবে,
 মোৰ মহা প্ৰচন্ত প্ৰতাপে ॥১৩
 আমাক য়ুজিতে যদি, হেন সৈন্ত সব আসে,
 সহস্ৰেক কোটি শত জাম্পে ।
 লক্ষাৰ গড়ৰ মোৰ, সম্মিত চাপিয়া আসি,
 অক্ষতে যাইবেক কাৰ বাপে ॥১৪
 বাঘৰ বানৰক, দেখিয়া ডবাইলা বৰে,
 তোমাৰ সেৱাৰ আছে ধিক ।
 ইসৰ বাঙ্কস কুলে, উতপতি লাৰিকায়ে,
 ভূমি সব ভৈলা আসি কিক ॥১৫
 সেৱকক দণ্ডিবোহঁ।, আত কিচুকল নাই,
 বৰ মোক কবাইলে ৰৱাল ।
 কৈবা সেৱতিয়া লোক, আসিহঁটো দুইপোটা ক
 ঢকাৰাৰি ষেডৰ নিকাল ॥১৬
 জয় জয় প্ৰভুবুলি, শুক যে সাৰণ দুই,
 আপনেহি নাখিলা ষেডৰ ।
 ৰাজাৰ আদেশ পাইয়া, পাত্ৰৰূহাদেৱে আনি
 আগত যোগাইলা আন চৰ ॥১৭
 শাৰ্দূল প্ৰমুখ্য কবি, চৰিত্তাক সমুখিয়া,
 আদেশ কবয় লক্ষ্যৰ ।

বামৰ সেনাত পশি, লেখিয়া জনায়ো আসি,
কত আছে ভালুক বানৰ ॥১৮
শাৰ্দুল শ্ৰমুখ্য কবি, চাব সব লবি মৈলা,
আজ্ঞা পায়া বাজা বাহুগৰে ।

হবেল পৰ্বত মূলে, বাঘৰক সমদলে,
দেখন্ত আছেয় ছপকাৰে ॥১৯
কতো লেখাকবন্তে যে, বিতীৰ্ণে জানিলেক,
বুলিলন্ত চাব ধৃত বৰে ।

বানৰ হাতগোৰি, লাখি লুখা ঘৰাকাতি,
কিল ভুকু মৰিলা চৰে ॥২০

তবল বানৰে পাইল, বান্ধসব চৰিয়াক,
ধিতিজালি কৰে ভেঙি ভেঙি ।

কতো কতো মুণ্ডে মুণ্ডে, হুনাহনি কৰে কতো
চৰবতে নিকলিলা পোণ্ডি ॥২১

কাহাকে আকাবেচুণে, নাকেদুখেদিলকতো
জীৱ মাণে বিণ্ডিত পঠাইল ।

পাছ চাই চব সব, লাখুতিত ভিৰদিয়া,
বাজাৰ আগক গৈয়া পাইল ॥২২

শাৰ্দুলে বিনাৱে বাণী, আদেশ গোসাই হেৰা,
খাণ্ডা পাইলে হোৱয় মুকুত ।

শুক সাৰণে ঘট, কাহিনী কহিলা মানে,
সবে সত্য হয় স্বৰূপত ॥২৩

বিতীৰ্ণৰ যে কাৰে, পৈশন নজাই বাজা,
লাঠিছয় লাগিলা বুকত ।

বাম বাখিলন্ত কাৰে, জিউমানেআসিভৈলোঁ
বানৰব বজ্জ যে ভুকুত ॥২৪

জয় জয় নমোঁবাম, ভূমি পৰিপূৰ্ণ কাম,
নকৰূপে ভৈলা অৱতাব ।

লক্ষ্যণ সহিতে আসি, নিজ ঘশ পৰকাশি,
পৃথিবীৰ খণ্ডিলাহা ভাব ॥২৫

মাধৱ কন্দলীভণে, শুনিয়োক সৰ্ব্বজনে,
বামায়ণ কথা অনুপাম ।

বকিয়ো যমৰ পুৰ, পাপ হোক মসিমুৰ,
নিবন্তবে বোলাঁ বাম বাম ॥২৬

২ অধ্যায়—বাৰণে সীতাক জীবাৰ বানানিৰ
দেবুৱাৰ আৰু সবমায় সীতাক প্ৰবেশ বিহে ।

পদ ।

বাৰণে বোলায় শুনি শাৰ্দুলৰ বাক ।

মুখ্য মুখ্য বাঁৰণ চিনায়ো আমাক ॥১

সংক্ষেপিয়া কহিবি বাহুল্য পৰিহৰি ।

প্ৰতি প্ৰতি কৰি মোত কহ কাণ্টকবি ॥২

কতো কতো কহে। কোনে জানিবলিখিল ।

হুগ্ৰীৱ অঙ্গদ হুমুসন্ত নল নীল ॥৩

দধিমুখ দধিমুখ গৱয় কেশৰী ।

জাম্ববন্ত গৱাক সবত গজহৰি ॥৪

তাৰক বিনোদ গন্ধ মাৰ্দ্দন যে নল ।

হুমুখ দুশ্মুখ হৰি হুমেন প্ৰবল ॥৫

বেগদসি মৈন্দ্য আৰো পনস দ্বিবিদ ।

ধূত্ৰমুখ বলৱন্ত শ্ৰুতস কুমুদ ॥৬

সাজিয়া আছেয় বাঁৰবৰ বিতীৰ্ণে ।

প্ৰিভুবন চমক প্ৰথব লখমনে ॥৭

মুখ্য মুখ্য চিনাইলোহে। জানিলো যতেক ।

শতেক বংশৰে কোনে লেখিব কতেক ॥৮

বিবাহ কৰন্ত খব ত্ৰিশিবাৰ কাল ।

অবধিত শবত ভৈদিল। সাত তাল ॥৯

বালীক মাৰিলা যিটো ঈষৎ সমৰে ।

হেন বাম ধাৱে আইলা তোমাৰ উপৰে ॥১০

ত্ৰৈলোক্যৰ নাৰীগণে নাটিল তোমাক ।

বাম অগনিৰ হৰি আনিলা সীতাক ॥১১

তোমাৰ আগত যত কহিলোঁ প্ৰমাণ ।

আপনি চিন্তিয়ো যেন হৱয় কল্যাণ ॥১২

বামৰ কাহিনী যত পাত্ৰ মুখে পায় ।

আলোচিলা কাৰ্য্য পাছে পাত্ৰগণ লৈয়া ॥১৩

বলাবল আলোচি মন্ত্ৰীক বিসৰ্জিয়া ।

ওৱাৰি গলিলা সিটো চৰক পাৰ্জিয়া ॥১৪

বিদ্যুৎকিলক আদেশয় লভেবৰ ।

মায়। ৰূপে অজিয়ো বামৰ ধনু শব ॥১৫

সীতাৰ পাশক ঘাইবোঁ দগধ শৰীৰ ।

বেধ ৰূপে অজি আন বামৰৰ শিখ ॥১৬

বিদ্যুৎজিহ্বেসাজি যোগাইলেক মায়ানিৰ ।

সত্য কাটীয়াছে যেন বহু কহিব ॥১৭

তুণ বাণ ধনু ছিন্ন বামর সকলে ।
 বারণক সাজিয়া দিলেক মায়া বলে ॥১৮
 তাহাক প্রসাদ দিয়া নৃপতি বারণে ।
 অশোক বনক গৈয়া পাইলা তেতিক্ষণে ॥১৯
 বাঘর শব ধনু আৰ কৰি ধৈল ।
 সমুধি সীতাক পাছে বুলিবাক লৈল ॥২০
 সীতাক বেঢ়িয়া আছে বান্ধসিনীংগে ।
 বারণক দেখি পিঠি দিলা তেতিক্ষণে ॥২১
 গোপানীক সমুধি মাতন্ত লঙ্কেশ্বৰ ।
 বচন আকলি সীতা মোক স্বামী বৰ ॥২২
 তোমাৰ স্বামীয়ে খৰ ত্রিশিৰা মাৰিল ।
 সেই কোপে তান আমি মানক সাৰিলো ॥
 যি গৰ্বত থাকি মোক কব অনাদৰ ।
 বার্তা কহেঁ শুন তোৰ স্বামী দেৱবৰ ॥২৪
 স্ত্রীসহিতে বাম সখিত্ব কৰিয়া ।
 স্তবেল পৰ্বতে আইল সাগৰ তৰিয়া ॥২৫
 দুৰ্য্যোধ ভাগবে বৰ প্ৰয়াসিত ভৈলা ।
 সৈন্য সমে বামচন্দ্ৰ পৰি নিদ্ৰা গৈলা ॥২৬
 আগ ধৰি আমাৰ চৰিয়া লাগি আছে ।
 নিশ্চেষ্ট সৈন্যক মোক জান দিলা পাছে ॥২৭
 সেনাপতি প্ৰহস্তক আনিৰেঁ হাৰ্দ্ধাবি ।
 বানৰক বামক নিদ্ৰাত আসা মাৰি ॥২৮
 আশেষ বান্ধস লৈয়া সকলে সন্ধাতে ।
 প্ৰহস্তে দেখিলা গৈয়া স্তবেল পৰ্বতে ॥২৯
 নিশ্চেষ্ট সৈন্যৰ মাজে বাম আছে শুয়া ।
 প্ৰহস্তে কাটিলা মাথা হাতে খাণ্ডা লৈয়া ॥
 লক্ষণৰ পিঠিত প্ৰহস্তে দিলা বাৰি ।
 পূৰ্ব দিশে পলাইলা বামৰ পাশ ছাৰি ॥৩১
 বিভীষণ ভয়াইক মাৰিল শিবগুৰি ।
 স্ত্রীসহিত মাৰিলেক গল গোট মুৰি ॥৩২
 হনুমন্ত পৰিল ভাজিল তাৰ হনু ।
 জানু ভঙ্গে পৰিলন্ত বীৰ ইন্দ্ৰজানু ॥৩৩
 মৈন্ধ্য দ্বিবিদক মাৰিলন্ত ইন্দ্ৰজিতে ।
 দধিমুখ মাথা কাতি পেলাইলা ছৰিতে ॥৩৪
 অঙ্গদক মাৰিলা অনেক নিশাচৰে ।
 কুমুদক পুষ্পমালী কৰিলা বিদৰে ॥৩৫
 স্তবেল পৰিল স্ত্রীসহিত যে খণ্ডব ।
 জাম্ববন্ত পৰিল যে বুদ্ধি ভৈলা চুব ॥৩৬

গদা মৃদগৰ ঘোৰ পৰিঘাৰ বাৰি ।
 অসংখ্যাত সেনা পৰিলন্ত প্ৰাণ ছাৰি ॥৩৭
 গৰকাই মাৰিলন্ত হস্তী ঘোড়া বথে ।
 সাগৰে পৰিল কতো গিৰি গছৰতে ॥৩৮
 বিপাকে পৰিল যত ভালুক বানৰ ।
 ঘিৰা জীল পলাই গৈলা দ্বীপ দ্বীপান্তৰ ॥৩৯
 হেন মতে তোৰ স্বামী গৈলা যমপুৰ ।
 বাঘৰ আশাবন্ধ কৰিয়োক দূৰ ॥৪০
 আবুধী বিবুধী সীতা কিছু নজানস ।
 মুঢ় হইয়া আপোনাক পণ্ডিত মানস ॥৪১
 এভো মোত ভজ মোৰ যত মহাদই ।
 সবে থাকিবেক তোৰ চৰণক সেই ॥৪২
 কৈৰা বিদ্যাজিহ্ন বাঘৰ শিব আন ।
 মোহৰ বচন সীতা দেখোক প্ৰমাণ ॥৪৩
 সীতাৰ আগত ধৈলা বাঘৰ শিব ।
 সত্যে কাটিলেক যেন বহয় কথিৰ ॥৪৪
 সীতাকে দেখন্ত মুখচন্দ্ৰমা বদন ।
 নীল আকৃষ্ণিত কেশ কমল লোচন ॥৪৫
 চাক যে নিবিড় ছলে দশন পঙ্কতি ।
 হাসো হাসো কৰে যে চন্দ্ৰৰ জেউতি ॥৪৬
 স্ত্রীশোভন নাসিকা মূলয় দুই কৰ্ণ ।
 উত্তম শৰীৰ মুখ দেখি শ্যামবৰ্ণ ॥৪৭
 সত্যে কাটিয়াছে যেন বহয় কথিৰ ।
 প্ৰত্যক্ষ দেখিলা সীতা বাঘৰ শিব ॥৪৮
 হনুমন্ত হাতে দিয়া পঠাইলা আপুনি ।
 শিবত আছয় দেখিলন্ত সেই মণি ॥৪৯
 দেখিলন্ত আৰব বামৰ ধনু বাণ ।
 শোক অগনিৰ তাপে নসহে পৰাণ ॥৫০
 বামৰ শিবক দেখি তেজে তোলবোল ।
 হা প্ৰভু বুলি সীতা চপাইলন্ত কোল ॥৫১
 কণো হৃদয়ত বান্ধে কণো বান্ধে গলে ।
 লুটিয়া কান্দন্ত দেবী হাকলে বিকলে ॥৫২
 হা হা কৈকেয়ী মোৰ পৰাণে নসহে ।
 সৰ্বনাশ কৰিলেক তোহোৰ কলহে ॥৫৩
 কিনো বিধি বিপাকত বাজ্যক খণ্ডিলে ।
 কিবা অপবাধে আন প্ৰাণক দণ্ডিলে ॥৫৪
 হৰি হৰি বাঘৰ মোহোৰ প্ৰাণেশ্বৰ ।
 গুণৰ মন্দিৰে বীৰ প্ৰকৃতি স্তম্ভ ॥৫৫

এতকাল আছোহে। তোমাক হুমবন্তে ।
 ভূমি মবিলাহা আমি মতোহে। মবন্তে ॥৫৬
 তোমাব সমান বীৰ নাহি সাজে সাজে ।
 নিত্ৰা মবন্ত কিনি। মবিলা বিপাক্সে ॥৫৭
 বাজনাতি শাস্ত্র ভূমি পঢ়িলা বিশেষ ।
 কি কাৰণে নিত্ৰা। আমি গৈলা পৰদেশ ॥৫৮
 আসন্ন কালত পণ্ডিতব বুদ্ধি নাশ ।
 বন্ধা নিচিন্তিয়া প্রভু ভৈলা সৰ্বনাশ ॥৫৯
 আগব চন্দনে ভূষিলোহে। সৰ্বক্ষণে ।
 সিটে। শবীৰক খাইব শৃগাল শপ্তণে ॥৬০
 শুনহ বারণ আমি পতিততা নাবী ।
 প্রমত্ত বচন তোব সহিতে নপাৰি ॥৬১
 তোহোব প্রসাদে যেরে স্বামী শিব পাওঁ ।
 প্রভুব লগতে তেবে অনুগামী যাওঁ ॥৬২
 হাহ। বাম হুমবন্তে সঙ্কলোক জীৱ ।
 তযু প্রাণেশ্বৰী মৰে। জনকব জীৱ ॥৬৩
 বনবাসে যান্তে প্রভু মোক মেৰিমাঁহা ।
 ভূমি মবিলাহা। প্রমু মোক লৈয়া যাই। ॥৬৪
 গদাবাৰি লক্ষ্মণব ভাসিলন্ত পাশু ।
 একেশ্বৰে গৈলে তান্ত হুখিলন্ত খাশু ॥৬৫
 মোহোব হৰণ বাঘহা। বাৰ্তা। শুনি ।
 কেনমতে জীব তৈত কৌশল্যা। গোদানী ॥ ৬৬
 আগম বিচাৰি কহিলন্ত গুৰুজনে ।
 সিয়ো বোল মিছা ভৈলা বামব মবণে ॥৬৭
 চিবকাল বামে ভুঞ্জিহন্ত বাজ্য ভোগ ।
 আলখনী সীতা। নোহে বিধবাব যোগ ॥৬৮
 বিলাপ কবন্ত সীতা জনকব জীউ ।
 হাতমোবে চুৱাৰি আগত ভৈলা খিউ ॥৬৯
 ধীবে ধীবে নোলে প্রভু ভৈলা বিসঙ্গতি ।
 পাত্ৰ সমে আসিলা। প্রহন্ত সেনাপতি ॥৭০
 আখে বেধে গৈলা বাজ্য কথা শুনি মাত্ৰ ।
 দেখে চুৱাবতে বহি আছ সবে পাত্ৰ ॥৭১
 হাতমোব কৰিয়া প্রহন্ত বিনায়ক ।
 বামসেন। প্রভুদেৱ ছানিয়া। আসয় ॥৭২
 বাৰণে বোলন্ত মুহি কথাব প্রস্তাৱ ।
 নিশানত বাবি দিয়া। কটক জ্বাৰ ॥৭৩
 বাজাব আদেশ ভৈলা প্রহন্তব কোল ।
 বাস্ততাও কোলাহল তমকিলা বোল ॥৭৪

সব সাজে বীৰসব সেন। সব আইল ।
 প্রহন্তে হকিতে গৈয়া বাজাত জবাইল ॥৭৫
 মাধৱে বোলন্ত আক এহি মানে খণ্ড ।
 জানকীৰ তহিতে প্রবোধ কবা। কণ্ড ॥৭৬
 যেতিক্ষণে বারণ সিখান ছাৰি গৈলা ।
 তেতিক্ষণে মায়। শিব অন্তৰ্জান ভৈলা ॥৭৭
 আৱব নেদেখিলা সীতা। স্বামী শিবমুখী ।
 সবম। বোলন্ত সীতা সখী মবে ক্ষু ॥৭৮
 শীত্ৰ গমনে আইল চিত্ত মুহি থিব ।
 সীতাৰ বিলাপ দেখি নসহে শবীৰ ॥৭৯
 নকান্দ। নকান্দ। সখী জনকব জীউ ।
 তোব চুখ দেখি মোব সঙ্কলয় জীউ ॥৮০
 বাৰণে যতক বুলিলন্ত মন্দ বাক ।
 বৃকব মাৰত শুনি আছিলোহে। তাক ॥৮১
 নিবন্তবে শুনিয়া আছিলো কাণ পাতি ।
 যুগে যুগে থাকি গৈল তোহোব গিয়াতি ॥৮২
 মই কথা কৰে। সখী পৰিহৰ। শোক ।
 আখে বেধে গৈলা বাজ্য। নন্দমুখি তোক ॥৮৩
 ছেন দেখিলোহে। কাৰ্য্য ভৈলা আখান্তব ।
 মনে জানো চিত্ত থিব মুহি বারণব ॥৮৪
 বাম শিব ছেলিলেক প্রহন্ত বাকসে ।
 ছেন পতিয়াস সি হ মাৰিলন্ত মনে ॥৮৫
 ছেন কি জানস বাম পৰদেশে গৈয়া ।
 সব সৈন্ত নিত্ৰা। গৈলা নিশ্চেষ্ট গৰিয়া ॥৮৬
 যেন তেন প্রাণী যদি পৰদেশে যটি ।
 তাব নিত্ৰা। নাসে চিন্তে বন্ধাব উপায় ॥৮৭
 আপুনি জানস তোব যেন প্রাণপতি ।
 ইয়ে। বোল পতিয়াস কিনি। মন্দমতি ॥৮৮
 স্বামী তোব গুণবন্ত শ্রীমন্ত মহন্ত ।
 সন্তক পালন্ত বন্ত অসন্ত নাপন্ত ॥৮৯
 বুদ্ধিবন্ত বশন্ত তেজবন্ত সন্ত ।
 ধৃতিবন্ত লক্ষ্যবন্ত কপবন্ত কান্ত ॥৯০
 বলবন্ত বৈব বন্ত শবণ শৈলন্ত ।
 হাসন্তে পালন্ত তাকে। বাৰিয়া থাকন্ত ॥৯১
 বৈবক অন্তক বীৰ সমব কবন্ত ।
 তুণ সম বিনাপন্ত কাটন্ত মাৰন্ত ॥৯২
 শত্ৰু মিত্ৰ উদাসীদ বাব গুণ গান্ত ।
 শোক পৰিহৰ। তোব হুখাৰী ধীৱজ ॥৯৩

আয়ত লক্ষণ দেখে তোৰ জ্বলে কান্তি ।
 অবিলম্বে স্বামীকোল পাইবি মহাশান্তি ॥৯৪
 সত্য কথা কহে। মোৰ তোক বৰ দয়া ।
 বামশিৰ যি দেখিলা বাক্সৰ মায়া ॥৯৫
 বিদ্যাজিহ্ন নায়ে এক আছে নিশাচৰ ।
 বাজাৰ আদেশে সাজিলেক ধনুশৰ ॥৯৬
 মোহোৰ বোলত যেবে পতিয়ান নাই ।
 এখনে আসিবোঁ গৈয়া তোৰ স্বামী চাই ॥৯৭
 বাৰণে বা যিবা কৰে জানিবোঁ সকলে ।
 মোক কেহে। চিনিতে নপাৰে মায়াবলে ॥৯৮
 সৰমাৰ বোলে শোক গুচিল সকলে ।
 খব লাগা ধান যেন বৰিষণ জ্বলে ॥৯৯
 সমুখি বোলন্ত তাইক জানকী গোপানী ।
 দুৰ্গতি তাৰিণী সখী হুমধুৰ বাণী ॥১০০
 আকালৰ বন্ধু যেন সোদৰ বহিনী ।
 মোৰ হিত চিন্তি বিধি মিলাইলেক আনি ॥
 ইহেন কালত মোৰ তুমি প্ৰাণসখী ।
 ঝাণ্টে গৈয়া আসা বাৰণৰ কাৰ্য্য লখি ॥১০২
 নিতে নিতে সিটো মোক থাকয় গৰ্জ্জন্তে ।
 প্ৰাণ ফুটি যায় মোক বাৰণা তৰ্জ্জন্তে ॥১০৩
 হা বিধি মই কি কৰিলে হৰি হৰি ।
 বিধিয়ে নিৰ্ম্মিলা বাক্সৰ ভক্ষ্য কৰি ॥১০৪
 বাৰণৰ বোলে সবে বাক্সসিনীলোক ।
 আতাস ভাবুকি সবে উক্ৰৱে মোক ॥১০৫
 কতো বেলি সখী বাত চাহিবোহেঁ। তোকে ।
 বামৰ মৰণে প্ৰাণ ত্যজিবোহেঁ। শোকে ॥১০৬
 সৰমায়ে সীতাক আশ্বাস আতি কৰি ।
 অন্তৰীকে চলিলা চিলনী বেশ ধৰি ॥১০৭
 বাৰণেও পাত্ৰ সমে আলোচিলা যত ।
 প্ৰত্যেকে জানিয়া তাক ধৰিলা মনত ॥১০৮
 যুদ্ধ কৰিবাক লাগি হুসন্তৰ ভৈলা ।
 ইসবক আকলি বামৰ পাশে গৈলা ॥১০৯
 শ্ৰীৰাম লক্ষণ আছে হৰষিত মনে ।
 অশোকা বনক গৈয়াপাইল তেতিক্ষণে ॥১১০
 উদ্ভৱল মনে সীতা আছিলন্ত বসি ।
 সৰমা আসিলা দেখি গৈলন্ত উল্লাসি ॥১১১
 প্ৰাণসখী আইল বুলি ধবিলন্ত গলে ।
 আপোনাৰ আসনক দিলা কোঁতুহলে ॥১১২

বার্তা পুছিলন্ত সীতা গুণে অনুপম ।
 সবিশেষ সব কথা কহিলা সৰমা ॥১১৩
 বাৰণৰ আলোচক শুনা প্ৰাণসখী ।
 অবিলম্বে স্বামী কোল পাইবাহা জানকী ॥
 বুদ্ধ মন্ত্ৰী এক বোল বুলিলে তাহাক ।
 তোমাক আমাক নিয়া বামক দিবাক ॥১১৫
 তাহাকে। ভংসিলে নলৱয় সদবুদ্ধি ।
 মৰন্তাক নলাগয় জীৱাৰ ঔষধি ॥১১৬
 জানিলোহেঁ। তোমাক বাৰণে নসম্পিব ।
 বামক যুজিয়া সিটো। কত কাল জীব ॥১১৭
 নিফে নিফে তোমাৰ নিৰ্ম্মল হৈবে কুষ্টি ।
 বাম কোলে তোমাক দেখিয়া হৈবো তুষ্টি ॥
 বিবলতো অনেক বুলিলা মাৱথানে ।
 বিনা যুদ্ধে তোমাক নিদিবে দশাননে ॥১১৯
 নিশ্চয় জানিবা কথা কহিলো সকলো ।
 বামৰ কুশল সিটো। যাইব বসাতলে ॥১২০
 সীতাকে জুৰাইলা শুনি সৰমাৰ বাক ।
 এতহন্তে বাম সেনা শব্দৰ জাক ॥১২১

৭ অধ্যায়

মাল্যৱন্তৰ বাৰণক উপদেশ । আক উভয় দলৰ
 সেনাপতি নিৰ্দেশ ।

বানৰৰ কোলাহল নাদয় ভালুক ।
 নগৰত বাক্সৰ খলকিল বুক ॥১
 ভেকৰ নিশান বোল শুনি লঙ্কেশ্বৰ ।
 পাত্ৰক মিলাইলা ডবে পাইলা চিন্তাস্বৰ ॥২
 সমুদ্রিয়া বোলে বাজা অমাত্য সবক ।
 বাম আসি ভৈলা হেৰা যুজিতে আমাক ॥৩
 সৈন্যক মিলাইলা সিটো। অবণ্যৰ পশু ।
 বাক্সৰ ভক্ষ্য শুনি কণ্ঠৱাইবে খহ ॥৪
 সাগৰক তৰিলা কৰিয়া সেতু বন্ধ ।
 মোহোৰ হাতত তাৰ পৰিকেক কহ ॥৫
 সৈন্য সাজিয়োক ঝাণ্টে দুজুয়াই হেলা ।
 অগ্ন শত্ৰু মন্দ কৰে প্ৰস্তাৱৰ বেলা ॥৬
 কিঞ্চিত কণ্টকে যদি বিদ্বয় পাৱত ।
 উদবিয় কৰে আতি সকল গাৱত ॥৭
 বাজাৰ বচনে সবে শাখা চপাইলা ।
 মৌনে থাকিলেক আৱৰ কাহাকে। বচাইলা ॥৮

সামুখি বুলিলা তাঁক বুদ্ধ মালাবন্ত ।
 বারণ মাতিমহ পাত্রে বুদ্ধিমন্ত ॥১৮
 শুনা কহৌ দশকক যেন বাজনর ।
 তই শ্রুতিলে মোব বুলিতে লাগর ॥১৯
 আগ তল বাই যদি হাতীয়ে বুঝয় ।
 তোব সব কুল ও মোহোব বংশ হয় ॥২০
 শ্রেষ্ঠ পুরুষে যে তোক ভালক নেয় ।
 সীতাক হবিলি সেই অধর্ম্যে খেদয় ॥২১
 সদবুদ্ধি নেথিলে কুবুদ্ধি অভ্যাসয় ।
 বামধর্ম্য উদয় লক্ষ্যেয় আলিঙ্গয় ॥২২
 সভাত থাকন্ত উচিতক নমাতয় ।
 তাতে প্রবর্তয় তাব অধর্ম্য কলয় ॥২৩
 জানি নোবোলেয় বিবুদ্ধিক আচরয় ।
 হেনয় জনত সবে কলুষ পশয় ॥২৪
 ধর্ম্যকর্ম্ম সম্বাহা কবি বৈবক বধিবা ।
 ধর্ম্ম সম্বাহা শুদ্ধ মুকুতি সাধিবা ॥২৫
 ধর্ম্মপথ এবি ভূমি পাপক সাধিলা ।
 অগনি সমান ঋষি সব ডকরাইলা ॥২৬
 লঙ্কাত অনিষ্ট ভৈলা তোমাৰ কাৰণে ।
 পথে পথে শৃগালে আবার কবে ঘনে ॥২৭
 শূকর কুকুর সব ফুৰে পালে পাল ।
 বাক্স কুলৰ ভৈলা প্রলয়ৰ কাল ॥২৮
 গো সবে প্রসন্নয় গর্দভৰ চার ।
 নেউলৰ গর্ভত ইন্দুবৰ উদ্ভার ॥২৯
 কুকুরে বানৰ হোৱে দিবাশত বাধ ।
 ইবিকত উট হৱে মহিমত ছাগ ॥৩০
 স্বপনত নাবী সব দিগন্তৰ বেশ ।
 বাক্স সবক ধাইলা মুক্ত কবি কেশ ॥৩১
 যেহ সবে ববিয় পৰ্বত নিধৰে ।
 কাক সব বনাৱয় লঙ্কাৰ উপৰে ॥৩২
 চাৱে চাৱে দেখিয়া পুৰুষ শূণ্ড শূণ্ড ।
 হতী শূণ্ডা দীৰ্ঘ ভূণ্ডা খৃণ্ডা চাশূণ্ডা ॥৩৩
 কি কাৰ্য্য কবিলি তই সীতাক হবিলি ।
 মন্দ আচবিলি ধর্ম্ম পথ নাভবিলি ॥৩৪
 শ্রীবায় লক্ষণ নাবায়ণ অৱতাব ।
 সাপবত লেহু বাছে শকতি কাহাব ॥৩৫
 তোক উক্ত দেখাইলেক যিটো বাণীবাই ।
 সিয়ো বীৰ পবিতা বাবৰ শব হাই ॥৩৬

বল বীন প্রাণীৰ শব্দে হৱে যোগ ।
 বাসত শব্দ পৰ্শা কবিতা উত্তোগ ॥৩৭
 মাখাত কবিতা নিয়া সীতাক সমৰ্প ।
 পুত্র পবিতাৰ বাধ এৰ মাৰ দৰ্প ॥৩৮
 মালাবন্ত মোন ভৈলা বাজনর বুলি ।
 সক্রোধ নয়নে বাজা চাৱে মাখা কুলি ॥৩৯
 অকুটি কুটিল মুখ আবকত খজে ।
 ইঠাৱক লাগি কোনে মাতিলা ইহাৱে ॥৪০
 বামক শকত দেখা মোক অশকত ।
 তোমাৰ বচন মোব নপসে কাণত ॥৪১
 নজানা শূণ্ডনা ভূমি থাকাহা নমাতি ।
 বুদ্ধ বাগিৰ বোল গলি খসি যাস্তি ॥৪২
 তোব বোলে সীতা দিব চেপে কোনকাটে ।
 বামক মুনৰ দেখা বাৱণেশে ঘাটে ॥৪৩
 বাপখনে ডকাইলা আসিলা বনবাসে ।
 মোহৌক বুদ্ধিবে ধোজে বানবত আশে ॥৪৪
 শূণ্ডতিলে উপসন্ন হোৱাহা আপনে ।
 ইসৰ কাৰ্য্যক তোমালাক সোধে কোনে ॥৪৫
 জানিলোহো ভূমিয়ে বামৰ ভাবি বাহা ।
 কি কৰাহা ইঠাইত অধক চলি যাহা ॥৪৬
 অনন্তৰে মালাবন্ত চলে ধীৰে ধীৰে ।
 বাজাক গর্জিয়া বুঢ়া চলিলা মন্দিৰে ॥৪৭
 গৰ্বত থাকিয়া তই নেদেখহ দিশ ।
 বামশৰে ফুটিয়া কবিরে বিসমিস ॥৪৮
 অলপ পানীৰ শল দমবা দমবি ।
 বামশৰ ঘাৱে থাকিবহি দান্ততবি ॥৪৯
 এহি বুলি মালাবন্ত গৈলা দমবি ।
 লোধবা বুঢ়াৰ বোলে পাইবাহা চেত্বেবি ॥৫০
 বাৱণ বাজায়ে পাছে সিংহাসনে বসি ।
 পাত্ৰ মন্ত্ৰী শিলায়া কাৰ্য্যক বিয়বিলি ॥৫১
 নিশ্চয় স্বৰূপে সমবক কবি সাব ।
 প্রহন্তক পাকিলেক পূৰ্বৰ ছৱাব ॥৫২
 দক্ষিণ ছৱাবে মহাপাৰ্শ্ব মহোদৰ ।
 পশ্চিম ছৱাবে ইন্দ্রজিত যে কৃষাব ॥৫৩
 শুক শাবকক আদেশয় লঙ্কানাথ ।
 উত্তৰ ছৱাবে লাগে তোমাক আঘাত ॥৫৪
 মধ্য বানত কিংপাকক বিহিল ।
 সবাহাবে লগত অপাৰ সেনা বিল ॥৫৫

পাত্ৰ বিসৰ্জিয়া বাজা সবাৰ মণ্ডল ।
কুতৰ্ভাৰ মানিয়া অন্তঃপুৰক চলিল ॥৪৭
বামচন্দ্ৰে লক্ষণ সূগ্ৰীৱ জ্ঞানবন্ত ।
বিভীষণ অঙ্গদ আৱৰ হনুমন্ত ॥৪৮
মুখ্য মুখ্য পাত্ৰগণ গৱাক্ গৱয় ।
মিলিয়া কৰন্তু সবে মন্ত্ৰণা নিশ্চয় ॥৪৯
সাগৰক তৰিলে। পৰ্বতে বান্ধি সেতু ।
কাৰ্য্য আলোচিয়ো আসিভৈলোঁ, যিবা, হেতু ॥৫০
লকাৰ গড়ক দেখোঁ। ত্ৰৈলোক্য বিজয় ।
বাৰণে সাজয় তৈত নিশান বাজয় ॥৫১
হেন শুনি বিভীষণ শান্তত পণ্ডিত ।
কৰঘোৰ কৰিয়া বামৰ আগে থিত ॥৫২
লকা গৈয়া আসিলা মোহোৰ চাৰিপাত্ৰ ।
ক্ষণিতক ভৈলা হুধি আসিলেক মাত্ৰ ॥৫৩
অনল হুনল বীৰ সম্পাতি প্ৰহসন ।
পক্ষীৰূপ ধৰি আইলা চাৰিয়ো বান্ধস ॥৫৪
যুক্তিতে সম্ভূত বাজা বল চতুৰঙ্গ ।
হেন দেখি আসি মোত কহিলন্ত খঞ্জে ॥৫৫
পুৰব চুৱাব বীৰ প্ৰহন্তক দিল ।
মহাপাত্ৰ মহোদৰ দক্ষিণে থাকিল ॥৫৬
পশ্চিম চুৱাবে বীৰ ইন্দ্ৰজিতক থাপিল ।
মধ্য স্থানত বিকপাকক বিহিল ॥৫৭
হস্তী ঘোড়া বথ যত সাজি সমন্তয় ।
বাজভাগী সেনা যত বাজাব আছয় ॥৫৮
শুক যে সাৰণ সনে উত্তৰ চুৱাবে ।
আপনি বাৰণ থিত ভৈলা ছপকাৰে ॥৫৯
বাৰণে সাজিয়া কুশেবক যাই ধাবে ।
বাঠি লক্ষ কোটি লক্ষ যাই একেবাৰে ॥৬০
আন সৈন্ত কতক লেখিয়া পাইবে উহ ।
পৰদল জিনয় সম্বৰে পাত বেহ ॥৬১
বিভীষণ মুখত লকাৰ বাস্তৱ পাইল ।
মুগ্ধ বীৰক সবে বাৰেৰে মতাইল ॥৬২
সেনাপতি কহিবা আগত মোৰ মিল ।
প্ৰহন্তক সন্মুখ হইবা ভূমি নীল ॥৬৩
অসংখ্য পদাতি কিবা কৰিবেক আসি ।
ভাল সৈন্ত ভুলত লৈয়ো বাছি বাছি ॥৬৪
সেনাপতি সেনাপতি লাগা ধুৱাজৰ ।
পুৰ চুৱাবৰ কাৰ্য্য তোমাত লাগয় ॥৬৫

বালীপুত্র অঙ্গন বচন মোব পাল ।
 মহাপাশ মহোদব সমবত ঢাল ॥৬৬
 বীৰ গণনাত তুমি বোপাহাব সম ।
 দক্ষিণ দুৱাবে বান্ধসব হোৱা যম ॥৬৭
 হমুমন্ত কিকবা নিচিন্ত মনে আছি ।
 ভাল ভাল সৈন্যক তুলত লোৱা বাছি ॥৬৮
 ইন্দ্রজিতে বন্ধা কৰে পশ্চিম দুৱাবে ।
 তাক ধাবে যাঁই। তুমি আটোপ টকাৰে ॥৬৯
 উত্তৰ দুৱাবে ৰাজা ৰাজে লঙ্কাৰাজে ।
 তাক যুজিবাৰ মই চলি যাওঁ সাজে ॥৭০
 চাৰি গোটা পাত্ৰ লৈয়া যাইব বিভীষণ ।
 আপুনি চলিবোঁ আৰু ভৈয়্যাই লক্ষ্মণ ॥৭১
 মধ্যৰ ধানত ৰাজা স্ত্ৰগীৰ থাকন্ত ।
 জাম্ববন্ত আদি যত সেনায়ে বাখন্ত ॥৭২
 মানুষৰ বুদ্ধি যত বানবে ধবন্ত ।
 সাবধানে যুজন্ত বলৰ নাই অন্ত ॥৭৩
 জয়তি শ্ৰীৰাম দেৱতাৰ আদিদেৱ ।
 ব্ৰহ্মাহৰে যাহাব চৰণে কৰে সেৱ ॥৭৪
 হেন ৰামপদে মোৰ থাকোক প্ৰণাম ।
 বোলন্ত কন্দলি ডাকি বোলা ৰাম ৰাম ॥৭৫

୪ ଅଧ୍ୟାୟ :

শ্রীৰাম প্ৰকৃতিৰ সবেল পৰ্জন্তৰ ওপৰৰ পৰা
লহাৰ সজ্জা দৰ্শন। আৰু অমলক দূত
ৰূপে গুহাইল প্ৰেৰণ।

छलबी ।

কাৰ্য্যৰ ব্যৱস্থা,
লক্ষ্যণ সমে চলিলা ।
সব কপি বল,
সহিতে পৰ্ব্বত,
উপৰে গৈয়া চড়িলা ॥১
জবেলত চড়ি,
দেখিলন্ত লকা,
বাহাব নাছি উপাৰ ।
সূৰ্য্যৰ জেউতি,
জিনিয়া বলয়,
শুদ্ধ মানিকৰ কাষ ॥২
সব কপিবল,
সহিতে বাঘৰে,
হৰিবে লকা চাহন্ত ।
বিশ্বকর্মে থাক,
প্রবন্ধে গড়িল,
গুণব নাইকে অস্ত ॥৩

উপবন সব, নির্দিয়া আছয়, দক্ষিণ ছুঁয়াবে, অঙ্গন কুঁয়াবে,
 সাধি সাধি কোলে কোল । চলিলা আপোন বলে ॥১৩
 পশ্চিমী সকলে, হৃগন্ধ কবয়, পশ্চিম ছুঁয়াবে, জন্টাইবাক গৈলা,
 ভ্রমবে কবয় বোল ॥৪ হুমন্ত বায়ুহত ।
 চাবিরো ছুঁয়াবে, বাক্স আছয়, পাত্র বিসর্জিয়া, সবাকো দিলন্ত,
 চতুৰঙ্গ বলে সাজি । আরা বল বহত ॥১৪
 যুদ্ধক হবিষে, কাণ্ডে ভবি হৌন, যৈন্দ বিবিদ, বাধন্ত বলন্ত,
 কতো ধনুগুণ সাজি ॥৫ নীলব ডাইন বাম ।
 কতোহৌ চালত, প্রাকী উপবত, অঙ্গন বীৰব, লগত আবত,
 কতোহৌ গড়পম্পলে । গুহাক গরর নাম ॥১৫
 আকর্ণ শব্দে, দশবিগ ছানি, সম্পাতি প্রঘস, ছুই মহাবীৰ,
 যেন কাল বেঘদলে ॥৬ গৈলা হুমন্ত ভুলে ।
 লঙ্কাব বাক্স, যুদ্ধব সম্ভূত, তাব বিন্দ বীৰ, প্রমুখ্য হগ্রীৱ,
 দেখয় বানব বলে । নৃপতিব অমুকুলে ॥১৬
 ঘোব আর্তনাদ, সব দিশ ছানি, বিতীষণ বীবে, বেহ বিবচিলা,
 বিজ দিলা কোঁতুহলে ॥৭ বাঘব অমুমতে ।
 নাচয় গায়র, খেবি খেলায়র, চৌতিশ কোটিবল, রক্ত বীৰ কপি,
 বানব পাবয় উকি । প্রতি প্রতি ছুঁয়াবত ॥১৭
 স্বর্গ ভূবনক, লংঘিয়া গৈলেক, মধ্যব স্থানত, থাকিলা হগ্রীৱ,
 ভালুকব হক হকি ॥৮ বায়ব সমীপ চাপি ।
 বণক হবিষে, ভালুক বানবে, আবো কোটি কোটি, বানব বৈলন্ত,
 কবয় বব আনন্দ । থাকিলা গগন ব্যাপি ॥১৮
 এতহন্তে সূৰ্য্য, অন্তগত তৈলা, ত্রিবাম লক্ষণ, বীৰ বিতীষণ,
 উদিত সম্পূর্ণ চন্দ্রে ॥৯ শবে ভবিলন্ত তুণ ।
 পর্কত উপবে, নিশা গোট বকি, গারব সমাহা, ত্রিকিষিকি কবে,
 মহা হুখে নিদ্রা গৈল । মাজিল ধনুব গুণ ॥২০
 হাসন্তে খেলন্তে, নাচন্তে গাছন্তে, বখাত বাহণ, আপুনি আছয়,
 বজ্রনী গোটে পোহাইল ॥১০ উত্তব দাবক বাস্ত ।
 প্রভাত সময়ে, নামিলন্ত বাম, স্বর্গত দেবতা,- লোকব হবিষ,
 পর্কত মূলত বসি । জয় জয় ঘোষিলন্ত ॥২০
 মুখ্য মুখ্য সব, পাত্রক মিলাইলা, কতোহৌ বানব, পরানে চলিলা,
 কার্যক পবায়বিশি ॥১১ দ্বাদশ হস্তীব বল ।
 লঙ্কাব চৌতিতি, জন্টাইবাক লাগি, কতো সহস্রেক, কতোহৌ শতেক,
 অক্ষয় বল চলাইল । গজব সমান বল ॥২১
 দ্বাক বিবা মিশে, আদেশি আছয়, কতো অবুতেক, কতো বিবুতেক,
 সম্ভূত কবি পঠাইল ॥১২ কতোহৌ কল অপাব ।
 পূব ছুঁয়াবক, বীল সেনাপতি, হাতে বৃক শিলা, পর্কত থকিলা,
 চলি গৈলা সময়ে । চৌতিতি বেড়ি লঙ্কাব ॥২২

দক্ষিণ ছুঁয়াবে, অঙ্গন কুঁয়াবে,
 চলিলা আপোন বলে ॥১৩
 পশ্চিম ছুঁয়াবে, জন্টাইবাক গৈলা,
 হুমন্ত বায়ুহত ।
 পাত্র বিসর্জিয়া, সবাকো দিলন্ত,
 আরা বল বহত ॥১৪
 যৈন্দ বিবিদ, বাধন্ত বলন্ত,
 নীলব ডাইন বাম ।
 অঙ্গন বীৰব, লগত আবত,
 গুহাক গরর নাম ॥১৫
 সম্পাতি প্রঘস, ছুই মহাবীৰ,
 গৈলা হুমন্ত ভুলে ।
 তাব বিন্দ বীৰ, প্রমুখ্য হগ্রীৱ,
 নৃপতিব অমুকুলে ॥১৬
 বিতীষণ বীবে, বেহ বিবচিলা,
 বাঘব অমুমতে ।
 চৌতিশ কোটিবল, রক্ত বীৰ কপি,
 প্রতি প্রতি ছুঁয়াবত ॥১৭
 মধ্যব স্থানত, থাকিলা হগ্রীৱ,
 বায়ব সমীপ চাপি ।
 আবো কোটি কোটি, বানব বৈলন্ত,
 থাকিলা গগন ব্যাপি ॥১৮
 ত্রিবাম লক্ষণ, বীৰ বিতীষণ,
 শবে ভবিলন্ত তুণ ।
 গারব সমাহা, ত্রিকিষিকি কবে,
 মাজিল ধনুব গুণ ॥২০
 বখাত বাহণ, আপুনি আছয়,
 উত্তব দাবক বাস্ত ।
 স্বর্গত দেবতা,- লোকব হবিষ,
 জয় জয় ঘোষিলন্ত ॥২০
 কতোহৌ বানব, পরানে চলিলা,
 দ্বাদশ হস্তীব বল ।
 কতো সহস্রেক, কতোহৌ শতেক,
 গজব সমান বল ॥২১
 কতো অবুতেক, কতো বিবুতেক,
 কতোহৌ কল অপাব ।
 হাতে বৃক শিলা, পর্কত থকিলা,
 চৌতিতি বেড়ি লঙ্কাব ॥২২

ভালুক বানব, পাৰব ধুলায়ে,
 জুৰিল সব আকাশ ।
 দিশ বিদিশক, একোয়ে নজানি,
 সূৰ্য্যৰ নাহি প্ৰকাশ ॥২৩
 সব লোকে লক্ষ্য, বেড়ি বিজ্ঞ দিলা,
 বাক্স ভৈলা তবাসী ।
 গৰ্ভৱতী যত, বাক্সী লোকৰ,
 গৰ্ভমানে গৈলা খসি ॥২৪
 পাত্ৰ সমন্বিতে, বিমৰিশি বামে,
 বালীৰ পুত্ৰ মতাইলা ।
 অনেক কঠোৰ, বচনে বাৰণ,
 বাজাক গৰ্জি পঠাইলা ॥২৫
 হেন যত কৰি, বুলিবি আসিয়া,
 বণ দেউক আগবাঢ়ি ।
 অবিলম্বে তাৰ, বাজলক্ষ্মী শ্ৰীক,
 বিভীষণে দিৰৌ কাঢ়ি ॥২৬
 বামক প্ৰণাম, কবিয়া অঙ্গদ,
 আকাশ বহিয়া যাস্ত ।
 পাত্ৰ সমন্বিতে, ওৱাৰি কোলত,
 বাৰণক দেখিলন্ত ॥২৭
 তাৰাৰ তনয়, শৰীৰৰ কান্তি,
 জ্বলয় যেন মাৰ্ত্তণ্ড ।
 বাৰণৰ আগে, পৰিলন্ত যেন,
 মেকৰ শিখৰ খণ্ড ॥২৮
 বাজাক সম্মুখি, বচন বোলন্ত,
 শুন অবে দশস্কন্ধ ।
 প্ৰৱণ গোচৰে, মোক শুনি আছা,
 বালীৰ পুত্ৰ অঙ্গদ ॥২৯
 দশবধি বাম, গুণে অনুপাম,
 তাহানেসে আমি দূত ।
 তোমাক বাঘে, বচন সন্দেহ,
 পঠাইলা বুলি বহুত ॥৩০
 যত যত কৰ্ম্ম, ভূমি কৰিলোঁহা,
 সংসাৰতে অগোচৰ ।
 অনেক ঋষি, যজ্ঞ বিজ্ঞঃসিলা,
 বাজাৰ দংশিলা ঘৰ ॥৩১
 স্বৰ্গবো দেৱতা-, গণক খেদিয়া,
 অস্থৰ নাগ ছেদিল ।

আচণ্ডিয় কৰি, তিনিয়ো লোকক,
 থাকিতে হুখে নেদিল ॥৩২
 শাস্ত্ৰৰ বিহিত, যত সদকৰ্ম্ম,
 তোৰ নাম শুনি ভাগে ।
 ত্ৰিভুবনে যত, আছয় হৃন্দবী,
 সবাকো তোকেসে লাগে ॥৩৩
 স্বৰ্গমৰ্ত্ত যত, নিশ্চীক কৰিলি,
 যতক পাতাল খণ্ড ।
 সকল দেশক, কুণ্টুৰি ফুৰস,
 যেন উদৱাৰ যাণ্ড ॥৩৪
 গুৰু গৰ্বিতক, একো নমানস,
 যেন ভৈলি তই নট ।
 বাগৰ ভাৰ্য্যাক, সীতাক হৰিলি,
 দৌলৰ ভাঙ্গিলি ঘট ॥৩৫
 শিয়ালত সিংহ, তই ভৈলি মূঢ়া,
 পৰ্ব্বতক দেশ মেঢ়ি ।
 তোকে মাৰি যম-, কৰণে পঠাওঁ,
 কমনে হোৱস লেঢ়ি ॥৩৬
 বাৰণে বোলয়, দুৰ্জ্জন বানবা,
 থাকিবি গৌৰৱ বাথি ।
 গিৰিহতে লোকে, হুখে ভাত খাই,
 কুকুৰৰ তিনি আখি ॥৩৭
 মৰণ জীৱন, একো নজানস,
 আসিলি এহি দিশক ।
 পৰৰ ভাৰ্য্যাক, পৰে হৰি নেই,
 বানবা মৰ কিসক ॥৩৮
 শুন বোলোঁ ওৰে, দুৰ্জ্জন বানবা,
 নাহি কিছু তোৰ লাজ ।
 কত দিন ভৈলৈ, বাপেৰক মাৰি,
 ছম কৰিলেক বাজ ॥৩৯
 বাজাৰ তনয়, আনত খাটস
 তাতে তোৰ মহমহ ।
 পৰৰ অধীন, দুৰ্জ্জন বানবা,
 তপস্বীৰ বশ কহ ॥৪০
 অঙ্গদে বোলয়, শুনবে বাৰণ,
 তই কত মান বীৰ ।
 যাৰ শব মাৱে, আকাশ পৰয়,
 যেদিনী বেলয় চিৰ ॥৪১

বামব ভাৰ্য্যাক, হবিলি সীতাক,
 কটকটাই তোব ঘাব ।
 সপুত্র বান্ধৱে, যাইবি যম চাৱে,
 বিধিনি ভৈলা লঙ্কাৰ ॥৪২
 পুৰুষৰ বেটা, হৰস বাৰণ,
 আগ বঢ়ি দেহ ৰণ ।
 লাজত সীতাক, মাথাত কণ্ঠি,
 প্ৰণাম বাম চৰণ ॥৪৩
 ছেন যেষে তই, নকৰস মুঢ়া,
 ত্ৰৈলোক্যৰ গুচাওঁ শাল ।
 সপুত্র বান্ধৱে, তোক মাৰিবোহোঁ,
 বান্ধসব বুন্দামাৰ ॥৪৪
 স্বৰ্গক লাগিয়া, পলা জুহি যেনে,
 লুকাস পাতাল পূৰে ।
 সাগৰত বুৰ, দিলে বাখ নাই,
 খেদি হাইব বামগৰে ॥৪৫
 যাৱে চুলত ধৰি, নৈয়ো বাজ কবি,
 বাড়িৰণ দেস তোৰা
 হৃদয়ৰ গুল-, গুলি পলুৱাওঁ,
 তোক মাৰোঁ তিবি চোৰা ॥৪৬
 অঙ্গন বীৰব, বচন শুনিলা,
 কুঠাৰ যেন প্ৰহাৰ ।
 তুলাত অগনি, লাগিলা যেহেনি,
 উঠিলা কোপ বাজাৰ ॥৪৭
 কুৰি গোটা চক্ষু, গুৰু ফুৰায়,
 ক্ৰোধত কাম্পে অধৰ ।
 কৈৰা মহোদৰ, চাৰি গোটা পাত্ৰ,
 কান্ঠে খাণ্ডা তুলি ধৰ ॥৪৮
 বাজাৰ আসেনে, চাৰিয়ো বান্ধসে,
 কাছিল মুছব কাছে ।
 বালীৰ পুত্ৰব, তুৰুতুৰ নাই,
 ধবাইবাক মনে আছে ॥৪৯
 ছুই খান বাহত, ধৰি অঙ্গনব,
 আজোবে বান্ধস চাৰি ।
 শিল সেহু যেন, পাতালে ভেঙিলা,
 কৰনি মাৰিতে পাৰি ॥৫০
 চাৰি বান্ধসব, বল কটালিয়া,
 অঙ্গমে তুলিলা হাস ।

এহি মুখে তই, অগ্নিক বাৰণ,
 বামক মুক্তিবে চাস ॥৫১
 কৈলাস পৰ্ব্বত, যমান চৰাৰ,
 বাৰণব ধোলিৱ ।
 তাৰে উপৰক, ডেৱ কবিলন্ত,
 অঙ্গন বাব বানব ॥৫২
 চাৰি বান্ধসক, লৈয়া আকাশক,
 বেগ ধৰি চলি যাত্ৰ ।
 যেন চাৰি গোটা, সৰ্পক ধৰিয়া,
 গৰুড় পক্ষী উৰাত ॥৫৩
 অঙ্গন বীৰব, শৰীৰব বাৱে,
 বান্ধস প্ৰতি হবিল ।
 বাঘৰব শত্ৰু, জানকীৰ বৈবী,
 জুহিত পৰি মৰিল ॥৫৪
 শীত্ৰ বেগে গৈয়া, অঙ্গন কুমাৰ,
 ধৰলিৱৰে চড়িল ।
 এক লাঠি তাৰ, উপৰে বসাইল,
 শিখৰ খসি পৰিল ॥৫৫
 প্ৰাসাদ শিখৰ, ভাঙ্গিয়া অঙ্গন,
 কৰয় আশ্ৰয়ট ।
 বাৰণ ডৰিয়া, বোলে ইটো কিনো,
 দান্ধ বানব গোটা ॥৫৬
 বাৰণ গুৱাৰি, বগু ভগু কবি,
 লোকৰ জালি তৰাস ।
 মাকতব পথে, ডেৱ কবি আসি,
 পাইলা বাঘৰব পাল ॥৫৭
 বালীপুত্ৰ মুখে, বাঘৰে লঙ্কাৰ,
 সমস্তে বাৰ্তাক পাইল ।
 আবাস স্বৰূপে, হৰিয়ে অঙ্গন,
 বীৰব তেজ বঢ়াইল ॥৫৮
 লঙ্কাৰ চৌতিতি, জটাইবাক প্ৰতি,
 বাঘৰে আজা কবিল ।
 গিৰিসিত কবি, সেনা লবি ভৈলা,
 নিৰ্যাত যেন পৰিল ॥৫৯
 কতে। কীক ধৰি, পয়ানে চলিলা,
 কাহাবে হাতত শিলা ।
 চাৰিও দিশক, নিৰিঙি কৰিয়া,
 লঙ্কাৰ গড় বেঙিলা ॥৬০

জয় বধু বংশ, তিলক কেশৱ,
 বাক্স কুল অগনি ।
 জয়তি লক্ষ্মণ, যাৰ গুণ নাম,
 সৰ্ব ধৰ্ম্ম শিবোমণি ॥৬১
 ছুইহান চৰণ, শিবত ধৰিয়া,
 মাধৱ কন্দলী ভণে ।
 এৰি আন কাম, বোলোঁ বাম বাম,
 যত সভাসদগণে ॥৬২

২ অক্ষাঙ্ক—বৃদ্ধাঙ্ক আৰু ইন্দ্ৰজিতৰ বৃদ্ধত
 ঐৰাম লক্ষণৰ নাগপাশেৰে বন্ধন ।
 পদ ।

ওৱাৰিৰ ভজ খেখি বাৱণ খন্ডাইল ।
 কহিব বানৰ গোট অদভুত আইল ॥১
 চাৰি গোটা পাত্ৰ মোৰ মাৰিলা ডাঙ্গৰ ।
 যুদ্ধত শকত বীৰ আতি ধূলিস্তৰ ॥২
 আপোন বিনাশ জানি চিন্তা বৰ পাইল ।
 সকল বাক্স বল চৌপাশে জটাইল ॥৩
 লঙ্কা কপিল বৰ্ণ কৰিলা বানৰে ।
 বাক্সে ধাইলেক তাক মহা আড়ম্বৰে ॥৪
 বীৰবাহু বল আৰ হুৰাহু বানৰে ।
 কাঠগড়া নিৰ্মিলেক আদেশে বামৰে ॥৫
 পূব চুৱাবে কুমুদাক নামে হৰি ।
 দশ কোটি সেনা লৈয়া থাকিলা আৰবি ॥৬
 দক্ষিণ চুৱাবে কাঠগড়াক আকলি ।
 ত্ৰিশ কোটি বানৰ থাকিলা মহাবলী ॥৭
 বালীবাইৰ শ্বশুৰ হুহেণ নাল হৰি ।
 দশ কোটি সৈন্য লইয়া থাকিলা আৰবি ॥৮
 উত্তৰ চুৱাবে আছে বাম মহা বীৰ ।
 লক্ষ্মণ ক্ৰীহৰি আৰু চুৰ্জয় শৰাৰ ॥৯
 গোলাজুল জাতি আৰে গন্ধাক বানৰ ।
 কোটি সহস্ৰেক বাছে ডাহিনে বামৰ ॥১০
 দশ কোটি বানৰ বামৰ বাম পাশে ।
 ধুত্ৰ বহা কবন্ত বৈবৰ নাহি আশে ॥১১
 সবত গৱয় গন্ধমাৰ্জন যে গজে ।
 অসংখ্যত বানৰ ফুৰয় সব সাজে ॥১২
 বিতীৰ্ণে গদা হাতে থাকিলা উল্লাসি ।
 সব সাজে বামৰ আজ্ঞাক বাত চাহি ॥১৩

হুসেন ফুৰন্ত কটকৰ চাৰি দ্বাৰ ।
 হুতীৰৰ বোলে লৈয়া কটক অপাৰ ॥১৪
 সহস্ৰ সংখ্যাত অকৌহিনো কপি বলে ।
 লঙ্কাক বাঘৰে বেচিলন্ত সমদলে ॥১৫
 হাতত পৰ্বত বৃক্ষ শিলা শাল তাল ।
 আকৰ্ণ শব্দ মিলি গৈলা কোলাহল ॥১৬
 বাৱণে আদেশ সেনাপতি সব সাজ ।
 সব সাজে বাক্স লঙ্কাৰ হোৱা বাজ ॥১৭
 চাৰিয়ো চুৱাবে চতুৰঙ্গ দলে তোল ।
 নিকলিলা বাক্স বাজাৰ শুনি বোলে ॥১৮
 সিন্দূৰে মণ্ডিত চলাইলেক মত গজ ।
 সাক্ষাততে ভাৰ্গৱ মাহত সব সাজ ॥১৯
 মেঘত বিজুলী যেন বিদূষিত কাল ।
 সাক্ষাতে চলিলা যেন চন্দ্ৰমাৰ কলা ॥২০
 ঘোড়া সব সাজিল ভূমিত নেদে পায় ।
 যেন দেখি আকাশক কবয় উৰায় ॥২১
 অশিক্ষিত বাহুতে চলাইলে বৰ জাম্পে ।
 ধুগৰ গ্ৰহাৰে সবে বহুমতী কাম্পে ॥২২
 বথ সব চলি ভৈলা নগৰ বিয়াপি ।
 আকাশত মেঘ সব চলিলেক চাপি ॥২৩
 কোটি সহস্ৰেক কোস্তকৰ কোবে ধায়ে ।
 সমৰে ভজাইবোঁ দেৱ বাজা যদি আৰে ॥২৪
 খাণ্ডায় পদাতি সব আৰাৱ কবয় ।
 ফলাৰ ছাতিত খসি কপাট পৰয় ॥২৫
 বাক্সৰ গিৰে ধূলি উৰিলা অপাৰ ।
 পৃথিবীয়ে গগনে দেখিয় একাকাৰ ॥২৬
 বাক্স বানৰ বলে দেখা দেখি ভৈলা ।
 বাত্ৰ ভণ্ড বিজ্ঞ জাতি উৎথলিয়া গৈলা ॥২৭
 নিশাচৰ সেনা বলে কৰে পাঞ্চ কাণ্ডি ।
 বানৰক সমৰে সালয় গাণ্ডি মুণ্ডি ॥২৮
 কাঠগড়া বাজ হুইয়া যুজয় বানৰ ।
 শিলা বৃক্ষ হানি মুণ্ড ভাঙ্গ বাক্সৰ ॥২৯
 বাক্সৰ সেনায়ে দিলেক অস্ত্ৰজাক ।
 শিলায়ে বানৰ বলে চুব কৰে তাক ॥৩০
 কপিবলে শিলা বৃক্ষ হানিলেক যত ।
 নিশাচৰে শৰে চূৰ্ণ কৰে আকাশত ॥৩১
 আশেষ বানৰ বল প্ৰাকীত চড়িল ।
 বৃক্ষ শিলা বৰিষি বাক্স সংহাৰিল ॥৩২

নিশাচৰ সৈন্ত যুজ্জৈ প্ৰাকীত চড়িয়া ।
 ভূমিত আছাৰি মাৰে বানৰক নিয়া ॥৩৪
 চাপিয়া কোবালে গদা পৰিঘৰ বাৰি ।
 গড়হস্তে বানৰ পৰয় প্ৰাণ ছাৰি ॥৩৫
 বাকসেয়ো পটোৱাৰে থাকে চাল ধৰি ।
 লাঠি হানি বানৰে পেলাৱে চিত কৰি ॥৩৬
 বাকসে বানৰে লাগি গৈলা হাতাহাতি ।
 ধুমাঙ্কৰ বণত লাগিল লাঠালাঠি ॥৩৭
 বাকস বানৰে যুজ্জৈ হইয়া এক পিণ্ড ।
 চাপিয়া পৰয় যেন পৰ্ব্বতৰ ভিণ্ড ॥৩৮
 বাকসে বানৰ বল মাৰি মাৰি খান্ড ।
 বাকসক মাৰিয়া বানৰে দোহে আন্ত ॥৩৯
 বানৰে আগক লাগি দিৱয় লৱৰ ।
 বজ্জৰ সদৃশ কৰি মাৰয় চৰব ॥৪০
 চৰবৰ চোটে সৰে দশন সবয় ।
 বানৰৰ হাতত বাকস কুল কয় ॥৪১
 দুয়ো কুল সেনাৱে বোলয় তোল তোল ।
 প্ৰণয়ত যেন দুই সাগৰ কল্লোল ॥৪২
 বাউত সমে ঘোড়া মাৰি আন্তক বিচাৰে ।
 লাঠি হানি বখ ভাজে সাৰথিক মাৰে ॥৪৩
 অদভুত যুদ্ধ ভৈলা বানৰে বাকসে ।
 দুইভিত্তি সেনাৰ কথিৰে নদী বহে ॥৪৪
 ঘোড়া সব মৰিয়। সাগৰত ভাসি যাই ।
 দিগ্‌গজ সমান হস্তী অন্তৰ্দ্ধিশে প্ৰায় ॥৪৫
 কটকৰ সাঁম সাংকেপ কৰি থও ।
 মুখ্য মুখ্য বীৰব যুদ্ধৰ কথা কও ॥৪৬
 ইন্দ্ৰজিত অজমৰ দুৰ্বোষ সমৰ ।
 প্ৰজ্ঞান বাকস সমে সম্পাতি বানৰ ॥৪৭
 জাম্বুদ্বীপী হনুমন্তে ভৈলা ঘোৰ বণ ।
 মিত্ৰঘোৰে সন্মুখ ভৈলন্ত বিত্তীৰণ ॥৪৮
 তপন বাকস সমে যুজ্জৈ বীৰ নল ।
 জৰ্জৰক কৰে বণ নীল মহাবল ॥৪৯
 হুগ্ৰীৱ বাজাৱে সমে যুজ্জৈ প্ৰজ্ঞান ।
 বিদ্যাপাক বাকসক লক্ষ্যণে অভয় ॥৫০
 অগ্নিকেন্দ্ৰ বজ্জকেন্দ্ৰ হুগ্ৰবান্ধি কেন্দ্ৰ ।
 এহি চাৰি সন্মুখ বাকস যুদ্ধ হেতু ॥৫১
 বজ্জ মুঠি বাকসক ইন্দ্ৰজানু সজ ।
 তপন সহিতে যুদ্ধ কৰে কপি পজ ॥৫২

হৰেন সহিতে যুজ্জৈ দ্বিবিদ বানৰে ।
 হুগ্ৰীৱক যুজ্জৈ বিন্ধ্যবানি নিশাচৰে ॥৫৩
 অধৰ্ত্তেয়ে। সন্মুখে যুজ্জৈ সাবণক ।
 অতিকায় কুন্তে দুই মিলি শিবদাক ॥৫৪
 ধুত্ৰাকক মাকতিয়ে কেন্দ্ৰবীৰ পিতা ।
 বেগদবসিয়ে শুক বাকসৰ ভিত্তা ॥৫৫
 মহাপাৰ্শ্বক যে গজদাকনে আকলি ।
 বিদ্যাহৰি বাকসক যুজ্জৈ শতবলী ॥৫৬
 মকবাক বীৰব সন্মুখ জাঘৰন্ত ।
 নিকুন্ত বাকস সমে ধুত্ৰাক যুজ্জন্ত ॥৫৭
 নবান্তক বাকসে সন্মুখ পনসক ।
 গজাক সহিতে যুদ্ধ কৰে দেৱান্তক ॥৫৮
 ত্ৰিশিবায়ে কৰয় সবত সমে যুদ্ধ ।
 অকম্পন সমে যুজ্জৈ বানৰ কুহুদ ॥৫৯
 কোটি কোটি সমৰ লাগিলা ঘাটা ঘাটি ।
 কাণে থাণে জাঠি জোন্ধে ভৈলা কাটা কাটি ॥
 নিশাচৰে কপি বলে ভ্ৰুকুটা ভ্ৰুকুটি ।
 কতো কতো ভূমিত পৰিয়া লুটা লুটি ॥৬১
 ত্ৰিদশে অজয় বীৰবব ইন্দ্ৰজিত ।
 গদাহানি অজমক পাৰিলা ভূমিত ॥৬২
 দুই হাতে উছায়া অনেক দূৰ তুলি ।
 নিৰ্ভৰ কোষেক বৈদ্যাইলেক হঃ বুলি ॥৬৩
 গদাৰ প্ৰহাৰ যেনে বালীপুত্ৰ পাইলা ।
 দশগুণ তেজ বলে বাৰনিক ঘাটীলা ॥৬৪
 চাৰি ঘোড়া বখৰ মাৰিলা লাগ্ন বাৰি ।
 সাৰথিয়ে ভূমিত পৰিলা প্ৰাণ ছাৰি ॥৬৫
 লাঠি হানি বখক ভাঙিলা সেহি থানে ।
 হেঁট যুখে ইন্দ্ৰজিত পৰিলা সন্ধান ॥৬৬
 তাৰাৰ তনয় আতি নাদিলা অপাৰ ।
 ইন্দ্ৰজিতে বোলে কিনে। বানৰা দুৰ্ব্বাৰ ॥৬৭
 কৰ্ম্মানে প্ৰজ্ঞান তানিয়া ধনুধান ।
 সম্পাতিক সন্ধান হানিলা পকৰাণ ॥৬৮
 শৰ হানি নিশাচৰে তুলিলন্ত হাস ।
 দুৰ্দ্ধন বানৰা আজি জীৱন্তে ন্যাস ॥৬৯
 ক্ৰোধিলন্ত সম্পাতি মলিন দুৰ্ব্বৰ ।
 প্ৰজ্ঞানক বুক হানিলেক অৰ্জৰ্প ॥৭০
 বাধাত পৰিয়া ভাঙিলেক শিবধূলি ।
 প্ৰজ্ঞান চলিলা বখ সবক বুলি ॥৭১

শব হানি তপন নলব পাশে গৈল ।
 তালুত মুটুকি দিয়া ঢেল নিকলাইল ॥৭২
 কখিব বজাইলা মুখে পবিলা তপন ।
 নলব প্রহাবে গৈলা যমব সদন ॥৭৩
 মাকতিক হাসি জাম্বু মালী বীৰে ধাইল ।
 দূঢ় শকতিব কোব হৃদয়ে বসাইল ॥৭৪
 তাহাব বখত চবি কপি মহাবীৰ ।
 চৰবে ছিঙিল তাব গিৰি সম শিব ॥৭৫
 নিশাচৰে মিত্ৰেয়ে অনেক শত শৰে ।
 বিভীষণ বীৰক হানিলা নিবন্তবে ॥৭৬
 বাহনৰ কনিষ্ঠ নিশঙ্ক বীৰবৰ ।
 শৰে হানি বণত চেদিলা তাব জীৰ ॥৭৭
 সুগ্ৰীৱক প্ৰজ্ঞেয়ে বিক্লিলা দশ শৰে ।
 চাতিয়ান বৃক্ষে বীৰে নিলা যম ঘৰে ॥৭৮
 বিকপাক্ষে লক্ষ্মণক শব জাঁক দিল ।
 বামব কনিষ্ঠে তাক যম ঘৰে নিল ॥৭৯
 অগ্নিকেতু যজ্ঞকেতু নাম নিশাচৰে ।
 সুপ্ৰতয় বশ্মিকেতু চাবি বীৰ বৰে ॥৮০
 চাবি মিলি বাঘৰক দিলা শব জাঁক ।
 আমাব হাতত তুলি পলাইবাক থাক ॥৮১
 হেন শুনি বাঘৰক জোঁধ বৰ মনে ।
 চাবি গোটা নবাচ জুবিলা নিয়া গুণে ॥৮২
 শৰে হানি শিব ছেদলন্ত একৈকব ।
 মৰিয়া বাক্স গৈলা যমব নগৰ ॥৮৩
 মহেন্দ্ৰক বজ্জবৰ মাৰিলন্ত তুষ্টি ।
 তেতিয়কণে তাহাব পবাণ গৈলা ছুটি ॥৮৪
 দিলেক সবতে বিবিধক শব জাঁক ।
 মুষ্টি হানি বিবিধেয়া মাৰিলন্ত তাক ॥৮৫
 নীল মহাকপিক হুবেল নিশাচৰে ।
 নিবন্তবে শৰীৰক তাৰিলন্ত শৰে ॥৮৬
 তাহাব বখত চায়া দিলা শব জাঁক ।
 জুৰ্জৰ মৰিয়া গৈলা যমব সভাক ॥৮৭
 বিন্দুমালী সুবেনক ঘোৰ সম্ভবত ।
 অসংখ্যাত অস্ত্ৰে বিক্লিলেক শৰীৰত ॥৮৮
 মহাবীৰ সুবেনে কোড়ুকে তাক পাইল ।
 পৰ্বতৰ শৃঙ্গ গোটা হানিয়া পাঠাইল ॥৮৯
 গদা লৈয়া বিন্দুমালী বখব নাছিল ।
 একে কোবে গিৰিৰ শৃঙ্গক সংহকিল ॥৯০

ক্ৰোধিলা সুবেন যেন মন্ত গজ লীলা ।
 আৰকা হানিলা তাক অসংখ্যাত শিলা ॥৯১
 শিলা বহি যাস্তে বিন্দুমালী ভেট পাইল ।
 গদাৰ প্ৰহাবে চুব কৰিয়া পাঠাইল ॥৯২
 নিশাচৰে বোলে মই কিবা চাওঁ আৰ ।
 সুবেণক বৈসাইলেক গদাৰ প্ৰহাব ॥৯৩
 সুবেন বানৰ আতি সম্ভবে প্ৰচণ্ড ।
 বাক্সক হানিলেক পৰ্বতৰ খণ্ড ॥৯৪
 শিলাৰ প্ৰহাবে তাৰ হিয়া ভৈল চুব ।
 বিন্দুমালী নিশাচৰ গৈলা যমপুৰ ॥৯৫
 এহি মতে যতেকৰ দ্বন্দ্বযুদ্ধ ভৈল ।
 বামসেনা জিনিল বাক্সক কয় গৈল ॥৯৬
 ইন্দ্ৰজিন এৰি সবে পবিলা নিশেষ ।
 সূৰ্য্য অস্ত গৈল ভৈলা বজ্জনী প্ৰবেশ ॥৯৭
 নিশাযুদ্ধ ভৈল যেন বাক্সক বানৰে ।
 অন্ধকাৰে নিচিনয় আপন কি পৰে ॥৯৮
 ভালুক বানৰ বুলি হানে নিশাচৰে ।
 বাক্সকৰ মন্ত বুজি যুজয় বানৰে ॥৯৯
 কলিয়া শ্বেষক যেন কাল মেখে ধাইল ।
 অসংখ্যাত ভালুকে বাক্সক খেদি খাইল ॥১০০
 মাখাত কামোৰ মাৰে খেদি পাৰে যাক ।
 যাৱে প্ৰাণবৰ্ত্তে কদাচিতো নেবে তাক ॥১০১
 বাক্সসেয়া বানৰক মাৰে হাত গুৰি ।
 মাখাত কাৰুৰি ছোৱাৱয় মৰমৰি ॥১০২
 খাৱা খাই লাগিলা মিলিল ধুমাজয় ।
 নিশাচৰ ভালুক অবনক ভৈলা কয় ॥১০৩
 বাঘৰে দেখন্ত অন্ধকাৰ তমোময় ।
 চতুৰ্দ্ধিশে বেটিলন্ত নিশাচৰ চয় ॥১০৪
 যজ্ঞকেতু মহাপাৰ্শ্ব বীৰ মহোদব ।
 শুক যে সাৰণ বজ্জদন্তে নিশাচৰ ॥১০৫
 ছয়ো বানে বামব ফুটিল ছয় শৰে ।
 চতুৰ্দ্ধিকে আকাশ বেটিল নিবন্তবে ॥১০৬
 ছয়ো বানে বাঘৰে বিক্লিলা বৰ্ষ স্থানে ।
 ছয় হস্তে পলাই থৈলা বাখি জীৰ বানে ॥১০৭
 সুবৰ্ণৰ শব অগ্নি সব আনবিল ।
 অন্ধকাৰ কেৰিয়া প্ৰসন্ন দশ দিশ ॥১০৮
 যি দিশে বাক্সক সব গুচি গুচি বাই ।
 বামব অব্যৰ্থ শৰে খেদি খেদি খাই ॥১০৯

ইন্দ্রজিত মনে মনে কবে যব খজ ।
 বানব পোটত ঘোব এত মান ভজ ॥১১০
 গুজ যেন চক্ষু ফুবাইলেক ক্রোধ দৃষ্টি ।
 অঙ্গদক কবিলেক ঘোব শব দৃষ্টি ॥১১১
 গদা মুদগব হানে বহু শব তাঁক ।
 দুৰ্জয়ন বানবা আজি মাৰে। থাক থাক ॥১১২
 শাল বৃক অঙ্গদে ফুবাইলা যেন ডাক ।
 অস্ত্র উকবিয়া গৈলা দুচুইলেক অঙ্গ ॥১১৩
 আধাকে বারগি শব মাৰিতে লাগিলা ।
 গিৰিসাই অঙ্গদক কটক ভাঙ্গিলা ॥১১৪
 সৈন্য ভাঙ্গিবাব দেখি অঙ্গদে খজিলা ।
 ইন্দ্রজিত কুমাৰক হানিলন্ত শিলা ॥১১৫
 শিলা পৰি বারগিব বখ গৈলা ভাগি ।
 ইন্দ্রজিতে ডেহ দিলা পৃথিবীক লাগি ॥১১৬
 ক্রোধিয়া বোলন্ত আজি লৈবোহে। পৰাণ ।
 তেতিক্ষণে বারগি ভৈলাহ। অস্ত্রধ্যান ॥১১৭
 ইন্দ্রজিত বীৰক ভজাইলা যুববাজে ।
 শ্রীৰাম লক্ষণ জিনিলন্ত বণমাঝে ॥১১৮
 দেৱলোকে আকাশত আশেষ হৰিষে ।
 তিনিবো মাগত মালা কুন্তম বৰিষে ॥১১৯
 কপিবলে মিলি অঙ্গদক প্রশংসিল ।
 সাধু যুববাজ পিতৃনামক আছিল ॥১২০
 ইন্দ্রে যাত হাবিলেক তাহাক ভজাইল ।
 অদভূত বীৰতো যশক বব পাইল ॥১২১
 অস্ত্রধ্যান হইয়া বীৰ বারগি কুপিল ।
 যজ্ঞভূমি স'যোজিয়া অগনি জ্বালিল ॥১২২
 মায়ারন্ত বাকস লোহিত বস্ত্র মাখে ।
 অগণিত হুময় লোহাব ক্রব হাতে ॥১২৩
 কলিয়া ছাগল আনি মাখা ছেদ কৰি ।
 আহুতিক কবয় লোহাব ক্রব ধৰি ॥১২৪
 ভয়বা কাঠক আনি সমিখে আপোণে ।
 যজ্ঞক কবয় ইন্দ্রজিত বজ মনে ॥১২৫
 ববদন্ত বীৰে য়েবে আহুতি দিলেক ।
 হুবর্ণব বর্ণ উঠিলেক পুৰুষক ॥১২৬
 হুতি ধৰি অগনিৰে সৈলন্ত সমস্ত ।
 বহি মাজ হস্তে উঠিলেক দিব্য বখ ॥১২৭
 হেবয়ৰ দিব্য বখধান যেন আছে ।
 বস্ত অস্ত্র শস্ত্র সব নিবন্ধিয়া আছে ॥১২৮

অস্তি অস্তি মঙ্গলক কৈলা বিজগণে ।
 যজ্ঞত ভূমিভি পাইলা বক বকগণে ॥১২৯
 বশজয় হৈব হেন পাইলেক মঙ্গল ।
 বিম্ববিম্বি বোলে মেঘনাদ মহামল ॥১৩০
 আজি মই মাৰিবো। বাপব যত কাষ ।
 বাম লক্ষ্মণক মাৰি পেনো। যম বাজ ॥১৩১
 নিবারণ কৰো। আজি যত পৃথিবীক ।
 পশুজাতি হুয়া হুজিবাৰ আইলি কিক ॥১৩২
 এহি বুলি আৰোহিলা সেহি দিব্য বখে ।
 অস্ত্রধ্যান হইয়া বীৰ গৈলা বায়ুপথে ॥১৩৩
 বখধান চলয় ত্রিলম্ব আগোচব ।
 বাম লক্ষ্মণক লাগি প্রহাবয় শব ॥১৩৪
 দুইহাস্তোক অগি শবে সববে নাচন্ত ।
 বাকস কুলক যেন দহন্তে আছন্ত ॥১৩৫
 দুইহাফো চৌতিতি বেড়ি দিলা শব জাল ।
 ত্রিকণ্টক বেলখ হানয় কনিয়াল ॥১৩৬
 অৰ্দ্ধচন্দ্র ভন্ন বান আৰো বহুদন্ত ।
 ভন্ন ভিগুপাল শতদ্বী য়ে পর্যন্ত ॥১৩৭
 চৌতিতি বেড়িয়া পবে নানা অস্ত্র তাঁক ।
 বানবন্ত পৰিয়া মবয় তাঁকে তাঁক ॥১৩৮
 দুই ভাই মিলি শব অনেক হানিল ।
 বারগিক নগাই আসি ভূপত পশিল ॥১৩৯
 বাম লক্ষ্মণেয়ো আকাশক ছাইল শবে ।
 আপনাক বাধিতে হানিলা নিবন্তে ॥১৪০
 ব্রহ্মাব ববত অগণিত উতপন্ন ।
 বারগিব শবে তাক কবিলন্ত চূর্ণ ॥১৪১
 লক্ষ্মণে বোলন্ত লাগ আজা দিয়া মোক ।
 যাৰে প্রাণে বতিবাব হিত চিন্তিয়োক ॥১৪২
 ইন্দ্রজিত সমে যত বাকসব কুল ।
 ব্রহ্ম অস্ত্র হানি কৰো। সবাকো নিৰ্ধূল ॥১৪৩
 বাঘৰে বোলন্ত তাই হেন কি বোলস ।
 একব দোশতে কেনে সবাকে মাৰস ॥১৪৪
 পাপিষ্ঠ জনেসে কবিবেক হেন কৰ্ম ।
 প্রাণান্তিকো বীৰব বোহয় যেন বন্দ ॥১৪৫
 দুযুজিয়া পলাই আপনি উপহিত ।
 শত্ৰু পশয় য়ে হুয়া নিশকন্ত ॥১৪৬
 কুখে ভূপ লইয়া মিটো কবয় কাভব ।
 হেনৰ প্রাণীক বাপু নকবियो শব ॥১৪৭

অন্ধকাৰ বাত্ৰিত দাক্ষণ তমোময় ।
 অস্তৰীকে ইন্দ্রজিত মায়ায়ে মাৰয় ॥১৪৮
 সবে মিলি আলোচিয়া উপায় জোৰাহা ।
 বণজয়ী বীৰগণ বানবক চাই ॥১৪৯
 তহিত আছন্ত দুই পাঞ্চ সেনাপতি ।
 দশকো পঠাইলা বিপু খুজিবাক প্রতি ॥১৫০
 সুষেনৰ পুত্ৰ দুই নীল মনুমান ।
 অঙ্গদ যে অঙ্গপ্রস্ত গন্ধ যে মৰ্দিন ॥১৫১
 দ্বিবিদ সবত গজ নল সমে দশ ।
 ইন্দ্রজিত খুজিবাক গৈলন্ত আকাশ ॥১৫২
 বৃক্ষশিলা শিখৰ পৰ্বত ধৰি কৰে ।
 খুজিয়া নপাইলা তাক গগন ভিতৰে ॥১৫৩
 ইন্দ্রজিত আছে সবাতো অগোচৰে ।
 সৈন্যক জৰ্জৰীকৃত্তে বিক্ৰিলেক শৰে ॥১৫৪
 বামত কহিলা আসি আকাশৰ নামি ।
 মায়াবী বান্ধস খুজি নপাইলোহেঁ আমি ॥
 ইন্দ্রজিত শৰ মাৰি হানয় আধাকে ।
 বাম লক্ষ্মণক বিক্ৰিলেক শৰ জাঁকে ॥১৫৬
 ভাল দুই বীৰ ছেন বারণি বোলয় ।
 এহি বুলি গণ্ডি মুণ্ড ছাপিয়া চালয় ॥১৫৭
 বান্ধস মাৰিলে যত তাৰ মান পাইলোঁ ।
 এহি মায়া কৰি মই ইন্দ্রক ভাঙ্গাইলোঁ ॥১৫৮
 শত বৰিষত মায়া নপাবে জানিত ।
 মাৰিয়া পঠাওঁ যাঁই যমৰ সম্বিত ॥১৫৯
 কুশৰ কণ্টক দিতে নাহি আৰ সন্ধি ।
 নাগপাশে দুয়ো ভাই কৰিলেক বন্দী ॥১৬০
 তনু ভৈল যেন ঘট সহস্ৰ জলিয়া ।
 হাতে ধনু ধৰি বাম পৰিলা চলিয়া ॥১৬১
 লক্ষ্মণ পৰিল দৃঢ় মুঠি ধৰি ধনু ।
 অতি অচেতন আক্ৰুৰি নেই জুহু ॥১৬২
 দুইহান স্বৰীবে বহে কথিব অপাৰ ।
 পৰ্বতৰ পৰা পৰি যাই গেক ধাব ॥১৬৩
 বীৰ শয়নত শুতিলন্ত দুই ভাই ।
 বানৰ লোকৰ শোকে প্ৰাণ ফুটি যাই ॥১৬৪
 হাহা বিধি আবেসে কিসত কিস ভৈল ।
 বামৰ আগত প্ৰাণ আমাৰ নগৈল ॥১৬৫
 সূগ্ৰীৰ বোলন্ত সুহি অনুশোচ বেলা ।
 দুৰ্বোৰ আপদ পাইলে সুজুৰাই হেলা ॥১৬৬

বব বব বাব সবদিশে বেড়ি থাকি ।
 বৃক্ষ শিলা ধৰি বাম লক্ষ্মণক বাৰ্থা ॥১৬৭
 বাজাৰ আদেশে কতো বাখয় আকাশে ।
 হনুমন্ত প্ৰথমে বেড়িয়া চাৰি পাশে ॥১৬৮
 উরাহ নবহে দেখি বাম লক্ষ্মণৰ ।
 শ্ৰীহানি-ভৈলেক সকল বানবৰ ॥১৬৯
 যত যত আছে মুখ্য মুখ্য বীৰবৰ ॥
 ইন্দ্রজিতে মৰ্ম্মস্থানে হানিলা সবাব ॥১৭০
 বারচাৰ নাহি তেজ বহিলা সকল ।
 সূৰ্য্য অস্ত গৈলে যেন সন্ধোচে কমল ॥১৭১
 শ্ৰীবাম লক্ষ্মণ দুইবো বিনাশ আকলি ।
 আকাশত বারণি হাসয় খলখলি ॥১৭২
 নিশাচৰে বোলয় খবৰ মান পাইলোঁ ।
 নিশা যুদ্ধে দুয়ো ভাইক যমক পঠাইলো ॥
 শুনি সবে বান্ধসৰ উল্লাসিল গায়ে ।
 বাস্ত ভণ্ড বিজ্ঞ জাণি ঢাক ঢোল বাজে ॥
 ইন্দ্রজিতে বণজয় কৰিয়া আছয় ।
 নগৰ মাজত নন্দি বধাই বাজয় ॥১৭৫
 মাধৱে বোলন্ত কথা ভৈলা জপ্ৰজোল ।
 একে হাতে কোনে ধৰিবেক দুই শল ॥১৭৬
 বারণিৰ কথা যত এখন আছোক ।
 বামৰ কাহিনী কহেঁ বানবৰ শোক ॥১৭৭
 সূগ্ৰীৰ কান্ধন্ত বাঘৱৰ পায়ে পৰি ।
 হৃদয়ত মুষ্টি হানে মাটিত বাগৰি ॥১৭৮
 হা মিত্ৰ কত মই পাতোক কৰিলোঁ ।
 তোমাৰ আগত মই কিয় নমৰিলোঁ ॥১৭৯
 যম কৰণক ভূমি চলিলা আপোনে ।
 হৰিষ বদনে মোক মাতিবেক কোনে ॥১৮০
 যাহাৰ প্ৰসাদে হৰাইবাৰ বাজ পাইলো ।
 সি ছেন মিত্ৰক মই কমনে হৰাইলো ॥১৮১
 হৰি হৰি কৈক-মাছা প্ৰাণৰ লধাই ।
 জন্মান্তৰে আছিলো সোদৰ দুই ভাই ॥১৮২
 মইসে জানিলোঁ যোত-যতমান স্নেহ ।
 কিয় প্ৰাণ নযায় দাক্ষণ সাব দেহ ॥১৮৩
 বিভীষণে আসিয়া দেখিলন্ত দুই ভাই ।
 বীৰ শয়নত শুতিছন্ত একে থাই ॥১৮৪
 বামৰ চৰণে ধৰি কান্দন্ত সূগ্ৰীৰ ।
 গিৰিসাই বোলে মই কিক ধৰ্বোজীৰ ॥১৮৫

বামব লক্ষণৰ ভৈলা হেনসে বিপত্তি ।
 ছুইহানো নাসাত নাহি পৰনৰ গতি ॥১৮৬
 এতমান ভেবে মোৰ মনে ভৈলা স্নেহ ।
 এহি শোক অগনিত পেলাইবোহোঁ দেহ ॥
 এহি মিত্ৰ বিভীষণে হুগ্ৰীৰক চাইল ।
 জল লইয়া হুগ্ৰীৰৰ মোতক শুচাইল ॥১৮৮
 নকান্দা নকান্দা মিত্ৰে পৰিহৰ্য্য শোক ।
 বাজাৰ আকুলে হৈবে আউল সৰ্বলোক ॥১৮৯
 সব সৈন্তে মিত্ৰে ভূমি ছুই ভাইক বাৰ্য্য ।
 সেনা খিন কৰোঁ মই সাৱহিতে থাকি ॥১৯০
 বানৰ ভালুক সবে দুবুজিয়া মন ।
 কানাকানি কবে দেখোঁ তবে কপিগণ ॥১৯১
 সঙ্কল্প ভৈলন্ত হুগ্ৰীৰ কপিবাজে ।
 চাৰি পাতে লৈয়া বিভীষণ ভৈলা সাজে ॥১৯২
 গদাহাতে চতুদ্দিশে সৈন্ত কৰি থিব ।
 বামব সম্ভাপ তাপে নসহে শৰীৰ ॥১৯৩
 ইন্দ্রজিত মায়াবলে সবাক জিনিয়া ।
 লঙ্কাত পশিলা গৈয়া সব সৈন্ত লৈয়া ॥১৯৪
 জয় জয় বাঘ ভণ্ড বাজে আগে পাছে ।
 ভঙ্গি ভাৱ কৰিয়াছে বাক্স পিশাচে ॥১৯৫
 আউৰে আউৰ হাতাহাতি ডেৱা ডেইপাবে
 কাহাকো ভাবুকি বিন্ধ কাহাকো চিহ্নে ॥১৯৬
 পৰিহাসে ধাপা ভুকু মাৰিয়া পলাই ।
 পাইক ভাই ধৰ বুলি তাকে খেদি যাই ॥১৯৭
 মুখে চুণ চুই নাচে খিউমুৰা কৰি ।
 আশেষ বাক্স মিলি বজাৰে চাপৰি ॥১৯৮
 ছুই খান পাৱ ভুলি উপবক মেলে ।
 ছৱালক ভাবুকি পাৱয় চকু ঢেলে ॥১৯৯
 বাৰণে শুনয় পুত্ৰ বণজয় ভৈলা ।
 ইন্দ্রজিত পুত্ৰ দেখি উল্লাসিয়া গৈলা ॥২০০
 বাপু আসি ভৈলি সাৰ পিড় পিতামহ ।
 কিবা বণ জিনিলা প্ৰস্তুত কথা কহ ॥২০১
 চৰণে পৰিয়া নমিলেক ছপকবে ।
 বাপেকত কহে ইন্দ্রজিত বীৰমুখ ॥২০২
 যাব কাৰ্য্যে চিবকাল নিজে নবাবাই ।
 যদি সিদ্ধি নাহিকে নিবাস কোকাবাই ॥২০৩
 যাব কাৰ্য্যে লঙ্কাপুৰী ভৈলা বণ্ড ভণ্ড ।
 তাহাব কবিলোঁ আজি প্ৰাণান্তিক বণ্ড ॥২০৪

ছুই ভাই পৰিয়া আহন্ত নবিতলে ।
 মায়াশৰে বাকি ধৰি থৈলো মায়াবলে ॥২০৫
 ধৰ যে চুমণ ত্ৰিশিৰাৰ মান পাইলোঁ ।
 বাক্স কুলৰ ঘোৰ সম্ভাপ শুচাইলোঁ ॥২০৬
 সিংহাসন হস্তে গাৱ ছালি কোঁহুলে ।
 হসিত বয়নে চাপি ধবিলন্ত গলে ॥২০৭
 বাৰণিক প্ৰশংসা কৰিলা লঙ্কানাথ ।
 আশ্বাসি চুম্বন দিয়া ত্ৰানিলন্ত মাথ ॥২০৮
 মেঘনাদ বাপু তোক প্ৰশংসিবো কিংক ।
 কুলৰ প্ৰদীপ ভৈলা পিতৃতো অধিক ॥২০৯
 মন্দোদৰী সাৰ্থক যে পতিত্বতা সতী ।
 তই হেন পুত্ৰ যাব মই হেন পতি ॥২১০
 বাৰণিক আশ্বাসিয়া ঠাৱক পঠাইল ।
 এখে কি কৰিবো বুলি বিমৰিষি চাইল ॥২১১
 বাৰণ বাজাৰ চিত্ত উদ্ভাৱল কৰে ।
 সীতাত কহিলে জোনেঁ প্ৰাণ পৰিহৰে ॥২১২
 বাৰণে শুণয় পাছে বেছি কিনো হয় ।
 স্ত্ৰীজাতি চকল কণেকে উলটয় ॥২১৩
 সীতায়ে বুলিবে মোৰ মৰিলেক স্বামী ।
 বাৰণৰ পটেম্বৰী কিংক নোহোঁ আমি ॥২১৪
 স্ত্ৰী জাতি উদ্ভাৱল সৰ্বলোকে ভাৰি ।
 বুলিব যুক্তক বামে কি কৰিবে আমি ॥২১৫
 হেন শুনি বাৰণৰ মনে মনে হাস ।
 সীতা পটেম্বৰী হইব মনে অভিলাষ ॥২১৬
 দশগ্ৰীৱ বাজা পাছে কাৰ্য্য বিমৰবি ।
 আগক আনিলা মাতি বুদ্ধ যে বাক্সী ॥২১৭
 শুনিলা কি বচন ত্ৰিজটা কৃপাময়ী ।
 ইন্দ্রজিত পুত্ৰ মোৰ ভৈলা বণজয়ী ॥২১৮
 যি কাৰণে সীতা মোক কবয় নৈবাণ ।
 তাহাব স্বামীক পুত্ৰে কৰিলা বিনাশ ॥২১৯
 বামব মৰণ দেখি সমৰ কুচিত ।
 নৈবাণ দেখিয়া মোত বলাইবক চিত ॥২২০
 পুন্সক যানন্ত নিয়া সীতাক তোলাই ।
 সমৰ কুচিক লাগি সীতাক লৈবাই ॥২২১
 অবিলম্বে চলা ঐত থাকি কৰী কিংক ।
 প্ৰত্যেকে দেখিবে সীতা যুক্তক স্বামীক ॥২২২
 ত্ৰিজটাক বাৰণে কৰিলা বহু মান ।
 অশোকা বনক নিলা পুন্সক বিদ্যাব ॥২২৩

জনকৰ জীউক সেহি বিমানতে তুলি ।
 বথ ডাকি চলিলা বায়ৰ পাশ বুলি ॥২২৪
 সীতাদেবী পুষ্পক বথত চড়িলন্ত ।
 জয়নন্দি বধাই লঙ্কাত শুনিলন্ত ॥২২৫
 বায়ৰ আদেশ শুনন্ত সতী সীতা ।
 বায়ৰ মৰণ লোকে কহে চতুৰ্ভিতা ॥২২৬
 চক্ষু বলাই চান্দ সীতা বিমানৰ হস্তে ।
 পৃথিবীক ঢাকিলা বানৰ অপৰ্য্যন্তে ॥২২৭
 দুই পাশে সীতাকে চৌদিশে আলিল ।
 সকলে দেখিলা দেবী বৰণ কপিল ॥২২৮
 কাংসপৰি জিম্ব গৈলা সকলে বানৰ ।
 বায়ু নবহস্তে যেন তবধ সাগৰ ॥২২৯
 শ্ৰীহানি ভৈলেক পাইলেক যেন মন্দে ।
 বায় লক্ষ্মণক বেঢ়ি বেঢ়ি কতো কান্দে ॥২৩০
 সীতা দেবী আকোলিলা বিমানতে থাকি ।
 স্বামী দেৱৰক কপি বলে আছে বাধি ॥২৩১
 নিশ্চেষ্ট স্বৰূপে পৰি আছন্ত দুই ভাই ।
 শবে হানি ইন্দ্রজিতে থৈলন্ত গুণটাই ॥২৩২
 সকল শৰীৰে বহে বোম্বালে কধিৰ ।
 দেখিয়া সীতাৰ বহে নয়নৰ নীৰ ॥২৩৩
 স্বামী দেৱৰক মৃত্যু ভৈলা হেন জানি ।
 পুষ্পক বথত চলি পৰিলা গোসানী ॥২৩৪
 পঠাইবে আপন কেহেঁ নাহি পৰিচয় ।
 বিমৰ্ষিত ভৈলা দেবী দেখি তমোময় ॥২৩৫
 কতো বেলি শৰীৰত আসি ভৈলা জীউ ।
 হাকুলে ব্যাকুলে কান্দে জনকৰ জীউ ॥২৩৬
 হৰি হৰি আলখণী প্ৰাণ ধৰোঁ কিংক ।
 কাঁচক লাগিয়া আনি হৰাইলোঁ মাগিক ॥২৩৭
 উতপাত কৰে যিটো নেতকাৰলিত ।
 হেন প্ৰভু শুতি আছা কেবলে মাটিত ॥২৩৮
 হাহা বায় মোহোৰ বস্ত্ৰত প্ৰাণেশ্বৰ ।
 আঘাৰ অন্তৰে প্ৰভু গৈলা সমঘৰ ॥২৩৯
 বাজ্যতাৰ ধন যত অসাৰ কৰিলা ।
 দাক্ষন সমৰে পৰি প্ৰাণক হুজাইলা ॥২৪০
 স্বামীৰ শোকত মোৰ প্ৰাণ হোক হত ।
 অবিলম্বে ভেট পাইবোঁ যম কৰণত ॥২৪১
 প্ৰাণে উৎসৰ্গিলোঁ যেনে ভৈলোঁ পৰবাস ।
 গোসানীক অনুশোচ কেনে জীৱ স্বাস্ত ॥২৪২

হেন কি দাক্ষন সংসাৰৰ মোহ মায়া ।
 বায়ত অধিক মোৰ গোসানীক দায়া ॥২৪৩
 বায়ত অধিক মোৰ গোসানীত স্নেহ ।
 কিংক ছাৰি নজাই দাক্ষন ছাৰ দেহ ॥২৪৪
 বুলিবন্ত গৈল প্ৰায় চৌদয় বৰিষ ।
 পথ চাহি থাকিবন্ত পৰম হৰিষ ॥২৪৫
 পছলি পছলি পাতিবন্ত দীপ ঘট ।
 তেহেঁ কেনে জানিবন্ত বিধিৰ কপট ॥২৪৬
 পণ্ডিতে স্বাস্ত কৰি কৈলা শাস্ত জানি ।
 বুলিলন্ত সীতা দেবী আয়তা কল্যাণী ॥২৪৭
 বাজধৰ পুত্ৰ এন্তে হৈব পুত্ৰৱতী ।
 বায়ৰ মৰণ তেহেঁ কিছো নজানন্তি ॥২৪৮
 বিধৱা লক্ষণ শুনি আছহেঁ লোকত ।
 অনুমাত্ৰ নেদেখোহেঁ মোৰ শৰীৰত ॥২৪৯
 নীলফুল মৃদুল কুম্ভল হুকোমল ।
 ভুজ যুগ হুকোমল শুনয় বিবল ॥২৫০
 নেত্ৰে নীলোৎপল সম তিল ফুল নাস ।
 অবিবল দশন লাড়িষ পৰকাশ ॥২৫১
 বাহু দুই যুগলৰ কান্তি সৰোবৰ ।
 নীলতন যুগ জ্বলে আতি মনোহৰ ॥২৫২
 হাত দুইত পদ্ম দুই আছয় লিখিল ।
 শঙ্খ দুই মুঠিক বিধিয়ে নিবমিল ॥২৫৩
 বলিত গন্তীৰ নাভি জজ্ঞন বিপুল ।
 উদৰত শোভয় পঙ্কতি লোমাকুল ॥২৫৪
 উক যুগ বায় যেন কদলী কোমল ।
 জজ্ঞা দুই বৰ্ত্তুল কুম্ভত বলিয়াইল ॥২৫৫
 চৰণ যুগল শোভে বকত কমলে ।
 আৰকত কুৰি নথ প্ৰতিবিম্ব জ্বলে ॥২৫৬
 কঠোৰ বচনী নহে হুকোমল ধ্বনি ।
 সৰ্ব্ব স্থলক্ষনী যে সম্পূৰ্ণ বিতোপনী ॥২৫৭
 একোয়ে নেদেখোঁ মোত কুলক্ষনী ছটা ।
 কিসকা বিধৱা ভৈলোঁ কহিয়ো ত্ৰিজটা ॥২৫৮
 হেনবাণী শুনি পাছে ত্ৰিজটা বাকসী ।
 সীতাক প্ৰবোধ বোলে পুষ্পকত বসি ॥২৫৯
 স্বামী দেৱৰক তোৰ চাহাতো জানেকী ।
 মৃতকৰ মুখ কি জ্বলয় ভকতকি ॥২৬০
 বিবাদ এৰিয়া যাৱ মন কৰা থিব ।
 জীৱন্তে আছন্ত তোৰ স্থবামী দেৱ ॥২৬১

পুশ্পক বিমান ইটো কল্যাণক কহে ।
 বিধবা নারীক ইটো খানিক নবহে ॥২৬২
 কুলকণ তোহোৰ নেদেখোঁ এক অন্ধে ।
 বিধবা মোহন তাক জানোঁ সাজে সাজে ॥
 শব পৰি মুছা গৈয়া আছা দুই ভাই ।
 জীৱন্ত শুনিবি মাৰ আনন্দ বৰ্ধাই ॥২৬৪
 ধৃত্ত যেবে আহয় অগনি আছে হুলি ।
 কাৰ্য্যৰ যে নিমিত্তে কাৰণ পৰিমিলি ॥২৬৫
 কান্দয় যে বাসিনো দেখিয়া জীৱন্ত ।
 নিশ্চীৰ্ত্ত দেখিলে জানা বাৰ নিজীৱন্ত ॥২৬৬
 এবমন্ত বুলি সীতা থাকিলা বিমানে ।
 পৰিৱৰ্ত্তি গৈলা পাছে অশোকাৰ বনে ॥২৬৭
 সীতা ধৈয়া বধক থাকিলা পূৰ্ব্ব ধানে ।
 জনক জীউৰ কথা আছো এহিমান ॥২৬৮
 ঘোৰ শব জালে বন্দী আছা দুই ভাই ।
 বব বব বীৰে বাখে চতুৰ্দ্ধিশে চাই ॥২৬৯
 কতো বেলি বামে পাছে পাইলন্ত চেতন ।
 শোণিতে শবীৰ ভৈলা মোহিত বশ ॥২৭০
 লক্ষ্যণক দেখিলে শবীৰে জীৱ নাই ।
 মহাশৰ্ম্মে ফোকাবন্ত হা প্ৰাণ ভাই ॥২৭১
 হা বিধি কি কৰিলোঁ কৈকলাগি যাওঁ ।
 লক্ষ্যণ সমান ভাই কৈত খুজি পাওঁ ॥২৭২
 সীতা গোসানীত জীৱনত কোন কল ।
 পৃথী ফাটে দেশ যদি যাওঁ বসাতল ॥২৭৩
 সব বন্ধু এৰি মোক কৰিলেক সাৰ ।
 লথাই এৰি যাই মোৰ কি কাৰ্য্য জীবাৰ ॥
 ভাৰ্য্যা পুত্ৰ বন্ধু সব পাই যথা তথা ।
 হেন নতো শুনুহোঁ সোদৰ পাই কোথা ॥২৭৫
 বেৰ সৰে বৃষ্টি উপজাৰে নশোণিশে ।
 মাৰব অপত্য একো দিশে নবৰিষে ॥২৭৬
 এতো প্ৰাণ ভাইৰ শোকে নবহে যন্ত ।
 কি কথা কহিবোঁ গৈয়া হুমিত্তা মাৰত ॥২৭৭
 হুমিত্তাৱে বুলিবন্ত কহিবা লথাই ।
 কি মতে বুলিব আইলোঁ বশত পেলাই ॥২৭৮
 হুতবৰ কথা মোৰ বাতৰ লথাই ।
 মোক এৰি বাস কৈক প্ৰাণৰ ভৈয়াই ॥২৭৯
 সীতা হেন ভাৰ্য্যাক প্ৰকৃত্তে খুজি পাই ।
 কৈক কৈলে পাইবোহোঁ লক্ষ্যণহেনভাই ॥২৮০

দণ্ডক। বনত মৰোঁ-জানকীৰ শোকে ।
 সকল বাক্যে বাপু প্ৰোবাধিলি মোকে ॥২৮১
 মোৰ দুখ দেখি তোৰ শবীৰত বাহা ।
 যম পুৰে মৈলি বাপু মোক লৈয়া বাহি ॥২৮২
 একে বেলি পাক পাক শত হান শব ।
 সহস্ৰ অৰ্জুনে তোক নোহে সক্ষম ॥২৮৩
 এতিকণে কোটি সংখ্যা বাকস মাৰিলি ।
 মায়াশৰে এবে কেন চেতন হবিলি ॥২৮৪
 শুনিয়ো হু-গ্ৰীৱ মিত্ৰ মোৰ বোল কৰী ।
 অঙ্গদ প্ৰমুখ্যে কিঙ্কিড়াৰ দিশ ধৰী ॥২৮৫
 মিত্ৰৰ ধাবক তুমি সকলে হুজিলা ।
 সসৈন্তে প্ৰাণক টাঙি অনেক হুজিলা ॥২৮৬
 হনুমন্ত জাম্বৱন্ত দধিমুখ তাৰ ।
 নিবন্তবে বীৰে হিত চিন্তিলা আশাৰ ॥২৮৭
 তুমি সব বন্ধু হৈবা জনমে জনমে ।
 আমি চলি ভৈলোঁ বিধি লিখিত কৰমে ॥২৮৮
 আশুতি থাকিল মোৰ একে ধানি কাষ ।
 বিতীৰ্ণ বপুয়াৰে নপাইলন্ত বাজ ॥২৮৯
 মিছাত কৰিলোঁ তাক বাজ্য অভিষেক ।
 যমকবণত দুখ থাকিল অনেক ॥২৯০
 বাৱনি নমাৰে বাৱে শিত্ৰে বাৱো দেশ ।
 হেন শুনি কপি বলে কান্দিলা আশেৰ ॥২৯১
 লক্ষ্যণৰ শোকত আকুল ভৈলা মন ।
 পুশু গৈলা মুছা বাম হবিলো চেতন ॥২৯২
 এতাহন্তে বিতীৰ্ণে সেনা খিব কৰি ।
 চাৰি পাত্ৰ সহিতে হাতত গদা ধৰি ॥২৯৩
 পৰ্ব্বতৰ আকাৰ বাকস দেখে বাই ।
 ইন্দ্ৰজিতে পাইলা বুলি বানৰ পলাই ॥২৯৪
 খিট লাভে পলাই নচাৰে আউৰ পাছ ।
 জোলকে জোলকে পৰে ইগাহ সিগাহ ॥২৯৫
 আউৰে আউৰে বোলে সৰে ভৈলেক প্ৰলয় ।
 মায়াশৰ মাৰি ফুৰু সবাকো মাৰ ॥২৯৬
 এহি বুলি নিবন্তবে বানৰ পলাই ।
 বাপ ভাই দদা আউৰে আউৰক নচাই ॥২৯৭
 ককা ভাৱা সাৰা হোবা আশি পাইলো মোক ।
 ব্যাহ ভয়ে পলাই হুও বাজে ঈকটোকা ॥২৯৮
 আউৰে আউৰ ভবে কতো হুমিত্তে পৰ ।
 সহস্ৰ সংখ্যাতে পাছে তাকে গবক ॥২৯৯

বায় লক্ষণক মাৰি মায়া পৰিহৰি ।
 আমাক মাৰিতে আসে হাতে গদা ধৰি ॥৩০০
 কাল পৰ্বতেক যেন হেৰা আসে চাই ।
 আপোনাৰ জীৱ বাধি সম্বৰে পলাই ॥৩০১
 স্ত্ৰীৱক বোলন্ত অঙ্গদ যুববাজ ।
 কিসক পলাই সৈন্ত কি ভৈলা অকায ॥৩০২
 অসংখ্য পদাতি বল দশোদিশে যাই ।
 সাগৰত চেউ যেন উথলিলা বাই ॥৩০৩
 অঙ্গদে বোলন্ত কিক পুছিতে লাগয় ।
 বায় পৰিবাৰ দেখি বানৰ পলায় ॥৩০৪
 ভালুক বানৰ পলাই বিহ্বল স্বভাৱ ।
 কাণ্ডৰ বিহিনে যেন থিৰ নোহে নাৱ ॥৩০৫
 এতাহন্তে বিভীষণে হাতে গদা লৈ ।
 বায় লক্ষণৰ পাশ ছাপিলন্ত গৈ ॥৩০৬
 বুলিলন্ত ধৃত্তক স্ত্ৰীৱ মহাবাজা ।
 সৈন্ত পলাইবাৰ মই আবে পাইলোমজা ॥৩০৭
 ধৃত্ত চলি যাহা ঝাণ্টে সৈন্ত কৰা থিৰ ।
 বোলা ইন্দ্রজিত নুহি বিভীষণ বীৰ ॥৩০৮
 শুনি ভালুকৰ বাজা শীত্ৰবেগে ধাইলা ।
 আশ্বাস কৰিয়া সবে সৈন্তক চপাইলা ॥৩০৯
 বিভীষণে তিস্তা হাতে দুইবো মুখ মাজি ।
 হেনসে অভাগ্য মোৰ স্ত্ৰীৱৰে সাজি ॥৩১০
 হা মোৰ মিত্ৰ মোৰ হাহাবে লথাই ।
 দুয়ো এৰি যাহা মোক বিপাকেপেলাই ॥৩১১
 হৰি হৰি আবে কৈক যাওঁ কি কৰিলোঁ ।
 এবেসে জানিলোঁ মই বিপাক্তে মৰিলোঁ ॥৩১২
 আমাৰ ভাতিজা কিনো মন্দ আচৰিল ।
 স্ত্ৰায় যুদ্ধে নোৱাৰিয়া অস্ত্ৰায়ে মাৰিল ॥৩১৩
 যাহাৰ বলত ত্যজিলোহেঁ বজ্জলোক ।
 সিটো গোদাঁই চলিল অনাধকৰিমোক ॥৩১৪
 বায় দদাৰ সাকলিল মনোৰথ ।
 কি কাৰ্য্য জীৱন মই চলোঁ যমপথ ॥৩১৫
 স্ত্ৰীৱ বোলন্ত মিত্ৰে ত্যজিয়োক শোক ।
 আপনাক থিৰ কৰি আশ্বাসিয়া মোক ॥৩১৬
 বায় লক্ষণৰ শোকে দহে অন্তৰ্গত ।
 অগনিৰে পোবে পিঙ্গলিৰ দেশ পথ ॥৩১৭
 বায় লক্ষণক মায়াশৰে আছে জাতি ।
 সি কাৰণে হুছই সৈয়া আছন্ত নৰাতি ॥৩১৮

কণেকে জীৱন্ত থিৰ কৰিয়োক মন ।
 বায়ণক মাৰি লক্ষ্য কৰিবন্ত ছন ॥৩১৯
 শুনি বিভীষণৰ সন্তাপ গৈলা দূৰ ।
 স্ত্ৰীৱ বোলন্ত শুনা স্ত্ৰষণ স্বপুৰ ॥৩২০
 আমাৰ আদেশে ঝাণ্টে চৌদোল অনাই ।
 বায় লক্ষণক কিঞ্চিৎকাল লৈয়া যাই ॥৩২১
 দুয়ো ভাইক ভালমতে তৈতে নিয়া চাই ।
 মোহোৰ লগতে হনুমন্তক ধোৱাই ॥৩২২
 সসৈন্তে চলাই এত কিছু নাহি কায ।
 দুয়োহন্তে বায়ণ মাৰি ছন কৰোঁ বাজ ॥৩২৩
 সূৰ্য্য পুত্ৰ হুই মই বীৰ বলিয়াৰ ।
 বাক্স শুকান বণ পুৰি কৰোঁ ছাৰ ॥৩২৪
 হনুমন্ত বায়ুয়ে জ্বালিব নিবন্তবে ।
 কোটি এক বায়ণে নুহিবে সমসৰে ॥৩২৫
 সাফলোহেঁ বাহুক সদৃশ দুই বাহু ।
 বায়ণক এাসও চন্দ্রক যেন বাহু ॥৩২৬
 দেখন্তোক ত্ৰিদশে মিত্ৰৰ সাধু কায ।
 সীতাক উদ্ধাৰি বিভীষণে দেওঁ বাজ ॥৩২৭
 নমোঁ নমোঁ বায়চন্দ্র প্রভু বঘুনাথ ।
 যাৰ নাম শুণে কৰে পাপক বিঘাত ॥৩২৮
 তোমাত শৰণ লৈলো নচাৰিবা মোক ।
 বোলা বায় বায় যত সভাসদ লোক ॥৩২৯

১০ অধ্যায়িক্স ।

শ্ৰীৰাম লক্ষণৰ নাগপাশ মোচন ।

হৰি ।

স্ত্ৰীৱক আশ্বাসিয়া, স্ত্ৰবেন বোলন্ত বলী,
 দেবাস্ত্ৰবে দেখিলোহেঁ বণ ।
 দুৰ্ব্বাৰ দানবে বণে, আশেষ অস্ত্ৰক জানে,
 মাৰিলা অনেক দেৱগণ ॥১
 শুক বৃহস্পতি জানি, বিশল্যকৰী আনি,
 নিবন্তবে যতক জীৱাইল ।
 দিব্য ঔষধিৰ গন্ধ, যেহিতো থানত আছে,
 তাহাৰ বাজাক আনি পাইল ॥২
 কীৰোদ সাগৰ তীৰে, দেৱাস্ত্ৰবৰ্ণে মিলি,
 কবিলন্ত অমৃতক পান ।
 জ্যোত চক্ৰ বাৰে বহা, পৰ্বত ছত্ৰৰ তুলি,
 সবহি নিলন্ত সেহি থান ॥৩

বায়ুহত হনুমন্ত, শীতবেগে যায় তাক,
চিনি গৈয়া আনন্দ ঐযথি ।
শ্রীবাস লক্ষণ দুই, জীবন্ত হেনসে মতে
আন একো নজানোহে। বুদ্ধি ॥৪
এতহন্তে বায়ুদেহ, কানত কহিলা আসি,
বাঘরক চেতন কবাইলা ।
সাক্ষাততে বিহু তুমি, অবতবি আছা প্রভু,
কি কাৰণে চেতন হবাইলা ॥৫
কাণ্ট কবি গরুড়ক, শ্রবণ যে কবিরোক,
নাগবাছ হৈবেক বিনাশ ।
দেহকাৰ্য্য সাধিয়োক, বাহণক আধিয়োক,
সবাবো শুচাইয়ো নিকংসাহ ॥৬
বায়ুৰ বচনে বামে, চেতন লভিয়া মনে,
পক্ষীৰ বাজাক হুমবিল ।
ভেতিক্ষেণে গরুড়ক, ছদিকম্প লবি গৈল,
লক্ষ্য লাগি উবার কবিল ॥৭
পাখাৰ বাহত আতি, পৃথিবী পৰ্বত যত,
সপত সাগৰ যে খলকিল ।
মেঘ কৈলা খণ্ড খণ্ড, বৈনতানক্ষন চাণ্ড,
বাঘৰব সমীপ চাপিল ॥৮
গরুড়ক দেখি সবে, নাগপাশ দূৰ গৈল,
কতো কতো মবিলহে। জীল ।
হাতে জল লইয়া পাছে, পক্ষীবাজ সকল্লে,
দুয়ো ভাইব শবীৰ আজিল ॥৯
দিব্য পুৰুষে মেবে, কবতলে পবশিল,
ঘাৰ বেধ পলাইলা সকল ।
পূৰ্ব কালতোহধিক, শবীৰ প্রসন্ন তৈলা,
যোলগুণ আৰো তেজ বল ॥১০
নিদ্রাব জাগিয়া যেন, সচকিতে দুয়োভাই,
উঠিয়া বসিলা ভেতিক্ষেণে ।
গরুড়ে সহিতে পাছে, গলাগলি লাগি গৈলা,
সাবটি চুম্বন্ত মনে মনে ॥১১
আজি আমি লক্ষণ, নৃপতিৰ্জ দেখিলোহে।,
কিবা তুমি অজ পিতামহ ।
যাহাৰ প্রসাদে আমি, বাহণৰ শব বহু,
এবাইলো দুৰ্গতি অনেকহ ॥১২
পক্ষীবাজে দুয়ো ভাইব, তেজবুদ্ধি কবাইলন্ত
বচন অকৃত্ত ববিখিয়া ।

তোমাৰ আপদ জানি, আসি তৈলা। বেগটানি
সচকিত মনে তবসিয়া ॥১৩
দেহকাৰ্য্য সাধিলোহে। তোবা দুইক আবাজিলী
বাৰণিৰ নাগ পাশ ভঞ্জে ।
তৈলানি হবিষ হৈহে।, বাহণ মাখিয়া তুমি,
সীতা সবে থাকিবা।। বনে ॥১৪
দুয়ো ভাইক প্রদক্ষিণে, প্রণামি গরুড় কেবে
চলি গৈলা পথে জাকতব ।
হেন দেখি নৃত্য গীত, লাগি গৈলা ভক্তিভাৱ
বানৰ ভালুক সমস্তব ॥১৫
কিছু কিছু হক হকি, কুমৰ্থোলা নাচগীত,
বাছ ভণ্ড বাজাইলা আপাব ।
আউৰ আউৰে হাতাহাত, বিজ্জোত পবিহাস
লজ্জালেক স্বৰ্গৰ ছুৱাব ॥১৬
কটকৰ কোলাহল, আকণা শব্দ শুনি,
লক্ষ্যত লাগিলা হলমুলি ।
বাঘৰ ছাদিকম্প, শুনিয়া লাগিল শঙ্ক,
গগনমণ্ডলে চাইলা ধূলি ॥১৭
আৰে বেধে শুনিবাক, বাক্স পঠাইলা পাছে
কিনো আসি মিলিলা বিন্ময় ।
আপদ কালত শুশু, বানবে হবিষ কবে,
আনন্দ বৰ্ধাই জয় জয় ॥১৮

১১ অধ্যায় ।

পুৰাকৰ হুৎ আৰু পতন ।

হলবি ।

কাৰ্য্যক বুজিয়া, বাক্সে ধাৱন্ত,
কাড়ৰ খৰ উপাস ।
মুখে ধান দিলে, আঁঠে হৰে যেন,
হেসনি বহে নিবাস ॥১
সধুখি বোলয়, আদেশ নোমাই,
কাৰ্য্য যব অসন্তোষ ।
বি দুই পোষ্টক, বাৰণি মাখিলা,
বসি আছে বোন্দবোন্দ ॥২
শ্রীবাস লক্ষণ, জীবন্ত শুনিহু,
জয়ৰ কম্প লবিল ।
বৈকুণ্ঠ, ছাব দিলে যেন,
নিৰ্ঘাত লৰে পবিল ॥৩

বান্ধব বাজাব, শ্রীহানি ভৈল,
দান্ত মুখ শুকাই গৈল।
সকলে বাজাব, সভা খান যেন,
কাস পবি জিম গৈল ॥৪
জয়ন্ত শাল, পবিল বাজাব,
মনত বব আত্ম।
বিষম বদনে, পাত্রে মেলেকক,
বৌলে বাম কেন কোথ ॥৫
খুত্ৰাক বীৰক, আদেশয় বাজা,
তই মুজিবাক চল।
বাম লক্ষণক, মাৰি আসি গৈয়া,
ভানুক বানব বল ॥৬
বাজাক প্রণাম, কবিয়া স্বৰিতে,
খুত্ৰাক ভৈলেক বাজ।
বাজাব আদেশে, টোল চমকিল,
কোলাহল সাজ সাজ ॥৭
কতোহৌ বখত, চড়িয়া লবিল,
কতোহৌ হাতীত চড়ি।
পতনব বেগ, সদৃশ ঘোড়ায়,
কিল কিল দব দবি ॥৮
হেমবর বখ, সাজি ধৈলা তাত,
চৌত্রিশ অস্ত্র নিবন্ধি।
খুত্ৰাক বাকস, তাহাতে চড়িল,
ভূষিত কবি প্রবন্ধি ॥৯
পশ্চিম ছাৰাবে, পন্নানে চলিলা,
যথা বীৰ হুমুসন্ত।
পানব ধুম্যারে, আকাশ ছানিয়া,
নিশাচব অপৰ্য্যন্ত ॥১০
খুত্ৰাক বি বেলা, বণক চলিলা,
বিম্বল নানাবিধ।
জয়ন্ত উপবে, পৌঁচা পবি গৈল,
মাখাব উপবে গৃহ ॥১১
সেন বে শকুণ, আকাশে বনায়ে,
বগলি কবর কাক।
হবিবে নাদয়, কোলাহল কবে,
মাংস সব ভুজিবাক ॥১২
নান্দ সব অক, ছুতক হেমিয়া,
হবিব নাহি তাহাব।

সাগব সমান, বানব দেখিয়া,
লাগি গৈলা চমৎকাব ॥১৩
খুত্ৰাক বাকস, হুমুস সৈন্ত্যত,
যেবে ভৈলা পন্নোসাব।
বণক হবিবে, বানবে নাচয়,
গায়য় গীত অপাব ॥১৪
বাকসে বানবে, মিলি গৈলা মুক্ত,
অস্ত্রব দিলেক জাক।
পৰ্বত শিখব, ববিষি বানবে,
বোলে অবে থাক থাক ॥১৫
কোটি অসংখ্যাত, এক থান ছয়া,
কোবাবে লাঞ্জব বাবি।
হিয়া মুগু ভাগি, বাকসে ভূষিত,
পবয় প্রাণক ছাবি ॥১৬
সহস্র সংখ্যাত, বাকসে মিলিয়া,
বানব বলক ধারে।
হস্তী বখ ঘোড়া, গবকায়া মাৰে,
কতোহৌ খাণ্ডাব ঘারে ॥১৭
বখত থাকিয়া, বানবক শবে,
কবন্ত উভয় ফোল।
বানব বলে, বিদ্য দিয়া বোলে,
মাৰ মাৰ তোল তোল ॥১৮
নিশাচব বলে, পবিষব কোবে,
কতো শব ঘাৰ দিল।
নানাবিধ অস্ত্রে, বানব বলক,
যম কবণক নিল ॥১৯
বানব বল্লো, বুক শিলা হানি,
হাতী ঘোড়া বল বখ।
হিয়া মুগু সব, অস্ত্র চুব কবি,
পঠাইলা যমব পথ ॥২০
সাগবত চৌ, কোলাহল যেন,
বানব বল খজাইল।
আকোবে কামবে, লাঠিয়ে চমবে,
বাকস বল ভজাইল ॥২১
খুত্ৰাক বীৰব, সৈন্ত নিবন্তব,
পলাই দশ দিশে ভেদি।
বাংল বে কর্দ্ধম, কেশ বে শৈবাল,
হবিবে বহু নদী ॥২২

নবোঁ বধুনাথ,
ধৈর্য লক্ষ কোটি বাব ।
তবু শুণ নাথ,
অমৃত পান,
অধীন ভৈলোঁ তোমার ॥২৩
পবন কৃপালু,
জানিলা তোমার,
চরণে লৈলোঁ শরণ ।
পূৰ্বা মন কাম,
বোলোঁ বাহু বাহু,
যত সত্যসঙ্গ ॥২৪

১২ অধ্যায় ।
পদ ।

হেন দেখি মহাবীর খুজাক প্রচণ্ড ।
বানবক ধাইল হেন কাল ঘেঘ খণ্ড ॥১
শব ববিধিয়া সব চানিলা আকাশ ।
বানব বলব মহা মিলিল ভবাস ॥২
অত্রক হানন্ত বীর লৈয়া গৈলা খেদি ।
পলাই বানব বল দশ বিশেষ ভেদি ॥৩
সৈন্যব দেখিয়া ভয় হানতি বজিলা ।
নাইস বুলি ভেঙিলন্ত হাতে ধবি শিলা ॥৪
খুজাকে বোলন্ত বলখলি হাসি ফুলি ।
তই বণ্ড ভণ্ড কবি গৈলি লড়া পুলি ॥৫
যতেক মাঝিলি আজি তাব তল পাইবি ।
মোহোব হাতত পবি বন হবে হাইবি ॥৬
হনুয়ে বোলন্ত তই কিসক তর্জাস ।
শবত কালব মেঘ মিচাত গর্জাস ॥৭
তই বেটা গর্জিলে আছুলি হইবে আউল ।
তোব বই হইবোঁ আজি বাপেবব বাউল ॥৮
নিশাচবে বোলয় মাঝোঁ বাক থাক ।
চতুর্দিশে বেড়িয়া দিলেক অস্ত্র জাক ॥৯
ঠাস ঠাস কবি গৈয়া শরীবে পবিল ।
অস্ত্র নাহি লোভগাহোঁ বলবিল ॥১০
হনুন্ত প্রমুখো বণ্ড পসোবিলা ।
খুজাক লাগি হানিলন্ত এক শিলা ॥১১
বাকসব দেখিয়া শরীব ভৈলা কাম্প ।
গম্ব হাতে খুজাক ফুটিত দিলা কাম্প ॥১২
বব উপবে তাব পবি গৈলা শিল ।
সাবধিয়ে হনুবে চাপিয়া পিসিল ॥১৩
হনুন্তে কোবাক হাতে বুক ধবি ।
আশেব বাকস গৈলা বব বনবী ॥১৪

খুজাকে ধাইব কলে পলা মোট ফুলি ।
তান ছইব বাকত কোবাইলা হুজুলি ॥১৫
গলাব প্রহাব পাইয়া কপি বীবব ।
খুজাক হানিলন্ত পর্বত শিখ ॥১৬
মাথাব বাকত বেবে পবিল শিখ ।
পর্বত আকাবে পবি গৈলা নিশাচব ॥১৭
আন যত বল খেদি মাঝ বানব ।
বিবা কিছু বৈল গৈলে লড়াব তিহবে ॥১৮
সাতে পাছে গৈয়া পাছে বাকত জনাইল ।
খুজাক পবিল শুনি বারণ খবাইলা ॥১৯

১৩ অধ্যায়

অকম্পন আক বজবঃ ॥১ সেনাপতি ববব আক
সিংহতব পতন ।

কৈবা সেনাপতি বুলি আগক বজাইল ।
আশেব বাকস কুল বজিতে সাজাইল ॥১
বারণায়ে আদেশে কহিবা অকম্পন ।
মোব উপকাবী তই ত্রিদশত বণ ॥২
সব সাজ ছইয়া তই মুজিবাক চল ।
মাঝি আস গৈয়া মোব বৈবক সকল ॥৩
চলি গৈলা বীব বব বজল আচবি ।
বাকত প্রণাতি সমবক শিলা মাঝি ॥৪
আশেব বাকস সাজি গৈলা হনুন্তে ।
হতকণ কবি গৈয়া চড়িলা বণ্ডে ১৫
বণ্ড চলয় বীব বজল নপায়ে ।
বান হাত পার কাম্প ধিব মোহে পায়ে ॥৬
ধরন উপবে তাব পবি গৈল পৌচ ।
ফুবি ফুবি ভাবুকি কবর কেহ কেহ ॥৭
বাধা সব নগনিয়া বণ্ড প্রবেশ ।
শবে হানি বানবক মাঝিলা আশেব ॥৮
সিংহ দেখিয়া বেন পলাই কুল ফু ।
কতোহোঁ পবিলা বণে পলাইলা বহুত ॥৯
সেনাপন ভাগে দেখি বন মোহে ধিব ।
বৈল ফুফ বন ভিনি মহাবীর ॥১০
বাকসি বলত পবি কবর কবন ।
লাঠি ফুফ চকবে আশেব কৈলা ছন ॥১১
ভিনি বাবে কোবাকত হাই বিট লাফে ।
ঠাস ঠাস কবি বাকস দুও বাজে ॥১২

আশেষ বাক্স বল কবিলা নিশ্চল ।
 কথিবে বহয় নদী মাংসে পক্ষাকুল ॥১৩
 অকম্পনে বোলয় সাবধি বধ ডাক ।
 সৈন্ত সব আশ্বাসি বোলন্ত থাক থাক ॥১৪
 আশি বীৰ থাকন্তে তোমাৰ ভয় কি ।
 শবে হানি মাৰোঁ দেখা বানৰ তিনিক ॥১৫
 সাবধি ডাকিয়া বধ অকম্পন বাকে ।
 তিনিয়ো বীৰক শব মাৰে জাকে জাকে ॥১৬
 মৈন্দ কুমুদে নলে হানিলা শিলায় ।
 সবাহাঙ্কে অকম্পনে ভঙ্গাইলা লীলায় ॥১৭
 বানবৰ ভালুকৰ তেজে বহে গাঙ্গ ।
 হনুমন্তে দেখয় তিনিবো ভৈলা ভঙ্গ ॥১৮
 ডাক দিয়া বোলে ওবে থাক নপলাই ।
 বাক্সৰ মোহোৰ ক্ষণেক যুদ্ধ চাই ॥১৯
 তিনি বীৰ বৈলা মাকতিক সখা পাই ।
 মাকতিক প্ৰতি অকম্পনে গৈলা ধাই ॥২০
 শবীৰত বিকিলেক অসংখ্যাত শবে ।
 হনুমন্ত বীৰে তাক কটাক নকৰে ॥২১
 বায়পুত্ৰে কতোদূৰে কবিলা লৱ ।
 উপাৰিয়া আনিলন্ত শাল বৃক্ষবৰ ॥২২
 লীলাৰূপে উচ্চায়া দক্ষিণ হাত ভুলি ।
 অকম্পন বীৰক হানিলা ঃ বুলি ॥২৩
 বিশ্বাদ শবদে শাল বৃক্ষ আসে ছানি ।
 অকম্পনে কাটিলন্ত অৰ্দ্ধচন্দ্ৰ হানি ॥২৪
 খণ্ড খণ্ড হয়। যেনে পৰি গৈলা শাল ।
 মাকতি বোলয় কিনো মূনিৰ বিশাল ॥২৫
 অশ্বকৰ্ণ নামে বৃক্ষ লৈলন্ত উপাৰি ।
 আশেষ বাক্স মাৰিলন্ত বৃক্ষ বাৰি ॥২৬
 দেখি কুপিলন্ত অকম্পন নিশাচৰ ।
 মাকতি বোলন্ত কিনো মূনিৰ ডাঙ্গৰ ॥২৭
 ক্ৰোধিলন্ত হনুমন্ত বীৰ বলীয়াৰ ।
 বৃক্ষ আঁৱৰন্তে কোল চাপিলা তাহাৰ ॥২৮
 গাৱৰ অৰ্দ্ধাচন কোব বৈসাইলেক ভুলি ।
 অকম্পন পৰিলা স্তম্ভিলা শিবখুলি ॥২৯
 অকম্পন বীৰক মাৰিলা কপিসিংহ ।
 কোঁহুকতে ভালুক বানৰে দিলা বিজ্ঞ ॥৩০
 বাক্সক বানৰে মাৰয় বৃথে বৃথে ।
 কুতাহৌ কবিলা লক্ষ্য গৈলেক বহুতে ॥৩১

বণ জয় ভৈলন্ত ত্ৰীমন্ত মুখ জ্বলে ।
 বায়ক পাশক চলি গৈলা কোঁতুলে ॥৩২
 ত্ৰীৰাম যে লক্ষ্মণ স্ত্ৰীৰ বিভীষণ ।
 তেজ বুদ্ধি বঢ়াইলা প্ৰশংসি ঘনে ঘন ॥৩৩
 বাৰণে শুনয় মাকতিৰ জয় জয় ।
 অকম্পন পৰিলা শূনিয়া ভৈলা ভয় ॥৩৪
 কতোক্ষণে বিষবিধি থিৰ কৰি চাইলা ।
 বজ্জদংষ্ট্ৰ বাক্সক আগক মতাইলা ॥৩৫
 বজ্জদংষ্ট্ৰ তই যে মাৰিয়ো বায়ক ।
 তইসে সহায়ে মই জিনিলা যমক ॥৩৬
 দেবান্ধৰ লোকে যেনে হাবিলন্ত তোক ।
 ঘোৰ আপদত তই তাৰিএৰ মোক ॥৩৭
 বজ্জদংষ্ট্ৰে বোলে তুমি মন কৰা থিৰ ।
 বায়ৰ বলত মোক সম নাই বীৰ ॥৩৮
 তপস্বীয়া দোগোটাৰ ছৰাওঁ আজি প্ৰাণ ।
 ত্ৰিশূল সদৃশ মোৰ দেখিয়োক বাণ ॥৩৯
 ৰাজাক প্ৰণামি চতুৰঙ্গ দলে সাজি ।
 সমৰক চলিলা ধনুক গুণ মাজি ॥৪০
 বণচণ্ডী স্তম্ভৰি শিৰত হাতযোৰে ।
 ঝাণ্টি খাই পৰিল বধৰ চাৰি ঘোড়ে ॥৪১
 বাহুবিয়া দেখিল মুকুত কেশ মুণ্ড ।
 আকাশৰ হস্তে পৰি গৈলা অগ্নিকাণ্ড ॥৪২
 কাক সবে কাঢ়ে ৰাৱ তাৰ মুখ চাই ।
 ছৰালকো হাৰ্ষাবে নাকত সোলা বাই ॥৪৩
 বাধা নব নগণিয়া বণক হৰ্ষিত ।
 তেতিয়ক বীৰ গৈয়া আন্টাইলা স্বৰিত ॥৪৪
 বাক্স বানৰে ভৈলা দুৰ্ঘোৰি সমৰ ।
 ইতিতিৰ সেনা পৰি গৈলা যম ঘৰ ॥৪৫
 বাক্সক ভঙ্গাইলেক বানবৰ বলে ।
 হেন দেখি বজ্জদংষ্ট্ৰে হাসে খলখলে ॥৪৬
 ত্ৰণত অগ্নি যেন ক্ৰোধে বৰ চণ্ড ।
 শবে হানি বানবক কৰে বণ্ড ভণ্ড ॥৪৭
 বদী বহে বানবৰ ভালুক কথিবে ।
 দেখি আতি কুপিলা স্ত্ৰীৰ মহাবীৰে ॥৪৮
 ডেৱ দিয়া সৈন্তৰ ৰাজত গৈয়া পৰি ।
 আশেষ মাৰিলা লাঠি ভুকু লাঙ্গ বাৰি ॥৪৯
 বাক্স শুকান বন স্ত্ৰীৰ অগ্নি ।
 অসংখ্যাত সংহিলা বণকুমি ছানি ॥৫০

কতো বৃক্ষ হানে কতো শিখব প্রচণ্ড ।
 বাক্সক পিচাচক কৈলা খণ্ডখণ্ড ॥৫১
 কথিব গন্তীৰ সম্পূৰ্ণ নদী বহে ।
 বজ্রদংষ্ট্র দেখি শবীৰ নসহে ॥৫২
 আগ ভেটি বোলয় বানবা থাক থাক ।
 চতুৰ্দ্দিশে বেঢ়িয়া কিলেক অস্ত্রজাক ॥৫৩
 প্রহাবক নগণি স্ত্রীৰ মহাবীৰ ।
 চৰবে চিঙিল তাৰ ঘোটকৰ শিৰ ॥৫৪
 ডালে মূলে শাল বৃক্ষ ধবিলন্ত তুলি ।
 বজ্রদংষ্ট্র বীৰক হানিল হঃ বুলি ॥৫৫
 শাল বৃক্ষ আইসে দেখি ঘোৰ নিশাচৰে ।
 বৃক্ষ কাটি পেলাইলা দাক্ষি ছয় শৰে ॥৫৬
 তক চূৰ্ণ তৈলা দেখি বাক্সক বলে ।
 বজ্রদংষ্ট্রক প্রশংসন্ত আতি কৌতুহলে ॥৫৭
 সূৰ্য্যৰ তণয় বিজ্ঞ শুনিয়া খঞ্জিলা ।
 আউৰ হাতে উপাৰিয়া আনিলন্ত শিলা ॥৫৮
 বিশ্বাদ শব্দে যেনে শিলা বহি যাই ।
 বজ্রদংষ্ট্র ডের দিলা হাতে গদা লৈ ॥৫৯
 বথৰ উপৰে তাৰ পৰি গৈলা শিৰ ।
 সাৰথি ঘোটক বথ চাপিয়া পিনিল ॥৬০
 দুই হাতে আশেষ বৃক্ষ আকুৰিয়া থাকে ।
 হানি হানি মাৰয় বাক্সক জাকে জাকে ॥৬১
 বজ্রদংষ্ট্র বথ ভঙ্গে যুজয় পয়দা ।
 বলে হানিলেক বীৰে ভয়ঙ্কৰ গদা ॥৬২
 শিলাত পৰিয়া চূৰ্ণ যেন পৰমণ্ড ।
 স্ত্রীৰ হৃদয়ত তৈলা খণ্ড খণ্ড ॥৬৩
 প্রহাবক নগণি স্ত্রীৰ মতসিংহ ।
 লাঞ্জে উপাৰিয়া লৈলা পৰ্ব্বতৰ শূৰ ॥৬৪
 মুণ্ডত হানিলা নিয়া ঠাটকাৰ কবি ।
 বজ্রদংষ্ট্র ভূষিত পৰিয়া গৈলা শৰি ॥৬৫
 বাক্সক সেনাগণ পলাইল বিভজে ।
 বানবে খেদিয়া মাৰে আতি বৰ বজ্ৰ ॥৬৬
 লঙ্কাত পশিলা গৈয়া যিবা কিছু জীল ।
 স্ত্রীৰ বীৰক বাক্সক প্রাণসিল ॥৬৭
 বজ্রদংষ্ট্র পকিলেক শুনিয়া বাক্সক ।
 মহাবীৰে বিবাহ কৰয় কনে কনে ॥৬৮
 মন্ত্ৰীসকল সম্মিলিত আলোচয় কাৰ ।
 এবে কেন কতে থিব কথিবোহো বাক্স ॥৬৯

পাত্ৰ সম্মিলিত বাক্স সবে ছপকাৰে ।
 চতুৰ্দ্দিশে কুৰি গৈল চাহিলা লঙ্কাৰে ॥৭০
 সব দিশ আকলিলা চাৰিয়ে ছৰাৰে ।
 দেৱাত্মক নৰে বুকহোঁ লজ্জিতে নপাৰে ॥৭১
 বোলন্ত কল্ললী শুনা সভাসদগণ ।
 পৰম অমৃত ইটো কথা বামায়া ॥৭২
 কৰ্ণ ভৰি শুনা আক কৰাঁ ছুখ দুখ ।
 বোলোঁ বাম বাম হোক পাপ মসিম্ব ॥৭৩

১২ অধ্যায় - প্রহাবক বৃক্ষবাত্তা আৰু প্রহাবক
 চাৰি মন্ত্ৰীৰ নিবন ।

হলবি ।

হাতে শিলা বৃক্ষ, বানৰ ভালুক,
 চৌদিকে আছে জন্তাই ।
 বাৰণে সমুদ্ৰি, বোলয় শুনা ১২,
 প্রহন্ত মোৰ মোমাই ১১
 অসংখ্য পদাতি, ঢাকিলেক দেখা,
 নগবীধান আমাৰ ।
 চুৰ্ণোৰ আশয়, কাল মিলি গৈলা,
 দুঃখ হয় মহাভাব ১২
 আমি কুন্তকৰ্ণ, বীৰে বা তুমি বা,
 সেনাৰ পতি আমাৰ ।
 ইন্দ্রজিত পুত্ৰ, অতিকায় বীৰে,
 পাৰয় ইসব তাৰ ১৩
 আনৰ শক্তি, নাহিকে মোমাই,
 আপনি গুণিয়া চাই ।
 পুত্ৰ পৰিহাৰ, সবাকৈ বাধিয়া,
 আপুনি যুজক ঘাই ১৪
 ভাল ভাল অস্ত্ৰ, লাগিয়া সেনাক,
 তুলত লৈয়াক বাছি ।
 তোমাৰ কবিতা, আননো সেৱকে,
 মোৰ কি কৰিবো আসি ১৫
 তোমাৰ সেনাৰ, বোল শুনি কেন,
 পহন সিহঁত বাৰ ।
 ভক্ত বানৰ, তাসি পলাইবেক,
 কেহন হস্তীৰ ছাৰ ১৬
 বানৰ ভালুক, পলাইবেক কেহ,
 যাহুব বাহ লক্ষণ ।

শবে হানি তুমি, মাৰিয়া পেলাইবা,
ঠনগণ দুইজন ॥৭
ব্রাহ্মণ সকলে, স্বস্তি পঢ়ন্তোক,
দুস্তবৰ ছয়ো নাহা ।
বাক্সৰ কুল, যমঘৰে চলে,
আপুনিযে বাহুবাৰী ॥৮
বানৰ বাজাক, সম্বুধি বোলয়,
প্ৰহন্তয়ে সেনাপতি ।
পূৰ্ব কাল, জানিয়াছোঁ আমি,
মিলিবেক বিসঙ্গতি ॥৯
হৃদয় বচনে, বুজাইলোহোঁ আমি,
তাক দেখিলাহঁ। তিতা ।
আপন বুদ্ধিক, বৰ কৰি তুমি,
ৰামক নেদিল। সীতা ॥১০
গতানুশোচৰ, কিছু কাৰ্য্য নাহি,
হেৰা চলোঁ যুজিবাক ।
দানে মানে সত- কাৰে চিৰ কালে,
বঢ়াইলা তুমি আমাক ॥১১
বাজাত মেলানি, পাইয়া চলি গৈলা,
সেনাৰ পতি প্ৰচণ্ড ।
সাৰথি সাজিয়া, বথ যোগাইলন্ত,
সাক্ষাততে স্বৰ্গ খণ্ড ॥১২
সাগৰ সমান, সেনা লৰি ভৈলা,
প্ৰহন্তৰ আগে পাছে ।
প্ৰজজ্ঞ প্ৰমুখে, অনেক বাক্সসে,
সাজি যাই বীৰ কাছে ॥১৩
ঘনে ঘনে যত, ব্ৰাহ্মণ সকলে,
মাঙ্গল্য কৰে প্ৰৱন্ধে ।
নিবন্তৰে লক্ষা, উখলি গৈলেক,
দূত আহুতিৰ গন্ধে ॥১৪
প্ৰহন্ত পয়ানে, চলিলা অনেক,
মিলি গৈলা বিমঙ্গল ।
লক্ষা নগৰীৰ, বাহিৰ ভৈলেক,
সকল বাক্সস বল ॥১৫
বানৰ ভালুক, সাজ সাজ বুলি,
লাগি গৈলা কোলাহল ।
সব ছপকাৰে, জপাইলেক যুজ,
হাতে ধৰি শিলা শাল ॥১৬

উভয় বলত, উদ্গমিস্ ভৈলা,
বানৰে মাৰয় কিলে ।
কাহাৰো মুণ্ডক, চৰন্তে চিণ্ডয়,
কাহাকো মাৰয় শিলে ॥১৭
কাকো মাৰে বৃক্ষ, শিখৰে হানিয়া,
ভূমিত পেলাইয়া পিসে ।
কতোহেঁ। বাক্সস, বণত পৰিলা,
কতো পলাই দশ দিশে ॥১৮
বানৰ বলকো বাক্সসে মাৰয়,
হানিয়া শক্তি শূল ।
কাণ্ড খাণ্ড গদা, পৰিঘৰ বাৰি,
হানিয়া কৰে নিৰ্মূল ॥১৯
বাৰিষা কালৰ, নদী বহে যেন,
উভয় বল কধিৰে ।
দেখিয়া বণত, কন্দল কবয়,
প্ৰহন্তৰ চাৰি বীৰে ॥২০
জাম্বোনাৰ মহা- নাদ কুন্ত হনু,
আৰো বীৰ ধুবন্ধৰ ।
এহি চাৰি বীৰে, আশেষ বলক,
মাৰিলা কপি বানৰ ॥২১
আপনাৰ সৈন্য, ভাগয় দেখিয়া,
দ্বিবিদ বীৰ খজাইল ।
ধুবন্ধৰ মাথে, শিলা এক গোটা,
হানিয়া মাৰি পেলাইল ॥২২
প্ৰহন্তে সমৰ-, ভূমিত আপনে,
সাক্ষাতে দেখিয়া আছে ।
দুৰ্ম্মুখ বানৰে, জম্ব যে মালীৰ,
মুণ্ড ভাঙ্গিলন্ত পাছে ॥২৩
জাম্বৰন্ত বীৰে, সমৰ মাজত,
হাতে তুনি লৈলা শিলা ।
মহানাদ বীৰক, হানিয়া পঠাইলা,
কৰিয়া মাতঙ্গ লীলা ॥২৪
কুন্তৰ হনুত, কীৰ্ত্ত বেগ ধৰি,
পৰিলন্ত গৈয়া তাৰ ।
সেহি প্ৰহাৰতে, ঘোৰ নিশাচৰ,
মৰি গৈলা যমঘাৰ ॥২৫
প্ৰহন্তে বণত, দেখিয়া আছয়,
চাৰিয়ো বীৰ পৰিল ।

হাতে ধবি অস্ত্র, ক্রোধে সবাহাঙ্কে,
বিস্ময় বীরে কবিল ৥২৬
শুনা সর্বজন, বাঘ চবিত্ত,
অস্ত্র ইটো নিঃশূল।
কর্ণভবি পান, কবিরোক অধে,
জন্মব হোক সাকল ৥২৭
কলি যুগে ধর্ম, নাহি আত পবে,
এহিসে শাস্ত্র যুগুতি।
তাজি আন কাম, বোলা বাম বাম,
লভিবা অধে যুগুতি ৥২৮

১৩ অধ্যায়।

প্রহত, প্রহত, হুপ্রহত কালযুধ কালযুধ
আদিব যুধ ও পজন।

পদ।

প্রহতে ভজাইলা বন কপিবল বহি।
বেগে বহি যাই বন শোণিতব নদী ৥১
দেখিয়া আকুল বন সেনাপতি নীল।
নাঁইস বুলি ভেটিলন্ত হাতে ধবি শিল ৥২
চাৰি ঘোড়া মাঝিল প্রহাব কবি টানি।
প্রহন্তব লক্ষ্মে মাঝিলা বৃক্ষ হানি ৥৩
সেনাপতি দেখে বন ভাঙ্গিলা সকল।
ডেহদি নাঝিলা হাতে ধবিয়া যুধল ৥৪
ছুই সেনাপতি লাগিলেক জবাজবি।
কোলাহলে পবিয়া কুন্ডিত গবাপবি ৥৫
আপনাব জয়ক ছুইহান বন বন।
লাঠি ভুক্ চব্ব মাঘর বনে বন ৥৬
দান্তে দান্তে লাগি গৈলা কাবোবাকাহুবি।
বন বেগে মাঝে অধে আকুবি গিহুবি ৥৭
হিয়ায়ে গৈ হিয়াত মাঘর ঠাট ঠাট।
সাগব মাজত বেন পবর নির্ধাত ৥৮
কোলাহল এবি বীর প্রহন্ত কুন্ডলে।
নীলব কপালে কোব বৈসাইলা যুধলে ৥৯
বোঝালে গাধব সবে বহর কবিব।
বন কোশে ছলিলা সক্রোধে নীল বীর ৥১০
নীল বীরে বৃক্ষ ভুলি বৈসাইলা প্রহাব।
মাঝে পবি ভাঙ্গিলা কটাক নাহি ভাব ৥১১
পর্বতব সমান চব্ব তাব কায়।
যুধল উচ্চালা নীলক কৈলা ধায় ৥১২

অগনিব পুত্র নীল সমবে প্রচণ্ড।
শীত কবি ভুলি লৈলা পর্বতব বণ্ড ৥১৩
গাধব সন্ধানে হানিলেক তাক লাগি।
প্রহন্তব যুগ বণ্ড বণ্ড ভৈলা ভাগি ৥১৪
প্রহন্ত বাকস বীর কুন্ডিত পবিল।
টল বল কবি আতি পৃথিবী লবিল ৥১৫
পলাই বাকস কতো ব্যুহ ভঙ্গে পাইল।
বানবে মাঝিল কতো লক্ষাত লুকাইল ৥১৬
সেনাপতি প্রহন্ত পবিলা ঘেবে বণে।
প্রহন্ত বাকস খেদি গৈলা কোপমানে ৥১৭
নীলক প্রহন্তে ধাইয়া যাই হস্তী কঙ্কে।
শূল শকতিক হানে মাঝিতে প্রহন্তে ৥১৮
দিগ্গজ সমান বীর সেনাপতি নীল।
অশ্বকর্ণ বৃক্ষ গোটে উপবিয়া নিল ৥১৯
গজ কুন্ডস্থলে বটানে কোব মিল।
আর্ভনাদ কবি হস্তী চলিয়া পবিল ৥২০
হস্তী পবিবার দেখি প্রহন্ত কুপিয়া।
যুধলক ধবি পৃথিবীক জাম্প মিলা ৥২১
বল দিয়া হানিলেক নীল বীর লাগি।
কপালত পবিয়া যুধল গৈলা ভাগি ৥২২
অসংখ্য শকতি কিবা কহিবো নীলবে।
প্রহন্তব মবা হস্তী ভুলি লৈলা কবে ৥২৩
নীলব বীর্যব কথা কহিতে নজানি।
মাঝিলেক প্রহন্তব মবা হাতী হানি ৥২৪
হুপ্রহন্ত বাকস নীলক যাই ধায়।
আতি ভয়ঙ্কর পবিষক ভুলি লৈলা ৥২৫
বিবিদব হিয়াত মাঝিল এক বাবি।
মাঝিলেক তাহাকো পবিষ লৈলা কাবি ৥২৬
ঐবারত সঙ্গ হস্তীত গৈলা চড়ি।
কালযুধ নিশাচর আইল দববি ৥২৭
জাম্ববন্ত বীরক মিলেক অস্ত্র জাক।
বুদ্ধিহকা বুঢ়া আজি মাঝে থাক থাক ৥২৮
জাম্ববন্ত বোলন্ত শুনেব কালযুধ।
আমাত নিবোধ কব এতবান বৃক ৥২৯
কোন বংশ হোতল পতান বেন কুব।
এহি বুলি কাড়ি লৈলা পজন অকুব ৥৩০
মাঝাত অকুব গুণি ভাঙ্গিলন্ত গুলি।
কালযুধ কৈলা কব সমনক গুলি ৥৩১

লৈলা একে আজোবে হস্তীৰ দাস্ত কাটি ।
 তাহাকো মাৰিলা সেই অক্লুশৰ বাৰি ॥৩২
 বথত চড়িয়া বীৰ বকাস্তৰ ধাইল ।
 অস্ত্ৰৰ প্ৰহাবে জাম্ববন্তক ভঙাইল ॥৩৩
 ভালুক বাজাক য়েবে বিহ্বল কৰাইল ।
 আগ বাঢ়ি বণ দিল সেনাপতি নীল ॥৩৪
 বকক বথক দুইকো নীল বীৰে পাইলা ।
 দুই হাতে আকাশক হাজিয়া পঠাইলা ॥৩৫
 চাৰি ঘোড়া সাৰথি পৰিলা বথ ভাগি ।
 বকাস্তৰ মৰি আসে পৃথিবীক লাগি ॥৩৬
 ছেট মুণ্ড হয় মৰি আসে নিশাচৰে ।
 লুম্ফিয়া ধৰিলা তাক শতেক বানৰে ॥৩৭
 কতোহেঁ দূৰক লাগি হানিলন্ত বৰে ।
 আৱৰ শতেকে তাক ধৰিলা লৱৰে ॥৩৮
 বকাস্তৰ দেহ ধোপ খেলাইবাৰ মনে ।
 ইভিত্তিক সিভিত্তি হানয় দুয়ো হাতে ॥৩৯
 কেহেঁ বথ ঘোড়াহানে কেহেঁ বাক্সক ।
 কতোহেঁ চাপৰি লৰে আৱৰৰ পাশক ॥৪০
 গাৱ গোট ধোপ খেলে বানৰে উমলি ।
 কতোহেঁ লুম্ফিয়া ধৰি হাসে খলখলি ॥৪১
 বাক্স বলক লাগি হানিলন্ত কুৰি ।
 নিশাচৰ বল অসংখ্যাত গৈলা মৰি ॥৪২
 নীলক অনেক সাদৰিলা বামদেৱে ।
 আগে পাছে বানৰ নাচয় ছেৱে ছেৱে ॥৪৩
 লক্ষ্মণ প্ৰমুখ্যে প্ৰশংসিলা বাৰে বাৰ ।
 হৰিষে উজ্জল মুখত্ৰী জ্যোতিষ্কাৰ ॥৪৪
 নৰ্মেঁ নৰ্মেঁ বাম বাক্সৰ অস্তকাৰী ।
 দেৱৰ দেৱতা আদি পুৰুষ মুৰাৰি ॥৪৫
 গতি মোৰ নাহি বিনে তোমাৰ চৰণে ।
 বোলাঁ বাম বাম যত সভাসদগণে ॥৪৬

১৬ অধ্যায় ।

বাৰণব বৃদ্ধযাত্ৰা ।

হৰি ।

প্ৰহন্ত বাক্স য়েবে, সমবত পৰিলেক,
 নীলৰ হাততে প্ৰাণ গৈল ।
 শুনিয়া বাজাব মাথে, আকাশী সৰগ পৰি,
 বাৰণব ত্ৰিহানি ভৈল ॥১

হৰি হৰি মমাই মোৰ, ঘোৰ সমবত মাজে,
 ইন্দ্র যম কুবেৰ ভঙাইলে ।
 হস্তৰ বন্ধু মোৰ, বানৰ গোটৰ হাতে,
 কেন মতে প্ৰাণক ভঙাইলে ॥২
 শুনিয়োক পাত্ৰলোক, আহতিদিয়োক মোক
 আমি বৰ কৰিলোহেঁ দোষ ।
 সব সৈন্য নুযুজিয়া, বৈৰক আসঙ্গ দিয়া,
 তাৰ কাষে পাইলো অসন্তোষ ॥৩
 সব দলে ছপকাৰে, আপুনি যুজক চলোঁ,
 দেখ আজি মোৰ বল সাজ ।
 শ্ৰীৰাম লক্ষ্মণ সমে, বানৰ ভালুক মাৰি,
 কধিৰে বহাইবোঁ আজি গান্ধ ॥৪
 হেন বুলি দশশিৰ, ত্ৰৈলোক্যে অজয়বীৰ,
 বথ খান আনাইলেক সাজি ।
 সূৰ্য্যৰ কিৰণ সম, সূৰ্য্যৰ মাণিক কাম,
 বায়ুবেগে চাৰি গোটা বাজী ॥৫
 তাহাতে চড়িয়া বাজা, জয় হুমঙ্গল পঢ়ে,
 যেন জ্বলে কাল মেঘ খণ্ড ।
 অখণ্ড মণ্ডল চন্দ্ৰ, সদৃশ ছত্ৰেক ভুলি,
 চলি ভৈলা বাৰণ প্ৰচণ্ড ॥৬
 ত্ৰৈলোক্যত ভয়ঙ্কৰ, সাজি আইলা লঙ্কেশ্বৰ,
 পাত্ৰ পুত্ৰে দশদিশ ছানি ।
 বাক্সৰ বিজ্ঞ বাৰে, ঢাক ঢোল কোলাহলে
 স্বৰ্গ ভুবনক গৈলা ধনি ॥৭
 হুচল পৰ্বত সম, সাক্ষাততে যেন যম,
 অসংখ্যাত বীৰ যাই চলি ।
 বাৰণব অনুকূলে, সমবত কৌতূহলে,
 নাচন্ত হাসন্ত খলখলি ॥৮
 চলি ভৈলা লঙ্কেশ্বৰ, কুঞ্জৰ ঘোচক উটে,
 টলবল মেদিনী মণ্ডল ।
 সাগৰত ঢৌ সব, থলকি থলকি গৈল,
 স্বৰ্গকো লজ্জিলা সিটো জল ॥৯
 পৰ্বত মূলত বসি, বামদেৱে পুছিলন্ত,
 বিভীষণ চিনায়ো আমাক ।
 কোন কোনবীৰগণ, আমাকযুজিতে আসে,
 হাতে অস্ত্ৰ ধৰি জাকে জাক ॥১০
 শ্ৰীৰামক সমুখিয়া, বিভীষণে চিনায়ন্ত,
 দক্ষিণ আকুলি তৰি তৰি ।

দেখিয়োক প্রভুদের, যিগোটা আসন্ন হেবা,
 ময়মন্ত হস্তীকন্ধে চড়ি ॥১১
 হস্তীযেমাথাগোট, কম্পরস্তে আসেআতি,
 চন্দ্রক গ্রাসিতে যান বাহ।
 অভিনব সূর্য সম, দুই বাহু জ্বলে যেন,
 মহাবীর এহিটো সুবাহ ॥১২
 সিংহ কোম্বব বর্ণ, বধত চড়িয়া আসে,
 চক্র সম ধবি শবচাপ।
 সমবত দেবগণে, নাম শুনি পলায়ন্ত,
 ইন্দ্রয়ো মানিল যাত কাপ ॥১৩
 প্রমত্ত গজব সম, শবীর স্তম্ভব যেন,
 ত্রিভুবনে জনিলেক ভীত।
 বারণব শ্রেষ্ঠ পুত্র, মহা বলরস্ত বীর,
 ইহাক বোলয় ইন্দ্রজিত ॥১৪
 বারণব সন্নিততে, চড়িয়া কান্ধন বধে,
 যিটো বীর লঙ্কাব বজাই।
 ধনুব টঙ্কাব কবি, আসে আতি গবজস্তে,
 ইহাক বুলিয়া অভিকাই ॥১৫
 ওব কুহুমব বর্ণ, দুই চক্ষু জ্বলে যাব,
 পিঠিত চড়িয়া গর্দভব।
 যি গোটা আঙ্গুলি তবি, আসন্ন গর্জনকবি,
 ইহাক বোলয় মহোদব ॥১৬
 যি গোটা ঘোড়াত চবি, হাতত শক্তিধবি,
 চাহন্তে আসন্ন আগ পাছ।
 শিখব সদৃশ মাথ, যেন যম সাক্ষাত,
 বজ্রবেগ বাক্স পিলাচ ॥১৭
 প্রলয়ব অগ্নিসম, জাঙ্ঘল্য সমান কোপে,
 খাণ্ডা ভুলি আসয়ে আসক।
 হাতীৰ পিঠিত থাকি, ফুৰায় দুই আখি,
 ধবব তনয় মকবাক ॥১৮
 অগ্নি সমানবর্ণ, বধত চবিয়া আসে,
 যেন দেখি কালমেঘ খণ্ড।
 নবাস্তক বীরবব, ইহাকেসে বোলয়,
 দেবাস্তব কম্পণ প্রচণ্ড ॥১৯
 সিংহ যোদ্ধ বাঘ সমে, সন্মুখি পৰ্বত ভুলি,
 উচ্চায়া আসন্ন যিবা পোট।
 দেৱাস্তক-নাম ইটো, মহাবল নিশাচব,
 ইন্দ্রয়ো নদহে যাব চোট ॥২০

ধবল ব্রহ্ম চড়ি, সানাইল ত্রিশূল ধবি,
 উচ্চায়া আসন্ন হাতগিবা।
 ধবি পৰ্বতত যেন, কাল মেঘখণ্ড দেখি,
 ইহাকেসে বোলয় ত্রিশিবা ॥২১
 নানা ভূতাপুত্রগণ, বেড়িয়া আছন্ন যাব,
 উট ঘোড়া কুঞ্জব বহত।
 সদস্ত নাম বীর, ইহাকেসে বোলয়,
 জিতাস্তব বাক্সব হুত ॥২২
 হাণ্ডি শৃগালীৰ বর্ণ, যি গোটা আসন্নহেবা,
 পৰ্বতব সদৃশ আৰস্ত।
 পত্রচাপ সমধনু, ফুৰায় আসে আতি,
 ইহাকেসে বোলয় নিকুস্ত ॥২৩
 যাহাক দেখাহা হেবা, হাতত পবিষ ধবি,
 চাহন্তে আসন্ন দশ দিন।
 নিকুস্ত যে নিশাচব, ইহাকেসে বোলয়,
 দেবাস্তব চমক মুনিষ ॥২৪
 শবত কালব যেন, সম্পূর্ণ চন্দ্রব সম,
 ছত্ৰেক ধবিলা যাব ভুলি।
 সূর্য্যব কিরণ সম, মাথাত কিৰিটি জ্বলে,
 ঢোলস্ত চামব দুই চুলি ॥২৫
 অগ্নিব সম যাব, দশ মুখ জ্যোতিষ্কাব,
 বিদ্যাগিবি সম যাব কায়।
 ইহাকেসে বোলয়, দুৰ্জ্জন বারণ নদা,
 বিপুগণ শবদে পলায় ॥২৬
 জয় জয় বহুনাথ, প্রণামোঁ নমাই মাথ,
 তুমি দেৱ নীনচুঃসহাবী।
 তকত জনব মত, দুখ শোক বিনাশন,
 বাক্স কুলব কয়কাবী ॥২৭
 নিজ যশ গুণচর, প্রকাশিলা কৃপায়,
 জগতকে কবিলা উচ্চাব।
 মাধব কন্দলী জপে, বাম বোলা সৰ্ব্বজনে,
 ভেবে হুখে তবিবা সংসাৰ ॥২৮

১৭ অধ্যায়ান্ত ।

বারং৭ শ্রীৰাম নন্দবব সৈতে বৃত্ত আক পবাত্তর।
 পদ।

বিতীৰ্ণে প্রতি প্রতি চিনাইলা প্রত্যেক।
 বাঘরে বোলন্ত কিনো চণ্ড পুরুষেক ॥১

সূৰ্য্যৰ সদৃশ জ্বলে তপৰ প্ৰভাৱে ।
 চাহিতে নপাবি চকু জ্যোতিয়ে নধাৱে ॥২
 ত্ৰৈলোক্যত সাৰ যত সৈন্য় বাৱণৰ ।
 একো একো বীৰ যেন যম কুবেৰৰ ॥৩
 হাতে অস্ত্ৰ ধৰিয়া যুদ্ধক সবে জাম্পে ।
 ভালে দেবান্ধৰ নব তব তৰি কাম্পে ॥৪
 সাজি আসি ভৈলা যেনে বীৰ লঙ্কেশ্বৰ ।
 শ্ৰীৰাম লক্ষ্মণে হাতে লৈলা ধনুশৰ ॥৫
 বণক হৰিয়ে গাৱে সজ্জাহা চড়াইলা ।
 ত্ৰিপুর দহিতে যেন মহাদেৱ আইলা ॥৬
 বাৱণে সৈন্য়ক চাহি বুলিয়া আশ্বাস ।
 আমি বিদ্যমান কাৰো নাহিকে বিনাশ ॥৭
 বণ চাহি থাকা মোৰ দেখাহা প্ৰভাৱ ।
 বানৰৰ কথিৰে তৰ্পিবো চণ্ডীমাৰ ॥৮
 এহি বুলি ৰাজা শৰচাপ ধৰি কৰে ।
 জাকে জাকে কপিক মাৰয় ঘোৰ শৰে ॥৯
 ৰামসেনা বেচিয়া দিলেক অস্ত্ৰ জাক ।
 শৰে হানি নিবাবিল মুচুইলেক তাক ॥১০
 আধাকে বাৱণে শৰ মাৰিতে লাগিল ।
 বাঘৰ সেনা যত গিবিসাই ভাগিল ॥১১
 আকাশত মেঘ যেন উৰে চণ্ডবাৱে ।
 মংগ্ৰ সব পলাই যেন কুন্তীৰ ঘাৱে ॥১২
 দশগ্ৰীৱে খেদয় যুগক যেন বাঘ ।
 নাইস বুলি সূগ্ৰীৱ ভেটিল তাৰ আগ ॥১৩
 বল দিয়া সমূলি পৰ্ব্বত খোট তুলি ।
 বাৱণক লাগিয়া হানিলা হুং বুলি ॥১৪
 পৰ্ব্বতৰ বাঘ ঘোৰ উৰবন্তে যাই ।
 পশু সব উৰয় নাগেয়ো ফোফাই ॥১৫
 বাৱণক লাগি যাই বিদ্বাদ শব্দে ।
 দেখিয়া ৰাক্ষসগণ থাকিলা তৰখে ॥১৬
 ৰমদণ্ড সদৃশ অনেক শত শৰে ।
 পৰ্ব্বতক কাটিয়া পেলাইলা লঙ্কেশ্বৰে ॥১৭
 খণ্ড খণ্ড হুইয়া যেনে গিৰি গৈলা ভাগি ।
 দিব্য অস্ত্ৰ বুৰিলেক সূগ্ৰীৱক লাগি ॥১৮
 হাওৰে বানৰ তোৰ এতমান গহ ।
 বাৱণ ৰাজাৰ আজি প্ৰহাৰক সহ ॥১৯
 এহি বুলি এক বাণে বিকিলেক ছোহে ।
 সেহি শৰে কপিৰাজ পবিলন্ত মোহে ॥২০

বাৱণৰ শৰে যেনে বিকিলা শৰীৰে ।
 কেৱলন্তে থাকিলা সূগ্ৰীৱ মহাবীৰে ॥২১
 নিশ্চেষ্ট দেখিয়া সবে আপন ৰাজাক ।
 মুখে মুখে দিলা বাৱণক শৰ জাক ॥২২
 গয় যে গৱাক্ষ অঙ্গদ জ্যোতিমুখ ।
 মৈন্দ দ্বিবিদ নীল মনত আত্মধ ॥২৩
 সমূলে উদ্ধাৰি বৃক্ষ পৰ্ব্বত বৰিষে ।
 হানি বাৱণাৰ পুৰিলন্ত দশদিশে ॥২৪
 নিসংশয় বণত দুৰ্ব্বাৰ লঙ্কেশ্বৰ ।
 বজ্ৰসম হানিলা অনেক শত শৰ ॥২৫
 বাৱণৰ অস্ত্ৰচয় যেন যম দণ্ড ।
 বৃক্ষ শিখৰক কবিলেক খণ্ড খণ্ড ॥২৬
 বানৰৰ অস্ত্ৰ যেনে মুচুইলেক তাক ।
 বাৱণে হানিলা অসংখ্যাত শৰ জাক ॥২৭
 অৰ্দ্ধচন্দ্ৰে বিপাট বেলখ কনিয়ালী ।
 নিবন্তৰে বানৰক খেলা সালি সালি ॥২৮
 গিবিস গিবিস কৰি ধৰণীত শুয়া ।
 সবহি থাকিলা পৰি বিমুচ্ছিত হয় ॥২৯
 আন যত বীৰগণ ভজাইলা বাৱণ ।
 সবেয়ো পশিলো গৈয়া ৰামত শৰণ ॥৩০
 ৰামে দেখিলন্ত পাছে বাৱণৰ জয় ।
 আপনাৰ বীৰ যত মুচ্ছিত হোৱয় ॥৩১
 ধনুৰ্বাণ সাজি যন্ত যুজিবাক মনে ।
 আগ বাঢ়ি হাত যোৰে বুলিলা লক্ষ্মণে ॥৩২
 শুনিলোক দাদা হেৰা তোমাতে মেলাও ।
 আজ্ঞা কৰিলোক মোক যুজিবাক যাও ॥৩৩
 চিৰকাল তোমাৰ দুখৰ মান সাৰোঁ ।
 আজ্ঞা কৰিলোক মোক যুজি তাক মাৰোঁ ॥৩৪
 আপনি জানাহা দাদা মই যেন বীৰ ।
 শৰে হানি বাৱণৰ ছেদোঁ দশ শিৰ ॥৩৫
 কীৰ্ত্তিক ধৈ এৰোঁ আজি এহি তিনি লোক ।
 বাৱণ বধিতে দাদা আজ্ঞা দিয়া মোক ॥৩৬
 বাঘৰে বোলন্ত বাপ শুনবে লগাই ।
 মই জানোঁ তোক সম বীৰ কেহো নাই ॥৩৭
 দশগ্ৰীৱ অভয় দুৰ্ব্বাৰ বদন্ত ।
 খলৱলি লগাইলেক তিনিয়ো লোকত ॥৩৮
 যুদ্ধত কুশল বৰ দুৰ্জয় ৰাক্ষস ।
 ছিত্ৰে চাই প্ৰহাৰ কৰয় যেন মশ ॥৩৯

আপনাক বাধিতে তাহার সন্ধি চাই।
 হেলা নকবিয়া বাপু যুজিবাক যাই। ৪০
 বাধরত মেলায়া লক্ষণ চলি যান্ত।
 বাধণৰ আগত হনুমন্তে ভেটিলন্ত ৪১
 শব সব ভাঙ্গি মুৰি এৰাইয়া পথত।
 ডের দি চড়িলা গৈয়া তাহার বখত ৪২
 বাধণৰ আগে পৰি ভাবুকি আউস।
 কিছু কিছু ভাবুকিয়ে জনাইলা তবাস ৪৩
 সম্মুখি বোলয় ওবে দুৰ্জ্জন বাধণ।
 বববেসে প্রসাদে জিনিলা দেৱগণ ৪৪
 তোত হাৰিলেক যত সুবাস্তব নাগে।
 বিদ্যাবৰ গন্ধৰ্ব যে শবদতে ভাগে ৪৫
 বানবত ভয় তোৰ ভৈল আশান্তব।
 নাকোটিল কিলাই আজি নিবো যম ঘৰ ৪৬
 তোৰ মোৰ সমৰ দেখক দেৱলোকে।
 প্ৰথমে প্ৰহাৰ তই কৰি এৰ মোকে ৪৭
 পাছে তোক মই বাম হাতে চৰ দিৰোঁ।
 শৰীৰৰ জীৱ কাড়ি যম ঘৰে নিৰোঁ ৪৮
 বাধণে বোলয় কত বিকৰ্ষস আৰ।
 প্ৰথমতে মোক তই কৰিয়ো প্ৰহাৰ ৪৯
 পাছে মোক কেন মতে চৰব মাৰিবি।
 মোহৌৰ প্ৰহাৰে তই যমঘৰে যাইবি ৫০
 মাকতি বোলয় কৰি আছোহৌ প্ৰহাৰ।
 অক্ষ কুমাৰক পূৰ্বে কৰিছো সংহাৰ ৫১
 পুত্ৰ শোকে তোহৌৰ হৃদয়ে দিলোঁ শাল।
 পাছে তোক মাৰো আগে মোক চোটখাল ৫২
 ক্ৰোধিলেক বাধণ কঠোৰ শুনি বাগী।
 হৃদয়ত চৰবেক বৈসাইলেক টানি ৫৩
 কণেক কম্পিয়া গৈলা কপি মহাবীৰ।
 সাহায্য হয় থিব কৰিলা শৰীৰ ৫৪
 বজ্জ সম চৰব বৈসাইলা হনুমন্তে।
 ফুৰি ফুৰি লক্ষ্যনাথে থাকিলা কম্পন্তে ৫৫
 হাক টি ঘামিলা বাজা দেখে তৰোময়।
 ভূমিকম্প ঘাস্তে ঘেন পৰ্বত কম্পয় ৫৬
 হনুমন্তে কম্পাইলন্ত ত্ৰৈলোক্য বাধণ।
 দেৱ মুনি সিদ্ধ সব গন্ধৰ্ব চাবণ ৫৭
 আকাশত থাকি বিহ্ব দিলা কোঁড়হলে।
 হাসন্ত নাচন্ত নৃত্য কবন্ত সকলে ৫৮

কতোবেলি লক্ষ্যনাথে পাইলন্ত চেতন।
 মাকতিক বুলিলন্ত প্ৰশংসা বচন ৫৯
 সাধু সাধু বায়ুহৃত বব যশ পাইলি।
 মই হেন বীৰক একে চৰবে কম্পাইলি ৬০
 মাকতি বোলন্ত অবে মই কেন ভাল।
 মোহৌৰ চৰবে তোৰ নভাঙ্গিল গাল ৬১
 আমাৰ বীৰত্ব সবে আছে দিক দিক।
 মোহৌৰ চৰবে বেটা তই জীলি কিং ৬২
 উপালন্ত এৰি মোক আৰকা প্ৰহাৰ।
 মুঠিৰ প্ৰহাৰে তোক পোৰোঁ যম ঘাৰ ৬৩
 তোৰ মোৰ সমৰ দেখন্তে দেৱলোকে।
 তেহে প্ৰশংসন্তো পাছে তোহৌকেবা মোকে ৬৪
 ধৰ্ব বোলে বাধণৰ মনত আতুষ্টি।
 নিৰ্যাত শবদে হৃদয়ত হানে মুষ্টি ৬৫
 দাকণ প্ৰহাৰে কপি ভৈলন্ত বিহ্বল।
 চলিয়া পৰিলা যেন পৰ্বত সজল ৬৬
 হনুমন্ত অচেতনে পৰিবাৰ দেখি।
 নীল বানৰক ধাইলা তাহাক উপেক্ষি ৬৭
 শব মুষ্টি কৰে যেন মেৰে ঢালে জল।
 অৰ্দ্ধে উৰ্দ্ধে দশ দিশে যুৰিলা সকল ৬৮
 নীল সেনাপতিক পিড়িলা যেনে শৰে।
 বাধণাক হানিলেক গিৰিৰ শিখৰে ৬৯
 আতি বৰ বেগে আসে দশগ্ৰীৱে জানি।
 থণ্ড থণ্ড কৰিলা অনেক শব হানি ৭০
 কতো বেলি হনুমন্তে পাইলন্ত চেতন।
 সুযুক্তি থাকিলা বজ্জ চাহিবাক মন ৭১
 বাৰ দিয়া বোলন্ত বাধণ মন্দ কৰ্ম।
 মোক এৰি আনক বৃক্ষস কোন বৰ্ম ৭২
 আন কাণ কৰি বাজা শুনি সুশুনিল।
 ইহাৰ প্ৰহাৰে প্ৰাণ মাইবাৰ শুণিল ৭৩
 সেনাপতি সবে বণ কৰিবাৰ ছল।
 মাকতিক কৰিবাক চাহন্ত নিকাল ৭৪
 বৃক্ষ বৰিবিয়া নীলে দশোদিশে চাইলা।
 অসংখ্যাত শব হানি কাটিয়া পেলাইলা ৭৫
 তক চূৰ্ণ ভৈলা দেখি ক্ৰোধে জ্বলি গৈলা।
 ব্ৰহ্ম দেহা কৰি তাৰ অজন্ত পৰিলা ৭৬
 ইমাখাৰ পৰা কপি সি মাখাক বাই।
 কুৰি বান গালক ভাঙিলা চৰবাই ৭৭

মন পন্নব বেগে শীত্রে কপি হাটি ।
 ধনু বধে ধ্বজে ধনু বৃশে মাঝে লাখি ॥৭৮
 বান্ধণ নৃপতি শব কবিত্তে নপারে ।
 বিশ্বয়ৈ থাকিলা রাজা বিশ্বল স্বভারে ॥৭৯
 অগনিব অস্ত্রক যুঝিলা লঙ্কেশ্বর ।
 ডাক দিয়া বোলে শুনা মায়াবী বানব ॥৮০
 আপন বাধিত্তে যোব যত আছে মায়া ।
 এহি অস্ত্র গোটে তোব পবিবেক কায়া ॥৮১
 মস্তক পড়িয়া শব হানিলা বান্ধণে ।
 নীলব হিয়াত গৈয়া পবিলা সন্ধানে ॥৮২
 বাপখন প্রসাদে আপন তেজ বলে ।
 প্রাণে নমবিয়া ঢলি পবিল সচ্ছলে ॥৮৩
 নীলক পাবিয়া বীৰ লক্ষ্মণক ধাইল ।
 মেঘব গর্জনে বধ সমব চপাইল ॥৮৪
 লক্ষ্মণে বোলন্ত অবে মায়াবী বান্ধণ ।
 বানবক এবিয়া আমাক দেহ বণ ॥৮৫
 প্রচণ্ড বচন শুনি ধনুব টঙ্কার ।
 বাম হেন জানি মনে ক্রোধ ভৈলা তাব ॥৮৬
 কি মোব আনন্দ বাম তোক ভেট পাইলোঁ
 খণিতেক বহু আজি যমক পঠাইলোঁ ॥৮৭
 লক্ষ্মণে বোলন্ত ওবে বান্ধণ দুন্দুব ।
 নিশ্ফল বণব মাজে গর্জস অস্ত্রব ॥৮৮
 হেব দেখে আছে হাতে ধনু শব ধবি ।
 বিকর্ষনা এবি বণ দেহ ঝাণ্ট কবি ॥৮৯
 এতেক বচন শুনি নৃপতি বান্ধণ ।
 লক্ষ্মণক হানিল সনাইল সাত বাণ ॥৯০
 শব বহি আসন্তে হুমিত্তে ভেট পাইল ।
 আপনাব শবে তাক কাটিয়া পেলাইল ॥৯১
 লক্ষ্মণব শবে সাতো বাণক ছেদিল ।
 আধাকে বান্ধণে শব মাঝিত্তে লাগিল ॥৯২
 নিসঙ্কি কবিয়া শব আসে বায়ুবেগে ।
 সূর্য্যক ঢাকিলা যেন আবণব মেঘে ॥৯৩
 বান্ধণব শবে দেখে ছানিলা গগন ।
 লক্ষ্মণব শবে তাক কবিলন্ত ছয় ॥৯৪
 আকাশক ভেদিয়া শবব জ্যোতিষ্কাব ।
 সূর্য্যব কিবণে যেন ফেবিলা আন্ধাব ॥৯৫
 দশ পাট শব ভূণ হস্তে বাচি লৈলা ।
 আকর্ষ পুঝিা তাক হানিয়া পঠাইল ॥৯৬

পিঠিত্ত বজাইলা শব পবি হৃদয়ত ।
 মুচ্ছা যাই দশানন পবিলা বখত ॥৯৭
 চেতন লভিয়া ক্রোধিলেক যেন যম ।
 কুবি গোটা শব প্রহাবিলা সর্প সম ॥৯৮
 সন্ধানে পবিলা লক্ষ্মণব হৃদয়ত ।
 তমোময় দেখিলা লক্ষ্মণ ভগবন্ত ॥৯৯
 জাজ্বল্য সমান ক্রোধি হুমিত্তো কুমাৰ ।
 ধনু ধবি যাঠি শব কবিলা প্রহাব ॥১০০
 হৃদয়ত পবি শব পিঠিত্ত বজাইল ।
 শব চোটে দশগ্রীৱ দ্বিগুণে কিটাইল ॥১০১
 চতুর্দিকে লক্ষ্মণক দিলা শব জাক ।
 বানব আন্ধাবে নেদেখিয় আপনাক ॥১০২
 হেন দেখি লক্ষ্মণে হানিলা শব ছয় ।
 অস্ত্র চয় কাটিয়া গুচাইলা তমোময় ॥১০৩
 দুয়ো বীবে বেগে শব প্রহাব কবয় ।
 শবে শবে থাকিয়া চৌভিত্তি তমোময় ॥১০৪
 দুয়ো দুইব শব কাটি গুচাইল আন্ধাব ।
 ববিব কিবণ আসি ভৈলা পয়সাৰ ॥১০৫
 প্রসন্ন দেখিয়া শব হানে আসবিস ।
 জলস্থল আকাশ পুঝিলা দশোদিশ ॥১০৬
 মেদিনী মণ্ডলে দুয়ো বীৰ খবতব ।
 দুইহানে শবীৰ আতি শবে জবাজব ॥১০৭
 দুইহানো শবীৰ হস্তে বহয় কথিব ।
 দুই পর্ব্বতব যেন বহে গেক নীৰ ॥১০৮
 লক্ষ লক্ষ কোটি কোটি অসংখ্য প্রমাণ ।
 দুইহান ধনুব হস্তে নিকলয় বাণ ॥১০৯
 দুই খান ধনু দেখি মণ্ডল আকাব ।
 বাঁশ বন ফুটে যেন শবব প্রহাব ॥১১০
 দুয়ো বীবে সম বলে প্রহাবয় শব ।
 নিসঙ্কি কবিয়া ফুটি গৈলা কলেরব ॥১১১
 আব কুশকর্টক দিবাৰ সঙ্কি নাই ।
 বিপবীত দেখি সর্ব্বজনে আছে চাই ॥১১২
 তন্তুল্য সমান দুয়ো বীৰ বলীয়াব ।
 আকাশব শব কাটি গুচাইলা আন্ধাব ॥১১৩
 পুনবপি দুয়ো বীবে শব প্রহাবয় ।
 বানে নিসঙ্কিয়া আকাশত তমোময় ॥১১৪
 বিনা নিশা বিনা মেঘে ঘোব অন্ধকাব ।
 বায়ু নবহস্ত নাহি ববিব সকাব ॥১১৫

পাখি সমে শব ছুইবো শবীৰত পশে ।
 মৰ্মস্থান ভেদিয়া পাতাল পূব পশে ॥১১৬
 অস্থি চৰ্ম্ম মাংসকো বিক্ৰিলা ছুইবো শবে ।
 তথাপিভো দুয়ো বীৰে কটাক্ষ নকৰে ॥১১৭
 অজয় অভঙ্গ দুয়ো কবন্ত সংগ্রাম ।
 ত্ৰৈলোক্যত সাৰ দুয়ো বীৰ অনুপাম ॥১১৮
 সিংহ হেন জাম্পান্ত বণত নকম্পন্ত ।
 অৱহিতে যুদ্ধন্ত ছিদ্ৰক নপাৱন্ত ॥১১৯
 আগ বাঢ়ি যান্ত পাছ লাগি নপলান্ত ।
 তেলীয়াৰ জান্ত যেন চোবাৱন্ত দান্ত ॥১২০
 দুৰ্জয় বাৱণ দশবধৰ কুমাৰ ।
 দুয়ো বীৰে যুদ্ধে তিনি ত্ৰৈলোক্যতে সাৰ ॥
 লক্ষ্মণে হানিলা অসংখ্যাত শব চয় ।
 অস্ত্ৰ সব কাটিয়া গুচাইলা তমোময় ॥১২২
 আকাশত দেৱগণ চাহিয়া আছন্ত ।
 বামৰ কনিষ্ঠ বীৰ সমবে নাচন্ত ॥১২৩
 অৰ্দ্ধচন্দ্ৰ হানিলা বিপাট বহুদন্ত ।
 পৰ্বতক বেঢ়ি যেন দেৱে ববিষন্ত ॥১২৪
 দশগ্ৰীৱ কম্পি গৈলা শবৰ প্ৰতাপে ।
 ব্ৰহ্মাৰ দিবাৰ অস্ত্ৰ যুৰিলেক চাপে ॥১২৫
 বল দিয়া হানিলেক শীত্ৰে বহি যাই ।
 শব সব উবাইলা মেঘক যেন বাই ॥১২৬
 লক্ষ্মণৰ কপালত ফুটিলা সন্ধান ।
 বিমূৰ্ছিত ভৈলা বীৰ হৰিলা চেতন ॥১২৭
 কণেকে চেতন পাইলা স্তত স্মিত্ৰাৰ ।
 বাৱণে গুণয় কিনো বীৰ বলীয়াৰ ॥১২৮
 লক্ষ্মণে হানিলা তাক এগোটা নবাচে ।
 হৃদয়ত ফুটিয়া বজাইলা পিঠি পাছে ॥১২৯
 দশগ্ৰীৱে কম্পয় লক্ষ্মণে হেন জানি ।
 ধেনু খান ছেদিলন্ত অৰ্দ্ধচন্দ্ৰ হানি ॥১৩০
 আকৰ্ণ পুৰিয়া ধনু আজুৰিয়া টানে ।
 আৰ কায়ো বিক্ৰিলা শনাইত শত বাণে ॥
 বিপৰীত কৰিয়া কধিব বহে গাৱে ।
 ঘামি গৈলা লঙ্কানাথে চেতন নপাৱে ॥১৩২
 বিহ্বল হৈলেক বাজা চলোপৰো কৰে ।
 কণেকে চেতন পাইলা ব্ৰহ্মদত্ত বৰে ॥১৩৩
 মনে মনে বাজা বোলে কিনো অসদৃষ্ট ।
 ত্ৰৈলোক্য অজয় ইটো বামৰ কনিষ্ঠ ॥১৩৪

আন লগে যুদ্ধে যেনে মোৰ ছুইবে উলি ।
 এহি বুলি ব্ৰহ্মাৰ শক্তি লৈলা তুলি ॥১৩৫
 বল দিয়া হানিলেক লক্ষ্মণক লাগি ।
 আকাশত দেৱগণ পলাইলেক ভাগি ॥১৩৬
 আকৰ্ণ পুৰিয়া ধনু আজুৰিলা টানে ।
 শক্তিক হানিলেক অসংখ্যাত বাণে ॥১৩৭
 আকাশত উঠে যেন বিধুম অগনি ।
 দেখিলন্ত লক্ষ্মণে শক্তি আসে ছানি ॥১৩৮
 শক্তিত পৰি শব গৈলেক উফৰি ।
 চমৎকাৰে লক্ষ্মণ থাকিলা হিয়া তৰি ॥১৩৯
 হৃদয়ত পৰি চিতে পৰিলেক চলি ।
 লক্ষ্মণৰ শবীৰক শক্তি থৈলা সালি ॥১৪০
 যিহেতু আপনি মহাব্ৰহ্ম শুদ্ধ সত ।
 লক্ষ্মণে আপনি চিন্তি থাকিলা মনত ॥ ৪১
 নাসাত পৰণ নাহি গমনাগমন ।
 স্নাতক শবীৰ যেন হৰিলা চেতন ॥১৪২
 হস্তীক মাৰিয়া যেন সিংহৰ আক্ৰান্তি ।
 বধৰ নামিয়া বাজা আনিবাক যান্তি ॥১৪৩
 কুৰি হাতে ধৰি দশগ্ৰীৱে দঙ্গ দিলা ।
 নাৰায়ণ তেজ অনুমাত্ৰো নলবিলা ॥১৪৪
 বাৱণে বোলায় কিনো মুনিষ আত্ম ।
 উপাৰিয়া নিবে পাৰোঁ যেক মন্দৰক ॥১৪৫
 মহাদেৱে কৈলাসকে তুলি আলগাইলো ।
 বাঘৰ কনিষ্ঠৰ ওচৰ নপাইলোঁ ॥১৪৬
 হনুমন্তে গুণিলন্ত মিলয় অকাষ ।
 লক্ষ্মণক নিবে খোজে লঙ্কাৰ যে মাজ ॥১৪৭
 হৃদয়ত মাৰিলন্ত বজ্জসম মুষ্টি ।
 সদায়ে চলিলা বাজা প্ৰাণ যাই ফুটি ॥১৪৮
 হনুমন্তে কম্পাইলন্ত ত্ৰৈলোক্য বাৱণে ।
 সিদ্ধ মুনি বিদ্যাবৰ গন্ধৰ্ব চাৰণে ॥১৪৯
 আকাশত দেৱগণে কৰে জয় জয় ।
 শক্তিব বীৰত্বক সবে প্ৰশংসয় ॥১৫০
 দুইহাতে তুলিয়া কান্ধত কৰি লৈ ।
 শীত্ৰবেগে আক্ৰাইলা বামৰ পাশে গৈ ॥১৫১
 লক্ষ্মণৰ হিয়াত শক্তি হসকিল ।
 পুতুকপি বাৱণৰ চৌপদ পশিল ॥১৫২
 স্মিত্ৰা নন্দন নাৰায়ণ মহাবি ।
 শবীৰ কৰিলা স্তম্ভ ব্ৰহ্মজ্ঞান স্মৰি ॥১৫৩

বাৰণো জীলেক পাছে ববৰ প্ৰসাদে ।
 ক্ৰোধত জ্বলিলা বানৰাৰ সিংহনাদে ॥১৫৪
 আথে বেথ কৰিয়া আপন বথে গৈল ।
 ধনুশৰ ধৰিয়া যুদ্ধক সাজ ভৈল ॥১৫৫
 বামে দেখিলন্ত বান্ধুসৰ কুলি মালি ।
 বব বব বীৰক বাৰণে থৈলা শালি ॥১৫৬
 লক্ষ্মণ ভয়াই বব কষ্টে এবাইলন্ত ।
 আপনি সাজিয়া বাৰণক ধাৰে যান্ত ॥১৫৭
 বামে য়েবে সমৰ কৰিবে চলি যান্ত ।
 কৰযোৰে হনুমন্ত বাক্য বুলিলন্ত ॥১৫৮
 আদেশ গোসাই হেৰ আৰোহিয়া মোক ।
 পিঠিত চড়িয়া বাৰণক যুজিয়োক ॥১৫৯
 এহি হোক বুলি বামে পিঠিত চড়িলা ।
 বাৰণ বধিতে হুমঙ্গলক পঢ়িলা ॥১৬০
 ইন্দুদেৱ যান্ত যেন ঐবান্ত স্কন্ধে ।
 বিৰোচণ অশ্বক মাৰিতে প্ৰবন্ধে ॥১৬১
 বথত চড়িয়া আছে বীৰ লঙ্কেশ্বৰ ।
 শ্ৰীৰাম বদতি অবৈ শুন নিশাচৰ ॥১৬২
 কি মোৰ আনন্দআজি তোক ভেটপাইবাঁ ।
 স্ত্ৰীচোৰ তোক আজি যমক পঠাইবোঁ ॥১৬৩
 শৰণ পশস য়েবে ব্ৰহ্মাদেৱ পাশ ।
 জলে বুৰ দেস যদি তোৰ নাহি বাথ ॥১৬৪
 তোৰ অনুবল হোক দেৱশ্বৰ নৰে ।
 সবাহাকে মাৰিবোঁ অবধ্য মোৰ শৰে ॥১৬৫
 মোহোৰ ঘৰিণী হৰি আনিলি বৰ্বৰ ।
 কালে তোক গ্ৰাসিলে অধ্যম নিশাচৰ ॥১৬৬
 শক্তি বিক্লি তই যাহাৰ শৰীৰে ।
 সবংশে মাৰিব তোক লক্ষ্মণ বীৰে ॥১৬৭
 বামৰ বচনে বীৰ বাৰণ খঙাইল ।
 অনেক তিখান শৰ গুণত চড়াইল ॥১৬৮
 হনুমন্ত বীৰক বিক্লি বব টানে ।
 মাকতিৰ হৃদয়ত ফুটিলা সন্ধানে ॥১৬৯
 মৰ্মস্থানে বিক্লিলন্ত অসংখ্যাত বাণে ।
 বাঢ়িবে লাগিলা কপি দশগুণ প্ৰাণে ॥১৭০
 একেতো অবধ্য আৰু বাঘৰ যান ।
 শ্ৰীমন্ত শৰীৰ জ্বলে মেকৰ সমান ॥১৭১
 হনুমন্ত বীৰক বিক্লিলা য়েবে শৰে ।
 ক্ৰোধিলেক বাঘৰ নসহে কলেৱৰে ॥১৭২

আৰব তাহাক শৰ কৰিতে নৈদিল ।
 অৰ্দ্ধচন্দ্ৰ হানি বামে ধনুক ছেদিল ॥১৭৩
 শ্ৰীৰাম দেৱক মুনিষ নাই জোৰ ।
 স্বৰিতে কাটিলা বাৰণৰ চাৰি ঘোড় ॥১৭৪
 বাঘৰ হাতত অবধ্য শৰ আছে ।
 সাৰথিক কাটি বথ ভাঙ্গিলন্ত পাছে ॥১৭৫
 শ্ৰীৰাম দেবৰ প্ৰহাৰ নোহে ছোট ।
 তুণবাণ ধনু কাটিলন্ত ধ্বজ গোট ॥১৭৬
 বাৰণ ভূমিত পৰি পাইল বব ভঙ্গ ।
 ত্ৰিদশ দেৱৰ তাক দেখি বব ৰঙ্গ ॥১৭৭
 এক বাণে হানিলন্ত বাৰণাক বুলি ।
 পিঠি পাছে বাজ ভৈলা হৃদয়ক ফুলি ॥১৭৮
 বিস্ময়ক পায়ী বীৰে থাকিলা তবাসি ।
 হাত হস্তে অস্ত্ৰ তাৰ পৰিলন্ত খসি ॥১৭৯
 স্ত্ৰবগণে চাহিয়া আছন্ত একদৃষ্টি ।
 অৰ্দ্ধচন্দ্ৰ হানি বামে কাটিলা কিৰীটি ॥১৮০
 কিৰীটি পৰিলা খসি হৰিলা প্ৰতাপ ।
 দশগ্ৰীৱ ভৈলন্ত নিৰ্বিষ যেন সাপ ॥১৮১
 শ্ৰীহানি বাৰণ মলিন হুইয়া গৈল ।
 প্ৰচণ্ড আদিত্য যেন তেজহীন ভৈল ॥১৮২
 বাঘৰে বোলন্ত মোৰ বচন আকল ।
 জীৱমানে পঠাও লঙ্কাক লাগি চল ॥১৮৩
 জনত থাকিবে মোৰ বাম হেন বীৰ ।
 প্ৰয়াসিলা বাৰণৰ কাটিলন্ত শিৰ ॥১৮৪
 সাক্ষ্য স্বৰূপে গৈয়া হয়ো সঙ্কুৰ্ণ ।
 সাজি আস মাৰি পেলোঁ যমৰ কৰণ ॥১৮৫
 বৈলেখিয়া লঙ্কেশ্বৰ চপৰাইলা মাথ ।
 সৈমন্তে আৰকা গৈয়া পশিলা লঙ্কাত ॥১৮৬
 বাৰণাক দেখিয়া নিশ্চীক মুখ ভৈলা ।
 লঙ্কাপুৰি খান কাংস পৰি জিম গৈলা ॥১৮৭
 বাৰণ ৰাজ্যক বামে সমৰে ভঙাইল ।
 দেব মুনি ঋষিগণে আনন্দক পাইল ॥১৮৮
 শ্ৰীৰামক প্ৰশংসিলা অনেক আনৰ্গ ।
 বাত্ৰভণ্ড শব্দে পুৰিলা সপ্তস্বৰ্গ ॥১৮৯
 ব্ৰহ্মা আদি দেৱে স্তুতি কৰিলা বিস্তৰ ।
 পাৰিজাত বৰিষিলা শিৰৰ উপৰ ॥১৯০
 যত যত বীৰগণে ঢালিলা বাৰণে ।
 সবাবো কাঢ়িলা শৰ শ্ৰীৰাম লক্ষ্মণে ॥

গাৱ সব মাজিলা অমৃত সম হাতে ।
দশগুণ তেজবল এবাইলা আঘাতে ॥১৯২
শুনা সভাসদ বামায়ণ কথা সাৰ ।
কলিয়ুগে আতপৰ ধৰ্ম নাহি আৰ ॥১৯৩
জানি মহা হুখে পান কৰা কৰ্ণ ভৰি ।
নিবস্তবে নবে ডাকি বোলা হবি হবি ॥১৯৪

১৮ অধ্যায়—কুন্তকৰ্ণৰ নিজাতক আৰু
ভুতযাত্রা ।

হুলবি

সিংহাসনে গৈয়া, বসিলা বাৰণ,
বণত হতাশ হইয়া ।
পুৰাণ কাহিনী, কহিবে লাগিলা,
পাত্ৰক সবে মিলাইয়া ॥১
আশেষ তপস্ৰা, কবিলোঁহো আমি,
ব্রহ্মাদেৱে দিলা বৰ ।
পাছে সমুখিয়া, বুলিবে লৈলন্ত,
শুন ওবে নিশাচৰ ॥২
দেৱ মনুষ্যত, যক্ষ দানৱত,
সবাতে হইবি অজয় ।
নিশ্চয় কৰিয়া, তোক বুলিলোঁহোঁ,
সানুগত হইবি ভয় ॥৩
ববৰ প্ৰসাদে, তিনিয়ো জগত,
ধাকিতে হুখে নেদিল ।
বণ বণ কবি, মনুষ্যে ভজাইলে,
ব্রহ্মাৰ বৰ মিলিল ॥৪
পাত্ৰগণ যত, আমাৰ শুনিয়ো,
আৱৰ আসাজ কাষ ।
হেমৱন্ত গিৰি, পয়ানে চলিলোঁ,
আমাৰ নভৈলা লাজ ॥৫
নন্দি ছৰাবিক, মই ভেট পাইলোঁ,
ভেস্বে মহেশ্বৰ গণ ।
বানৰব বুৰ্ণা, নন্দিক দেখিয়া,
শিহবিল ঘনে ঘন ॥৬
মুখ চাই চাই, ভাবুকি পাবিলোঁ,
বিভূতি কবি উখলি ।
জাম্বল্য সমান, কোপে হুলি গৈল,
মোক শপিলন্ত নন্দি ॥৭

হাওঁৰে বোটা, দুৰ্দ্ধন বাৰণা,
মোক তোৰ উপহাস ।
মোহৌৰ সদুশ, মুখ বানবানে,
চিস্তিবে তোৰ বিনা ॥৮
মহন্ত পণ্ডিত, ভয়াই বিভীষণ,
মোক বুলিলেক হিত ।
আপদ কালত, মৰণ সম্মিত,
তাক দেখিলোঁহোঁ তিত ॥৯
ভাল ভাল বীৰ, হৰিতে পঠাইয়া,
লক্ষা ভালমতে বাৰ্থা ।
প্ৰহন্ত মমাই, সমবে পবিল,
সবে সচকিতে থাকি ॥১০
ইতিনি ভুবনে, বাম লক্ষ্মণক,
সমান নাহি যুনিম ।
শবে হানি মোৰ, অস্তী ভেদিলেক,
শৰীৰে উধাই বিষ ॥১১
ঘনে ঘনে মোৰ, চেতন হবন,
বদন মলিন বৰ্ণ ।
বামক যুজন্ত, আন কেহোঁ নাই,
জগায়োক কুন্তকৰ্ণ ॥১২
ছয় মাস সিটো, নিশ্চেষ্ট স্বকপে,
আছন্ত ঘুমটি যায় ।
তাকে জগাইবাক, সমবে চলাই,
ভোজন সম্ভাৰ লৈয়া ॥১৩
বাজাৰ আদেশে, কোটি অসংখ্যত,
বাক্স গৈয়া আক্টাইল ।
ছৰাব পৈশন্তে, কুন্তকবৰণৰ,
নাকৰ বাৱে উড়াইল ॥১৪
কতোহোঁ বাক্স, ছৰাব আৱত,
বাৰব মুঠাত ধৰি ।
যিটুকি নাকৰ, বাৱ নেখেলন,
পাশিলা গাৱকাতি কবি ॥১৫
পৰ্বত সমান, পুৰুষক শুভি,
আছে পুলন্তিৰ নাতি ।
তাক জগাইবাক, বাক্স সকলে,
দৃঢ় কবি বান্ধে পাতি ॥১৬
ডেকা পৰ্বতৰ, সমান বাঢ়িল,
অন্ন বেজ্ঞনৰ বিঠ ।

মেকৰ সমান, ছবাব কৰিলা,
 খৰিকা জহাব পিঠ ॥১৭
 মহিব ববাহ, ছাগল মাৰিয়া,
 ধৈলা দৌলা দৌলি কৰি ।
 কোটি অসংখ্যাত, ডান্দৰ কলস,
 মদ্য কধিবক ভৰি ॥১৮
 দেৱান বসন, কুস্তকবণৰ,
 গৱত নিয়া ছবাইল ।
 হুগন্ধ চন্দন, পুষ্পৰ মালায়ে,
 ভূষিত আতি কৰাইল ॥১৯
 চতুৰ্দ্ধিশে বেড়ি, বাক্স সৰুকে,
 বোল কৰিবাক লৈলা ।
 আছোক জাগিব, কুস্তকবণৰ,
 কৰ্ণৰ পথে নগৈলা ॥২০
 বাঢ়য় সহস্ৰ, বাক্সে মিলিয়া,
 বেড়িয়া কৰয় বোল ।
 নানা বাতভণ্ড, কাণত আতাস,
 তুখুলে বাজয় ঢোল ॥২১
 অন্তৰীক্ষে যত, চটকা উৰয়,
 মৰিয়া ভূমিত পৰে ।
 কুস্তকৰ্ণ বীৰ, আছোক জাগিব,
 অধিকে ঘুমটি চৰে ॥২২
 সহস্ৰ সংখ্যাত, হস্তীয়ে নাদয়,
 ছুইদাস্ত ভিৰিয়া গাৱে ।
 ছাটৰ বাৰিত, ঘোড়া চিহবয়,
 গাধৰে ত্যজয় বাৱে ॥২৩
 ভেৰী শিঙ্গা শব্দ, মুহুৰি নিশান,
 তুখুলে বাজে কাহাল ।
 সকলে লক্ষ্যত, হলমূল লাগি,
 কাণত দিলেক তাল ॥২৪
 আটাস পাৰস্তে, কতো বাক্সৰ,
 গল সব গৈলা ফাটি ।
 সবহাবে খব, উশাস বজাই,
 থাকিলা বলত ঘাটি ॥২৫
 কতোহৌ বাক্স, হতাশ ছুইয়া,
 বাৰণক জনাইলস্ত ।
 তোমাৰ ভাতুক, জগাইবে নোৱাৰি,
 অধিকে ঘুমটি বাস্ত ॥২৬

বাৰণে বোলয়, সম্ভবে চলাই,
 আছোক আমাত সেৱা ।
 যেন মতে পাৰী, তেনে জগাৱা,
 তোমাত নাহিকে বেয়া ॥২৭
 আথ বেথৈ কৰি, বাক্স লৰিলা,
 বাজাত মেলানি পায় ।
 কুস্তকবণক, জগাইবে লাগিলা,
 গদা মূদগৰ লৈয়া ॥২৮
 দশ শত লোকে, হিয়াত চড়িয়া,
 লাঠি বৈসাইলেক টানি ।
 একোহৌ নাকত, পাঞ্চ পাঞ্চ শত,
 কলসে ঢালয় পানি ॥২৯
 গদা মূদগৰে, টানিয়া মাৰয়,
 আৰো পৰিষৰ বাৰি ।
 সেৱা কৰে বুলি, ঘুমটি চৰয়,
 গস্তীৰ বাজে ঘোজোৰি ॥৩০
 কতোহৌ বাক্স, সহস্ৰ সংখ্যাত,
 বাক্সেয়ো সাৰি ছুইয়া ।
 শৰীৰৰ বলে, প্ৰহাৰ কৰয়,
 গদা মূদগৰ লৈয়া ॥৩১
 দশ শত লোকে, হিয়াত চড়িয়া,
 থিথিল কৰয় বৰে ।
 গৱ জাস্তে বুলি, ঘুমটি চড়য়,
 মুখবায়া দাস্ততৰে ॥৩২
 আশেষ বাক্সে, কেশ আজোৰয়,
 কতো পাকৰয় নাক ।
 কাণত কামোৰে, মুকুটি লাঠিয়ে,
 বেড়িয়া কিলৰ জাক ॥৩৩
 কুস্তকৰ্ণে য়েবে, তেতো নজাগিলা,
 সবাবো গৰ্ব ভাগিল ।
 কতোহৌ বেলাত, কালৰ প্ৰমাণে,
 আপনি পাছে জাগিল ॥৩৪
 ছুই হাত যুৰি, মাথাৰ উপৰে,
 পিঠিক লাগি নিলেক ।
 পাতাল সদৃশ, বেষ্ট গোট বায়া,
 হামি গোট ভুলিলেক ॥৩৫
 জিহ্বাখান তাৰ, আলতা গুলিল,
 যেনে ব্ৰিবি শিখৰ ।

ছুই চক্ষু দেখি, অকণ ববণ,
 উদয় যেন ভাস্কর ॥৩৬
 নাসাব পন্ন, বহে তার আতি,
 কাক্তন চৈত্রের সম ।
 প্রজা সংহবিত্তে, উঠিয়া বলিলা,
 যেন কালান্তক যম ॥৩৭
 আগত যোগায়, বাবস সকলে,
 দেখে সবে অসদৃষ্ট ।
 গ্রাস আঠ সাতে, বায়া আঠাইলেক,
 ব্যঞ্জন যে ভাত পিঠ ॥৩৮
 যত যে কথিব, হৃগন্ধ জনক,
 যাঠি কলসেক পীল ।
 মহিব ববাহ, ছাগল ছুজিয়া,
 অর্ধেক পেট ভবিল ॥৩৯
 প্রণাম কবিতা, হাত বোবে থাকি,
 সকলে বাবস লোক ।
 সবাকৈ সমুখি, কুন্তকর্ণে বোলে,
 কিসক জগাইলি মোক ॥৪০
 আমাব ভাইব, লক্ষ্মণব দদাব,
 কি ভৈলা আসাজ কাষ ।
 আজি ধবি সবে, দুর্গতি খণ্ডাওঁ,
 ববি আনোঁ দেববাজ ॥৪১
 যুপাক নাম যে, বাজাব মন্ত্রীয়ে,
 হাতযোব বিনারয় ।
 আনসে কার্যাত, আখাস্তব ভৈলা,
 দেবত বাহিকে ভয় ॥৪২
 সীতাব হবণ, সন্তাপে বাঘবে,
 সাগবে ভৈলন্ত পাৰ ।
 পৰ্ব্বত আকাব, বাবস সকলে,
 চৌভিত্তি বেচি লঙ্কাব ॥৪৩
 আপনি জানাই, বাবণে ত্রৈলোক্য,
 জিনিলা ইবত কবে ।
 প্রাণব সশয়, মিলিলা বনত,
 ভঙ্কাইলা বাবব শবে ॥৪৪
 কিবীটি কাটিয়া, পেলাইলা বাঘবে,
 আসি ভৈলা জীৱবানে ।
 তোমাক জগাইবে, আমাক পঠাইল,
 কবন্ত চিত্তা আখানে ॥৪৫

কুন্তকর্ণে বোলে, বাজাব অহব,
 আমিনো কিসক জীওঁ ।
 বাম লক্ষ্মণক, বণ মাজে মাৰি,
 তপত কথিব পীওঁ ॥৪৬
 কতোহো বাবব, কতোহো কতোহো,
 পঠাইওঁ যম কবণ ।
 শত্রুক জিনিয়া, প্রণামোহোঁ আসি,
 দদাব ছুই চবণ ॥৪৭
 এতেক শুনিয়া, নৃপতিব পাত্ৰ,
 মহোদবে বিনারয় ।
 তুমি যে শত্রুক, জিনিবা ইহাত,
 কিছয়ে নাহি বিশ্বয় ॥৪৮
 তোমাক দেখিবে, বাজাব বনত,
 উদগে কবিত্তে আছে ।
 আগে নৃপতিব, চবণে প্রণামি,
 বণক চলিযো পাছে ॥৪৯
 মহোদব বোলে, কুন্তকর্ণ বীবে,
 হবিষে গাৰ চালিল ।
 সহস্র কলস, যত পান কবি,
 বাজাব পাশে চলিল ॥৫০
 লঙ্কাব গড় যে, এক আঠ ভৈল,
 আকাশ জানিলা ঘাই ।
 হেব নিজ কালে, পাইলেক বুজিয়া,
 বাবব ভাগি পলাই ॥৫১
 কতোহো বাবত, শবণ পন্ন,
 কতো সাগবাস্ত লজ্জ ।
 কতোহো বনত, লুকাই থাকন্ত,
 কতো পলাই যুহ ভজ ॥৫২
 কিনো বিপাকত, প্রাণক ছজাইলো,
 নেদেখিলোঁ বন্ধুলোক ।
 তুমি সব জীৱ, মানে পলাইবাহা,
 হেবা আসি পাইলে মোক ॥৫৩
 বাঘবে বোলন্ত, মিত্র বিজীষণ,
 স্ববিত্তে দিয়া সিদ্ধান্ত ।
 নাবায়ণে যেন, বলিক ছুজিয়া,
 আকাশ জানিলা বাস্ত ॥৫৪
 হেনতো শবীৰ, চক্ষু নেদেখিলো,
 আমি কুন্তকিলো কাশে ।

ইটো কোন বীৰ, যাহাক দেখিয়া,
সৈন্ত পলাই জীৱমানে ॥৫৫
ধামৰ চৰিত্ৰে, সাক্ষাতে অমৃত,
শুনা সন্তোষ লোক ।
তাজি আন কাম, বোলা বাম বাম,
পুৰুষ উদ্ধাৰ হোক ॥৫৬

১৯ অধ্যায় ।

কুন্তকৰ্ণ বৃত্ত আৰু স্ত্ৰীৱৰ লৈ লক্ষ্য গমন ।
পৰ ।

বিভীষণে বোলন্ত এহিটো কুন্তকৰ্ণ ।
মেকৰ সমান চাব কাল মেঘবৰ্ণ ॥১
হাতে শূল ধৰি যম কুবেৰ ভজাইলে ।
উপজিয়া অনেক সহস্ৰ ঋষি খাইলে ॥২
ইন্দ্রবো খাইলেক আবো অপেশ্বৰা দশ ।
প্ৰজা থায়া সংহৰিলা দাক্ষ বাহুস ॥৩
দেৱবাজে শুনিয়া আসিলা সব সাজে ।
বজ্জে তাবিলন্ত তাৰ হৃদয়ৰ মাজে ॥৪
কুন্তকৰ্ণ কুপিলা বজ্জৰ মহা ঘাৱে ।
সূৰ্য্যৰ সদৃশ ছুই চকুক ফুৰাৱে ॥৫
ঐবাৱত দাস্ত ছুই লৈলন্ত উপাৰি ।
বাসৱৰ হৃদয়ত বৈসাইলন্ত বাৰি ॥৬
হস্তীৰ দাস্তৰ ঘাৱে ইন্দ্র মুছৰ্ গৈলা ।
কতো বেলি দেৱবাজ সঙ্কল্প ভৈলা ॥৭
সিদ্ধমুনি দেৱবাজে একখান হুইয়া ।
ব্ৰহ্মাত সকলে কথা নিবেদিল গৈয়া ॥৮
বাসৱে বোলন্ত দেৱ আমি কৰোঁ সাক্ষী ।
ত্ৰৈলোক্য দগধ হৱে কিসক নবাধি ॥৯
জগত সঞ্চিলা ভূমি অনেক উপায় ।
নিশেষ কৰিয়া তাক কুন্তকৰ্ণে খাই ॥১০
শুনি প্ৰজাপতি সবে বাহুস মতাইলা ।
সবাবো মাজত কুন্তকৰ্ণ তেট পাইলা ॥১১
ব্ৰহ্মা তাক বোলন্ত প্ৰজাব তৈলি কাল ।
তয়ো বেটা তৈলি পাট মহাদৈব শাল ॥১২
যব মাগি আছ মোত যুমটি বাইবাক ।
নিশ্চেষ্ঠ স্বৰূপে চিৰকাল শুতি থাক ॥১৩
প্ৰলয়ত যেন যেত পৰ্ব্বত টলিল ।
অচেতনে কুন্তকৰ্ণ নিদ্রাত পবিল ॥১৪

হাতঘোৰে দশগ্ৰীৱে কৰিলা কাকুতি ।
চন্দ শাপ দিলাই তোমাৰ পৰিনাতি ॥১৫
হাতে বৃক্ষ কৰা প্ৰভু পাৱে নোভাৰিয়ো ।
নিদ্রাৰ জাগিবে লাগি কিছু দিন দিয়ো ॥১৬
ব্ৰহ্মাৱে বোলন্ত ভুই তোহোঁৰ বিনয় ।
একৈক নিদ্রায়ে থাকিবেক মাস ছয় ॥১৭
এক দিনা জাগি সিটো কৰিব আছাৰ ।
দশ গুণ হৈবেক বিপোহেঁ বলীয়াৰ ॥১৮
বাহুগে তোমাক ডবে জগাইলা ইহাঙ্ক ।
যাক ডবে বানৰ পলাই লাগি শঙ্ক ॥১৯
আপনি মাৰাহা আৰু সংগ্ৰামৰ মাজে ।
কপিগণ আশ্বাসা থাকোক সব সাজে ॥২০
শ্ৰীৰামে বোলন্ত অগনিৰ পুত্ৰ নীল ।
সেনা থিব কৰোঁ হাতে ধৰি বৃক্ষ শিল ॥২১
আমি বিদ্রোহানে তোমাৰাৰ কিবা শঙ্কা ।
আৰকা নিসঙ্কি কৰি বেড়ি থাকা লক্ষা ॥২২
নীল সেনাপতিয়ে আদেশ শিবে ধৰি ।
সৈন্ত থিব কৰি পুহু বেড়িলা নগৰী ॥২৩
ঋষভ সবত হুমুসন্ত নীলনল ।
ছুৱাৰ বেড়িল হাতে ধৰি তৰু শাল ॥২৪
বামৰ সেনায়ে য়েবে নগৰী জটাইল ।
বাহুগ ওৱাৰি গৈয়া কুন্তকৰ্ণে পাইল ॥২৫
পুষ্পকে আছয় বাজা বিহ্বল স্বভাৱে ।
গুৰুদেৱ দদা বুলি নমিলন্ত পাৱে ॥২৬
বাহু মেলি দশগ্ৰীৱে গলত বাঙ্কিল ।
মাথাত চুখন দিয়া আসনেক দিল ॥২৭
আসনক লভিয়া বসিলা কুন্তকৰ্ণ ।
ক্ৰোধত নয়ন ছুই আৰকত বৰ্ণ ॥২৮
কি কাৰণে দাদা তোৰ শ্ৰীনেদে জাকি ।
আমাক জগাইলি দাদা কি কাৰ্য্যক থাকি ॥২৯
কাহাত তোমাৰ ভয় চিন্তা দেখোঁ মনে ।
পাতি মলছিলো তাৰ ঘৰৰ কৰণে ॥৩০
বাসৱত ভয় যদি কৰোহোঁ প্ৰলয় ।
মুখে কুনয় কবে কঙ্কৰ পবন ॥৩১
বৰ্ণে খেদয় কুন্তকৰ্ণে ছেদয় ।
বিবতু কবয় তাক জীৱাক নেদয় ॥৩২
অৰ্গে চলি যাইবো ত্ৰৈলোক্যক ডকাইবো ।
আদিত্যকপাইবোবাঙ্কিভূমিতপেলাইবো ॥৩৩

মুখ গোট বাইবো অগনিক খেদি খাইবো ।
 চমক লগাইবো সবে অনুব ভঙ্গাইবো ॥৩৪
 জগাইলাহা মোক ভুঞ্জিবোহোঁ তিনি লোক ।
 পলাইবেক ভোক কিছো পুৰিবোহোঁ কোথ ॥
 অনুজ্ঞা দিয়োক মোক পাতাল পুরক ।
 তোমাৰ শোকতে কেহোঁ হুখেন থাকোক ॥
 তোমাৰ এদূৰ পৰ্বতক কৰোঁ চুব ।
 মেক মন্দৰক শৰে কৰোঁ মসিমূৰ ॥৩৭
 এবহ জঞ্জাল কোনে পাতিলা ঘঞ্চাল ।
 দশদিগপালে মোৰ নসহে আক্ষাল ॥৩৮
 বাৰণে বোলয় জানোঁ তোহৰ প্রতাপ ।
 আজিসে গুচিল মোৰ হৃদয় সম্ভাপ ॥৩৯
 বাহনৰ ঘারে ঘোৰ আপদে মজিলোঁ ।
 তোহোঁবেসে কাৰণে আবকা উপজিলোঁ ॥৪০
 সাগৰত সেতু বান্ধি বায় ভৈলা পাব ।
 ভালুক বানৰ সমে কটক অপাব ॥৪১
 সব বাক্সৰ বল পবিলন্ত বণে ।
 আমাকো বণত বায়ে ভঙ্গাইলা আপনে ॥৪২
 শুন বাপি কুন্তকৰ্ণ কব মোৰ বোল ।
 বাক্স কুলক বোত আপদত তোল ॥৪৩
 ভোক দেখি পলাইল মোহোঁৰ হৃদি খেদ ।
 বানৰক মাৰি বায় লক্ষ্মণক ছেদ ॥৪৪
 কুন্তকৰ্ণে বোলে বব কবিলা অকাৰ্য্য ।
 মই যেহে নোহোঁ তেবে বুবে সামবাজ ॥৪৫
 যত কিছু কবিলাহা কুনয় সকল ।
 অবিলম্বে পাইবা সেহি অধর্মৰ ফল ॥৪৬
 ভূমি যত কবিলাহা কোনে বোলে ভাল ।
 বাঘ নমাবিয়া কেনে আজোবাহা ছাল ॥৪৭
 যন্ত গজ জীৱন্তে কাটিয়া লহা দাস্ত ।
 কুপিত সিংহৰ যেন আজোবাহা আস্ত ॥৪৮
 মুখ্য মন্ত্ৰী সকলে তোমাক বেড়ি আছে ।
 আগে চিন্তিবাৰ কায চিন্তিলাহা পাছে ॥৪৯
 জানা যেবে হবিবাহা জনকৰ জীক ।
 তেহে আগে বাঘৰক নমাবিলা কি ক ॥৫০
 নীতিক এবিয়া যিটো প্রবর্তয় বলে ।
 হেনয় জনক জানা বিধাতারে ছলে ॥৫১
 অনিহিতে হিত বাব হিতে অনিহিত ।
 তেবে জানিবাহা তাব বণ সন্নি ॥৫২

কুন্তকৰ্ণে বুলিলেক বিস্তৰ চিনাই ।
 সংক্ষেপ পয়াৰে যিক দিতে নুযুতাই ॥৫৩
 শুনি বাৰণাৰ আতি ক্রোধ হলি গৈলা ।
 মাথা চপবাইয়া তাক গৰ্জিবাক লৈলা ॥৫৪
 গুৰু গৌৰৱক নমানিয়া গৰ্জক মোক ।
 এহিসে কাৰণে তেবে জগাইলোহোঁ মোক ॥৫৫
 যি কবিলোঁ সি কবিলোঁ কবিলোঁহোঁ তাক ।
 মৃতকক বধি উপালন্ত আমাক ॥৫৬
 দুৰ্গতি পতিত ভৈলোঁ কবিলোঁহোঁ মন্দ ।
 যেবে উদ্ধাৰিবি কব স্বৰিতে প্রবন্ধ ॥৫৭
 গৈল কথা কহে যিটো বিগুতিয়া মাৰে ।
 সেহিসে বাক্সৰ যিটো আপদত তাৰে ॥৫৮
 আপনি চিন্তাহা যেন কবিলে যুগত ।
 আপদে বান্ধিল মোক কবাহা মুকুত ॥৫৯
 মোহোঁৰ কুনয় দোষ নাহিকে উপায় ।
 তোহোঁৰ বিক্রমে সবে কৰোঁ উপশায় ॥৬০
 বাৰণ কুপিলা কুন্তকৰ্ণ বব ভয় ।
 জ্যেষ্ঠ ভাইক সমুখিয়া আবকা বিনয় ॥৬১
 সম্ভাপক এবাহা হিয়াৰ গুল গুলি ।
 বামক মাৰোহোঁ শূলে হৃদয়ক ফুলি ॥৬২
 লক্ষ্মণক মাৰোঁ আজি মাৰোহোঁ অহুদ ।
 হুগ্ৰীৱক মাৰোঁ আজি খণ্ডোঁ বাজপদ ॥৬৩
 লক্ষাপুৰি যিবা কবিলেক বণ ভণ্ড ।
 তাহাৰ কবিবোঁ আজি প্রাণান্তিক বণ্ড ॥৬৪
 ভালুক বানৰ বল যত আসি তৈল ।
 হেন জানা মোহোঁৰ পেটৰ মাজে গৈল ॥৬৫
 সকলহি সৈন্য তমু পাশত থাকোক ।
 একেশ্বৰ মাৰি আসো পঠাই দিয়া মোক ॥৬৬
 বামক মাৰিলো যেবে ভুঞ্জা বাজহুখ ।
 মই যেবে মৰোঁ নেদেখিবো তমু মুখ ॥৬৭
 ইয়ো বোল বুলিলোঁ অধিক অনুবাদ ।
 বামক মাৰোহোঁ শূলে এবাহা বিবাদ ॥৬৮
 বীৰ্য বচন শুনি কুন্তকৰ্ণ ।
 অন্ন ক্রোধ কবিয়া বুলিলা মহোদব ॥৬৯
 কিনো আতি মদগৰ্ভ সম্ভাতি তোমাৰ ।
 বাজা মন্ত্ৰী কেহোঁ কিছু নজানয় আব ॥৭০
 বাৰণত অধিক কুন্সিহে জানা নয় ।
 মিচাসে জিনিলা দ্ৰিষ্টকৰ সমুদয় ॥৭১

সকলহি নীতিক জানন্ত লঙ্কেশ্বর ।
 নৃপতিক নিন্দা কিক বুলিলা বিস্তর ॥৭২
 একলে সবাক মাৰো হেন বুলিলাহা ।
 যেক পৰ্ব্বতক ফুকে উকরাইতে চাহা ॥৭৩
 লাহাৰি নসহে যাৰ দূষণ যে খব ।
 হেনয় বামক এস্তে যুজ্ঞে একেশ্বর ॥৭৪
 দাস্ত ভাঙ্গা সাপ যেন মিছাত কোকাহা ।
 একলে বামক গৈয়া যুজ্জিবাক চাহা ॥৭৫
 কুপিত সিংহক হস্তী ছাৱে জঙ্ঘাৱাহা ।
 কাঁহাল গোমক হাতে ধৰিবাক চাহা ॥৭৬
 বামক মাৰিষো বাক্য মুখত বজাইল ।
 ছাপৰি ছাপৰি ফুৰে দেখা পাইল পাইল ॥৭৭
 চৌদয় সহস্ৰ বান্ধসক মাৰিলন্ত ।
 হেনয় বামক এস্তে একলে যুজ্জন্ত ॥৭৮
 তোমাৰ বচন মোৰ নপশে কাণত ।
 ইলব কথাক তুমি কহিয়ো আনত ॥৭৯
 কোনে কবাইবেক বাৱণক পৰাপতি ।
 নৃপতিক নিন্দা তুমি আতি শিশুমতি ॥৮০
 বাৱণক সমুখি বোলয় মহোদৰ ।
 ইহাক বণক নপঠাইবা একেশ্বর ॥৮১
 বামক মাৰিয়া যেবে সীতাক পাইবাঁহা ।
 ইহাৰ লগত আমাসাক পঠাৱাহা ॥৮২
 কুন্তকৰ্ণে কুপি মহোদৰক চাহই ।
 এহি বুদ্ধি বাজ্য হক্কাইল লাৰিকাই ॥৮৩
 নৃপতি সবব বুদ্ধি মন্ত হস্তী গৰ্ভ ।
 নীতি অক্লেশকে যদি নকবিলে গৰ্ভ ॥৮৪
 মন্ত্ৰী হৈয়া বাজ্যৰ বিকল্প মতি লয় ।
 মিছাতেসে ভুজ্জা বাজ্য চোৰৰ আলয় ॥৮৫
 যি কাৰ্য্যক কবন্ত তাহাকে বোলা ভাল ।
 তুমি মন্ত্ৰী সকল অক্ললা ঘেন কাল ॥৮৬
 বাজ্যৰ কুনয় যত তোমাৰেই কাৰে ।
 সবে দোষ খণ্ডো আজি সংশ্ৰামৰ মাৰ্জে ॥৮৭
 এহি বুলি হাতে ভুলি ধৰিলেক শূল ।
 বামক মাৰিয়া আজি কৰোঁহে নিৰ্মূল ॥৮৮
 বাৱণে বোলন্ত কুন্তকৰ্ণ মোৰ ভাই ।
 মিলিলেক হৰিষ বিপোহোঁ বল পাই ॥৮৯
 বামক দেখিয়া মহোদৰে ডব পাইল ।
 মিকাকণে তোক ইটো খৱাল কবাইল ॥৯০

কুন্তকৰ্ণ বীৰ সমৰক চলি যায় ।
 অলঙ্কাৰে বাৱণে ভূষিলা তাৰ কায় ॥৯১
 সূৰ্য্যৰ সদৃশ ছলে মুকুতাৰ হাব ।
 কিৰীটি কুণ্ডলে কৰে আতি জ্যোতিষ্কাৰ ॥৯২
 আশেষ বান্ধস দিলা তুলত তাহাৰ ।
 হাতে শূল লৈলা মাখি পৰিতে দোহাৰ ॥৯৩
 আকাশ ছানিয়া যায় কায় বিপৰীত ।
 বামন উযাস্ত যেন ত্ৰৈলোক্য এসিত ॥৯৪
 হেমৱন্ত গিৰি যেন দেখিয় নিশ্চল ।
 ব্যুহ ভঞ্জে পলাই দেখি বানবৰ বল ॥৯৫
 কুন্তকৰ্ণে বোলে অমিঞি সবে মান চাওঁ ।
 বাম লক্ষণক মাৰি বানবৰ খাওঁ ॥৯৬
 বীৰত্ব বচন শুনি কুন্তকৰণ ।
 বিদ্রেক মিলিলা সবে যত বান্ধসৰ ॥৯৭
 খলক মাগিয়া গৈলা গগন মণ্ডলে ।
 কিনো কৰিবেক আক বাঘৱৰ দলে ॥৯৮
 ছয় সহস্ৰ বেওঁ উগ্ৰত কলেৱৰ ।
 সহস্ৰ ধনুৰ মান পথালি ডাঙ্গৰ ॥৯৯
 স্তবৰ্ণ বতনে স্তম্ভিত সৰ কায় ।
 কাল পৰ্ব্বতত যেন চাব লাগি যায় ॥১০০
 কুন্তকৰ্ণ যেবে সমৰক চলি যায় ।
 বাম চক্ষু হাত পাৱ কল্পে বাম কায় ॥১০১
 গৃধ্ৰ যে শকুন তাৰ উপৰে বৰ্ণাই ।
 অতি মদগৰ্ব্বত কাহাক নডবাই ॥১০২
 বাধা সব নগৰিয়া বণত প্ৰবেশ ।
 দেখিয়া বানব বল ভাগিলা আশেই ॥১০৩
 বীৰ বানবৰ যত শিলা বৃক্ষ কৰে ।
 কুন্তকৰণৰ গাৱে তাবিলা সমৰে ॥১০৪
 গিৰিশৃঙ্গ বৃক্ষ যত তাৰ গাৱে পৰি ।
 কতো চূৰ্ণ ভৈলা কতো পৰিলা উকৰি ॥১০৫
 শিৰিদি হানিলা বৰ গিৰিৰ শৃঙ্গক ।
 তাহাক নপাৱা সৈন্ত চূৰ্ণ কৰিলেক ॥১০৬
 বৃক্ষ বৰিষণে তাৰ কটাঙ্কো নভৈলা ।
 পৰ্ব্বতৰ ঘাৱে তাৰ ক্ৰোধ ছলি গৈলা ॥১০৭
 দুই হাত মেলিয়া বানব বত পাৱে ।
 কুমিত পিৰিয়া তাক গোটেহি চোবাৱে ॥
 চৌবাশী চৌবাশীগোট একো আকোৱালে ।
 হিয়াত আৰোপি ধৰি কুমিত আকালে ॥১০৯

পাঞ্চ পাঞ্চ সহস্র বানব শূল ঘারে ।
 খুক্ষিয়া খুক্ষিয়া মাথ উপবে পেলায়ে ॥১১০
 বানবৰ ক্ষয় দেখি বীৰ হনুমন্ত ।
 আকাশত থাকি বৃক্ষ শিলা ববিমন্ত ॥১১১
 পৰ্বতব শৃঙ্গক হানন্ত নিবন্তব ।
 অঞ্জনাৰ স্রুত বলরন্ত বীৰবৰ ॥১১২
 মাকতিব অস্ত্রে তাৰ শবীৰ নপারে ।
 কুন্তকৰ্ণে শূল ঘারে উপাৰি পেলায়ে ॥১১৩
 নিফল অস্ত্রক দেখি কপি মহাবীৰ ।
 পৰ্বতক ধৰিয়া আগত ভৈলা খিৰ ॥১১৪
 মহাবীৰ বানবে হানিলা বৰ টানে ।
 কুন্তকৰ্ণ শবীৰ পৰিলা সন্ধানে ॥১১৫
 পৰ্বতব ঘারে তাৰ নাহিক ভ্রতঙ্গ ।
 শূলক উচ্চায়া ধাইলা মাকতিক ধন ॥১১৬
 শূলক ফুৰাই হানিলন্ত কুন্তকৰ্ণ ।
 সব বানবাব মুখ পৰিলা বিবৰ্ণ ॥১১৭
 হৃদয়ৰ মাজত পশিলা হলহলি ।
 বাক্সব সেনায়ে হাসন্ত খলখলি ॥১১৮
 মাকতি কেঙ্কাস্ত যেন দেবেগবজয় ।
 মুখৰ কধিৰ গেৰু ধাৰে নিকলয় ॥১১৯
 ক্ৰোধক ভেদিলা যেন গুহৰ শকতি ।
 বিমূচ্ছিত হৈয়া বীৰ পৰিলা মাকতি ॥১২০
 পৰিলন্ত হনুমন্ত পৰ্বত সচ্ছল ।
 ব্যূহভঙ্গে পলাই দেখি বানবৰ বল ॥১২১
 মাকতিব অৱস্থা দেখিয়া বীৰ নীলে ।
 কুন্তকবণক হানিলেক গিৰি শিলে ॥১২২
 গিৰি শৃঙ্গ আসয় যুৰিয়া বহুদূৰ ।
 মৃষ্টিৰ প্ৰহাবে কুন্তকৰ্ণে কৈলা চূৰ ॥১২৩
 অগ্নিৰ কণিকা নিকলিলা জাকে জাক ।
 ধূলি হইয়া গৈলা শৃঙ্গ নেদেখিলা তাক ॥১২৪
 নীলৰ প্ৰহাব যেনে ব্যৰ্থ হইয়া গৈলা ।
 পাঞ্চ মহাকপি বীৰে মুজিবাক লৈলা ॥১২৫
 ঋষভ যে গৱাক্ষ দ্বিবিদ নীল চাৰি ।
 গন্ধৰ্বাৰ্দ্দন যে সবে চৌভিত্তি আবৰি ॥১২৬
 অশ্বকৰ্ণ দক যত গিৰিব শিখবে ।
 হানিয়া মাৰিল তাৰ ধূল কলেৰবে ॥১২৭
 মুকুটি চৰৰ লাঠি ঘৰাকাতি কিলে ।
 সেৱা কৰে বুলিয়া কোঁড়ক বৰ মিলে ॥১২৮

ঋষভক ছুই বাহু ধকিলেক জাস্তি ।
 বিমূচ্ছিতে পৰিলা কধিৰে কৰে বাস্তি ॥১২৯
 মুঠি এক বিবিদক বৈসাইলেক বৰে ।
 নীলক জামুয়ে গৱাক্ষক যে চহবে ॥১৩০
 গন্ধৰ্বাৰ্দ্দনক বৈসাইলেক হাতাছাৰি ।
 পাঞ্চ বীৰে বিমূচ্ছিতে থাকিলন্ত পৰি ॥১৩১
 মুখৰ কধিৰে গেৰু ধাৰে বহিযান্ত ।
 নাসাত পৱন নাহি শুকাই গৈলা দাস্ত ॥১৩২
 বৰ বৰ বীৰক ঢালন্তে যেনে আছে ।
 কোটি সংখ্যা বানবে বেঢ়িলা আগেপাছে ॥১৩৩
 হাত পাৰ পেট পিঠ যুৰি সবে কায় ।
 চতুৰ্দ্ধিশে বেড়ি যেন পিম্পবা উড়াই ॥১৩৪
 আকোৰে কামৰে কেহৌকিল ভুকু মাৰে ।
 চামকা চামকি কেহৌ মাংসক উভাবে ॥১৩৫
 জয় ঘণ্টা লাৰি কেহৌ উপাৰয় কেশ ।
 চৰৰ ছাপৰ গুৰি মাৰয় আশেষ ॥১৩৬
 ছুই হাত মেলি কুন্তকৰ্ণে যত পাৰে ।
 ধৰি ধৰি আনি তাক গোটেছি চোবায়ে ॥১৩৭
 পাতাল সদৃশ মুখ দেখি লাগে ভয় ।
 বিকট দশন যেন কোস্তব আলয় ॥১৩৮
 কোটি সংখ্যা গিলিয়া ছাপিয়া ধৰে দাস্ত ।
 উশাস নপাই কাণে নাকে বাহিৰান্ত ॥১৩৯
 পৰ্বত সদৃশ বানব যত পাৰে ।
 মুখত ক্ষেপিয়া তাক গোটেছি চোবায়ে ॥১৪০
 মাংসে যে শোণিতে পঙ্কাকুল বশস্থলি ।
 কুন্তকবণক যম সদৃশ আকলি ॥১৪১
 অগনি দহন্ত যেন শুকান বনক ।
 একেধৰে খেদি মাৰে সবে বানবক ॥১৪২
 ব্যূহ ভঙ্গে পলাই দেখি সবে কপিগণ ।
 দশোদিশে লৈল কতো বায়ত শবণ ॥১৪৩
 ভালুক বানবে দেখি পলাইলা সমন্ত ।
 নাইস বুলি হুগ্ৰীৱ ভেঙিলা আসি পথ ॥১৪৪
 মেক মল্লবৰ সম হুম্বৰ শবীৰ ।
 সমুৰি বলিল তাক কপি মহাবীৰ ॥১৪৫
 মোক নিচিনা গবে ছুন্দৰ্ন বাক্স ।
 মূনিৰ বোলায়া কেনে পিম্পবা মাৰস ॥১৪৬
 বিপোহৌ আছয় বাঢ়ি মোক দেহ বন ।
 মাৰিয়া পেলাওঁ হাস বদন কৰণ ॥১৪৭

আতে তোৰ গৰ্ভ বব শৰীৰ ডাঙ্গৰ ।
 বজ্জে তাৰি পেলায় পৰ্বত শিখৰ ॥১৪৮
 বিস্তৰ খাইবাক পাৰ আতে মহমহ ।
 শাল বৃক্ষ মাৰোঁ মোৰ প্ৰহাৰক সহ ॥১৪৯
 মাখাত হানিয়া ভাঙ্গিবোহোঁ শিৰ কুলি ।
 তেবেসে পলাইবে হৃদয়ৰ গুলগুলি ॥১৫০
 কুন্তকৰ্ণ বোলে জানোঁ ভূমিসে বিশিষ্ট ।
 সূৰ্য্যৰ তনয় ভূমি বালীৰ কনিষ্ঠ ॥১৫১
 তোমাকেসে খেদোহো আনত নাহিকার্য্য ।
 ছন্ন কবিলাহা মোৰ লক্ষা হেন ৰাজ ॥১৫২
 ভূমি আসি তৈলাহা লক্ষাৰ ধূমকেতু ।
 মানুহে কি সাগৰে বান্ধিবে পাৰে সেতু ॥১৫৩
 শূলে হানি মৰোঁহোঁ বান্ধসে তোক ধাওঁক ।
 নৃপতি পৰিল বুলি বানৰ পলাওঁক ॥১৫৪
 ঠগগণ ছুইগোটা মানুহ মাৰোঁ পাছে ।
 আগে তো প্ৰহাৰ তই কৰি এৰ গাছে ॥১৫৫
 বচন তজ্জৰ্ন এৰি পকজাউ বণ ।
 তেবেসে জানিয়া যেন ববৰ লক্ষণ ॥১৫৬
 ক্ৰোধিয়া হুগ্ৰীৰ বীৰে কবন্ত আশ্ফাল ।
 শীত্ৰ বেগে ফুৰাইয়া হানিল তক শাল ॥১৫৭
 হৃদয়ত পৰিয়া শব্দ গৈলা ঠাট ।
 অবধ্য শিলাত যেন পৰিল নিৰ্ঘাত ॥১৫৮
 কুন্তকৰ্ণত পৰি বৃক্ষ যে ভাগিল ।
 বানৰ ৰাজ্যৰ বব ধৰ্পোসি লাগিল ॥১৫৯
 বান্ধসৰ বলে দেখি হৰিষিত তৈলা ।
 কুন্তকৰ্ণৰ বব ক্ৰোধ জ্বলি গৈলা ॥১৬০
 সহস্ৰেক ভাবে লোহা গড়িলেক শূল ।
 কুন্তকৰ্ণ বীৰৰ সেহিসে অস্ত্ৰ মূল ॥১৬১
 ছুই হাতে তুলি তাক হানিলেক বলে ।
 জনপন্নব বেগে শীত্ৰে আতি চলে ॥১৬২
 শূল আইসে দেখিয়া হুগ্ৰীৰ মহাবীৰ ।
 আকাশক ডেৰ দিলা দুৰ্জয় শৰীৰ ॥১৬৩
 আলাগতে ধৰিয়া আঠ ত আৰপিল ।
 মাজ ভাগে শূল পাট ঠনাৰে ভাঙ্গিল ॥১৬৪
 শূল ভাগি আটোপ কবন্ত কপিৰাজ ।
 ক্ৰোধিলা বান্ধস দেখি সংগ্ৰামৰ মাজ ॥১৬৫
 ছুই হাতে ধূলন্তৰ পৰ্বতক তুলি ।
 হুগ্ৰীৰক লাগি হানিলেক হঃ বুলি ॥১৬৬

মহাবীৰ বান্ধস হানিলা মহাবলে ।
 নিৰ্ঘাতৰ সদৃশ পৰ্বত গোট চলে ॥১৬৭
 হৃদয়ত পৰিয়া কম্পয় মহাবীৰ ।
 মেকৰ সদৃশ চলি পৰিল শৰীৰ ॥১৬৮
 কুন্তকৰ্ণ ঢালিলন্ত হুগ্ৰীৰ কেকান্ত ।
 ক্ৰণেকে চেতন পাইলা মুখে নাই মাত ॥১৬৯
 নৃপতি পৰিল দেখি বানৰ পলান্ত ।
 কতো সেতুবন্ধে যাই কতো সাগৰান্ত ॥১৭০
 কুন্তকৰ্ণে কোঁতুহলে হুগ্ৰীৰক তুলি ।
 হৰিষে চলিলা লক্ষা নগৰীক বুলি ॥১৭১
 সচল পৰ্বত যেন শৃঙ্গে সমে যাই ।
 মনত গুণিলা আবে গুচিলা অপায় ॥১৭২
 নৃপতিক মাৰিলো আনক নাহি ডৰ ।
 আমাৰ ভক্ষ্য পশু ভালুক বানৰ ॥১৭৩
 ছুই গোটা তপস্বী যিবা ৰাম লক্ষ্মণ ।
 মাৰিয়া পেলাবো পাছে যমৰ কৰণ ॥১৭৪
 লক্ষাত মঙ্গল পাছে উকলিৰ জোক ।
 পুষ্প বৰিষয় সবে বান্ধসিনী লোক ॥১৭৫
 গৃহৰ উপৰে কতো প্ৰাণীত চড়ন্ত ।
 কুন্তকৰ্ণক লোকে প্ৰশংসা কবন্ত ॥১৭৬
 দেৱগণে আকাশত বিস্ময় মানিল ।
 কুন্তকৰ্ণে হুগ্ৰীৰক লক্ষা লাগি নিল ॥১৭৭
 কিনো আছলেক গোট জৈলোক্য মুনিষ ।
 ৰামেনো ইহাক ৰণে কৰিবেক কিস ॥১৭৮
 হনুমন্তে বুলিলেক চেতনক পাৱা ।
 কুন্তকৰ্ণে লক্ষা যাই হুগ্ৰীৰক লৈয়া ॥১৭৯
 মুঠি একে তাহাৰ ভাঙ্গিবো শিৰখুলি ।
 ৰাজ্যক আনিবো ৰাম সন্মিতক বুলি ॥১৮০
 যেনে হেন আজি মই কৰিবোহোঁ সাস ।
 ৰাজ্যৰ বৈলখে তিনি লোকত অষণ ॥১৮১
 মোক কোপ কৰিবন্ত বীৰ বলীয়াৰ ।
 আপুনি কৰিব আপোনাৰ প্ৰতিকাৰ ॥১৮২
 যেনে নপাবন্ত মই আনিবোহোঁ পাছে ।
 লক্ষাত মোহোঁৰ অবিদিত কৈত আছে ॥১৮৩
 সৈন্যগণ পলাই দেখোঁ তাকে কৰোখিৰ ।
 এই বুলি গৈলা হনুমন্ত মহাবীৰ ॥১৮৪
 আশ্বাস বুলিয়া সবে সৈন্যক চপাই ।
 ছপকৰে বহিলা লক্ষাৰ দিশ চাই ॥১৮৫

বিপোহেঁ। বাচন্ত জ্যোতি বলগুণ চাবি।
 বাজাক আনিবো আজি বাক্সক মাৰি ॥১৮৬
 আশীৰ্বাদ পুষ্প সতী সবে দেই হাতে।
 সমস্তে পবন্ত গৈয়া হুগ্ৰীৱ মাথে ॥১৮৭
 উচ্ছিত নিমিত্তে কুন্তকৰ্ণে নপবিল।
 সতী সকলৰ সিটো বাক্য নলবিল ॥১৮৮
 কতোক্ষণে শৰীৰত আসি ভৈলা জীউ।
 মনত গুণস্ত কপিৰাজ যে হুগ্ৰীৱ ॥১৮৯
 মোহোঁক লঙ্কাক আনিলেক নিশাচৰে।
 ইহাক মুনিষ নাহি ত্ৰৈলোক্য ভিত্তবে ॥১৯০
 নৰ্মো। বামচন্দ্র আদিদেৱ মহেশ্বৰ।
 যাহাব অধীন চৰাচৰ নিবন্তৰ ॥১৯১
 নিত্য শুদ্ধ বুদ্ধ যিটো জগত কাৰণ।
 ব্ৰহ্মা আদি দেৱে সেৱে যাহাব চৰণ ॥১৯২
 হেনয় ঈশ্বৰ বামচন্দ্র অৱতৰি।
 সাধিলা দেৱৰ কাৰ্য্য অম্বৰ সংহৰি ॥১৯৩
 মোৰ গতি নাই বিনে তোমাৰ চৰণ।
 বোলোঁ বাম বাম যত সত্যসঙ্গণ ॥১৯৪

২০ অধ্যায়—কুন্তকৰ্ণ সৈতে জীৱাম লক্ষণৰ
 বৃত্ত আৰু কুন্তকৰ্ণৰ পতন।
 কুলবি।

আফোট কৰিয়া, কুন্তকৰ্ণৰ,
 হিয়াত মাৰিলা গোৰে।
 বোবকাৰ কৰি, দশন ফুৰায়া,
 চিঙিলা নাক কামোৰে ॥১
 ছুই খান কাণ, উপাৰি লৈলন্ত,
 ছুইহাতে নখ আবোপি।
 শীত্ৰ বেগ ধৰি, আপন থানক,
 চলি গৈলা বীৰ কপি ॥২
 দেৱগণে সাধু, প্ৰশংসা কবন্ত,
 বানবে কবন্ত স্তুতি।
 শুনিয়া হৰিষ, বদন মিলিলা,
 প্ৰভাতৰ সূৰ্য্য জ্যোতি ॥৩
 হাতৰ মুখৰ, নাক কাণ লৈয়া,
 সবাবে আগত খেল।
 জীৱাম লক্ষণ, বানৰ ভালুক,
 হাসি উখলিলা গৈলা ॥৪

কুন্তকৰ্ণৰ, নাকৰ কাণৰ,
 পীড়ায়ৈ চড়িলা বিধ।
 পালোটি আপোন, সৈন্তত পশিলা,
 কোপ কৰি আশৰিষ ॥৫
 আপন নাকৰ, শোণিতৰ গন্ধে,
 বব যাতোৱাল ভৈলা।
 বাক্স বানৰ, ভালুক সৈন্তক,
 চাপি গিলিবাক লৈলা ॥৬
 কোটি অসংখ্যত, ভালুক বানৰ,
 যত আকোৱালি পাৱে।
 পালত সদৃশ, মুৰ্খত ভৰায়া,
 পাণ্ডুলি দিয়া চোৱাৱে ॥৭
 নাকৰ কাণৰ, ছুৰাবে বজাই,
 তাৰো নাহি আদি অন্ত।
 প্ৰলয় কালত, সকলে জগত,
 যমে যেন সংহাৰন্ত ॥৮
 আপন নাকৰ, শোণিতৰ গন্ধে,
 পীড়িলা সব শৰীৰ।
 আপন পৰক, একোৱে নচাৱে,
 কুন্তকৰ্ণ মহাবীৰ ॥৯
 পৰ্ব্বত যেহেন, চাপিলা পিসৰ,
 সকল বানৰগণ।
 ত্ৰাসে যে তৰল, বানৰ সকল,
 বায়ত লৈলা শৰণ ॥১০
 বাম লক্ষ্মণেয়ো, সকল সৈন্তক,
 আশ্বাস বচন বুলি।
 দোভাৰো গাৱত, সন্মাহ চড়িয়া,
 ধনু লৈলা কবে তুলি ॥১১
 অক্ষয় ভূগক, শবে পুৰি লৈলা
 ধনুৰ গুণক মাজি।
 ছুয়ো ভাই মিলি, বণক চলিলা,
 সব ছপকবে মাজি ॥১২
 ভালুক বানৰ, বব বব বীৰে,
 দোভাইক বেড়িয়া হান্ত।
 মেকৰ সদৃশ, গহন বীৰক,
 ছুয়ো ভাই দেখিলন্ত ॥১৩
 মহামন্ত হুইয়া, সৈন্তক কুন্তক,
 আপন পৰ নবাছে।

সব বণকুমি, একলে পশিয়া,
কন্দল কবন্তে আছে ॥১৪
বঘরে বোলন্ত, অবে কুস্তকর্ণ,
মোহোৰ বাক্য আকল ।
ক্ষুদ্রে যে পতঙ্গ, বলক মাৰিয়া,
পাইবি তই কোন ফল ॥১৫
হেৰা দেখা মোক, মাথা ভুলি চাহা,
আছো ধনুগুণ মাজি ।
সমৰ মাজত, তোহোক মাৰিয়া,
যমক পঠাইবো আজি ॥১৬
তোৰ মৃত্যু মই, মিলিলোহেঁ আজি,
শুনবে বাক্স পাপ ।
ভালুক বানৰ, সৈন্যক নমাৰ,
মোহোৰ সমীপ চাপ ॥১৭
শৰীৰত যত, বিপোহঁ আছয়,
আমাত সবে দৰশ ।
মই পুহু তোৰ, কালাস্ত অংগনি,
কবন্ত পতঙ্গ যাস ॥১৮
মেঘৰ গন্তীৰে, হাসিয়া বোলয়,
ভাল বাম তই টালি ।
মই সিটো খব, দুষণ মুহিকে,
ত্ৰিশিৰা কৰন্ধ বালী ॥১৯
বিবাহ মাৰীচ, বাক্স মাৰিয়া,
বাঢ়িলা তেজ তোমাৰ ।
কুস্তকৰ্ণ বীৰ, আমাক জানাহা
ত্ৰৈলোক্যত চমৎকাৰ ॥২০
সূৰ্য্যৰ বংশৰ, তিলক বাঘৰ,
বানৰ কুলৰ নাহা ।
মোহোৰ হাতত, ঘোৰ মুদগৰ,
ভুমি মাথা ভুলি চাহা ॥২১
এহি অস্ত্রে মই, পুৰনি কালত,
দেৱক জিনিলো বণে ।
অস্থৰ দৈত্যক, অশেষ মাৰিয়া,
পঠাইলো যম কৰণে ॥২২
মোহোৰ হাতত, পৰিলা আসিয়া,
তোমাৰ মিলিলা কাল ।
মুদগৰ হানি, দুয়ো ভাইক মাৰি,
কৰোঁ কপি মুদ্দামাৰ ॥২৩

মোৰ নাক কাণ, নাহিকয় দেখি,
হৰিষক বৰ পাইল ।
ইহাত মোহোৰ, গীড়া নাহিকয়,
পিম্পৰায়ে যেন খাইল ॥২৪
তোমাৰ শৰক, আগে হানি এৰা,
যতেক তুণত আছে ।
মোৰ মুদগৰ, প্রহাৰে মৰিলে,
ভুগি কি কৰিবা পাছে ॥২৫
মই নিদ্ৰা গৈয়া, আছিলো জানিয়া,
তোমাৰ নাছিলে শঙ্কা ।
বন্ধু বাক্সক, সবাকে মাৰিয়া,
ছন্ন কৰিলাহা লক্ষা ॥২৬
গৰ্ব বচনক, শুনিয়া দাকণ,
জ্বলিলা কোপ বামৰ ।
কুস্তকৰণৰ, শৰীৰে তাবিল,
অনেক সহস্র শৰ ॥২৭
পৰ্বতক যেন, পৰ্বট হানিল,
কটাক্ষ নাহিকে তাৰ ।
বিশ্বয় স্বৰূপে, বাঘৰে গুণন্ত,
কিনো হিয়া বজ্জমাৰ ॥২৮
যিটো শৰে সাত, তালক ছেদিলোঁ,
পৰ্বত ভেদি পাতাল ।
ফিৰি আসি পুহু, তুণত পশিলা,
সাক্ষাততে যম কাল ॥২৯
দুষণ খবক, ত্ৰিশিৰা কৰন্ধ,
কালীৰ লৈলোঁ পৰাণ ।
কুস্তকৰণৰ, শৰীৰে বিকল,
ভৈগৈলা সি সব বাণ ॥৩০
২১ অধ্যায়ান্ত ।

পদ ।

মুদগৰ ফুৰাৰে গুহাৰে যেন ডাক ।
বাঘৰ শৰে তাৰ মুচুইলেক অন্ধ ॥ ১
কতো শৰীৰত পৰি গোটে যাই তল ।
কুস্তকৰ্ণ বীৰৰ বিপোহেঁ বাঢ়ে বল ॥ ২
মুদগৰ ভুলি কুস্তকৰ্ণে খেদি যাই ।
বামৰ পাশক লাগি বানৰ পলাই ॥ ৩
দেখি চমৎকাৰ ভৈলা বাম লক্ষ্যণৰ ।
ত্ৰৈলোক্য আসিতে পাবে ঘোৰ নিশাচৰ ॥ ৪

দিব্য শব ছুয়ো ভাই তাবিল। বিস্তব ।
 হিয়াত ফুটিল। বান কুন্তকবণ ॥৫
 ক্রোধিয়া বাক্স ত্রীবাক্ষ ধাইয়া যাই ।
 নাকে কাণে মুখে তাব অগনি বজাই ॥৬
 পৰ্বত আকাৰ মাথা গগণ বিয়াপি ।
 বাক্স বানব বল পিসি নেই ছাপি ॥৭
 সৈন্তৰ উপৰে দুই হাত আছাবয় ।
 আপন পৰক শত সংখ্যাত মাৰয় ॥৮
 লক্ষ্মণে বোলন্ত শুনা মোহোৰ বচন ।
 কথিবে প্ৰমত্ত ইটো। নপারে চেতন ॥৯
 বব বব বীবে আৰ শবীবে চড়াহ ।
 দঙ্গ। দঙ্গি কৰি আক ভূমিত পাৰাহা ॥১০
 চেতন লভিলে আক কমনে যুজোক ।
 পালটাইবে পাৰে ইটো। সকলে ত্ৰৈলোক্য ॥
 মতৱাল হয়। আছে শোণিতব গন্ধে ।
 হেলা নকৰিয়া আক যুজিয়ো প্ৰবন্ধে ॥১২
 লক্ষ্মণৰ বচনে হান্ধুলি সব সাজ ।
 শবীৰত চড়িলা সবত গয় গজ ॥১৩
 বীৰ গন্ধমাদিন গৰাক জাখরন্ত ।
 নল নীল অঙ্গদ বান্ধ অপৰ্য্যন্ত ॥১৪
 সহস্ৰ সংখ্যাত কাপিগণে ধৰি হেলি ।
 লাঠি ভুকু মাৰিয়া আৱৰ পশে পেলি ॥১৫
 আঞ্চোৰে কামৰে কতো কিল ভুকু মাৰে ।
 চুলাড়ি কৰিয়া কতো কেশক উভাবে ॥১৬
 শবীৰ কাম্পায়া বীৰ আটাসেক দিলা ।
 সকল বানব বল উফৰি পৰিলা ॥১৭
 চেতন হবিল। কতো পৰি মুছা গৈলা ।
 শত সংখ্যা বানবৰ প্ৰাণ ছাবি গৈলা ॥১৮
 হানিলন্ত লক্ষ্মণে আশেষ শব জাক ।
 দিব্য অস্ত্ৰ সব হানি পীড়িলন্ত তাক ॥১৯
 এক গোট শব বীবে মনে গুণি পাইল ।
 আকৰ্ণ পুৰিয়া তাক হানিয়া পঠাইল ॥২০
 হিয়াত পৰিয়া পিঠি পাছে বাক্স তৈলা ।
 শবৰ প্ৰহাৰে কুন্তকৰ্ণ কম্পি গৈলা ॥২১
 আৰো অসংখ্যাত বীবে হানিলন্ত শব ।
 জৰ্জৰীতকৃতে বিক্সিলন্ত কলেশৰ ॥২২
 আকাশত মেৰে চাহি আছে এক চিহ্নি ।
 লক্ষ্মণৰ শবে তাক ছাইলা চতুৰ্ভিতি ॥২৩

কুন্তকৰ্ণ কুপিলা শবৰ মহা ঘাই ।
 মুদগৰ ফুৰাইয়া বামৰ পাশে ঘাই ॥২৪
 ত্ৰীবাক্সে বোলন্ত কিনো মুনী আৰ্হয় ।
 লক্ষ্মণৰ শবক কটাক নকৰয় ॥২৫
 বানব বলক সবে উপাৰি পেলাকে ।
 যম্মে যেন খেদি আসে ছোক লাগি ধায়ে ॥
 বায়ব্য অস্ত্ৰক বামে গুণত চড়াইল ।
 আকৰ্ণ পুৰিয়া তাক হানিয়া পঠাইল ॥২৭
 মহাবেগে অস্ত্ৰ গৈয়া তাৰ লাগ পাইল ।
 মুদগৰ সমে হাত কাটিয়া পেলাইল ॥২৮
 পৰ্বত শিখৰ যেন বাহু যে পৰিল ।
 বানব ভালুক বল আশেষ মৰিল ॥২৯
 আশেষ বলৰ ডৰে মুখে মাত নাই ।
 দুই বীৰ যুজন্ত সমন্তে আছে চাই ॥৩০
 বাহু ছেদ তৈলা বীৰ চাহে আগ পাছ ।
 বাম হাতে উপাৰি লৈলন্ত শাল গাছ ॥৩১
 বুকু পিৰ কৰিয়া বামক ধাইয়া যাই ।
 বাক্স বানব পৰে শবীৰব ঘাই ॥৩২
 ইন্দ্র অস্ত্ৰ হানি বামে বুদ্ধি নঘাটিল ।
 বুকু সমে তাৰ সিটো। হাতক কাটিল ॥৩৩
 নিৰ্যাত পৰিল যেন বিদূৰ বিয়াপি ।
 বাক্স বানব বল দলিলেক ছাপি ॥৩৪
 কুন্তকৰ্ণ কুপিলা উচ্ছিত বব কায় ।
 আতি মহাবেগে ত্ৰীবাক্স ধাইয়া ঘাই ॥৩৫
 দুই অৰ্দ্ধচন্দ্ৰ বামে গুণত চড়াইলা ।
 দুই খান পাৰ তাৰ কাটিয়া পেলাইলা ॥৩৬
 চন্দ্ৰক এসিতে যেন বাহু মুখ বায়া ।
 চৌবাক্সি শবীৰে বাধৰক ঘাই ধায়া ॥৩৭
 মুখ গোট দেখি যেন পাতাল বিষব ।
 সব পৃথী কাম্পয় নসহে পয়োভব ॥৩৮
 চমৎকাৰে হাতে বামে ধনুক ধৰিল ।
 অসংখ্যাত শবে তাৰ মুখক ভৰিল ॥৩৯
 কুন্তকৰ্ণ নিশাচৰ হতাশন তৈলা ।
 নিকটস্থ হীয়া গলগলাইবাক লৈলা ॥৪০
 মোহক লভিলা যেনে ঘোৰ নিশাচৰ ।
 যমদণ্ড সম বামে ধৰিলন্ত শব ॥৪১
 ইন্দ্রে দিয়া শব অস্ত্ৰ হানিলন্ত বলে ।
 মন পৰনব যেনে সত্তবে নিকলে ॥৪২

হিয়াত ভেদিল। ধাঁণ কুস্তকবর্ণন।
 পৃথিবীক ভেদি গৈলা পাতাল ভিতর ॥৪৩
 বজ্র হানি ইন্দ্রে যেন গিৰি ফুলিলান্ত।
 ঠাটকাৰ শব্দে পূৰ্বিলা গগণান্ত ॥৪৪
 বামে আৰো বাণক মনত গুণি পাইল।
 দিব্য অস্ত্র আৰোপিয়া গুণত চড়াইল ॥৪৫
 বিধুম অগনি যেন আদিত্য প্রচণ্ড।
 জাঙ্ঘল্য সমান দেখি যেন যম দণ্ড ॥৪৬
 আকৰ্ণ পূৰিয়া হানিলন্ত মহাবলী।
 সূৰ্য্যৰ কিৰণ নিবাৰিয়া যাই চলি ॥৪৭
 বাসবৰ বজ্জে যেন বৃত্ত অম্বৰ।
 শিব ছেদ কৰিলন্ত কুস্তকবর্ণন ॥৪৮
 মাথা গোট পৰিয়া লঙ্কাৰ বহুদূৰ।
 গৃহ মঠ মণ্ডপ কৰিলা মসিমূৰ ॥৪৯
 চূৰ্ণীকৃত কৰিলা প্রাক্ষীৰ উপবন।
 স্ত্রী বাল্য বৃদ্ধক আশেষ কৈলা চূৰ্ণ ॥৫০
 মেকৰ সদৃশ পৰি গৈলা কলৈবৰ।
 চূৰ্ণীকৃত ভৈলা পৰি দুই লক্ষ বানৰ ॥৫১
 লঙ্কাত যে আশেষ তোৰণ খসি গৈলা।
 নিবন্তৰ নবে বৰ বিমুচ্ছিত ভৈলা ॥৫২
 হত শেষ বলে বৰ হতাশন হয়।
 আধে বেধে বাজাত যেজনাইলেক গৈয়া ॥৫৩
 কুস্তকৰ্ণ বধ শুনি বামৰ শবত।
 মুচ্ছিত বারণ শবীৰত নাহি তত ॥৫৪
 আসনৰ খসিয়া পৰিলা তেতিক্ষণে।
 চেতনক হৰিলেক ত্রৈলোক্য বারণে ॥৫৬
 বাপৰ পবন দেখি আসনৰ হস্তে।
 চাৰি ভাই মিলি গৈলা কান্দন্তে কান্দন্তে ॥৫৭
 দেৱাস্তক নবাস্ত ত্রিশিৰা অতিকায়।
 হাকলে বিকলে কান্দে পোবে সৰ্বকায় ॥৫৭
 হৰি হৰি থুড়াই তোমাৰ ভৈলা কাল।
 মানুষ্যৰ শব ঘাৱ হেনসে বিহাল ॥৫৮
 মহাপাক মহোদৰ আদি বীৰ বৰ।
 কুটুম্ব স্বজনে বেড়ি কান্দিলা বিস্তৰ ॥৫৯
 লঙ্কা নগৰীত যত বাঁকসৰ কুল।
 অস্তেষ পুৰত ভৈলা শব্দ ভুমূল ॥৬০
 কতো বেলি লঙ্কা নাখে শুকতিক পাই।
 মাখে দুকু দিয়া কান্দে হা প্রাণ ভাই ॥৬১

তোৰ বাহু বলক কৰিলো মই আশ।
 শুকতি নধাৱে আবে ভৈলো নিকংসাই ॥৬২
 কৈক গৈলা মোক এৰি ভয়াই কনিষ্ঠ।
 একো একো কৰ্ম্ম কৰিলাহা অসদৃশ ॥৬৩
 উপজিয়া অনেক সহস্র ঋষি খাইলে।
 আমাৰ বংশৰ বৰ কীৰ্ত্তিক অনাইলে ॥৬৪
 সকল দেৱক তই অকলে ভঙ্গাইলে।
 নাগলোক জিনিয়া যশক বৰ পাইলে ॥৬৫
 বজ্ৰৰ প্ৰহাৰ কটকটো নকৰিলে।
 মানুষ্যৰ শব ঘাৱে পৰাণ মৰিলে ॥৬৬
 কহি গৈলে বাপ মোৰ বিভীষণ ভাই।
 তোৰ বোল মুশুনিলো আপদক পাই ॥৬৭
 মাল্যৱন্ত মাৰীচেয়ো বুলিলন্ত হিত।
 দুৰ্গতি কালত তাক দেখিলোহেঁ। তিত ॥৬৮
 ঝাণ্টে বধ সাজ আজি যুজিবাক যাওঁ।
 শ্ৰীৰামক মাৰিয়া ভয়াইব মান পাওঁ ॥৬৯
 মুহি সমবত পৰি বামৰ শবতে।
 যমপুৰে চলোঁ কুস্তকৰ্ণৰ লগতে ॥৭০
 দেৱাস্তক প্ৰমুখ্যে মিলিয়া চাৰি ভাই।
 হাত যোৰে বুলিলেক আদেশ বোপাই ॥৭১
 তোমাৰ বৈবক আজি নিদলি পেলাওঁ।
 আদেশ কৰিয়ো হেৰা যুজিবাক যাওঁ ॥৭২
 ত্রিশিৰা বোলয় শুনা বাপ দশানন।
 সস্তাপ এৰিয়ো মাৰোঁ শ্ৰীৰাম লক্ষ্মণ ॥৭৩
 মোক যোৰ নভৈলেক দেৱৰ ভুবনে।
 শ্ৰীৰামক মাৰিবো হৰিষ কৰাঁ মনে ॥৭৪
 ত্রিশিৰাৰ যচনে হৰিষ বারণৰ।
 বাহুৰিয়া আইলা যেন যম-ক্লবণৰ ॥৭৫
 সমুখি বোলয় কুল প্ৰদীপ সাৰ্থক।
 স্পৃহাৰ প্ৰয়োজন বাধিবি বাপক ॥৭৬

২২ অধ্যায়।

অতিকায়ৰি বাকসৰ বৃত্ত আৰু পদ্য।

চাৰি গোট কুমাৰক মণ্ডি অলঙ্কাৰ।
 স্নগন্ধ চন্দন ভূষি পুষ্পে জাতিকাৰ ॥১
 কেহেঁ গজ্ঞে কেহেঁ ঘোড়ে কেহেঁ যাই বথে।
 মহাপাক মহোদৰ চলয় লগতে ॥২
 চাৰি গোটা কুমাৰ বাজাব দুই ভাই।
 ছয়ো মহাবীৰ লবি ভৈল্য আৰ্জা পাই ॥৩

বাজার চৰণ ধূলি শিকত চড়াইল ।
 চতুৰঙ্গ দলে সবে বণ ভূমি পাইল ॥৪
 বাক্সব বল য়েবে সমবক গৈলা ।
 বাঘব বল দেখি সব সাজ ভৈলা ॥৫
 জিক্কাবিলা কপিবল ধবণ নবাই ।
 বেড়িয়া বৰিষে বৃক্ষ শিখব ঘাই ॥৬
 বৃক্ষব সন্ধানে কতো গিবিব শিখবে ।
 বাক্সে মাৰয় কতো খাণ্ডাব প্রহাবে ॥৭
 বাক্সব বানব বণ ধুমাজয় ।
 শিলাব প্রহাবে হরে বাক্সব কয় ॥৮
 বাক্সব বল য়েবে অস্ত্র গৈলা ক্ষয় ।
 বানবক ভুলি ভুলি বানব মাৰয় ॥৯
 ভালুকক মাৰে ভুলি ভালুকব গায় ।
 কথিব পিয়াৰে কেহে। মাংস চোবাই খায় ॥১০
 হানিয়া আণ্টাইলা বৃক্ষ গিবিব শিখব ।
 অস্ত্র বিবহিত ভৈলা ভালুক বানব ॥১১
 ফৰবট যেন বাক্সক ভুলি ভুলি ।
 হানিবা পঠাৰে গিবি শিখবক বুলি ॥১২
 কণেকে বানব বলে বাক্স ভজাইলা ।
 কুম্ভাত গৈয়া সবে শবণ যে লৈলা ॥১৩
 নবাস্তকে দেখিলন্ত নিজ সৈন্ত ভঙ্গ ।
 কপিবল দেখি তাৰ মনে বব থঙ্গ ॥১৪
 মহাবীৰ নবাস্তক বাজার কুম্ভাব ।
 ঘোড়াত চড়িয়া গৈলা সৈন্তব ভিতৰ ॥১৫
 প্রাসক উচ্চায়া বানবক মাৰে বাৰি ।
 থবগৰ ঘাৰে কতো প্রাণ যাই ছাৰি ॥১৬
 যত যত বীৰে বৃক্ষ হানিবাক ঘাই ।
 সবাহাকে ঢালয় হানিয়া প্রাস ঘাই ॥১৭
 কুন্তকবণব হাতে যতক এবাইল ।
 নবাস্তকবণে পুত্ৰ প্রাণক হুজাইল ॥১৮
 হুগ্ৰীৱ দেখন্ত নবাস্তক যেন বব ।
 প্রজা সংহৰিতে আছে কালাস্তক সম ॥১৯
 আপন সৈন্তব য়েবে দেখিলা কদম ।
 অঙ্গদক সম্বুধিয়া বুলিলা বচন ॥২০
 শুনহ অঙ্গদ বাপু বীৰ বলীয়াব ।
 সন্তব কবিয়া বাজ কুম্ভাবক মাৰ ॥২১
 ইটো বীৰ জীৱন্তে বানব হুইবে উলি ।
 বাৰণক পুঞ্জশোকে মাৰি এব পুলি ॥২২

অঙ্গদে শুনিলা য়েবে বাজাব আদেশ ।
 হাম্ফোল কবিয়া সমবত পৰবেশ ॥২৩
 আন অস্ত্র কিছো নাহি নথ আৰ দাস্ত ।
 নবাস্তক বীৰক অঙ্গদে বুলিলাস্ত ॥২৪
 ওবে নবাস্তক মোক যম ছেন জান ।
 বজ্জব সঙ্গ হৃদয়ত প্রাস হান ॥২৫
 ক্ষুদ্র যে পতঙ্গ সম বানব নমাৰ ।
 পাছে তই সহ মোৰ মুঠিব প্রহাব ॥২৬
 ক্ৰোধে নবাস্তক বীৰে ছোবারন্ত দাস্ত
 হাওঁবে বানবা আজি তোক কৰোঁঅস্ত ॥২৭
 কাক আশি কি বোলহ নাহিকে উদ্দেশ ।
 এহি প্রাস ঘাৰে তোব প্রাণ কৰোঁ শেষ ॥২৮
 ফুৰাইয়া হানিলা প্রাস অঙ্গদক লাগি ।
 হৃদয়ত পৰি সিটো প্রাস গৈলা ভাগি ॥২৯
 পৰ্বতত পৰি যেন দলি ভৈলা চুব ।
 অগনি কনিকা উঠি গৈলা বহুদূৰ ॥৩০
 নবাস্তক বীৰব ধ্বল অতি ঘোড় ।
 উচ্চৈঃস্বৰা সঙ্গ পবন সম জোৰ ॥৩১
 অঙ্গদে হানিলা মুঠি কপালক লাগি ।
 ভুবঙ্গব ঢেল নিকলিলা মাথা ভাগি ॥৩২
 বাহন পৰিলা নবাস্তক যে অভুষ্টি ।
 অঙ্গদব কপালত হানিলন্ত মুঠি ॥৩৩
 বোম্বালে কথিব নিকলিয়া যাই ধাবে ।
 বলীপুত্ৰ কাম্পি গৈলা মুঠিব প্রহাবে ॥৩৪
 কণেকে অঙ্গদ হুহু কৰিলা শবীৰ ।
 বজ্জ সম মুঠি ধবিলন্ত মহাবীৰ ॥৩৫
 বক্ষস্থলে টানি বব দিলন্ত প্রহাব ।
 হুদি চূৰ্ণ হুয়া প্রাণ ছাৰি গৈলা তাৰ ॥৩৬
 বণত পৰিলা নবাস্তক নিশাচব ।
 দণ শূণ তেজ বল ভৈলা অঙ্গদব ॥৩৭
 দেখি দেৱাস্তকে যে ত্ৰিশিবা মহোদব ।
 অকল বীৰক ধাইলা তিনি বীৰবব ॥৩৮
 ক্ৰোধত হুলিয়া গৈলা তিনি বীৰবব ।
 অস্ত্ৰজালে শবীৰ বিহিলা অঙ্গদব ॥৩৯
 বলীপুত্ৰে সমবত তিনিকো ধাইলন্ত ।
 লাঠি ছুকু কাহাকো খেখট কৰি দাস্ত ॥৪০
 ভাঙ্গব বৃক্ষক পাছে আজুৰি আনিল ।
 সামব বুলিয়া দেৱাস্তকক হানিল ॥৪১

সমীপ ছাপিলা তক যেন কাল দণ্ড ।
 ত্রিশিবার শবে তাক কৈলা খণ্ড খণ্ড ॥৪২
 বৃক্ষ শিলা অঙ্গদে আশেষ বরিষিলা ।
 ত্রিশিবারে শব ঘাৱে সবাকো কাটিলা ॥৪৩
 দেৱাস্তকে পৰিষে তোমৰে মহোদৰে ।
 ত্রিশিবায়ে অঙ্গদক পীড়িলেক শৰে ॥৪৪
 নকৰিলে কটাক্ষ অঙ্গদ মহাবলে ।
 মহোদৰ গজক তাৰিলা কুন্তস্থলে ॥৪৫
 দুই চক্ষু নিকলিলা মুঠিৰ প্ৰহাৰে ।
 দাস্ত দুই আজুৰিয়া লৈলন্ত তাহাৰে ॥৪৬
 দিলা দেৱাস্তকক হস্তীৰ দাস্তে বাৰি ।
 মুছাই গৈয়া পৰিল চেতন গৈলা ছাৰি ॥৪৭
 কুঞ্জৰ পৰিয়া গৈলা কুন্তস্থল ভাগি ।
 দেৱাস্তক ডেৱ দিলা পৃথিবীক লাগি ॥৪৮
 সজ্জুৰণ ভৈলা কতোক্ষণে দেৱাস্তক ।
 পৰিঘৰ কোবেক দিলেক অঙ্গদক ॥৪৯
 বালীপুত্ৰ পৰিলন্ত পুত্ৰ ত্রিশিৰাই ।
 অঙ্গদক হানিলা অনেক শব ঘাই ॥৫০
 শব বৰিষণে বৰিষয় মহোদৰ ।
 তিনিহস্তে জম্ভাইলা পীড়িলা নিবন্তৰ ॥৫১
 একে অঙ্গদক তিনি বাক্সে যুজন্ত ।
 দেখিয়া ধাইলন্ত লীল বীৰ হনুমন্ত ॥৫২
 ত্রিশিবাক নীল বীৰে হানিলা শিখৰে ।
 বায়ৰ পুত্ৰে তাক কাটিলন্ত শৰে ॥৫৩
 চুৰ্ণীকৃত কৰিলেক গিৰিৰ শিখৰ ।
 দেখিয়া হৰিষ দেৱাস্তক নিশাচৰ ॥৫৪
 আপন শক্তি ধৰি পৰিঘ উচ্চায়া ।
 মাকতিক লাগি শীত্ৰ বেগে গৈলা ধায়া ॥৫৫
 হনুমন্তে দেখন্ত আসয় আৰ্ধে বেথে ।
 বজ্জ সম মুষ্টি মাৰিলন্ত তাৰ মাথে ॥৫৬
 চক্ষু দাস্ত নিকলিলা মাথা গোট ভাগি ।
 দেৱাস্তক গৈলা যম সদনক লাগি ॥৫৭
 বাজাৰ কুমাৰ যেবে পৰিলা সমৰে ।
 মহোদৰে নীলক বৰিষে আতি শৰে ॥৫৮
 নিবন্তৰে হানন্ত চড়িয়া গজকৰে ।
 নীলক সমৰ মাজে মাৰিতে প্ৰবন্ধে ॥৫৯
 নীল সেনাপতিয়ে পৰ্বত গোট ভুলি ।
 মহোদৰ বীৰক হানিলা হুঃ বুলি ॥৬০

আকাশক লাগিয়া উচ্চায়া বহু দূৰ ।
 নিশাচৰে সাৰথিয়ে চাপি কৈলা চূৰ ॥৬১
 খুড়াত পৰিলা দেখি ত্রিশিৰা খন্ডাইল ।
 মাকতিক শব হানি চতুৰ্দ্দিশে ছাইল ॥৬২
 বায়ুহত বাটিলন্ত যেন হেমগিৰি ।
 ঘোড়া সব পেলাইলন্ত তাৰ নখে ছিৰি ॥৬৩
 ত্রিশিৰা ভূমিত পৰি পাইল বথ ভঙ্গে ।
 ভয়ঙ্কৰ শক্তি হানিল বৰ খঙ্গে ॥৬৪
 প্ৰলয় কালৰ অমিকুণ্ডৰ সমান ।
 দেখি অন্তবীৰ্কে ডেৱ দিলা হনুমান ॥৬৫
 শক্তিক হনুমন্তে দুয়ো হাতে ধৰি ।
 আগু দিয়া ভাঙ্গিলন্ত ঠানকৃত কৰি ॥৬৬
 দেখিয়া বানৰ বলে বিজ্ঞ কোলাহল ।
 প্ৰচণ্ড বায়ুত যেন সাগৰ আশ্ফাল ॥৬৭
 ক্ৰোধে জ্বলি গৈলা বীৰ ত্রিশিৰা কুমাৰ ।
 হৃদয়ত প্ৰহাৰ দিলেক খৰগৰ ॥৬৮
 বায়ুহতে আতি বৰ কৰিয়া লৱৰ ।
 হিয়াত হানিলা বজ্জ সমান ছাপৰ ॥৬৯
 ত্রিশিৰা মুচ্ছিত ভৈলা চেতনক ছাৰি ।
 হনুমন্তে তাহাৰ খৰগ লৈলা কাটি ॥৭০
 তেতিয়কণে চেতন লভিয়া কোপে উঠি ।
 হৃদয়ত কপিৰ হানিলা বজ্জ মুঠি ॥৭১
 মুঠিৰ প্ৰহাৰে কপি বীৰ কম্পি গৈলা ।
 ফুৰনি দেখিয়া পুনঃ সজ্জুৰণ ভৈলা ॥৭২
 বাম হাতে কেশে সমে কিৰীটি ধৰিলা ।
 জয় ঘণ্টা লাৰি আনি বায় পাক কৰিলা ॥৭৩
 সাগৰ গহন বায়ুহত মহাবীৰ ।
 খৰগৰ ঘাৱে ছেদিলন্ত তিন শিৰ ॥৭৪
 বামাৰ কুমাৰ য়েবে ত্রিশিৰা পৰিলা ।
 বাঘৰ সেনায়ে কোভুকে বিজ্ঞ দিলা ॥৭৫
 পৃথিবী কম্পায়া য়েবে ত্রিশিৰা পৰিলা ।
 গদা ফুৰাস্তে মহাপাৰ্শ্ব নিকলিলা ॥৭৬
 বানৰৰ সেনাগণ মাৰয় অপাৰ ।
 ঋষভে ভেঙিলা আসি পৰ্বত আকাৰ ॥৭৭
 বৰুণৰ পুত্ৰ বানৰৰ যুধপতি ।
 মহাপাৰ্শ্ব গুণে কিনো দাক্ষ শক্তি ॥৭৮
 হৃদয়ত বৈসাইলেক গদাৰ প্ৰহাৰ ।
 বোম্বালে নিকলি গৈলা শোণিতৰ ধাৰ ॥৭৯

ঋষভেয়ো কতোক্ষণে সমুক্ষণ হইয়া ।
 তাহার হাতৰ গদা বলে কাটি লৈয়া ॥৮০
 মাখাত কোবেক তাৰ বৈসাইলেক টানে ।
 শিব ভাগি মহাপাখ গৈলা যমথানে ॥৮১
 শুভ শুভ জয় জয় ভৈলা সবে লোকে ।
 দেখি অতিকায়ক পীড়িলা বৰ শোকে ॥৮২
 মনত গুণয় পৰিলেক তিনি ভাই ।
 খুড়া দুই পৰিলেক বিপাকক পাই ॥৮৩
 আজি বাম লক্ষ্মণক সকলে বানবে ।
 একেস্থৰে সবাকৈ পঠাইবো যম ঘৰে ॥৮৪
 মোৰ নামে ইন্দ্রেয়ো পলাস্ত বণ ছাৰি ।
 কুবেৰক কালক খেদাইলো গদাবাৰি ॥৮৫
 বথ খান জ্বলয় সহস্র বৰি জৌতি ।
 মণ্ডিয়া আছয় মণি বস্ত্ৰ গজমতি ॥৮৬
 বহয় তাহাক দুই পাঞ্চশত ঘোড় ।
 মহাবেগে চলয় পৰণ সম জোৰ ॥৮৭
 পৰ্বতৰ সমান মূনিষ অতিকায় ।
 অস্ত্ৰৰ প্ৰহাবে সৈন্য ভঙ্গাৰন্তে যাই ॥৮৮
 সবে সৈন্য ভঙ্গ ভৈলা ধবণ নয়াই ।
 ভালুক বানৰ উসখিলিয়া পলাই ॥৮৯
 শ্ৰীৰামে বোলন্ত শুনা মিত্ৰ বিভীষণ ।
 ইটো কোন বীৰ দেখো ভঙ্গাইলেক বণ ॥৯০
 সৈন্যক মাৰয় যেন কালান্তক যম ।
 জানিলোহেঁ ইহাক মূনিষ নাই সম ॥৯১
 বিভীষণে বোলয় এহিটো অতিকায় ।
 বীৰত্ব কাহিনী আৰু কহন নয়াই ॥৯২
 বাসন্তক ভঙ্গাইলেক সমুখৰ বণে ।
 লাহাৰি নসহে যম অগনি বন্ধণে ॥৯৩
 ব্ৰহ্মাক আবাধি ইটো পায় আছে বৰ ।
 দেৱাসুৰ নাগ যক্ষ লোকত অমৰ ॥৯৪
 সবে বশ্য কৰিলেক এহি তিনি লোক ।
 অৱহিতে যুজিয়োক বাৰণৰ পোক ॥৯৫
 এতহস্তে অতিকায় সমিত চাপিয়া ।
 বামক বুলিবে লৈলা গৰব কৰিয়া ॥৯৬
 যিটো বীৰে মূনিষ বোলায়ে আপনাক ।
 শকতি আছয় বণ দিয়োক আমাক ॥৯৭
 হুমুসন্ত প্ৰমুখ্যে বানৰ কুল বথ ।
 সকলহি বানৰ আমাৰ নিজ ভক্ষ্য ॥৯৮

ত্ৰৈলোক্য জিনিলো মূনিষত মোৰ কাষ ।
 ইতৰ জনত যুজিবাক লাগে লাজ ॥৯৯
 তাৰ গৰ্ব বচন শুনিয়া তেতিক্ষণে ।
 কাণ্ডে তুণ ভৰি ধনু ধৰিলা লক্ষ্মণে ॥১০০
 আকৰ্ষ পুৰিয়া ধনু কৰিলা টকাৰ ।
 শব্দে পাইলেক গৈয়া স্বৰ্গৰ দুয়াৰ ॥১০১
 পৰিবৰ্ত্তি আইলা ধনি স্বৰ্গপুৰ হস্তে ।
 প্ৰতিধ্বনি গৈলা গিৰি সাগৰ পৰ্য্যন্তে ॥১০২
 পৃথিবীৰ লোকৰ কাণত তাল দিল ।
 লঙ্কাত বিস্ময় বৰ নিৰ্ঘাত পৰিল ॥১০৩
 অতিকায় বীৰৰ লাগিলা চমৎকাৰ ।
 মনত গুণয় কিনো বীৰ বলীয়াৰ ॥১০৪
 লক্ষ্মণক বোলে ভূমি বাহুবিয়া যাহা ।
 নিদ্ৰাৰ যে সৰ্পক কিসক জগাৱাহা ॥১০৫
 আমাৰ হাতত যেনে নয়াইবে পবাণ ।
 কাট কৰি হাতৰ থৈ এৰ ধনুখান ॥১০৬
 ত্ৰৈলোক্য জিনিলো তই বীৰ কোন বথ ।
 ছৱালক যুজিবাক লাগয় বৈলথ ॥১০৭

২৩ অধ্যায় ।

হৰি ।

আপনাৰ শৰীৰত, যমত আছয় যেনে,
 হিত বোল নোবোচয় তোক ।
 যম কৰণত পাতি, মলছিলা হেন জানি,
 আগ বাঢ়ি বণ দেহ য়োক ॥১
 দিবা অস্ত্ৰ যত যত, মোহোৰ হাতত আছে,
 তাক কহিবাব কাৰ্য্য কিস ।
 যম দণ্ড সম শব, শবৰ প্ৰহাৰ সহ,
 তেবে তই মূনিষ হহস ॥২
 লক্ষ্মণেয়ো সমুখিয়া, বাকসক বুলিলন্ত,
 অতিকায় কিসক তৰ্জস ।
 আনত ভাবনা কহ, শবত কলেব ঘেৰ,
 মিচা তই কিসক গৰ্জস ॥৩
 বীৰ হুয়া যিটো বীৰে, মূনিষাই নজানিয়া,
 আনন্ত নিন্দয় বণশালে ।
 দুৰ্গতি পতিত ভৈলে, সমবন্ত পৰে যদি,
 তাহাক নিন্দয় পাছ কালে ॥৪
 মূনিষ পোৱ যেনে, মূনিষ হহস তই,
 বিপক্ষক নিশ্চিতে চাহে ।

বাঢ়ি বণ পকজাউ, দাস্ত ভাগা সাপঘেন,
 মিছাত কিসক ফোকাবস ॥৫
 আপনাক বব কৰি, আনক তাকৰ জানি,
 বুলিলি যে আগে অনথৰ।
 ছয়ালৰ মুঠি দেখ, গুচাওঁ তোৰ বৈলথ,
 মাৰি পোশোঁ। যমৰ নগৰ ॥৬
 লক্ষণৰ শৰ ঘাৱে, ঘৰ্শচড়ি গৈলা গাৱে,
 জ্বলিলেক বাক্স অগনি।
 আকৰ্ণ পূৰিয়া ধনু, শৰ গোট মাৰিলেক,
 আকাশে জ্বলন্তে যাই ছানি ॥৭
 বামৰ কনিষ্ঠে তাক, অৰ্দ্ধচন্দ্র বাণ হানি,
 অস্তবীক্ষে কাটিয়া পেলাইল।
 দেৱ দৈত্য নব যক্ষ, দানব যতেকনাগ,
 সবে হস্তে কোঁতুকক পাইল ॥৮
 আৰ পাঞ্চ গোট। শৰ, অতিকায়ে হানিলেক,
 লক্ষণে হানিলা পুতু তাকে।
 অনেক লক্ষক শৰে, সূৰ্য্যপথ কজিলেক,
 নিশাচৰ তাহাৰ আথাকে ॥৯
 হুমিত্ৰো। তনয়ে জানি, আপনাৰ শৰেহানি,
 অস্ত্ৰে কাটি পেলাইল সকল।
 আকৰ্ণ পূৰিয়া ধনু, অস্ত্ৰ গোট হানিলেক,
 কপালত ফুটিলা সকল ॥১০
 শৰ গোটপশি গৈলা, তাক কেহোঁ নলক্ষিল,
 ঘটা ঘটা কধিৰ বজাইল।
 কতো বেলি মুছ গৈয়া, আছিলেক অতিকায়;
 খেনেতেক চেতন পাইল ॥১১
 সাৰ্বক যে দশবধ, কুলৰ নন্দন বীৰ,
 তিনিয়ো ডুবনে যশ পাইলে।
 বৰ্গ মৰ্ত্ত পাতালক, ববাইলোঁ মই হেনবীৰ
 এক গোটা শৰতে কম্পাইলে ॥১২
 আবকায়ে শৰে হানি, সূৰ্য্যপথ কধিলেক,
 লক্ষণক বেড়ি তমোময়।
 দেৱগণ বাম সেনা, সবাবে সস্ত্ৰম বন্দ
 অস্ত্ৰগতে জ্বলিলেক ভয় ॥১৩
 সৈন্তৰ বিজয় অতি, দেখিয়া হুমিত্ৰোহতে,
 ৰায়ব্যৰ অস্ত্ৰক মাৰিল।
 ববিব কিৰণে যেন, অন্ধকাৰ কেবিলেক,
 বাক্সৰ অস্ত্ৰ সংহাৰিল ॥১৪

২৩ অধ্যায়।

পদ।

ক্ৰোধিলা ৰাৱণ হত বীৰ অতিকায়।
 হিয়াত হানিলা বজ্ৰ সম শৰ ঘাই ॥১
 অন্ধকাৰ তমোময় দেখিলা লক্ষণে।
 সঙ্কুকি অগনি অস্ত্ৰ লৈলা তেতিক্ষণে ॥২
 অগনিৰ অস্ত্ৰ বীৰে নানিলেক মাত্ৰে।
 বাক্সে কাটিয়া তাক আদিত্যৰ অস্ত্ৰে ॥৩
 দুই অস্ত্ৰে যুদ্ধ ভৈলা হুইয়া এক ঠাই।
 আউৰ আউৰে চুৰ্ণ পৃথিৱীতে পৰি যাই ॥৪
 ঐধিকী অস্ত্ৰক হানিলন্ত নিশাচৰে।
 ইন্দ্র অস্ত্ৰে নিবাৰিলা লক্ষণ কুমাৰে ॥৫
 যম অস্ত্ৰ নিশাচৰে কৰিল প্ৰহাৰ।
 হুমিত্ৰে বায়ব্য অস্ত্ৰে কৰিলা স.হাৰ ॥৬
 অস্ত্ৰৰ প্ৰহাৰ দুইৰো ততুল্য সমান।
 অতিকায় বলশীল ধনুৰ সন্ধান ॥৭
 তক্ষক সদৃশ হানিলন্ত এক শৰ।
 হৃদয়ত পৰি মুছা কনিষ্ঠ বামৰ ॥৮
 দশবধ হতে পাছে চেতনক পাইল।
 শৰ হানি বধ ঘোড়া কাটিয়া পেলাইল ॥৯
 ধ্বংসক ছেদিল পাছে সমৰথিৰ শিৰ।
 ভূমিত পৰিলা অতিকায় মহাবীৰ ॥১০
 ভূমিত থাকিয়া শৰ হানয় অপাৰ।
 লক্ষণক ছায়া কৰিলেক অন্ধকাৰ ॥১১
 আপনাৰ শৰে পুতু কাটিলন্ত বীৰে।
 অতিকায় বীৰক বিদ্ধিলা সমৰীৰে ॥১২
 দুইহানো শৰক পুতু দুইহাতে কাটন্ত।
 ঘোৰ সমৰৰ মাজে দুয়ো নঘাটন্ত ॥১৩
 অজয় অভয় দুয়ো বাজাব কুমাৰ।
 কধিৰে পকিত-দেহা শৰে জ্বাজ্বৰ ॥১৪
 পৃথিৱী আকাশে জলজন্তুৰ বিস্ময়।
 কিনো দুই বীৰ যুদ্ধে অভয় অজয় ॥১৫
 এতহস্তে আলোচিয়া জগতৰ আয়ু।
 লক্ষণৰ কাণত কহিলা আসি বায়ু ॥১৬
 ব্ৰহ্মা-বব মিলা ইটো ত্ৰৈলোক্য বিজয়।
 তাহানেসে প্ৰহাৰে ইহান হৈবে জয় ॥১৭
 আন একো প্ৰকাৰে নমবে অতিকায়।
 ভেদ কথা কহিলোঁ বিমতে বধ ঘাই ॥১৮

বব ছিত্ত শুনিলন্ত বায়ব মুখত ।
 লক্ষ্যণে ত্রক্ষাৰ অস্ত্র চড়াইল। গুণত ॥১৯
 বেদ মন্ত্ৰ অভিষেকি হানিলন্ত তাক ।
 অস্ত্রৰ অগনি নিকলয় জাক জাক ॥২০
 চন্দ্রৰ সূৰ্য্যৰ জ্যোতি চূৰ্ণ আতি ভৈলা ।
 অস্ত্রৰ প্ৰহাৰে বহুমতি টলি গৈলা ॥২১
 দশোদিশ ব্যাপিয়া গুচিল তমোময় ।
 সব দিশ প্ৰকাশিয়া ত্রক্ষাস্ত্ৰ চলয় ॥২২
 ত্রক্ষাস্ত্ৰে ব্যাপিলা অতিকায় চমৎকাৰ ।
 মুদগৰ গদায়ে তাক কৰয় নিবাব ॥২৩
 অস্ত্ৰ সব পুৰি ত্রক্ষা অস্ত্ৰ যাই ছানি ।
 তুলাত লাগিলা যেন প্ৰচণ্ড অগনি ॥২৪
 বারণৰ পুত্ৰ অতিকায় মহাবীৰ ।
 লক্ষ্যণৰ শৰে তাৰ ছেদিলন্ত শিৰ ॥২৫
 কুণ্ডল কিবীটি সমে ছেদিলন্ত শিৰ ।
 শিখৰৰ ভৰে পৃথ্বী গিৰগিৰ ॥২৬
 আশেষ পবিল সেনা তাহাৰ লগত ।
 কতোহেঁ। জনাইলা গৈয়া বাজাৰ আগত ॥২৭
 লক্ষ্যণে শুনিলন্ত তনয়ৰ বধ ।
 বিমূচ্ছিত ভৈলা কুৰি নয়ন তবধ ॥২৮
 চাৰি পুত্ৰ পবিলা আৱৰ ছুই ভাই ।
 শুনি শোকে বারণৰ প্ৰাণ ফুটি যাই ॥২৯
 সাৰণে দেখে আবে। শোকে তমোময় ।
 যোনে থাকিলা সৰে পাত্ৰ সমস্তয় ॥৩০
 বারণে ক্ৰন্দন কৰে চেতনক পাই ।
 কৈক গৈলে দেৱাস্তক ত্ৰিপিৰা বোপাই ॥৩১
 কৈক গৈলে দেখিবোহে। নবাস্তক পোক ।
 মন্দোদৰী জলিবেক দশ গুণ শোক ॥৩২
 হাহা কেনে দেখিবোহে। পূৰ পটেশ্বৰী ।
 কোল শূন্য কৰিলোহে। বাটকৈ মন্দোদৰী ॥৩৩
 একৈ একৈ পুত্ৰ যাৰ ত্ৰৈলোক্য বিজয় ।
 তাহাৰ অৰণে কেনে প্ৰাণক ধৰয় ॥৩৪
 হৰি হৰি অতিকায় কেনে বধ পাইলে ।
 সব দেৱ জিনিয়া ইন্দ্রক বৈলখাইলে ॥৩৫
 গৰ্ভ টুটি গৈল মোৰ ভৈলো নিকংসাহ ।
 মোক এৰি বাপ কেনে যম ঘৰে বাস ॥৩৬

২৫ অশ্বাশ্ব—ইন্দ্রজিতৰ বৃত্তত জানব মৈত্ৰব
 আৰু শ্ৰীৰামলক্ষণৰ মোহ ।

ইন্দ্রজিতে গায় চালি সুবিলেক কব ।
 মই চলি ভৈলো হেৰা বাপ লক্ষ্যণৰ ॥১
 একেশ্বৰে সব কুমাৰৰ মান সাৰোঁ ।
 আজ্ঞা কৰিয়োক বাম লক্ষ্যণক মাৰোঁ ॥২
 ভালুক বানৰ যত তাৰ অনুকূল ।
 অকলে সবাক মাৰি কৰিবো নিৰ্মূল ॥৩
 সবাক সংহৰো আজি বৰদত্ত বাণে ।
 বলিব যজ্ঞক যেন ছলিলা বামনে ॥৪
 মাখাত চুখিয়া দশাননে প্ৰশংসিলা ।
 সকল সজ্জতে তাক বণক পেনিলা ॥৫
 অলঙ্কাৰে যতি তাৰ বখত চলয় ।
 লক্ষ্যৰ মাজতে যেন সূৰ্য্যক জ্বলয় ॥৬
 হস্তী ঘোড়া বধ সাজি নিশাচৰগণে ।
 সমৰ কুখিক গৈয়া পাইলা তেতিয়া ॥৭
 বাকসে তেখনে আনি যোগাইলা সজ্জত ।
 যজ্ঞক কৰয় বীৰবৰ ইন্দ্রজিত ॥৮
 বণকুখি মাজে নিয়া অগনি ধাপিল ।
 কলিয়া ছাগল আনি টিটু ভসাৰিল ॥৯
 তপত যে কথিবে লোহাৰ ভৰি প্ৰবে ।
 অগনিক পুজিলা অক্ষত তিল দুৰ্বে ॥১০
 আহুতি কৰয় মন্ত্ৰ পঢ়ে ধীৰে ধীৰে ।
 ভয়ড়া কাতক হনে মাখিয়া কথিবে ॥১১
 মূৰ্ত্তি ধৰি অগনি-য়ে লৈলন্ত সকল ।
 বণ জিনিবাৰ চিন পাইলন্ত মঙ্গল ॥১২
 আহ্বান কৰয় ধীৰে বাকস অস্ত্ৰক ।
 ত্ৰৈলোক্যত ভয় ভৈলা দ্বন্দ্ব চমক ॥১৩
 সকল সজ্জতে আইলা অন্তৰীক্ষ বধে ।
 তাতে চড়ি আসিলেক মাকতৰ পথে ॥১৪
 অন্তৰ্জ্ঞান ভৈলা ছেৰে বীৰ মেঘনাথ ।
 শ্ৰীৰাম লক্ষ্যণ সৰে বানৰে বিবাহ ॥১৫
 মাত্ৰাবলে বাজনি হানয় শব জাক ।
 বানৰ বিন্ধ্যৰ বৰ নলকিয়া তাক ॥১৬
 বীৰ কপিগণ বত আকাশক দৈলা ।
 ইন্দ্রজিতক কেহে। খুজিয়া নপাইলা ॥১৭
 অন্তৰ্জ্ঞান হয়। ত্ৰিযশত অগোচৰে ।
 সবাকো শকতি শূলে বিড়িলেক শৰে ॥১৮

সূত্রীক অঙ্গদক ইন্দুযে মন্তক ।
 মৈন্দ দ্বিবিদক ধূত্ৰাকক জাম্বরক ॥১৯
 গোমুখ যে বেগদরসির যে নলক ।
 সূর্য্যানলক যে চন্দ্রানল ঋষভক ॥২০
 নলক যে নীলক যে গন্ধ মাদ্দনক ।
 শালিয়া থৈলেক পৃথিবীক শরীৰক ॥২১
 সূষেন যে গরাক্কক জ্যোতি যে মুখক ।
 সম্পাতিক কেশরীক গরয় গজক ॥২২
 দরীমুখ দধিমুখ বীৰ কেশরীক ।
 বানৰক ভালুকক সকল সৈন্যক ॥২৩
 ব্রহ্মাক আবাধি ইটো বৰক পাইলেক ।
 মায়াবলে বারগি সবাকে জিনিলেক ॥২৪
 সব বণভয়ি খান ভালুক বানবে ।
 নিবন্তবে ভৰিলেক পৰ্বত শিখৰে ॥২৫
 সব সেনা নিশ্চেষ্টে থাকিলা দাস্ততৰি ।
 চক্ষুক তবধ কৰি ধবণীত পৰি ॥২৬
 ত্রীৰামে বোলন্ত লথাই হাবিলোহেঁ বৃকে ।
 তোমাৰ আমাৰ শবে ইহাক মুটুকে ॥২৭
 সব সেনা মাৰিলেক আমাসাৰ আগে ।
 জ্ঞেতি বুদ্ধি নধায় মৰিতেসে লাগে ॥২৮
 ছুই ভাই আসা হাতে ধনু শব ধৰি ।
 এতিক্ষণে হৈবোঁ বানবৰ সৈন্তোৱাৰি ॥২৯
 নাহি প্ৰতিকাৰ আক ব্ৰহ্মা দিলা বৰ ।
 দৃঢ় মুঠি কৰি হাতে ধনু শব ধৰ ॥৩০
 এতহন্তে ইন্দুজিত অন্তরীক্ষ ভাৱে ।
 বায় লক্ষণক বিজিলেক শব ঘাৱে ॥৩১
 অচেতনে পৰিলা নাহিকে বাহুছাৰ ।
 ছুই ভাইব নাগাত নেখেলে প্ৰাণবাৰ ॥৩২
 বারগি ফুৰিয়া চাহিলেক বণস্থলি ।
 এবেসে আন্টাইলোঁ সব শত্ৰুক নিদলি ॥৩৩
 এতেক গণিয়া বীৰ পশিলা নগৰে ।
 বাপেকৰ চৰণত বন্দিলা সাদৰে ॥৩৪
 হৰিষ বদনে কহিলন্ত বাপেকত ।
 ঘেন অতে শত্ৰু সব মাৰিলা বণত ॥৩৫
 তনু পদ প্ৰসাৱে, ভৈলোহেঁ বণজয় ।
 নিশ্চিন্তে থাকাহা কিছু নাহিকে সংশয় ॥৩৬

২৬ অশ্বাশ্বা

হুলবী ।

সব সৈন্য যেবে, পুত্ৰে মাৰিলেক,
 লক্ষেশবে হেন জানি ।
 ইন্দুজিতক যে, প্ৰশংসা বচনে,
 হৃদয় সন্তোষ বাগী ॥১
 সাফল মাৱেকে, গৰ্ভে ধৰিলেক,
 কুলৰ নন্দন পোক ।
 দুৰ্ঘোৰ আপদ, সাগৰে মজিলোঁ,
 বাপ উদ্ধাৰিলি মোক ॥২
 তোহোঁৰ গুণক, কোনে কহিবেক,
 কীৰ্ত্তিক বৰ যে থৈলে ।
 ইন্দ্রে মোক বন্দী, কৰিয়া নিরন্তে,
 হাতৰ কাড়িয়া লৈলে ॥৩
 প্ৰশংসা বচন, কত বুলিবোহোঁ,
 চাটু মুয়ুৱাই তোক ।
 আজি হুখে বাপু, নিদ্রাক পাইবোহোঁ,
 এবাইলো এ পুত্ৰশোক ॥৪
 ব্ৰহ্মাব বচন, মাগত কৰিয়া,
 কণেক আছিল পৰি ।
 হনুমন্তে পাছে, চেতন লভিয়া,
 উঠিলন্ত গাৱ মুড়ি ॥৫
 বিভীষণে হনু-, মন্তক দেখিয়া,
 কিছু সঙ্কল্প ভৈলা ।
 কোন কোন বীৰ, পবাণে জীৱয়,
 হুজ্জি কৰিবাক লৈলা ॥৬
 সকল সৈন্যক, নিশ্চেষ্ট দেখিয়া,
 জাম্বরক চাহিলন্ত ।
 পৰ্বত আকাৰে, পৰিয়া আছন্ত,
 কত দূৰে দেখিলন্ত ॥৭
 সমুখি বোলন্ত, বাপু কি জীয়াহা,
 আন কথা আছে পাছ ।
 ব্ৰহ্মাব নন্দন, বুদ্ধিৰ সাগৰ,
 সবাবো ঔষধি গাছ ॥৮
 মহা মন্ত্ৰী বিভী-, যণক সমুখি,
 জাম্বরন্ত বুলিলন্ত ।
 তেবেসে আমাৰ, বুদ্ধি থাকে য়েবে,
 বায়ব পুত্ৰ জীৱন্ত ॥৯

বিভীষণে বোলে, প্রাণা হইয়া ভুমি,
চেতনক হুয়াইলা ।
শ্রীবাম লক্ষণ, রাজ্যক এবিয়া,
হনুক কেনে পুছিলা ॥১০
হনুমন্ত যেয়ে, পবাণে জীৱয়,
সর্ব সেনাবলে জীব ।
বায়ুপুত্র যেবে, বিনাশ ভৈলন্ত,
জীৱন্তা বলো মবিব ॥১১
বাম লক্ষণব, প্রস্তাব নোহয়,
বার্তা কথা পুছিবার ।
আসক্য কার্য্যক, সাধিবাক পাবে,
সিসে বীৰ বলীয়াব ॥১২
বিভীষণ বীৰে, ইঞ্জিত কবিল,
হনুমন্ত বীৰবব ।
জাম্ববন্তব যে, চবণ বন্দিয়া,
মাকতি দিলা উত্তব ॥১৩
সকল জ্ঞাতিব, মায়াত পুন্স,
মোহৌৰ পিতৃ সমান ।
কি কার্য্যক মোক, আজ্ঞা কবিলোক,
কাণ্টে দিয়া সমিধান ॥১৪

২৭ অধ্যায়—হনুমন্তে ঔষধ আনি সকলোবে
বোহ দূব কবে ।

পদ ।

জাম্ববন্তে মাকতিব ঐৱত ধবিল ।
এবেসে জানিলোঁ সবে জ্ঞাতি নিস্তবিল ॥১
ইন্দ্রজিতে সকল সৈন্যক গৈলা বধি ।
উপায় বোলোহৌঁ কাণ্টে আনাগৈ ঔষধি ॥২
আতি দূব পথ যাইতে নপাবয় আন ।
কাণ্টে বামসেনাব দিয়াহা প্রাণ দান ॥৩
ইন্দ্রজিতে শবে মোক বিকিলেক টানি ।
কথিব পুৰিত মুখে নোলায় বাণী ॥৪
সমুদ্রে তবিয়া হেমবন্তক চলাহা ।
তাত পাছে জয়ত পৰ্বত দেখিবাহা ॥৫
কৈলাসক দেখিবাহা হবব আলয় ।
ছইব রাজে দেখিবাহা পৰ্বত জলয় ॥৬
চাবিয়ো ঔষধ জলে কশোদিশে ছানি ।
এক নাম আছে তাব স্তুতাসময়নী ॥৭

বিশল্যকবনী আব সন্ধান যে কবী ।
স্বকণ কবনী সমে ঔষধ যে চাবি ॥৮
আতি হুকাব ছই বাজাব কুমাব ।
বাম লক্ষণব কাণ্টে সৈন্যক উকাব ॥৯
হুখত মুকুতি কবা গিয়াতি বগব ।
সত্বে চলাহা বাপ বিলম্ব নকব ॥১০
পৰ্বতে চড়িলা কপিবাজ মহাবীৰ ।
মেকব সদৃশ কবি বড়াইলা শবীৰ ॥১১
বব হামি তুলি বীৰ নাময় আশ্বাল ।
নিশাচব লোকত কাণত দিলা তাল ॥১২
লক্ষা দলদল কবে তান পয়োক্তবে ।
সমাগবা পৃথিবী কাম্পয় নিস্তবে ॥১৩
পাতালত নাগব মিলিলা জোটা জোটা ।
স্বৰ্গে উশ্মিস পালটয় যুগ গোটা ॥১৪
লাজ খিব কবিল বাহুকি যেন নাগ ।
পিঠি খান পবিল ডান্দব ভৈলা আগ ॥১৫
ছই কর্ণ সঙ্কোচ সম্ভাব কবি পার ।
লান্ধদি গকড়ে যেন কবিল উবাৱ ॥১৬
দেব দ্বিজ বাপ মার প্রণামি সাদবি ।
ডের দিয়া যান্ত যেবে হনুমন্ত হবি ॥১৭
অৰ্দ্ধেক পৰ্বত সন্ধানতে গৈলা তল ।
চতুর্দিশে কোতকাবে নিকলিলা জল ॥১৮
সবত গরয় গজ হবিণ কেশবী ।
ডেরব সন্ধানে ছেপনিত গৈলা মবি ॥১৯
সর্পে প্রাণ ত্যজিলেক অৰ্দ্ধেক নিকলি ।
পাষণ শিখব তক গৈলা চলি চলি ॥২০
চুৰ্ঘোব এচণ্ড হব শবীবব বাই ।
পৰ্বত শিখব খসি লগতে উবাই ॥২১
কোটি কোটি নাগবব জলত পবিল ।
পাতালে নাগব কনামণিয়ো লবিল ॥২২
মৰ্ত্তব ভুবন কপি এবাইলা সমন্ত ।
বায়ুবাট এবায়া পাইলন্ত স্বৰ্গপন্থ ॥২৩
মেকগিবি দেখিলা স্তবর্ষে জাতিকাব ।
কতেক বর্ণাইবো শুণ দেৱতা সন্মব ॥২৪
ববিপন্থ সন্মবে সাগব এবাইলন্ত ।
বজত সন্মব হিমবন্তক পাইলন্ত ॥২৫
অত্যন্ত উচ্ছিত গিবি দেখিলা কৈলাস ।
ত্রৈলোক্যত সাব হকর্ণগীৰ নিবাস ॥২৬

স্বৰ্গত পৰ্বত দেখিলন্ত কপিবাজে ।
 ঔষধ পৰ্বত দেখিলা ছুইবো মাজে ॥২৭
 ঔষধ ছলন্ত মাণিকব যেন কান্তি ।
 জ্যোতিৰ প্ৰভাৱে নজানিয় দিন বাতি ॥২৮
 সাহাস্তম হয় মনুষ্যন্তে যেনে বাস্ত ।
 প্ৰদীপ নিৰ্বাণে যেন ঔষধ পলাস্ত ॥২৯
 সন্মুখি বোলয় কপি শুনবে পৰ্বত ।
 বাঘৰক নমানস মদৰ গৰ্বত ॥৩০
 আজি দেখা তোমাৰ মৃত কৰোঁ চুব ।
 ঔষধক পলুৱাই নিবি কত দূৰ ॥৩১
 হেন বুলি পৰ্বতক ধৰি আকোৱালি ।
 ঔষধক নাগ যুগ সহিতে উছালি ॥৩২
 অন্তৰীক্ষে ডেব কৰি মহাবীৰ কপি ।
 পৰ্বত সহিতে যাস্ত গগণ বিয়াপি ॥৩৩
 চক্ৰকৰে ধৰি যেন চলি যাস্ত হৰি ।
 ঔষধৰ প্ৰভাৱে প্ৰসন্ন দিশ কৰি ॥৩৪
 সূৰ্য্যৰ পথক পাইলা গগণমণ্ডলে ।
 সূৰ্য্য ছলে ছুই গোটা যেন সবে বোলে ॥৩৫
 আটাসক দিলা নাহিলন্ত কপিসিংহ ।
 চক্ৰ মেলি সকল বানবে দিল বিজ্ঞ ॥৩৬
 শ্ৰীবাম লক্ষ্মণে ঔষধৰ গন্ধ পাই ।
 নিৰ্ঝিয় শৰীৰে বসিলন্ত ছুই ভাই ॥৩৭
 ঔষধৰ প্ৰভাৱে সকল কপিগণ ।
 উঠিয়া বসিলা শৰীৰত নাই ত্ৰণ ॥৩৮
 অচিন্ত্য প্ৰভাৱ ঔষধৰ ঠাৱ ছাবি ।
 গন্ধ পাৱা নৈন্ত বসিলন্ত সাৰি সাৰি ॥৩৯
 পূৰ্বৱৰ্ত্তে বসিলা শ্ৰীমন্ত ভৈলা কায় ।
 দশগুণ তেজ বল গুঢ়িলা অপায় ॥৪০
 ঔষধ সহিতে নিয়া পৰ্বত শিখৰ ।
 সৰাৰ মাজত থৈলা পৱন কুমাৰ ॥৪১
 শ্ৰীবাম লক্ষ্মণ আৰ ভালুক বানবে ।
 কৰিলা প্ৰাণসা হনুমন্তক সাদৰে ॥৪২
 চিৰ কাল জীৱ বাপু বীৰ হনুমান ।
 সকল সৈন্তক বাপু দিলা প্ৰাণদান ॥৪৩
 বাঘৰে বোলন্ত হনুমন্ত মহা বুধি ।
 পূৰ্বৰ খানত নিয়া থৈয়োৱ ঔষধি ॥৪৪
 জেষ্ঠ পুৰুষ ইটো পূৰ্বৰ সক্তি ।
 আত্মসাৰ নোহে যোগ্য মৰ্যাদা লজিত ॥৪৫

বাঘৰ আদেশে বীৰে শিবে ভুলি লৈলা ।
 পূৰ্বৰ খানত নিয়া পৰ্বতক থৈলা ॥৪৬
 সম্বৰ গমনে পথ লজিয়া আশেষ ।
 তেতিয়কণে আসি ভৈল লক্ষ্যত প্ৰবেশ ॥৪৭

২৮ অধ্যায় — বানৰসৈন্তৰ পুনৰাক্ৰমণ ।

বাঘৰে শুনয় বানৰৰ কোলাহল ।
 প্ৰচণ্ড বায়ুত যেন সাগৰ আন্দোল ॥১
 সন্মুখি মন্ত্ৰীক বোলে ইটো কি মিলিল ।
 ইন্দ্ৰজিতে মাৰিবাৰ সবে সেনা জীল ॥২
 ত্ৰজাত পাইলেক বৰ ইন্দ্ৰজিত পোৱে ।
 মোহোৰ কৰম ফলে সিয়ো ব্যৰ্থ হোৱে ॥৩
 বাঘত মুনিক নাই কহিলোহোঁ সাৰ ।
 যতক যতন সবে নিষ্ফল আমাৰ ॥৪
 ধৃত্যক্ষ যে অকল্পন প্ৰহন্ত পৰিল ।
 কুন্তকৰ্ণ ভাই যেন পৰ্বত গোঢ়িল ॥৫
 বজ্জদশনক দেৱাস্তক নবাস্তক ।
 অতিকায় বীৰ গৈলা যম সদনক ॥৬
 মহাপাশ্ব মহোদৰ ত্ৰিশিবা তনয় ।
 বগত নিধন তৈলী দেখিবোহোঁ কয় ॥৭
 কুঞ্জৰ ঘোটক উট বাক্স সংখ্যাতে ।
 পৰিলা লক্ষ্মণ বাঘ বানৰৰ হাতে ॥৮
 এবাে হেন বল নাই বল আতিৰেক ।
 বাঘ লক্ষ্মণক যে সন্মুখে যুজিবেক ॥৯
 হুগ্ৰীৰ অজদ হনুমন্ত আৰ নীল ।
 ইহাক যুজিবে কোন অপায় মিলিল ॥১০
 তথাপিভে যত বীৰ বাক্স আমাৰ ।
 চাহিয়ো ছুৱাবে বেড়ি বাখাৰা লক্ষ্য ॥১১
 আদেশ কৰিয়া ৰাজা ওৱাবি প্ৰবেশ ।
 লক্ষ্যক বাধয় বেড়ি বাক্স আশেষ ॥১২
 হুগ্ৰীৰ বোলন্ত শুনা বীৰ হনুমান ।
 মান উদ্ধাৰিবাৰ প্ৰস্তাৱ নাহি আন ॥১৩
 চিন্তা বৰ শোকে বাৰণৰ কষ্ট মন ।
 লক্ষ্য বেড়ি অগনি লগায়ো কপিগণ ॥১৪
 ৰাজাৰ আদেশে সবে জোতা ধৰি কৰে ।
 গম্বলি এবাৱা চলি গৈলা নিবন্তবে ॥১৫
 হনুমন্ত অজদ আঘৰ বীৰ তাৰ ।
 সব সৈন্তে বেড়িলেক চৌপাশে লক্ষ্য ॥১৬

প্রাণিব উপবে চড়ি চতুর্ভিতি ছানি ।
 নিসন্ধি কবিতা বেড়ি লগাইলা অগনি ॥১৭
 বাঘব অশুকূলে ঘনে বায়ু বহে ।
 জাম্বল্য সমান রূপে লক্ষা খান দহে ॥১৮
 ধোলির উপবে অগনি গৈলা চড়ে ।
 পৰ্ব্বতব শূন্য যত থসি থসি পাবে ॥১৯
 বায়ুপথ জিনি শিখা গৈলা বহুদূৰ ।
 ওরাবি আঁটাইলা সবে ভৈলা অসিহুৰ ॥২০
 ওব আই বোপাই লক্ষাত হলহলি ।
 কল কাটা পানি ঢালা লিখা মাটি ধূলি ॥২১
 ঘন ধাশ্র এবাধা পোৱাক বাজ কৰী ।
 নাতি নোতিয়ান চাৱা বস্ত পবিত্ৰী ॥২২
 স্ত্রী বালা বুদ্ধত লাগিল কোলাহল ।
 দশ প্রহৰ পথ লাগিল বাকাল ॥২৩
 ধোলির উপবে স্তম্ভবী যত নাৰী ।
 যতেক মবিল পুৰি কহিতে নপাবি ॥২৪
 কতো চতুৰঙ্গ দলে বাক্স বজাইল ।
 টাকবে মোটকি লাঠি বানবে ভজাইলা ॥২৫
 হাতিশাল ঘোড়াশাল গৈলা পুৰি পুৰি ।
 কতোহৌ মবিল কতো লৰবা লৰবি ॥২৬
 শ্রীবাম লক্ষণ দুই ধনুগুণ মাজি ।
 কবিলন্ত টকাৰ সন্তুতে সব সাজি ॥২৭
 লক্ষা লাগি হানিলন্ত অসংখ্যাত শব ।
 প্রহৰতে খসে ধোলিরব শিখৰ ॥২৮
 বাঘব ক্ৰোধত হলিলা সব গাত্ৰ ।
 কুন্তনিকুন্তক বোলে ভেতিক্ষণে মাত্ৰ ॥২৯
 কুন্তকবণ পুত্ৰ ভাতিজা আমাব ।
 চতুৰঙ্গ দলে কাণ্টে বজায়ো লক্ষাব ॥৩০
 বিন্দুমালী বিকপাক উদ্ধাজিস্ৰচল ।
 শোণিতাক প্রস্থ্যে মাৰিয়ো কপিৰল ॥৩১
 নৃপতিৰ আদেশে লুপ্তি অলঙ্কাৰ ।
 চতুৰঙ্গ দলে সম্ভবত পৰোয়াস ॥৩২
 প্রখ্যাত বীৰক সবে চমাইলা বাৰণে ।
 মেথিলা হবিৰ ভৈলা সবে কপিগণে ॥৩৩
 শাল তাল তম্বাল শিখৰ ধবি হাইল ।
 কাতোখাওজাতি জোঙ্গবাক্সেসজাইল ॥৩৪
 বাক্সে বানবে লাগি গৈলা উসৰিস ।
 শবে তত থাকিলা পুৰিলা দশোদিশ ॥৩৫

বানব হাত মুণ্ড খবগৰ ঘাৰে ।
 নিশাচৰে পিশাচে কাটিয়া বেলমাৰে ॥৩৬
 আকোৰে কামোৰে তক গিৰিৰ শিখৰে ।
 ভানুক বানবে জাতি পবনল মাৰে ॥৩৭
 দাস্তে দাস্তে নখে নখে মুঠি কিল খাত ॥
 দুই ভিতিৰ সেনা পৰি গৈলা অসংখ্যাত ॥৩৮
 কতো বেলি কপিৰলে বাক্স ভজাইল ।
 দেখি বজ্জকৰ্ত্ত বীৰে অজদক ধাইল ॥৩৯
 দুই হাতে ভুলি হানিলেক গদা বাৰি ।
 বালিপুত্ৰ মুহুৰ্ গৈলা চেতনক ছাবি ॥৪০
 স্ত্রীউ আসি ভৈলা কতো বেলি অজদব ।
 মাখাত হানিলা টানি পৰ্ব্বত শিখৰ ॥৪১
 মুণ্ড গোট চিঙিলা প্রহাৰ দিয়া টান ।
 বজ্জকৰ্ত্ত যম পূৰে কবিলা পয়ান ॥৪২
 বজ্জকৰ্ত্ত গৈলা বেবে যম সদনক ।
 শোণিতাকে অস্ত্ৰ ববিবৰ অজদক ॥৪৩
 বহুদন্ত বিপাট পৰিষ চক্ৰহাস ।
 নিবন্তবে বেড়িলা ছানিয়া দিশলাশ ॥৪৪
 খাণ্ডা ভুলি স্তম্ভবেগে ঘাই আগবাঢ়ি ।
 ডেৰ দিয়া অজদে খবগ লৈলা কাটি ॥৪৫
 গদা গোট ভুলি শোণিতাক বীৰেধাইল ।
 হাতত মুঠিক দিয়া অজদে খসাইলা ॥৪৬
 বথে চড়ি প্রজ্ঞব নৃপাক দুই বীৰে ।
 অস্ত্ৰক তাবিলা অজদব সশৰীৰে ॥৪৭
 তিনিয়ো বাক্সেসে মিলি অজদক মুজি ।
 বৈদ্য বিবিদ ছাপিলন্ত কাৰ্য্য বুজি ॥৪৮
 বানব তিনিয়ো বাক্সেস তিনি মিলি ।
 কামোৰা কামোৰি লাখিছুকিলাকিলি ॥৪৯
 ছয়োজনে আজবা আছুবি জবাভবি ।
 যেন ছয় পৰ্ব্বত কুমিত পবগবি ॥৫০
 ছয়ো লাঠি চক্ৰবেছয়কো বেল গাইল ।
 অস্ত্ৰে গিৰি শিখৰে ছয়ক ছয়ে ছাইল ॥৫১
 অজদক প্রজ্ঞবে খেদৰ খাণ্ডা হাতে ।
 বালিপুত্ৰে বজ্জক তাবিলা তাব মাথে ॥৫২
 প্রজ্ঞবো মুঠি এক মাখাত তাবিল ।
 কতোক্ষণে অজদব চেতন ছাবিল ॥৫৩
 সন্ধুকিয়া বালিপুত্ৰে হানিলন্ত মুঠি ।
 প্রজ্ঞব প্রাণ গৈলা কুন্তলন্ত মুঠি ॥৫৪

ধুবত পবিলা দেখি যুপাক খজাইল।
 বধব নামিয়া খবগক লৈয়া ধাইল ॥৫৫
 শীত্রে খেদি যাহন্তে দ্বিবিদে খেদিপাইল।
 হৃদয় ধানত জাণি তুলি আলগাইল ॥৫৬
 টেল নিকলিল তাব চক্ষু ভৈলা ঠব।
 শোণিতাক বীৰব দেখিয়া খজ বব ॥৫৭
 ভাইক মেলাইবাক লাগি যুবিলা উপায়।
 দ্বিবিদক হিয়াত তাবিলা মুঠি ঘাই ॥৫৮
 তাক এৰি দ্বিবিদে শোণিতাকক ধাইল।
 শবীৰব মাংস যত কাটি বেলগাইল ॥৫৯
 মেদিনীত পেলাই শবীৰে জাঙিলন্ত।
 শোণিতাক পবিলা প্রাণৰ ভৈলা অন্ত ॥৬০
 যুপাকক মৈন্দ বীৰে বিপোহো কটালি।
 হৃদয়ত জাঙিয়া ধবিলা আকোৱালি ॥৬১
 অহিয়ে পাঞ্জৰে তাব ভাজি ভৈলা চুব।
 দাক্ষণ বাক্ষস ধৰি গৈলা যমপূৰ ॥৬২
 তিনি পৰিবার দেখি বাক্ষস খসিল।
 কুন্তত সবেয়ো গৈয়া শবণ পশিল ॥৬৩

২২ অধ্যায়।

কুন্ত, নিকুন্ত, মকবাকব বৃদ্ধ আৰু পতন।
 আশ্বাস কৰিয়া সবে সৈন্ত হুহু কৰি।
 বণক চলিলা দিব্য ধনু শব ধৰি ॥১
 মৈন্দ বীৰে তাব আগে ভেঙিলা হৰিষে।
 চতুৰ্দ্দিশে বেটি বৃক্ষ শিলায়ে বৰিষে ॥২
 মৈন্দ ভেঙিলন্ত দেখি কুন্তব যে বাট।
 বানবে ভালুকে দেখি বিজ দিলা ঝাণ্ট ॥৩
 কুন্তকবণৰ পুত্ৰ বণত আচল।
 শবে হানি বৃক্ষ তক কাটিলা সকল ॥৪
 মৈন্দ বীৰে হানিলন্ত পৰ্বতব গোট।
 কুন্ত বীৰে ছেদিলন্ত ঘোৰ শব ছোট ॥৫
 বজ্জৰ সদৃশ বাণ যুবিলা আৰন্তে।
 আকৰ্ণ পুৰিয়া তাক হানিলন্ত কুন্তে ॥৬
 পুৰিবাৰে মৈন্দকে ফুটিলা বব টানে।
 নিশ্চেকে বহিলা বীৰে অন্তবীৰ প্রাণে ॥৭
 দ্বিবিদে সন্নিত চাপি বোলে হাহা ভাই।
 কুন্তক শিখৰ তক ববিবৰ চাই ॥৮
 পৰম অন্তৰ বীৰ কুন্তকৰ হৃত।
 দ্বিবিদক লাগি শব হানিলা বহুত ॥৯

দ্বিবিদ বানব বীৰ পৰ্বত আকাৰ।
 কুন্তক শিখৰ তক হানিলা অপাব ॥১০
 কুন্তকবণৰ পুত্ৰ অভঙ্গ সমবে।
 সকল শিখৰ তক কাটিলেক শবে ॥১১
 ভয়কৰ কাল অগ্নি যুবিলাক কুন্তে।
 দ্বিবিদৰ হৃদয়ত হানিলা আৰন্তে ॥১২
 মৰ্মস্থানে পবিলা চেতন নাহি গাব।
 দ্বিত হুইয়া পবিলন্ত পৰ্বত আকাৰ ॥১৩
 দ্বিবিদ পবিলা অঙ্গদৰ আউল জাউল।
 অচেতনে পবিলা দেখিয়া দুই মাউল ॥১৪
 শূলে হানি তক সম্মে শিখৰ বৰিষে।
 কুমাৰ চাহিয়া অন্ধকাৰ দশ দিশে ॥১৫
 অঙ্গদৰ অন্তৰ আপন শবে ছেদে।
 ক্ষণেকে দুৰ্ব্বাব অন্তে কুন্তে তাক ভেদে ॥১৬
 বালিৰ তনয়ে যত হানয় প্রাবন্তে।
 শবে হানি লীলায়ে ছেদয় তাক কুন্তে ॥১৭
 ভয়কৰ দুই বাণে বিক্সিলন্ত বীৰে।
 অঙ্গদৰ দুই চক্ষু ঢাকিলা কধিৰে ॥১৮
 শোণিত মলটি হাতে শাল বৃক্ষ পাইল।
 ক্ৰোধত গাৱঁৰ বলে হানিয়া পঠাইল ॥১৯
 মন্দৰ সদৃশ শাল বৃক্ষ বহি ঘাই।
 তাকো কাটিলন্ত কুন্তে সাত শব ঘাই ॥২০
 যমদণ্ড ধৰি যেন হানিলন্ত বাণ।
 অঙ্গদ পৰিয়া গৈলা অন্তবীৰ প্রাণ ॥২১
 তিনিকো ঢালিলা কুন্তবীৰ নিশাচৰে।
 বানত জানাইলা গৈয়া অনেক বানবে ॥২২
 ত্ৰীবামে বোলন্ত সবে বীৰ চলি ঘাই।
 বাজ কুমাৰক গৈয়া সবেহি বাখাহা ॥২৩
 বেগদসি বীৰবব আব জাঙ্ঘৰন্ত।
 নলনীল হুগ্ৰীৰ বানব অপৰ্য্যন্ত ॥২৪
 যতেক হানিলা মানে বীৰ কপিপণে।
 শবে হানি কুন্তে ছেদিলন্ত তেতিক্ষণে ॥২৫
 জাঙ্ঘৰন্ত আদি বব বব বীৰ জানি।
 সবাকো কুন্তিত ঢালিলন্ত শবে হানি ॥২৬
 মুচ্ছিত ভৈলন্ত দেখি বীৰকপি বন্ত।
 হুগ্ৰীৰ আপনি তাৰ ভেঙিলন্ত পথ ॥২৭
 শাল তাল বৃক্ষ প্রহাৰে তক শাল।
 নায়েকৰ নাৰিকল শিখৰ বিশাল ॥২৮

নিবস্তবে কুস্তে হানিলন্ত শব জাক ।
 মহাবীর কপিবাজে সহিলন্ত তাক ॥২৯
 ডের দিয়া তাহার বখত গৈয়া চড়ি ।
 আছাৰি হাতব ধনু ভাজিলন্ত যুধি ॥৩০
 সম্ভব গমনে গৈয়া নামিলা বখব ।
 কুস্তক সমুধি বুলিলন্ত কপিবব ॥৩১
 ধন্য বীর তোহোব অগাধ গারে বল ।
 ইন্দ্রজিত সম তই ধনুত কুশল ॥৩২
 তোহোব বীরত্ব জানে । ত্রিশ ভজাইলে ।
 আমার বীরক চালি যশ বব পাইলে ॥৩৩
 শ্রান্ত ভৈলি তবে বীর নিশাচব কুস্ত ।
 এতিক্ষেণে মারোঁ । যদি পাওঁ উপালন্ত ॥৩৪
 কণিতেক জিবাই কিছু হওঁ সমুক্ষণ ।
 তোব মোব সমব দেখোক সর্বজন ॥৩৫
 বাসরে সম্ভবে যেন দুর্বোব সমব ।
 তোক মাৰি পঠাওঁ আগে যমব নগব ॥৩৬
 শুনিয়া কটুব বাণী ক্রোধত জ্বলিলা ।
 বীবে বীবে আতি ঘোব সমব লাগিলা ॥৩৭
 টলি গৈলা মেদিনী দুইহান পরোভবে ।
 আকাশ লজ্জিলা ঢেউ কম্বোল সাগবে ॥৩৮
 দুইবো অস্ত্র প্রহাৰে দোহাক মুছুইলেক ।
 তত্ৰূপা সমান কেহোঁ । নুহি আতিবেক ॥৩৯
 কুস্তক হুগ্ৰীৰ বীবে ডের দিয়া ধবি ।
 সাগব জলত আফালিলা চিত কবি ॥৪০
 সমুদ্রেতে ঢেউ ভৈলা পর্বত সমান ।
 পাতালে কম্পিয়া গৈলা নাগব আখান ॥৪১
 গিবিবি সমান মৎস্ত কচ্ছপ পলাইলা ।
 জল জন্তু অনেক তবক লাগি আইলা ॥৪২
 জপজল হইয়া বীবে আছে জল পিয়া ।
 আবকা উঠিলা বীবে এক ডের দিয়া ॥৪৩
 সাগবব উঠি বীবে নচাছিল আন ।
 মুঠি এক বৈসাইলেক বস্ত্রব সমান ॥৪৪
 অগনি কণিকা সব নিকলিলা গাব ।
 কণেকতে হুগ্ৰীৰ দেখন্ত অন্ধকাব ॥৪৫
 হুহু হয় কণেকে হুগ্ৰীৰ কপিবব ।
 হাতে বলচিলা সবে কথিব পাৰব ॥৪৬
 ক্রোধত হুগ্ৰীৰ দশ গুণে বলীয়াব ।
 দান্ত কাবুনিয়া দিলা । চক প্রহাৰ ॥৪৭

অগনি কণিকা জাতকবি গৈলা দূব ।
 হৃদয় চুবায়া কুস্ত গৈলা যমপূব ॥৪৮
 কুস্ত পবিবাব দেখি নিকুস্তব খল ।
 পবিষ উচ্চায়া ধাইল বানবব ভল ॥৪৯
 শিখবে সহিতে যেন পর্বতেক বাই ।
 নিবস্তবে বামসেনা ভাগিয়া পলাই ॥৫০
 সাক্ষাতে আঙ্গাব পুঞ্জ কলেবর তাব ।
 মেঘত বিজুলী যেন জলে অলকাব ॥৫১
 ইন্দ্রজাতি সদৃশ পবিষ লোহাশবে ।
 যমদণ্ড ধবি যেন যম্মে দিলা ধাবে ॥৫২
 সৈন্য পলাইবাব দেখি বীর হনুমান ।
 আগ ভেঁটি থাকিলন্ত পর্বত সমান ॥৫৩
 নিকুস্তে হানিলা টানি হৃদয়ক লাগি ।
 পবিয়া পবিষ সাত খণ্ড ভৈলা ভাগি ॥৫৪
 নিকুস্তক মাকতি তাবিলা মুঠি এক ।
 মুচ্ছা গৈয়া পবিয়া আছিল কণিতেক ॥৫৫
 শব্দ প্রদেশত সিটো মাঝিলেক মুঠি ।
 হনুমন্ত মুচ্ছা গৈলা মৰ্ম্মস্থান ফুটি ॥৫৬
 অচেতন দেখি দুই হাতে তুলি ধবি ।
 নিকুস্তে লৈযান্ত বেগে লড়া যে নগবী ॥৫৭
 মাকতিক নেই দেখি নিশাচবসিহ ।
 বাক্স সকলে নগবত দিলা বিল ॥৫৮
 ওব বাই বোপাই চাহা নিকুস্তব কোলা ।
 এহিসে বানব আমাধেব লড়া পোল্ল ॥৫৯
 অকল যোগোটে সব বাক্স ভজাইল ।
 তাক মাৰি নিকুস্তে যশক বব পাইল ॥৬০
 কুস্তকৰ বীর সিটো মবিল মবিল ।
 তাহার তনয়ে ছেনয় খ্যাতি কবিল ॥৬১
 কেহোঁ বোলে ইহাত হবিব নমুদাই ।
 মায়াবী বানবে কিবা কবিবেক প্রাই ॥৬২
 বায়ুহতে চেতন লভিলা কতোক্ষেণে ।
 আমাক লডাক নেই বাক্স দুর্জনে ॥৬৩
 ককোলিত বৈসাইলেক চববেক তাব ।
 ছিব সৈন্য হৃদয় চেতন নাহি গাব ॥৬৪
 বায়ুপুত্রে হসোকি আকাশে ডের মিল ।
 নিশাচবে তেতিক্ষেণে চেতন হবিল ॥৬৫
 কতোদূৰে হনুমন্তে জৈলেক উদার ।
 পবি নিকুস্তব দুই কাড়ে দিলা পাৰ ॥৬৬

দুই ভিত্তি কান্ধত মাৰিয়া দুই গোব ।
 দুই হাতে মাথা ধৰি দিলন্ত আজোৰ ॥৬৭
 বলন্ত বীৰে উপৰক দোঙ্গা দিলা ।
 নিকুন্তৰ মাথা গোট জটবাই চিঙিলা ॥৬৮
 বামসেনা মাজে নিয়া মাথা গোট থৈলা ।
 অদভুত দেখি সবে কোঁতুকক পাইলা ॥৬৯
 মাৰুতিক বায়চন্দ্রে আদৰিলা হুখে ।
 বায়পুত্রে থাকিলেক প্ৰস্থলিত মুখে ॥৭০
 বায়গে শুনিলা কুন্ত নিকুন্তৰ বধ ।
 শোকে দুখে কতো বেলি ভৈগৈলা তবধ ॥
 মকৰাক বীৰক আদেশে লঙ্কেশ্বৰ ।
 বাম লক্ষণক গৈয়া পেৰাঁ যমঘৰ ॥৭২
 খবৰ তনয় ভূমি সম বোঁপাহাৰ ।
 সমবত গৈয়া বাম লক্ষণক মাৰ ॥৭৩
 তোমাৰ সদৃশ নভৈলেক তিনি লোকে ।
 ভালুক বানৰ মাৰি হিত কৰাঁ মোকে ॥৭৪
 তোহৰ পাছতে ইন্দুজিত চলি যাইব ।
 আপনি দাক্ষণ বণে ভঙ্গক নপাইব ॥৭৫
 কীৰ্ত্তিয়া পিয়োক সবে সেনাগণ মাৰি ।
 পিতৃবৈৰী গুচাই এব শৈল্যক উদ্ধাৰি ॥৭৬
 সচকিতে মকৰাক্ চালিলেক গাৱ ।
 প্ৰদক্ষিণে নমিলা বাজাৰ দুই পাৱ ॥৭৭
 বায়গে আলিঙ্গি পিঙ্কাইলেক অলঙ্কাৰ ।
 মেঘত বিজুলী যেন দেখি জ্যোতিকাৰ ॥৭৮
 বথে চলিলেক ঘোড়া য়েহেন উড়াই ।
 বিস্তাৰিত মেঘক চালিলা যেন বাই ॥৭৯
 হস্তী বধ চতুৰঙ্গ চলে ছপকাৰে ।
 চতুৰ্দ্দিশে বেঢ়িয়া চলিলা নিশাচৰে ॥৮০
 মকৰাক চলিলা অনেক বিমঙ্গল ।
 ঘোড়া সব কান্দয় নয়নে বহে জল ॥৮১
 বধৰ ধ্বজক তাৰ পৰি গৈল খসি ।
 উলটা পৰণ বহে শিখৰ বৰিষি ॥৮২
 বাধা সম নমানিয়া কপাইলেক বণ ।
 দেখি বৃক্ষ শিলা লইয়া ধাইল কপিগণ ॥৮৩
 হস্তী ঘোড়া বেঢ়িয়া বান্ধসে বেঢ়িমাৰে ।
 বানৰেয়ো নখে ফুলি কুন্তলৈ দাৰে ॥৮৪
 কাণ্ডে খাণ্ডে বৃক্ষ শিলে কৰে হানাহানি ।
 বানৰেয়ো বান্ধসক মাৰে কিল টানি ॥৮৫

বান্ধসে কপিক মাৰে গলত কামোৰে ।
 ভালুকোয়ো পেট ছিৰি আন্তক বিছাৰে ॥৮৬
 ধনু শব ধৰি মকৰাক্কে ধনু হাইল ।
 একে বীৰে নিবন্তৰে বানৰ ভঙ্গাইল ॥৮৭
 শ্ৰীবাম লক্ষণে হাতে ধনু শব লৈলা ।
 আগ বাঢ়ি আপনাৰ সেনা থিৰ কৈলা ॥৮৮
 মকৰাক বোলন্ত বামক কৈত পাওঁ ।
 পিতৃবৈৰী মাৰি আজি শৈল্যক গুচাওঁ ॥৮৯
 আনত মোহোৰ কাৰ্য্য নাহি এতিকণ ।
 পাছে লক্ষণক মাৰোঁ সব কপিগণ ॥৯০
 খোজন্তে খোজন্তে কতদূৰে ভেট পাইল ।
 তোমাকেসে বাম বুলি মাত পুৰ্জাইল ॥৯১
 খবৰ তনয় মোৰ মকৰাক নাওঁ ।
 তোমাক মাৰিয়া যমকবণে পঠাওঁ ॥৯২
 চিৰকাল হৃদয়ৰ শৈল্যক উদ্ধাৰোঁ ।
 তোমাৰ শোণিতে পিতৃ তৰ্পণক কৰোঁ ॥৯৩
 বৈৰ খুজি পাইলো কাৰ্য্য নাহিকে আনত ।
 আমাৰ পিতৃক পাইবা যমৰ ধানত ॥৯৪
 কুব্জতা এৰিয়া বাম ধৰ্ম্ম যুজ্জৈ যুজ্জা ।
 তোমাৰ আমাৰ কাৰ্য্য ভালে আজিযুজ্জা ॥৯৫
 সমৰ দেখন্ত হুৰগণে অনুপায় ।
 দশবধ তনয়ৰ গুচাই এৰোঁ নাম ॥৯৬
 শ্ৰীবামে বোলন্ত অৰে পাণী নিশাচৰ ।
 বাপেৰৰ লগে তোক পেৰোঁ যমঘৰ ॥৯৭
 নুযুজ্জয় কুকুৰায়ে নাদয় বিস্তৰ ।
 কহিত কটুৰ বাণী শিখিলি বৰ্ৰব ॥৯৮
 তোহৰ বাপেৰ খব ত্ৰিশিবা ছুযণ ।
 চৌদ্য সহস্ৰ মাৰিলোহোঁ সেনাগণ ॥৯৯
 তহিত নাছিলি কাৰ্য্যে তই বেটা জীলি ।
 আজিসে আসিয়া মোৰ হাতত পৰিলি ॥১০০
 হেন বুলি বামে হানিলন্ত এক শবে ।
 তিনি শবে পথত ছেদিলা নিশাচৰে ॥১০১
 আৰকাৰো বাঘৰে সানাইল তিনশবে ।
 কপালত তাহাৰ বিক্ৰিলা নিবন্তৰে ॥১০২
 মকৰাক্কে ক্ৰোধত ছলিয়া গৈলা পাছে ।
 কপালত বিক্ৰিলন্ত একৈশ নবাচে ॥১০৩
 আঠটা নবাচে বামে বিক্ৰিলন্ত তাক ।
 নিশাচৰে হানিলেক নবাচৰ জাক ॥১০৪

ছুইহানো নবাচে আকাশত এক ঠাই ।
 ইকূলে সিকূলে বায়ু সঞ্চবিল যাই ॥১০৫
 ছুই পাশে ভৈলা যেন ছুইহান আকাশ ।
 তমোময় ভৈলা নাহি ববিব প্রকাশ ॥১০৬
 ছুই বীবে শব হানি ছুইহাক বিক্লি ।
 সকল শবীবে যেন আলতা গুলিল ॥১০৭
 কেমতে লবস্ত শব চানস্ত হানস্ত ।
 দেহান্তবে ছুইহানো অন্তক নজানস্ত ॥১০৮
 অন্তবীকে থাকি যত কিয়ব চাৰণ ।
 কোঁতুকে চাহস্ত সবে অদভূত বশ ॥১০৯
 বিস্তাধব গন্ধর্ব চাৰণ সিদ্ধ নাগে ।
 ছুহাকক প্রশংসে মনত অমুবাগে ॥১১০
 সমসব যুদ্ধে কেহোঁ কাতো নঘাটিল ।
 ছুইহানো শবক ছুয়ো সমস্তে কাটিল ॥১১১
 অন্ধকাব কেবি ভৈলা উজ্বল আকাশ ।
 কিবণ প্রকাশি বশ পুবিলা প্রকাশ ॥১১২
 আসঙ্গ পাৱয় যোনো বামে শুণিলস্ত ।
 মুঠি প্রদেশত তাব ধনু কাটিলস্ত ॥১১৩
 সাবধিক কাটিলস্ত আঠটা নবাচে ।
 বথভঙ্গে মকাবাকে কুৰি ভৈলা পাছে ॥১১৪
 ক্রোধি গৈলা বাক্স জয়ন্ত গুলগুল ।
 অগনি সদৃশ হানিলস্ত এক শূল ॥১১৫
 শূল গোট চলয় তক্ষক যেন সর্প ।
 দেখি দেৱলোকব হবিলা বলদৰ্প ॥১১৬
 অচিন্ত্যতে তেজ বল শ্ৰীবাম দেৱব ।
 শূল কাটি পেলাইলা হানিয়া নিজশব ॥১১৭
 অদভূত শব দেখিলেক সমস্তয় ।
 সাধু সাধু ঘোষি দেবে কবে জয় ॥১১৮
 শূল পবি সৈল মকবাকে দিল ডাক ।
 মুঠি ধৰি বোলয় মাঝোহোঁ থাক থাক ॥১১৯
 যত মান শক্তি আছয় হান হান ।
 পাছে যম সদনক কবিবি পয়াণ ॥১২০
 বচন শুনিয়া বামে ভুলিলস্ত হাস ।
 মাঝোহোঁ বাক্স তই আব কোথা যাস ॥১২১
 পাৱক অন্তক ধৰি কবিলা কটাক ।
 সেই অন্ত ঘাৱে পবি গৈলা মকবাক ॥১২২
 জয়তি বাঘৰ বধু বংশৰ তিলক ।
 দেৱকাৰ্য সাধিয়া বধিলা বাক্সক ॥১২৩

নিজ গুণে পুৰিলস্ত তকতব কাৰ ।
 জানি নিবস্তবে নবে ঘোলা বাম বাম ॥১২৪

৩০ অধ্যায় ।

হুলবী ।

ইন্দ্রজিতব তৃতীয়বাব যুদ্ধযাত্রা আৰু মাদানীতা
বধ ।

বামব হাতত, পবিলা শুনিয়া,
 মকবাক মহাবীৰ ।
 ক্রোধে মহাত্মায়ে, বাৰণ বাজাব,
 হুলিলা সব শবীৰ ॥১
 সমুখিয়া ইন্দ্র-, জিতক বোলয়,
 শুনা বাপু মেঘনাদ ।
 আবকা বণক, চলি বাহী ঘোব,
 গুচাৰো মন বিবাদ ॥২
 একৰো প্রকাৰে, দশবধি বাম,
 সমসব নোছে তোব ।
 জায় যুদ্ধে য়েবে, সংশয় দেখাই,
 অস্ত্রায়ে চিন্তিয়ো মাৰ ॥৩
 ইন্দ্রজিত নাম, পৰাইলে বাপুবে,
 ইন্দ্রক বলে ভদ্রাইয়া ।
 মাগুয় ছুগোটা, বীৰ নবাবল,
 মোহোব কৰ্মক পায়া ॥৪
 একোৰে প্রকাৰে, কোশল্যা, তনয়,
 সমসব নোছে তোব ।
 সমুখে কাৰ্য্যক, সাধি আসা বাপু,
 শৈল্যক গুচাৰো মোব ॥৫
 অলঙ্কাৰে বধ, মণ্ডিত কবিয়া,
 বাৰণি কৈলা পয়াণ ।
 মহাবীৰ যত, ছুই পাশে চলয়,
 কতো ভৈলা আন্তৰাণ ॥৬
 বামব সেনাব, শিখব পৰ্বত,
 বৃক্ষ কবে লৈয়া ধাইল ।
 সমুখ বণত, প্রথম সমবে,
 বাক্স বল ভদ্রাইল ॥৭
 বাক্সব বলে, হুয়া ছপকবে,
 ছুয়ো বলে দুৰাজয় ।
 অন্তক হানিয়া, আকোৰে কামোৰে,
 ছুইহানো অশব কর ॥৮

ইন্দ্রজিত বীৰে, ধনুক টঙ্কাৰি,
 অস্ত্রক হানিয়া ছাইল ।
 বাম লক্ষ্মণক, খোজন্তে চলয়,
 বানব বল ভঙ্গাইল ॥৯
 চৌদয় চৌদয়, বানব ফোলয়,
 একৈক একৈক বাণে ।
 কতো কপিজাক, বিষুখে পলাই,
 কতোহেঁ মৰিল প্ৰাণে ॥১০
 অষ্টাদশ শৰে, গন্ধ মৰ্দনক,
 বারণি বিক্ষিলা টানে ।
 বিদূৰব হস্তে, নল বানবক,
 তাবিলেক নৱ বাণে ॥১১
 সাত গোটা বাণে, গৱয় বীৰক,
 গজক বিক্ষিলা পাঞ্চে ।
 আব যত যত, বীৰক চাহিয়া,
 শবৰ প্ৰহাবে ধাঞ্চে ॥১২
 সকল সৈন্যক, বণত ভঙ্গাইয়া,
 বাম লক্ষ্মণক পাইল ।
 নিসন্ধি কৰিয়া, শৰে অঙ্ককাৰ,
 দুইহাকো বৰে জস্তাইল ॥১৩
 বাম লক্ষ্মণেয়ো, কাটন ফুটন,
 তিখাইণ অনেক বাণে ।
 বারণি বীৰক, ফুলি পোলাইলেক,
 ভয়ঙ্কৰ শব টানে ॥১৪
 তেতিয়া বীৰ, অন্তৰ্জ্ঞান ভৈলা,
 দুহান অস্ত্ৰে নপারে ।
 বাম লক্ষ্মণৰ, শৰীৰে বিক্ষিল,
 জৰ্জৰিত কৃত ভাৱে ॥১৫
 দুয়ো বীৰ যেন, অশোক ফুলিল,
 কথিৰে বেড়িলা গাৱ ।
 অস্ত্ৰ কৰিবাৰ, সন্ধি নপায়ন্ত,
 ভৈলা অচেতন ভাৱ ॥১৬
 ৩১ অধ্যায় ।
 হৰি ।
 লক্ষ্মণে বোলয় দদা, প্ৰতি নধাৱয় আব,
 কৰিয়োক আবে কোন বুদ্ধি ।
 মায়াবী বাক্স ইটো, চকুৰ গোচৰ দুই,
 কাণে হানিবোহেঁ কোন হুজি ॥১৭

আবকায়েয়াৱেনতো, দুইভাইকমাবেআসি,
 মোহোত দিয়োক আজ্ঞা বাণী ।
 সকলবাক্স কুল, নিশ্চুলকবোহেঁ আজি,
 একলে ব্ৰহ্মাৰ অস্ত্ৰ হানি ॥২
 কনিষ্ঠক সমুধিয়া, বামদেৱে বুলিলন্ত,
 বিশিষ্টৰ নোহে হেন ধৰ্ম্ম ।
 একলৰ অপবাধে, সমস্তকে সংহৰিবা,
 শাস্ত্ৰৰ নিন্দিত মন্দ কৰ্ম্ম ॥৩
 বৰ বৰ বীৰ সব, আকাশক পঠায়োক,
 তাক খুজি দেখাওঁক আমাক ।
 সমুখ সমবে তাৰ, প্ৰাণক চৰাওঁ দেখাঁ,
 অবৈধ হানিয়া তাক শৰ ॥৪
 বাঘৱৰ মন কথা, অভিপ্ৰায় জানি তাৰ,
 মনে বৰ মিলিলা বিবাদ ।
 ত্ৰিবিতে সমৰ ছাৰি, লঙ্কাত পশিলা গৈয়া,
 ত্ৰিংশ কল্পন মেঘনাদ ॥৫
 কতো বেলিখাকিতহি, বিমৰিষকবিলেক,
 বাপত প্ৰসাদ যেন পাওঁ ।
 মায়াসীতাসঞ্জোজিয়া, সবাবেআগতকাটি,
 নিকুন্তিলা বটমূলে যাওঁ ॥৬
 সবাকোবজিতেলাগি, মায়াসীতাসঞ্জোজিলা,
 সাক্ষাততে জনকৰ জীৱ ।
 আবকত কবতল, কুৰি গোটা নথ জলে,
 আতি মনোহৰ কদুগ্ৰীৱ ॥৭
 ত্ৰিবিলা বলিত মধ্য, উন্নত কঠিন স্তন,
 একবেগী ধৰে যুহু বেষ ।
 স্বামীৰ বিয়োগ দুখে, প্ৰভাতৰ চন্দ্ৰ যেন,
 মুখ ভৈল মলিন কুবেশ ॥৮
 জয় জয় বামদেৱ, চৰণত কৰোঁ সেৱ,
 ভূমি দেৱ দীনহুঃখহাৰী ।
 দেৱৰ সাধিয়া কাষ, পৃথিবীক উদ্ধাবিলা,
 দুৰ্জ্জন বাক্সগণ মাৰি ॥৯
 তযু পাদ পদ্যে প্ৰভু, একান্ত ভকতি হোক
 মোক কৃপা কৰিয়ো ইবাৰ ।
 মাধৱ কন্দলি ভণে, বাম বোলাঁ সৰ্বজন,
 ভেবে হুখে তৰিবা সংসাৰ ॥১০

৩২ অধ্যায় ।

পদ ।

আপন বধত নিয়া সীতাক চড়াইল ।
 সব সৈন্তে আবকায়ে বণভূমি পাইল ॥১
 হনুমন্ত প্রমুখ্যে দেখয় বিপৰীত ।
 সীতা গোদানীক লৈয়া আইল ইন্দ্রজিত ॥২
 মাকতি দেখন্ত বথে বারণ পুত্রব ।
 শোকে দুঃখে জানকীর ক্লেশ কলেরব ॥৩
 মনত বোলন্ত আর চেষ্টা নোহে ভাল ।
 সাতাব বিপত্তি মোব হৃদয়ত শাল ॥৪
 ইন্দ্রজিতে সম্মুখি বোলন্ত হনুমন্ত ।
 আজি হেবা সমস্তে বৈবক কর্বো অস্ত ॥৫
 লঙ্কাব অগনিকুণ্ড জনকব জীৱ ।
 এতিক্রমে শিব ছেদি নিকলিবো জীৱ ॥৬
 পাছে স্ত্রীকৈৱক তোক সমবত মাৰ্বো ।
 বাম লক্ষ্মণক মাৰি শৈল্যক উদ্ধাৰ্বো ॥৭
 সীতাৰ কেশত বাম হাতে ধবিলেক ।
 দক্ষিণব হাতে খাণ্ডা থিৱ কবিলেক ॥৮
 হনুমন্তে বোলন্ত মোহোব বোল শুন ।
 স্ত্রী বধ কবস তই বাজনয় কোন ॥৯
 বাপেবে আনিল হবি পবিলা বিপাক্তে ।
 স্বামীব বিয়োগ দুঃখে ক্লেশ ভৈলা অস্তে ॥১০
 বাপ মার খাণ্ডা খণ্ডব অগোচব ।
 অনাধিনী নাবী আছে লঙ্কাব ভিতব ॥১১
 হেন নাবী মাৰি তই ভালক নপাইবি ।
 অধোগামী হয় ঘোব নবকক যাইবি ॥১২
 ইন্দ্রজিতে বোলন্ত বানব মহাপাপ ।
 এইব কাৰণে বহু লোকব সম্ভাপ ॥১৩
 এক জনী মাৰিলে অনেক লোক জীয়ে ।
 হনবা বিনাশে বব ধৰ্ম্মকেন্দ্রে দিয়ে ॥১৪
 মিছাত নিন্দস কপি সময় নজানি ।
 হেন বুলি সীতাক কাটিল খাণ্ডা হানি ॥১৫
 হা বাম লখাই মোহোব প্রাণনাথ ।
 হেন বুলি ভূমিত পবিল গৈয়া মাথ ॥১৬
 সীতাৰ বিপত্তি দেখি বীব হনুমন্ত ।
 দুৰ্ব্বাৰ শোকত অতিশয় কান্দিলা ॥১৭
 হবি হবি পবিছেদ্য দেখিলোহো আই ।
 বাম প্রভু জীব কেনে তোমাক নপাই ॥১৮

হা হা আই বাতো ঘোব বোল নকিলে ।
 সি কাৰণে আজি হেবা পবাণে মবিলে ॥১৯
 হেন বুলি পৰ্ব্বত গাৱব বলে জুলি ।
 হানিলন্ত ইন্দ্রজিত কুমাবক বুলি ॥২০
 মেঘনাদ বীবব সাবধি সুশিক্ষিত ।
 বথ খান আন ভিত্তি নিলেক দ্ববিত্ত ॥২১
 সন্ধানে হানিলা বায়ুহৃত মহাবল ।
 ভূমিত পবিয়া হলহলি গৈলা তল ॥২২
 ধৰ্ম্মধৰ্ম্ম হুমবন্ত নিশাচবগণ ।
 গিবি পবি বাজপুত্র কণে ববে চূৰ্ণ ॥২৩
 বায়ুপুত্র সমবীব নাহি মহাবল ।
 পৃথিবী বিদাৰি গিবি গোট গৈলা তল ॥২৪
 ইন্দ্রজিত সমে তাব সমব ভাগিল ।
 হনুমন্তে বাজসক লঙ্কাক খেদিল ॥২৫
 অস্তব দগধ ভৈলা জানকীৰ শোকে ।
 সেহি কথা কহিবক গৈলা সৰ্ব্ব লোকে ॥২৬
 বায়ব পাশক হনুমন্ত চলি যান্ত ।
 বাঘৱে পঠাইলা জাম্বৱন্তক পাইলন্ত ॥২৭
 অৰ্দ্ধেক পথব পবা তাক উলটাইল ।
 শোকে দুঃখে চলিয়া বায়ব পশ্চ পাইল ॥২৮
 বাঘৱে বোলন্ত দেখো সবাৰে ক্রীহানি ।
 ওবা হনুমন্ত কিবা কাৰ্য্যব বিধিনি ॥২৯
 আমিআৰো বোলোঁ সবে ভৈলা বণজয় ।
 সকলে কপিৰ কেনে শোকব উদয় ॥৩০
 বায়ব বচনে শোকাবিত্ত হনুমন্ত ।
 সজল নয়নে জানকীৰ কথা কন্ত ॥৩১
 মাথা ছপবায়া যুজিলন্ত ঘোবহাত ।
 শুনিয়ো গোদাই ভূমি বহুবংশ নাথ ॥৩২
 সি কাৰণে সাগবত বান্দিলাহা সেহু ।
 এতক দুখক সহিলাহা ঘাব হেহু ॥৩৩
 ভনক জীৱাবী মার দুখনী গোদানী ।
 ইন্দ্রজিতে কাটিলন্ত বণমাঞ্জে আনি ॥৩৪
 আশেষ বুলিলো তাক ধৰ্ম্মক চিনাই ।
 অনাধিনী নাবীক কাটিবে সুবুহাই ॥৩৫
 পাপীৰ্ত্ত অশ্রু জাতি কুব অতিবেক ।
 বাম হাতে কেশত ধবিয়া কাটিলেক ॥৩৬
 অসহ বচন শুনি হনুব দুখব ।
 চলিয়া পবিলা বাম নিজ আসনব ॥৩৭

অচেতন ভৈলা হেন সব লোকে জানি ।
কান্দন্তে বানবে মাথে ঢালিলেক পানি ॥৩৮
লক্ষ্মণেয়ো মহাছুঃখে গলে ধবিলন্ত ।
হাহাকাৰ কৰিয়া অনেক কান্দিলন্ত ॥৩৯
ফুৰতে ফুৰতে পাছে আসি ভৈলা জীউ ।
হা হা সীতা কহি গৈলা জনকৰ জীউ ॥৪০
তোহোক স্মৰি আকুলিত কবে মন ।
মিছাত কৰিলো এত কাল ঘোৰ বণ ॥৪১
সব লোক কদৰ্শিয়া-কৰিলো ছুঃখিত ।
বিচি ধান বুইলো যেন উথৰা ভূমিত ॥৪২
কোথা গৈলা প্ৰাণেশ্বৰী পতিব্ৰতা নাবী ।
তোহোৰ গুণক আৰ বৰ্ণাইতে নপাৰি ॥৪৩
তই অবিহনে জীৱনত কোন ফল ।
পৃথিবী ফাটন দেহ যাওঁ বসাতল ॥৪৪
লক্ষ্মণেয়ো শোকে মুঠি হানিলা হিয়াত ।
চাপিয়া ধৰিলা পাছে বামৰ গ্ৰীৱাত ॥৪৫
বুলিলন্ত প্ৰবোধ বচন ধৰ্ম সাৰ ।
তথাপিহো বামে শোকে কান্দিলা অপাৰ ॥
শুন্যোক দাদা ইটো দেহ মলপিণ্ড ।
নিঃসৰ কদলী যেন উই চুলা ভিণ্ড ॥৪৭
অথিৰ সংসাৰে তুমি ত্যজিয়োক ধৰ্ম ।
বিপু জিনিবাৰ বুদ্ধি কৰিয়োক কৰ্ম ॥৪৮
সেনা থিৰ কৰি আসি পাইলা বিভীষণ ।
দেখন্ত মলিন মুখ সব কপিগণ ॥৪৯
ঈত্ৰ বেগ ধৰিয়া বামৰ পাশে যাই ।
দেখে গলাগলি কৰি কান্দে দুই ভাই ॥৫০
প্ৰবোধন্ত লক্ষ্মণে বামৰ গলে ধৰি ।
হেতু যুগুতিক ধৰ্ম পথ অমুসৰি ॥৫১

৩৩ অধ্যায়—বিভীষণে শ্ৰীৰামক প্ৰবোধ
দিয়ে আৰ লক্ষ্মণৰ সৈতে নিকুন্তিলা
যজ্ঞভূমিলৈ গমন কৰে ।

প্ৰণামি বোলন্ত দশগ্ৰীৱৰ কনিষ্ঠ ।
কি কাৰণে দেখোঁ ছয়ো ভাই শোকাবিস্ট ॥১
সেনা থিৰ কৰিবাক পঠাইলা আমাক ।
প্ৰতি প্ৰতি কৰিয়া ধাপিলো সেনা জাক ॥২
কিবা আশাস্তৰ ঐত মিলিলা আৱৰ ।
সুগ্ৰীৱক আদি কৰি সমস্তে বানব ॥৩

লক্ষ্মণে বোলন্ত শুন্যোক বিভীষণ ।
তুমি নতো শুনা তেবে ইসৰ বচন ॥৪
যাৰ কাষে এত লোক দুখ নিতে নিত ।
বণমাজে সীতাক কাটিলা ইন্দ্ৰজিত ॥৫
বিভীষণে বোলয় হেন কি পতিয়াহা ।
ইসৰ কথাক নিয়া দূৰত থৱাহা ॥৬
প্ৰাণাস্তিক ভৈলোয়ো নৃপতি লক্ষ্মেশ্বৰ ।
নসম্পিব সীতা হেন আমাত গোচৰ ॥৭
আপনি জানাহা মই সহোদৰ ভাই ।
আমাক ত্যজিলা দাদা জানকীক পাই ॥৮
যুক্তি যোগ্য বোল যত বুলিলো দাদাক ।
সবাহান হিতে জানকীক সম্পিবাক ॥৯
আমাৰ ভাতিজা ইন্দ্ৰজিত দুষ্ট চিত্ত ।
উপায় কৰিলা সিটো তোমাক জিনিত ॥১০
মায়াসীতা কাটি গৈলা সসৈন্তে স্বৰিত ।
নিকুন্তিলা বটে যজ্ঞ কৰয় নিশ্চিত ॥১১
নানা মন্ত্ৰ পঢ়ি মন্ত্ৰ দিব অগনিত ।
দিব্য বাজী সমে বথ হৈব উপস্থিত ॥১২
ব্ৰহ্মাক আৰাধি দেৱতাত পাই বৰ ।
বথে সমে অৱশ্যে আসিব নিশাচৰ ॥১৩
ব্ৰহ্মা বৰ দানে যজ্ঞ কৰয় নিশ্চয় ।
যজ্ঞ সমাপিলে হইব ত্ৰৈলোক্য বিজয় ॥১৪
ব্ৰহ্মঅস্ত্ৰ আপুনি হৈবেক উপস্থিত ।
বথ খান পাইবে জগতত অবিদিত ॥১৫
এহি মতে গুণি ইন্দ্ৰজিত বীৰবৰে ।
মায়াসীতা সাজি সিটো আনিলা, সমবে ॥১৬
মায়াসীতা কাটিলেক খৰ্গ ধৰি কৰে ।
সমবৰ বিস্মি আচৰিয়া যজ্ঞ কৰে ॥১৭
সেহি যজ্ঞৱত পাইবেক বথবৰ ।
সেহি বথে চড়ি আসিবেক নিশাচৰ ॥১৮
যতমান বীৰে কোহোঁ বধন নযাই ।
অযুতে নিযুতে তাক খুজিয়া নপাই ॥১৯
যাৱে নতো বীৰে যজ্ঞ সমাপ্ত কৰে ।
হেন কালে তাক যিটো মাৰিবাক পাৰে ॥২০
তাহাৰ হাততে সিটো ঘাইব যমপোহে ।
হেন বৰ ছিত্ৰ তাৰ খেলা পিতামহে ॥২১
মায়াসীতা অজিলেক নকৰিবা শোক ।
ইন্দ্ৰজিত বধিতে উদ্ভত কৰিয়োক ॥২২

ইন্দ্রজিত বীরক মাৰক লখনন ।
 যাবদেকে নকৰে যজ্ঞক সমাপন ॥২৩
 সূত্রীৰ সহিতে তুমি ঐত থাকিয়োক ।
 আমি সমে লক্ষ্মণক অনুজ্ঞা দিয়োক ॥২৪
 সম্ভবে দিয়োক কাৰ্য্য বৰ অতিবেক ।
 ইহান হাততে ইন্দ্রজিত পৰিবেক ॥২৫
 ক্ৰীৰামে বোলন্ত কিমো বুলিলা বচন ।
 সীতাৰ সম্ভাপে মই নপাওঁ চেতন ॥২৬
 সেহি কথ' পুনশ্চ কৰিলা বিভীষণে ।
 লক্ষ্মণক বুলিলা বারণি বধ মনে ॥২৭
 বাঘৰে বোলন্ত বাপু মোৰ বোল বুজা ।
 মায়াদী বান্ধস সিটো অবহিতে যুজা ॥২৮
 আপুনি জানাহা বারণিৰ কুট বুজি ।
 তোমাক আমাক যেনমতে গৈলা কষি ॥২৯
 বিভীষণ তুমি লক্ষ্মণৰ লগে যাহা ।
 সমৰ ভূমিত উপদেশ বুলিবাহা ॥৩০
 বামদেৱে লক্ষ্মণক ধৰি আলিঙ্গিলা ।
 আশীৰ্বাদ কৰিয়া বিজয় যাত্ৰা দিলা ॥৩১
 লক্ষ্মণৰ লগত চলিয়ো হনুমন্ত ।
 সেনাগণ লৈয়া আৰো যাযো জাম্ববন্ত ॥৩২
 এহি বুলি বামদেৱে আদেশ কৰিলা ।
 সৈন্য সহিতে সবে তেখনে লবিলা ॥৩৩
 বামৰ চৰণ বেণু মাথে তুলি লৈলা ।
 শীত্ৰ গমনে বণভূমি প্ৰবেশিলা ॥৩৪
 দূৰতে দেখিলা যাই বারণিৰ দল ।
 নিসন্ধি কৰিয়া আছে বান্ধস সকল ॥৩৫
 বিভীষণে বলিলন্ত শুনিয়ো লখাই ।
 সৈন্য সহিতে বীৰ আছে এহি ঠাই ॥৩৬
 নিকুন্তিলা নামে দিব্য বট বিহমান ।
 ইন্দ্রজিত বন্ধে যজ্ঞ কৰে সেহি থান ॥৩৭
 যাবদেকে বীৰে যজ্ঞ সমাপন কৰে ।
 সৈন্য ভঙ্গায়োক ঝাৰ্ণ্টে সানাই বাৰ শৰে ॥৩৮
 সবাবো মাজত পাছে দেখিবাহা তাক ।
 কৃত্যক সমাপি বীৰে ধাইবেক তোমাক ॥৩৯
 শ্বেষনাদে পাৰে যদি কৃত্য সমাপিত ।
 ব্ৰহ্মব্ৰত পাইলে পাৰে ত্ৰৈলোক্যজিনিত ॥৪০
 অন্তৰীক্ষ বধে চড়ি তিনি লোক দহে ।
 হেন অপৌচৰ বৰ দিলা পিতামহে ॥৪১

যজ্ঞ সমাপতি কবিবাক নপাবক ।
 শীত্ৰে নিকুন্তিলা বট মূলক যায়োক ॥৪২
 অন্তায় যুদ্ধত বৰ কৌশল পাণ্ডিত ।
 ন্যায় যুজ্জে মাৰী আৰু বামৰ কনিষ্ঠ ॥৪৩
 হেন শুনি লক্ষ্মণে শব জাক দিল ।
 বানৰ ভালুকে বৃক্ষ শিলা বৰিঘিল ॥৪৪
 গলত কামোৰ দিয়া ভালুকে আছাবে ।
 তেজ পান কৰিয়া অসংখ্য কোটি মাৰে ॥৪৫
 কতোহেঁ বানৰে বান্ধসৰ ধৰি গলে ।
 চৰব প্ৰহাবে মুঠি ছোটে মথা ফালে ॥৪৬
 কতো কতো বানৰে মাৰয় লাঠিকিলে ।
 ঘোৰাকাটি কামোৰাটা কৰে তকশিলে ॥৪৭
 বান্ধসৰ সেনা বিদ্র দিয়া বলে নাচে ।
 কতো শূল শকতিৰ প্ৰহাবে নবাচে ॥৪৮
 গদা যুদ্ধৰ বাৰি পৰিঘৰ ঘায়ে ।
 অসংখ্যাত ভালুক পেলিলা যমঠায়ে ॥৪৯
 ছয়ো ভিত্তি সেনাসৰ আন্দোলা আন্দোলি ।
 ভূমিত পেলায়া মাৰে পাণ্ডবক ফুলি ॥৫০
 নখে দাস্তে বিদ্যাবিয়া যমক পেশয় ।
 অসংখ্যাত বানৰ বান্ধস গৈলা কয় ॥৫১
 লক্ষ্মণ বিভীষণ আৰো জাম্ববন্ত ।
 আন সেনা সব মুখ্য মুখ্য বলবন্ত ॥৫২
 হনুমন্তে ভঙ্গাইলা আৱৰ ভিত্তি পশি ।
 নিশাচৰবল ভাঙ্গি পলাইল তবসি ॥৫৩
 কতো সেনা পলাই যাই মহা ভয় ঘন ।
 যজ্ঞ এৰি ইন্দ্রজিত কৰিলা গমন ॥৫৪
 বধত চড়িলা বায়ুবেগ চাৰি বাজী ।
 সবে অস্ত্ৰ শস্ত্ৰ নিবন্ধিয়া আছে সাজি ॥৫৫
 বৃক্ষ হানি কপি বলে আকাশক ছাইল ।
 শৰে হানি ইন্দ্রজিত কাটিয়া পেলাইল ॥৫৬
 সেনাগণ পালটিয়া বারণিত গহে ।
 বানৰৰ ভালুক প্ৰহাৰ বৰে সহে ॥৫৭
 হনুমন্তে শালবৃক্ষ লৈলন্ত উপাৰি ।
 সেনাৰ মাজত পশি কোবাবন্ত বাৰি ॥৫৮
 একৈক প্ৰহাবে বীৰে অনেক মাৰন্ত ।
 অন্তকালে যমে যেন প্ৰজা সংহাৰন্ত ॥৫৯
 কোপে প্ৰকাশন্ত যেন অগনি সদৃশ ।
 আপনি শবক ধৰি কৰে আসবিস ॥৬০

লাঙ্গুলে মেঢ়ায়। কতো কতো আছাৰিল।
 কৰে ধৰি আশ্ফালিয়া অনেক মাৰিল ॥৬১
 ইন্দুজিতে বোলয় মাৰোহঁ। থাক থাক।
 মাৰুতিৰ কোল ঝাণ্টে ছপায়ো আমাক ॥৬২
 এহিসে অজয় বীৰ কাকো নাহি শঙ্কা।
 একেখৰে আসি ইটো। পুৰি গৈলা লক্ষা ॥৬৩
 সাৰথিয়ে বথ আনি চপাইলা সন্মিত।
 হনুমন্তে বোলন্ত শুনৰে ইন্দুজিত ॥৬৪
 যেনমতে বাসৰক জিনিলা বাক্স।
 সি সব শকতি আজি আমাত দৰশ ॥৬৫
 বায়ুৰ পুত্ৰৰ শকতিক আজি বুজ।
 বাক্সৰ মায়া এৰি ন্যায় যুজে বুজ ॥৬৬
 কোলাহলে মল্ল বান্ধে নোহে অস্ত্রধাৰ।
 যেতে তেনে মোক জিনি মুনিষ বোলায় ॥৬৭
 এহি বুলি কোপ কৰি বীৰ হনুমন্ত।
 নানাবিধ বৃক্ষ শিলা অস্ত্র বৰিমন্ত ॥৬৮
 বৃক্ষ বৃষ্টি ভৈলা দেখি ইন্দুজিত বীৰে।
 শৰ সহস্ৰেক তাৰিলেক দূততৰে ॥৬৯
 মহা কোপে ইন্দুজিত জপাইলেক বণ।
 লক্ষণক সম্মুখি বোলন্ত বিভীষণ ॥৭০
 দেখিয়ো লক্ষণ হেৰা বারণৰ স্তত।
 বায়ুৰ পুত্ৰক ধাইলা ক্ৰোধে যম দূত ॥৭১
 এহিত সময় জানা আক মাৰিবার।
 নিৰ্দ্দয় স্বৰূপে শৰ কৰিয়ো প্ৰহাৰ ॥৭২
 যজ্ঞ এৰি গৈলা বীৰ সম্বৰক গছে।
 এহি সময়ত ছিত্ৰে ধৈলা পিতামহে ॥৭৩
 ইন্দুজিতে হনুমন্তে ভৈলা ঘোৰ বণ।
 যজ্ঞৰ শালাক দৰশন্ত বিভীষণ ॥৭৪
 দেখিয়ো লক্ষণ হেৰা গণপতি ঘট।
 কাল মেঘ খণ্ড যেন নিকুন্তিলা বট ॥৭৫
 যজ্ঞৰ সকাৰ জানে খানে খানে ধৈল।
 আধা যজ্ঞ কৰি বীৰে যুজিবাক গৈল ॥৭৬
 সমাপতি কৰি যেবে বট মূল পায়ে।
 একেখৰে মায়াযুজে ত্ৰৈলোক্য ভঙ্গায়ে ॥৭৭
 বিভীষণে বোলন্ত শুনিলো কপিগণ।
 যজ্ঞশালা ভাঙিবাক কৰিয়ো যতন ॥৭৮
 বিভীষণ বচনক শুনিলো বানৰে।
 যজ্ঞৰ শালাক বেটিলন্ত নিবন্তবে ॥৭৯

তবল বানৰ বলে যজ্ঞ শালা পাইল।
 যত উপকৰণক ভাঙিয়া পেলাইল ॥৮০
 দধি দুগ্ধ মধু হাণ্ডি হাণ্ডি পীল।
 যতৰ কলসি ভুলি মুখত বাকিল ॥৮১
 আম জাম পনিয়াল নানাবিধ ফল।
 আথে বেথে গিলে কতো দশ নৈয়া কল ॥৮২
 কিছু কিছু কৰিয়া কতোহঁ। উকিপাৰে।
 বাক্সগণক যজ্ঞদাক হানি মাৰে ॥৮৩
 লক্ষণে আটোপ কৰি ধনুগুণ মাজি।
 দৃঢ় মুঠি ধনু ধৰি সম্বৰক সাজি ॥৮৪
 সম্মুখি বোলন্ত অৰে শুন ইন্দুজিত।
 সংগ্ৰাম দিবাক লাগি দৃঢ় কৰা চিত্ত ॥৮৫
 বিভীষণে চিনাইলেক ইঙ্গিততে জানি।
 কোপে মেঘনাদে হেন বুলিলন্ত বাণী ॥৮৬
 বাপৰ কনিষ্ঠ ভূমি সোদৰ খুড়াই।
 কতমান যশ পাইবা ভাতিজা মৰাই ॥৮৭
 ভূমি মহা পাপিষ্ঠ যে মোহোৰ খোৰত।
 কত ধৰ্ম্ম পাইবা মোৰ চিন্তিয়া বিঘাত ॥৮৮
 কতেক বৰ্ণাইবা গুণ অধম খুৰাৰ।
 পুত্ৰক মৰাইবে প্ৰতি মন ভৈলা যাৰ ॥৮৯
 বংশ দ্ৰোহ কৰিলাহা ত্ৰত ভৈলা ছয়।
 হেনসে নিৰ্দ্দয় ভৈলা নিকাৰণ মন ॥৯০
 দেশৰ ডাকিলা বাপে জানি মন্দ ভাৱ।
 লক্ষাক চাহিয়া আবে পোবে সৰ্ব গাৱ ॥৯১
 যি বংশত উপজিলা তাকে কৰা কয়।
 অগনি উপজি যেন কাঠক দহয় ॥৯২
 যদি মোৰ পিতৃ তোৰ নোহে গুণবন্ত।
 অপৰ যতেক জনে গুণ বখানন্ত ॥৯৩
 তথাপি তোমাক হিত বোলোঁ খুৰা শুন।
 যিটো পৰ পৰ সিটো নোহয় আপন ॥৯৪
 মোৰ পিতা তমু পিতৃ সম জ্যেষ্ঠ ভাই।
 ভেজিলা সমস্তে বন্ধু বাঘৰক পাই ॥৯৫
 আমাৰ মৰণে কেনে তোমাৰ বাহিত।
 বিশ্বাসঘাতক কথা কহিলা বৈবত ॥৯৬
 তোমাৰ সমান আছে কোন মন্দ বুদ্ধি।
 বৈবত সেৱক ভৈলা আমাত হুস্থি ॥৯৭
 বিভীষণে বোলন্ত ভাতিজা ইন্দুজিত।
 ছোট কালে তই গুৰু গৰ্ব্বা অৰিনীত ॥৯৮

निकुञ्जिना यज्ञ

পিতা পুত্রে তোহোৰা প্রধান অধাৰ্মিক ।
পৰিবৰ্ত্তে বোলে মোক নিন্দিলাহাঁ কিং ॥৯৯
পুলন্তি ঋষিৰ বংশে উতপত্তি ছয়া ।
বাহুব প্ৰসাদে তিনি ভুবন বৰায়া ॥১০০
কমন নৃপতি হেন মন্দ কথা ছবি ।
দেৱ গন্ধৰ্ব্বৰ নাৰী আনিলেক হৰি ॥১০১
জগত প্ৰসিদ্ধ বাম তান ভাৰ্য্যা হৰে ।
দেৱ ঋষি সঁবৰ সদায় দ্ৰোহ কৰে ॥১০২
হেন জানি এৰিলোহোঁ তোমাৰ পিতাক ।
আউৰ উপালন্ত কেনে বোলাহাঁ আমাক ॥১০৩
ঋষিৰ যজ্ঞক ভুঞ্জি কৰিলেক নষ্ট ।
বিশিষ্ট জনৰ জ্বালিলাহা মন কষ্ট ॥১০৪
ত্ৰৈলোক্যৰ লোকক কম্পাইল খিউ দণ্ডে ।
বাপ পুতে যাইবি তোৰা নৰক প্ৰচণ্ডে ॥১০৫
পতিত্ৰতা সীতা দেবী হৰি আনিলেক ।
দিবাক বুলিলোঁ তাক কাণ নেদিলেক ॥১০৬
হিত বোল বোলন্তে বসতি নাশ ভৈল ।
লাঠি মাৰি আমাক দেশৰ বাজ কৈল ॥১০৭
বামৰ চৰিত্ৰে শুনিয়োক গৰ্ব্বজন ।
কেতিফণে কৈত মিলে দুঃসহ মৰণ ॥১০৮
নজানি ইহাক জন্ম যাই আলে জালে ।
বামৰ চৰণ ভজা যাৱে আছা ভালে ॥১০৯
ভাৰতবৰ্ষ পাইলে হেলা মুখুৱাই ।
কেতিফণে পৰে ইটো নৰতমু কাই ॥১১০
আকে জানি সমন্তে এৰিয়ো আনকাম ।
মাধৱ কন্দলী ভণে বোলাঁ বাম বাম ॥১১১

৩৪ অধ্যায় ।

হৰি ।

ইন্দ্ৰজিত বৰ ।

বাক্স কুলত আমি, উতপত্তি লভিলোহোঁ,
ধৰ্ম্ম ছাৰি নজানিলো আন ।
আপোনাৰ কথা নিয়া, আনত লগাস আনি,
বোলাঁ মোক পাপেৰে প্ৰধান ॥১
লক্ষণৰ শৰে তোৰ, আঠি খুটি তালিবেক,
অস্ত্ৰায় কৰিলি যত যত ।
বাপেপুতে তোৰ আৰ, দেখাদেখি নহৈবেক,
বৰমাজে প্ৰাণে ছুইবি হত ॥২

হেন শুনি মহাবলী, কোপে অগ্নিসম জ্বলি,
তাৰিলেক বচন প্ৰহাৰ ।
যাক তুমি মাল সাজি, আনিলখুৰাই আজি,
দিটো নহে সদৃশ আমাৰ ॥৩
তোমাক যে লক্ষণক, আজি ধান দিৰোঁছুইক
দুৰ্ব্বাৰ যমৰ সদনত ।
পাছে দুহানৰ সজ্জে, সেনাগণ মাৰোঁ বজ্জে,
ভালুক বানৰগণ যত ॥৪
ছুইবাৰে দুই ভাইক, সমবত মাৰিলোহোঁ
মাথা নকাটিলো বৰ চিণে ।
খাণ্ডাবেসে ছেৰ মোৰ, হুমিত্ৰো নন্দন বীৰ,
কেন মতে বোলাঁ মোক জিনে ॥৫
তুমি হেন খুৰাই মোৰ, মূত্ৰত সাস্তোৰা যেন,
লক্ষণক বোল বীৰ ভাল ।
ইকিকথা পতিয়াৰা, মানুহে মাৰিবে পাৰে
বাঘ মাৰিলে পাৰে ছাল ॥৬
হাস্ত কৰিকিকিতেক, লক্ষণেয়ো বুলিলন্ত,
শুনবে অধম নিশাচৰ ।
আপনাক বৰ কৰি, পৰক নিন্দয় যিবা,
তাকে বুলি নিলাজ পামৰ ॥৭
যিবা বহু বীৰগণ, জিনি আছ কৰি বণ,
বাৰ পাৰে পৰি ধৰ্ম্মত ।
তাকে বোলে সৰ্ব্বজনে, ধিব বীৰ ধীৰবণে,
সেহি বীৰ জগতে বিদিত ॥৮
পৰক কুছাহ বাক্য, পৰিহৰি যিটো বীৰে,
সমবত জিনিতে পাবয় ।
গস্তীৰ চৰিত্ৰে তাৰ, সিসে বীৰ বলীয়াৰ,
সৰ্ব্বজনে তাকে বখানয় ॥৯
প্ৰলয়ত বৈদ্বানৰে, সমন্তকে দণ্ড কৰে,
তেহে গৈয়া কাহাক তৰ্কন্ত ।
গিবি তক বন সব, উপাৰিয়া কৰে চৰ,
বায়ু বাজা কাহাক গৰ্কন্ত ॥১০
মায়াবলে চোৰবৃত্তি, দুইভাইকজিনিয়াৰে,
তাতেসে তোৰ বে বৰ গহ ।
মৌনক আচৰি বই, সব কাৰ্য্যসাধিবোহোঁ,
শবৰ প্ৰহাৰ মোৰ সহ ॥১১
শুনি কোপে নিশাচৰ, শানাইল অনেকনৰ,
তাৰিলেক লক্ষণৰ পাৰে ।

যেন পৰ্বতৰ পৰা, বহি যাই গেকধাৰা,
 বোহ্মানেলৈ কধিৰ বজাৰে ॥১২
 সমুদ্ৰি বোলয় অবে, শুন হুমিত্ৰাৰ স্তত,
 আউৰ তই অযোধ্যা নপাইবে।
 হাহা প্ৰাণ ভাই বুলি, বাগদেৱে কান্দিবন্ত,
 মোৰ হাতে যমঘৰে যাইবে ॥১৩
 লক্ষ্মণে বোলন্ত অবে, বৰ্ষৰ যে নিশাচৰ,
 বচনে নপাবি জিনিবাক।
 সমৰে বিমুখ হই, লক্ষাক ন যাইবি তই,
 নিশ্চয় মাৰিৰোঁ আজি থাক ॥১৪
 হেন বুলি ধনু ধৰি, কৰ্ণপুৰি দৃঢ়কৰি,
 হানিলন্ত তীক্ষ্ণ পাঞ্চবাণে।
 মহাবেগে হৃদয়ৰ, অভ্যন্তৰ পশি শৰ,
 ৰাৱণি তেজিলা যেন প্ৰাণে ॥১৫
 শুনিয়োক সৰ্বজন, পুণ্যকথা ৰামায়ণ,
 পাপৰ মুণ্ডত দিয়া বাৰি।
 এৰাঁ ইটো আনমন, ৰাম বোলাঁ ঘনেঘন,
 অন্তৰ্কে পলাউক প্ৰাণ ছাৰি ॥১৬

৩৫ অধ্যায়।

পদ।

আমাক বোলস চোৰ বৃত্তি নিশাচৰ।
 এহি বুলি দাৰ্শ্বে হানিলা তিনি শৰ ॥১
 অন্মায় নকৰা আজি দেখাঁ মোৰ যুজ।
 ইন্দ্রজিত বীৰৰ যে পৌৰুষতা বুজ ॥২
 সাত শৰে লক্ষ্মণক বিক্ষিলেক টানে।
 হনুমন্তে বীৰক বিক্ষিল দশ বাণে ॥৩
 মহা খঞ্জে ৰকত নয়ন নিবন্তৰে।
 বিভীষণ বীৰক তাৰিলা শত শৰে ॥৪
 শৰ যুৰি লক্ষ্মণে গন্তীৰ কৰি গতি।
 বোলে ইন্দ্রজিত তোৰ পাইলো পৰাপতি ॥৫
 তই বোলাৱস যোদ্ধা বীৰ অতিবেক।
 ৰথত চড়িয়া মোক নিন্দিলি অনেক ॥৬
 শুন অবে ছুৰাচাৰ অধম দুৰ্জন।
 হেৰা তোৰ সব গাৱ কৰাওঁ ভূষণ ॥৭
 ৰণত পাগল তই অশকতি ভৈলি।
 বৰ থৰমৰি হয় তজ্জাৱস বেলি ॥৮
 আমাৰ বিপোহোঁ বত্ৰাস লম্বু বাকে।
 যম পূবে পেশোঁ আজি ঘোৰ শৰজাকে ॥৯

এহি বুলি মহাবীৰে তীক্ষ্ণ দশ শৰে।
 সম্মাহা কাটিয়া পেলাইলন্ত নিবন্তৰে ॥১০
 শবীৰৰ ভেদি গৈলা ইপাৰ সিপাৰ।
 কতো বেলি নাছিলেক চেতন তাহাৰ ॥১১
 ইন্দ্রজিতে দৃঢ় মুঠি ধনু ধৰি কৰে।
 আকাশক নিবন্তৰে ছানিলেক শৰে ॥১২
 লক্ষ্মণেয়ো শৰ হানি কাটিয়া পেলাইল।
 ছয়ো বীৰে কতক্ষণে ভঙ্গক নপাইল ॥১৩
 লক্ষ্মণে ইন্দ্রজিতে ছয়ো নঘাটন্ত।
 দুইহানৰ শৰে সব দুইহানো কাটন্ত ॥১৪
 শতেক সহস্ৰ কোটি শৰৰ প্ৰমাণ।
 দুই হানো চাপৰ হস্তে নিকলিল বাণ ॥১৫
 তেথনে প্ৰসন্ন হোৱে তেথনে আন্ধাৰ।
 ত্ৰৈলোক্য অজয় দুই মুনিষ যুজাৰ ॥১৬
 আকাশ নিসন্ধি কৰি শৰে শৰে ছাইল।
 সূৰ্য্যৰ জ্যোতিয়ে আৰ একো নবজাইল ॥১৭
 নিসন্ধি ভৈলেক আৰ নেদেখি প্ৰসন্ন।
 দুইহান সমৰ নেদেখয় দেৱগণ ॥১৮
 নিশাময় ভৈলা যেন মেঘ তমোময়।
 ছয়ো সেনা দমকিল কেহো নাযুজয় ॥১৯
 ছয়ো শৰে হানি ছয়ো ফুটলা অপাৰ।
 অশোক পলাশ যেন ক্ষেথি জ্যোতিষ্কাৰ ॥২০
 শোণিতে সিদ্ধুৰে যেন দীপিত কৰয়।
 পৰ্বতৰ হস্তে যেন বহে গেকচয় ॥২১
 পাখি সমে শৰ পশি শবীৰ কম্পাই।
 কতো শবীৰক ভেদি পাতালক যাই ॥২২
 দেৱ অশ্বৰ বৰ উলমাল চিত।
 লক্ষ্মণে জিনন্ত কিবা জিনে ইন্দ্রজিত ॥২৩
 বিভীষণে লক্ষ্মণৰ কোল চাপিলন্ত।
 কনিয়াল বিপাট অনেক হানিলন্ত ॥২৪
 আন একো ওছ নোহে শৰ বৰিষন্ত।
 অসংখ্যাত ৰাক্ষস সেনাক মাৰিলন্ত ॥২৫
 আপনাৰ সেনাগণ সব ছপকৰে।
 ৰাৱণ কনিষ্ঠে নিয়া যোগাইলা সমৰে ॥২৬
 সিংহক দেখিয়া যেন হৰিণ পলাইল।
 ৰাৱণিত গৈয়া সবে শৰণ সোমাইল ॥২৭
 বিভীষণে বোলন্ত শুনিয়ো কপিগণ।
 দিয়োক আমাৰ বচনক সবে শুন ॥২৮

ত্ৰৈলোক্যত সাৰ আতি এহি পাপীজন ।
 ইপৰিলে জানিবাহা পৰিলা বাৰণ ॥২৯
 পুত্ৰৰ বধৰ মই বোলোহেঁ। উপায় ।
 অযুগত কৰ্ম কৰিবাক নুযুৱায় ॥৩০
 উপদেশ দিয়া হেৰা সমৰত মাৰোঁ ।
 বামৰ কাৰ্য্যত থাকি হেন পাপ কৰোঁ ॥৩১
 মোহোৰ কাৰণে প্ৰাণ পুত্ৰৰ মৰণ ।
 দেখা মোৰ শোকে ইটো কৰয় নয়ন ॥৩২
 কোলায়ে বোকায়ে ভুলিলোহোঁ মেঘনাদ ।
 মায়াময় সংসাৰৰ জ্বলয় বিষাদ ॥৩৩
 অসংখ্য পৰিল মুখ্য নিশাচৰগণ ।
 যাৱত নপৰে ইটো সমৰে বাৰণ ॥৩৪
 কপিগণ ঝাণ্ট কৰি সৈন্য ভঙ্গাৱাহা ।
 লক্ষ্মণে মাৰিব আক পাছে দেখিবাহা ॥৩৫
 বিভীষণে হেন মতে বিপোহেঁ। বচাইলা ।
 হনুমন্ত জাম্বৱন্ত সবে সেনা ধাইল ॥৩৬
 অনেক অস্ত্ৰক ধৰি পৰ্ব্বত শিখৰ ।
 সন্মুখে যে যুজয় বানৰ নিশাচৰ ॥৩৭
 দুয়োভিত্তি সেনাগণ লাগিল ভুঙ্গুল ।
 বৃক্ষ শিলা বৰিষন্ত শকতি ত্ৰিশূল ॥৩৮
 জাম্বৱন্তে এক ভিত্তি সমৰ ভঙ্গাইল ।
 বাক্স বলত নদী কথিৰে বহাইল ॥৩৯
 বিভীষণে আপনাৰ সৈন্য সমন্বিতে ।
 অসংখ্য বাক্স বল ভঙ্গাইলা স্বৰিতে ॥৪০
 হনুমন্তে ভঙ্গাইলা আৱৰ ভিত্তি পপি ।
 নিশাচৰ বল সবে পলাইলা তবসি ॥৪১
 ইন্দ্রজিত ধায়া গৈলা লক্ষ্মণৰ পাশে ।
 দুই বাঁৰে যুজ্জ শৰে যুৰিয়া আকাশে ॥৪২
 দুয়ো দুইহানৰ শৰ কাটিয়া পেলাইল ।
 ততুল্য সমৰে কেহেঁ। ভঙ্গক নপাইল ॥৪৩
 দুই বাঁৰ যুজয় বণত দুয়ো সম ।
 দুয়ো দুইহান্তক প্ৰহাৰয় যেন বম ॥৪৪
 হিংসা হিংসি কৰি যুজ্জ যেন দুই কাল ।
 ত্ৰৈলোক্যত সাৰ দুয়ো মুনিৰ বিশাল ॥৪৫
 সিংহ সম জাম্পাস্ত বণত নকম্পন্ত ।
 অস্ত্ৰ সব হানন্ত নাহিকে আদি অন্ত ॥৪৬
 অৱহিতে যুজন্ত ছিত্ৰক নপাৱন্ত ।
 বলখলি হাসন্ত বিপোহেঁ। প্ৰকাশন্ত ॥৪৭

ত্ৰৈলোক্যত অজয় দুৰ্জয় কলে
 পুত্ৰ দশবধৰ তনয় বাৰণৰ ॥৪৮
 শনাইবাৰ শৰ যত হানন্ত অপাৰ ।
 মেদিনী মণ্ডলে দুয়ো মুনিৰ যুজ্জাৰ ॥৪৯
 দুইহন্তে দুইহান্ত কিছু ওছক নহাস্ত ।
 তেলীয়াৰ জাস্ত যেন চোৱাৱন্ত দাস্ত ॥৫০
 দুয়ো দুইক যুজিবাক সক্তি অতি চাস্ত ।
 আস বুলি যাহন্ত পাছত নপলাস্ত ॥৫১
 কোন ওছ কোন পৰ বুলিতে নপাৰি ।
 দেবগণে চিন্তা বৰ কৰে বৃকে হাবি ॥৫২
 আৱৰে আউৰক বোলে মিলিলা প্ৰলয় ।
 কিবা ইন্দ্রজিত কিবা লক্ষ্মণে জিনয় ॥৫৩
 দুই খান ধনু দেখি মণ্ডল আকাৰ ।
 টকাৰ শব্দ আতি শুনি চমৎকাৰ ॥৫৪
 অন্তৰ নেদেখি বাণ শৰ হানিবাৰ ।
 ত্ৰৈলোক্যত সাৰ দুয়ো মুনিৰ যুজ্জাৰ ॥৫৫
 আকাশৰ কাটিয়া গুচাইলা অন্ধকাৰ ।
 কিবণ পৰশে মুখ দেখি আউৰ আৰ ॥৫৬
 দুয়ো দুইহান্তক বণে অশেষ হানন্ত ।
 বানে অন্ধকাৰ কেহোঁ। কাকো নেদেখন্ত ॥৫৭
 অন্ধকাৰ গুচি পুনু প্ৰসন্ন হোৱয় ।
 দুয়ো বাঁৰে সমৰত প্ৰকাশ কৰয় ॥৫৮
 সাৰথিৰ শিৰ ছেদিলন্ত এক বাণে
 ইন্দ্রজিত ভূমিত পৰিল বৰ টানে ॥৫৯
 বানৰ বলৰ মনে ভৈলা বৰ বঙ্গ ।
 বিক্ৰমে ভেদিলা তাৰ ভৈলা বধ ভঙ্গ ॥৬০
 কত বিকৃত কৰি সেনাক মাৰিল ।
 দুৰ্ঘোৰ সমৰ ভৈলা বাক্সে হানিল ॥৬১
 হেন দেখি ইন্দ্রজিত বৰ লাজ পাইল ।
 তেখনে সাৰথি বধ আগত যোগাইল ॥৬২
 তাতে চড়ি মহাবীৰে কোপ কৰি টান ।
 লক্ষ্মণক প্ৰহাৰিলা অসংখ্যাত বাণ ॥৬৩
 প্ৰমাথি বানৰ বাঁৰে গছ যে মাৰ্জনে ।
 সিয়ো বধ উপৰে পৰিলা দুয়ো জনে ॥৬৪
 সমৰ শৰীৰে যান্তি নিকংসাৰী কৰি ।
 মুখে তেজ নিকলিয়া ঘোড়া গৈলা মৰি ॥৬৫
 জাম্বল্য সমান হুলি বাঁৰ ইন্দ্রজিত ।
 সৈন্তক বোলন্ত ভুৰি নকৰিবা ভীত ॥৬৬

ক্ষণেকে থাকিয়ো যুদ্ধ প্রবন্ধে নভাগি ।
 বথ সাজি আসে। যাই নগরীক লাগি ॥৬৭
 নগরী পশিয়া ঝাণ্টে সাজিলেক বথ ।
 অলঙ্কাৰে মণ্ডিলেক ঘোটক সমস্ত ॥৬৮
 ধনু বাণ সাজিলা সম্ভাব যত যত ।
 সমৰ ভূমিক গৈয়া পাইলা ক্ষণেকত ॥৬৯
 শৰে হানি বানৰক ভঙ্গাইলা বণত ।
 শৰণ পশিলা গৈয়া বীৰ লক্ষ্মণত ॥৭০
 হেন দেখি হনুমন্তে বোলে লক্ষ্মণক ।
 মোহোৰ পিঠিত চড়ি যুজ্জ বাক্ষসক ॥৭১
 হনুৰ পিঠিত যাই চড়িল লক্ষ্মণ ।
 সমৰক লাগি বীৰে কৰিলা গমন ॥৭২
 যেন যুদ্ধ ভৈলা দেখন্তেহি ভয়ঙ্কৰ ।
 মৰি গৈলা অনেক বানৰ নিশাচৰ ॥৭৩
 স্মিত্ত্ৰাৰ স্মৃত বীৰ বণ মাজে জানি ।
 ধনুগুণ ছেদিলন্ত এক বান হানি ॥৭৪
 আৰব গুণক পাছে মেঘনাদে দিল ।
 সিয়ো গুণ শৰ হানি লক্ষ্মণে ছেদিল ॥৭৫
 হৃদয়ত পাঞ্চ বান হানিলা তাহাৰে ।
 ইন্দ্রজিত মুচ্ছা গৈলা দাকণ প্রহাৰে ॥৭৬
 পাঞ্চ বাণ বাজ ভৈলা হৃদয়ক ফুলি ।
 পৃথিবী বিদাৰি গৈলা পাতালক বুলি ॥৭৭
 কথিৰে লেপিত বারণিৰ সব অঙ্গ ।
 সিন্দূৰৰ বৰ্ণ যেন পঞ্চম ভুজঙ্গ ॥৭৮
 কতো বেলি ইন্দ্রজিতে চেতনক পাইল ।
 শৰে হানি লক্ষ্মণক চতুৰ্দ্ধিকে ছাইল ॥৭৯
 নিসন্ধি কৰিয়া শৰ হানয় আথাকে ।
 বানৰত পৰিয়া মৰয় জাকে জাকে ॥৮০
 লক্ষ্মণক আবৰিয়া ঘোৰ নিশাচৰে ।
 বিভীষণ বীৰক তাৰিলা দশ শৰে ॥৮১
 বানৰক কনিষ্ঠে কৰিলা প্ৰতিকাৰ ।
 হৃদয়ত পাঞ্চ বাণ হানিলা তাহাৰ ॥৮২
 ইন্দ্রজিতক যে ফুলি বান বাহিৰাইল ।
 শৰৰ বিষত বীৰ বানৰি থঙ্গাইল ॥৮৩
 পারকৰ অস্ত্রক হানিলা তেতিক্ষণে ।
 কদ্র অস্ত্রে নিবাৰিলা বীৰ বিভীষণে ॥৮৪
 অদভুত সমৰ খোৰত ভাতিজাৰ ।
 আকাশ পৃথিবী শৰে দেখি একাকাৰ ॥৮৫

একে যবে হানন্ত আৰবে সংহাৰন্ত ।
 বৰদত্ত দুহাস্তো জিনিতে নপাৰন্ত ॥৮৬
 সহস্র জলিয়া ভৈলা দুইৰো কলেৰৰ ।
 প্ৰাণক টাঙ্কিয়া যুজ্জে দুয়ো বীৰবৰ ॥৮৭
 সমৰত পাছ ভৰি নকৰিলা কেৱে ।
 বিস্ময়ক মি ললা অম্বৰ নাগ দেখে ॥৮৮
 হেন দেখি বানৰিৰ শৰীৰে নসহে ।
 যেহি অস্ত্ৰ দিলা তাক ময় মাতামহে ॥৮৯
 মন্ত্ৰ পড়ি মহাবলে হানিলেক তাক ।
 অস্ত্ৰৰ অগনি নিকলয় জাকে জাক ॥৯০
 আকাশ ছানিয়া বেগে বাণ বাহিৰাইল ।
 কুব্জৰ দিবাৰ অস্ত্ৰ লক্ষ্মণে চড়াইল ॥৯১
 মন্ত্ৰ পঢ়ি হানিলন্ত জ্বলিলা অগনি ।
 দুই অস্ত্ৰে এক স্থান অন্তৰীক্ষে ছানি ॥৯২
 দুই অস্ত্ৰ উথলিয়া গৈলা বামালয় ।
 নিশ্চাভ হয় আকাশতে গৈলা ক্ষয় ॥৯৩
 খণ্ড খণ্ড হয় অস্ত্ৰ ধৰণীক পাইল ।
 দুয়ো বীৰে মহালাজে মাথা ছপৰাইল ॥৯৪
 লক্ষ্মণে হানিয়া বাণ কৰয় আশ্ফোট ।
 সাৰথিৰ তাহাৰ কাটিল মাথা গোট ॥৯৫
 নিয়মন্তা নাহিকে বথৰ চাৰি ঘোড় ।
 বথ খান ফুৰয় পৰন সম জোৰ ॥৯৬
 ইন্দ্রজিত ফুৰয় বণৰ চাৰি পাশ ।
 দেখিয়া বানৰ বলে তুলিলন্ত হাস ॥৯৭
 কিছু কিছু কৰিয়া বানৰে পাৰে উকি ।
 মাৰ্গ দৰশিয়া কতো পাৰয় ভাবুকি ॥৯৮
 বামসেনা হাসন্ত পেখট কৰি দান্ত ।
 চাৰি ঘোড়া ফুৰে বানৰিক দেখিলন্ত ॥৯৯
 পাৰিহাস ভঙ্গিভাৱে নাদয় ভালুক ।
 আকৰ্ণ শব্দে মিলি গৈলা হুক হুক ॥১০০
 চাৰি ঘোড়া ফুৰয় বণৰ চাৰি পালি ।
 ইন্দ্রজিতে লক্ষ্মণক পাৰিলন্ত গালি ॥১০১
 অবে স্মিত্ত্ৰাৰ স্মৃত খাণিতেক সহ ।
 সাৰথিক মাৰিলে ইহাত মহ মহ ॥১০২
 এতমান ৰাজপুত্ৰ হেনসে মৃত ।
 নীচৰ হাতত যোক হনুৱাস কত ॥১০৩
 বামৰ কনিষ্ঠ বীৰ তইসে লক্ষ্মণ ।
 অস্ত্ৰ অগ্নিমতি তই লঘুতৰ জন ॥১০৪

সাধিক নহন তই হয়স নিলাজ ।
 মাঝিছে অনেক ঘাৰ তোক বনমাজ ॥১০৫
 ছয়ো ভায়েবৰ মাধা নকাটিলো ঘিণে ।
 সি সব বচন কিয় নপৰয় মনে ॥১০৬
 মহা বীৰ যিটে হৰে তাৰো ভঙ্গ হয় ।
 হাবিয়া জিনয় কতে। জিনিয় হাবয় ॥১০৭
 তিনিয়ো লোকক বশে জিনিলন্ত বলি ।
 নাৰায়ণে তাহাকো পাতালে খেলা ছলি ॥১০৮
 মায়া যুজে যুজিলি লক্ষ্মণে বোলে আগে ।
 সি কথা কহন্তে তোৰ বৈলম্বনলাগে ॥১০৯
 নিৰ্গত প্রাণীৰ নাহি কৈত ভাত কঠ ।
 তায় যুজে যুজি বেটা পাছে মোক ছেঁটা ॥১১০
 আজি য়েৰে জীৱস নিম্বিবি পাছে মোক ।
 লক্ষ্মণৰ হাতত দেখিবি যমলোক ॥১১১
 ইটে চক্ৰে আৰ নেদেখিবি মায় বাপ ।
 লক্ষ্মণ বীৰৰ আজি যুজিবি প্রতাপ ॥১১২
 নীচৰ যে পৰাভৱ এৰাইলো আপনে ।
 তিনিয়ো ভুবনে তোক বাধিবেক কোনে ॥১১৩
 দেৱতাক যত দুঃখ দিয়াছ ছন্দুৰ ।
 মোৰ হাতে সকল ভাষনা হৈব চৰ ॥১১৪
 লক্ষ্মণৰ বোজ কোপ জ্বলিল মনত ।
 অগনি লাগিলা যেন শুকান বনত ॥১১৫
 অহুবৰ অস্ত্ৰক বাৱণি তুলি লৈল ।
 মন্ত্ৰ পঢ়ি আনিয়া ধনুৰ গুণে খেল ॥১১৬
 আকৰ্ণ পূৰিয়া তাক হানিলন্ত বলে ।
 অস্ত্ৰৰ মুখৰ জাকে অগনি নিকলে ॥১১৭
 ত্ৰৈলোক্যত চমৎকাৰ ভৈলা ভয় ভীত ।
 লক্ষ্মণে নপাৰে জানে। আপন বাধিত ॥১১৮
 লক্ষ্মণেয়ো শিৱ মন্ত্ৰ পঢ়িয়া মনত ।
 মহেশ্বৰ অস্ত্ৰ আনি চড়াইলা গুণত ॥১১৯
 বল দিয়া হানিলা আকাশে চলি যাই ।
 বাৱণিৰ অস্ত্ৰ সব খেদি খেদি খাই ॥১২০
 বাৱণিৰ অস্ত্ৰ যত সৰে ভৈলা ক্ষয় ।
 ইন্ত্ৰ বকনৰ অস্ত্ৰ বশত হানয় ॥১২১
 হুৰিত্ৰোৰ তনয় সকল গুণ জানি ।
 সংহিলা অস্ত্ৰ আপনাৰ বলে হানি ॥১২২
 যত যত শব বানে হানিলা অপাৰ ।
 দশবধ হুতে তাক কৰিলা সংহাৰ ॥১২৩

হাতাশ নহৈয়া বীৰ বাৱণি গুণী ।
 বাৱৰ কনিষ্ঠ বীৰ ত্ৰৈলোক্য অজয় ॥১২৪
 যত যত অস্ত্ৰ মোৰ সবে সংহিল ।
 জানিলে। ইহাৰ হাতে মগ্ন মিলিল ॥১২৫
 দেৱ হুনিগণ আৰো গন্ধৰ্ব চাৰণে ।
 মন্ত্ৰ পঢ়ে অসংখ্যাত জিনন্তো লক্ষ্মণে ॥১২৬
 অব্যাহতে পাংস্তো বামৰ সন্নিহিত ।
 ত্ৰৈলোক্যৰ শত্ৰু মৰি যাউক ইন্ত্ৰজিত ॥১২৭
 জগতৰ মাৰে বাধন্তোক বশচণ্ডী ।
 স্বৰ্গ মৰ্ত্য পাতালে দুৰ্গতি যাউক খণ্ডি ॥১২৮
 এহি বীৰ পৰিলেক সবাবো গুহ হয় ।
 সকালে মাৰন্তো আক হুৰিত্ৰো তনয় ॥১২৯
 ছয়ো বীৰ সমবত উচ্চক নযাস্ত ।
 দিবা অস্ত্ৰ হানি সব দিক পূৰিলন্ত ॥১৩০
 দশ দিশ তুমায় ভৈলা অন্ধকাৰ ।
 দিনত আন্ধাৰ নেদেখিয়া আউৰে আৰ ॥১৩১
 অসংখ্যাত শব হানি গুছাইলন্ত তম ।
 ছয়ো বীৰ যুজে এক মন্দবৰ সম ॥১৩২
 পাছ ভৰি নকৰে অজয় ছয়ো বীৰ ।
 শব ঘাৰে জৰ্জৰিত ছুইহানে শবীৰ ॥১৩৩
 পাঞ্চ দিন পাঞ্চ বাতি ভৈল বোৰ বণ ।
 আকাশত হৰিষ নাচন্ত দেৱগণ ॥১৩৪
 সাধু সাধু মহাবীৰ ত্ৰৈলোক্য যুনিৰ ।
 দেৱগণে প্রশংসা কৰন্ত আসনিৰ ॥১৩৫
 কুশৰ কণ্টক দিতে খাই নাই গাৱৰ ।
 সিদ্ধুৰ স্বৰ্গ যেন দেখি একাকাৰ ॥১৩৬
 অহি চৰ্ম্ম মাংসক ভেদিলা শব জাকে ।
 তথাপিতো ছয়ো বীৰে বিদুখে নথাকে ॥১৩৭
 ছয়ো ভিত্তি সেনা ঘোৰ যুদ্ধক আকলি ।
 নিশ্চলে থাকিলা যেন চিত্ৰৰ পুতলি ॥১৩৮
 ছুইহানে শবীৰ অতি দেখি অসদৃষ্ট ।
 বাৱণৰ পুত্ৰ দশবধৰ কনিষ্ঠ ॥১৩৯
 এত হুন্তে লক্ষ্মণেয়ো অস্ত্ৰ গুণি পাইল ।
 মিটে। শৰে দেৱবাজে অহুৰ ভঙ্গাইল ॥১৪০
 নমস্কাৰ কৰি আনি হুৰিলা গুণত ।
 বাৱৰ চৰণ ছুই হুহুৰি মনত ॥১৪১
 তক্ষক সৰ্পৰ সম সদৃশ বিশাল ।
 নিশাচৰ অহুৰ কেশৱ কয় কাল ॥১৪২

স্বৰ্ণ মাণিক দিব্য বচিত বতনে ।
 বিশ্বকর্মে নিখিলন্ত অনেক যতনে ॥১৪৩
 দ্বাদশ আদিত্য আনি লেখিয়াছে তাত ।
 সূর্য মুখ নামে শব জগত প্রখ্যাত ॥১৪৪
 ইন্দ্র আদি কবিয়া যতক দেৱগণ ।
 লক্ষণক দিলা ইন্দ্রজিত বধ মন ॥১৪৫
 আকর্ণ পুৰিয়া ধনু আঙ্গুরিয়া আনি ।
 দৃঢ়তৰ লক্ষণে বুলিলা হেন বাণী ॥১৪৬
 বামদেৱ হস্ত য়েবে ধর্মত প্রধান ।
 দেব ভিজ গুণ ছাৰি নজানন্ত আন ॥১৪৭
 ভকত বৎসল সদকর্মে সদা বত ।
 ভকতি কবন্ত সদা হবি শঙ্করত ॥১৪৮
 তাহান কিঙ্কর মই বামে মোৰ নাথ ।
 এহি শবে বাৱণিৰ সংহৰোক মাথ ॥১৪৯
 কদ্র মন্ত্ৰ আনি তাতে জপিলা সকলে ।
 টকাৰে হানিলা আকাশক ছানি চলে ॥১৫০
 চলি যাই অস্ত্রে মাকতৰ পথ ভেদি ।
 গকড়ে যাহন্ত বেগে যেন সৰ্প খেদি ॥১৫১
 গ্ৰীৱত পৰিলা যাই বীৰ বাৱণিৰ ।
 কিৰীটি সহিতে তাৰ ছেদিলন্ত শিৰ ॥১৫২
 কুণ্ডল যুগল চন্দ্র সম জ্যোতি কৰে ।
 কতো দূৰে পেলাইলন্ত লক্ষণৰ শৰে ॥১৫৩
 বানৰ ভালুক দেখি ডেৱা ডেই পাৰে ।
 বাক্স বলক সবে খেদি খেদি মাৰে ॥১৫৪
 বাৱণিৰ সেনাগণ বিভঞ্জে পলাইল ।
 কতো সাগৰৰ জলে পশিয়া লুকাইল ॥১৫৫
 ভালুক সেনায়ে কতো খেদি খেদি খাইল ।
 গহ্বৰে পশিল কতো বানৰে ভজাইল ॥১৫৬
 দিশাদিশি গৈল কতো বনত পশিল ।
 লক্ষাত পশিল কতো সমবে পৰিল ॥১৫৭
 ইন্দ্র আদি কবিয়া সকল দেৱগণ ।
 হুৰ মুনি প্রশংসন্ত সাধু লখমন ॥১৫৮
 চিৰ কালে এৰাইলোহেঁ বাক্সৰ ভয় ।
 বাঢ় ভণ্ড শব্দ মিলিলা জয় জয় ॥১৫৯
 নৃত্য গীত কৌতুহলে ষ্টিলা আকাশ ।
 হুগন্ধী শীতল বায়ু মলয় উল্লাস ॥১৬০
 নিখল শীতল জল বহে নদ নদী ।
 শুভ শুভ জয় জয় তিনি লোক ভেদি ॥১৬১

বানৰ ভালুকগণ নাচে সাৰি সাৰি ।
 উৰ্দ্ধক তুলিয়া হাত কতো উকি পাৰি ॥১৬২
 কিছু কিছু হক হকি শব্দ তুলিলে ।
 পৃথিবীত মাথা দিয়া কুৰাৱে লাঙ্গুলে ॥১৬৩
 কতো কতো ভুকু মাৰি দিৱয় লৱৰ ।
 আন ছলে মাৰ্গ লোভি বৈসাৱে চৰব ॥১৬৪
 ঘোৰাকাটি মাৰে কতো আন ভিত্তি চাই ।
 আউৰ আউৰে পৰিহাস মাৰেকিল যাই ॥১৬৫
 গলাগলি কৰি বোলে আমিতাগে জালো ।
 লক্ষণগোসাইৰ কাৰ্য্যেকল্যাণমিলিলো ॥১৬৬
 যাহাৰ প্ৰসাদে এৰাইলোহেঁ সৰ্ব দুঃখ ।
 ইন্দ্রজিত পৰিল দেখিবো বজ্রমুখ ॥১৬৭
 বোলন্ত কন্দলী বাম চৰণেসে গতি ।
 বোলা বাম বাম পাপ যাউক অধোগতি ॥১৬৮
 ৩৬ অধ্যায় ।

হবি ।

ইন্দ্রজিত বীৰ বৈৰী, সমবে নিষেধ কৰি,
 হৰিষক পাইলা লখমন ।
 হনুমন্ত জাম্বৱন্ত, আদি কৰি কপিগণ,
 সবাবো হৰিষ ভৈলা মন ॥১
 লক্ষণৰ শিৰে দেৱে, পুষ্প বৃষ্টি কবিলন্ত,
 আকাশী গজাব বহে জল ।
 দেৱৰ সমাজে নানা, উৎসব মিলিলা সবে,
 বাসৱে কবন্ত কৌতুহল ॥২
 বিভীষণ আদি কৰি, ভালুক বানৰ সবে,
 লক্ষণক প্রশংসা কবিল ।
 সাৰ্থক তুমিসে বীৰ, ইন্দ্রকজিনিলা যিটো,
 তাক মাৰি যমঘৰে নিল ॥৩
 বিজয় চুন্দুভি বাই, পৰম হৰিষ মনে,
 শ্ৰীবামৰ পাশক চলিলা ।
 পৰম হৰিষ মন, উকলী জজ্ঞাব ঘন,
 শুনি বামে আনন্দ লভিলা ॥৪
 বাঘৰ অমুগতে, পৰম সাদৰ ভাৱে,
 প্ৰণামিলে পাছে জামু শিবে ।
 বাৰ্তাক পুছিলা বামে, নকহিলা লখমনে,
 কহিলন্ত বিভীষণ বীৰে ॥৫
 যিটো বাসৱক জিনি, বশ পাইলা ত্ৰিভুবনে
 যাব খেলা ইন্দ্রজিত বাম ।

হাবিলন্ত দেহগণ, কবিতা চূৰ্ণাব বণ,
যাক নাহি সমবে উপাম ॥৬
হেন বীৰ অদভুত, বারণাব জ্যেষ্ঠ হত,
মৰি গৈলা সিটো ঘৰ থানে ।
তাহাব ছেমিলা শিব, লক্ষ্মন মহাবীৰ,
তীক্ষ্ণতব মহা দিবা বাণে ॥৭
এতেক শুনিয়া বামে, হৰিষ লভিলা মনে,
অতিশয় উৎসবক পাইল ।
লক্ষ্মণক কোলে ধৰি, মাখাত চূষন কৰি,
নানাবিধ আনন্দ বৰিল ॥৮
বামদেহে প্রশ্ন মিল, সাক্ষন সাক্ষল বীৰ,
উদ্ধাৰিলা হৃদয়ৰ শাল ।
হতভৈলা ইন্দ্রজিত, আনক নাহিক ভীত,
বারণক বৰিবে। সকাল ॥৯
পাঞ্চ দিন পাঞ্চ বাতি, নিবন্তবে যুদ্ধ কৰি,
বধিলাহা বীৰ ইন্দ্রজিত ।
কীৰ্ত্তি থৈলা মহীতলে, যাবে চন্দ্র নিবাকবে,
আজিলে আনন্দ ভৈল চিত্ত ॥১০
বাঘৰে আনন্দ পাই, মনে মহা বজ্র হুয়া,
বোলল মৰিল লঙ্কেশ্বৰ ।
এবেসে জামিনে। মই, সীতাদৰ্শন হইবো,
বারণ যাইবেক যমঘৰ ॥১১
তুৰ্ক হইবে ত্রিনশব, লঙ্কেশ্বৰ পাপতব,
অধৰ্ম্মে নাশিব নিশাচৰে ।
আবে দেহ ঋগিগণে, হৰিষ ছৈবন্ত মনে,
তুৰ্ক হইব দেহ পুৰন্দৰে ॥১২
বিভীষণ নিমিত্তত, বারণি ভৈলেক হত,
মৰিলা গৈলেক যমঘৰ ।
হুমুসন্ত জাম্ববন্ত, আদি কবি কপিগণ,
হুহুণ আছিল। জন্মান্তব ॥১৩
এহি বুলি পুনৰপি, আলিঙ্গি চূষন কৰি,
লক্ষ্মণক দেহতা শ্রীবাম ।
বামসেন। বত আছ, সবহি হৰিবে পাছ,
উৎসব লভিলা অমুপাম ॥১৪
বামব চবিত্ত চয়, সাধ্যাত অমৃতময়,
সাম্বদানে শুনা সৰ্বজন ।
অহি কণে কণে হাই, বিলম্বক দুহুহাই,
কাটে লৈয়ো বামত পদ ॥১৫

চূৰ্ণাব সংসাৰ ভেবে, মহা হুথে বিবাহা,
কুন্ত নেবিবা হৰি নাম ।
মাধব কন্দলী জণে, হৰিক বৰিয়ো মনে,
বোলা নিবন্তবে বাম বাম ॥১৬

৩৭ অধ্যায় ।

বারণব জ্যেষ্ঠ আৰু সীতাক কাটিবলৈ গমন ।

পদ ।

বামদেহে থাকিলন্ত কৌতুহল ভাৱে ।
বাৰ্তা পৰি পৰি গৈলা বারণব ঠাৱে ॥১
বৰ্ণশেষ যিবা ইন্দ্রজিতব লগব ।
কবযোব কৰি বোলে দেহ লঙ্কেশ্বৰ ॥২
শুনিয়োক বাজা চিত্ত কৰিয়োক থিব ।
শুনা বণে পবিলন্ত ইন্দ্রজিত বীৰ ॥৩
ইন্দ্রে যাও হাবিলা আউৰ হুৰগণে ।
হেন বীৰ জিনিলন্ত চূৰ্ণয় লক্ষ্মণে ॥৪
পাঞ্চদিন পাঞ্চ বাতি দেখিলোহী বজ ।
চূৰ্ণাব সমবে কেহী নেমিলেক ভজ ॥৫
লক্ষ্মণ বীৰক কোনে মুক্তক আন ।
নাহিক সঙ্গ শ্বেচনাদব সমান ॥৬
লক্ষ্মণৰ শবে গাৱে উদ্ধাৱয় বিব ।
বাতুল ভৈলাহা একো নপান্ত উদ্দেশ ॥৭
শিব ছেদ কবিলন্ত লক্ষ্মণৰ শৰে ।
নিশ্চল স্বৰ্গক পাইল তোমাৰ কুমাৰে ॥৮
লঙ্কেশ্বৰে শুনিলন্ত তনয়ৰ বধ ।
নিশ্চলে পবিলা কুৰি নয়ন তবধ ॥৯
বিমুচ্ছিত ভৈলা ভৰোময় অন্ধকাৰ ।
কুৰনি দেখিলা চিত্ত শিব নোছে তাৰ ॥১০
হুহুতল জলে তিৱাইলন্ত মন্ত্ৰীগণে ।
অনন্তবে কতোক্ষণে লভিলা চেতনে ॥১১
চেতন লভিয়া উঠি বাজা দশদীৱে ।
হা হা পুত্ৰ বুলি মুঠি হাবিলন্ত হিৱে ॥১২
ক্রন্দন কবয় বাজা পতীৰ বে নাদে ।
বিলম্ব কবয় বাজা মমত বিবাহে ॥১৩
হৰি হৰি বাপ হুৰপতিক ভজাইলে ।
ইন্দ্রজিত নাম বব কীৰ্ত্তি আনাইলে ॥১৪
ত্ৰিহুতনে চমৎকাৰ হুনিব বলাইলে ।
লক্ষ্মণ হাতে কেনে গৌণ হুজাইলে ॥১৫

স্বৰ্গত ইন্দ্রক জিনি মনালেক কাপ ।
 পৃথিবীর বাজা তোৰ নসহে প্রতাপ ॥১৬
 পাতালন্তে হাবিলা যতেক স্থব লাগে ।
 মামুষে মাঝিলে তোক মোৰ কৰ্মভাগে ॥১৭
 মেৰ পৰ্বতক শবে পাবস ফুলিত ।
 হেমবন্ত পৰ্বতক পাবস ভুলিত ॥১৮
 প্রচণ্ড অগনি বাপ কি মতে জুৰাইলে ।
 লক্ষ্মণৰ হাতে পবি কিমতে বুৰাইলে ॥১৯
 হ। মেঘনাদ মোক কৈক এৰি যাই ।
 তোৰ শোকে প্রাণ ফুটকৈগৈলে পুতাই ॥২০
 ত্রিশূৰ দেখে অন্ধকাৰ দশোদিশ ।
 শোক সৰ্পে দংশিলে শৰীৰে উধাই বিষ ॥২১
 তোৰ মায় বাপে এবে কেন মতে জীবৈ ।
 বাজকৰ পুত্র বুলি ফোকাৰ কৰিবো ॥২২
 বিধৱা ভাবক বহিবেক বধুলোকে ।
 ভোহোৰ নিমিতে মৰিবোহেঁ পুত্রশোকে ॥২৩
 তোক যাৰ শঙ্কা আবে সবে ভৈলা দুৰ ।
 অচিন্তে কৰিব নিদ্রা দেৱতা অস্থৰ ॥২৪
 মোৰসে বুঝিল জগতৰে ভৈলা বজ ।
 এহি বুলি বারণাৰ উঠি গৈলা খন্ড ॥২৫
 দশ গোট মাথা কম্পয়য় কুৰি কৰ্ণ ।
 ক্রোধে কুৰি গোট চক্ষু সিদ্ধুব বৰ্ণ ॥২৬
 কুৰি পাণী দশন চোবাবে কৰ কৰি ।
 দশধান জান্তে যেন তেলী তেল পেৰি ॥২৭
 হাতে হাতে পিষয় কণ্ঠতি কৰে শিব ।
 ঘনে ঘন কম্পে তাৰ সকল শৰীৰ ॥২৮
 হাতত খৰগ ধৰি ছালিলেক গাৰ ।
 সীতাক কাটিতে যাই প্রচণ্ড প্রতাপ ॥২৯
 আতি বৰ খঞ্জে বাজা যেই ভিত্তি চাই ।
 সি ভিতৰ প্রজা যত পাছত লুকাই ॥৩০
 পুত্রৰ মৰণ মোৰ পাপিষ্ঠীৰ কায়ে ।
 আজি কাটি পেলাওঁ অশোক বনমাজে ॥৩১
 মোহৰ লঙ্কাত আসি সোণগুই পশিল ।
 অমাত্য সঙ্কিতে পুত্র বণত নাশিল ॥৩২
 মায়াসীতা কাটিলেক পুত্র বীৰবৰে ।
 স্বৰূপ সীতাক কাটি পেৰেঁ যমঘৰে ॥৩৩
 তপস্বীত গছে মোক দিয়া থাকে পিঠি ।
 যই যদি ভালে থাকেঁ কঙ্কাৰ কি লাঠি ॥৩৪

সীতাক কাটিয়া তপস্বীৰ মান সাৰেঁ ।
 সমৰ ভূমিত পাছে ছয়ো ভাইক মাৰেঁ ॥৩৫
 আলোচি দক্ষিণ হাতে খাণ্ডা ভুলি লৈলা ।
 অশোক বনক বাজা কোপে চলি গৈলা ॥৩৬
 দুৰে বসি সীতা দেবী আকলিলা তাক ।
 বারণারে আসয় আমাক কাটিবাক ॥৩৭
 শুনি আছে লক্ষ্মণে বধিলা ইন্দ্রজিত ।
 পুত্র শোকে আসে বাজা আমাক কাটিত ॥
 বাৱে যেন কদলী কাম্পন্ত দেখি যুষ্টি ।
 ডৰে ধৰ পশি ভৈলা হৰিলেক স্থতি ॥৩৯
 অন্তকালে মাধৱক স্থমবন্ত মায় ।
 আন গতি নাহিকে বামৰ দুই পাৰ ॥৪০
 অববিন্দ মন্ত্ৰীয়ে জানন্ত অভিপ্রায় ।
 বারণাক মন্ত্ৰী বাধা কৰিলন্ত যাই ॥৪১
 আগ বাঢ়ি বোলে শুনা লঙ্কেশ্বৰ নাথ ।
 হেন কি ঘটন বুদ্ধি ফলিল তোমাত ॥৪২
 পুলন্তি বংশত ভুমি ভৈলা উতপতি ।
 তিবি বধ কৰিতে তোমাব অযুগুতি ॥৪৩
 সমন্ত বিঘাত ভুমি শাস্ত্রত পণ্ডিত ।
 শোকৰ বেগত কেনে কৰাঁ গৰিহিত ॥৪৪
 হঠাৎকাৰ কৰ্ম এৰি ত্যজিয়োক বোৰ ।
 মনে গুণি চাৱা জানকীত কিবা দোষ ॥৪৫
 তিবি বধ মহাপাপ ন কৰিয়ো সাৰ ।
 যাৱে চন্দ্র দিবাকৰে কুণ্ডল তোমাব ॥৪৬
 শুকান ঘাৱত ঘৰা আকনাৰ আঠা ।
 ইন্দ্রজিত মৰিল সীতাক কিয় কাটা ॥৪৭
 যাওঁ ধান খাইলেক তান্তিৰ কাটে বাটি ।
 আনে চুৰি কৰিলেক আনৰ চুলকাটি ॥৪৮
 সীতাক কাটিয়া পুত্র জীয়াইবাক পাৰি ।
 তেবে কাটিমোক আৰো এক লক্ষ নাৰী ॥৪৯
 হিত বাক্য বোলেঁ বাজা ধৰিয়ো মনত ।
 এহি কোপ সাফলিয়ো বাম লক্ষ্মণত ॥৫০
 অববিন্দ বোলে বাজা কোপ পলটাইল ।
 অন্ধৰণ ঘাৱে যেন হস্তী বাহুবাইল ॥৫১
 লঙ্কেশ্বৰে পাইলা মায় অন্তেষ যে পুৰ ।
 কোলাহল শুনিলেক ক্রন্দন ভুসুল ॥৫২
 ক্রন্দন শুনিয়া বাজা তেখনে ওলাইল ।
 মনত অস্থখে গৈয়া স্বৰ্গলোক পাইল ॥৫৩

৩৮ অধ্যায়

বাৰণব বৃদ্ধযাত্রা ।

যত বল আছিল বণব অস্ত্ৰশেষ ।
যুজিবাৰু লাগি বাজা কৰয় আদেশ ॥১
কৰণোৰ কৰিয়া বোলয় লহেখৰ ।
বচনক শুন যোব যত নিশাচৰ ॥২
ছপকৰে সমদলে আশ্ৰিত যাই। চলি ।
নিৰ্ভয়ে যুজিয়ে গৈয়া সব সৈন্তে মিলি ॥৩
অবহিতে যুজিবাৰু কৰিয়া যতন ।
আন যত এৰিয়া বামক কৰি। বণ ॥৪
বামক জিনিলে জানা জিনিবো সবাকৈ ।
সবে মিলি বেড়ি মাৰি। অকলে বামকে ॥৫
বামক বেড়িয়া সবে কৰিবাহা শব ।
বাণাঘাতে হৈবন্ত শবীৰ জবজব ॥৬
আমি পাছে চলিবো আপন বধ সাজি ।
বাম লক্ষণৰ নাম লুকাই এৰোঁ আজি ॥৭
পুত্ৰ শোকে মোৰ সব গায় দহে ।
হাজাৰেক বামে আজি লাহাৰি নসহে ॥৮
বাৰণ সাগৰ মাজে বাঘৰ মজোক ।
নৈবাসিত হয় সীতা আমাক ভজোক ॥৯
হেন শুনি চলি ভৈলা বান্ধস সমস্তে ।
অসংখ্যাত হয় হতী চতুৰঙ্গ বধে ॥১০
সবে ছপকৰে গৈয়া জপাইলেক বণ ।
দেখি বিজ দিলা বানবৰ সেনাপণ ॥১১
বানবে বান্ধসে যুদ্ধ ভৈলা ভয়ঙ্কৰ ।
মৰণক ভয় এৰি যুজে নিশাচৰ ॥১২
পন্ন পাইকে বস্ত্ৰ গোৱে যেন ধোৰে ।
পিঠিত আসন কোবায়ৰি থিত কোবে ॥১৩
বানবৰ যুগ পাণ্ডি ফালিয়া পেলায়ে ।
হাত পাৰ চিণ্ডে সবে খবগৰ ঘায়ে ॥১৪
হতী ঘোড়া ছেপি মাৰি ভজাইল সকলে ।
বানবেয়ো পাছে খেদি সৈল পৰদলে ॥১৫
কাহাকো মাৰন্ত নিৰ্বাস লাঠি কিলে ।
ঘোবাকান্তি কাৰোবে টাকবে শুকশিলে ॥১৬
বাক যুধ কান দাঙে কাৰুণিয়া দ্বিগে ।
বান্ধস বলক মাৰি থৈৰি ভিণ্ডে ভিণ্ডে ॥১৭
হাত পাৰ বহুবিদ্য শবীৰ পতায়ে ।
পাছে ডাক বান্ধবে মাল কৰি বায়ে ॥১৮

বান্ধসে ভঙ্গায়ে কতোকপি সবে তোলে ।
সম যুদ্ধ কতো বেলি হিন্দলা হিন্দালে ॥১৯
হেন দেখি সমবে লক্ষ্য ভৈলা বাহ ।
গন্ধৰ্ব অস্ত্ৰক লৈয়া আতি অনুপাম ॥২০
একে বাম যুজন্তে শতক বাম দেখি ।
অস্ত্ৰ সব প্রহাৰন্তে কেহোৱে নলকি ॥২১
দশদিশে ধনু থান ফুৰে যেন ঢাক ।
চতুৰ্দ্দিশে বোম্বালে নিকলে শব জাক ॥২২
লৰবন্তে যোবন্তে ক্ষেপন্তে শব ছয় ।
বগে কেহো বামক লক্ষিতে নপায় ॥২৩
পূব যে দিশত দেখি পশ্চিমতো দেখি ।
দক্ষিণ দিশত দেখি উত্তৰতো দেখি ॥২৪
অগনি নৈৰুত কোণ বায়ব্য ঐশাণ ।
অধে উৰ্দ্ধে দশ দিশে কৰিলা সন্ধান ॥২৫
হেন মতে বাম মেৰে বাণ বৰিষন্ত ।
শব বৰিষন্তে একো বীৰে নলকন্ত ॥২৬
হেন শীঘ্ৰ বেগে যাই শব চয় পৰে ।
হতী ঘোড়া বধিয়ে সাৰথি বধ মাৰে ॥২৭
বৃদ্ধ জকাবন্তে যেন সবে পকা ফল ।
বান্ধসৰ যুগে কুমি যুৰিলা সকল ॥২৮
সহস্ৰেক বাম যেন দেখিয়া চৌকালে ।
সকল সেনাক ঠাঙিলেক উদ্ভাঙালে ॥২৯
আবকায়ে যুজন্ত দেখেন্ত একেশবে ।
ক্ষয় কাল মিলিলা সকল বান্ধসৰে ॥৩০
নিশাচৰ জাঁজি ভৈলা বাঘৰে সমুদ্র ।
এলয় কালত যেন কাল অগ্নি কদ্র ॥৩১
কেহো বোলে মোৰ হতী গৈল যমঘৰ ।
কেহো বোলে আমাৰ মৰিল হয়বৰ ॥৩২
কেহো বোলে আমাৰ যে মৰিল তনয় ।
কেহো বোলে মোৰ ভাই গৈলা মমালয় ॥৩৩
মৰিল মৰিল শুনি বান্ধসৰ বাণী ।
বান্ধসে কৰে ডাক বধন্তে নজানি ॥৩৪
কৰ দশ হাজাৰ ছেপিলা তেতিয়কণে ।
অটাই হাজাৰ আৰো ছেপিলা বাপণে ॥৩৫
চৌবানী সহস্ৰ ঘোড়া বাউঠ সনে মাৰি ।
ত্ৰিশ লক্ষ পরাভিক মাৰিলা দুবাৰি ॥৩৬
চাৰি দণ্ডে একে যে প্রজাক কৰি কয় ।
মহাবীৰ বাম কেহে লজিলা বিজয় ॥৩৭

সুগ্রীৱক চাহি বায়ে বুলিলন্ত বাণী ।
 ইটে দিবা অস্ত্র মিত্র কেহোরে নজানি ॥৮৮
 আমি আক জানও আউব মহাদের ।
 গন্ধৰ্ব্ব অস্ত্র আক নজানয় কেৱ ॥৮৯
 সুগ্রীৱ শুনিয়া বব আনন্দক পাইল ।
 অতি প্রশংসায় সবে তেজক বড়াইল ॥৯০
 বামহাতে পবিলেক সেনাপতি দশ ।
 বিমর্দন বিদ্যাজিহ্ন চক্রাদি বাক্স ॥৯১
 কুন্তহনু খব কদ্র বীর সঙ্কৰ্ণ ।
 বীর লক্ষ হয়গ্রীৱ আৱব তপন ॥৯২
 হস্তীকর্ণ সম্মিটে দশ সেনাপতি ।
 বামব হাতত পবি ভৈলা সদগতি ॥৯৩
 গন্ধৰ্ব্ব অস্ত্রত পবিয়া মোক্ষ ভৈল ।
 দেৱ বিমানত চড়ি স্বৰ্গলোকে গৈল ॥৯৪
 বামদেৱে সমবত যত সেনা মাৰি ।
 মাধৱ কন্দলী কহিলন্ত অল্প কবি ॥৯৫
 বামক যুজব কথা কি কহিবোঁ আৰ ।
 বাহুল্য কহিতে নাহি সক্ষেপে পয়াব ॥৯৬
 হত শেষ বাক্স লঙ্কা লাগি গৈলা ।
 নব নাৰী কন্দন ডুন্দুল বোল ভৈলা ॥৯৭
 নৰ্মোঁ নৰ্মোঁ নাবাৱণ বাম বধূপতি ।
 তোমাৰ চৰণে মোৰ নছাবোক মতি ॥৯৮
 সদায় নেবোক মুখে তজু গুণ নাম ।
 পাতোক ছাবোক ডাকিবোলোঁ বাম বাম ॥৯৯

৩৯ অধ্যায় ।

৫বি ।

এতহন্তে লঙ্কেশ্বৰে, শুনিলন্ত নিবন্তবে,
 তিৱী লোক অনেক কান্দয় ।
 কতো কতো আজোবর, হিয়ামুণ্ড ধাক্কাবর,
 কতো কতো বিধিক নিন্দয় ॥১
 কেহো বোলেসখী আই, কিকাণে যমবাই,
 এত দুখে নেনিলেক মোক ।
 সিহেন হুন্দবস্বামী কোথাগৈলেপাইবোআমি,
 আৱব মাণিক মুয়া পোক ॥২
 কতোকতো বোলে আই, হা গুণহত ভাই,
 হাৰা বাপ কৈ গৈলে খণ্ডব ।

বান্ধৱ মমাই আৱে, কোথা গৈলে লাগ পাওঁ ।
 মুঠি হানি হিয়া কৰোঁ চুব ॥৩
 বাৱণ বাক্সৰ ভেবে, ছেনমতিকবিলেক,
 আমাৰ ভৈলেক বধ ভাবি ।
 ত্ৰৈলোক্যকল্যাণে, ইহাৱনাটিলে দেখোঁ,
 জানকীক আনিলেক হৰি ॥৪
 যিটো বীৰে মাণিলেক, খব আৰ দুখনক,
 মাৰীচ ত্ৰিশিবা কুন্তকৰ্ণ ।
 সম্মুখেনো লঙ্কেশ্বৰে, হাবিলেক শ্ৰীৰামত,
 মুখ ভৈলা নিশ্চীক বিবৰ্ণ ॥৫
 দেখ অৰে পুত্ৰ ভাই, সমবত হত ভৈলা,
 বুৰিল পৰায় দেখোঁ বাজ ।
 এভো নিয়া জানকীক, বাঘৱত নসম্পায়,
 বিবহত ময়ৱ নিলাজ ॥৬
 সবে গাৱ মবিলেক, কবজনেবাতি জ্বলে,
 বিবহৰ কমন প্ৰস্তাৱ ।
 চুলি সমে মুণ্ডনাই, ছয়ো হাতে ধৰি যেন,
 তৈল বুলাবর সৰ্ব গাৱ ॥৭
 গাওঁত বসতি নাই, সীমাক গুণয় যেন,
 নৃপতিক কুলকণে পাইল ।
 নিৰ্বাণ কালব দীপ, জ্বলিয়া নিমাই যেন,
 দেখ তোৰমানে বুৰি আইল ॥৮
 ঘৰেয়ে বাহিৰ ঘোৰ, কন্দনৰ উশ্মিবোল,
 কাণ যেন ফুটয় বাক্সৰ ।
 তিৱীৰ বিবোধ বব, বচন শুনিয়া কোপে,
 অগনি উখাই গৈলা তাৰ ॥৯
 ওব পলাশৰ বৰ্ণ, কুৰি গোটা চকু জ্বলে,
 ফুৰে যেন কুমাৰৰ চাক ।
 কহিবা সাবধি মোৰ, বধ খান সাজগৈয়া,
 কাণ্টে কবি হোগায়ো আমাক ॥১০
 এতেক বুলিয়া সিটো, আৱেশ কবিলো যেনে,
 ছবজয় বাক্সৰ বাজে ।
 সাজি আনি সাবধিৱে, বধখান যোগাইলেক
 আখ বেধ কবি সব সাজে ॥১১
 মাণিক বতন সূৰ্য্য, হুৰ্ণ বতনে আতি,
 নিৰ্গল পতাল বহু হীৰে ।
 সবে অস্ত্ৰ হুন্দহত, বধ খান সাজিলেক,
 চলি তৈল অকেশব বীৰে ॥১২

যত আৰ উনযত, বিকপাক বীৰক যে,
আদেশয় নৃপতি বারণ ।
সকল সেনাক তোৰা, সাজিয়া চলায়ে কাণ্টে
সমবক লাগি এতিক্ষণ ॥১৩

৫০ অধ্যায় ।

ছলবি

আজি দেখিবাছা, মোহোৰ শক্তি,
বায় লক্ষণক মাৰোঁ ।
পুত্ৰ ভাই যত, বশত পৰিলা,
তাৰ মান সব সাৰোঁ ॥১
বিপক্ষৰ সেনা অগাধ তকত,
বাঘৰ লক্ষণ মূল ।
হুগ্ৰীৱ সহিতে, সব সেনা তাৰ,
ডাল পাত ফল ফুল ॥২
গুৰি কাটি আজি, পেলাওঁ তাহাৰ,
মানুষ দুই গোট ঢালি ।
পাছে সবে ডাল, নিদলি পেলাওঁ,
বানৰ বৰ টঙ্কালি ॥৩
সব ছপকৰে, চলি সৈলা বাজা,
সাৰথি ডাকিলা বথ ।
গগণ মণ্ডল, ধুলায়ে ঢাকিল,
অন্ধকাৰ বায়ুপথ ॥৪
শব্দৰ শব্দ, ভেকৰ নিশান,
সকল সৈন্তৰ বোল ।
দশ দিল ছানি, ঘোৰ গলাবার,
ব্যপিল স্বৰ্গৰ কোল ॥৫
বারণ নৃপতি, হাতে ধনু ধৰি,
আটোপে পুৰি টঙ্কাৰে ।
এক গোটা বাণ, সন্ধান হানিয়া,
পক্ষাণ বানৰ মাৰে ॥৬
বিকপাকক যে, আদেশয় বাজা,
মাৰ কাণ্টে পৰদল ।
বাজাব আদেশে, সমবে ভঙ্গাইলে,
সকলে বানৰ বল ॥৭
বানবৰ বল, শিৰিসাই ভাগিল,
পাইল হুগ্ৰীৱৰ কোল ।

বাজাব ভাগিয়া, সৈন্তক বোলন্ত,
আৰ কিবা চান ভোল ॥৮
বাজাব আগত, বাক্স বলব,
তেজ বল আটি মুটি ।
কাণ্ড খাণ্ডা কোবে, বানৰ সেনাক,
শিমিয়া লৈয়াই কাটি ॥৯
বারণ নৃপতি, ধনু বাণ ধৰি,
পাইল বাঘৰ পাশ ।
হুগ্ৰীৱ বোলন্ত, হুযেণ স্বপ্তৰ,
সেনা বন্ধা কৰি থাক ॥১০
বায়ব বলব, বিপোহোঁ বাঢ়িল,
নিৰ্ভয় বচন শুনি ।
লাজব বাৰিয়ে, কোবাই লৈয়ান্ত,
বাক্স বলক ধুনি ॥১১
আপন বলক, হুযেণ বীৰক,
সেনা বন্ধা কৰি থৈলা ।
ভাঙ্গব দীঘল, শাল তক লৈয়া,
ভঙ্গাইল সেনা কোবায়া ॥১২
পৰ্বত শিখৰ, বৃক্ষ বৰিমিয়া,
কথিবে নদী বহাইল ।
যতক এবাইল, বিকপাকক যে,
কোলক লাগি পলাইল ॥১৩
হুগ্ৰীৱ নৃপতি, বিপাক বীৰে,
লাগিলা দাকণ বণ ।
ধনুৰ টঙ্কাৰ, কৰি নিশাচৰে,
হানিলা নবাচগণ ॥১৪
খাণ্ডা জাঠি শব, একো নহানিয়া,
হুগ্ৰীৱ বানৰ বাজে ।
গাৱৰ সন্ধান, পৰিলন্ত গৈয়া,
তাহাৰ বথৰ মাজে ॥১৫
বথৰ তকল, চাবি গোট ঘোড়া,
পৰি হানুগুৰি খাই ।
যাব মুণ্ড সম, পৰি চুব ভৈলা,
কৰিব মুখে বজাই ॥১৬
হিৱা পিঠি পেট, মসিমূৰ ভৈলা,
চক্ষুৰ নিকলি ঢেল ।
নিকুং সাহি হুৱা, শৰীৰ জাতনে,
সবে কৰাৰে ফৈল ॥১৭

একহি চরবে, সাবধিৰ শিব,
চিণ্ডিয়া বীৰে পেলাইল ।
ববাহ শকতি, বিকপাক্ষ বীৰে,
প্রাণৰ সন্দেহ পাইল ॥১৮
সুগ্রীৱ ৰাজ্যৰ, শৰীৰ শকতি,
ভান্সিলন্ত বধ গোটে ।
কৰে ধনু কৰি, ঘোৰ নিশাচৰে,
কবয় বৰ আশ্ৰফাটে ॥১৯
হস্তী এক গোটা, বাৰণে পঠাইল,
যেন ঐবানত সম ।
তাহাতে চড়িয়া, বিকপাক্ষে যুজ্জে,
সাধ্যাতে যেহেন যম ॥২০
আশেষ ভালুক, বানৰ ভঙ্গাইল,
ভৈল জৰ্জৰীত শৰে ।
সূৰ্য্যৰ পুত্ৰৰ, শৰীৰ ঢাকিল,
বাণ ঘাৱে নিবন্তৰে ॥২১
ক্ৰোধে বাণ ঘাৱে, কপি মহাবীৰে,
মুঠি এক ধৰি টানি ।
আটোপ কৰিয়া, গাৱৰ সন্ধানে,
গজ কুন্তলহে হানি ॥২২
কপাল ফুটিয়া, তেজ বহি ঘাই
যেহেন গেকৰ ধাৰ ।
কতো দূৰে গৈয়া, হস্তী পৰিলেক,
পৰ্বত সম আকাৰ ॥২৩
মৃতক হস্তীৰ, ডেৱ দি'নামিল,
খণ্ডা বাক লইয়া ধাইল ।
সেহি সময়ত, কপি মহাবীৰ,
আৰ নখাণ্ডাক পাইল ॥২৪
দুয়ো মহাবীৰ, কৰে বাক ধৰি,
বাকৰ দিলেক ছাটি ।
ছাটিৰ শব্দে, স্বৰ্গক লজ্জিল,
দৌলৰ লৰে কপাটি ॥২৫
মহাঅমে দুয়ো, খৰ্গ চৰ্ম্ম ধৰি,
ফুবয় কৰি মণ্ডল ।
আউবে আউবক, কোব বৈসানন্ত,
দুয়ো চাহি দুইবো ছল ॥২৬
দুয়ো দুই হানুক, কোব বৈসানন্ত,
খাকিলা ভূমিত পৰি ।

কতো বেলি উঠি, খাণ্ডা বাক এৰি,
কোলাহল জ্বাজৰি ॥২৭
দাস্তে দাস্তে ভৈলা, কামোৰা কামোৰি,
শিৰে হানে ঠাত ঠাত ।
হিয়ায়ে হিয়ায়ে, সন্ধানে হানয়,
গাৱত চৰব ধাত ॥২৮
সুগ্রীৱ ৰাজ্যয়ে, বাক্স বীৰক,
লাঠিৰ দিলা প্রহাৰ ।
শ্ৰম কৰি বীৰ, অস্তৰ ভৈলেক,
শৰীৰ নপাইলা তাৰ ॥২৯
বাক্সে খাণ্ডাব, কোব বৈসাইলে,
বানৰ ৰাজ্যৰ গাৱে ।
বহু দূৰ যুৰি, সুগ্ৰীৱ বীৰৰ,
কধিৰ ধাৰে বজাৱে ॥৩০
কতো বেলি উঠি, সন্ধি পাইয়া ৰাজ্য,
দিলন্ত বৰ লৱৰ ।
শম্ভত প্ৰদেশত, নিৰ্ঘাত সদৃশ,
বৈসাইলা টানি চৰব ॥৩১
কুন্তলহে শিব, কপাল ভান্সিয়া,
বহয় নদী কধিৰ ।
সুগ্রীৱ বীৰৰ, হাতত পৰিল,
বিকপাক্ষ মহাবীৰ ॥৩২

৪১ অধ্যায় ।
পৰ ।

বিকপাক্ষ পৰিলা বাৰণে চাহি আছে ।
সকল বাক্স সেনা পলাই ঘাই পাছে ॥১
মাৰয় বানৰে খেদি থিৰ লাঞ্ছবাৰি ।
নিশাচৰ ভূমিত পৰয় প্ৰাণ ছাৰি ॥২
মত বাক্সক যে আগত ভেট পাইল ।
সমুখি বাৱনে তাক আগক মতাইল ॥৩
শুন বাপ মত মোৰ বচন নেহেলা ।
যতেক খাইলাহা সুজিৰাক এহি বেলা ॥৪
মত নাম শুনি তোৰ জগততে জাস ।
সংশয় কালত মোৰ তোতে বৰ সাস ॥৫
দুস্তৰ কালত বাপ কব মোৰ বোল ।
বাম সাগৰত মৰ্জে ভেল হয় তোলা ॥৬
ৰাজ্যত মেলানি পাই মত চলি ঘাই ।
শৰে হানি বানৰ ভঙ্গাইল সমুদাই ॥৭

হুগ্ৰীৰ ভেটিল আগ থাক থাক ভুলি ।
 অতি বৰ শিলা গোট হানিলন্ত ভুলি ॥৮
 বীৰ মন্ত বাক্সে শিলাক আইসে জানি ।
 খণ্ড খণ্ড কৰিলা অনেক শব হানি ॥৯
 আবকায়ে হানিলা হুগ্ৰীৰ বুক ডালে ।
 তাক ছেদিলন্ত মন্তে ঘোৰ কনিয়ালে ॥১০
 সূৰ্য্যৰ তনয় তথা পৰিষেক পাইল ।
 বাৰি হানি চাৰি ঘোড়া মাৰিয়া পেলাইল ॥
 ডেৰ দিয়া মন্ত পাছে ভূমিত পৰিল ।
 গদা গোট ধৰি গৈয়া সমবে পশিল ॥১২
 দুয়ো যুদ্ধ কৰে বৰ গহন পয়লা ।
 হুগ্ৰীৰ পৰিষ লৈলা মন্তে লৈলা গদা ॥১৩
 দুয়ো বীৰে দুহান্তক হানিলন্ত বাৰি ।
 একেবাৰে ভূমিত পৰিলা প্ৰাণ ছাৰি ॥১৪
 চেতন লভিয়া দুয়ো উঠিলা লৰবে ।
 বাজাক গৈ মন্তে ধৰিলেক কোলাহাবে ॥১৫
 হিয়ে হিয়ে আশ্ফাল বাজত ধাত ধাত ।
 সাগৰ মাজত যেন পবন নিৰ্ঘাত ॥১৬
 মুষ্টিৰ প্ৰহাৰ যেন বজ্ৰৰ নিপাত ।
 লাঠিৰ প্ৰহাৰ দুয়ো মাৰে অসংখ্যাত ॥১৭
 চৰবৰ ছোটে ভিণ্ডাকাৰ ভৈলা পাল ।
 বাহু বাহু নিবন্ধিলা বান্ধ যেন মাল ॥১৮
 মাল যুদ্ধ এবি খাণ্ডা ধৰিলেক মন্ত ।
 হানিলেক কোব পশিলেক আবগত ॥১৯
 আজোৰ দিলেক খান্ডা হসকিয়া আইল ।
 সন্ধি পাইয়া কপিবাজে কোবেকবসাইল ॥২০
 বৃণ্ড গোট ছিণ্ডি তাৰ পৰিলা ভূমিত ।
 খন্ডিলা বান্ধ মেধি উনমন্ত চিত্ত ॥২১
 হাতে হাতে পিয়ৱ কণ্ঠতি কৰে শিৰ ।
 ঘনে ঘনে কাশ্ণে তাৰ সকল শবীৰ ॥২২
 বাঘৰব কোতুহলে বাক্সব কয় ।
 হুগ্ৰীৰক বেড়িয়া দিলেক জয় জয় ॥২৩
 মন্ত পৰিবার মেধি উনমন্তে ধাইল ।
 অন্নদৰ সেনা শব বৰিষিয়া ছাইল ॥২৪
 কাণ্ডে খাণ্ডে জাঠি জোঙ্গে অসংখ্যাত মাৰে ।
 যুগ যুগ পলাই যেন কেশবীক ভবে ॥২৫
 সেনা ভাঙ্গিবলৈ মেধি বৰ বজ্ৰ ভৈল ।
 বালীকৃত অন্নদে পৰিষ ভুলি লৈল ॥২৬

মাখাত দিলন্ত তাৰ পৰিষৰ বাৰি ।
 পৰিলেক উনমন্ত চেতনক ছাৰি ॥২৭
 উনমন্ত পৰিলেক জাঘৰব বজ্ৰ ।
 শিলা হানি চাৰি ঘোড়া বৰ কৈলা ভজ ॥২৮
 কতো বেলি চেতন আসিয়া ভৈলা তাৰ ।
 অন্নদক দিলা প্ৰভু কুঠাৰ প্ৰহাৰ ॥২৯
 পৰিষৰ ছোট পায় কপালৰ পাশ ।
 মুচ্ছাগত অন্নদৰ হবিল উধাস ॥৩০
 কণকে চেতন ভৈলা অন্নদৰ গাৱে ।
 পিতৃৰ সমান তেজ উল্লাসি স্বভাৱে ॥৩১
 বজ্ৰৰ সমান কৰি হানিলন্ত মুঠা ।
 পৰিলা উনমন্ত তাৰ প্ৰাণে গৈলা ফুটি ॥৩২
 বাক্সব সেনা মেধি সবে দিলা ভজ ।
 বানৰব বলে মেধি সবে দিলা বিজ ॥৩৩
 বখত চড়িয়া চাহি আছে লক্ষ্যনাথে ।
 পৰিল উনমন্ত বীৰ অন্নদৰ হাতে ॥৩৪
 আপন সেনাৰ বাজা দেখিলন্ত কয় ।
 মনত বিবাদে, অতি পৰামৰ্শিয় ॥৩৫
 প্ৰসিদ্ধ যতেক বীৰ পৰিলে বণত ।
 কুন্তকৰ্ণ ভাই পৰিলন্ত সমবত ॥৩৬
 শুন শুন সাবধি মোহোৰ বোল কব ।
 সমীপ চপায়ে বখ সমবে বাঘৰ ॥৩৭
 মোহোৰ লক্ষ্যত অনুবৰ ধসমসি ।
 সব মান সাৰ্বো আজি সমবত পশি ॥৩৮
 বাঘক মাৰিয়া আজি সব মান সাৰ্বো ।
 বিতীৰ্ণ মাৰি পাছে লক্ষ্যণক সাৰ্বো ॥৩৯
 হুগ্ৰীৰক সাৰ্বো কপি ভালুকৰ মূল ।
 হনুমন্ত প্ৰমুখ্যে সমন্ত কপিকূল ॥৪০
 সবাকো মাৰিয়া যমপুৰে দেও চাই ।
 এহি বুলি আদেশিলা সাবধিক চাই ॥৪১
 বাঘৰ চৰিত্ৰে শুনিয়োক সৰ্বজন ।
 হবি হবি বুলি কৰী বৈকুণ্ঠে পমন ॥৪২

৪২ অধ্যায়

হুলবি ।

বাঘৰ আদেশ, শুনিয়া
 ঘোড়া ডাকিবাক লৈলা ।
 মনে কোপ কৰি, পুলকিত নাভি,
 হুজিবাৰ লাগি গৈলা ॥৪৩

বাজা বারণব, বথব শবদ,
 আকাশে ধ্বনি মিলিল ।
 বব বব বীৰ, গীড়িয়া বণত,
 ববহি গৰ্বে বুলিল ॥২
 বার দিয়া বোলে, শুনবে বানবা,
 আমিসি হেবা বারণ ।
 যাহাব শক্তি, আছয় আমাক,
 আগ বাঢ়ি দিয়া বণ ॥৩
 কোন বীৰ আছা, আগ বাঢ়ি যুজা,
 আপন বল প্রকাশি ।
 কাহাব শক্তি, কোনে জন্ম দিল,
 সম্মুখ হুয়োক আসি ॥৪
 মোৰ যত বীৰ, মাৰিলে বণত,
 যত মোৰ সেনাগণ ।
 পুলস্তিব নাতি, হওঁ যদি আজি,
 তাহাক কৰিবোঁ বণ ॥৫
 মূলক চালিলে, ডালে কি কৰিব,
 কৰিবওঁ তাৰ কায ।
 বাম লক্ষণক, বণত মাৰিয়া,
 পেশোঁ আজি যমবাজ ॥৬
 এতেক বচন, বুলিয়া বারণ,
 কবিলেক সিংহনাদ ।
 সমবক মনে, আটোপে চলয়,
 চৌদিশে গৈলা শবদ ॥৭
 যেন নাৰায়ণ, দেৱতাক ভয়,
 পলাই অশ্বব দল ।
 বারণ বাজাক, দেখিয়া পলাই,
 বানব ভালুক বল ॥৮
 ত্রীবায়ে দেখিয়া, আশ্বাস বুলিয়া,
 সমন্তে সেনা ছপাইল ।
 মিত্ৰে বিভীষণ, বুলিয়া বচন,
 পাশক লাগি মতাইল ॥৯
 ইটো কোন বীৰ, সমবক মনে,
 আসে চমৎকাৰ কপি ।
 উচ্চ বথে চড়ি, মহা কোপ কৰি,
 আসে ধনুৰ্দ্ধাণ ধৰি ॥১০
 যেন গ্ৰীষ্ম কালে, ছতয় প্ৰহবে,
 প্ৰচণ্ড বৰিব জ্যোতি ।

চক্ষুক মেলিয়া, নয়ন ভৰিয়া,
 চাহিবাক অশক্তি ॥১১
 সম্মুখে আমাক, আসে যুজিবাক,
 যেন পৰ্বতৰ থান ।
 হেনয় গজ্জীৰ, গহন পুৰুষ,
 নতো দেখোঁ বীৰ আন ॥১২
 হেন মত কপ, ধৰিয়া আছয়,
 তিনিয়ো লোকে অজয় ।
 মিত্ৰে বিভীষণ, সম্ভব কৰিয়া,
 কৰাযোক পৰিচয় ॥১৩
 বিভীষণে বোলে, শুন বামদেৱ,
 বাৰ্ত্তাক তুমি নপাইল ।
 এহিতো বারণ, দেৱব কণ্টক,
 যুজিবাক লাগি আইল ॥১৪
 সম্মুখে তোমাক, আসে যুজিবাক,
 ধব মাৰ বোল কৰি ।
 সসৈন্তে যুজিবা, প্ৰভু বামদেৱ,
 অন্নহেলা পৰিহৰি ॥১৫
 সুবাহুব নবে, গন্ধৰ্ব্ব কিমবে,
 পাতালৰ যত নাগে ।
 সবে বারণত, হাবিলেক বণ,
 যাৰ নাম শুনি ভাগে ॥১৬
 আপনি ইহাক, যতন কৰিয়া,
 মাৰিয়ো দেৱ ঈশ্বৰ ।
 কীৰ্ত্তি থাকিবেক, ধৰণী মণ্ডলে,
 যায়ে চন্দ্ৰ দিবাকৰ ॥১৭
 ত্রীবাসে বোলন্ত, মিত্ৰে বিভীষণ,
 যদি এহি লঙ্কেশ্বৰ ।
 এবেসে মনব, শৈল্য দূৰ ভৈল,
 মোৰ শাল হৃদয়ৰ ॥১৮
 শুনা নব লোক, মুকুতি মিলোক,
 বামত ভকতি কৰি ।
 নকৰে ভকতি, যিটো মন্দমতি,
 সিটো জীৱন্ততে মৰি ॥১৯
 ইহ পবলোকে, বান্ধৱ যাদৱ,
 জানিয়ো নিশ্চয় কৰি ।
 বোলন্ত কন্দলী, পাপ দূৰ হোক,
 ভাকি বোলা হবি হবি ॥২০

৪০ অধ্যায়—১৭৭৭ খৃষ্টাব্দ !

পদ ।

প্ৰবন্ধে খুজিবোঁ যাক আগে উপপন্ন ।
ইমানিক ভৈলা বিধি আমাত প্ৰসন্ন ॥১
দৃষ্টিৰ আগক আইল আৰ কিবা চাওঁ ।
দশ শিৰ ছেদি যম কৰণে পঠাওঁ ॥২
আকৰ্ণ পুৰিয়া ধনু আজুৰিয়া নিল ।
সৰ্পৰ সদৃশ বাণ বাঘৰে হানিল ॥৩
বাৰনে দেখয় শৰ আসে বৰ টানে ।
আকাশতে কাটিয়া পেলাইলা তিনি বাণে ॥৪
বাঘৰ শৰ যেনে কাটিলা বাৰণে ।
ধনুৰ টকাৰ বৰ কৰিলা লক্ষ্মণে ॥৫
আকৰ্ণ যে শব্দে পৰ্বত টলি গৈল ।
বিশ্বাদ শব্দে দশ দিশ পৰি ভৈল ॥৬
ধনুৰ টকাৰ শুনি অন্তৰ্গতে ভয় ।
বাৰণে বিশ্বয় ভৈলা ক্ৰোধৰ উদয় ॥৭
সমুদ্ৰি বোলন্ত শুনা লক্ষ্মণ বীৰ ।
আজি সমবত তোৰ ছেদিবোঁই শিৰ ॥৮
মোহোৰ হাতত আজি তোৰ হৈব উলি ।
মাৰিয়া পঠাওঁ তোক পাণ্ডবক ফুলি ॥৯
তিনি লোক জিনিলো আমাত মূনিবাই ।
এতকাল নমোৰোঁ ছয়াল উমলাই ॥১০
শুনিয়া লক্ষ্মণ বীৰে তুলিলন্ত হাস ।
তাৰে মাত যাৰে নতো যমঘৰে যাস ॥১১
দশ গোটি শিৰ তোৰ ছেদিবোঁ সকল ।
বতাসতে ধসি যেন পৰে পকাফল ॥১২
বচন তৰ্জন এৰি পকজাউ বণ ।
লক্ষ্মণৰ সহ আজি ঘোৰ বানগণ ॥১৩
মিছা নগৰ্জয় বণে যিবা হৰে স্তব ।
সম্মুখে সমব দেহ বাৰণ দুন্দুৰ ॥১৪
লক্ষ্মণৰ বোলে শুনি বৰ কোপ গাইল ।
সকল সেনাক বাজা শব হানি ছাইল ॥১৫
বাম লক্ষ্মণক বেড়িলেক ঘোৰ বাণে ।
অসংখ্যাত কপিগণ মৰিল পৰাণে ॥১৬
সবাকো এৰিয়া বাজা বামক পড়ান ।
বাঘৰে সম্মুখ হাতে লৈয়া ধনু বান ॥১৭
ছুয়ো বীৰ যুদ্ধে সাব তিনি ভুবনত ।
সাগৰ দুখান যেন প্ৰলয় কালত ॥১৮

বাৰণে যতেক হানিলেক শব জাক ।
আপনাৰ শৰে বাঘে কাটিলন্ত তাক ॥১৯
বাঘৰে হানিল কোটি অসংখ্যাত শৰে ।
আকাশতে কাটিয়া পেলাইলা লক্ষ্মণৰে ॥২০
সব শৰে খাঙিলা গগণ নিবন্তব ।
বহু শৰে জৰ্জৰিত ছুইয়ো কলেশ্বৰ ॥২১
চিনিবাক নপাৰি আপন কোন পৰ ।
কুহঁবি ঢাকিল যেন পুষ যে মাসৰ ॥২২
লক্ষ্মণৰে সমাগবা পৃথিৱী কম্পায়া ।
প্ৰহৰে যুজয় বাজা পৌৰুষ বাৰিয়া ॥২৩
একেদৰে বাৰণ যুজয় কুৰি বাহ ।
চন্দ্ৰ সূৰ্য্য কোলে তাক যেন দেখি বাহ ॥২৪
লক্ষ্মণৰ তাত্ৰময় অস্ত্ৰক হানিয়া ।
দশ দিশ ঢাকিলেক শব জাক দিয়া ॥২৫
নবাচ পদ্ধতি বাম কপালত হানি ।
সশৰীৰে ছুই ভাইক বিকিলেক টানি ॥২৬
বামদেৱে শৰে তাক জৰ্জৰিত কৃত্তে ।
শব জাকে ভেদিলেক সব শৰীৰতে ॥২৭
ঘোৰ যুদ্ধ ভৈল যেন অনুবাহ যমে ।
অন্ধকৰ যুদ্ধ যেন মহাদেৱ লৰে ॥২৮
নাৰায়ণ সন্ম যেন কালনেমী দৈভ্য ।
তাৰেৰ যুদ্ধ যেন কাঠিকে সহিতে ॥২৯
ত্ৰিপুৰক যেন মতে বৰিলা শঙ্কৰে ।
তেনয় দাক্ষণ যুদ্ধ বাম বাৰণৰে ॥৩০
সব দিশ জুৰি শব দৃষ্টি অন্ধকাৰ ।
পৃথিৱী আকাশ সবে দেখি একাকাৰ ॥৩১
হানিলা গন্ধৰ্ব অস্ত্ৰ বাম মহাবীৰে ।
সৰ্প নিকলয় তাৰ পাক পাক শিৰে ॥৩২
চুৰ্কাৰ শক্তি আকাশক ছানি যাই ।
বান্ধক সেনাগণ খেদি খেদি থাই ॥৩৩
সৰ্পৰ সদৃশ সম বিধ শব ছয় ।
ওলান্ত আভয় তাক দেখি লাগে ভয় ॥৩৪
অন্তৰীক্ষে ছানিয়া চলয় নাগ বলে ।
বধকো বেড়ন্তে আছে বাৰণে আকলে ॥৩৫
অনুঘৰ অস্ত্ৰক ধনুত বুৰিলেক ।
মন্ত্ৰ পড়ি তাৰাক বাৰণে হানিলেক ॥৩৬
সি হ বাঘ খোজ সাব ছানিয়া ওলাই ।
সকল সৰ্পক সবে খেদি খেদি থাই ॥৩৭

বাঘৰক বেটিলন্ত গাৱক সমস্তে ।
 মন্ত্ৰ পৰি প্ৰহাৰিলা পাৱকৰ অন্ত্ৰে ॥৩৮
 অগ্নি সূৰ্য্য সম যেন নিকলিলা শব ।
 অৰ্দ্ধচন্দ্ৰ পৰ্ৱতি চলয় নিবন্তৰ ॥৩৯
 বজ্ৰৰ সদৃশ যেন বজ্জাৱয় ভুণ্ড ।
 আকাশে চলিল অসংখ্যাত বহি কুণ্ড ॥৪০
 অন্তৰৰ অন্ত্ৰ খেদি বেগে চলি গৈলা ।
 বাঘ ছোঙ সিংহ সবে পুৰিয়া মাৰিলা ॥৪১
 পুনৰপি নাসে শব পুৰিয়া মাৰিল ।
 শ্ৰীৰামৰ কাৰ্য্য দেখি বাৱণে ডবিল ॥৪২
 যমেদিবা শব অন্ত্ৰ বাৱণে হানিল ।
 কুট মুদগৰ বাণে গগণ ঢাকিল ॥৪৩
 অসংখ্যাত খাণ্ডা জাঠি মুখল শতস্ৰী ।
 নিসন্ধি কৰিলা সবে দশ দিশ ছানি ॥৪৪
 কণতেক মাত্ৰে তাক কৌশল্যা তনয় ।
 গন্ধৰ্বৰ শত্ৰু সবে কৰিলেক ক্ষয় ॥৪৫
 ঘোৰ শব চাৰি লক্ষ ধনুৰ বজাইল ।
 গদা মুদগৰ খাণ্ডা কাটিয়া পেলাইল ॥৪৬
 বাৱণৰ অন্ত্ৰ যেনে সবে ভৈলা ক্ষয় ।
 কোভুকে বানবে বিজ্ৰ দিলা জয় জয় ॥৪৭
 বামৰ পাশত থাকি ভাবুকিৰ জাক ।
 আঙ্গুলিৰ ঠাৰ দিয়া বোলে থাক থাক ॥৪৮
 বাৱণে বামক হানিলেক শব জাক ।
 ছেদিলন্ত আকাশতে লক্ষ্মণে তাহাক ॥৪৯
 হুমিত্ৰা তনয় বৈবী বিমৰ্দ্দন বীৰ ।
 ধ্বজ কাটি পেলাইলেক মানুঘৰ শিৰ ॥৫০
 বাৱণক আৰবিয়া শব জাক দিল ।
 লক্ষ্মণ প্ৰচণ্ড সম্ভৱত নঘাটিল ॥৫১
 মণ্ডল আকাষৰ ধনু আঙ্গুলিলা টানে ।
 সাৰথিৰ শিৰ ছেদিলন্ত একে বাণে ॥৫২
 বিভীষণে ঘোৰ গদা ভুলি লৈলা কৰে ।
 কাল গিৰি সম চাৰি ছোড়া বাৱণৰে ॥৫৩
 মাৰিয়া পেলাইলা ঠাঙ্গঠিঙ্গ বাৰি ঘাৱে ।
 লঙ্কেৰে ক্ৰোধে খেদি গৈলা ভূমি পাৱে ॥৫৪
 বিভীষণ লক্ষ্মণে শকতি হানিলেক ।
 সাক্ষাততে অগনি গগণে চলিলেক ॥৫৫
 বামদেৱে বান হানিলন্ত বৰ টানে ।
 আকাশতে কাটিয়া পেলাইল তিনি বানে ॥৫৬

চাৰি খান হয় যেনে শকতি পৰিল ।
 বানৰ ভালুকে কোভুহলে বিজ্ৰ দিল ॥৫৭
 শুনিয়া তেনয় আতি ক্ৰোধ বাৱণৰ ।
 প্ৰলয়ৰ বহি যেন প্ৰজা ক্ষয়কৰ ॥৫৮
 নিৰ্ম্মল শকতি যেনে বিমৰিষি পাইল ।
 দুই হাতে ধৰি তাক তুলি আলগাইল ॥৫৯
 ভকৰ ভকৰ কৰি অগনি বজাই ।
 বিভীষণে প্ৰাণান্তিক মিলিলা অপায় ॥৬০
 লক্ষ্মণে দেখন্ত তান প্ৰাণৰ সংশয় ।
 ভকত জনক ভালে বাধিতে লাগয় ॥৬১
 বিভীষণৰ আগ হয় হুমিত্ৰা কুমাৰে ।
 বাৱণক নিসন্ধি তাৰিলা ঘোৰ শৰে ॥৬২
 ঠাঙ্গ ঠিঙ্গ শবদ শবৰ কোলা বাবে ।
 হানিতে নপাৰে লক্ষ্মণৰ উপদ্ৰৱে ॥৬৩
 শকতি ধৰিয়া বীৰে নয়ন ফুৰাইল ।
 কনিষ্ঠক এৰি বাজা লক্ষ্মণক ধাইল ॥৬৪
 সমুদ্ৰি বাৱণে বোলে শুন হুমিত্ৰক ।
 ভাইক বাখিলা ভূমি বৰহি ধান্মিক ॥৬৫
 দশবথ বাজাৰ তই এসিদ্ধ কুমাৰ ।
 এহি শকতিৰ ঘাৱ আপনি সামৰ ॥৬৬
 বণ পণ্ডিতক ধায় অবোধ চৰালে ।
 আজিসি জানিলোঁ তোক পাইল যমকালে ॥৬৭
 পিছলা পৰিল যেন বুঢ়াৰ হাতত ।
 যম কাল নাচে দেখোঁ তোৰ উপবত ॥৬৮
 ছাতিৰ নালিত যেন পশিল আঙ্গুলি ।
 ইচ্ছাজিত বধৰ হুধিৰোঁ গুল গুলি ॥৬৯
 হুমৰণ কৰ তোৰ গুল বাপ মাৱ ।
 চক্ষুৱে দেখিবে আৰ নাহিক প্ৰস্তাৱ ॥৭০
 প্ৰণাম কৰহ জেষ্ঠ ভাইৰ চৰণ ।
 সমুদ্ৰিয়া পেনোঁ তোক যমৰ কৰণ ॥৭১
 হুমৰণ কৰ তোৰ যত দেৱ ইষ্ট ।
 নাম লুকাইবো আজি বামৰ কনিষ্ঠ ॥৭২
 এহি বুলি শকতিক হানিল সন্তত ।
 স্বৰ্গত প্ৰভাৱ হীন ভৈলন্ত আদিত্য ॥৭৩
 মন্দ তেজ অগনি নিশ্ৰুত ভাৱগণ ।
 মেক গিৰি টলিল শৱ কল কল ॥৭৪
 দিশি দিশি পলাইল অহৰ হুমৰণ ।
 চন্দ্ৰ মণ্ডলৰ ছোটি বহিত কিৰণ ॥৭৫

लक्ष्मण व शक्तिभक्त

পাতালতো তোলাপাৰ ভৈল। সব নাগে ।
 পৃথিবীয়ো প্ৰলয় নভৈল। বৰ ভাগে ॥৭৬
 হানিলা শক্তি দুই হাতে ধৰি বলে ।
 প্ৰলয় কালৰ যেন অগ্নি সম্বন্ধে ॥৭৭
 আকাশ ছানিয়া যেন চলে ধুমকেতু ।
 ঋষি সবে মন্ত্ৰ পঢ়িলন্ত শুভ হেতু ॥৭৮
 লক্ষণৰ হৃদয়ত ফুটিলা সজ্ঞানে ।
 শ্ৰীৰামে বোলন্ত ভৈয়্যাই জীৱন্তো কল্যাণে ॥
 চিত কৰি লক্ষণক পেলাইলেক জাতি ।
 যেন ক্ৰৌঞ্চ গিৰিক কুমাৰে ভেদিলন্তি ॥৮০
 হৃদয়ত পৰি পিঠি পাছে বাজ ভৈল ।
 পাতাল পৰ্য্যন্তে হলহলি পশি গৈল ॥৮১
 দশদিশ পূৰিলেক তাহাৰ শব্দে ।
 যত জীয়া জন্তু শুনি থাকিলা তবধে ॥৮২
 বিধাদে বামৰ পোৰে নিৰন্তৰে দেহে ।
 চক্ষুৰ লোতক পৰে কনিষ্ঠৰ স্নেহে ॥৮৩
 বিধাদৰ কাল মুহি মনে গুণি চাইল ।
 ধনু বাণ ধৰি বামে বাহনক ধাইল ॥৮৪
 হস্তীক ঢালিয়া যেন সিংহৰ আক্ৰান্ত ।
 লক্ষণক আনিবাক বাজা চলি যন্ত ॥৮৫
 দেখন্ত আসয় লক্ষণক ধৰিবাক ।
 নাকে কাণে মুখে বামে দিলা শৰজাক ॥৮৬
 ভাইৰ সন্তাপে বামে দশ গুণে চণ্ড ।
 শৰীৰৰ মাংসক কৰিলা খণ্ড খণ্ড ॥৮৭
 আফ্ৰোট কৰিয়া বামে বীৰ কাছে কাছি ।
 অৰ্ধ চন্দ্ৰ নবাচ হানন্ত বাছি বাছি ॥৮৮
 বাহনক নানা শব্দ হানি বনয়ালী ।
 নাকে মুখে গাণ্ডি মুণ্ডে খেলা শালিশালি ॥৮৯
 নাক মুণ্ড জহাবে আজোৰে হাত পাৰ ।
 ক্ৰান্তিক হবান্তে আছে আকুল স্বৰে ॥৯০
 পাশ গুছি বাহন পলাইল প্ৰাণ বাধি ।
 দশোদিশ নিহালয় কতো দূৰে থাকি ॥৯১
 সূৰ্য্যৰ অঙ্গদ হুমন্ত নল নীল ।
 লক্ষণৰ হিয়াৰ শক্তি আছবিলা ॥৯২
 যত মান শৰীৰৰ বলে দজা দিল ।
 সবাকো জৰ্জৰীকৃত্তে শব্দে বিদ্ধি খেল ॥৯৩
 তাহাৰ শব্দ নগনিয়া বঘুনাথে ।
 শক্তিক ধৰি আছবিলা বাম হাতে ॥৯৪

হসকাইল। শক্তিক লক্ষণৰ গায়ৰ ।
 বল দিয়া ভাঙ্গিলা শব্দ ঠাট কাৰ ॥৯৫
 যেতিয়কণে বাঘৰে শক্তি আছবিলা ।
 বাহনক বামক বেটি শব্দ জাক দিল ॥৯৬
 তাহাৰ শব্দ নগনিয়া বঘুনাথে ।
 লক্ষণক তুলিয়া লৈলন্ত বাম হাতে ॥৯৭
 সূৰ্য্যৰ প্ৰমুখ্য কৰি সকল বীৰক ।
 বাঘৰে বোলন্ত বাধি থাকি লক্ষণক ॥৯৮
 বনবাস যি কাৰ্য্যে থাকিলে। বৰ দুঃখে ।
 সীতাক হবাইলো চিৰ কালতে অন্তৰ্ধে ॥৯৯
 শব্দ আৰ দৃশ্যক ত্ৰিশিৰা মাৰিলে।
 বালিক মাৰিয়া সূৰ্য্যৰক বাজা দিলে। ॥১০০
 বানৰলোকক দুঃখ দিলো যিবা হেতু ।
 কৰিলো অশক্য সাগৰত বাধি সেতু ॥১০১
 লক্ষণক আসিলো কৰ্ম্ম মিলিলা দুৰ্ঘোৰ ।
 সকল কৰ্ম্মৰ জ্ঞান। এবে ভৈল গুৰ ॥১০২
 তিৰী চোৰ। পাৰ্শ্ব আছিল দৃষ্টিপথ ।
 থিয়াতি থৈবোহে। আজি তিনিয়ো লোকত ॥
 মোহোৰ হাতত আজি যাউব কত দূৰ ।
 মাৰিয়া পঠাও আজি বৈৰ হতপুৰ ॥১০৪
 হেন বাণী শুনিয়া বানৰ সাম্বাজে ।
 বখিয়া থাকিয়া লক্ষণক সব সাজে ॥১০৫
 হেন দোখ ধনু বাণ ধৰি লক্ষণৰে ।
 মৰ্ম্মস্থানে সবাব ভেদিল। ঘোৰ শব্দে ॥১০৬
 জৰ্জৰিত ভৈলা ঘেৰে বাহনৰ শব্দে ।
 লক্ষণক এৰি পলাই ভালুক বানৰে ॥১০৭
 সূৰ্য্যৰ অঙ্গদ নীল বীৰ হুমন্ত ।
 জাহ্নব প্ৰমুখ্যে বীৰগণে বাধিলন্ত ॥১০৮
 বামদেৱে বোলন্ত আহব নপলাহা ।
 পৰ্ব্বত উপৰে চড়ি দুইবো মুচ্চাহা ॥১০৯
 এগোট পানৰ আজি বাম বা বাহন ।
 কোঁহুলে বন্ধ চাহি থাকি কপিগণ ॥১১০
 এহি বুলি বাহনক দিলা শব্দ জাক ।
 বাকসত পৰিয়া শব্দ জাকে জাক ॥১১১
 বাহনক হাবৰ অসংখ্যাত শব্দ জাক ।
 আপনাৰ শব্দ বাম সহাবন্ত তাক ॥১১২
 বাম বাহনৰ ভৈলা দুখল আশ্বাস ।
 দুইবো ভৈলা শৰীৰ সবদা যেন জাল ॥১১৩

ধনুৰ যে টকাৰে কাণত দেই তাল ।
 সকল গগণে ছাইল শৰে কোলাহল ॥১১৪
 ত্ৰিংশ দেৱৰ ভয় মিলিল প্ৰলয় ।
 পৃথিৱী কম্পয় টলে নাগৰ আলয় ॥১১৫
 ত্ৰৈলোকা বিজয় দুই মুনিৰ যুজয় ।
 ভঙ্গ নপৰয় তিনি লোকত বিস্ময় ॥১১৬
 ছয়ো বীৰ সম সাক্ষাততে যেন যম ।
 বল অনুপাম বঙ্গ দেৱিতে স্তম্ভ ॥১১৭
 মোস্ত যেন বহয় বিক্সিলা স্থানে মৰ্ম্ম ।
 ফুটে হাত চৰ্ম্মে দুইহাতৰ তুল্য কৰ্ম্ম ॥১১৮
 ভ্ৰূমণ্ডি পৰিঘ গদা বাৰণে হানয় ।
 আন সব দিব্য অস্ত্ৰ যতক আছয় ॥১১৯
 বঘুনাথ বীৰ দশবথ কুমাৰে ।
 পথত কাটিল তাক আপনাৰ শৰে ॥১২০
 থাক মাৰোঁ বুলি ছয়ো অস্ত্ৰক তুলিল ।
 ইকুল সিকুল ছয়ো দুইহাকো ফুলিল ॥১২১
 শোণিত সিন্দূৰ বৰ্ণ ভৈলা কলৈৱৰ ।
 হতাশনে হেসনি মিলিলা বাৰণৰ ॥১২২
 হিয়া পেট হাত পাৰ বাঘৰে সিকিল ।
 বৰৰ প্ৰসাদে সিটে বৰ কষ্টে জীল ॥১২৩
 বথ ঋন তাহাৰ পাছক লাগি নিল ।
 কতোদূৰে পাছ গুচি সঙ্কুক্ষণ ভৈল ॥১২৪
 বাৰণক ভঙ্গায়া বাঘৰ শ্ৰীহৰি ।
 লক্ষণৰ পাশত বসিলা মন্থ্য কৰি ॥১২৫
 ভ্ৰাতৃৰ নাসাত নেথেলয় দেখি বাৰ ।
 কান্দিলন্ত হৃদয়ত হানি মুঠি দাৰ ॥১২৬
 দুই হাতে মাথা গোটি কোলক ছপাই ।
 হৰি হৰি কৈক ঘাস প্ৰাণৰ লখাই ॥১২৭
 কোথা গেলে পাইবোঁহঁ। লক্ষণ হেন ভাই ।
 বজ্জনাৰ হিয়া কিয় ফুটিয়া নয়াই ॥১২৮
 যৈমানি দণ্ডকাবনে মৰোঁ সীতা শোকে ।
 সকলক বোলে বাপ প্ৰবোধিলা মোকে ॥১২৯
 মোৰ দুঃখ দেখি তোৰ শৰীৰত ঘাছা ।
 যমপুৰ যন্ত্ৰে আবে মোক লৈয়া যাছ ॥১৩০
 হা হা দেৱ বিবি মোৰ কিম্বত জীৱন ।
 তিনি এক প্ৰাণ ছয়া আসি ভৈলোঁ বন ॥১৩১
 কহি গৈলে সীতা বাটকৈ মোৰ প্ৰাণেশ্বৰী ।
 লখাই এৰি ঘাস মোক একেশ্বৰ কৰি ॥১৩২

সীতাৰ শোকত কেনে পৰাণ নগৈল ।
 লক্ষণৰ শোক তাতো শত গুণ ভৈল ॥১৩৩
 লঙ্কাত মৰিল আসি অযোধ্যাৰ হস্তে ।
 পৰাণ ধৰিবোঁ আৰ কাহাক দেখন্তে ॥১৩৪
 আজিসে সীতাত আমি এৰিলোঁ প্ৰত্যাশা ।
 আজিসে প্ৰাণক মই কৰিলোঁ নৈবাশা ॥১৩৫
 লখাই অবিহনে মোৰ জীৱনে নিষ্ফল ।
 পৃথিৱী ফাটল দেহ যাওঁ বসাতল ॥১৩৬
 কৈবা মিত্ৰ স্বগ্ৰীৱ অঙ্গদ নল নীল ।
 কহিবা স্তবেণ হেৰা অপায় মিলিল ॥১৩৭
 লক্ষণৰ শোকে মোৰ বুদ্ধি ভৈলা আউল ।
 অস্ত্ৰ সব পাসৰাই ভৈলোঁ যেন বাউল ॥১৩৮
 মুহূৰ্ত্তকাল আসি মোৰ মিলিলা সমৰে ।
 শৰ ধনু মোহোৰ হাতৰ খসি পৰে ॥১৩৯
 প্ৰাণ সৰলয় মোৰ থিৰ নোহে বুদ্ধি ।
 লক্ষণ জীবাৰ কোনে জানাহ। ঔষধি ॥১৪০
 যতক কৰিলোঁ ভৈলা সকলে নিষ্ফল ।
 ছাইত হনিলোঁ যেন কিছু নাহি ফল ॥১৪১
 মোহোৰ মৰণ লক্ষণৰ শোক জালে ।
 কিকাৰ্য্য চিন্তিয়া ঝাণ্টে চিন্তিয়ো সকলে ॥
 শুনা বাম কথা ইটো সবে সভাসদ ।
 মিলোঁৰ মুকুতি গুছ সংসাৰ আপদ ॥১৪৩
 হেন জানি সদায়ে স্মৰিয়ো হৰি নাম ।
 পলাউক পাতোক ডাকি-বোলা বাম বাম ॥

৪৪ অধ্যায় ।

হৃদয়ত ঔষধ আনিবলৈ গমন ।

হলবি ।

বামক সম্বোধি, স্তবেণে বোলয়,
 বৈষ্ণৱ ধনন্তৰি হৃত ।
 শুনিয়ো বাঘৰ, শ্ৰীৰঘুনন্দন,
 সন্তাপ ত্যাগ বহুত ॥১
 তোমাৰ কনিষ্ঠ, জীৱন্ত ইন্দ্ৰিতে,
 জানিলোঁ নগৈলা প্ৰাণ ।
 হৃদয়ত বায়ু, গমনাগমন,
 জানিলোঁ আছয় প্ৰাণ ॥২
 নয়ন যুগল, নীল উতপল,
 নাসা যেন তিল ফুল ।

বদন কমল, নীল উতপল, সুরেশ বীরক, সমুদ্রি মতি,
 ছলে যেন শশী তুল ॥৩ হবিষে দিলা উত্তর।
 জিহ্বা নকুলিল, শুনয় চরণ, মোহোর প্রাণক, ছাৰি দিবে। যদি,
 এৰিয়ো চিন্তা আপনে। ভীৰু লখাই কুমাৰ ॥৩৩
 তোমাৰ বরত, অবধ্য শবীৰ, আপন প্রাণক, ছাৰি দিবে পাৰেঁ,
 মাৰিবাক পাৰে কোনে ॥৪ আন কার্য কোন শকা।
 কৈবা হুমন্ত, বাবুর নন্দন, প্রভু কার্যত, থাকিয়া মোহোর,
 আমাৰ বচন কৰে।। কিছয়ে নাহি অশক্য ॥১৪
 দক্ষিণ দিশত, আছে গিবিবর, বাম সুরারক, জম্বর বীরক,
 তাক লাগি দিশ ধৰে ॥৫ আব বীর বিভীষণ।
 গন্ধ যে মার্দন, নামে গিবি আছে, অঙ্গদ অপব, মৈন্দ সিংহনাদ,
 দেখিতে অতি বিড়ম্ব। আরব গন্ধ মার্দন ॥১৫
 তহিতে জানিবা, ঔমধি আছে, বীরবাহ নল, সুবাহ নীলক,
 সুশোভন গিবি শূঙ্গ ॥৬ কেশরীক পনসক।
 বামৰ কনিষ্ঠ, লক্ষণ কুমাৰ, কাহাকা প্রাণি, কাহাকা সাবটি,
 তোমাৰ আমাৰ হিত। আকাশে দিলা জোলক ॥১৬
 তাহান জীরন। তেবেসে হোরয়, মেকব সমান, গুল কল্লেরব,
 ঔমধি যাইও আনিত ॥৭ আকাশ লজ্জিয়া গান্ত।
 নিশাব ভাগত, জীয়াইবাক পাৰি, জুমিত থাকিয়া, বারণ নৃপতি,
 দিন ভৈলে প্রাণ যাই। মার্কিতক দেগানান্ত ॥১৭
 তোমাৰ প্রসাদে, অকটে জারন্ত, কালনেমী নামে, বাকসক রাজা,
 বামৰ কনিষ্ঠ ভাই ॥৮ মাতি আনি সম্বিহিত।
 বিশল্য কবণী, যি চান ঔমধি, ইসব দুর্গতি, কালত মোহোক,
 কহও আমি তোমাত। জুমি কবায়োক হিত ॥১৮
 বক্ত চন্দনব, বর্ণ লতা তাব, হেবা দেখ তই, আকাশ জানিয়া,
 হালবিয়া দেখি পাত ॥৯ হনুমন্ত বীর যায়।
 শোণিতব বর্ণ, পুষ্প দেখি তাব, লক্ষণ জীবাব, ঔমধি আনিবে,
 হবিতাল বর্ণ ফল। সুরেশে দিলা উপায় ॥১৯
 যাবত বক্তনী, প্রভাত নোহয়, গন্ধ মার্দনক, লাগি চাঁ যাই,
 ঔমধি আনিতে চল ॥১০ ঔমধিক আনিবাক।
 বাকসব মায়া, বুজিয়া যাইবাহা, সকলে লহাব, সব লোকে নয়,
 পাতয় জুন্মু বিধিনি। অদভুত দেখি তাক ॥২০
 হাহা হুহু এবে, তহিতে আছে, বিশল্য কবণী, ঔমধক পাটলে,
 গন্ধরব একোটি তিনি ॥১১ জীরন্ত বীর লক্ষণ।
 তাহাক তোমাৰ, জিনিতে লাগয়, বব আখানুব, মিলিবেক ঠেবে,
 বলে পবাক্রমে বুদ্ধি। জিনিয়া হাবিলো বণ ॥২১
 যেন তেন মতে, উপায় কবিয়া, ইসব দুর্গতি, কালত মোহোর,
 আনিয়ো কাণ্টে ঔমধি ॥১২ সম্বব কবহ বাক।

গন্ধ মর্দনব, কোলে ঋষি বেশে,
 আশ্রমক পাতি থাক ॥২২
 উপায় কবিয়া, বায়ুব পুঞ্জক,
 আপনাৰ থানে নিয়া ।
 সাদব কবিয়া, তাক সন্তোষিয়া,
 ফল মূল সবে দিয়া ॥২৩
 বিনয় প্রকাৰে, সৰোবৰ আছে,
 তাহাৰ নিবি কোলকে ।
 জলত দুৰ্ব্বাব, গ্রাহী এক আছে,
 নিবেক একে জোলকে ॥২৪
 মাকতি বীৰক, গ্রাহী নিল য়েবে,
 ঔষধি তেবে নপাইব ।
 লক্ষ্মণ নিজীব, তাৰ শোকে তেবে,
 বাঘৰে প্রাণ ছাঁবিব ॥২৫
 হুগ্ৰীৰ নৃপতি, প্রমুখো মৰিয়া,
 সবে যাইব যমালয় ।
 তোহোৰ প্রসাদে, বিনা যুদ্ধে তেবে,
 অপ্রয়াসে হৈবো জয় ॥২৬
 এতেক আদেশ, শুনিলেক য়েবে,
 নৰপতি বারণব ।
 শীঘ্ৰ য়ে গমনে, চলিলা তেখনে,
 কালনেমী নিশাচব ॥২৭
 পৰ্ব্বত উপবে, আশ্রম পাতিলা,
 ঋষিৰ বেশে কপট ।
 গন্ধ পুষ্প দীপ, নৈবিত্ত পাতিয়া,
 আম ঠালি দিলা ঘট ॥২৮
 হনুমন্তে য়েবে, পৰ্ব্বতক পাইল,
 উঠিয়া ভেটিলে আগ ।
 কোথা হন্তে আসি, অতিথি মিলিলা,
 আমাৰ ববহি ভাগ ॥২৯
 আমাৰ আশ্রম, সাকল হৈবেক,
 পবিত্ৰ কৰিয়ো ঠাই ।
 কতেক জনম, ভাগ্যে হেন সব,
 অপূৰ্ব অতিথি পাই ॥৩০
 কোথা হন্তে আসি, আজিসি মিলিলা,
 যাইবাহা কমন থান ।
 আমাৰ আশ্রমে, থানিক জিৰায়ো,
 কিছু কৰোঁ সন্মান ॥৩১

বব হতাশন, ভৈলাহা দেখন্ত,
 শবীৰব বহে ধৰ্ম্ম ।
 হেন অতিথিক, পূজা সতকাৰে,
 আমাৰ বাড়িবে ধৰ্ম্ম ॥৩২
 মাকতি বোলন্ত, সাকাত আপনি,
 যেন বিষ্ণু অৱতাৰ ।
 বিলম্ব কৰিতে, মোৰ হুয়ুৱাই,
 ববহি কাৰ্য্য আমাৰ ॥৩৩
 শ্রবণে শুনিছা, রাজা দশৰথ,
 সূৰ্য্য বংশে বুলি যাক ।
 তাহান তনয়, বায়ে পঠাইলন্ত,
 কাৰ্য্যক লক্ষে আমাক ॥৩৪
 বামক বনক, পঠাইলা নৃপতি,
 কৈকৈব দাক্ষণ বাকে ।
 বনত আছন্তে, বারণে হৰিয়া,
 আনিলা দেবী সীতাকে ॥৩৫
 বালিক মাৰিয়া, হুগ্ৰীৱক লৈয়া,
 বান্ধিলা সেতু সাগৰে ।
 বারণ বাজাব, ভাত পুত্ৰ পাত্ৰ,
 মাৰিলন্ত বঘু ববে ॥৩৬
 লক্ষ্মণ বীৰক, বারণ নৃপতি,
 শক্তি মাৰি জগ্টাইল ।
 বিশল্য কৰণী, ঔষধ নিবাক,
 বাঘৰে মোক পঠাইল ॥৩৭
 তুমি সমে আমি, আলাপ কৰিবে,
 কত ভাগ্যবশে পাই ।
 আজি নগৈলাত, বব আখান্তব,
 বিলম্বক হুয়ুৱাই ॥৩৮
 ৪০ অধ্যায় ।
 হৰি ।
 বামদূত হুয়া তুমি, ঔষধ আনিবে যাহা,
 আশ্রমক পাইলা বব ভাগে ।
 অতিশয়ে বহুমান, তোমাক আমাৰ আজি,
 ভালমতে সাদৰিবে লাগে ॥১
 তোমাৰপ্রসাদেতেবে, আজিসি জানিবা মোৰ,
 নোহিকৰ ধৰ্ম্ম বিঘাত ।
 কতেক জন্মৰ ভাগে, আপুনি আসিয়া মোৰ,
 আশ্রমত মিলিলা সাকাত ॥২

ধানিক বিলম্ব ঐত, মুহিবক বুলি সিটো,
মাক্তি বীৰক পাছে নিয়া ।
সবোব কৌল ছাপি, ঋষি বৈশকধৰি,
সাদৰিলা কল মূল দিয়া ॥৩
ছাপচূপকবিত্তে, কালনেমীনিশাচৰ,
হনুত আছন্ত কথা কহি ।
একহি জোলক দিয়া, মাক্তিবীৰকধৰি,
জলক নিলেক ছায়াগ্রাহী ॥৪
সবোব মাজে নিয়া, মুখত ভায়া তাই,
ভেজাইল হনুৰ গায়ে দান্ত ।
ডাক্তৰ শৰীৰ কবি, মাক্তি গ্রাহীক ধৰি,
জলক কাথৰ তুলিলন্ত ॥৫
পৰ্বত উপবে তুলি, নখে দাস্তে বিদাৰিয়া,
সকল মনুক সাবিলন্ত ।
জগত প্রজাব সবে, আপচু নেৰছনি দিয়া,
বিগুতিয়া তাইক মাৰিলন্ত ॥৬
আকাশত থাকি তাই, সমুখিয়া বুলিলন্ত,
হনুমন্ত তুমি পুণ্যশালী ।
তোমাৰ প্ৰসাদে চণ্ড, ঋশিাপএবাইলৌছে।
অপেশ্বৰী মই গন্ধকালী ॥৭
পূৰ্ব কালত মই, কুবেৰ প্ৰভুৰ ঠাই,
যাইতে আছোঁ দিব্য বথে চড়ি ।
প্ৰমাদত থাকি বব, উপদ্রৱ লাগি গৈলা,
প্ৰচণ্ড ঋষিৰ ঠাই বাৰী ॥৮
বোৰশাপ দিয়া মোক, বুলিলাপাপিষ্ঠি তই,
দক্ষিণ দিশক লাগি চল ।
গন্ধমার্দনৰ কোলে, দিব্য সবোবৰ আছে,
দেখিবি গৈ হুনিম্বল জল ॥৯
সেহি জল মাজে পলি, গ্ৰাহীবেশহয়া থাক,
জলজন্তু ভুঞ্জিবা অপাব ।
বামকাৰ্য সাধিবাক, হনুমন্তযাইবেতবা,
তৈসানিসে তোহোৰ উদ্ধাব ॥১০
সেহি বোল সম্পঞ্জিল, তোমাৰ হাতত পৰি,
গন্ধকালী মই অপেশ্বৰী ।
বাম কাৰ্য সাধিগোক, কুবেৰৰ ঠায়ে বাওঁ
আপনাৰ নিজ কপ ধৰি ॥১১
হনুমন্তে বোলেতই, শুনিগোক অপেশ্বৰী,
আপনাৰ-স্থখে চলি বাহা ।

আমাৰ বৃত্তান্ত কথা, কুবেৰ দেৱসেৱে,
তুমি আক সবে কহিবাহা ॥১২
নমোঁ নমোঁ নাবায়ণ, আদি দেৱসনাতন,
যাব নামে জগত উদ্ধাব ।
হেন বামপায়ে সেবি, বচিলা কন্দলী ছবি,
শ্ৰীবামৰ চৰিত্ৰ পয়াব ॥১৩
শ্ৰবণে পাপৰ ক্ষয়, মিলে মহা মহোদয়,
দেই ধন্য অৰ্থ মোক কাম ।
জানি সভাসদ লোক, সবাবো মুকুতি হোক,
বোলাঁ নিবন্তবে বাম বাম ॥১৪

৪৬ অম্বাষ্টক— কালনেমী আৰু তিনিকোটি
গন্ধপৰ বব ; গন্ধমার্দন আনৱন আৰু লক্ষণৰ
জীৱন প্ৰাপ্তি ।

পদ ।

স্থখে চলিয়াহা গন্ধকালী অপেশ্বৰী ।
মোৰ কঁকু পুণ্য ভৈলা তোমাক উদ্ধাবি ॥১
মাক্তিৰ বচনে কোঁতুক অন্তৰ্গতে ।
কুবেৰৰ ঠায়ে গৈলা অন্তৰীক্ষ পথে ॥২
হনুমন্তে ঋষি ঠায়ে কল মূল খাইল ।
কপ দেখি তাহাৰ বচন পুৰুজাইল ॥৩
বোলন্ত মোহন ঋষি বাক্স পাপিষ্ঠি ।
বাৰণে পঠাইল। তোক জানিসোহোঁ নিষ্ঠ ॥৪
বচনেক শুনি বীৰ বায়ুৰ পুত্ৰব ।
নিজকপ ধৰি কলেনেমী নিশাচৰ ॥৫
পৰ্বত আকাৰ ভয়ঙ্কৰ কলেবৰ ।
বোলে তোক মাৰিতে পঠাইলে লভেশ্বৰ ॥৬
মায়া যুদ্ধ কৰি তোক মাৰিয়া পঠাইবো ।
মাংস সব ভুঞ্জিয়া তৃপ্তি বৰ পাইবোঁ ॥৭
কোন বস্ত একল বানৰ ঠনগন ।
প্ৰভু কাৰ্য্য কৰি পেশোঁ যয় কবণ ॥৮
মায়াৱন্ত বাক্স অধম তই ক্ৰুৰ ।
মাক্তিৰ হাতত ভাৱনা হৈব চুব ॥৯
বাত কৰ্মে উকুৱাইবোঁ বাক্সতই কোন ।
মই ভালে থাকন্তে গৈ দেখিবি বাত ॥১০
এহি বুলি ছুই বাবে ধৰিলা কোলাবে ।
পৃথিবীত পৰি যেন পৰ্বত বাগবে ॥১১
হিয়ে হিয়ে আক্ষালে বাজয় ঠাত ঠাত ।
সাগৰ মাজত যেন পবন নিৰ্ঘত ॥১২

চরবব ছোটো ভিণ্ডাকাৰ ভৈলা গাল ।
 বাহ বাহ বান্ধনি বান্ধিলা যেন মাল ॥১৩
 মুষ্টিৰ প্ৰহাৰ যেন বজ্জৰ নিপাত ।
 লাঠিৰ প্ৰহাৰে যেন পৰয় নিৰ্ধাত ॥১৪
 কোলাৰ এৰিয়া ছয়ো বীৰ অন্তৰিলা ।
 ছয়ো বীৰে ঠুহাৰ হানিলা বৃক্ষ শিলা ॥১৫
 উপাৰি উপাৰি ছয়ো অসংখ্যাত হানে ।
 তক শিলা চূৰ্ণ ভৈলা কত দূৰ মানে ॥১৬
 কালনেমী কোল চাপি বৈসাইলেক মুঠি ।
 হুমুমন্ত মুছৰা ভৈলা মৰ্ম্ম স্থানে ফুটি ॥১৭
 তেখেনে মাকতি বীৰে চেতনক পাইল ।
 মাজ হৃদয়ত তাৰ কিলেক বৈসাইল ॥১৮
 মহা ছোট পাই কাল কম্পি পৰি গৈল ।
 পৰাণ আসিলা পাছে সঙ্কল্প ভৈল ॥১৯
 মহাবেগে যাই সিটো মাৰিলেক লাঠি ।
 হুমুমন্তে তাহাক মাৰিলা ঘোৰাকাতি ॥২০
 ছয়ো দুইহাতক বগে ধাৰে ভিৰি ভিৰি ।
 পৰ্ব্বতত প্ৰতিধ্বনি বাজে গিৰি গিৰি ॥২১
 বাম হাতে মাকতি গলত ধৰি টানে ।
 কালনেমী নিশাচৰ মৰিল পৰাণে ॥২২
 উপবত কুৰাই আক্ষানিলন্ত শিলাত ।
 অস্থি চৰ্ম্ম চূৰ ভৈলা প্ৰাণ ভৈলা হত ॥২৩
 দেহগণে কবিলন্ত পুষ্প বৰিষণ ।
 হুমুমন্ত বীৰ ভৈলা আনন্দিত মন ॥২৪
 বান্ধসক মাৰিয়া মাকতি বীৰবৰে ।
 ডেহ দিয়া চড়িলন্ত পৰ্ব্বত শিখৰে ॥২৫
 ঔষধি খোজন্ত উপদেশ কৰি মন ।
 তিনি কোটি গন্ধৰ্ব্বক ভৈলা দৰ্শন ॥২৬
 গন্ধৰ্ব্বক বোলয় তই কহিব বানব ।
 কি কাৰ্য্যে আসিলা গন্ধমার্দন শিখৰ ॥২৭
 কোনে বা পঠাইলে গন্ধমার্দন গিৰিক ।
 বানবৰ বেণে তুমি আসি ভৈলা কিংক ॥২৮
 গন্ধৰ্ব্বক হুমুমন্তে বুলিলা বচন ।
 দশবধ হুত বাম আসি ভৈলা বন ॥২৯
 তাহান ঘৰিণী হৰি আনিলে বাৰণে ।
 স্ত্ৰীৰ সহিতে বাম ভৈলা সখী বনে ॥৩০
 বালিক মাৰিয়া স্ত্ৰীৰক দিলা বাজে ।
 সাগৰক তৰিয়া আসিলা লকা বাজে ॥৩১

শেষ বান্ধস বল কম ভৈলা বগে ।
 পাছে লক্ষণক শক্তি হানিলা বাৰণে ॥৩২
 বাঘৰ স্ত্ৰীৰ স্বেণৰ শুনি বুদ্ধি ।
 আমাক নিবাক ঐক পঠাইলা ঔষধি ॥৩৩
 পৃথিবী ভিতৰে বাম নৃপতি আমাৰ ।
 ইয়ে সব দেশত তাহাৰ অধিকাৰ ॥৩৪
 ঔষধক চিনায়ে আমাৰ বৰ ভাগ ।
 তোমাৰ থাকোক বহু বংশত সলাগ ॥৩৫
 আমি সবে কহিবোহে ইসব উপকাৰ ।
 যেন তোমাৰ দয়া সম্পঞ্চে বাজাব ॥৩৬
 হেন শুনি খসিলা গন্ধৰ্ব্ব তিনি কোটি ।
 কৈত আসি বানব লগাইলে সাটি মুঠি ॥৩৭
 আমাৰ নৃপতি হাহা হাহা যে গন্ধৰ্ব্ব ।
 বাম তোৰ কোন বস্ত তাত হেন গৰ্ব্ব ॥৩৮
 আমাৰ পৰ্ব্বতে আসি তোৰ ধস যদি ।
 বিপাক্ষে মৰিলি গন্ধমার্দনত পশি ॥৩৯
 আজি বামে কৰন্তোক তোৰ প্ৰতিকাৰ ।
 চতুৰ্ভিত্তি বেঢ়িয়া বোলয় মাৰ মাৰ ॥৪০
 মাৰিবাক লাগি সবে গন্ধৰ্ব্ব কিটাইল ।
 হুমুমন্তে দান্ত যে খেখত কৰি ধাইল ॥৪১
 ডেহ দিয়া সবাবো মাজত গৈয়া পৰি ।
 আশেষ মাৰিলা লাঠি ভুকু লাজ বাৰি ॥৪২
 ধৰম সঙ্গীহা বীৰ একেখৰ গুটি ।
 হেলা কৰি মাৰিলা গন্ধৰ্ব্ব তিনি কোটি ॥৪৩
 গন্ধৰ্ব্বক মাৰি বীৰ কপি হুমুমন্তে ।
 প্ৰবন্ধে ফুৰন্ত পাছে ঔষধ খোজন্তে ॥৪৪
 পৰম ঔষধ সিটো ভৈলা অন্তৰ্ধান ।
 বিচাৰিয়া অনেক ফুৰন্ত হুমুমান ॥৪৫
 নিবীক্ষি নিবীক্ষি বীৰে চাহিলা সকল ।
 ঔষধি নপায় মনে কৰন্ত বিকল ॥৪৬
 আলোচন্ত ইলানিক কৰো কোন বুদ্ধি ।
 ঔষধ পাইবাৰ কথা কাত কৰো স্তুতি ॥৪৭
 ইঠাৰব গন্ধৰ্ব্বক মাৰিলো সকল ।
 ঔষধ লক্ষণ নেদেখো ফুল ফল ॥৪৮
 একোমন্তে ঔষধক খুজিয়া নপাইল ।
 বিলম্বক সুমুৰাই মনে গুণি চাইল ॥৪৯
 উপদেশ স্ত্ৰীৰি স্বেণে বৈস্তব ।
 দক্ষিণ শিখৰ এহি গন্ধমার্দন ॥৫০

বিলম্ব বিলম্ব হৈব ঔষি খোজন্তে ।
 এহি বুলি ভূমিত নাহিল হুমুসন্তে ॥৫১
 ছুই ছাতি মেলি তাব ছুই পাশ পাইল ।
 দোহা দিয়া গিবিব শিখব আলগাইল ॥৫২
 প্রেমে পাঞ্চ প্রহর পথ সিটে পারে ।
 দশ মোড়নব পথ বুঝিল উদ্বারে ॥৫৩
 পাঞ্চ দশ যোজনক দীঘল বুঝিল ।
 হুমুসন্তে ধবি মেনিদীৰ উপাবিল ॥৫৪
 হেন গিবি শিখবক হেলকপে ধবি ।
 বায়ুহৃত লবিলা আকাশে ডেহ কবি ॥৫৫
 বৃক সমে কতো খণ্ড খলিয়া পবর ।
 বিহঙ্গম পক্ষী সম আকাশে উড়য় ॥৫৬
 সৰ্প সব স্ত্রীশাতন নানা অলঙ্কারে ।
 পৃথিবীত পবে আসি পৰ্বত আকাষে ॥৫৭
 সিংহ পশুগণ সবে আকাশে উড়য় ।
 কতো কতো ডেহ দিয়া পবিয়া শবর ॥৫৮
 গিবিব কান্দয় নয়নে জল বরে ।
 হেনস বিপত্তি কৈল। পতনব পোরে ॥৫৯
 গেক ধাৰা বেড়ি নিকলিলা পৰ্বতব ।
 ধাৰায়ে কথিব যেন বহর গারব ॥৬০
 বিদ্যাব গঙ্ঘর্ষ দেহতাগণে মিলি ।
 কোড়হলে বিন্ময়ে হাসন্ত খলখলি ॥৬১
 সাধু হুমুসন্ত ছয়ো আৰোগ্য শবীৰ ।
 তিনিয়ো লোকত নাহি তবু সম বীৰ ॥৬২
 কিনো বীৰ অভঙ্গ পুন্স পুণ্য শালী ।
 শাপত মুকৃত অপেশবা গঙ্ঘকালী ॥৬৩
 কালনেমী নিশাচর বিদিত জগতে ।
 তাহাক মাঝিলা পশু মাঝিবার মতে ॥৬৪
 তিনি কোটি গঙ্ঘর্ষ লীলায়ে স হবিল ।
 এতমানে পৰ্বতক ভুলিয়া ধবিল ॥৬৫
 অন্তবীক পথে শীঘ্র বেগে যাই চলি ।
 ইহাব সমান বীৰ নাহি একো বনী ॥৬৬
 দেহব প্রাণস হেন শুনিয় মহিয়া ।
 অনন্তবে পাইলা লক্ষ্য নগবীৰ সীমা ॥৬৭
 মাকন্তি আসয় দেখি গিধিগুণ ধবি ।
 হল স্থল লাগি গৈলা সমস্তে নগবী ॥৬৮
 পূৰ্ব কালে হুমুসন্ত লক্ষ্য পূৰি গৈলা ।
 পূৰ্বতব শূন্য ধবি সেহি আসি গৈলা ॥৬৯

ইহাব ইহাব হাতে কেহো নিজীৱন্ত ।
 এহি বুলি প্রজা সবে যুগ হুমার ॥৭০
 লক্ষ্য নগবীত ভয় লক্ষ্য লগাইলন্ত ।
 অনন্তবে পাইলা আপনাব প্রজা খণ্ড ॥৭১
 ভালুক বানব বলে আকাশে দেখন্ত ।
 পৰ্বত ধবিয়া হাতে আসে হুমুসন্ত ॥৭২
 হুগ্ৰীৱ কুমুদ জাম্ববন্ত আদি কবি ।
 আনন্দে চাহিলা সবে এক দৃষ্টি কবি ॥৭৩
 সমিহিত ধানে আনি পৰ্বতক ধৈল ।
 বায়ক নমিয়া পাছে বুলিবা ক লৈল ॥৭৪
 প্রভু বায় শুনিবা হুগ্ৰীৱ বিতীৰণ ।
 হুবেণ অঙ্গদ আদি শুন কপিগণ ॥৭৫
 আমাব বিলম্ব দেখি নপাৰিবা গালি ।
 মায়াধ্বি চলিলা বাতণ বাক্য পালি ॥৭৬
 কালনেমী নিশাচর ধ্বি বেশ ধবি ।
 সৰোবর কোলে মোকে নিলেক সাদবি ॥৭৭
 ধ্বি শাপে অপেশবা গ্রাহী হৈয়া আছে ।
 ছাম্প দিয়া ধবি মোক লৈয়া যাই পাছে ॥৭৮
 তাক তাতে ভুলিয়া মাঝিলো নখে ছিবি ।
 শাপত মুকৃত ভৈলা কালী অপেশবা ॥৭৯
 কালনেমী বাকস আছিল ধ্বি বেশে ।
 তাহাক মাঝিলো পাছে সম্বব বিশেষে ॥৮০
 কালনেমী নিশাচরে গৈলা যমঘবে ।
 তবাসে উঠিলা নাম পৰ্বত গঙ্ঘবে ॥৮১
 মোক মুক্ত দিলেক গঙ্ঘর্ষ তিনি কোটি ।
 সবাকো মাঝিলো পাছে কবিয়া নিশিট ॥৮২
 ঔষধক প্রতিবন্ধে বুজিয়া নপাইলো ।
 বিলম্বক ভয়ে পৰ্বতক লৈয়া আইলো ॥৮৩
 আমাব মনত যেন সম্পঞ্জিল বুদ্ধি ।
 আপনি হুবেণ চিনি লৈয়ো এক ঔষধি ॥৮৪
 মাকন্তিক দেহলোক প্রাণস কবন্ত ।
 চিবকাল জীৱ বাপু বীৰ হুমুসন্ত ॥৮৫
 হুবেণ চড়িলা যাই পৰ্বত উপবে ।
 বিশল্য কবী বুদ্ধি আনি অনন্তবে ॥৮৬
 প্রতিবন্ধ কপে ঔষধিক বুজি পাইল ।
 কোড়হলে ভালে মূলে ভুলিয়া লগাইল ॥৮৭
 পৰ্বতব ভুলি আনি পিলাত পিখিল ।
 লক্ষণব নানা ভলে পন কবি দিল ॥৮৮

দিব্য ঔষধিৰ গন্ধ শৰীৰে পশিল ।
 নিদ্রাৰ জাগিয়া যেন উঠিয়া বসিল ॥৮৯
 শত গুণ তেজ ভৈলা অভিনৱ দেহে ।
 ছুই হাতে ধৰি বাম আলঙ্গিলা স্নেহে ॥৯০
 ছুই নয়নৰ নীৰ ধাৰে বহি যাই ।
 কোথা গৈয়া আছিল লক্ষণ মোৰ ভাই ॥
 তই নিজীলিহি হস্তে নিষ্ফল প্ৰয়াস ।
 জীৱনক লাগি মই কৰিলোঁ নিৰাশ ॥৯২
 হুমুস্তু সুষেণৰ প্ৰাণ বুলারস ।
 যাৱে চন্দ্ৰ মেদিনী থাকিব ছুইবো যশ ॥৯৩
 মাকতক প্ৰশংসা কবন্ত বামদেৱে ।
 আগে পাছে বানৰ নাচন্ত ছেৱে ছেৱে ॥৯৪
 বামৰ চৰিত্ৰ শুনিয়োক সৰ্বজন ।
 যাৱে প্ৰাণ থাকে কেৱে নেৰিবা কীৰ্ত্তন ॥৯৫
 দুৰ্দ্ধম মনুষ্য তনু সেহুৰে নপাই ।
 বোলোঁ বাম বাম হৰি বিনে গতি নাই ॥৯৬

৬৭ অধ্যায়—গন্ধমাদনক পূৰ্বৰ স্থানত থৈ
 হুমুস্তুৰ পুনৰাগমন ।

ছলবি

লক্ষণ যেবে, উঠিয়া বসিল,
 দেখিয়া বানৰ বলে ।
 আউৰে আউৰক, হাতা হাতি কৰি,
 নৃত্য কৰে কোঁতুহলে ॥১
 এবে বাৰণব, শিব ছেদ হৈব,
 লক্ষণ গোৰ্গাই জীল ।
 জীৰাম গোৰ্গাইব, কাৰ্য্য সিদ্ধি ভৈলা,
 বাৰণ বেটা মৰিল ॥২
 এবেসে জানিলোঁ, পুত্ৰ পৰিৱাৰ,
 দেখিবোঁ বাহুৰ লোক ।
 বাঘৰ গোৰ্গাই, ভাইক পাইলন্ত,
 আমিয়ো এবাইলো শোক ॥৩
 হেন বুলি বহু, নৃত্য গীত কৰি,
 পৰ্বত শিখৰে চড়ি ।
 দেৱ ভোগ যোগ্য, কল মোঁ কলত,
 লগাইলা গৈয়া দাদৰি ॥৪
 দৌলৰ সমান, বউ বাস ভুলি,
 মুখত দিয়া চোবাৱে ।

অমৃত সদৃশ, শ্ৰীকল ভুঞ্জিয়া,
 ভূপতিক বৰ পাৱে ॥৫
 ইগাছে সিগাছে, জলকা জলোকি,
 কল খাস্ত বাছি বাছি ।
 সবোবৰে নামি, জল পাক কৰি,
 খানিক বিজ্জামি আছি ॥৬
 মন পৱনৰ, বেগে নামি আসি,
 পাইলা পৰ্বতৰ হেঁচ ।
 বাম স্ত্ৰগীৱক, বেড়িয়া বসিল,
 গণ্ড গোল কৰি পেট ॥৭
 স্ত্ৰগীৱ বোলন্ত, শুনা হুমুমান,
 বামৰ আদেশ লৈয়ো ।
 গন্ধ মাদনৰ, গিৰিৰ শিখৰ,
 পূৰ্বৰ থানাত থৈয়ো ॥৮
 ব্ৰহ্মায়ে স্ত্ৰজিলা, এ বম্য প্ৰদেশ,
 দেৱভোগ্য উপভোগ ।
 ইটো পৰ্বতক, এথানে থৈবেক,
 তোমাৰ সুহিকে যোগ ॥৯
 সবাকৈ প্ৰণাম, কৰি বায়ুহতে,
 পূৰ্বে আনিবাব মতে ।
 পৰ্বত শিখৰ, ছুই হাতে ধৰিয়া,
 চলিলা মাকত পথে ॥১০
 লঙ্কাত থাকিয়া, বাৰণ নৃপতি,
 মাকতক ভেট পাইল ।
 মুখ্য মুখ্য বীৰ, মহা বলৱন্ত,
 বাহুস বল মতাইল ॥১১
 কৈব মহোদৰ, ঘোৰ নিশাচৰ,
 সিংহমুখ তালজ্জ্ব ।
 কক ভৃগু বীৰ, এবস্ত্ৰ নয়ন,
 উলুকাযুধ অভঙ্গ ॥১২
 হস্তী কৰ্ণ মেঘ-, বৰ্ণ আসিয়োক,
 আমাৰ বচন কৰা ।
 হুমুস্তু বীৰ, পৰ্বত লৈমান্ত,
 মায়াবলে তাক ধৰা ॥১৩
 এতেক শুনিয়া, বাহুস সকলে,
 বেড়িলে গৈয়া আকাশ ।
 সমুখি বোলয়, শুকবে বানৰ,
 জীৱন্তে আৰি নবাস ॥১৪

হাতে ধবিবার, আশা নাহি ভোব,
 পৰ্বত লৈয়াস ধৰি।
 হৰি হৰে আজি, বাখিতে নপাবে,
 তোক নিৰ্বো বন্দী কৰি ॥১৫
 মাকতি বোলন্ত, আমি নগণও,
 তোৰ যত মায়াবল।
 দুই হাতে পৰ্বত, ধৰিয়া পাশিত,
 মাৰিবো আজি সকল ॥১৬
 নথ দাস্ত মোৰ, অবকাশে আছে,
 আৰো আছে দুই পাৰ।
 সবাহাকে আজি, যম্মবে নিবো,
 মাৰিয়া লাজব ঘাৰ ॥১৭
 এতেক শুনি, বাক্স সকলে,
 বেঢ়ি বোলে থাক থাক।
 খাণ্ডি জাঠি ধৰি, ঘোৰ নিশাচৰে,
 দিলেক অস্ত্রব জাক ॥১৮
 মাকতি বীৰক, প্রহাৰ দিলেক,
 অস্ত্র দশদিশে যুৰি।
 কপি মহাবীৰে, পৰ্বত সহিতে,
 এৰাইলন্ত গাৱমুৰি ॥১৯
 হনুমন্ত বীৰে, বাক্স বলক,
 ক্ৰোধে পেদি লাগ পাইল।
 কাহাকো লাঠিৰ, প্রহাৰ কাহাকো,
 লাজব কোব বৈসাইল ॥২০
 চৰণৰ নখে, কতো বিনাবিল,
 কতো ককালত কোবে।
 লাঞ্জে মেঢ়াই কতো, তুলি আক্ষালিল,
 বস্ত্ৰ ধোৱে যেন ধোবে ॥২১
 কাহাকো জজ্ঞাব, বাৰি মাৰিলন্ত,
 কাহাকো দাস্তে কামোৰে।
 অনেক বীৰক, যম্মবে নিল,
 মাৰি বজ্ৰসম গোৰে ॥২২
 বিগুটি বিগুটি, বাক্সক বলক,
 হনুমন্তে মাৰিলন্ত।
 বুখা বুখা যত, বাক্স বলক,
 লাঞ্জে মেঢ়াই ধৰিলন্ত ॥২৩
 হনুমন্তে ধৰি, টোপনা বাহন্তে,
 বাক্সক বান্ধি টোপ।

সোণাৰ শুনায়ে, বান্ধি আছে যেন,
 নীল উৎপলৰ ধোপ ॥২৪
 লাকুলে মেঢ়াইয়া, মাৰ্গ ভলে আনি,
 বিক্ষেপ কৰি প্রবন্ধে।
 সেহি প্রহাৰতে, কাণ কাটি গৈলা,
 নাক ফুটি গৈলা গন্ধে ॥২৫
 অনেক প্রকাৰে, বাক্স বলক,
 মাকতি পৰাণ লৈলা।
 কাতি ভিত্তি কৰি, লাজব হাসাকি,
 তালজঙ্গ পলাই গৈল ॥২৬
 বায়ণ বাজাত, কাহিনী কহয়,
 কাঢ়য় থৰ উশাস।
 সম্মুখি বোলন্ত, দুৰ্জ্জন বানবা,
 সবাকৈ কৰিল নাশ ॥২৭
 কাহাকো মাৰিল, জানুয়ে তাৰিয়া,
 কাহাকো লাজব বাৰি।
 কাহাকো মাৰিল, হিয়াৰ সন্ধানে,
 কাহাকো চৰণে তাৰি ॥২৮
 হেনয় বিবিধ, প্রকাৰে সমন্তে,
 বাক্স মাৰি পেলাইল।
 কতো বীৰগণ, বানৰ দুৰ্জ্জনে,
 বাতকণ্ঠে উকটাইল ॥২৯
 কতোকণে মোৰ, উশাস নাছিল,
 তাৰ কাষে বই জীৰ্ণে।
 হেন অদভুত, বলব কাহিনী,
 তোমাৰ আগে কহিলো ॥৩০
 হেন বাণী শুনি, বাজা বায়ণৰ,
 ভয় আতি ভৈলা ঘোৰ।
 সকলে বীৰক, মাকতি মাৰিল,
 কোলা শূন্ত ভৈলা মোৰ ॥৩১
 বাক্স মাৰিয়া, গন্ধ মাখনক,
 পাইলা বীৰ হনুমান।
 সেহি মতে নিয়া, গিৰিৰ শিখৰ,
 খাপিলন্ত পূৰ্ব থানে ॥৩২
 দেৱগণে স্তুতি, প্রশংসা কবন্ত,
 স্তনন্ত বীৰে আশেৰ।
 আব কতকণে, পৰিলন্ত আদি,
 শ্ৰীবাৰ দেৱ পাশ ॥৩৩

শাক্তি বীৰক, বাঘেরে বুলিল,
 অনেক সাদব বাক ।
 পৰ্ব্বতক নিয়া, পূৰ্ব্ব থানে ধৈলা,
 কবিলা হিত আমাক ॥৩৪
 লক্ষ্মণ ভয়াইব, পবাণ বহিল,
 তোমার বলক পাই ।
 সীতাত কি কার্য, মোহৌব জানিবা,
 মবিল হস্তে লখই ॥৩৫
 মাতৃ ভাতৃ এবি, অযোধ্যাক ছাবি,
 কবিলন্ত সাব মোব ।
 আমিযো পাছতে, মবিলন্ত হস্তে,
 লখাইব দাকণ শোকে ॥৩৬
 শুনা সৰ্বজন, কেদিন জীৱন,
 কিয় নাশুগাহা মনে ।
 ধন জন যত, ত্যজিয়া সবাকৈ,
 চলিবা যম কৰণে ॥৩৭
 ঘোব পবলোক, তৈত কেন হৈব,
 নিচিন্তা তাব উপায় ।
 দুৰ্ভাগ্য ভাবতে, নবতনু পাই,
 বিফলে জনম যায় ॥৩৮
 পবম বান্ধব, ঈশ্বৰ মাধৱ,
 ইহলোকে পাৱে গতি ।
 জানিয়া যতনে, বামৰ চৰণ,
 সদায়ে কৰাঁ ভকতি ॥৩৯
 ভুজিবা ভুকুতি, লভিবা মুকুতি,
 নেবিবা মুখত নাম ।
 ধৰ্ম্ম শিবোমণি, পাপৰ আগনি,
 ডাকি বোলাঁ বাম বাম ॥৪০

২৮ অধ্যায়ান্ত ।

বাম বাঘৰ বৃদ্ধ আৰু বাঘৰ বধ ।

পদ ।

যুদ্ধ নকৰিলোঁ হস্তে কোন কাৰ্য্য তাত ।
 প্রাণক ত্যজিলোঁ হস্তে এহিতো লক্ষ্যত ॥১
 হনুমন্তে নকবিল হস্তে হেন কাষ ।
 বিভীষণ কেন মতে পাইল হস্তে বাজ ॥২
 লক্ষ্মণে বামক চাহি বুলিল উত্তৰ ।
 হেনয় কাকুতি বানী নহয় বীৰব ॥৩

প্রতিজ্ঞা পালন কৃত্তিবৰ নিজ ধৰ্ম্ম ।
 বাৰণক নহাৰি আমাত কেনে ধৰ্ম্ম ॥৪
 প্রতিজ্ঞা কবিলা তুমি বাৰণ বধিত ।
 ঝাণ্টে মাৰাঁ যারে অন্ত নযান্ত আদিত্য ॥৫
 কেতিক্ষণে দেখিবোহোঁ বাৰণ বীৰব ।
 তযু শব ঘাৱে ছেদিবাহা দশ শিব ॥৬
 লক্ষ্মণৰ বোলে কোপ জ্বলিলা বামৰ ।
 বাৰণক প্রহাৰিলা অসংখ্যাত শব ॥৭
 বাঘৰ শব আসে দেখি মহাবীৰ ।
 অন্তৰিলা দেখিয়া বাৰণ দশশিব ॥৮
 মায়াবলে তথা যাই সাজিলেক বধ ।
 অলক্ষ্যে মণ্ডিলন্ত ঘোটক সমন্ত ॥৯
 মনুষ্যৰ মুখ দিব্য চাৰি গোটা ঘোড় ।
 উচ্চৈশ্ৰবা সদৃশ পৱন সম জোৰ ॥১০
 কৈলাস সমান উচ্চ দিব্য বৰ যান ।
 মহা জ্যোতিৰ্ম্ময় জ্বলে অগনি সমান ॥১১
 বতনে মানিকে দিব্য বধ দীপ্তি কৰে ।
 তাতে যাই চড়িলেক বাজা লঙ্কেশ্বৰে ॥১২
 দেৱ মুনিগণে বোলে কিনে অমুচিত ।
 বাৰণ বধত যুদ্ধে বাঘৰ ভূমিত ॥১৩
 সমভূল্য মুহি কাৰ্য্য অযোগ্য অৱশ্যে ।
 বামক লাগয় মান কৰিবে ত্ৰিদশে ॥১৪
 সবাবে। বচন শুনি ত্ৰিদশৰ বাজে ।
 আপানাব বধক পঠাইল। সব সাজে ॥১৫
 কিঙ্কিনী বাজয় কণ যুন জ্যোতিষ্কাৰ ।
 বজ্জে জ্যোতিষ্কাৰ তিনি ভুবনতে সাব ॥১৬
 তৰুণ আদিত্য সম মহা জ্যোতি জ্বলে ।
 বতনে বচিত কৰি অতিশয় জ্বলে ॥১৭
 হৰিতাল বৰ্ণ শক্তিস্ত চাৰি ঘোড় ।
 অতি শীত্ৰ গমন পৱন নম জোৰ ॥১৮
 কনকে গঠিত চাক বাসৱৰ ধ্বজ ।
 শকতি তোমৰ অন্ত আছে সব সজ ॥১৯
 ইন্দ্রৰ আদেশ বানী সাদৰে আকলি ।
 বামৰ পাশক বধ নিলন্ত মাতলি ॥২০
 ছাপন্তে আছয় আদি বধ জ্যোতিষ্কাৰ ।
 বিশ্বয় মিলিয়া গৈল। সকলে প্রজাব ॥২১
 বামদেৱ লক্ষণ স্তত্ৰীৰ নীল নল ।
 অজদ শাক্তি বিভীষণ কপিবল ॥২২

সবে হস্তে মনে গুণি আছন্ত বহুত ।
 স্বর্গ কুন্তে ববি সম বধ অদ্বিত ॥২৩
 অনেক আয়াক জানে নিশাচরগণে ।
 আয়াক ছলিতে বুদ্ধি পাতিলা বাগণে ॥২৪
 বামে যবে ছেন বাক্য সবাকো বুলিল ।
 সুগ্রীর বোলন্ত ইটে। আশাত লাগিল ॥২৫
 সাবধিকে ঘোটককে অস্ত্রকে বধকে ।
 সবাকে নিশ্চয় করিবোহঁই। খেপতেকে ॥২৬
 বধ থান নামি আসি বহিছ ভূষিত ।
 বিভীষণে বুলিলন্ত বচন তহিত ॥২৭
 বাকসব যায়। মই জ্ঞানার্থ সমস্তে ।
 দেহলোকে পঠাইলা আপনি লৈয়াবধে ॥২৮
 কতোদূরে লজ্জানাবে আছর আকলি ।
 বধে চড়ি হাত যোবে মাতর মাতলি ॥২৯
 শুনিয়ো বাঘর প্রেড় বাম দামধি ।
 ইন্দ্রে পঠাইলন্ত মই তাহান সাবধি ॥৩০
 ইন্দ্রে যম বকণাত্ত আছর বধতে ।
 ইন্দ্রব মাতলি মোক জানে ত্রিভুগন্তে ॥৩১
 যুদ্ধব সম্ভাব দিয়া পঠাইলন্ত মোক ।
 ইহাতে চড়িয়া বাগণক বধিয়োক ॥৩২
 ইন্দ্রে পঠাইলন্ত এহি সম্রাহ। পিড়িয়া ।
 সমবক চলা হাতে ধনু শব লৈয়া ॥৩৩
 এঠেক শকতি পাবি ত্রৈলোক্য জিনিত ।
 সমস্তে সম্ভূত কিছু নলাগে খুজিত ॥৩৪
 বিভীষণ সুগ্রীর অঙ্গদ সুশিকিত ।
 সবাকে বুলিলা বামে বধ পবিকিত ॥৩৫
 বামক কহিলা বাহ। কার্যক আকলি ।
 বাসবে পঠাইলা বধ সাবধি মাতলি ॥৩৬
 পবীকা কবিলো মই জানির্নো সমস্ত ।
 এহি বুলি আগত যোগাইলা দিবা বধ ॥৩৭
 দেহ বিমানক বামে প্রণাম কবিল ।
 সাবধি ঘোড়াক প্রেক্ষণে আদবিল ॥৩৮
 বধত চড়িলা বামে কোকূহল ভায়ে ।
 ইন্দ্রব সম্রাহ। আনি চড়াইলন্ত গারে ॥৩৯
 ত্রিভুত অধিক কান্তি কলে বাঘরব ।
 কৈল্যাস দিবিভ যেন দেহ মহেশ্বর ॥৪০
 গন্ধর্ব্বব অস্ত্র কোপে বাগণে থকিল ।
 বামে গন্ধর্ব্বব অস্ত্রে ডাক নিবাবিল ॥৪১

যেহি যেহি অস্ত্রক হানন্ত লক্ষ্মণব ।
 সেহি সেহি অস্ত্র নিবাবন্ত বধুব ॥৪২
 সকল অস্ত্রক যবে কবিলন্ত কয় ।
 বাকসব অস্ত্রক হানন্ত দুবাশর ॥৪৩
 বাগণব অস্ত্র ছয় ধনুৰ টকাই ।
 বাহুকি সদৃশ সর্প হয়। খেদি খাই ॥৪৪
 ফোকাবন্ত শব্দে দান্তব ঘোব বিব ।
 মুখব অগনি নিকলয় দশোদিশ ॥৪৫
 বাঘর দেখন্ত সর্পে মুলিল সমস্ত ।
 বামচন্দ্রে অস্ত্র প্রহাবিলা পাশুপাত ॥৪৬
 সূর্য্য অগ্নি যুত যেন প্রহাবিলা শব ।
 অস খ্যাত গকড় তৈলেক মূৰ্ণব ॥৪৭
 অধে উর্দ্ধে দশোদিশে শব চলি যাই ।
 বাগণব সর্প সব খেদে খেদি খাই ॥৪৮
 বাগণব অস্ত্র যত সব তৈলা কয় ।
 আখ্যাক নিসঙ্কি বাজ। বাণ ববিয় ॥৪৯
 বাণক হানিয়া ছাইলা দাম যে বধিক ।
 সবগারে নিসঙ্কি বিকিলা মাতলিক ॥৫০
 চাৰিয়ো ঘোড়াক জঘ্নবিত কৃত ভায়ে ।
 ইন্দ্রব ধ্বজক তাবিলেক বাণ ঘায়ে ॥৫১
 দেখি নিবন্তবে বাণর দশোদিশ ।
 দেহ মুনিসমবে। বিন্দ্রয় আসবিল ॥৫২
 বামক পিড়িলে শবে বীর লক্ষ্মণবে ।
 দেহ মুনি গন্ধর্ব্বব। হুদি কম্প ভবে ॥৫৩
 করছক দেখি যেন সূর্য্য তর হেহু ।
 ডকব ডকব কবি যেহি ধ্বজক ॥৫৪
 বুধগ্রহ যেহেন পিড়িল বোহিণীক ।
 জেষ্ঠ্যক মঙ্গলে যেন বাহুরে শবীক ॥৫৫
 সাগরত বিপবীত জলব কমোল ।
 উগ্রিব শব্দে পাইল আদিত্যব কোণ ॥৫৬
 বধু। ব শব সব নক্ষত্রক সুবি ।
 দাকশ গ্রহক যেন থাকি মৈল পিড়ি ॥৫৭
 ত্রৈলোক্যত বিপবীত চক লাগিল ।
 বাঘরব মোহ দেখি বিন্দ্রয় মিলিল ॥৫৮
 মনশিব কুবি বাহ শিবিলন্ত কয় ।
 বাগণারে যুদ্ধর বৈরাগ দিবি প্রায় ॥৫৯
 অচেতন ভায়ে হেন দেখি। বাঘব ।
 ত্রিহানি বিভীষণ কপি ভালুক ॥৬০

ঘোৰ শব বৃষ্টি প্রভু কৰিতে নপাৰি ।
 কিঞ্চিৎ তবাসে খিত বাঘৰ মুৰাৰি ॥৬১
 বামে ধ্যান কবিলন্ত বৰ বিপবীত ।
 পৰম আত্মাত নিয়া নিবেদিতা চিত্ত ॥৬২
 মহাকোপে জ্বলি পাছে গুলিলন্ত মনে ।
 আমাক পীড়য় চাৰ নিশাচৰ জনে ॥৬৩
 আৰকত চক্ষু দুই কোপে ফুৰারন্ত ।
 বারণক যেন তেজ অগনি দিহন্ত ॥৬৪
 বামৰ কোপত মহীমণ্ডল লবয় ।
 গিৰিব শিখৰ যত খসিয়া পৰয় ॥৬৫
 ভ্ৰুকুটি কুটিল মুখ বকত নয়ন ।
 দেৱ মুনি চমকিতা দিগপালগণ ॥৬৬
 নদী নদগণ মানে পালোটিয়া বহে ।
 আৱবে আৱবে যুদ্ধ লাগিলা বিগ্রহে ॥৬৭
 বারণৰ হৃদি কম্প বাঘৰে কুপিল ।
 ভয় ছয়া বোলে আজি অকাৰ্য্য মিলিল ॥৬৮
 ত্ৰৈলোক্য জিনিলো আবেকি ভৈলা আমাৰ ।
 বাঘৰে কুপিলা যেন যম অৱতাৰ ॥৬৯
 দুয়ো বীৰ যুদ্ধে তিনি ভুবনতে সাৰ ।
 তিনিলোক কম্পিলা লাগিলা তোল পাৰ ॥৭০
 আৱবে আঁউৰক শব হানিলা প্ৰবন্ধি ।
 পৃথিবী স্বৰ্গৰ মাজে ভৈগৈলা নিসন্ধি ॥৭১
 বাঘৰক প্ৰশংসা কবন্ত দেৱগণে ।
 অহুৰে বোলন্ত বীৰ জিনন্তো বারণে ॥৭২
 দেৱতা গন্ধৰ্ব্ব ঋষি বাঘৰৰ পক্ষ ।
 বারণৰ সখা দৈত্য দানৱ যে দক্ষ ॥৭৩
 বামে শব কবিলন্ত অনন্ত অপাৰ ।
 আকাশৰ শব কাটি গুছাইল আন্ধাৰ ॥৭৪
 তমোময় গুছি যেন প্ৰকাশ ভাঙ্কৰ ।
 প্ৰসন্ন বদন ভৈলা দেখিয়া বামৰ ॥৭৫
 বারণে ছেদিতা বাঘৰৰ শব চয় ।
 হেনমতে দুয়ো বীৰে সমৰ কৰয় ॥৭৬
 অনন্তবে বাম দেৱ সমৰে অভঙ্গ ।
 অনেক অস্ত্ৰক প্ৰহাৰিলা কৰি খঙ্গ ॥৭৭
 বাঘৰো শব ছয় প্ৰহাৰিলা তাক ।
 বামক অভঙ্গ দেখি বারণাৰ শঙ্ক ॥৭৮
 ভ্ৰাম্ভলা সমান বাজা কোপে জ্বলি গৈলা ।
 কালান্তক সদৃশ শূলেক তুলি লৈলা ॥৭৯

কতেক মহিমা আৰ কহিবো তাহাৰ ।
 পৰন্তে দোহাৰ মাখি বজ্জ সম ধাৰ ॥৮০
 পৰ্বতৰ শৃঙ্গ যেন শিখৰ তাহাৰে ।
 পাতাল ভেদিতো পাৰে শূলৰ প্ৰহাৰে ॥৮১
 ধুস্ত্ৰে বিবহিত যেন প্ৰলয় অগনি ।
 ফোকাৰতে আন্ধাৰ বজাৰে দিশ ছানি ॥৮২
 অতি বৰ আতাস দিলেক লঙ্কেধৰে ।
 কম্প মিলি গৈলা জল সপত সাগৰে ॥৮৩
 পৃথিবী পাতাল স্বৰ্গ তিনিও লোকত ।
 অন্তৰীক্ষে আছে যত কম্পিল সমস্ত ॥৮৪
 আতাসৰ ছোটে বীৰ ত্ৰৈলোক্য কম্পিয়া ।
 বামক তুলিলা পাছে ক্ৰোধ দৃষ্টি ছায়া ॥৮৫
 দেখ দেখ বাম তোৰ প্ৰাণান্তিক শূল ।
 দোভাইক মাৰিয়া আজি কৰিবো নিশূল ॥
 যত যত বীৰ মোৰ মাৰিলা বণত ।
 তাৰ প্ৰতিফল আজি কৰোঁ ক্ষণেকত ॥৮৭
 এহি শূল হানি মাৰোঁ চল যমঘৰ ।
 বারণ বাজাৰ এক প্ৰহাৰ সামৰ ॥৮৮
 দোঙ্গা দিয়া শূল বাণ বারণে হানিল ।
 অতি বৰ বেগে যেন নিৰ্ঘাত পৰিল ॥৮৯
 অন্তৰীক্ষে মহাবেগ কৰিয়া চলয় ।
 বামে দেখি শূলক তাৰিলা শব চয় ॥৯০
 পতঙ্গক যেন মতে অগনি ভুঞ্জিল ।
 বারণৰ শূলে সব শবক ছেদিল ॥৯১
 বামে আকলিলা সব শব নাশ ভৈলা ।
 মহাকোপে অগনি সমান জ্বলি গৈলা ॥৯২
 মাতলিত কৰি যাক বাসৰে পঠাইল ।
 সেহি শকতিৰ বামে তুলি আলগাইল ॥৯৩
 বথহন্তে আনি তাক সন্ধান হানিল ।
 প্ৰলয় কালৰ যেন উলুকা জ্বলিল ॥৯৪
 যুগান্ত কালৰ যেন অগনি জ্বলয় ।
 সকল আকাশ খান দেখি জ্যোতিৰ্ময় ॥৯৫
 অতিশয় বেগে মৈ শূলক লাগ পাইল ।
 খণ্ড খণ্ড কৰি তাক ছেদিয়া পেলাইল ॥৯৬
 শকতিৰ ঘাৰে শূল ভাঙিয়া পেলাইল ।
 লক্ষা নগৰীৰ সৈন্ত গিৰিগাই ভাঙিল ॥৯৭
 বারণে নিশক ভৈলা অদভূত মানি ।
 তাহাক তাৰিলা বহুনাথে শব হানি ॥৯৮

বাঘর শব্দ ত্রৈলোক্যে নাহি যোব ।
 জর্জরিতে বিহ্বলা বধ চাৰি ঘোড়ি ॥১৯৯
 বাঘ বাজাব শব্দিত অসংখ্যাত ।
 কপালতে নিসন্ধি বিহ্বলা বহুনাথে ॥১০০
 অশোক পলাশ যেন পুষ্প জ্যোতিকাৰ ।
 থানে থানে কষিৰ নিকলি গৈল গাৱৰ ॥১০১
 বামে তাক ফুলিলন্ত ভৈলেক হতাশ ।
 মুছা গৈলা, বাঘৰ হবিল উশ্বাস ॥১০২
 তমোময় দেখে যেন ফুৰে দশোদিশ ।
 তিখাণ শব্দ ঘাৱে উখলিলা বিষ ॥১০৩
 বধত পাছত বীৰ পৰি গৈলা খসি ।
 ক্ষণেক নিশ্চেষ্ট হৈয়া থাকিল ভবসি ॥১০৪
 ববৰ প্ৰসাদে তাৰ নৈপলেক প্ৰাণ ।
 বাঘৰক হানিলেক অসংখ্যাত বাণ ॥১০৫
 অধে উৰ্দ্ধে আশে পাশে দক্ষিণে উত্তৰে ।
 নিসন্ধি হানিলা শব চয় নিবন্তৰে ॥১০৬
 বাঘৰে অনেক শব হানিলা পঠাইল ।
 বাঘৰ বাণ ছেদি আছাব গুছাইল ॥১০৭
 শবে হানি বামে তাৰ শব্দৰক শালি ।
 বচনে বিগুতি বামে পাবিলন্ত গালি ॥১০৮
 বাঘৰে বোলন্ত ওবে পাৰ্শ্বিক বাণ ।
 অধৰ্ম্মী দুৰ্জ্জন তই অলপিক জন ॥১০৯
 কুশলক সাধিলেক লাজক পিঠি দিলে ।
 উপায়ে গুচায়। মোক সীতাক হবিলে ॥১১০
 সীতাক হবিলি হস্তে মোহোৰ আগত ।
 তোক থান দিলো হস্তে যম কবণত ॥১১১
 কি মোৰ আনন্দ আজি তোক ভেট পাইলো
 ছেন জান তোক যম কবণে পঠাইলো ॥১১২
 মাথা কাটি কৰোঁ তোৰ খবৰ বৃত্তান্ত ।
 শৃগাল শকুনে তোৰ বিচাৰক আস্ত ॥১১৩
 ফলয়ত পৰি তোৰ গুণে মাংস খাউক ।
 জনক নন্দিনী শুনি কৌতুহল পাউক ॥১১৪
 বামৰ বচন যেন বজ্ৰৰ প্ৰহাৰ ।
 কৰ্ণস্থান ভেদি ভৈলা ক্ৰিহানি বাজাব ॥১১৫
 বাৰ ছাৰ নাহি হবিলেক বল ধৰ্প ।
 মন্ত্ৰ শুনি যোহেন নিৰ্ঝিৰ কাল সৰ্প ॥১১৬
 মুছিত ভৈলেক পৰাণবক বজাৰে ।
 হস্তকি হস্তকি পৰে বত বাণ হানে ॥১১৭

বানৰ তালুকে বেগি ববিবিলা শিল ।
 বাঘৰ বাণ ঘাৱে প্ৰমাদ মিলিল ॥১১৮
 বামে বাঘৰক শব কবন্ত প্ৰহাৰ ।
 দশগ্ৰীৱে কবিতো নপাবে প্ৰতিকাৰ ॥১১৯
 সাবধি দেখন্ত বাজা চেতন হবিল ।
 বধ থান বাহুবায়া অন্তৰ কবিল ॥১২০
 বাধিয়া থাকিল নিয়া লভাব কোলত ।
 সঙ্কুচি বাঘৰে পাইলা চেতন পাক্ত ॥১২১
 হাওঁবে সাবধি তই কিসক ডবিলে ।
 মই নবোলন্তে কেনে বধ বাহুবাইলে ॥১২২
 যোব সংগ্ৰামৰ হস্তে অন্তৰাইলে কিংক ।
 আমাক কবিলে লঘু ভুলাত অধিক ॥১২৩
 তিনিয়ো ভুবনে জানে পৌকষ আমাৰ ।
 সবে নষ্ট কবিলে বিপুল যশ তাৰ ॥১২৪
 কুখ্যাতি চলিল যোব দেশ দেশান্তৰে ।
 বাঘৰ বিষুখে পলাই শত্ৰুকেসে ডবে ॥১২৫
 বিপু ঘাৱে নাসঙ্গে মোহোৰ বোল শুন ।
 দুম্বৰস যতপি মোহোৰ যত গুণ ॥১২৬
 পৌকষ বাধিয়া যোব কুশল গুচাওঁ ।
 সমৰ কৃত্তিক লাগি বধ বাহুবাও ॥১২৭
 বাঘৰক সম্বধি সাবধি বোলে বাক ।
 কি কাৰণে প্ৰভুদেৱ গৰ্জ্জল আমাক ॥১২৮
 বামশবে তোমাৰ শব্দৰ অশকত ।
 শুনিয়ো যি কাৰণে বাহুবাইলো বধ ॥১২৯
 প্ৰান্ত ভৈলা প্ৰভুদেৱ বাধিলেক পাৰ ।
 মুছাগতে দেখিলোহে। আকুল অভাৱ ॥১৩০
 ধনুৰ টকাৰ নাহি খসি পৰে বাণ ।
 মই বোলোঁ বাজা অন্তৰীক ভৈলা প্ৰাণ ॥১৩১
 বামৰ বিশাল কম্বুত সম শৰে ।
 চাৰি ঘোড়া হৈসকী পাবই নিবন্তৰে ॥১৩২
 চিন্তিলোহে। হিত ভুবি খানিক জিবাঁই ।
 সম্বুখে ডাকিবোঁ বধ মুজিহাব বাহা ॥১৩৩
 বাজা বোলে সাবধি ভেৰেভোঁ ভাল মন ।
 হবিষে হাতৰ কাটি দিলেক কড়ন ॥১৩৪
 সাৰ্থক সাবধি তই শুন যোব বাক ।
 সমৰ কৃত্তিক লাগি কাটে বধ ডাক ॥১৩৫
 ডাকিলা সাবধি বধ বাঘৰ বোলে ।
 পাৰ্শ্বক সন্ধানে সবে পৃথিবী দিলোলে ॥১৩৬

বামে দেখি বুলিলন্ত শুনিয়ে মাঁতলি ।
 পবিবৰ্ত্তি বাৰণ আসয় বণস্থলী ॥১৩৮
 গৰ্জ্জন কবয় যেন কাল মেঘ খণ্ড ।
 শব ববিষন্তে আসে বাৰণ প্রচণ্ড ॥১৩৯
 দুৰ্দ্ধৰ বায়ুয়ে যেন উকরাইবোঁ তাক ।
 ইন্দ্রব সারথি অৱহিতে বথ ডাক ॥১৪০
 স্তবাস্তব মুনিগণ সবাত বিদিত ।
 ইন্দ্রব সারথি তুমি অতি স্তম্ভিত ॥১৪১
 চাটুতা বচন কিছো বুলিতে নলাগে ।
 তুমি সখা ভৈলা মেবে কৰ্ম ভাগে ॥১৪২
 বাঘৰ বচনে সারথি ভৈলা ভুট ।
 ডাকিবে লাগিলা চাৰি ঘোড়া ছুট পুট ॥
 শীত্বে বথ ডাকিলেক ডাহিগক বুলি ।
 লঙ্কেশ্বৰে দেখিলেক বথ চক্ৰ ধূলি ॥১৪৪
 মহাকোপে দশগ্ৰীৱে অসংখ্যাত শৰে ।
 বাঘৰ বথক ঢাকিলেক নিবন্তৰে ॥১৪৫
 থাক দশবথ স্তত লৈবোহোঁ পবাণ ।
 মাতলিক হানিলেক অসংখ্যাত বাণ ॥১৪৬
 বাঘৰে তুলিয়া লৈলা বাসৱ চাপ ।
 শস্ত্ৰ সব হানন্ত সাক্ষাতে যেন সাপ ॥১৪৭
 বাঘৰে দেখন্ত শব আসে জাকে জাক ।
 আপনাব শৰে চূৰ্ণ কবিলন্ত তাক ॥১৪৮
 ছয়ো দুইহাস্তক শব কবে অপৰ্য্যন্ত ।
 চৌতিশ অস্ত্ৰক সবে দুইহাস্ত জানন্ত ॥১৪৯
 নিসন্ধি কবিয়া শৰে ঢাকিলা আকাশ ।
 অস্ত্ৰে কেহোঁ দুইবো আবে নলক্ষিল পাশ ॥
 ছয়ো বীবে শবক ক্ষেপন্ত অসংখ্যাত ।
 দুইহাস্তবো শব ছয়ো কবন্ত নিপাত ॥১৫১
 এতহস্তে মিলিলা বিষম উতপাত ।
 দিবসতে সন্ধ্যা আসি মিলিল লঙ্কাত ॥১৫২
 ওষ পুষ্পবৰ্ণ ভৈলা সব লঙ্কাধান ।
 বাৰণৰ মাখে তেজ ববিষণ টান ॥১৫৩
 বাৰণৰ উপবে মণ্ডলি কবে কাক ।
 দক্ষিণ দিশত গৃহ ভ্ৰমে জাকে জাক ॥১৫৪
 দশগ্ৰীৱ বাজাব আগন্ত তুমিকম্প ।
 জোটা জোটা কবি কাকে মাখে দিলা জাম্প ॥
 নিৰ্ঘাত পবিয়া গৈলা বথৰ উপবে ।
 বাহু বহে সন্মুখে ধুলায়ে মুখ ভবে ॥১৫৬

বাৰণ নৃপতি থাকিলেক শব যুৰি ।
 হানিতে নপাবে শব ধনুত আছবি ॥১৫৭
 কাক কক্ক শকুন সন্মুখে চায়া ববে ।
 জোটা জোটা কবিগৈয়া কতো আগপবে ॥
 বিমঙ্গল অনেক মিলিলা উতপাত ।
 দশগ্ৰীৱ বাজাব কটাক্ষ নাহি তাত ॥১৫৯
 চাৰিয়ো ঘোড়াৰ নয়নৰ নীৰ বহে ।
 অনেক অদ্যুত বিমঙ্গল কথা কহে ॥১৬০
 মুখ চাই ফেকৰায়ে নাদয় হবিষে ।
 বাৰণৰ মৰণ জানিয়া দশোদিশে ॥১৬১
 বাঘৰ পাশত স্তম্ভল কথা কহে ।
 স্তবতি শীতল অনুকূলে বায়ু বহে ॥১৬২
 দক্ষিণ নয়ন হাত পাৰ কর্ণ ক্ষন্দে ।
 সমবত জয় হেতু মিলিলা আনন্দে ॥১৬৩
 বাঘ বাৰণৰ হেন অদ্যুত সংগ্রাম ।
 যেন হবি হিৰণ্যাক্ষে সমৰ উপায় ॥১৬৪
 আৱৰ উপায় নাহি ত্ৰৈলোক্য ভিতৰে ।
 মহা ঘোৰ যুদ্ধ ভৈলা বাঘ বাৰণৰে ॥১৬৫
 যত বল আছয় দুইহানো শবীৰত ।
 যত অস্ত্ৰ জানে ছয়ো হানন্ত বণত ॥১৬৬
 বাঘৰে যুজয় জানি জিনিবোঁ বাৰণ ।
 বাৰণে যুজয় জানি আপন মৰণ ॥১৬৭
 মহাবীৰ বাৰণ দুৰ্জয় ধনুৰ্দ্ধৰ ।
 বাঘৰ ধ্বজক লাগি প্রহাৰিল শব ॥১৬৮
 শব আসে দেখি বামে মন্ত্ৰক পটিল ।
 ধ্বজক নপায় শব পাতালে পশিল ॥১৬৯
 বাৰণৰ শব বেণে নিশ্চিন্ততা ভৈল ।
 বামে বমদণ্ড সম শব ধূলি লৈল ॥১৭০
 বাৰণৰ ধ্বজক হানিলা মহাবলে ।
 আকাশত অগনিৰ কনিকা নিকলে ॥১৭১
 আকাশত দেহগণে আছয় দেখিয়া ।
 বাঘৰ শৰে ধ্বজ পেলাইল ছেদিয়া ॥১৭২
 ভূমিত পবিলা ধ্বজ হয় খণ্ড খণ্ড ।
 আকাশত হবিষ মিলিলা বাগ্ৰভণ্ড ॥১৭৩
 দেখিলেক লঙ্কেশ্বৰে শব চূৰ্ণ ভৈল ।
 তুলাত অগনি যেন কোপ হুগি গৈল ॥১৭৪
 ববিষিতে লাগিল অনেক শত শৰে ।
 চাৰি ঘোড়া বথৰ বিজিলা নিবন্তৰে ॥ ১৭৫

ইন্দ্রব ঘোটক বারণব শব জালে ।
 বোঁজ পাগা হালে যেন শ্রীকলব ডালে ॥১৭৬
 আতি তেজ বলে বব দীপিত কবয় ।
 বারণ বাজাব মেধি মনত বিশ্বয় ॥১৭৭
 বানব ঘোড়াব যেবে কটাক নভেল ।
 আখাকে বারণে শব ববয়িবে লৈল ॥১৭৮
 গদা পবিত্রেক হানে শকতি তোষাব ।
 গিবিশুদ্ধ বুদ্ধ শিলে হানে নিবস্তব ॥১৭৯
 শূল শকতিক হানে ত্রিকটিক ধুব ।
 অর্ধচন্দ্রে শতগ্নি যে শবন্ত প্রচুব ॥১৮০
 অকুশ বেলশ মুখ ভন্ন কনিয়ালে ।
 মায়াবলে বারণে হানয় ভিত্তিপালে ॥১৮১
 বারণব শবে ছাইলা সকল আকাশ ।
 বায়ব বথব কিছু নলজিলা পাশ ॥১৮২
 বানব যে ভালুক সেনাত গৈয়া পবি ।
 বারণব শবে অসংখ্যাত বাই মবি ॥১৮৩
 বায়ব শবীব যেবে দুছাইলেক শবে ।
 সহস্র সংখ্যাত শব মন্তব্যবে বাবে ॥১৮৪
 কতো সারথিত পবে কতোহৌ বস্ত ।
 শতধিক ফুটিলা বায়ব শবীবত ॥১৮৫
 শবব প্রহাবে বায় বব কোপে ধাইল ।
 কোটি সংখ্যা শব হানি বারণক ছাইল ॥১৮৬
 ছুইহানব শব আকাশতে একে ঠায় ।
 আউব আউবে নিবস্তবে খিছাখিছি গায় ॥
 বাকসব সৈন্ত আব বানবব বলে ।
 কবে অস্ত্র শিলা ধবি থাকিলা সকলে ॥১৮৮
 তবধে থাকিলা ছুইব সমব আকলি ।
 আব লৈয়া নাচে যেন চিত্রব পুতলী ॥১৮৯
 ইকূলে সিকূলে নাহি বায়ব সকাব ।
 নেবেধি সূর্য্যব বগ্নি তৈলা অন্ধকাব ॥১৯০
 ছুইহাস্তব শব চন্ন লজিলা আকাশ ।
 অধে উর্দ্ধে নিশানিশে নাহিকে প্রকাশ ॥১৯১
 বায় বারণব তৈলা কুতুল আশাল ।
 প্রলয়ব মেঘ যেন ছুইহান বকাল ॥১৯২
 ছুইহস্তে পবিব গদা হানে নিবস্তব ।
 অস্ত্রব প্রতাপে চউ সপত সাগব ॥১৯৩
 পাতাল পুস্ত কশি গৈলা সবে সর্প ।
 মৈত্র্য দানব হবিলেক বল ধর্ম ॥১৯৪

সপ্তদীপা পৃথিবী কবয় টল বল ।
 সাগবত চউ তৈলা পর্ব্বত সজল ॥১৯৫
 নিশ্রুত তৈলন্ত ভাবা শবী মিনকব ।
 হল কুল লাগি গৈলা সকল লোকব ॥১৯৬
 ধর্ম ধর্ম দুমবন্ত বস্ত অধিগণ ।
 বায়ব কল্যাণ হৌক যবোক বারণ ॥১৯৭
 ঘোড়ে ঘোড়ে লাগি গৈলা কারোঁ ঝাকারোঁবি
 পতকা পতকা লাগিলেক জবাজবি ॥১৯৮
 ছয়ো বধে গৈয়া লাগিলেক চৈকাঠেকি ।
 পুনবোপি ছুই বীব গৈলেক হসকি ॥১৯৯
 বায়বে হানিলা আঠ গোট দিব্য শব ।
 চাবি ঘোড়া বথব ফুটিলা নিবস্তব ॥২০০
 কতো দূব হসকিয়া গৈলা পাছ ভবি ।
 সারথি ডাকিলা বথ ধাইল দব দবি ॥২০১
 ক্রোধিলেক বারণ সাক্ষাতে যমদূত ।
 বায়ব শবীবে শব তাবিলে বহুত ॥২০২
 কুশব যে কটক দিবাব নাহি ঠায় ।
 জালব সবদা যেন তৈলা সর্ব পাষ ॥২০৩
 তিনিলোক কম্পয় বায়ব পরোত্তবে ।
 উলট পালট জল সপত সাগবে ॥২০৪
 ইন্দ্রব সমান কোন আছে ত্রিকপতে ।
 তথাপি কবন্ত লীলা নদুব্যব হতে ॥২০৫
 দেহাতব ভন্ন তৈলা বোমাকিত গায় ।
 ত্রৈলোক্য তবধ তৈলা নবহর বার ॥২০৬
 পাতালত কম্পি কম্পি গৈলা নাগগণ ।
 শান্তি বস্ত্রয়ন কবে দেহ অধিগণ ॥২০৭
 বায়বে ধনুস্ত দুবি ধুবপতি বাণ ।
 বারণব শিব লকি কবিলা সমান ॥২০৮
 দেহগণে চাহি আছে মন কবি থিব ।
 কুণ্ডলে মণ্ডিত কাটিলেক দশ শিব ॥২০৯
 শিব চিহ্নি পবিলেক শবীবব হস্তে ।
 আউব মাথা উঠিলা বায়ক পবজন্তে ॥২১০
 বায়বে কাটিলা তাকো ধুবপতি শবে ।
 আউব মাথা উঠিলা বায়ক শব কবে ॥২১১
 ত্রৈলোক্যব নাথ বাব বলে নবাত্ত ।
 যেখানে উপজে মাথা তখনে কাটন্ত ॥২১২
 সব লোকে চাহিরা আহর অঙ্গন ।
 কাটিলে উপজে মাথা তাবাব সর্প ॥২১৩

পুনৰপি পুনৰপি শিব হোৱে তাৰ ।
 কাটিলন্ত বামে অষ্টাধিক শত বাৰ ॥২১৪
 বিস্ময়ে গুণন্ত বাম ইটৌ কি কাৰণ ।
 মাথা কাটিলেয়ো দেখোঁ নমবে বাৰণ ॥২১৫
 বিবোধ খৰক মাৰিলোহোঁ এহি বাণে ।
 ত্ৰিশিবাৰ শিব ছেদি নিলোঁ যম থানে ॥২১৬
 কুন্তকৰ্ণ বীৰক পঠাইলো যম দিশ ।
 বাৰণক পায় শব ভৈলেক নিৰ্বিষ ॥২১৭
 দশগ্ৰীৱ বাজা মুখে পৰম হৰিষে ।
 বাঘৰক বেটি ঘোৰ মুঘল বৰিষে ॥২১৮
 ক্ৰীৰঘু নন্দন বাম সমবে কুশল ।
 ভন্ন হানি চূৰ্ণ কৈলা তাহাৰ মুঘল ॥২১৯
 সাত দিন সাত বাজি যুদ্ধ নিবন্তৰ ।
 থানিকো বিজ্ঞান নাহি বা বাৰণৰ ॥২২০
 থনো পৃথিৱীত মুখে থনো আকাশত ।
 দুৰ্ঘোৰ সমৰ কতো গিৰি শিখৰত ॥২২১
 একোমতে বাৰণক বধন নযায় ।
 মাতলি বোলন্ত দেৱ শুনিয়ো উপায় ॥২২২
 বাৰণ অবধ্য ভৈলা পিতামহ বৰে ।
 ইহাক মাৰিয়ো শীত্ৰ ব্ৰহ্মদত্ত শৰে ॥২২৩
 মাতলিৰ বাণী শুনি বামে গুণি পাইল ।
 ব্ৰহ্ম অস্ত্ৰ আনি বামে গুণত চড়াইল ॥২২৪
 শবৰ অনেক গুণ অগতি কহিল ।
 বাৰণ বধক প্ৰতি বাঘৰক দিল ॥২২৫
 ধনুত যুৰিয়া বামে যুৰিলা বচন ।
 কহিয়ো মাতলি দশগ্ৰীৱৰ কাৰণ ॥২২৬
 কি কাৰণে তাৰ মুণ্ড হুৱে উত্তপতি ।
 বামৰ বচন শুনি মাতলি বদতি ॥২২৭
 পূৰ্বে লঙ্কেশ্বৰে হে হৰক আবাধিল ।
 নৱ গোটা শিব কাটি হৰক ডুৰিল ॥২২৮
 নৱ গোটা শিবে দ্বিত দিয়া অগনিত ।
 আৰো শিব গোটা আছে ছেদিত বাহিত ॥
 দক্ষিণ হাতত শ্ৰেণ্য বামে ধৰি শিব ।
 কাটি বজ্জ কৰিবাক চাহে মহাবীৰ ॥২৩০
 দশমুণ্ডে বাৰ দবে চাহে লঙ্কেশ্বৰ ।
 নকাট যুৰিয়া খৰ্চে যুৰিয়া শবৰ ॥২৩১
 মাথা কাটিবাক নেমিলন্ত দেৱ হৰ ।
 বোলন্ত সাহসী আৰ নাহি ভোত পৰ ॥২৩২

তোহোৰ সাহসে তুটী ভৈলোঁ লঙ্কেশ্বৰ ।
 বৰ লও তোহাৰ বাহিত দিহোঁ বৰ ॥২৩৩
 বাৰণে বোলয় প্ৰভু যদি দিবা বৰ ।
 দৱগণ দানৱ জিনিবোঁ পূৰ্বন্দৰ ॥২৩৪
 সুৰাম্বৰগণ আনোঁ বত নাগ লোক ।
 তাসম্বাৰ হাতে মোৰ মৰণ নহোঁক ॥২৩৫
 তুটী হুইয়া এহি বৰ দিলা মহেশ্বৰে ।
 দেৱ দানৱক তই জিনিবি সমবে ॥২৩৬
 যদ্যপি সমবে তোক জিনিবাক পাৰে ।
 তথাপি মন্তক তোৰ হৈব বাৰে বাৰে ॥২৩৭
 হেন মত বৰ লৈলা বাৰণে পূৰ্ববত ।
 স্বৰূপ কহিলোঁ দেৱ তোমাৰ আগত ॥২৩৮
 ব্ৰহ্মঅস্ত্ৰ ধৰি প্ৰভু বহিয়ো বাৰণ ।
 হেনমতে মাৰি কৰাইলা হুম্বৰণ ॥২৩৯
 ব্ৰহ্মঅস্ত্ৰ মাৰিয়োক জগত ঈশ্বৰ ।
 এহি শৰে মাৰিয়া যাইবেক নিশাচৰ ॥২৪০
 অস্ত্ৰৰ শৰীৰ গোট দেখি জ্যোতিৰ্ময় ।
 পুন্ডিত বায়ুক দেখি মুখে সূৰ্যময় ॥২৪১
 মেক মন্দৰৰ সম গুৰুতৰ শৰ ।
 প্ৰতি পদে খিত দেৱ সপত সাগৰ ॥২৪২
 কুবেৰ বৰুণ বায়ু যমাস্তক কালে ।
 ব্ৰহ্মা মহেশ্বৰ হৰি দশ দিগপালে ॥২৪৩
 ত্ৰিদশ যে দেৱৰ শক্তি তেজ বলে ।
 ব্ৰহ্মায়ে অজিলা তাক অতি কৌতুহলে ॥
 প্ৰতিবন্ধে ছায়া আছে গৰুড়ৰ পাখি ।
 প্ৰলয় কালৰ যেন অগণিক দেখি ॥২৪৫
 বেদ মন্ত্ৰ আনি তাতে জপিলন্ত বামে ।
 চাপতে যুৰিলা বাৰণৰ বধ কাৰে ॥২৪৬
 ঋগ যজু সাম যে অধৰ্ব্ব বেদ শ্ৰাবি ।
 চাপিয়ো বেদৰ মন্ত্ৰে জপিলা সুৰাবি ॥২৪৭
 বহিৰুখ নাম তাৰ খৈলা প্ৰজাপতি ।
 বাৰণ বধক প্ৰতি দিলন্ত অগতি ॥২৪৮
 আকৰ্ণ পুৰিয়া প্ৰহাৰিলা বহুনাথে ।
 শীত্ৰ চলি ভৈলা শব বাকতৰ পাথে ॥২৪৯
 ভকৰ ভকৰ কৰি অগনি নিকলে ।
 মূত্ৰে ব্যাপিলেক সব ধৰ্মী বঙলে ॥২৫০
 কম্পিল পৰ্বত মেক লগত পাতাল ।
 ত্ৰৈলোক্যে বোলন্ত ভৈল প্ৰলয়ৰ কালে ॥২৫১

বাবনৰ গুচৰত ৰামৰ ৰাজনীতি শিক্ষা

ত্রিভুবনে চমক লাগিল ছল ফুল ।
 দৈত্য যে দানব যক্ষ সবাবে আকুল ॥২৫২
 বজ্রৰ প্রহাৰে যেন গিৰিৰ কন্দৰ ।
 বান্ধনৰ হিয়া ফুটি বাজ ভৈলা শব ॥২৫৩
 শোণিতে তিস্তিলা দেখে প্রাণ গৈলা ছাৰি ।
 সাগৰক গৈল শব পৃথিবী বিদাৰি ॥২৫৪
 মান কবি তেতিক্ষণে সাগৰ জলত ।
 শুদ্ধ হৈয়া পশিলন্ত বামৰ তুলত ॥২৫৫
 শঙ্কৰৰ অস্ত্রে যেন ত্রিপুর দহিয়া ।
 মহেশ্বৰ ভূপে পুতু থাকিলা পশিয়া ॥২৫৬
 বান্ধন বাজাৰ যেনে ছাৰি গৈলা প্রাণ ।
 হুমকিয়া হাতৰ পবিলা ধনুধান ॥২৫৭
 বথহস্তে চলিয়া পবিলা লক্ষ্যনাথ ।
 কলেশ্বৰে যুগিলেক কুৰি শত হাত ॥২৫৮
 দুই কুৰি শত হাত যুগিলেক বথে ।
 বানবে খেদিয়া মাৰে বাক্স সমস্তে ॥২৫৯
 কোটি সংখ্যা ভালুকে খেদিয়া যাক পায়ে ।
 মাধাত কামুৰি মৰমবিয়া চবায়ে ॥২৬০
 অৱশেষ যত আছে নিশাচৰ বল ।
 লক্ষ্য নগৰত পশি কান্দয় সকল ॥২৬১
 বান্ধন পবিল শুনি সমস্ত নগরী ।
 হাহা কৈক গৈলে মোক নিম্নাখুতি কবি ॥২৬২
 কপিগণ সমস্তে কবয় কোঁতুল ।
 নাচয় গায়য় হাশ্ব কবে থল থল ॥২৬৩
 লাজ থিব কবি কবে লম্বা লম্বি ।
 আৱবে আৱবে কতো কবে চৰবা চৰবি ॥২৬৪
 কতো নাচে কতোগারে কতো হাততালি ।
 ভাবুকি পাবিয়া কতো কবয় ধেমালি ॥২৬৫
 নাচে গীতে গগন পূবিলা সিংহনাদে ।
 বজু দ্বন্দ্বন হোৱো বামৰ প্ৰসাদে ॥২৬৬
 বামৰ হাতত কেবে পবিলা বান্ধন ।
 হা ভাই বুলিয়া কান্দন্ত বিতীৰণ ॥২৬৭
 দাদা লক্ষ্যনাথ তিনি লোক চমৎকাৰ ।
 কিসক মৰণ বই চিন্তিলো তোমাৰ ॥২৬৮
 কোথা গৈলে পাণ্ডু লক্ষ্যন হেন ভাই ।
 কিনো বাজাহুৰ যৌব তোমাক মৰাই ॥২৬৯
 কিনোতো পাণ্ডিত বই জাতিত বাক্স ।
 কেঁতক বৰাই কিনো লজিলো কুল ॥২৭০

শয্যাতে শোৱয় বিটো নেতকাঁশলিত ।
 হেনয় শবীৰ আছে কেবলে কুৰিত ॥২৭১
 যাক সেৱা কৰি থাকে দেৱকান্তাগণে ।
 হেনয় শবীৰ খাইব শৃগাল শকুণে ॥২৭২
 আমাৰ বচন ভূমি দেখিলাহা তিতা ।
 মাধাত কৰিয়া কিয় নসপিলা সীতা ॥২৭৩
 তাৰ ফলে ইষ্ট বজু বান্ধন মৰাইলা ।
 লক্ষ্যক অনাথ কৰি প্রাণ হৰাইলা ॥২৭৪
 বিতীৰণে কান্দয় বান্ধন ধৰি গলে ।
 বায়ে প্ৰবোধন্ত/তাক নয়ন সজলে ॥২৭৫
 নকান্দা নকান্দা বিতীৰণ প্রাণ মিত্ৰ ।
 হেনয় অধীৰ ছাৰ সংসাৰ চৰিত্ৰ ॥২৭৬
 হাবিয়া জিনয় কতো জিনিয়া হাবয় ।
 কহিত শুনিলা সৰ্বকালে ভৈলা জয় ॥২৭৭
 উপজি মৰয় কতো মৰি উপজয় ।
 অধিৰ সংসাৰ আক জ্ঞান মহাশয় ॥২৭৮
 বাহ বলে বান্ধনে জিনিলা তিনি লোক ।
 হেনয় বীৰক মিত্ৰ নকৰিবা শোক ॥২৭৯
 সদগতি ভৈল হাতে পবিলা আমাৰ ।
 প্ৰেত কাৰ্য্য কৰিয়োক বান্ধন বাজাৰ ॥২৮০
 বিতীৰণে বুলিলেক বামক সমুখি ।
 ইসৰ কাৰ্য্যক প্ৰভু বোলা কিবা হুখি ॥২৮১
 অধৰ্ম্ম চৰিত্ৰ ভৈলা জেষ্ঠব আমাৰ ।
 প্ৰেত কাৰ্য্য ইহাৰ নলাগে সংকাৰ ॥২৮২
 একে পবদাৰা হৰণৰ মহাপাপ ।
 আব সীতা শাস্তি ভূমি জগতৰ বাপ ॥২৮৩
 দেৱক ছেদিলা মহাবীৰ-পাণ্ডজন ।
 দেৱানুৰ নাগৰ আনিলা কন্তাপণ ॥২৮৪
 শাস্তী কন্তা হবিলেক তাৰ কল পাউক ।
 অধোগামী হুয়া সিটো গলি থসি মাউক ॥২৮৫
 বায়ে বিতীৰণক দিলন্ত সম্বধান ।
 যুতক জনক নকৰিবা হেন ঠান ॥২৮৬
 সংকাৰ কৰিয়া মিত্ৰ তাৰ কাৰ্য্য সাধ ।
 প্ৰাণান্তিক ভৈলে আব কিবা অপবাধ ॥২৮৭
 বামৰ বচনে কুহ ভৈলা বিতীৰণ ।
 কান্দাবনী সবে বাজ ভৈলা কন্তাপণ ॥২৮৮
 বান্ধন অমৃত ধৰিয়া নবীৰণে ।
 হা প্ৰভু বুলি কান্দে সজল নৱনে ॥২৮৯

হৰি হৰি আমাক কৰিলা কিনো বিধি ।
 একেবাৰে ভৈলা সবে বিধৱাৰ সিধি ॥২৯০
 লক্ষ্যনাথ তুমি তিনিলোক চমৎকাৰ ।
 কিমতে মৰণ প্ৰভু মিলিল তোমাৰ ॥২৯১
 চৰণত পৰি কান্দে কতো কতো নাৰী ।
 দশ নাৰী কান্দে দশ মুখে চুমা পাৰি ॥২৯২
 হৃদয়ত পৰি কতো শোকাকুল ভাৱে ।
 বাৰণৰ হাতে আপনাক সাবটোৱে ॥২৯৩
 কেশ আজোৰয় কতো চৰবায়ী মাথে ।
 পৃথিৱীত লোটাৰুটি কোটি অসংখ্যতে ॥২৯৪
 দেৱাত্মৰ স্তম্ভৱী কান্দয় বিভাধৰী ।
 গুণ সব বৰ্ণাই লক্ষ্যাক পৰিহৰি ॥২৯৫
 এতহস্তে বাৰণৰ প্ৰিয় পটেখৰী ।
 প্ৰাণত অধিক অতি প্ৰিয়া মন্দোদৰী ॥২৯৬
 স্বামীক দেখিয়া বণ ভূমিত শয়ন ।
 মহাশোকে মুচ্ছা গৈয়া পৰিল তখন ॥২৯৭
 কতোক্ষণে পটেখৰী চেতনক পায় ।
 আশেষ কান্দিলো নিজ সৌভাগ্য বৰ্ণায় ॥২৯৮
 টিকৰ যে স্তম্ভৱী মোহোৰ নিজ নাহা ।
 ভুৱা পটেখৰী মাতো মাথা তুলি চাই ॥২৯৯
 নেতৰ আঞ্চোলে বাৰণৰ শৰীৰৰ ।
 ধূলা মলছিয়া বোলে শুনা প্ৰাণেশ্বৰী ॥৩০০
 কিসক নমতা তুমি আমাক নিচিনি ।
 বিকলতে মাৰোঁ মই ভুৱা সৌভাগিনী ॥৩০১
 পূৰ্ব ব্যবহাৰে মোক কিসক খুৱলি ।
 কিসক নাদবা মোক কোলাত নাভুলি ॥৩০২
 উঠা উঠা প্ৰভু তুমি মনে অৱগাই ।
 প্ৰিয়া মন্দোদৰী যাহা কাহাত পেলাই ॥৩০৩
 সৰ্বগুণ সম্পূৰ্ণ কামিনী কণ্ঠাহাৰ ।
 কিমতে সহিবোঁ হুঃখ বিধৱাৰ ভাৱ ॥৩০৪
 স্বৰ্গত থাকয় দেৱগণ ভয় মনে ।
 পাতালত থাকয় যতেক নাগগণে ॥৩০৫
 পৃথিৱীৰ বাজগণে থাকে ভয় হস্তে ।
 কেহোঁৱে নোৱাৰি মাৰে মনুষ্যৰ হাতে ॥৩০৬
 তৈখানিয়ে জানোঁ বাম নহস্ত মানুষ ।
 খব চুমনক উক্কাইলা যেন ভয় ॥৩০৭
 অবধ্য বাকস যত ৰেকৰ সমান ।
 শ্ৰীৰামৰ হাতে ভৈলা খেৰ যে পতান ॥৩০৮

বালিৰ সদৃশ বীৰ নাহি ৰবিভলে ।
 স্বামীত অধিক কৰি শত গুণ বলে ॥৩০৯
 এক পাট শবতে তাহাৰ ভৈলা অস্ত ।
 এতেকে জানহোঁ বাম মানুষ নহস্ত ॥৩১০
 ইন্দ্ৰেসে মাৰিলা ছলে বামকণ ধৰি ।
 অধৰ্ম্মে গ্ৰাহিলা পতিত্ৰতা নাৰী হৰি ॥৩১১
 বিভীষণ দেৱৰে বুলিলা যত হিত ।
 কৰ্ণপথে নগৈল মৰণ সন্নিহিত ॥৩১২
 ইন্দ্ৰজিত পুত্ৰ মোৰ এৰি কৈক গৈলে ।
 তোহোৰ পিতাৰ সন্মুখ একধানে ভৈলে ॥৩১৩
 লক্ষ্যনাথে তোক দেখি তাজিৱন্ত শোক ।
 পিতা পুত্ৰে মিলি এবে স্তম্ভৱীয়ে মোক ॥৩১৪
 শ্ৰীৰামে বোলন্ত বিভীষণ শুনিমোক ।
 মন্দোদৰী সন্মুখ নাৰীগণ পঠায়োক ॥৩১৫
 যি ভৈল সি ভৈল কান্দিবাৰ কোন ফল ।
 প্ৰেত কাৰ্য্য বাৰণৰ কৰিয়ো সকল ॥৩১৬
 বিভীষণ বাঘৰৰ অনুমতি লৈয়া ।
 বৃদ্ধ পাত্ৰ মন্ত্ৰীগণ আনিলা মতায় ॥৩১৭
 সংস্কাৰ কৰিতে সৰাহাকে আদেশিল ।
 নয়ন সজলে নাৰীলোক প্ৰবোধিল ॥৩১৮
 মন্দোদৰী সহিতে যতেক পটেখৰী ।
 সবাক পঠাইলা পাছে আশ্বাসক কৰি ॥৩১৯
 বিহিলা সকলে যত লাগয় তহিত ।
 বিনয় প্ৰকাৰে গৈলা বামৰ সন্নিহিত ॥৩২০
 বাঘৰে বোলন্ত শুন সেনাপতি নীল ।
 হনুমন্ত জাম্বৱন্ত সুষেণ স্তম্ভৱী ॥৩২১
 অসংখ্যত সেনা চলিয়োক চতুৰ্ভিতা ।
 অবিলম্বে সাজি দিয়া বাৰণৰ চিতা ॥৩২২
 দিশাদিশ গৈলা সবে বামসেনাগণ ।
 আগৰ চন্দনে নিখিলন্ত চিতা ধন ॥৩২৩
 বহুদূৰ যুৰিলেক বহল বিস্তৰ ।
 উচ্ছিত ভৈলেক যেন পৰ্ব্বত শিখৰ ॥৩২৪
 তাহাত তুলিল নিয়া বাৰণৰ কায় ।
 চাৱে চাৱে অগনি লগাইলা সমুদায় ॥৩২৫
 পাৱে দিলা কটি উকত উকল ।
 মুখত ধাপিলা সাত সাগৰৰ জল ॥৩২৬
 বাজন্তক জাম্বৱন্ত শূৰীয়ে কহে ।
 অগ্নিত বৃত্ত বেস্ত আতি দৰ বেস্ত ॥৩২৭

স্মৃত মিশলায়া যেন পশু গোট হুণে ।
 মুখায়িক দিলন্ত কনিষ্ঠ বিভীষণে ॥৩২৮
 আগব হে চন্দনে স্তম্ভাণ উখলিল ।
 অগণিত স্মৃত নিয়া কলসে ঢালিল ॥৩২৯
 বহু স্মৃত পায়া বহি স্বর্গক লজিল ।
 বারণক পবি সর্ব কার্য্য সঙ্কলিল ॥৩৩০
 বাঘরে হবিষ পাইলা বারণক মাৰি ।
 দেৱতাৰ হৃদয়ৰ শৈল্যক উদ্ধাৰি ॥৩৩১
 বামদেৱে বারণক মাৰিলা প্ৰৱন্ধে ।
 ত্ৰিংশ দেৱৰ মন পুৰিলা আনন্দে ॥৩৩২
 দেৱৰাজে দিবাৰ সমাহা খেলা কাটি ।
 চন্দ্র যেন মুখ স্বলে প্ৰয়াসক ছাৰি ॥৩৩৩
 বাসৱৰ সাৰথিক বাঘৰে মতাইল ।
 প্ৰশংসা কৰিয়া বহু মাশুক বঢ়াইল ॥৩৩৪
 সব সতকাৰ কৰি বুলিল উত্তৰ ।
 দিব্য বিমানক নিয়া দিয়োক ইন্দ্ৰৰ ॥৩৩৫
 যিমত সমৰ তৈলা কহিয়ো আপনে ।
 মাতলিয়ো প্ৰণামিলা বামৰ চৰণে ॥৩৩৬
 বাঘৱৰ বচনক সাদৰে আকলি ।
 ইন্দ্ৰৰ পাশক বথ নিলন্ত মাতলি ॥৩৩৭
 সব কথা কহিলন্ত দেৱৰ সভাতে ।
 বামে বারণক মাৰিলন্ত যেন মতে ॥৩৩৮
 আনন্দ কৰন্ত বাম কাৰ্য্যক সঙ্কলি ।
 স্ত্ৰীৰ সহিতে থাকিলন্ত গলাগলি ॥৩৩৯
 সাৰ্থক মোহোৰ মিত্ৰ অতি সাধনৰ ।
 যাহাৰ প্ৰসাদে তৈলোঁ দুৰ্গতি নিস্তাৰ ॥৩৪০
 একেখানি আছে মোৰ মনোবধ কাষ ।
 প্ৰতিজ্ঞা দাফলি বিভীষণে দেও বাজ ॥৩৪১
 উপকাৰী মিত্ৰ মোৰ মহা বৃদ্ধি পাত্ৰ ।
 আমি যে নিমিত্ত তেহে জিনিলাক মাত্ৰ ॥
 ইহান প্ৰসাদে দুৰ্গতিত তৈলোঁ পাৰ ।
 ইন্দ্ৰজিত পৰিলা হুৰিৰ ব্ৰহ্মতাৰ ॥৩৪২
 বাহন মাৰিলো সিদ্ধি তৈলা খোৰ কাষ ।
 বিভীষণ মিত্ৰ হুৰি লৈয়ে লক্ষ্যবাজ ॥৩৪৪
 শুভা সভাসদ পদ মন কৰি ধিৰ ।
 ত্ৰৈলোক্যত অজয় বাহন মহাবীৰ ॥৩৪৫
 সবকু বাহন একে ভিলে তৈলা হত ।
 ধন জন গজ বাজী নষ্টেলা লসত ॥৩৪৬

একেখৰে চলি বাজা গৈলা যমলোক ।
 অনিত্য সংসাৰে আক কেনে দেখিলোক ॥
 অন্তকালে ধনে জনে ত্যজয় সবাক ।
 জানিয়া বিষয় হুথ এৰে সাধু জাক ॥৩৪৮
 মাধৱৰ পাদপদ্ম স্মৰন্ত সদাই ।
 যাহাৰ প্ৰসাদে মুকুতিৰ পদ পাই ॥৩৪৯
 ইটো বামাৰণ যিটো জনে শুনে ভণে ।
 অল্পতে ভকতি বাঢ়ে বামৰ চৰণে ॥৩৫০
 সংসাৰৰ তাপ সিটো হোৱে উপশম ।
 পাতোক ছাবোক ডাকি বোলোঁ বামবাম ॥৩৫১

২৯ অধ্যায়—বিভীষণৰ বাজ্যাভিলেক আৰু
 নীতাক বামৰ সমীপলৈ আনয়ন ।

ছলৰী ।

শ্ৰীৰামে বোলন্ত, শুনিয়ো লক্ষ্মণ,
 আমাৰ বচন ধৰ্ব ।
 এহি শুভক্ষণে, বিভীষণক নিয়া,
 সম্বৰে বাজ্য জোকাবা ॥১
 হেন বাণী শুনি, যীৰ লক্ষ্মণ,
 স্বৰিতে চলিয়া যাই ।
 চাৰি দিশে জয়, জকাৰ পাবয়,
 বজাৰে নন্দী বধাই ॥২
 শঙ্খ ভেৰী কাখ, ভেমচি ধুমচি,
 ঢোলত পবিল বাৰি ।
 বান্ধস পিশাচ, হৰিষে নাচয়,
 বারণৰ শোক ছাৰি ॥৩
 কণ্ঠাগণে সবে, মঙ্গল কবয়,
 ঢোলয় খেত চাষবে ।
 চন্দ্র সম স্তৱ, ছত্ৰ এক তুলি,
 ধৰিলা শিৰ উপবে ॥৪
 অগনিৰ স্মৃত, আহুতি কৰিয়া,
 ত্ৰাশ্বৰ্ণে দিলা আশীৰ ।
 স্তুগন্ধি পৱনে, আৰোহ কবয়,
 স্তুপ্ৰসন্ন দশোদিনি ॥৫
 নাচে বটীগণে, গায়নে গায়ন,
 চপয়া পঢ়য় ডাট ।
 এৰে বিভীষণে, নৃপতি তৈলন্ত,
 বতিলা হুঃখ ললাট ॥৬

স্বৰ্ণ পাটত, বসিলন্ত বাজা,
 বেড়িলা পাত্ৰ মণ্ডলে ।
 অভিহেক বজ্জ, কবিলা লখাই,
 স্বৰ্ণ ঘটব জলে ॥৭
 বাণ ভণ্ড পাঞ্চ, শব্দে বাজাই,
 সকল সেনাব বোল ।
 জয় জয় বাম, শব্দ উঠিল,
 পাইলেক স্বৰ্গৰ কোল ॥৮
 সজ্জাব বস্ত্ৰক, লৈয়া দ্রুত কবি,
 চলি গৈলা বিভীষণ ।
 বামৰ আগত, হাতযোৰ কবি,
 কবিলা পাছে সেরন ॥৯
 বিভীষণ বাজা, সাদৰ কৰিয়া,
 যতেক বস্ত্ৰ যোগাইল ।
 বানৰ ভালুক, সহিতে বাঘৰে,
 সমস্তে সন্দেশ খাইল ॥১০
 হনুক সমুখি, বাঘৰে বোলন্ত,
 সীতাৰ পাশক যাই ।
 যেন মতে আমি, বান্ধণ মাৰিলোঁ,
 সি সব বার্তা জনাহ ॥১১
 শ্ৰীবাম দেৱৰ, আদেশ বচন,
 মাকতি শিবত লৈলা ।
 অশোকা বনক, সীতাৰ পাশক,
 সম্ভবে গৈয়া পশিলা ॥১২
 বান্ধসী লোকৰ, মাজত গোঁসানী,
 আছন্ত মলিন বেশে ।
 পদ্মৰ পুষ্পৰ, মালাক যেহেনে,
 বেড়িয়া আছয় কেশে ॥১৩
 প্ৰণাম কৰিয়া, মাকতি বোলন্ত,
 বামৰ বার্তা কুশল ।
 তোমাক যি গোটে, হৰি আনিলেক,
 সিটো গৈলা বসন্তল ॥১৪
 তোমাৰ দেৱৰে, লক্ষণ কুমাৰে,
 বধিলন্ত ইন্দ্ৰজিত ।
 বানৰ ভালুক, বান্ধস বনক,
 নিলেক যম সম্ভিত ॥১৫
 শ্ৰীবাম গোঁসাই, বান্ধক মাৰি,
 বিভীষণে জিয়া বাজ ।

লক্ষণ কুশল, হুগ্ৰীৱ কুশল,
 কুশল কপি সমাজ ॥১৬
 যি সব প্ৰতিজ্ঞা, কবিলো গোঁসানী,
 সবাবো ভৈলা পূৰণ ।
 সাগৰ তৰিলো, বামক আনিলো,
 মৰাইলো দুই বান্ধ ॥১৭
 বাঘৰে বুলিলা, জনক নন্দিনী,
 আমাৰ শুনক জয় ।
 তোমাক যি বেটা, হৰি আনিলেক,
 সিয়ো গৈলা যমালয় ॥১৮
 এতেক বচন, শুনিয়া জানকী,
 সীতাদেবী মহা শাস্তী ।
 হৰিষে নয়ন, যুগল সজল,
 কণেক খিত নমাতি ॥১৯
 মাকতি বোলন্ত, জগত জননী,
 কিসক নেদা উত্তৰ ।
 সত্যে স্বৰূপত, বামৰ হাতত,
 পবিলেক লঙ্কেশ্বৰ ॥২০
 বোলন্ত গোঁসানী, বাপু হনুমন্ত,
 তোক নমাতও লাঞ্জে ।
 যেন প্ৰিয় কথা, কহিবাব যোগ্য,
 প্ৰসাদ নাহিকে কাষে ॥২১
 মাকতি বোলন্ত, দিয়োক প্ৰসাদ,
 আছয় আমাৰ যোগ ।
 মনত সম্ভায়ে, হাসিয়ো আমাৰ,
 স্বগতো অধিক ভোগ ॥২২
 এহিতো বান্ধসী, সকলে তোমাক,
 বিগুতি পাবিলা গালি ।
 অনেক ভুবুকি, পাৰি ডকুৱাইলে,
 বান্ধৰ বাক্য পালি ॥২৩
 সি সব কথা, হুমকিতে মোৰ,
 আজিকো নহাবে শোক ।
 টাকবে মুঠুকি, বাৰো তাম্বাক,
 বান্ধণ আসি বাখোক ॥২৪
 কাহাকো চাপবে, কাহাকো দুহুৱে,
 কাহাকো মৰাওঁ কিলে ।
 কাহাকো লাঠিয়ে, চৰবে মাৰওঁ,
 কাহাকো মাৰওঁ শিলে ॥২৫

কৰো আৰি কাটি, পেলাওঁ কাহাবো,
নাক কাটি বহুগাওঁ ।
হেঁতৈ আত্মাক, দিলা যদি মার,
উচিত প্ৰসাদ পাওঁ ॥২৬
গোসানী বোলন্ত, বাপু হুমন্ত,
ইহাক কিং টঙ্কালি ।
বাকসিনী লোক, স্বতন্ত্ৰী নোহে,
সবে বাৰণব দাসী ॥২৭
ভাহাব বচন, ছেলা কবে যদি,
নতো ডক্বাৰে যোক ।
তেতিক্ষণে যোক, কাটিতে পাবয়,
ত্ৰৈলোক্য নাহিকে বাথ ॥২৮
এবে যে আমাক, মন্দ নকবয়,
আপনি মবয় ডবে ।
কাকুতি কৰিয়া, শৰণে পশয়,
হাতত পাৱত ধৰে ॥২৯
কাহাক কোনেবা, মাৰিতে পাবয়,
কাহাক বাথয় কোনে ।
পূৰ্ব জনমে, যিটো পাপ কৰে,
ভুক্তিয়া মৰে আপনে ॥৩০
মাকতি বোলন্ত, সীতা দেবী মার,
ধন্য ধন্য সাধু সাধু ।
সাকল চন্দ্ৰব, বংশে উতপন্ন,
সূৰ্য্যব বংশব বধু ॥৩১
অমৃত বচনে, বব তুটু ভৈলোঁ,
বুলিলা যেন উচিত ।
কি কথা কহিবোঁ, কাণ্টে বুলিয়োক,
বামব যাওঁ সন্নিত ॥৩২
সীতায়ে বোলন্ত, যতেক বুলিলা,
যেহেম জনক বাপ ।
বাহাব প্ৰসাদে, সকল দুৰ্গতি,
গুচিলা শোক সম্ভাপ ॥৩৩
বাথৰ প্ৰভুক, দেখিবাক বোব,
উজ্জ্বল কবে মন ।
টাকৰ স্বাৰীভ, জনায়োক বাপ,
যোক নেস্তো এতিক্ষণ ॥৩৪
বাহুহতে কাণ্টে, পমন কৰিলা,
দেবীৰ বন্দিয়া পাৱ ।

বামব আগত, পবিলন্ত পৈয়া,
মেকব সৰ্ব ছবাব ॥৩৫
প্ৰদক্ষিণ কৰি, চৰণ বন্দিয়া,
অঞ্জলি বুৰিয়া কব ।
আদি অস্ত বত, কহিলা সমন্তে,
দেবীৰ যেন উত্তৰ ॥৩৬
শুনিয়ে গোসাই, চৰণ বন্দ্যে,
বধুব বংশব নাথ ।
যিবা প্ৰয়োজন, সাগব তবিলা,
বাৰণ বধ লক্ষ্যত ॥৩৭
সীতা গোসানীক, সম্ববে আনিয়ো,
বিলম্বত কোন ফল ।
চিৰ কালে দেবী, তোমাৰ চৰণ,
দেখিবাক কোতুহল ॥৩৮
তোমাৰ মুক্তব, কথা শুনি তান,
হৰিব কৰিলা চিত্ত ।
আথ বেধ কৰি, যোক পঠাইলন্ত,
আনিবাক সন্নিহিত ॥৩৯
এতেক শুনিয়া, উদ্ভি বব ধাইল,
বামে চপবাইলা মাথ ।
চক্ষুৰ লোতক, সবসবি পৰে,
গালত দিলন্ত হাত ॥৪০
হৰিবতে আসে, বিবাদ মিলিল,
মাকতিব বাণী শুনি ।
অহো মুখ হয়, বধুব নন্দন,
ধাকিলা মনত শুনি ॥৪১
পৃথিবীক চাই, বাথৰ গোসাই,
বিমৰিব কৰি মন ।
মাথা তুলি চাই, বোলন্ত কহিবা,
বীৰবব বিতীৰণ ॥৪২
জনক জীৱব, পাশক চলিয়া,
যায়ো আমলাৰ বোলে ।
সাগব জলতে, শিৱ স্নান কৰি,
আলোক চৰি চৌদোলে ॥৪৩
এতেক যচন, শুনি বিতীৰণ,
অশোক বনে প্ৰবেশ ।
হাত ঘোব কৰি, বোলন্ত গোসানী,
শুনিয়ে স্বামী আদেশ ॥৪৪

শিব স্নান কবি, অলঙ্কার সব,
গারে নিয়া চড়ায়োক ।

চৌদিকে চড়িয়া, বামব পাশক,
শীত্র কবি চলিয়োক ॥৪৫

শ্রলিমতা বেশে, স্বামীক দেখিবোঁ,
হুয়ুয়াই শিব স্নান ।

কুঁড়িত হইবাব, কমন প্রস্তার,
আনিয়ো চৌদল যান ॥৪৬

বিভীষণে বোলে, শুনিয়োক মাতা,
বামব বোল পালিয়োক ।

শিব স্নান কবি, অলঙ্কার পিঙ্কি,
বামব পাশক যায়ে ॥৪৭

কন্যাগণে আসি, দেবীক নোরাইলা,
স্বর্ণ ঘটব জলে ।

সুগন্ধিত জলে, শবীৰ মাজিল,
তলী কন্যা সকলে ॥৪৮

বতনে বচিত্ত, নানা অলঙ্কার,
বিভীষণে আনি দিলা ।

জনক নন্দিনী, পবন হবিষে,
বামব বোলে পিঙ্কিলা ॥৪৯

বন্ধ অলঙ্কারে, কুঁড়িত ভৈলন্ত,
উজ্জলিত অঙ্গভাগ ।

চৌদোলে চড়িয়া, ওরাবক্ দিলা,
বিভীষণ ভৈলা আগ ॥৫০

আগে সেরতিয়া, লোকে দূব কবে,
হাতত বেতব বাবি ।

স্ববিত্তে বামব, পাশক চলিলা,
অশোকা বনক ছাবি ॥৫১

বিভীষণে বাম, আগত জনাইলা,
আনিলা সীতা গোস্বামী ।

আদেশ কবিরো, প্রভু বহুনাথ,
আগত ভেটাও আনি ॥৫২

এতেক বচন, শুনি বাম মেয়ে,
ডাখিণ বামক চাইল ।

হবিষ বিবাদ, শোক আসি ভৈল,
ছুরো একেখানে ভৈল ॥৫৩

কতোকণে বাম, বহুব নন্দন,
ভেজিলা দীর্ঘ নিবাস ।

বিভীষণ মিত্রে, সীতাক সম্বন্ধে,
আনিয়ো আমার পাশ ॥৫৪

হেন বাণী শুনি, স্ববিত্তে চলিলা,
অভিনব লঙ্কেশ্বর ।

কহিব মোহোব, সেরতিয়া লোক,
ঝাণ্টে সৈন্ধ্য দূব কব ॥৫৫

সহস্র সংখ্যাত, সেরতিয়া সবে,
লোকক বারন আগ ।

হাতত বেতবি, গরত কাঞ্চনী,
মাখাত অলমা পাগ ॥৫৬

চাট চোট কবি, কোবাইবে লাগিলা,
কাহাকো বেতব বাবি ।

দূব দূবাস্তব, পলাই বানব,
বামক পাশক ছাবি ॥৫৭

সীতাক দেখিত, ভালুক বানব,
বব অভিলাষ কবে ।

আছোক দেখিব, থাকিবে নেবাবে,
পলাই কোবক ডবে ॥৫৮

নমোঁ বহুনাথ, ছপবায়া মাথ,
জামু শিবে শত বাব ।

দেবব কণ্টক, বধি বারণক,
কবিলা সীতা উজ্জ্বল ॥৫৯

ভকত জনব, দেব দামোদর,
পূব মনোবধ কাম ।

জানি সর্বজন, এরি আন মন,
ডাকি বোলা বাম বাম ॥৬০

৩০ অধ্যায় ।

সীতাব অগ্নি পরীক্ষা ।

পদ ।

বামে দেখিলন্ত পলাই ভালুক বানব ।

সেরতিয়া কোবায়া কবিলা দূবাস্তব ॥১

ক্লেণিগা বোলন্ত বানবব ছুঃখ জানি ।

ওবা বিভীষণ মিত্রে হেন লক্ষ্মণানী ॥২

বানবেসে বহু মোব পিতৃ পিতামহ ।

যাত হস্তে এবাইলোঁ দুর্গতি অনেকহ ॥৩

বানবক মাঝিবার কমন প্রস্তার ।

আসন্ধ্যাক মাঝি মোব প্রোণে দেস দার ॥৪

এহি কার্যে মোহোব কবিল। অসন্তোষ ।
 পুঞ্জ সবে স্নাতক দেখিলে কিবা দোষ ॥৫
 সবাক আনিয়ো কাণ্টে আশ্বাস কবিল।
 সীতাক চাহোক সবে নয়ন ভবিয়া ॥৬
 বাহ্যাব নিমিত্তে চুখ পাইল বহুতব ।
 চাহিবাক মন কবে ভালুক বানব ॥৭
 বিবাহ ব্যবহার যন্ত অমুষ্ঠান কালে ।
 অবস্থাক নিকপণ স্বয়ম্বব শালে ॥৮
 সভা আগমন ধর্ম বিচার নবোধ ।
 সবহি দেখিব কিছু নাহিকে বিবোধ ॥৯
 বিভীষণে লাজ পাইলা বামব বচনে ।
 সকল বানবগণ আনাইলা তেখনে ॥১০
 আদেশিলা বাঘারে মনত মন্যু ভারে ।
 গুণাব গুণহারে সীতা আমো ভূমিপারে ॥১১
 ইন্দিভতে বামব বচন অঙ্গগাই ।
 সকল প্রজারে আউবক আউবে চাই ॥১২
 সজল নয়নে সবে ভূমি খড়্গস্ত ।
 সীতা গোপীনাথ জানে বাঘরে এবস্ত ॥১৩
 বিভীষণে চৌদোলব গুণাইল গুণাব ।
 তবাসে সীতার নিকলিল লোহ ধাব ॥১৪
 জনক জীৱন নয়নব নীব বহে ।
 সব কপিগণে দেখি পবাণে নসহে ॥১৫
 মুখত কাপব দিয়া কান্দন্ত লক্ষণ ।
 ভূমি চায়। কান্দন্ত অঙ্গদ বিভীষণ ॥১৬
 হুগ্ৰীৱ যে কান্দন্ত গবাক জাম্ববন্ত ।
 নল নীল কেশবী পনস হুগ্ৰবন্ত ॥১৭
 গোপীনাথ কান্দন্ত দেখি নথবন্ত বুক ।
 আনভিত্তি চাহি কান্দে বানব ভালুক ॥১৮
 বিভীষণ আগে সীতা যান্ত ভূমি পারে ।
 বুলন্তে দেখিয় ফুটি কথিব যতারে ॥১৯
 অলঙ্কার শব্দ কন কুন কবি ভাবে ।
 যেন লক্ষ্মী চলি যান্ত নাবারণ পাশে ॥২০
 ভাহিন হুঁৱণ যেন শবীৰব কান্তি ।
 শব্দব পাশে যেন চুর্গ। দেবী বাস্তি ॥২১
 লাজ পায়। গোপীনাথ পবন মহাশাস্তী ।
 সঙ্কচিত ভারে বার পাক্তে লুকান্তি ॥২২
 লবঙ্গ পুতলী যেন হুকোকল পায় ।
 একেবারে নাই চলি যান্ত লক্ষণাব ॥২৩

গোপীনাথ কল দখি বানব ভালুক ।
 পবন আনন্দে চাহে হববিত বুক ॥২৪
 কোলে জানকীক চাই আনন্দক পাইলোঁ ।
 আমি সবে সার্থক বামব লগে আইলোঁ ॥২৫
 বানব ভালুক সবে বাকস বিন্দর ।
 সীতার হুকপে সব জগত মোহর ॥২৬
 সীতাক দেখিয়া বাম অস্তর্গতে স্নেহ ।
 কণে সন্দেশ কণে নিকরুণ দেহ ॥২৭
 চুখ দেখি বামব চক্ষু পবে পানী ।
 ক্রোধ কবি পুনঃ তাক ধবে টানি টানি ॥২৮
 ধবন্তে ধবন্তে লোহ ধবণ নবাই ।
 শোক চুখ ক্রোধ সব ভৈলা এক ঠাই ॥২৯
 সমীপ ছাপিলা দেবী স্বামী স্রীবামব ।
 নমস্টি থাকিলা বামে কবি অনাদর ॥৩০
 লাজে মাথা নতোলন্ত সঙ্কচিত ভারে ।
 ডবে দেবী কাম্পন্ত কদলী যেন বায়ে ॥৩১
 লাজ ভর এবিলা স্বামীত বব স্নেহা ।
 আপনাক শুদ্ধ জানি দূত কবি দেহা ॥৩২
 চিবকালে দেখিবাক বব হাবিলাষে ।
 মুখ চাহি কটাক্ষে থাকিলা এক পাশে ॥৩৩
 সীতাক বাঘরে চাছিলন্ত মাণা তুলি ।
 আবকত নয়ন হিয়ার গুল গুলি ॥৩৪
 মহাক্রোধে বচন বুলিলা হুগ্ৰনাথে ।
 জনক জীৱ হেবা বোলহেঁ তোমাতে ॥৩৫
 বাহনক মাঝিয়া এবাইলোঁ লোকবাদ ।
 তোমাক আনিলোঁ বাধি বংশব বর্ষ্যাদ ॥৩৬
 লোকে বুলিবন্ত বাম হাবিল অন্তবে ।
 মি কাবণে তিহী বৈবী নমাবিলা ডবে ॥৩৭
 নিন্দাক এবাইলোঁ যই আপন বংশব ।
 কুৎসা বানী এবাইলোঁহেঁ সমস্ত লোকব ॥৩৮
 দৈব মোখে বাজা হবি আনিলা তোমাক ।
 লোকবতা বলে আমি বলহিলোঁ তাক ॥৩৯
 বাঘর অতিপ্রায় ইন্দিভতে জানি ।
 মাঝিলা কম্পিলা গায় ভুলিলা গোপীনাথ ॥৪০
 স্রীহানি ভৈলা মুখ মলিনতা চন্দ ।
 যেখে যেন চাকিলেক পূর্ণিবার চান্দ ॥৪১
 শুন যাতো জানকী তোহোত নাই কবি ।
 প্রিয়জন। মাকরি বিভীষণে মিলোঁ বাজ ॥৪২

প্রতিজ্ঞা সাফলির্নো। মাকতি বীৰব।
 মনোবধ সিদ্ধি ভৈলা হুগ্ৰীৰ মিত্ৰব ॥৪৩
 তোমাক লাগিয়া আমি নকবিলো কাষ।
 পৌকমতা আচৰি শুছাইলো সব লাজ ॥৪৪
 দশোদিশ প্রেসন্ন মেলিয়া চক্ষু চাই।
 তোমাক এৰিলোঁ সীতা যথা মন যাই। ॥৪৫
 চিবকাল হবি তোক নিলেক বারণে।
 তই শুদ্ধ ভাৱ হেন পতিয়াইব কোনে ॥৪৬
 সান্তোৰ মেলিবে কোনে শিলা বাকি বুকৈ।
 কমন যুগুধে আব সম্ববিব তোকে ॥৪৭
 বারণৰ গৃহত আছিল। চিবকাল।
 পুনৰপি তোমাক নিবাক মুহি ভাল ॥৪৮
 তোমাক আনিলে বৰ কুয়শ লভিৰে।
 জন অপবাদ হেতু তোমাক নেনিৰে। ॥৪৯
 লক্ষ্মণত ভজ মুহি ভজ ভবতত।
 বিভীষণ ভজ নোহে ভজ হুগ্ৰীৰত ॥৫০
 ত্ৰৈলোক্য হৃদয়ী হেন জানিয়া তোমাক।
 বারণে কমিব হেন পতিয়াস কাক ॥৫১
 স্বামীৰ বচন হেন শুনিয়া নিষ্ঠুৰ।
 লাজে ভয়ে গোৰ্গানীৰ হিয়া ধূৰ ধূৰ ॥৫২
 দুৰ্বাৰ বচন শাল শালিলেক হিয়ে।
 ধীৰে ধীৰে বুলিলন্ত জনকৰ জীয়ে ॥৫৩
 উত্তম কুলত আমি জনম লভিলো।
 মহন্ত কুলত মোক বাপে বিহা দিল ॥৫৪
 আমাক ইতৰ নাবী সম দেখিলাহ।
 নটৰ নটিনী যেন আনক বিলাহ। ॥৫৫
 পাপিষ্ঠ বারণে মোক আনিলেক হবি।
 তিৰী জাতি পৰাধীন নহে। স্বতন্ত্ৰবি ॥৫৬
 অন্তৰ্গত মনক পালির্নো নিয়মিত।
 বাক্সিয়ে দিবসে মোৰ তোমাতেসে চিত্ত ॥৫৭
 ভূমি যেন শক্তি আমি নহে। হেন ঠান।
 দেৱ ধৰ্ম্ম সাক্ষী হইবা পৃথিৱী প্রমাণ ॥৫৮
 অন্তৰ্গত শুদ্ধ আমি হোওঁ মহা শাস্তী।
 ইতৰ পুৰুষ যেন লম্বু বোল মাতি ॥৫৯
 বৈমানি খুক্তি মোক আইলা হনুমন্তে।
 হেনয় বচন বুলি পঠাইলাহ। হন্তে ॥৬০
 পাবান ভ্যজির্নো হন্তে ভাৱাব আগত।
 সব সেনা কিং প্রয়াসিব হেন মতে ॥৬১

নহুৱা মোৰ এক দিবসৰ গুণ।
 নিৰ্দ্দয় পুৰুষ জাতি কির্নো। নিদাক্ষ ॥৬২
 ভাগি গৈলা লোহা আউৰ গঢ়ন নযাই।
 ইকালে ঔষধ চিন্তে। যেহেন উপায় ॥৬৩
 শুনিয়ো লক্ষ্মণ মাতে আলখনী সীতা।
 ঝাণ্ট কৰি বাপু তই সাজি দেহ চিতা ॥৬৪
 আপনি কৰিৰে। আপনাৰ প্ৰতিকাৰ।
 অগণিত ৰাস কৰে। কি কাৰ্য্য জীবাৰ ॥৬৫
 হেন শুনি লক্ষ্মণে ৰামৰ ভিত্তি চাইল।
 চক্ষু নিমিষতে বাঘৰৰ আত্মা পাইল ॥৬৬
 তেতিয়া শুনিয়া হুগ্ৰীৰ হৃদয়নন্দনে।
 চিতা খান নিশ্চিন্ত আগৰ চন্দনে ॥৬৭
 ৰামৰ চৰিত্ৰ শুনা সাৱধান কৰি।
 নিবন্তবে নবে ডাকি বোলা। হবি হবি ॥৬৮
 ৫১ অশ্বাস্ত্ৰ।

হবি।

চিতাত অগনি কুণ্ড, জ্বালিলন্ত লক্ষ্মণে,
 হাণ্ডি হাণ্ডি ঢালিলন্ত মৃত।
 জ্বালন্ত সমান কৰি, বহুকুণ্ডজ্বলি গৈলা,
 সীতাদেবী ভৈলন্ত সম্ভূত ॥১
 বাঘৰৰ হৃদয়ত, শেল যেন পশি গৈলা,
 আধাকে নয়নে জল বহে।
 সকল সেনাৰ দেখি, হাহাকাৰ লাগিগৈলা,
 মহাশোকে পৰাণ নসহে ॥২
 হেট মাথে বাঘৰক, ফুৰি প্ৰদক্ষিণ কৰি,
 প্ৰণামি মূৰিলা দুই কৰ।
 জন্মেজন্মে ভূমি মোৰ, চীকৰ হুস্বামী হইবা,
 লক্ষ্মণেসে হইবন্ত দেৱৰ ॥৩
 দশৰথ নৃপতিসে, যশস্ব হৈবন্ত মোৰ,
 কৌশল্যা হৈবন্ত মোৰ ঝাণ্ড।
 হবি হৰিগোৰ্গানীক, দৰশন নভৈলোহে,
 হেৰা মৰে। সীতা পৰবাহ ॥৪
 হাতযোৰে ত্ৰিদশক, নমস্কাৰ কৰিয়া বে,
 অগনিক কৰিয়া প্ৰণাম।
 স্বপনে সিদ্ধানে মই, আনকিছো নজানওঁ,
 অহৰিষে হুৰিৰ্নো বাৰ ॥৫
 কায়বাক্যমানে পাপ, নিমিষেকো নজানওঁ,
 জাছিলোহে। শান্তি পুণ্য বাধি।

হেন জানি অগ্নি যোক, উচিত কলক দিবা,
তুমি দেহ জগতব সাক্ষী ॥৬
আপনাক শুদ্ধ হেন, জানিয়া নিশঙ্কভায়ে,
মুখ ভৈলা হবিষ সবস।
স্বগতো দেহতা বর্গ, সবে চাহি আছিলন্ত,
সীতা দিলা অগ্নিনিভ কাস ॥৭
লক্ষা নগরীত যত, বাল্য বৃদ্ধ সুবা জন,
অসংখ্যাত সেনা নিকলিল।
শোকে দুঃখে অপমান, হাহাকাব শব্দটুটি,
মহাবোলে গগন পূবিল ॥৮
তিনি লোক ভুবনত, চাহি চাহি আছিলন্ত,
আকাশ পৃথিবী খণ্ড ছানি।
বানব ভালুচরণ, হবি হবি বিবাদত,
স্বগক পর্য্যন্তে গৈল্য ধনি ॥৯
হাহা সীতা শূন্যী মাঝ, বুলি বুলি কন্ডাগনে,
বেড়ি বেড়ি সবে প্রাশঃসন্ত।
স্বগত দেহতা সবে, শোকত পাগল ভৈলা,
ধর্ম ধর্ম সবে স্তম্বস্ত ॥১০
ব্রহ্মা মহেশ্বর হবি, দেববাজ আদি কবি,
আপোন আপোন বথে চড়ি।
সীতাদেবী অগ্নিনিভ, প্রবেশ ভৈলন্ত দেখি,
সবেয়ো আসিলা দবদবি ॥১১
দেহতা সবক দেখি, কৃতাজলি কবি উঠি,
চিন্তিয়া থাকিলা বধুনাথ।
আকাশত থাকি সবে, বায়বক বুলিলন্ত,
উচ্ছায়া দণ্ডিণ ভুলি হাত ॥১২
প্রের্তায়ে পুঙ্কব তুমি, জ্ঞানময় মহৌষধি,
দেহকার্য্যে আসিলা তুমিক।
সীতাদেবী অগ্নিনিভ, প্রবেশ ভৈলন্ত দেখি,
উপেধি আছিল। তুমি কিক ॥১৩
আমিসবে ভালজানোঁ, এই পতিব্রতা শাস্ত্রী,
হেন ন্যূবী নাহি সীতা জন।
আপনাক নিচিনিয়া, হেন কর্ম কবিলাহা,
মুনিয়ো হরষ মতিভ্রম ॥১৪
দেহতাক সমুদ্রিয়া, বধুনাথে বুলিলন্ত,
সবেয়ো বখানা যোব গুণ।
প্রতি প্রতি কবিতবে, পবিত্র কবারোক,
আমিনো দেহতা হওঁ কোন ॥১৫

হেন জানো দশবধ, নৃপতিব পুত্র যই,
কৌশল্য। যে ঘেবীত ভনয়।
মানুষব কপ ধবি, নব অহতাব কবি,
শত্রুগণ কবিলোহোঁ কম ॥১৬
অমোঘ স্তম্ভিক কবি, ব্রহ্মাঘেয়ে বুলিলন্ত,
তুমি নাভায়ণ মহা হবি।
উৎপত্তি মরণ হস্তে, অস্ত্রবক সংহরণ,
শম্ভ চন্দ্র গদা পদ্ম ধবি ॥১৭
মুনিগণে তোমাকেসে, স্থলকপ চিন্তেপ্রভু,
মোককপে নির্ণয় নজানি।
দাবিত্র্য দুঃখক খণ্ডি, তমু কদি মণ্ডলিনী,
সীতাদেবী লক্ষ্মীনী গোপানী ॥১৮
বায়ব মাঝিতে লাগি, ত্রিদশব যোকে দ্বাষী,
মর্ত্তত ভৈলাহা অহতাব।
তুমিসি সংসাব সেতু, উৎপত্তি প্রলয় হেতু,
অসম্ভব কবাহ। সংসাব ॥১৯
এতহস্তে অগ্নি আসি, পুঙ্কব মুক্তিক ধবি,
জ্ঞানকীক কোলে ভুলি লৈলা।
সেহি বস্ত্র অলঙ্কারে, দশগুণ তেজকান্তি,
বায়ব আগত নিয়া বৈলা ॥২০
শুনিয়েক সর্ব্বজন, পুণ্যকথা বামায়ণ,
মনোহব বামব চবিজ।
করী কর্ণাজলি পান, মন করী সাধধান,
দিয়া বাম চবণত চিত্ত ॥২১
যত মহাপাপ চর, খণ্ডিগন্ত কুপামর,
হুখে পাইবা বৈকুণ্ঠত ধান।
জানি সত্যসদ জাক, বামবুলি ছাব ডাক,
হোক সব পাপব নির্বাণ ॥২২

০২ অধ্যায়।

পদ।

অগ্নি বোলন্ত শুনা জগতব বাপ।
যই ভালে জানহোঁ সীতাত নাহি পাপ ॥১
সংসাব রাজত নাহি মোত অবিদিত।
সত্য সত্যে জ্ঞানকীক তোমাতোহে চিত ॥২
ভারতাকা টনকে বুলিলা জ্ঞানকীক।
বিচনিব বারে হেক টলিরন্ত কিক ॥৩
আপনি জানাহা প্রভু সীতা ব্যহোব।
সবকিয়ো গোপীই কিলব কিক আব ॥৪

বাঘৰে বোলন্ত তুমি শুনিয়ো অগনি ।
 সীতা যেন শাস্তী আমি ভাল মতে জানি ॥৫
 নজানা সীতাক পৰিকিলো যি কাৰণে ।
 জনত থাকিব বাম হেন লঘু জনে ॥৬
 চিৰকাল আছিল বারণ গুৱাৰিত ।
 স্ত্রীজাতি উদ্ধাৱল জগতে বিদিত ॥৭
 হেনসে বাঘৰ তেহেঁ। অনুচিতকাৰী ।
 অশোধনে সম্বলি আনি হেন নাবী ॥৮
 অগনিত উত্তৰিল জগতে গোচৰ ।
 কুল্যা বাণী এবাইলোহেঁ। সমস্ত লোকৰ ॥৯
 দেৱতা সবৰ হেন থাকে অনুবোধ ।
 এবৈ সীতা সম্বৰিবেঁ নাহিকে বিবোধ ॥১০
 ত্ৰাহ্মণে বোলন্ত প্ৰভু হয়ো পৰিচিত ।
 দশৰথ আসিলন্ত তোমাক দেখিত ॥১১
 তুমি পুত্ৰে তবাইলা পাইলন্ত স্বৰ্গলোক ।
 পৰম বিভৱে আদৰন্ত দেৱলোক ॥১২
 হেন শুনি বঘুনাথে মাথা তুলি চাইল ।
 পাছে দিবা বিমানে বাপক ভেট পাইল ॥১৩
 চৰণ বন্দিলা আথে বেথে গাৱ চালি ।
 দশৰথে আনন্দে ধৰিলা আকোৱালি ॥১৪
 সীতা দেখি তাসম্ভাৱ আনন্দ মিলিল ।
 পাৱ হস্তে লক্ষ্মণক তুলি সাবটিল ॥১৫
 বামক দুইহাতে ধৰি কোলাত বৈসাইল ।
 তিনিকো দেখিয়া বৰ কোঁতুল পাইল ॥১৬
 বাঘৰক সম্বুধি বোলন্ত দশৰথ ।
 আজিসে আছন্তু মই সপ্তম স্বৰ্গত ॥১৭
 কৈকেয়ীৰ বচনক নপাসবেঁ ভালে ।
 অত্মাপিয়ো ছিয়াক শালিল যেন শালে ॥১৮
 পাপিষ্ঠীৰ বচনে পঠাইলোঁ বনে তোক ।
 প্ৰাণক ত্যজিলোঁ পাই নিদাক্ষণ শোক ॥১৯
 সাৰ্থক কোশল্যা দেবী সহিলেক শোক ।
 ঘন হস্তে গৈলে দেখিবন্ত দুই পোক ॥২০
 সাফল জনম পাইব অযোধ্যাৰ লোকে ।
 শ্ৰী সিংহাসনে বাপ দেখিবন্ত তোকে ॥২১
 সীতা সম্বৰিয়ো বাপ জগতৰ আই ।
 স্বপ্নে জানে মনে থাকে তোমাক ঘিয়াই ॥২২
 আমাৰ বংশৰ বাপ তুমি দীপধেৱ ।
 বাহনক মাৰি ঈজাবিলা বত দেৱ ॥২৩

ত্ৰৈলোক্য বিজয় বাম পূৰ্বে জানো তোক ।
 সিংহাসন ৰাজ্য দিবে চাহিলোহেঁ। তোক ॥২৪
 জ্যেষ্ঠত ভকত লখাই ধন্ততো জীৱন ।
 যাহাৰ কীৰ্ত্তি গৈলা তিনিয়ো ভুবন ॥২৫
 সাৰ্থক জানকী কুল বহাৰী আমাবে ।
 সীতা শাস্তী পতিব্ৰতা বিদিত সংসাৰে ॥২৬
 বঘুৰ বংশৰ ভৈলা বৰ যশকাৰী ।
 জনক নন্দিনী গুণৱতী মহানাবী ॥২৭
 বাম তুমি ভালমতে কৰ'। প্ৰতিপাল ।
 তোমাৰ বিয়োগে দুঃখ পাইলা চিৰকাল ॥২৮
 তোমাৰ কনিষ্ঠ বাম ভৰতক পাল ।
 তোমাত ভকতে দুঃখ সহে চিৰকাল ॥২৯
 শত্ৰুঘন পালিবাহা কুমাৰ নিম্পাপ ।
 জ্যেষ্ঠ ভাই হৈলে হৱে কনিষ্ঠৰ বাপ ॥৩০
 বাঘৰে বোলন্ত বাপ বচন নবাধোঁ ।
 এখানি গোচৰ তমু চৰণত সাধোঁ ॥৩১
 বুলিলা পাপিষ্ঠী আৰ নচাহিবোঁ তোক ।
 কৈকেয়ী মাৱৰ দোষ সব দিয়া মোক ॥৩২
 তোমাৰ মনত যদি হেনয় সন্তোষ ।
 সমস্ত এৰিলোঁ কৈকেইৰ যত দোষ ॥৩৩
 এহি বুলি দশৰথ স্বৰ্গক গৈলন্ত ।
 শ্ৰীৰাম লক্ষ্মণ সীতা আকুল ভৈলন্ত ॥৩৪
 দশৰথ গৈলা যদি দেৱৰ ভুবন ।
 বাসৱে বামক চাহি বুলিলা বচন ॥৩৫
 বাৰণ মাৰিলা মহা বৈবী জগতৰ ।
 যেন অভিমত প্ৰভু মোত লৈয়ো বৰ ॥৩৬
 শ্ৰীৰামে বোলন্ত মোক যেনে দিবা কৰ ।
 জীয়ায়া দিয়োক মোৰ ভালুক বানৰ ॥৩৭
 দাক্ষণ সংগ্ৰামে যত বানৰ মাৰিল ।
 তাৰা সবে জীলে মোক সবে বৰ দিল ॥৩৮
 দুস্তৰৰ বন্ধু বৰ্গ বানৰ আমাৰ ॥
 মোক পাই এৰিলেক পুত্ৰ পৰিৱাৰ ॥৩৯
 অত্মাপিয়ো ধৰিবে নোৱাৰেঁ। শোকে বুক ।
 জীয়ায়া দিয়োক মোক বানৰ ভালুক ॥৪০
 অমৃতৰ বৃষ্টি কৰিলেক দেৱৰাজ ।
 শ্ৰীৰামৰ হিত চিন্তি সংগ্ৰামৰ মাজ ॥৪১
 দাক্ষণ সমৰ মাজে যতক মৰিল ।
 নিম্নৰে আগিয়া যেন উঠিলা মৰিল ॥৪২

শ্রবন্ত পবিলা সবে বণে শ্রবণক ।
 সঁজায়ে প্রণাম পবি কবিলা বামক ॥৪৩
 শুনা সন্তান সব বামব চকিত্র ।
 পাপব অগনি ইটো কর্ণব অমৃত ॥৪৪
 জানিয়া সংসাৰ ভবিবাব কৰ্ব। কাম ।
 পাতেক ছাবোক ডাকি হুলি বাম বাম ॥৪৫
 বাধব কন্দলী কহে আন কাম এবি ।
 নিবন্তবে নবে ডাকি বোলে। হবি হবি ॥৪৬

৫৩ অনুশ্রোত— শ্রীবামব অবোধ্যা গমন ।

হুলবি

কীরস্তা মবস্তা, বানব ভালুক,
 লাগি গৈলা গলাগলি ।
 বাধব শত্রু, বাধব মকিল,
 বজ্জ হাশে থলখলি ॥১
 বন্ধু পবিহাব, দেখিবোহে। হাই,
 মনত বব উল্লাস ।
 হুত পুত হয়, বানব ভালুক,
 চাপিলা বামব পাশ ॥২
 সব দেব গণে, উৎসাহ বঢ়াইল,
 কবিলা স্তুতি অশেষ ।
 বাধবে সবাকৈ, সাদব কবিলা,
 স্বৰ্গত তৈলা প্রবেশ ॥৩
 হৃদয় সন্তোষে, বাত্ৰি গোট বকি,
 বজনী তৈলা প্রভাত ।
 বামব চৰণ, বন্দি বিতীৰণে,
 আঞ্জলি হুলিলা হাত ॥৪
 শুনিয়ো গোঁসাই, দেব বহুনাথ,
 মোক দিয়া সমিধান ।
 সকলে সম্মুত, মিলিয়া আহুত,
 কবিরোক শিব স্নান ॥৫
 আগব চন্দনে, কুৰিত কবিরো,
 দেব যোগ্য অলঙ্কাৰে ।
 কস্তাগণ সবে, গার পখালোক,
 প্রয়াস থওঁ। তোমাৰে ॥৬
 হুবৰ্ণব ঘট, ভবি বৈয়া আহেঁ,
 হৃগতি শীতল জল ।

দেৱান বহুক, পবিধান কবি,
 শৰীৰ কৰা নিৰ্জল ॥৭
 উচিত বচন, যোগ্য হুলিলাহা,
 ভুবি মিত্রে বিতীৰণ ।
 এহি সব সাজে, স্নান কবামোক,
 হুগ্ৰীৱাদি কপিগণ ॥৮
 ভবত ভৈয়াই, মবন্তে আহুত,
 এবিলেক বাজ ভোগ ।
 তাহাক দেখিলে, ভেবে আশাসন,
 শিব স্নান হোৱে যোগ ॥৯
 বাধক মাৰি, শীতাক লজিলোঁ,
 আব কিবা মই চাওঁ ।
 সম্ববে কাৰ্য্যক, চিন্তিয়োক মিত্রে,
 যিমতে অবোধ্যা পাওঁ ॥১০
 বিতীৰণে বোলে, শুনা বহুনাথ,
 কিসক আকুল কবি ।
 আশাত লাগিয়া, একে দিনে গৈয়া,
 অবোধ্যা পাইবা নগৰী ॥১১
 কুন্বে দাদাক, বণত জিনিয়া,
 বাৰণে কাড়িয়া লৈলা ।
 পুন্পক বিমান, তোমাক লাগিয়া,
 সম্মুত কবিয়া থৈলা ॥১২
 বাম লক্ষণব, শীতা গোঁসাইব,
 চৰণ মই আবাৰোঁ ।
 লক্ষা নগবত, কতো দিন থাকি,
 এহিসে কাৰ্য্যক সাধোঁ ॥১৩
 শ্রীবামে বোলন্ত, যি বোল হুলিলা,
 উচিত হৱে প্রস্তাব ।
 যি বাজ্য তোমাৰ, আমাব সি বাজ্য,
 কিছু নাহি ভিন্ন তার ॥১৪
 অন্তৰ্গত শুভ, জানোহেঁ তোমাৰ,
 ন দেখিহা বিধিয়াট ।
 কহিবা পুন্পক, বব আনিয়োক,
 সম্ববে মেলাওঁ বাট ॥১৫
 আৱব বচন, বোলওঁ তোমাক,
 শুনিয়ো নৃপ লক্ষাব ।
 হুগ্ৰীৱ প্রমুখো, সকল সেনাক,
 কাণ্ডে দিয়া অলঙ্কাৰ ॥১৬

বামন বচনে, বিভীষণ রাজা,
 শিবোগত কবি মানি ।
 স্বৰ্ণ বতন, মাগিক পোয়াল,
 সবাক দিলন্ত আনি ॥১৭
 অলঙ্কার পিন্ধি, বানব ভালুক,
 হবিষে উজ্জ্বল মুখ ।
 বামন মনত, হবিষ দেখিয়া,
 সবাব মনত মুখ ॥১৮
 বখ খান আনি, আগত যোগাইলা,
 বাঘরে চড়িলা তাত ।
 লক্ষ্মণ কুমাৰ, পাছত চড়িলা,
 চড়িলা সীতা আগত ॥১৯
 বামে আদেশিলা, হুগ্ৰীৱ হৃদয়,
 তুমি কিঙ্কিঙ্কাক যাই ।
 বিভীষণ মিত্র, লক্ষা নগরীত,
 আকর্ষক বাজ্য খাই ॥২০
 সব কপিগণ, বানব ভালুক,
 কবিলা অশক্য কায ।
 বন্ধু পরিবার, দেখিয়োক গৈয়া,
 চলিয়ো আপন বাজ ॥২১
 সবে হস্তে মিলি, বামত বিনারে,
 আশ্রিয়ো তুলত যান্ত ।
 অযোধ্যাক গৈয়া, নয়ন ভরিয়া,
 তমু অভিষেক চাও ॥২২
 তেবেসে আমাৰ, মনোবধ সিদ্ধি,
 জীৱন হোৱে সাফল ।
 পাছে আপোনাৰ, দেশক চলও,
 তোমাৰ দেখি কুশল ॥২৩
 শ্ৰীৰামে বোলন্ত, যদি সবে যাহা,
 তেবে মোৰ বৰ ভাগ ।
 সব সেনাগণ, সহিতে হুগ্ৰীৱ,
 সত্বেৰ চলিয়ো আগ ॥২৪
 বিভীষণ মিত্র, সত্বেৰ চলিয়ো,
 বাক্সগণ সমস্তে ।
 বামন আদেশে, সবেষো চড়িলা,
 সেহিটো পুষ্পক বথে ॥২৫
 বামন আদেশে, পুষ্পকত চড়ি,
 চলি গৈলা অযোধ্যাক ।

সমব ভূমিৰ, খান চিনাকন্তে,
 বাহন্তে দেবী সীতাক ॥২৬
 হেবা দেখা তুমি, জনক নন্দিনী,
 ত্ৰিকুট উপবে লক্ষা ।
 যাত থাকি দেৱ, বাৱণে জ্বিলি,
 কাহাকো নকবে শঙ্কা ॥২৭
 দাক্ষণ সমব, ভূমিক আপান,
 নয়ন বলায়া চাহা ।
 ইঠাৱতে মই, বাৱণ বখিলো,
 ভাল মতে আকলাহা ॥২৮
 কুন্তকর্ণ বীৰে, সমবে মাঝিলো,
 কপিৰ খণ্ডিলো ভীত ।
 তোমাৰ দেৱে মাঝিলা সমবে,
 ইঠাৱতে ইন্দ্রজিত ॥২৯
 প্ৰহস্ত বীৰক, মাঝিলন্ত নীলে,
 এহিটো সমব ধানে ।
 অশেষ বাক্সস, বীৰক মাঝিলা,
 অঙ্গদ এ হনুমান ॥৩০
 অসংখ্য বাক্সস, বণত মাঝিলো,
 লেখিতে তাক নপাৰি ।
 শক্তি হানিয়া, বাৱণে লখাইক,
 ইঠাৱতে থৈলা মাৰি ॥৩১
 জন্মবীপক যে, গৈয়া মনুষ্যন্তে,
 চন্দ্র পৰ্বতক পাইল ।
 বিশল্যকৰণী, ঔষধ আনিয়া,
 লক্ষ্মণ পাই জীয়াইল ॥৩২
 এহিসে খানত, মায়ায়ে বাৱণি,
 দোভাইক শবে বাজিল ।
 শবীৰত জীৱ, নাছিল দেখিয়া,
 বানবে বেড়ি কাঢ়িল ॥৩৩
 বামু আসি মোৰ, কাণত জপিয়া,
 কবাইলা পাছে চেতন ।
 তান উপদেশে, আশ্রিয়ো কবিলো,
 গৰুড়ক হৃদয় ॥৩৪
 উবাৱ কবিয়া, গৰুড় আসিয়া,
 মাঝিলা অমৃত হাতে ।
 তাহান প্ৰসাদে, চুৱো ভাই পাছে,
 আশি জোৰো অযোধ্যতে ॥৩৫

হুবেল পৰ্বত, দেখিয়োক সীতা,
বিস্তার চবার অতি ।
সাগর তবিনা, সহিত সসৈন্যে,
এধাত বক্ষিলোঁ বাতি ॥৩৬
বিষম গহণ, সাগর দেখাছা,
যাব নলক্ষিয়া পাব ।
মন্দর সদূশ, চেষ্টে সব বাজে,
স্বর্গ সম একাকার ॥৩৭
আমার কীর্তিক, দেখিয়োক সীতা,
সাগরে বাকিলোঁ সেতু ।
এছি পথে সব, সৈন্য পাব ভৈলা,
তোমার কার্যাব ছেছু ॥৩৮
আমার সেনার, কাঠগড়া দেখা,
বহল সাগর তীবে ।
এহিতো ঠারত, দৰশন ভৈলোঁ,
মিত্র বিভীষণ বীবে ॥৩৯
কিঙ্কিনা নগরী, দেখিয়োক সীতা,
কবিলোঁ অশক্য কাষ ।
এক পাট শবে, বালিক মাঝিলোঁ,
হুগ্রীক দিলোঁ বাজ ॥৪০
ঋষ্যশৃংগ গিবি, দেখাছা জানকী,
চম্পা সর্বোত্তর তীবে ।
তোমাক খোজন্তে, দৰশন এধা,
ভৈলোঁ হুম্বন্ত বীবে ॥৪১
হুগ্রীর সহিতে, পৰ্বত উপবে,
আমার ভৈল সখিষ ।
এহিতো ধানত, দৰশন আবো,
আখান্তব বিপবীত ॥৪২
করক অম্বব, আছিল এহিতো,
প্রহর পছ বাহ ।
আমি ছুই ভাইক, ধরিয়া আনিল,
চন্দ্রক যেহেন বাহ ॥৪৩
খাণ্ডাব প্রহাবে, বাহক ছেদিলোঁ,
তাহাক মাঝি পেলাইলোঁ ।
এহিটো ধানত, আটায় বীষক,
আমি দৰশন পাইলোঁ ॥৪৪
তোমাক বায়ণে, হকিয়ার কথা,
আমাত তেহেঁ কহিল ।

কার্ত্ত সংস্কার, কবি ছয়ো ভাই,
জটায়ু বীর হকিল ॥৪৫
কদলী বনক, দেখিয়োক সীতা,
ছলিলা শোকে আমাক ।
ঋষি বেশ ধরি, ইঠাইত বারণে,
হবিয়া নিলে তোমাক ॥৪৬
হেবা বন খান, দেখিয়ো ইঠারে,
অশেষ কবিলোঁ বণ ।
চৌদ্দয় হাজাৰ, বাকস মাঝিলোঁ,
ত্রিশিবা খব দূষন ॥৪৭
পঞ্চবটী বন, দেখা পূর্ণনখা,
পাইবাক ধাইল তোমাক ।
লখমনে তাইব, খড়গ ধরিয়া,
চপাই কাটিলন্ত নাক ॥৪৮
এছি ঠারে আমি, অগস্তি ঋষিত,
পাইলোঁ দিব্য ধনুবাণ ।
যাহাব প্রসাদে, বারণ মাঝিলোঁ,
দেবক কবিলোঁ ত্রাণ ॥৪৯
শবন্তজ ঋষি, আমাসাক পাই,
ইঠারে কৈল্য সাদব ।
তাহান ধানত, মাঝিয়া পেলাইলোঁ,
বিবাহ এ নিশাচর ॥৫০
অত্রি ঋষির যে, ঠারত জানকী,
লভিলোঁ গুণ অপাব ।
অনসূয়া দেবী, তোমাক দিলন্ত,
অজ বজ্র অলঙ্কার ॥৫১
চিত্রকূট গিবি, দেখিয়োক সীতা,
আবকা আলিয়া পাইল ।
এহিসে ঠারত, ভবতে আমাক,
পলটাই নিবাক চাইল ॥৫২
হেবা মন্দাকিনী, নরীক দেখাছা,
শীতল নির্যাল জল ।
ইহাব তীবত, পিতৃ পিতৃ দিলোঁ,
যেন বদবিব কল ॥৫৩
হেবা দেখিয়োক, জনক নন্দিনী,
আলিয়া পাইলোঁ প্রয়াগ ।
ভবদ্বাজ ঋষি, আশ্রমক পাইলোঁ,
আমার ববহি ভাগ ॥৫৪

ইঠাৰবে পৰা, নয়ন বলাহা,
চাহিয়ো অনেক দূৰ।
গজাৰীবে দেখা, মোৰ প্ৰিয় সখা,
গুহক বাজাৰ পূৰ ॥৫৫
যি যি পথে আমি, লক্ষ্যক আসিলোঁ,
ছনাই আইলো সেই পথে।
বিভীষণ গুণে, দুঃখ নপাইলোঁহো,
আসিলোঁ পুষ্পক বথে ॥৫৬
জনক ভিয়াৰী, সীতা প্ৰাণেশ্বৰী,
চাইঁ মন্থ্য পৰিহৰি।
ঋণু ঋণু কবি, হেৰা দেখিয়োক,
অযোধ্যা মোৰ নগৰী ॥৫৭
শুনা সভাসদ, বায়ণ পদ,
বৈকুণ্ঠক যাৰ ইচ্ছা।
এবি আন কাম, বোলোঁ বাম বাম,
জন্মক নকৰা মিছা ॥৫৮

৫৪ অধ্যায়—শ্ৰীৰামৰ অযোধ্যা প্ৰবেশ আৰু
জিতিবেকৰ আয়োজন।

পদ।

বামে চিনাইলন্ত সীতা দেখিলা অশেষ।
পাছে ভবদ্বাজ ঋষি আশ্ৰমে প্ৰবেশ ॥১
পুষ্পকব হস্তে পাছে সবহি নামিল।
শ্ৰীৰাম লক্ষ্মণ সীতা ঋষিক নমিল ॥২
ভাল মতে আদৰিলা ঋষি ভবদ্বাজে।
সৰেয়ো বসিল গৈয়া ঋষিৰ সমাজে ॥৩
অৱশেষ কথা যত কহিলা সমস্তে।
বামে বাৱণক মাৰিলন্ত যেন মতে ॥৪
শ্ৰীৰামে বোলন্ত ঋষি পুছুহোঁ তোমাত।
ভবতৰ যত কথা কহিয়ো আমাত ॥৫
কুশলে কি আছে মোৰ ভাই শুদ্ধমতি।
কৌশল্যা হুমিত্ৰো মাৰ ভালে কি আছেন্তি ॥৬
ভবদ্বাজে বাৰুক দিলন্ত সিদ্ধান্ত।
শুনিয়োক ভবতৰ যি যত বৃত্তান্ত ॥৭
তোমাৰ সদৃশ তান পৰিধান চীৰ।
অহি চৰ্ম্ম বাস সাৰ-পঙ্কিত শৰীৰ ॥৮
ভালে শুনি আছে। ভবতৰ যেন যত।
জন্মত কুমাৰ বৰ তোমাতে ভকত ॥৯

নিতে পানৈ পূজন্ত ভোজন কল মূলে।
মাৰ ভাই সহিতে আছন্ত অমুকূলে ॥১০
তোমাৰ নিকাৰ যত শুনিয়া বনত।
সীতাৰ হৰণ শুনি বিবাদ মনত ॥১১
হুগ্ৰীৱ সখিষ্ম বালি বীৰ ভৈলা বধ।
হনুমন্তে কবিলেক লক্ষ্যক দগধ ॥১২
নলে সেতু বান্ধিলন্ত তোমাৰ প্ৰবন্ধ।
সমুদ্ৰে তৰিয়া বধিলন্ত দশকন্ধ ॥১৩
বিভীষণ বাজা ভৈলা সীতাৰ নিস্তাৰ।
সব কথা শুনি আছোঁ বহল বিস্তাৰ ॥১৪
দেৱৰ বাজাত তুমি যেন বৰ পাইল।
অমৃত বৰিষি সব বানব জীৱাইলা ॥১৫
সন্তোষ মিলিলা বৰ আমাৰ মনৰ।
যেন অভিমত প্ৰভু মোত লৈয়ো বৰ ॥১৬
অনুগ্ৰহ আছে যেন মোক দিবা বৰ।
সন্তোষ কৰায়ো মোৰ ভালুক বানব ॥১৭
অকালত সমস্ত বৃক্ষত ফল হোঁক।
মধু হোক কবি সবে ভোজন কৰোক ॥১৮
ভবদ্বাজ ঋষিয়ে বুলিলা এবমন্ত।
সকল বৃক্ষত হোঁক মধু ফল বন্ত ॥১৯
হৰিষে বানব বৰ বৰ গাছে চড়ি।
অমৃত সমান ফলে লগাইলা দাদৰি ॥২০
কৌতুহলে বামে নিশা বধিলন্ত তয়।
প্ৰভাত ভৈলন্ত ৰবি কিৰণ উদয় ॥২১
মনে বিম্বৰিষি বাম ত্ৰিজগত নাহ।
বোলন্ত মাকতি তুমি অযোধ্যাক যাই ॥২২
গজাৰীবে শৃঙ্গবেৰ পূৰক দেখিবা।
আমাৰ কুশল গুহ বাজাত কহিবা ॥২৩
পাছে তুমি নন্দিগ্ৰাম নগৰীক যাইবা।
ভবতৰ আগে সব কুশল জনাইবা ॥২৪
বামক প্ৰণামি হনুমন্ত দৈলা চলি।
শৃঙ্গবেৰ পূৰে গুহ বাজাক আকলি ॥২৫
ব্ৰাহ্মণৰ বেশে কথা কইলা আমি অন্ত।
বাৱণক মাৰি বাম লক্ষ্মণ আসন্ত ॥২৬
গুহবাৰ্জে বোলন্ত সাকল মোৰ দিন।
হৰণিত ভৈলোঁ বৰ আনন্দক চিন ॥২৭
সাকল জীৱন্তে হই আছোঁ এককাল।
বামক দেখিবোঁ অযোধ্যাৰ মহীপাল ॥২৮

গুহ নৃপতিত কহি উদ্বারল মনে ।
 বায়ুহত লবি গৈলা সত্ব গমনে ॥২৯
 নন্দিগ্রাম কোল পাই শিবিস্ত বন ।
 ফলে ফুলে জ্যোতিকাৰ দেখি হৃশোভন ॥৩০
 দণ্ড দুইব পছ হোৱে অযোধ্যাব হস্তে ।
 নন্দি গ্রামে প্ৰবেশিলা বীৰ হনুমন্তে ॥৩১
 সভাব মাজত বসি আছন্ত ভৰত ।
 ধোত দাস্ত পাস্তি জটা জুটক মুণ্ডত ॥৩২
 হৰিঠা ভক্ষণ মাত্ৰ মলপৰ্ণধাৰী ।
 শুক্ল চিব পৰিধান যেন ব্ৰহ্মচাৰী ॥৩৩
 চতুৰ্দ্ধাৰ্ধে বেঢ়ি আছে মুখ্য মুখ্য পাত্ৰে ।
 পাঠে মুৰি ধিত হুহু অহি চৰ্ম্ম মাত্ৰ ॥৩৪
 ব্ৰাহ্মণৰ বেশে হনুমন্ত উপগত ।
 আশীৰ্বাদ কৰি বোলে শুনিয়ো ভৰত ॥৩৫
 ত্ৰিকূটক লাগি যাক আনিযাক গৈলা ।
 বাৰণক মাৰি বাম সীতা সমে আইলা ॥৩৬
 সকল বান্ধস আৰ সব কপিগণ ।
 হুগ্ৰীৱ আসিলা আসিলেক বিভীষণ ॥৩৭
 ভবমাজ ধানে বাম আছন্ত প্ৰয়াগে ।
 আমাক পঠাইলা বার্তা কহিবাক আগে ॥৩৮
 গাৱ চালি ভৰত উঠিলা কোঁড়হলে ।
 সাৱটিয়া ধবিলন্ত ব্ৰাহ্মণৰ গলে ॥৩৯
 হৰিষ ভৈলন্ত আতি কৈকেয়ীৰ পোৱে ।
 সকল শৰীৰ তান তিয়াইলন্ত মোৱে ॥৪০
 দেৱ কি মানুহ তুমি আসি ভৈলা কোন ।
 হুজিবাক নপাৰোঁ তোমাৰ ইটো গুণ ॥৪১
 ভাল মতে কহিলোক শুনো সব কথা ।
 হনুমন্তে কহিলন্ত সকল ব্যৱস্থা ॥৪২
 অযোধ্যা অৰধি যত পথৰ বৃত্তান্ত ।
 চক্ৰেব মাত্ত সীতা বব লভিলন্ত ॥৪৩
 বিবাহৰ বধ শব্দন্ত আলাপৰ ।
 অগস্তিত বেন মতে পাইলা ধনুশৰ ॥৪৪
 শূৰ্ণধাৰ নালা ছেদ খবৰ বৰণ ।
 মাৰীচৰ বধ বেন সীতাৰ হৰণ ॥৪৫
 জটায়ুক বাঞ্চে মাৰিল বেন মতে ।
 পাখা ছেদ ভৈলা বামে দহিলা পথতে ॥৪৬
 কলহক মাৰিলন্ত শব্দাৰু সন্নিহিত ।
 হুগ্ৰীৱ সহিতে বাম ভৈলন্ত সন্নিহিত ॥৪৭

হুগ্ৰীৱৰ হেতু বালি বধ আসবিল ।
 বানৰ বলক পাৰ্শ্বি দিলা দশোবিশ ॥৪৮
 সম্পাতিক দৰ্শন সনুত্ৰ তৰণ ।
 আপুনি ভৈলন্তে জানকীক দৰ্শন ॥৪৯
 লকাপুৰী দহি পুনৰপি আগমন ।
 বাম বিভীষণ যেন মৃত বিষৰণ ॥৫০
 মাগবত সেতু বান্ধি সসৈন্তে তবিল ।
 যে যে বান্ধসক যে যে বানবে মাৰিলা ॥৫১
 ইন্দ্রজিত পবিলন্ত লক্ষ্মণৰ হাতে ।
 বাৰণ মাৰিলা বামে জগতৰ তাতে ॥৫২
 সীতাক কবিল অগনিত পৰীক্ষণ ।
 সিকালত আছিল যতক দেৱগণ ॥৫৩
 লগে আসিলন্ত দশবধ মহাবাই ।
 সীতা শুদ্ধ বুলিলা ত্ৰিদশ অৱগাই ॥৫৪
 আপনি অগনি জানকীক কোলে তুলি ।
 আনি দিলা আপনি সীতাক শুদ্ধ বুলি ॥৫৫
 ত্ৰিদশ দেৱতা জানকীক প্ৰশংসিলা ।
 ত্ৰিদশৰ হস্তে বামে যশক লভিলা ॥৫৬
 বাঘৰক বাসৱে কৰিলা বধ দান ।
 মাৰিলা বানৰ যত লভিলা পৰাণ ॥৫৭
 আন দেৱ সবে বাঘৰক দিলা বধ ।
 পুষ্পকত চড়ি আসে জগত ইন্দ্ৰক ॥৫৮
 পুছিলন্ত ভৰতে তোমাৰ কিবা নাম ।
 তুমি সমে একত্ৰ ভৈলন্ত কেনে বাম ॥৫৯
 তেহোঁ জ্যোত ভাই মোৰ পিতৃ সমসৰ ।
 হেন শুনি হনুমন্তে দিলত উত্তৰ ॥৬০
 বায়ুহত হনুমন্ত জানিবা আমাক ।
 লক্ষ্মণৰে হৰি নিল জানকী সীতাক ॥৬১
 তাহাক খোজন্তে দুই বাম লবণ ।
 তেহোঁ দুই সমে হই তৈলোঁ দৰ্শন ॥৬২
 পাছে হই তাসৰাত পুছিলোঁ বার্তাক ।
 কি কাৰণে বনে থুজি কুবাৰা কাহাক ॥৬৩
 তোমাৰা যে কোন দুই হৰে কিবা নাম ।
 স্বৰূপে কহিলোঁ ঐত আছে কোন কাৰ ॥৬৪
 অনন্তৰে লক্ষ্মণে যে বুলিলা বচন ।
 ইহাক বোলাৰ বাৰ আমাক লক্ষণ ॥৬৫
 ইহান ভাৰ্য্যাক হৰি নিলেক বাঞ্চে ।
 তাহাক খোজন্তে আমি কুক বনে বনে ॥৬৬

মোৰ বৰ ভাই এহেঁ বৰ-ইন্দুৰ্ধৰী ।
 শতক বারণ-ভৈলে মাৰিষাক পাৰি ॥৬৭
 বারণক এসে যদি পাস্ত দৰশন ।
 মাৰি পঠাইবাক পাৰে যমৰ সদন ॥৬৮
 লক্ষ্মণে পুছিল পাছে আমাৰ বাৰ্তাক ।
 ভুমি এথা ভুমি কিক, কি বোলে তোমাক ॥
 কি কাৰণে নিৰ্জ্জন বনত আগমন ।
 আমাত কহিয়ো ভুমি স্বৰূপ বচন ॥৭০
 হেন জানি আমি যথা যোগ্য সমুচিত ।
 বাম লক্ষ্মণৰ আগে কৰিলোঁ বিদিত ॥৭১
 ইন্দ্রৰ তনয় বালি, নামে বীৰ বৰ ।
 সূৰ্য্য হুত হুগ্ৰীৱ তাহান সহোদৰ ॥৭২
 দুইৰ বিবাদ ভৈলা ভাৰ্য্যাক নিমিত্ত ।
 দুয়োৰ মধ্যত মই হুগ্ৰীৱৰ হিত ॥৭৩
 হুগ্ৰীৱক নিকলিল বালি মহাৰাজে ।
 পালায়া থাকন্ত তেহে নগৰৰ বাজে ॥৭৪
 হুগ্ৰীৱৰ লগত আমাৰ বনবাস ।
 স্বৰূপ কাহিনী আমি কৰিলোঁ প্ৰকাশ ॥৭৫
 দুয়োৰ ভাৰ্য্যাক হৰি নিলে দুই জন ।
 দুয়োৰ মিত্ৰতা শোভে শুনিয়ো লক্ষ্মণ ॥৭৬
 হেন শুনি বাম দেৱে বুলিলন্ত বাণী ।
 মিত্ৰতা যে কৰিব মিত্ৰৰ ঘন জানি ॥৭৭
 হুগ্ৰীৱ সহিত বাম ভৈলা এক ধান ।
 দুয়ো দুইৰ মিত্ৰ পাছে ভৈলা পৰমান ॥৭৮
 বালিক মাৰিয়া হুগ্ৰীৱক দিলা ৰাজ ।
 হুগ্ৰীৱয়ে কৰিলা মিত্ৰৰ যত কায ॥৭৯
 সসৈন্তে বাঘৰ প্ৰয়াগত জিৰাসন্ত ।
 ব্ৰাহ্মণৰ বোশে আইলোঁ মই হনুমন্ত ॥৮০
 বামে পঠাইলন্ত বাৰ্তা জনাইবাক মাগি ।
 সাকলিয়ো নয়ন ভুমিসে পুণ্যভাগী ॥৮১
 এতেক জানিয়া যেন কাৰ্য্য হৱে যোগ ।
 বধু বংশ দীপ ভুমি কৰিয়ো উদ্যোগ ॥৮২
 ভবতে বোলন্ত এবে খণ্ডিলা বিবাদ ।
 প্ৰিয় বাৰ্তা কহিলা যে, কিদৰি প্ৰসাদ ॥৮৩
 তব উপকাৰ ইটো হুজু অহু এক ।
 হুট পুট বাচি লৈয়ো দেখু অমৃতক ॥৮৪
 অলঙ্কাৰে মণ্ডিত কুণ্ডলে শোভে কৰ্ণ ।
 জেহেঁ শত কড়া নিয়ো আৰ বহু ধন ॥৮৫

গ্ৰাম সহস্ৰেক লৈয়ো আৰ শত দাসা ।
 দুই সহস্ৰেক দিলা হুবৰ্ণৰ বাণী ॥৮৬
 শত্ৰুঘ্নক আদেশিলা ভবত কুমাৰে ।
 শ্বেত নেত পতাকা বিবিধ অলঙ্কাৰে ॥৮৭
 মাদ্ৰল্য বিধান বাস্তৱ কৰায়ো অপাৰ ।
 প্ৰাণত অধিক বাম আসন্ত আমাৰ ॥৮৮
 তিনিয়ো মাতৃত কহ হেনয় বাৰ্তাক ।
 কালি প্ৰবেশিব বাম আসি অযোধ্যাক ॥৮৯
 ভবতৰ বাণী শুনি কোঁতুহল পাইল ।
 ভেতিক্ষণে শত্ৰুঘ্ণে নগৰী সাজিল ॥৯০
 সাজি মাজি পহুলী পহুলী কইলা কল ।
 বহু দীপ দিলা হুবৰ্ণৰ ঘটে জল ॥৯১
 লৱঙ্গ মালতী মালা হুগন্ধক কহে ।
 হুবতি শীতল অমুকুলে বায়ু বহে ॥৯২
 হুগন্ধ চন্দনে হুবাসিত দশোদিশ ।
 কোঁতুহলে লোকৰ লাগিল উসমিস্ ॥৯৩
 আনন্দ বধাই বৰ কবি কুমৰ্ধলি ।
 পতাকা সোণাৰ ধ্বজ ধৰে তুলি তুলি ॥৯৪
 সোণা ৰূপা সিঞ্জে কতো মুকুতাৰ বৰি ।
 ইতিতি সিতিতি প্ৰজা লৱৰা লৱবি ॥৯৫
 যেই যেন মতে আছে দিলেক লৱৰ ।
 ছৱালে কান্দন্তে মাৰে নিসঙ্কি চাপৰ ॥৯৬
 নাৰী সবে লবি ভৈলা হৰষে কৰষে ।
 কতো বিমুকুত কেশে কাথত কলসে ॥৯৭
 সকল নগৰী হুমণ্ডিত অলঙ্কাৰে ।
 বতন মানিক জ্যোতি অতি জ্যোতিৰ্কাৰে ॥
 লাস বেশ কবি নব নাৰী সমুদাই ।
 বাম আসিবাৰ শুনি আথে বেথে যাই ॥৯৯
 চিৰকালে দেখিবোঁ চাহিবোঁ নেত্ৰে ভবি ।
 নানা বাস্ত বাৰে, নাচে ভজি ভাৱ কৰি ॥১০০
 বাম দৰশন অভিলাষে নব নাৰী ।
 মহা কোঁতুহলে আতি অযোধ্যা নগৰী ॥১০১
 অনেক সহস্ৰ চলি যাই বহু গজ ।
 সাকাততে ভাৰ্গৱ মাহুত সব সজ ॥১০২
 মেঘত বিদ্যুত যেন বিকৃত কাল ।
 সাকাত দেখিয়া যেন পৰ্বতৰ মালা ॥১০৩
 অনেক সহস্ৰ কোটি চলে দিয়া ঘোড় ।
 পক্ষী সম সকাৰে পকন সব জোৰ ॥১০৪

সুশিক্ষিত বাহতে চলায়ে জাম্পে জাম্পে ।
 খুঁবাব শব্দে ভূমি ঘনে ঘনে কাপ্পে ॥১০৫
 ভবত চলিলা পানৈ যুবি ধবি মাথে ।
 অতি শুক্ল চামর যুগল ধবি হাতে ॥১০৬
 বাঘরক লাগি লৈলা ধরল ছত্বেক ।
 যেন পূর্ণিমাৰ চান্দ উদিত প্রত্যেক ॥১০৭
 অযোধ্যাত শুনিলেক রাজ মন্ত্রী লোকে ।
 আগ বাড়িবাক গৈলা মনত উৎস্রকে ॥১০৮
 কৌশল্যা সুমিত্রা উঠিলেক এক বার্নে ।
 হর্ষিত লোভক জবে সজল নয়নে ॥১০৯
 দেখিবওঁ মুখ আতি পুজ বহাবীৰ ।
 মনত বিষাদ বব ভৈলা কৈকেয়ীৰ ॥১১০
 মুখত মধুর মনে মনে গুণি আছে ।
 হৃদয়ত খুব চলি ভৈলা পাছে পাছে ॥১১১
 হয় হস্তী বথ পদাতিব ঘন বোল ।
 আনন্দ অপাব শব্দ ভেবী ঢাক ঢোল ॥১১২
 সমস্ত নগরী নন্দিগ্রামক চলিল ।
 দল দোপ কবি সব পৃথিবী লবিল ॥১১৩
 যেতিঞে আসিবার কৈলা হুমুসন্ত ।
 তেতিঞে দেখে বামদেৱে নাসিলন্ত ॥১১৪
 ভবতে বুলিলা পাছে বায়ুব পুত্রক ।
 হুমুসন্ত কি কারণে নেদেখোঁ বামক ॥১১৫
 বানব জাতিব কিবা হেনয় স্বভাৱ ।
 চঞ্চল চৰিত্ৰে গতি দেখি ঠাৱে ঠাৱে ॥১১৬
 বাঘৰ আসন্ত বুলি মোত জনাইলাহা ।
 হেন মতে মোক ভূমি ভাণ্ডিবাক চাই ॥১১৭
 আসিব নাসিব বাম বোলা কাণ্ট কবি ।
 এতিঞে কিসক নাসিলা বামহবি ॥১১৮
 হুমুসন্তে বোলন্ত আসিব বামদেৱ ।
 এহি বুলি আকাশক কবিলন্ত ডেৱ ॥১১৯
 বায়ুপথে চলিলা দেখন্ত হুমুসান ।
 কপিসেনা কল খাই বামে অপেক্ষন্ত ॥১২০
 আকাশৰ হস্তে নাহি পৱনৰ হস্ত ।
 ভকজ্ঞ আপে বাই কবিল প্রস্তুত ॥১২১
 অকালত ভবিষ্যৎ ধৰি বন অগ্নি ।
 নিবন্তবে বুক সবে কল খবে পাছে ॥১২২
 কপিসেনা ব্রুকন্ত চক্ৰি কল খাই ।
 বামদেৱ আছন্ত সেনাব বন চাই ॥১২৩

সেনাক অপেক্ষি বাম আছন্ত তহিত ।
 কতো কতো কপি পাৰ হোৱে গোমতীত ॥
 কৰ্ণ পাতি শব্দ শুনিয়ো বানবৰ ।
 আকাশ ছানিলা দেখি ধূলায়ে পাৱব ॥১২৫
 আকৰ্ণ শব্দ সবে কৰ্ণপথ ভেদি ।
 বানবে এবাইলা জানো মন্দাকিনী নদী ॥১২৬
 কিকিনী শব্দ বাত শুনা কণ কণ ।
 প্রসন্ন দেখিয় যেন ববিব কিষণ ॥১২৭
 চক্ষু বলাই চাই। ভূমি কুমাৰ ভবত ।
 গগন মণ্ডিয়া আসে দিব্য পুষ্পবধ ॥১২৮
 অলঙ্কাৰে সুষমিত দীপিতি অনেক ।
 খসিয়া আসয় যেন সূৰ্য্য খণ্ড এক ॥১২৯
 উপবে দেখিয়ো সীতা বাম লখমণ ।
 বিভীষণ প্রমুখ্যে যতক কপিগণ ॥১৩০
 বাঘৰে আছন্ত বসি বথৰ উপবে ।
 সূৰ্য্য প্রকাশন্ত যেন স্তম্বেক শিখৰে ॥১৩১
 সকল প্রজাব বিজ কোলাহল বোল ।
 জয় জয় বাম ধনি পাইলা স্বৰ্গ কোল ॥১৩২
 আকাশৰ হস্তে বামদেৱে দেখিলন্ত ।
 বশিষ্ঠক আদি কবি ভবত আসন্ত ॥১৩৩
 বামে পুষ্পক চাই বুলিলা বচন ।
 ক্রুতে আসে দেখি ভবতৰ সেনাগণ ॥১৩৪
 বাঘৰ বচনে পুষ্পক বথবৰ ।
 কনেকেতে আসি পাইলা সবাব গুণ ॥১৩৫
 বথবৰে পাইলেক ধৰ্ম্মী মণ্ডলক ।
 কৰবোৰে সব প্রজা নমিলা বামক ॥১৩৬
 ভবতেয়ো নমিলা বামৰ চুই পাৱে ।
 জানকীক প্রণামিলা তত্ন ল্য হুতাৰে ॥১৩৭
 গদগদ বাক্যে বাম প্রাণ ভাই বুলি ।
 পুষ্পক বথত নিয়া ভবতক ভুলি ॥১৩৮
 স্ত্রীৰ অঙ্গন হুমুসন্ত নল নীল ।
 সবাব ভবত বীৰে কুশল পুছিল ॥১৩৯
 তাবা সবে স্বকল ধৰিলা বামুসব ।
 আবোধ্য কুশল পুছিলন্ত ভবতৰ ॥১৪০
 ভবতেয়ো বিভীষণ মনত ধৰিলা ।
 জোয়াৰ প্রসাদে দান হুতক ভবিলা ॥১৪১
 বাকতিক উত্তৰ কবিল বহুবাব ।
 কুশিলে দিলাহা লক্ষ্যক প্রাণদান ॥১৪২

শক্রঘনে নমিলন্ত ছয়ো ভাইব পারে ।
 জানকীক প্রণামিলা সাদৰিত ভাৱে ॥১৪৩
 আন বীৰ সকলক কবিলা আশ্বাস ।
 কাকো গলে বান্ধি কাৰো মুখ চাই হাস ॥
 বামদেৱে বশিষ্ঠক কবিলা প্রণাম ।
 আশীৰ্বাদ দিলা ছুইয়ো চিবঞ্জীৰ বাম ॥১৪৫
 কৌশল্যা মাৱক দেখিলন্ত বহুনাথে ।
 চৰণত পৰি ধৰি জাস্তিলন্ত মাথে ॥১৪৬
 পাৱহন্তে কৌশল্যায়ে সাবঢ়িলা গলে ।
 হৰিষে লোতক বহে নয়ন যুগলে ॥১৪৭
 স্মিতাক নমিয়া নমিলা কৈকেয়ীক ।
 দশৰথ ৰাজ্যৰ তিনিয়ো মহাদেইক ॥১৪৮
 সকল প্রজায়ে বোলে আমি ভালে জীলোঁ ।
 আৰকা আসিলা প্রভু আনন্দ মিলিল ॥১৪৯
 অনেক ভকতি স্তুতি বাণী কৰি কেলে ।
 সবাক বাধে আদৰিলা হাত মেলি ॥১৫০
 ভৰতে চুখানি পানৈ শিৰৰ নমাইল ।
 বামৰ পাৱত নিয়া আপনি পিছাইল ॥১৫১
 দাদা অশ্রুস্ৰতি হেৰা আছয় আমাত ।
 আপনি আসিলা মোৰ অনাধৰ নাথ ॥১৫২
 ৰাজ্যক লৈয়োক দাদা তোমাৰ আপন ।
 মই অনাথক ধৰ্ম্ম কৰাঁ শতগুণ ॥১৫৩
 ভৰতৰ মন জানি ভকত বৎসল ।
 সকল বানৰ ভৈল নয়ন সজল ॥১৫৪
 বামে আনি ভৰতক কোলাত বৈসাইল ।
 বিমানে চড়িয়া ভৰতৰ ঠাৱে আইল ॥১৫৫
 বথ হন্তে নামিয়া বসিলা আসনত ।
 বান্ধব বৰ্গক দেখি হৰিষ মনত ॥১৫৬
 বাধে বোলন্ত শুনিয়োক পুষ্পযান ।
 কবিলা আমাক তুমি বব বহুমান ॥১৫৭
 আজি হন্তে কুবেৰৰ ছৈয়ো গৈয়ো বথ ।
 আমাৰ কাহিনী তান্ত কহিবা সমস্ত ॥১৫৮
 বামক প্রণামি গৈলা দিব্য পুষ্পবথ ।
 কুবেৰ দেৱৰ আগে কহিলা সমস্ত ॥১৫৯
 শুনিয়ো গোপীই বামে পঠাইলা আমাক ।
 বহু মাঝ কবিতা তোমাক বহিবাক ॥১৬০
 কুবেৰে বোলন্ত শুনা বিমান পুষ্পক ।
 বাহে পঠাইলন্ত তোক আমাৰ পাশক ॥১৬১

সনমানে ভুক্ত ভৈলোঁ তান্ত গৈয়ো কহ ।
 যাৰে বাম পৃথিৱীত তাৰে তাক বহ ॥১৬২
 বাম পাশে গৈলন্ত পুষ্পক মহাবথ ।
 কুবেৰৰ সতকাৰ কহিলা সমস্ত ॥১৬৩
 হৰিষে থাকিলা বাম সহবষ হয় ।
 পুষ্পক থাকিলা বহুনাথক বহিয়া ॥১৬৪
 স্ত্ৰীয়াৰ শ্ৰমুখে ঋক্ষ বানৰ যতেক ।
 সবাকো ভৰত বীৰে বিনাৱে অনেক ॥১৬৫
 সভাৰ মাজত বসি কৈকেয়ীৰ স্ত্ৰতে ।
 বামক অঞ্জলি সুৰি বুলিলা কাকুতে ॥১৬৬
 আমাৰ মাৱৰ তুমি পালিয়া বচন ।
 মোক ৰাজ্য দিয়া দাদা তুমি গৈলা বন ॥১৬৭
 বহিবাক নপাবোহোঁ গুৰুতৰ ভাৱ ।
 মই ৰাজ্য দিলোঁ দাদা লৈয়োক তোমাৰ ॥১৬৮
 অথব কি গতক গাধৰে পাৰে যাইতে ।
 কাকে কি পাৱয় হংস গমন আনাইতে ॥১৬৯
 মুষ গোৱে বহিতে নোৱাৰে একে ধুৰে ।
 গৰুড়ৰ বেগক কি শকত ময়ূৰে ॥১৭০
 যত দূৰ চন্দ্ৰ সূৰ্য্য কিৰণ প্ৰকাশ ।
 সকল দেশৰ ৰাজ্য তোমাৰেদে দাস ॥১৭১
 তোমাৰেদে আজ্ঞাকাৰী আছিলোঁহোঁ আমি ।
 আজি হন্তে ৰাজ্যক লৈয়োক আবে স্বামী ॥
 কতভাগ্য কবিতা তোমাৰ পাইলো সজ ।
 আৰকা মিলিলা মোৰ আসৰিশ বজ ॥১৭৩
 তোমাৰ চৰণ দেখি এবাইলোঁ সন্তাপ ।
 আজিসে জানিলোঁ মোৰ নমবিল বাপ ॥১৭৪
 বামে আকলিলা ভৰতৰ ছেন কাষ ।
 সমুখি বোলন্ত বাপ এবাে লৈবোঁ ৰাজ ॥১৭৫
 গলে ছাপি ধবিলন্ত হৰিষ মনত ।
 ক্ৰীসিংহাসনে বাম দেৱে বসিলন্ত ॥১৭৬
 নক্ষিত্ৰামে তিনি ভাই কৰি জটা ছেদ ।
 ভৰতে এবাইলি নিদাক্ষ ছদি খেদ ॥১৭৭
 লক্ষ্মণে সকলে কবিলন্ত পৰিত্যাগ ।
 ভৰতক স্নান কৰাইলন্ত সৰ আগ ॥১৭৮
 লক্ষ্মণে স্নানিলা শক্রঘনে স্নানিলন্ত ।
 অনন্তৰে বাৰচহে স্নান কবিলন্ত ॥১৭৯
 বিতীৰ্ণে স্নানিলন্ত তানৱায়ো ছাৰি ।
 পাছে বহে স্নানিলন্ত বাধৰ দুবাৰি ॥১৮০

কৌশল্যাক প্রমুখ্যে সকল বাস্তুগণে ।
 সীতা গোপীন্দ্রীক স্নান কবাইলা যতনে ॥১৮১
 অঙ্গবাগ উজ্জলিলা অলঙ্কারে মণ্ডি ।
 কৈলাসত নীপিতি কবন্ত যেন চণ্ডী ॥১৮২
 ধামক পিঙ্কাইলা দেব যোগ্য অলঙ্কার ।
 বাসদের অধিক দেখয় জ্যোতিষ্কার ॥১৮৩
 সর্বজনে হুমণ্ডিত নীপিতি কবয় ।
 দেব সভাধান যেন স্তুমিত জ্বলয় ॥১৮৪
 ভবতে যে বোলন্ত হুমন্ত্র শুন বাক ।
 কাণ্টে বথ সাজি আন যাওঁ অযোধ্যাক ॥১৮৫
 ভবতব বচনক কবি শিবোগত ।
 তেখনে হুমন্ত্র সাজি আনিলেক বথ ॥১৮৬
 শ্রীধামে চড়িয়া যাই বথব উপরে ।
 আপন বসিলা বথে ভবত কুমাবে ॥১৮৭
 ধরল ছত্রে ক তুলি ধবলা লক্ষ্মণে ।
 ঢোলে যেত চামর হুগ্রীর বিভীষণে ॥১৮৮
 শত্রুজয় নাগ পৃষ্ঠে হুগ্রীর চড়িলা ।
 অনেক হাজার গজে বেড়িয়া লখিলা ॥১৮৯
 বাস আসে দেখি অযোধ্যায় বঙ্গ ভৈল ।
 সাগবব চৌ যেন উৎখলিয়া গৈলা ॥১৯০
 যোড়ল সহস্র নাবী ধবি ফুল ফল ।
 হুবর্ণব ঘট ধবি কবে হুমঙ্গল ॥১৯১
 পদূলী পদূলী শুনি উকলীৰ ধ্বনি ।
 অলঙ্কৃত প্রদীপ থাকিলা পুৰী ছানি ॥১৯২
 বাসীক বজারে কতো বজারে বর্দল ।
 ধুমুচি ভেমচি বাস্ত উগব কাঁহাল ॥১৯৩
 ধানে ধানে শুভ শুভ পাঁবে জয় জয় ।
 ভাট সেবে নানা ছন্দে চপলা পড়য় ॥১৯৪
 নৃত্য গীত আনন্দে বাজয় কবতাল ।
 নানাবিধ মাদ্রল্য শব্দ কোলাহল ॥১৯৫
 বন্দীজনে বেড়িয়া চৌদিশে স্তুতিদান ।
 ব্রাহ্মণ সব বেদধারি আশীর্বাদ ॥১৯৬
 সব জন মনোবথ পুন্নিলা অশেষ ।
 অযোধ্যা পুৰীত বাস ভৈলন্ত প্রবেশ ॥১৯৭
 প্রথমে কৌশল্যা আপ বাড়িল সমুত্ত ।
 সন্তান এবাইরা সতী ভৈলা আনন্দিত ॥১৯৮
 কৌশল্যাব চরণে তিনিরো প্রণামিল ।
 পারহন্তে কৌশল্যায়ে সারঙ্গী বসিল ॥১৯৯

পরিয়া আছিলো বাস বব সন্তানপতে ।
 এতকাল আছিলোহা পুতাই বনতে ॥২০০
 পুঞ্জ শোক এবাইলোঁ দেবিলোঁ আবেতাকে ।
 অস্তর্গতে দহে যৌব হুস্বামীব শোকে ॥২০১
 হাহাতো টীকব স্বামী গোপীন্দ্র আমাব ।
 বনবাস খাটি আইলা হুপুঞ্জ তোমাব ॥২০২
 হবি হবি প্রভু কবিলোহা বহু ছেদ ।
 তোমাক হুমবি অহনিশে ছদি খেদ ॥২০৩
 শ্রীধাম লক্ষণ সীতা মনত বিকলে ।
 কৌশল্যাক প্রবোধিলা নয়ন সজলে ॥২০৪
 সকল কথা কবামে কহিলা মারত ।
 আপনাব কথা বত লঙ্কাত বনত ॥২০৫
 আপন তবিলোঁ সব দেব প্রসাদে ।
 নিতে নিতে তোমাব আনন্দ আশীর্বাদে ॥২০৬
 বুলিলন্ত ভবতে হুগ্রীর শুনা কায় ।
 পুণ্য যোগে বাসক দিলোক সব রাজ ॥২০৭
 পৃথিবী মধ্যত তীর্থ আছয় বহুত ।
 চাবি সাগবক লাগি পঠায়োক দূত ॥ ২০৮
 ভবতব বচন আদব কবি লৈল ।
 পাঞ্চশত তীর্থ জল আনিবাক গৈল ॥২০৯
 চাবি হুবর্ণব ঘট চাবি বীবে দিল ।
 চাবি সাগবব জল আনিতে পেশিল ॥২১০
 হুগ্রীর আদেশে ধরত মহাবীৰ ।
 দক্ষিণব সাগবব মিলাইলন্ত নীব ॥২১১
 পশ্চিমক গৈলন্ত জাম্বব মহাবল ।
 হুবর্ণ কুন্তত কবি আনিলন্ত জল ॥২১২
 বেগদসি বীব বল কার্য্যত বখানি ।
 উত্তব সাগবে গৈরা আনিলন্ত পানী ॥২১৩
 বীবব বলিষ্ঠ হুবেণ মহাবল ।
 যোগাইলন্ত পূব সাগবব হস্তে জল ॥২১৪
 শাস্ত্রত বিহিত বত বস্ত সবিশেষ ।
 অভ্যেক মানে বত কবিলা প্রবেশ ॥২১৫
 হুবর্ণ পাটত বাস জানকীক ধৈল ।
 হুমঙ্গল আভরণ শরীকত ভৈল ॥২১৬
 শুনা নিবন্তবে ইটৌ বাসায়ন কথা ।
 ইহেন মানবী জয় বকবিরো কথা ॥২১৭
 কামব চবিত্ত ইটৌ শুনা সভাসন ।
 বোলোঁ বাস বাস পাইবা পবন সম্পদ ॥২১৮

৫৫ অমৃত্যু—ঐশ্বৰ্য্য অধিকার
হলবি।

বশিষ্ঠ গৌতম,
বিত্তিহোত্র পৰাশৰ।

কাত্যায়ন ভৰু,
আদি মুনি নিবন্তৰ ॥১

বহু বিধ ফলে,
বান্ধৱ সীতা স্নানিল।

বিধি ব্যৱহাৰে,
অগনি জালিয়া,
অশেষ আহুতি দিল ॥২

ৰাজ্যৰ যতেক,
ত্ৰাঙ্কণ পাত্ৰ সকলে।

শ্ৰীবাম সীতাক,
চাৰি সাগৰৰ জলে ॥৩

নৃত্য গীত বাছ,
মিলি গৈলা কোলাহল।

বামৰ যি বেটা,
সিটো গৈলা বসাতল ॥৪

সকল আকাশ,
ইন্দ্ৰাদি দেৱ সকলে।

সব নদী জল,
দুৰ্ব্বাক্ষত ফুলে জলে ॥৫

স্বৰ্গে দেৱবাছ,
গাৱয় বাৱয় তাল।

পৃথিৱী গগন,
বিজ জোতি কোলাহল ॥৬

ধৱল ছত্ৰেক,
হুৰিণীত শত্ৰুঘণে।

শুভ্ৰ যে চামৰে,
হুৰিণীয়ে হুৰিণীয়ে ॥৭

চন্দ্ৰৰ সদৃশ,
বিধে আৰো বিভীষণে।

জৰতে আপনি,
নানাবিধ পাত্ৰগণে ॥৮

বতনে মণ্ডিত,
শতক পদ্মৰ মালা।

বায়ুত কবিতা,
বামক হুৰিণী কাল ॥৯

মাণিকে বচিত,
গজ মুকুতাৰ মালা।

কুবেৰে আনিয়া,
দেখি বৰ জ্যোতিষ্কাৰ ॥১০

কৰ্ম্মাগতে ৰাজ্য,
হৰিষ বৰ মিলিল।

হুৰি পুৰি বাছি,
ত্ৰাঙ্কণক দান দিল ॥১১

অযুত বলধ,
ত্ৰিশ কোটি তোলা,
দিলন্ত শুদ্ধ হুৰণ।

অযুতেক গ্ৰাম,
সকল শস্যে সম্পূৰ্ণ ॥১২

সূৰ্য্যৰ সদৃশ,
হুৰণ বহু ৰচিত।

আতি হুশোভিত,
পিঙ্কিলা হুগ্ৰীৰ মিত্ৰ ॥১৩

বালিপুত্ৰ বুলি,
আগক লাগি মতাইল।

কনকে বচিত,
কুণ্ডল তুলি পিন্ধাইল ॥১৪

ছিকি মিকি কৰে,
নিবমল আতি তাৰ।

সীতাৰ গলত,
শুদ্ধ মুকুতাৰ হাব ॥১৫

দেৱাজ বস্ত্ৰক,
সব অলঙ্কাৰে মণ্ডি।

নাৰায়ণ পাশে,
হবৰ কোলত চণ্ডী ॥১৬

যতেক হুন্দৰী,
হুৰিণীত অলঙ্কাৰে।

কানি আঙ্গুলিৰ,
নতৈলে কেহোঁ সীতাৰে ॥১৭

সব নগৰৰ,
হুৰিণীত বববালা।

শবত কালৰ,
বেঢ়িলা নকত্ৰ মালা ॥১৮

লক্ষ কোটি কোটি,
স্বৰ্গ গজমতী হাব।

সীতা দেবী তাক, হাতত লৈলন্ত,
কাড়িয়া আনি গলব ॥১৯
মাক্তিক লক্ষে, দেবী সহবিবে,
হাস্তমনে মনে চাই।
হাসিয়া সীতাক, বাঘরে বোলন্ত,
দিয়ো যাক অভিশ্রায় ॥২০
স্বামীব বচন, শুনিয়া জানকী,
আনন্দ হবিষ পাইল।
বায়ু পুত্রক, লাগি আপনাব,
কণ্ঠব হাব পেলাইল ॥২১
হুমুসন্ত বীবে, হবিষে পিচ্ছিল,
মনোময় গজমতি।
মেক পৰ্বতব, উপবে শোভয়,
চন্দ্রব যেন জেউতি ॥২২
যত যত সব, মুখ্য কপিগণ,
নল নীল দধি তাব।
সবার মনক, পুথিয়া বাঘরে,
পিচ্ছাইলন্ত অলকাব ॥২৩
সকল সম্পত্তি, দেখিয়া বাঘরে,
হবিষ পাইলা আশেষ।
মাস দিন তৈত, হুথতে আছিল,
চলিলা আপন দেশ ॥২৪

৩০ অধ্যায় - হনুমন্ত প্রকৃতিব নিজ নিজ দেশলৈ
গমন আক-শ্রীৰামব বাহ্য পালন।

হবি।

বাঘরক পবিত্রি, সবে য়েবে চলি তৈলা,
শোকে কাশো শবীবে নসহে।
বিতীৰণ হুত্ৰীৰব, যত কপি ভালুকব,
আধাকে বননে জল বহে ॥১
শ্রীৰামে বোলন্ত শুনা, বাপু হনুমন্ত তোক,
অলকাব নাহি যোগ্যপব।
যেহি অভিজত তোব, মনত বাহুনি আছে,
আমাত মান্দিয়ো দেও বব ॥২
হাতবোবে হনুমন্ত, বব মান্দিয়াক প্রতি,
হবিষে আগন্ত তৈলা দিহ।
যারদেক পৃথিবীত, বাম কথা প্রচাবর,
ততকাল রাউক যোব জীৱ ॥৩

সীতা দেবী গোসানীব, চবনব দাস জই,
বব যোক নলাগয় আন।
গোসানীব অহুগ্রহ, থাকর আমাত য়েবে,
আব কি সাধিবো বহু মান ॥৪
শ্রীমন্ত সাবটি ধবি, বামদেহে কোকুহলে,
বায়ু পুত্রক দিলা বব।
যারদেক সপ্তদীপা, পৃথিবী সাগব সাত,
ধাকে মেক পৰ্বত মন্দব ॥৫
আবোগ্য শবীবে বাপ, থাকা বুবা কলেজবে,
অহুকুলে বহিবেক বাহু।
আমাব প্রসাদে তোব, কিছু হুথ হুথিবেক,
ততকাল জইবে পবমান ॥৬
বামব বচন অস্তে, সীতাদেবী দিলা বব,
বায়ু পুত্রব হুথ চাই।
দেৱ অপেখবা সবে, তোক সেৱা কবিবেক,
ইহাত বিশ্বয় কিছু নাই ॥৭
যথাত তথাত তোক, অচিন্তাতে মিলিবেক,
অয়ত সদৃশ মখুকল।
দেৱতাৰ উপবোগ, হুগতি শীতল জল,
চিন্তিলাতে মিলিবে সকল ॥৮
শ্রীৰাম সীতাৰ পদ-, ধুলি শিবে তুলিলৈলা,
অধোমুখ তৈলা হনুমন্তে।
আপন দেশক লাগি, বিবাদে চলিলা গৈলা,
বামহাতে লোহ মলছন্তে ॥৯
বিতীৰণ মুখ্য কবি, বাকস চলিলা সবে,
বাঘরত প্রসাদক পাৱ।
শ্রীৰাম লক্ষণ সীতা, কুপারে আহুল তৈলা,
থাকিলন্ত সেহি মিশ চায় ॥১০
সবে য়েবে আপনাব, দেশক চলিলা বামে,
লক্ষণক হুলিলন্ত কাব।
সীতাদেবী পটেখবী, আমি বাজবাজ্যেখব,
বাপ তুমি হরো বুববাজ ॥১১
লক্ষণে বোলন্ত দাদা, যোক করা কবিরোক,
নলাগয় ইসব জজাল।
ইজ্জতিত কুমানব, শববিকজাল এৱাই,
হুথে তোম হুজো কতকাল ॥১২
একোৱে একাবেযেবে, লক্ষণ নতৈলাবাসে,
তবতক কৈলা বুববাজ।

সমাধি কবনি ভৈলা, বশিষ্ঠ কুলৰ গুৰু,
বিহিন্স সপুত্রে সমাজ ॥১৩
বামৰ বাজ্যত কিছু, অন্ধ্যায়ক নোৱাৰয়,
উচিতিত তুলি লৱে কৰ।
পৃথিবীত সৰ্ব শস্য, উপজয় মধুকল,
কুহ্মে ভূষিত তৰুবৰ ॥১৪
বৎসৰ দ্বাদশ শত, আৰোগ্য জীৱয় নব,
আৰ জীয়ে সহস্ৰ সংখ্যাত।
নাৰী সবে স্তম্ভাশীৰ, পতিব্ৰতা ধৰ্ম কৰে,
পিতৃ আগে পুত্ৰ নোহে পাত ॥১৫
ব্ৰাহ্মণ ক্ষত্ৰিয় বৈশ্য, শূদ্ৰ সবে আচৰয়,
যাহাৰ বিহিত যেন ধৰ্ম।
দেৱ ৰিজ পিতৃ মাতৃ, গুৰু আৰাধন পৰ,
কাহাৰো নাহিকে নিত্য কৰ্ম ॥১৬
নানাবিধ যজ্ঞ সব, বাম দেৱে কৰিলন্ত,
আপনাৰ মনোৰথ পূৰি।
ধন জন অলঙ্কাৰে, মণ্ডিত সকল লোক,
সুগন্ধ চন্দনে কৰি ভূৰি ॥১৭
যাব যেন নীতিচয়, কদচিতো নপৰয়,
গুৰুত ভকতি কৰে শিষ্য।
বামৰ বাজ্যত কিছু, অন্ধ্যায়ক নোৱাৰয়,
নিতে নিতে অযোধ্যাত বিশ্ব ॥১৮
কামায়ণ কথা শুনি, শৰীৰ নিষ্পাপ সব,
সকল আপদ হেলে তৰি।
যত যত ধৰ্মচয়, সব অগ্ৰয়াসে সিজে,
নয়াইবেক যমৰ নগৰী ॥১৯
গুৰ্বিগী অপুত্ৰ জনে, কপৱতী কণ্ঠাগণে,
মন অভিলাষে পাৱে স্বামী।
অম্বুবাঢ়েপাৱেহুখ, আৰোগ্যে জীৱয়লোক,
অন্তকালে হোৱে স্বৰ্গগামী ॥২০
মহা ঋষি বান্দীকিয়ে, কামায়ণ কৰিলন্ত,
সাক্ষাতে জানিবা যেন বেদ।
জ্ঞানে অমৃত ব্ৰয়, সকল পাপৰ কয়,
সংসাৰৰ বন্ধ হোৱে ছেদ ॥২১
কলি মল কলুষক, বিনাশন ঘৰ পুৰী,
জিনিবাৰ শুনা ইটো খণ্ড।
প্ৰণামও সৰ্ব্বতী, শ্ৰীৰাম দেবেসে গতি,
সমাপতি ভৈলা লঙ্কাৰাত ॥২২

কবিবাজ কন্দলী যে, আমাকেসে বুলিৱয়,
কৰিলোহোঁ সৰ্বজন বোধে।
কামায়ণ সুপয়াৰ, শ্ৰীমহা মাণিকে যে,
ববাহ বাজাৰ অনুবোধে ॥২৩
সাত কাণ্ড কামায়ণ, পদ বন্ধে নিবন্ধিলো,
লঙ্কা পৰিহৰি সাবোধত।
মহামাণিকৰবোলে, কাব্যবস কিছো দিলোঁ,
ছন্দক মথিলে যেন স্নত ॥২৪
পণ্ডিত লোকৰ য়েবে, অসন্তোষ উপজয়,
হাতযোৰে বোলোঁ শুদ্ধ বাক।
পুস্তক বিচাৰি য়েবে, তৈত কথা নপাৱাহা,
তেবে সবে নিদ্দিবা আমাক ॥২৫
বলে সাগৰক তৰি, দাশৰথি বাম হৰি,
লঙ্কা নগৰীত পয়োসাৰ।
ঘোৰ সমৰক কৰি, বাৱণক সংহৰিয়া,
দেৱতাৰ চিন্তিলা নিস্তাৰ ॥২৬
শুনিয়োক সভাসদ, কামায়ণ কথা ইটো,
পাতকৰ সাক্ষাতে অগনি।
মহা দুঃখ গৃহবাস, জানিয়া এৰিয়ো আশ,
চিন্তা বধু বংশ শিৰোমণি ॥২৭
অগণিত পৰিক্ৰিয়া, সীতাক অযোধ্যা নিয়া,
সকুটুখে ভৈলা এক ঠাই।
মাধৱ কন্দলী গাইলা, শ্ৰীৰামেঅযোধ্যাপাইলা
জয় জয় আনন্দ বৰ্ধাই ॥২৮

৫৭ অধ্যায়।

হলবি

নৰোঁ নৰোঁ বাম, দুৰ্বাদল শ্যাম,
সৰ্ব গুণে অনুশাম।
যাব গুণ নাম, ধৰ্ম অনুশাম,
মুকুতি স্থখৰ ধাম ॥১
নিত্য নিবন্ধন, দানৰ গজ্ঞন,
যিটো দেৱ মহেশ্বৰ।
যাব আত্মা বাণী, শিবে ধৰে জানি,
ব্ৰহ্মা হব পূৰ্ণব ॥২
যাব আদি অন্ত, বেদে নজানন্ত,
নিৰ্গুণ গুণ সাগৰ।
যিটো সৰ্বোত্তম, নাহি যাব সম,
মায়াৰ যিটো ইশ্বৰ ॥৩

খিটো সর্বাধম, হোরে সর্কোত্তম,
 বামত লৈয়ো শবণ ॥৮
 বনব বানব, চবণে বামব,
 শবণ লৈলেক মাত্রে ।
 এতেকে নি সবো, ঈশব বামব,
 সহায়ব ভৈলা পাত্রে ॥৯
 নিজ ভাৰ্য্যা বৈবী, বারণ নৃপতি,
 তাব ভাই বিভীষণ ।
 বামক ভজিয়া, ভ্রাতৃক ভ্যজিয়া,
 বামত লৈলা শবণ ॥১০
 এতেকে তাহাক, পবম হুহুদ,
 বুলি বামে ধবিলন্ত ।
 বারণক মাৰি, নৃত্ত বাজ্য তাব,
 তাহাকে সব দিলন্ত ॥১১
 এতেক জানিয়া, বামত ভজিয়ে,
 ত্যজিয়া সমস্ত কাম ।
 সংসাৰ সাগব, হুখে হোৱা পাব,
 ডাকি বোলে। বাম বাম ॥১২

इति महाकाव्यं समाप्तम् ।

ৰামায়ণ ।

উত্তৰাকাণ্ড ।

১ অধ্যায় ।

সীতাৰ বনবাস ।

ওঁ নমঃ শ্ৰীকৃষ্ণায় ॥

জয় জয় জগত জনক শ্ৰী ৰাম ।
অধম উদ্ধবে যাৰ লৈলে গুণ নাম ॥১
যাক স্তম্ভৰণে তৰি দুৰ্ঘোৰ সংসাৰ ।
কৰোঁ। ছেন ৰামৰ চৰণে নমস্কাৰ ॥২
নমোঁ। নমোঁ। বধুকুল তিলক কেশৱ ।
জয় জয় সীতাৰ সম্ভৱিত কুশ লৱ ॥৩
ৰাম গৈল স্বৰ্গ সীতা পাতালে গমন ।
শঙ্কৰে ৰচিল। শ্ৰীৰামৰ চৰণ ॥৪
ৰাম পাদপদ্ম দুই হৃদয়ত ধৰি ।
গুৰুৰ চৰণ মনে নমস্কাৰ কৰি ॥৫
বিৰচিলো উত্তৰাকাণ্ডৰ কথা সাৰ ।
হোক পদ ৰাম পাদ প্ৰসাদে প্ৰচাৰ ॥৬
শুন। নিবন্তৰে ইটে। কথা ৰামায়ণ ।
সংসাৰ নিস্তৰি যাৰ কৈকুটক মন ॥৭
ৰাম নাম বিন। নাই কলিত নিস্তাৰ ।
হেন জানি ৰামৰ চৰিত্ৰ কৰা সাৰ ॥৮
ৰাম নাম প্ৰমত্ত সিংহৰ মহানাদে ।
পলাই পাপ হস্তীযুথ পৰম বিবাদে ॥৯
সমস্ত ধৰ্ম্মৰে ৰাম নামত নিবাস ।
সি সি মহাজ্ঞান যাৰ নামত বিলাস ॥১০
ৰাম বন গৈলা পালি পিতৃৰ আদেশ ।
শুনিয়োক। উত্তৰাকাণ্ডৰ কথা শেষ ॥১১
তহিতে সীতাক হৰি নিলে লঙ্কাপতি ।
হুগ্ৰীৱ সহিতে পাছে ভৈলা বিদ্বেষতি ॥১২
সাগৰত সেতু বান্ধি বধি ৰাৱণক ।
অযিত পৰীক্ষা ৰামে কৰিলা সীতাক ॥১৩

প্ৰাসাদে ৰঞ্জিয়া যত ভালুক বানৰ ।
কবিলন্ত ৰাজ্য দশ হাজাৰ বৎসৰ ॥১৪
জানকী সহিতে ভোগ ভুঞ্জিলা ভুকুতি ।
ৰামৰ সন্তানে সীতা ভৈলা গৰ্ভৱতী ॥১৫
কৌশল্যা প্ৰমুখ্যে স্বাপ্ত সৰাবো উৎসৰ ।
আনন্দ হৃদয় দেখি ভৈলন্ত ৰাঘৱ ॥১৬
মিলিল দুযোগ পাছে বিধিৰ বিপাকে ।
ৰামক কহন্ত সীতা স্বপ্নৰ কথাৰ ॥১৭
শুনিয়োক প্ৰভুদেৱ সাধোঁ। এক কাষ ।
স্বপ্নত আছিলো আজি তপোবন যাজ ॥১৮
ঋষি পত্নীগণে মোক সাদৰিলা ৰঞ্জে ।
আছিলো কোঁড়কে আজি তাস্থাৰ সঞ্জে ॥
তোমাৰ প্ৰসাদে সেই পাওঁ তপোবন ।
তেবেসে মোহোৰ হোৱে সাকল স্বপন ॥২০
হেন শুনি বধুনাথ ভুলিলন্ত হাস ।
নতো গুচে তোমাৰ বনৰ হাবিলাস ॥২১
স্বপনৰ বস্ত কোনে পাৱে সচেতত ।
হাসিবেক ইটো কথা নকৈবা লোকত ॥২২
এহিমতে কতো দিন আছন্ত ৰাঘৱ ।
চাব মুখে শুনিলা-লোকৰ গলাৱৰ ॥২৩
দুৰ্দুখ দুৰ্জ্ঞান জনে দেই অপমণ ।
সীতাক নিলেক হৰি ৰাৱণ ৰাক্ষস ॥২৪
একেধৰী নাবী সীতা আছিল লঙ্কাত ।
কিমতে পৈশন্ত তাস্ত ৰাঘৱ সজ্জাত ॥২৫
শুনি হেন দুৰ্জ্ঞান জনৰ অপবাদ ।
ৰামৰ মনত হেন মিলিল বিবাদ ॥২৬

তৈল অধোমুখ যেন পবিল নির্ধাত ।
 কতেকব মুখত চাকিবোঁ দিরা হাত ॥২৭
 ইটো সূর্যবংশব কলক কতো নাই ।
 সীতার ভ্যাগব পবে নেদেখোঁ উপাই ॥২৮
 মনে বিষবিধি বায়ে কবিলন্ত সাব ।
 জানকীর চিন্তাত দেখন্ত অন্ধকাব ॥২৯
 উত্তলধুত্তল চিত্ত নাহি হুখ শাস্তি ।
 লক্ষ্মণক বিবলে বুলিলা শুনি গাছি ॥৩০
 বিপাক্তে পবিলো বাপ উদ্ধবা আত্মক ।
 জনবাদে দিল্লো নিরা নির্বাস সীতাক ॥৩১
 নেদেখোঁহো আব যেন জানকীর মুখ ।
 মবণতো কবি লোক অপবাদ ছুঃখ ॥৩২
 বামব আদেশ শুনি কান্দন্ত লক্ষ্মণ ।
 নেদন্ত উত্তব বুজি বামবর মন ॥৩৩
 বায়ে বোলন্ত পাছে বচন বিচাট ।
 সীতাক বাধিবি যেবে আগে মোক কাট ॥
 বামব কটক লক্ষ্মণব ডব বব ।
 বধ লৈয়া গৈলা পাছে জানকীর ঘব ॥৩৫
 উঠিলোক বধে শাস্তী মার কার্য জানি ।
 দেখা তপোবন বায়ে দিলন্ত মেলাবী ॥৩৬
 হেন শুনি সীতা শাস্তী তৈলা সালংকৃত ।
 সুবুজিল একো বাম স্বাধীৰ ইঙ্গিত ॥৩৭
 চড়িলন্ত বখত ছুৰ্যোগে নেই টানি ।
 লক্ষ্মণে ডাকন্ত বধ লবিল গোসানী ॥৩৮
 কতো বেলি পাইলা গৈয়া তপোবনমাজ ।
 লক্ষ্মণে বোলন্ত কান্দি জানকীত কায় ॥৩৯
 নামিরোক মার অঘোধ্যাব এবি আশ ।
 তোমাক দিলন্ত আবে বামবে নির্বাস ॥৪০
 এহি বুলি বকানকি কবন্ত ক্রন্দন ।
 শুনি সীতা গোসানীর হবিল চেতন ॥৪১
 মাত্তিত পবিল চলি বিহ্বল স্বভাব ।
 কতোক্ষণে চেতন লভিলা শাস্তী মার ॥৪২
 লক্ষ্মণক চাই পাছে লাগিলা বুলিতে ।
 উলটি অঘোধ্যা বাই। বামব সন্ধিতে ॥৪৩
 যোব অর্থে তোমাব সন্তাপ বাপ ব্যর্থ ।
 বায়ে নিকালন্তে কুন্নি কিসব সৌন্দর্য ॥৪৪
 যোহোব মবণে আত কিছু নাহি খেদ ।
 নর্ভব বিনাশে বায়ে তৈলা কন্দোহন ॥৪৫

আবে বাম স্বাধী হুখে দুঃস্বস্তাক বাজ ।
 মবি যাওঁ মই দ্বিমাখিতী বনমাজ ॥৪৬
 এহি বুলি আউব নোঙরাবিলা মাত্তিবাচ ।
 কান্দন্তে হুমিত্রোহিত গৈলা অঘোধ্যাক ॥৪৭
 কৈব কত সিটো সীতা শাস্তীব নিকাচ ।
 লক্ষ্মণে এবিলা দেবী দেখন্ত আছাব ॥৪৮
 মানিল মবিল শোকে অগনিব বিব ।
 কোন দিশ যাওঁ এবে নপাওঁ উদ্দিশ ॥৪৯
 কান্দন্ত কদলী যেন প্রচণ্ড বাতাসে ।
 মুচ্ছা গৈয়া পবিলন্ত বনত হাতাশে ॥৫০
 বনজন্ত সবো কান্দে সীতাক আববি ।
 কতোজননে বিকে শিবে পক্ষীছারা কবি ॥৫১
 চেতন লভিয়া কতো কান্দন্ত তবাসে ।
 নবহয় প্রাণ আব বামব নৈবাশে ॥৫২
 দেখন্তে জনক শোক অগ্নিজাল গারত ।
 উঠন্ত বৈসন্ত যে পবন্ত ধাত ধাত ॥৫৩

২ অধ্যায় ।

বাজীকিব আশ্রয়লৈ সীতার আনয়ন আক
 লয় কুশব কব ।

কবন্ত সন্তাপ সতী আতি দীর্ঘ বায়ে ।
 শিশু সমে বাঙ্গীকি মিলিল সেহি ঠারে ॥১
 সীতার অরহা দেখি তৈলা সলোভক ।
 কার্য লখি মনে পবিহিলা বামবক ॥২
 বামত কবিল আসি পবন কুশতি ।
 হবি হবি মহাশাস্তী হেনসে বিপত্তি ॥৩
 অনেক আশ্বাস আসি বুলি শিশু সমে ।
 জানকীক নিলা কবি আপোন আজ্ঞে ॥৪
 অনুক্ষেপে দহে দেহ। বামব বিবোধে ।
 বাঙ্গীকি পুথিলা পাছে তাকজীউ বোধে ॥৫
 কল মূল আহাবে জীৱন্ত জনমার ।
 কুশিত শয়ন বুলি কুশব স্বভাব ॥৬
 মলিন বসন সীতা তাপসীর বেশ ।
 খপিলন্ত সিটো বনবাস মহাক্ষেপ ॥৭
 লোভকে পাঞ্জবি জিহে মুগ্ধে সন্তাপ ।
 বাঙ্গীকিক দেখন্ত জনক যেন বাপ ॥৮
 কবন্ত সবনে দেবী দীর্ঘ যে নিবাস ।
 অনুদিনে তৈলা আসি নর্ভব কন্দোহন ॥৯

ঋষি ভাৰ্য্যা সকলে আবৰি তাক আছে ।
 উপজিলা যৱজ্ঞ। কুমাৰ দুই পাছে ॥১০
 দেৱ দিব্যমান দুয়ো শিশু স্কুমাৰ ।
 বামৰ সমান দুয়ো নাসিকা আকাৰ ॥১১
 তেজস্ব আয়ত নেত্ৰ তন্তু চাক শ্যাম ।
 জ্যেষ্ঠ ভৈলা কুশ কনিষ্ঠৰ লৱ নাম ॥১২
 বাঢ়ন্ত কুমাৰ দুই তপোবন মাজ ।
 যত জাতকৰ্ম কৰাইলন্ত ঋষিৰাজ ॥১৩
 পঢ়াইলন্ত নিবন্তৰে বাজনীতি তথা ।
 শিখাইলন্ত সাতোকাণ্ড বামায়াণ কথা ॥১৪
 জানিলন্ত সবে অস্ত্ৰ শাস্ত্ৰ যেন নয় ।
 ভৈলন্ত প্ৰবোধ দুয়ো সীতাৰ তনয় ॥১৫
 বামৰ চৰিত্ৰ দুয়ো ভায়ে গাৱে গীত ।
 কোকিলৰ কণ্ঠ সম শুনি মূললিত ॥১৬
 যন্ত্ৰ সব বাৱে বিপৰীত তাৰ নাদ ।
 শুনিয়া বান্দীকি দেশ দুইকো আশীৰ্বাদ ॥
 হোৱা ছিৰঞ্জীৱ লৱ কুশ দুয়ো ভাই ।
 দেশে দেশে বামৰ চৰিত্ৰ ফুৰাঁ গায় ॥১৮
 নগৰ গ্রামত সমন্তৰে বঞ্জি চিত ।
 বামৰ সভাত পশি দুয়ো গাইবা গীত ॥১৯
 শুনিয়া সম্ভুক্ত হইব বাঘৰ মন ।
 দুইহাস্তকো সন্তোষে দিবন্ত বহুধন ॥২০
 নলৈক কিঞ্চিতো ধন মোহোৰ বচনে ।
 বামৰ চৰিত্ৰ আত্ৰ গাইবা একমনে ॥২১
 বান্দীকিৰ আজ্ঞা দুয়ো শিৰোগত কৰি ।
 দেশে দেশে গান্ধ গীত হাতে তাল ধৰি ॥২২
 অমৃত মধুৰ শুনি কোকিলৰ স্বৰ ।
 শুনি আনন্দিত চিত্ত সমস্তে লোকৰ ॥২৩
 বামৰ চৰিত্ৰ শুনি যেন লাগে ধ্যান ।
 নাই ক্ৰুধা ক্ৰুধা সবে এবে অন্নপান ॥২৪
 দুই হাস্তবোৰে কপে গুণে গীতে আতিভুলি ।
 বেঢ়িয়া প্ৰশংসে প্ৰজা ধন্ত ধন্ত বুলি ॥২৫
 নলৱন্ত একো যেই যিবা দেই দান ।
 কল মূল ভোজন বাকলি পৰিধান ॥২৬
 লৱৰ কুশৰ কথা এহিমানে ধৰ্ত ।
 বামৰ তথাত যেন কাৰ্য্য তাক কৰ্ত ॥২৭
 যেহি দিনা দিলা বামে নিৰ্ভাস সীতাক ।
 নাই অন্নপান প্ৰভু ভৈলন্ত অৰাক ॥২৮

কান্দন্তে কান্দন্তে ভৈলা নয়ন তবধ ।
 কবিলোঁ পাতকী গৰ্ভবতী স্ত্ৰীৰ বধ ॥২৯
 তেজিলোঁ পাতকী মই নিদাক্ষ মনে ।
 সিকি স্কুমলী বালা জীৱে আজি বনে ॥৩০
 সিংহে বাঘে ভৃগুৰে নিৰ্জনে আজিপায় ।
 স্বহাতে বধিলোঁ আজি সীতাক পঠাই ॥৩১
 এহি বুলি বামচন্দ্ৰে কবন্ত বিলাপ ।
 ভৰত লক্ষ্মণ শত্ৰুঘনৰ সন্তাপ ॥৩২
 সীতা বিনে কামৰ সুগুচে হৃদি খেদ ।
 নিদ্রা নাসে নিশাত লোতক নাহি ছেদ ॥৩৩
 তেজন্ত নিশ্বাস সীতা বিনে অহৰ্নিশ ।
 এহিমতে কতিপয় বকিলা ববিষ ॥৩৪
 ইটো কথা থাকোক সম্প্ৰতি এহিমতে ।
 শুনা বামে অশ্বমেধ যজিলা যিমতে ॥৩৫

৩ অধ্যায় ।

বামৰ অশ্বমেধ যজ্ঞ ।

একদিনা বাঘৰে আছন্ত সভাপাতি ।
 পুছিলন্ত কথা পাছে বশিষ্ঠক মাতি ॥১
 কোন যজ্ঞ আছে সৰ্ব্ব যজ্ঞতে বিশিষ্ট ।
 নিৰ্ণয় কৰিয়া তাক কহিয়ো বশিষ্ঠ ॥২
 কাহাক যজিলে মনোবধ হৱে সিদ্ধি ।
 কহিয়ো কমন্তে মহাঋষি যেন বিধি ॥৩
 শুনিয়া বশিষ্ঠ পাছে দিলা সমিধান ।
 নাই আন পুণ্য অশ্বমেধ যজ্ঞমান ॥৪
 পূৰ্বত আছিল ইলা নৃপতি প্ৰভাপে ।
 স্ত্ৰী ভৈলা বাজা পাছে মহেশ্বৰ শাপে ॥৫
 অশ্বমেধ যজ্ঞ যজি গোবিন্দৰ পাৱে ।
 ভৈলন্ত পুৰুষ দুনাই যজ্ঞৰ প্ৰভাৱে ॥৬
 অশ্বমেধ যজ্ঞ সম নাহি পৃথিবীত ।
 শুনি যজ্ঞ কৰিব বামৰ ভৈল চিত্ত ॥৭
 লক্ষ্মণক আনি বামে নিযোজিলা কাম ।
 আমবাত কৰোঁ অশ্বমেধ যজ্ঞবাজ ॥৮
 সাত পৃথিবীৰ বাপ নৃপতি জ্বাৱো ।
 বাহি বাহি বিপ্ৰসব সম্বৰে আনাৱো ॥৯
 শুনিয়োক লক্ষ্মণ দুঃখৰ সইতৰী ।
 যিলাৱো সন্তাব বিলম্বক পুৰিহৰি ॥১০
 বামৰ আদেশে পাছে পাৰি দিলা দূত ।
 ভৈলা সবে হাকাকতে নৃপতি অমৃত ॥১১

হুৰ্ণ বজতে ভবি অসংখ্য শকতে ।
 বায়ব পারক আসি মন্ডল প্রকটে ॥১২
 হুগ্ৰীৰ অঙ্গন নল নীল হুমুস্ত ।
 আসিলন্ত হবিষে বানব অপৰ্য্যাপ্ত ॥১৩
 অনেক ভালুক সবে আইল ঋকবাজ ।
 বিভীষণ আসিলন্ত বাক্স সমাজ ॥১৪
 ভালুক বানব বাক্সব বাজা তিনি ।
 বায়ক প্রণামি ভেটিলন্ত তিনি তিনি ॥১৫
 হুৰ্ণ বজত বত যোগাইলা সজ্জাব ।
 বাঘে কবিলা তাম্বাক সতকাব ॥১৬
 যজ্ঞৰ শুনিয়া নাম যত মহাশয়ি ।
 অযোধ্যা ভবিল আসি পৰম হবিষি ॥১৭
 বিশ্বামিত্ৰ অত্ৰি দ্বিত গোতম গালর ।
 পুলস্তি পুলহ কুণ্ড ভাণ্ডবী ভাণ্ডব ॥১৮
 মৰিচী চ্যবন চক্ৰবিন্দু বেদসাব ।
 অগস্তি আন্তিক প্রত কপিল কুমাৰ ॥১৯
 হুমন্ত সনক সনাতন সিদ্ধেশ্বৰ ।
 ইহাব প্রমুখ্যে আইল বৃনি নিবন্তব ॥২০
 নধাকিল দুখী ভিকী দীন দেশান্তরী ।
 হাট বাট ঘাট সবে চলিল নগরী ॥২১
 পাতালব নাগ স্বৰ্গবাসী দেব যত ।
 বজ্জে যজ্ঞ দেখিবাক আসিলা সমস্ত ॥২২
 শুনা সারথানে সবে বায়ব চবিত্ৰে ।
 আত পবে আন ধৰ্ম্ম নাহিকে কলিত ॥২৩
 স্বভাৱে কলিব লোক ভৈল অশ্রমতি ।
 কিমতে সাধিবে আন ধৰ্ম্ম আউব পতি ॥২৪
 কলিব ভয়ত ধৰ্ম্মে কৈত নপাই চাই ।
 হবিষ নামত কৈলা শবণ সোমাই ॥২৫
 হেন জানি হবি ভকতিব কৰা কাৰ ।
 শঙ্কবে বচিলা ভাকি বোলা বায় বায় ॥২৬

৪ অধ্যায়

হবি ।

অনন্তবে বায়বোৱে, লক্ষণক বৃষ্টিমন্ত,
 শুনিয়ো সোদৰ সৰ্বজ্ঞান ।
 পুণ্যনদী পোষতীৰ, তীকত সন্ধবে মৈত্ৰা
 বজ্জ শালা কবিতো নিৰ্ধাণ ॥১

বায়ব আৰোহণ শিবে, ধৰিতা লক্ষণবীৰে,
 লবি মৈত্ৰা পৃথিবী কম্পায় ।
 অনেক সন্তুষ্ট হবি, মৈত্ৰাসব আগ কবি,
 অলেখ্য নৃপতি চলি যায় ॥২
 গোমতী নদীৰ তীৰে, বজ্জৰ মন্দিববীৰে,
 সজ্জাইলন্ত পৰম প্রাণে ।
 হুৰ্ণৰ কাঠি কামি, মহতী মাণ্ডলী জেঠি,
 মণিময় কবকত স্তম্ভে ॥৩
 কটিকে গঠিত বাব, হীৰে বিবচিত্ত হাব,
 বাকিলা কনকে কাষিঘনী ।
 হুৰ্ণ আসন পাবি, খেল সবে সাবিলাবি,
 বজতে বজ্জিলা যজ্ঞশালি ॥৪
 অনেক যোজন বৃষি, যজ্ঞৰ নিমিত্ত পূৰী,
 নমিলা বায়ব ছুই পাৰ ।
 বশিষ্ঠ প্রমুখ্যে শয়ি, হবিষে কবিতা আগ,
 বায়ে পাছে চালিলন্ত গাৱ ॥৫
 শিবৰ উপব কবি, ধৰল ছত্ৰেক তুলি,
 যাত হুমুস্ত চিবজীৱ ।
 বায়বৰুই কাশে, চামবে ঢোলন্তে আছে,
 অভিনৱ লঙ্কেশ হুগ্ৰীৰ ॥৬
 অলেখ নৃপতি চয়, বেড়ি কবে জয় জয়,
 প্রণামি বায়ক নজ্জতাবে ।
 চপরা পড়ন্ত ভাট, বিভাধবে কবে নাট,
 গুণগীত গন্ধৰ্ব বোণাত্ৰে ॥৭
 কৌশল্যা প্রমুখ্যে যত, বাজ্জাৱলবিলন্ত,
 অসংখ্য হুম্বৰী বাই বেড়ি ।
 অযোধ্যাব নবনাবী, উভতি চলিলাসাবি,
 বজ্জে খেলে হুৰ্ণৰল খেৰি ॥৮
 এহিমতে যজ্ঞ কুৰি, প্রবেশ তৈলন্তপ্রভু,
 বহুকুল তিলক সুবাবি ।
 হতক পৰম শয়ি, সাদবেবৈলাইলা আনি,
 আসন পাবিলা সাবি সাবি ॥৯
 ব্রজা বিকু মহেশ্বৰ, আনদেৱ নিবন্তব,
 বায়ব সতাক আইলা চলি ।
 পৰম সাদবে বায়ে, কবিলা সেৱলি শিবে,
 আসনে বৈলাইলা কৃতান্তলি ॥১০
 পাতালব বত নাগ, বাজ্জিক কবি আগ,
 প্রবেশিলা কবিতা উৎসৱে ।

আধাবি পকায়্য সর্পে, একভিত্তিবসিলন্ত,
বাঘরক পবন গোঁবরে ॥১১
বোলন্তসাদবেবামে, আত্মপাইয়াবাঘরব,
বহলে বসিলা সভা পাতি ।
যজ্ঞ আবন্তির্বোঁ আবে, বোলন্তসাদবেবামে,
পুৰোহিত বশিষ্ঠক মাতি ॥১২

৩ অধ্যায় ।

ছলবি ।

বশিষ্ঠ বদতি, শুনা বধুপতি,
মিলিল পবন চিন্তা ।
কেনে যজ্ঞ ভূমি, প্রবেশিবা ভূমি,
লগত নাহিকে সীতা ॥১
আবে কি করিব, সভাৰ্যো যজিব,
শাস্ত্রত এহিসে ন্যায় ।
শুনি বধুনাথ, চপবাইলা মাথ,
নপাস্ত আউব উপায় ॥২
বাঘর চিস্তিত, বুজিয়া ঈদ্বিত,
ভকত ভবত কাজি ।
প্রবন্ধি যতনে, যোগাইলা তেথণে,
সুবর্ণ সীতা সাজি ॥৩
ভবত ভ্রাতৃক, প্রশংসিয়া বাম,
দৃষ্টি দিলা প্রতিমাত ।
সেহি মুখ আসি, সম্যকে জানকী,
কেহলে নাহিকে মাত ॥৪
সীতাক সুম্বি, নিখাস ত্যেজিল,
লোতক বহন্তে আছে ।
বশিষ্ঠে বুজাইল, বাঘর জুঝাইল,
কুশ হস্ত ভৈল পাছে ॥৫
সীতাব প্রতিমা, সমে যজ্ঞশালা,
প্রবেশিলা বধুপতি ।
শুভকণে পাছে, যজ্ঞ আবন্তিলা,
বশিষ্ঠব অনুমতি ॥৬
কবি সবে বেদ, পড়ে অবিলেদ,
অপেববা সবে নাচে ।
ত্রৈলোক্যব বাস্ত, কবে অবিলেদ,
বস্ত্র মণ্ডপব কাছে ॥৭
প্রজাব বকাল, শবদ আশ্বাল,
উখলিল মহাবোল ।

পৃথিবী যুঝিল, আকাশ পৃথিল,
লজ্জিল স্বর্গব কোল ॥৮
নমোঁ বধুপতি, চরণে সম্প্রতি,
প্রণতি কবোঁ সর্বথা ।
কৃষ্ণব কিঙ্কবে, বচিলা শঙ্কবে,
উত্তবাকান্তব কথা ॥৯
শুনা বৃদ্ধজন, কেদিন জীৱন,
মিলিবে ঘোব মরণ ।
অতপি নেদেখা, নাই আব বন্ধা,
বামত লৈয়ো শরণ ॥১০
দেৱবো দুৰ্লভ, মনুষ্য জন্মক,
জানি ব্যর্থ কবোঁ কিং ।
মৃত জনে যেন, নজানিবিকই,
কাচব মোলে মাণিক ॥১১
ঘোব পবলোক, তৈতে কেন হোক,
তাৰ চিস্তিয়োক কাম ।
এতো হেন কবোঁ, আপোন উদ্ধবোঁ,
ডাকি বোলাঁ বাম বাম ॥১২

৬ অধ্যায় ।

পদ ।

শুনিয়োক বাঘরব যজ্ঞব মহিমা ।
সুবর্ণ বস্ত্রত পাত্রে তাব নাহি সীমা ॥১
বশিষ্ঠ প্রমুখ্যে কবি বেদ উচ্চাবস্ত ।
আবন্তিলা পূজা বাম প্রভু ভগবন্ত ॥২
যেই যেই দেৱক পূজন্ত মন্ত্রে মাতি ।
আপুনি লবন্ত সেই দেৱে হাত পাতি ॥৩
ব্রহ্মা মহেশ্ববো পূজিলন্ত যেন নীতি ।
ভৈল্য ছয়ো পূজা পাই পবন ভূমিতি ॥৪
সভাতে আহন্ত চতুর্ভূজ নাবাৱণ ।
চৌপাশে উপাসি পাৰিষদ যতজন ॥৫
শম্ভু চক্ৰ গদা পদ্ম আছে চাৰি হাতে ।
অর্চিলন্ত প্রজাপতি আতি প্রণিপাতে ॥৬
পাত্ত অৰ্য্য আচমনি মধুপক হানে ।
পূজিলন্ত বাঘরক বিবিধ বিধানে ॥৭
দিলন্ত নৈবিত্ত বল পাত্রে অসংখ্যাত ।
আপুনি লৈলন্ত কবি বেদি চাৰিহাত ॥৮

লক্ষ লক্ষ কবাইলন্ত বহিত আহতি ।
 ত্ৰিদশে ভূপতি ভৈলা ভুজিয়া ভুকৃতি ॥৯
 বাহুকি প্ৰমুখ্যে পাতালৰ যত নাগ ।
 যথাযোগ্য পাইলা সবে বলি বণ্টা ভাগ ॥১০
 সভাত আছন্ত যত ঋষি বজ্জ মনে ।
 সবাবো ভূমিলা মন বসন ভূষণে ॥১১
 হয় হস্তী বথ দোলা দাসী দাস আশ ।
 যাৰ যেন মন পুৰি দিলা প্ৰভু বাম ॥১২
 বাঘৰে বোলন্ত পাছে ভৰতক চাই ।
 ধনক সদৃশ মোৰ নকৰিবা ভাই ॥১৩
 ত্ৰাঙ্কণক দিয়া দান সৰ্ব্বদৰে তাকি ।
 যেই যিবা খোজে দিবা নৈখোহা বাকি ॥১৪
 অসংখ্যাত মন্ত্ৰী পাত্ৰ পাফি দিলা সঙ্গে ।
 ভৰতে লাগিলা দান দিবে মহাবল ॥১৫
 অলঙ্কাৰ বস্ত্ৰ সুবৰ্ণৰ জাৰি থুৰি ।
 অবিচ্ছেদে দেস্ত ত্ৰাঙ্কণৰ মন পুৰি ॥১৬
 বৰিষেক মানে বাবে বৰিষিলে বস্ত্ৰ ।
 অদৰিত দুখীৰ ঘূচিল ধনে যন্ত্ৰ ॥১৭
 যাচন্তো নলৰে মোক নলাগয় বুলি ।
 নিবে নোয়াবন্ত বস্ত্ৰ বোজা বাকি তুলি ॥১৮
 অলেখ তণ্ডাব বাঘৰৰ ধন ধান ।
 সুবৰ্ণ বজ্জত যত অসংখ্য প্ৰমাণ ॥১৯
 অবিচ্ছেদে দিলা দান বাবে বৰিষেক ।
 নিৰে নোয়াবিল লক্ষভাগবো ভাগেক ॥২০
 যত চিৰঞ্জীৱ যত সৰ্ব্বজ্ঞ যতেক ।
 বামৰ যন্ত্ৰক কৰে প্ৰশংসা অনেক ॥২১
 অস্ত্ৰে অস্ত্ৰে সন্তাধন্ত যত মহামুনি ।
 হেন অবিচ্ছেদ দান নতো কৰ্ণে শুনি ॥২২
 ইন্দ্ৰ আদি কবি যত দশ দিগপাল ।
 তেস্তো কৰিলে যত যন্ত্ৰ ভাল ভাল ॥২৩
 সিসবৰ দানে মুৰি ইহাক উপাম ।
 যন্ত্ৰ অশ্বমেধ যন্ত্ৰ দানবধি বাম ॥২৪
 ত্ৰৈলোক্যৰ লোক বাঘৰৰ গভাসদ ।
 যন্ত্ৰৰ মহিমা দেখি নয়ন তবধ ॥২৫
 অসংখ্য প্ৰশংসা কৰে বাঘৰক চাই ।
 এহিমতে আনন্দে আছন্ত বাম গাই ॥২৬
 যন্ত্ৰৰ কথাৰ আবে ধৈৰ্য্যো এহিমান ।
 কুশলৰ গীত শুনা বিজ্ঞানে ॥২৭

এ অসংখ্যাত - দেশে বেণে লৰুপৰ বাঘৰণ দাম
 আৰু চক্ৰৰ বজ্জলৈ গমন ।
 বাম্বীকিব কথা চুয়ে। ধৰিয়া শিবত ।
 শুনাই বাঘৰণ গীত ভ্ৰমন্ত বজ্জত ॥১
 কৰ্ণৰ অমৃত বস বামৰ চৰিত্ৰে ।
 চুয়ো বজ্জ গাৱন্ত লোকৰ বজ্জি চিত্ত ॥২
 পৰম গজীৰ ধীৰ হৰোৰ হুথিব ।
 অনুক্ৰমে পাইলা পাছে গোমতীৰ তীৰ ॥৩
 বামৰ কটকে আসি ভৈলন্ত প্ৰবেশ ।
 হাতে তাল ধৰি গীত গাৱন্ত বিশেষ ॥৪
 যন্ত্ৰ সব বজ্জন্ত শুনন্তে অনোহৰ ।
 এৰি ভাত পানি প্ৰজা শুনে নিবন্তৰ ॥৫
 বামৰ জন্মৰে পৰা বাৰ্ণব বধ ।
 বাঘৰণ শুনি সবে নয়ন তবধ ॥৬
 কোকিলৰ হুৰত অমৃত কৰে বৃষ্টি ।
 চাৱৈ চতুৰ্ভিত্তি নৰনাৰী এক দৃষ্টি ॥৭
 শুণে গীতে কপে আতি বতি ভৈল জোল ।
 পৰম নাগৰী নাৰী কেৱে নেবে কোল ॥৮
 অমৃত মধুৰ নাদ সুসম হুৰেশ ।
 শুনি মোহে চকু কেহো নকৰে নিমেষ ॥৯
 কুশলৰ গীতে মোহে সৰ্ব্বজন ।
 আছে মানে সৰ্ব্বদা দোতাইক দিবে মন ॥১০
 বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰ কেহো যাচে পক্ষান্ত ।
 পক্ষিণ বেজনে দেই ভোজন সন্তত ॥১১
 নলাগৈ বুলি দেস্ত হাসি সমিধান ।
 ফল মূল আহাৰ বাকলি পৰিধান ॥১২
 আমি বনবাসীৰ ধনত কোন কাষ ।
 দেখিয়া চৰিত্ৰ আচৰিত সব বাজ ॥১৩
 আনন্দে ভবিল হিয়া হৰণিত প্ৰাণ ।
 বামৰ আগত মন্ত্ৰী পাত্ৰ দেই জান ॥১৪
 কৈবৰা চুই গুটি শিশু আতি হুৰুমাৰ ।
 গাৱৈ আদি অস্ত্ৰে প্ৰভু চৰিত্ৰ তোমাৰ ॥১৫
 স্বৰ্গ মৰ্ত্য পাতালৰ গীতাল যন্ত্ৰক ।
 তোমাৰ প্ৰসাদে প্ৰভু দেখিলো প্ৰত্যেক ॥১৬
 একোৱে পুৰুষে নতো শুনে হেন গীত ।
 কোকিলৰ স্বৰ যেন বৰিষে অমৃত ॥১৭
 শুনি বাঘে দিলা লক্ষণক সমিধান ।
 দুত পঠাই শিশু চুইক ইটাবক আৰ ॥১৮

শিখিলেক গীত কৈত কাহাব কুমাৰ ।
 কেন মতে গারে চাওঁ চবিত্ৰ আমাৰ ॥১৯
 বামৰ বচন শুনি স্মিত্তাৰ হুত ।
 বাছি বাছি পাঞ্চিলা চতুৰ চাৰি দূত ॥২০
 গারন্তে আছন্ত গীত বজ্জি ছুয়ো ভাই ।
 নিসেবিলে দূতে গৈয়া আদেশ বোলাই ॥২১
 বাজাৰ আজ্ঞাক পালি চলিয়ো স্বৰিত ।
 বাজ সমাজক যাই ছুয়ো গায়ো গীত ॥২২
 দেখিবাক ইচ্ছা আতি কবন্ত বাঘৰ ।
 শুনিয়া আনন্দে লবি গৈল কুশলৰ ॥২৩
 কপে অনুপম আতি সীতাৰ সন্ততি ।
 গজপতি গমন গন্তীৰ ধীৰ মতি ॥২৪
 চলি যাস্ত বাঘৰৰ সমীপক প্ৰতি ।
 বেঢ়ি নবনাৰীগণে চলিল উভতি ॥২৫
 বসি আছে বাম বত্ৰময় সিংহাসনে ।
 উপাসন্ত শত্ৰুঘন ভবত লক্ষ্মণে ॥২৬
 অশেষ নৃপতি নত্ৰভাৰে ভুতি কৰে ।
 শ্বেত ছত্ৰে ধৰি চোলে ধৰল চামৰে ॥২৭
 গান্ধৰ গৌতম শাস্ত্ৰ স্তম্ভ কাৰ্ত্তিক ।
 অত্ৰি বিশ্বামিত্ৰ ত্ৰিত অগস্তি আন্তিক ॥২৮
 পুলস্তি পুলহ বহু বশিষ্ঠ প্ৰমুখ্যে ।
 আছন্ত কৌতুকে বসি এক পাশে স্তখে ॥২৯
 বিভীষণ স্ত্ৰীৰ জাম্বব হনুমন্ত ।
 নল নীল স্ত্ৰেণ বানৰ অপৰ্য্যন্ত ॥৩০
 লক্ষ লক্ষ বানৰ ভালুক কোটি কোটি ।
 চৌপাশে উপাসে পৰি কৰি লাটি মুটি ॥৩১
 বাৰে বিভাধৰে অপেশ্বৰা কৰে নাট ।
 গায়ে গীত গন্ধৰ্বৰ চপয়া পৰে ভাট ॥৩২
 সিদ্ধমুনি অসংখিয়া কুহুম সিংহাৰে ।
 বসিয়া আছন্ত বামচন্দ্ৰ চমৎকাৰে ॥৩৩
 বত্ৰময় সিংহাসনে কবন্ত প্ৰকাশ ।
 চাক শ্ৰাম তনু ভাতে শোভে পীতবাস ॥৩৪
 শিব ছত্ৰাকৃতি কেশ নীল আকৃষিত ।
 হুসম মলাটে জ্বলে তিলক ললিত ॥৩৫
 অলকা পৰতি বত্ৰ কিবীটি উজ্জল ।
 কচিকৰ কৰ্ণে মণি বকৰ কুণ্ডল ॥৩৬
 ভ্ৰম স্ত্ৰলিত নেত্ৰে পৰজ পবাই ।
 হ্ৰবেশ নাসিকা ওঠ কৰ্ত্ত কটি কাই ॥৩৭

নিবিড় দশন সূক্ষ্ম মুকুতাৰ পাণ্ডি ।
 ভ্ৰমযুগ কেয়ুৰ কঙ্কণে কৰে কাস্তি ॥৩৮
 আবকত কবক দেখন্তে আতি ভূষ্টি ।
 স্ত্ৰদীৰ্ঘ আঙ্গুলী তাতে বত্ৰব আঙ্গুটি ॥৩৯
 মনোহৰ ছিয়ে মণি মুকুতাৰ মালা ।
 কটিত মেখলা বজ্জি চিকি মিকি জ্বালা ॥৪০
 স্ত্ৰলিত উক আবকত পদতল ।
 বত্ৰব নুপুৰে বজ্জি চৰণ কমল ॥৪১
 পৰম লাগ্য মুৰ্ত্তিমন্ত কামদেৱ ।
 স্ত্ৰবাস্ত্ৰে উপাসি চৌপাশে কৰে সেৱ ॥৪২
 সাৰি সাৰি তুলি ধৰি আছে ছত্ৰদণ্ড ।
 শৰীৰৰ কাস্তি প্ৰকাশিত সত্যধণ্ড ॥৪৩
 হেন চমৎকাৰে বসি আছন্ত বাঘৰ ।
 সেহি সময়তে প্ৰবেশিলা কুশলৰ ॥৪৪
 নগৰীয়া লোকে আসি লগতে উভতি ।
 দেখি সমজ্যাৰ প্ৰজা চাৰে সচকতি ॥৪৫
 বাজাৰ আদেশে সেই সভামাজে উঠি ।
 প্ৰকাশে মেকত যেন চন্দ্ৰমা ছুণুটি ॥৪৬
 বামৰে সমান শ্ৰাম তনু কৰে কাস্তি ।
 সেই স্ত্ৰনাসিকা মুখ সূক্ষ্ম দন্ত পাণ্ডি ॥৪৭
 পদ্মপত্ৰসম সেই আয়ত লোচন ।
 কচিকৰ কৰ্ণ তেজ্জ মধুৰ বচন ॥৪৮
 শিব ছত্ৰাকৃতি নীল আকৃষিত চুলি ।
 আজানুলম্বিত বাহু স্ত্ৰদীৰ্ঘ আঙ্গুলি ॥৪৯
 আবকত কব কিশলয় কনুগল ।
 বামৰে সদৃশ ছুইবো বাহু বক্ৰস্থল ॥৫০
 সিংহবন্ধ কন্ধ কটি উক কবিকৰ ।
 শিশু ছুইক দেখি আতি আনন্দ লোকৰ ॥৫১
 পবিল নিজম প্ৰজা নিবেধি আকৃতি ।
 বাঘৰক চাই চাৰে শিশু ছুইব ভিত্তি ॥৫২
 নাই ভেদ দেখি বামে এৰে এককায়া ।
 চিনন নযাই যেন দৰ্শনৰ ছায়া ॥৫৩
 অস্ত্ৰে অস্ত্ৰে বোলে কিনো শিশু স্ত্ৰকুমাৰ ।
 সকলে আকৃতি গতি বামৰে আকাৰ ॥৫৪
 সেই মুখ আৰি স্ত্ৰলিত হাত পাৰ ।
 ইটো ছুইবো কোননো স্ত্ৰৰ্ণ কুৰিমাৰ ॥৫৫
 ঘেৰে হস্তে নৈল বাকলি শিৰধাৰী ।
 বামৰে তনয় ভেৰে বুলিবাক পাৰি ॥৫৬

হৃদয়ন্ত শত্রুঘন লক্ষণ ভবত ।
 পবন বিস্ময় কথা কহন্ত কর্ণত ॥৫৭
 বনবাসে গৈলা গীতা শান্তী গৰ্ভরতী ।
 তাহানে তনয় জোনো বামব সম্ভতি ॥৫৮
 গীতা বিনে বামব ভাৰ্যা নাহি আন ।
 কেনমতে ইটো ছুই বামবে সমান ॥৫৯
 এহিহিতে সামাজ্যারে কবে কানাকানি ।
 শিশু ছুইকো দেখি বহুবংশ শিবোমনি ॥৬০
 আনন্দে নথবে হিরা শিহবে শবীৰ ।
 মহান্নেহে তবে ছুইয়ো নন্দনব নীৰ ॥৬১
 গুণন্ত মনত বামে কিনো বিপর্যয় ।
 ইহুইকো দেখিরা কেনে আনন্দ ক্ষয় ॥৬২
 অন্ন বয়সতে শিশু ছুয়ো মহাশয়ী ।
 ছেন কপরন্ত কবিহৃত নতো শুনি ॥৬৩
 পাছে বামচন্দ্রে ছুইকো বুলিলা বচন ।
 শুনি আছো তুমি ছুইয়ো পবন গায়ন ॥৬৪
 জানিলো গীততে তুমি ছুইয়ো হুশিকিত ।
 কেন কথা বামায়ণ শুনো গাৱা গীত ॥৬৫

৮ অধ্যায় ।

শ্রীবামচন্দ্রের সত্যত লগ্ন হুণব বামায়ণ গান ।

লভিপাছে বামব আদেশ ছুয়ো তাই ।
 দিলা বাগ বন্ধে পবি পঞ্চম উচ্ছাই ॥১
 তাব ঘোব মন্ত্র নাদে ছুয়ো গীত গারে ।
 একজনে তাল আউব জনে যন্ত্র বারে ॥২
 প্রথমে ধবিলা আদিকাণ্ড বামায়ণ ।
 কৈলা সূর্য্যবংশী যেন যেন বাজাপণ ॥৩
 ইকাকু কাকুৎস্থ বধু অজ নৃপবন ।
 ভৈলা দশবধ বাজা সূর্য্যবংশধব ॥৪
 বীৰ্য্যে বিকৃপন সব জ্ঞানে মহেশ্বর ।
 কয়ারে ধবী ধৈর্য্যে গন্তীবে সাগব ॥৫
 প্রতাপত আদিত্য ক্রোধত যেন বধ ।
 নাই হুপজিবে বাজা দশবধ সম ॥৬
 শচীত অধিক তান তিনি পটেশ্বরী ।
 কৌশল্যা হুখিত্রা আক কৈকরী হুজবী ॥৭
 তিনিত ভৈলন্ত পাছে চাবিপুত্র জায়ে ।
 জ্যেষ্ঠ বামচন্দ্রে জাত ভৈলা কৌশল্যাত ॥৮
 কৈকরীত ভৈলন্ত ভবত উত্তম ।
 হুখিত্রাত লক্ষণ করিষ্ঠ শত্রুঘন ॥৯

জগতবে জনক সম্যকে শ্রীবাম ।
 সংসারত আক গুণে নাহিকে উপাম ॥১০
 হুখিনীত ভবত লক্ষণ শত্রুঘনে ।
 কবন্ত ভকতি নিতে জ্যেষ্ঠব চরণে ॥১১
 যেন নাবারণ বাম গন্তীবে সাগব ।
 ভৈলন্ত প্রদীপ প্রভু কাকুৎস্থবংশব ॥১২
 পবন পুৰুষে সন্ত শীতল স্বভাৱে ।
 ভৈলা লোক বজ্জন প্রজাব বাপ মাৱে ॥১৩
 পাইব কোন জনে তান মহিমাৰ পাৰ ।
 গারে লবকুশে আদিকাণ্ড কথা সাব ॥১৪
 কোকিলব কর্ণে গারে তালে জানে ভেদি ।
 শুনন্ত সমাজে আনন্ডিত্তি চিত্ত নেদি ॥১৫
 বামব চবিত্রে গীত অমৃত পবন ।
 বর্ণ ভবি শুনে প্রজা পবিরা নিজম ॥১৬
 কিবা স্বপ্নতে কিবা শুনন্ত সচেতে ।
 কিবা পৃথিবীত কিবা আছন্ত স্বর্গতে ॥১৭
 জুধা ভুকা নলাগে নাহিকে একো জ্ঞান ।
 শিশু ছুইবো গীততে লাগিল যেন ধ্যান ॥১৮
 শুনা নিবন্তবে সবে বামায়ণ পদ ।
 বাহাব কীৰ্ত্তনে তাবি সংসার আপদ ॥১৯
 কলিত সদগতি নাই বিনে বাম নাম ।
 শঙ্কবে বচিলা ডাকি বোলা বাম বাম ॥২০

৯ অধ্যায় ।

হুলবী

শিশু ছুইব গীত, পবন অমৃত,
 সম্যকে বামে শুনিয়া ।
 কিবা যে দিবন্ত, কিবা কবিবন্ত,
 আনন্দে নথবে হিরা ॥১
 মনত সন্তোষে, ভবত ভ্রাতৃক,
 বুলিলা মাতি বতনে ।
 বাটি কোটি টকা, হুবর্ণব আনি,
 ইহুইক দিরা এখনে ॥২
 দাগী দাস দেশ, আসন অশেষ,
 বস্ত্র অলঙ্কারে বতি ।
 দিয়োক সম্মানে, ভবত কুমাৰে,
 জাৱাব বাক্য নথতি ॥৩

শুনিয়া ভবতে, ভগ্নাব হস্তে,
 অনাইলা তেথনে ধন ।
 যতেক বুলিলা, ততোধিক দিলা,
 বাঘব পুৰি মন ॥৪
 দেখি ছয়ো শিশু, হাসিয়া বোলন্ত,
 আত নাহি প্রয়োজন ।
 আমি বনবাসী, বসন বাকলি,
 ফলেহে নিজ ভোজন ॥৫
 আপুনি উদাস, ইটো দাসীদাস,
 কি কৰিবো বহুধন ।
 শিশু ছইব বাণী, শুনি সবে শ্রাণী,
 পৰম বিশ্বাস মন ॥৬
 তাসম্বাৰ মতি, দেখি বহুপতি,
 পুছন্তে স্নেহে কথাক ।
 কাহাৰ কবিতা, কোন গুরুজন,
 শিকালে গীত তোমাক ॥৭
 আকৃতি হৃন্দৰ, কাহাৰ কুমাৰ,
 থাকিয়ো কমন দিশ ।
 শুনি কুশলয়ে, বুলিলা বিনয়ে,
 আমি বাম্বীকিৰ শিষ ॥৮
 তাহান কবিতা, বামায়ণ গীত,
 শিখিলো শাস্ত্র বিচাৰি ।
 ঋষি সম্মতে, সমস্তে দেশতে,
 হৰিষে ফুৰে। প্রচাৰি ॥৯
 শুনি বাম দেৱে, আদৰিলা ছইকো,
 সাধু সাধু বুলি তথা ।
 যথাত থাকিয়া, তৈৰে পৰা গান্ধা,
 শুমু বামায়ণ কথা ॥১০
 বামৰ আদেশ, শুনি কুশ লয়ে,
 বন্ধে তাল যন্ত্ৰ ঠুকি ।
 ধবিলন্ত গীত, বামৰ চৰিত,
 শুনন্তে লোক ইচ্ছুকী ॥১১
 শুন পাছ কথা, দশৰথ তথা,
 আছন্ত বাজাব বাণী ।
 যজ্ঞক বাধিবে, ঋষি বিশ্বামিত্ৰে,
 নিলন্ত বামক মাগি ॥১২
 বাজায়ে নেদন্ত, ঋষিয়ে নেবন্ত,
 নিলন্ত আতি আক্ৰোশে ।

বাম লক্ষ্মণক, ধনুৰ্বেদ দিলা,
 শিখিলা ছয়ো সমস্তায়ে ॥১৩
 প্রথমে পথত, বাম্বী তাড়কা,
 তাবিলন্ত বধুবৰে ।
 হুবাহক ঋষি, মাৰীচ বীৰক,
 উড়ুয়ালা একেশৰে ॥১৪
 দেখিয়া ঋষিৰ, আনন্দ মিলিল,
 বামক নিলন্ত সঙ্গে ।
 জানকীৰ তথা, শুনি স্বয়ম্বৰ,
 মিথিলাক গৈলা বন্ধে ॥১৫
 জনক নৃপতি, অনেক ভকতি,
 কবিলন্ত সনমান ।
 বামে উঠি বন্ধে, ধনুক তেথনে,
 কবিলন্ত ছইধান ॥১৬
 সীতায়ো বৰিলা, সমৰ কৰিলা,
 ভঙ্গাইলা যত বাজাক ।
 সভাৰ্যে বধত, চড়ি লৰি গৈল,
 বন্ধে বামে অযোধ্যাক ॥১৭
 শুনি ধনুৰ্ভঙ্গ, বঙ্গাইলা পৰশু,
 বাম মহা অহঙ্কাৰী ।
 মনত বিচাট, ভেণ্টিলন্ত বাট,
 কাকত কুঠাৰ পাৰি ॥১৮
 যাইবাক নেদন্ত, বিনতি বোলন্ত,
 পায়ে পৰি দশৰথ ।
 বামে ধৰি শৰ, পৰশু বামৰ,
 ছেদিলন্ত স্বৰ্গপথ ॥১৯
 অনেক উৎসবে, পাছে বামদেৱে,
 গৃহত ভৈলা প্রবেশ ।
 আনন্দে তহিত, সীতায়ো সহিত,
 ভুঞ্জিলা ভোগ অশেষ ॥২০
 ১০ অধ্যায় ।
 হৰি ।
 আদিকাণ্ড কথাসাৰ, সংক্ষেপেকহিয়াছয়ো,
 অযোধ্যাকাণ্ডক গাইবে লৈলা ।
 দশৰথ বাজা পাছে, পুত্ৰক সমৰ্থ দেখি,
 বাজ্য জোকাৰিবে বাছ ভৈলা ॥১
 বাঘব অভিষেক, শুনিয়া আসিল লোক,
 হুহুহু নাদৰ শব্দে ।

জানিগাকৈকৈয়ীকথা, বিধিনি পাতিল তথা,
 লৈলা বাজ্য ভবতৰ পদে ॥২
 বাজ্যক বচনে ছন্দি, সত্য জবি কবিত্বন্দী,
 গুচাইলন্ত বায়ক নিকালি।
 লক্ষ্মণ জানকীসঙ্গে, বনত বঞ্চিলা বজ্জ,
 বাঘৰে পিড়ৰ বাক্য পালি ॥৩
 বৃদ্ধ বাজ্য দশবধ, পুত্ৰশোকে ভৈলা হত,
 নাহি আৰ চেতন গিয়ান।
 বামৰ বিয়োগ আসি, পৰে শবীৰতলাগি,
 ছাবিলন্ত সন্তাপতে প্ৰাণ ॥৪
 ভবতে নলৈলা বাজ্য, নৃপতিৰ প্ৰেতকাষ,
 কৰি খেদি গৈলন্ত জ্যেষ্ঠক।
 কাতৰ কৰিলা আতি, বাঘে ভৰতক মাতি,
 পলটাই পঠাইলা বাজ্যক ॥৫
 শুনিয়োক সৰ্বজন, পুণ্যকথা বামায়াণ,
 এৰাঁ আলজাল আনকায়।
 হৰৈ নিতে আয়ুপাত, চেতন নাহিকৈগাত,
 সঘনে ঘুৰিযো বাম বাম ॥৬

১১ অধ্যায়।

পদ।

তালে মানে ভেৰি ছুয়ো বামায়াণ পায়ে।
 আজি যেন ভৈল গৈল কথাক দেখায়ে ॥১
 কহিলা কাবণ কথা বাজ্যৰ বচন।
 হাহাকাৰ কান্দে সমজ্যাব বত জন ॥২
 আজি যেন দশবধ গৈলা পকলোক।
 কবন্ত সন্তাপ আতি পাছে বত্ৰীলোক ॥৩
 শুনি বাম লক্ষ্মণ ভবত শত্ৰুঘন।
 পিড়শোকে মকাকি কবন্ত ক্ৰন্দন ॥৪
 শুনিয়া কোশল্যা সঘে বত বাজ্য বাৰ।
 স্বাৰীৰ সন্তাপে ধিৰে হানে বুড়ি বাৰ ॥৫
 লুটিয়া ছুৰিত কতো ধাক্কাবন্ত বাঘ।
 এবিলা আমাক গৈলা কৈক প্ৰাণপ্ৰায় ॥৬
 আৰাব সযান নাই বাবী বিলাকী।
 প্ৰাণ ধৰাঁ ভোমৰ বচন কথা শুনি ॥৭

এহি বুলি বিলাপ কবন্ত অগ্ৰথ্যাত।
 ক্ৰন্দনৰ উন্নি উৰলিলা সমজ্যাত ॥৮
 প্ৰবোধন্ত বামক হুগ্ৰীৰ বিতীৰ্ণ।
 শুনা পাছ কথা নাথ হয়ো সজ্জন ॥৯
 মিত্ৰে দুইব বচনত বাঘৰ জুৰাইল।
 বাজ্যৰ সৰক লক্ষ্মণে নিচুকাইল ॥১০
 আক্কেলে মুছিল মুখ নয়নৰ নীৰ।
 ভবতে কৰিলা সঘে সমজ্যাক বিব ॥১১
 নিশবদ প্ৰজা শুনি বামৰ আদেশ।
 গায় পাছকথা শিশু শুনিবো বিশেষ ॥১২
 অযোধ্যাকাণ্ডৰ কথা থৈলা এহিআনে।
 অৰণ্যকাণ্ডক গাইবে লৈলা তালে মানে ॥১৩
 ধবিলন্ত গীত লৱকুশে পূৰ্ব্বৱৰ্তে।
 চৌদয় ববিষ বামে বঞ্চিবা বনেতে ॥১৪
 নাই অন্ন পান পশু মাংসেহে আহাৰ।
 সীতাক দেখন্তে আতি বামৰ নিকাৰ ॥১৫
 দুৰ্ঘোৰ সৰুট বৰ দণ্ডকাৰ বনে।
 কেৱলে সম্ভতি তাত প্ৰাত্ৰ যে লক্ষ্মণে ॥১৬
 আসি শূৰ্ণবী কাষে বুলিলেক বাক।
 কাটিলা লক্ষ্মণে তাইব ধৰি কান নাক ॥১৭
 চৌদয় সহস্ৰ সেনা বাকসে সহিতে।
 থব দুষণক বামে মাৰিলা তহিতে ॥১৮
 শুনি আইল বাৰণ কবিয়া আটি মুঠি।
 আসিল স্বাৰীচ হুৰ্ণব হুগুণ্ডি ॥১৯
 দেখি খেদি গৈলা বাম লক্ষ্মণে তাহাক।
 দশগ্ৰীৱে নিৰ্জন্নত হবিলে সীতাক ॥২০
 বাৰণক ভয়ে দেবী পাৱতে সুকাণ্ডী।
 পাছে পাক গুটি বানবক দেখিলন্তি ॥২১
 কাঢ়ি তাৰ খাঁক শবীৰব ছেদহাৰ।
 তাসম্ভাব বাজত ফেপিলা অলহাৰ ॥২২
 অশোকৰ বনে বৈয়া বাৰণ দুৰ্ঘাব।
 অনেক বাকসী বকা দিলেক সীতাৰ ॥২৩
 লোকতন নাই ছেদ কুতে কান্দন্তে।
 নগে হুগ সীতাৰ বামক হুৰবন্তে ॥২৪
 হুগ মাৰি আসি বামে বেদেখি সীতাক।
 জানকী, জানকী বুলি বিয়া গীৰ্ণ ডাক ॥২৫
 হুতায়ো দণ্ডকাবনে কুবন্ত বিচাৰি।
 হা সীতা হা সীতা বুলি নিবাস ভোকাবি ॥২৬

ফুবন্তে ভ্রমন্তে বাম সীতার নিদানে ।
 বিবাহ কবন্ধ দুইকে। বধিলন্ত প্রাণে ॥২৭
 সীতাক বাধন্তে পক্ষী জটায়ু মবিল ।
 বাম লক্ষ্মণে প্রেতকার্য সঙ্কলিল ॥২৮
 কবিল। অরণ্যকাণ্ড কথা সমাপতি ।
 গাইবাক লাগিলা বন্ধে কিকিঙ্কা সম্প্রতি ॥২৯
 বাম লক্ষ্মণে ছয়ো দণ্ডকাব হস্তে ।
 ঋণ্যমুখ পাইলা ছয়ো সীতাক চাহন্তে ॥৩০
 সুগ্রীৱক দিলা বাজ্য কবি বালী বধ ।
 যুববাজ ভৈলা পাছে কুম্ভাব অঙ্গদ ॥৩১
 বাজভোগে পাশবিল সুগ্রীৱে বামক ।
 সময় বুজিয়া নাসে বানব লটক ॥৩২
 তর্জিলা অনেক তান্ন লক্ষ্মণ কুম্ভাব ।
 দেখাইলন্ত নিয়া বালী বধ যেই শব ॥৩৩
 কম্পিল শবীৰ দেখি সুগ্রীৱ বাজাবে ।
 অনেক বানব সেনা অনাইলা হাঙ্কাবে ॥৩৪
 পৃথিবীর বানব ভালুক আসি ভৈল ।
 সীতাক খুজিবে দ্বীপ দ্বীপান্তব গৈল ॥৩৫
 এহিমানে কিকিঙ্কাকাণ্ডব কথা গৈলা ।
 সুন্দরকাণ্ডক পাছে ছয়ো গাইবে লৈলা ॥৩৬
 কহিলন্ত সম্প্রতি যথাত সীতা আছি ।
 নপাইলন্ত লঙ্কাক যাইবাক বীৰ বাছি ॥৩৭
 পাছ মার্কতিব জন্ম কৈলা জাম্ববন্ত ।
 সাগব লজ্জিলা তেৱে বীৰ হনুমন্ত ॥৩৮
 অশোকাব বনে গৈয়া দেখিলা সীতাক ।
 কহিলা প্রণামি প্রভু বামব কথা ॥৩৯
 বাঘব দিলা নিয়া হাতব আকৃষ্টি ।
 দেখিয়া হানিলা হিয়া শোকে সীতা মৃষ্টি ॥৪০
 অনেক কান্দিলা দেবী স্বামীক স্রমবি ।
 হনুমন্তে প্রবোধিলা দাস্তে তৃণ ধবি ॥৪১
 অন্নতে নিবন্ত বামে পবিকর্বা খেদ ।
 হইবে সবাঙ্করে দশানন কঙ্কছেদ ॥৪২
 কপিব বচনে জুবাইলন্ত সীতা দেবী ।
 মার্কতি মেলানী পাইলা গোমীনীক সেবি ॥
 লঙ্কাত পশিলা পাছে কৃত্য কৃত্য হই ।
 বিধ্বংসিলা মথুরল উভতাই কই ॥৪৪
 লীলায়ে কবিল। অক কুম্ভাবক নাশ ।
 ইন্দ্রজিতে আসিয়া হানিলা নাগপাশ ॥৪৫

চিতলি পবিল। বন্দী বীৰ হনুমন্ত ।
 বারণব আগে ইন্দ্রজিত যোগাইলন্ত ॥৪৬
 লাঙ্গত লগাইল জুই কাপব মেটাই ।
 দিলা ডের বন্ধে নাগপাশ হৌসকাই ॥৪৭
 পবম আটোপে পাছে কপি মহাবানে ।
 নগব যুবিয়া জুই লগাইলা আক্ষালে ॥৪৮
 সকলে বাকসে ভৈল ভয়তে তবধ ।
 লগাইল চমক লঙ্কা কবিল দগধ ॥৪৯
 সাগব তবিয়া ছুনাই পৃথিবীক আইল ।
 সীতার দুঃখব কথা বামত জনাইল ॥৫০
 যেন মতে তেস্তে বাধিলন্ত শাস্তি পুণ্য ।
 নিবেদিলা জানকীব মতক কাঙ্ক্ষা ॥৫১
 কহিলা সঙ্কেত কথা যত হনুমন্ত ।
 সীতাক স্রমবি বামচন্দ্র কান্দিলন্ত ॥৫২
 ভূমিত পবিল শোকে জমক উদ্ধাইল ।
 সুগ্রীৱ লক্ষ্মণে ধবি বামক জুবাইল ॥৫৩
 এভো তেবে সীতাক নপাইবে কবা শঙ্কা ।
 চমক। চমক কবি আনি দিবো লঙ্কা ॥৫৪
 বাকসব শোনিতে ভুঞ্জাইবো কাক গৃধ ।
 হেন জানি কার্য আসি সব ভৈলা সিদ্ধ ॥৫৫
 সুগ্রীৱব শুনিয়া অনেক পৌড়ি বাদ ।
 গুচিল চিতব কিছু বামব বিষাদ ॥৫৬
 সাগবত পছ পাছে মাগিলন্ত মাজে ।
 বামক নেদন্ত দেখা গর্বেষ সিদ্ধুবাজে ॥৫৭
 ক্রোধে ধবিলন্ত বাম বিদাৰিবো হিয়া ।
 উজ্জোবিল জলজন্ত পলাই ফাট দিয়া ॥৫৮
 কম্পি গৈল সাগবতো লাগিল চমক ।
 পাণ্ড অর্ঘ দিয়া স্ততি বুলিলা বামক ॥৫৯
 দিলো মাজে পছ প্রভু চলিলোক লঙ্কা ।
 বাকিয়োক সেতু তল যাইবে নাহি শঙ্কা ॥৬০
 বানব নৃপতি পাছে কপিসেনা লৈই ।
 বাকিলন্ত সেতু পর্বতক কান্দে বৈই ॥৬১
 দীর্ঘে দশযোজন পঠালি পাকমুবি ।
 পাব ভৈল সেনা সব সেতু তবি পুবি ॥৬২
 সীতা সমর্পিবো বুলিলন্ত বিভীষণ ।
 উঠিয়া মাবিল লাঠি ছন্দুব বারণ ॥৬৩
 পশিল শবণ আসি বাঘবত ববি ।
 তান্ন লঙ্কাবাজ্য বাবে দিল। অন্নী কবি ॥৬৪

মরে কুশে কথাব ভাবনা লগাই গারে ।
 আজি সম্প্রজিল যে হাততে দেখারে ॥৬৫
 হুন্দাকাণ্ডে কথা খেলা এহি মানে ।
 লঙ্কাকাণ্ডে কহিবে লাগিলা বিত্তমানে ॥৬৬
 হুবেল পর্বতে বায়ে সসৈন্তে জিবাইয়া ।
 প্রভাতে বেঢ়িলা লঙ্কা কটকে ঘোবাইয়া ॥
 বাখিল লঙ্কার গড় বাকস সমস্ত ।
 মুক্ততে পবিল পাছে প্রথমে প্রহন্ত ॥৬৮
 দেহান্তক নবান্ত বণত পবিল ।
 স্তনিয়া সসৈন্তে সাজি বারণ লবিল ॥৬৯
 যেষে যেন গচ্ছিয়া জঙ্ঘাবি দশমাখ ।
 বানবক মাঝে বশ কবে লঙ্কানাথ ॥৭০
 খন্ডে দেদি বাস্ত বাম সার্বো মান বুলি ।
 দেখিয়া কান্ধত লৈলা হনুমন্ত তুলি ॥৭১
 দিল পাশ ছানি বায়ে ববিবিলা শব ।
 ভেদিলন্ত হৃদয় নির্ভয় বারণব ॥৭২
 চৌল বাম ধনু ধ্বজ বধ হয় চাৰি ।
 কাটিল তিনত চোটে আটোপেঘুবাৰি ॥৭৩
 এহি মুখে মুব কপি কটক কোপিতি ।
 কেশে সমে বায়ে তাব কাটিল কিবাটি ॥৭৪
 নমাবিলা বিবখী বিধনু দেখি তাক ।
 দিলন্ত মেলানি গৈলা বারণ লঙ্কাক ॥৭৫
 জগাই কুন্তকর্ণক পঠাইলা দশগ্রীৱ ।
 ঘোব শবে বায়ে তাব ছবাইলন্ত জীৱ ॥৭৬
 কুন্ত নিকুন্ত মহা পার্শ্ব মহোদব ।
 ব্রহ্মবট্টে ছুট বেঘনাদব সোদব ॥৭৭
 অসংখ্য বাকস আনো বণত পবিল ।
 জানি ইন্দ্রজিতো ক্রোধে মুক্তক লবিল ॥৭৮
 বাকসক লৈয়া কোপে আটোপে কপটে ।
 বজ্র আবন্তিলা আসি নিকুন্তিলা বটে ॥৭৯
 বিজীৰ্ণে কহিলেক সকল সন্তেদ ।
 লঙ্কণে কবিলা পাছে তাব কড়হেদ ॥৮০
 পুত্রশ্যোকে অনেক কামিলা লঙ্কানাথ ।
 সাজিয়া বজাইল কোপে জঙ্ঘাবন্ত মাখ ॥৮১
 বাকসে কামিল আসি অসংখ্যাত শব ।
 সাত দিন সাত রাত্তি কহিলে সৰ্ব ॥৮২
 তাব শব বাকসব মোহোয়ে শবী ।
 বায়ে বায়ে বায়ে ভান কাটিলন্ত শি ॥৮৩

তথাপি বমবে দশগ্রীৱ হেন জানি ।
 লৈলা পাছে প্রাণ ভাব ব্রহ্ম অস্ত্রে হানি ॥৮৪
 জগতবে ব্রহ্মকেতু গৈলা বমালয় ।
 স্বৰ্গ মর্ত্য পাতালতো কবে ভয় ভয় ॥৮৫
 আপন পৌকবে বায়ে সঙ্কলিলা কায ।
 মিত্রে বিজীৰ্ণত সম্পিলা লঙ্কাবাজ ॥৮৬
 অগ্নিত পৰীক্ষা আনি দিলন্ত সীতাক ।
 কবিলন্ত ব্রহ্মা তুতি বাম দেবতাক ॥৮৭
 দশবধ আসিলা স্বৰ্গব পৰা চলি ।
 দুই পুত্র সহিতে লাগিল গলাগলি ॥৮৮
 বণত বঞ্চিলা বাপ মোব বাক্য পালি ।
 বামক প্রশংসে কৈকেয়ীক পাশি গালি ॥৮৯
 পতিব্রতা সীতা শাস্তী জগতে প্রখ্যাত ।
 কিসক পুতাই আস্ত নবাস সজ্জাত ॥৯০
 নাই একো শঙ্কা আত্ম খেদি দিয়া কিং ।
 পাছে পিতৃবাক্যে সম্বিলা জ্ঞানকীক ॥৯১
 ভার্যা ভ্রাতৃ সমে বায়ে বিমানত চড়ি ।
 পবম আনন্দে আইলা অযোধ্যা নগরী ॥৯২
 ভালুক বানব আক বাকস অনেক ।
 আইলা সঙ্গে-বর্ষে দেবিবাক অভিষেক ॥৯৩
 শুনা বামায়ণ মন করী উপশায় ।
 সমস্ত সমাজে বেঢ়ি বোলৌ বাম বাম ॥৯৪

১২ অধ্যায় ।
 ছবি ।

স্তনিরোক পাছ কথা, বামক দেখিরা ভবা,
 ভবতে এবাইলা ছবি খেব ।
 ভৈলা আনি একঠাই, নন্দিগ্রামে চাবিতাই,
 কবিলা শিবব জটা ছেব ॥১
 কোশল্যা ছমিত্রে। শাস্তী, পুত্রকগলতবাতি,
 কামিলন্ত অনেক কাকশ্যো ।
 সীতারো বর্ণারাহ্মণ, ভৈলা সলোতক মুখ,
 নবিলন্ত ভেসেবা চকণ ॥২
 পাছেসম বোলেবাম, অযোধ্যাক লবি গৈলা,
 তুলি দণ্ড বায়ে বাহ্যতক ।
 বাকস বানব নব, ভালুকব আনন্দোজত,
 ভলয়ল' কবে মহীমত ॥৩
 পঙ্কজী পঙ্কজী কল, বীণ বট ফুল কল,
 পুতিলন্ত বাজাব ভোবন ।

জাতিকাবনবনাবী, প্রশংসিয়া সাবি সাবি,
প্রণামন্ত বাম্ব চবণ ॥৪

শুভ সময়ত বামে, পাটত বসিলা প্রজ্ঞা,
কবে শুভ মঙ্গল অনেক ।

চাবি সাগবর জল, যোগাইলা বানব বল,
বশিষ্ঠে কবিলে অভিষেক ॥৫

দুই ভাই দুই পাশে, চাম্বর বিঞ্চস্ত লাসে,
ভবতে ধবিলা ছত্রে তুলি ।

শবদতে কাণ ফাৰে, প্রজ্ঞায়ে জোকাব পাৰে,
জয় জয় বাম্ব বাজা বুলি ॥৬

মেঘব গৰ্জ্জন যেন, মন্তহস্তী চিহ্নবয়,
আম্ফালে বজায় গজঘণ্টা ।

পাইলা দুঃখ সম্বত, ভালুক বানব যত,
দিলা বামচন্দ্রে তাকো বণ্টা ॥৭

বাজাৰ সন্মান পাই, আনন্দব সীমা নাই,
গৈলা দেশে আদেশে বাম্ব ।

ভাত্ৰ সব সমবামে, বাজ্যভোগ ভুঞ্জিলন্ত,
পাছে দশ হাজাৰ বৎসব ॥৮

ভৈলা মহাদৈ সীতা, স্বামীৰ চবণচিন্তা,
কবন্ত একান্তে প্রতিনিতি ।

অযোধ্যাৰ দেৱভোগ, ভুঞ্জিলন্তভুকুতিভোগ,
বামবে বাঢ়ন্তে যাই শ্রীতি ॥৯

পূৰ্বকথা আপোনাৰ, শুনি বাম্ব দেৱতাৰ,
পবন হবিষ ভৈল ভৈল ।

সমজ্ঞায়ো একচিত্ত, কুশলৱে গাৱে গীত,
লঙ্কাকাণ্ড এহিমানে ধৈল ॥১০

১০ অধ্যায় ।

হুগবি

উত্তৰা কাণ্ডক, ধবিলা গাইবাক,
সীতা হুত কুশলৱ ।

এহিমতে পাছে, মাৰি বাৰণক,
ভৈলন্ত বাজা বাঘৰ ॥১১

অযোধ্যাক পাছে, অগস্তি আসিলা,
অৰ্জিলা বামে হবিষ ।

লঙ্কাৰ দগ্ধ, বাৰণব বধ,
হুখিলা বাম্বত ঋষি ॥১২

বামে অগস্তিত, সমস্তে কহিলা,
যি ভৈল বৃত্তান্ত তথা ।

ঋষিযো কহিলা, হবিষে বাম্বত,
বাৰণব জন্মকথা ॥১৩

উপজিয়া যেন, মতে দশস্কন্ধ,
কবিলা কৰ্ম্ম অদুত ।

হবব কৈলাস, আলগাই তুলি,
নৈকেষী বান্ধনীহুত ॥১৪

স্বৰ্গ মৰ্ত্যালোকে, পাতাল পুৰতো,
ডবতে কম্পাইল আতি ।

কবিলা ইন্দ্রকো, বন্দী মন্দ মতি,
সিটো পুলস্তিবো নাতি ॥১৫

দেৱ মনুষ্যৰ, যতেক হৃন্দবী,
হৰি নিলে মহাচান্দ ।

তিনিয়ো লোকত, হুণ্টুবি ফুৰিলে,
যেন উদয়াৰ বান্দ ॥১৬

বামে বোলন্ত, শুনিয়ো অগস্তি,
যেন কথা শুনো তাৰ ।

সিকালত তেবে, কহিত নাছিল,
এক বীৰ বলিয়াৰ ॥১৭

অগস্তি বোলন্ত, শুনিয়ো বাঘৰ,
যৈত তাৰ ভৈল ভঙ্গ ।

কিকিঙ্কাত সিটো, সমব মাগিল,
বালীৰ তোলাইয়া ধন ॥১৮

তাক লৈয়া বালী, সন্ধ্যা কবিলন্ত,
কাখে দাবতিয়া তুলি ।

বালীত শবণ, পশিলা বাৰণ,
হাবিলো হাবিলো বুলি ॥১৯

সহস্র অৰ্জুনে, নাৰীগণ সঙ্গে,
নৰ্ম্মদাত খেলে খেৰি ।

তাহাতো সমব, মাগিয়া নিম্বলে,
বাৰণায়ে লাজ এৰি ॥২০

বান্ধে বণে জিনি, সহস্র অৰ্জুনি,
নিল নগবক লাগি ।

পুলস্তি আসিলা, বাজাত শ্ৰাৰ্ধিয়া,
মেলালন্ত ভিকা মাগি ॥২১

তথাপি সমব, মাগিয়া কুকৰ,
বাৰণব নাহি লাজ ।

পাতাল পুৰতো, পশিলা মাগিয়া,
বলিব বৈতে কবাক ॥২২

দুৰ্ভাবত গৈয়া, দেখে পুৰুষেক,
হৃন্দৰ কচিৰ শ্যাম ।
বহুৰ কিবীটি, বলয় কঙ্কন,
পীতবস্ত্ৰে অনুপাম ॥১৩
হাব কেযুব, সুপুৰে বজ্জিত,
কৰে দিব্য গদা লৈই ।
কটিত য়েখলা, গলে বনঝালা,
নমাতি আছিল বৈই ॥১৪

১৪ অধ্যায় ।
ছবি ।

দেখি বারণৰ তনু, জাত জাত লিহবয়,
টেব কৰি আছিলেক চাই ।
বলিৰাইৰ অভ্যন্তবে, প্ৰবেশিলালঙ্কেশবে,
সিটো পুৰুষক নোবোলাই ॥১
বারণক দেখি বলি, বসিবাৰ ধান দিলা,
নবসি বলিত পুছে কাষ ।
তোমাৰ দুৰ্ভাবেইটো, পুৰুষেক আছে কোন,
সব্বে কহিয়ো দৈত্যবাজ ॥২
বলি বোলে লঙ্কেশ্বৰ, নিচিনহ বৰ্ষব,
এহেন্তে তোমাৰ অন্তকাৰী ।
হুৰাহৰে কৰে দেৱ, আমাৰ পবন দেৱ,
আহে বোলা ঈশ্বৰ মুৰাৰি ॥৩
লঙ্কানাথে শুনিআছি, লৱৰদিলেক কাছি,
এহি বিষ্ণু বুলি বৰ বাগে ।
ধৰিবাৰ মাই চাহি, দেখি হৰিভুলি হাসি,
দিলা লাঠি চৰণৰ আগে ॥৪
পাতাল পৃথিৱী ছাৰি, লঙ্কাত উকৰি পৰি,
মুছ ৷ গৈল দুৰ্জয় বারণ ।
বান্ধসে ফুৰন্তে পাছে, কথমপি ধাতুআইল,
ভ্ৰম্মা বৰ দিবাৰ কাৰণে ॥৫
এহিমতে ঋষিবৰ, কহিলন্ত নিবন্তব,
যতেক তাহাৰ গুণগ্ৰাম ।
শুনন্তে পবন বজ্জ, বারণৰ জয় ভজ্জ,
কুনিয়া হাসন্ত প্ৰভুবাৰ ॥৬
নৰে ৷ নৰে ৷ বনুনাথ, তিলক বিকুৰ অংশ,
ঔষাৰচক্ৰ গীতাপতি ।
জন্মে জন্মেবাৰে গতি, বাৰত কৰোক মতি,
বাৰ পাৰে থাকোক ভকতি ॥৭

কৃষ্ণৰ কিকৰে ভণে, শুনিয়োক সৰ্বজন,
কলিত কীৰ্ত্তন ধৰ্ম্মসাৰ ।
এবি ভাষ ভূষ কাম, ডাকি বোলা বামদাৰ,
পাপত লাগোক বুদ্ধাৰাৰ ॥৮

১৫ অধ্যায় ।
পদ ।

হৰুমন্তৰ জয় বিৱৰণ ।

অগস্তিত বামে পাছে পুছিল সংশয় ।
মহাবীৰ হৰুমন্ত ত্ৰৈলোক্য বিজয় ॥১
কিসক নমাৰি মহাবৈবী বালীবাই ।
ঋষ্যমুখ পৰ্ব্বতত আছিল পলাই ॥২
দেখিলোহো যেন হৰুমন্তৰ মন্ত ।
বালিৰাজা জানে। আন আগে ভূগবত ॥
বৈমানি কন্দল ভৈল বালি সুগ্ৰীৱৰ ।
কিয় হৰুমন্ত তাৰ নলৈলন্ত শিব ॥৪
ছেদিয়ো সংশয় মোৰ মনৰ সৰ্বথা ।
অগস্তি বোলন্ত বায় শুনা পূৰ্ব্বকথা ॥৫
অজ্ঞাত উপজিয়া দুৰ্জয় মাকতি ।
কুধায় কান্দন্ত কপি পৃথিৱীত শুতি ॥৬
সেহি বেলা সূৰ্য্য আসি উদয় ভৈলন্ত ।
তাকালিয়া ফল গুটি মানি হৰুমন্ত ॥৭
দিলা ডেৱ ধৰিবাৰ মেলি দুয়ো বাহ ।
সেহি দিনা সূৰ্য্যক গ্ৰাসিবে আশে বাহ ॥৮
চিন্তন্ত মাকতি তাক চাহি টেব কৰি ।
ইগোটো হুপক ফল সিগোটাত কৰি ॥৯
তাক লাগি দিলা লান্দ আদিত্যক এৰি ।
পলাই উলতি বাহ ভবে পাৰে গেৰি ॥১০
কম্পন্তে কম্পন্তে লৈল ইন্দ্ৰত শৰণ ।
কিনগোটো খাইবে খোজে মিলিল মৰণ ॥১১
শুনি ইন্দ্ৰে আৰে বেৰে এবাৰতে উঠি ।
কৰে বজ্জ ধৰি ধাইল বাহু যেন ছুতি ॥১২
পাছে পাছে ধাইলন্ত কপিৰ কুধা বৰ ।
এহি গোটে বেধে বাহ দেখি দিলে জব ॥১৩
ধৰকিল ইন্দ্ৰে ভয়ে পাছে গুটি বাস্ত ।
দেখি তাক শিশু হৰুমন্তে গুণিলন্ত ॥১৪
মহাচিত্ৰ বিচিত্ৰ মৰজ ইটো ফল ।
ইহাক ছুজিলে তোক পলাইব সকল ॥১৫

এহি বুলি কৌতুহলে দিলেক জোলক ।
 খাইবে লাগি ঐবারত সমে বাসরক ॥১৬
 এবাইবে নপাৰি ইন্দ্রে মনত তবাসে ।
 শিশু যেন জানি বজ্জ হানিলন্ত পাশে ॥১৭
 বায় হনু ভাঙ্গি পৰ্বতত পবিলন্ত ।
 এতেকেহে আন নাম থৈলা হনুমন্ত ॥১৮
 সাৰতি বুকত বায়ু মৃতক পুত্ৰক ।
 অনেক কন্দিল ক্ৰোধ কৰিয়া ইন্দ্রক ॥১৯
 পুত্ৰৰ লগতে হোক সবাৰ বিনাশ ।
 হিয়াৰ হবিল বায়ু নোলাই উশাস ॥২০
 হেন দেখি ভৈলন্ত ত্ৰিদশে মহা ত্ৰাস ।
 ত্ৰজ্ঞাত পুছিল কয় নহুয়ায় উশাস ॥২১
 ত্ৰজ্ঞায়ে বোলন্ত ইটো কথা ভৈল টান ।
 সবে মিলি উঠি গৈল শঙ্কৰ থান ॥২২
 মহেশে বোলন্ত খুজি নাপাই সৰ্বথা ।
 সবে গৈয়া বিফুত পুছিল পাছ কথা ॥২৩
 মাথৰে বোলন্ত আবে ভৈল বিসঙ্গতি ।
 বায়ুৰ পুত্ৰক মাৰিলন্ত স্বপতি ॥২৪
 পুত্ৰৰ সন্তাপ পায় জগতৰে আয়ু ।
 সবাবো হিয়াৰ পৰা হবিলন্ত বায়ু ॥২৫
 এতেকেসে নাসে আউৰ কাহাবো উশাস ।
 আসা সবে যাও বায়ু দেৱতাৰ পাশ ॥২৬
 এহি বুলি দেৱে সমে বিফু গৈলা লবি ।
 পুত্ৰ লৈয়া বায়ু কান্দিলন্ত পাৱে পাৰি ॥২৭
 দিলা দুঃখ সাধি দেখিয়োক চক্ৰপাণি ।
 শিশুক মাৰিলে মোৰ ইন্দ্রে বজ্জ হানি ॥২৮
 মাথৰে বোলন্ত বায়ু কৰিয়ো সঞ্চাৰ ।
 পৰশিলো হেৰা পুত্ৰ জীলেক তোমাৰ ॥২৯
 জাগি যেন তেখনে উঠিলা হনুমান ।
 দিলন্ত ত্ৰিদশে চিৰঞ্জীৱ বৰদান ॥৩০
 একো দেৱতাৰ অস্ত্ৰে মুহিবে বিকল ।
 শৰীৰত তোৰ অপৰ্য্যন্ত হোক বল ॥৩১
 গৈলা সবে বৰ আনো দিয়া অসংখ্যাত ।
 সঞ্চাবিলা বায়ু পাছে সবাবো হিয়াত ॥৩২
 বলৰ দৰ্পতে হনুমন্ত যেন যম ।
 ফল মূল খাস্ত লুড়ি কৰিব আশ্ৰয় ॥৩৩
 উভতাই কই তক ভাঙ্গি ছিঙ্গি মঠ ।
 দেখি সব কৰিব লাগিল অনকট ॥৩৪

বৃষ্টিছেদ কৰিলে বানৰ ইটো পাপ ।
 সবে মিলি আচালি দিলন্ত পাছে শাপ ॥৩৫
 সাধিবে নলাগে আৰ চাৱে বামকাৰ্য্য ।
 বলৰ প্ৰমাণ নজানোক কপিৰাজ ॥৩৬
 দেখক গোখোজ যেন সাগৰ সংক্ৰাশ ।
 সেই শাপে কপিৰ গুচিল সবে সাস ॥৩৭
 এবিল প্ৰচণ্ড ভাব বায়ুৰ কুমাৰ ।
 আৰো বালিৰাই মৰা বানৰক ডৰ ॥৩৮
 এতেকেসে বালিক নবধি হনুমন্ত ।
 ঋষ্যমুখ পৰ্বতক লাগি পলাইলন্ত ॥৩৯
 এহিমানে থৈলা বায়ু অগস্তি সন্দাদ ।
 গাইবে লৈলা জ্ঞানকীৰ নিৰ্বাস বিষাদ ॥৪০
 বোলে কুশে লৱে শুনিয়োক সমাজিক ।
 অনন্তৰে পঠাই প্ৰভু বায়ে অগস্তিক ॥৪১
 পৰম আনন্দে দশ হাজাৰ বৎসৰ ।
 ভুঞ্জিলন্ত অকন্তকা ৰাজ্য বচুবৰ ॥৪২
 অযোধ্যাত মহা মহা মিলিল বিপত্তি ।
 প্ৰাণ প্ৰিয়া সমে বায়ে ভুঞ্জিলা ভুকুতি ॥৪৩
 ৰাত্ৰি দিনে চৰণ চিন্তন্ত সীতা সতী ।
 স্বামীৰ সংযোগে পাছে ভৈলা গৰ্ভৱতী ॥৪৪
 বায়ৰ ৰাঢ়ন্তে যায় নয়নৰ শ্ৰীতি ।
 আনন্দে আছন্ত প্ৰভু ভাৰ্য্যায়ে সহিতি ॥৪৫
 মিলিল দুৰ্যোগে পাছে পাইলেক বিপাকে ।
 জনবাদে দিলা বায়ে নিৰ্বাস সীতাকে ॥৪৬
 কষ্টক সঙ্কট বনে থৈলন্ত লক্ষ্মণে ।
 ভৈলা অচেতন আতি দেবী দুঃখ মনে ॥৪৭
 সীতাৰ শুনিয়া যেন আপদ দুৰ্যোগ ।
 তাক আবে পাইবে সবে কহি কোনে ওৰ ॥
 যিটো পুণ্য তনু ৰূপায় বায়দেৱ ।
 পৰম মহন্ত গুণে সম নাহি কেৱ ॥৪৯
 অনুচিত পিম্পৰাবে নিচিন্তন্ত মাৰ ।
 কৰ্মকলে ভৈলা যম ভেহেস্তে সীতাৰ ॥৫০
 একে পতিব্ৰতা নাৰী আৰো গৰ্ভৱতী ।
 তাহাকো বধিবে বায়ৰ ৰ ৰৈলা মতি ॥৫১
 কিনো বিপৰ্য্যয় বিধি লিখিল কপালে ।
 ভৈলা বায় স্বামী জ্ঞানকীৰ যমকালে ॥৫২
 প্ৰকটিয়া কহিলা শাস্তীৰ যত দুঃখ ।
 ভৈলা সবে সমাজিকো শোকে অধোমুখ ॥৫৩

লয়ে কুশে আকুল কবিল। সমজ্যাক ।
 দেখে যেন আজি দিলা নির্ঝাস সীতাক ॥৫৪
 জানকীর নিকার শুনিয়া সাধবাজ ।
 কান্দিলন্ত মকারকি সকল সমাজ ॥৫৫
 হাহাকাৰ শব্দ উঠিল সভাস্থলি ।
 বামৰ গারুত যেন লাগিল অগনি ॥৫৬
 হুমবিয়া পুনৰপি বাঘরে সীতাক ।
 বিবাদূশে শোকানলে চানিলে ছিয়াক ॥৫৭
 নিমাইল অগনি যেন জ্বালিল ছুনাই ।
 পবন সস্তাপ তাপে প্রাণ ফুটি যাই ॥৫৮
 মুছা গৈয়া পবিলন্ত সিংহাসন হস্তে ।
 ধবিল বুবিল বুলি ভবত লক্ষ্মণে ॥৫৯
 শিবত সিঞ্চন্ত জল বিঞ্চন্ত চাষবে ।
 লগতে কান্দন্ত তান তিনি সহোদবে ॥৬০
 বশিষ্ঠ প্রমুখ্যে ঋষি নধবন্ত ছিয়া ।
 কান্দন্ত সীতার ছুখে মুখে বস্ত্র দিয়া ॥৬১
 বিভীষণ হুগ্ৰীর জাঘব হুম্বন্ত ।
 কান্দন্ত সস্তাপে পবি কপি অপৰ্ণান্ত ॥৬২
 চেতন লভিয়া প্রভু বাঘরে ছুনাই ।
 কবন্ত সস্তাপ আতি প্রিয়াক বর্ষাই ॥৬৩
 হা হা সীতা শাস্তী পতিব্রতা হুচবিতা ।
 মোহোব বনভা হুভাষিতা বিবাহিতা ॥৬৪
 ভাগ্যেহে লভিলো ত্যৰ্য্যাকততপসাই ।
 হাততে বিধাতা তাক হবিলে দেখাই ॥৬৫
 গেল পবিচ্ছেদা দেখা ইজম্বক লাগি ।
 মই সি পাতকী তোব ভৈলো বধভাগী ॥৬৬
 ঘোব বনবাসে ছুখে নভৈলা নির্বাণ ।
 হবি নিলে বারণে বহিল তাতে প্রাণ ॥৬৭
 আতি হুচবিতা শাস্তী জনকব জীক ।
 মই হাতে বধি ভৈলো বাকসতোষিক ॥৬৮
 দণ্ডকা বনত আপনাব এবি চিন্তা ।
 মোকেসে লেবিলি সতী তই বিবাহিতা ॥৬৯
 পাশবিলো কিহতে সিসব তোব গুণ ।
 কিনো নিদাকণ মই পুৰুষ আগে ॥৭০
 অপাব সাগবে বাকিলোহোঁ শিলা সেহু ।
 সবাকরে বধিলো বাকল বাব বেহু ॥৭১
 হেনন প্রিষ্টাক মই তেজিলো আপোনে ॥
 চণ্ডাল হুনিয়া পবহিবে-মিটো শুনে ॥৭২..

এহি বুলি বাঘচহ্নে কবন্ত বিলাপ ।
 ভবন্ত লক্ষ্মণ শক্রঘনব সস্তাপ ॥৭৩
 বোলন্ত প্রবোধ সব বেচি ভ্রাতৃলোক ।
 সমুদ্রশ হোয়া দদা পবিহর্ষা শোক ॥৭৪
 ইটো খেদ দদা হুমরত দিয়া ঠাই ।
 আবকি কান্দিলে সিটো জানকীক পাই ॥৭৫
 আপুনি সর্ব্বস্ত সব জানা যেন নর ।
 অসাব সংসাব ইটো দেখি আয়াবর ॥৭৬
 পুত্র দাবা ধন জন যত পবিকব ।
 হেন জানা সব শোক সস্তাপব ঘব ॥৭৭
 কেনেকে সংযোগ হুয়ে কেনেক বিয়োগ ।
 মিছা বিয়রত কিছু নাহি হুখতোগ ॥৭৮
 যেন কেন সব হোয়ে উঠি একঠাই ।
 জলব বেগত বাজি ভিলেকে মিলাই ॥৭৯
 বাকুরব সমাগমে তেহুর অধিব ।
 ধৈর্য্যেসে ঔষধ দদা আপদ ব্যাধিব ॥৮০
 প্রবোধ শুনিয়া বাম থাকন্ত ঐষকি ।
 হুমবন্তে সীতাক কান্দন্ত মকারকি ॥৮১
 বহি যাই ছুরো নরনব নীব ধাবে ।
 নিচুকাস্ত ভ্রাতৃ সব ধবি বাবে বাবে ॥৮২
 হা সীতা বুলি কশে তেজন্ত নিবাস ।
 আপুনি চিন্তিলো আপোনাব সর্ব্বনাশ ॥৮৩
 কিবা কথ্ব কবো আবে বাওঁ কোন ভিতা ।
 ইটো গৃহবাস বনবাস বিনে সীতা ॥৮৪
 লৈয়ো বাক্যভাব তৈর্যাই ভবত সোদব ।
 বাক্যত নাহিকে কার্য্য কবো দেশান্তব ॥৮৫
 সীতা বিনে দেশোদিশে দেখন্ত আকাব ।
 বাঘরব নাহি আব সস্তাপব পাব ॥৮৬
 সীতার হতেক বাস্ত কোশল্যা প্রমুখ্যে ।
 হা সীতা বুলিয়া কান্দন্ত অধোমুখে ॥৮৭
 কান্দন্ত আববি আনো নারী অসংখ্যাত ।
 কন্দনব উশ্বি উখলিলা সমজ্যাত ॥৮৮
 বাঘরব শোকে লোক সকলে আকুল ।
 যাঁয়ে যেন আগ উভাবিলে হুকমুল ॥৮৯
 বশিষ্ঠ উঠিয়া পাছে বুলিলা প্রবোধ ।
 সবাকে কবাইলা ঋষি কন্দন নিবোধ ॥৯০
 বাসক বোঝন্ত ভাত তেজিরো সস্তাপ ।
 এম্বাইবেক-সাম্য কাব বিবি সিখিতাক ॥৯১

আপনি সমস্তে জানা জগতবে বাপ ।
ইসি বিপবীত মহা মহন্তব তাপ ॥৯২
যাব যেন হইবে ইটো হইবেক সর্বথা ।
উত্তবাকান্তব আরে শুনা পাছ কথা ॥৯৩

১৬ অধ্যায় ।

লব কুশব পরিচয় ।

তোমাব আগত শিশু দুই গাতক গীত ।
ভবিষ্যত কথা হইব আপুনি বিদিত ॥১
শোক পরিহরি বামে ঋষিব বচনে ।
তেজিয়া নিখাস বসিলন্ত সিংহাসনে ॥২
আখি মুখ ঋছে পাছে চিত্ত কবি থিৰ ।
শিশু দুইক আদেশ কবিল। থিবে ধীর ॥৩
শুনো পাছ কথা কেনে গার দুয়ো ভাই ।
হেনবা হৃদয় ইটো আমাব জুৰাই ॥৪
শুনি লবকুশে গীত গাইবাক লাগিলা ।
শুনা জানকীব যেন অবস্থা মিলিলা ॥৫
এবিলা লক্ষণে দিয়া বনত নির্বাস ।
কান্দিলন্ত সীতা শোকে আতি হুয়াত্ৰাস ॥৬
কোনবা জন্মব জানকীব আছে ভাগ ।
ফল মূল চাহন্তে বান্দীকি পাইলা লাগ ॥৭
অনেক আশ্বাস বুলি বচন প্রবন্ধে ।
আশ্রয়ত নিয়া পুয়িলন্ত জীউ বোধে ॥৮
তপোবনে আছন্ত দুঃখিত আতি হই ।
উপজিলা সীতার যরঞ্জা হত দুই ॥৯
কুশলর নাম খেলা দুইহন্তবো ঋষি ।
বায়ণ গীত ইটো শিকাইলে হবিষি ॥১০
আমি দুই লব কুশ সীতার সন্ততি ।
গাওঁ বায়ণ গীত আজন্ম প্রভৃতি ॥১১
তাহাঙ্কে বুলিয়া লব মোব নাম কুশ ।
সীতার তনয় আমি জানা নিবন্ধ ॥১২
মহাঋষি বান্দীকিব দুয়ো ভৈলো শিষ্য ।
শুনি সমজ্যাব মহা মিলিল হবিষ ॥১৩
গীততে জানিল সবে সীতার তনয় ।
ভালেতো বামব সবে আকৃতি আনয় ॥১৪
কিনো হুপ্রসন্ন বিধি ভৈলা সর্ব সিদ্ধি ।
বাঘরব হইবেক আবেসে বংশ বুদ্ধি ॥১৫
শুভ শুভ বুলি প্রজা পাবয় জোকাব ।
জানিল কুশল সবে জানকী সীতার ॥১৬

আছন্ত কল্যাণে নমবিয়া মোব শাস্তী ।
আনন্দে নসয় যেন অস্তোঅন্তো মাতি ॥১৭
সকল প্রজাবে মহা মিলিল হবিষ ।
জয় জয় বাঘর ঘোষন্ত দশো দিশ ॥১৮
বামে জানিলন্ত ইটো মোহোব সন্ততি ।
আনন্দ সিদ্ধুত নিমজ্জিলা বঘুপতি ॥১৯
নিশ্চয়ে জানিলো হরে সীতার তনয় ।
শিহবে শবীর দ্রবে আনন্দ হৃদয় ॥২০
পবন স্নেহত আতি নয়ন তবধ ।
লোতকে ভেটিল কণ্ঠ বাক্য গদ গদ ॥২১
শ্রেমবসে বিপুল আকুল কবে হিয়া ।
আসনবে পবা পবিলন্ত জাম্প দিয়া ॥২২
গলত বাঙ্কিল ধবি দুইকো আথে বেথে ।
পুত্র শিব হুঙন্ত স্নেহত বঘুনাথে ॥২৩
ধাবে বহি যাই দুই নয়নব নীর ।
তিয়াইলা লোতকে লব কুশব শবীর ॥২৪
বুকত ধবিয়া দুই পুত্রক সাবতি ।
সিংহাসনত আসি বসিলা উলটি ॥২৫
মহা স্নেহে ধবি আসি ভবত লক্ষণ ।
গুচাইলন্ত দুইবো আসি বাকলি বসন ॥২৬
পিকাইলন্ত আনি দুইকো দিব্য অলঙ্কার ।
কুশলরে কবিল। পিতৃক নমস্কার ॥২৭
পুত্র মুখ চুম্বন্ত স্নেহত বাবে বাব ।
বনতে জন্মিল দুয়ো দুখীয়া কুমার ॥২৮
ভৈলা ঋষিবেশ দুঃখ পাইলা লাগে মানে ।
তোমাব নিকাব মই পাণীৰ নিদানে ॥২৯
মই বোলো হইবে প্রাণ প্রিয়া গৈল মবি ।
আজিসে জানিলো মোবজীঠে প্রাণেশ্বরী ॥৩০
দুঃখ পাইবে লাগি আউব নবৈল সীতার ।
অকাচিতে মই পাণী ভুঞ্জালো নিকাব ॥৩১
এহি বুলি মকামকি কবন্ত ক্রন্দন ।
লগত কান্দন্ত দুয়ো সীতার নন্দন ॥৩২
ধবা ধবি কবি কান্দিলন্ত পুত বাপে ।
দেখিয়া কান্দন্ত সবে সমাজ সন্তাপে ॥৩৩
ধবিলা কৌশল্যা আসি নাতিব গলতে ।
এতমান ভৈলে দুয়ো পুতাই বনতে ॥৩৪
হবি হবি বহাবী জানকী হুচৰিতা ।
নিকাবকে লাগি উপজিলি আই সীতা ॥৩৫

নগৈল কজনো তোৰ কহান কুনাট ।
 কোননো বিধাতা ইটো লিখিলা ললাট ॥৩৬
 তেজি ৰাজ্য আছ মৰণৰ পশি সন্ধি ।
 হা সীতা বুলিয়া কান্দন্ত বাৰ বাঙ্কি ॥৩৭
 লক্ষ্মণ ভৰত শত্ৰুঘনে কান্দি আতি ।
 বশিষ্ঠ প্ৰমুখ্যে ঋষি নিষেধন্ত স্নাতি ॥৩৮
 জীৱন্ত জ্ঞানকী কথা সকলে কল্যাণ ।
 কিসক কান্দিয়া এভূ সীতাৰ নিদান ॥৩৯
 হৰিষ সময়ে বিবাদৰ কোন কাম ।
 হেন শুনি শোক তেজিলন্ত শ্ৰীৰাম ॥৪০
 আৰ্থি মুখ মুছিলন্ত নিশ্বাস তেজিয়া ।
 সীতাক লুমৰি আৰ নথবন্ত হিয়া ॥৪১
 আপুনি আনিবো আজি জ্ঞানকীক যাচি ।
 আসনৰ পৰা উঠিলন্ত বাম কাছি ॥৪২
 লগতে যাইবেক সাজিলন্ত সামৰাজ ।
 অন্তেষ্ট পূৰ্ববো নাৰীগণ ভৈলা বাজ ॥৪৩
 সীতাক দেখিবে লাগি বামৰ একান্ত ।
 ভালুক বানৰ সেনা লগতে চলন্ত ॥৪৪
 টল বল কৰে মহী লবিল কটক ।
 আগ বাঢ়ি বশিষ্ঠে বুজাইলা বাখৰক ॥৪৫

১৭ অধ্যায় ।

হহমহাদিক সীতাক আনিবলৈ প্ৰেৰণ ।

মিলিল তোমাতে আসি সীতাৰ বৈৰাগ ।
 জ্ঞানকীক নপাইবা আপুনি গৈলে লাগ ॥১
 মহন্ত বাছিয়া পঠায়োক আন লোক ।
 কৰি আতি কাকুতি সীতাক আনন্তোক ॥২
 বশিষ্ঠৰ বোলে বাম বসিলা উলটি ।
 সীতাৰ নিমিত্তে যেন যাই প্ৰাণ ফুটি ॥৩
 শত্ৰুঘন বিভীষণ লুপ্তে মাকতি ।
 চাৰিকো পাৰ্শ্বিলা বাম কৰিয়া কাকুতি ॥৪
 চলিলো চাৰিয়ো বীৰ বান্দীকিৰ ঠাৱ ।
 মোৰ পদে ঋষিৰ বৰিবা চুই পায় ॥৫
 ভৈলো আমি জমাই সীতা তানে ভৈল জীউ
 আনন্তোক প্ৰেৰাধি দেন্তোক দান জীউ ॥৬
 সুহিবা দেন্তোক মোক আজ্ঞাৰতে ঠাই ।
 সীতাৰ লগতে থাকোঁ ফল ফুল খাই ॥৭
 ধৰিবে নোৱাৰো বুক ফুটে মোৰ প্ৰাণ ।
 সীতাক দেখিলে চুনাই দেন্ত জীৱ দান ॥৮

মইতো জানো জ্ঞানকীক চুইলোপাপ হৰে ।
 তথাপি দুৰ্জনে অপঘণ কৰি মৰে ॥৯
 লোক অপবাদক আমাৰ বৰ চিন্তা ।
 পৰীক্ষা কৰিয়া চুনাই সম্বৰিবো সীতা ॥১০
 জ্ঞানকীক বুলিবা এবোক অসন্তোষ ।
 আবে বাবেকৰ মোৰ মৰশোক দোষ ॥১১
 কোনে পাৰে বিধি লিখিতাক এবাইবাক ।
 কৰিবা কাৰ্ণ্য মোৰ নিমিত্তে সীতাক ॥১২
 বাপ হুমুসন্ত হেৰা শুনা মোৰ বাক ।
 তোহোঁবনিমিত্তেপাইলোপূৰ্বতোসীতাক ॥১৩
 যেন তেন মতে বুজাই জ্ঞানকীক আন ।
 কি বুলিবো তোক বাপ দেহ প্ৰাণ দান ॥১৪
 বামৰ কাতৰে কান্দিলান্ত কপিবাজ ।
 প্ৰণামি চাৰিয়ো সমজ্যাৰ ভৈলা বাজ ॥১৫
 সীতাক দেখিতে উজ্জ্বল হুমুসন্ত ।
 কতোক্ষণে বান্দীকিৰ আজ্ঞাৰ পাইলন্ত ॥১৬
 বসিয়া আছন্ত মাৰ মলিন স্বভাৱ ।
 স্বামীৰ চৰণ চিন্তি জগতৰ মাৰ ॥১৭
 মলিন বসন বেশ ক্লিষ্ট দেহা ক্লীণ ।
 ধূলিয়ে ধূসৰ তনু তাপসীৰ চিন ॥১৮
 ফল ফুল ভক্ষণত শুকাইল শৰীৰ ।
 সীতাক প্ৰত্যেকে দেখিলন্ত চাৰি বীৰ ॥১৯
 কবিলন্ত পৃথিৱীত পৰিয়া প্ৰণতি ।
 তাসম্বাক দেখি সঙ্কোচিতা ভৈল সতী ॥২০
 বস্ত্ৰে আবৰিলা মাৰ কৰি মুখ কান্দি ।
 থাকিলন্ত দিয়া হাত গালত নম্ৰাতি ॥২১
 শত্ৰুঘন লক্ষ্মণ লুপ্তে হৰ্ষেণ হুমুসন্ত ।
 সীতাৰ অবস্থা দেখি চাৰিয়ো কান্দন্ত ॥২২
 হা হা মাৰ বাখৰৰ প্ৰিয়া মহাভৈ ।
 তোহোঁব কৰিলে বিধি হেনসে বিলাই ॥২৩
 শতীত অধিক আছিলেক পৰিহেদ ।
 ভৈলা তাপসীৰ বেশ ইসি যদি খেদ ॥২৪
 জগতৰ প্ৰভু কাৰ দেহৰ বৰী ।
 যাক আল মঠে অলোধ্য সেৱকিনী ॥২৫
 অন্তেষ্টপূৰ্বত ফুৰা নেতৰ ফুলিত ।
 ভূগণে আসন আৰে পদম ফুলিত ॥২৬
 ভোহিন হৰ্ষ কেন আছিলেক কান্দি ।
 জগত প্ৰখ্যাত ফুৰি মাৰ বহা শাস্তী ॥২৭

প্রাণতো অধিক বামে দেখিলে তোমাক ।
 দিলন্ত নিৰ্বাস কিনো বিধিৰ বিপাক ॥২৮
 অৱস্থা দেখতে যেন যাই প্রাণ ফুটি ।
 কান্দিলন্ত মাকতি মাটিত পাৰি লুটি ॥২৯
 হৰি হৰি জগত জননী সতী আই ।
 কিংক জীৱ ধৰোঁ দেখি তোমাৰ বিলাই ॥৩০
 সাগৰ তৰিলো লক্ষ্য কৰিলো দগধ ।
 যাৰ পদে দশানন সসৈন্তে গৈল বধ ॥৩১
 জগত ঈশ্বৰী বাঘৱৰ পটেশ্বৰী ।
 তোমাৰ বিপত্তি দেখি কিয় নযাওঁ মৰি ॥৩২
 ৰাজ ভাৰ্যা সকলে যোগান থাকে ধৰি ।
 যাক সেৱা কৰন্ত স্বৰ্গৰ অপেশ্বৰী ॥৩৩
 হেন মাৰ ভৈলা ধৰি পত্নীৰ সঙ্গতি ।
 কোননো কুযোগে হেন মিলাইলে দুৰ্গতি ॥
 কান্দি কান্দি হনুমন্তে কবন্ত কাতৰ ।
 মৰশিয়ো দোষ মাৰ প্ৰভু বাঘৱৰ ॥৩৫
 হুমৰিতে তোমাক বামৰ হৃদি খেদ ।
 দিনে ৰাত্ৰি নেত্ৰৰ লোতক নাহি ছেদ ॥৩৬
 হা সীতা সীতা বুলি তেজন্ত নিশ্বাস ।
 বনতো অধিক তান সিটো গৃহবাস ॥৩৭
 মৰিলাহা ভূমি বামে হেন সে জানন্ত ।
 আপোনাক নিন্দা আতি ফুকিতে কান্দন্ত ॥
 তোমাৰ তনয় দুই লৱ আব কুশ ।
 গাইল বামায়ণ গীত জগতে হৰিষ ॥৩৯
 আপোনাৰ পুত্ৰ বুলি পাছে চিনিলন্ত ।
 গলত বান্ধিয়া দুইকো বামে কান্দিলন্ত ॥৪০
 আশ্ৰমতে আছা তাসম্বাৰ যুখে শুনি ।
 তোমাক নিবাক আজি সাজিল আপুনি ॥৪১
 নাপাইবাহা লাগ বশিষ্ঠৰ শুনি বাক ।
 তাতেহে তোমাক নিতে পঠাইলা আমাক ॥
 অনেক কাৰ্ণব্য বুলিলন্ত বধুপতি ।
 বাঘৱৰ দোষ মৰশিয়ো সবে সতী ॥৪৩
 যেন ভৈলা তোমাৰ তথাপি দেৱ স্বামী ।
 দাঁতে তুণ ধৰিয়া কাকুতি কৰোঁ আমি ॥৪৪
 পঠাইলা তোমাক বামে সাদৰি চৌদল ।
 অসন্তোষ তেজিয়া স্বামীৰ চলা কোণ ॥৪৫
 জাতিকাৰ হোৱা মাৰ শৰীৰক মণ্ডি ।
 আজি ধৰি দুইহানো দুৰ্গতি যাউকখণ্ডি ॥৪৬

চাৰিয়ো কাতৰ কৰি অনেক বুলিল ।
 শুনি জানকীৰ শোক অগণি হুলিল ॥৪৭
 হুমৰি হুমৰি বনবাস মহাক্ৰেশ ।
 চাৰিবো আগতে দেবী কান্দিলো আশেষ ॥৪৮
 কতোক্ৰমে সীতা শাস্তী শোকক তন্তাই ।
 বুলিলা উত্তৰ পাছে চাৰিকো শুনাই ॥৪৯
 শুনিয়ো হুমৰি হনুমন্ত লঙ্কেশ্বৰ ।
 শুন বাপ শত্ৰুঘন কনিষ্ঠ দেৱৰ ॥৫০
 কিসক আমাক আউব কৰা উতপাত ।
 পাসৰি আছিলো দুনাই অগ্নিহাল গাত ॥৫১
 আৰু অযোধ্যাত ভুঞ্জিবোহো ৰাজহুখ ।
 দেখিবো দুনাই আৰু বাঘৱৰ মুখ ॥৫২
 বোলাইবো ঘৰী আৰু বাঘৱৰ ঘৰে ।
 নাই তেবে নাৰী নিলাজিনী মোত পৰে ॥৫৩
 মোক কৰিবে আৰো নবৈল বামৰ ।
 আৰু নুবুলিবা কৰোঁ সবাকো কাতৰ ॥৫৪
 আমাক নিবেক আৱে বামে কোন গন্ধে ।
 গৰ্ভ সমে তেজিলেক মাৰিবে প্ৰবন্ধে ॥৫৫
 প্ৰাণ ধৰি আছে দুই পুত্ৰৰ কাৰণে ।
 হইবে অনাধিত শিশু মোহোৰ মৰণে ॥৫৬
 দুঃখৰ সহায় শুন হনুমন্ত বাপ ।
 মোহোৰ নিমিত্তে তেজিয়োক হৃদি তাপ ॥৫৭
 ভুঞ্জো নিজ কন্ম আত নাহি কিছু খেদ ।
 বামৰ আমাৰ জানা ভৈল পৰিছেদ ॥৫৮
 দুৰ্জনেৰ বোলে মোক কৰিলে নিকাল ।
 জানো মোৰ মনে বাম স্বামী যমকাল ॥৫৯
 নমৰিলো বনত বাঘৱে মোক জানি ।
 ইবাৰ কাটিবে মোক হাতে খাণ্ডা হানি ॥৬০
 মই যেনে জানো নাম এমুৱা নিৰ্দিয় ।
 লক্ষ্যতে তেজিলো হস্তে প্ৰাণক নিশ্চয় ॥৬১
 তোহোৰেবে বচনত ৰহিলো অভাগী ।
 কিয় পাইলে হস্তে বামে কদৰিখে লাগি ॥৬২
 যিটো নিলাজিনী যাউক বামত সজ্জাত ।
 তান কথা বাপ সব নকৈবা আমাত ॥৬৩
 মোহোৰ অৱস্থা যত সবাতো বেকত ।
 দুনাই যেনে বোলা ভেৰে মোহোৰ শপত ॥৬৪
 শুনি সবে জানকীৰ বচন নৈবাণ ।
 আউব কৰে মাতিবাক জগাইলন্ত সাস ॥৬৫

শক্রঘন বিভীষণ হুঘেণ শাকতি ।
 তেজিল নিশাস বুদ্ধি হবাইল শুকতি ॥৬৬
 শুনা সর্বজন ইটো কথা বাহায়ণ ।
 বিম্বিণি চাড়া ঐত কেদিন জীবন ॥৬৭
 ঘোব পবলোক যম যাক্তনা অপাব ।
 বাম নাম বিনে নাই তখাত নিস্তাব ॥৬৮
 ধর্ম্মর ভান্সিলে কলি চাবিয়ো চরণ ।
 হবিব নামত ধর্ম্মে পশিল শরণ ॥৬৯
 বাম হবি নামক সততে যিটো গারে ।
 সিসি জন সমস্ত পুণ্যর লাগ পারে ॥৭০
 নিষ্ঠে জানা সনস্ত শাস্ত্রর ইসে মজ্জা ।
 আন ধর্ম্ম কিঙ্কর নামেসে তার বাজা ॥৭১
 আগম পুণ শাস্ত্র দেখিয়ো বিচাৰি ।
 কলিত তবিবে আন পুণ্যে সে নপাৰি ॥৭২
 কারো চিত্ত বিত্ত শবীকত নাই শুদ্ধি ।
 প্রভাবত কলির মলিন ভৈল বুদ্ধি ॥৭৩
 কলির পবম ধর্ম্ম জানা হবি নাম ।
 শঙ্কবে বচিলা ডাকি বোলোঁ বাম বাম ॥৭৪

১৮ অধ্যায় ।

হুলবি

সীতার নৈবাশ, শুনি চাবি বীৰ,
 কবিলন্ত মাথা হেট ।
 ফল মূল লৈ, আসিল বাম্বীকি,
 তাক পাইলা পাছে ভেট ॥১
 বাম্বর গোচর, চাবিয়ো কহিলা,
 ঋষি চরণ লাগি ।
 অনেক কাতর, কবিয়া বাঘরে,
 পঠাইলা সীতাক মাগি ॥২
 বামে বুলিলন্ত, মই ভৈলোঁ জোড়াই,
 সীতা তানে ভৈল জীউ ।
 হুনাই যেন বিহা, কবাক্তোক আনি,
 ভেয়ে দেস্ত দান জীর ১৩
 কতেক বাম্বর, কহিবো কাতর,
 শুচাইয়ো তাহান চিন্তা ।
 সমর্পিয়ো নিয়া, পবীক্কা কবিয়া,
 সম্বিধ বামে সীতা ॥৪
 বচন আদার, গোসানী সীতার,
 কর্ণর পথে নবাই ।

যেন ভেনে মতে, বাম্বর নিমিত্তে,
 আপনি নিয়ো বুজাই ॥৫
 বাম্বর বিনয়, বাম্বীকি! শুনিয়া,
 বুলিলা সীতার আগে ।
 বাঘর বাপী, জনেক নন্দিনী,
 কিসক বাঘিষে লাগে ॥৬
 তুমি পতিব্রতা, স্বামী সি দেহতা,
 আপুনি জানিয়ো তালে ।
 পূর্ষ যত দোষ, মবশিয়ো মাঝ,
 যি ভৈল হুইব কপালে ॥৭
 মোহর শপত, দিয়োক সম্মত,
 এবিয়ো আতি আক্রান্তি ।
 বাম্বীকির বাপী, শুনিয়া গোসানী,
 কান্সন্ত মাত্র নমাতি ॥৮
 চরণে ভূমিক, আধাকে লিখন্ত,
 নেদন্ত একো সিদ্ধান্ত ।
 বাম্বীকি বুলিলা, জানকীর চিত্ত,
 ভৈল কিছু উপা শাস্ত ॥৯
 চাবিয়ো বীৰক, বুলিলা বাম্বীকি,
 বাম্বর বচন পালি ।
 প্রবোধি সীতাক, নিবো সমজ্যাক,
 আশি প্রভাততে কালি ॥১০
 সবেয়ো দেখেক, পবীক্কা, দেখোক,
 যোগাইবো নিয়া বাম্বত ।
 সীতার নিমিত্তে, জগত বিদিত্তে,
 কবিবো মইয়ো শপত ॥১১
 হেন শুনি বদে, গৈলন্ত চাবিয়ো,
 বাম্বক পাশক প্রতি ।
 যতেক বৃত্তান্ত, সকলে কহিলা,
 চরণে কবি প্রণতি ॥১২
 বাবো বোলন্ত, শুনা ঋষি সব,
 আন যত সমাজিক ।
 বাম্বীকিয়ে কালি, প্রভাতে আনিব,
 সমজ্যাক জানকীক ॥১৩
 গৈলন্ত পবীক্কা, কালি সবে দেখা,
 আজি যারো ববা ববি ।
 এহি বুলি সতা, বিসর্জি উঠিলা,
 পুত্র হুইব হাতে ববি ॥১৪

সীতাক স্মৰি, বাঘৰৰ ভৈল,
 বজনী যুগ্গ সমান ।
 স্বপনে সচিতে, কিছু নেদেখন্ত,
 সীতা বিনে একো আন ॥১৫
 কেতিক্ষণ বাতি, প্ৰভাত হইবেক,
 উঠি উঠি চান্দ বেলি ।
 বৈদন্ত শোৱন্ত, ধৰন্ত সাবতি,
 পুত্ৰ দুইক হাত মেলি ॥১৬
 হা সীতা সীতা, বোলন্তে ৰামৰ,
 বজনী ভৈলা প্ৰভাত ।
 স্নান দান কৰি, দেৱক আদৰি,
 বসিলা আসি সভাত ॥১৭
 লক্ষ্মণ ভৰত, শত্ৰুঘন আসি,
 বসিলা চিস্তিয়া কায ।
 বশিষ্ঠ প্ৰমুখো, মহা মহা ঋষি,
 বসিলা পাত্ৰ সমাজ ॥১৮
 ভালুক বানৰ, ৰাক্ষসে বেঢ়িল,
 ৰামৰ সাধিয়া প্ৰীতি ।
 লক্ষে লক্ষে ৰাজা, যোগানে ৰহিলা,
 বাঘৰৰ চতুৰ্ভিতি ॥১৯
 দিব্য সিংহাসনে, আছন্ত বাঘৰ,
 ৰঞ্জিয়া সিটো সমাজ ।
 সীতা সমে তৈত, প্ৰভাতে লৰিলা,
 বাল্মীকিয়ে ঋষিৰাজ ॥২০
 সীতাৰ পৰীক্ষা, শুনি যত দেৱ,
 দেবী বিমানতে থাকি ।
 ব্ৰহ্মায়ে সহিতে, ৰহিলা আসিয়া,
 গগণ মণ্ডল ঢাকি ॥২১
 যত নৰনাৰী, আছে সাৰি সাৰি,
 জানকীক বাট চাই ।
 উৰু মুকক, কৰন্ত উৎসুক,
 আসিবন্ত সীতা আই ॥২২

১৯ অধ্যায় ।

ছবি ।

বৰদোৱা নামে গ্ৰাম, শত্ৰুমন্ত্ৰে অনুপাম,
 লোহিত্যৰ জলে অনুকূল ।
 ভৈল সেই গ্ৰামেশ্বৰ, যাৰ নাম ৰাজধৰ,
 কায়স্থ কুলৰ পদ্ম-ফুল ॥২

তানে পুত্ৰ সূৰ্য্যবৰ, মহাবৰা দেশধৰ,
 দানী মানী মহাযনী শিষ্ট ।
 যাৰ যশ এতু জ্বলৈ, জয়ন্ত মাধৱ দলৈ,
 ছয়ো ভাই যাহাৰ কৰ্মিষ্ঠ ॥২
 তাস্তেহন্তে ভৈলাজাত, সমন্তে দেশতেখ্যাত,
 প্ৰসিদ্ধ কুহুম যাৰ নাম ।
 দানেমানে ভৈলা ছাৰ, ভৌমিকমধ্যতেসাৰ,
 একোণে নাহিক উপাম ॥৩
 তাহানেসন্ততিআতি, জ্ঞান-শূন্য শিশুমতি,
 কেশৱৰ কিস্কৰ শঙ্কৰ ।
 দীৰ্ঘ হুস্ম নানা ছন্দে, বিৰচিল পদ-বন্ধে,
 শেষকথা উত্তৰাকাণ্ড ॥৪
 কৰঘোৰে বুদ্ধলোক, বোলোক্ষেমিয়োকমোব
 আমাৰ অযোগ্য ইটো কৰ্ম্ম ।
 পদত দুষণ পাই, নিন্দিবেক সুযুৰাই,
 মহন্ত জনৰ ক্ষমা ধৰ্ম্ম ॥৫
 পূৰ্ব কবি অপ্ৰমাদী, মাধৱ কন্দলি আদি,
 বিৰচিলা পদে ৰাম কথা ।
 হস্তীৰ দেখিয়া লাদ, শশা যেনফাৰেমাৰ্গ,
 মোৰ ভৈল তেহুয় অৱস্থা ॥৬
 তুমি সব মহাগুণী, ৰামৰ চৰিত্ৰ শুনি,
 কৰিয়ো মনত মহাৰতি ।
 কলিত পৰম ধৰ্ম্ম, পাই ৰাম নাম সম,
 আক নলৈ যাই অধোগতি ॥৭
 পৰম পুৰুষ হৰি, যাৰ নাম লৈলে তৰি,
 তাক এৰি আনকেসে ভজে ।
 যেন অন্ধেনাৰ এৰি, দুৰ্ঘোৰ সংসাৰে পৰি,
 কোটি জনমক লাগি মজে ॥৮
 কলিত লভিয়া জন্ম, নাম এৰি আন ধৰ্ম্ম,
 কৰি ফুৰে ঘিটো মন্দবুদ্ধি ।
 বিধাতা ছালন্ত কৰে, হৰি ভকতিক এৰে,
 কোছতে আছন্ত মহৌষধি ॥৯
 পৰম বান্ধৱ নাম, এৰি কৰে আন কাম,
 সুবুজিয়া শাস্ত্ৰৰ যুগুতি ।
 জানি মহাহুখে থাকি, ৰামৰাম বোলোঁডাকি
 তেবে পাইবা হাততে মুকুতি ॥১০

২০ অধ্যায়ঃ ।

বামব সভাগৈ সীতাব আনয়ন আক বাম্বীকিব
শপত কবণ ।

পদ ।

আর্ত অনন্তবে যেন মিলিল অরুণা ।
শুনা সবে একমনে বামায়ণ কথা ॥১
আছন্ত বাঘর যেবে দিব্য সভা পাতি ।
আনন্ত সীতাক বাম্বীকিয়ে বুলি খাতি ॥২
ঋষিব বচন দেবী বাধিবে নপাবি ।
ধীবে ধীবে চলি যাস্ত জনক জীয়াবী ॥৩
আগ ভৈলা বাম্বীকি পাছত যাস্ত সীতা ।
লাঞ্জে অপমানে মার তনু সঙ্কুচিতা ॥৪
শিলিখা বোলোরা বস্ত্রে অঙ্গ ঢাকি যুবি ।
আগক নবাড়ে ভবি নেস্তসে আঙ্গুবি ॥৫
লাঞ্জে অপমানে যেন গারতে লুকাশি ।
ঋষিব আক্রোশে সমজ্যাক লাগি যাস্তি ॥৬
নয়ন পুতলী যেন হুকোমল কারী ।
প্রত্যেক ভবিত যেন কথিব বজাই ॥৭
মহা পতিব্রতা সীতা শাস্তী হুচবিতা ।
অধোমুখে যাস্ত চলি নচাই একো ভিত্তা ॥৮
আনে আসি দেখন্তে মারব বব লক্ষ্মী ।
আসন্ত জানকী জানি উভতিল প্রজা ॥৯
সমস্তবে আনন্দ আকুল ভৈল চিত ।
লবই নবনারী সীতাক দেখিত ॥১০
অন্তেষ পুবত যত আছিল হুন্দরী ।
ভৈলা বাজ সবে কৌশল্যাক আগ কবি ॥১১
অসংখ্য সীতাব দাসী বঙ্গে যাস্ত চলি ।
পুহাইল আশাব সবে আসন্ত গোস্বামী ॥১২
উকক দুবক কবি বাই লবন্তে ।
বিবয়ে শুকাইল গই সীতাক দেখন্তে ॥১৩
কান্দে নব নারী অরুণাক চাই চাই ।
নয়নব দীব ধাবাদাবে বহি বাই ॥১৪
হবি হবি জগত জননী শাস্তি আই ।
তোমাব করিলে বিধি হেনসে বিলট্টে ॥১৫
কিয় জীও জানকী দেখি হেন হুখ ।
কান্দে হুহুবি প্রজা হুয়া অধোমুখ ॥১৬
কণ্ঠব নোহুলাই রাক্য শোকে গগগন ।
চলৈ নবনারী হুই শাবি নিশবদ ॥১৭

আতিশয় দহে দেহা দেবীব হুখত ।
হাত কোত মাত্র শুনি লোকব হুখত ॥১৮
কাহাকো নচাস্ত সীতা শাস্তী মাধা তুলি ।
চবি বাই অধিকে হিয়ার গুলগুলি ॥১৯
কাকো একো ভাল বন্দ মেদন্ত সিদ্ধান্ত ।
মহাছুখে অধোমুখে মার চলি যাস্ত ॥২০
অমৃত মথন্তে যেন লক্ষ্মী উপজিলা ।
বিকুক ববিবে পিতৃ সহিতে লবিলা ॥২১
বাম্বীকিব পাছত তেহুয় মত সীতা ।
লাসে লাসে চলন্ত বামব বিবাহিতা ॥২২
নেবে নবনারী আউব জানকীব পাশ ।
কতোক্ষণে পাইল গৈয়া সমজ্যাব কাষ ॥২৩
বাম্বীকি সহিতে উঠিলন্ত সভাশালা ।
মেকত উদিত যেন চন্দ্রাব কলা ॥২৪
বাম্বীকিক দেখি আসনব উঠি বাম ।
কবিলা সাদবে জামু পাবিরা প্রণাম ॥২৫
ঋষিরো উচ্চবি বেদমন্ত্র তুলি নাদ ।
বাঘরক দিলন্ত তুলসী আশীর্বাদ ॥২৬
বাঘে নরভারে লৈলা ছুরো হাত পশি ।
খাকিলন্ত সীতা পাছে হুয়া এক কাতি ॥২৭
মাখাত ওহনি লাজে চপবারা মাণ ।
বাম্বীকি বোলন্ত বাপ শুনা বহুনাথ ॥২৮
বশিষ্ঠ প্রমুখ্যে আছা সবে সামান্তিক ।
বামব চরণে আনি দিলে জানকীক ॥২৯
যেনে তেনে আনির্লো প্রবোধ বুলি বাক ।
যেন লাগে দিয়ো আবে পবীকা সীতাক ॥৩০
মহা পতিব্রতা সতী জনক জিয়ারী ।
কিকিতেকো আস্ত ছিত্র নপাইবা বিচাবি ॥
পবন নিল্যাপ দেহা দেখি হুবে পাপ ।
ছিছাত কলহ আত দিয়া হুবি তাপ ॥৩২
শপনত আন নাই বাঘরত পবে ।
হেন নতো শুনো শাস্তী ত্রৈলোক্য ভিতবে ॥
উর্দ্ধ বাহ কবি বোলো শুনিয়ো সমাজে ।
ককিবে শপত আজি জানকীব কাবে ॥৩৪
কোটি জন্মে হতক কবিলো সদকর্ষ ।
ইয়ো জন্মে যত আচবিলো গুণ বর্ষ ॥৩৫
ধবি আছো ব্রত বিবা কবি কার কট ।
সীতা দোদী হন্ত খেবে দিয়ো হুবে নট ॥৩৬

সত্য কবি আবে বোলা সমাজিকে শুন ।
 মোৰ উৰ্দ্ধ পুৰুষে কৰিলে যিটো পুণ্য ॥৩৭
 কৰিলো হুৰুতি পিতৃ দেৱতাক ভূষি ।
 সিয়ো নষ্ট হোৱে য়েৰে সীতা হস্ত দোষী ॥৩৮
 তপৰ প্ৰভাবে জানো ভূত ভবিষ্যত ।
 মোত আঁৰ কৰন্তা নাহিকে ত্ৰৈলোক্যত ॥৩৯
 কহিলো স্বৰূপ বাম আগত তোমাৰ ।
 যেন লাগে কৰাঁ আবে আপুনি বিচাৰ ॥৪০
 হেন শুনি জয় জয় কৰন্তু সমাজে ।
 ধন্য ধন্য শাস্তী সীতা দেৱ বাহু বাজে ॥৪১
 আকাশৰ পৰা পুষ্প বৰিষিলা মাথে ।
 কৰঘোৰে ঋষিক বুলিলা বঘুনাথে ॥৪২
 মইতো জানো শাস্তী সীতা পৰম নিম্পাপ ।
 দুৰ্জ্ঞানৰ অপবাদে দেউ হুদি তাপ ॥৪৩
 সম্ভবিবো সীতা তেবে সভাৰ সম্মতে ।
 লক্ষ্যক পৰীক্ষা ভৈল তোমাৰ শপতে ॥৪৪
 ত্ৰিজগতে জানিলে সীতাত শঙ্কা নাই ।
 আবে সবে দুৰ্জ্ঞেৰে পৰিল মুখে ছাই ॥৪৫
 এহি বুলি আপুনি আসন দিলা পাৰি ।
 বসিলন্ত বাস্তুকীক ঋষি গৈয়া সাৰি ॥৪৬
 বামে দেখিলেস্ত পাছে জানকীৰ ক্ৰেশ ।
 শিলিখা বোলোৱা বস্ত্ৰ তাপসীৰ বেশ ॥৪৭
 ফল মূল আহাৰে শৰীৰ কুশ আতি ।
 দেখি হুদি দগধ তবধ বঘুপতি ॥৪৮
 অৱস্থা দেখিয়া আসে উভতি ক্ৰন্দন ।
 ধৈৰ্য্যে ধৰিলন্ত তাক কৌশল্যা নন্দন ॥৪৯
 বহুয় লোতক নয়নৰ বৰষণি ।
 আথাকে ষোচন্তু তাক হাতে বস্ত্ৰ ধৰি ॥৫০
 কাম্পন্ত সমাজে দেখি সীতাৰ নিকাৰ ।
 দেৱ ঋষি লোকে সবে কবে হাহাকাৰ ॥৫১
 কতনো এবাইলে মাৰ মৰণৰ ঘাট ।
 বামৰ সীতাৰ আবে খণ্ডিল ললাট ॥৫২
 এহি বুলি সবে লোকে কৰৈ কানাকানি ।
 হুহু ছয়া পাছে বঘুবংশ শিবোমনি ॥৫৩

২১ অধ্যায় ।

সীতাৰ জোখ আৰু পাতাল প্ৰবেশ ।
 জানকীৰ স্নেহে ভৰতক লাগি চাইল ।
 বসি থাক লাগি বস্ত্ৰ আসত বহুাইল ॥১

তিনিয়ো দেৱেৰে আসি বুলিলা বিনয় ।
 নবৈসন্ত সীতা শোকে দগধ হৃদয় ॥২
 কৌশল্যা প্ৰভৃতি স্বাস্থ সকলে বুজাস্ত ।
 আউৰ কাকো মাথা ভুলি নেদন্ত সিদ্ধান্ত ॥৩
 লাজে অপমানে যেন হৃদয় বিদাৰে ।
 বহুয়ে লোতক ছয়ো নয়নৰ ধাৰে ॥৪
 জাহ্নল্য সমান কোপে চিত্ত নোহে শাস্ত ।
 ঘনে ঘনে কটাক্ষে বামক লাগি চাস্ত ॥৫
 স্নেহে জানকীক নিৰীধন্ত বঘুনাথ ।
 সীতাৰ কটাক্ষ দেখি ছপবাস্ত মাথ ॥৬
 ভয়ে লাজে জানকীক চাহিবে নোৱাৰি ।
 থাকিলা সঙ্কোচ ভাৱে বাঘৰ ঘুৰাৰি ॥৭
 দুখ সব স্তম্ভৰি জ্বলিল আতি সতী ।
 সি বেলা সীতাক নাহি চাহিবে শকতি ॥৮
 মহাশোকে কোপে আতি কম্পমান কায় ।
 জাহ্নল্য সমান অগনিৰ শিখা প্ৰায় ॥৯
 অন্তৰ্গতে বামৰ মিলিল মহাভয় ।
 দেখি সমজ্যাৰ ভৈল পৰম বিস্ময় ॥১০
 সীতাৰ দেখিয়া হেন ক্ৰোধৰ আক্ৰান্তি ।
 বামক কৰন্তু জোনো শাপি ভস্ম শাস্তী ॥১১
 আজি জোনো জগতেৰ মিলান্ত প্ৰলয় ।
 কাম্পে তব তৰি দেৱ ঋষিৰ হৃদয় ॥১২
 নমাতি আছিলো দেবী দুই দণ্ড মানে ।
 আবকত আখি মুখ কোপে অপমানে ॥১৩
 বামৰ ভিত্তিক পিঠি দিয়া ক্ৰোধ ভাৱে ।
 চায় সমজ্যাক লাজ এৰি জগমাৱে ॥১৪
 বুলিবে লাগিলা অতি চিত্ত অসন্তোষ ।
 কথা শুনি সমাজে আমাক দিবা দোষ ॥১৫
 সবাতো বিদিত মোৰ বাম যেন স্বামী ।
 সেৱকিনী প্ৰায় আন বিবাহিতা আমি ॥১৬
 বাপ আনে পঠাইলে গৈলেক বনবাস ।
 কৰিলো লগতে চৌধ বৰিষ নিৰ্বাস ॥১৭
 একেশ্বৰী নাৰী মই নোহো স্বতন্ত্ৰী ।
 নোৱাৰিলো বাখিবে বাহুণে নিলে হৰি ॥১৮
 চাহিলো লঙ্কাতে অপমানে মৰিবাক ।
 গৈই এই হনুমন্তে বাখিলে আমাক ॥১৯
 প্ৰাণ বাখি আছিলো স্বামীক বাট চাই ।
 বাহুণক মাৰি যোক আনিলে ছনাই ॥২০

কবিল। পৰীক্ষা বাবে পেছলাই অগনিভ।
 তথাপি ন তৈল শান্ত বাঘৰ চিত্ত ॥২১
 বুলিলা বুজাই আসি পাছে বাপখনে।
 তেবেসে আমাক সম্বিলা শুদ্ধমনে ॥২২
 একচিন্তে কবিলোহঁ। আহাক্ৰমে সের।
 মইতো জানো স্বামীসি পৰম মোৰ দেৱ ॥২৩
 স্বামী তপ, জপ, যজ্ঞ, স্বামী যোগ ধ্যান।
 স্বপনে সচিতে মই নিচিস্তিলো আন ॥২৪
 তথাপি আমাত আন চিত্ত বিহবিল।
 চুমাতে কামোৰ যেন অলগাত কিল ॥২৫
 ছুটে দিলে অপযশ তাতে আন ত্ৰাস।
 ছলে নিয়া দিয়ালেক আমাক নিৰ্বাস ॥২৬
 দেখা দেখা ইটো কেনে স্বামীৰ মৰ্যাদ।
 কিসক কবিলে এতমান ছল বাদ ॥২৭
 যেষে লাগে এবিবে আগতে এৰা মোক।
 গৰ্ভতে মাৰিবে চাইলা ছুই গুটি পোক ॥২৮
 স্বামীৰ কহন্তে গুণ শবীৰ দগৰ।
 লৈবেক খোজিলা তিনি বা পোৰ বধ ॥২৯
 গৰ্ভে সবে মোক মাৰিবাক জ্ঞান তৈল।
 কৰিবেক বাকি আউৰ বাঘৰ নথৈল ॥৩০
 সবে বোলে এমুৱা বাঘক ভাল ভাল।
 মইতো জানো মোৰ বাহেমে যমকাল ॥৩১
 স্বামী হেন নিদাক্ষ কৈত আছা শুনি।
 চাইবো আউৰ আন মই বুধ কিবা গুণি ॥৩২
 এহি বুলি জানকী কান্দন্ত মকা মকি।
 শোকানলে হিয়াৰ নোগুচে ভাকা ভকি ॥৩৩
 নগ্ননৰ লোতক ধাৰায়ে যায় বহি।
 অধোমুখে কতোক্ষণ আছিলন্ত বহি ॥৩৪
 একো মতে নোৱাৰা কৰিবে চিত্ত থিৰ।
 নিশব্দ লোক শোক দেখি গোপীনাৰী ॥৩৫
 সবে বোলে আজি একো মিলিবে প্ৰমাদ।
 চকন্তেসে যাই শাস্তী সীতাৰ বিষাদ ॥৩৬
 ধান দিলে হুৱে আঠে বাঘৰ মুখত।
 বৰ্জিবে লাগিলা দেৱী দুসহ দুখত ॥৩৭
 বাঘৰক চাই কোপে কটাক্ষে নিবিধি।
 বোলন্ত এবিলা মোক ভুমি কিবা দেখি ॥৩৮
 জানাহা ভেজিবা কিয় সম্বিলা আগে।
 পূৰ্বতে মকিলো ছুই কেনে বুজাই ভাগে ॥৩৯

কিনো বাঘ স্বামী মোৰ পুৰুষ দাক্ষণ।
 মুহুম্বিলাহা একো দিবসৰো গুণ ॥৪০
 কাৰ্ত্ততে কবিল বজ্জে বাকিলেহা হিয়া।
 দুৰ্জয়ৰ বোলতে নিৰ্বাস মোক দিয়া ॥৪১
 কোন শত্ৰু তোমাৰ কবিলো কিবা হানি।
 কবিল। এমুৱা উগ্র দণ্ড কিবা জানি ॥৪২
 ছলবাদে দিলা নিয়া নিৰ্বাসক মনে।
 অকপ্তিতে তেজ্জ যেন ভাৰ্য্যাক ভেটনে ॥৪৩
 বাক্সতোধিক ইটো তোমাৰ কুমতি।
 নাই একো তিলো তিৰীঘ পাপ ভীতি ॥৪৪
 তোমাৰ উপৰি বংশ আছিল যতেক।
 কোৱা কোনে কবিলেক এমুৱা পাতক ॥৪৫
 বিনা অপবাধত কবিলো হেন শাস্তি।
 সংসাৰ জ্বিলে ইটো মোৰ কুখিয়াতি ॥৪৬
 জগততে মোক আউৰ লুৰোলিবে ভাল।
 কবিলেক অনাদোষে বামে কি নিকাল ॥৪৭
 আউৰ কি কৰিবে লাগি অনাইলা ইবাৰ।
 যেন পোকা গাত ঘৰা সনিয়া আমাৰ ॥৪৮
 বন মানুহক আনি দেখুৱা সতাক।
 কতনো বিগুতি মাৰা মবাক আমাক ॥৪৯
 এফু ভবে তোমাৰ মূপুৰে মনোবধ।
 একে ছুই মৰো আক পিপলিৰ পথ ॥৫০
 বোলাইবো তোমাৰ আক ঘবৰ ঘৰী।
 তেবে মোত পৰে নাই নাৰী নিলাজিনী ॥৫১
 জনেক বাজাৰ মই ম্লেহৰ জীয়াৰী।
 দশবধ নৃপতিৰ প্ৰথম বোহাৰী ॥৫২
 ভুমি বাঘবাজাৰ আমি সি মহাদৈ।
 হেনতো আমাৰ হেন কবিল। বিলাই ॥৫৩
 এহি বুলি মহামৰ্দ্দে গোপীনাৰী জানকী।
 পথিৱীত পৰিয়া কান্দন্ত মকা মকি ॥৫৪
 সীতাৰ সন্তাপে দেখন্তাবো মৰ্দ ছবে।
 ভমাহমি কান্দে লোক লোতক নিগৰে ॥৫৫
 কোপে অপমানে আতি চিত্ত লুহি থিৰ।
 হিয়াত পশিল শাল নোহুলাই গোপীনাৰী ॥৫৬
 বুলিবে লাগিলা ছুনাই মনত আজখ।
 আউৰ ইটো স্বামী বাঘৰ নভাৰ্ড মুখ ॥৫৭
 পৃথিৱীক কাড়ৰ কবন্ত মোৰ হাতে।
 ভুমি মোৰ বাঘ জন লজিলো তোমাতে ॥৫৮

আউৰ যেন সুশুনো বায়ৰ ইটো নাওঁ ।
 ফাট দিয়া বহুমতী পাতালে লুকাওঁ ॥৬১
 স্বৰূপত শান্তি পুণ্য যেনে আছে বাধি ।
 চন্দ্র সূৰ্য্য বায়ু বহুমতী হুইবা সাধী ॥৬২
 বায়ৰ পাৰত জানা মোৰ চিত্ত ভাট ।
 ঝাণ্টে দিয়া বাট তেবে মার মেলা ফাট ॥৬৩
 হওঁ যেনে আমি পতিব্রতা নিবন্ধুণ ।
 বায় বিনে আন যেনে নজানো পুৰুষ ॥৬৪
 গুচোক আমাৰ ইটে। কলঙ্ক ললাট ।
 পাতালাত পশোঁ বহুমতী মেলা ফাট ॥৬৫
 কায়বাক্যমানে যেনে বায়ক আবাধোঁ ।
 স্বপনৰ বায় বিনে আনক নসাধো ॥৬৬
 তেবে বহুমতী যোক ঝাণ্টে দিয়া বাট ।
 নচাওঁ মানবৰ মুখ মার মেলা ফাট ॥৬৭
 কৰিলোঁ হৃদয় চিত্তে বায়কেসে সের ।
 স্বামী ব্যতিৰেকে নজানিলো আন দেৱ ॥৬৮
 তাথাপি এমুৱা মোৰ মিলিল ললাট ।
 বায়ৰৰ মুখ নচাওঁ মার মেলা ফাট ॥৬৯
 বিগুতি বিগুতি বামে মাতিবন্ত যোক ।
 আউৰ মই নথাকো নথাকো ইটো লোক ॥
 লাগিল বৈবাগ্য মনে মিলিল বিচাৰ ।
 দিয়া দিয়া দিয়া বহুমতী ঝাণ্টে বাট ॥৭১
 দিলে তিনি বাব বাৰ বয়ৰ বহুভা ।
 টল বল কৰি কম্পিবাক লৈলা সভা ॥৭২
 ঠাৎকাৰ শব্দে মেদিনী দিলা ফাট ।
 উঠিল হুবৰ্ণয় সিংহাসন খাট ॥৭৩
 চিকি মিকি কৰে আতি বদ্বৰ জেউতি ।
 সীতাক সাদৰে যোগাইলন্ত বহুমতী ॥৭৪
 চাৰি নাগ কন্যা ধৰি আছে চতুৰ্ভিত্তি ।
 অহুত দেখিয়া সবে সমাজে বিগুতি ॥৭৫
 হনুমন্ত আদি কৰি যত কপিবল ।
 কি ভৈল বুলিয়া সবে হৃদয় বিকল ॥৭৬
 স্তব্ধ ভৈল ভবত লক্ষ্মণ শত্ৰুঘন ।
 বায়ৰ গাৱত আউৰ নাহিকে চেতন ॥৭৭
 শুনা সৰ্বজন ঐত কেদিন জীৱন ।
 যিছা ধন জন জানি ভেজিও যতন ॥৭৮
 বায়ৰ সীতাৰ কেনে দুখ তাক দেখা ।
 ইটো গৃহবাস সামাজ্যৰ কোন লেখা ॥৭৯

হেন জানি হৰি ভকতিক কৰা সাব ।
 তেবেসে তৰিবে পাৰি সংসাৰ মিকাৰ ॥৮০
 কাৰ কেতিকৰণ পৰা মিলয় মৰণ ।
 বোলা বায় বায় চিন্তা কৃষ্ণৰ চৰণ ॥৮১
 ২২ অধ্যায় ।
 হুলসি ।
 পাছে পৃথিবীৰ, আদৰ দেখিয়া,
 স্বৰিতে উঠিলা সতী ।
 ব্রহ্মা আদি কৰি, সকলে দেৱত,
 একত্ৰে কৰিলা নাতি ॥১
 বশিষ্ঠ প্ৰমুখ্যে, ঋষিক নমিলা,
 জান পাৰি এক ঠাই ।
 কৰি কৃতাজ্জলি, বুলিবে লাগিলা,
 সীতা উপবত চাই ॥২
 জন্মে জন্মে হৈবা, জনকেসে বাপ,
 সাধোঁ মই পৰবাস ।
 দশবধ বাজা, হুইবন্ত স্বশুব,
 কৌশল্যা হুইবন্ত ঋশু ॥৩
 দুখৰ সহায়, ভালুক বানৰ,
 হুইব পুত্ৰ সমসৰ ।
 ভবত লক্ষ্মণ, বীৰ শত্ৰুঘন,
 তিনিগি হুইবা দেৱৰ ॥৪
 স্বপনে সচিতে, আন নবাঞ্ছোহোঁ,
 বামেসে হুইবন্ত পতি ।
 তাহান এহিসে, দুখানি চৰণ,
 জন্মে জন্মে হুইবে গতি ॥৫
 হুইবেক তনয়, মহা শোভনয়,
 এহি লয় কুশ দুই ।
 হেনয় কলঙ্ক, কদৰ্ধনা জোনো,
 আউৰ দুনাই মোৰ নুই ॥৬
 নমি কৌশল্যাক, বুলিলা কাকণ্য,
 যি ভৈলা মোৰ কপাল ।
 দুইগুটি পুত্ৰক, সম্পিলো গোঁসানী,
 কৰিবাহা প্ৰতিপাল ॥৭
 আশাত সজাত, নাহিকে বায়ৰ,
 পুত্ৰত কমন কাষ ।
 আছোক পালিব, পুত্ৰ বুলিবাকো,
 বায়ৰ লাগিব লাজ ॥৮

কুলক লরক, গলত বাক্সিয়া,
 কান্দিলন্ত সীতা শোকে ।
 তোমাসাক বব, কবিত্তে নপাইলো,
 দৈবে দণ্ডিলেক মোকে ॥৯
 অন্নতে তোমাক, কবিলো ছিগুয়া,
 হেনসে মই অভাগী ।
 তিনি মা পোব, ভৈলা দেখা দেখি,
 আজি ই জন্মক লাগি ॥১০
 ছয়ো ভায়েবে, কন্দল নকবিবা,
 একত্রে বকিবা কাল ।
 মোক লাগি পুতাই, চিন্তা নকবিবা,
 যি ভৈলা মোব কপাল ॥১১
 তোমাসাব ছুখ, দুর্গতি লৈয়াওঁ,
 জীয়া মোব লৈয়া আয় ।
 কুলক্ষণী সীতা, পাতালে চলিলো,
 পবিছেদা মোক চাউ ॥১২
 এহি বুলি মকা, মকি কান্দিলন্ত,
 পুত্র ছইব ধবি গলে ।
 ক্লেণেকে সঙ্কুকি, আখি মুখ পাছে,
 মুচিলা বস্ত্র আকলে ॥১৩
 চিত্ত দৃঢ় কবি, জানকী গোস্বামী,
 ভৈলা শোকে মোহে হীন ।
 পবন সাদবে, কবিলা বামক,
 তিনিবার প্রদক্ষিণ ॥১৪
 চবণব ধূলি, মলচিলা চুলি,
 বুলিলা পাছে প্রণামি ।
 আবে প্রভু বাজ্য, ভুঞ্জিয়োক হুখে,
 যাওঁ পাতালক আমি ॥১৫
 হৃদয় খেদত, যি কিছু বুলিলো,
 ই দোষ কেয়া আষাক ।
 তোমাব চবণ, সেবিবে নপাইলো,
 মোবেসে কর্ত্ত বিপাক ॥১৬
 ভুবি হেন স্বামী, ভৈলোহো বকিত্ত,
 ভোনবা পাপব কলে ।
 এহি বুলি আউব, বাজিবে নোণাবি,
 কবিল চক্ষু হুলহুল ॥১৭
 গদ গদ বাক্যে, বোলন্ত থাকিয়ো,
 কবিলো প্রভু মেলানী ।

দিব্য সিংহাসন, চঙ্কিলন্ত পৈরা,
 কান্দন্ত সীতা গোস্বামী ॥১৮
 বহুতী আসি, আখাগি সাবতি,
 বুলিলা মধুব বাক ।
 গন্ধে পুন্নে ধুপে, পুঞ্জিলা প্রদীপে,
 যত নাগনারী জাক ॥১৯
 নাগ লোক ছানি, জয় বাগ্য বাধে,
 দুন্দুভি ধনি আন্থাল ।
 শিবত হুভতি, পুন্না ববিবিল,
 পলিলা সীতা পাতাল ॥২০
 পতি পুত্র সবে, হুহুহু তেজিলা,
 পবন বৈবাগ্য মনে ।
 যেন চন্দ্রকলা, মেঘতে লুকাইল,
 সীতা শাস্তী তারকণে ॥২১
 বামক বিচুই, হিয়ে ছালে জুই,
 সীতা পাতালক গৈলা ।
 দেখি অন্তরীক্ষ, ধাতু বামচন্দ্র,
 বিপ্রতি বিহবল ভৈলা ॥২২
 সিংহাসন হস্তে, পবি মুচ্ছা গৈলা,
 শোকতে দেখি আছাব ।
 বামক ধরিয়া, কান্দে আর্ত্বাবে,
 সীতার ছই কুমার ॥২৩
 দেখিয়া অদ্রুত, যত সামাজিক,
 কাবো নাহি মাত বোল ।
 বামব বিলাই, শিশু ছইক চাই,
 কবে হাহাকার বোল ॥২৪
 দেব ঋষি সবে, সম্মাপে কান্দন্ত,
 ধবিত্তে চিত্ত নপাবি ।
 ভালুক বানব, কান্দে নিবন্তব,
 মাটিত পাবি মোটাবি ॥২৫
 ভবন্ত লক্ষ্যণ, বীৰ শত্রুঘন,
 কুসিত পবিলা কান্দি ।
 কোশল্যা প্রমুখ্যে, মুঠি হাটৈ হিয়ে,
 সীতা বুলি বার বাড়ি ॥২৬
 ইহেন পুত্রক, কিমতে তেজিলি,
 বস্ত্রে বান্ধিলেক বিরা ।
 গারে জুই ছানি, মার কৈক বৈলা;
 এতিমণে দেখা দিরা ॥২৭

সেৱকিনী যত, সীতাৰ শোকত,
কান্দে পাৰি লোটাপুটি ।
পাইল স্বৰ্গ কোল, ক্রন্দনৰ সিটো,
তুমুল বোলেৰে উঠি ॥২৮
শুনা সভাসদ, বামায়ণ পদ,
দুখ গৃহবাস দেখা ।
বামৰ সীতাৰ, এমুৱা বিপাক,
সামান্যৰ কোন লেখা ॥২৯
কাল সৰ্পে গিলে, কৈত যুত্থ মিলে,
তাৰাৰ নাহিকে থিত ।
বাম নাম বিনে, নিস্তাৰ নাহিকে,
দুৰ্ঘোৰ ইটো কলিত ॥৩০
ভাৰত ভূমিত, লভি নৰতনু,
আক ব্যৰ্থ কৰা কিক ।
মুচ্ছনে যেন, নজানি বিকই,
কাচৰ মূলে মাগিক ॥৩১
হেন অনুমানি, চিন্তা চক্ৰপাণি,
অনাদৰি আন ফাম ।
কৃষ্ণৰ কিল্বে, ৰচিলা শক্ৰে,
ডাকি বোলা বাম বাম ॥৩২

২৩ অধ্যায়

ঐৰামৰ পৃথিবীৰ প্ৰতি কোৰ আৰু ব্ৰহ্মাৰ
প্ৰবোধ ।

পদ ।

এহিমানৈ গৈল ইটো জানকীৰ কথা ।
আত অনন্তৰে শুনা বামৰ অৱস্থা ॥১
কতোক্ষণে ৰঘুনাথে চেতন পাইল ।
কৈবা সীতা বুলি যেন ছেঞ্চাস্ত বাতুল ॥২
কৈতনো আছ শাস্তী প্ৰাণপ্ৰিয়া মোৰ ।
সমাজতে বিচাৰি পাৰন্ত হাতালোৰ ॥৩
বোলন্ত বিক্ৰতি আতি বাউল পৰাই ।
কাৰ্টে লাগ লৈয়ো প্ৰাণ লক্ষণ ভৈয়াই ॥৪
আবকা ৰাৱণে হেৰা হৰি নিলে সীতা ।
খুজি নপাওঁ বাটকৈ আবেগৈলকোন ভিতা ॥৫

বাপ হনুমন্ত তই লক্ষাত বিচাৰ ।
প্ৰাণত অধিক প্ৰিয়া হৰাইল আমাৰ ॥৬
সুহৃদ সুগ্ৰীৱ মোক আপদত তোল ।
কোনে নিলে সীতাক সম্ভব কৰি বোল ॥৭
ইবাৰ নিজীবো মই জানকীৰ হেতু ।
ভালুক বানৰ সব বান্ধ শিলা সেতু ॥৮
বিভীষণ মিত্ৰ মোত কহ হিত চিন্তে ।
সিয়ো বাৰ পাইলো সীতা তোমাৰ নিমিত্তে ॥৯
বান্ধে অবিহনে হেৰা মৰে। প্ৰাণ ফুটি ।
এহি বুলি মাটিত পৰন্ত লোটা লুটি ॥১০
সীতা সীতা বুলিয়া কান্দন্ত গেৰিয়াই ।
গৈল বান্ধে মোক শোক সাগৰে পেছলাই ॥
হা বিধি দেখিবে নপাইলো মই ভালে ।
এতেকে লুকালি কৈত মোহোৰ কপালে ॥
ফুটে প্ৰাণ প্ৰাণেশ্বৰী অগ্নি লাগে গাত ।
কৰে। তোক কাতৰ পালটি মোক মাত ॥১৩
আবেসে জানিলো তই তেজিলি সমূলি ।
পৰি মুচ্ছ। যাস্ত কতো হা সীতা বুলি ॥১৪
দেখিয়া সীতাৰ তাপ তেজি বোলে লোকে ।
ৰামো মৰিবন্ত আজি জানকীৰ শোকে ॥১৫
হাহাকাৰ কৰে প্ৰজা ৰাঘৱক চাই ।
ৰামো বসিলন্ত পাছে কিছু ক্ৰতি পাই ॥১৬
মুণ্ডচয় বামৰ হিয়াৰ শোকশাল ।
নিশ্চরে জানিলো সীতা লুকাইলা পাতাল ॥
জানকীৰ বিৰহে শৰীৰ সব পোৰে ।
পৃথিবীক কাতৰ কৰন্ত হাতযোৰে ॥১৮
তোমাৰেসে জীউ সীতা বহুমতী আই ।
তাহান সম্বন্ধে জানা আমিহো জমাই ॥১৯
মোতে ৰাগে গৈলা সীতা তোমাৰেসে ঠাই ।
বুলি মাতি দেবী ছনাই দিয়োক পঠাই ॥২০
মুছি মোক পাতাল পুৰতে দিয়া থান ।
হেনোবা জুৰাই জানকীক দেখি প্ৰাণ ॥২১
সীতাৰে লগতে মোক যেন ঘূৰাই ছোক ।
ফাট দিয়া দেবী ময়ো যাওঁ পৰলোক ॥২২
প্ৰিয়াৰ বিৰহে দেখা নহে সৰ্ব্ব অজ ।
নকৰিবা বান্ধিবাৰ ছনাই দৌল ভজ ॥২৩
মহন্তৰ উচিত মুছিকে ইটো কৰ্ম ।
জীউ দিয়া নিয়া ছনাই ইটো কোন ধৰ্ম ॥২৪

সীতাৰ বিবহে জীৱ ভৈলয়ে দগধ ।
 ঋগু হুয়া জমাইব কিসক লোৱা বধ ॥২৫
 এভো দেখে । নেদেস সীতাক উলিয়াই ।
 কাতৰ কৰিলো পদে পাইলৈ হেবে লাই ॥
 তইও মোক নিচনিলি দুৰ্দ্ধতি বহুমতী ।
 জানো তোক কৰ্ম নিসিদ্ধিৰে কুটুৰ্দ্ধতি ॥২৭
 মোত দোষ নাহিকে আপুনি ভাঙ্গা লাজ ।
 সীতাক নেদিলে আজি যাইবে কোনবাজ ॥২৮
 শোকৰ জমকে কোপে কৰ্ম্মমান তনু ।
 পৃথিবীক লাগিয়া ধৰিলা শব ধনু ॥২৯
 গজ্জন্তু জকাৰি মাখা থাক বহুমতী ।
 হটিলে নীচজন হোৱে শুদ্ধমতি ॥৩০
 বোলস ক্ষেমিবে মোক কুটুৰ্দ্ধৰ গন্ধে ।
 নিলি সীতা ঋগু আৰ কিসৰ সম্বন্ধে ॥৩১
 হেনবা বুলিবি ত্ৰীক নমাৰিবে বাণ ।
 শুননতো তাড়কাৰ ছবাই আছো প্ৰাণ ॥৩২
 আপুনি মবন্তে আৰ কিবা কৰে গোটে ।
 চুৰাচাৰী পৃথিবী লগাইলি খেড়ি মোতে ॥৩৩
 জীবি য়েবে জানকীক দেস বাজ কৰি ।
 মুহি হেব হৃদয় বিদৰ্বো বহুধৰী ॥৩৪
 খণ্ড খণ্ড কৰি তোক নিবো বসাতল ।
 শুমিবোহো শৰে সাত সাগৰৰ জল ॥৩৫
 এহি ঘোৰ শৰে সাতো পাতালক ফুলি ।
 আনিবো সীতাক এতিকণে খানি তুলি ॥৩৬
 আমাৰ ভাৰ্য্যাক বাধিবেক কাৰ বাপে ।
 আছোহো মবন্তে মই সীতাৰ সন্তাপে ॥৩৭
 নাহি মোৰ দোষ সাধী হুইবা দিগপাল ।
 এহি শৰে বিদাৰিবো পৃথিবী পাতাল ॥৩৮
 এহি বুলি বামে ক্ৰোধে ভিৰিলন্ত বাণ ।
 দেখি সবে সতাসদে তৰতবিমান ॥৩৯
 কাৰ্প্প হুৰাহুৰ পাতালৰ যত নাগ ।
 হংসৰ নামিয়া ব্ৰহ্মা ভেঙিলন্ত আগ ॥৪০
 এৰাঁ এৰাঁ ক্ৰোধ বাম মোৰ হাক শুনি ।
 তুমি কোন আপোনাক চিনিয়ো আপুনি ॥৪১
 সকল সঙ্গাব ইটো তোমাৰে প্ৰজনা ।
 আপোনাৰে নিজকণ আপুনি নজানা ॥৪২
 পৃথিবীক কোণ কিয় কৰিবাক লাগে ।
 তুমি নতোহন্তে বাৰায়ণ ভৈলা আগে ॥৪৩

ঈশ্বৰ নিৰ্দ্ধিত কৰ্ম্ম হুইবেক অবশ্যে ।
 জগজকে কুৰিবে তোমাৰ ইটো মনে ॥৪৪
 এই বাৰায়ণ যিটো জনে শুনে ভণে ।
 ব্যক্তিবে তকতি তাৰ তোমাৰ চৰণে ॥৪৫
 লৱে কুশে গাউক গীত তোমাৰ আগত ।
 ভবিষ্যত কথা হুইব আপুনি বেকত ॥৪৬
 যাৰ যেন হুইবেক আপুনি আছে হুই ।
 পৃথিবীক খণ্ডিতে তোমাৰ যোগ্য হুই ॥৪৭
 কিসক পাসবা বাম জগতৰ বাপ ।
 সীতাৰ নিমিত্তে তাত ত্যজিয়োক তাপ ॥৪৮
 এই পৃথিবীৰে খণ্ডিবাক লাগি ভাব ।
 কিয় মুহুৰবা তুমি হৈলা অৱতাৰ ॥৪৯
 হেন-জানি বাপ আবে সম্বৰিয়ো ক্ৰোধ ।
 চপবাইলা মাথ বামে শুনিয়া প্ৰবোধ ॥৫০
 ব্ৰহ্মাৰ বচকে কিছু ভৈলা চিত্ত শাস্ত ।
 শব ধনু সজুকিয়া হাতৰ তেজিলন্ত ॥৫১
 গুচায়া বচনে বিধি বাধৰৰ শোক ।
 হংস যানে চড়ি লবি গৈলা ব্ৰহ্মলোক ॥৫২
 পুজু হুইকো ধৰি বামে সম্বল নয়নে ।
 পুনৰপি পালটি বসিলা সিংহাসনে ॥৫৩
 সীতাক হুৰবি মনে গুলমায়া মাথ ।
 মনে মনে নিৰ্বাস তেজন্ত বহুনাথ ॥৫৪
 বামৰ বিকল চিত্ত হুণ্ডচিল জানি ।
 পাতাল পুৰব পৰা নিকলিল বাণী ॥৫৫

২৪ অধ্যায় - পাতালৰ পৰা সীতাৰ
 বৃত্তান্ত কথন ।

তেজিয়ো সন্তাপ বাপ হোৱা সজুৰণ ।
 আউৰ হুনাই ছল্লভ সীতাৰ ধৰিষন ॥১
 পৰম বৈবায়ো আসি পশিলা পাতাল ।
 সিটো প্ৰাণ পুজু হুইকো কৰাঁ প্ৰতিপাল ॥২
 আউৰ জানকীৰ হন্তে পৰিহৰাঁ চিন্তা ।
 ইটো অৱতাৰত নপাইবী বাপ সীতা ॥৩
 কল্যাণে আহন্ত ঐত আই সীতা সতী ।
 পাতালৰ লোকে পূজি পৰম তকতি ॥৪
 গন্ধে পুষ্পে গুণে কেন বিধি ব্যবহাৰ ।
 স্বৰ্গত জিমনে আসি কৰন্ত সংকাৰ ॥৫
 সাধে ইটো বধ আসি নোপাবীক সেবি ।
 সাতো পাতালৰ সীতা ভৈলা মুখ্য দেবী ॥৬

তেজিয়োক শোক সিটো সীতাৰ নিমিত্তে ।
 সিটো স্তনানিতা দুই পুত্ৰক দেখন্তে ॥৭
 বান্ধীকিৰ কৃত বামায়ণ যেন বেদ ।
 তাৰ কথা শুনি সবে পাইবা পৰিছেদ ॥৮
 তুমি নতো হস্তে সিটো শাস্ত্ৰ ভৈল আগে ।
 অবশ্যে হইবেক যেন যেন হৈবে লাগে ॥৯
 পাতালপুৰৰ পৰা সম্পজিল বাণী ।
 শুনি বামচন্দ্ৰে তাক মনে অনুমানি ॥১০
 বান্ধীকিক বুলিলন্ত কৰিয়া প্ৰণতি ।
 কালিদ সিঁনিৰে কথা থাকোক সম্প্ৰতি ॥১১
 বিসৰ্জিল সভা উঠি আসনৰ হস্তে ।
 প্ৰাণ ফুটি যাই দুই পুত্ৰক দেখন্তে ॥১২
 শুতিলা শয্যাতে দুই পুত্ৰ গলে ধৰি ।
 লোতকে পাঞ্জৰি ভিজে সীতাক স্মৰি ॥১৩
 ফোকাৰন্ত নিশ্বাস নাহিকে চিত্ত শাস্ত ।
 স্বপনতো সীতা সীতা বুলিয়া চেষ্টান্ত ॥১৪
 উঠন্তে বৈসন্তে ভৈল স্প্ৰভাত বাতি ।
 হৈৱা শুচি সজ্জন বসিলা সভা পাতি ॥১৫
 শুনিলন্ত উত্তৰাকাণ্ডৰ কথা শেষ ।
 ভৈলা যেন মতে সীতা পাতালে প্ৰবেশ ॥১৬
 বিহ্বল ভৈলন্ত যেন মতে বধুপতি ।
 আসি বুজাইলন্ত যেন মতে প্ৰজাপতি ॥১৭
 পাতাল পুৰৰ হস্তে নিকলিল বাণী ।
 দিলন্ত প্ৰবোধ যেন পৃথিৱী গোঁসানী ॥১৮
 বাঘৰ আগত সকলে কথা গাইল ।
 শুনি বিপৰীত বাম কক্ষিত জুৰাইল ॥১৯
 আউৰ গাইবে চাহন্তে বান্ধীকি দিলা হাক ।
 নুশুনিবা বামচন্দ্ৰে পাছৰ কথাক ॥২০
 শুনিয়া লোকৰ উতপাত হৈব চিত্ত ।
 ঋষিৰ নিবোধে দুয়ো তেজিলন্ত গীত ॥২১
 বাম নতো হস্তে বামায়ণ ভৈল গীত ।
 হেন কথা শুনিয়া সমাজে আচৰিত ॥২২
 সাধু সাধু বান্ধীকি তুমিসি মহা ঋষি ।
 প্ৰশংসিলা দশো দিশি তাহাক হৰিষি ॥২৩
 বামকো বুজাইলা বেড়ি ভাত্ৰ মন্ত্ৰী লোক ।
 নপলাই বামৰ সীতাৰ সিটো শোক ॥২৪
 হুতবন্তে জানকীক ফুটে যেন প্ৰাণ ।
 হাত ফোট নুগুচে নুগুচে অজপান ॥২৫

হুত মনে সদায়ে থাকন্ত গুনি গাহি ।
 আউৰ দুনাই নভৈল বামৰ হুত শাস্তি ॥২৬
 আপদৰ উপৰি আপদ তান ভৈল ।
 এহি মানে পাতালীখণ্ডৰ কথা গৈল ॥২৭
 শুনা সৰ্ব্বজনে ইটো বামায়ণ পদ ।
 হেন জানা গৃহবাস পৰম আপদ ॥২৮
 বামৰ সীতাৰ ভৈলা এনুৱা বিলাই ।
 কাৰো হুত নাহি চাৱা মনে অবসাই ॥২৯
 আসনাত ধন জন জীৱন যতক ।
 এই আছে এই নাই সম্যকে তাটেক ॥৩০
 যত বন্ধ বান্ধৰ আগতে গৈল মৰি ।
 তথাপি নুপুজৈ ভয় ইহাক স্মৰি ॥৩১
 নিচিস্তি নথাক। কালে ধৰিলেক পৰা ।
 যেষে নিস্তৰিবা হৰি ভকতিক ধৰা ॥৩২
 পৰলোক বান্ধৰ পৰম হৰি নাম ।
 জানি আন এৰি বেড়ি বোলা বাম বাম ॥৩৩

২৫ অধ্যায়—নানাদেশৰ ৰাজ্য সকলক পৰাস্ত
 কৰাই ত্ৰিৰামে ভৰতাৰিৰ পুত্ৰ সকলক ৰাজ্য দিয়ে ।

ছবি ।

পাতাল খণ্ডৰ কথা, এহিমানে গৈল তথা,
 শুনিলাহা সামাজিক বৰ্গ ।
 শুনা স্বৰ্গখণ্ড আবে, যেনমতে সামৰাজে,
 ত্ৰিৰামচন্দ্ৰ গৈলা স্বৰ্গ ॥১
 সীতাপাতালকগৈলা, বাঘৰ আকুল ভৈলা,
 একো মতে চিত্ত নুহি শাস্ত-।
 নেত্ৰৰ নুগুচে জল, নুশুয়াই শোকানল,
 গুণি একো উপায় নপান্ত ॥২
 যজ্ঞ সান্ন কৰি দেৱ, দিলন্ত দক্ষিণা দান,
 হীড়া মৰকত বহু বামে ।
 দুখীভিক্ষী দেশান্তৰী, দিলা অদৰিদ্ৰ কৰি,
 স্তবৰ্ণ বজত দামে দামে ॥৩
 ৰাজ্য প্ৰজা বিজগণ, সবাকো ভূমিলা মন,
 দিয়া বস্ত্ৰ ভূষণ অশেষ ।
 পাছে সমদলে গৈয়া, দুগুটি পুত্ৰকলৈয়া,
 অযোধ্যাত ভৈলন্ত প্ৰবেশ ॥৪
 ওৱাবিৰ নোন্ত ৰাজ, এৰিলন্ত ৰাজকাম,
 ভৈল যেন গৃহে বনবাস ।

নাই আন একা চিন্তা, হা সীতা হা সীতা,
 বলি মাত্র তেজস্ব নিশ্বাস ॥৫
 নাই একো কথা মাত, গালব হুগুচে হাত,
 ছুই গুটি পুত্রক চাই ।
 সদাই লম্বিত মুখ, শয়নতো নাহি স্থখ,
 লোতকে পাঞ্জবি লিঙ্গি বাই ॥৬
 পাব নাই সন্তাপব, দণ্ডে যুগ সমসব,
 কৈবোঁ কত বাঘবক শোক ।
 কৌশল্যা প্রমুখ্য রুবি, তিনি রাজমার মবি,
 কালে সবে গৈলা স্বর্গলোক ॥৭
 তাসম্বার প্রেতকার্য্য, সকলে সকলি দিলা,
 পিণ্ড জলাঞ্জলি বাম নৃপ ।
 ভৈল মহা সদগতি, পবন আনন্দ মতি,
 পাইল সবে স্বর্গীর সখীপ ॥৮
 বামব প্রসাদে সবে, পাইলন্ত অক্ষয় স্বর্গ,
 মিলে বস্তু দেয় উপযোগ ।
 ভাৰ্য্যাসমে দশবধ, পুৰিলন্ত মনোবধ,
 ব্রহ্মা ভুবনত ভূজি ভোগ ॥৯
 আত অনন্তবে কথা, শুনা যেন ভৈল তথা
 ভবতব মমাই যুদ্ধাজিত ।
 বামক পাশক লাগি, অনেক সন্তাপ নিয়া,
 পঠাইলন্ত গর্গ পুৰোহিত ॥১০
 বামপাছেবার্তা পাই, ঋষিকগৌৰবেগৈয়া,
 আগ বাড়ি দণ্ড ছুইব পথ ।
 জঞ্জিবা পুত্রক পাছে, বিদূৰতে জেট পাই,
 ভৈল ভূমি পার এবি বধ ॥১১
 গর্গকপ্রণামি বামে, অযোধ্যাক আসিলন্ত,
 পাইলা বামে হবিষ আশেষ ।
 আতি আনন্দিত মতি, যেন গুণ বৃহস্পতি,
 ভৈল ইন্দ্রপুত্র প্রবেশ ॥১২
 যোগাইল বামত বস্ত, কঞ্চল চামর বস্ত,
 আব দশ হাজাৰ ঘোটক ।
 হুৰ্ব্ব পাখবি ছত্র, চিৰ্কি মিকি কবে তর,
 যেনে যেন বিজুলী চটক ॥১৩
 বামে পুষ্টিদন্ত গুণ, মাতুলন বাজা ভাল,
 ভোমাক পঠাইলে কিবা কামে ।
 গর্গে বোলন্ত প্রভু, হেন কার্য্যে পঠাইলন্ত,
 বিটো যুদ্ধাজিত মহাবাজে ॥১৪

সিদ্ধ নদী তীব্র জ্ববি, সৈক্যর গন্ধর্ব্ব বাজ,
 বহি আছে কবি মহা গর্গ ।
 বাজ্য মাৰি পীড়ে প্রজা, পানী আবেলগে লৈয়া
 তিনি কোটি কটক গন্ধর্ব্ব ॥১৫
 তাক মাৰি হুমোতীবে, বাজ্যপাতিমোক প্রভু
 মই হইবো সহায় লগত ।
 শুনি গুণি বাম বাই, বোলন্ত পাছক চাই,
 শুনা প্রাণ ভৈয়াই ভবত ॥১৬
 চলিয়োক সাজ ছই, তক্ষক পুত্রব ছই,
 পুত্রক দিয়োক বাজ্য বাণি ।
 গন্ধর্ব্বক বধি গৈয়া, বাজ্য কবি বিভিজিয়া,
 আনিবাহা কবিয়া নিখাণি ॥১৭
 বামব আদেশ পায়, পুত্র ছইক লগে লৈয়া,
 লবিলা ভবত সমবলে ।
 বাম লক্ষ্মণে গৈয়া, আগ বড়াই ভবতক,
 পঠাইলন্ত অনেক মন্ত্রলে ॥১৮
 জ্যোষ্ঠ চরণ ধূলি, শিবত লৈলন্ত ভূলি,
 কবিলন্ত আটোপে পরাণ ।
 কটকব গিবে আতি, দল দল বহুমতী,
 দেবান্নব ভবতবিমান ॥১৯
 কতোদিনেপাইলাপাছে, মাতুলনবাজগৈয়া,
 শুনি যুদ্ধাজিত মহাবাজ ।
 পবন কৌতুক ভৈলা, ভাগিনব লাগ লৈলা,
 বন্ধে সাজি গজ বাজী প্রজা ॥২০
 শুনিয়োক সর্ব্বজন, পুণ্য কথা বামাগণ,
 জানা নাম ধর্ম্ম বিপবীত ।
 বাম নাম মতসিংহ, শুনিয়া তাহার বিজ,
 পলাই পাপ-হতী ভয়তীত ॥২১
 কোটি শত তীর্থ দ্রান, তপ জপ বজ্র দান,
 কোটি ভাগ তাক সম হুই ।
 বামবোলে একজনে, তাক্ষশ্রমিগুনে মানে,
 সবাবো পাপত লাগে ছুই ॥২২
 বাম হুমবণে মাত্র, চণালো বজ্রব পাত্র,
 ছইবেক উচিত কিনো দেখা ।
 চাৰিয়ো বেদব সাব, নামব আগত আব,
 আন পাতকব কোন লেখা ॥২৩
 শুনিয়োক শাস্ত বর্ম্ম, কিরব সকলে ধর্ম্ম,
 সবাবে উপবি বাজা নাম ।

হেন তত্ত্বকথা জানি, সমজ্ঞাৰ যত প্ৰাণী,
নিবস্তবে বোলা বাম বাম ॥২৪

২৬ অধ্যায়।

পদ।

আত অনন্তবে শুনা যেন কথা ভৈলা।
সাজি যুদ্ধাজিতে ভবতৰ লাগ গৈলা ॥১
তবল মাদল ঢোল শবদ তুহুলে।
সাজি একস্থান ভৈলা ভাগিনে মাভুলে ॥২-
আলোচিয়া ছয়ো ছুই গন্ধৰ্ব বধিত।
দিলা ধৰ নিৰ্ভয়ে ভবত যুদ্ধাজিত ॥৩
তক্ষক পুৰুষ ছুই ভবত কুমাৰ।
আগ ছয়া সেনাৰ লবিল চমৎকাৰ ॥৪
সাগৰ সন্ধাশ সেনা যাই এক ধোপে।
গন্ধৰ্বৰ বাজা জানি বজাইল আটোপে ॥৫
ভূণ বাণ ধনু ধৰি কৰি আটি মুটি।
পটোৱাৰি বহিল গন্ধৰ্ব তিনি কোটি ॥৬
দেখি ভবতৰ তাক কিটাইল কটকে।
ধাইল ধৰ বুলি যেন সাজিল চটকে ॥৭
বাঘে যেন গৰ্জি সবে গন্ধৰ্বক চাকি।
প্ৰহাবিল কাণ্ড কোণ্ড খাণ্ডা জাঠি জাকি ॥৮
মহাগৰ্বৰ গন্ধৰ্বৰ নেদিলা ভঙ্গ তাত।
কৰিলা আপোন অন্ত্ৰে অন্ত্ৰক বিঘাত ॥৯
পৰম আক্ৰান্ত কৰি শত্ৰুৰ সেনাক।
শৰীৰৰ সন্ধানে অন্ত্ৰৰ দিলে জাক ॥১০
ছুই হাতে কোবাৰে খাণ্ডি খিট কৰি খাণ্ডে।
ঘাইল সেনাসৰ ভেজ বৰৈ ধাৰা দাণ্ডে ॥১১
নোৱাবিল তাপৰিবে পাছ গুটি যাই।
দেখি খেদি গৈলন্ত ভবত আগুৱাৰ ॥১২
সৈন্ধৱে ভেটিল আসি ভবতৰ আগ।
মাৰি শৰ সব ধৰ্মে গৰ্জি যেন বাঘ ॥১৩
ভবতে সহিতে ভৈল সমৰ চুকৰ।
সেনা সমে যুজে ছুই তক্ষক পুৰুষ ॥১৪
ছুইহস্তৰো লগতে যুজন্ত যুদ্ধাজিত।
বৰিহিল শৰ তিনি বীৰে বিপৰীত ॥১৫
ছেদিল ভেদিল কাৰো উক কৰি কৰ।
ওঠ কৰ্ণ কটি কাটিলন্ত কটকৰ ॥১৬
তথাপি গন্ধৰ্ব নেৰে যুজে বায়ুগতি।
ভৈল ঘোৰ বণ সাত দিন সাত বাতি ॥১৭

আতাসতে কাণ কাটে যেন বজ্জ পৰে।
সমস্তৰে ভয় শুনি হৃদি কম্প লৰে ॥১৮
ভবতক সৈন্ধৱে বুলিল আবক্ষটি।
চুনাই নেদেখিবি আৰ অযোধ্যা উলটি ॥১৯
মোৰ ঘোৰ শৰে আজি ছুইবে তোৰ যম।
ভবতে বোলন্ত শুন সৈন্ধৱ অধম ॥২০
তোক কালে পাইলে আসি নপস লটক।
এহি বুলি বথ ধ্বজ কাটিল। ঘোটক ॥২১
ছুই শৰ মাৰি সাৰথিক ধৈলা শালি।
আঠ শৰে বথখান পেছলাইলা বথালি ॥২২
তীক্ষ্মতৰ শৰে তাৰ হৃদয়ক ভেদি।
পেলাইলন্ত অৰ্দ্ধচন্দ্ৰে তাৰ স্কন্ধ ছেদি ॥২৩
ভবতৰ বীৰত্ব প্ৰশংসে সামৰাজে।
পাবৈ জয় জোকাৰ চুন্দুভি বাণ বাজে ॥২৪
সৈন্ধৱক বধি বীৰ বিপুল বিক্ৰম।
ধনু ধৰি ধাইলন্ত সেনাক যেন যম ॥২৫
দিব্য গন্ধৰ্বৰ বাণ কৰিয়া প্ৰকাশ।
ঢাকিল বিদিশ দিশ ছানিয়া আকাশ ॥২৬
এক গুটি জোৰন্তে হাসন্তে কোটি লক্ষ।
সংহাৰিবে লৈল সবে গন্ধৰ্ব বিপক্ষ ॥২৭
আতি ধবতৰ ভবতৰ শৰে ফুটি।
নিবস্তবে বধিলা গন্ধৰ্ব তিনি কোটি ॥২৮
গন্ধৰ্বক বধিয়া সাধিলা সব জয়।
ভবতৰ বীৰত্ব জগতে প্ৰশংসয় ॥২৯
ধনু ধনু ধনু বীৰ বামৰ কনিষ্ঠ।
মাৰি চুৰ্জনক কাৰ্য সাধিলা বিশিষ্ট ॥৩০
বাঘৰ আদেশ স্তমবি পাছে বীৰে।
পাতিলন্ত নগৰ নদীৰ ছুই তীৰে ॥৩১
তক্ষক পুৰীৰ নাম তক্ষক বহিলা।
পুৰুষাৱতি নামে পুৰি পুৰুষক দিলা ॥৩২
সজাইল বিচিত্ৰ গৃহ প্ৰাসাদ উদ্ভান।
দিলা দৌল দীৰ্ঘি সৰোবৰ থানে থান ॥৩৩
পুজ ছুইকো দিলা বাণি আৰো যত বাজ।
বামৰ আদেশে সবে সজলিলা কাষ ॥৩৪
ৰাজ্য পাতিলন্ত পাৰ বৎসৰ তহিত।
উদ্ভাৱল চিত আতি বামক দেখিত ॥৩৫
যুদ্ধাজিত মাভুলত মাৰিয়া মেলানি।
অযোধ্যাক আসিলা ভবত মহামানী ॥৩৬

কবিলা জ্যেষ্ঠৰ আসি চৰণে প্ৰণাম ।
 চিবকালে ভাতৃক দেখিলা ত্ৰিবাৰ ॥৩৭
 সজল নয়নে স্নেহে ধৰিলা সাৰটি ।
 ভৰতে কহিলা কথা সকলে প্ৰকটি ॥৩৮
 গন্ধৰ্বৰ মাৰিয়া যেন মতে পাতি বাজ ।
 পুত্ৰ ছইকো দিলা সবে নিবেদিতা কাষ ॥৩৯
 ভৈলন্ত হৰিষ শুনি কৌশল্যাৰ হৃত ।
 ভৰতক অভিনন্দা কবিলা বহুত ॥৪০
 আত অনন্তবে বায়ে চিন্তিলন্ত কাৰ্য্য ।
 লক্ষণৰ পুত্ৰ ছইকো দিবো কৈত বাজ ॥৪১
 থৈব কৈত ছয়ো কুমাৰক বাজ পাতি ।
 পাত্ৰ মন্ত্ৰীগণত শোধন্ত প্ৰভু মাতি ॥৪২
 ভৰতে বোলন্ত শুনিয়োক দেৱাদেশ ।
 আছে কাক নামে বৰপীৰ মহাদেশ ॥৪৩
 মল্লভূমি শিখৰ ভূমিক জানো তালে ।
 হেন দেখি বায়ে আদেশিলা তৎকালে ॥৪৪
 স্নেহে অঙ্গদক লৈয়া লৰিয়ো লক্ষণ ।
 চলা চন্দ্ৰকেতু সমে ভৰত এখন ॥৪৫
 ছয়ো কুমাৰক দিয়া বাজ্য কবি খিৰ ।
 তেবেসে আসিবা আবোধ্যাক ছয়োবীৰ ॥৪৬
 বামৰ আদেশে সমদলে ছয়ো ভাই ।
 গৈলন্ত আটোপে পাছে পৃথিৱী কম্পাই ॥৪৭
 লক্ষণে ভৰতে আতি চিন্তি হিত কাষ ।
 দিলা ছয়ো কুমাৰক কাক নামে বাজ ॥৪৮
 মল্লভূমি লক্ষণে আপুনি চাই কুৰি ।
 অঙ্গদিয়া নামে তাতে পাতিলন্ত পুৰী ॥৪৯
 ধনে ধানে ভৰিয়া পাতিলা বহু প্ৰজা ।
 অঙ্গদ পুত্ৰক তাতে পাতিলন্ত বাজা ॥৫০
 শিখৰ ভূমিত কুৰি ভৰত কুমাৰ ।
 চন্দ্ৰাৱতী নামে তাতে পাতিলা নগৰ ॥৫১
 বিতোপন পুৰী যেন হলে অত্ৰাৱতী ।
 পাতিলন্ত তাতে চন্দ্ৰকেতুক নৃপতি ॥৫২
 ধানে ধানে দিলা দীৰ্ঘী সৰ্বোবৰ আসি ।
 বৰিবেক বৰিলা বামৰ আজ্ঞা পালি ॥৫৩
 প্ৰবোধিয়া পুত্ৰ ছইক পাণিলা তৰ্হিত ।
 উত্ৰাৱল চিত্ত আতি বামক দেখিউ ॥৫৪
 আবোধ্যাক পাইলা পাছে ভৰত লক্ষণে ।
 বেড়ি প্ৰণামিলা আসি বামৰ চৰণে ॥৫৫

চন্দ্ৰকেতু, অঙ্গদৰ নিবেদিতা কথা ।
 ছয়ো ভাইব ভৈলা যেন বাজ্যৰ ব্যৱস্থা ॥৫৬
 শুনি বহুপতি পাইলা আনন্দ অপাৰ ।
 কবিলন্ত ছয়ো ভাইক আতি সতকাৰ ॥৫৭
 প্ৰাশংসিলা সাধু সাধু মধুৰ বচনে ।
 এক পাশে বসিলন্ত ভৰত লক্ষণে ॥৫৮
 আত অনন্তবে বায়ে আলোচিলা পাছে ।
 ইটো শত্ৰুঘনৰ কুমাৰ ছই আছে ॥৫৯
 কৈত বাজ্য দিবো বুলি চপৰাইলা মাথ ।
 শুনি গাহি আপুনি পাইলন্ত বহুনাথ ॥৬০
 মাতি শত্ৰুঘনক বাঘৰে বুলিলন্ত ।
 লৈয়ো গজ বাজী সাজি সেনা অপৰ্য্যন্ত ॥৬১
 মধুৰাক লাগি কৰা সত্ৰবে পয়ান ।
 পৰম সম্পন্ন সিটো বিতোপন ধান ॥৬২
 হুচৰিত হুবাৰ তোমাৰ পুত্ৰ ছই ।
 লগতে চলোক সৈন্ত সমে সাজ ছই ॥৬৩
 লৰণ অহুৰ মধুৰাব আধিকাৰী ।
 পাতিয়োক ছইকো বাজাভৈততাক মাৰি ॥৬৪
 শুনি শত্ৰুঘনে উঠিলন্ত তেতিঞে ।
 পৰি প্ৰণামিলা প্ৰভু বামৰ চৰণে ॥৬৫
 বাজা লৈয়া হৈলা বাজ আবোধ্যাক ছাৰি ।
 তমকিল ভবল চোলত দিলা বাৰি ॥৬৬
 সাজি গজ বাজী প্ৰজা ধৰিলেক লাগ ।
 স্নেহে কনিষ্ঠক বামে বৰ্হাইলন্ত আগ ॥৬৭
 কৰাইলা মল্লল যত ভৰত লক্ষণে ।
 সাজি শত্ৰুঘনে লবিলন্ত বজ মনে ॥৬৮
 বায়ে বাস্তৱতও নও নোহুৱায়ে তলি ।
 কটকৰ গিৰে আতি উজবিল বুলি ॥৬৯
 বাজে গজৰণ্ডী আতাসে কাৰে কাণ ।
 পৰম আবহে বীৰে কবিলা পয়ান ॥৭০
 কতদিনে সৰ্পি পাইলন্ত মধুৰাব ।
 কাছিয়া বজাইল শুনি লৰণ দুৰ্কাৰ ॥৭১
 অসংখ্য অহুৰ সেনা সাজি বাহুপাতি ।
 কবিলা সমৰ তিনি দিন তিনি বাতি ॥৭২
 পুত্ৰ ছই সহিতে মুক্ত শত্ৰুঘন ।
 বৰিহিলা বাপগণ কাটন কুটন ॥৭৩
 উক কবি কৰ কাটি কাটিলন্ত জাজ ।
 অহুৰ শোণিতে কৰাইলা ভৈতে গাজ ॥৭৪

ନିଶ୍ଚଳ ବର୍ଦ୍ଧନ

প্ৰিয়াৰ সন্তাপে, প্ৰভু বাঘৰ, হৃষ্টিৰ পূৰ্বত, অজিলা জনত,
 মনৰ সুগুচে ক্লেশ ।
 সেহি সময়ত, আসিলন্ত কাল, অনন্ত শয্যাতে, শুভিৰা আছন্তে,
 ঋষিৰ ধৰিয়া বেশ ॥৭
 সিংহ ছুৱাবত, বহিৰা কহিল, দশো দিশ সিটো, প্ৰকাশে উজ্জ্বল,
 লাগ লক্ষণক পাই ।
 নামত শ্ৰুতি, আমি ব্ৰহ্মঋষি, সেহি নাতিপায়ে, ব্ৰহ্মা উপজিলা,
 আসিলো বাঘৰ ঠাই ॥৮
 বাঘৰত আছে, গোপ্য প্ৰয়োজন, উপজি হবিল, চাৰিগো বেদক,
 কাণ্টে দিয়ো গৈয়া জান ।
 লক্ষ্যণে জনাইল, বাঘৰে নিয়াইল, তাক চক্ৰে ছেদি, বেদ উদ্ধাৰিলা,
 ঋষিক কৰি সন্মান ॥৯
 সাদৰে আসন, আনি পৰাই দিল, তাৰে অগ্নি ভৈল, পূৰ্বত সমস্ত,
 বায়ে আপোনাৰ কাশে ।
 হযোক বিজয়, বুলি ঋষি সেই, যতেক শিলা পৰ্বত ॥১০
 আসনে বসিলা পাছে ॥১০
 ঋষিত কুশল, পুছি বহুপতি, হৃষ্টি কৰিবাক, কবিলা আদেশ,
 হুখিলন্ত পাছে কায ।
 আমাৰ ধানক, কোন কাষে আইলা, ব্ৰহ্মা অজিলন্ত ভূমি ।
 ভূমি মহা মূনিবাজ ॥১১
 ঋষিয়ে বোলন্ত, তেবেসে কহিবো, সমস্তে হৃষ্টিক, বিহুৰূপে প্ৰভু,
 কৰা যেনে অঙ্গীকাৰ ।
 ভূমি আমি কথা, কহন্তে যি দেখে, আপুনি পালিলা ভূমি ॥২০
 সেহি কি বখা ভোমাৰ ॥১২
 শুনি লক্ষণক, ছুৱাবত থৈয়া, নবসিহ ৰূপে, হিবণ্যকলিণু,
 বুলিলন্ত বহুনাথ ।
 আমাক দেখিতে, যিটো জন আসে, মাৰিলা হিয়া বিদাৰি ।
 সত্যে কাটি বোঁহো মাথ ॥১৩
 পুছিলন্ত পাছে, বিবলে ঋষিত, বৰাহ ৰূপে, হিবণ্যক ছিবি,
 আবে কৰো কোন কায ।
 ঋষিয়ে বোলন্ত, জানা ৰহিতো কাল, আনিলা ভূমি উজ্জ্বল ॥২১
 আসি আছে প্ৰভু বাঘ ॥১৪
 ত্ৰিদশে সহিতে, আলোচি গোচৰ, কবি মংসকায, সত্যত্ৰত বশু,
 কবিয়া পঠাইলা বিধি ।
 যিটো কাৰ্য্য প্ৰভু, পৃথিবীক গৈলা, প্ৰলয় জলে তাৰিলা ।
 ভৈল সিটো সবে সিদ্ধি ॥১৫
 এতো আপোনাৰ, কিয় নিচিনাহা, কছপ ৰূপে, পিঠিত বন্দব,
 ভূমি সনাতন হবি ।
 কহি সেতু বন্ধ, বধি দশকন্ড, ধৰিলা কবিয়া গীলা ॥২২
 আনিলা গীতা উদ্ধাৰি ॥২৫

হৃষ্টিৰ পূৰ্বত, অজিলা জনত,
 মায়াক সহায় কৰি ॥১৬
 অনন্ত শয্যাতে, শুভিৰা আছন্তে,
 বাঢ়িল নাতি কমল ।
 দশো দিশ সিটো, প্ৰকাশে উজ্জ্বল,
 সূৰ্য্যৰ যেন মণ্ডল ॥১৭
 সেহি নাতিপায়ে, ব্ৰহ্মা উপজিলা,
 জানিলা বেদ হুলাভে ।
 উপজি হবিল, চাৰিগো বেদক,
 দানৱ মধু কৈততে ॥১৮
 তাক চক্ৰে ছেদি, বেদ উদ্ধাৰিলা,
 আপুনি ভূমি পূৰ্বত ।
 তাৰে অগ্নি ভৈল, পূৰ্বত সমস্ত,
 যতেক শিলা পৰ্বত ॥১৯
 হৃষ্টি কৰিবাক, কবিলা আদেশ,
 ব্ৰহ্মা অজিলন্ত ভূমি ।
 সমস্তে হৃষ্টিক, বিহুৰূপে প্ৰভু,
 আপুনি পালিলা ভূমি ॥২০
 নবসিহ ৰূপে, হিবণ্যকলিণু,
 মাৰিলা হিয়া বিদাৰি ।
 বৰাহ ৰূপে, হিবণ্যক ছিবি,
 আনিলা ভূমি উজ্জ্বল ॥২১
 কবি মংসকায, সত্যত্ৰত বশু,
 প্ৰলয় জলে তাৰিলা ।
 কছপ ৰূপে, পিঠিত বন্দব,
 ধৰিলা কবিয়া গীলা ॥২২
 অদিত্যৰ গৰ্ভে, ভৈলা অৱতাৰ,
 অদ্ভুত বামন কায ।
 ছলিয়া বলিক, ত্ৰৈলোক্য কাড়িয়া,
 ইন্দ্ৰক দিলা ছুৰাই ॥২৩
 চৰণৰ নখে, কটাহ ফুটাইলা,
 গঙ্গা পৰশিয়া ভৰি ।
 ফুৰন্ত ভোমাৰ, পাত্ৰৰ সম্বন্ধে,
 জনত পৱিত্ৰে কৰি ॥২৪
 সন্ত্ৰুতি আপুনি, আসি কৌশল্যাতে,
 ভূমি আছা অৱতৰি ।
 কৰি সেতু বন্ধ, বধি দশকন্ড,
 আনিলা গীতা উদ্ধাৰি ॥২৫

ত্রিদেশব সবে, সঙ্কলিতা কার্য,
 হবিলা ভূমিৰ ভাৰ ।
 আউৰ ঐত প্রভু, থাকিবাক প্রতি,
 উচিত নুহি তোমাৰ ॥২৬
 ত্রিদেশে সহিতে, ত্রক্ষায়ে পঠাইলা,
 অনেক বুলিয়া নতি ।
 কবিয়ে আমাক, কৃপা পুন্ম নাথ,
 আসা ই ঠারক প্রতি ॥২৭
 স্বৰ্গৰ লোকক, কবিয়ে সনাথ,
 সিধানক পৰিহৰি ।
 অনেক কাতব, কবিয়া ত্রিদেশে,
 পঠাইলা বুলি সাদৰি ॥২৮
 হেন শুনি হাসি, বাঘৰে বোলন্তু,
 শুন পুত্ৰ তই কাল ।
 ত্রক্ষাৰ বচন, কৰিবাক লাগে,
 অবশ্যে কে প্রতিপাল ॥২৯
 বুলিবি বিধিত, তেবেসে আসিবো,
 পুত্ৰ ছইক থাপি থৈ ।
 এহি মতে বাম, আছন্তু বিবলে,
 কালে সমে কথা কৈ ॥৩০
 শুনা সৰ্ব্বজন, কথা বায়ণ,
 বায়ক মনত ধৰাঁ ।
 কিয় নাই শঙ্কা, নিচিস্তি নথাকা,
 কালে ধবিলেক পৰা ॥৩১
 বিষয় সম্পদ, পৰম আপদ,
 আক ভাল কৰি মানা ।
 হবিৰ ভকতি, এহিসে সম্পত্তি,
 আক দৃঢ় কৰি জানা ॥৩২
 বাম নাম হেন, বাক্কৰ নপাইবা,
 শুনিয়ো শাস্ত্র সম্পত্তি ।
 পুত্ৰ নাম ধৰি, হেলাত উচ্চৰৈ,
 কৰৈ নামে তাৰো গতি ॥৩৩
 জাতি অজাতি, একোয়ে নবাছে,
 হেনসে হবিৰ নাম ।
 পাপৰ অগনি, ধৰ্ম্ম শিৰোমণি,
 জানি বোলা বাম বাম ॥৩৪

২৮ অধ্যায় ।

পদ ।

এহিমতে কালে সমে কহি কথা মাত ।
 আছন্তু বিবলে বসি প্রভু বহুনাথ ॥১
 গুণন্ত কিমতে তেজো ভকতৰ আশা ।
 সেহি সময়ত ঋষি আসিল চুৰ্ব্বাসা ॥২
 মূৰ্ত্তিৰন্ত ক্রোধ যেন দেখিয় প্রত্যেক ।
 আগে পাছে বেড়ি আসে শিষ্য অযুতেক ॥৩
 দ্বাৰত বহিলা আসি কতোদূৰ যুৰি ।
 দেখ লক্ষ্মণৰ যেন ধাতু গৈল উড়ি ॥৪
 মঠ যুৰি বহিয়া আছিল কতোক্ষণ ।
 বোলন্ত শুনৰে কথা কুমাৰ লক্ষ্মণ ॥৫
 জান দেস সঙ্ঘৰে বামত বৰ কায ।
 মাতন্তোক মোক আসিআন্তে হৈয়া বাজ ॥৬
 দেখিয়া লক্ষ্মণে প্রণিপাত কৰি আতি ।
 বসিবাক আদৰে দিলন্ত পিৰা পাতি ॥৭
 কবিয়ে আসনে ঋষি কণিক বিশ্রাম ।
 শুনন্ত সঙ্গোপ্য কিবা কথা প্রভু বাম ॥৮
 কবিলন্ত শপত শুনায়া সভা মধ্য ।
 আসে ই বেলাত যিটো সিটো মোৰবধ্য ॥৯
 আছন্তু সম্প্রতি প্রভু গোপ্য সম্ভাষণে ।
 জানি কণিতেক ঋষি বসিয়ে আসনে ॥১০
 শুনিয়া চুৰ্ব্বাসা যেন ছলিল ক্রোধত ।
 তবঙ্গ ববঙ্গ খঙ্গে আখি আবকত ॥১১
 কৰ কৰ কৰি ক্রোধে দশন চোবাস্ত ।
 কি বুলিলি লক্ষ্মণ কটাক্ষ দৃষ্টি চাস্ত ॥১২
 শুন ছুৰাচাৰ তই লক্ষ্মণ কুমাৰ ।
 বামে তোক মাৰিলে মৰিবি একেশ্বৰ ॥১৩
 সৰংশে কৰিবো ভয় মই চণ্ড শাপে ।
 মোৰ আগেএবাইআজিয়াইকে তোৰবাপে ॥
 কজ্জাল সৰ্পক জকাইবাক কৰ লাস ।
 ছইবে নতু তুই গোটেবৰ আক্টা পাস ॥১৫
 দশন প্রকতি চটি কবন্ত ছপতি ।
 ক্রোধে যেন উভৰি ফুৰন্ত কিবিলতি ॥১৬
 দেখি লক্ষ্মণৰ অন্তৰ্গতে আতি দ্রোস ।
 হা কি কৰিলো আবে ভৈলো সৰ্ব্বনাশ ॥১৭
 কালে এসিলেক আউৰ নাহি প্রতিকাৰ ।
 চিন্তন্তে দেখন্ত দুখে লখাই অন্ধকাৰ ॥১৮

শুনি গাছি পাছে খিব কবিতা লক্ষ্যণে ।
 একলে মবিবো মই বাম মবশনে ॥১৯
 নগৈলে সবংশে খাইব দুৰ্ব্বাসা বাকস ।
 একেধৰে মৰ্বো মই পবম জৈয়ব ॥২০
 ব্রহ্মশাপে নহোক সকলে কুলকর ।
 মোৰ যুত্থ হোক আকে কবিলো নিশ্চয় ॥২১
 চলিলা লক্ষ্যণ মহা মনত বিচাট ।
 ভিতৰ পশিলা পাছে চাৰিয়া কপাট ॥২২
 আগক নবাঢ়ে ভবি বিবৰ্ণ বদন ।
 বাজাত জনাইলা দুৰ্ব্বাসাৰ আগমন ॥২৩
 ঠিৱয়ে মবিল বাম লক্ষ্যণক দেখি ।
 আখে বেখে পঠাইলন্ত কালক উপেখি ॥২৪
 কিসক আসিলি লখাই আৰাক কাটিত ।
 হা নষ্ট ভৈলো বুলি পবিতা মাটিত ॥২৫
 দুঃসহ দুখত দেৱে দেখিলা জমক ।
 ছিৱয়ে পাৱত ধৰি লক্ষ্যণে বামক ॥২৬
 এবা এবা ইটো খেদ আক পাইবা পাছে ।
 দুৰ্ব্বাসা বাকস দুৱাৰত বসি আছে ॥২৭
 বংশকে বধিবে শাপ অগ্নিত পুনি ।
 কবিয়ে প্ৰবোধ যেন লাগে মাতি বুলি ॥২৮
 চেতনা লভিয়া প্ৰভু তেজিলা নিশ্বাস ।
 হা বিধি আবেসে কবিলি সৰ্বনাশ ॥২৯
 বিবৰ্ণ বদনে দুৱাৰত তৈলা বাজ ।
 মট চটি কবি বসি আছে ঋষি বাজ ॥৩০
 ভ্ৰুকুটি কুটিল মুখ ক্ৰোধে আন্ধিআৰি ।
 বিকট পিঙ্গল জটা ভৱকাৰ দাৰি ॥৩১
 হাতে গলে শিবে কদ্ৰাক্ষৰ জটা ছোট ।
 জক জক কবে দান্ত চবা চব কোট ॥৩২
 ধৰি আছা কদ্ৰাক্ষ কুলসী মালা মাখে ।
 কাকত পাৰিৱা ছাতি ধৰি আছা হাতে ॥৩৩
 কটিত কপিন কবজাৰ জল পাৱ ।
 চৌপানে উপাসি আছে অমৃতক ছাৱ ॥৩৪
 ঋষি বৃত্তিক দেখি বাঘৰ শক্তি ।
 কবিতা প্ৰণাম প্ৰভু পবিতা কুশিত ॥৩৫
 কৃতাজলি বোলন্ত হুৰিবি ধৰ্ম ধৰ্ম ।
 আজ্ঞা কৰিয়োক মোক কৰো কোনকৰ ॥৩৬
 শুনি দুৰ্ব্বাসাৰ ভৈল প্ৰসন্ন বদন ।
 শুনিয়োক বাম বহুকুলৰ নন্দন ॥৩৭

তোৱাৰ গৃহত অন্ন ব্যঞ্জন কুজিত ।
 হাজাৰেক বংশব পৰা আছে চিত ॥৩৮
 আসিলো এহিলে কামেকৈলো প্ৰয়োজন ।
 শিষ্য সমষ্টিতে মোক কথায়ো ভোজন ॥৩৯
 যেন মতে আৱাৰ সন্তোষ হৱে মন ।
 দিয়ো পঞ্চায়ত সৰে বাজ যোগ অন্ন ॥৪০
 লক্ষ্যণে বোলন্ত মনে কৈব ধুমকেতু ।
 মোৰ বধভাগী ভৈল কুজিবাৰ হেতু ॥৪১
 এহি কথা আগে মোত নকহিলি কিং ।
 দুজাইলোহো হস্তে অন্ন ত্ৰাণণ কোটিক ॥৪২
 ঋষিৰ আক্ৰোশ দেখি শক্তি বাঘৰে ।
 অন্নপান আপুনি সাজিয়া সবাকৰে ॥৪৩
 আগতে যোগাইল আনি অনেক ঘটনে ।
 দেখি দুৰ্ব্বাসাৰ মহা ভুই ভৈল মনে ॥৪৪
 কবি পৰিপতি পাছে শিষ্য সমে ঋষি ।
 কুজিবে লাগিলা অন্ন পবম হৰিবি ॥৪৫
 ঘন কীৰ, কীৰিচা খাইলন্ত লাগে মনে ।
 নধৰয় পেট পিঠা পনা পৰমান ॥৪৬
 দধি দুহ দুত বোলে ভৈল গগণোল ।
 ওফলিল উদৰ দেখিয় যেন ঢোল ॥৪৭
 লোভত কুজন্ত তথাপিতো জাণি জাণি ।
 মোৱাৰন্ত বাধিবে মাতন্তে আসে বাণি ॥৪৮
 নপান্ত উপাস আতি ওলমিল দাৰ ।
 মোই মোই পেট কতো তোলন্ত উপাৰ ॥৪৯
 টন টন পেট কতো ঢিলান্ত কপিন ।
 দুই হাতত বই ত্ৰব্য দেখিলাসে ঘিন ॥৫০
 খাইবে কতো নপাৰি কবন্ত হাই কুই ।
 নমাতন্ত যাচন্তে থাকন্ত ঠিৱ হুই ॥৫১
 দধি দুহ পঞ্চায়তে বহাইলন্ত গাৰ ।
 এহি মতে ঋষিৰ ভোজন ভৈল সাজ ॥৫২
 কুজি বাই ঋষি পাছে শিষ্য সমে উঠি ।
 বাঘৰক প্ৰশংসা কবন্ত মন কুটি ॥৫৩
 চিকীৰ বাম কুশি পুৰুষ উত্তম ।
 এহি বুলি ধৈলা পাছে দুৰ্ব্বাসা আজ্ঞা ॥৫৪
 আত অনন্তবে আবো শুনা পাছ কথা ।
 বাম লক্ষ্যণৰ যেন মিলিল অৱস্থা ॥৫৫
 মৈলন্ত দুৰ্ব্বাসা ঘেৰে কুজি নিজ ঘৰ ।
 প্ৰবেশিল বামত দুঃসহ ভিত্তাৰ ॥৫৬

কালৰ বচনে সিটো স্তম্ভৰ শপত ।
 লখাইৰ দেখিয়া মুখ ভৈলা শ্ৰুতি হত ॥৫৭
 হৃদয় দহয় শোকে অগনি উজ্বলি ।
 প্ৰাণ যেন যাই কৃষ্ণ আসে হাত ভৰি ॥৫৮
 ওঠ কঠ শুকাই মুখ পৰিল জামৰ ।
 গৱত চেতন আৰ নাহিকে বামৰ ॥৫৯
 ভেদিলে হৃদয় লক্ষণৰ শোকশালে ।
 জন্মক দেখিয়া প্ৰভু পৰিল নিতালে ॥৬০
 বামৰ বিপদ দুখ দেখি বিপৰীত ।
 কান্দৈ মহামৰ্ম্মে মন্ত্ৰী পাত্ৰ পূৰোহিত ॥৬১
 জৰৈ আতি লোতক বামক চাই চাই ।
 হা বিধি বাঘৰৰ এগুৱা বিলাই ॥৬২
 দেখি লক্ষণৰ শোকে শৰীৰ দগধ ।
 আছিল লক্ষণ তন্ত্ৰি নয়ন তবধ ॥৬৩
 বুলিবাক লাগিলা চিন্তত দৃঢ় কৰি ।
 উঠা উঠা প্ৰাণ দদা শোক পৰিহৰি ॥৬৪
 ষোড়শৰ নিমিত্তে দদা তেজা আউৰ মৰ্ম্ম ।
 প্ৰতিজ্ঞা পালন ক্ৰত্ৰিয়ৰ মহামৰ্ম্ম ॥৬৫
 মোক মাৰি সত্য কৰিয়োক প্ৰতিপাল ।
 ললাটে লিখিত মোৰ এহি যমকাল ॥৬৬
 নাহি কিছু চিন্তা আত যেন ভৈল ভাগে ।
 অবশ্যকে মৰিবাক উপজিলে লাগে ॥৬৭
 হেন জানি দাদা মোৰ পদে এৰা খেদ ।
 জগতকে সংহৰে কালৰ নাহি ভেদ ॥৬৮
 দৃঢ় কৰা চিত্ত ইটো তেজিয়ো বিকল ।
 সত্য স্ৰষ্টা ভৈলে সৰ্বশে ঘাইবো তল ॥৬৯
 কুপা কৰা মোক ভূমি ধৰ্ম্মত নঘাটা ।
 সত্যক সাফল কৰি ঝাটে মোক কাটা ॥৭০
 লক্ষণৰ বচনে অধিকে উধাই জুই ।
 আছিলন্ত দুই দণ্ড পৰি মৌন হুই ॥৭১
 যুতক আকাৰ একো নাই মাত বোল ।
 চতুৰ্ভিতি শুনি মাত্ৰ হাহাকাৰ বোল ॥৭২
 কাংস পৰি জিহ্ম গৈল অঘোৰা নগৰী ।
 কি ভৈল বুলিয়া ফুটে সোধা সোধি কৰি ॥৭৩
 খান দিলে হোটে আঠে প্ৰজাৰ মুখত ।
 বামৰ হবিল জ্ঞান দুঃসহ দুখত ॥৭৪
 লক্ষণে বোলন্ত ইটো স্তম্ভকে উচিত ।
 ভূমি সূৰ্যবংশী বাজা ক্ৰমতে বিধিত ॥৭৫

তোমাৰ অসত্যে সামৰাজে হুইব নষ্ট ।
 হেন জানি দাদা এৰা মোৰ জন্ম কষ্ট ॥৭৬
 প্ৰবোধে নুশুচে আউৰ বামৰ বিকল ।
 মেলিলন্ত কিছু দুয়ো নয়ন কমল ॥৭৭
 কথমপি বসিলন্ত দুঃসহ দুখত ।
 মাতিবে খোজন্তে নাসে বচন মুখত ॥৭৮
 লোতকে কঠক ভেঙে বাক্য গদ গদ ।
 ধীৰে ধীৰে শোধন্ত শুনিয়ো সন্তাসদ ॥৭৯
 বশিষ্ঠ প্ৰমুখ্যে মন্ত্ৰী পাত্ৰ পূৰোহিত ।
 নাই মোত শ্ৰুতি আৰে কোৱা হিতাহিত ॥
 কৰিলো শপত মই কালৰ বচনে ।
 হেনতে দেখিলে মোক ভৈয়াই লক্ষণে ॥৮১
 থিৰ কৰি কোৱা যেন সত্যত নঘাটে ।
 মই অগ্নি খাওঁ কিবা লক্ষণক কাটো ॥৮২
 শুনি কতোক্ষণ মানে আছি গুণি গান্ধি ।
 বিনায়ন্ত বামত মনত নাহি শাস্তি ॥৮৩
 শুনিয়ো স্বৰূপ বাপ প্ৰভু বয়ুপতি ।
 অন্তকালে মিলে সমস্তৰে বিসঙ্গতি ॥৮৪
 আউৰ নকৰিবা বাপ লক্ষণক আশ ।
 ভূমি সত্য তেজিলে জগতে হোৱে নাশ ॥৮৫
 সত্যতেসে আছে বহি মই চৰাচৰ ।
 সত্যসম ধৰ্ম্ম আউৰ নাহি পুৰুষৰ ॥৮৬
 সত্য প্ৰতিপালি দেখা বাধি ধৰ্ম্মপথ ।
 ভূমি হেন পুত্ৰকো তেজিলা দশবধ ॥৮৭
 সত্যক পালন্তে পুত্ৰশোকে ভৈলা নাশ ।
 সত্য বাধি আপুনি খপিলা বনবাস ॥৮৮
 জানিয়া লখাইৰ পদে এৰিয়ো বিকল ।
 আমাৰ অসত্যে সামৰাজে ঘাইবে তল ॥৮৯
 দেশৰ ডাকিয়ো বাধি লক্ষণৰ প্ৰাণ ।
 মহন্ত জনৰ ত্যাগে বধৰ সমান ॥৯০
 সবাৰ সম্মত শুনি কৌশল্যানন্দন ।
 চাইল লক্ষণৰ মুখ বুলিলা ক্ৰন্দন ॥৯১
 তোকো হক্কাওঁ আবে ষোড়শৰ কপালে ।
 আবেসে জানিলো মোক ঐসিলেক কালে ॥
 কোন সতে বুলিবো ভেজিবো আবে তোক
 ইজ্ঞাক লাগিয়া মাৰট আসি মোক ॥৯৩
 জ্বাউক শৰীৰ কতোক্ষণ থাকোঁ চাই ।
 মৰিয়ো নশাইবো আৰ তই হেন ভাই ॥৯৪

মোক তেজি বিহন্তে মবিল দশবধ ।
 তই অবিহনে মইয়ো বাইবো মমপথ ॥১৫
 বিদেশব সৈতবি ঐ লখাই বাপ ।
 পবিছেদা দেখোহেঁ। সসীপ মোব চাপ ॥১৬
 সীতার সম্ভাপে ইটে। যেন ভৈল চুলি ।
 তোব শোক অগনিয়ৈ আবে মাৰে পুলি ॥১৭
 আসি ঋষি চুৰ্ব্বাসা খোচনি ভৈল দাণ্ডি ।
 কালব বচনে তোব ভৈলো তল গাণ্ডি ॥১৮
 ইটে। চক্ষু আউব তোক নপাইবো দেখিত ।
 মোহোব মবণ জানা ভৈল সম্বিহিত ॥১৯
 মোক দেখিবাক ছনাই নপাইবি লখাই ।
 আইস গলাগলি কবি থাকেঁ। ছয়ো ভাই ॥১০০
 এহি বুলি কনিষ্ঠব ধবি গলে বাঙ্কি ।
 ভৈলন্ত মুচ্ছিত বাম মকামকি কান্দি ॥১০১
 মলিল অগনি ছনাই উঠিল জম্বক ।
 লক্ষ্মণে কান্দন্ত ধবি সাবটি বামক ॥১০২
 বেড়ি কঁবে ছুভাইক সম্ভাপ সত্যসদে ।
 লক্ষ্মণে বুজাস্ত পাছে বাক্য গদগদে ॥১০৩
 ইটে। অসন্তোষে কাৰ্য্য সুহিবেক ভাল ।
 কৰঁ। সত্য পালি মোক সম্ববে নিকাল ॥১০৪
 চেতন লভিয়া প্রভু বসিয়ো আসনে ।
 কাণ্টে নিকলিয়ো মোক বোলন্ত লক্ষ্মণে ॥
 এবিলো। এবিলো বোলাঁ। সম্ববে সম্মতি ।
 বামো। সমুখ ভৈলা বুলিবাক প্রতি ॥১০৬
 আজোবন্তে নাসে মাত মনত অস্থখ ।
 লাসে লাসে মাতন্ত ভাতব চাহি মুখ ॥১০৭
 তেবে তোক লক্ষ্মণ বোলন্তে হবি মাত ।
 পবিলন্ত নিচালে চেতন নাহি গাত ॥১০৮
 লক্ষ্মণে বোলন্ত দদা দৃঢ় কৰঁ। চিত্ত ।
 মহন্ত জনব হেন সুহিকে উচিত ॥১০৯
 সত্যক পালিয়া প্রভু কাণ্টে এবা মোক ।
 সজুকি বসিলা পাছে বামে তেজি শোক ॥
 কৰ্ণব নোহ্লাই বাণী যেন ভৈল দ্বব ।
 বোলন্তে বোলন্তে পাছে চিত্ত কবি দঢ় ॥১১১
 লোভকে তিষিত মুখ বুঢ়িলা আক্ৰম ।
 বুলিবে লাসিলা বামে নয়ন সম্বলে ॥১১২
 বেদ বর্ষ সমস্ত সমাজে হইবা সাধী ।
 সোধকব কর্ণহেদ কর্ণে। সত্য বাণি ॥১১৩

জানিয়া মমানি আবে বধ পবিত্যানে ।
 এবিলো লক্ষ্মণ তোক যেন হোক ভাপে ॥
 এতেক বোলন্তে মর্ষে ছানিলেক গার ।
 নিচালে পবিল বাম যুক্তক যত্নার ॥১১৫
 নোহ্লাই প্রাণবায়ু আনু যেন ভৈল পাত ।
 ভবত কান্দন্ত যেন পবিল নির্ধাত ॥১১৬
 বামে তেজিলন্ত জানি তেথণে লখাই ।
 শবীৰব, অলঙ্কার পেহ্লাইল খসাই ॥১১৭
 দিবা বস্ত্র এবি লৈল মলিন বসন ।
 কবিলন্ত মাতি ভবতক সম্ভাবণ ॥১১৮
 হাতে তুণ ধবিয়া কবোহো কাউ বাউ ।
 মোক চিন্তা এবিমা বামক ভালে চাউ ॥১১৯
 সাবধানে থাকিবা লাগিল হেবা দিন ।
 এহি বুলি বামক কবিলা প্রদক্ষিণ ॥১২০
 শাপ বুলি তুলি মাখিলন্ত মাখে ।
 আছন্ত তবধ হুয়া পবি বধুনাথে ॥১২১
 কবঘোব কবি পাছে বুলিলা লখাই ।
 জন্মে জন্মে বাঙ্কর তুমিসি হৈবা ভাই ॥১২২
 তোমাৰ কনিষ্ঠ মই হইবো দাস প্রায় ।
 এহি দুই চবণক সেবিবো সদাই ॥১২৩
 কবিলো। মেলানি দাদা থাকিরোক বুলি ।
 ছনাই ছনাই ছয়ো চবণব লৈলা ধুলি ॥১২৪
 পাত্ৰ মন্ত্ৰী সবাকো বুলিলা হিত বাক ।
 চাইবা সব বিলি মোব প্রাণব হান্নাক ॥১২৫
 এহি বুলি লক্ষ্মণে ছিঙিলা মোহপাশ ।
 অধোমুখে মৌন হুয়া লবিলা নির্কাস ॥১২৬
 ঢাকি কান্দে প্রজা ধাতু সম্যকে উড়িল ।
 অন্তেব পূবত উদ্গি বোলেক উঠিল ॥১২৭
 অযোধ্যাক জুবি যেন হরে তলভবি ।
 হা বাপ লখাই আজিসি দাস এবি ॥১২৮
 হবি হবি কিনো ইটে। বিধি কপট ।
 বামর প্রভুত ভৈল এনুবা চুৰ্ব্বট ॥১২৯
 দণ্ডে দুগ বাই একে সীতার সম্ভাপে ।
 লখাই বিনি কিমন্তে জীবন্ত আবে বাপে ॥
 এহিমতে শোকে লোক কান্দে অবিচ্ছেদন ।
 লক্ষ্মণে পৈলন্ত জ্বরত দিয়া খেদ ॥১৩১
 উজাই কতো দুব সবদুব তীবি তীবি ।
 বসিলা লক্ষ্মণ পাছে পদ্মাসন ভিবি ॥১৩২

নিয়মিলা নরদ্বাব কবি ধিব বুদ্ধি ।
 ধবীলা ধাবণা প্রাণবায়ুক নিবোধি ॥১৩৩
 ইন্দ্র আদি দেৱে পুষ্প ববিধিলা শিবে ।
 পৰম ৰূপক চিস্তিবাক লৈলা বীৰে ॥১৩৪
 উৰ্দ্ধক ক্ষেপিয়া প্রাণ কবিলন্ত ত্যাগ ।
 মুৰ্দ্ধাক্ষ টি বজাইল পৰম তেজ ভাগ ॥১৩৫
 ভৈল দিব্য দেহা কোটি সূৰ্য্যৰ জেউতি ।
 ইন্দ্র আদি দেৱে কবিলন্ত স্ততি নতি ॥১৩৬
 বাইল দিব্য বাণুছয় ছানিয়া গগণ ।
 স্বৰ্গক গৈলন্ত দিব্য বিমানে লক্ষ্মণ ॥১৩৭
 ত্ৰিদশ দেৱতা দেখি কৃত্য কৃত্য ভৈল ।
 লক্ষ্মণৰ কথা আবে এহি মানে গৈল ॥১৩৮
 শুনা সভাসদ সবে বামাণ কথ। ।
 বাম লক্ষ্মণৰ হেন মিলিল অৱস্থা ॥১৩৯
 ইটো গৃহবাস সামান্যৰ কোন লেখ। ।
 স্বপনৰ সম নিধি ধন জন দেখা ॥১৪০
 দুৰ্য্যোব যুভ্যক কিয় নাকলিয় কাছে ।
 হেন জানা অন্তকে কেশত ধৰি আছে ॥১৪১
 আউৰ একৱস্তা নাহি কালৰ হাতৰ ।
 পৰম বান্ধৱ একে মাধৱত পৰ ॥১৪২
 হেন জানি দিয়া বাম চৰণত চিত্ত ।
 কৰা পান বামনাম পৰম অমৃত ॥১৪৩
 বিচাৰি বেদৰো দেখা এহিসে যুগুতি ।
 বামৰ নামেসে দেই পৰম মুকুতি ॥১৪৪
 বিষয় বিলাসে নিলা ইহেন জন্মক ।
 ছাইব অৰ্থে পোবে যেন জাতি চন্দনক ॥১৪৫
 মহাবল্ল মণি যেন সম নাই মূলে ।
 তাক সলাই আনি কাচমনি পিন্ধে গলে ॥
 একে কাকমাংস সিয়ো আহা কুকুৰৰ ।
 আতি অন্ন সিয়ো দেখা নুহিকে বিস্তৰ ॥১৪৭
 তাকো মহাপ্ৰৱন্ধ কৰিয়া নপাই লাগ ।
 যদিপাঠে আসি তাকো আনে খোজে ভাগ ॥
 সেহিমতে বিভস বিষয় যত হুখ ।
 তাকে লাগি হোৱা কেনে কৃষ্ণত বিমুখ ॥১৪৯
 কৃষ্ণৰ কিঙ্কৰে কহে ইসে তত্ত্বসাৰ ।
 বোলা বাম এৰা পাপৰ ভণ্ডাৰ ॥১৫০

২৮ অধ্যায় ।

লক্ষ্মণক বিচাৰি বামৰ বনগমন আৰু লক্ষ্মণৰ
 প্ৰেতজিয়া কৰণ ।

হলবি ।

লক্ষ্মণৰ কথা, এহিমানে গৈল,
 বামৰ শুনা বিলাই ।
 শোকসাগৰত, গৈল তল প্ৰভু,
 স্ততি জ্ঞান আউৰ নাই ॥১
 লক্ষ্মণৰ শোক, প্ৰচণ্ড বাতাসে,
 সীতাৰ সন্তাপে আগি ।
 শুকান অৰণ্য, বামচন্দ্ৰ ভৈলা,
 দহে হৃদয়ত লাগি ॥২
 যেতিয়কণে এৰি, লক্ষ্মণ গৈলন্ত,
 মৰিল বাম সমূলি ।
 উঠি উঠি লুটি, পৰিয়া কান্দয়,
 হা প্ৰাণ লখাই বুলি ॥৩
 পৰিছেদা কবি, আজি সি তেজিলি,
 ভৈয়াই ইজন্মক লাগি ।
 তোহোৰ সন্তাপে, প্ৰাণ ধৰোঁ কিংক,
 নগৈল হৃদয় ভাগি ॥৪
 পিতৃ মাতৃ মোৰ, মৰিল তেজিয়া,
 জানকী গৈল পাতালে ।
 সন্তাপিলো তাকো, তই এৰিলতে,
 আবেসে এসিলে কালে ॥৫
 দণ্ডকা বনতো, তই সি প্ৰাণ দিলি,
 জুৰাইলি মোৰ শোক ।
 দুখৰ সহায়, কৈ গৈলে লখাই,
 অনাথিতি কৰি মোক ॥৬
 কিনো হুলক্ষণ, ভৈয়াই লক্ষ্মণ,
 তোৰ গুণ কৈবো কত ।
 ভাতৃ মাতৃ ৰাজ্য, তেজি বনবাসে,
 তই গৈলি মোৰ লগত ॥৭
 সীতাক আমাক, উপকাৰ কৰি,
 ফুৰিলি ভৃত্য সমান ।
 সি সব হুমৰি, কিয় নযাওঁ মৰি,
 বহি আছে এভো প্ৰাণ ॥৮
 জানিলো ভৈয়াই, মোহোৰ চিন্তাই,
 মৰিবি তয়ো বনত ।

যাইবো খেদি ভোক, যেন বুয়াই হোক,
 মোহোবো তোবে লগত ॥৯
 পাত্ৰ মেলেকক, বোলন্ত সত্বে,
 সন্তাৰ আনিয়ো সাজি ।
 মিলিল বিচাট, বাজদণ্ড পাট,
 ভৰতক দিবো আজি ॥১০
 দেৱলোকে মোক, উতপাত কৰে,
 স্বৰ্গক যাইবাক লাগি ।
 আবেসে সিয়াবি, ওপৰ কবিলে,
 ভৈয়াইৰ বিবহ আগি ॥১১
 দহৰে শৰীৰ, চিত্ত জুহি ধিব,
 নেদেখি লখাইক মৰ্বো ।
 আসিয়ো সত্বে, ভৈয়াই ভৰত,
 তোক অভিবেক কৰো ॥১২
 লক্ষ্মণৰ শোকে, নপাবো বহিবে,
 দহৰে হাবৰো মজ্জা ।
 মোক পাইলে কালে, জানিয়া সকালে,
 হুয়োক পাটত বাজা ॥১৩
 বামৰ বচনে, বীৰ ভৰতৰ,
 লাগিল গাৱত জুই ।
 মকমক কৰি, ক্ৰন্দন কৰিয়া,
 বোলন্ত আঙুলি হুই ॥১৪
 কিসক আমাক, বুলিলাহা হেন,
 দাদা নিকাল কাষ ।
 তোমাৰ চৰণ, সেৱাৰ নিমিত্তে,
 পূৰ্বতো এবিলা বাজ ॥১৫
 লৱক কুশক, বাণ্টি দিয়ে বাজ্য,
 মোৰ আত নাই ইচ্ছা ।
 চলিবো লগত, তোমাৰ শপত,
 মাতো যেনে বই মিছা ॥১৬
 বাঘৰ চলিবা, অৰোধ্যা মৰিবা,
 সবে নিষ্ঠ কৰা পাইল ।
 যত নবনাৰী, শিশু আগকৰি,
 আগত আসি জুটাইল ॥১৭
 উন্মিকৰি লোক, কাঞ্চিৰে লাগিল,
 পোটে সবে সৰ্ব্ব আত ।
 আমাক এবিয়া, বাইবে খোজা নাথ,
 মাখাত মাৰিয়া বাজ ॥১৮

ভূমি সি আমাৰ, বুখা প্ৰাণ প্ৰভু,
 স্বৰূপ কবিলো হিয়া ।
 নচাৰিবো লাগ, ভকতক ত্যাগ,
 নকৰি লগতে নিয়া ॥১৯
 এহি বুলি প্ৰজা, আবাৰ কবয়,
 হুয়া সবে এক জৰি ।
 ভিতৰতো পাত্ৰ, মন্ত্ৰীগণো কান্দে,
 বামৰ আগত পৰি ॥২০
 বশিষ্ঠ বোলন্ত, শুনা বহুপতি,
 আবে হুইবে কোন কাষ ।
 তোমাৰ বিয়োগে, প্ৰজা নিজীবেক,
 মৰিবে সমস্তে বাজ ॥২১
 ভূমি কৃপাময়, পুৰুষ প্ৰজাৰ,
 পূৰা মনোৰথ নাথ ।
 হেন শুনি গুণি, আছি পাছে প্ৰভু,
 বাঘৰে ভুলিলা মাথ ॥২২
 বোলন্ত শুনিয়ো, পাত্ৰ মন্ত্ৰী লোক,
 কেন অতিমত কাষ ।
 কৰি কৰঘোৰ, পৰিয়া ভূমিত,
 বিনায়ে পাত্ৰ সমাজ ॥২৩
 প্ৰভুৰ পাৱত, এতেক গোচৰ,
 যদি অনুগ্ৰহ থাকে ।
 সপুত্ৰ ৰাছৱে, চলিবো লগত,
 নিয়োক নাথ আমাকে ॥২৪
 নিশ্চয় জানিলো, জনেক নিজীবো,
 যদি তেজি বাহা ভূমি ।
 দেখি অনুৰাগ, লোকৰ বাঘৰ,
 কাঞ্চিলন্ত হুয় হুৰি ॥২৫
 বোলন্ত শুনিয়ো, পাত্ৰ মন্ত্ৰী মোৰ,
 যত লোক অৰোধ্যাৰ ।
 বাণ্টে হোৱা সাজ, যাটবে খোজা যেনে,
 লগত আৱে আমাৰ ॥২৬
 যত পশুপক্ষী, বৃক্ষ অৰোধ্যাৰ,
 জীয়া জন্তু বত প্ৰাণী ।
 সমস্ত নগৰে, সাজোক সত্বে,
 আজ্ঞা মোৰ নিষ্ঠ জানি ॥২৭
 লোকেসে আমাক, নেবে যেনে বই,
 তেজি বাইবো কোন সন্ত ।

সত্যে সত্যে বোলো, হোক যেই লাগৈ,
 প্রজাব ইটো লগতে ॥২৮
 শুনিয়া জোকাব, প্রজায়ে পাবয়,
 জয় জয় বাৰ বুলি ।
 প্রভুব লগত, যাইবো আনন্দত,
 যেন নাচে হাত তুলি ॥২৯
 যত নব নাবী, আবাল পৰ্য্যন্তে,
 অযোধ্যা মধ্যত বসি ।
 নাপিতক মাতি, কাম কবাই আতি,
 গারে কাৰ কসাই বসি ॥৩০
 স্নান কৰি জলে, সৰ্বস্ব সকলে,
 ভ্রাক্ষণক দান কৰে ।
 পিঙ্কি ধোত বস্ত্ৰ, সূষিত চন্দনে,
 আনন্দে চিত্ত নধৰে ॥৩১
 অলঙ্কাৰে সবে, শৰীৰক মণ্ডে,
 যাৰ যত মান আছে ।
 অনেক উৎসৱে, অযোধ্যাৰ লোক,
 স্বৰ্গক যাইবাক আছে ॥৩২
 শুনা সভাসদ, বায়য়ণ পদ,
 পাতকৰ ধূত্ৰকেতু ।
 অপাৰ সংসাৰ, হুখে হোৱা পাব,
 বাম নামে বান্ধি সেতু ॥৩৩
 চুৰ্ত্ত কাল সৰ্পে, সবাকো দংশিলে,
 ভৈল ভ্ৰুতি হতবুদ্ধি ।
 বাম নাম ইটো, অমৃত বিনাই,
 নাই নাই মহৌষধি ॥৩৪
 যতেক পাতেক, সংহৰিবে পাবে,
 বায়ব নামে সম্প্ৰতি ।
 ততেক পাতেক, কৰিবে পাণীৰ,
 বাপৰ নাহি শকতি ॥৩৫
 অগনিক যেন, তৃণে নোৱাবয়,
 পাপবো তেনয় নাম ।
 ইসি ধৰ্ম নিজ, মুকুতি বাগিন্দ্ৰ্য,
 ডাকিবোলা বাম বাৰ ॥৩৬

২৯ অধ্যায়
পদ ।

শুনিয়োক পাছ কথা আত অনন্তবে ।
 লক্ষণৰ শোকে হুহু নবৈল বাবৰে ॥১

তেতিকণে গুচি মহা মনত বিচাট ।
 লৱক কুশক এৰি দিলা দণ্ড পাট ॥২
 বিদ্যা পৰ্বতৰ কাছে পুৰী কুশৱতী ।
 তথাত পাতিলা নিয়া কুশক নৃপতি ॥৩
 অশ্ৰীৱতী নগৰে ভৈলন্ত লৱ ৰাজা ।
 দিলা দুইকো বিভঞ্জিয়া গজ ৰাজী প্রজা ॥৪
 হুৰ্ণ ৰজত বস্ত্ৰ অলেখ ভাণ্ডাৰ ।
 দিলা সবে বাণ্টি দিব্য বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰ ॥৫
 নৈলন্ত ঘাটি বামে পুত্ৰ স্নেহে আতি ।
 কৰিলা আশ্বাস দুয়ো তনয়ক মাতি ॥৬
 নকৰিবা দম্ব বাদ ৰাজ্যৰ নিদানে ।
 কালক বঞ্চিবা দুয়ো একে জীৱ প্ৰাণে ॥৭
 দুইত পৰে দুইহানে কুটুম্ব আউৰ নাই ।
 অগ্নিতে ছেগুৱা ভৈলে দুই হস্তো পুতাই ॥৮
 দাক্ষী জানকী এৰি পশিল পাতাল ।
 নপাইলো কৰিবে আবে মইও প্ৰতিপাল ॥৯
 বিধাতা দণ্ডিলে বুলি পুত্ৰ দুইক ধৰি ।
 কান্দিলন্ত মকামক সীতাক হুৰি ॥১০
 হা বাঁধে যেতিকণ তেজিলি আশ্বাকে ।
 এতেকে জানিলো পাইলে পৰম বিপাকে ॥
 কতেক পাতেক কৰি আছে মহা বোৰ ।
 আপদৰ উপৰি আপদ মিলে মোৰ ॥১২
 মজিলো সীতাৰ তাপে অপাৰ সাগৰে ।
 খাই লক্ষণৰ শোক কুন্তীৰ মগৰে ॥১৩
 পুত্ৰে পুত্ৰ ত্যাগ দুঃখ অগনি ৰাড়ৰ ।
 হৈবেক নবৈল আৰ মোৰ পৰাভৱ ॥১৪
 আবে দুই পুতাই পৰিছেদা দেখা মোক ।
 তোমাসাক তেজি যাওঁ ময়ো পৰলোক ॥১৫
 এতেক বোলন্তে শোক অগ্নি গৈল জ্বালি ।
 তিনি বাপে পুতে কান্দিলন্ত গলা গলি ॥১৬
 বুজাস্ত বশিষ্ঠে শুনা কোণল্যা নন্দন ।
 যেন ভৈল ভৈল আবে তেজিয়া ক্ৰন্দন ॥১৭
 আখি মুখ মছি পাছে দশৰথ হুত ।
 মধুবাক লাগি শীত্ৰে পঠাই দিলা দূত ॥১৮
 সম্বৰে আশোক শক্ৰঘন প্ৰাণ ভাই ।
 নজানে বাপ মোৰ যি ভৈল বিলাই ॥১৯
 এৰিলে লখাই ময়ো যাওঁ পৰলোক ।
 ৰাত্ৰি দিন কৰি আগি আশ্বাক দেখোক ॥২০

শুনি গৈল দূত দিন নিশা নাই হুহু ।
 কহিলেক কথা শত্ৰুঘনত সমস্ত ॥২১
 লক্ষ্মণৰ শোকে স্বৰ্গ যাস্ত বাম বাজা ।
 ভুলত ভৰত যত অযোধ্যাৰ প্ৰজা ॥২২
 কুশ লৱ দুই কুমাৰৰ অভিষেক ।
 সকলো ব্ৰতাস্ত দূতে কথা কহিলেক ॥২৩
 শুনি শত্ৰুঘনে কান্দিলন্ত আতিশয় ।
 আবেসে মিলিল আত্মাৰেব কুলক্ষয় ॥২৪
 পাত্ৰ মন্ত্ৰী সবাভো কহিলা কথা যত ।
 বুলি মাতি পুত্ৰ দুইক খৈলন্তে বাজ্যত ॥২৫
 আন বধ বুলি সাবধিক লাগি চাইল ।
 তেজী ঘোৰে যুৰি বধ সাবধি বোগাইল ॥২৬
 চড়িলন্ত তাতে হাতে ধৰিয়া ভাৰ্য্যাক ।
 দিনে বাতি বধ ডাকি পাইলা অযোধ্যাক ॥২৭
 সেই বেলা বাহে চলিবাক সাজ হই ।
 স্নান কৰি পিছলন্ত ধৌত বস্ত্ৰ দুই ॥২৮
 ভৈলা নিবাহাৰ বাস জগত ঈশ্বৰ ।
 ফলন্ত অগ্নিৰ বৰ্ণ কান্দি কলেৱৰ ॥২৯
 শত্ৰুঘন দেখি আসি নমিলন্ত মাথে ।
 গলে বান্ধি তাক কান্দিলন্ত বধুনাথে ॥৩০
 মই সি বাক্সে খাইলো সোদৰ ভৈয়াইক ।
 চক্ষুয়ে দেখিবে বাপু নপাইলো লখাইক ॥৩১
 আউৰ ছাৰ জীৱনত নাহি যোৰ কাষ ।
 ধৰিলো লখাইৰ পথ তেজি ইটো বাজ ॥৩২
 চলিবাক প্ৰতি উদ্ভাৱল বাঘৰৰ ।
 আগে পৰি শত্ৰুঘনে কৰিলা কাতৰ ॥৩৩
 মোকো সঙ্গ নিয়ো দাদা চৰণত ধৰোঁ ।
 ভূমি অবিহনে অকাৰণে মইও মৰোঁ ॥৩৪
 বুলিলন্ত আশাস ভাতৃক প্ৰভু বাম ।
 হোক সিদ্ধি তোৰ অভিমত মন কাৰ ॥৩৫
 নকৰি বিলম্ব বাপ শুনিয়ো সম্বৰে ।
 শুনা পাছ কথা আবে আত অনন্তবে ॥৩৬
 যত যক্ষ বাক্স যতেক কপিবৰ্গ ।
 নিশ্চয়ে জানিল বাক্সাৰী বাস বৰ্দ ॥৩৭
 পৰম বিদ্যৰ আসি মিলিল মনত ;
 কান্দন্তে পবিল আসি বামৰ আগত ॥৩৮
 দ্বিতীয়া হুত্ৰীৰ অমৰ জাঘৰন্ত ।
 বল বীল মুখ্য আনো কপি অপৰ্য্যন্ত ॥৩৯

কান্দি কান্দি কহন্ত মাতিত নমাই মাথ ।
 আত্মাক কাহাক দিয়া যাহা বধুনাথ ॥৪০
 ঘেৰেঘেৰে যাইবাক ধোঁজা আত্মাসাক ছাৰি ।
 এতিক্ষণে মুণ্ডত মাৰাহা তেৰে বাৰি ॥৪১
 তোমাক নেদেখি প্ৰাণ বাৰ্থো কেন মতে ।
 যাইবো স্বকুটুম্বে বাপ তোমাৰ লগতে ॥৪২
 ভূমি অবিহনে বাপ মিলিবে মৰণ ।
 যি দিন দেখিলো ইটো তোমাৰ চৰণ ॥৪৩
 গৃহতো নাহিকে হুহু সেই দিনা হুহু ।
 নগে যুগে তযু পদ নেদেখি থাকন্তে ॥৪৪
 হেন জানি বাপ আৱে নবখিবো প্ৰাণে ।
 স্বৰাক্ষৰে যাইবো ভূমি যাহা যিটো ধানে ॥৪৫
 যেনে লাগে লগতে থপিব বনবাস ।
 আশা নকৰিবা ভক্ত ভৈলো প্ৰভু দাস ॥৪৬
 কান্দে সবে এহিমতে মনত আহুখে ।
 প্ৰবোধন্ত বাহে পাছে মনত আহুখে ॥৪৭
 শুনিয়ো হুত্ৰীৰ সখি সূৰ্য্যৰ নন্দন ।
 মোহোৰ শপত আউৰ নকৰোঁ ক্ৰন্দন ॥৪৮
 বিপদ বান্ধৰ ভুৱা বানৰ ভালুক ।
 নাকান্দা নাকান্দা আৱে হৈয়োক নিচুক ॥৪৯
 ভূমি সবে য়েৰে আৱে নেবিয়ো আত্মাক ।
 মইতো কোন গুণে এৰি যাইবো তোমাসাক ॥
 সম্বৰে সাজিয়ো আজিয়াৰ যাইবে লাগে ।
 তোমাসাৰ লগে যেন ঘূৰাই হোক তাগে ॥৫১
 প্ৰাণতো অধিক প্ৰিয় ভৰত আত্মাৰ ।
 সত্যে সত্যে নেবিবোঁ কৰিলো অঙ্গীকাৰ ॥৫২
 ঐত থাকে মানে যত ভালুক বানৰ ।
 আউৰ কেহো গুবুলিবা বাক্য মানুহৰ ॥৫৩
 আপোনাৰ জাতি ভাবে বুলিবে কন ।
 হেন শুনি চৈল সবে হৰিষিত মন ॥৫৪
 কৈবা প্ৰাণ মিত্ৰে বিতীৰণ লক্ষ্যৰ ।
 থাকৈ ইটো যাবদেকে চক্ৰ দিৱাকৰ ॥৫৫
 তাৱে ভূমি লক্ষ্যত কৰিয়ো বাজ্য ভোগ ।
 তোমাক নপাইবে উপসৰ্গ দ্ববা বোগ ॥৫৬
 শুনা বৃদ্ধ জাঘৰন্ত মহা হিতকাৰী ।
 তোমাৰ গুণক আমি হুহুতে নপাৰি ॥৫৭
 যাবদেকে মুখিকে প্ৰলয় উপস্থিত ।
 তাৱে ভূমি আবেদ্যে থাকিয়ো পৃথিৱীত ॥৫৮

জাম্ববন্ত বিভীষণ নকৰিবা খেদ ।
 হেৰা দিলো আপুনি স্বৰূপ পৰিছেদ ॥৫৯
 আউৰ ছুনাই ছুয়ো মোক নেদিবা উত্তৰ ।
 শুন হনুমন্ত বাপ বায়ুৰ কুমাৰ ॥৬০
 কৰিলি যতেক তই মোক উপকাৰ ।
 কিছু স্জ্জা নগৈলা থাকিল মোৰ ধাৰ ॥৬১
 তোৰ গুণ মোৰ মুখে বৰ্ণাইবো কতেক ।
 অচলা ভকতি মোত থাকিল প্ৰত্যেক ॥৬২
 যাৱে ৰামায়ণ মোৰ প্ৰচাৰ ভূমিত ।
 তাৱে তুমি অপ্ৰয়াসে থাকা পৃথিৱীত ॥৬৩
 ভকতিক প্ৰবৰ্ত্তায়া বায়ুৰ কুমাৰ ।
 মোক কল্প অৱসানে পাইবে দিলোঁ বৰ ॥৬৪
 শুনি মাৰুতিৰ মহা মিলিল সন্তাপ ।
 মোক তেজি যাইবে খোজা জগতৰ বাপ ॥৬৫
 নিজীবো নেদেখি এই দুখানি চৰণ ।
 কান্দন্ত আবেসে মোৰ মিলিল মৰণ ॥৬৬
 মাৰুতিক ধৰি ৰামে কৰন্ত ক্ৰন্দন ।
 বোলন্ত শুনিয়ো বাপ বায়ুৰ নন্দন ॥৬৭
 মোহোৰ নিমিত্তে শোক কৰ বাপ দূৰ ।
 যথাত ভকত থাকে তৈতে বিষ্ণুপুৰ ॥৬৮
 পৰম কল্যাণে থাক সবাঙ্করে কপি ।
 নেদিবা উত্তৰ আউৰ মোক পুনৰূপি ॥৬৯
 এহি বুলি ৰামচন্দ্ৰ উঠিলা সছলে ।
 লক্ষ্মণক দেখিবাক পৰম বিকলে ॥৭০
 শুক্ল বস্ত্ৰ পৰিধান ভৈলা কুশ হস্ত ।
 ধৰিলেক লাগ আসি নগৰী সমস্ত ॥৭১
 শোভে ধৌতবস্ত্ৰে আতি যত প্ৰজা ছয় ।
 যেহি দিকে দেখে সবে বগা ধৌতময় ॥৭২
 ৰাঘৱো পাইলন্ত পাছে সৰযুৰ তীৰ ।
 লক্ষ্মণৰ শোকে কৰে দগধ শৰীৰ ॥৭৩
 হা বাপ ভৈয়াই তই গৈলে কোন থান ।
 কৰন্ত সন্তাপ তাপে ফুটে যেন প্ৰাণ ॥৭৪
 খোজ গুৰি লক্ষ্মণক বিচাৰিয়া চাওঁ ।
 চক্ষু গোটে হেনবা ভৈয়াইক দেখা পাওঁ ॥৭৫
 এহি বুলি লৰিলা ৰাঘৱ বনমালী ।
 সৰযুৰ তীৰে তাৰে খোজক নিহালি ॥৭৬
 কৈতনো আছস ভৈয়াই যান্ত উকিয়াই ।
 মোক দেখা দে ঐ প্ৰাণৰ লখাই ॥৭৭

তোহোৰেসে শোক সবে শৰীৰ দহয় ।
 চাওঁ চক্ষু গোটে তোক জ্বাউক হৃদয় ॥৭৮
 লক্ষ্মণ লক্ষ্মণ বুলি দিয়া যান্ত গেৰি ।
 কৈতনো আছস আৱে বাপ মোক এৰি ॥৭৯
 সুবৃজস মাত মই তোৰ শ্ৰেষ্ঠ ভাই ।
 কিয়নো নেদস মাত বনৰ ওহ্লাই ॥৮০
 এহিমতে কান্দি কান্দি যান্ত তীৰি তীৰি ।
 দেখন্ত লক্ষ্মণ আছে পদ্মাসন ভিৰি ॥৮১
 এহি মোৰ ভাই ধাতু নামিল সমূলি ।
 দিলন্ত লৱৰ ৰাম জীলোঁ জীলোঁ বুলি ॥৮২
 আথে বেধে বান্ধিলন্ত গলত ৰাঘৱ ।
 দেখন্ত নাহিকে প্ৰাণ আছে মৰা শৱ ॥৮৩
 ছুনাই দশ গুণে শোক অগ্নি গৈল জ্বলি ।
 শৱকে সাৰটি প্ৰভু পৰিলন্ত চলি ॥৮৪
 নাই যেন ক্ৰান্তি জ্ঞান ৰামো গৈলা মৰি ।
 শত্ৰুঘন ভৰতে কান্দন্ত দুইকো ধৰি ॥৮৫
 কান্দি পৰিপৰি প্ৰজা প্ৰাণ যাই ফুটি ।
 নিবন্তৰে নাৰীৰ হৃদয়ে হানে মুঠি ॥৮৬
 হাঁ প্ৰাণনাথ নেদেখিলোঁ আমি আসি ।
 তোমাৰ মৰণে এভো আছে প্ৰাণ ৰাখি ॥৮৭
 দাক্ষণ হৃদয় কিয় এভো নযাই ভাগি ।
 নিজ প্ৰজা এৰি গোঁসাই গৈলা কৈক লাগি ॥
 এহি বুলি বালিত বাগৰি ফুৰে লোকে ।
 জুই যেন জ্বলে লক্ষ্মণৰ সিটো শোকে ॥৮৯
 কান্দি বেঢ়ি ভালুক বানৰ কোটি কোটি ।
 স্বৰ্গক লজিলে ক্ৰন্দনৰ উৰ্মি উঠি ॥৯০
 শুনা সভাসদ ইটো ৰামায়ণ কথা ।
 দেখা অন্তকালে কেন ৰামৰ অৱস্থা ॥৯১
 পৰিল ই পৰা সেই মৰণ বিঘাত ।
 নপাৰি তৰ্কিবে আক কৃষ্ণৰ মায়াত ॥৯২
 জানিয়া কৃষ্ণত কৰা একান্ত ভকতি ।
 কলিত হৰিৰ নাম কীৰ্ত্তনত গতি ॥৯৩
 আউৰ ধৰ্ম্ম কলিত নামত পৰে নাই ।
 এভো তেৱে শাস্ত্ৰৰ সুবৃজি অভিপ্ৰায় ॥৯৪
 সত্যযুগে পূজি বিষ্ণু ধৰিয়া সমাধি ।
 মহা মহা যজ্ঞ ত্ৰেতা যুগত আৰাধি ॥৯৫
 যেন গতি দ্বাপৰত শূজি ভক্তিতাৱে ।
 কলিত কীৰ্ত্তন কৰি সব ফল পাৱে ॥৯৬

এতেকেসে কলি শ্রেষ্ঠ চাৰি যুগ যাজে ।
 প্রশংসে কলিক মহা জ্ঞানি সমাজে ॥১৭
 ধর্ম অর্থ কাম মোক্ষ কীর্তনতে পাই ।
 কলিত পবন মুখ্য তবণ উপাই ॥১৮
 জ্ঞানি অপ্রয়াসে তবঁ হবি নাম ধৰি ।
 যাব ভয়ে অন্তক কম্পন্ত তবতবি ॥১৯
 জগত বান্ধব ইটো মাধব নাম ।
 আন কাম এৰি বেড়ি বোলোঁ নাম নাম ॥১০০

৩০ অধ্যায় ।

হলবি ।

শুনা পাছকথা, বামব অন্নহা,
 যেন ভৈল সিটো থানে ।
 মবা লক্ষণক, আলিঙ্গি ধৰিয়া,
 পৰি দণ্ড দুই মানে ॥১
 কতোক্ষণে পাছে, চেতন লভিয়া,
 বাতুল যেন চেকান্ত ।
 বারণে আবকা, শক্তি হানিলে,
 ভৈয়াইব ভৈল উপাস্ত ॥২
 শুনিয়ো সুষেণ, বৈদ্য ঔষধক,
 কথা কোরা যেন ঠান ।
 হনুমন্ত বাপ, বিলম্ব নকৰি,
 বিশল্যকবণী আন ॥৩
 সীতাক চাহন্তে, লখাইক হবাইলো,
 কৰিবো কোন উপায় ।
 অযোধ্যাত আৰে, কিমতে জীৱন্ত,
 শুনিয়া হুৰিছো আই ॥৪
 উঠিয়ো লখাই, প্রাণ ফুটি যাই,
 তোৰসে দাক্ষ শোকে ।
 কিনো অপবাধ, বান্ধব কৰিলো,
 কিয় নমাতল মোকে ॥৫
 দিব্য শয্যা এৰি, নির্বাণত পৰি,
 কতনো পাব মুখটি ।
 নড়াগ সমূলি, উঠ উঠ হুলি,
 তোলন্ত কতো সাবতি ॥৬
 অযোধ্যাব লোকে, তোকে বেড়ি আছে,
 চাউ চকু মেলি বাপ ।

নিবন্তবে বাজ, নারী কান্দি মবৈ,
 উঠি ছব কবা তাপ ॥৭
 জানো মোত ধনে, নমাতল তই,
 নির্ঝাস দিবাৰ পদে ।
 মোৰ নাই দোষ, দুৰ্ভাসা দাক্ষে,
 পেছলাইলে তোক আপদে ॥৮
 আইল ধূমকেতু, তাহাবেসে হেতু,
 কৰিলোঁহো মন্দ ছেদ ।
 মোক অপযশ, দিয়া নমাতল,
 আতেসে হৃদয় খেদ ॥৯
 কোনো ধ্যান কৰি, বায়ু আছ ধৰি,
 তাতেসে নামে উদ্ভাস ।
 জানিলো মৰিলি, আবেসে কৰিলি,
 সমূল্যে মোক নাশ ॥১০
 দণ্ডকা বনতো, লগতে আছিলি,
 নেৰিলি কণেকো সজ ।
 ছোট হস্তে তোব, পিতৃতো অধিক,
 মোতসে আতি আসজ ॥১১
 আৰে কিনো ভৈলে, মোক তেজি গৈলে,
 কিনো তোব বজ্জ হিয়া ।
 কান্দন্ত সম্ভাপে, জগতব বাপে,
 ভাইব মুখে মুখ দিয়া ॥১২
 প্রাণব লক্ষণ, তোক পঠাই বন,
 দিনতে দুই চকু খাইলো ।
 মোহোৰ শোকত, প্রাণে ভৈলি হত,
 দেখিতে তোক নপাইলো ॥১৩
 এসিলেক পাশে, তোহোৰ সম্ভাপে,
 মই কৈত বৈবোঁ জুব ।
 এতো হেন কব, আমাকো হবব,
 লগে যাও যমপুৰ ॥১৪
 হেনবা তোহোৰ, সম্ভাপ পাশবো,
 লগে লৈয়া যাই মোক ।
 বাম লক্ষণব, ভাই ভৈয়ালক,
 প্রশংসে সকল লোকে ॥১৫
 তোব এহু হিয়া, মোক কাক দিয়া,
 কোন সন্তে বাস এৰি ।
 ফুকিতে কান্দন্ত, তাপত পাবন্ত,
 লখাই লখাই বুলি গেৰি ॥১৬

কৈবা মন্ত্ৰীছয়, চিতা সঞ্জালিয়ো,
জিয়া তান্ত মোক তুলি ।
কিয় আছা চাই, অগনি লগাই,
লগে মাৰাঁ মোক পুলি ॥১৭
আউৰ কদাচিতো, লগ লক্ষ্মণৰ,
নছাৰিবো মই কোল ।
হেন শুনি সবে, কান্দে আৰ্ত্তবাৰে,
উথলিলা মহাবোল ॥১৮
বশিষ্ঠে বুজাস্ত, প্ৰভু বঘুনাথ,
থিৰ কৰা তুমি চিত ।
বিমৰিষ মনে, বিস্তবে ক্ৰন্দনে,
মৃতকৰ নোহে হিত ॥১৯
যেন লাগে বাপ, প্ৰেতকাৰ্য্য কৰা,
ইমত সন্তাপ এৰা ।
সবেয়ো মৰিব, আবে কি কৰিব,
কালত নাহিকে বৰা ॥২০
দিব্য দেহাধৰ, লক্ষ্মণ কুমাৰ,
উপেখি সঙ্গ তোমাৰ ।
জ্ঞান দৃষ্টি দেখোঁ, লক্ষ্মণ স্বৰ্গত,
আছন্ত ইন্দ্ৰ আকাৰ ॥২১
অগ্নিতে ভাত্ৰ, লভিবা সঙ্গতি,
তেজিয়ো বাপ বিলাপ ।
বশিষ্ঠৰ বোলে, বাঘৰৰ কিছু,
গুচিল চিত্তৰ তাপ ॥২২
পাছে বঘুপতি, চিতা জ্বালি তৈতি,
লথাইব দেহা দহিলা ।
সীতাৰ বাহিনী, তানে প্ৰিয়া পত্নী,
লগতে গৈলা উশ্মিলা ॥২৩
স্বামীৰ সমীপ, পায়্য অপয়াসে,
ভৈলা আনন্দিত মতি ।
যত প্ৰেত কাৰ্য্য, সঙ্কালিল সবে,
বিধিৰতে বঘুপতি ॥২৪
শুনা সব নৰ, বাম লক্ষ্মণৰ,
কেন ভৈল আক দেখাঁ ।
সদাই হতাশ, ইটো গৃহবাস,
মনুষ্যৰ কোন লেখা ॥২৫
লভিয়া ভাৰতে, নবতনু যিটো,
নকৰে হৰি কীৰ্ত্তন ।

হৃদয়তে হৰি, আছন্ত জাগিয়া,
আক নজানিয়া মন ॥২৬
সিটো মুঢ়মতি, এৰিয়া ভকতি,
কৰ্ম্মত কৰে বিশ্বাস ।
তাক পৰিহৰাঁ, জীয়ন্ততে মৰা,
ভাতিৰ যেন নিশ্বাস ॥২৭
হেন নিষ্ঠ জানি, চিন্তা চক্ৰপানী,
হৰিৰ ভ্ৰমতি নাম ।
পুৰুষ উদ্ধাৰা, আপোৰ নিস্তাৰা,
ডাকি বোলাঁ বাম বাম ॥২৮

৩১ অধ্যায় ।

শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰ স্বৰ্গ গমন ।

পদ ।

আত অনন্তবে শুনি সমস্ত সমাজ ।
সঙ্কলিলা বামে লক্ষ্মণৰ প্ৰেতকাষ ॥১
আউৰ হুথ শাস্তি নাই বাঘৰৰ মনে ।
নিশ্চয় কৰিলা প্ৰভু স্বৰ্গক গমনে ॥২
পুৰোহিত বশিষ্ঠক বুলিলা বচন ।
এৰি পৃথিবীক কৰোঁ স্বৰ্গক গমন ॥৩
কৰায়োক যেন লাগে যাত্ৰাৰ বিধান ।
বিহিলন্ত বশিষ্ঠে বিশিষ্ট অনুষ্ঠান ॥৪
দীপ ঘট দধি দুৰ্ব্বাক্ষতে বঞ্জি থলি ।
চৰে সমে সাৰি সাৰি বোৱাইলা কদলী ॥৫
দিয়াইলা মণ্ডল আলি পথে থানে থান ।
ভৈল শুভক্ষণ বাঘৰত দিলা জান ॥৬
কৰিলন্ত বামে সবমুত পাছে স্নান ।
স্বৰ্গ বজত বত্ৰ কৰিলন্ত দান ॥৭
পিজিলন্ত ধৌত দিব্য বস্ত্ৰ কচিকৰ ।
গন্ধে পুষ্পে মাৰ্য্যে অলঙ্কৃত কলৈৰৰ ॥৮
কৰিলন্ত যাত্ৰা জগতৰে প্ৰভুৰাম ।
মাধৱ মাধৱ মুখে উচ্চবন্ত বাম ॥৯
আপোনাৰ নিজ কপ ধৰি হৃদয়ত ।
লবিলন্ত ধৈৰ্য্যভাৱ সবাবো আগত ॥১০
চতুৰ্ভিতি জয় জয় বাম যাত্ৰে শুনি ।
উচ্চবন্ত মূলমন্ত্ৰ যত মহামুনি ॥১১
দেৱমাতা সাবিত্ৰী লবিলা অগ্ৰদেশে ।
চলিল চাৰিয়ো বেদ ব্ৰাহ্মণৰ বেশে ॥১২

বাম পাশে লক্ষ্মী বাস্তু জগত মোহিনী ।
 লক্ষ্মীহীন কবি পৃথি চলন্ত গোস্বামী ॥১৩
 দিব্য ধনু শব পুঙ্খবর কপ ধবি ।
 পাছত চলিলা বাঘরক অমুসবি ॥১৪
 আসিয়া আকাশী গঙ্গা সিঁকি বাস্তু জল ।
 মূর্ত্তিমন্ত মন্ত্ৰগণে পড়ন্ত মঙ্গল ॥১৫
 বহুমতী তুতি আভি কবন্ত একত্রে ।
 যাই ধবি ওপবত মেঘে যেত ছত্রে ॥১৬
 হুগ্রীর প্রভৃতি যত বানব তালুকে ।
 চলে সালঙ্কত হয় পবন উৎসবে ॥১৭
 কবে কলি মানি মহা জয় জয় নাদে ।
 জীরন্তে স্বর্গক পাইবো প্রভুব প্রসাদে ॥১৮
 শত্রুঘন ভবত ভকত যত বাজা ।
 চৌপাশে উপাসি যাই অযোধ্যাব প্রজা ॥১৯
 পিকি ঘোঁত কাপোব সকলে পবিষাবে ।
 গন্ধে পুষ্পে ভূষিত অমূল্য অলঙ্কারে ॥২০
 ব্রাহ্মণব হাতে কবে সর্বস্ব উৎসর্গ ।
 বামব প্রসাদে পাইবো জীরন্ততে স্বর্গ ॥২১
 বাল বৃদ্ধ যুবা জীর পিন্ধবা পর্য্যন্তে ।
 চলি যাই বাঘরব মহিমা কহন্তে ॥২২
 ছাগ গক গাছ গণ্ড গরুর শৃগাল ।
 কুকুব বিবালি ববা হবিশব পাল ॥২৩
 ঘোটক কণ্টলা উট বেঠন মহিষে ।
 যুখে যুখে হস্তী সব চলে সহকিষে ॥২৪
 কাউব, কৈব, মৈবাপাত্র, পিবিকাবল ।
 কোবক, চকোব কিকা, পেকা ছেকাকল ॥
 সবালি, শালিকা, সাক হংস সজাই ববা ।
 কলিবণ্টা বটা, টুনি, টিপসি, টোকবা ॥২৬
 ইসব প্রমুখ্যে পশু পক্ষী বত আছে ।
 তৃণ শুক লতাছরো চলে আসে আছে ॥২৭
 বামব প্রভাব ভৈল সবাতো চেতন ।
 পবন হবিয়ে কবে স্বর্গক গমন ॥২৮
 কিবীটি, কুণ্ডল মহা হেমবর হাবে ।
 চিকি মিকি কবে বহুময় অলঙ্কারে ॥২৯
 যায় মনে দ্রুত পুষ্ঠ বন্ধে তুষ্টি চলি ;
 তুলি ছত্রদণ্ড বাস্তবত কুঙ্কলি ॥৩০
 ভৈলা বাম চন্দ্রে ইন্দ্রে সম উপসন্ন ।
 চন্দ্রে সূর্য্য হুই ভিত্তি ভবত শত্রুঘন ॥৩১

হুগ্রীর প্রভৃতি বাস্তু যত মহীপাল ।
 কপে প্রকাশন্ত সব যেন দিকপাল ॥৩২
 তালুক বানব দেহ সোনার আকৃতি ।
 ঋষি সব ভৈল যেন শুক বৃন্দাতি ॥৩৩
 নিবন্তবে নব বিদ্যাদব এবে সবি ।
 নারী সব চলে অপেশবী বিদ্যাবী ॥৩৪
 চিকি মিকি অলঙ্কারে কবে চতুর্ভিত্তি ।
 কবে তাবা গন যেন স্বর্গত নীপিতি ॥৩৫
 চিবল পতাকা বধ ধ্বজ ছত্রদণ্ড ।
 আকাশে প্রকাশে যেন মেঘ খণ্ড খণ্ড ॥৩৬
 পবন ত্রীমন্ত দেহা দিব্য কপ ধব ।
 নিম্পাপ নির্মল সকলবে কলেবর ॥৩৭
 নৃত্যে গীতে আনন্দতে নাই চিন্তা শোক ।
 মহা কৌতুহলে চলি যাই স্বর্গলোক ॥৩৮
 শুনে সাম বাজে বাম স্বর্গক গমন ।
 চাহিবাক আসে আনো দেশী সব জন ॥৩৯
 মিলে অমুবাগে ভাসাবাবো অন্তর্গতে ।
 ঘব বাবী এবি চলে বামব লগন্তে ॥৪০
 সববুধ তাবে ভীবে আভি অনুপায়ে ।
 পুত্ররতে প্রজাক পালন্তে বাস্তু বায়ে ॥৪১
 তিনি দিন তিনি বাতি বাস্তু একাকূলে ।
 বহিলন্ত হিমবন্ত পর্বতব হূলে ॥৪২
 বিবিধ বাস্তব নাদে শবদ আকাশল ।
 জয় জয় বাঘরব প্রজাব কোলাহল ॥৪৩
 ছত্রে দণ্ডে বাস্তে ভণ্ডে লোকে ভবিপুথি ।
 থাকিলন্ত পর্বতব কতো দূব সুখি ॥৪৪
 অনন্তবে বাম আসিবার বার্তা শুনি ।
 ব্রজা, বিহু, মহেশ্বর লকিলা আপুনি ॥৪৫
 দশ দিকপাল ইন্দ্রে আদি দেব বত ।
 তিত্তিকি আবণি বামি আসিল লগন্ত ॥৪৬
 সিদ্ধযুনি বিদ্যাদব কিমব চাবণ ।
 নাচন্তে আচন্ত নামি অপেশবাগণ ॥৪৭
 গন্ধর্ব্ব যোগারে গীত যুদধব ধনি ।
 লক্ষ কোটি বিমান আকাশ আসে ছানি ॥৪৮
 চিকি মিকি কবে জৌতি চাহন নবাই ।
 অসংখ্যাত সূর্য্য যেন নাই একে চাই ॥৪৯
 বাজে বট্টা সোনার কিত্তিনি কল জ্বন ।
 উৎসুখে সজ্বিতে চাই সর্বজন ॥৫০

দেখি কবে বাঘরব প্রজা জয় জয় ।
 বাল বৃদ্ধ নাচে গারে আনন্দ বধায় ॥৫১
 দেৱ দিব্যযান তল ছানি নামি আসে ।
 দিন বাতি নমনিয় বস্ত্ৰব প্রকাশে ॥৫২
 চন্দ্র সূর্য সমান একৈক দিব্য বথ ।
 বাহু মাতে গিলৈ তৈতে যত মনোবথ ॥৫৩
 তথাতে বিচিত্র গৃহ প্রাসাদ উদ্যান ।
 হীৰা মৰকত বস্ত্ৰ বস্ত্ৰে থানে থান ॥৫৪
 নিখিল কমলে সৰোবৰ সব শোভে ।
 ভ্রমবে কৰয় কেলি মধুগন্ধ লোভে ॥৫৫
 বথতে বিচিত্র নৃত্য গীত বাগ ধ্বনি ।
 অসংখ্যাত দেৱ কন্যা ৰূপে বিতোপনী ॥৫৬
 ভ্রবন অমৃত স্থললিত গারে গীত ।
 শুনি পুৰুষৰ চিত্ত কামে বিমোহিত ॥৫৭
 হেন দিব্য যান লৈয়া দেৱগণ লবি ।
 আসিলা বামক নিবে লাগি আগবাড়ি ৫৮
 বাঘরক দেখি দেৱগণৰ আহ্লাদ ।
 পুষ্প সিঞ্চাবিয়া কৰে চন্দুভি সম্বাদ ॥৫৯
 দেৱতা মনুষ্য দেখা দেখি কৰে আসি ।
 অন্তো অন্তে দশন প্ৰকটি কৰে হাসি ॥৬০
 ব্ৰহ্মাদেৱে সাদৰে কৰিয়া যোৰ হাত ।
 বাঘরক লগাইলা হংসৰে পৰা মাত ॥৬১
 শুনিয়োক বামচন্দ্র প্ৰভু বহুনাথ ।
 দেখিয়োক ত্ৰিদশ দেৱক ভুলি মাথ ॥৬২
 ভূমি ত্ৰিভুবন পতি জগতৰে গতি ।
 ভূমিসি অচিন্ত্য গুণ অনন্ত শক্তি ॥৬৩
 প্ৰকৃতিত অস্তৰ পৰম ভূমি তত্ত্ব ।
 আদি অস্ত নজানিয় তোমাৰ মহত্ত্ব ॥৬৪
 ভূমি ভাৰ হৰা বাবে বাবে অৱতৰি ।
 চুৰ্ত্তক দণ্ডিয়া মহন্তক বক্ষা কৰি ॥৬৫
 ভূমিসি ঈশ্বৰ হুৰাহুৰে কৰে সেৱ ।
 অস্তত ভূমিসি থাকা নথাকয় কেৱ ॥৬৬
 শুনিয়ো নৰেন্দ্ৰ বাম চন্দ্র কৃপাময় ।
 আছে পুৰাতন তনু তনু তেজোময় ॥৬৭
 বিত্তমানে বিমানতে দেখা হুৰিকেশ ।
 ভাঙগণ সমে আস্তে হয়োক প্ৰবেশ ॥৬৮
 হেৰা হুৰাহুৰে সেৱা কৰে প্ৰশিপাত ।
 দেৱ্য গদা পদ্ম শঙ্খ চক্ৰ চাৰি হাতে ॥৬৯

পূৰ্বৰূপ তোমাৰে আহাৰে বিষ্ণু বুলি ।
 পাৰিষদ গণে বস্ত্ৰে নাচে বাহু ভুলি ॥৭০
 শুনি বহুপতি পাছে ব্ৰহ্মাত বদতি ।
 ই সি মোৰ মুখ্য প্ৰয়োজন প্ৰজাপতি ॥৭১
 দেখা আসি আছে বাজা প্ৰজা পাত্ৰ ছয় ।
 পশু, পক্ষী, বৃক্ষ, তক, লতা সমস্ত ॥৭২
 অনুগত ভকত সম্যেক মোৰ প্ৰাণ ।
 আগে আত্ম দিয়োক অক্ষয় মোক্ষ স্থান ॥৭৩
 মোতে পতিয়াসে সবে আসিল লগতে ।
 আবে আসম্বাক তেজি যাওঁ কোন সতে ॥৭৪
 দিব্য বিমানতে সৰে ছড়োক সম্পতি ।
 দিয়োক সম্বৰে প্ৰজাপতি অনুমতি ॥৭৫
 পাছতেসে যাইবো বোলেঁ বচন নিশ্চয় ।
 বিনামস্ত বিধি ধন্য ধন্য কৃপাময় ॥৭৬
 আছে মোক্ষ স্থান ব্ৰহ্মালোকৰ ওপৰ ।
 সান্তানক নামে তাৰ নাই পটন্তৰ ॥৭৭
 তনু প্ৰজা দিব্য ভোগ ভুক্তি ভুঞ্জন্তে ।
 তথাতে থাকোক মহা প্ৰলয় পৰ্য্যন্তে ॥৭৮
 বানৰ ভালুক যত দেৱ অৱতাৰ ।
 প্ৰবেশোক পূৰ্বদেহে আদেশ আমাৰ ॥৭৯
 এহি তীৰ্থ-ভ্ৰমতে সম্বৰে কৰি স্নান ।
 আসি আৰোহোক অবিলম্বে দিব্য যান ॥৮০
 ব্ৰহ্মাৰ আদেশে বাঘরব অভিমত ।
 জাম্প দিয়া পৰে প্ৰজা তীৰ্থৰ জলত ॥৮১
 ছোঞ্চ গুচি হোৱৈ তৈতে দিব্য কলেবৰ ।
 সূৰ্য্য সম স্থলে দেহা যেন বিদ্যাবৰ ॥৮২
 সহস্ৰ সংখ্যাত বিদ্যাবৰী অপেশ্বৰী ।
 গাৱে গাৱে গোছি বিমানক নেই ধৰি ॥৮৩
 সিংহাসনে বসি সিটো পাৱে আতি ভৃগু ।
 ইন্দ্ৰৰ সমান কৰে পুৰুষে দীপ্তি ॥৮৪
 কিবটি কুণ্ডল দিব্য বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰ ।
 গন্ধে পুষ্পে চন্দনে সূষিত কলেবৰ ॥৮৫
 শিৰৰ ওপৰে খেত ছত্ৰ ভুলি ধৰি ।
 ধৱল চামৰে চোলে পদ্মিনী হৃন্দৱী ৮৬
 কৰ্পূৰ তাৰুল সাজি যোগাৱে বৰণী ।
 হাতে ভৰি ধৰি জাস্তে কতো বিতোপনী ৮৭
 বায়া মুহু মুহু কৰন্ত কতো নৃত্য ।
 গাৱে হাতে ভাল কতো স্থললিত গীত ৮৮

স্ৰুতি শীতল অনুকূলে বায়ু বহে ।
 দেখা চতুৰ্ভিতে সবে আনন্দত বহে ॥৮৯
 সুগুচে বসন্ত মন্ত কোকিলৰ নাদ ।
 শুনি পুৰুষৰ মন সদায়ে উদ্ভাদ ॥৯০
 নাৰী সবে জলত মজিয়া মহাবহে ।
 বিমানত বসিয়া প্ৰকাশে স্বামী সঙ্গ ॥৯১
 ত্ৰৈলোক্য মোহিনী ৰূপ লয় লাস গতি ।
 যেন কৈলাসত শোভে শঙ্কৰ পাৰ্বতী ॥৯২
 কত পশু পক্ষী বৃক্ষ বন নিবন্তৰ ।
 জলত নামিলে হোৱে দিব্য কলেৱৰ ॥৯৩
 বিমানত উঠি ইন্দু যেন কৰে ভোগ ।
 দিব্য নাৰী সবে সেবে যাক যেন যোগ ॥৯৪
 সন্তোষন্ত চিত্ত বিতোপন নৃত্য গীতি ।
 পলু পিম্পৰায়ো পাইল পৰম ইবিটি ॥৯৫
 বামত ভকত ভৈল বাক্স যতেক ।
 সিয়ো দিব্য কলেৱৰ লভিলা প্ৰত্যেক ॥৯৬
 চড়ে দিব্য বিমানে সাক্ষাতে যেন দেৱ ।
 ভুঞ্জে দিব্য ভোগ কৰে নাৰী সৰে সেৱ ॥৯৭
 জয় জয় বাঘৰ ১৭শস্ত মহানাদে ।
 আমিষো মুকুত ভৈলো প্ৰভুৰ প্ৰসাদে ॥৯৮
 শুৰ্ন। বামাগ্ৰণ সবে সভাসদ যত ।
 হৰি ভকতিৰ দেখা পৰম মহৎ ॥৯৯
 ভৃগু বন বৃক্ষ পশু পতঙ্গবো গতি ।
 একোয়ে নবাছে দেখা হৰিৰ ভকতি ॥১০০
 দোষৰ সাগৰ ইটো কলি যদি পাঙ্গী ।
 আছে একগুণ আত মহত তথাপি ॥১০১
 কৃষ্ণৰ কীৰ্ত্তন মাত্ৰ কবিয়ে প্ৰৱন্ধ ।
 কৃষ্ণক হৃদয় পাৰে চিণ্ডে কৰ্ম বন্ধ ॥১০২
 এতেকে কলিসি ভাল ভকতৰ মতে ।
 দুবাচাবো তৰে গুণ নাম কীৰ্ত্তনতে ॥১০৩
 আন ধৰ্ম গৈলা গুচি কৃষ্ণৰ লগত ।
 তথাপি নোপজে কিয় চেতন। গৱত ॥১০৪
 হেনজানি বুদ্ধজন তেজিয়োক হেলা ।
 বাম নাম মধ্যত ধৰ্মৰ সবে মেলা ॥১০৫
 মিচাতেসে মৰা সবে আলসত থাকি ।
 সঙ্গাব নিন্তৰ। বাম বাম বোলা ডাকি ॥১০৬

৩২ অধ্যায় ।

হৰি ।

আত অনন্তৰে সবে, শুনিয়োক নিবন্তৰে,
 বাঘৰ কথা অসবিশ ।
 ভকত প্ৰজ্ঞাৰ প্ৰভু, পৰম ইবিটি চাই,
 মনে মহা মিলিল হৰিহ ॥১
 ভৃগু বন পশু পক্ষী, বাক্সৰ বন্ধ কেলি,
 মিলে মহা মনত উল্লাস ।
 ভকত ইমট কাৰ, দেখি বাম দেৱতাৰ,
 খল খল সম্পঞ্জিল হাস ॥২
 আজ্ঞাৰ পাঞ্জৰ চাই, দেখন্ত গোটে বশাই,
 বিমানে চড়িল সবে প্ৰজা ।
 কেবলেসে তিনি ভাই, বহি আছে সমুদায়,
 জানি বিমৰিষি বাম বাজা ॥৩
 ভাতৃ সব সমে সিটো, তীৰ্থত নামিয়া পাছে,
 সপটে কবिला গৈয়া স্নান ।
 মনুষ্য স্বভাৱ তেজি, হুলৈ জ্যোতি শৰীৰ,
 সহস্ৰেক সূৰ্য্যৰ সমান ॥৪
 দেখি দেৱ হাত তুলি, জয় জয় বাম বুলি,
 পুষ্পচয় সিকাঝিলা শিবে ।
 শঙ্কৰন ভবতৰ, জ্যোতিৰ্ময় কলেৱৰ,
 প্ৰবেশিলা বামৰ শৰীৰে ॥৫
 যিটো বিষ্ণুৰূপ ধৰি, প্ৰকাশ তবন্ত হৰি,
 তেস্তে ব্ৰহ্মতত্ত্ব স্বৰূপতে ।
 বাঘৰ গৈয়া কাৰ, বিজুলি চটক প্ৰাৱ,
 প্ৰবেশিলা বিষ্ণুৰূপতে ॥৬
 চাৰি হস্তে চাৰি অস্ত্ৰ, শৰীৰত শীত বস্ত্ৰ,
 দিব্য বনমালা দোলে গলে ।
 কণ্ঠত কৌন্তভ মণি, মকৰ কুণ্ডল তুলি,
 চিকি মিকি অৰে গণ্ডস্থলে ॥৭
 বস্ত্ৰৰ মুকুট মাখে, অজয় বলয় হাতে,
 বাঘৰ আঙুঠি আঙুলীত ।
 নয়ন পঙ্কজ পানি, বয়নে ইবত হাসি,
 ললাটে তিলক স্থলখিত ॥৮
 হিয়ে গজমতি হাব, জিলি জিলি পেছন্দাব,
 স্ত্ৰাব শৰীৰত কান্তি কৰে ।
 কিকি পাৰে অলকাৰ, চাকো অতি চমৎকাৰ,
 মেখে যেন বিজুলী সকাৰে ॥৯

কটিত কনক কাঞ্চি, দিব্য বথে আছে খাঞ্চি,
 যুৰৈ পাদ পঙ্কজে মূপুৰ ।
 অৰুণ নথৰ পাস্তি, চন্দ্ৰতো অধিক কাস্তি,
 কৰে দৰশনে চুখ দূৰ ॥১০
 বহুব শলকা নয়, প্ৰকাশে অঙ্গুলী চয়,
 বহুময় উজ্জ্বলি বঞ্জিত ।
 দেহ অতি স্নেহমল, মনোহৰ পদতল,
 ধ্বজ বজ্জ অঙ্কুশে অঙ্কিত ॥১১
 ভকত অভয় পাত্ৰ, তাপহাৰি শ্বেত ছত্ৰ,
 সংসাৰ সাগৰে মহা নাৱ ।
 সেৱে পাৰিষদ যত, বহুপীঠ ওপৰত,
 প্ৰকাশন্তে আছে চুই পাৱ ॥১২
 বিপৰীত দেখি দেৱ, আনন্দ দুন্দুভিবাৱে,
 ফুৰে মুখে শঙ্খ ভেক তুলি ।
 বামৰ বিমান-বেড়ি, প্ৰজাৰ জোকাৰ গেৰি,
 জয় জয় ভগৱন্ত বুলি ॥১৩
 মহিমা বৰ্ণায়া আতি, সিদ্ধমুনি কৰে স্তুতি,
 শিৰত সিঞ্চাৰি পাৰিজাত ।
 নানা বাত্ৰ বাৱে জাকি, বিমানে লৰিলা ঢাকি,
 সূৰ্য যেন জ্বলে অসংখ্যাত ॥১৪
 পৃথিবীৰে পবালঞ্জি, গীত গায়া যাই খাঞ্চি,
 ক্ৰমে ছয় স্বৰ্গক এবাই ।
 ছিন্ন ছোণ্ডা ছত্ৰদণ্ডে, উঠলিয়া বাত্ৰ ভণ্ডে,
 পুণ্য বায়ু তুলে আলগাই ॥১৫
 যতলোক স্বৰ্গবাসী, মহিমা দেখিয়া আসি,
 পৰম বিন্ময় হয় মনে ।
 এহিমতে বাম হৰি, লোকৰ আনন্দ কৰি,
 লৰি যাস্ত ব্ৰহ্মৰ ভবনে ॥১৬
 বামে পাছে দেখিলন্ত, লক্ষ্মণো লগতে যাস্ত,
 দিব্যৰূপে কৰিয়া প্ৰকাশ ।
 আনন্দৰ সীমা নাই, চুয়ো চুইক আছে চাই,
 কবন্ত কোড়ক মহাহাস ॥১৭
 আতিশয় স্নেহভাৱে, নৰিলা লক্ষণ পাৱে,
 গুচিল সকলে শোক ক্লেশ ।
 বন্ধে বাম বনমালী, সাবতন্ত্ৰে আকোয়ালি,
 তেহো ভৈলা বামতে প্ৰবেশ ॥১৮
 অপেশবা, নৃত্যকৰে, পাৱে বাৱে বিদ্যাধৰে,
 খব দহ যুদজ জুহুল ।

দশো দিশে জয়ধ্বনি, তুতি পঢ়ে সিদ্ধমুনি,
 হৰিষে বৰিষে দিব্য ফুল ॥১৯
 এহিমতে প্ৰজাবৰ্গ পাইলন্ত অক্ষয় স্বৰ্গ,
 নাই আৰ আনন্দৰ পাৰ ।
 ব্ৰহ্মলোক সম্বিধান, সান্তানক নামে থান,
 নিৰ্ম্মল নগৰ জাতিকাৰ ॥২০
 সাৰি সাৰি যানচয়, যাক যেন যোগ্য হয়,
 থাকিলন্ত কভো দূৰ যুৰি ।
 চন্দ্ৰ সূৰ্য যেন পাস্তি, জ্বলে বিমানৰ কাস্তি,
 পাতিলা বহল মহাপুৰী ॥২১
 ভালুক বানৰ নৰ, পশু পক্ষী নিবন্তৰ,
 দিব্য ৰূপ ধৰি বিপৰীত ।
 একান্তে বামক পূজে, স্বৰ্গত ভুকুতি ভুঞ্জে,
 শুনি নিতে বামৰ চৰিত্ৰ ॥২২
 বামৰ সভাত বসি, জ্বলে যেন কোটী শশী,
 বামগুণ গায়ন্ত আহ্লাদে ।
 সান্তানক পায় স্থান, অমৃত কৰিয়া পান,
 কৃত্য কৃত্য বামৰ প্ৰসাদে ॥২৩
 কীট পতঙ্গম বৰ্গ, লভিয়া অক্ষয় স্বৰ্গ,
 কাৰো নাহি আনন্দৰ সীমা ।
 এহিমতে বামহৰি, অসাধ্য কৰ্ম্মক কৰি,
 ভকতিৰ দেখাইলা মহিমা ॥২৪
 স্বৰ্গ মৰ্ত্ত্য পাতালত, বিদ্যাতাৰ সমাজত,
 সিদ্ধ যত দেৱাসুৰলোক ।
 বামৰ চৰিত্ৰচয়, সম্যকে অমৃতময়,
 শুনি যেন পীৰে ঢোকা ঢোক ॥২৫
 জগতৰে নিস্তাৰণ, পুণ্য কথা বায়য়ণ,
 তাক শুনে ভণে যিটো নৰে ।
 পাতেকত লাগে জুই, দেৱৰো পূজনী হুই,
 বন্ধে সাতো স্বৰ্গৰ ওপৰে ॥২৬
 বামৰ চৰিত্ৰ ইটো, শুনিবাক ইছে যিটো,
 হাহাকাৰ কৰে তাৰ পাৰে ।
 এৰি পলাই তাবন্ধণে, উজাৰে হৰিৰ নামে,
 প্ৰচণ্ড বহ্নিৰ যেন তাপে ॥২৭
 হেনজানি-সভাসদ, শুনি বায়য়ণ পদ,
 মুকুতিক বাৰ অভিলাষ ।
 আমাৰ কৰিতা জানি, নিন্দাতুৰুলিবা বাণী,
 নকৰিবা আত উপহাস ॥২৮

বামৰ চকিত্ৰেচয়, পাতেকৰ অগ্নিময়,
মহা মোক্ষফল আত আছে ।
যেই সেই ছুই সেই, তথাপিতো দহি নেই,
বেন অগ্নি একোৱে নবাছে ॥২৯
নজানিমা মিটো দস্ত, কবে মহা উপলব্ধ,
তাহাকো আগলি কৰোঁ পুষ্ট ।
স্বৰ্গৰূপ কহিলো বাণী, তাকো মহালাভ জানি,
মিঙ্গি মাত্ৰ হোক মোত ভুট ॥৩০
নিজ পুণ্য কয় কবে, আমাৰ অধৰ্ম্ম হবে,
যেবে ক্ৰমা নকৰো তথাপি ।
শুনিয়েক নিবন্তবে, তেবেতো আমাত পৰে,
আউৰ কোন আছে মহাপাপী ॥৩১
ইকথা থাকোক ভালৈ, যায়েনতোথৰেকালে,
হুৰি নাম কৰিয়ো কীৰ্তন ।
সিটো যুত্ম সমস্ত, হুইবে শ্ৰুতি বুদ্ধি হত,
হুৰিবেক মুখত বচন ॥৩২
মৰণক দেখা কাছে, মারত চেতন আছে,
লৈয়ো হতি নামত শৰণ ।
নামত নকৰি বতি, কলিত নপাইবা গতি,
বেদো কহে এহিসে বচন ॥৩৩
শাস্ত্ৰৰ এহিসে মজ্জা, হৰিব স্মৰণ বাক্য,
আন পুণ্য কিঙ্কৰ ইহাব ।
হেন নামে নাই ইচ্ছা, পণ্ডিত বোলাৱে মিছা,
আন মতে নতবে সংসাৰ ॥৩৪

বামে পিতৃ মাতৃ হত, হৃদয় সোদৰ বহু,
বামে আত্মা বামে জীৱ প্ৰাণ ।
বামে জপ যজ্ঞ দান, বামেসে পৰম জ্ঞান,
বামে কোটি শত তীৰ্থস্থান ॥৩৫
বাম মোৰ ইচ্ছা দেৱ, বামকৈসে কৰোঁ স্নেহ,
গতি মোৰ বামৰ চৰণ ।
বাম ধৰ্ম্ম বামে কৰ্ম্ম, বামেসে বান্ধব মৰ্ম্ম,
জানি লৈলোঁ বামৰ চৰণ শৰণ ॥৩৬
হেন জানি মোৰ চিত্ত, বামৰ চৰণ চিত্ত,
বিষয় চিন্তায় এৰি কাম ।
পাপতাপ লোকচাৰি, মোৰ মুখে আগৱৰ্তি,
সৰ্বদায়ে বোলোঁ বাম বাম ॥৩৭
তৰিবাৰ কৰোঁ কাম, কৰ্ণে শুনা বাম নাম,
গীতবান্ধ মুণ্ডনি বিকলে ।
আৱে চক্ষু ছৰাশয়, এবিয়োক মায়াময়,
বামময় দেখিয়ো সকলে ॥৩৮
নমো প্ৰভু ভগৱন্ত, নাই যাব আদি অন্ত,
ভকতিতে বাহুব সন্তোষ ।
হুয়া যুত্ম মতিমন্ত, কৰোঁ বামাৱল পদ,
ক্ৰমা প্ৰভু বাচা ভুটা দোষ ॥৩৯
সম্যকে অমৃত ভাণ্ড, উত্তম উত্তবাকাণ্ড,
এহিমানৈ তৈলা সমাপতি ।
কৃষ্ণৰ কিঙ্কৰে ভণে, বাম বাম বোবাধনে,
পাপমানে যাউক অধোগতি ॥৪০